Henrrique san [illegible] que dios guarde 1600 an[s] 23 dias de mes de [illegible]

Amor vincit omnia sed contra dicit pecunia

[illegible]

[illegible] hoc in tabula [illegible]

Amor vincit omnia

sed contra [illegible]

~~[illegible]~~

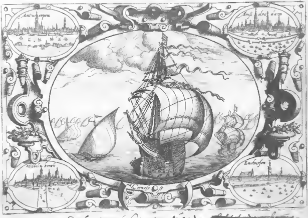
~~[illegible]~~

ITINERARIO.

Voyage ofte Schipvaert / van Jan Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels Indien

inhoudende een corte beschryvinghe der selver Landen ende Zee-custen/ met aenwysinge van alle de voornaemde principale Havens/ Revieren/ hoecken ende plaetsen/ tot noch toe vande Portugesen ontdeckt ende bekent: Waer by ghevoecht zijn/ niet alleen die Conterfeytsels vande habyten/ drachten ende wesen/ so vande Portugesen aldaer residerende/ als vande ingeboornen Indianen/ ende huere Tempels/ Afgoden/ Huysinge/ met die voornaemste Boomen/ Vruchten/ Kruyden/ Speceryen/ ende diergelijcke materialen/ als ooc die manieren des selfden Volckes/ so in hunnen Godts-diensten/ als in Politie en Huijs-houdinghe: maer ooc een corte verhalinge van de Coophandelingen/ hoe en waer die ghedreven en ghevonden worden/ met die ghedenckweerdichste geschiedenissen/ voorghevallen den tijt zijnder residentie aldaer.

Alles beschreven ende by een vergadert, door den selfden, seer nut, oorbaer, ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Liefhebbers van vreemdigheden.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de oude Brugghe.

Anno CIↃ. IↃ. XCVI.

1.5.9.6

Extract uyt 'tRegister der resolutien van mijn Heeren die Staten Generael der vereenighde Nederlanden.

Sabati 8. Octobris 1594.

O*Pte Requeste Ians Huygen van Linschoten, is den seluen gheaccordeert Octroy, om voor den tyt van thien naestcomende iaren alleene inde gheunieerde Provintien te mogen doen drucken, vercoopen ende distribueren twee Boecken, den eenen gheintituleert, in het eerste deel,* Itinerario ofte Reijs-boeck van Ian Huyghen van Linschoten, naer Oost ofte Portugaels Indien, *Inhoudende een corte beschryvinge van der selver Landen ende Zee-custen, met aenwysinghe van alle die voornaemste principaelste Havens, Revieren, hoecken ende plaetsen, tot noch toe vande Portugesen ontdeckt ende bekent, &c. Het tweede deel een sommier verhael van alle die Domaynen, Renten, ende alle incomsten des Coninghs van Spaengien, &c. Ende het derde deel, inhoudende vele differente Indische Navigatie naer Goa, Cochyn, Bengala, Pegu, Malacca, Syan, &c. Ende den tweeden Boeck Historie Naturael ende Morael van west Indien, daer inne verhaelt werden die notabelste dinghen vanden Hemel ende Elementen, Metalen, Planten ende ghedierten van dien, ende die Ceremonien, Wetten, Regieringhen ende Oorloghen vande Indianen ghecomponeert, door* Iosephum de Acosta, &c. *Verbiedende, &c, midts dat de presenten sal ghegeven worden een exemplar.*

Accordeert met 'tvoorsz. Register

Aerssens.

AENDE HOOGH
ENDE VVELGHEBORENE,
VERMOGENDE, EDELE, ERNTFESTE, VVYSE ENDE VOORSINIGE HEEREN, MYN HEEREN, REPRE-ſenterende de Generale Staten der Ghennieerde Nederlandſche Provintien.

GHelijck ſommige haer ſlechticheyt te ſeer laten blyken, die ſonder eenich onderſcheyt al aen nemē, wat vreemts ofte nieus voorghedraghen wert, ſoo dunct my (onder verbeteringhe) oock dat zy die natuer ende haer ſchat in al te enghen perck beſluyten willen, die niet gheloofwaerdich en bonden, dan dat ons onder onſe deelen des Firmaments verſchijnt, of des conform elders hem openbaert: want aen allen oorten merckelijcke ē verſcheyden oorſaecken ghevonden werden, om ſich met recht des veelvuldighe beſonderheyts te verwonderen, die haer inde natuere op doet.

Al waert dat wy verder, noch anders niet bemercten, dan dat ſoo wel het Aertrijck onſe woonſtede, als het water, dat doch in hem ſelfs wonderbaerlick is, niet alleē grootelick verſchillende zijn int verthoonen, ende int ghene onder haer bedecken, voortbrenghen ende voeden: maer oock dat die menſchen, die doch ſoo heerlicke ſchepſelen zijn, onder een hoochte des Hemels in ghedaente en weſen lichtelijck t'onderkennen zijn nae verſcheydenheyt der plaetſen; Sullen wy met billicker wyſe veroorſaeckt werden in't ondervinden van ſoo groote veranderinghe ons verder te bedencken en ſekerlijck ghelooven, dat het minſte ons voor ooghen is, te meer ſiende, dat oock de natuer in haer overvloyende ſchoot, der menſchen hantwerck ſoo nae bootſt, ende uyt haer ſelfs voortbrenght, dat aende volmaectheyt in't zyne weynich ofte niet bevonden wert t'onbreken? 'Twelcke hoe wel ſoo waerlick als wonderbaerlick blijcken ſal, nochtans ſo wy naerder gaen ooghen op de verborghen cracht ende eyghenſchap, die des Scheppers almoghentheyt inde natuere beſloten heeft, ſullen wy immers ons alle verſtants cloeckheyt moeten ontgeuen, volkomelijck bekennen, dat zijn wijsheyt (in dien beſonder) veel ons voorgheſtelt heeft tot verwonderinghe, ende 'tbewijs ofte reden daer van verſeghelt inde diepte zijnder verborghentheyt. Het is ongetwyfelt verwonders weert, dat die Droevighe boom (ghelijckſe in Ooſt Indien vande Portugaloyſen ghenoemt wert) de gantſche nacht ſtaet bloyende, ende op de morgenſtont zijn bloeyſel, dat van ſeer ſoete reucke was, haeſtelick laet vallen, beginnende 'tganſche jaer door metten onderganc der Sonne van nieus weder te bloeyen. Ofte ooc ('twelcke ſelt ſamer is) dat aen een ſeker oort des Vorſtendoms *Anhalt*, het Aertrijck van ſelfs op werct ſoo volmaecte Kopkens, oftſe op een Potte-backers radt ghedraeyt, ende de oorkens met handen aengheſet waren, welcker noch onlanghs twee vanden doorluchtichſten Hertoch van Wirtenbergh gheſonden zijn aenden Hooghgeleerden *D. Bernardt ten Broecke*, Medecijn deſer Stadt Enckhuyſen, verſekerende zijn Doorl[ste] Ghen. op Vorſtelijcke woorden van gheen menſchen yet daer aen ghedaen te zijn, nochtans waert ſaecke, dat des Magneets ſteens ghebruijck ons ſoo bekent ende ghemeen niet en waer, wie ſoude ſonder meerder verwonderinghe connen aenſchouwen, of ten minſten ouer dencken, dat door zijn verborgen cracht het Yſer geweldelick inde lucht opghetrocken, en door de ſelfde gheſtadelick recht-ſtreecks nae't noorden gherecht wert? 'twelcke hoe wel de ſcherpſinnichſte verſtanden veel ende ſeer gheoeffent heeft, is nochtans tot noch toe (ſoo ick meijn) niet beweſen, waer in dat principalijck ſodanige eyghenſchap beſtaet, vvelcke vvy ons te vveynigher of nauwelicks aentrecken, om dat onſe verſtant ende ghedachten beruſtende door lange ghevvoonte int ghebruijck voorder op de verborgentheyt niet letten. Ende ghemerct dat de natuer dierghelijcke meer in haer rijcke ſchat-

eamer versteken heeft, welcker wy etlicke ghewoon, veel meer ons onbekent zijn, want het niet groote traecheyt her verstant verder niet te strecken, dan de oogen bedragen, al te groote goetdunckentheyt niet toe te staen, dan dat men met eyghen ervarentheyt ofte wetenschap afmeten kan, niet te min ick wil geerne een jeghelijck zijn ghevoelen en oordeel so hier als elders in vry laten, voor my verclarende noyt van ander meeninghe gheweest te zijn, dan liever onder my te houden, ofte eenvoudich ende trouwelick aen den dagh te brenghen, tghene my so in Oost Indië zijnde, als op te heen en wederom reyse besonders of ghedenckweerdich inde tijt van derthien jaren bejeghent is, dan om twelstaen, ofte uyt redelijcke gissinghe daer yet van't mijn by te doen, 'twelcke ick tot noch toe ghevolcht ende onderhouden hebbe, als oock niet en twyfel, ofte mette waerheyt bevonden sal werden.

Ende nu met alle mijn mogelijcke vlyticheyt beneerstiche hebbende, wat my ducht, ofte ghewesen werde noodich te zijn tot claerder bericht des goetwillighen Lesers, heb ick my uyt behoorlijcke danckbaerheyr beraden, soo daer yet lesens weert in is, dat alle V.M.E. gants ende onderdanichlick op te draghen, niet alleen om het hoogh aensien, lof, naem, authoriteyt ende vermaertheyt van dien te ghebruijcken, als een schilt tegen die berispers, wangust, ofte nuefwijsheyt: maer veel meer (want my des voorgaende weynich aen treck) om neffens de natuerlicke plicht, door welcke my met alle getrouwe onderdanen geerne bekenne so goedertieren Overicheyt alle eere, danck, en dienst schuldich te zijn, oock danckelick te erkennen, dat door faveur ende recommandatie vanden Eerntfesten ende hooghgheleerden Heer *D. Françoys Maelson*, in V.M.E. vergaderinghe Ghedeputeerde continuelick over so langhe jaren, ende Raet Ordinaris vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, neffens zijn Excell. &c. onse wedervaren int ondervinden vande Noordtsche Engte, Estrecho, ofte Straet van Nassau, ende die schriftelijcke verclaringhe daer toe dienende uyt sonderlinghe gunst V.M.E. heeft wel bevallen, ende daer en boven my inde selfde dienst eerlick onderhouden, ist sake dat V.M.E. sal ghelieuen mynen voordere arbeyt, neersticheyt ende moeyte onder de banieren van V.M.E. goedertierlijck op te nemen, sal my eenen goeden hoop, ende sonderlinghe moet veroorsaken, om voorts (met de hulpe des Heerē) de principaelste Custen van Asien, ende omligghende Eylanden eer langh onsen Vaders-landt oock bekent te maken, ende nae mynen dienstlicke recommandatie, ende onderdaene eerbiedinghe.

Hier mede Hoogh ende Welgheborene, Vermogende, Edele, Erntfeste, Wyse ende Voorsienige Heeren, bidde den Almoghenden V.M.E. te sparen ende bewaren, tot het bedienen des ghemeene landts saken in alle voorspoedicheyt ende welvaert, in langhe ende Godtsalighe ghesontheyt. Ghedaen in Enckhuysen, den 1. Ianuarij, An. 1596.

V. M. E.

Onderdanighen Dienaer,

Ian Huyghen van Linschoten, van Haerlem.

PROHEMIO OFTE VOORREDEN TOTTEN LESER.

WErkeerende/goetwillighe Leser/in Oost Indien/ende wel (dat ick sonder roeme mach segghen) onder de principaelste so Christenen als anderen aldaer converserende en conde ick niet naelaten/ 'tzy door natuerlijcke genegentheyt/ of door vreemdicheyt/ ofte verwonderinge/ eenmael als nu als dan aen te teyckenen/ ende t'ontwerpen ofte conterfeyten/ soo ick dat best coste/ 'tghene my dochte yet besonders te wesen/ ofte van onse lands aert/ ghebruyck ende manieren verscheyden/ ende dat alleen tot een vermakelijckheyt/ofte door tijt-verdrijf/ om t'selfde naemaels te moghen mijn vrienden int particulier voor een nieuwicheyt veethoonen/ dan nae mijn wedercomste binnen de Stadt Enckhuysen (des Godt ghelooft zy) oversiende 'tgene ick (als voorsz. is) vergadert hadde/ ende nu van d'een/ nu van d'ander 't selfde besichticht zijnde/ hoe wel naer mijn opinie slecht en plompelijcken ghedaen/ nochtans alst scheen zy luyden eenen sonderlinge verwonderinghe/ lust ende welbehaghen daer in hebbe ghenomen en seer instantelick aenghehouden/ my daghelicks sonder ophouden vermaende die memorien ofte ghedachtenisse van mijn voorsz. reyse aen den dagh te brengen tot een yeghelijcks dies lustende vermakelickheyt/ 'twelcke my hebbende ten laesten laten aenspreken/ bevonde wel meerder scherpsinnicheyt ende voorgaende oeffeninghe my van noode gheweest te zijn/ om de verstandighe eenighsins daer in beter te voldoen: Maer ghelijck die ter volle Zee ghecomen is/ hem te laet beclaecht zijns raets/ dat hy metten schipper in ghetreden is/ soo kan ick my nu oock niet seere bemoyen/ om mijn onschult in desen te maken/ ofte opt misverstant van anderen te verschoonen/ alleen my vertrouwende op uwe goetgunstigheyt/ die my cleyne vernuft/ aerbeyt ende ongheschileerde manier van schryven sal ghelieven te duyden na de goede meeninghe/ die ick ghehadt hebbe om mijn voorghedachte vrienden te believen/ ende oock V. E. thuys blyvende binnen uwe Camer ofte Contoor ghetrouwelick voor te dragen alles/ wat my inden tijt van derthien jaeren/ so int reysen/ als inde voorghemelde landen verkeerende wonderbaerlicks ende ghedenckweerdichs bejegent is/ als ick verhope dat V. E. int vervolch van dien claerder ende breeder sal vinden tot hare vermakelickheyt/ ende moghelick profijt dan ick met weynich woorden naer eysch der saecken hier bequaemlick soude konnen verhalen; Bidde der halven dat V. E. ghelieve noch inde Figueren seer groote const/ ende sonderlinghe fraeycheyt te soecken: maer alleenlick die natuerlicke ende waerachtighe afbeeldinghe der selver/ noch int sommierlick verhael van dien oock eenige welsprekentheyt te verwachten: want ick in mijn jeucht daer toe niet opgevoet/ ende veel min gheoeffent ben gheweest/ maer alleenlick de clare waerheyt/ die ick hier inne naecktelick hebbe ghedruyckt/ Ende daeromme voor den recompense my laet ghenieten 'teffect van 'tghemeene spreeckwoort: Die goeden vville voor't vverck, ende sal my hier aen eere en dancks ghenoech gheschien.

Vaert vvel.

Op d'Ooſt-Indiſche beſchryvingh' van Ian Huyghen van Haerlem.

SONNET.

IS der Helten lof weert om te verbreyden
Met Pindari Baſuijn, dat; ſonder t'achten
Op Neptuni toorn; t'ondecken betrachten
Een nieuwe Werelt van d'onſe verſcheyden,
Ghelijck dat voormaels vroom-dadich beleyden
Die 'tVlies uyt Colchis tot Argos met brachten,
Danckweetdich wel zijn wiens eed'le ghedachten
VVt eerlijcke luſten haer vierich uytſpreyden,
Om t'ondervinden wat Phœbus ſtralen
Ontluijcken doen aen ver-ligghende palen.
Naemlijck mijn HVYGHEN, diens verſochtheyt vroet
Ons ſeer claerlijck opdoet d'Indiſſche ſtranden,
En wat voort wonders Orienten voet
Van Coſtlijckheyt rijck boven alle Landen.

Schaemt u niet te beteren.

P. H.

O Veel-tongheghe Faem (diens Trompetten ghelanck
Des Menſchen lof verbreyt over al s'Werelts wijcken)
Roept en kondicht ſeer ſnel met eeuwich-ſoete ſanck
Van hier Ian Huyghens naem tot de Zuyd-poolſche rijcken;
Zijn doorſichtighe oogh' heeft neerſtich gaen doorkijcken
Al d'Ooſt-Indiſſche ſchat wel twee ſeven jaer lanck:
Die hy tot onſe nut door Pithoos conſt doet blijcken
Met d'uytbeeldinghe ſchoon van 'tgheheel landts ombanck.
Hier door gaet zijn lof veer des looſen Griecx te boven
Die reyſend' Circe ſach/ Cyclops, Calypſo ſchoon/
D'half-hondighe Scylla, Charybdis en Syrenen.
Want 'tſchat-rijcke Goa, Cananor, waert om loven/
Iava, Cochin, Pegu, Ceilan vol edel Steenen/
Stelt dees (met and're meer) als in Spieghel te toon.

In Amor' perſeverando.

C. T.

In Indiæ deſcriptionem Iohannis Hugonis à Linſchoten.

INdiam & extremi tractus Orientis adire;
Patriâ abeſſe annis quatuor atque decem;
Et toties mutare ſolum, mare, ſidera, gentes;
Mutatis toties inde rediſſe domum;
Res rara & fælix Hugo Linſcote, *nec ante*
Quenquam alium è noſtris hoc potuiſſe reor.
Si tamen hoc quiſquam potuit, non ille perenni
Munere res viſas detulit in patriam.
Quòd tu nunc facis, & nobis das cernere nullo,
Quæ primus innumero viſa labore tibi.
Per te nunc Batavis Indos luſtramus ab oris,
Totque hominum terras, mœnia, iura, domos.
Poſſumus & per te, ſi quem ferat ardor eundi,
Iam modo ſecuras tam procul ire vias.
Tu brevia & ſyrtes, & naufraga ſaxa recludis,
Quique nocet portus, quaque ſit aura favens:
Et quæcunque tuo legiſti ſæpe periclo,
Hæc eadem relegis quæ fugienda modo.
Fælix, qui tantos potuiſti evincere caſus,
Venturis tantos tradere temporibus.
Te magna è viſis ſequitur, ſed gloria maior,
Plus vidiſſe tuæ, quam tibi, te patriæ.

Th. Velius Hornanus.

Op d'Oost-Indische Beschryvinghe van Ian Huyghen van Haerlem.

ODE.

D Hert-roovende Goddinne
Om 't Batavierschy' gheslacht/
Te toonen jonst en minne
En dat zy daer door winne/
'Tgheulengelde ghedacht:
Heeft haer schulp voort ghebracht;
Daer zy mede can varen
Op de Azure baren/
By dagh' ende by nacht.
Daer in gaet zy ras stellen
Huyghen niet konst bevaen:
Haer gulden seylken vellen
Om op de groote wellen/
Vande Woest Oceaen/
'tOnbaende pot te gaen;
Nae d'Oost-Indische Landen
En hem de vreemde stranden
(Vol schats te doen sien aen.
Tethys en haer ghespelen
Omringhen hem met spoet:
De Syrenen die quelen
Met soet-klinckende kelen:
't Schubde volck vreucht omdoet;
Triton komt hem te moet
Doende 'thooft steken buyten/
En ringhs-wys' om hen sluyten
d'Arion-draghers soet.
Ghelijck ghesciet de geene
Die vande berghen hooch/
Sien in een dal seer teene/
Beeldinghen groot en cleene
Met een beschouwend' ooch;
Hier wert ghedaen vertooch
Van Beeck/ Fonteyn/ Revieren/
Heuvels/ Krochten / Onwieren/
Daer schietmen met de Booch.
Aen d'ander zyd' verschynen
Dorpen en Steden eel,
De smakelycke Wynen
Die 'therts druck doen verdwynen/
Becieden d'heuvels veel;
Hier d'Appelkens gout-geel/
Daer staen bosschen en haghen/
Hier sietmen s'Jagers laghen
Bestricken 't Ghediertskeel.
So gaet Cypris hem toonen
Wt goede jonstichent/
Die onder d'opganck woonen:
En 'tvolck dat om verschoonen
'tHooft met reucken verfrept;
Hoe de Ste'en zijn ghelept/
Hoe des Molucks landouwen
Vol Caneels zijn te schouwen/
Met Naghelen bespreyt.
Goa groot vol rijckdomen
Siet hy tierlijck ghebout.
De ses vaem-dicke bomen/
En de Peerl-rijcke stromen/
Werden door hem beschout.
't Onbederfelijck Gout
Siet hy aen 't water vinden:
Dieren die 't volck verslinden
En Olyphanten stout.
Bandan vol van Muscaten/
En 'tGout-rijck' Bisnagaer,
Calicut schier verlaten/
Ceylan diens innesotten
Visschen de Peerlen claer/
Sumatra seer vruchtbaer/
En door al d'ander rijcken
Laets hem claerlijck bekijcken
t'Ghediert' / Kruyt / schatten swaer.
Wilt nu dan stadich loven
Huyghen als seer benunt/
Van Cypris die ghesschouen
Hem heeft door Neptuns houen/
Met voorspoedighe wint:
Dies hy nu elck bekint
Maeckt/ met schilderschen toghen;
't Gheen zijn doorsichtigh' ooghen/
Opt comen is ontrent.
t'Welck alles is ghedreuen
In dit Const-rijcke Boeck
Door hem constich ghesghreuen.
O Jongman waert verheuen
By de verstanden cloeck/
Aen elcken kant en hoeck
Moet u lof eeuwich dueren;
Des nijts seer boose kueren
Doen aen u gheen versoeck.

In Amor' perseverando.

C. T.

Eoum nobis hèic dat Lynſcotius Orbem,
Lynſcotum, artifici ſculpta tabella manu.

ITINERARIO,

VOYAGE OFTE SCHIPVAERT, VAN IAN HUGHEN VAN LINSCHOTEN NAER OOST OFTE PORTUGAELS

Indien, inhoudende een corte beschryvinge der selver Landen ende Zeecusten, met aenwysinghe van alle de voornaemde principale Havens, Revieren, Hoecken en Plaetsen, tot noch toe vande Portugesen ontdeckt en bekent; Waer by gevoecht zijn, niet alleen die Conterfeytsels vande habyten, drachten en wesen, soo vande Portugesen aldaer residerende, als vande ingheboornen Indianen, en huere Tempels, Afgoden, Huysinge, met die voornaemste Boomen, Vruchten, Kruydē, Speceryen, ende dierghelijcke materialen, als oock die manieren des selfden Volckes, soo in hunnen Godts-diensten, als in Politie en Huijs-houdinghe: maer oock een corte verhalinghe vande Coophandelingen, hoe en waer die ghedreven en gevonden worden, met die ghedenckweerdichste gheschiedenissen, voorghevallen den tijt zijnder residentie aldaer, alles beschreven en by een vergadert door den selfden, seer nut, oorbaer, en oock vermakelijcken voor alle curieuse en Lief-hebbers van vremdigheden.

Wesende in't Vaders-lād in de eerste jeucht/ eñ gheneycht zijnde tot lesen vreemde dingen van Landen ende gheschiedenissen/ waerinne besundere wel behaghen ende vermaeckelickheyt hadde/ met eē grooter verweckinghe der begeerten om vreemde eñ onbekende landen te besien/ ofte eenighe advontueren te versoecken/ om daer door eenighsins mijn affectie te ghenoeghen/ hebbe gheresolveert my eenighen tijt te absenteren vō't Vaders-land/ ende conversatie van Vrienden ende Maghen/ hoewel het my swaer viel/ doch de verhopinge van vorder soude moghen wesen/ een blussinge mijnder lust/ hebbe my eyntelicken ghetroost sulcks te aenveerden/ vertrouwēde op den Heere/ dat hy mijn voornemen soude helpen volbrengen; zijnde met dese gedachtē eñ teenemael geresolveert 'tselfde te vervolgen/ hebbe oorlof vercreghen van mijn Ouders/ die doen ter tijt woonachtich waren tot Enckhuysen/ ende gereet wesende om scheep te gaen/ my begeven in een Vloot Schepen/ die ghereet lāgen op't Eylandt Texel/ om naer Spaengien eñ Portugal te varen/ op een Schip dat naer S. Lucas de Barrameda soude seylen: wont mijn intentie was naer Sivilliē te reysen/ daer ic twee Broeders hadde woonen/ die daer ettelicke Jaren gheweest waren/ om alsoo beter te recht te komen/ eñ met heure hulpe die ervarentheyt van 't Landt/ ende Spaensche tale te crijghen.

Den 6. December/ anno 1579. zijn wy uyt Texel gheseylt (wesende in compangie by naest 80. Schepen) onsen cours nemende naer Spāgien. Den 9. van die selfde liepen wy door die Hoofden van Engelandt eñ Vranckrijck. Den 12. hebben gesien den hoeck genaemt die Cabo de Finisterra. Den 15. saghen het Landt van Sintra, oft anders die C. de Roexent, alwaer die Revier Tegio ofte Tagus inde Zee loopt/ aen welcke gelegen is die vermaerde stadt van Lisbonen; aldaer sommige van onsē Vlote in liepen/ ende van ons scheyden. Den 17. sagen den hoeck ofte de C. De san Vincente. Den 25. op Kersdagh quamen binnē die Revier van S. Lucas de Barrameda, alwaer ick twee ofte drie daghen vertoefde/ ende voer daer naer nae Sevillien/ daer ick arriveerde den eersten Januarij anno 80. eñ vont aldaer mynen eenē Broeder/ overmidts den anderē ghereyst was naer

A. 1579. den 6. Decemb. zijn wy uyt Texel ghezeylt.

't Hof van Spaengien tot Madrid/ eñ hoe wel ick sonderlinghe lust hadde terstont voorder te trecken/ dan door ghebreck vā de Spaensche tale (sonder welcke men qualick can over wegh geraken) was ghedwongen aldaer eenen tijt te blijven/ om die ervarentheyt vande sprake wat te crijghen; Binnen middelen tyden ghebeurdēt/ als dat in Portugal afflyvigh wert die Coningh Don Henrick, den laetsten uyt die Portugaloische stamme/ door wiens doot daer een groot oproer eñ oneenigheyt op stondt/ overmidts dat den selfden overleden Coningh in zijn Testament liet door recht erfghenaem eñ successor den Coningh van Spaengiē Philippus zijn Susters Soon; Niet teghenstaende die Portugaloysers/ zijnde altoos doodt Vyanden vande Spaensche natie/ hebben daer meest teghen gheweest/ ende ghecoren tot haren Coningh Don Antonio, Prior de Ocrato, welcke was des overledē Coninghs Broeders Sone; Dit verstoende den Coningh van Spaengien/ heeft hem terstont ghereet ghemaeckt om in persoone te gaen naer Portugael die Croon te ontfanghen/ ende sont voor uyt den Hertoghe van Alva met een heyr volcks/ ende vele gewapende om alle oproer ende twedracht te stillē/ eñ heeftet eensdeels met ghewelt/ eensdeels met geschencken/ giften eñ gaven onder zijn subjectie ghebracht/ uyt welcke oorsake veel volcks trock uyt Sivillien eñ alle wegen derwaerts/ als 't gemeenlick geschiet die menschen geneycht zijnde tot veranderinge eñ nieuwighedē onder welcke mijn Broeder door opruyen vā anders oock heen is ghetrocken/ reysende eerst naer 's Hoff van Spaengien/ dat doē ter tijt ghecomē was in de Stadt van Badajos, die uyterste frontier Stadt van Spaengien om Portugal/ meenende aldaer eenighe verbeteringhe te crijghen maer daer comende wast in Portugal al geslist/ ende alle oproerē neder ghelēyt/ ende Don Antonio verdrevē/ den Coningh Philippus door geheel Portugal voor Coningh aenghenomen/ waer door mijn Broeder zijn propoost vā naer Portugal te gaē verādert heeft/ ende begaf hem by eenen Ambassadeur/ die van 's Coninghs weghen naer Italien soude reysen/ met welcken hy heen is ghetrocken/ eñ comēde in Salamanca, is kranc gevallen van een sieckte die doen ter tijt regneerde in geheel Spaengiē/ ghenaemt Tavardilha, daer veel duysenden af storven/ als oock mijn Broeder.

Oproer/ door de doot van den Coninck/ Coningh van Portugal.

Annotatio D. Pall.

Dese sieckte, welcke contagieus ofte voortspruytende was, doorliep niet alleen Spaengien, maer ooc Italien, Duytsландt, ende vast t'gheheel Christendom, als ick selve op die tijt in Italiē wesende, mede besocht hebbe, werde aldaer gheheete Coccolucio, om dat de persoonen die hier aen vervielen: niet anders queelden, als die Hanē doen, omme die Catharren, die in die keel schoten; waren gestadigh durede vuyle pestilentiale Cortsen, met seer veelderley accidentē, doch niet over vier daghen aenhoudende.

Een weynigh voor desen tijt isser so grooten Pest ghewerst in Portugal dat ghestorven zijn binnen die stadt van Lisbonen in twee Jaren over die 80. duysent menschē/ waer naer volchde terstont die voornoemde sieckte/ die door gheel Spaengien grousame destructie dede.

Jan Huyghen geeft hem in dienst met een Duyts Edelman ende reyst met hem naer Portugael.

Den 5. Augusto/ van 'tselfde jaer/ eenighe ervarentheyt der sprake krijghende/ hebbe my begheven by een Duyts Edelman/ die van meeninghe was te reysen over landt naer Portugal/ om het selffde landt te besien/ ende oock derwachtende aldaer beter commoditeyt mynen lust te doeten. Scheydende van Sivillien den eersten September/ passerende sommighe Dorpen ende Vlecken/ quamm in Badajos, op den 8. van de selfde Maent al waer ick vont mynen anderē Broeder/ volgende s'Coninghs Hoff; Dese was tweelinck vande bovenghenoemde overleden.

De Coninginne van Spaengien sterft en wert ghevoert in t'Clooster vā S. Laurens.

In dese selfde Maent sterf de Conincinne van Spaengien/ Anna van Oostenrijck/ wesende Suster vā Keyser Rodulphus, eñ Dochter des overleden Keyser Maximilianus, des Coninghs vierde ende laetste Huysvrouwe: Waer over groote rouwe bedreven wert gheheel Spaengiē deur, ende werde ghevoert van Badajos, naer het Clooster van S. Lauens in Eicurial, om aldaer begraven te werdē, Hebbende sommighe daghen in Badajos vertoeft/ zijn van daer gheschepdeu/ passerende deur een stadt ghenaemt Elvas, welcke is die eerste in't Coninghrijck van Portugal/ ontrent 2. ofte 3. mylen van badajos, ende tusschen beyde steden so scheyt hem Portugal van Spaengien/ van daer zijn wy voorts ghetrocken duer sommige ander plecken vā Portugal eñ zijngecomen in de stadt van Lisboenen/ den 20. September/ alwaer doen ter tijt was dē Hertogh vā Alva, als Goeverneur vanden Coningh van Spaēgien ende men maeckte aldaer groote preparatie ende ghereetschap om de Coningh in te halen ende te hullen voor Heere naer ouder usantie van Portugal.

Jan Huyghen ghevallen zijnde aan een swate sieckte/ begeeft hem in dienst van een Coopman.

Jck in Lisbonen comende/ door de veranderinghe van't landt/ ende noch ghedurende sieckte ende corruptie vande lucht ben cranck geworden/ ende sevenmael ter ader gelaten/ doch met Gods hulpe weder ghenesen/ ende siende weynigh voordeel by den edelman te doen hebbe hem verlaten ende my ghevoecht by een Coopman/ om die traffycke van die Coophandel te leeren/ tot datter yet anders offreerden. Binnen dese tyden begost die Pest die weder op een nieu aenghestoken was/ wat te cesseren/ om welcke oorsaeck den Coningh zijn Incomst tot Lisbonen vertoeft hadde eñ al'in gheheel gedaen wesende in de Maent vā

In Meye anno 81. wert de Coningh van Spaengien met triumphe tot Lisbonen ingehaelt.

Meye/ anno 81. is de Coningh tot Lisbonen met grooter triumphen inghehaelt alwaer die Duytsche natie de prijs hadde vā't beste werck ende spectacle/ welcke was een Poorte ende Brugghe die op de strandt van die Revier stōt/ aldaer die Coningh upt de Galeye tredēde/ alderers[t] deur ginck/ wesende vā veel fraye dinghen ende [figuren] verciert/ lustich om sien/ oock al[le] [...]ten ende hoecken behanghen met costelijcke [...] ende Historien/ in de worden groote triumphe bedreven/ gelijck in dierghelijcke tyden de manier is,

Den 12. Decemb. anno 81. sterf den Hertogh van Alba te Lisbona.

Den 12. December/ anno 81. is den Hertoghe van Alva tot Lisbonen ghestorven in't Palleys van den Coningh ende dat om dat hy was zynen opperste Hoof-meester/ hebbende 14. daghen voor zijn doot anders niet ghenut dan Vrouwen soch; zijn lijff wert ghevalseint/ ende ghevoert naer zijn landt van Alva.

De Prince van Spaengiē Dō Diego sterft.

don Carlos

In dese selfde Maent/ die Coningh noch tot Lisbona wesende/ is ghestorven die Prince eñ ersghenaem van gheheel Spaengien ende Portugal/ des Coninghs oudtste Soon Don Diego ende overleedt in Madrid, waer van de rouwe weder vernieut wert/ ende en blevē anders gheen kinderen dan een Soontgien/ met name Don Philippe, ende twee Dochters.

Binnen dese tyde quam oock te Lisbonen des Coninghs Suster/ de Weduwe vanden overleden Keyser Maximiliano brengende met haer een Dochterken dat manck ginck/ twelck daer naer in een Clooster gesteken wert/ welck oock zijn met grooter Feesten ende triumphe in gehaelt. Naer't overlyden vā des Coninghs outste Soon Don Diego, so zijn tot Lisbonen vergadert alle die groote Heere van Spaengien ende Portugael/ soo geestelick als weerlick in t Palleys van de Coningh/ ende deden den eedt met grooter Solemniteyt/ naer ouder usanniē aen die jonghe Prince van Spaengien Don Philippe, als ersghenaem ende rechte Successor van Spaengien ende Portugal ende andere dominien des Coninghs.

don carlos

De nobiliteyt van Spaengiē ende Portugael sweert den jonghen Prince vā Philippe/ als ersghenaem van Spaengien.

In't voor jaer van 82. is tot Lisbonen t'seyl ghegaen een groote Armeye schepen/ waer van Overste was die Marck-Graef van Sancta Crus, met welcken ghinghen die principaelste vanden Adel van Spaengien ende Portugal upt vrye wille/ op haer eyghen costē/ om te bewysen die goede affectien die zy hadden om haren Coningh ende Heere dienst te doen/ naer die Vlaemsche Eylanden tegens Don Antonio, die daer ontrent hielt met een Armeye van Fransoysche Schepen ende volck/ wiens overste was einen Philippe Stroffy, Dese twee Armeyen ghemoeten malcanderen/ ende deden eenen dapperen slach met groot verlies vā beyde zyden/ doch in't lest Don Antonio met zijn Fransoysen de nederlage hebbēde/ ende veel van die Fransoysen ghevanghen waer onder waren sommighe vande principaelsten Adel upt Vranckrijck, alle welcke op't Eylandt van S Michiel. duer bevel vānden Marck-Graef onthooft werden/ eñ d'ander Fransoysen in Spaengien ghebracht/ ende altemael op de Galleye gheset; Don Antonio ontquam met een cleyn Jacht/ als oock den oversten Philippe Stroffy, in een Boodt/ ende was ghequetst ende van die quetsure ghestorven; Van dese victorie waren de Spangiaerts seer hooghmoedigh/ ende worde te Lissebonen groote triumphe bedreven/ ende den Marck-graef van Sancta Crus met grooter Feest inghehaelt.

Optocht ende slach ter Zee teghen Don Antonio.

De victorie des magistraets vā Spaengiē ter Zee tegen Don Anthonio.

Binnen desen tyden wesende alle dinghen ghesliſt/ heeft den Coningh ghelaten tot Lisbonen zijn Susters Soon den Cardinael/ Don Albertus van Oostenrijck/ als Gouverneur/ ende is weder ghereyst met die Keyserinne zijn Suster/ ende des Cardinaels Moeder/ ende het gheheele Hoff nae Madrid in Spaengien.

Dat 2. Capittel.

Beghinnende mijn Voyage ofte Schip-vaert naer Oost ofte Portugaels Indien.

Vertoevende tot Lisbonen ende siende die handelinghe cleyn / midts die verscheoneenigheyt vande Portugesen ende Spaengiaerts ende offreerende oorsake waer mede ick mochte mynen lust doen; Soo ghebeurdent ter selver tijt datter in Lisbonen eenen Monic was van de Orden van S. Dominicus ghenaemt Don Frey Vincente da Fonseca, vā edele afcomste / welcke door zijn gheleertheyt langhe tijt hadde gheweest Predicant vanden Coningh Sebastiaen van Portugal, met wiens worden geaptideert in Africa inden grooten slach / inden welcken den selfden Don Sebastiaen doot bleef / ende werden daer naer weder geranfsoneert / ende kennende den Coningh Philippus zijn bequaemheyt en wetenschap / heeft hē in grooter weerde gehouden / hem latēde het selfde officie van Predicant van zijn Majesteyt / niet begeerten hem zynen staet te vermeerderen / en offererende dat den Stoel van t Aerts-bisdom van gheheel Indien ledich stont heeft hem daer mede versien ende vercregen van den Paus van Roomen confirmatie / hoe wel dat den selfden dat weygerdē / vreesende de groot welcke ende verre reyse / doch heeft hem den Coningh gepersuadeert sulcks zynen dienst ende wille te wesen / hem belovende binnen 4. ofte 5. Jaren van daer te ontbieden / ende te versien met een verbeteringe in Portugael, met welcke belofte accepteerden die reyse.

Een Predikeer monic wort gheordineert ende versonden Aerts-bisschop van Indien te wesen.

Ick considererende op myn stuck / hebbe met aller neerstigheyt ghepractiseert om met desen Aerts-bisschop my in dienste te begheven / ende met hem die reyse te aenveerden / dat my slachde tot mynder voordeel / om dat mynen Broeder / die welcke het Hof te volgen moede was / hadde verworden van zynen Heere / ('twelck was een Secretaris van zijn Majesteyt) een officie van schrijvyn op een van die Schepen / die dat jaer naer Oost Indien soude varen / welcke occasien my diende om tot mijn voornemen te comen overmidts dat den selfden zynen heere was groote especiale vriene vanden voorsz. nieuwen ghecoren Aerts bisschop, door wien met weynigh bidden zy in diensten van den selfden Aerts-bisschop omfanghen / en onder ander opgeteeckent / welcke waren over die 40. in't ghetal / ende om dat mijn Broeder de keur hadde van alle de Schepen / heeft het Schip ghecoren dat voor den Aerts-bisschop bereyt wert / om malcanderen beter behulpich te wesen. Aldus hebben wy ons bereyt gemaeckt om onse Voyage te beginnen / ende waren in compagnie van vijf Schepen vande groote van 7. ende 8. hondert last elck Schip ende waren met namen den Admirael S. Philippus, Den Visadmirael / S. Iacob. Dese twee warē nieuwe Schepen d'een naer den Coningh / en d'ander naer zijn Soon ghenaemt / d'ander waren S. Laurens, ende S. Francisco, ende ons Schip S. Salvator ghenaemt.

Jan Huyghen voeght hem om met den gheordineerden Aerts bisschop zijn reyse op Indien te vorderen.

Op den 8. April wesende den Goeden vrydagh van't iaer 1583. welcke is ghemeenlick den tijt dat die Schepē t'seyl gaen, eenen dagh 4. ofte 5. onder ofte over / zijn wy alle ghelnck uyt die Revier van Lisbonē t'Zeewaert in geloopen / streckende onsen Cours naer't Eylandt van Madera en stellende onse saeckē in Gods handen / sonder wiens faveur en hulpe wy niet en connen uytrechten, ende al onse voornemen niet en zijn.

Den 8. April anno 83. star de vlote van Lisbonen na Madera.

Dat 3. Capittel.

Ordinantie vanden selfden Schepen op haer Voyagen ende vaert naer Indien.

Die Schepen hebben in't ghemeen elck op tusschen die 4. ende 5. hondert persoonen / somtyts min / by wylen meer / naer den tijt offreteert onder het Zeevolck ende Soldaten. In't gaen zijn zy weynigh gheladen / dan sommighe Pypen met Olie ende Wynen / ende sommige andere coopmanschappen van particulieren / ende voorts anders niet dan Ballast ende Victualie voor't volck; dan het meeste ende principaelste datmē sent naer Indien / zijn Realen van achten / te weten / het Capitael ofte hooft-somme vande Pachters van de Peper / seynden alle jaren een groote somme van gelt / om die Peper daerom te coopen / ende voorts veel gelts van particuliere Coopliedē / de wyl dit de beste waer is diemē in Indien mach voeren om dat zy winnen aen die Realen van Achten / over die 40. ten hondert. Soo haest als die Schepen de Revier uyt zijn / en in die Zee comen / wort al het volck op elck Schip gemōstert / so wel dat Zee volck als die voor Soldaten comen / ende die absent zijn / ende op't Landt gebleven van die in't Register comen / worden op gheteyckent vanden Schryver van't Schip, om daer naer in Portugal zijn Borge aen te sprekē: want zy moeten altemael borgh setten / ende het goet dat in't Schip gevonden wert vā die absent zijn / wert terstondt met uytroep verkocht ende gemunt / ende Inventaria daer af ghemaeckt, en in depositio gheset in des Capiteyns handen, Desghelijcks van yemandt die sterft: maer daer comt weynigh af ter rechter handt / wordt aldermeest verduystert.

De schepen op Indien hebbē elck tusschen 400. oft 500. mannen op.

Weynigh waer wert den in Indien ghesonden / maer meest realen van achte / om den Peper te betalen.

Eghebeet gesticht, op dat die absenders moet in Portugael borgh stellen / ende in zee comende worden zy gheinventariseert.

Den Schipper ende Stuereman hebben op de gheheele Voyage van gaen ende weder voor haren salaris 120. Milreys / ele Milreys doen Nederlandtsche munte / 7. Karolus guldens en om dat die rekeninghe vande Portugaelsche munte altemael gheschiet met een soorte van gelt / ghenaemt Reysen, welck is het cleynste gelt datmen daer heeft / ende oock al ist noch so hooghe somme / so wordt altoos ghereckent by Reysen, en 160. Reys is also veel als een Karolus gulden / oft 4. Realen in silver / soo dat twee Reysen zijn 4. penninghen / ende een Reys twee penninghen / Hollandtsche munte. Welcke declaratie hebbe ick willen doen / om beter te verstaen de rekeninghe van de reysen diese in Portugael ghebruycken. Keerende tot onser materie / so ontfangt die Schipper ende Stuerman elcks 24. Milreys op de hande / behalven dien / hebben zy haer Kameren als beneden en boven in't Schip die zy verhueren ende groot profyt mede doen neffens hare vryigheden ende voeringhe ende alle andere Officialen en Zee-volc naer advenant; Ende hoe wel zy gelt ontfanghen / nochtans cost het haer meer van steeckpenninghen eer zyse crijghen / 'twelck alle met faveur ghegheven wert / ende met naer verdiensten van dē Proveador, dat is d'opperste Ammeralitept van den Coningh / hoe wel dat van dit salaris gheen sekere ordonantie en is / want worde daghelicks verandert: maer segghe alleenlick van't salaris dat ghemeenlick ghegheven wert volgende d'ordinantie vā ons Schip ende comste van dat Jaer. Die Contra-meester dat is den Hooghbootsmā / heeft voor zijn gheheel salaris 50. Milereys / ende ontfanght op die hant 10. Milereys. Die Guardiaen / dat is den Schiemman 1400. Reys ter Maent / en

Verclaringhe vander schepe hueringh.

van voeringhe 2800. Reys/ ende ontfanght 7. Milreys op de handt. Die Seto Piloto, dat is den ondee Stierman/ heeft ter maent 1200. Reys zyn drie Ducaten/ met soo veel voeringe als de Schipman. Twee Timmerlieden/ ende twee Callafaten, dat zyn die met werck dyeven/ hebben elcks ter maent 4. Ducaten/ ende 3900. Reys van voeringhe. Den Despensier/ dat is die 't eten en drincken uyt deylt: Ende die Merinho, dat is die het volck vanght/ en heeft last alle munitie en 'twer te bewaren/ ende te schaffen/ hebben elck ter maent een Milreys/ ende 2340. Reys van voeringe/ behalven hare Camers ende vrydommen van Tollen/ ghelijc alle andere Officialen/ Bootsghesellen Putgers/ Busschieters etc. hebbē een jeghelijc naer advenant/ ende alle die in 't Schips dienste zyn. Den Cupper heeft 3. Ducaten ter Maent/ eñ 3900. Reys van voeringhe. Twee Strinceros, dat zyn die 'tseyl eñ die groote Ra af doen dalen op een rat alst van doen is/ hebbende elck ter Maent een Milreys ende 2800. Reys van voeringhe. Dryendertigh Bootsghesellen hebben elcd een Milreys ter maent/ en 2800. Reys van voeringe Sevenendertigh Putgers/ hebben elck ter maent 660. Reys/ ende 1860. Reys van voeringhe. Vier Pagiens, dat zyn Jonghers/ hebben met haer voeringhe ter maent 443. Reys. Eenē Constapel/ eñ 8. Busschieters hebben differenten prijs ter maēt/ d'een min eñ d'ander meer. Noch een Barbier/ die en heeft oock gheen seker salaris. Den Factoor ende Schryver hebben geen saloris van alleenelick haer Camers te weten/ beneden elcks een Camer van 20. Pypen/ dat zyn 10. vaten elcks/ eñ boven een Camer om te slapen/ waer van zy groot profijt doen. Dit zyn al die Persoonen die 't Schip ende Zee-volck aen gaen/ die welcke hebben daeghs voor haer portie te werē/ altemael naer een maet/ soo veel den minsten als den meesten een pont ende ½. Beschuyt/ een halve Kanne wyn een kanne waters een Arroba, dat zyn 32. pont ghesouten vleesch ter Maent/ sommighe droogen Visch/ Aiuin/ Loock worden terstont in 't beghinsel uyt gedeelt/ eñ is vā cleender weerden/ sommighe dingen van Suyker/ Honigh/ Rozynen/ Pruymen/ Meel ende dierghelijcke fruisterye wordt bewaert voor de crancken/ noodigh zynde/ doch ergyender weynigh af/ want die Officierē houdent onder haer/ ende consumerent/ sonder datter d'ander veel effen. Voorts wat beroerende is het koken/ hout/ smout/ potten ende pannen/ moet eē yder voor hem selven besorgen behalven dit comter noch eenen Schryver ende Botteller van 's Coninghs weghen/ voor die Soldaten/ die welcke haer uytdeylinghe op haer selven hebben/ op de maniere van het Zee volck.

Dit alles is belangende die voyage ofte reyse derwaerts gaende dan in 't wederom comen en crygen niet meer dan deelinghe van water eñ Beschuyt/ tot die C. de boa Esperāce toe/ eñ van daer herwaerts/ mosten haer selven voorsien wat het Zee volck aen gaet maer die Soldaten ofte Passagiers en crygē gants niet dan alleenlijcken vry passagie te weten een kist in 't ruym eñ het overloop voor haer bestede/ dies en moghen zy niet uyt Indien comen sonder oorlof vanden Viçorey/ ende moeten vijf Jaren daer gheweest hebben in dienst van dē Coningh: maer die Slaven moetē vracht betalen van haren persoon/ ende ooc Tol voor den Coningh/ als wy op onse wederom keerēde reyse breeder sullen verhalen.

Den 15. Aprilis hebben wy ghesien het Eylandt Madera ende Porto Santo, alwaer die Schepen van malcanderen scheyden/ ende een jeghelijc [illegible] gaet/ overmidts dat zy altoos willen d'een voor d'ander in Indien comen/ om beter profijt te doen/ en een te begaen/ waer door zy by nacht ende ontyden malkanderen verlaten/ en elck zyn hooft volcht. Den 15. Aprilis sagen wy het landt Madera.

Op den 24. Aprilis/ quamen wy onder de Custe van Guinea, welcke beghint op den 9. graed ende duert tot de lini Æquinoctiael, al waert in 't ghemeen veel Donder/ Blixem eñ vlaghen van reghen en wint die met haestigheyt over comen en passeren/ ende vallen soo sterck/ datmē telcke reys die seylen moet stryken/ ende die groote Ra ter halver mast/ ende somtyts geheel neder/ dickwils 10. oft 12 mael op eenen dagh. Hier zyn onverdraghelijcke hitten/ ende al het water dat in 't Schip is stinkter/ soo datmen de Nues moet toe houden als men drinckt: maer als men die Linie ghepasseert is wert het weder goet/ hoe datmen dichter by 't landt is/ hoe datter meer stormt/ reget ende dondert ende stiltē zyn/ so datter altemets de Schepen wel een paer Maenden ligghen eer se door die Linie connen gheraken/ als dan kryghtmen eenen wint die zy noemen den Generalen wint en is eenē Zuydooste wint: maer is altoos byde wint/ ende moeten altoos by legghen tot by naest in de hooghde van die C. de boa Esperance, eñ overmids dat aē die Custen van Brasilien op 18. graden aen die zyde van 't Zuyden drooghten ligghen/ die de Portugesen heeten Abrolhos, die selfde streckt 70. mylen in Zee/ welcke blyven aen de leeger wal eñ rechter handt, om die te mogen voorby passeren/ so houden die Schepen seer die Custe van Guinea, eñ passeren also die voorseyde droochten: want anders vallende te leegh ende binnewaerts so zyn zy ghedronghen naer Portugal te keeren/ ende somtyts in perijckel van te verliesen/ ghelijck het ghebuerde onsen Admirael S. Philippo, die welcke het voorleden jaer van 82. daer onder gheraeckte by nachte eñ waren in groot perijckel van te vergaen/ doch geraecten daer af/ ende arriveerden weder naer Portugael/ ende om dit jaer de selve drooghte te schouwen liep hy so dicht onder de Custen van Guinea, dat hy door de groote stilte ende regen twee maenden lach in dreef/ eer hy de Linie passeerden/ eñ quam twee Maenden naer d'ander Schepen in Indien: waeromme mē moet wachten te nae aende Custe te comen/ om die stilte te ontvlien/ eñ ooc niet te verre af houden om de bovenghenoemde droochten te passerē/ waer aen leyt de gheheele reyse van Indien.

Den 15. Mey/ wesende ontrent 50. mylen van die Linie Æquinoctiael noordtwaerts/ quam by ons een Fransche Jacht ende stelden ons gheheel Schip in grooten oproer/ overmidts dat ons meeste volck sieck was/ ghelijc in die contreyen ghemeenlick gheschiet door de groote hitte/ ende desghelijcks ist eenerst al onbedreven volck/ die noyt Zee ghesien en hebbē/ daer men qualick ordonnantie mede kan houwen/ doch schoten sommige schoten naer hem/ waer mede hy ons verliet/ naer dat hy een wyl met ons de spot ghehouden had/ ende verloren heen terstont uyt het ghesicht/ waer mede ons Schip weder gepacifiteert wert. Ontrent 50 mylen vande Linie Equinoctiael quam by ons een Fransche Jacht.

Op den selfden dagh/ wesende teghen den avont hebben wy een groot Schip ghesien/ eñ vermoeden dat het van ons compagnie was/ gelijck wy daer nae verstondē: want het quaem met ons te sprake/ eñ was 't Schip S. Francisco, daer wy ons alle in verblyde.

Den

Beschryvinghe van het Eylandt van Mossambique.

MOçambique beteijckent twee plaetsen: ofte een gheheel Coninckrijcke in Aphrica gheleghen / om die Capo di boena Sperança, tusschen Monomotapa ende Quiloa, ofte sekere Eylanden hier afgemaelt ende beschreven / ligghende aen die Zuydtzyde van die Linie op 14. graden ende een half / waer af het grootste Moçambique, d'ander twee S. Iacob, ende S. Gorge gheheeten werden. Dese Eylanden ligghen by nae in die mondt van een Riviere / die de Aphricanen, Moghincate noemen.

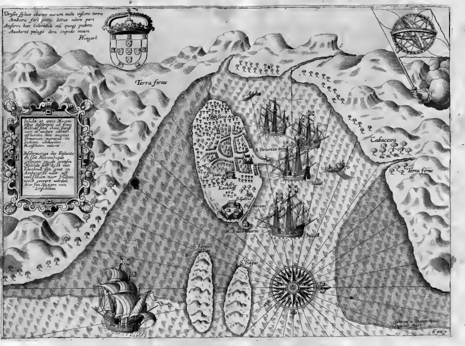
Ontrent Moçambique is een sekere seer groote Haven / bequaem om allerley schepen (soo van Portugal naer Indien ende elders gaen ende comen) te ontfanghen ende te berghen: ende ofte wel beyde het Coninckrijcke ende t'Eyland niet seer groot en zijn / soo zijn zy nochtans rijck ende overvloedich van allerley lijftocht: als men lesen mach in die beschryvinge des Autheurs.

Op Moçambique, als het hooft ende het grootste / woonen tweederley volcken / Christenen ende Mahometanen / die Christenen zijn Portugesen ofte afcomelinghen van haer. Hier op is oock het Casteel / daer in die Portugesen wacht houden / uyt het welcke oock alle andere sterckten versorgt werden / insonderheyt Sofala, daer die rijcke Goudt Myne is. Alhier overwinteren oock alle Portugesche schepen: die somtijts door faute van winden ofte anders door versuymlickheyt / haere reyse niet mogen volbrenghen.

Die Indiaensche schepen nemen oock ten tyden alhier hare verversinghe ende victualie.

Dit Eylandt ontdeckt zijnde / ist eerste gheweest / waer door die Portugesen Indien verspieden: want van hier hebben zy Piloten ghenomen / die haer den wech hebben ghewesen: Van die manieren deses volcks ende hare costuymen / leest breeder in den Autheur. Zy zijn goede Boogh schutters ende Visschers met hoecken.

Vervolghende die Custe voorder naer Indien / passeert men Quiloa, (welck in vorighe tyden Rapta gheheeten) niet over groot: maer seer schoon / om der boomen veelvuldigheyt, die altoos fris ende groen zijn / oock om die onderscheydenheyt van victualie / is oock een Eylandt / liggende ontrent den uytganck van die groote Riviere Coavo, welcke oorspronck heeft uyt het selfde Lack / dat uyt die Nilus comt. Dit Eylandt bewoonen Mahometanen: by nae wit zijnde / wel ghecleedet zijnde met Zyde ende ghewaet van Cotoen. Haer vrouwen draghen gouden arm banden / met edel ghesteenten om den hals ende die armen / ende hebben Silver werck seer overvloedich / zijn soo bruyn niet als die mannen: wel ghequalificeert van leden. Hare Huysen ende woonighen zijn ordentlick ghetimmert van Steen / Kalck ende Hout / met Lusthoven van allerley fruyt boomen ende welrieckende cruyden: Van dit Eylandt becomt oock het Coninckrijck zynen name: die meerder onderrichtinghe begeert / lese hier af het boeck / folio 6. int 4. Capittel.

Drasas syluas ebanos aurum mihi viscera terrae
Ambara fert primo littus odore pari
Auferre haec tolerabile nu quoq3 pubem
Aucheret pelago dira cupido meam
Hoogerb
Terra firme
Insulae et arcis Mocambique descriptio ad fines Melinde sitae ebeno puriss auro et ambare odorato affluentis hinc magnus servorum numerus in Indiam abducitur. Linschoten inuenit
Beschryvinge des Eylants en slot Mocambique gelegen op de grensen Melinde seer Ryck van Ebenhout fijn gout en Ambergrys waer off veel slaven naer Indyen wech gevoert werden door Jan Huygen van Linschoten
Sant An
Fortereza
S. Domi
Afric Karckhoff
S. Gabriel
Cabacerra
Terra firme
S. Jorge
S. Tiago
6 en 7

wtghesondert het Verken vleys / door zyn goetheyt. Het Eylandt en heeft gantsch gheen soet water om te drincken / dan moetet altemael van 't vaste landt krygen / van een plaets die de Portugesen noemen Cabaséta, ende ghebruycken in die huysen groote Potten die van Indien ghebrocht worden / om 't water daer in te verwaren.

Beschryvinghe der Fortresse die de Portugesen hebben op 't Eylandt van Mossambique.

Die Portugalopsers hebben daer een seer schoone ende stercke Fortresse / die nu eerst binnen thien oft twaelf jaren volmaeckt is / ende respondeert recht teghen die voorste Eylandekens ende incomst van die Schepen / ende is een van die beste ende sterckste van bousel van gheheel Indien: maer hebbender weynigh gheschut ende munitie noch ghereetschap op, Desghelycks gheen Soldaten / dan alleenlyck den Capiteyn met zyn dienaers die daer op woont / doch noodigh zynde / zyn gheobligeert alle die ghetroude Portugesen die op 't Eylandt woonen / welck mogen wesen 40. ofte 50. ten hooghsten, moeten alsdan het Casteel helpen bewaren: want het Eylandt en heeft anders gheen beschuttsel / dan alleenelicken dese Fortresse / die reste is altemael open / ende vlacke strandt. Rondtom binnen het Casteel zyn sommighe cisteenen ofte waterbacken ghemaeckt / die altoos vol waters zyn / so datter altoos voor een jaer ofte meer water in is / noodich wesende / hoe wel zy weynigh door den noot sorghen soo wel den Cappiteyn / Officieren / ende andere inwoonders / dan alleenlyck om goet by een te vergaderen / behalven dese 40. ofte 50. Portugesen ende Mestisten / welck zyn van hare procreatie in Indien ghegenereert / diese noemen Mesticos, dat is soo veel als half gheslacht, dese werden oock mede door Portugesen gerekent / so zynder noch in 't Eylandt van Mossambique over de drie ofte 400. stroeyen huyskens ende hutten / welcke zyn vande ingheboren van 't landt / altesamen Swarten / ghelyck die van Cabo Verde, S. Thomas, ende gheheel Æthiopia; Dese zyn onder subjectie vande Portugesen: waer van sommighe houden die Wet van Machomet / die welcke eer die Portugesen het Eylandt creghen door communicatie van de Mooren ende Mahometisten van 't Roode Meer die Wet hebben aenghenomen / ghelycker oock veel in die contreyen zyn / te weten / die Custe streckende naer 't Roode Meer toe: maer van Mossambique opwaert naer die C. de boa Esperansa toe / en hebbense gheen communicatie ghehat / ol waer de Swarten ende ingheboren van 't landt noch leven ghelyck beesten / sonder wetenschap van Gode ofte zyn gebodt. Sommige van dese Swarte van 't Eylandt zyn oock Christenen / ende sommighe Heydenen gaen alle ghelyck naeckt / alleenelick die Mans hebben het uyterste van haer manlickheyt met een cleyn doecxken bewonden / en die Vrouwen van de halve borste tot de halve dyen / met eenen tatcoenen grooten doeck omwonden / ghelyckmen op haer conterfeytsels mach sien / op de Figuren van Indien / die is te verstaen van die by de Portugesen op 't Eylandt woonen: want die van 't vaste landt loopen meest naect / endt somtyts die schamelheyt bedeckt somtyts niet.

De kinderen der Portugesen worden Mesticos dat is half gheslacht ghenoemt.

Verclaringe der ghedaente deses volcx en hoe sommighe Machomets wet hebbe aenghenomē.

Beschryvinghe in wat manieren sommige deser inwoonders noch als beesten leven.

Die Portugesen dryven haer handelinghe met die van 't vaste landt / in sommighe Dorpen naest by haer gheleghen / als Sena, Macuwa, Soffala, Cuama, &c. die welcke al meest differente manieren / talen / ende leven onder malcanderen hebben / elck op haer selven / ende teghens den anderen oorlooghen / ende d'eene d'andere vanghen / ende vercoopen / ende sommighe eten menschen vleesch / als die Macuwen ende andere; haer meeste onderhout is van die Jacht / ende van 't vleysch vande Olyfant / welcke is de oorsake / datter soo veel Olyfants tanden van daer comen. Dese Swarten op 't vaste landt ende door gheheel Æthiopia, hebben haer Dorpen ende wooninghen met haer Coninghen / elcke natie oft gheslacht op haer selven, so menigh Dorp / so menigen Coningh, ende die different in tael / manieren en usancien, ende hebben oorloghen met haer ghebueren; Men en machse niet betrouwen / om dat zy geen woort ofte ghelooue houden: want door 4. ofte 5. jaren waren die Portugesen van Mossambique op 't vaste landt daer se haer daghelicksche handel mede dreven ende in vrede saten / meenende datse ghenoech sonder peryckel waren: maer als zy daer min ’t op dochten / quamen de Swarten van 't Londe / ende overvielense ende slogense doot / sonder datter een af quam.

Dese ende alle der Ethiopischer Inwoonders hebbē elck in haer eyghen dorper haer bysonders Coningē / ghebueren / ende oorloghen tegē malcanderen.

Die regieringhe van 't Eylandt vande Portugesen / is aldus: Zy hebben alle drie jaren eenen sonderlinghen Cappiteyn / ende des Coninghs Facteur / endt alle andere Officieren worden al gheprovideert ende ghegeven van de Coningen van Portugael voor drie en drie jaren / 't welck zyn persoonen die de Coningh in Indien ghedient hebben in zyn Armeye / ende in recompense ende betalinghe van haer dienste / gheeft haer dese Officien / een jeghelick naer zyn qualiteyt en bequaemheyt / al waerse hebben hare gagie ende salaris / behalven datser by conquesteren: want zy doen wat zy willen den tyde haerder residentie. De Capiteyn heeft groot profyt: want daer is noch een ander Fortresse / ghenaemt Soffala, 't welck leyt van Mossambique naer die C. de boa Esperansa, tot 120. mylen; By de selfde is een seker Myne / ghenaemt Monomotapa, in welck landt leyt een groot Lack / waer uyt men seyt die Revier Nilus haren oorspronck te hebben / als oock die groote ende vermaerde Revier van Cuama ofte Niger, die tusschen Soffala en Mossambique in die Zee loopt / in welcke groot ende sant Goudt gevonden wert. In dese Myne van Monomotapa wort veel Goudt gevonden / ende noch ander Goudt / dat de Portugesen noemen Goudt van Botongoen ontoepo, ofte stof Goudt, want is gheelijck sant so cleyn: maer is van de beste allooy dat in gheheel Orienten ghevonden wort.

Verclaringhe van haer regiringhe ende hare Officieren.

De Goudtmynen by Monomotapa / seer Portugesen.

Op dese Fortresse van Soffala / heeft die Capiteyn van Mossambique zyn Factuer / ende sendt daer jaerlicks henen twee oft drie mael seeckere Schuyten / ghenaemt Pangajos, welcke gaen langhs die Custen heen / ende halent Goudt / ende brenghen het tot Mossambique.

Dese Pangaios zyn ghemaeckt van lichte hout / ende aen malcanderen ghenaeyt met coorden / sonder eenen yseren Naghel te hebben. Men affirmeert dat die Myne van Angola aen d'ander zyde van Africa, niet verre en is vande Myne van Soffala voorseyt / ende en souden ghen drie hondert mylen verscheyden van een ligghen / ende ghescheet dickwils datter Swarten zyn ghecomen van Angola naer Soffala over landt.

Daer zyn Swarten die d'ander draghen op haer rugghe / ghelyck Beesten / ende zyn daer toe ghewent; Desghelycks andere dinghen / ghelyck oft Peerden / Muylen oft Esels waren / ick hebber ghesproken

dese

diese ghesien hebben / daer dan daen comende. Lieten ende weder op die regieringe vande Portugesen ende haer Capiteynen / so is die Capiteyn alleenlick, zijn proffijt binnen den tijt van 3. Jaren over die 300. duysent Ducaten / dat zijn 9. tonnen schats, 't behalf den tijt / als wy daer laghen / die Capiteyn Nuño Veho Pereira ons selfs ghetuyghden / en dit meest in Goudt dat van Soffala ende Monomotapa comt / als gheseyt is. Van Mossambique wort naer Indien ghevoert Gout / Ambargrys / Ebenhout / ende Yvoren / ende veel Slaven en Slavinnen dienen naer Indië voert / overdatse die sterckste zijn van gheheel Orienten / om het vuylste ende grofste werck te doen / waer toe zyse alleen ghebruycken. Men vaert van hier maer eens 's jaers naer Indien / inde maent van Augustus tot half September / overmidts datmen in geheel Indien moet varen met Monssoyns, dat is met ghetyden vande Jaer diese also noemen vande winden / die sekere Maenden in 't Jaer wayen / waer ende zy haer rekeninghe maken om te gaen en comen / van d'een plaets op d'ander, ende men is in 't gemeen onder wegen van Mossambijcke tot die Custe van Indien 30. daghen luttel min ofte meer / ende als dan blyven in Indien tot die Maent vã Aprilis. Dan comt weder de wint ofte Monsoen naer Mossambique toe. In somma datter alle jaer gaet ende comt een schip van des Capiteyns weghen die zijn Coopmanschap drijft ende niemant en mach daer trafficqueren / dan alleenelick die daer tot Mossambique woonachtigh ende getrout zijn; want ongetrout en moghender niet blyven door particulier Privilegien vãde Coninghen van Portugael / om dat het landt bewoont en onderhouden souden worden. Achter Mossambique streckt Paep Jans landt / datmen aldaer noemt het Landt van Abexynes, waer van dese Custe van Mossambique, tot het Roode Meer toe / ghemeenlick ghenaemt wort die Custe van Abex, om dat die van Paep Jãs landt / dieder veel in Indien comen / seminghe Slaven / ende een deel vrye daer voor Bootsghesellen dienen op die Portugaelsche schepen / die haren handel van d'een plaets op d'ander dryven / wiens Conterfeytsels, als oock haer Wet / Leven ende usancien hier naer volghen / by de Figuren van Indien. Dese Custe van Abex wort oock vande Portugesen ghenaemt die Custe van Melinde, om datter een stadt en Coninghrijck aen leyt / alsoo ghenaemt, welcke was die eerste stadt ende Coningh / die de Portugesen met vrientschap / sonder bedrogh ontfinck in haer eerste ontdeckinghe / waer in de selfde noch persevereert. Wy laghen tot Mossambique stil 15. daghen / ons versiende van water ende ververssinghe / ende van alle nootdruft / in welcken tydt ons veel volcks kranck wert ende af storf / door de ongheWoonheyt vãde lucht / ende is van zijn selven een onghesont Landt ende sware lucht / door die groote ende ontallighe hitte.

De Capiteyns sols voor be drie jaer 300. duysent Ducaten.

De 20. Augusti zijn wy weder t'seyl gegaen / altemael in compagnie te weten / die vier Schepen van ons Admiraelschap van Portugal en noch een Schip vanden Capiteyn vã Mossambique, die zijn drie jaren uyt waren / met neme Don Pedro de Castro, in wiens plaets ghecomen was die boven ghenoemde Nuño Veho Pereira. Dẽ selfdẽ Capiteyn Don Pedro, ginck met zijn Huysvrouwe en familie in zijn Schip naer Indien, want d'ordonnantie van den Coningh hout dat naer de drie jaren van haer regimẽt en officie, moetẽ noch drie ander jarẽ staẽ tot ghebeden vande Viçorey van Indien / en den selfden Coningh / op haer eyghen costẽ / eer zy mogen naer Portugael keeren / ten waer dat zy particulier Patenten brochten van den Coningh / te moghen terstont haerder officys Jaren voleyndt hebbende / naer Portugael keeren / 'twelck weynigh gheschiet dan door groot faveur, Ende oock en mach niemandt uyt Indien reysen / te zy met oorlof endt Paspoort vande Viçorey, sonder dat / wort het belet / en scherp daer op toegheslen.

Den 24. Augusti / des smorghens / hebben wy ghesien twee Eylanden / die ghenaemt zijn Insula de Comora, ende Insula van Don Ian de Castro. Het Eyland Comora leyt vã Mossambique 60. myplen noordwaerts aen op 11. graden / aende Zuydt zyde is een seer hoogh landt / so dat wyt in eenen gheheelen dagh niet en costen uyt het ghesichte seylen met goeden wint. Op de selfden dagh zijn die Schepen weder van malkanderen ghescheyden / naer ouder ghewoonten / om oorsake als ghestelt is.

Den 3. September / hebbẽ wy weder de Linie Æquinoctiael ghepasseert die welcke loopt tusschen Melinde ende Brava, Steden liggende op die custen van Abex, ende die Linie is van Mossambijcke Noordwaerts 230. mylen. Eñ vã die Linie tot die C. de Guardafum, achtervolghende die selfde custe zijn 190. mylen ende leyt op 12. graden aen 't Noorden vandẽ Æquinoctiael. Op dese custe tusschẽ Mossambique ende C. de Guardafum, ligghen dese Stede / te weten Quiloa, in voortyden Rapta gheheeten / Mombassa, een Stadt ghelegen in een cleyn eylandeken van derselvigher name, twelck die Rhee maeckt van verre met hooge sandt duynen, heeft een Haven met twee vastigheden beschermt, Melinde, Pate, Brava, Magadoxo, ende elck is een Coninghrijck op zijn selven / en houden die Wet van Machomet. Het volck is wat vaelder van couleur / als die van Mossambique, met glat hayr / hebbende hare stede regieringhe ende Policyen / als die van Arabien, en andere Machometistẽ. Desen voorseyden hoeck, ofte C. de Guardafum genaemt / is het eynde van de custe van Abex ofte Melinde. Ende by desen hoeck oost noordoost aen / te Zeewaert in / 20. mylen van land / leyt het vermaerde Eylandt Socotora ghenaemt / al waer men vint Aloe, die van dit Eyland haer name heeft Aloe Socotorina, welck is die allerbeste / is dicht ende vast / ende van daer naer alle weghen vervoert, Ende by desen hoeck en Eylãdt beghint den Mont ofte inganck vande Estreyto de Meca, om dat binnen aende zyde van Arabien de stadt Meca light / alwaer het Lyf van Machomet hanght in een yseren kiste in de locht / onder eenen Hemel / ghemaeckt van Seyl-steen / welcke groote besoeckinghe en bevaert heeft vande Turcken ende Mooren. Desen Inganck wert oock ghenaemt het Roode Meer / niet dat het water Root is / dã alleẽ dat daer rosachtighe berghen om ligghen / root Marmor ghevende / ende oock dat het sandt van de gront tot sommighe plaetsen rootachtigh is, Eñ is het selfde daer Moyses met die kinderen van Israels drooghs voets door ghinghen. Vanden hoeck ofte C. de Guardafum, die engte binnewaerts in tot Sues, eertijts Arsynoe ghenaemt / ('twelck is die uyterste stadt / daer die enckte ofte Estreyto voleyndt) zijn 360. mylen: Ende van daer overlandt tot die Midlandische Zee van Italien / zyn 90. mylen. Die Estreno ofte enckte is in 't incomen / ende oock binnen op zijn breedtste 40. mylẽ / ende op sommighe

Alhier hanght Machomet in een yseren kist.

mighe plaetsen senaloer; Heeft oock veel Eylanden, ende aen d'een zyde, te weten binnewaerts vp Sues aen't Noorden woest Arabia, ende aen d'ander zyde Zuydwaerts Ægypten, daer die Revier Nilus door loopt ende wat leegher naer die Zee van Indien, Arabia Felix; en aen d'ander zyde daer teghen over het landt van Abexynes, ofte Paep Jans landt. Op den hoeck van Arabia Felix, int incomē vant Roode Meer, hebben die Portugesen eertyts een Fortresse ghehadt ghenaemt Aden: maer zyn se nu al quyt, waer door dickwils die Turcken die enkte van't Roode Meer afcomen met Galleyen die in Sues ghemaeckt worden, ende doen veel quaets aēde Custe vā Abex ofte Melinde, als wy op zynen tyt sullen verhalen. Die Linie weder ghepasseert zynde hebben die Noordster te weder ghesien, die wy vande Custe van Guinea van't Eylandt S. Tomas, tot op desen tyt niet ghesien en hadden.

Den 4. Septemb. sagen wy het schip S. Franciscus.

Op den 4. September, hebben wy een schip van onse compagnie ghesien, ende met hem ghesproken ende was S. Francisco en bleef by ons tot op den sevensten, doē quamt weder uyt ons ghesicht.

Den 13. sagen wy het schip S. Jacob.

Den 13. saghen wy weder een schip eñ was S. Iacob en liep ons weder upt het gesicht, sonder te willen spreken.

Den 20. sagen wy veel Slangen, een teecken vā die Custe vā Indië.

Den 20. September hebben wy sien drijven in Zee veel Slanghen, zynde vande groote als Ael, ende ander cleyn ghelijck schammen van Visschen, waerom het die Portugesen noemen Vintijns, dat zyn halve Realen van Silver, Portugaelsche munte, om dat het een ghelijckenisse daer vā heeft: Dese drijvē der met grooter menichte, ende is een seker teecken van die Custe van Indien. Een weynigh daer nae hebben wy landt ghesien, met groot remour ende blyschap eñ wierpen het loot upt ende vonden grondt op 47. vadem, ende was het landt van Bardes, welck is den uytersten hoeck vande mont eñ Revier van Goa, wesende vande stadt ontrent 3. mylen; Het is een hoogh landt, alwaer die Schepen van Indien anckeren ende lossen, ende van daer met Schuyten het goet ghevoert wert naer de Stadt toe, Wy ancherden dien dagh inde Zee buyten, ontrent 3. mylen vant land, overmids dat het stil, ende de vloet verloopen was, doch ist sonder perickel, ende heeft over al eenen schoonen eñ suyveren grondt om te ancheren: want het begost doen al daer Somer te worden.

Den 21. des anderen daeghs, zyn ons veel Schuyten, ghenaemt Almadias, aen boort gecomen, brenghende veel ende allerhande versche dinghe van t' Landt als versch Broot eñ Fruyten etcelijcke waren Indianen die Christenen zyn. Desghelijcks quam daer een Galleye aen boort, om den Aertsbisschop te halen, ende brochten hem op een plaets, ghenaemt Pangim, welck is half weghen die Stadt Goa, ende die Rer van Bardes, ende leyt aende selfde Revier, al waer hy ghevisiteere versocht ende willecom gheheeten worde vanden Viçorey van Indien Don Francisco Mascarenias, ende vā alle die Edelen ende Heeren vant Landt, soo Weerlick als Gheestelick. Die regeerders vande Stadt badē hem aldaer te willen vertoeven 10. oft 12. daghen, om ghereetschap ende preparatie te maken om hem met behoorlijcke eñ ghewoonlijcke solemniteyt ende triumphe inde Stadt te ontfanghen, welck hy haer verwillichde Den selfden dagh des na middaegs zyn wy in die Revier ghe loopen op de Ree onder 't land van Bardes, wesende den 21. Septēber,

Dē Aertsbisschop weert met een Galleye aen Landt gebracht.

Anno 1583. zynde verloopen 5 Maenden, 13. daghen, nae dat wy upt de Revier van Lisbonen t'seyl ghegaen waren, hebbende 15. daghen stil gheleghen tot Mossambique, twelck een vande voorspoedighste reyse was, alst in veel jaren te voren ende daer na ghesciet zyn. Wy vondē daer het Schip S. Laurenso, dat daegs voor ons ghecomen was.

Den 22. is ghecomen het Schip S. Iacob, sanderen daghs daer nae, het Schip S. Francisco. Daer waren op ons Schip ghestorven vande gheheele reyse 30. persoonen, onder welcke waren soemmige Slaven, eñ eenen Hooghduytsch, die een Trawant vanden Coningh vā Spaengien gheweest hadde, niet teghen staende hadden altemael d'een duer d'ander een s oft tweemael sieck gheweest, ende ter Ader ghelaten. Dit is ghemeenlick die somma vande dooden die op die Schepen sterven, luttel min ofte meer. Het is gebuere ouer 10. oft 12. jaren, datter een Viçorey naer Indien troc, met namen Ruy Lorenso Detavora, die welcke hadde op zyn Schip 1100. Manner, ende daer quam eē sterfte onder, so datter 900 af ghestorven ende over boort waren al eerse tot Mossambique quamen, daer den selfden Viçorey mede een af was, doch was eē sterkte erti aordinario, te is te gelooven dat die menichte vant volck erste die sterkte ende Peste gheraveert: waer om iedensdaeghs die Schepen soo veel volcks niet meer en nemen: want hebben noch qualick ghenoech haer van stanck ende vuyligheyt te reynighen.

Den 30. September, is den Aerts-bisschop mynen Heere, met grooter triumphe en feeste inde Stadt van Goa ghehaelt ende van die Edelen ende Regeerders des Landts, in de groote Kercke ghebracht met een Te Deum laudamus, &c. ende naer ander veel ceren onien ende onder wfancien, hebben hem in zyn Palleys gebracht, twele staet dicht by de selfde Kercke.

Dē Aertsbisschop is feestelick inghehaelt ende geaccompagneert van veel Edelen vā die Stadt.

Den 20. Novenber is onsen Admirael het Schip S. Philippe eerst in Cochin ghecomen, sonder yewers landt te vinnē naer dat zy veel cranckte ende armoed ghepasseert hadden, ooc sane dooden verhaelt ende 7. maenden en 12. daghen onderweg en hadde gheweest.

Int leste van die selue maent Novembris zyn die Schepen weder van Goa ghevaren, na die Custe vā Malabar ende Cochin, om aldaer haer ladinge te nemen van Peper ende ander specerven, sommighe laden aende Custe van Malabar, als tot Onor, Mangalor, Cananor, &c. eñ sommige tot Cochin, die altoos twee Schepen haer volle ladinge van Peper moghē geuen. Cochin leyt vā Goa zuydwaerts ontrent 90. mylen. De Schepen lossen alle haer Portugaelsche warē binnē Goa, alwaer die Coopliedē eñ Factoren haer residētie hebben, Eñ vā daer gaen die Schepen haer ladinge van Peper nemen lancks die Custe ende tot Cochin als geseyt is, ende laden int ghemeyn elck Schip 8. duysent quintalen Peper, ghewicht van Portugael, luttel min ofte meer, elck quantael is 128 pont alsdan comense naer Cochin, waer ooc die Factoren comen ende laden daer Naghelen Caneel ende andere drooghe eñ Indiaensche waren, als ick in myn wederom reyse alles int particulier sal verhalē van haer ladinghe ende ordonnantien van dien.

Inde maent Januarius ende Februarius, Anno 84. zyn die Schepen met haer ladinghe weder van Cochin ghetrocken, d'een voor eñ d'ander na naer Portugael alwaer myn Broeder mede ginc, om die obligatie vā zyn offici

weghen

wegen van't Schip / ende ick bleef by mynen Heere in Indien noch sommighe jaren / om te ondersoecken die manieren / wesen en ghedaenten vande selfde Landen / Lieden / Vruchten / Waren ende Coopmanschappen / ende andere dinghen / als ick alles op zynen tyt na de waerheyt / slecht ende eenvoudigh verclaren sal / soo ick het selfs meest met mynen ooghen hebbe gesien ende ghenoteert / ende van andere gheloofweerdige persoonen / so Indiaensche / als volcken daer ontrent woonachtich / neerstigh ondervraeght / ghelyck oock die fame / ende nagheleghentheyt hem selfs aldaer ghenoech openbaer met die daghelyckschen ghemeenschap en communicatie vande omligghende landen en ghebueren / die onder malkanderen haer traffycken ende handelinghe dryven / als dese onse landen met Oost-landt / Enghelandt / Vranckryck / etc. doen / ende oock alles van die Portugesen bevaren / ende daghelicks versocht wort. Meer ick beginne die beschryvinghe van Goa ende van die Indianen / haer manieren / traffyken / vruchten waren / ende ander dinghen / om beter te moghen verstaen die streckinge van die Landen ende Custen ghelegen aen de zyde van Orienten / tot die leste ende uyterste palen van China, die de Portugesen ontdeckt en bevaren hebben / met die Eylanden van dien wil ic eerst een corte sommarie stellen van die Orientale Custe / beginnende van't Roode Meer / ofte de Arabische Zee / vã die Stadt Aden tot China toe / achtervolghende die beschryvinghe vande Custe voren gheroert.

Dat 5. Capittel.

Vande Custe van Arabia Felix, ofte 't Roode Meer, tot het Eylandt ende Fortresse van Ormus.

Annotatio D. Pall

Aden is die alderstercxste ende schoonste Stadt van vruchtbaer Arabien, in een valeye gheleghen, aen d'een zyde met stercke Mynen, aen d'ander zyde met berghen besloten, daer op vijf Casteelen, in welcke men dagelicks wacht ende vuerwerck hout, om die veelvoudigheyt der Schepen, so af ende aengaende. Die Stadt is groot 6000. huysen, daer die van Indien, Persen, Æthiopen en Turcken veel handels dryven, ende sulcks om die overdadighe hitte van den dagh, meest des nachts ghedreven wort. Een steen worp van die Stadt is een bergh met een groot Casteel, daer op den Gouverneur zijn wooninghe heeft. In vorighe tyden was dese Stadt, op't vaste landt: maer nu door menschen arbeyt een Eylandt ghemaeckt.

ADEN leyt aende Noordt zyde in't inkomen van 't Roode Meer / aende Custe van Arabia Felix, ofte vruchtbaer Arabien / ende streckt 60. myelen meer binnewaerts / van den hoeck ofte C. de Guardafum, d'uyterste streckinghe vande Custe van Abex ofte Melinde, als wy voor verclaert hebben / overmidts dat die Custe van Arabien / die zyn beghinsel neemt van Aden, soo veel meer binnewaerts comt. Aden leyt op 13. graden aende Noordt zyde / ende van daer streckt die Custe Noord oost ten Oosten tot die C. de Rosalgate, welcke leyt op 22. graden / ende is den uytersten hoeck van die Custe van Arabia Felix, aende Indiaensche Zee / en is van Aden 240. mylen. Die Stadt Aden confineert mette bergh genaemt Darsira, de welcke mẽ affirmeert te wesen vã louter steẽ clippẽ en rootsen /

Opten bergh Darsira valt nimmermeer reghen.

ten reghen nummermeer. Dit volck van dese Custe in Arabien / zyn vael van coleur / by naest als die vande Custe vã Abex oft Melinde, uyt dit Landt brenghtmen Peerden die seer goet zyn naer Indien in grooter menichte / als ooc Wieroock / Myrra / Balsem / Balsem-hout en vruchten / ende sommigh Manna / ende andere welrieckende waren ende cruyden. Sy onderhouden de Wet van Machomet / naer uytlegginghe vande Persianen. Van die C. de Rosalgate binnewaerts / die Custe vervolgẽde Noordwest aen / tot die C. de Moncadõ, eertyts Asabora ghenaemt / zyn 70. mylen. Desen hoeck leyt recht teghen over het Eylandt Ormus op 26. graden. Alhier beghint den inghanck van die enckte van Persen / ghenaemt Sinus Persicus, ende het Eyland van Ormus leyt tusschen beyden / hebbende aen d'een zyde Arabien / ende aen d'ander zyde vant Noorden Persen. Heeft in de breete 20. mylen / vande C. de Moncadon, vervolgende die Arabische Custe binnewaerts tot het Eylandt van Bareyn, zyn 80. mylen / en leyt op 26½. graden. Alhier heeft die Portugeesche Capiteyn van Ormus zyn Facteur van s'Coninghs weghen / ende worden ghevist die beste Peerlen van gheheel Orienten / welck zyn die rechte / diemen noemt Orientales. Vervolghende die Custe van Arabien / vã Barem binnewaerts / tot het binnenste ende uyterst vande enckte van Persien / ofte Sino Persico, leyt die stadt Balsora, zyn 60. mylen. Dese stadt leyt op 30 graden / ende een weynigh boven / daer comen die twee revieren Tigris ende Euphrates in den anderen / ende loopen by Bassora, in die bovenghenoemde Sino Persico. Hier ontrent staen noch veel Ruynen van oudt Babilonien; Ende na veele Gheleerden gissinge / is hier ontrent ooc gheweest het Aertsche Paradys. Vã die stadt van Balsora loopt die Custe wederom aende Noordt zyde naer Ormus, welck behoort onder het gebiet van Persien. Dese Sinus Persicus is byde 40. mylen breet / luttel min ofte meer / ende heeft veel Eylandekens / ende inden inganck leyt het vermaerde Eylandt van Ormus, daer die Portugesen een Fortresse hebbẽ / ende woonen met die Ingeboren vant Eyland onder een / ende hebben haren Capiteyn / ende andere Officieren / voor drie ende drie jaren / als die van Mossambique.

In't Eylandt van Barem werden de beste Peerlen van gantsch Orienten gevonden.

Het Paradys heeft ghestaen ontrent Bassora.

Dat 6. Capittel.

Van't Eylandt ende Stadt van Ormus.

Ormus leyt op het Eylandeken Gero, in vorighe tyden Ogyris ghcheeten.

ORMUS is een Eylandt en Coninghryck / 'twelck die Portugesen onder tribuyt ghebracht hebben / al waer noch haren Coningh zyn residentie heeft / te weten / buyten die Stadt van die Portugesen / onderhoudende die Wet van Machomet / het volck is wit gelyck als die Persianẽ / het is aldaer een ghemeen ghebruyck / dat die Coningen wordẽ doen terstont alle haer Broeders ende het naeste manlicke Coninghs bloet d'ooghen uyt steken / welcke worden daer naer alle haer leven ryckelick onderhoudẽ / om datter een Wet is in Ormus, dat gheen blinde persoon en mach voor Coningh ontfanghen worden noch regeren / waeromme zyse alle doen blindẽ / om versekert te wesen in haer regimẽt / ende ooc om te schouwẽ alle oproer ende twee-dracht / ende haer landt in peys ende vrede te besitten. Het Eylandt is ontrent drie mylen groot /

De Coninghen van Ormus doen haer naeste ghesiaet, t den mãs persoonen d'ooghen uyt steken om ha r ryghen te regiment te versekerẽ.

Delineantur in hac
Arabiae, Ormi, Pers
baris, Insulae Ceyla
sius item Sinuum,
ons adjacentium, e
navium Gubernato
e, Orae maritimae Abexiae, freti Mecam al. Maris Rubri
supra Sindam usq, Fluminis Indi, Cambaiae Indiae & Mala
Choromandeliae, & Orixae, fluvij Gangis, & Regni Bengale
llarum, Scopulorum, Pulvinorum Vadorum, profunditatumq, die his
nominae singulorum locorum Nominibus, prout ab expertissimis
Lusitanis, indigetatur magno studio ex optimis tabulis
recognita, omnia atq, emendata
Afbeeldinge der custen van Abex, der enge van Mecha, anders ghenaemt
de Roode Zee, de custen van Arabien, Ormus, Persen, tot Sinde toe, vãde
Rieviere Indus, Cambaien, Indien, ende Malabar; des eylants Ceylon, Choromandel,
ende Orixa, de Rivier Ganges, ende t'Coninckrijcke van Bengala Item vande
ghelegentheyt der Eylanden, Clippen, Bancken, Ondieptcn ende Diepten byde
voorsz custen liggende met de rechte Namen van ijgelijcke plaetse, alsoo de
Zelue byde ervaren Portugeesche Piloten ghenaemt worden, alles met groo
ter vlyt uyt de bes Indiaensche Pas ende Loes-caerten, oversien ende verbetert.
Milliaria Germanica, quarum 15 uni gradui respondent
Hispanicae leucae 17½ uni gradui competentes
TROPICVS CANCRI
ARE
BICVM
ET
INDICVM
GOLFO
DE
BENGALA
SINVS
GANGETICVS
INDIA
INTRA
GANGEM
INDIA
EXTRA GANGEM
CANDAHAR
RASAN
CHIRMAN
Sigistam
R. Chesimur
MOGORES
GVZARATE
INDOSTAN
DELLI
ORIXA
BENGALA
CAPACOP
SERNERI
Cambaia
Decan
Narsinga
Choromandel
CEYLON
Andemaon
I. Caremcubar
I. de Nicubar
Gomespola
Pta de Galle
C. de Comori
Baixos de Padua
Das Baixas

groot / seer clypachtich ende vol Steen-rotsen/ ende gants onvruchtbaer / heeft niet een groen loover ofte cruyt / noch soet water / dan alleen Steen-rootsen van louter Sout / soo dat die mueren vande huysen van Sout-steen zijn gemaeckt , heeft van zyn selven niet/ dan dat het von't vaste landt / van beyde zyden van Persen ende Arabien / ende vande stadt Bassora ontfangt/ ende om die ghelegentheyt ende bequaemheyt van't Eylandt/ so isser alle dingen in grooter abondantien / ende een seer grooten handel: want heeft die stapel van geheel Indien / Persen/ Arabien eñ Turckyen/ ende alle die omligghende plaetsen eñ contreyen / eñ in't ghemeen ist vol Persianen/ Armeniers/ Turcken/ eñ alle natien/ eñ oock Venetianen / die haer daer gheneren met allerhande specerypen ende edel Ghesteenten / dieder in groote menichte werdē ghebrocht van Indien / ende van daer ghesonden over landt naer Venegien / ende vervoert door gheheel Turckyen/ Armenien/ Arabien/ Persen/ ende alle weghen. Ende worden wederomme ghebracht allerhande waren vande selfde landen / te weten van Persen / upt het landt ghenaemt Coracone, ende Dias, ende ander plaetsen / veel ryche Tapetten / diemen Alcatiffas noemt, Van Turckyen/ allerhande soorten vā Camelotten, Van Arabië/ veelerhande waren van Cruyderen voor de Apoteekers eñ Cruydeniers/ als Sanguis Draconis, Manna/ Myrrha/ Wierooch/ eñ dierghelycke/ veel excellente Peerden/ die seer goet zyn van baren/ allerhande ende seer excellente Orientaelsche Peerlē van Mascatte, een Haven ghelegē tusschen die Caep van Roselgate eñ Moncadon aende Custe van Arabien veel Razyne/ van veel soorten Datelē/ Ocker-noten ende Mermelladen/ die van Ormus naer Indien ghevoert werden / ende gheheel Indien met vervullen. Desghelycks het ghelt/ ghenaemt Larynen, twelck is twee-vettigh / lanckwerpende / ghelyck een gheslaghen silver-draet / omghebuyght met sekere cleyne Characteren/ wort in Persien ghemunt/ op een plaets ghenaemt Lary, van fyn Silver/ en dat in soo groote menichten / datter eenen grooten handel met ghedreven wert / ghelyck als met andere Coopmanschappen / oorsake des grooten winst die daer op is, ende gelden in Indien seer hoogh. Ende om te verstaen d'oorspronck van so grooten handel/ ende vergaderinge van volck in't Eyland van Ormus , so ist te weten/ dat alle jaren comen twee vergaderinghe van volck over landt/ diemen Caffiles ofte Caruanen heeten / en comen van die stadt Alleppo, uyter landt van Suria, drie dagh reysens vā die stadt Tripoli, die ghelegē is op den Oever van de Middelandesche Zee. Dese vergaderinghe oft Caffyla, houdt dese naervolghende oorden/ te weten / alle jaren in de Maenden April ende September/ so isser gheordineert eenen oversté Capiteyn/ ende sommighe hondert Janitserē/ die welcke convoyeren die voorsz. Caffyla , tot die stadt vā Bassora , van waer zy te water varen naer Ormus ; Die Coopliedeu weten den tyt wanneer die Caruana ofte Caffila sal reysen/ waer teghens zy haer ghereet maken met haer coopmanschappen / alsdan vergaren oock veel Camelen/ Dromedarisen/ Muylen/ Peerden/ een jeghelyck zyn gadinghe / die hier toe te coop staen / in somma / datse altemet 5. ofte 6. duysent ende meer persoonen by een komen/ en reysen in ordinantie ghelyck een heyrtocht ofte legher twee en twee op een Cameel ofte waren ten beyde zyden/ na uytwysinge van die Figure die volghen sal/ met goede wacht vande Janitseren / overmidts datse altemets besprongen worden vande Arabers / dat groote Straetschenders noch zyn / en doense groote quellagie aen oen haer te berooven / ende moeten over die 40. daghen duer een Woestyn reysen / ende vinden alle 5. ofte 4. daghen Water-putten / waer upt zy haer versien van water datse bewaren ende met draghen in vellen van Beesten ghestropt/ daerse Flessen af ghemaeckt hebben.

Annotatio D. Pall.

Dit volck heeft dese ghewoonheyt van rooverye ende straetschenderye , nu in korte jaren niet aengenomē, maer gepleecht lange voor Christi onses salighmakers gheboorte, als dat beruijcht die Propheet Ieremias, daer hy seyt in zijn 3. cap. int 2. vers. Heft uwe ooghen op tot der hooghten , ende siet toe hoe ghy allenthaluen hoererie drijft, aen dē straten sittet ghy, ende verbeydet op haer gelijck als een Arabyne inde Woestyne, &c. My ghedenckt dat wy onder veel duysenden van dit volck vervielen , die in groote armoede in woeste sandt-duynē, die gants onvruchtbaer zijn, leefden: onder die heete Sonne haer met haer Kamelen bakerende, alleē van rooverie ende straetschenderie haer generende. Haer spyse ende beste broodt zijn Koecken , soo zy onder Cameels mest (gedrooght aender Sonnen, dat sandt daer mede heet gemaeckt) backen, met Cameels melck ende vleijsch , ende dierghelijcke onnutte spyse, in somma, leven als eilendighe menschen, ghelijck zy zijn:

Desghelycks so volghen het selfde heyr veel Soetelaren/ die alle dinghen naer draghen/ als Hoingh/ Datelen/ Schapen/ Geyten/ Hoenderen/ eyeren/ etc. ende alle victualie eñ provande/ so daemen ghenoech van als om zyn gelt ghe- rieft wort, Als nachten so slaense haren legher/ ende hebben haer Tenten Pavellioenen daerse onder rusten/ altoos met goede wacht. Op dese manere reysense tot die stadt Bassora , ende comen door Babilonien / nu Bagedet ghenoemt/ ende soemmighe andere plaetsen. Te Bassora comende/ ligghen daer sommighe daghen stil / al waerse dan weder vergaderen op die wederom reys / ende trecken also weder op die selfde manier naer Aleppo , waer mede alle coopmanschappen van alle weghen in groote abondantien ghebracht eñ vervoert wert, met een groot gheriefvanden reysenden Coopman/ het zy vā wat natien die moghen wesen / uytghenomen Spaengiaerts/ Portugesen/ ende des Conings van Spaengiens onderdanen/ daer nauwelick op ghesien wert/ doch altemet wel passeren op den naem van Fransoysen / Engelschen / ofte Venetiaenders/ welcke natien in de stadt Aleppo haer Consulen ende Factoren hebben / als ooch in Tripoli , alwaer hare dagheliyckshe daert is van Venetien/ Marsilien ende Londē/ ende in Tripoli wert het goet ghelost eñ gheladen/ ende van daer over lande ghesonden en gebracht van eñ op Aleppo/ aldaer zy eenē grooten ende machtighen handel dryven ende ghenutten veel Privilegien ende vrydommen van den grooten Turck.

Ende aenghesien dat wy van Turcken zyn sprekende/ so en hebbe ick niet connen verswyghen op wat maniere dat den Grooten Turck altoos tydinghe ende bootschap kan hebben eñ bestellen vā alle zyn Conninghryken eñ landē/ die so groot/ wijt ende woest verspreyt liggen/ So is te weten/ datse in gheheel Turckyen useren ende ghebruycken Duyven / die daer toe ghewent ende opghevoet zyn/ hebbende ringen aen haer beenen, Dese Duyvē worden gevoert van Basso-

Hier en heyt noch gras noch kruyt/ eñ buyten de huysen zyn vā Sout steē gemaeckt.

Veelerley specerypen eñ edel gesteentē vā Ormus in verscheyden landē vervoert.

Veelerley specerypen/ cruyden/ eñ orientaelsche peerlē uyt verscheyden landē nae Ormus versonden.

Sonderlinge manier van silver gelt uyt Persen in Indien verhandelt.

Jaerlicx twee groote rosyten van 5000. oft 6000. Coopluyden.

In Arabia zyn menichte van Straetschenders die haer wonderlijck eñ seer rauwich onderhoudē.

Sonderlinghe ordre van provisie in de twee jaerlicksche tochten.

Alle natiē uytgenomē de Spaengiaerden ende Portugesen moghen op Ormus ende Aleppo hādelen.

De Comptoiren vā Venetia/ Londen/ Marsilie/ etc zyn tot Aleppo eñ Tripoli onderhoudende machtigē handel.

van Bassora ende Babylonien naer Alepo en Constantinopolen/ende so van daer wederom; Ende alsser yet noodigh oft van importancie t'adverteren is/ soo makense den Brief aen dat ringensken van't been vast/ende laetense vlieghe/ waermede den Brief met die Duyf comt op de plaets daerse von daen is/ende vlieche sointijts duysent mylen ende meer/dan mi soude seggen onmoghelijck te wesen: maer is warachtigh duer veel die't my geaffirmeert hebben die dan daer quamen. Ic hebde van die selfde Duyuen in Indien ghesien/van een Venetiaen/ myndergoeder kennis ende especiael/ diese tot een verwonderinghe mede hadde gebracht/om in Indien te thoonen. Keerende weder op ons propoost van't Eyland von Ormus, welck leyt op 27. graden/ende is in de Somer (die als in onse landen coent) so uytermaten ende onlydelicken heet/datmē moet in houte backen (daer toe gemaeckt) vol waters slapen/ naeckt/ Man ende Vrouwe ligghende geheel onder water/behalven 'thooft; Alle die huysen zijn bouen plat/en maken bouen inde huysen gaten / om den tocht ende coelte daer door te crygen/op de selfde maniere als ooch die van Cayro, ghelijck volcht/ ende ghebruycken instrumenten ghelijc schonghelen enet waeyers/om 'tvolck daer in te wieghen/ende wint te makē om te vercoelen/ diese noemen Cattaventos.

De groote Turck gebruyckt eē sonderlinge maniere/ om door sekere Duyuen noodtwendighe tydinge door zijn landt te verspreyden.

In't Eyland Ormus moet men om d'overmatighe hitte des somers in houte backen met water slapen.

Annotatio D. Pall.

Cayrus heeft seer hooghe huysen: met overhanghende dacken, om schaduwe te maken, en de die hitte der Sonnē te vlieden. In't midden door dese huysen zijn seer groote pypen, wel thien cubitē boven uyt gemaeckt, naer het Noorden ghestreckt, om coude lucht te ontfanghen, ende die te spreyden door de gheheele behuysinghe, insonderheyt die benedenste plaetsen te verkoelen.

Des swinters ist wel so kout als in Portugal. Het water datse drincken/ wert ghebracht van't vaste landt/ 'twelck zy bewaren in groote Potten/ als die Tinajos in Spaengien / en̄ cisternen ofte water-backen/ waer van zy ooch groote inde Fortresse hebben/ met water voor een jaer ofte anderhalf teghen eenighen noot/ ghelijck die van Mossambique. Men schept ooch water by't Eylandt van Barein, inde Zee onder 'tsout water / met duykers 4. ofte 5. vadem diep / welck water seer goet ende excellent is/so soet ende goet als 'tbeste Fonteyn water. Daer is in Ormus een gemeen sieckte ofte plaghe van Wormen die inde beenen groeyen: men wil presumerē dat die van't water datse drincken groeyen/ welck zyn als Luytsnaren / ende ontrent 2.3. ende eneer vadem lanck/ diemen alleenelijckens moet upt halen/ende winden op een stroepken ofte pennekē alle daeghs wat/ so langhe als enen seluer voelt dat die gaen/ ende alse teghen houden/ latense dan soo blyuen tot sanderen daeghs/ bindene vast en̄ smeeren het gat ende ghe swel daer't uyt comt / met versche ende onghesaute Boter/ ende alsoo winden zy die binnen 10. ofte 12. dagen uyt sonder eenigh letsel/ dan moeten met het been stil sitten: want so die quamen te breken/souder groote moeyte aen't been met krygen/ ghelijck als ick aen sommighe persoonen ghesien hebbe.

Soet water were 4. ofte 5. vadē onder het water vā de soute Zee door duykers ghekregē.

Sonderlinge ghemeene plage in Ormus/ als oock een sonderlinge remedie daer teghen.

Annotatio D. Pall.

Van dese Wormē schrijft Alsaharanius in zijn practique int 11. cap. aldus: Daer groeyē in sommige plaetsen tusschen vel en̄ vleijsch sekere Wormen, welcke sieckte ghenaemt wordt der Ossen passie, om dat de Ossen met sodanige menichmael ghequelt worden, die haer [hoo]ck uytsteken, ende voorts cruypen onder het vel, soo langhe tot dat zy die huyt doorbooren. Die ghenesinge bestaet in suyveringe des lichaems van verrotte fluymen, &c. leest voorder.

Ten huyse van myn heere den Aertsbisschop hadden wy een van zyn Dienaers/ een inghevoren van Ormus, eerst daer van daen komēde/ dese haelde op die manier bouen verhaelt 3. ofte 4. Wormen upt zyn beenen/ dat hy seyde daer seer ghemeen te wesen.

Die Capiteynē ofte Capiteynschap vā Ormus is naer Soffala ofte Mossambique gherekent een vande beste ende profytelicksten van gheheel Indien, Van die Portugesche regeringhe en̄ ghenieten naer advenant so veel profyt als die van Mossambique, want hebben haer schepen diese sendē naer Goa, Chaul, Bengala, Malcatte, ende ander weghen; ende niemant en mach eenich goet coopen / vercoopen / schepen ofte bevrachtē/ voor dat die Capiteyn het zyne ghecoft/ ende zyn schepen bevracht ende afgheveerdicht heeft: met dat heen sulcks toegelaten wert door auctoriteyt vandē Coninghe: wāt hy sulcks gantselick verbiet: maer zy nement van haer seluen/ om dat de Coningh verre vander handt is om hem sulcks te verbieden / alleenelick wert hem van den Coningh toeghelaten/ dat niemant en mach eenighe Peerden schicken naer Indien/dan alleen den Capiteyn/ ofte die zyn commissie hebben/waer mede hy een groot profyt doet: want die Peerden in Indien veel gelts gelden / die yet goet zyn werden in Indiē vercoft door 4. oft 5. hondert Pardauwē/ ende ooch sommige tot 7.8. ja tot duysent Pardauwen/ende meer/ elcke Pardauwe ghereken it tot eenen Ryckx daelder / Nederlandtsche munte. Die vaert ofte Monson datmen van Goa nae Ormus seylt/ is inde Maenden van Ianuarius, Februarius, Martius, ende in September ende October. Volght die Custe van Ormus strec-kende naer Indien.

Paerden zyn tot Ormus seer dier/ geldē somtyts 7.8.9. 10. hondert Ryckx daelders.

Dat 7. Capittel.

Vande Custe van Ormus, tot die Stadt ende 't Eylandt genaemt Diu, een Fortresse der Portugesen.

Van Ormus vervolgēde die Custe Oost ten Zuyen aen comt die Cobo ghenaēt de Iasque, eertyts Carpella gheheeten/ welck landt voortyts Carmania ghenoemt werde. Dese Caep leyt op 25½. graet/ en̄ is van Ormus 30. mylen/ dervolgende die selfde Custe tot die Reuier van Sinde, vande Historyschryvers Indus gheheeten/ welcke men seyt upt het gebergthe vā Caucasso zynen oorspronck heeft/ gelyckelick met die Reuier Ganges, die in't Coninghrijck van Bengalen inde Zee loopt / als wy op zynen tyt sullen verhalē. Van dese Reuier van Sinde ofte Indo, sommen schryft heeft Indien zynen naem ghecreghen ende behouden. Dese Revier leyt/ te weten/ den monde ofte Ingang op 24. graden / ende is vāde voorseyde C. de Iasque, 140. mylen. Hier aen dese Reuier streckt het land Sinde, waerom die Portugesen die Reuier den naem van t Lande ghegheuen hebben / is een seer ryck en̄ vruchtbaer landt/ende wordt grooten handel ghedreuen van al de omligghende contreyen / als ooc van die Portugesen van Indien ende Ormus, ende andere plaetsen die hoer dagelicks varen; Heeft veelerhande soorten en seer fyn Cattoenē Lywaet/ diemē Iorijns noemt/ ende Sluyers ofte Lamparden / diese Volantes heeten/ ooch veel

30. mylen Oost ten Zuyen vā Ormus leyt Cabo de Iasque op 25 en half graden.

Indien heeft zynen naem vā de Reuier Indus/ ligghende 140. myle van C. de Iasque op 24. gradē.

Verclaringhe van Cattoen/ Linnen/ Lampaats/ en veel andere commoditeyten die hier in t'Eylandt en stadt Diu vallen.

veel Olye van Cocus ofte Indiaensche Noten; Boeter in groote menichte/ ende goet: maer en is so suyver en reyn niet als in Hollandt; comen in groote hooghe aerde Potten/ met smalle halsen/ is goet om niet te koken; Peck/ Teer/ Suycker Candil/ isser seer veel/ ende seer excellente ende fraye Leyzen/ die seer constigh en meesterlick gestickt zijn met zyde/ van alle coleuren/ Loofwercken ende Figuren. Dese Leyzen zijn in Indien seer ghestimeert/ om op Bedden ende Tafelen te legge/ inde plaets van Tapetten: Sy make oock van allerhande Schrijftoren/ Buffetten/ Cofferkens/ Dooskens/ Staffen/ ende andere dypsent diergelycke sinsterpen ende curieusheyt/ alles ingheleyt ende ghewrocht met Peerlemoeder/ alle twelcke vervoert wert door gheheel Indien/ ende principalicken tot Goa en Cochin, ter tyde dat die Portugaelsche schepen daer laden, Achterlatende en voorby passerende de voorseyde Revier ende sommighe Eylandekens die by't vaste landt ende Custe van Sinde ligghen/ so comter een cleyn Golfo ofte Inganck/ die de Portugesen Enseada noemen/ in welck Golfo ligghen veel Eylandekens. Desen Inganck wort ghenaemt Iaqueta, al waert vloeyt ende ebt so subtyelyck ende soo grooten stuck weeghs/ dat sulcks op gheen plaetse noeyt ghesien ofte ghehoort is gheweest/ en schynt onmoghelick te wesen/ en wort over al voor een groot wonder na ghesept. Tot deser plaets affirmeren die Indianen dat Alexander Magnus ghecomen soude hebben/ ende voor verwonderinge vande haestighe ebbe/ ende afloopen van't water/ soude hy weder te rugghe ghetrocken wesen/ meenende dat het een mirakel ende dreyginghe vande Goden was/ ofte voorsegghinghe van eenigh ongheval soo hy verder trock. Desen Inganck leyt vande Revier van Sindo ofte Indo, 60. mylen/ latende dese Enseada, en vervolghende die Custe Zuydt-oostwaert aen/ comt het Eyland ende die Stadt en Fortresse van Diu, vande Portugesen bewoont/ met die Ingheboren die onder die Portugesen ghebiet staen.

Verclaringhe vande seer wonderlijcke stroom der Golfe Iaqueta ghenoemt.

Dat 8. Capittel.

Vande Stadt, Fortresse, ende het Eylandt van Diu, in vorgetyden Alambater ghcheeten.

Die Stadt en 't Eylandt van Diu, leyt verscheyden vande Revier Indo, 70. mylen op 21. graden/ dicht by't vaste landt; heeft eertyts toegheromen den Coningh van Cambaya, in wiens lande ende Custe die gheleghen is/ al waer die Portugesen door ghehengheniss vanden selfden Coningh een Fortresse hebbe ghebout/ ende met lanckheyt van tyden het gheheele Eylandt en Stadt in haer ghewelt ghecreghen/ ende seer sterck ghemaeckt/ dat het onwinbaer is/ welcke Fortresse heeft tweemael beleghert gheweest vande Soldaten van Cambaja, en zyn mede hulpers/ eens in't jaer 1539. ende d'anderde mael in't jaer 1546. ende is altoos vromelick bescherme gheweest van de Portugesen/ gelyck haer Cronycken ende memorialen ghenoech zyn meldende. Dese stadt heeft een seer goede Haven/ ende grooten handel/ hoe wel het weynigh ofte niet van zyn selve heeft: maer om de bequaemheyt/ om dat het leyt tusschen Sinde ende Cambaja, welcke landen overvloedigh zyn van alle dinghen; Soo is Diu altoos vol vreemde natien/ als Turcken/ Persianen/ Armenien/ Arabien/ ende ander volckeren/ ende is de beste ende profytelickste Tol die de Coningh in gheheel Indien heeft/ overmidts dat die Banianen, Gusaratten, Rumos ende Persianers, die in Cambaja haer handelinge dryven/ naer die enckte vā Mecca ofte 't Roode Meer ghemeenelick in Diu haer lossinghe ende ladinge hebben/ om we wel gelegentheyt: want leyt aende Mont ende Inganck van Cambaja; Ende van Diu wort hier gescheept naer Cambaja, ende weder ghebracht naer Diu. Die stadt van Diu is bewoont vande Portugesen/ met die Inghebooren ende naturalen onder een/ gelyck als Ormus ende alle die steden ende plaetsen vande Portugesen in gheheel Indien zyn/ doch hebben die Fortressen onder haer ghewelt en ghebiet. Het Eylandt is overvloedigh en vruchtbaer van eetbare waren/ victualie ende lyftochten/ als vā allerhande Vee/ Ossen/ Koye/ Verckens/ Schapen/ Hoenderen/ Botter/ Melck/ Ayun/ Loock/ Eerten/ Boonen/ ende diergelycke/ isser seer veel ende goet/ so dattet in dese Neder-landen niet beter en mach wesen/ dan dat dat zuydel niet so wel ghehadent en wort, en hebben oock Kesen: maer zyn seer droogh ende sout/ veel Visch diese souten/ ende is by naer ghelyck ghesouten Lenge ofte Cabelliau/ ende oock ander soorten, Maken gherookt Vleesch/ dat seer goet is ende langhs mach dueren op eenighe voyagie op die schepen voor victualie; Alle dese lyftochte hebben zy so veel/ datse alle d'ander plaetsen met gherieven ende versien/ principalick Goa en Cochin, want die en hebben gants geen Botter/ Ayun/ Loock/ Eerten/ Olye noch greynen/ als Boonen/ Terwe/ ofte ander sadē/ zy moeten al van die contreyen comen/ als wy ordentlick inde vervolginghe vande Custen en landen sullen verhalen wat waren/ goederen/ coopmanschappen ende lyftochten/ vruchten ende ander dinghen/ dat elck Landt Provincie ofte contreye op brenght ende van hem geeft.

De Portugesen hebbē met consent des Coninghs Cambaja alhier een Fortresse ghemaeckt twelck zy nu met ghewelt inhouden.

Verclaringhe hoe dat de ghelegentheyt die dese stadt Diu heeft aen Cambaja veleer hāde natiē daer op doet handelen.

Hoe wel de Portugesen met handen inwoonderen ghemeen woonen/ so behouden de Portugesen het ghebiedt.

Beschryvinge van veelderhande vruchtbare nuttigheden deses Eylandts.

Van Diu vervolghende die Custe Oostwaerts/ tot 15. ofte 16. mylen beghint dē Inganck van Cambaja, ende is in't incomen/ en meest over al vyde 18. mylen breedt/ en streckt binnewaerts tot over die 40. mylē lant/ ende loopt Noord-oost ten Noorden in/ ende in't binnenste inde uyterste vanden Inham is die stadt Cambaja, waer van het gheheele landt ende Coninghrijck den naem heeft/ en leyt op 23. gradē. Alhier hout die Coningh ofte Soldaen zyn Hof ende residentie.

Beschryvinge des Reviers ghelegentheyt van Diu tot aen Cambaja.

Dat 9. Capittel.

Van't Coninghrijck en 't Landt Cambaja.

Het land van Cambaja is het vruchtbaerste in gheheel Indien/ ende van daer provideert ende voorsiet mē alle die omliggende plaetsen vā alle nootdrift ende lyftochten/ waeromme daer een groote handel ghedreven wordt/ so wel vādt inwoonders als andere Indianen ende naebueren/ als oock van die Portugesen/ Persianen/ Arabien/ Armenien/ etc. Den Coningh onderhoudt de Wet van Machomet: maer het meeste volck/ ingheboren en inwoonders/ ghenaemt Gusarates, ende Bancanem, onderhouden de Wet van Pitagoras, ende zyn die

Verclaringhe dat Cambaja principael voestersche is vā omliggende landen is/ gemeende deshalven van verscheyde natien groote handel.

Desen Coningh niet zijn gheheel houden / Machomets wet: maer de meeste inwoonderen volgen Pitagoras regel.

subtijlste ende duertrapste Coop-lieden van gheheel Indien / wiens Figuren eñ Contersfeytsels staen by die van Indien: met een verclaringe van haer leven / ceremonien eñ usansien / als wy op zynen tyt ende plaetse sullen verhalen. So is dan het landt van Cambaja seer abondant van alle lyftochten / als Corẽ / Rijs / Erweyten / ende andere diergheliycke greynen / desgheliycks van Botter / Olye / soo datse alle die omligghende côtreyen daer met gerieven. Daer wort ghemaeckt uytermaten veel Cattoene Lywaer / van veelderley soorten / wiens namen zyn dese / Cannequins, Boffetas, Iorijns, Chautares, Cotonias, dat zyn ghelijck Cannefassen / om seylen ende ander sacken af te maken / ende noch veel ander soorten / ende seer goeden coop; Zy makent so fijn dat mender geenen draet aen mach kennẽ / ende dat het alle Hollandts Lywaet te boven gaet in fynicheyt; zy maken ooc veel tappetten / diemen noemt Alcatiffas: maer en zyn so fijn / noch so goet niet / als die vã Persien over Ormus comen; een ander soorte van slechte Tapetten / diemen noemt Banquays, zyn by naest als die ghestreepte Lakens uyt Schotlandt dienende om over kisten eñ koffers te leggẽ: Van dekens tot bedden / diemen noemt Godorijns Colchas, zyn seer net ende fray / ghesticht van zyde / ende oock van Cattoen / van alle coleuren ende stiksel; Pavellioenen van veelderley soorten ende coleuren; Persintos, dat zyn bintsels ofte banden / daermẽ die Indiaensche bedtstede mede bint eñ toerycht / om 'tbedt op te legghen, Alderhande bedtsteden / Indiaensche Vrouwen stoelen / eñ ander dierghelijcke snupsterye / seer fray ghewrocht / ende overdeckt ende beleet met lack van alle coleuren / oock lustighe Ticktacberden ende schyven van Yvooren been / ende Schilden van Schilt-padden gewrocht ende ingeleyt / seer meesterlic ende cunstigh / veel fraye Signetten ende Ringen / eñ ander curieusheyt van Yvooren ende Zee-peerden tanden: oock van Alambar / ofte Bornsteen / dieder seer veel is; Heeft ooc een soorte van Bergh-cristal / waer van zy maken veel Signettẽ / knoppen / Buyssighen ofte Pater-nosters / ende andere duysent dinghen ende frayigheden; Heeft veelderley edel Ghesteenten / als Espinellen, Robassem, Granadis, Iasinten, Amatisten, Griseliten, Olhos de gato, dat zyn Katten oogen ofte Agatos, Veelderley steenen van Jaspis / diemen noemt Bloet ende Melck-steenen / eñ ander soorten, oock veelerley Medecynen / als Amfion, ofte Opium, Camfora, Bangue, Sandalen hout, waer van op zyn plaets in't particulier byde Specerypen ende vruchtẽ van Indien eventic sal maken; Alluyn / Storksuyker ende ander waren / die eny niet en ghedencken / ende te langh soude vallen alles te verhalen / ende oock het Annil, ofte Indigo, wast alleenlick en Cambaja, en wordt doer bereyt eñ toeghemaeckt / ende van daer over al die gheheele Werelt ghevoert: waer van oock volghen sal, ende hier mede genoech van Cambaja, en wil voorts vervolghen mynen wegh. Tẽ eynde 'tlandt vã Cambaja, begint Indien ende het landt Decam eñ Cuncam / ende die Custe / te weten / den Inwinck dinnewaerts / aen die zyde van Indien / streckende van Cambaja tot die Custe van Indien / alwoer den selfden inwinck zyn beghinsel heeft / welcke Custe loopt west waerts z. w. tenz tot het Eylandt / ghelegen aen die Custe ofte incompst van den selfden inwinck / genaemt Insuladas Vaquas, ligghende op 20. graden / op welcke hooghte ende contreye, op't vaste lãdt leyt oock die Stodt ende Fortressen Daman, die van die Portugesen bewoont wert / ende onder haer subjectie is / ende leyt vande stadt Diu oost ten zuyden 40. myleu.

Beschrijvinghe der commoditeyten deses landts / zynde boven maten fijn eñ constigh ghewrocht.

Noch vã verscheydẽ fraye commoditeyten eñ edel gesteenten deses landts.

De costlijcke coopmãschap Indigo wert in Cambaja bereyt / ende door al de werelt verbreet.

Dat 10 Cappittel.

Van die Custe van Indien, en die Havens eñ plaetsen daer aen gelegen.

DE Custen van Indien heeft haer beghinsel van die enont ofte Inwyck van Cambaja, van't Eylandt ghenaemt Das Vaquas, als verhaelt is / welck is die rechte Custe / die alleenlick in geheel Orienten wort ghenaemt Indien / ende buyten dien / hebben andere particuliere namen / als Mossambique, Melinde, Ormus, Cambaja, Choramandel, Bengala, Pegu, Malacca, &c. als wy op zyn plaetse sullẽ verclaren / ende eensdeels verclaert hebbẽ / so is te weten / dat dese Custe van Indien beghint vande Stadt Daman, ofte 'tEylandt de Vaquas, ende streckt also z. ten o. aen / tot die C. de Comorijn, alwaerse voleyndt / ende zyn in als 180. mylen / op welcke Custe ligghen dese naervolghende Steden ende Havens / die de Portugesen onder haer ghewelt hebben / eñ besitten met hare Fortressen / ten eersten Daman, Von daer 15. mylen op 19½. graden die stadt Basajn.

Principael Indië begint t'eyndes van Cambaja.

Verclaringhe wat dat in Orienten alleen Indien ghenaemt wort / als mede hoe d'ander deelẽ heeten.

Van Basajn 10. mylen op 19. graden / die stadt ende Fortresse Chaul.

Von Chaul tot Dabul zyn 10. mylen / ende leyt op 18. graden.

Beschrijvinge der groote als ooc der steden eñ havens in ende ontrent principael Indien.

Van Dabul tot die Stadt ende het Eylãd van Goa, zyn 30. mylen / welck leyt op 15½. graden. Alle dese bovenghenoemde steden eñ Fortressen besitten die Portugesen / uytghenomen Dabul, dat zy ghehadt hebben / ende over langhe jaren weder verloren. Die Custe van Goa tot Daman, ofte den Inwyck van Cambaja wort gheheeten van die van Goa, die Custe ofte 'tlandt van Noorden, Eñ van Goa tot die C. de Comorijn, wert gheheeten die Custe ofte 'tlandt vã Suyen: maer meest die Custe van Malabar; Wat die stadt van Goa ende haer ghelegentheyt belangẽde is / ende oock die declaratie ende beschryvinge van't land van Decan ende Cuncan, eñ haer Coninghen ende oorspronck sullen wy op een ander plaets in't particulier verclaren met veel ander ghedenckweerdighe dinghen / soo van die Portugesen / als die Inghebooren eñ Indianen is roerende / waerom wy dat voor dese reys sullen voorby passeren / eñ tracteren alleenelick van d'ander voornoemde Steden ende Havens / met vervolginghe vande custe; So is te weten / dat alle die voorseyde Stedẽ / Daman, Basajn, Chaul, hebben goede Havens / waer grooten handel ghedreven wort door gheheel Indien. Alle dese landouwen eñ contreyen zyn seer vruchtbaer van Rijs / Erten / ende ander greynen / Botter / Olie van Indiaensche Nooten. Olye van Olyven en is in gheheel Orienten gheen / dan die uyt Portugael ghebracht wert / ende ander dierghelijcke waren ende lyftochten hebbense abondant, Zy makender sommige Catoenen Lywaet: maer weynigh. Die Stadt van Chaul heeft groote traffique naer Ormus, Cãbaja, 't Goode Meer naer Synde, Masquate, Bengala, &c.

Aenwys hoe die van Goa die Custen vã Cambaja eñ sommighe andere Custe heeten.

Verclaringhe der vruchten eñ commoditeyten deses landts.

gala, &c. heeft veel machtige en rijcke Coopheden/ ende menichte van Schepen. Daer is eē plaets by Chaul, welcke is die oude stadt vande Ingeboren en naturalen van 't landt/ al waer veel soorten vā Zyde ghewevē worden/ van alle manieren en coleuren/ als Grofgreynen/ Sattijn/ Taffettanen/ Armesijen/ ende dierghelijcke stoff in so groote menichte dat gheheel Indien/ ende alle andere omligghende plaetsen daer mede gherieft worden/ so dat die Inwoonders van Chaul daer een groote neeringhe met hebben/ die onghesponnen zyde te brenghen uyt China, ende aldaer doen spinnen en weven/ ende dan weder die gemaeckte Zyden ende stucken te vervoeren ende te distribueren door geheel Indien. Desghelijcks werden daer ghemaeckt veel en seer fraye Schrijftorien/ Betsteden/ Vrouwē stoelen/ lustigh ende seer cunstigh bedeckt en overtoghen met Lack van allerhande Coleuren/ ende ander dierghelijcke waren / waer mede zy groote hanteringhe hebben/ oock soo is het landt abondant van Gengber / ghelijck oock die gheheele Custe: maer is aldaer weynigh gheacht. Dit Lande ghenaemt het Noorder quartier/ heeft een seer ghesonde ende ghetemperde lucht / ende wordt ghehouden voor die ghesonste van geheel Indien: want die stadt Diu, ende die Custe van Malabar is seer ongesont. Dese Indianen/ gelijck oock die van Cambaja, diemen heet Banianen ende Gusarates, en van 't landt binnewaerts van Decam, die boven op die berghen woonen / Ballagatte ghenaemt/ diemen heet Decanijns en Canaras, zijn altemael van geel verwe/ sommige wat witter / ende sommige wat bruynder: maer die op de Zee-kant woonen / zijn daelder/ ende trecken meer op die swerte verwe; in haer gestaltenisse en phisionomie van aēsicht/ lijf en leden zijn altemael als van dese landen van Europa, ende die van de Custe vā Malabar, welcke streckt ende begint 12.mijlen van Goa zuydtwaerts/ ende duert tot die C.de Comorijn, wiens ingeboren men Malabaren noemt/ welcke zijn die bewoonen het landt ende Custe bijde Zee/ zijn van coleur so swert als peck/ ende hebben seer swart en glat hayr/ doch van lijf / leden ende aenghesichte in als gheproportioneert / als die van Europa; Dese zijn de beste Crijghsluden van gheheel Indien/ ende die principaelste vyanden van de Portugesen / die haer ghenoech te doen geven. Ende om te beter te verstaen dese habitatie/ so is te weten/ dat alle dese Custe diemen heet van Indien/ is het landt by de Zee-kant streckende die gheheele Custe langhs 8.oft 10. mijlen leegh lande / welck is het ghene daer wy mense af maken/ en wort genoemt Cuncam, en als dan so comter eē hoogh land ofte gheberchte/ 'twelck in de wolcken raeckt/ dat streckt hem van d'een eynde tot d'ander / beghinnende van Daman ofte Cambajen tot die C.de Comorijn, ende den uytersten hoeck van Indien / ende als dan weder vervolgēs die ander Custe ghenaemt van Choramandel, welck hooghe landt boven plat en schoon Bouw-landt is/ ghenaemt Ballagatte en Decan, en is bewoont ende gedeelt onder diversche Coninghen ende Heeren. Die Inwoonders ende naturelen worden ghemeenelick ghenoemt Decanijns, ende Canaras, ghelijck als wy inde beschrijvinge van Goa ende hare jurisdictie sullen ordentlijck verhalen, met die afbeeldinghe ende conterfeytsels naer 't leven vā haer persoon/ Kercken/ Huysen/ Boomen/ Planten ende vruchten/ etc.

Van de stadt Chaul/ en vā de menigherhande kunstige commoditeyten/ die daer gemaeckt ende op verscheyden landen verhandelt worden.

Van de verscheyden vāmen der Indianen/ als oock van haer verscheyden coleuren ende ghedaenten.

Beschrijvinge deser landouwen ende hoe dat eenighe hooghe bergen inde wolcken reycken.

Dat 11. Capittel.

Vande Custe van Indien, te weten, van Goa tot die Cabo de Comorijn, en den uytersten hoeck, welck ghenaemt wort die custe van Malabar.

DE Custe van Malabar beghint vā C. de Ramos, welcke is van Goa zuydwaerts 10. mijlen/ ende voleyndt aen die C. de Comorijn, eertijdts Cory gheheeten/ 'twelck zijn 100. en 7. oft 8. mijlen/ waerinne ligghen dese naevolghende plaetsen/ die de Portugesen bewoonen/ ende met haer Fortressen beset hebben/ eerst van die voorsz. C. de Ramos, tot die Fortresse van Onor, zijn 10. mijlen/ liggende op 14. graden ruym/ en is vande Portugesen bewoont. Alhier valt veel Pepers: want mogh'ender jaerlijcks wel ladē een Schip met 7. oft 8. duysent quintalen Pepers/ Portugaels gewicht/ t'is die beste ende volste van gheheel Malabar en Indien. Dit landt behoort een Coninginne/ ghenaemt van Batycola, welck is die stadt niet verre van daer binnewaerts ghelegen/ daerse haer onthoude. Dese ist die de Peper vercoopt ende levert aende Factoor vande Pachters vande Peper / die in Onor zijn residerende hout: maer men moet het gelt altoos 6. maenden voor de hande gheven: want anders soo en isser niemant thuys/ alsdan so levert zy alleenlijckens die Peper/ ende wort by een altemets vergadert in de Fortresse/ tot dat die schepen van Portugael comē die haer ladinghe nemen vande Peper; alhier valt ooc veel Rijs. Dese Fortresse wort weynigh ghefrequenteert/ dan alleenlijck den tijt vande ladinghe vande Peper/ diemē binnen weynigh jaren herwaerts daer heeft begonnen te ladē: want te voren en viel daer gheen ladinge van Peper.

Van Onor tot die Fortresse van Barselor, zijn 15. mijlen/ en leyt op 13. graden / is oock bewoont vande Portugesen / ghelijck Onor: hier valt seer veel Rijs en Peper.

Van Barselor tot Mangalor zijn 9. mijlē/ leyt op 12½. graden / en is oock een Fortresse van de Portugesen ghelijck d'ander / en heeft oock seer veel Rijs ende Peper.

Van Mangalor tot Cananor, zijn 15. mijlen / 'twelck leyt op 11½. graden ruym / dit is de beste Fortresse die de Portugesen hebbē in gheheel Malabar, alhier valt veel Pepers. Die Malabaren hebben buyten die Fortresse een vleck ende groote plaets van veel huysen op haer maniere / al waer eē dagelijcksche merct ghehouden wort/ daer seer veel eetbare waren ende lijftochten veyl zijn/ 'twelck een wonder om sien is/ gantschelijc de Hollandsche Weeckmerckten ghelijck / van Hoenderen/ Eyeren/ Botter/ Honigh/ Indiaensche Olye / Vyghen van Indien/ diemen heet van Cananor, zijn seer groot ende uytghesondert / die beste van Indiē/ en somma hebbē vā dierghelijcke warē en victualie vā als vol op; ooc seer schoone ende hooghe Masten / datmense in Noorweghen niet beter soude moghen vinden/ en zijnder by so groote menichte/ datser alle die omliggende contreyen met gherieven; is een seer groen ende playsantigh lādt/ om te aenschouwē / vol schone hooge Boomen/ ende van als vruchtbaer/ ghelijck oock dese gheheele Custe

Beschrijvinge der plaetsen ende Fortressen die den Portugesen hier in ghebieden / ende haer traffique.

Van de menichte des besten Pepers die den Portugesen alhier op coopen vā de Coninginne der stadt Batycola.

Van Barselor / Mangalor / en Cananor comt veel Peper ende Rijs.

Tot Malabar is een schoone weeck-merckt van allerleye lijftochtē / etc.

Menichte vā uytermate schoone maste boomen op Malabar.

van Malabar is. Onder dese Malabarē woonen veel witte Mooren/ die de Wet van Mahomet anderhouden, welcke de meeste handelinghe drijven naer't roode Meer/ hoe wel zijt niet en moghen doen/ noch niemandt van die Indianen sonder paspoort vande Portugesen: wāt anders die Portugesche Armade/ die jaerlicks die Custen ende Zee gaet bewaren vande Zee-rooders/ tot verseker theyt vā haer Coop-vaerders/ dese ofte eenige andere Indianen ofte natie/ wie het soude enoghen wesen/ gemoetēde sonder Pospoort/ zyn Vrybuyt/ gelijck dickwils gheschiet/ dat zy schepen aen brengen die uyt Cambaja, Malabar, ofte van't Eylandt Samatra, ofte van eenige andere plaetsen wildē traffikerē naer't roode Meer. Dese Mooren von Cananor houden vriēschap met die Portugesen/ om dē dwāck die haer die Fortresse doet/ doch zyn onder dē duyin haer grootste vyanden/ ende doen heymelick groote contributien van Gelde aen d'ander Malabaren/ der Portugolopsers in als te beschadighen waer zy connen ofte moghen/ wiens Figueren ende afbeeldingen volghen by de andere van Goa ende Malabar.

Dē witte Mooren hebbende Paspoort vande Portugesen/ traffickerē op Malabar en het Roode Meer.

Gheveynsde vrientschap ende heymelicke haet der witte Mooren tegens de Portugesen.

Van Cananor tot Calecut, zyn 8. mylen/ ende leyt op 11. graden ruym. Dese stadt Calecut heeft eertyts die vermaerste gheweest van gheheel Malabar eñ Indien/ ende was het hooft van Malabar, alwaer den Samorijn/ dat is den Keyser/ zyn residentie hout: maer om dieswille dat die Portugesen in haer eerste aencomen ende ontdeckinghe van Indien/ hebben van hem dickwils bedrogen geweest/ so zyn zy den Coningh vā Cochin aēghehangē/ die welcke Vassael van desen Samorijn was/ ende van weynigh eracht/ ende ghelucktende die Portugesen dat zy begosten te prospereren ende possessie te erygen in't landt/ ende Meester vande Zee worden/ so is Calecut gheheel te niet gegaen/ ende die trafficque ende naem verloren; Is nu ter tyt van de minste van gheheel Malabar, Cochin in't contrarie ende haer Coningh is alcans meer ende rycker als dē Samorijn, ende weet hem nu niet te wil/ duer het faveur van die Portugesen.

D'oorsaeck vande Stadt Calecuts ondergancx.

Van Calecut tot Cranganor, zyn 10. mylen/ leyt op 10½. graden/ alhier heb bē die Portugesen oock een fortresse.

Van Cranganor tot Cochin, zyn 10. mylen/ leyt op 10. graden schaers. Die stadt van Cochin is bewoont van die Portugesen eñ ingheboren van't landt, als Malobaren ende andere Indianen dat Christenen zyn; is by naest so groot als Goa, seer populeus eñ wel ghebout van schoone Huysen/ Kercken ende Cloosters/ ende een schoone ende playsontige Revier/ met een goede Haven ende incomst. Een weynigh buyten die stadt/ te landewaert loopt een cleyn Reviercken ofte Beecke daermen somtyts wel mach drooghs voets overgaen/ waer over leyt een plaetse ghenoemt Cochin Dacyma, dat is ovē Cochin, welck is die jurisdictie vande Malabaren/ die noch in haer geloof leven/ aldaer hout dē Coningh zyn Hoff: is seer vol ende wel bebout/ op die Indiaensche manier/ ende heeft oock een daghelijcksche merct daermen alle dingen veyl vint/ ghelijck in Cananor: maer in meerder abondantien ende grooter handel. Het landt van Cochin is een Eylandeken/ ende is over al ende op veel plaetsen omcingelt ende duerloopē met cleyne Reviercken ofte sloten, Desghelycks teghen Cochin over noordwaerts leyt een ander Eylandt ghenaemt Vaypijn, is oock omcingelt met water/ ghelijc die Fortresse van Cranganor. Alle dese landen ende contreyen/ zyn leegh ende vlac/ ghelijck Hollandt: maer en hebben gheen Dijcken noch Duynen/ dan alleenelick aen die Zee strandt die platten Oever/ ende binnen den Oever eñ strandt vande Revier sonder eenighe hooghten ofte schutselen/ blijft also in zyn wesen, het landt is seer playsont ende groen t'aenschouwen/ vol Bosschen ende Boomen/ heeft oock Bosschen van Caneel-boomen/ die mē noemt Canella de Mate, dat is woeste Caneel/ die so goet niet en is als die Caneel van Seylan: want als die Caneel van Seylon gelt het quintal 100. Pardauwen ofte Daelders/ soo gelt dese Caneel enaer 25. 30. Pardauwen/ ende oock is verboden naer Portugal te voeren/ niet teghenstaende wort in grooter menichten jaerlicks ghescheept/ dan moet gheregistreert worden voor Caneel van Seylō, om des Coninghs Tollen te voldoen als vā den besten. Cochin heeft oock veel Pepers/ enach jaerlicks wel ewer schepen haer volle ladinghe geven/ d'ander schepen laden langs die Custe ende voornoemde Fortressen/ als ghesept is/ ende als dan comense tot Cochin, naer dien dat zy haer Portugaels goet ende waren tot Goa ghelost hebben/ so comen oock daer die Coop-lieden/ Factoren ende respondenten/ eñ laden haer waren/ als ick op mijn wederō reys sal verclaren. Buyten Cochin vande Malabaren woonen oock veel Mooren van Machomets ghelooff ende menichte van Joden/ die seer ryck zyn/ ende leven daer in haer gheloof vry/ als oock die Machometisten met haer Kerck/ die zy Mesquiten noemen. Oock hebben die Bramanes, dat zyn die Gheestelickheyt vande Malabaren ende Indianen hare Afgoden ende Duyvels huysen/ die zy Pagodes noemen. Dese drie Natien houden elcks hare Wet ende ceremonien op haer selven/ eñ leven onder malcanderen eendrachtelick/ houdende goede Politie eñ Justicie/ ende werden alle drie Natien gebruyckt in des Coninghs raet/ met zyn Naires, dat zyn die Edellunden ende Leen-heeren/ ende wanneer eenighe sake von importantien op handen is/ so worden alle dese drie natiē vergadert/ waer op die Coningh zyn betrouwen set/ van welcken Coningh ende Nairos, Malabaren, Bramenes, &c ende haer manieren/ seden/ usancien/ ende hare Afgoden/ Pagodes, met haer ceremonien/ wy alles op een ander sullen verclaren met haer conterfeytsel ende afbeeltenisse van die selfde op de Figurē van Indien/ sullēt nu voor by passeren/ ende achtervolghen die beschrijvinge van die begonnen Custen.

Beschrijvinge van Cranganor eñ Cochin.

Verclaringhe van t' Eylandt Vaypijn ende zyne vruchten.

Bedriegelijcken handel in Caneel.

Menichte vā Peper wert uyt Cochin eñ andere plaetsen daer ontrent verscheept.

De Malabaren Joden eñ witte Mooren woonen onder malkanderen/ behoudende elck haer eyghen geloof onder goede Policye.

Van Cochin tot Coulon zyn 12. mylen/ leyt op 9. graden/ is oock eē Fortresse vande Portugesen/ al waer mede alle jaer een schip Peper ladet.

Van Coulon comt jaerlicx een Schip Peper.

Vā Coulon tot die C. de Comori zyn 20. mylen. Desen hoeck leyt op 7½. graden ruym/ welcke is het Eynde vande Custe van Malabar ende oock van Indien.

Dat 10. Cap.

Dat 12. Capittel.

Verclaringhe vande Coningen, ende ghedeelten van't land ende Custe van Malabar, ende den oorspronck van dien.

Verclaringhe der verdeelinge en oorspronck des lands Malabar.

Om recht te verstaen die afdeelinghe ende regieringe van't Land van Malabar, so is te weten/ dat over langhe jaren worde het gheheel land vā Malabar gheregiert van eenē Coningh / wesende een Coninghrijck daer't nu deel zijn. So was dan / gelijck die Malabaren vertellen/ de leste Coningh Sarama Perymal, van wiens tyden af die Arabische Machometisten in't land vā Malabar ghemeenschap hebben/ om die handel ende trafficken vande speceryen / die doen naer't Roode Meer ghescheept worden/ ende dā daer vervoert over al de Werelt; dese hebben door list so veel te weghe ghebracht/ datse den Coningh ende veel van't land tot haer Wet ende gheloof creghen/ ghelijck zy oot het meestendeel van Indien/ ende alle andere Orientaelsche contreyen ende Eylanden daer mede besmet hebben/ welcke een vā die Principaelste oorsake is / datse soo qualick tot het Christen gheloof moghen bekeert werden/ overmidts datse die Machometisten opruyē/ ende alle vlytichheyt doen om haer daer van te houden/ ende teghens die Portugesen op te rocken / ghelijckmen inde Portugalopsers Chronijcken ende Memorialen vande eerste ontdeckinghe ende conquisten mach sien/ dies wils ghebleken is.

Keerende weder tot ons propoost / soo is dese bovenghenoemde Coningh Sarama soo seer verwortelt geworden in dese nieuwe secte die hy aenghenomen hadde/ dat hy gantschelick voor hem nam het Coninghrijck te latē/ ende te doē Bedevaert naer Mecca, Mathomets begraeffenis te besoeckē/ om aldaer zyn leven te voleynden/ in sodanigh heyligh voornemen / meynende daer met die salighheyt te verdienen/ heeft oock dit zyn voornemen volbracht, ende om dat hy gheen kinderen noch erfgenaemen hadde so heeft hy door zyn vertreck het Coninghrijck verdeelt onder zyn naeste Dienaers ende vrienden/ ghevende den eenen Cochin, d'ander Cananor, de derde Chale, die vierde Coulon, &c. eñ soo voorts met alle d'ander plecken / makende van elcke plaets een Coninghrijck.

Een devotelic voornemē des Coninghs vā Sarama.

Calecut heeft hy ghegheven eenen zyn liefsten ende uytersten Dienaer / ende hem ghegheven den tytel van Samorijn, dat is soo veel als Keyser eñ hooft van alle d'ander / ende datse hem alle souden kennen ende ovedieren als Vassallen / waer van tot hedensdaeghs die van Calecut den naem van Samorijn hebben behouden / ende 'tghebiet eñ heerschappye over die ander Coninghen van gheheel Calabar hebben / op die manier verhaelt. Den selfden Coningh is gereyst naer Mecca, eñ heeft daer zyn leven voleyndt/ ende den Samorijn, ende d'ander Coninghen zyn ghebleven een yeghelick in zyn landt ende heerschappye / eñ nieuwe Coninghrijcken / wiens afcomsten noch heden op die selfde manier regieren / ende 'tlandt besitten met die selfde gedeelten / alleenelick is veranderdt ende ghebetert den Samorijn, eñ verheven den Coningh vā Cochin, naer de Portugesche comst in Indien / als boven ghesegt is.

Oorsaeck waerom die van Calecut den naem vā Samorijn gekregen hebbē.

Wander Malabaren habijten ofte cleedinghe.

Dese Malabaren zyn seer goede Soldatē/ gaen gantsch naeckt/ alleenelick de schamelheyt bedeckt / so mannen als Vrouwen/ ende zyn die Principaelste vyanden vande Portugesen die't meeste quaet doen / hoe wel zy ghemeenlick peys met den Samorijn hebben / eñ so veel Fortressen op die Custe / als ghehoort is/ niet teghenstaende / hebben tusschen beyde haer sluyphavens/ als Chale, Calecut, Cunhale, Panane, ende andere/ waer uyt zy daghelicks loopen met Fusten ter Zeewaert in/ eñ doen groot quaet / ende maken menighen bedorven Coopman; Ende oock den Samorijn breeckt telcken (alst hem in't hooft comt) de Peys/ ende dit door raet vande Machometisten / die in als die Portugalopsers eñ Christenen afgunstigh zyn, ende soecken te beschadighen/ ende om dese Malabaren wille, moet jaerlicks die Armada uyt Goa loopen inde Soemer lancks de Custe / om den reysenden Coopman te bevryen van dese Malabaren: want die meeste handel vā Indien is in Fusten te trafficqueren van d'een plaets op d'ander / welcke is haer dagelickische neeringhe ende hanteringhe / ghelijck wy breeder sullen verhalen/ ende noch worden der dagelijcks ghenoech berooft ende ghevangen/ nemen al watse connen krygen.

Onrust der Malabaren tegen de Portugesen ende andere coopluyden.

Middelen weerd op de Fusten van Goa herwaerts ten te bevrijden voor de Malabarische roovers.

Het lant is doorgaende seer vruchtbaer/ groen ende playsantich t'aenschouwen: maer heeft een onghesonde lucht voor die vreemde man, ende alleenelick in dese Custe ende Zee-cant wordt die Peper gevonden/ hoe wel dat by Malacca op sommighe plaetsen oot Peper wast: maer en is so veel niet / van hier wertse vervoert ende verspreyt door de gheheel Werelt.

Malabar is een ghesont lant voor de vreemden/ ende op de Custen der Zee daer wast den Peper.

Dat 13. Capittel.

Vande Eylanden diemen noemt van Maldyva, anders Maledyva.

Recht tegen over die C. de Comorijn 60. myl en ter Zeewaert in/ west aen/ beginnen die Eylanden/ diemen noēt van Maldyva, ende beghinnen van desen hoeck op 7. graden aende zyde van't Noorden/ ende strecken also Zuyd zuyd-oost waert aen / tot op 3. graden aende zyde van't Zuyden/ twelck zyn 140. mylen. Men wil segghen datter zyn wel 11. duysent Eylanden. maer is gheen sekerheyt/ doch zyn ontallicken.

De Maldyvische Eylanden 11000 in't getal, wezen so geseyt wordt.

Die Inwoonders zyn gelijck die Malabaren. Een deel van dese Eylanden worden bewoont/ ende andere niet: want is seer leegh landt/ ghelijck die landen van Cochin, Cranganor ende die contreyen/ ende sommighe soo leegh / datse ghemeenelicken met die Zee bedecke zyn. Die Malabaren affirmeren/ dat dese Eylanden in vorighe tyden hebben gheweest aen't vaste landt van Malabar eñ datse de Zee met lanckheyt van tyden heeft afgheschuert door die leechte.

Beschrijvinge van de gelegentheyt der Maldivische Eylanden.

Daer zyn sonder langhe gheen waren/ dan Coquen, dat zyn Indiaensche Notē/ ende Cayro, dat is den Bolster van de selfde Noten/ welck is den Kennip van Indien / daermen die Coorden ende Cabels ende alle ghetou af maeckt. Dese zynder in grooter menichten/ datser gheheel Indien ende alle Orientaelsche contreyen met voorsien.

Den Indiaenschen Kennip eñ touwerck wert vande bolsters der Indiaensche noten ghemaeckt.

Zy maken een Schip ofte Schuyt op haer manier van hout vande selfde boomen/ met alle zyn toebehoort die seylen vande bladen/ is met die Coorden vande Bolster vande Noten aen malcanderen ghenaeyt/ sonder eenen Yseren naghel te hebben / ende comē also gheladen met die waren ende Coopmāschappen vande selfden Boom / ende dat meer is/

De Indiaensche schepen eñ seylen vā Indiaensche Notē boom bladeren ghemaeckt.

Der Indiaensche gantsche scheeps ende in met coopmanschap en victualie wert t'samen vande eenighen Indischen Palmboom versien.

haer provande ende victualie in't selfde Schip is van desen Boom / in somma 't Schip met alle zyn toebehooren/coopmanschappen/victualie / ende alle nootdruft is van desen eenighen Palmboom / en onderhout alle die Inwoonders van dees Eylanden vā Maldyva, waer mede zy haer handelingh' dryvē in Indien; daer zyn sommighe van dese Noten/ die in die Eylanden seer gheestimeert zyn boven alle ander Noten van Indien: want die Inwoonders houden die goet te wesen teghens alle fenijn/zyn seer schoon ende groot/van coleur swartachtigh. Ick hebbe ghesien die de Visorey van Indien gheprefenteert worden/ waren vande groote van twee kannen mate/ende hadden ghecost over die 300. Pardauwen / ende waren om aen zijn Majesteyt van Spaengien te seynden. Van desen Boom en hare vruchte/ ende handelinghe/ sal op een ander in't particulier byde boomen en vruchten van Indien mentie maken/ waermede ic wederkeere tot die verclaringe vande Custe/ ende het vervolch van dien.

Seeckerlijcke Indische Noten, seer goet voor fenijn, en daerom van grooter estime.

Vanden hoeck van Comorijn beghint die Custe weder te loopen binnewaerts Noordoost aen tot den hoec van Negapatan, welck leyt op 11. graden/ende is vanden hoeck van Comorijn 60. myllen.

Verclaringhe hoe Negapatan/ ende het Eyland Seylon gelegen is.

Van den hoeck van Comorijn, by de 40. mylen zuyd-oost ten zuyden / t'Zeewaert in/ leyt den uytersten hoec van't vermaerde Eyland van Seylon, ende streckt alsoo Noorden ten Oosten / tot recht teghen over den hoeck van Negapatan, verscheydē van't vaste lādt ende den selfden hoeck 10. myllen. En tusschen 't vaste land ende 't Eylandt ligghen noch sommighe droogten ende Eylandekens / waer alteenets veel perijckels is vande Schepen die naer Bengala ende die Custe van Choramandel varen/ die gemeenlick daer duer passeren. 't Eyland van Seylon heeft in de lēgh,de 60. mylen/ende inde breede 40 mylen/ vā den eersten ende uytersten hoeck n. ten o. aen 18. mylen. Op 7½. gradē leyt een Fortresse vande Portugesen ghenaemt Columbo, welcke met louter ghewelt ende groote onkosten onderhouden wort: wāt zy anders ap't gheheel Eyland niet en hebben, 'tis eē cleyn plaetse: enaer sterck ende wel voorsien / hebben niet eenen voet buytē die stercte. Die Soldaten die daer op ligghen zyn in't ghemeen ghebannen van die eenigh quaet feyt bedreven/ ofte de doot verdient hebben: Desgheliicks lichte Vrouwen/om die selfde feyten / om haer geselschap te houden: en oeten alle haer nootdruft vā Indien crijghen; hebben veel aenstoots van haer vyanden / die Inwoonders ende inghebozen van't Eylandt; ende zyn dickwils belegert gheweest: maer hebbē haer altoos vromelick beschermt.

Sorgelijcke droogten ontrent het Eyland Seylon.

Die Portugesen hebben ontrent Negapatan maer een Fortres/ twelck met ghewelt ghehouden wert.

Dat 14. Capittel.

Van't Eylandt Seylon.

Seylon/ het vermaertste Eyland zynde seer vruchtbaer/ bewoont van Cingalas name.

HEt Eyland van Seylon is vermaemt te wesen een van de beste Eylanden dat tot onsen tyden ontdeckt/ende het vruchtbaerste dat onder de Son is/ wel bebout ende bewoont van volck / genaēt Cingalas, zyn by naer van wesen en manierē gelijck die Malabaren / met lange open oorē: maer van coleur en zynse so swart niet / gaen oock naeckt/ uytgenomen de schamelheyt deckē/plach maer eē Coningh te hebben: maer daer naer hebbē zy die Coningh omgebracht/ ende het landt gedeelt in veel Coninghrijckē/ ende nu onlanghs gheleden/heeft eenen Barbier den principaelsten Coningh ghedoot / en het Coninghrijck met ghewelt ende groote tyrannie onder hem gebracht/ende d'ander Coninghen verdreven, waer van eenen die Christen was/ghevlucht is in Indien/ ende woōt tot Goa, alwaer hy op sConinghs costen onderhouwen wert. Desen Barbier heeft hem/ als ghesept is/voor Coningh opghewerpen/ ende het gehele Eylandt onder zyn subjectie, wert ghenaemt Raju; leeft seer voorsichtigh/ ende is seer vernuftigh/ ende eē goet Crijghsman/ vertrout hem op niemandt. Die Chingalas zyn hem seer misgunstigh / hoe wel zy hem obedieren/doch meer door dwangh ende vreese/dan door liefde ofte vryen wille: want doet herde executie met groote tyrannye / soo dat hem niemant en derf roeren, is oock doot vyand van de Portugesen/ ende hadde nu onlanghs / een jaer door mijn vertreck uyt Indien die fortresse van Columbo belegert met groote menichte van Olyfantē en volc: maer door assistentie en hulpe vande Portugesen uyt Indien, moest zyn legher op breken/ende die Fortresse verlaten; Het Eylandt is seer berghachtigh / ende daer is eenē hoogē bergh ofte spitz / die men sept die hooghste te wesen van gheheel Indien, wordt ghenaemt Pico de Adam. Die Indianen houden voor warachtigh/dat het Paradys daer gheweest/ en Adā daer gheschapen is; seggen dat noch heden op den selfden bergh ghevonden worden vā zyn voetstappen/ wesen in de steenē staen oft'e gehouwen waren /en also blydē sonder uytgaē. Het Eylandt is vol van allerley Indiaensche vruchten/en oock alderhande Wilt / als Herten/ Hinden/ Wilde Verckens/ Hasen/Conynen/ ende diergelijcke in grooter menichte vā alle ghevoghelte / als Pauwen / Hoenderen/ Duyven/etc. die beste Oraengie Appelen/ Lymoenen/Cytroenen / ende dierghelijcke / die niet alleen de plaetsen van Indien te boven gaen: maer oock Spaengien ende Portugael/ in somma heeft veel ende meest alle dingē van Indien alleen / dat op ander plaetsen gevonden wert op differente contreyen, heeft oock veel Indiaensche Palm ofte Note-boomen/ diemen Kocken noemt, ende affirmeren oock gheloofweerdighe persoonen / die't my vertrocken hebben/ die in't selfde Eylandt te lanbewaert binnen ghevanckelick hebben gheweest/ daer er zyn Note muscaten ende Nagelboomen/ende planten vā Peper/ hoe wel dat hier gheen sekerheyt af en is: want tot noch toe by de Christenen niet gecommuniceert en wert: maer den besten Canneel van gheheel Orienten/ isser met geheel Bosschen en Wildernissen/van waer't over die geheele Werelt ghevoert ende verspreyt wert. Desen Cannel moeten die Portugesen die inde Fortresse woonen/by nacht ende ontyden met springhtochten halen en afhouwen steelsghewijs / en also brengense inde Fortresse/ welcke de Capiteyn vande Fortressen zyn principael profijt is/ en oock anders niet veel meer en heeft. Het Eylandt heeft oock allerhande kostelicke ghesteenten/uytgenomen Diamanten: maer Saffiren/ Robynen / Topassen / Spinelen/ Granaten/ Robassen/etc. die beste van Oriënten, heeft desgelijcks een visscherye vā Peerlen/doch en zijn so goet niet als die te Bareyn by Ormus ghevist worden. Het Eyland heeft oock

Die van Seylon hebben haer eenighen Coningh omgebracht/ en het rijcke in veel Coninghrijcke verdeylt, waer in door een ander weder tot eenighe subjectie ghebracht.

Eenen Christen Coningh uyt Seylon tot Goa ghevlucht.

Den Regent van Seylon is als haer vyand teghen den Portegesen/ belegert de haer Fortres met veel volck ende Olyphanten.

Eenen bergh in Seylon/ daermen acht het Paradys gheweest te hebben ende datter noch van Adams voetstappen te sien souden wesen.

Veelderley Voedsel met ander gedierten en vruchten van Seylon.

Overvloet vā den besten Caneel in Seylon/ die den Portegesen by ontyde met perijckel halen moeten.

Menighte vā edel ghesteenten/ Gout/ Silver ende Peerlen/ etc. in Seylon/ twelck den Coningh niet wil versoecken laten.

noch Mynen van Goudt/Silver ende ander Metalen; Die Coninghen van't Eylandt en willent niet uyttrecken / dan behouden voor een staet ende heerlickheyt, Ic geloode meest dat zyt laten / om datmen haer daerom niet en souder eenigen aendal doen, heeft oock Yser/

Yvoor/Vlas Yser/eñ veel ander metalē in Seylon.

Vlas/Swavel/ende dierghelycke materialē; noch wonder veel Yvooren-beē / ende groote menighte van Olyfanten / diemen houdt voor de beste ende eelste van gheheel Indien / ende is warachtelick ghevonden by noch dagelycsche experientie / dat alle ander Olyfanten vā ander plaetsen ende contreyen by dese comēde voen haer reverentie ende eerbiedinge. De inghebooren ofte Chingalas zyn seer veenufigh ende groote kunstenaren van te wercken in Goudt/Silver/Yvooren-beē/Yser/ ende alle Metalen / dat een wonder om sien is/eñ door geheel Indien seer gheestimeert / eñ bovē alle onder Indianē den prys hebben, Sy maken die schoonste Loopen van Roers/ diemen in geen plaetsen enach deter vinden / schynen gedraeyt/ende vā Silver te wesen. Myn Heere den Aerts-bisschop worde ghepresenteert een Crucifix/vande langhte vā een elle/vā Yvooren been/dat vā een inwoonder des Eylands Seylon gemaect was/so cunstigh eñ meesterlick gewrocht/dat het haeyr/baert eñ aensicht scheen naturlick van een levende persoon te wesen/eñ in als so net gewrocht/ eñ van leden gheproportioneert / datmen in Europa diesghelijcks niet nae en soude doen/waeromme myn Heere het dede besluyten in een kasse / eñ sondet aen zyn Majesteyt van Spaengiē tot een verwonderinghe / ende als weerdigh om voor een groot Heer onder zyn juweelē te bewaren, vā die dingen eñ wercken zy seer pertyelijgh zyn, oock wonderlycke Guychelaers eñ seer ervaren eñ behādigh in alle guychelerye/ so wel Mans als Vrouwen, loopen gheheel Indien duer om gelt te winnen / eñ bedryden antyere perten, wonder om sien / waermede ghenoech is wat het Eylandt van Seylon is belangende/willen voorts varē in't vervolch vande begonnē Custe vā Choramandel, daer wyt gelaten hebbē/aendē hoec vā Nagapata.

De Olyphanten van Seylan so Edel dat de Olyphanten van andere landē haer reverentie bewysen.

Excellente Loopen van Roers/niet meer andere fraye consten in Seylon ghemaeckt.

De Majesteyt van Spaengien bewaert een cunstigh Crucefix inde Seylon ghecomen als eē Juweel

Die vā Seylō so Mans als Vrouwē/ seer antyers in guychel-spel/ daer met zy veel gelts verdienen.

Dat 15. Capittel.

Vande Custe van Choramandel, ende het Coninghrijck van Narsinga, ofte Bisnagar.

Die Custe van Choramandel begint vanden hoeck van Negapatan, ende streckt also noorden ten oosten tot een plaetse/ghenaēt Musuleparan, 'twelc zijn 90. myslen/leyt op 16½. graden; Tusschen dese twee plaetsen op die selfde Custe leyt een pleck/genoemt S. Thomas/op 13½. graden/ eñ is van Negapatan 40. mylen. Dese plaets eñ Negapatan worden bewoont vande Portugesen/eñ op d'ander plecken / eñ langhs die geheele Custe hebben haer comersie eñ handelinge, Dese voorseyde plaets/altans S. Thomas gheheeten/ heeft in voorige tyden een seer vermaerde eñ rycke Coop stadt gewcest/ genaemt Meliapor, was van't Coninghrijcke vā Narsinga, wiens Coningh nu gemeenlick vā Bisnagar ghenaemt wert/welck is den naem vande Hooft-stadt/aldaer hem den Coningh met zyn Hof onthout, Dese Stadt leyt te landewaerts binnen / eñ is teghenwoordigh het hooft van dit Coninghrijck van Narsinga, eñ de Custe van Choramandel, De inghebooren

S. Thomas' ligghende 40. mylen van Negapatan/ wert vande Portegesen bewoont/die de gheheele Custe behandelen.

S. Thomas was eertijts eē rycke coopstadt/genaēt Meliapor.

Bisnagar is de hooft stadt vā Narsinga eñ Choramādel.

ende naturelen zyn van wesen/manieren ende cerimonien/ ghelijck die van Ballagate, Decanijns, ende Canaras: want is duer de banck eenderley volck / zyn alleen onderscheyden van plaetsen ende Coninghrycken, Ende om te recht te verstaen d'oorsaec waeromme dese plaets Sint Thomas ghenaemt wert: soo vertellen die Indianen/ dat inde tyden doen die Apostelen over alle de Werelt verspreyt waren om het Evangelium te prediken alle natien vanden Aertbodem / dat die Apostel Sint Thomas quam in dit Coninghrijck van Narsinga, naer dat hy veel plaetsen van Indien doortrocken hadde / ende weynigh vruchten ghedaen/ende verkondighden alhier dese Indianen ende ongeloovigen het woort ons Heeren ende Salighmakers Jesu Christi/ soo vertellen die Christenen/ die vande afcomst zyn / van de ghene die den selfden Apostel tot den gheloove bekeerde ende doopten/ die de Portugesen daer vonden als zy 'tlandt eerst ontdeckten / ende noch heden daeghs veel zyn / houdende hare ceremonien by naest op die Grieckische maniere/in de Chaldeusche sprake/ende en willen haer met die Portugesen in't ghelooof niet vermenghen/ dan nu onlanghs by mynen tyden / soo is onder haer eenen Bisschop gheweest / die overlandt uyt Indien naer Roomen is ghetrocken/eñ heeft hem die Roomsche Kercke onderworpen/ behoudende in alles hare oude ceremonien ende usanceen / 'twelck haer vande Paus ghegunt ende toeghelaten is gheweest, Ende als mijn Heere den Aerts-bisschop een Concilie Provinciael was houdende binnen Goa, alwaer waren vergadert zyn Suffraganen/ die Bisschoppen vā Cochin, Malacca ende China, om het selfde te auctoriseren / worde oock gheroepen den voorghenoemden Bisschop/ die recht van Roomen ghecomen was / met den tytel vā Aerts-bisschop/ ende was altoos persoonlick in't Consilium: maer en wilde gheensins verstaen in eenighe veranderinghe vande cerimonien van zyn Suffraganen eñ Christenen / diemen ghemeenlick noemt S. Thomas Christenen. Keerēde wedre tot onse propoost/so segghen dese/dat den Apostel lāge tyt predicktē in't Coninghrijck vā Narsinga, sonder veel profyts te doen / om dat die Bramenes, welcke zyn de Meesteren vande Pagodes hare valsche ende Duyvelsche Afgodē/ sulcks in alle manieren sochten te beletten/ so ghescgiedent dat S. Thomas was eysschēde een plaetse aendē Coningh om een Capellekē te maken / om zyn ghebedt te doen / ende insonderheyt het volck te leeren / 'twelck hem ghewyeghert was duer inghevinghe vande Bramenes, eñ ander Toovenaers/ daer zy alle betrouwen op stellē so heeft God/ (na zy seggen toeghelaten/ datter eenē grooten struyck van eenen boom ofte balck gecomen is in de mont vā de revier der stadt Meliapor, datter schepen noch schuyten mochten uyt oft in comen / waer door den Coningh groote schade hadde / eñ die stadt ghehcelic haer handelinge verloor, so heeft die Coningh met alle macht van Olyfanten / die over de drie hondert waren/gesocht het selfde hout uyt te treckē enaer het was al te vergeefs en om niet eñ siēde dat hy't met gheē macht en cost uyttreckē noch zyne Bramenes eñ Toovenaers en wistē met alle haer besweeringhe hem geenen raet te geven was seer bedroeft beloofde groote giften eñ gaven/ die hem eenighe raet wijst te geven/

Den Apostel S. Thomas soude in't Eylant Choramandel ghepredickt hebben.

In Choramandel sonde noch Christenen woonen die by successie vande Apostelen zyn gheblevē zyn/ maer willen haer niet der Portegesen ghelooof niet vereenighen,

Eē Bisschop van Choramandel nae Roomen ghetrocken / ende vanden Paus ontghenomē/ blyvende nochtans by zyn Ceremonien.

S. Thomas soude langh ghepredickt hebben in't ryc Narsinga'

S. Thomas eyscht een plaets om eē Capel te stichten maer wert ghewyegert,

Een miraculeuse straffe over de stadt Meliapor/ om datmen S. Thomas zyn begheerte ghewyegert hadde,

om 'tselfde

om 'tselfde uyt te trecken, Soo is den Apostel S. Thomas tot den Coningh ghegaen/ ende heeft hem ghesept dat hy't alleen wilde uyttrecken soo het hem beliefde/ ende en begeerde anders gheen profijt daer voor/ dan alleenelick het selfde hout om een Capelle ende beedhuys voor hem af te maken/ 'twelck die Coningh hem toeseyde/ hoe wel hy en zijn Bramenes dat voor een spot hulden/ ende daer om loeghen/ soo heeft dan S. Thomas zijn gordel ghenomen/ ende aenden strunck ofte grooten balck ghebonden/ ende heeftet alsoo sonder eenigher arbeyt lichtelick uyt het water op het landt ghehaelt/ tot groote verwonderinghe van alle die toesienders/ ende principaelick den Coningh/ die hem terstondt consenteerde het Capelleken te maken van't selfde hout/ duer welck mirakel veel van haer den doop ontfinghen/ ende het Christen ghelooff aennamen/ waer door die Bramenes in groote verminderinge quamen van haer autoriteyt by't gemeen volc/ en zy werden S. Thomas seer misgunstigh/ sochten met alle listigheyt hem om te brengen/ twelc zy ooc volbrachten/ en hebben daer toe gekost sommige van't volck/ die den Apostel van achter duer staken/ liggende op zijn knien in't selfde Capelleken/ doende zijn gebedt, Welke Historie in Indien op veel plaetsen en kercken also afgebeelt staet/ tot een memorie en ghedachtenisse en willen seggen dat die afcomste van die gheen die hem ghedoot hebben/ souden van Godt vervloeckt wesen met een maledictie/ als datse gheboren worden met een been ende voet/ te weten/ vande knie nederwaerts/ soo dick als een Olyfants been; ende het ander Been/ ende voorts het gheheele lyf sonder eenighe letsel wel gheproportioneert/ als ander menschen/ welcker ick veel ghesien hebbe/ so Mannen als Vrouwen: want zynder by gheheele geslachten ende Dorpen vol/ (ende veel van haer Christenen op haer manier) voortghesproten uyt het Landt van S. Thomas/ alwaerse noch in groote menichte woonen/ oft dit die selfde oorsaeck is van haerder gheboorten/ dat laet ick Godt oordeelen/ ick hebt haer wel mondelick gevraecht d'oorsaeck: maer zy segghen dat zyt niet en weten/ dan alleenlick datmen haer diesmaeckt die boven verhaelde oorsake, en oock en hebbender geen letsel af in't gaen/ dan allenelick die leelickheyt ende quade ghedaente/ wiens Figueren ende afmaeltsel men sal vinden op een ander plaets by d'ander conterfeytsels van Indien. Dese stadt Meliapor is metter tijt vergaen ende ghedecimeert/ ghelijck als alle dinghen deser Werelt geen ghedurer en hebben/ en maer root en zijn. Ende naer dat die Portugesen het landt ondeckt hadden/ ende haer traffijcke begosten alsdan te dryven/ hebben op dese plaets ende begraeffenis van S. Thomas een stedeken ghebout/ en een Kercke van ghehouwen steen/ op de plaets daer 't begraefnis ende 't Cappelleken van't hout stont/ en hebben die dueren ofte poorten vande Kerck van't selfde hout ghemaeckt tot een ghedenckenisse van't mirakel/ alwaer die ghebeenten van S. Thomas in grooter weerden gehouden werden/ ende van veel met grooter Bevaert ende devotien versocht/ ende dat meer is so zijn by naest die Kerck-dueren die van't selfde hout ghemaeckt waren aen stucken gesneden/ ende met stuckens uytghehaelt om in Gouwdt ofte Silver te beslaen ende dat om den hals te dragen als een groot heylighdom/

Mirakel door den Apostel S. Thomas geschiet/ daer door vele haer lieten doopen.

Listighe lage/ waer door den Apostel Sint Thomas om-ghebrocht werde.

Maledictie ende gedurige straffe der wetenschapheyt over de ghene die S. Thomas dooden.

De Portegesen hebben een ghedachtenis van S. Thomas opghericht twelck met grooter devotien versocht weert.

ende gheloofden dat veel mirakelen doet/ soo dat die vande stadt S. Thomas hebben die duer een doen vol Ysteren naghelen slaen/ om te beletten datmender niet meer af snyden en mach om niet te verliesen soo kostelicken heylichdom. Ende een Vlaminghe/ natureel van Sluys/ die op de selfde plaets van S. Thomas over die 30. jaren ghewoont hadde/ en aldaer getrout/ mijn speciale vrient/ door communicatie van schryven/ sont my voor een groot ende weerdigh present/ een ghehéel Pater noster, ofte vyftich van't selfde hout ghemaeckt/ 'twelck hy over lange jaren daer uyt hadde doen maken/ ende een Portugees die't my brocht tot Goa, hadder groote devotie in/ ende vertroeder veel mirakels af/ segghende dat het haer verlost hadde van een groot torment ende onweder dat zy onderweghen gehadt hadden/ ende met datse dit Pater noster in Zee hinghen/ soo cesseerde terstont het onweder in een ooghenblick/ waer van het my grootelijcken prees/ dat ick 't in waerden ende estime souden houden/ als een vande beste juweelen ende heylighdom vande Werelt.

Sonderlinge vriendschap eens gheheelen Pater noster/ gesneden uyt het hout van S. Thomas cappelleken.

Van Musulepatan loopt die Custe weder Noord-oost ten Oosten tot het Coninghrijck van Bengalen, 'twelck zijn 120. mylen welck is het landt van't Coninghrijck van Orixa, streckt aende selfde Custe tot die Revier Ganges, beginsel van't Coninghrijck van Bengalen. Dese Custe/ so van Narsinga, Bisnagar, ende Orixa, wert in't ghemeen vande Portugesen ghenoemt (gelijck die Custe van Negapatan en S. Thomas) Choramandel, tot Bengala toe/ alwaer die Portugesen dryven grooten handel: want is een rijck ende vol landt van alle dinghen ende lyftochten/ van Rys/ allerhande Voghelen ende ghedierten/ ende ander dinghen in grooten overvloet/ is oock een gesont landt/ ende locht voor de vreemde Natien: want die Portugesen ende ander vreemdelinghen moghender beter aerden als in Indien. Van dese Custe dryven eenen daghelijckschen handel op Bengala, Pegu, Sian, en Malacca, ende ooc op Indien; Men maeckter wonder schoon Lynwaet van Catoen/ namelicken in Negapatan, S. Thomas, ende Musulepatan, van alle couleuren/ ende ghewevén met diversche loofwerck ende Figuren/ seer fijn en subtyl ghewrocht/ ende werdt veel in Indien ghesleten/ oock meer gheacht als zyde: want inde prys de zyde altemets te boven gaet om zijn fijnigheyt/ ende wonder aerdigheyt, zijn ghenaemt Recharas ende Cheylas, waerse in Indien onder die Portugesen ende Christenen ghemeenlick broecken af dragen, zy maken ooc doecken die de Vrouwen aldaer useren/ van de navel nederwaerts om't lyf ghewonden/ so zy draghen alse in huys zijn seer schoon gemaeckt, die beste noemt men doecken van Sarasso, sommighe met Goudt en Silverdraet duertoghen/ ende seer aerdich ende constigh ghewevén/ ende ander diergheliicke/ op duysent manieren/ seer lustigh om sien/ daer zy haer wonder wel met ghieren. Op dese custe wassen oock die groote ende dicke rieten diese in Indien ghebruycken/ om die Pallankijns, daerse die Vrouwen met dragen/ alsmen byde Indiaensche Figueren sal sien; zijn vande dicke die emen met twee handen qualick kan omvaten/ seer schoon ende lustich t'aensien/ van grooter hooghte/ van couleuren/ swarte/ roode/ ende andere/ waer van wy op een ander plaetse breeder sullen tracteren.

Het Coninghrijcke Bengala leyt 120. mylen van Musulepatan beghinnende aen de Revier Ganges.

Wilde nature ende vruchtbaerheden des lands Bengala/ en van handelinghen die daer gheschieden.

Cattoene Lynwaet/ so excellent gewrocht datet boven zyde gheestimeert wort.

Een riet van Riet/ so dick datment met twee handen niet can omvatten.

Dat 14. Ca-

Dat 16. Capittel.

Van't Coninghrijck van Bengalen, ende de Revier Ganges.

IN't eynde van't Coninghrijck Orixa, ende de Custe von Choramandel, begint de Rivier Ganges, in't Coninghrijck van Bengalen. Dese Revier is een vande vermaerste Rivieren vander Werelt; eenen en kan niet weten waer zy haer beginsel heeft / sommighe meynen datse uyt het aerdtsche Paradys comt / door een Fabel die de Bengalen vertellen: als dat in voorighe tyden een Coningh van Bengalen begeerich was om te weten den oorspronck vā deese Revier /

Sonderlinge verclaringhe vande Reviere Ganges / datse haer oorspronck soude hebben uyt het Paradys.

so heeft hy sommighe persoonen doen op voeden / ende expresselick daer toe houden / met rauwe Visch / ende diergheliycke spyse / om die te beter moghen ghebruycken tot zyn voornemen / welcke hy heeft met schuyten daer toe ghemaeckt / die Revier opwaerts gesonden / die sommighe maenden inden wegh versleté / tot datse quamen daerse een seer lieffelicken rueck ontfinghen / ende eenen seer claren ende ghetemperdē Hemel stil ende seer lieflick water / so dat het haer scheen te wesen / gelijck een Paradys, ende willende voorder varen / konsten niet eē vott opwaerts comē / so datse gedwongē warē (siende geē voordeel te doē) weder te keeren den wegh die zy ghecomen waren / hebben also den Coningh vertrockē wat haer ghepasseert was / die't niet wil geloovē / heeft een steenen herte / ick geef hem myn deel over. Dese Revier heeft ooc Crocodilen / ghelyck die Nilus in Ægypten, den mont ofte inganck leyt op 22. graden / ende die Custe loopt

De Reviere Ganges heeft Crocodilen / ghelyck de Reviere Nilus.

Oost ten Zuyen / tot het Coninckrych van Aracan, 'twelck zyn wyde 80. mylen; is een oneffen Custe / vol Eylanden / droochtē / bochten / ende Inwycken: want dit landt vā Bengala, leyt binnewaerts vande Golfa / diemen heet van Bengalen / om dat van Aracan beghint die Custe weder te loopen Zuyen ten Oosten / uytwaerts tot Malacca, ende dē uytersten hoeck / diemen heet de Singapura. Keerēde weder tot Bengala ende de Revier Ganges, welcke wa[ter] van alle die Indianen voor een heylich ende gebenedyt water ghehoudē / ende g[h]eloovē voor seker / dat alle de ghene die hem daer eens in wast ende baeyt (al is hy noch so groote sondaer) dat hem dan alle zyn sonden vergheven zyn / ende dat hy so reyn eñ suyver is / als men herboren; ende oock dat / so wie hem daer niet in en wast / en kan niet saligh werden / uyt welcke oorsake daer een groote Bevaert ende toeloop is van gheheel Indien / ende alle Orientaelsche contreyen / eñ comē daer by groote menichte ende bedryven daer wonderlijcke seltsame ceremonien eñ superstitien / afgrijselick om te hooren: waer mede zy vastelick gelooven den Hemel eñ salighheyt te verdienen.

De reviere Ganges wert onder de Indianen / dat zy daer op de ... der salighevt setten.

Van dese Revier Oostwaert 50. mylē / leyt die Stadt Chatigan, welc is die Hooft-stadt van Bengala; Die Inghebooren ende Naturalen van Bengala, zyn bynaest ghelyck die van Seylon, doch een weynigh witter als die Chingalas; 'Tis een arch-listigh ende boos volck / ende worden voor de quaetste Slaven ende Captyven ghehouden van gheheel Indien: want zy in't ghemeen diefachtigh / ende die Vrouwen daer by hoerachtigh / hoe wel dat dese macula in gheheel Indien dagheliycx broodt is / niemant uytghesondert; Heyden eñ

Seltsame kostumen der Inwoonderen vā Bengala.

ghebruycken datse nimmermeer twee mael in een pot eten koken: maer elcke reys een nieuwe pot. Wanneerse in Overspel ghevonden worden / snyt mende die Nuese af / ende mogen daer naer malkanderen verlaten / alle 'twelck ondt haer seer nau onderhouden wert naer haer Wet. Het landt is wonder abondant eñ vruchtbaer van alle lyftochten / ende principalyck Rys / welck daer meer is als in geheel Orienten: want laden jaerlicks veel Schepē / die daer van alle weghen comen / ende nimmeer en isser gebreck / desghelycks alle andere nootdruften ende lyftochten naer advenant / ende so goeden coop / datter alhier te vertellē / soude ongelooflick wesen: want men coopter ghemeenlick eenen gheheelen Os ofte Koye voor een Laryn / dat is soo veel als een halve gulden / Schapen / Hoenderen / ende andere dingen naer advenant. Een Candil Rys / dat is so veel / luttel min ofte meer als 14. schepel van hier / wordt daer verkoft voor een halve gulden ende eenen halven daelder. Suycker eñ ander waren naer advenant / waer op men mach considereren die overvloedigheyt van alle dinghen. Die Portugesen hebben daer haer trafycken ende handelinghe / ende sommighe plecken bewoont / als die Havēs diese noemen Porto grande, ende Porto piqueno, dat zyn die groote ende cleyne Haven: maer en hebbender geen vastigheden / noch sonderlinghe gheen Policye noch regieringhe / als in Indien: maer leven by naer ghelyck wilde menschen ende ongheroomde Peerden: want eenyeghelick doet wat hy wil / ende zyn haer eyghen Heere / en passen niet veel op Justitie / so daer eenighe is ofte comt uyt Indien / ende op dees manier onthouden haer daer sommighe Portugesen / d'een hier / d'ander daer / ende zyn meest die't in Indien niet en derven onthouden / door eenighe quade feyten dieser bedreven hebben; niet teghenstaende soo wordter eenen dapperen handel ghedreven / vande schepen dieder 'tgheheele jaer seer veel gaen ende comen van alle omligghende Orientaelsche contreyen. Behalvē het Rys / wordter gemaect veel Cattoenē lywaet dat seer fyn is / eñ wert in Indien seer gheestimeert / en niet alleenlick verspreyt ende vervoert naer Indien en gheheel Orienten: maer oock naer Portugael eñ ander weghen. Dit Lywaet is van veel sooten / ende wert genaemt Sarampuras, Cassas, Comsas, Beatillias, Satopassas, eñ diergelyckē duysent namen; Hebben oock ander excellent wit Lywoet / seer lustigh ghewrocht / uyt een cruyt / 'twelc zy spinnē als garen; Dit garen machmē sien by Paludanum, is geelachtigh / eñ wort gheheeten cruyt van Bengalen, waer mede zy besticken seer kunstigh die Bedt-dekens / Pavelhoenē / Oorkussens / Scheer-doeken / Mantilten om die kinderen mer te doopen / ghelyck als by ons die Vrouwen die in't Kinde-bedt useren om te slaen / en makense met loof ende Blom werck / ende vā alle Figueren diemen enach dencken ofte verheeren / dat een wonder om sien is ende so meesterlick ghewrocht / van frayen arbeyt / datmē sulcks en Europa niet verbeteren ende soude; desgelycks maken geheele stucken ofte webbē van dit cruyt / en somtyts ghemenckt en geweven met zyde / hoe wel dat die vā enckel cruyt zyn meer gelden en gheestimeert worden / en gaet die zyde in schoonheyt te boven. Dese Webbē werden ghenaemt Sarryn, wert veel in Indien ghevseert ende ghesleten / so voor Mans Boyens /

Vande sonderlinge goede coop lyftochte in Bengala / voor overvloet haerder vruchtbaerheden.

Alhier leven de Indianen ongebonden sonder eenighe ... nochtans ... verhouden de Portugesen grooten handel aldaer.

Sonderlinge fyne ... der ghewrochselē deser Indianen.

Bengala gheeft uyt Suyker, maer weynigh gheestimeert om datter vervalst wort.

Rhinoceros ofte Neushoorn vindmen hier by menichte/ werde teghens alle fenijn seer weert gehouden.

Sonderlinge ghedaente en̄ groote van Riet.

Suyker ende Botter overvloedigh in Bengala.

Borens als Wanbeysen, mē mach het wassen als Lywaet/ende blijft soo schoon als oft nieu waer; Van Bengala comt oock veel Algallia ofte Syvet: maer door die valsche inclinatie vande Bengalen/ soo wort het vervalst en vermenght met vuylighept/ als sout Olye en dierghelijcke tuych waer van't niet veel geacht en wert; Oock in dit Conninghrijck van Bengalen werden ghevonden by menichten die Beesten/ diemē op Latijn noemt Rhinocerotes, en̄ vande Portugesen Abadas, wiens Hoorn/ Tanden/ Vleesch/ Bloet/ Clauwen/ ende alle wat hy aen ende in heeft/ is teghen 't fenijn/ ende wort in Indië in grooter weerden ghehouden/ als wy op een ander plaetse breeder sullen verhalen; Desghelijcks wassen hier ghemaenmerde Rieden/ dienen veelderley soorten by Paludanum sien mach/ welcke Rieden de Portugesen heeten Canas de Bengala, dat is/ Riet vā Bengala/ende zijn gants Mossijs ofte vol van binnen/ ende geheel zijn vande dicbte by naest ghelijck Spaens Riet: maer wat dunder/ en̄ buyghen ghelijck Teen oft rysen van Willighen alse groen zijn, zijn van buyten van coleuren ende beplackt ghelijck ofte ghesthildert waren; gebruyckense in Portugael voor d'oude Vrouwen/ om in de hadt te draghen en op te steunen, Daer is een ander soorte van't selfde Riet/ diese noemē Rota, dese is dun ghelijck rysen daerinen die Corven af breyt/als oock by Paludanus vele mogen ghesien worden/ daerse in Indien veel fraye Korfkens/ ende ander duysent curieusheyt af breyden. Van Suycker ende Botter/ ende ander dierghelijcke waren/ hebbende by menichten als ghesept is/ waermede willen Bengala laten rusten/ ende vervolghen die Custe voortaen.

Dat 17. Capittel.

Vande Custe en̄ Landen van Aracan, Pegu ende Sian, tot den hoec van Singapura, ende de Stadt en̄ Fortresse van Malacca.

Het rijck Aracan, Pegu/ hoe die menichte van Goudt/ edel gesteente/ ende Lacca.

Menichte vā Olyphanten/ ende hoe den Coningh van Pegu eenen witten Olyphant/als een heyligh aenbiddet.

NAer 't Coninghrijck van Bengala, soo beghinnen die Coninghrijcken van Aracan en̄ Pegu, welcke Custe streckt vā Bengalen Zuydē ten Oosten/ tot die stadt ofte Haven van Martavan, in't land van Pegu, en zijn 70. mylen; Martavan leyt op 16. graden/ van waer beghint het Rijcke ende 't lande ghenaemt Sian; Dese Coninghrijcken van Aracan ende Pegu, zijn seer rijck ende vruchtbaer van alle dinghen/ bysonder van Goude en de edele Ghesteenten/ als Robynen Espinellen/ Saffyren Jacinten/ Robassen/ ende Granaten/ en dierghelijcke/ ghelijck ghenoech bekent is door die groote menichten die daer dagheliicks uytgevoert werden naer alle plaetsen, Desghelijcks het Lack wort hier ghemaeckt/ dat in so grooter menichte die Wereldt door ghevoert wert, Alhier zijn oock die grootste menighte van Olyfanten/ datmen op gheen plaetsen van Orienten meerder vindt/ oock affirmeren die Portugesen die daer handelen/ ende haer dagelijcksche vaert hebben/ dat dē Coningh van Pegu heeft eenen witten Olyfant die zy aenbidden/ ende houden voor heyligh, Dese Pegus hebben een manier/ dat wanneer daer eenighe Vreemdelingh in't land comt om te traffiqueren ende te handelen/ het zy vā wat natie die mach wesen/ soo wert hem in't aencomen ghevraecht hoe langhe hy daer begheert te blyven/ en̄ den tijt ghesien hebbende/ presenteren hem veel Dochters/ dat hyder zijn keur uyt kiese/ ende maeckt contract met die Ouders ofte vrienden vāde Dochter die hem aenstaet/ voor den tijt die hy daer meent te blyven/ ende dat ghedaen wesende/ so haelt hyse t'huys/ en̄ zy dient hem in als/ by dagh en nacht/ gelijc zijn Slavinne en̄ Huysvrouwe; maer moet hē wachten dan ander Vrouwen te soeckē: want soude schade hebben/ ende in groot perijckel van zijn leven staen; Den tijdt zijnder residentie volepndt wesende/ betaelt de vrienden ofte Ouders den ghesetten prijs/ ofte ghecontracteerden penningh/ ende gaet zijn wegh in vreden/ ende die Dochter keert weder met alle duecht ende eere by haer Ouders ende Vrienden/ en wort doort aen al even eerlick gehouden; Gheschiedende daer naer dat alsulcke Dochter quam te trouwen/ al waert met de principaelste van t' landt/ ende ghedurende dat den selfden vreemdelingh naer eenige tijt weder in Pegu, op die selfde plaets quaē handelen/ gaet op een nieu ende eyscht zijn Vrouwe/ en wort hem weder ghegheven/ sonder eenighe contradictie vā haren Man/ noch eenighe schāde te wesen/ ende blijft weder by hem den tijt zijnder onthoudinge aldaer, en̄ weghreysende/ keert weder by haren echten Man/ 't welck onder haer voor een inviolable Wet wert onderhouden; Desghelijcks als yemant iet van staet ofte Edel ghebooren is/ ende een Dochter wil trouwen/ sal gaen versoecken eē vreemdelingh/ dat hy zijn Bruydt d'eerste nacht wil haer Maeghdom nimē/ ende doen hem eenighe vereeringhe/ en̄ houden dat voor een groote eere ende herlickheyt/ dat een ander haer die moeyte en̄ arbeyt af neemt; Dese usancie en is niet alleenlick onder den Adel en̄ machtighe van't landt: maer oock by dē Coningh selven; Oock soo draghen vele van die Pegus voor aen haer Manlijckheyt een Belle ende sommighe twee/ vande groote van een Okernoot/ die alsoo ghehecht is tusschen vel ende vleesch; Dierghelijcks Bellen eene machmen by Paludanus sien/ so ick uyt Indien gebrocht/ ende hem vereert hebbe: welcke Bellē/ een wonder soet gheklypt gheven; is gheordineert om dat die Pegus groote Sodomyters waren: waer door het haer belet wert, Oock gaen die Vrouwen by naer naeckt/ allem met een doecrken voor haer schamelheyt/ 't welck in't gaen hem opent/ ende haer half ende altemet heel onedeckt/ ende is allernelick verordineert om dat het de Mans soude verwecken/ ende trecken tot lust vande Vrouwen/ en̄ te schouwen die der vloeckte ende abominable Sodomytische sonden; Daer zijn ooc onder haer die haer Dochters alse geborē worden haer schamelheyt toenayen/ haer alleenelick latende eē cleyn gaetgien om haer water door te maken/ en alse de Bruyt is/ so machse haren Man op snydē/ so groot ende cleyn als hy wil/ wete zy met eē sekere smout ofte salve te ghenesen weten, ghelijck ick een van dese Vrouwen ghesien hebbe in Goa, die die Surgien ofte Medecijn vā onsen huyse des Aertsbisschops selfs heeft op gesneden, Men soude meenen dat alle dese dingē Fabulen zijn/ zijn nochtans waerachtigh: Want sulcks niet en weet door die dagheliicksche ervarentheyt/ en̄ voorts vande Portugesen uyt Indiē aldaer: maer oock die selfde Pegus, die veel in Indien woonen/ ende oock eensdeels Christenen zijn/ die't selfde oock voor waerachtelick vertellen ende be-

Hoe de vreemde traffiqueerders den tijt haerder verblijf de keur van de vrouwen/ de Dochters ghegheven wert, etc.

Die vermaerde van Pegu versoecken eē vreemdelinge dat zy hare Bruyden den eersten nacht beslapen/ etc.

Oorsake/ waerom sommighe vā Pegu Bellen aē haer manlickheyt bevestigen draghen.

Oorsake waerom de Vrouwē hier naect gaen.

Vreemde en̄ wonderlicke cuiten aen sommighe Dochters gepleecht als zy gheboren werden/ ende als zy de Bruyt zijn.

ende bekennen / ghelijck oock die nagelegentheyt ende gebuerschap ghenoech openbaer maeckt. Die van Aracan, Pegu, ende Sian, is volck by naer van fatsoen ende wesen / vã aensicht / ghelijck die van China: maer heeft noch eenighe differentie; zijn van colver veel witter als die Bengalen, ende eẽ weynigh bruynder als die van China. Het conterfeytsel vande Pegas machmen sien by de Figuren van Indien / by de Christenen van S. Thomas.

Ghedaente des volcks van Pegu.

Keerende weder op die Custe / tot die Hoofdt ende Stadt van Martavan, welck is het uyterste van Pegu, ende beghinsel van Sian; In dese Stadt worden veel vande groote aerden Potten ghemaeckt / diemen in Indien Martavanas noemt, worden in grooter menichten ghevoert gheheel Indien over; zijn van alle soorten groot eñ kleyn; daer zynder daer wel twee pypen nat in gaen moghen, d'oorsaeck datter so veel vervoert werde / is / om datmẽse in Indien ghebruyckt in alle huysen ende schepen in de plaets van Vaten: want daer geen zyn dan die van Portugael comen / doeromme dienẽ dese Potten inde plaets om Oly / Wijn / Water / en dierghelijcke dingen te verwaren / ende blijfter seer goet in / ende is een groot gherief voor den reysende Man, comen oock veel in Portugael: want ghebruyckense op die Schepen van Indien / voor Water eñ Olie / etc.

Overvloet van fraye Indische Potten eñ schotels in Pegu ende Sian ghemaeckt / eñ in veel landen vervoert.

Van Martavan beghint die Custe võ Sian, eñ streckt Zuydm ten Oosten / tot den hoeck voorby Malacca, genaemt Singapura, welcke zijn 220. mylen.

Beschryvinge hoe Sian eñ de stadt van Sian ghelegen is.

Van Martavan tot die Stadt van Sian, over landt Zuyd-oost ten Oosten; Aen d'ander zyde vander Zee ende Custe zijn 70. mylen / ende te water streckt die Custe als gesept is / tot den hoeck van Singapura, ende loopt van daer weder binnewaerts tot die voorsz. Stadt van Sian, soo blijft dat landt oft desen upthoeck / ghelijck eenen arm / 'twelck op zyn breedtste is / van d'eene Custe tot d'ander 50. mylen / ende op sommighe plaetsen 10. mylen / te wetẽ daer die Stadt Tanassarien leyt / daer wy hier naer af spreken sullen; Alle dit landt is eertyts gheweest onder tribuyt ende ghewelt vanden Coningh Sian, die als Keyser over alle dese Landen ghebiedt / ende is noch hedensdaeghs seer machtigh / hoewel dat zyn meeste sterckte ghebroken is van den Coningh van Pegu, met welckẽ hy altoos groote oorloghe ghevoert heeft / ende zyn nu eñ altoos doot vyanden gheweest: Want in't jaer van 1568. so hadder eenen dapperẽ veltslach van veel hondert duysenden van beyde zydẽ / waer in die van Sian die nederlaghe hadden / ende verwonnen bleven ende die vã Pegu die victorie / soo dat die van Sian altans die van Pegu tribuyt betalen; D'oorsake van desen bloedighen krygh was / dat die võ Sian hadden eenen witten Olyphant / 'twelck die van Pegu hoorden / ende om dat zy den witten Olyphant voor heyligh houden ende aenbidden als boven ghesept is / soo sonden zy haer Ambassadeurs aenden Coningh van Sian, met giften en presenten / ende offreceerden al te gheven voor den Olyphant / dat die van Sian soude moghen begheeren / soo hyse haer wilde seynden / 'twelck die van Sian in gheenderley manieren / noch door bidden en smeeckẽ / noch door giften ende gaven wilde consenteren / waer door die van Pegu ontsteken zynde met gramschap / hebbẽ alle haer macht vergaert teghen die van Sian, ende hier door niet alleen verkreghen desen witten Olyphant: maer die van Sian tributarii ghemaeckt / als ghesept is / waer ende Sian seer ghedeclineert is, ende veel Coninghrijcken die haer plaghen tribuyt te gheven / en weten hoer nu niet te wil / die nu haer regeringhe op haer selven hebben / als wy in't vervolgh vande Custe sullen hooren / die alle ghelegen zyn in't landt dat in't generael Sian ghenaemt wert / hoe wel het nu ter tyt veel Coninghrijckẽ heeft / met sonderlinghe namen / waer mede zy hedensdaeghs ghenoemt ende bekent zijn. Het land võ Sian heeft seer veel Benjoin, ende wort van daer ghebracht tot Malacca, ende soo over al verspreyt, Wat het land ende volck belanghende is / zijn by naer in als ghelijck die van Pegu, ende hebben weynigh differentien / gelijck oock die van Malacca, ende alle die aenpalende lãden ende ghebueren.

Den witten Olyphant die in Sian heyligh ghehouden wert / was d'oorsake van een groot oorlogh tusschen den Coningh van Sian eñ Pegu.

Die võ Pegu hebben den Coningh van Sian zynen heylighen geachten witten Olyphant afghedwonghen / eñ t'rijck võ Sian ghedecimeert.

Wt het Rijcke Sian wert veel Benjoin in verscheyde andere landẽ vervoert.

Van Martavan verbolghende die Custe Zuydtwaerts aen 60. mylen / ende dan 30. mylen Zuydt-oost ten Oost / tusschen twee Eylanden / loopt die Custe binnewaerts in eenen bocht / alwaer leyt die stadt van Tanassarien, op 11. graden van dese Stadt / als boven gheroert is / zyn maer 10. mylen over landt oen d'ander zyde vande Custe, Op dese stadt van Tanassarien is groote vaert ende handelinghe vande Portugesen / ende alhier comen veel waren uyt Pegu ende Sian, en is ghelijck een stapel, desghelijcks so vallen hier veel Wynen / diese van Cocus, ofte Indiaensche Noten maken / ende wort genaemt Nype van Tanassaria, dat is te seggen / Brãdewyn van Tanassorien: want is gedistileert water dat uyt die Indiaensche Noten coemt / welck is vande selfde cracht ende virtuyt ghelijck alhier de Brandewyn / eñ wort aldaer Nype gheheeten / hoe wel datse op veel plaetsen van Indien Nype distilleren / ende maken principalick in Goa, niet teghenstaende / soo wordt dese van Tanasserijn in veel meer weerden ghehouwẽ / en is beter; wordt seer vertrocken ende over al vervoert in de groote Pottẽ van Martavan; Die Vrouwen van Indien zynder groote vriendinnen af / hoe wel zyt voor de Mans niet willen bekennen om d'eerbaerheyt: maer in't heymelick makense goet cier met Tanasserijn; is een Coninghrijck altans op haer selven, eertyts onder tribuyt võ Sian gheweest.

De stadt Tanassarien is der Portegesen ynnerij aes stapel op Pegu eñ Sian.

Nype võ Tanassarien / dat is Brãdewyn van Tanassarien uyt Indische Noten ghedistilleert.

Dese Indische Vrouwen eñ seer gheneghen tot desen Brandewyn van Tanassarien.

Van Tanassarijn 20. mylẽ west zuyd-west aen / oen uyt die bocht / ende tusschen die Eylanden uyt te comen / ende dã weder die Custe verbolghende zuyden ten oosten / tot die stadt ende Coninghrijck van Queda, zyn 60. mylen / 'twelcke leyt op 6½. graden; Dit is oock een Coninghrijck ghelijck Tanasserijn, heeft oock sommighe Wynen, ghelijck die van Tanasserijn, oock valt hier sommighe Peper.

Van Reda verbolghende die Custe zuyd zuyd-oost aen 40. mylen / tot op 4½. gradẽ leyt die stadt ghenoemt Pera, alhier vintmen veel Calaem, 'twelck is gelijck Tin; 'tselfde coemt oock van Guntalan, een plaets ghelegen op dese selfde Custe n.n.w. van Keda, 30. mylen; op 8½. graden van Pera 30. mylen / verbolghende die Custe z.o. ten z. aen / leyt die stadt ende Fortresse van Malacca op 2½. graden aende zyde van't Noorden; Van daer 20. mylen zuydwaerts aen leyt den uytersten hoeck ofte Cabo van desen oren ghenaemt C. de Singapura, leyt op een graedt.

Beschryvinge der aenpalende steden deses rijcks tot aen Malacca ende de Cabo Singapura.

Dat 16.

Dat 18. Capittel.

Vande Stadt ende Fortresse van Malacca.

Malacca is bewoont vande Portugesen gheheelelick met die ingheboren ende naturelen van't Landt / dienen heet Malayos; Die Portegesen hebbē hier eē Fortresse / gheliick als tot Mossambique, ende is naest Mossambique eñ Ormus die beste ende profytelickste voor de Capiteynen vā gheheel Indien, die stadt heeft ooc een Bisschop / ghelijck Cochin: maer zijn Suffraganen vaden Aerts-bisschop van Goa, hier is die stapel vā gheheel Indien / China, die Eylanden van Maluco, ende ander omligghende Eylanden / heeft grooten handel van alle schepē die gaen en comen van China, Molucos, Banda, Insulas Iavas, Samatra, ende alle die omligghende Eylanden / als oock van Sian, Pegu, Bengala, Choramandel, ende Indien / waer van eenen grooten hoop schepen jaerlicks gaen en comen / en aldaer laden en lossen / vercoopen / coopen ende manghelen / ende grooten handel dryven van alle natien van Orienten; daer woonen oock sommige Portugesen met haer Huysvrouwen ende Familien / doch weynigh ende niet boven die hondert: maer vande reysende man / die aldaer comen haer coopmanschap dryven / ofte die met haer schepen naer China, Molucas, ofte ander weghen willen / ofte van daer comen / die alhier haer verversinghe nemen / ende moeten vertoeven den tijt van die Monsoyns, dat zijn winden die op haer tydt wayen / om hare vaert van d'een plaets op d'ander te volbrenghen, d'oorsake datter so weynigh Portugesen woonē / is om datter een seer onghesont landt eñ sware lucht is / soo wel voor de ingheboren / als voor den vreemdelingh / eñ gemeenlick van al die daer comen ende yet vertoeven / moetēder vā haer ghesontheyt Tol betalen / of huyt, of haeyr laten / soo dat wieder niet leven af comt / macht voor een mirackel houwen waerom het landt veel gheschout wert / niet teghenstaende die gierigheyt ende begheerte van't ghewin ende goede ghelegentheyt vande plaets / doet de Menschen alle dingen waghen / en alle perijckel licht achtē waer door in Malacca so groote communicatie is van alle weghen / als in gheheel Indien; het landt en heeft niet van hem selven / van comt al van buyten in grooter menichte, ooc vaert hier alle jaren eē schip van Portugael / dat altoos een macht voor de Schepen van Indien of treckt / sonder in Indien aen te comen / tē ware door gebreck / somtyts tot Mossambique / note in Malacca gheladen ende afghegeven dicht ende is altoos wel eens so rijck van alle costelicke waren eñ speceryen / als eenigh schip dat in Indien gheladen wert ende van daer neemt het zijn cours weder naer Portugael, De Malayos van Malacca vertellen / dat den eersten oorspronck van Malacca is gheweest over weynigh jarē / doen en plach Malacca niet met alle te wesen / dan alleenlick een plaets vā 7. oft 8. visschers huttē / die aldaer haer visscherye hieldē: want om die onghesontheyt van t landt / soo schouden een yeghelijck; in't eyndt soo quamender vergaert soeminghe Visschers / als Pegus, Syanes, Bengala, ende ander natien van die omligghende contreyen / die dagelicks aldaer vergaderden om haer Visscherye te doen / eñ zijn te samen overcomen aldaer een stadt ēñ nieu regement op te richten ende te bouwen / ende verordineerde een tale op haer selven / om die ander omligghende plaetsen niet te ghelijckē / ende in alle dinghen op haer selven / en differēt van haer omliggende ghebueren te wesen / eñ namen die beste woorden van alle d'ander talen / waer van zy een spraecke op haer selven eregē / noemdē de stadt Malacca, welcke heeft binnen corten tijt soo grooten toeloop ghecreghen / duer die bequaemheyt ende wel ghelegentheyt vande plaets / principalick door die haer met coophandelinghe gheneeren / dat die is geworden een vande beste ende principaelste Coninghrijcken van alle die omligghende quartieren, ende dese tael ghenaemt Malayo wert vermaert ende ghehouwen voor die courtoysste eñ gheschickste van gheheel Orienten / ende die Malayen / soo wel Mannen als Vrouwen zijn alle seer amoreus / eñ latē haer duncken dat haers ghelijck inde Werelt niet en zijn, hebben veel manieren van Refereynē / Liedekens / ende ander amoreuse rymē / waer mede zy wōder uyt rechten / ende hooghmoet op braghen; Ende die in Indien die sprake van Malaye niet en can / die en mach niet me / ghelijck by ons hee Fransoys / wiens contersfeytsels van dese Malayen men alhier mach naer't leven afghebeelt sien / ghelijckelick met die afbeeldinghe vande Jauwen / uyt die Eylanden Iavas, waer van wy hier naer sullen tracteren.

Malacca is naest Ormus eñ Mossambique het profytelickste voor den Portegesen / ende vande stapel vā China ende de Maluccsche eylanden / etc.

Weynigh Portegesen woonen tot Malacca / nochtans grooten handel van veel reysende luyden.

D'onghelegentheyt des lādts is d'oorsake dat weynigh Portegesen daer woonen.

Van Malacca wert nu het rijckste schip van gheheel Indien na Portugael ghesonden / hoe wel ontlanghs gantsch weynigh bewoont gewesst.

Die vā Malacca hebben op haer selvē een eyghen tale verordineert / ende is seer vermaert.

Die vā Malacca zijn seer amoreus ende gheneghen tot haer maniere vā dichten.

Dat 19. Capittel.

Van't Eylandt Samatra, eertijts Taprobana gheheeten.

Recht teghen over Malacca zuydwest aen 10. mylen van't vaste land / te weten by Malabar, vaer die Straet ofte enckte op zijn nauste is / leyt het vermaerde Eylandt / eertyts ghenaemt Taprobana, ende teghenwoordigh Samatra, wort oock van sommighe Historie schryvers ghenoemt Chersoneso aurea, ander willē affirmeren / dat het Ophir is / daer Salomon het Goudt van daen creech / als die Schriftuer vermelt / ende willen segghen dat het in voorghe tyden vast lande geweest is met Malacca; Het Eylandt beghint vā d'eerste punct / welc comt teghen over die Golfe van Bengalen, op 5. graden aende zyde van't Noorden / ende streckt alsoo door by Malacca / 3. 3. 0. aen / tot by't Eylandt ghenaemt Iava major, al waer het volepndt op 6. graden aende zyde van't zuyden / ende heeft inde lenghde 170. mylen / eñ 60. inde breede. Die Portegesen en hebben hier gheen plaetsen bewoont / dan dryvē haer handelinghe op sommige plaetsen / doch weynigh: want die inwoonders brenghen selder veel waren naer Malacca. Het Eylandt heeft veel Coninghen / eñ den principaelsten is den Coningh van Dachem, welcke leyt by d'eerste punct van't Eylandt op 4½. graden aen't noordē; Desen Dachem is seer machtigh / eñ groot vyandt vande Portegesen; heeft dickwils Malacca benaut ghehadt / ende groot quaet aenghedaen / alst nu noch by mynen tyden gheschiet is / belettende datter gheen victualie noch yet anders op Malacca mochte comē / ooc besettēde die passagie vande straet / tusschen Malacca ende Sumatra, soo dat die Schepen van China ende Iapan, ende d'Eylanden van Moluco / altemael moesten buyten om varē / waer in groot perijckel passerden / tot groot achterdeel van den reysenden

coopman /

Sumatra oock Chersoneso aurea ghenoemt / soude Ophir wesen daer Salomō het Goudt vā daen kreegh.

Sumatra beghint van Bengalas golf / eñ streckt door by Malacca.

Den principael Coningh van Samatra groot vyandt met den Portegesen zynde / heeft veel crafs fiquen.

Malachę incolę sermone et moribus quam reliqui Indi cultioribus et magis comes

Inwoonders van Mallacka welcke alle andere Indiänen in taele courtosije ēn amoreusheyt te boven gaen

Insulanus e Iava gens durę cervicis.

Een eylander uut Iava welcks volck is hart; neckich ēn opstinaet

23 en 25

Verloochende Christenen hebben Galeyen in Indien leeren maken.

coopman/ ende die van Malacca ende Indië hadden veel Galleyen inde enghde van Malacca/ die hem sommighe verloochende Christenen (die meuwers en ghebreken) hadde leeren maken: waermede zy groot quaet deden/ ende daghelicks doet: maer met Gods hulpe ende der Portugesen ontset van Indien/ is alle dinghen weder gheopent/ende in zyn eerste wesen ende effect ghebracht/ als wy op zynen tyt op een ander sullen verhalen. Het is langhe gheordineert vande Conunghen van Portugael ende zyn Viçoreys, datmen soude eenighe conqueste op 't eylandt van Samatra doen / ende daer zyn Capiteynen die noch hedensdaeghs sConinghs salaris daer op ontfanghen ende ghenutten / metten tytel van overste/ofte Adelantado van dees Conquesta: maer tot noch toe en isser niet bedreven/ hoe wel zy daghelycks dreyghen sonder yet naer te volghen. Het Eyland is seer ryck van Mynen/van Goudt/Silver/ en Metael/ daer af zy goet gheschut gieten / en edele ghesteenten/ en ander Metalen, Van alle Specerijen/ welrieckende houten/ wortelen/ en ander Nevenynen; Het heeft eenen vierighen Swedelbergh/ ende affirmeren datter eē Fonteyn is die louter en enckel Balsem vloeyt, Heeft oock groote abondantie van Syde, In dit leste beleght ende benauthept van Malacca / sont die Coningh van Acheijn een stuck gheschuts/ vande groote ende lenghte diesghelycks en Christenryck weynigh ghesien / en so wel gewrocht/ 'twelcke hy gaf in houwelyc met zyn Dochter/welcke troude met den Coningh vā Ior, een plaets gheleghen by Malacca/ aende Custe van Sian, waer van op een ander/ dit stuck ende die Dochter creghen die Portugesen/ende vlachtense in Malacca/ende daer na wordent Gheschut ghesonden en 't Schip dat naer Portugael ginck aen den Coningh voor een present; en was so swaer datment moeste onder in 't ballast leggen; Dit selfde stuck leyt alsnoch in 't Eylandt Tercera, oorsake dat het voorschreven Schip daer bleef/ comende in ons geselschap in mijn wederom-comst van Indien, Desghelycks worde dese Stadt Ior vande Portugesen ghewonnen / over vallē en gantsch gherasert/ alwaer zy vonden over die 150. metalen stuckē/ onder groot en cleyn/ hoe wel dat sommighe niet grooter en waren als een Haeck ende Musket/ ende ander wat grooter naer advenant / ende van alle soortē/ doch seer aerdigh gewrocht ende verciert met loof-werck ende Figuren / welcke alleen verhaelt hebbe / om dat het daer by soude blyckē datse oock alle Metalen hebben/ en met Metalen dinghen weten om te gaen. Keerende weder op onse propoost/ so zynder sommighe plaetsen in die Eylandt daer die Portugesen handelen/ dis met die van Malacca haer traffique dryven/ als een plaets ghenaemt Pedir, welck leyt 20. mylen vā Acheijn, aende Custe teghen over Malacca / van waer comt veel Peper/ en voor Gout/ en van een ander plaets ghenaemt Campar, welck leyt by naest onder die linie Æquinoctiael, op 't selfde Eylandt aen die Zuyd zyde / aen die selfde zyde aende Wester custe van 't Eylandt leyt een plaets/ ghenaemt Manancabo, alwaer men maeckt die Pongiaerden/ diemen in Indië heet Cryses, welcke seer vermaert ende gheestimeert worden en voor 't beste ghewer gheacht van gheheel Orienten/ daer die Jauwen en Malayen seer met hoveren/ en haer dapper op betrouwen.

De Portugesen hebben ordre om Samatre te conquesteren.

Samatra rijc van Lode/ Gout/Silver/ Juweelen en Specerijen/ en heeft eenen vierighen swedel-bergh/ met een Fonteyn die Balsem vloeyt.

Eē seer groot Indiaens grof gheschut uyt present na Portugal ghesonden.

De stadt Ior vanden Portugesen inghenomen/ ende creghen daer 150 metalen stucken.

Die Portugesen becomen veel Gout en Peper op 't Eyland Samatra vā Pedir en Campar.

Dat 10. Capittel.

Van 't Eyland van Iava mayor, midtsgaders van hare waren, coopmanschappen en handelinghen, ghewichte, munte, ende prysen van dien, ende andere particulariteyten.

Zuydt zuydt-oost teghen over 't leste punct van 't Eylandt van Samatra, aende Zuyt zyde vanden Æquinoctiael, leyt het Eylandt ghenaemt Iava mayor, ofte groot Iava, alwaer eē enghde ofte Straet is tusschen Samatra en Iava, ghenaēt die Strate ofte enghte van Sunda, van een plaets daer by gheleghen/ en 't Eylandt Iava, also gheheeten; Dit Eylandt beghint op 7. graden aende zuydt zyde/ ende streckt alsoo oost ten zuyen 150. mylen lanck: maer vande breede en weetmē tot noch toe niet / wāt noch niet ontdeckt en is/ noch vande selfde inwoonders bekent / sommighe presumeren dat het vast land is / van het landt ghenaemt Terra incognita, dat over die C. de boa Esperança, tot alhier soude henen strecken: maer hier vā en is tot noch toe gheen sekerheyt / waer van het voor een Eylandt ghereekent wordt; De Inwoonders vertellen dat binnen en 't landt eē Revier ofte Beke loopt / 't welck alle 't hout datter in valt/ in steen verandert; Door dese Straet ofte enghte van Sunda, is nu cortelycken ghepasseert den Engelschen Capiteyn Thomas Candish met zyn Schip/ comende uyt die Zuyd-zee van nieu Spaengien, Dit Eylandt is seer abondant van Rys/ ende alle lyftochten/ van Vee/ Verkens / Schapen en Hoenderen, Ayun/ Loock/ Indiaensche Noten, van alle Specerijen / als Naghelen/ Note-muscaten/ Foelie/ alle het welcke zy voerē naer Malacca. Die principaelste Havē van 't Eyland is Sunda Calapa, waer vā die straet den naem heeft; Op dese plaets van Sunda valt veel Pepers / ende is beter als die van Indien ofte Malabar / is so veel datmē daer jaerlicks wel soude laden vier ofte vyf duysent quintalen Pepers/ Portugaels gewicht; Heeft oock veel Wieroock/ Benjom van Bomen/ gheheeten Folie/ Camphora; desghelycks Diamantē/ op welcke plaetse men wel soude er affiqueren mogen / sonder yemandts belet: wāt die Portugesen daer niet en comen/ om dat het die Jauwē selfs tot Malacca comen veylen en vercoopen; En al ist wat buyten propoost te treden / so en dunckt my niet seer onnoodigh alhier een cort verhael by te voeghen / op wat manier men aldaer coopt/ vercoopt ende handelt: met waren/ munte en ghewichte/ aenghesien wy dan 't Eyland Iava zyn tracterende, So is te werē/ dat inde Sunda en is anders gheen ghelt als een munte van Coper/ ghenaemt Caixa, vande grootte van een Hollandsche Duyt/ doch wel de helft dunder/ ende heeft in 't midden een gat/ om eē snoer daer door te ryghen: want zyn gemeenlyck 200. ofte duysenden aen malkanderen gheregen/ waer mede zy haer rekeninghe weten te maken / als volcht: 200. Caixas is een Sata, ende vyf Satas doen duysent Caixas, welck is so veel als een Crusaet van Portugael/ ofte 3. Karolus guldens/ Nederlandsche munte. Die Peper van Sunda wort verkoft by sacken / en elcken sack weeght 45. Catten/ ghewicht van China, elcke Catte is soo veel als 20. Portugaelsche oncen; en gelt elck sack Peper aldaer ghemeenlyck ten minste 5. duysent

Onsekerheyt of Iava major vast land als Terra incognita ofte een Eyland is.

Revier die hout in steen verandert.

Beschryvinge der vruchten van Java major.

Overvloet van Peper Juwelen ende ander waren in Java major.

Op Java mach my soudemen sonder beletsel moghen handelen.

Sunda is de principael haven van Java ende daer gaet geen ander dan coper gelt ghenaemt Caixa.

Caixas, ten alderhooghsten 6. ofte 7. duysent Caixas. De Massa ofte Foelien, Naghelen, Notemuscaten, swart ende wit Benjoin, Chyboza, alle dit wert verkocht by de Bhar, elck Bhar van Sunda heeft 330. Catten van China, alteemet gelt die Foelye ofte Bloen van Muscaten, die suyver ende schoon is tot 100. ende 120. duysent Caixas, die schoone Naghelen nae advenant; Die vuyle Naghelen diemen heet de Baston, gelden de Bhar 70. en 80. duysent Caixas; Die Noten-muscaten gelden alteemets 20. en 25. duysent Caixas de Bhar; De witte en swarte Benjoin gelt 150. en 180 duysent caixas, ende 200. duysent die Bhar.

Beschrijvinge der waerdye des gelts, des Pepers, met d'andere speceryë, etc. ende hare gewichte in Java.

De waré die daer begeert en verhandelt werden in manghelinge van dese Speceryen, zijn dese naervolghende, te weten, differente sorten en coluren van Cattoene Lywaet, welck comt uyt Cambaya, Choramandel en Bengala, als zijn Sarasses de Gabares, ende gheschilderde Tapen van S. Thomas, van 5. ellen, zijn soo ghenaemt; uyt Bengalen wit Cattoene lywaet, te wete Sarampuras, Cassas, Satepossas, en swarte Satopasen, ende sommigh ongheblyeckt Lywaet; uyt Cambaya, swarte Cannequijns, roode Turiaes, zijn altemael doecken van Catoene Lywaet, roode Beyramen, groote ende cleyne, welcke is by naest ghelijck Cameryckx doec, ende ghelooft wel, al waert Lywaet van dese landen, souden daer meer gheestimeert werden als Cattoene Lywaet uyt Indien.

Verhael der waren die uyt ander plaetsen in Java best ghesocken werden.

Die Iauwen is volck seer wreet ende opstinaet vá naturen; van coleur by naer gelijck die Malayen, bruyn van verwe, niet seer onghelijck die Brasilianen, sterck ende wel ghesét vá lyf, en grof van leden; een plat aensicht, en breede verheven kaken, groote ooghschellen, cleyne ooghen, weynigh baert, drie ofte vier haren boven en onder den mont; het hayr op't hooft seer dun ende kort doch pecswart, wiens conterfeytsel men mach sien by die Malayen van Malacca, om datse aldaer oock veel verkeeren ende woonen.

Ghedaente ende wesen der Javen.

Vervolghende die streeck ende Custe oost ten zuyen aen 25. mylen voor by Iava major, beghint het Eylandt van Iava minor, ofte cleyn Iava, en wat voorder het Eylandt genaemt Timor, (alwaer 't Sandelhout wast in groote menichté) en ander duysent byligghende Eylanden, die sonderlingh so niet gecommunicéert en werden, doch zijn alle bewoont ende vruchtbaer van volck, en waren gelijck als die Jauwen. Van Malacca vaertmen naer die Eylandé van Moluca, Banda, ende Amboyna, alwaer die Portugesen hare Fortressen en Capiteynen hebben, en dryven aldaer haer handel; haren wegh is, te weten van Malacca zuyd-oost ten zuyen over die 100. mylé, tusschë veel Eylandé en droochten duer, also datse alle nachten moeten ankeren om 't perijckel te schouwen vande droochten, welcke enen stédeel duert tot Moluca toe, ende hebbende over die 100. mylen also ghevaren, nemen haren cours oostwaerts, ende oost ten noorden 250. mylen, tot het Eylandt genaemt Banda, welck leyt op 5. graden after zyde van't zuyen. Op dit Eylandt hebben die Portugesen haren handel, want en dit Eylád wassen die meeste ende beste Note-muscaten ende Bloemen. Al hier makense oock die Note-muscaten in Conserva ofte Confectura en gheconfijteerde ofte uytgeperste Olye vande selfde Noten ende Bloemen, die van daer gebracht wert op Malacca, en so voorts op alle plaetsen verhoert; Die handelinghen vá hier gheschiet meest met manghelinghen, ghelijck in Sunda ende Iava, dá zijn qualijck te betrouwen; men moet scherpe wacht houden, en niet aen lande gaen, dá blyven in't Schip, alwaer die van't Eyland haer coopmanschappé brenghen, ende doen haer handelinghen als ghesept is: want het gheschiet dickwils datse die Portugesen bedrieghen, die haer te veel vertrouwen: want een mynder kennisse en vrient aldaer wesende op een schip voor Capiteyn, verliesende 'tselfde schip op die Custe van die Eylande, worde met alle zijn volck ghevanghen, alwaer hy wel twee jaré een ellendigh leven hadde, en wert in't eynde gerantsoeneert. Alle dese voyagien naer Iava, Moluca, ende dese Eylanden, ende oock wat wegen vá Indien dat het zy, mach niemande doen dan met oorlof, ende particulieer gunste vanden Coningh van Portugael, ende wert ghegheven in recompense van hare diensten in Indien ghedaen, als ander officien, ghelijck wy op zynen tijt en plaetsen breeder sullen verhalen.

Van Java, Iava minor, Timor, ende menighte van ander Eylanden, ende hare handelingen.

Van't Eylandt Banda met de speceryen ende conserven die van daer comen.

Die vá Banda zijn qualijc te betrouwen.

Sonder consent machmen op Banda en daer ontrent niet handelé.

Van't Eyland Banda noord-westwaerts aen 20. mylen, leyt het Eylande ghenaemt Amboyna, alwaer die Portugesen oock een cleyn Fortresse hebben; Het Eylandt en heeft niet veel speceryen, dan die schepé die vá Malacca naer Maluco varen comen daer altoos ververschinghe nemen van versch water. Van dit Eylandt van Amboyna noordwaert aen 70. mylé, leyt het Eyland Tydor op een graed aen't Noorden, en is het eerste Eyland vande Molucas, ses mylen noordwaerts leyt Moluco, ende verstont daer by Tarnate, ende d'ander eylanden vande Naghelen.

Van't Eyland Amboyna en Tydor, etc.

Dat 21. Capittel.

Van d'Eylanden van Maluco.

DE Eylanden van Maluco zijn vijf, te weten, Maluco, Tarnate, Tydor, Geloulo, ende eé ander, al waer de Portugesen hebben twee Fortressen, te weten, op Tarnate en Tydor, en hebben over langhe jaren ontdeckt ende verereghen, ende doé daer haer handelinge uyt Indien en van Malacca; De Spaengiaerden hebbender oock veel om gedaen, om aldaer háre vaert te hebben, en quamen daer van nieu Spaignen, op't Eylandt ghenaemt Tarnate, al waer zy haer schip door storm verloren, en en konsten daer niet weder van daen comen; worden vande Portugesen meest doodt ghesmeten, ende die reste ghevanghen, en naer Portugael ghesonden, alwaer die Coninghen van Spaengien ende Portugael eenen grooten ende langhen twist om ghehadt hebben vande deelinge vá de conquista ende ontdeckinge der Zee, welcké daer naer vanden Paus neder is ghelept: in somma, dat altans die Portugesen nu alleenelick ghebruycken de vaert op die selfde Eylanden; Desé Eylanden hebben anders niet als Naghelen: maer in soo grooter menichte, dat zyder alst blijct de Werelt met vervullen. Desghelijcks vintmé in dese Eylanden vuerberghen, ende zijn seer drooghe, en verbrande landen, hebbende anders niet van vietualie van Vleesch en Visch: maer vá Rijs, Coorn, Ajuyn, Loock, ende dierghelijcke vruchten, ende alle ander nootdruftige waren, worden haer ernsdeels vande Portugesen, ende oock van d'ander omligghende plaetsen gebracht, 'twelck zy al nemen in manghelinghe van Nagelen;

Tot Tidor en Ternaté hebben de Portugesen haer fortressen.

Overvloet vá Muscate naghelen inde Moluckshe Eylanden.

Vier-bergen in Moluca.

Nagelen; Het Broodt dat zy van haer eygen hebben en ghebruycken/ is vã hout ofte wortelen/ ghelijck die Brasilianen/en haer cleederen zijn van stroy ofte cruyt ghewevẽ / ende fraey ghebreyt. Alleen op dese Eylanden worden ghevonden die voghelen die de Portugesen noemen Passaros de Sol, dat is / Sonnevoghels/ van die Italianen Manu codiatas, die Latinisten Paradiseas, ende werden van ons ghenoemt Paradys voghelen/ om die schoonheyt van hare pluymen/ welcke alle ander verẽ te bovẽ gaen. Dese vogelẽ en werdẽ nimmermeer levendigh gesien/ dan doot zijnde/ vallen op die Eylanden; Vlieghen soo men seyt zeghens die Son aen / ende houden haer altoos inde locht / sonder op d'aerde te comen: want en hebben gheen voeten noch vlueghelen/ dan alleenlijcken hooft ende lijf/ ende het meestendeel steert / alst blijckt vande voghelen die van daer naer Indien gebracht werden/ende oock wel herwaerts over: maer weynigh: want en zijn niet veel/ eñ kostelick/ waer van icker twee mede ghebracht hebbe voor Doctor Paludanus, te weten / Manneken ende Wijfken/ hem die voor zijn camer vereerende. Dese Eylanden liggen onder veel ander Eylanden / ende om dat daer geen sonderlinghe notitie af en is / door die weynighe communicatie die daer valt / soo willen wyse voorby slaen/ eñ keeren weder op die Custe vã Malacca, welcke wy ghelaten hebben tot aende Cabo ofte hoec van Singapura, ende sullen also die Custe gaen vervolghen.

Beschryvinge der Paradys voghelen die hier ghevonden worden.

Veel Eylanden by Malucca die weynigh bekendt worden.

D. 19. Capittel.

Vande C. de Singapura tot die Stadt van Sian, ende die Custe van Cambaja en Cauchinchina, ende die Eylanden van Borneo, Lussons Manillios ofte Phillippinas.

Vande C. de Singapura tot den hoeck ghenoemt Sinosura, oostwaert aen/ zijn 18. mylen; 6. oft 7. mylen daer vã leyt een Clippe in die Zee / ghenaemt Pedra bianque, oft Witte steen / alwaer die Schepen die van China gaen en komen/ dewils groot perijckel passeren / en sommighe Schepen op ghebleven zijn/ waer van die Piloten groote sorghe ende vreese draghen als zyder ontrent zijn/ want hebben anders gheenen wegh dan desen.

Perijckeloose Clippen by Sinosura.

Van desen hoeck van Sinosura oost ten zuyen 40. mylen/ beghint den eersten hoec von het Eyland Borneo, op een graed aen't noorden / ende strecht 120. mylen noord-oost aen/ tot op 7. graden, die breede en is noch niet bekent noch ontdeckt. Dit Eylandt is vol boomen / daer die Camphora af comt / en is die beste van gheheel Orienten.

Boomen die den besten Camphora van Orienten geven.

Van Sinosura streckt die Custe noorden aen 30. mylen/ tot die stadt Pan, welck leyt op 3 ½. graed. Noch 10. mylen voorder aen op die selfde cours / loopt die Custe weder n.n.w. aẽ 50. mylen / al waer leyt die stadt Patane, op 7 ½. graeden. Dese twee plaetsen Pan eñ Patane zijn Coninghrijcken / doch onder cõtributie van Sian. Van dese plecken comt het hout ghenaemt Pala Dagula, ende het costelick eñ welrieckende hout Calamba, welck men (alst goet is) teghens Silver eñ Goudt opweeght; Heeft oock Camphora: maer so goet niet/ als dat van t Eylandt Borneo. Men vinter oock sommigh Gout/ eñ dẽ steen Bezar ofte Bazar, die seer costelijck ende gheexperimenteert is teghens 'tfenijn; Men vinter oock sommighe Diamanten/ oock Muscaten eñ Bloemen, eñ het hout Sapon, 'twelck oock veel ghebracht wordt van Sian, is ghelijck Brasilien hout om merte verwen.

Van Gout/ waerdigh hout Camphora/ Diamanten / Besar steenẽ etc.

Van Patane over die 100. mylen noordenaẽ/ loopt de Custe weder tot Sian toe/ 'twelc leyt op 14 ½. graden vãn Sian; Den Inwijck zuyd-westwaert uyt 15. mylen/ soo loopt die Custe weder zuyd-oostwaert 70. mylen aen tot die stadt van Cambaja. Dese stadt leyt op 10. graden; Van daer loopt die Custe weder noord-oostwaert 60. mylen/ eñ als dan loopt se weder 60. mylẽ noord-west aen/ vã waerse loopt west noord-west/ tot het binnẽste vãden Inwijck van Cauchinchina. Dese Custe vã Cambaja wort oock ghenaemt die Custe van Champay, Dit landt heeft veel van dat welrieckẽde hout Calamba, Door die Coninghrijck loopt die Revier in Zee/ ghenaemt Mecom, welcke we Indianen noemen Capiteyn van alle Rivieren: want heeft so veel waters inden Somer / dat zy het landt bedeckt/ ende over al begiet/ gelijck die Revier Nilus Egypten; Dit volck van Cambaja ghelooven dat alle creatueren/ so Menschen als beesten/ van wat soorte die zijn / hier naermaels loon nae haer wercken krygẽ/ so goet als quaet. Te landewaerts binnẽ achter Cambaja eñ Sian zijn noch menigherley natien vã volcken/ als daer zijn Laos, die seer veel eñ machtigh zijn; andere genaemt Avas ende Bramas, die by die gebergte woonen; ander die op de gebergten woonen / ghenaemt Gueos, die welck leven ghelijck wilde menschen / ende eten menschen vleesch/ ende teeckenen alle haer lijf met heet Yser / 'twelck zy voor fraigheyt houden; Dese natie zynder daer men notitie af heeft/ behalven veel ander die wy niet en weten.

Welrieckende hout in Cambaja/ eñ vãde selsaẽ opinie der Cambayen.

Lieden die menschen eten eñ haer eygen lichaem met heete ysers beteeckenen.

Vande Custe van Cambaja oft Champaa, oostwaert af te Zeewaert in/ ontrẽt 100. mylen / luttel min oft meer / ligghen die Eylanden/ ghenaemt die Lussons ofte Lussones, welcke zijn eerst ontdeckt ghewest vande Spaengiaerden uyt nieu Spaengiẽ/ en't jaer 1564. Worden oock gheheeten Las Manillias, alias Phillippinas, om dat die principaelste Haven ende Stadt ghenaemt is Manillia, eñ van sommighe Lusson, waer van oock ghenoemt worden die Lussons, ende die Spaengiaerden hebbense den naem ghegheven naer den Coningh van Spaengien / te weten die Philippinas. Dese stad Lusson ofte Manillia, leyt op 14. graden; By dese stadt ende Eylãdt van Lusson ligghen eenen grooten hoop Eylanden / die alle in't generael ghenoemt worden die Manillias, Lussons ofte Phillippinas, ende zyn althans onder 'tghebiet ende subjectie vande Spaengiaerden / wiens Gouverneur ende overste resideert in die stadt vã Manillia ofte Lusson, welck aldaer ghesonden wort van nieu Spaengiẽ vã sConinghs weghen/ ende oock eenen Bisschop/ als hooft. Alle dese Eylanden hebben eertijts ghewerst onder de Croon van China, ende door sekere oorsake hebbense verlaten / waer van onder die inwoonders geen regimẽt noch Policie en was; ende die de moghenste waren/ warẽ die meesters; leefden onder malkanderẽ als beesten / waer van die Spaengiaerden weynigh moeyten hadden/ om die onder haer ghewelt te brenghen/ ende hebbender groote menichte ghedoopt / en Christen ghemaeckt / die alle

De Philippinsche Eylãden onder tghebiet van Hispaengien.

daeghs vermeerderden, Het is eē seer vrucht-baer lande, heeft veel Corens/ende allerhande jacht van Herten/Hinden/ ende dierghelycke, allerley Vee/ als Buffels/Ossen/Koyē/ Verkens/ Gheyten/ etc. Heeft veel Zwoet-caten, allerhande fruyten/ghelyck in China, abondantie van Honigh ende Visch, men seyt oock datter allerhande specerye is: maer hier is tot noch toe gheen sekerheyt van/ dan alleenelick dat die Spaengiaerden sulcks nae gheven: maer dencke dattet meest is om hare dingen te verheffen boven alle d'ander/ als zy voor een manier hebben, Op dese Eylanden drijvē die van China grooten handel/ ende brengen daer allerhande waren van huer landt/ als alle Zyden/Cattoen/Porseleynen/Buskruyt/ Solfer/Swevel/Yser/Stael Quicksilver/eñ andere Metalen/Coper/ Meel/Notē/ Castanien/ Buskuyt/ Dalen/ allerhande Lywaet/ Schriftorien/ende dierghelycke/ van alle curieusheyt datmen mach bedencken/ende daer comen van China jaerlicks wel 20. schepen/ ende van daer wort het vande Spaengiaerts weder gheschccpt ende vervoert naer Nieu-spaengien ende Mexico, welcke vaert nu hedens daegs so gemeen is/ als vā Indien naer Portugael/ waer mede wy weder willen keeren op die vervolghinghe vande Custe/te weten/ van het binnenste vanden ghelaten Inwyck van Cauchinchina, oostwaert aē/ tot den hoeck ghenaemt Terra alta, ofte 'thooghe landt/ 'twelck leyt op 19. gradē/ ende zyn 60. myjlen; Alhier beghint het groote Coninghrijck van China, waer van wy in't particulier sullen verhalen. Desen voorseydē Inwyc is het eynde van't landt van Cambaja, ende die Custe van Champaa, ende beghint het landt ghenaemt Cauchinchina, welck landt ende Custe streckt tot China, als ghesept is. Dit landt van Cauchinchina is ghedeelt in twee ofte drye Coninghrijcken/ende zyn onder tribuyt van die van China; het volck is by naer van persoonen/ wesen/ usantien ende ceremonien/ als die van China; is een vruchtbaer landt van alle lijftochten ende victualiē; heeft oock veel van't hout Palo Dagulla, eñ van't welrieckende hout Calamba, ende oock veel Zyden ende ander waren/ gelyck die van China. Van desen hoeck oost ten zuyen 10. myjlen van landt/ leyt het Eylandt Aynao, welcke is een Eylandt ende Provincie van China; tusschen dit Eyland ende 'tvaste lādt/ is een visscherye van alderhande Peerlen, Vā desen hoeck vervolgende die Custe noord-oost ten oosten aen 90. myjlen/ leyt het Eylandt eñ die stadt van Macao op 22½. graden, Dese is vande Portegesen bewoont/ onder eē met die Inghebooren Chinen.

Beschrijvinge der lijftochtē/ ende veel ander commoditeyten vande Philippijnsche eylandē.

Van der Spaengiaerds handel in China op die Philippijnsche landē.

Vande Commoditeyten die in China zijn.

Visscherye vā alderhande Peerlen.

Van Maçau noord-westwaert aen eenen Inwyck ofte Revier die vol Eylandē is/ binnen in leyt die stadt van Santon, op 24½. graden is 30. myjlen van Maçau, welcke is die hoofstadt van dese Provintie, is een groote coopstadt/ alwaer die Portegesen haer coopmanschappen van daen kryghen/ ende is die eenighe plaets daer zy alleenelick hare communicatie met die van gheel Chinen hebbē.

Dat 23. Capittel.

Vande groote vruchtbaerheyt, rijcdommē, ende sterckte van't land van China, ende andere notabele dinghen van dien.

HEt land van China is ghelegen onder Tropicus Cancri, ende die Custe van dien streckt zuyd west ende n. o. over die 400. myjlen, heeft aende zyde van't z. w. het Coninghrijck van Cauchinchina, ende vande zyde van't n. w. ende noorden Tartarie/ende die landen ghelegen westwaert van China, seytmen dat het wit volck is/ gheheeten het landt van Cathay, al waer/ soomen meent/ veel Christenen zyn, ende dit landt soude confineren ende palen aen Persiē. Keerende weder tot ons begonne materie/ soo heeft China tusschen Tartarien ende haer landt eenē muer van (so men seyt) vijf hōdert myjlen streckende/ ende is te verstaen op dese manier/ dat het altemael zyn seer hooge berghen/ ende sommighe valleyen die tusschen beydē zyn/ welcke mogē wesen in als gerekēt by de 80. myjlen/ dat met mueren opgehooght ende niet die berghen ghelijck ghemaeckt is/ waer mede het land over al besloten is/ als eē onligghende wal ende bolwerck om haer te beschermen vande Tarteren/ die haer groote Vyanden zyn/ ende die haer in voorleden tyden/ eer desen muer ghemaeckt was/ by nae het gheheele Coninghrijck af ghelooppen hadden/ ja langhe jaren beseten/ nae uytwysende van die historie: maer drevense weder uyt/ eñ naer dien hebbense haer met desen muer versekert/ ende bleven alsdoen gherustelick vande Tartaren.

Tusschen China ende Tartarien een muer vā 500. myjlen langh.

Het Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provintien/ met het Eylandt eñ Provincie van Aynao ghereken/ ende elcke Provincie heeft een hoofstadt/ waer van die gheheele Provincie zynen naem heeft; In't midden vā dit Coninghrijck staet een groot Lac oft Meer/ uyt welcke spruyten veel Revieren ende Beken/ die hen verspreyen ende deelen door het gheheele landt/ in so grote menighte/ datmender over mach varen met veelderley Schuyten/ Barcken ende Bergantynen/ diese aldaer ghebruycken; D'overvloedigheyt vā dit water is d'oorsake dat het Landt soo vruchtbaer is van alle dinghen/ende die meestendeel vande Steden/ Dorpen ende vlecken zyn ghebout aēde Rivieren eñ wateren/ waer van zy groot gheriefs hebben; brenghen malkanderen alle dinghen in grooter abondantie toe. Die Custe vāde Zee is die grootste daermen tot hedens daeghs notitie af heeft/ aen welcke Custe ligghen vijf Provincien/ te weten die van Cantao oft Canton, waer aen volcht Chincheo, noord-oostwaert aen/ eñ alsoo voorts/ Liampoo en Nanquijn ofte Nankijn, ende Paquian, welcke is die leste/ n. o. waert aen. Inde dese Provincie hout die Coningh zyn residentie ende Hof/ ende het meestendeel van't Oorloghs-volck/ om dat dese Provincie is ghelegen aldernaest het lādt van Tartarien/ ende affirmerē dat dese Provincie is een vāde allerbeste van geheel China, waer om hem den Coningh aldaer onthout, Het landt is so vol schuyten ende binnelandsche schepen ende andere/ in die Riviere ende Havens/ dat het een wonder is om vertellen: want affirmeren dat alleenelick inde Haven ende Revier van Canton zyn meer Schepen ende Barcken/ als in geheel Spaegien, Het lādt is so vruchtbaer door die goede lucht ende ghetemperthept/ datter alle dingen in grooter abondantie zyn/ als Corē/ Rijs/ eñ ander dierghelycke greynen ende saden/ ende wort het gheheele jaer ghesaept eñ ghemaeyt; Te lan-

China heeft 15. Provintie.

De Coningh van China hout Hoff in Nanquyn eñ Paquian,

Menichte vā Schepen ende Rivieren van Canton.

Te lande binnewaerts zyn sommighe Olyphanten Leeuwen/Tygren/en andere wreede Beesten, Daer zyn veel beesten van Mosschaet/ die zijn vande grootte ende ghelijckenisse van eenen cleynen Hont/ die zy dooden ende begraven sommighe daghen/ en verrot wesende ende wel ghemorwet met slaghen/so dat het bloet ende vleysch onder malkanderen vereenight ende vermenght is/ alsdan maeckense van't vel ronde ballen met vleesch ende bloet tesamen/vande ghewichte van een once swaer/ welcke die Portugesen Papo noemen/ ende vervoeren die over al, Daer zijn oock in't landt veel Catten van Algalia ofte Zivet en Ambar, hebben oock Peerden/ doch cleynder als in Europa, Gansen/Hoenders/ Eyndtvoghelen/ ende diergelycke zynder seer abondante; Revier en Zee-visch/ isser oock seer veel ende alle nootdruftē ende lyftochten, Het lādt heeft veel Mynen van Gout en Silver; maer die Coningh en laet het soo niet uyt ttecken: want heeftet voor eē Tresoor dat in huys is/ daerom procureren zy alle dinghen van buyten te krijghen/niet teghenstaende hebben in't ghemeen alle in hare huysen veel rijckdōmen van Gout/Silver/ ende ander ghemeen juweelen, Het Silver hebben zy in zyn valeur in meer estimatie als het Gout/ om oorsake dat het Gout vā veel allopen ende pryfen is/ ende het Silver heeft altoos eenen ghesetten prijs; Heeft oock veel Peerlen ende Rhoffar/ welcke comen uyt het Eylandt ende Provincie van Aynao; oock veel Quicksilvers/ Coper/Yser/Stael/Blick/Tin/Loot/Swevel/ ende ander diergelijcke Metalen, oock Anbar/ behalven alle die rijckdommē/ende ontallicke Renten die de Coningh van China heeft/ soo seytmen dat hy in alle Hooft-steden vande Provintien heeft groote ende verborgē schatten vergadert, 'tis so ghemeyne usantie in dit landt Zyde te draghen/ als in dese landē grof ende ghemeen laken ende Lywaet/ draghen tot die schoenen toe van Zyde/ Sattyn/ ende oock wel van Brocado, dat is/ Goude ende Silvere laecken/ met fraye schilderye en borduerwerck/ ende dat door oorsake vande ontallicke Zyde/ die duer't gheheel landt is; en men affirmeert voor waerachtigh/ dat alleēlick uyt die Stadt vā Canton jaerlicks naer Indien ghevoert wert over die drie duysent quintalen Zyde/ die alle met ghewicht verkoft wort, Nu behalven die zyde die jaerlicks ghevoert wert naer't Eylandt van Iapan en Luçon, ofte die Philipinas, en naer't Eylādt vā Sian, en d'ander omliggende contreyen/ en blyft noch so veel in't lande/ datmender gheheele vloten niet soude laden/ sonder datmender yet af soude missen; Daer is oock veel Vlas ende Cattoen/ en seer goeden coop/ dat het wonder is. Die Porceleynen vvder ghemaeckt worden/ is onghelooflick te vertrecken/ ende die daer jaerlicks uytghetrocken warden naer Indien/ Portugael/ ende nieu Spaengien/ ende ander weghen: maer die fynste en moghen uyt het landt niet ghevoert werden op lyf straffe/ dan dienen alleenelick door die Heeren ende Regierders van't landt/ welcke zyn so fyn/ dat gheen Cristalynē glas daer by te gelijcken is. Dese Porceleynē worden ghemaeckt te landewaerts binnen/ van een seker aerde die seer hert is/ welcke worde aen stucken gestooten ofte ghemalen/ en latē dan in backen van ghehouwen steen daer toe ghemaeckt/ in water weyeken/ ende alst wel ghewepckt ende dickwils gheroert is/ gelijck alsmē die Melck karēt om die Botter te maken/ soo makense daer na van het ghene dat boven drijft het alderfijnste werck/ ende daer nae wat onderder grover/ende alsoo naer venant/ende schilderense/ ende makēder die Figueren ende conterfeytsels op diese willen/ en werden alsoo ghedrooght ende inden oven gebacken.

Olyphanten/ Tygrē/ Mosschaet/ en ander vreemde dinghen.

Gout en Silver munte.

Vā verscheyden Metalē/ ende andere commodityten.

Syde so overvloedigh/ datmen gantsche vloten daer vā soude moghen bevrachten.

Hoe datmen Porceleynen kostelycker dan Cristalijn maeckt.

Annotatio D. Palu.

Die maniere van Porceleyn te maken, beschrijft Scaliger aldus in zijn Boeck van die subtyligheyt, in die 92. exercitatie: Eyer-schalen ende Zee-schulpen, die gheheeten worden Porceleynen, daer af oock het aerdwerck zynē name heeft, wordē tot kleyn poeyer gemaeckt, 'twelck zy met water toerichten, ende die Schotelen en ander aerdwerck uyt fornieren, ende begravē die onder die aerde, welcke nae 100. jaren als volmaeckt zijnde, souden uytghegraven en verkocht worden. Andere segghen dat niet die vaten, maer het stof begravē wort: doch Ian Huyghens opinie schijnt die waerheyt naeder te wesen, seggende: dat zy van aerde ghemaeckt wordē, als in ons landt andere potten ende kannen.

Het landt is oock abondant van Suycker ende Honigh en Was/ en seer goet coop; Van allerhande Cruyderen/ Wortelen en Plantē/ ghelyck dese landen olle fruyten/ en veel meer als Spaengien/ ende noch ander sooten van fruyten/ die alhier niet bekēt en zyn; daer zyn Oraengie-appelen die in soeticheyt die Suycker te boven gaen; Daer is een fruyt/ genaēt Lechyas, die welcke zyn ghelyc als Pruymē: maer anders van smaeck/ en zyn seer goet/ en worden seer ghepresen van diese ghegetē hebben/ in somma/ heeft van als watmen mach bedencken ende begheren. Die staten en domeynen vonden Coningh van China zyn soo groot/ dat het onghelooflick is te vertellen: want heeft alleenelick vanden Tol van een Rivier/ inde Provincie van Canton, van't Sout dat daer ghemaeckt wert/ jaerlicks anderhalf millioen Gouts/ waer by mēn mach colligeren/ alle andere dinghen naer advenāt. Alle die steden van dit landt zyn omcingelt met vesten ende wallen van ghehouwē steen en bolwercken van groote stercktem/ en hebben alle water graften ofte Rivieren rontom tot haer bewaernissen; Zy en ghebruycken geenighe Fortressen ofte Casteelen/ dā alleēlyck hebben op elcke Poort vande stadt stercke torens/ al waer zy het ghescut hebben tot bescherminghen vander stadt; useren allerhande wapenen/ namelicken/ Roers/ Bogen/ Spiessen van veelderley sooten/ Rappieren/ ghelyck halfhouwers/ ende Cortelassen/ ook Rondassen, Alle Soldaten wanneerse ten Oorlogh gaen/ draghen langhe cleederen tot die knien, ghevoert met Cattoē/ so datse eē steeck van een Spies ofte Rapier moghen afweerē; Die geen die Soldaten zyn/ ende hebben soldye vandē Coningh, die draghen tot een teecken eenen rooden oft geelen hoet, dese zynder so veel datse oneelbaer zyn. Zy hebben haer Capiteynen van 10. van 100. van 1000. 10. duysent/ 20. duysent/ ende so voorts naer venant, Alle dese Capiteynen canmen kennen ende onderscheyden duer seeckere teeckens/ d'een verscheyden van d'ander/ waer aen men weet over hoe veel dat hy hooft is, Doen alle nieu Manen monsteringhe ende betalinghe/

Suycker/ Honigh/ Was/ ende veelderhāde dinghen.

Groote incomst des Conings van China/ so vā Sout Tol, als anders.

Van gheschut/ Roers/ met andere wapenen ende Chinsche krijghsordeninghen.

en is altemael van Silver: want en gebruycken anders gheen ghelt/ en is ghesneden Silver in stucxkens. wort haer toe ghewegen/ op welcke manier men altemael het gelt uyt gheeft ende ontfanght/ waer toe zy altoos cleyne Balancien ofte weeghschaelkens met het instrument om 't Silver te snyden en te knippen by haer draghen; Een Soldaet heeft alle nieuwe Mane tot zyn gagie ofte soldye/ de waerdye van anderhalven Spaenschen reael in Silver/ welcke aldaer meer te rekenen is/ naer die waerdye van alle dingen/ als by ons vier Ducaten/oft 12. Karolus guldēs; Haer Religie ende ceremonien zyn Heydens/ sonder eenighe menghinghe vande Wet van Mahomett/ noch eenighe andere secten, Sy aenbidden den Duyvel op veel plaetsen/ alleenelick om dat hyse gheen quaet en soude doen, Wanneer yemant leyt op zyn sterven/ so settense hem voor eenen geschilderden Duyvel/ met die Son in de lincker handt/ ende een Poengiaert inde rechter handt/ ende desen Duyvel is afghemaelt/ dat hy staet al dreyghende/ woet ō ghebeden den patient dat hy hem scherp wil aensien/ om hem te dienen te hebben in d'ander Werelt/ om dat hy hem aldaer geen quaet en soude doen; Aenbidden de Son ende Maen/ die zy ghelooven Man ende Wyf te wesen/ eñ wanneer eenighen Eclipsis comt/ soo doense groote Sacrificien: want dreesen dat God haer wil 't leven benemen/ ende doen vergaē/ ende zyn in grooter beroerten ende benautheyt. Sy ghelooven altesamen die onsterffelickheyt der Sielen/ ende datse hier naer en'e ander leven sallen goede ofte quade loon crijghen nae haer wercken/ waerom usen en fraye ende uytghehouwen begraeffenissen; eñ ghelooven datmen in d'ander Werelt niet meer sterven en sal/ dan eeuwigh leven; Daer zyn oock in 't land veel ende fraye Universiteyten ende Studien ofte Scholen/ alwaer men studeert in Philosophia ende Wetten van 't lādt: want niemandt in China en is gheacht noch gheeert door zyn afcomst ofte ghēboorte noch ryckdommen/ dan alleenlijck door gheleertheyt ende wetenschap; Dese zyn de ghene die bedienen die officien in alle stedē/ ende hebben die regieringhe ende worden ghedient eñ gheeert met grooter solemniteyt ende eerwaerdigheyt; leven in grooter wellusten; worden gheacht als Goden, Dese worden ghenoemt Louteas ende Mandorijns; worden altoos ghedraghen over die straten met stoelen/ die behanghen zyn met gordynen van Syde/ van Goude ende Silvere Lakenen, Zyn seer gheneghen tot bancketeren/ eeten ende drincken/ en goet cier te maken/ ghelijck oock alle die van China; Niemandt en mach regierder/ Gouverneur ofte eenigh ander officie van justitie bedienen inde Stadt ofte plaets daer hy gheboren is/ welcke seggen/ doet de Coningh uyt oorsake dat hem zyn vriendē ofte vaderslandt niet en soude bewegen te doen dat onrecht ende teghens Justitie is/ ofte teghens des Coninghs dienste, Wanneer eenige voornoemde in China sterven/ doen veel van haer dienaers ende Vrouwen dooden, Desgelijcks aller hande victualiē ende nootdruft; veel Juweelen met haer doen besluyten in haer graf/ waermede ghelooven wel besorcht te gaen/ eñ goet gheselschap naer 't ander leven te hebbē.

Aenbedinghe der Duyvels ende seltsame ceremonien int sterven.

Opinie dat de Son ende Maen Man ende Wyf is/ ende doen sacrificien inde Eclypsen/ etc.

Bekentnisse der verrysenis ende aenbiddinghe vande Universiteyten.

Groot achtinghe ende eere der gheleerdē.

Cloeckheyt om gunst ofte aensien van persoonen te voorcomen.

Dienstboden ghedoodet/ om met haer meesters die doot zyn/ begraven te worden.

Het land is seer ghetempert/ ende van een goede lucht: want beghint vande hooghte vā 19. graden/ ende comt op sommighe plaetsen hoogher als 50. graden/ waer van wel te presumeren is/ dat het vruchtbaer moet wesen/ ende helpt oock grotelijcks daer toe/ die ghestadighe ende ghedierighen arbeyt die de inghesetenen doen om 't landt te bouwen: want daer en gaet niet een voet landts verloren/ tot die berghen ende heuvelen toe/ ist al beploet eñ beplāt/ door oorsake datter so veel volcks is; Men en weet niet datter oyt by menschē ghedencken pestilentie gheweest is, Oock hebbēse een seer scherpe Wet/ dat niemant uyt dē landen mach gaen sonder orlof/ noch sonder dien gheen vreemdelinghen in 't lande comen op lijfstraffe, Desghelijcks en mach er niemandt duer 't gheheele landt ledigh gaen ofte bedelē/ waer toe scherp opsicht ende goede ordinātie is, Het volck is wel ghefatsoneert/ ende ghemeenlick vet eñ vroom van persoonen, breede ende ronde aenghesichten/ cleyn ooghen/ ende groote ooghschellen/ ende seer hooghe wynbrauwen/ cleyne ende platte Neusen/ weynigh baerts/ seven ofte acht hayren boven eñ onder dē mont/ aēde hun seer swart hayr/ 'twelck zy hoogh estimeren/ ende groote sorghe mede hebben om te kemmen/ ende schoon te houwen/ so wel Mans als Vrouwen/ ende draghent soo lanck alst wast/ ende alsdan boven met een knoop op den cop gebonden/ eñ daer een ghebreyt Sydenttken ofte huyfken over; Die aende Zee-kant woonen/ als daer die Portugesen handelen/ te weten/ Machau eñ Canton, is het volck van coluer bruynachtigh/ ghelijck die witte Moozen in Africa eñ Barbaria/ ende eensdeels die Spaengiaerdē: maer die von binnen in 't landt/ zyn ghelijck die Neerlanders ende Hooghduytschē/ te weten vā coluer; Daer zynder wel onder die gheel swart zyn/ ende die groote ooghen eñ veel baerts hebben: ender weynigh, is te presumeren/ als die van China oock vertellen/ datse haer afcomste hebben van eenighe vermenginghe vande Tarteren ende haer gebueren/ andere vreemde natien/ doent haer georloft was met haer ghemeenschap te hebben/ ende over al haer handelinghe dreven eñ vaert hadden/ 'twelck haer nu belet is/ als boven gheroert; Vseren die naghelen vande slincker hand seer lanck te draghen/ ende vande rechter handt afghesneden/ welcke zy houden voor eē ceremonie van haer Wet ende gheloof. Die cleederen als ghesept is/ zyn meest van Syde van alle coluèren/ te weten/ het meeste volck van vermoghen ende middelbaren staet; die ander eñ de arme/ draghen cleederen van Cattoene lywaet/ ende van swarte ende coluerde Sayen/ ende dierghelijcke tuych; Lakenen van Wol noch Fluweel en comense in gheheel Chinen niet maken/ hoewel datter Wols genoech is/ ende menichte van Schapen/ niet teghenstaende en weten der niet mee om te gaen/ ende zyn seer verwondert alst die Portugesen daer brēghen. Die Vrouwen gaen seer kostelijck ghecleedt/ met langhe ende wyde cleederen; draghen veel Juweelen ende Kleynodien op 't hooft/ aen 't hayr/ ende over 't lijf, houden in 't ghemeen die handen bedeckt; zyn seer weynigh ghesien/ ende sitten meest ghesloten; hebben voor een fraigheyt die voetē cleyn te hebben/ waerom men haer van jonghs op die voeten so vast bint/ datse niet ten vollen mogen wassen/ ende connen qualicken gaen/ dan ofte se half manck waren/ welcke costuyme hebben die Mans op ghebrocht/ om haer te beletē het veel gaen: wāt seer jalours ende

Ordonnantie dat niemandt mach ledigh gaen/ noch bedelen/ ende van haer lieder ghedaenten.

Onderscheyt der kleedinge ende andere ceremonien.

Voornoemde Vrouwen op behanghen stoelen over straet ghedraghen.

ende uytermatē luxurieus eñ onkuysch zijn/ doch wert gheacht voor een schoonheyt ende ciraet vande Vrouwen; Die gheen die van eenigh vermoghen ende staet zijn/ worden al over die straten in stoelen ghedraghen/ behāghen ende bedeckt met gordynen van Syde/ Satyn/Damast/ghewevẽ met Silver ende Gout-draet/ ende hebben cleyne craplikens/ so datse wel maghen sien: maer van niemanden ghesien wordẽ.

Dat 24. Capittel.

Vande Provincien, Steden, ende ander ghedenckweerdige dingen van't Coninghrijck van China.

Verdeylinghe ende bestelde regieringhe van China.

Het Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provincien/ ende elck is so groot/gelijck mē schrijft/als 't beste Coninghrijck van Europa; eñ wert gheregiert van een Visorey ofte Gouverneur die vā die Chinen genoemt werden Cochin. Twee vā dese Provincien werden geregiert vande Coningh ende zijnen naesten raet/ te weetē Tolanchia ende Pagua, al waer dē Coningh zijn residentie houe. Die ander Provincien zijn ghenaemt Foquiem, Olam, Sinçay, Suluan, Xāsay, Oquiam, Aucheo, Hona, Canton, Quicheo, Chequeam, Saxi, Aynaon, meest alle dese Provincien hebbē doorloopende Rivieren ende Beken/ ende hebben ghemeenschap met den anderen/ te water eñ te lande/seer ghetreffelijcken; Daer worden ghereckent vande selfde Chinen in hare Historien ende memorialen/ datter zijn in dese 15. Provincien/ 591. hooft Steden/ 1593. ander Steden/ behalven Dorpen ende vlecken/ dieder sommige so groot af zijn als steden: waer by men mach considererē die grootheyt van't landt; meestendeel van die Steden zijn ghebout by die Revieren/ ende loopende stroomē/ ende omcingelt met breede graftē/ eñ schoone dicke mueren/altemael van gehouwen steen; buyten die mueren/ te weten/ tusschē die graften ende wallen/ is een plaets ofte spacie soo breedt/ datter moghen ses Mannen te peerde beryden malkanderen ryden/ ende vā binnen desgelijcks/ welck is gerdineert om die mueren te besichtighen ende te onderhoudē/ waer zy groot regardt op hebbē/om die altoos wel te repareren, Die weghen ende paden van't gheheel Coninghrijck zijn seer frap ghestraet/ ende over al ghelijck ende gheeffent tot op die berghen toe/ ende die uytkomste ofte frontespicio vāde stedē/ seer tierlijck eñ met costelicke ende cunstighe wercken van architectura/ met drie ofte vier Poorten beryden den anderen/ altemael metten yser beslaghen/ ende die straten binnen die Steden ende Dorpen seer fraey bestraet ende gheplavey̆t/ alle recht op den draet ghemaect/ en breedt; wanneer men aen d'een zyde staet/ soo sietmen het eynde vande straet/ hoe langhe datse soude moghen wesen/ voor die rechtigheyt; Aen alle eynde vāde straten zijn overwelfsels ghemaeckt/ alwaer altoos staen kramen vol van allerhande coopmanschappen ende costelickhedē van alle handtwerckē diemen mach denckē; Over al over die straten zijn veel boghen van ghehouwen steen/ende seer lustigh ende frap ghemaeckt ende beschildert/ welcke useren inde straten/ overmidts datse alle hare feesten ende spelen/ ende andere geestelycke cerimonien by nacht doen/ ende alsdan staen dese boghen vol

Namen der 15. Provincien in China.

591. hooft-steden/ eñ 1593. ghemeene steden in China.

Fatsoen der steden/ ende vande strating der wegen door't landt.

Cerimonien der feest dagē.

lichters ende toortsen/ welcke een fraye spectacle maeckt; die huysen zijn gemeenlijck met die deuren beryden malcanderen om 't welstaens wil/ die middelste de grootste/ eñ d'ander aende zyde naer advenant/ zijn ghemeenlijc leegh/sonder solders bydē aerde, maer zijn van binnen spacieus ende met groote eynnitē ende lusthoven/ vol van alle curieusheyt ende ciract. Die stadt daer de Coninck residieert eñ zijn hof hout/ is genaemt Xuntien ofte Taybijn, die sommighe Quinzay noemen. Dese naē Xuntien is so veel te seggen in Chinsche tale als Hemelsche stadt, leyt inde Provincie van Pagua, van wiens grootheyt zy wonderlinghen schryven ende vertellen/ affirmeren dat binnen de mueren vande stadt van d'een poort tot d'ander is soo veel als een enan op eenen dach te Peerde mach ryden/ ende ander duysent wonderen dieser af vertellen/ 't welck ick achterlaet om die lanckheyt te schouwen. In dese stadt heeft de Coningh zijn Palleys/ met al watmen mach bedencken/ om hem te vermaken voor hem ende zijn Vrouwen ende Hofghesin, zy en gaen nimmermeer uyt/ ofte seer weynigh/ werden daerom selden oft nimmermeer ghesien om haer auctoriteyt te onderhouwen/ ende noch dan vreesen van haer yet quaets te ghescheden. In't gheheele landt en zijn gants gheen Heeren van tytelen/ als Graven/ Hertogen/ Baender-heeren oft dierghelijcken/ noch die eenige Vassallen/ gebiet/ jurisdictie oft proprietey̆t hebben/ van alleeneliek datter die Coningh gheeft uyt vryen wille; ende alse sterven/ coint het weder aenden Coning/ ende willende macht die Kinderen benemen: maer laet het haer ghemeenliclien/ doch so zyder bequaem toe zijn/ ende met een nieuwe ontfanghnisse ende obligatie vā des Coninghs dienst. In alle Hooft-steden daer de Visoreys ofte Gouverneurs vandē Provintien haer onthoudinge ende staet houden/ hanght een retract ofte 'sConinghs conterfeytsel/ bedeckt met gordynen van Goude laecken/ alwaer daghelicks comen alle Officieren/ Bevel-hebbers, Loutias, Manearijns, &c. ende doen hem die behoorlycke reverētie ende eerbiedinghe/ ghelijck al of hy daer levēt in persoon waer. Des Coninghs tytel is: Coningh ende Heere vander Werelt, ende Sone vanden Hemel.

Des Conings hof is in Quinsay, is te seggen Hemel stadt.

Gheen Graven noch ander groote Heere in China/ dan die den Coningh verkiest.

Des Conings conterfeytsel in alle Hooftstedē gheeert; zijnen tytel is Heere des Werelts/ ende Sone des Hemels.

Niemandt in gheheel China en mach gheweer draghen/ noch in huys hebben/ dan alleenlick die daer toe gheordinieert zijn/ eñ soldye vanden Coningh ghenieten/ als zijn Soldaten/ wiens kinderen het selfde officie van Soldaet volghen. Die Chinen zijn groote konstenaren/ ende seer vernuftigh/ alsmē sien mach aen alle die wercken die daer van daen comen, Zy maken ende ghebruycken Karren met seylen/ in maniere van Schuyten/ met wielen/ met sulcken subtylheyt/ datse met de wint op een vlack velt voort gaen en ghedreven worden al oftse in't water waren, Zyn seer scherpsinnigh in't coopen ende vercoopē; Alle die Kramers die winckels houden/ hebben aende duere hangē een verdeken/ in welck ghescrevē staet al watse te coop hebben, Alle officien ofte ambachten die van een handtwerck zijn/ hebben elck een straet appart/ eñ woonen by een ende op haer selven/ eñ hare kinderen ende nacomelinghen moeten ghebruycken het ambacht ende handtwerck van haer voor-ouders/ ten waer by oorlof vande Justitie ende regeerders, Wanneer yemandt

Karren met seylen door den wint voort ghedreven.

seer

seer rijck is / wort hem toeghelaten dat hy met en wercke / met teghenstaende moet even wel werck-gasten hebben / ende die winckel onderhouwen. Het ghelt ende munte datmen in gheheel China ghebruyckt / is Gout en Silver ongheMunt, ende wordt gesneden in cleyn stuckskens tot een penningh toe / ende alsoo met ghewight ontfanghen / ende uytgheghe- ven, Ooch werden alle waren / het zy vã wat soorte die souden mogen wesen / tot Honderen / Gansen / Visch / ende dierghelijcken toe / ghecocht ende vercocht metten ghewichten, Hebben een Vrouwe die zy wettelick noemen / eñ daer nae so veel alser onderhouwen moghen, Den Soon vande echte Vrouwe erft meestẽdeel vande goederen / ende van datter blijft / deelen d'ander kinderen dan ghelijckelick, Trouwen met wie zy willen / uytghenomen susters ende susterlinghen / ofte Ooms kinderen. Dẽ Bruydegom moet al eer hy de Bruyt thuys haelt / seker goet doteren / ende 'tselfde gheeft hy de Bruyt / het weled zy haren Vader gheeft ofte Moeder / voor die kosten diese met haer ghedaen hebben in't opbrenghen, eñ alsdan gaetse met den Bruydegom thuys eñ die ouders moghen met dat zy alsoo voor haer Dochters krijghen / doen watse willen / ende verteren naer haer goedt duncken / ende yet daer van blijvẽde naer des ouders doodt / comet weder aende Dochters / wiens Man het selfde voor zijn Vrouwe ghegheven heeft / soo dat wie de meeste Dochters heeft / is de rijckste / als ghehoort is. By dese naervolghende contersfeytsels eñ afbeeldinghe machmen sien die Figueren van die vã China, so mans als Vrouwen / ende vande Mandorijns ofte Regierders ende machtighen / ghelijck alse ghedraghen werden langhs dẽ straet / ende inde Revieren spelen varen aldaer zy haer vermaken met eten ende drincken / etc.

Gout ende Silver gelt met allerleye eedtwaren by ghewichten verhandelt.

Costuymen van huwelijcken ende erffdeelinghen.

Die Chinen hebben veel spraecken eñ sonderlinghe talen: maer in't schrijven verstaen malkanderen altemael: want schrijven alle dinghen met Figuren ofte Caracteren / waeromme is haer A, B, C, sonder ghetal ende innumerabel. Dese Figuren met het Pampier van differente couleuren; Item Pennen eñ Inckt mach men by Paludanum sien. Eñ men moet goede memorie ende langhe usantie hebben diese al can verstaen ende correct daer in is / welc is die oorsake / dat onder haer so seer gheestimeert werden die ghelcert zijn, Het Pampier is ghelijck dat van Europa: maer so wit niet / ende is ooch veel dunder eñ gladder; maecktent ooch van alle coluëren / dat seer fraey is, schrijven met Pennen van Riet / waerin een Pinseelken steecke / ghelijck die Schilders gebruycken; Den Druck / Gheschut / ende Buscruyt / eñ die munitie doer toe behoorende / hebben in China over vele hondert Jaren gheweest / ende seer ghemeen / soo dat haer uyt die ghedachten ende memorie is wanneert eerst zynẽ oorspronck ghehadt heeft. Haer memorialen eñ Cronijcken vertellẽ / dat haren eersten Coningh / welcke een groot Nigromant was / eñ gheregeert heeft over etlicke duysent jaren / heeft eerst die usantien eñ 'tgebruyck van't gheschut ende toebehoorende munitie ghevondẽ / desgelijcks vandẽ Druck is ooch seer oudt: want men vint Boeckẽ die in China 5. oft 6. hondert jaren te voren ghedruckt zijn / aleermen in Europa daer ghedachtenisse af hadde / eñ hebben in China seer veel Boecken: want zijn seer curieus alle dinghen te beschrijven / so wel van dat haer landt ende gheschiedenissen belanght / als ooch ander memorable dinghen / Consten / Wetten / ende Loyẽ, Item alle Politien ende burgherlijcke ordinantien ende regieringhen waer in ghelijcken ende te bovẽ gaen die Oude Grieken ende Romeynen. Die manieren van haer Banketten ende maeltyden zijn / dat soo menighen persoon alser ghenoodt zijn / so menighe tafels zijnder bereyt / al warẽder hondert persoonen die Tafelen zijn seer net gheschildert / vergult eñ vercieret met alderhande loofwercken ende figuren / dat een lust om sien is / waerom zy gheen tafelaken en ghebruycken / dan contom die canten hanght een laken van Syde / Damast / Goudt ofte Silver laken / een yeghelijck naer zynen staet / tot op d'aerde toe / ende aende hoecken vande Tafels hanghen veel fraye ghebreyde korfkens / vol van allerhande welrieckende Bloemen, Figueren ende Beeldekens van alle soorten / al van Suycker vergult / seer meesterlick ghemaeckt, Int midden vande Tafels setten die spyse / seer wel bereyt / in goeder ordinantie / alle 'twelcke comt seer kostelick tot ghemaeckt / ende bereyt in schoetelen van fyne Porceleynẽ ofte Silver, Die spyse / soo wel Visch als Vleysch / eñ wat dat het mach wesen / compt al ghesneden / die beenderen ende graden daer gantsch uyt, Sullen niet eens met die handen aenroerẽ / dan vatent met twee swarte houtkens ront ghemaeckt / als men by Paludanum sien mach / die ick hem vereert hebbe / die zy in plaetse van vorckens ghebruycken / waer op zy soo ghewent zijn / datter niet een brocxken ofte kruymkẽ en afvalt / waer door en gebruycken gants geen Servieten ofte handdwalen om haer aen te reynighen: want en hebbẽse niet van doen, maken noch hand noch mont nimmermeer vuyl, haren dranck is Wyn vã Rys ghemaeckt ende ghebrouwen alsmen 't Bier doet, drincken veeltwils maer seer weynigh elcke mael, sullen altemets wel 20. mael over een cleyn Kopkẽ ofte Porceleyntgẽ drincken eer't eẽs uyt is, Zy houdẽ hare Banketten ende weerschappẽ met veel Musijck-spel; Hebben ooch veel manieren van gherechten / ende die seer curieuselijck toegheniaeckt, Haer usancie van courtosie zijn vele: het ghemeen volck alse malkanderen ghemoeten / so sluytẽse die slincker-handt / ende bedeckense met die rechter-hande ende voeghense also beyde aẽ de borst, met veel buyghen eñ buecken mettẽ hoofden nederwaerts / waer mede te verstaen gheven / datse malkanderen so beminnen / eñ verenit ofte verbonden zijn / als die handen aen malkanderen / ende dat uyt goeder herten: waer by ghebruycken veel woorden van courtosie. Onder den Adel ofte Mandorijns alse malkanderen teghen comen / so sluytense terstont beyde handen / die vingheren aẽ malkanderen / ende maken also met die armen eenen heep ofte boghe / eñ alsdan blyvense staen met buyghen ende nyghen met het hooft / ende 'tgeheele lijff met grooter courtosie / wie dat eerst doordy passeeren sal / ende ander ceremonien diese onder die groote Heeren ghebruyken / 'twelcke te langhe waer te verhalen / willen daer mede ophouden / wat hare ceremonien ende ander dinghen aengaet ende het lant is beroerende / ghelijck als de cortigheyt van desen verrysschende is: want souden men int lange ende particulier altemael verhalẽ / men hadde wel hondert Boecken pampiers von doen/

Wat Pampier Rietpennen ende maniere van 't schrijven der Chinen.

Printen ende groff gheschut hebben over veel hondert jaren in China gheweest.

Die van China seer gheneyght Cronijcken en ander saken te beschryven.

Sonderlinghe maniere van gast nodinge ende fraeye tafel bereydinghe.

Behendicheyt int eeten onder de Chinesen.

Maniere van Courtosie der Chinesen.

Habitus e China regno pretiosę elegantię et
rerum omnium affluentissimum

Cleedinge van die wt China een Conninckryck overvloedich
van alle schoonheyt ēn costelickheyt

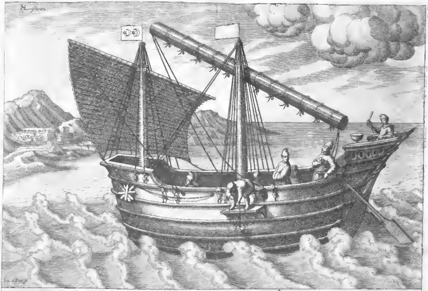
32 en 33

Lectuli, et ratio, quibus Chinę proceres primarij Mandorinos vocant) gestantur, cymbęq., quibus ad oblectationem per fluvios vehuntur.

Maniere als haer die Mandoryns van China welcke het principael gouvernement hebben laten draegen en̄ op die revieren vermeyen vaeren

32 en 33

Naves e China et Iava velis ex arundine contextis et anchoris ligneis

Schepen van China ē Iava met rietten seylen ē houten anckers

32 en 33

Verclaringhe dat eē Spaens Boec breeder verclaring vā China verhaelt.

doen / doch die eenige lust heeft breeder hier af te wetē, leest eē Boec dat eē Spaensch Monick gemoeckt heeft / van't selfde lant van China, met namē Fray Iuā gonsales demendoça, het welcke uyt den Spaenschen in Latynischer tale is overgeset / hoewel daer sommige fauten by gevoecht zyn / door quade informatie aenden selfden Autteur / niet jeghenstaende heeft veel dingen ende particulariteyten die waerachtigh zyn / ende weerdigh om lesen.

Dat 25. Capittel.

Vande Stadt ende 'tEylant Machau in China, al waer die Portugesen haer residentie ende handelinge drijuen, mitsgaders hare traffijcke coopmanschappen, eñ sommighe prysen van dien, neffens die ghewichten, mare, ende munte, soo van China, als van Malacca, die daer daghelijcks handelen.

Het Eylādt ende Stadt van Machau ofte Makau, is bewoont vande Portugesen / met die ingeboren van China, hebben haer handelinghe met die van Canton, van waer haer die Chinen alle Coopmanschappē brengen / ende comen coopen / sonder dat die Portugesen aldaer mogen varen / van alsser eenich schip uyt Indien tot Makau compt / soo wert het terstont vande Mandorijn, ofte Regierder van Machau ghemeten / te weten: die wyde / ende lengte / ende weten daer naer haer rekeninge te makē / om naer dien den Tol te ontfangē / alsdan machmender in laden datmen wil / eñ soo veel als men wil / sonder yet meer te betalen / noch te verdueren; wort toeghelaten datmender een Portugees uyt kiest als Factuer / inden naem van allen / te varen na Canton, om te coopen datse begeeren: maer moet alle nachten buytē die stadt en inde voor-steden wesen / op groote pene. Dese Stadt van Makau heeft eenen Portugeschē Bisschop / welcke Suffragaē is vandē Aerts-bisschop van Goa, als gesept is / al-hier compt alle jaren een schip van Indien door particulier patente vandē Coninck van Portugael, welcke Capiteynschap ghegeuen wert persoonen van grooter aensien ende autoriteyt / ghelyck als die Capiteynen vande Fortressen, eñ vā Makau gaet het selfde schip naer Iapan, eñ laet daer / en rōt also weder op Makau, eñ dā daer op Malacca, eñ so voorts naer Goa, Niemāt en mach dese reyse doē / dan alleēlick die alsulcken pattie vandē Coningh heeft / d'een voor / d'ander naer / wāt mach alle jarē maer eē schip vā Goa varē op dese reyse / welcke oock ghegeuen wert tot recompensen van eenighen dienst des Coninghs in Indien ghedaen / gelyck alle ander officien: maer naer Chinen ende Malacca alleenlyck mach een yeghelyck Coopmanschepen bevrachten die wil / wel verstaende dat naer Iapan niemande dan dese vanden Coninck geconsenteert ende ghegunt met zyn patēte, Ende in China ende Malacca en mach niemant laden noch lossen / noch bevrachtē / voor al eer dat dese van sConinghs wegē zyn volle ladinghe eñ bevrachtinghe heeft / ende afghevaerdicht is / eñ naer dien mach een yegelyck zyn devoir doen / met wat schepen dat het hem gelieft / te weten: van Chinen naer Malacca, ende Goa, en wederom die Capiteynen vande reyse van Iapan doen groot profyt op een reys / ende hebbende eenighe hooft-somme om te beginnen met een goet schip / welcke ghemeen wel zyn van seuē oft acht hōdert last groot, connē wel 150. 200. duysent Ducaten profyt doen, Dese eene reyse duert altoos wel drie jaren / want gaende in April van Goa naer Malacca, moeten daer somtyts eenighe tyt verbeyden / om te wachten die winden die op haren ghesetten tyde sekere maenden waeyen / 'twelcke men Monson noemt. Vā Malacca varese op Makau, alwaerse verbeydē bynae negen maendē / naer die Monson, en alsdan varense naer Iapan, alwaer zy oock moeten verbeyden sommighe maenden om weder te keeren met de Monson naer Makau, daerse weder vertoeuen / gelyck in het comen / dat also den tyt van drie jaren om loopen / int gaen ende keerē, Alle den tyt van residentie vande Capiteyn van de reyse soo in Makau als in Iapan, is aldaer opperste regierder ende rechter / ghelyck als den Viçorey in Indiē, ende die Capiteynē in haer Fortressen / want ten tyden dat den eē eū van Makau schept naer Iapan, soo compter een ander van Goa, om die selfde reys te doen / naer dat die eerste zyn reys volbracht heeft / ende als dese weder van Iapan comt tot Makau, soo gaet den tweeden naer Iapan, eñ soo blyft den eersten weder goeberneerende tot den tyt van zyn afscheyt naer Malacca eñ Indien, ende op dese manier heeft Makau altoos een regierder ofte Capiteyn tot Goeverneur als ghesept is. Die coopmanschappē vā Makau naer Iapan, zyn Zyde / ende brengē alleenlyck Siluer weder om / waer mede zy groot profyt doen. Ende om dat wy vande handelinge zyn tracterēde / te weten van Makau, so heeft myn goet gedacht al hier by te voeghen sommighe waren / als die Portugesen daer ghemeenlyck coopen ende verhandelen / ende die ordonnarissche prysen van diē / luttel min ofte meer, Desghelycks die gewichten eñ munte / soo van China, als oock van Malacca, om die naeghelegentheyt ende groote ghemeenschap / ende handel diese met malcanderē dryven / meer als ander plaetsē van Indien, hebse hier by gevoecht / om die-wille dat dese rekeninghe ende ghewichte differentis van die van Portugael ende Indien, soo is te verstaen datter in China zyn drieder ley soorten van Zyde / te weten: een soorte genaemt Lankijn, welcke ghehouden wort voor die beste / ende een ander ghenaempt Fuscan, die oock goet is / die derde eñ slechtste Zyde genaempt Lankam, Behalven dien zynder noch ander soorten van Zyden / daer is onghesponnen Zyde / diemen rauwe Zyde noemt / oock gesponnen ende ghedraeyde Zyde / die de Portugesen Retres heeten, Die witte ongesponnē Zyde van Lankijn, gelt gemeenlick luttel min ofte meer elck Pico, welcke is een seecker gewichte / als wy hier naer verhalē sullē / tot 145. 150. Realen van achten / ofte Rycks Daelders / gherekent nae dese munte; Die witte ongesponne Zyde vā Fuscan, gelt het Pico 140. 145. Realen van achten. Die onghesponnen Zyde van Lankam gelt het Pico 75. 80. Realen vā achten. Die Retres ofte ghedraeyde witte Zyde van Lankijn, gelt het Pico tot 160. 170. Realen van achten. Die Retres ofte ghedraeyde Zyde witte / ende ander van Fuscam ofte Susuam, gelt het Pico tot 130. 135. Realen van achtē. Die Retres ofte gedraeyde witte Zyde van Canton, gelt het Pico 50. 55. Realen van achten. Die gedraeyde Zyde vā alle colueren op de selfde prys. Die onghesponnen Zyde van cou-

Schepen ghemeten om inden Tol niet bedroghen te worden.

Een Portugys mach als Factoor van allen tot Machau comen handelen.

Met consent des Conings van Portugal mach yemant een Schip op Machau varen.

Groot voordeel door een seer groot Schip uyt Machau.

Tot Malacca ende Iapan moetense somtyts op sekerē windē wachten.

De Portugysche Regeerders van Machau werden alle reyse verandert.

Beschryvinge der meniger ley soorten der Zyde als oock van hare prysen ende ghewichten.

Wat zyde lanparen ende musschelaet ende hare prysen.

van coleuren van Canton, ghelt het Pico 55. 60. Realen van achten. Witte Zyde Lamparden van 14. ellen 'tstuck, gelden ghemeenlijck d'een jaer door d'ander het 100. tot 50. 55. Realen van achten. Die Mosschelaet gelt ghemeenlick d'een jaer door 't ander die Caete, welck zyn 20. oncen, 6. 7. Realen van achten; d'ander curieusheyt ende waren van China hebben hare differente prysen, naer den tydt loopt, en zyn so ghemeene coopmanschoppen niet als dese. want met dese genoemde, is der Portugeschen handel, ende die principaelste rijckdommen ende uyttreck van China naer alle die omligghende quartieren. Nu van die Ghewichte ende Munte van China en Malacca, so is te weten, dat een ghewicht daermen in Malacca noemt een Bhar, zyn drie Picos, ende elck Pico heeft 66⅔. Caeten, in somma dat drie Picos, welck is een Bhar, zyn 200. Caeten, so wel groot ghewicht, als cleyn gewicht; Een Bhar van China heeft 300. Caeten, welcke doen so veel als 200. Caeten van Malacca, cleyn gewicht. want 3. Caeten van China doen in Malacca twee Caeten cleyn ghewicht; Een Caete van China heeft 16. Taeys, Chinische ghewicht, welcke doen 14. Taeys in Malacca, dat is so veel als 20¼. oncë Portugaelsche ghewichte; Ghebruycken oock een gewichte diemë heet een Hant, elcke Hant heeft 12. Caeten, van cleyn gewicht, en elcke Caete heeft 22. Taeys, ende 16. Handen, ende 8. Caeten doen juyst 200. Caeten, welck is eë Bhar van cleyn ghewichte. So is te verstaen dat een Tael van Malacca heeft 16. Masen, eñ 10. Masen ende ½. is een Portugoelsche once, ende een once en een half once, doet juyst 16. masen, ende een achtendeel vä een maes; Met die masen vercooptmen die Steenen, ghenaemt Bezar ofte Bazar, te weten, elcke maes 2. ofte 3. Ducoten, naer datse groot ende goet zyn. In Malacca zyn tweederley gewichten, te weten, cleyn ende groot, als dese naervolghende verclaringe: Een Bhar groot gewicht heeft 200. caten, ende 1. cate 26. taes, ende een taes heeft 1½. once schaers, Portugaels ghewicht. Het cleyne gewicht heeft een Bhar, oock 200. cates, ende eë cate heeft 22. taes, ende een tael heeft een onse eñ halve ruym Portugaels ghewicht. Met het groot gewicht, so weeghtmen dese naervolghende waren, Peper, Naghelen, Note-muscaten, Folye, roodt eñ wit Sandaluni, Indico, Alugu, Sanguis Draconis, Palo Daguila, Zivet ende Sapô. Met het cleyn gewichte weeghtmen dese naervolgende waer, Quicksilver, Vermilioë, Coper, Blie, Vvoozen- been, Zyde, Mosschaet, Arbor, Calamba, ofte Lignum Aloes, Tin, Loot, Lancia Olye van Note muscaten vä Bloemen, Verdette, Rosamallia, Benjoim, Camphora, etc. Die waren die de Portugesen naer China voeren ende verhandelen, zyn dese het meeste eñ beste daer menen 't grootste eñ sekerste profyt op doet, zyn Realen van achten, die in China over die vyf Testoenen gelden, is niet om datse die liever hebben als ander Silver: maer alle het Silver, want zyt terstont in stucken snyden, om also uyt te geven op haer manier, ende ghedruycken als verhaelt is; zy voeren oock sommighe Wynen, soo van Portugael, als van Indiaensche Wynë oock Olyë van Olyvë, die daer al wel gewilt wert, Fluweel, Root-schaerlaken, 't welck zy gants niet en hebbë, noch in geenderley manier makë konnen, hoe wel zy Schapen en Wol genoech

Onderscheyt der verscheydë gewichten, met verclaringhe wat dees landsche gewichte bedraecht.

Bazar steens by ghewichte vercocht.

Gewicht van Peper, eñ ander specerien, als oock root ende wit Sandael, Alugu, met veel ander dinghen.

Realen van achten, gelden in China over 5. Testoenen.

Verclaringhe der waren die in China best begeert zyn.

hebben, Spiegels, Yvoozen-been, alle fraeyheyt van Cristal ende Glas, ver-wercken eñ dierghelycke curieusheden, souden daer wel ghewilt wesen, waer mede ghenoech is, wat het landt van China is belanghende, willen voorder varen tot die beschryvinghe van 't Eyland vä Iapan, welck is die uyterste vaert ende leste Orientaelsche plaetse vande Portugesen ontdeckt ende hedens daeghs bekent.

Dat 26. Capittel.

Van't Eylandt van Iapan.

Het Eylandt ofte het lond van Iapan zyn veel Eylanden by malkanderen, ende zyn alleenlick ghedeelt ende anderscheydë met sommige cleyne Golven ende Rivieren; is een groot londe, hoe wel men tot noch toe gheen sekerheyt heeft vande grootte, om dat het noch niet al ondeckt ende bekent, noch vande Portugesen gheconnmunicert is, begint op 30. graden, ende passeert tot over die 38. Is gelegë van't vaste lädt vä China oost oë by de 80. myle, eñ vä Maccau de wech die de Portugesen varë n.o. woort aë zyn byde 300. mylen, ende die haven daer gemeenlick die Portugesen handelen ende vaert, is genaemt Nangatache, hebben oock ander plaetsen daerse tracteren ende haer communicatie hebben. T'is een cout lant, ende van veel reghens, sneen, ende oock ys, heeft sommigh koorn land, maer haer gemeen onderhout ende voetsel is Rys. Op sommige plaetsë is het land seer berghachtigh ende onvruchtbaer; zy en eeten anders geen vleesch dan van wilde beesten, ende vande jaght, waer mede zy haer wonder wel weten te gheneeren, hoe wel datter ghenoech Ossen, Koeyen, Schapen, ende dierghelycke Vee is, maer ghebruyckense tot ander dinghen ende wercken, om dat het tam vleesch is, soo staet het haer teghen t'eeten, en schuwent gelyck wy ons peerden vleesch; hebben oock eenen grouwel vande melck, gelyck wy van't rau bloet, seggen dat het bloet vande beestë is ol ist wit. Hebbë veellerhande vis, waer van zy oock groot vrient zyn, ooc van alle soorten van vruchten ghelyck die van China, die huysen zyn ghemeenlijck van hout bedeckt met deelen ofte strop, zyn fray ende cunstich ghewrocht, principalijck van't rycke eñ machtigh volck, hebbende hare camers verciert met schoone maten welck haer beste cyraet is, die Iapanen en zyn soo net noch soo curieus op alle haer dingen niet als die Chinen, maer laten haer met weynigh genoegë, doch gaen al meest wel ghetracteert, ende gecleedt met zyde, bynaest ghelyck die Chinen. Het landt heeft sommige Mynë van Silver, dat van daer vande Portugesen jaerlijcks vervoert wert naer China in wisselinge van Zyde, ende ander Chinische waren, die de Iapanen ghebreck hebben. Die Iapanen zyn seer subtyl om 't Silver te soecken ende te vercoopen, hebben onder haer seer goede ambachtsluyden, ende vernuftighe meesters van veelderhande ambachten ende hantwercke, zyn seer scherpsinnigh, ende leeren haest een dinck, gelijck het by experientie gebleecken is, naer dat het die Portugesen ontdeckt hebben, het ghemeen volck ende lant-lieden zyn zeer different van andere natien, want hebben onder haer soo goede courtosye ende politie, als ofse zy al haer daghen int hoff opghevoet waren. Zyn seer expert op haer wapenen alst noodigh is, hoe

Iapan begint op 30. graden, ende loopt daer by 38. graden ende is vanden Portugesen noch niet behandelt.

Die haven der Portugesen op Iapan heet Nangasache.

Die van Iapan eeten geen vleesch, ende melck als rau bloet.

Die Portugesen vert aldaer gelen Zyde voor Silver aende Iapanen.

Manieren, Politien, ende scherpe straffinghen der Iapanen.

hoe wel zy onder haer weynich geschil eñ questie hebbẽ/ want so yemand onder hen breycht eñ zyn sweert treckt/ heeft pene vande doodt; men en ghebruyckt onder hen gheen ghevangen-huys/ van die't verdient heeft/ wert op de voet gestraft oft gebannen, alsse yemandt willen vangen/ moet het met verraderye wesen/ want souden anders hen selvẽ te weer stellen/ ende veel quaets doen/ ist yemand vanden Adel oft eenigh groot Heer/ wort vã veel volcx in zyn huys beset/ ende bevolẽ dat hy hem selven doode/ soo niet/ crijghen 'thuys in met gewelt/ ende slaen't al doot watse vinden/ eñ om sulcks te schouwen soo laet hem ghemeenlycken den delinquent selver van zyn dienaer dooden/ ende 'tghesciet in't ghemeen dat zy hen selven den buyck over dwers op snydẽ/ 'twelc oock dickwils ghescheidt onder die dienaers uyt liefden/ om daer mede haer Heeren te bewysen haer gunste/ datse haer leven soo weynigh achten/ om haer Heeren te gheliewen eñ dienst et doen; het selfde doen oock dickwils cleyne jonghers in presentie van haer ouders om een cleyne oorsake/ eñ gramschap van obstinaetheydt, zyn in alle haer dinghen seer pacientigh/ eñ lydsaemigh/ wãt leeren van jongs af hongher/ coude/ ende alle arbeyt lyden/ te gaen bloots hooft/ met weynigh cleederen/ so wel inde Winter als inde Somer/ en dit niet alleen het ghemeen volck/ maer oock de principaelste van't lant, houden voor een schoonheyt geen hayr et hebbẽ 'twelcke zy met groote sorchvuldigheyt uyt trecken, dan behouden alleen op't opperste vandẽ top een vlac hayrs 'twelcke zy te samen bindẽ, in haer handeling/ manieren/ spreeckẽ/ ende alle hare ceremonien van leven/ eñ courtosye/ zynse gants contrarie van alle andere natiẽ/ ende is haer principaelijc van China in ghewoonte ghecomen/ ende tot hedensdaeghs in gebruyc ghebleven/ als een aenghebooren wet uyt dese naer-volgende oorsaecke. In langhe verloopen tyden was in't land van China een groot eñ machtigh geslacht/ welc conspireerdẽ door heymelick accoort alle hare vrienden ende aenhanck jegens den Coningh van China, om hem uyt zyn regiment te jagen ende om et brengen/ ende haer daer in te steeckẽ/ dit en coust soo heymelick niet ghescheiden oft het is in't leste uyt ghecomen/ waer door die Coningh een grouwelycke wrake nam/ ende veel vande principaelste dede om brenghen/ ghelyck hy in meninghe was te doen van alle die daer aen beschuldight waren/ 'twelcke den Raed ende ander Heeren van't landt verdroot/ (want veel haer naeste vrienden daer onder hadden) hebben den Coningh soo verre ghebracht met smeecken ende bidden/ dat hyse voor wilde laten leven/ ende haer castigeerẽ met een minder straffe dan die doodt/ hoewel naer haer meninghe weynigh beter was daer zy om baden/ ende den Coningh in verwilligheden; ende was dat hy haer altemael dede bannen met eenen eeuwighen ban/ voor haer eñ haer nacomelinghen/ op dese Eylanden van Iapan, die doen ter tyt onbewoont waren/ 'twelcke alsoo ghesciede, waer van tusschen dese ende die van Chinen sulcken vyandschap is ghewoorden datse malkanderen haten tot inder dood/ ende doen malkanderen alle quaet datse connen oft mogen/ tot op heden desen dach; die van Iapan hebbẽ die van Chinen menigh quaet ghedaen/ ende dickwils hare kusten besprongen/ ende vernielt/ te vier ende te sweert/ ende noch gants gheen conversatie en hebben dan alleenlyck die vaert vande Portugesen/ ende om te toonen dat zy in als door vyanden ende in alle haer dinghen van leven ende manieren contrarie vande Chinen zyn/ soo hebbense alle haer usancien/ ceremonien/ courtosyen/ etc. t'eenemael verkeert/ als die vã Chinen, om die selfde alle int particulier te verhalen/ soude et lanck vallen/ doch sal alleenlijc verhalen sommighe exempelen van haer ghebruycken ende usancien. Soo is te verstaen dat inde plaets dat die Chinen die courtosye metten hoofde ende handen doen/ alsse malkanderen ghemoeten ende groeten/ soo doen die Iapanen het schoenen uyt/ waer mede haer eere bewysen/ ende ghelyck als die Chinen eñ ander natien opstaen alsse yemand willẽ ontfangen/ ende eere bewysen/ alsoo gaen zy neder sitten/ want houdent voor een groote onbeleeftheydt/ yemand al staende ofte overeyndt t'ontfanghen/ ghelyck als wy onse mantels om'doen om uyt et gaen/ soo leggen zyse af alse uyt gaen/ ende treckẽ wyde eñ groote broecken aen/ ende weder in comende/ doense die weder uyt/ ende nemen die cap ofte mantel weder om; ende ghelyckt by ander natien fray is het haer blont ende gelukke te hebben/ ende die tanden wit/ soo ist by haer het leelickste dinck vande werelt/ ende soecken alle manieren om het hayr ende tanden swert te hebben/ want het wit causeert haer droefheyt/ eñ het swert blyschap/ die selfde manier is onder die vrouwen/ want als die uytgaen hebbẽ haer dochters ende dienstmaechden voor haer ende die dienaers achter gaen/ 'twelcke in Spaengien het contrarie is; ende alsse swangher zyn van kinde/ dragen haren riem ofte gordel soo toe gheneepen ende ghepersst/ dat het schynt datse bersten moeten/ ende al eer zy swaer zyn/ draghense den riem ofte gordel soo slap om't lyf/ dat hy by naer van't lyf valt/ seggen datse experientie hebben/ dat soo zy soo niet en deden/ souden een quaet geluck hebbẽ met de vrucht; eñ terstont van datse het kindt gebaert hebbẽ inde plaetse vande moeder eñ t'kint te vermaken/ wassense kind met coud water/ ende men geeft die moeder een weynigh thes seer luttel t'etẽ/ ende van cleynder substantie, haer manier ende usantie van eten/ is elck persoon een tafelken alleen/ sonder tafellaken ende servietten/ en eeten met twee houtgens/ ghelyck det van Chinen, drincken Wyn van Rys gebrouwen/ waerin zy haer wel droncken drincken; gebruycken naer de maeltyd eenen dranc welcke is et patgien met heet water/ 'twelck zy drincken soo heet alsset lyden maghen/ 'tzy somer ofte winter.

Holtsame affectie der dienaren tot hare verworvelde Heeren.

Veel Chynesen om een conspiratie uyt China in Japan ghebannen/ twelc noch vyandschap veroorsaeckt.

Sonderlinge manieren van reverentie/ eñ andere seltsame ghebruycken der mannen eñ vrouwen.

Maniere van gast-malen ende maeltyden.

Annotatio D. Palud.

Die Turcken onderhouden vast gelijcke manier int drinckẽ vã hare Chaona, 'twelc zy maken wt sekere vruchten, die ghelijckheyt hebben met die Bakelaer, eñ wert van die Ægiptenaren Bon ofte Ban gheheeten; Sy nemen van dese vruchtẽ anderhalf pont ende toesten die een weynigh, ende zieden die daer naer in 20. pondt waters, tot op die helfte, desen dranck drincken zy alle morgens nuchteren in haer tabornen uyt aerde kopkens, gants heet, gelijc men hier te lande den brandewijn doet des morgens, ende segghen dat sulcke die maghe sterckt ende verwermt, winden verteert, ende verstoptheydt opent, &c.

Die manier van haer eeten te bereyden is in als

Maniere van spys en dranck te bereyden/ dat seer weert gheacht wert.

en als contrarie van alle ander natien, dat boven-ghenoemde heet water dat toebereydt is met een seecker pulver/ van een cruyt ghenaemt Chaa, 'twelcke seer gheacht wert/ ende is in soo groote estimatie by haer/ so dat alle die van vermogen ende staet zyn/ hebben dit water op een seeckere ende secrete plaetse bewaert/ ende die Heeren makent selver toe/ ende wanneer zy eenigh vrient oft gast grootelycks willē eeren en onthalen/ geven hem van dit heet water te drinckē/ ende die potten daermen in siedt ende 'teruyt in bewaert/ met die aerde croesen daermen 't uyt drinckt/ houdense in so grooten weerden ende estimatie/ als mē by ons Diamanten/ Robynen/ ende ander cleynodien/ zy en werden niet gheacht door haer nieuwigheyt: maer door haer oudtheyt/ ende datse van een goedt werck-meester ghemaeckt zyn/ ende om die te kennen ende t'onderscheyden/ hebbender groote acht op/ ende haer weerdeurs ende kenners diese estimeren ende weerderen/ gelijck by ons die Goutsmeden het Silver ende Gout weerderen/ en die Juweliers die cleynodien ende edele ghesteenen/ ende soose van een out en vermaert officiael ofte werck-meester ghemaeckt zyn/ gelden wel het stuck 4. ofte 5. duysent Ducaten ende meer, Den Coningh van Sungo gaf eens voor een alsulcken Pot (zynde met drie voeten) 14 duysent Ducaten; ende een Iapon die Christen was/ inde stadt van Sacay, gaf voor een alsulckē pot 1400. ducatē/ en hadde noch drie lappen; zy houden oock in grooter weerden sommighe brieffkens/ in welcke staet gheschildert een swaer Boomken ofte Voghelgien, ende als men weet dat het ghemaeckt is van eenigh hout/ ende vermaert meester/ ghevender door al watmen wil; Het is wel gheschiet/ dat somwylen een alsulcken schilderyken verkoft is geworden voor drie ofte 4. duysent ende meer Ducaten. Desghelycks astimeren zy hoogh een goet Rappier/ van een out ende vermaent Meester ghemaect/ costen altemet 3. ofte 4. duysent Croonen het stuck; dit houden zy voor hare Juweelen en Cleynodien/ ghelyck wy die edele Ghesteenen en ander Juweelen doen, en als mē haer waecht waerom dat zy sulcke dinghen soo groot estimeren/ so antwoordē zy/ waerom dat wy die Diamanten ende Robynen/ ende ander Ghesteenten in so grooter weerden houden/ daer gants geen proffyt af en comt/ ende nieuwers nut toe en zyn dan om t'aenschouwen/ en dat haer dinghen noch te passe comen/ ende haer eenighen dienste doen. Haer recht ende Justitie is als volcht/ met haer regeringhe. Haer Coninghen zyn ghenaemt Iacatay, dese zyn absolutelicke Heeren van't landt/ niet jeghenstaende houden alleenelick voor haer het gene dat hen ghenoech is voor haer persoon/ huys ende onderhout ende der reste van haer landt ende incomsten distribueren en deelen onder ander/ dienen heet Cunixu, welcke zyn ghelyck by ons Graven ende Hertoghen; Dese werden ghestelt vanden Coningh/ ende mach haer het gouvernement en Lande ontrecken alst hem belieft/ welcke zyn gheobligeert den Coningh te dienen/ so wel in tyt vā Oorlogh/ als van peys op haer eyghen kosten/ nae haren staet ende uytwysen der Lopen ende Wetten van Iapan. Dese Cunixus hebben ander onder haer ghenaemt Toms, welcke zyn ghelyck by ons Baronen en Leen-heeren/ welcke zy mede deylen ende distribuerē het landt dat

Dranckbekers ende potkens so weert als hier te lande Diamanten gheacht die oock door waerdenis gheweerdeert werden.

Gheschilderde Tafereelkens ende sweerden so weert dat mense voor 3. oft 4. duysent Ducaten vercoft.

Redenen waerom de Japanen Rappiers en andere dinghen hoogher dan Diamanten achten.

Beschryvinge der landts Heeren ende Gouverneurs.

haer vandē Coningh ghegheven is/ ende dese Toms doen noch een deylinge ofte distributie met hare vrienden ende Soldaten/ hebbende altesamen die obligatie van te dienē ende onderdanigh te wesen haer over-hooft op haren eyghen kosten/ en een jeghelyck moet hem onderhouden ende te vreden wesen met het gene dat hem in ghedeelte ghegheven is/ waer op ghenoech een jeder naer zyn staet ende qualiteyt hem enach onderhouwen/ ende een jeghelyck heeft so veel machts en auctoriteyt over die gheen die onder hem zyn/ dat hyse mach castigeren/ bannen/ het leven benemē/ in somma met haer leven naer zyn beliefte/ 'tzy recht ofte onrecht/ sonder eenigh appel/ ofte daer yemandt rekeningh af te gheven. Dese macht en hebben niet alleenlick die oversten ende hoofden vande eenighe Rotten ofte onderdanen/ als ghesept is: maer oock eē Huysheere ende Vader over zyn kinderen/ Dienaers ende familie/ machse dooden/ smyten/ houwen ende kerven/ alle naer zyn wellusten ende behoegen/ sonder eenigh opspraeck/ noch yemandt die't hen verbieden ofte berispen. Die Renten ende incomsten vande Coningen zyn seer weynigh/ en is anders niet dan Rys/ 'twelck hare rekeninghe is; heeft jaerlicks vyf hōdert duysent Farden ofte packen Rys/ sonder yet meer van eenighe ander Tollen/ Renten ofte incomsten/ hier vā moet hy mede deelē 10. oft 12. Cunixus, elck 30. oft 40. duysent Farden ofte Balen/ en die rest blyft voor zyn costen ende onderhout van zyn persoon/ huys ende familie/ ende die Cunixus moeten mede deelē met die Toms, ende die Toms met die Soldatē/ waer mede zy haer eerst onderhouden/ een jeghelyck naer zynen staet; Haer tale is different vande Chinesche/ soo dat'se malkanderen in't spreken niet en verstaen: maer in't schryven wel: want ghebruycken oock die selfde Caracteren ende Figurē; useren onder haer veel manieren van vocabulē/ ende schryven op veel manieren van contrasten: want spreken een jeghelyck persoon naer zynen staet ende qualiteyt/ met besondere tytelen ende woordē/ waerom haer sprake qualick van een vreemdelingh te leeren is; Haer Religie is by naer gelyck die vā Chinen, Hebben haer Afgoden ende hare Menistren/ diese noemē Bonses, die zy in grooter weerdē houden: maer nae dater die Jesuiten gheweest zyn/ hebbender veel van haer ghedoopt/ ende Christenen ghemaeckt/ die noch daghelycks vermeerderen/ onder welcke zyn ghedoopt drie Coninghen/ te weten/ de Coningh van Bungo, welck is een vande principaelste Coninghen van Iapan, hoe wel datter veel zyn binnen in't landt/ daer die Portugesen noch gheen communicatie met ghehadt en hebben/ ende dan noch den Coningh van Arryma, en die Coningh van Omura; Dese drie Coninghen sonden haer Sonen ende Neven met die Jesuiten naer Indien/ om van daer te varen naer Portugael/ ende so voorts naer Roomē/ om obedientie te gheven aenden Paus/ ende scheyden uyt Iapan het jaer van 82. quamen in Indien/ inde stadt Goa, het jaer vā 83. in't selfde jaer dat ick en Indien ghecomen was/ so dat wyse noch in Goa vonden/ ende 'tjaer daer nae voeren zy naer Portugael/ ende van daer naer Madrid, alwaerse vandē Coningh ende den Adel van Spaengien met grooter triumphen ontfanghen werden/ ende eerlick onthaelt en beschenckt met giften ende gavē.

Elck Gouverneur oft huysshouder mach met zyn eyghen onderdanen so voor-straffelick streng leven als hy wil.

Iaerlicksche incomste des Conincks.

De Japanen ende Chinen verst en malkanders sprake niet: maer wel het schryven.

Jesuiten nemen seer toe/ door 't Coninghen en Heeden.

Van

Van daer trocken zy na Roomẽ b. dẽ Paus/ die haer desghelijcks grootelijcks vereerden met presenten/ ende alle Cardinalen eñ Heerẽ van Italien : want reysden geheel Italien duer na Florence, Venetia, Ferrara, &c. ten lesten/zyn zy weder ghekeert na Madrid, met Brieven vanden Paus Sixtus, met sommige heylighdommen ende reliquien van't Cruys van Jerusalem / om te brenghen aende Christenen Coninghen van Iapon, tot een heyligh present/ in somma / zyn weder ghekeert naer Indien/al waer zy quamen/ als te daer noch was in't jaer 87. eñ worden met grooter blyschap ontfanghen/ ende voeren alsoo weder na Iapõ, alwaerse gearriveert zyn met groote verwonderinghe van alle die van Iapon, ende dit deden die Jesuiten (so zy segghen) om die Japonen meer te beweghen om Christen te worden / ende om haer te doen ghelooven die magnificencie ende heerlickheyt van Europa, want zy sulcks niet en wilden gelooven alsment haer vertelde : maer die principaelste oorsake eñ intentie vande Jesuiten was / om alhier door te moghen groot profyt hebben/ eñ grooten naem te verwerven: want alle die meeste giften ende gaven die de Princen van Iapon kregen/strekẽ zy na haer, Desgelijcks verworven zy vandẽ Paus eñ den Coningh/ dat niemant mach woonen in geheel Iapon, van Portugysen ofte Christenẽ/ dã met haerder verwillinghe ende believen/ so dat in gheheel Iapon van gheen andere orden vã Monicken ende Papen / noch gheen ander Religieusen noch leecken en woonen/ van alleenelijck Jesuiten, hebben alleenlick neffens haer sommige Portugesen uyt Indien/ ambachtsluyden/ diese nootelijcks van doen hebben/ voorts alle die rest/ als Coopliedẽ/ moghen maer gaen ende comen / sonder daer te resideren/ van met oorlof vande selfde Jesuiten, Zy hebben by nae het ghcheele landt onder haer subjectie/ te weten/ dat bekeert is tot het Christen ghelooff/ so wel weerlijck als gheestelijck/ ende maken die Japonen wys wat zy willẽ/ ende zynder gheacht ende gheert als Goden: want die Japonẽ haer so in weerden houdẽ/ dat zyse by naest aenbidden/ ghelijck of het heylighen waren, Hadden so veel verkreghen vanden Paus / datse een Bisschop van hare Orden hadden / hoe wel sulcks teghen haer professie is ; Dese quam van Portugael om en Iapon Bisschop te wesen: maer stirf onder weghen / tusschen Portugael ende Indien/ doch hebben weder een ander verworven / in somma / dat zy't schaep altemael onder haer klauwen hebben/ gelijck zy de meeste eñ principaelste en profytelickste plecken van Indiẽ besitten van alle wegen / al waer zy de manifickste wercken maken ende bouwen/ die niemant en derf bestaen noch te weegh weet te brenghen / noch gheen van d'ander Religieusen ende Ordẽ/ noch geestelijckheyt die macht hebben sulcks te volghen/ alle' t'welck zy ghenoch weten te varsamen al wat daer toe noodigh is: wãt daer en is niet dat zy maer droomen en dencken daer profyt uyt te halen is/ ofte zy hebbent wech/ en wetent te verwervẽ/ so wel vanden Coningh / als van ander Heeren ende eygenaers/ ende alle 't gemeen volck; Het schijnt dat zyse bet averẽ met haer smeeken ende dubbelde geveynstheyt, jae zijn soo wel doortrapt in coophandelingh, et affiqueren met wisselen en dierghelijcken / datse alle wereltlijcke te boven gaen, in somma, daer en

Sommighe gedoopte Japanen tot Roomen eñ Spaengien gheromẽ zynde / treckẽ wederom met sommighe heylighdommen.

Sonder consent der Jesuiten mogen gheen passagiers in Japan verblyven.

Jesuiten soo waert geacht/ datmense als Goden ende heylighen aenbedet.

Groote practicque der Jesuitẽ in coopmanschappen ende wissel.

val. .n gheheel Indien niet / op geen plaetsen daer wat te halen is/ ofte zy hebbẽder part eñ deel in/ so dat die ander Orden ende Religiesen/ ende oock den ghemeenen man daer ghenoech op beginnen te murmureren / ende een grouwel vã haer gierigheyt ende benautheyt kryghen.

Een weynigh bovẽ Iapon op 34. ende 35. graden / niet verre vande Custe van China, leyt een ander groot Eylande / ghenaemt Insula de Core, van welcke tot noch toe gheen seker bescheyt en is vãde groote/ 't volck/ noch wat waren daer vallen.

Vã Maccau o.n.o. over die 90. myleu/ ligghen sommighe Eylanden/ genaemt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, ende liggen ontrent 20. mylen van't vaste landt van China, ende 90. mylen verder. Den selfden cours liggen ander Eylanden/ ghenaemt Lequeo major, ofte groot Lequeo ; Alle dese Eylanden worden bevaren ende bewoont vande selfde Chinas, waer mede wy willen laten te spreken van dat die Custe ende Eylanden vã dien is belanghende / welcke ic sommierlick hebbe verhaelt die ghelegentheyt van dien/ met een korte overloopinghe vande waren ende volcken/ ghelijck ick 't op 't sekerste ende warachtighste hebbe connẽ verstaen/ eñ eensdeels selfs connen bemercké/ waer mede wy weder willen keeren op die beschryvinghe van Goa, eñ haer omligghenghe naeste ghebueren ende jurisdictien.

Verklaringhe van sommige Eylanden by Japan.

Dat 27. Capittel.

Een cort relaes van 't Eyland ghelegen achter Goa, in welcke juridictie die selfde stadt van Goa leyt, eñ vanden oorspronck van hare Coninghen ende Heeren, ende die namen van dien, door waerachtighe informatie vande selfde Indianen, ende hare memorialen.

AL eer ick beginne te schryven vande Stadt ende t'Eyland van Goa, eñ hare costuymen ende superstitien, ende ander dingen vande landen / ghelegen achter ende ontrent Goa, soo wel van dat die Portugesen bewoonen als oock die inwoonders/ so heeft my noodigh ende goet ghedacht / het selfde een weynich breeder van voorleden tyden te verhalen / om te beter te verstaen die oorspronck ende ghedeelten vande selfde Provintien ende Natien/ met hare Coningen namen ende toenamẽ. Soo is te weten dat voor drie hondert Jaren een machtigh Coningh van't lant Deli, 't welck is ghelegen te landewaerts in achter Goa, aende noord zyde/ ende paelt aen't lant Coracone, ghehoorende den Coningh van Persien/ alwaer gemaect worden die rycke Tapetten/ die de Portugesẽ heeten Alcatyffas; het selfde lant Deli is seer cout ende heeft sneeu ende ys ghelijck die nederlanden. Dese voorseydẽ Coningh vã Deli bracht onder syn subjectie alle die omleggende landẽ/ waer onder warẽ die van Decam, Cuncam, Ballagate, ende 't landt van Goa ; op de selfde tijt worden het lande van Cambajen welcke is van Goa hondert mylen noortwaert aenghenomen met ghewelt vande Mooren ende Machometisten/ ende brachten die ingeboren Heydenen (genaemt Reysbutos) met grooter tyrannie onder haer onderdanigheyt. Het lant van Ballagate ende Decam was te voorẽ gheregeert ende bewoondt van Heydenen die

Beschryvinge des landes Deli/ streckende aen Coracone daer de schoone Tapettẽ gemaect worden.

seer machtigh ende gheweldigh waren / wiens afcomst zyn noch diemē hedensdaechs noeme Venesares, en andere die noch binnen de selfde landen haer woon-plaetsen en onthoudinge hebben ghenaemt Colles, ende dese Colles en Venesares, en oock die Reysbutos van Cambajen, gheven en haer noch hedensdaechs met rooven ende stelen. Ende die van Cambajen gheden die selfde Reysbutos contributie/ om datse haer niet berooven en souden / ende met vrede laten leven. Desghelycks die Colles ende Venesares ontfanghen contributie van die van Decam en Ballagatte, en die Coningen en hebbense tot noch toe niet mogen bedwingen/ hoe wel zy sulcks niet seer en pretenderen / mē dissimulerē met haer/ overmits dat van't geē datse rooven ende steelen hoer vele hebben. Maer dat dese Coningh alle dese rycken ende landen onder heem hadde/ soo quamē die Tarteren, die de Indianen Mogoren noemen/ en namen 'tmeestendeel van't lant van Deli in. In de selve tydē was in't Coninckryck van Bengallen een edel Ridder/ wiens broeder die Coningh van Bengallen onrechtelyck dede ombrengen / waerom dese Ridder alle middelen socht om hem te wreecken / en heeft sulcks niet alleenlyck volbracht met hem t'leven te benemen / maer heeft hem daerenbovē het gheele Coninckryck af ghenomen / ende onder zyn g'hewelt ende obedientie gebracht, Dese stende hem selve absolut Heer van Bengallen, heeft noch niet te vreden gheweest / maer begeerende zyn heerlicheyt te verbeyden/ eere en faem te winnē/ heeft het land vā Deli ('twelck aen zyn landt is palende) overvallen met een groot heyr-cracht/ ende die Tarteren ofte Mogoren daer uyt verdreven / ende daerenboven ghewonnen alle die omliggende contreyen/ en aenpalende landen/ als Decam, Ballagate, en Cuncam, tot het Coninckryck van Cambajen toe/ ende was een wyletyts den grootsten Heer diemen in die omligghende contreyen mocht vinden: want de Indianen affirmeerē dat hy int omgaende onder zyn subjectie hadde over die 800. mylen lands. Dese Coningh regeerden een wyletyts over alle dese landē alleen: maer begheerte hebbende hem tot ruste te begeven ende weder in Bengalen te keeren/ om dat het hem te moeyelick viel soo veel landen te regieren / heeft gehult een zyn Cozyns/ als Heere vandē lande van Decam, Ballagate, ende Cuncam, met het land van Goa, ende haer omliggende contreyen/ ende is weder gekeert naer zyn lande van Bengalen, latende dese zyn neve als Heere ende Coningh van die voorseyde landen. Dese was altoos groot vrient en seer gunstigh in vreemde natien/ als Arabien, Turcken, Ruynen, en Corasonen, ende heeft dese zyne landen gedeelt onder Governeurs/ Capiteynē, te weten: eenē genaemt Idalham, die de Portugesē noemē Hidalcam, heeft ghegeven die regieringe van Angedina, welcke is twelff mylen van Goa, zuytwaerts streckende ten noorden / tot aen een plaets genaemt Siffardan, zyn 60. mylē/ waerinne begrepen is die stadt en 't Eylande vā Goa; Een ander Capiteyn genaemt Nisa Maluco gaf hy die custe van Siffardan, streckende noordewaerts aen tot Negotana zyn 20. mylen/ ende te landewaerts binnen tot Cambajen toe/ alsoo dat dese twee Capiteynen haer regeringe hadden in't land Cuncam, 'twelcke streckt aende Zeecant / ende scheyd hem met het land Decam, door groote en hooghe berghen/ ghenaemt Gate, dese berghen zyn seer hoogh en hebben veel hoeken ofte rancen/ ende strecken haer van Cambajen, tot die Cabo de Comorijn, en van daer weerom die custe vā Choramandel heen. Die geberghte Gate is soo hooch datmense binnen Goa ghemackelyck sien mach/ ende alle die custe langes: want ghemeenlyck met wolcken bedeckt is / ende dat meer te verwonderen is / alle ander berghen zyn onghelyck hoogh ende legh/ van dese boven schoon plat land/ ende groote lustighe velden, wort vande Indianen ghenoemt Ballagate, dat is te segghen boven berghen / want Balla is boven/ ende Gate berch / waeroen die Portugesen ghemeenlyck het ghehele landt daer van noemen Ballagate, hoe wel dat het principaelste ende 't lant in zyn selven is ghenaemt Decam, en oock Canara/ waer van die inwoonders ghenoemt worden Decanijns, ende Canaras, ghelyck oock de Coningen eertyts haren tytel plaghen te voeren / Coningh van Decam, Keerende weder op die gedeelten van d'ander landen/ heeft hy het land vā Ballaguate ofte Decam, oock gedeelt in Provintien/ ghevende een deel Imademaluco, die de Portugesen noemen Madremaluco, ende een ander deel Cotalmaluco, ende een ander Melique Verido, alle dese voorseyde Capiteynen waren vreemdelinghen / te weten: Turcken, Ruynen ende Corasonen, uytghenomen Nisamalucode, welcke was een Sone van een edelman van sConinghs huys / ende om dat die Coningh by de moeder van Nisamaluco geslapen hadde/ soo beroemt hem Nisamaluco te wesen van't gheslacht ende afcomst van de Coningen van Decam; alle d'ander Capiteynen waren slaven ende dienaren gheweest die de Coningh ghecoft hadde/ en in dese stade gestelt/ als haer betrouwende/ meynende datse hem sulcks met danckbaerheyt soude erkennen/ maer het ghescchiede gants contrarie/ alsmen hedensdaechs ende ghemeenlyck siet gebeurē/ dat deucht met ondeucht geloont wert; Dese Capiteynen eenetter tyt autoriteyt ende macht crygende/ waren in grooten aensien/ ende in als ghenoech absolute Heeren en Coninghen / en yeghelyck van zyn Provintien; want die Coningh hem nieuwers met en bemoeyde/ en hem gantsch op haer verliet/ waer door zy hem begostē te verheffen met gedachtē het selfde onder hē te usurpeeren/ voor haer en hare nacomelingen/ ende om dat het haer begonst te verdrietē datse mosten een overhooft kennen/ onder wiens obedientie zy stondē/ zyn te samen vergadert ende hebben ghesloten haren Heere den Coningh met gemeender hant te vangen/ ende een yeghelyck hem op te werpen voor Heere en erghenaer vande Provintie/ dat haer vandē Coningh in regeeringe ghegheven was / 'twelcke zy lichtelycken consten volbrengē/ wantse alle dingen op haer voordel hadden/ ende waren ghenoegh vande ondersaten voor Heerē gheobedieert. Dit aldus besloten zynde/ hebben haren Coningh gevanghen ghenomen binnen die stadt van Beder, welcke is die principaelste hooftstadt vā Decam, alwaer de Coningh zyn residentie ende Hof helt / ende hebben hem tot haerder versekerheyt in bewaernisse ghegheven aen Melique Verido; En om dese aenslach te beter en sekerder te volbrengen/ namen tot haer hulpe met ghemeen accoordt sommighe maghtighe Heydenen van't selfde landt / te weten: eenen Mohadum Coja, ende een ander ghenaemt Veriche,

Verhael der contributien ende roovers binnen van verscheyden Indien als Roovers.

Een vreemt Coningh van Delly onder hem gebracht hebbende 'tsel van den Tarteren hem wederom benomen.

Een Ridder van Bengala ontneemt den Tartaren het landt Deli met ghewelt / ende verovert veel andere landen.

Den Ridder van Bengala als Coningh over zyne gewonnē landē/ verdeelt de landen ende stelt'se onder Gouverneurs.

Verclaringe hoe sommige Indische landen verdeelt en gheregiert werden.

Vande bergh Ballagate en waerom hy also genoemt wort.

'tLande Ballagate heyt principael het landt Decan ende Canara te heeten.

Het land Decan mede verdeelt/ ende onder gouverneurs gestelt.

De gestelde Gouverneurs van Decan/ verraden hare Coningh ende stellen haer selve als absoluet / elck in haer gebiet.

Sommighe Heydenen tot behulp van verraet genomen/ ende haer daer tot hoogheyt gecomen by Goa.

Veriche, welcke tot haren deele cregē seer rycke landē/steden ende plecken/ als Mohadum Coja creegh die steden Vilapor, Solapor, ende Paranda, welcke zijn die naest ghelegen steden aen Goa, ende die met haer de meeste gemeenschap ende handelinghe hebben, ende het Hof van den Hidalcam ofte Idalcam, is hedensdaeghs in dese stadt van Solapor, die stadt vā Paranda worden hem daer naer af ghenomen vande Nisa Maluco, met sommighe andere plaetsē, op dese manier is die groot Coninghryck ghedeelt onder soo veel Coninghen ende Heeren/ wiens nacomelinghen ende afcomste noch hedensdaeghs die selfde plaetse besitten; ende den Idalham ofte Hidalcam die ghestorven is in't jaer 1535. was zijn groote vader een van dese Capiteynen die dit nieuwe regimēt aenrechte; Dese Hidalca was seer machtigh ende ontsien van alle die omliggende ghebeuren; van dien hebben die Portugesen die stadt van Goa tot tweemael gewonnen/ waer mede wy op't cort verclaert hebben den oorspronck vande scheppinghe van dese landen; Nu aldus gedeelt wesende soo creech dē Idalham questie met den Coningh van Narsinga, ofte van Bisnaguar, welck landt palende was aen dat vande Hidalcam; dese Coningh was ghenaemt Rau, ende wordt van sommige geheeten Ham, dat is byde Persen en Mogores so veel te segghen/ als eyghentlick Coningh/ welck die Portugesen noemen Cam. Desen Coningh van Bisnagar, om hē te wreken vā de Hidalcam, heeft so veel te weegh gebracht met gewelt van heyrkracht/ dat hy desen Hidalcam en alle d'ander Heeren van Decam, heeft tributarye ghemaeckt/ ende zijn hedensdaeghs onder zijn obediētie met contributie. Nu comē de tot die significatie ofte beduydinghe vande namen van dese voorseyde Coninghen ofte Heeren: soo is te verstaen/ dat doen de Coningh dese landen deelde onder dese Capiteynen in Goevermiers/ vereerdē haer met eerlyche tytels/ als zy door een manier hebbē/ yemandt willende verheffen/ waer by is te merckē dat dese geen eygē namē en zijn: maer alleen ghesette namen en tytelen vō vereeringhe/ die zy en haer nacomelinghen daer naer behouden hebben/ so is den naē van Idalham ofte Adelham, is soo veel te segghen/ als Coningh vande Iustitie: want Adel in die Persische tale is Iustitie/ en Ham Coningh. Maluco is te segghen Coninghryck/ en Nisa een lancie oft spiesse/ so dat Nisa Maluco te seggē is Spiesse van't Coninghryc; en Cota in die Arabische tale wil segghen stercke/ waer von Cotal Maluco is so veel als stercte von't Coninghryck. Imad is so veel als een Pilaer oft Colomne/ waer van Imade Maluco bedyet Pilaer ofte Colomne vā't Coninghryck. Verido is te seggen bewaernisse/ soo dat Melice ofte Maluco Verido, is soo veel als bewaernisse van't Coninghryck, sommighe meenen datmen dese Malucos hoort Meliques te noemen/ dat is soo veel te segghen als Coninghskens. Nu zijnder noch ander tytels van Xa, als Nisamoxa, Adelxa, ende ander dierghelijcke namen; Dese zijn gheprocedeert uyt Persien/ vā waer zy eerst in Indien gebracht zijn/ en dat uyt dese naervolgende oorsake; Het is ghenoech bekent/ dat in't landt vā Corasone, 'twelck in Persien gelegen is/ hem opgeworpen heeft eenen van nederen geslachte/ geheetē Xa Ismael, die sommige heeten Suffy, welcke heeft een ander interpretatie ofte uytleggi[n]ge

Verclaringhe vande afcomste des geens die principael het regiment deses landts veranderde.

De Coningh van Narsinga heeft den eyghen opghe worpē regierders van Decan onder zijn tribuyt ghebracht.

Sonderlinge beduydinghen van de ghegeven tytelen die ghestelde Goverieurs in Decan.

Verklaringhe hoe dē regierders deses landts eerst uyt Persia zijn gecomen.

opghebracht uyt den Alcoran ofte Machomets Wet-boeck/ vande leer Machomet ende zijn Propheten/ waer mede groote aenhanck ghecregen heeft van geheel Persien en Arabien/ en soo machtigh is ghewordē/ dat hy alle die omliggende quartieren dede beven van zijn gewelt, en om dat die Turcken blyven in de oude Wet van Machomet/ en die in alle manieren met lijf en goet voorstaen/ soo isser een gheduerighe vyandtschap en bloedighen krygh tusschen beyde dese natien/ een yeghelyck beschermende hare secte ende opinie/ 'twelck noch op huyden duerende is; Desen Xa Ismael is in somma ghewordē binnen corten tyt den grootsten ende machtighsten Heere van gheheel Asien/ ghelyck sulcks ghenoech notoir en bekent is/ ende onder 'tdecksel van beschermer van't gheloof/ nam op alle plaetsen oorsaeck om die onder zijn onderdanigheyt te brenghen/ ende daerom sont over al datmen zijn Wet ofte uytlegghinghe voor goet souden ontfanghen ende terstont acceptēren/ ende die sulcks weygherden/ dede ontseggen te vier ende te sweerde/ waer door veel uyt vreese die selfde Wet ende Interpretatie aen namen. Naer desen overleden wesende/ is in't regiment ghevolcht zijn Sone Xa Thamas, welck volgende die opinie van zijn Vader/ heeft die selfde mandaet doen verkundigen door zyne Ambassaten/ aen die Heerē van Ballagate van Decam ende Cuncam, die't selfde door vreese terstont verwillichden ende accepteerden/ hoe wel dat zy't daer naer weder verworpen als die Ambassaten vertrocken waren, ende dese Xarhamas sont haer tot een vereeringhe den tytel van Xa, welck is ghesept Coningh/ waer van kregen de namen van Adelxa, Nisamoxa, Contumixa, ende blyven alle Coningen met namen Xa, in Persisветееckent Coningh/ ende Ismael is een eyghen naem/ waer van is (Xa Ismael ende Xa Thamas) so veel als Coningh Ismael/ en Coningh Thomas/ etc. Oock wort vande Turcken ende Rumen ghenoemt Suffy ofte Sofy, 'twelck bedyet so veel als een groot Capiteyn. De Coninghen van Decam hebben oock voor een manier als zy yemandt willen eeren/ ofte hare diensten recompenseren/ ende zynen staet verhooghen/ gheven haer den tytel van Nayque, welck is soo veel als Capiteyn/ gelyck Salva Nayque, Acem Nayque, ende als zyse willen grootelycks vereeren/ geven haer den tytel Rau, ghelyck Chitarau, welck is te seggen stercken Coningh en dierghelycke tytelen/ welck onder haer een groote eere is; Oock wordt den Adelham ofte Hidalcam ghenoemt Sabayo, dat is soo veel als Señor, ofte Heere; want het Eylandt vā Goa hadde een Capiteyn ofte Gouberneur die Heere vander stadt was/ als die Portugesen dat eerst wonnen/ Sabayo ghenheeten/ ghelyck die Portugesche Chronycken vermelden dat haer conquesten vā Indien/ wiens huys ofte Palleys noch hedens daeghs binnen Goa alleens die Inquisitie af ghemaeckt is/ ende een plaetse die tusschen die groote Kercke ende 'tselfde huys staet/ wordt noch heden genaēt die plaets van Sabayo.

Groote vyandtschap en bloedigen oorlogh tusschen den Turcken ende Indianen om religions saken.

Wreetsche Placcaten en seer strengh verbolcht/ om oorsaecke des Religie.

De Regierders van Decan/ etc. bewillighen der Turcken bevel/ ende worden met hooge tytels vereert.

Uytlegginghe der tytelen.

Het Pallesys van een voorleden Capiteyn over Goa is nu het Inquisitie huys tot Goa.

Dat 28. Capittel.

Vande Stadt ende 'tEylandt van Goa, principael hooft-stadt van Indien.

Goa de hooft stadt van oost Indien / ende principael hof der Portegesen.

DE Stadt van Goa is Metropolis ofte hooft-stadt van gheheel Indien ende die Orientaelsche contreyen / daer die Portugaloysers haer handel en vaert hebben / alwaer die Viçoreys des Coninghs van Portugael / die Aerdts-bisschoppen / sConinghs Raet ende Cansellarie haer residencie houden / ende van hier worden alle die Orientaelsche plaetsen ghereghieert, Insghelycks is hier die stapel van alle coopmanschappen en Orientaelsche waren / daer alle die Coopluyden vergaren / ende alle dinghen comen soecke / coopen ende vercoopen / soo van Arabia, Armenia, Persia, Cambaja, Bēgala, Pegu, Sian, Malacca, Iava, Molucca, China, &c. Die stadt en 't Eylandt van Goa is gheleghen op 15. graden aende zyde van't Noorden; leyt vande Linie Æquinoctiael (te rekenen de wegh die de Portugesche schepen heen comen van Mossambique,) 400. mylen; 'Tis een Eylandt dat gheheel omringht is met een Revier; is over die 3. mylen groot; leyt binnen die Custe van't vaste land / so dat het Eyland met die Custe vande Zee ghelyck ende effen uyt komt; Is alleenelyck van't vaste landt ghescheyden met een arm vande Zee ofte Revier / die aende Noordt zyde vāde stadt in loopt / ende alsoo rondtom 't Eylandt weder aende Zuyd zyde inde Zee comt / ende is by naest int fatsoen van een halve Mane.

Arabiers / Armeniers / Persianen / ende veel ander natien handelen op Goa.

Den inganck vande Revier tot die stadt toe / is passelyck breedt ende zyn tusschen 't vaste land en 't Eylandt van Goa noch veel kleyn Eylandekens die al bewoont zyn vande selfde ingheboren / ende voor by de stadt aen d'ander zyde van't Eylandt is die Revier op sommighe plaetsen so smal / datmender wel des Somers tot de knien toe soude overpasseren / aen welcke zyde heeft het Eyland eenen muer met Bolwercken / dieder de Portugesen noch corteluyghen ghemaeckt hebben / tot bescherminge van die van't vaste landt alsser oorlogh is / ghelycke alteniets ghebuert: want hebben dickwils beleghert gheweest vande Dialcan ofte Hidalcam, aende mont vande Revier ende incomst.

Verclaringhe int langhe hoe de stadt Goa gelegen is.

Aende zyde van't Noorden leyt het Landt Bardes, twelck hoogh landt is / onder welcke beschutsel hebben die Portugaelsche schepen haer Ree daerse ankeren ende lossen. Dit landt van Bardes hebben oock die Portugesen onder haer; is vol Dorpen / ende bewoont vā volck die hoer met het landt-bouwen generē / diemen noemt Canarijns, Zyn al meest Christenen / evenwel houden hare manieren van kleederen / dat is / gaen naeckt / behalven die schamelheyt bedeckt; Dit landt is vol Indiaensche Palm-boomen / daer die Indiaensche Noten Cocus genaemt aen wassen; Desghelycks alle die ander Eylandekēs / die inde Revier ligghen.

Christenen by Goa / die behalven haer schamelheyt naeckt gaen.

Dit landt van Bardes scheyde hem oock van't vaste landt met een cleyn Rewierken / 'twelck soo cleyn is datment niet en kan mercken / noch van't vaste landt onderscheyden. Aende Zuyd zyde van't Eylandt Goa, daer die Revier weder inde Zee loopt / comt gelyckelyck met die Custe uyt een landt / genaemt Salsette, welcke desghelycks onder die Portugesen subjectie is / oock bewoont en bebout van volck ende vruchten / in als ghelyck Bardes, ende heeft oock een cleyne scheydinghe van't vaste landt / met een kleyn Rewierken, Tusschē die land Salsette en 't Eylād Goa, ligghen oock soemmighe kleyne Eylandekens / altemael vol Indiaēsche Palm-boomen / ende bydē mont vande Revier ofte uytganck leyt een Eylandeken / daermen heet Goa velha, dat is oudt Goa / alwaer niet veel besonders van daen comt / en weynigh bewoōt.

Eylandt vol Indiaensche Palmboome.

Dese landen van Bardes ende Salsette worden van des Coninghs van Portugaels weghen verpacht / al waer die Aercs-bisschoppē ende Cloosteren / met die Geestelickheyt / ende oock die Viçoreys ende andere sConinghs officieren haer salaris en jaerlicksche Renten en onderhout van hebben / door patēte ende Privilegien van den Coningh;

Sommighe lande by Goa verpacht / om den Aerts-bisschop ende andere officiers vā Portugael te onderhouden.

Wat het Eylandt is belanghende / is seer berghochtigh / en somtyts so woest op etlicke plaetsen / datmen vāde stadt vā Goa niet, en can (ofte seer qualick en met groote moeyte) over landt reysen / toe aende mont vande Revier en Zee-custe, 't Eylandt heeft veel Dorpen die al bewoont zyn vande Canarijns, welcke zyn die ingheboren ende naturalen van't landt / die haer alle met landbouwinghe en Indiaensche Palm-boomen generen ende onderhouwen; Die Dorpen ende wooningen van dese Canarijns zyn meest rondtom 't Eylandt aenden Oever en cant vande Revier / oft aen soemmighe cleyne Lackē / dieder ettelycke zyn / ende is daer door dat die Palm-boomē anders nieuwers wassen als op leegh landt / by 't water / en principalyck sandt grondt / waer vā op die hooghte noch te landtwaerts binnen gheen Palmboomen en zyn / dā alleenlyck aende stranden en plecken van sandt-gronden by de Zee ende Oeveren vande Revieren ende wateren, ghelyck boven die Stadt van Goa, leyt die Revier opwaerts oostwaerts aē by de drie mylen vā Bardes, aldaer die Portugaelsche schepen anckeren;

Oorsake waerom de Indische Palmboomen niet dan in leeghe landen by de watercant wassen willē.

Die Revier loopt met sommighe bochten; die schepen van hondert last luttel min oft meer / connen wel voor de stadt comē lossen: maer die Portugaelsche Kraken moeten eerst in Bardes lossen / ende willende alsdan / moghen vryelick voor de stadt comē;

Schepen van hondert lastē comē voor de stadt Goa laden ende lossen / maer niet grooter.

Die stadt is wel bebout ende betimmert met huysen ende straten op zyn Portugaels: maer zyn om die hitte wat leeger; Hebben ghemeenelyck alle in't gemeen hare Hovē en Boomgaerden achter die huysen vol alderley vruchten van Indien, Desghelycks hebben het gheele Eylandt door veel Lust-hoven van alle gheboomten van Indiaensche Fruyten / ende haer Speel-huysen / alwaerse haer gaen vermaken / daer die Indiaensche Vrouwen seer toe ghenegen zyn. Die stadt heeft allerhande Cloosters ende Kercken / ghelyck Lisbonen / behalven Bagynen ende Nonnen: want men kan die Vrouwen so dicre niet krygen dat zy haer willen laten besluyten / en Venus versaecken / ende wien zy liever het leven willen waghē ende verliesen / daer zy weynigh werck van maken / om haer wellusten te boeten ende te volbrenghen.

Pleysante Speel-hoven ende allerley Cloosters behalven Bagynen in Goa.

Het Eylandt is swinters / somers even groen / ende heeft altoos d'een of d'ander boomen in haer saysoen / dat een lust t'aenschouwen is, Die stadt leyt op sommige bergē en dalen gelyc Lisboenē; Heeft eertyts seer cleyn gheweest / en teenemael bemuert / met een drooge graft rondt om / daer geē water en en is / dan alst regēt, Dese mueren staen noch soo: maer die poorten zynder uyt / en die stadt is rondtom aengetimmert en bewoōt / so dat het altans wel tweemael soo groot van buyten is als van binnen / al waerse over al open is / sonder mueren ofte vestinghe / dan het Eylandt heeft een muer aende oost zyde / welcke

Het Eylandt van Goa swinters en somers even groen / hebbende altyts sekere vruchtē.

strecht

streckt teghen over 'tlandt Salsette, tot aen d'ander zyde teghen 'tlandt Bardes, en blyft alleenlick een beschutsel van't vaste land/ daer die Portugesen gheen ghebrek en hebben; Het gheheele Eylandt en heeft anders geen stercte noch bewaernisse/ dan op 't land van Bordes, op de hooghte/ aenden mont vande Revier/ al waer leyt een oudt vervallen Casteel/ daer 2. oft 3. yseren stucken op liggen/ ende een Man die daer des snachts wacht hout. Het Eylādt van Goa, aēde Custe vāde Zee/ ist seer hoogh/ ende altemet steen-clippen / dan 't Landt van Bardes heeft aende zyde vande Zee een seer schoone witte sandt-strādt/ wel een half myle ofte meer lanck; die bewaernisse van't Eylādt is / datter zyn aende oost zyde drie ofte vier passagien ofte poorten die op den Oever vande Revier staen/ aen't uyterste van't Eylandt/ teghen over 'tvaste landt / ende Salsette ende oock Bardes, elcke' poorte heeft een Capiteyn ende Schryver/ die daer wacht houden datter niemandt en mach uyt varē aen d'ander zyde/ dan met zyn oorlof/ ende die Indianen/ Decanyns ende ander Mooren eñ Heydenen/ die binnen Goa resideren/ eñ haer woonplaetsen hebben/ alse op't vaste landt trecken/ om alle waren ende lyftochten te halen/ moeten in dese poorten/ diemen Passos noemt/ elck een teecken (dat haer op den blooten arm ghedruckt wort) hebbē/ ende alsdan varense over aen d'ander zyde/ ende weder comēde moeten wysen het selfde teecken / waer mede zy vry moghen passeren / waer van zy betalen een paer Basaruken/ dat is so veel als een Duyt/ dit is het profijt vande Capiteyn eñ Schryver vande selfde Passo, ende des snachts hebben zy eenen Jonghen / die heeft sorghe een cleyn Klocxken te luyden dat op de poort ofte thoren staet/ ende gaet dickwils ligghen ende bint die koorde vande clepel aen zynen voet/ eñ also leyt hy altemets en lungelt ofte clept/ tot een teecken dat hy wacht hout / welck is alle die wacht ende bewaernisse die daer op't gheheele Eylandt is. Dese Passos zynder vyf/ te weten, een aende Zuydt zyde van't Eylādt/ daermē naer't vaste landt/ eñ oock naer't land vā Salsette passeert/ en is genaēt Benesterijn, wort althans ghe heeten Passo de S. Iago, om dat die Parochie van daer S. Jacob ghenaēt is; Die Tebe de Passo, is aēde oost zyde vā't Eylandt / alwaer men alleenlyck op't vaste landt passeert/ en wort genaemt Opasso seco, dat is so veel als die drooghe passagie: want op dese plaets is die Revier op zyn enghste eñ ondiepste. Die derde Passo aende zuyd-zyde van't Eylandt/ is by nae aen die stadt ghelegen/ genaemt Opasso de Daugijn, ofte van Madre de Deus, tot hier toe streckt die muer/ beginnende vande Passo de Benesterijn ofte S. Iago, ende voorts 'tgheheele Eylandt is sonder muer ofte schutsel, Van dese Passo recht teghen over vaertmen op een ander Eylandeken / het welcke respondeert met het vaste landt/ alwaer noch een Passo staet/ ghenoemt Opasso de Norwa. Die vyfste ofte leste Passo leyt vande stadt tot half weghen die Revier neerwaerts nae Bardes toe/ dese is die sterckste van allen/ ende best versien: maer op die maner van alle d'ander/ is ghenaemt Opasso de Pangijn, Van hier vaertmen naer Bardes, eñ oock alle die Schuyten ende Schepen/ die de Revier uyt ofte in varen/ moeten hier aenleggen ende ghevisiteert worden, dit is alles wat hare wacht ende stercte van't Eylandt is

Het Eylandt ende de stadt Goa onsterck van Wesē eñ beschut.

Ordonnantie hoe niemandt sonder verlof ende sonder eē ghegevē teyckē vertrecke noch wederco men mach.

Practijcke waer by de wachters voor haoren datse goede wacht houden.

Verclaringhe der namen vande passagien tot ende van Goa.

Alle schepē eñ schuytē moe ten te Pangijn aen leggen om ghe visiteert te worden.

beroerende, Wat die Portugesen justitie ende ghebiet met haer ordinantiē / so weerlyck als geestelick zyn belanghende/ is gelyck in Portugael, woonē inde stadt onder eē met die Indianē, Heydenen/ Mooren/ Jodē/ Armenien/ Gusaratē Banianē/ Bramenes/ eñ alle Indiaensche natien ende volcken / die daer alle woonen ende handelen / een jeghelyck in zyn Wet ende ghelooff/ sonder datmender yemant dwinckt yet te doen teghen zyn wil / dan alleenlyck datse haer Ceremonien van dooden ende levende te branden/ houwelycken eñ ander superstitien ende Duyvelsche inventien te doen/ verboden zyn vande Bisschoppen in't openbaer noch in't Eyland/ dan vrylyck toegelaten op't vaste landt / ende heymelick in haer huysen/ om te schouwen alle schandalen ende ergernisse die daer die niet ghedoopte Christenen aen soude moghen nemen: maer wat die weretlycke Justitie / handelingen eñ goede burghelycke Politie belanghende is/ zyn alle met den ander die in't Eylandt woonen / dat Portugesche recht onderworpen; Desghelycks die eens Christen ghedoopt is/ ende dan in eenige fauten ofte Heydensche superstitien bevonden wert/ is d'Inquisitie onderworpē/ wie dat het zy/ ofte vā wat punctē ofte fauten dat het soude moghen wesen, Het Eylandt en heeft van zyn selven sonderlingen niet daer't hem niet voeden kan/ dā cominigh Vee ende ghedropt van Hoenderen/ Geyten/ Duyven/ etc. maer weynigh / uyt oorsake die woestheyt ende onbequaemheyt van't landt/ dat al meest berghachtigh / woest ende wilt/ ende vol wildernissen is, Alle nooddrust/ soo van Vee/ Hoenderen/ Verckē Eyeren/ Melc/ ende dierghelycke dingen comt al van Salsette, Bardes, maer het meeste van't vaste landt; Coren Rys/ ende ander greynen / oock Olye ende alle ander noodsakelycke waren comen van buyten die Revier in / als van Cambaja vander Noorder custe ende die custe van Malabar ende ander wegen/ als wy inde beschryvinghe vande Custe eensdeels verclaert hebben, Wyn diemen heet van Palmen / hebben zy ghenoech / eñ soo veel dat'se ander placrtsen mee gherieven; Hebben weynigh soet water/ van alleenlyck een Fonteyn/ ghenaemt Banganijn, welcke staet een stuck weeghs ontrēt een quartier myls buytē de stadt/ waer mede haer die gheheele stadt ghereeft / dat die Slaven in potten halen/ ende door die Stadt vercoopē ende is seer goet om te drincken; 'twater om te koken / wassen ende te plassen / hebben putten ghemeenlyck in alle huysen; Het landt in hem selven is seer steenachtich ende droogh/ ende is roodtachtige aerde/ so datter zyn ghewest sommighe Italianen Alchimisten / die haer vermeten daer Coper ende Gout uyt te trecken / 'twelck den Coningh noch Viçorey niet toe latē willen/ door vreese dat die faem ende die schat soude locken ende oorsaeck wesen / om van hare omligghende vyanden te meer overvallen te worden / door begheerte vande rijckdommen / waerom het ghelaten wort daer nae te soecken ende te graven. By dese naervolghende uytbeeldinghe machmen sien die gheleghentheyt van't Eylandt ende die stadt Goa, met alle hare Straten, Kercken ende plaetsen nae het leven afghecontrefeyt.

Alderley natien handelen op Goa sonder bedwang der conciëntie behalven ons naturelicke superstitien openbaer te pleghen.

Ghedoopte Christenē zijn aen der Portugesche religie ende Politie verbonden.

De principael lyftochten moeten tot Goa gebracht worden.

Palm-wijn overvloedigh tot G. a maer geen soet water dan uyt een eenighe Fonteyn wat verre buyten de stadt.

Steenachtige ghegraven putten daer eenighe Italianen begheeren Coper eñ Gout uyt te krygē/ twelck haer om oorsake niet toe gelaten wort.

Dat 29. Capittel.

Vande costuymen der Portugesen, ende die van haer gheprocreert zijn, ghenaemt Mestiços, ofte half geslacht, so van Goa, als van alle die Orientaelsche contreyen.

De Portegesen trouwen Indische Vrouwen / en sommige kinderen worden Mistiços geheeten.

Die Portugesen in Indien zijn veel getrout met die inghebooren Vrouwen van't landt / ende die kinderen die daer von komen / worden ghenaemt Mestiços, dat is half ghestacht; Dese Mestiços zijn ghemeenlijck van coleur geelachtigh / niet teghenstaende soo zijn onder haer veel Vrouppersoonen die schoon ende fraey gefatsoneert zijn. Die kinderen vande Portugesen / Mans ende Vrouwen in Indien ghebooren / noemen zy Castisos, welcke zijn in als by naest gelijck Portugesen / hoewel van coleur een weynigh onderscheyts: want treckt oltoos op die geele couleur. Die kinderen van dese Castisos zijn vaelder ende gheheel Mestisos, ende die kinderen vande Mestisos zijn van couleur en fatsoen gelijck die naturelen ofte Decanijns vā't landt / so dat die afcomelingen vande Portugesen / Mans ende Vrouwen / ghecomen zijnde in't derde lit / schijnen naturele Indianen te wesen in couleur ende fatsoen; Haer neeringhe ende dagheilijcksche trafiequen zijn naer Bengala, Pegu, Malacca, Cambaja, China, ende alle weghen van Noorden ende Zuyden.

Beschrijvinge der Lenden daer de Mestisos meest by handelen.

Oock is [daer] binnen Goa ghehouden een dagel[ijcks]e vergaderinghe / soo vande Burgers [ende I]nwoonders / als vā alle natien vā Indien / ende omligghende contreyen / ende is gelijck d[i]e vergaderinghe van t'Antwerpen op die Burse / doch is different: want alhier comen so wel Edelluyden ende ander persoonē / als Cooplupden; ende men heefter alle dingē veyl van alle coopmanschappen ende Indiaensche waren / so dat het by naest eē merct ghelijck is; Dese vergaderinghe is alleenelick voor middagh / 'tgheheel jaer duer / behalven die Sondaghen ende Vier-daghen; beghint des morghens te seven / ende duert tot 9. urē / overmids die hiete vanden daghe / ende des nae-middaeghs niet. Op de principaelste straet vande stadt / genaemt die rechte straet / en wort gheheeten die Leylon, welck is soo veel als een uytroep: want daer zijn sekere uytroepers vande stadt daer toe geordonneert / die alle dinghen veyl hebben ende uyt-roepē.

Name der principael merckt strate in Goa / ende hoemen daer de Juwelen / etc. vent brenght.

Dese gaen alsoos ghedurende den tyde vande Leylon ofte uyt-roep behanghen vol allerhande Gouden Ketenē / allerley costelijcke Juweelen / Cleynodien / Perlen / Ringhen / en edel Ghesteenten; Desgelijcks hebben zy rondom haer loopen veelderley soorten ende natien vā captiven / Mannen en Vrouwen / jonck en oudt / dienen voer dagheliicks vercoopt / ghelijck men by ons die Peerden / al waer een yegelijck zijn gadinghe mach kiesen naer zijn fantasie / elck op zijnen prijs; Oock vintmen hier Arabische Peerden / allerhande speceryen / en drooghe Medecynen / welrieckende Gommē / ende dierghelijcke materialen; schoone ende fraye Tapetten / ende duysent derley curieusheyt van Cambaja, Sunda, Bengala, China, &c. dwelck een verwonderingh om sien is / enet welcke handelinghe haer veel gheneren / die alhier dagheliicks gaen coopen / ende op zijnen tijt weder vercoopen / ende so dickwils alser een sterf-huys is / soo wert alle het goet hier ghebracht ende verkocht tot eē hooger coe / met den selfden uyt-roep / 't zy vā wie dat het

Verhael der verscheyde Coopmanschappen / en hoe die uyt goede ordinantien openbaer vercoft wordē.

wil / al waert van den persoon vanden Viçorey selve / ende wort daer om ghedaen den olle Weesen ende Weduwen goet recht ende Justitie te doen / en dat het ten duersten vercocht mach werden / om datter alle man by mach comen om te myeen / in soe[m]ma datter een grousaem veel goets verkocht wert / aleer een jaer ten eynde gaet: want daer veel volcks sterft / om die ongheregelthept van hoer levē / ende de hitte van't lande. Op dese manier vā de vergaderinghe van Goa, werden oock ghelijck gehouden in alle ander steden en plecken van Indien / daer Portugesen woonen. Daer zijn der die haer gheneren (te weten / die ghetrouwe Portugesen) met hore Slavē en Slavinnen / die der sommighe thien ofte 12. ja 20. en 30. hebben: want costen weynigh t'onderhouwen. Dese Slaven gaen arbeydē om gelt voor diese vā doen heeft; halen Fonteyn water / datse duer de stadt vercoopen; Die Slavinnen maken allerhande Conserven en Cōfecturen vāde Indiaensche fruyten, veel fraey dingē vā Naywerck / Speldewerck en Borduer werck / ende als dan seyndese die schoonste en jonckste / fray opghetoopt ende toeghemaeckt die gheheele stadt duer / om 'tselve te vercoopen / om datmen duer de begeerten ende frayighept vande Slavinnen / soude ghelocht worden te coopen / 'twelc eneer ghescheet om 'tgeriet ende ghebruyck vande Slavinnen te hebben / ende zijn wellust daer mete te boeten / dan om de begeerten vande selfde Conserven / Cōfecturen ende Naywercken: wāt sulcks nimmermeer en weygheren / en hare dagheliicksche neeringhe af maken / ende met de winst die de Slaven ende Slavinnen also dagheliicks thuys brenghen / moghen haer Heeren haer ruymelijck onderhouwen;

Veel Portugesen generen haer met Slaven / die zy aen andere verhueren te arbeyden.

Slavinnen maken ende vercoopē fray handwercke / en verwilligē byslapen ten profyte der Portugesen.

Daer zijn ander die hanteren veel met wisselen / die muntē op zijnen tijdt op te coopen / ende alst pas gheeft weder te vercoopen / te weten: Coopē die Realen van achten als die Schepen van Portugael comen / en krijghen die dan tot 12. ten hondert; Dese verwarense tot de maent van April / welck is den tijt dat die Schepen naer China varen / als dan worden die Realen van achten ghesocht om derwaerts te voeren / en gelden ghemeenlick tot 25. ende 30. ten hondert / ende nemen dan weder inde plates een gelt dat op die tijt vā Ormus gebracht wert / ghenaemt Larrijns, dat uyt Persien comt / 'twelck zy krijghen tot 8. ende 10. tē hondert / welck zy weder bewaren tot dat die Schepen van Portugael comen in September / diese betalen tot 20. ende 25. ten hondert in wisselinghe van Realen van achten / als gheseyt is. Men moet dese Larijnen hebben om naer Cochin die Peper en ander waren te coopen / want daer het beste ende profijtelijckste geldt is, daer zijn noch ander munten genaemt Pagodes, Venetianers, en Santhones, zijnde van Goude / diese al op de selfde manieren coopen ende vercoopen / so datter veele zijn die anders gheen handel en doē / ende rijck doer met werden / principalijck die een goede hooftsomme heeft; dese wissel ghescchiedt ghemeenlijck vande gheestelijckheydt / die zy onder den duym door andere doen beschicken / sonder letsel ofte hinderrnisse; Nu zijnder sommige die leven op haer renten / welcke zy hebben vanden Palmbomen daer die Indiaensche Noten (Cocus gheheeten) aen wassen / van welcke zy seer wel connen leven ende goet onderhout hebbē / want dit die principaelste neeringhe is van't landt;

Opwisselinge der gelt specie geeft groot profijt den Portugesen.

Goensi se quaeris foro unden area pandat
Plurima frequens tectis splendida ..? opum?

Ut meream hic properet gemmas auroque nitentem
Ille abducta procul vendere mancipia?

Congesta huc videas Ganges quae portat et Indus
Insula et Eoo marcium in Oceano
Heogerb

Fori Goensis ubernarum mercium et mer ... celebrium illud frequentandum aperta ... explicatio per H. Linschoten...

Claere ontdeckinge vande merckt van Goa met haer winckelen waren en dagelickse Comptoyren door I H V Linschoten
44 et 45

Portugesen leven mede op rente ofte incomste van hare Indische Palm boomen etc.

landt; daer zijnder die dagelijcks crijgen vyt elc van elcken Boom een halve Pardau ofte meer / dat is soo veel als een Karolus gulden; men vinter die drie ofte vier hondert en meer boomen hebben op een erf / diese oende Canarijns verpachtē / gelijckmē by ons die Beemden / Weyden / ende Velden doet. Die Portugesen en Mestisen en werckē in Indien niet / ofte seer selden / dan leven al meest op die manier verhaelt / doch zijnder wel sommige ambachtslieden / als Hoedemakers / Schoenmakers / Sadelmakers / ende Cuppers: maer hebbē al meest hare slavē die inde winckels wercken, ende die meesters in haer gaen lancks die straten ende dienste houden haer soo manghnifyck als die beste, den minsten is daer soo goet als den meesten, den ghemeenen man als den Adel, en rijcken / sonder eenighe onderscheydt in haer conversatie / courtosie / ende ghemeenschap, alle ander aendachten ende handwercken zijn al meest Indiaensche Heydenen / ende ghedoopte Christenen van't landt. Niemandt en ghenieт die Burgerschap / Previlegien / ende Libertepten vande stadt / dan dieder ghetrout is / ende residentie hout, daer zijn onder haer maer twee staten / oft soortē van volck / te weten: die ghetroudē / ende soldaten / want alle die eenloopende ghesellen die niet getrout en zijn / worden genoemt soldaten / welcke den eerlijcsten noem is diemen mach hebben, niet dat die soldaten eenighe obligatie hebben / ofte onder 'tghewelde ofte ghebiede van eenigh Vendel ofte regiment zijn / welc in gants Indien niet gheuseert wert: dan soo haest als die Portugesen in Indien uyt Portugal comen / gaet een yegelick zijnen wech waert hem goet dunckt / hoe wel datse alle in Portugal opgheschreven ende in een register gestelt worden / dat jaerlijcks met die selfde Schepen naer Indien gesonden wordt / ende gheschiet op dese manier / alle die persoonen werden aengeschreven / elck met haer namen ende toenamen / met die soldye soo zy van den Coningh ghenieten; daer zijnder sommige die hebben den tytel van Fidalgo da caza del Rey nosso Señor, dat is edelman van des Coninghs huys / welcke is die eerlijckste tytel; daer zijn ander genaemt Mosos Fidalgos, dat is oock een eerlijcke tytel, en zijn uyt gemeen edelmans kinderen / ofte deur gunste vanden Coningh daer met verheven; nu zijnder noch die ghenoemt werden Cavalcheiro Fidalgo, dat is so veel niet als d'ander twee, dit is oock een verheven tytel / ende is een tytel van Ridderschap / die door eenige feyten Ridder gheslaghen zijn / om een cleyne sake gherijdense malcanderen daer met / want waer datse eens eenē tocht doen ofte van verre sijn / terstont latense haer van een Capiteyn ofte ander edelman Ridder slaen / waer op zy haer dā dapper beroemen / ende is so ghemeen datter nau een Cocks jonghen ende Burger en is / oft hy heeft den slagh van't Ridderschap antfangen. Nu zijnder noch diemen noemt / Mosos da camara, do Numero, e do serviço, dat is des Coninghs dienaers van zijn camer / sommighe zijn van't getal / ende ander vande dienste / dit is den eersten tytel ofte graet vā eere / waer mede men alsdan met verdiensten op meerder climt / ende die boven-ghenoemde metter tijdt ende versoeck vercrijght / waer op haer die Portugesen meer beroemen / dan op alle den rijckdom vande werelt; noch zijnder die ghenaemt worden Escuderos Fidalgos, dat is Schiltknecht / is oock eē graet vā eere / d'ander werden opgeschreven voor Homēs dverados, dat zijn mans met eeren; ende die slechtste en minste sonder tytel met allen / worden opgheschreven voor slecht Soldaet / welck is het ghemeen ende rapiaemus volck / dese worden een yeghelijck betaelt haer salarijs conform haer tytelen; dese mogen een yegelijck in zijn qualiteyt ende graet (door lange diensten ofte vrome feyten / maer meest met gunste) hare tytels verhooghen / want naer hare tytels worden hare diensten gheloont; die Portugesen nu aldus opgheschreven wesende / die naer Indien sullen varen / wort het register vande selfde (in Indien comende) bewaert in handen van eenē Officier vanden Coningh daer toe gheordineert / die oock alle drie jaren verandert wert / als alle ander / dese wert ghenaemt schrijver van't Matricola generael / en heeft noch ander 3. ofte 4. onder-schrijvers / die alle dingē schrijven naer zijn bevel.

Verscheyde hand wercke der slavē / dienste der Portugesen / ende vande ghelijcke ghemeensaemheyt der lieden.

Niemant dan aldaer ghetroude en residerende moghen borgers vryheden ghenieten / ende vande twee staten der lieden.

Wāde inschrijvinghe der passagiers op Indien / en vā de vryheyt die zy niet te min hebben als zy in Indien comen.

Vande tytels ende eere die de passagiers verwervē door haer ghedane reyse.

De Portugesche passagiers beroemē haer meer van haer verworven tytel ende eer / dan van haer verworven rijckdom.

Het Register der opgheschreven Portugesen wert in Indien bewaert.

Als nu in Indien die Somer aen comt / ende noodigh is eenighe armada uyt te senden om eenighe tocht te doen ofte die custe te gaen bewaren / oen die coop-vaerders ende trafficantes (die ghaen en comen) te convoyeren ende te beschermen / ende te beletten die Malabaren, hare vyanden / datse niet uyt en comen oen eenighe schaden te doen / gelijckse evenwel jaerlijcks doen / soo wert dan jeghens September (de Somer beginnende) den Trommel gheslaghen / wie den Coningh wil dienen op die armade te water / dat hy come op die Matricola, generael ghelt ontfanghen / en alsdan wert vande Viçorey verordineert een opperste Capiteyn / en ander onder Capiteynen / op elcke Fuste en Galeye / so dat op die Galeyen byde hondert mannen ghesetwerdē / op die Fusten byde dertich / luttel min ofte meer; dese werden alle betaelt op die Matricola, na hare tytels / elcke naer dat hy uyt Portugal gheregistreert comt / ende dese betalinghe gheschiet by quartels / elcke quartel is drie maenden / te weten: den slechten Soldaet / seven Pardauwen Xeraffijns ghenaemt / elck Pardau drie Testoenen Portugalsche munte / ende een eerlijck man negen Pardauwen / die Moço da camara elf Pardauwen / ende alsoo naer advenant / ende alsdan boven dien gaen die Capiteynen de Soldaten biddē ende smeecken / ende buyten hare besoldinge ende salarijs vanden Coningh noch yet geven uyt haer eyghen buers, wont een yegelijck soeckt die beste Soldaten te hebben / ende coopen veel dingen van victualie ende provande op haer eyghen costen / om die Soldaten te vrient te hebben en wel te tracteren; ende eeten inde Fusten ofte Galeyen / altesamen aen een tafel, ende die Capiteyn tracteert altoos de Soldatē met grooter beleeftheyt / ende courtosye / anders en souden se op hem niet veel passen / noch onderdanigh wesen, en die armade uyt wesende / loopt altoos lancks die custe gints en weer / en somtijds in eenighe havenen tot die maent April; int leste van dien comense weder in Goa, verwinteren ende opliggen / en alsdan is die obligatie vande Soldaten uyt / ende een yegelijck loopt zijns weeghs / sonder yet meer onderhoudinghe te hebben van s'Coninghs weghen / en alsdan soo passeert den Viçorey een certificatie voor den oppersten Capiteyn vande selfde armade / waerinne hy ghetuyght hoe dat alsulcken Capiteyn deur zijn bevel in des Coninghs naem / heeft uyt geweest en zijnē dienste soo veel maenden / bewijsende die custe en Zee, ende eenige feyten gedaē hebbende stater

Costuyme en Trommel-slach om oorloghs volck te werven tot convoy ende andere custen in Indien.

Tytels en Soldye der Soldaten.

Den Winter begint omtrēt April / en dan werden de Soldatē ontslaghen van haren dienst.

brecht

breedt in/ ende hoe dat hy op zijn eyghen borse ende costen heeft veel gedespendeert / tot dienste van zijn majesteyt/volghens die Capiteyn

Costuyme der afgheda̋ede Capiteyns ende Soldaten.

generael/door auctoriteyt vande selfde certificatie passeert voort alle ander Capiteynen en̄ Soldaten / elck een besonder certificatie naer die selfde forme ende inhoudt/desgelijcks zijnder sommighe edel-luyden / die des Winters tafel houden voor alle Soldaten die daer willen comen eten / waervan zy insgelijcken certificatie trecken / ende van alle watse connen versieren/ welcke certificatie zy vergarē thien twaelf oft twintich/ende gaen daer mede met oorlof vanden Viçorey naer Portugael/eysschende daer mede recompense van harē diensten/naer uytwysen haerder certificatie / hier by moeten dese brenghen een certificacie vande schryver vande Matricola generael / vande tydt haerder residentie in Indien / en̄ hoe dat haer noyt eenighe clausula van eyhalderye op haer tytel ghestelt is/ desghelijcks van alle officiers/rekenmeesters/ vande munitie en̄ wa-

Maniere der Pasporten voor den Soldaten als zy weder na Portugael willē.

penen ter Oorloghe dienende / victualye ende dierghelijcke/ de welcke dickwils de Capiteynen ende Soldaten / ende door van yet schuldich blyven ofte quade rekeninge geven/waer van terstont aenteekeninghe ghestelt wert / op den tytel van alsulcken persoon die verbroocken heeft/ vā welcke Officiers altemael moeten certificatie hebben/ als datse geen clausulē van eenighe schaden aenden Coningh hebben; met dese certificatie gaense naer Portugael en hebbē al eenigh offitie op die memorie om te eysschen / naer dat haer qualiteyt ende dienste ghegunt sal worden;hebbense iemand int Hof die voor haer spreeckt / ende met brenghen.

Voor gunst int Hove in Portugael comen sommige Indische soldaten tot goede officien.

om die handen te smerren/alsdan werdē haer die offitien ghegeven voor drie jaren/als Capiteynē/ Factoryen/ Schipverschappē/ Rechters / etc. en alle offitien ende amptē van Indiē:maer moetense selver gaē bedienē,sommige erygense oock wel met faveur om die te transporteren/vercoopē/ ofte met hare dochters in houwelijck te geven/ ende alsdan wert die patente van sulcken offitie ins Coninghs cancellerye gheregistreert ende in Indien gesonden/ ende moet dan vande Viçorey geconfirmeert werden; Dese offitien worden altoos gegunt in vagante van die voor hem ghe-

Meerder verhael vande officien der ghetrouwde Portugesen.

provideert zijn / ende alsdan besiemen het register / hoe veel datter voor hem zyn / als die haren tydt om is / ofte by avonteuren sterven eer haren tydt comt / alst dick gheschiet ofte absent zyn/ soo wert altoos ghe provideert die de naeste volght / en̄ byderhand is welcke is op't cortste die ordinantie ende maniere van haer regeringe/ende oorloghs handel belangende, Die ander regeringhe vande rechten ende Justitie is als in Portugael/ by dit naervolghende conterfeytsel machmen sien die rechte straet van Goa, met hare dagelijcksche handel ende vergaderinghe / diese Leylon noemen / alles naer't leven afghebeeldt.

Dat 30. Capittel.

Vande Portugesen en̄ Mestisen haer huijshouden, courtosyen, trouwē, ende ander ghebruijcken en manieren van Indien,

De Portugesen houden veel Slaven ende Slavinnen om pronckeren.

De Portugesen / Mestisen / ende Christenen houden eerlijck ende seer magnificq huys, hebben gemeenlijck (als gheseyt is) vijf / ses/ thien / twintich/ sommighe meer ofte min slaven ende slavinnen tot haren dienste/ een yegelijck naer zynen staet ende qualiteyt/ te weten: wat die getrouden aengaet / ende zijn in alle haer dinghen in huijs seer reynlijcken ende suyver / principalijc in haer lywaet, want hebben alle daghen hare schoone hemden ende ander gewaet datse aen't lyf dragē/ so wel mās als vrouwē/tot die slavinnē toe/overmits de hitte van't land,

Nettigheyt der Portugesen ende der Slaven.

Die Portugesen worden alle int ghemeen gediēt met grooter graviteyt/ sonder eenigh onderscheydt tusschen den edelen ofte ghemeene Burgeren ende Soldaten, ende in haer gaen/ conversatie / en̄ courtosye alle onder malcanderē op een manier ; gaēde langhs der straten seer lācsaē / en̄ met grooter hoogh moedigheyt en opgheblasenheydt / met een slave die haer eenen grootē hoet ofte heuvel voor ende over

Practijcke der Portugesen om den regen ende Sonne op straet te keeren.

't hooft draeght/om te beschutten de Son ofte reghen datse hem niet en raeckt;oock gemeenlijck inden tyt van regen/ hebbense eenen jonghen achter haer die een schar laken ofte anderen langē mantel naer draecht / om alst regēt die Herren om te doen, ende wesende voor den middagh/ draecht den jongen altoos een kerē ofte fluweelē kussenegien naer/om inde kerck Mis hoorende/daer op te knielen , laten haer oock meestendeel het rapier van een slaef ofte jonghen naer draghen / om haer niet te swaer te vallē int gaen/ ende haer gravitëyt te beletten, Wanneerse malcānderen tegen comen / een

De Portugesen laten haer altyt een kussen over straet na draghen.

groot stuck eerse genahen / beginnen met eenē grooten Besolas Manos het lyf te buygen/ en̄ die voet uyt te steken/malcanderen te groeten met die Bonet ofte hoet tot by naer die eerde toe, desghelijcks inde kercke comende hebben hare stoelen alle ghereet / die haer slaven haer te booren bereyt hebben/ ende in comende staē alle die daer ontrent zyn overendt / ende met die selve buyginghe doen hem een groote reverentie,ende soo't geschiede dat iemandt eenige courtosye doende was als die manier daer is/ ende den gheenen die't gedaen wort daer weynigh op paste / ende hem desghelijcks niet en dede / souden alleen om die oorsake hem ver-

Verclaringhe hoe haer de Portugesen laten kennen.

volgen ende doen zyn huyt aen stucken slaen/ seggende:dat hy hem misprësen heeft/'twelcke haer om gheenen waerom te lyden en staet/ want soude die grootste schande vande werelt wesen/soo zy dat niet en wreecken/ende als zy haer willen wrekē van yemant die haer eenighe onbeleeftheyt ghetoont heeft /oft eenighe ander oorsake / waer van dat het soude mogē wesen/so vergaderen zy thien ofte twelf haerder vrienden/ bekenden/ ofte speelghenooten/ ende nemen den geenen waer daer zy't op gemunt hebben/ende slaen hem soo langhe datse

De Portugesen wreken haer eyghen eergierigheyt.

hem voor doot ofte weynigh min laten liggē/ ofte doen hem alsoo deurstrycken door haer slaven; ende dit houdense voor een grootē eere ende vroomicheydt/datse haer so weten te wreken / waer van zy haer wel dorven openbaerlijck beroemen ; ende alsse hem niet en begeerē te dooden / doense hem wel dapper een dichte ende morwe huyt cloppen / met een dick riet/ ghelijck een mans been/ diemen noemt Bambus, soo dat hy daer met voor acht ende meer daghen ghenoech heeft/ja latense dickwils also voor doot liggen/ 'twelcke hare dagelijcsche neringhe ende ghebruyck is / sonder dat daer yet meer wert naer ghevraeght noch om ghesien;

Onbermhertighe straffe der eergierigheyt.

Oock gebruycken zy lange sacxkens met sant ghevult/ waer mede zy malcanderen die lendenen in morselen slaen/ en gants lam ende ghebroken leden maken ; Als iemandt een ander

Langhe sackens vol Sant ghevult voor slaende knuppels gebruyckt.

in zijn

Manieren vande visiteringhe der huysen.

in zijn huijs gaet visiteren afte besoecken/ al ist schoon dat den ghevisiteerden een vande principaelste eerdom is / ende die visiteerder een slecht Soldaet ofte ander quidam/ so is de usantie dat den gevisiteerden compt beneden aende deure met die Bonet inde hant/ met een groote beleefthept ende eerbiedinge/ ontfanget den geenen die hem comt besoecken/ ende gheleyt hem also voorheen tot op die Zale ofte

Noch vande vergierigheyt der Portugesen.

camer van zyn huijs daer hy hem spreecken wil / ende presenteert hem eenen leynstoel om te sitten/ aleer hy seluer gaet sitte/ ende alsdan vraecht hy hem wat zyn begheerte is/ en hare reden volepndt hebbende/ gaet hem weder geleyen tot ae die duere / met die selfde courtoysie ende eerbiedinge met een Besolas Manos achter aen; ende soo't sake waer dat hy sod niet en dede/ ende hem int sitten presenteerden eenen cleyne stoel sonder leyn / te weten: minder ofte verachter als die hy voor zyn selven neemt/ souden hem die visiteerder qualick te vreden houden ende voor een groote verachtinghe/ ende soecken alle middelen om dese injurie op den selfden te wreken; Wanneer zy hare bruyloften houwen ende trouwen / het zy wie dat het mach wesen / die eenich vermoghen heeft/ niemant uytghesondert/ soo vergaren alle die vrienden/ gebueren/ ende bekende te peert; die geen peerden en hebbe/ make dat zyse leenen; zyn seer costelijck toebereydt tot vijftigh ofte hondert toe/ meer ofte min / naer dat die persoon is / ende ryden soo altesamen in goeder ordenantie naer die kercke/ met hare dienare/ ende hoeden voor de Son; die vrienden ende gheleyders voor aen / ende int laetste ghelidt comt den Bruygom tusschen twee/ die zy ghe-

Heerlijcke vercieringhe der Bruyloften met Peerdvolck.

vaders noeme/ en daer naer volght die Bruyt die ghedraghen wert tusschen twee Commeres, alle drie elc in haer Paliamkijn, wel ende op't alder costelijckste toegemaeckt/ ende daer naer volgen die slauen ende slavinnen die achter aen loopen gelijck die jaght-honden/ ende aldus aende kercke comende/ ende ghetroudt zynde/ nae die usantien ende ceremonien van die Roomsche Kercke / werden weder inde selfde ordinantie naer huys ghebracht / ende

Costelijcke Banketten ende ghespel/ tot vercieringhe der Bruylosten.

by huys comende / liggen die ghebueren ende naeste vrienden inde vensters op rijcke Indiaensche Tapetten / ende begieten die Bruydt ende Bruygom int voorbypasseren met roos-water / ende ander welrieckende gedistileerde wateren/ en met Roosen/ Suycker-erten ende confecturen ofte Rozen/ ende hebben int ghemeen die yet wat vande staet is / hare slaven die op die Schalmeyen en Trompetten een lieflijcke enclodye make / dat een lust om hooren is; ende by't huys comende daerse woone soo nemen die Bruyt ende Bruygom met een nyghen ende duyghen ende groote reverentie oorlof van al die haer gheaccompangieert hebben/ die alle rontom te peerde staen byde deur/ ende soo gaen die Bruyt/ Bruydegom ende die Comeres boven inde venster sitten met grooter gravitept/ ende dan beginnen die haer

Courtosie en vereeringhen der Bruyt als oock van Bruyts gasten/ etc.

ghelept hebben tot de getroude eere/ een voor een / eenen loop ofte run te doen / beginnende die gevaders ofte Comperos aldereerst/ ende daer nae die anderen also vervolghende / tot twee ofte drie malen eee / ende dit altoos met een ghedurighe musijcke van Schalmeyen diese in Indien seer gemeen hebben / want die van eenigh vermoghen is/ heeft er altoos dan hem selven in huijs; dit volendt wesende/ passeren alle voor by't venster daer de Bruydt en Bruygom sitte/ met een reverentie ende gaen deur/ behalven die ghevader ofte Comperos, die gaen boven bijde Bruyde ende Bruygom haer gheluck biedende/ dan werden sommige confecturen ende Masapeynen voorgebrocht/ om eens water op te drincken/ ende naer sommighe courtoysie diese de nieu ghehouden tot wenschen / gaen wech/ ende blyden alleenlijck drie ofte vier vande naeste vrienden / alwaer een maeltijt bereydt is / weynigh van spijse ende costelijck/ de welcke zy metten lichten overslaen/ met weynigh rumoer/ ende springen daer naer terstondt mette Bruyde te bedde/ sonder eenige ander ceremonien ofte oncoste/ waermede die Bruylofst volendt ende uyt is. 'Tgheschiet dickwils wel datse al met malcanderen te bedt zijn een paer uren voor des Sonnen onderganck/ want en hebben die patientie niet so langhe te beyden/ als in dese landen; Wanneer men een kint sal doopen / wort op die selfde manier gheleydt naer der Kercke

Manieren der kinderdoopinghen.

met peerden / ende op't leste ghelidt comt die Peter alleen / ende daer naer volghende twee knechts te voet / den eenen met een groot Silvere ofte verguldde Becken vol broots gebacken ghelijck krakelinghen/ diemen in Portugal Rosquilhos noemt/ ende int midde een groote Wasse keerse/ vergult ende frap toegemaeckt/ ende met soemmige Goude ofte Silvere penningen doorsteken/ tot een offer voor

Vergulde Wasse keerse op kinderdoopinghe/ en ander Ceremonien.

die Pastoor die't kint doopen sal/ ende vooris bedeckt ende bestroyt met Roosen; den andere draeght een groot ende verheven silveren ofte vergulden Soutvat inde een hande/ ende een Lampet van't selfde stof inde ander hand/ els met rijcke ende costelijcke dwalen ofte handdoecken op die schouderen hangen; daer naer volghen twee Palamkijns / inde eene sitt die Comere / en inde ander die Vroevrouwe met het kint/ bedeckt met een costelijck cleedt ofte mantelken die daer expresselijck toe gemaeckt werden/ ende also die ceremonien vande doop inde Kercke volepnt wesende/ wort wel er naer huijs gebraght met die selfde ordinantie; et de thuijs comende/ hebben die selfde manier van Mosijck van Schalmeyen/ runnen/ ende loopen met die peerden voor by't venster daer die Comere sit / met die selfde ceremonien als boven vande Bruylost; Dit is die maniere/ usantien/ ende ghebruijcke vande gheertoude/ ende die gene die huijs ende familie hebben: Maer wat die Soldaten/ dat ongetrouden zijn is belangende / vare des Somers op de Armada te water; ende inde steden en op't land wesende / houden haer alle int gemeen seer magnifijck / ende gaen alle met grooter gravitept

Gheselschap ende wooningen der Soldaten.

lancks der straten/ wel ghetracteert met haer slaven ofte gehuerden/ die haer den hoet voor de Son ofte regen naer ende over 'thooft dragen: want men vint vande Indianen die haer daer toe verhueren / voor den ghehelen dagh voor 25. Basaracos, dat is soo veel als twee stuyvers ofte een stooter/ door de gene die

Indianen hueren ...

gheen Slaven en hebben / ofte daer toe niet en willen gebruijcken. Die Soldaten houden int gemeen met haer thien of twaelven huijs/ alwaer zy onder haer hebben een slaef ofte gehuert Indiaen ofte twee die haer diene / ende die hemden ende cleeder wassen/ ende hebben een stoel vier ofte vijf met een tafel / ende elck een bedt; haren cost is Rijs in water ghesoden met wat ghesouten visch ofte ander coesausen van cleijn valeur / sonder broodt / ende claer Fonteyn-water tot haren dranck/ waermede

zy wel

Ghewoonlijcke spyse ende habyten der Soldaten.

zy wel te vreden zijn, wat haer cleedinghe aengaet / hebben onder haer allen altemets een goet habyt ofte twee van Zyde ghelijcke daer tghebruijck is / ende als d'een uytgaet blyven d'ander in huijs sitten / want in huijs en heeftmen gheen cleederen van doen / ende sitten alle het zy wie dat het ooc is / alleenlijck int hemdt ende lynen broecken aen / en voorts bloot door die groote hitte / want al gaetmen twintichmael op eenen dach uyt / soo salmen heen soo veel mael cleeden / ende elcken mael weder ontcleeden alsomen 'thuys comt, Sommige Soldaten hebben eenighe Edelmannen ofte Capiteynen / die haer altemets wat gelts by leggen om haer te cleeden / om datse wederom alst tijt is bereyt souden wesen met haer te gaen inde armada des Somers / en ooc om haer te vriët te hebben / by nacht ende ander tyden / haer te geleyden ofte haer te helpen wrëken alsser eenighe injurie ofte leet ghesciet is / ghelijck verhaelt is / wät die in Indië die meeste Soldatë te vrient heeft is de meeste ontsien eñ bevreest; in somma datse haer op dese manier altesamë eerlijck onderhouden sonder onderschept daer aen te sien vande beste van't landt; Veel ende meest hebben haer principale assistentie ende onderhoudt vande getrouwde vrouwen vande ander Portugesen ende Mestisen / ende oock Indiaensche Christené / die altoos goede uytreyckinghe ende handtgiften doen / om hare boose begeerten ende onkuyschept te versaden / 'twelck zy lnt heymelijck genoegh weten by te brengen; daer zijnder ooc die haer generen die eenige faveur van vrienden hebben / met hier ende daer te trecken / met eenighe traffijcke eñ handelinge van coopmanschappë / welckmen Chatijns noemt / de'e verworpen 'toffitie van soldaetschap inde armadas te varen ende den Coningh te dienen / want als ghesegt is / daer niemant toe ghedwonghen wert / al comense int ergister van Portugael, niet jeghenstaende behouden evenwel den naem van Soldaet so langhe alsse eenloopent ende niet ghetrout en zijn; die Soldaten begeuë haer hedensdaeghs meer tot Chatijnen ende coophandel te dryven / dan om den Coningh te dienen in zijn armeyen / oorsake dat die Capiteynen ende edellieden beginnen te verslappen die Soldaten goet te doen / voor datse in voorighe tyden pleghen te doen, Desghelijcks soecken olle meest haer tot rusten ende wellusten te begevë / waer om haer so zy't connen te weech brenghen liever tot handelinge begheven van d'een plaets op d'ander te trecken / ende te trouwen eñ neder te slaen / eensdeels dat die dienstë wepnigh betaelt worden aende slechte Soldaten / om dat wanneerse al hebben thien ofte twintich certificatie van haren tijt in de dienstë gedaë / so en hebbense die macht niet om die reys nae Portugael te doen / ende eenige presenten met te nemen / om aldaer te schencké / want sonder dat / zy niet veel gehoort noch gesien in zijn / eñ oock alse al schoon eenigh offitie ofte ampt naer haer qualiteyt vercreghen hebben / soo loopt het so langh aen al eer den tijt comt dat zyse moghen bedienen / datter soo veel noch een offitie ofte ampt staen / ende d'een naer d'ander gheprovideert wert / dat dickwils den tijt met het leven volëyndt / al eer den dach verschijnt dat zy een beurt crijghen; ten anderen die verdigheyt vande weech ende perijckel bäde langduerighe Zee-vaert doet menigh in Indien blyven / ende hem aldaer te gheneren / soo hem dat beste eerst voorder hande comt, Om alle dese oorsaken en wert altoos in Indien die oorloghe soo vierigh niet gedreven noch nieuwe landen gheconquesteert ende ontdeckt / alst wel inden eersten geschieden / die doen alleenlijck streden om prijs eñ eer te verwerven / eñ goede fame na te laté: maer inder tijt zijnse al om rapë uyt / so wel die Viçoreys, regerders / als alle d'ander / ja tot die Geestelickheyt toe / en wort weynigh gepast op't gemeene landts weldaert ende des Coninghs dienst / dan alleenlijck haer particuliere interessen / eñ maken hare rekeninghe dat zy daer maer drie jaren elck in haer ampt zijn / waerom expresselijck segghen: niet te willen verbeteren dat andere voor haer niet gedaen en hebben / laet sorghen die naer comen / want die Coningh haer sulcke ampten ghegeven heeft / om haer diensten te betalen / en niet om 'tlandes profijt te voorderen / daerom en wertet tegenwoordigh in Indien niet meer gewonnen noch ontdect: maer eer verliesense altemets hier en daer een plaets / hebben genoegh te doen datse behoudë in bescheriden datse besitten eñ van lange jaren in haer gewelt hebben / eñ datse die custe ende Zeevaert schoon houden / hoe wel datter menigh Coopman moet het zijn verliesen / al eer een jaer ten eynde gaet / door de onveyligheydt vande Zee / eñ onachtsaemheydt vande Portugesen in de hare regieringhe / ende is te beduchten dat het alle daeghs sal verargeren / alsmen openbaerlijck mach speuren daer op lettende / waermede ghenoegh verhaelt zijn de manieren der Indische Portugesen / ende hore usantien van oorloge die zy al te water plegë / want te lande en canne niet reysen / overmits die verschepde Coninghrijcken ende natien vä volcken die onder malcanderë altoos oneens zijn / ende sommighe vrienden ende ander vyanden vande Portugesen: want die Portugesen hebbë allenlijc sommige plaetsen / stedë eñ Fortressen met haer havens op die Zee-kant gelegen / sonder yet binnë het land innewaerts te hebben / als wy inde beschrijvinghe vande custe verclaert hebben, By dese naervolghende figuere machmen sien hoe die Portugesen ghetrouden en Soldaten in Indien langs der straten gaen / desghelijcks hoe dat zy te peerde ryden / niet alleenlijck die Edel-lupden: maer elck een die eenige macht heeft een Peert t'onderhouden / so Coopman als Ambachtsman wie dat die zijn / ende hoe datser laten draghen inde Pallamkijns, over die straten ende deur de stadt alst haer niet en lust te peert te ryden ofte te voet te gaen; oock soo machmen sien het fatsoen vande Fusten daerse met ten oorlogh te water varen / die welcke hare vyanden die Malabaren oock ghebruijcken: want anders geen schuyten noch Schepen en hebben; doender groot quaet met / zijn seer licht / so wel te seylen als te roepen / men ghebruijckse oock tot coopvaerdye / om die bequaemheydt daer mede over wegh te comen.

Eygen haet is oorsaeck vä faem soeckinghe in 's Coninghs dienste te vergeten.

Verslappinge des ghetrouwen dienste doet haest weder verliesë dat ghewonnen is.

De Portugesen hebben so i nughe Fortressen op de Zee cant maer weynich binnenslands.

Het bysteende conterfeytsel verthoont der Portugesë manieren.

Dat 31. Capittel.

Vande manieren ende usantien der Portugaloysets eñ Mestisen vroowen in Indien.

Portugesche vrouwen comen weynigh op straet ende tee Kercken comende werdense seer curieus ende bedecktelijck ghedraghen.

Die Portugesen / Mestisen ofte Christenen vrouwen in Indien sietmen seer weynigh / want sietmen meestendeel verborgen in huys / ende en gaen niet uyt dan seer selden / alsse te Kercken gaen ofte malcanderen gaen visiteeren / 'twelck noch seer selden ghesciet, ende daerenboven alsse uytgaen

wordë

Gestus et habitus tam civium quę militum Lusitanorum in oriente agentium, cum publicum prodeunt

Contenancyen ēn habyten der Portugeesers so burgers als Soldaten in oost Indien als se op die straten comen

46 en 7

Hoc habitu, qui e Lusitanis Nobilitate aut dignitate clariores in India fere conspiciuntur per plateas obequitant.

Op dese maniere ryden gemeenlick over straten die Portugeesche Edellieden Regierders en Raetsheeren.

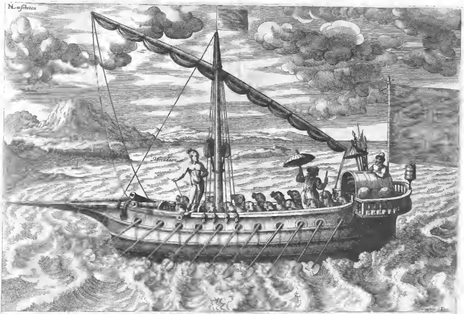
46 en 47

Hac forma Lusitanorum nobiliores et qui opulen:
tiores se gestari iubent

Op dese maniere laeten haer die Portugeesen dragen
die van affcomste en vermoegen zyn.

46 en 47

Naves celoces seu biremes, quibus Bello et transportandis mercibus utuntur Lusitani, et eorum hostes Malabares.

Fusten welcke die Portugeesen ende haer vianden die Malabaren gebruycken ter oorloch, ende om coopmanschap te voeren.

46 en 47

worden noch seer wel bewaert/ want worden ghedraghen in een Pallamkijn met een cleedt ofte matte bedeckt/ soo datmense in gheender-ley manier sien en can; wannerse ter Kercken gaen ofte eenige visitatie doen/ hebben seer costelijcke cleederen aen/ ende gouwe Brafelettes ende Manilias aen haer armm/ ende costelijcke ghesteenten ende Peerlen; aen haer ooren hanghen riemen vol Juweelen ende Clenodien, die cleeden van Damast/ Fluweel/ ende

Vande Christenen Vrouwen pronckerijen ende kleedinghe.

Brocado/ wāt die Zyde is het slechste datmē draghen mach; in haer huysen alle int gemeen gaen met bloote hayre ende ontdeckten lyfen met een hemdeken genaemt Baju, 'twelck haer comt tot over den Navel/ ende is soo fijn datmen der het gheheele lijf door siet/ ende vande Navel nederwaerts draghen maer eenen geschilderden doeck drie ofte viermaels om't lijf gesmeten; dese doecken zijn seer frap gemaeckt/ ende sommighe costelijck met alle figueren ende loof-werck van diversche coleuren/ voorts is die reste van't lijf bloot/ sonder pet aende beenē noch voeten te dragen/ dan met de bloote voeten inde muylen ofte Pantoffelen/ gelijck oock de mans desgelijcks; Dese dracht hebbense altoos int huys/ out ende jonck/ rijck ende arm/ niemant uytghesondert/ want zy niet uyt en gaen/ dan selden/ ende dat bedeckt ende gedraghen/ ende wat datter buytens huys van doen is dat beschicken die Slaven ende Slavinnē; Die vrouwen en eeten gheen broodt ofte seer selden/ noch oock die Slaven noch Slavinnē/ niet datse sulcks laten om die dierte/ want is ser ghenoegh ende in grooter abondantie/ dan

Weynigh Broodt dan Rijs broodt ghegheten/ ende hoe en dat bruijcke.

zijn so gewent op het Rijs te eeten/ dat zy selfs anders niet en begeren/ 'twelck zy koken met water ende eetent met eenige gesouten visch/ ofte een ghesouten fruijt ghenaemt Mangas, oft met eenige anderen compost van visch ende vleysch gemaeckt met sop dat zyder op gietē/ ende alsdan eetent mette hand/ want mē daer gheen dingh met lepelen en eet/ en soo zy't jemandt saghen doen/ souden der met spotten;

Met lepelen te eeten wert spottelick gehouden.

Desgelijcks wanneer zy drincken/ hebben een manier van Potgiens gemaeckt van swarte aerde/ zijn seer fijn ende dun/ op die manier vande pullen diemen by ons ghebruyckt om die bloemen in te setten/ ende binnen inden hals is een schildeken vol gaetgiens, Dit cruyrken wort ghenaemt Gorgoletta, om dieswille dat alsmen wil drincken soo houtment om hoogh om niet aende mont te raken/ ende alsdan comt het water door de gaetgiens die binnen inden hals int schildeken staen/ ende loopen al gorgelende inde mont sonder een druppel te storten/ 'twelcke zy doen door groote reynigheyt/ om dat niemandt het aende mont souden setten; ende wanneer daer jemand eerst nieu van Portugael comt/ ende wil dan beginnē te drincken op haer manier als voorseyt is/ ende door die onghewoonte hem bestort/ het ben dan een groot playsier ende belacchen hem/ ende heetē hem Reynol, welcke is een spots wyse naem/ van die eerst nieu uyt Portugael comen/ ende haer noch niet en weten met die graditeyt ende andere ceremonien te houden op die Indiaensche manier/ ende worden int eerste seer nageroepen lancks die straten gaende/ tot dat zy door gewoonheyt die Indiaensche manieren aen nemē/ daer zy haer wonder wel terstont weten toe te begheven; Die mans zijn seer jaloers van hare vrouwen/ want en sullē gheen ander mans persoonen in hare huysen brengē hoe goeden vrient dat hy soude mogen wesen/

Fatsoen der drinckpotkens ende vande manier hoe men in't drincken/ etc.

Groot jelousheyt der mannen over haer Vrouwen ende Dochteren.

die zijn vrouwen ofte dochteren soude mogen sien/ ten ware eenige compere ofte andere gesien/ ten ware eenige compere ofte andere getroude met zijn vrouwe in geselschap/ en datse alsoo metten anderen pewers op een speelhuys ofte elders gaen vermakē ende verlusten/ altoos wel omringt met hare slaven ende slavinnen tot een bewaernisse ende dienste; soo jemandt aen die deure quam vragen naer den man/ soo loopen die vrouwen ende dochteren terstont binnen ende verberghen haer/ ende alsdan blijft die man alleen om die van buytē bescheyt te doen; oock soo en laten zy gheen mans persoon/ het zy hoe naer maechschap die soude moghen wesen/ die over die vijfthien jaren passeert in huys woonen daer vrouwen en dochteren zijn/ alwaert hare eygen Sonen/ of hebben pewers beneden of besydē het huys eenighe camers ofte huysen daerse woonen ende byde vrouwen niet comen en moghen, ende al daer sendense haer eeten ende nootdruft: want

Geen mans persoonen boven 15 jaren/ al waerent oock eyghen kinderen moghen woonen in huysen daer Vrouwe ofte Dochters zijn.

is dickwils geschiet datmen die neef heeft gevonden by zijn ooms huysvrouwe/ ende den broeder byde broeders huysvrouwe/ ja den broeder by zijn suster/ welcke ick er sommighe ghekent hebbe die op sulcke feyten bevonden zijn/ ende die vrouwen met de selfden van haer eygen mans also zijn omgebracht; Die vrouwen zijn uyter matē Luxurieus ende onkuysch: want men vinter seer weynigh al hebbense ghetroude mans ofte zy hebben daerenboven noch een ofte twee van diemen noemt Soldaten/ daerse mee boeleren; om dat te weeghe te brengen/ soecken alle practijcken ende listigheyt/ deur beschickinge van hare Slavinnen ende Coppelerssen by nacht en ontyden/ over mueren/ hecken/ ende daecken/ hoe seer datse ammers bewaert zijn, Oock hebbē zy eē cruyt ghenaemt Dutroa, t'welcke heeft een saet/ het sap daer van uytghestooten doen zy pewers in/ ende gheven't hare mans t'eeten ofte te drincken/ ende terstondt wort den man al of hy half uyt zijn sinnen ende sonder ghevoelen waer/ ofte geheel sot/ al lacchende/ ofte neemt hem somtijts slapende/ gants ende al ghelijck een doot lichaem/ in summa dat zy in zijn presentie mach doen al wat zy wil/ ende met harē Boel haren wellust pleghen/ sonder dattet die man eenige kennisse of dracht/ dit soude hem alsoo dueren 24. uren lanck, maer wanneer zy hem zijn voetē met cout water wasschē/ comt weder tot zijn selven/ ende weet nieuwers af/ want meent dat hy gheslapen heeft.

Onbetamelijcke wercken ende onkuysheyt der ghehoude vrouwen etc.

List der vrouwen om haer onkuysheyt te volbrenghen/ door een slaepdranck diese hare eygen mans ingeven.

Annotatio D. Paludanus.

Dutroa, van sommige Tatula geheeten, van andere Datura; op Spaēsch, Burla doras; op duytsch, Igel kolben; in Malabar, Vmmata Caya; in Canara, Daturo; op Arabisch, Marana, van die Persianē ende Turcken, Datula; Die beschryvinge van dit Cruijt ende dese Vruchten, leest die Herbaristen: So jemand een halve draghme van dit zaet in krijght, blijft voor een tijt zijn sinnen berooft met een ghestadigh lacchen, &c.

Daer wert oock menighen man vergeven van hare vrouwē alsse hem maer moede zijn: want weten te maken een vergift ofte fenijn/ het welcke sal den persoon diese't in gheven/ dooden op die ure datse willen/ ende 't fenijn daer naer bereyt hebben; zy makent dat het ses jaren een int lijf can dueren sonder yet te beschadighen/ ende als die ure ghemaeckt daer zy't op ghemaeckt hebben/ sal daer niet deurgaen sonder een half ure te faelgieren, makent van een/ twee/ drie jaren/ maendē ende dagen/

Vrouwen vergiftigen haer mannen/ etc.

ghelijck

gelijck't haer inde fantasie comt / gelijck ick't aen veel ghesien hebbe, en daer seer gemeen is. Oock worden veel Vrouwen vā haer eygen Mans onghedachte en ghedoot wanneer zy haer in overspel vinden / ofte door maer suspitie ende vermoeden af hebben / soo steckense haer die keel af / en gheven dzie oft vier ghetuyghen datter vreemde Mans by nacht en ontyden ofte by dagh in hare huysen ghecomen zijn by haer Vrouwen / ofte per wers elders / hoe datter soude moghen wesen / waer mede terstōt weder vry ende vranck zijn naer de Wetten ende Lopen van Spaengien ende Portugael / ende moghen terstont weder een ander trouwen / olle het welcke niet en helpt om haer bevreest te mokē / ende hare onkuysheyt af te breken / doch wordender joerlicks om allijcke also omghebracht van haer eygen Mans, ende is so gemeen / datmender gants gheen verwonderinghe af en maeckt / door de ghewoonheyt;

Mans doode haer eyghen Vrouwen om jalusie.

Die Vrouwen segghen oock plat uyt datter geen beter doot en is / als also te sterven: want segghen datse also door liefde ghesacrificeert worden / dat haer dunckt eerlijck te wesen.

Die Vrouwen achtent een sacrificie van haer eyghen mans ghedoot te wordē.

Die Vrouwen zijn in't gemeen van naturē seer reyn ende puntich so wel in haer huysen als aen hare personen ende lijf: want boven dien dat het dagelijcks al schoon is watse aen't lijf draghen / soo hebbense noch voor een ghebruyck haer alle daeghs vande hoofde tot de voetē 'tgeheele lijf te wassen / en dickwils tweemaels / des smorghēs en snamiddaeghs / en soo menighmael als zy haer ghevoech doē ofte water makē / ofte excessie hebbē met hare mās / sullē elcke reyse haer weder wassen / al waert oock 100. mael op eenē dagh ende nacht, zijn dan weynigh werckē / en seer gheneghen tot welrieckende kruyderen / oock tot die Perfuymen / Wierooken / ende haer oder 't lijf ende oen't voorhooft te smeren met welrieckende Sandalen / ende ander dierghelijcken houten / diese daer toe met water ontstuckē malen ofte wryven;

Seltsame ceremonien van uytwendighe reyngheyt tegens groote onkuysheyt.

Genegentheyt der vrouwen tot welrieckende perfumen ende ander soort kruyden etc.

Oock gaense eenen gheheelen dagh knauwen bladeren / diemen heet Bettele, met kalck / ende een Fruyt ghenaemt Arequa, waer van wy op een ander sullen tracteren by de fruyten ende specerijen; Dese Arequa is sommige so sterck / datmender by naest gheheel dronckē af were / ende gants ginder en weer suyselden / hoe wel in't aensien ende ooc in smaeck by naer hout ofte wortel ghelijck is; Dese drie dinghen sittense eenen gheheelen dagh en knouwen / ghelijck die Ossen ende Koyen erkauwen / swelgen het sop haer dan in / en spouwē die rest uyt / waer mede de mont so roodt ende swart makē / dat het voor die't niet ghewoon en is / een walch om sien is / alle het welcke met het wossen / Wierooken / smeerē mette Sandalen / hebben gheerft vande Indiaensche Heydenē / die alle dat selfde in manier ende ghebruyck hebben van oude tyden af tot noch toe, Segghen dat het die tanden conserveert ende goet hout; dienstigh voor die Mage / ende teghen stinckende asem ende mont / in somma dat zy't soo ghewent zijn te kauwen / dat waer datse gaen ofte staen / moeten altoos dese bladeren met haer toebehoort by haer hebbē / ende die Slavinnē desgelijcks gaen't altoos over die strote kauwen waer datse gaen / jae zijn daer toe so gewent / dat zy haer laten duncken / sonder dat niet te enoghen leven: want haer gemeen werck is eenen gheheelen dagh te sitten als de Man uyt is achter die Mat die voor't venster hanght / altoos met het Bettele te kauwen / ende sien passeren het volck op die straet sonder ghesien te worden / dan alsser yemandt passeert die haer aen staet / ende eens een ghesicht willen gheven / doet die Matte op / waer mede zy den doorby passeerdē een groot faveur doet / ende met dusdanighe vertooninghe ende ooghspreken / maken hare beginsels van vryagie / welcke zy daer nae met die Slavinnen ten effecte brenghen / daer zy duyvelsche listigheden toe wetē te vinden: wāt nacht en dagh anders niemwers op practiseren en gantselick haer werck daer af maken; en om die natuere daer toe te stercken / ende die vierighe begheerten te meer te verwecken / etten ooc meest dese Bettelle, Arecca ende Kalck / ja hebbent snachts by haer bedde staen, ende behalven dien / soo etense hande vol Giroff-naghelen / Peper / Genghber / ende een gebockte specie / ghenaemt Cachunde, die van alle specerye ende heete kruyderen te samen gemenct zijn / ende andere dierghelijcke specien / alles om die luxurie te vermeerderen,

Practijcken ende list der vrouwen om de jonghe gesellen aen te halen.

Die vrouwen eten verscheyden dinghen om haer luste te verwecken.

Annotatio D. Palud.

Cachunde is nae mijn opinie ghemaeckt uyt die specien Galiæ Moscatæ, met sap van Soet-hout, zijn swarte koecxkens, daer sekere Characteren op staen; inden eersten seer bitter van smaeck, eyndlicken seer lieflijcken ende soet, het hert ende die maghe sterckende, ende eenen lieffelijcken asem ghevende.

En en latende niet alleen genoegē dat voor haer alleenlijck te gebruyckē: maer doen noch daerenboven die mans duysent dierghelijcke kruyderen in nemen / willens ofte onwetens / om hare wellusten een versadinge te gheven / dat haer evenwel met gheen dingh ter werelt can versaden; zijn oock seer genegen in eenige cisternen ofte baden / hare recreatie nemende met swemmen datse gemeenlijck alle seer wel weten te doē: want daer zijnder seer weynigh oft sy souden een goede Rivier van een half mijl over swemmen / waer mede dan de vrouwen genoegh is / ende willen en ander dingen doorvaren / die figueren ende afbeeldinge om die te beter te verstaē / machmen sien hier naer alwaer staen de vrouwen cleedinge / alsse inde Kercken ofte uyt gaen / soo wel van die jonghe dochters als van die ghehouden / ende weduwen / diemen elck in haer dracht mach onderscheyden / oock ghelijck alsse in huys zijn / met het schoteltgien met Bettele inde handt / hare daghelijcksche eerkauwinghe; oock hoemense over die straten inde Pallamkijns dracht / met hare Slavinnen voor / achter en bezyden loopende, oock ghelijckse dynachten met hare mannē en Slaven gaen eenige afloten te winnen / ofte die Kercken by nacht gaen besoeckē / 'twelcke zy gebruycken op de manier van bevaerden / want alsdan te doet gaen / waer mede zy meenen meerder verdiensten te verwerven / 'twelc haer daeghs niet toe gelatē wert: wāt zy so veel niet betrout en zijn; dese Bevaerden ofte nacht visitatien houden zy voor een groote recreatie en blyschepe: want zy daer op hopen ende wachten ghelijck die kinderen na die kermissen en ander feesten / desgelijcks die Slavinnen diese in weerdē houden / en nemmermeer uyt en gaen dan op alsulcken bevaerden ofte inde Kercken op die feest-dagen / met hare vrouwen achter 't Pallamkijn, op welcke daghen hare boelen adverteren / ende laten die vrouwe alsemets inde Kerck ofte int gaen

Vrouwen gheneghen ende constigh int swemmen.

Sommighe ceremonien der Kerkganghen werden de vro. personen by nacht toe ghelaten.

nemen

Virginis Lusitanę in India gestus et amictus
Cleedinge en dracht van een Portugeesche Dochter ofte Maecht in Indien.

Matronarum et coniugatarum foras prodeuntium vestitus et ornatus.
Der Portugeesen gehoude Vrouwen, habyt en cyraet

Viduarum Lusit. amictus quem iterum nuptę deponunt resumpto nuptiarum habitu
Cleedinge en dracht der Portugeescher Weduwen welcke weder houwende afleggē, weder aen nemende der gehouder dracht.

Vestitus et vaneptus Mulierum cuius cunque ordinis et ętatis intra ędes
Der Vrouwen cleedinge en hulsel binnen shuys van wat staet en ouder dom die zyn 48 en 49

Lectuli quibus Vxores et Filię Lusitanorum contecte gestantur.

Coetskens daer de Portugeesche Vrouwen en Dochters bedeckt in gedraegen worden.

48 en 49

Ratio qua coelo pluvio et alias Lusitanę gestantur
comutantibus ante retro et utriumq; famulis

Maniere vandie Portugeesche vrouwen ēn dochters te draegen
alst regent ēn oock op ander tyden met haer slaven
en dienaers voor achter en besyden

48 en 49

Lusitana, templa noctu invisura, comitata marito, et servis.

Een Portugeesche vrouwe verselschapt met hare man en slaven des snachts die kercken besoeckende

48 en 49

Practique der Slavinnen/ om de Jonge gesellē in haer gheoorlofde kerckganghen te spraeck te comen.

nemen eenē sluyp-ganck yewers in een winckel ofte kroech/ diese daer toe op haren duym hebbē/ alwaer harē Boel de leus weeh heeft/ ende metter haest een spronckreys doen/ ende stracks weder haren wegh volght; eñ ist dat zy eenen Portugees ofte eē wit Man tot harē Boel heeft/ is daer mede soo verheven/ datse meent datter niemant by haer te gelycken en is/ waer op zy dan onder malkanderē haren roē dragen/ eñ sullen hare Meesters eñ Vrouwen al afstelen om hare Boelen eñ byslapers te geven/ met welcke soldye haer veel Soldaten haer beter generen/ dan als zy vāden diēst vanden Conungh ontfangen, eñ soo dese Slavinnen eenighe kinderen krygen/ blyvē voor de Meester/ die daer seer wel eñ et te vredē zyn:

Der Slavinnen kinderen blyven des Meesters Captive so de Vader gheen Portegys is.

want blyven hare captyven/ ten waer saecke dat die vaders Portugesen ofte andere vrye persoonen waren/ eñ mogen alst kindt gedoren is/ binnen 8. dagen gaen belyden dat het haer kint is/ eñ betalen dē Meester een cleyne somme gelts/ vā't recht daer toe geordineert/ waer mede vry blyft: maer met de Moeder/ eñ so't over die 8. ofte 10. ghesettee dagē passeert/ en daer na niemāt en quam talē/ al ist schoon van een vry man/ eñ daer nae het selfde quam eysschen/ so ist des moeders heere captyf ende macht dan houden op so hooghen eñ leeghen prys alst hem ghelieft/ sonder dat hem yemāt mach dwingen dat te vercoopen; Het geschiet selden ofte nimmermeer/ dat een moeder haer kindt om brenght ofte wegh werpt/ ofte die Vader toe stiert/ al waerse noch so orm/ vry ofte captyf: want zy meer met eē kint pochē/

De Slavinne houden haer kinderen in seer grooter estime.

eñ haren roem op draghen/ principalyck alst van een wit man is/ dan op alle dē schat vāde werelt/ eñ sullent den Vader om geē dinck ter werelt over gheven/ ten waer datment haer heymelyck ontstael eñ also ontvoerden; Het opvoeden vande Portugesen Mestisen eñ ander Christen kinderen is/ van datse ghebozen worden naeckt/ alleenelyck met een cleyn cort

Vander kinderen cleedinghen/ etc.

hemdeken/ ghelyck die vrouwen Baju over't lyf/ sonder yet meer/ tot datse den ouderdom hebben/ om inde broeck ofte 'tpack te dragen; Zy worden ghevoet eñ ghespeent sommighe van hare Slavinnen/ ander van Indiaensche Vrouwen/ die haer daer toe verhuerē/ wiens Figueren eñ conterfeytsel mē mach sien achter 'tPallankijn gaende/ daer die Vrouwe gedraghen werdt/ ghelyck als zy ghemeenlyck al gaende het kindt draghen/ alles nae't leven afgheemaelt.

Dat 32. Capittel.

Van de Viçorey van Portugael in Indien, ende zijn regieringhe binnen Goa.

DJe Viçoreys des Conunghs vā Portugael werden naer Indien gesonden alle 3. jaren een sonderlinge; somtyts blyvē oock wel lāger/ na des Conigs believē: e naer seer selden, Houdt zyn residentie binnē Goa, welck is die Hooft-stadt, vā daer wert geheel Indien geregiert, Alhier worden jaerlicks die Armadē te water toe gemaeckt eñ uytgesonden/ als gesept is, Heeft zynē raet/ Tribunalen/ Cansellarye eñ rechteren/ in als ghelyck in Portugael, eñ alle rechtē eñ Justitien worden door hem volbrocht eñ voldaē in des Conunghs naem/ niet jegenstaende/ soo't saken van groote importātien zyn/ vā eenige rechten die't Civil aē gaen/ mogen appelleren nae Portugael; maer in Criminele mcnādt/

De Viseroys eñ raets Heeren houden huys eñ recht in Goa/ maer men mach op Portugael appelleeren.

van die de tytels van Eel-man hebben, Dese en mach de Viçorey ten uytersten niet sententieren: maer wel ghevangen seynden na Portugael/ ten waer door particulier bevel vaden Conungh, In zynen staet hout hem seer magnifyck, gaet weynigh uyt/ dā somwylē op eenigen Sondagh oft Heylighdagh/ als hy pewerts ter Kercken gaet/ en in't uytgaē heeft zyn trompetten eñ Schalmeyen/ die inde gallerye vā zyn Palleys eē lustige Muzyck maken/ eñ uyt ryvende wert geleyt en geaccompangiert van alle den Adel eñ Burgheren die

Triumphante uytgangh eñ heerlycke steplaets des Viseroys inde Kercke.

Peerdē hebbē/ met zyn hellebardiers te voet/ bezyden eñ achter hem, ende inde kercke heeft zynen leen-stoel in't hoogh Choor/ met Fluweel eñ vergulde nagelen ghevoerpert/ eñ een Tapyt met 2. Fluweelē Kussens onder zyn voeten eñ knien/ eñ voor hem een kleyne stoel/ bancks-ghewys/ met een Fluweelen Kussen/ om met zyn armen op te liggen/ eñ zyn Edelmannen sieten by hē: maer buytē 'tChoor/ eñ heeft zyn Cappellaen die by hē staet/ die voor hē bidt/ eñ den Arts-bisschop sit alleēlyck aen zyn slincker zyde/ als die mede inde kerck is/ op deselfde manier vā setel stoelen eñ kussens/ al waer zy ghedient worden met alle die ceremonien als die Coninghē van Portugael in hare kercken plagen ghediēt te werdē/ eñ als hy weder in zyn Palleys comt/ wordē weder die Trōpetten eñ Schalmeyen geblasen/ ghelyck als in't uyt gaen, In't Palleys aen zyn sael heeft zyn wacht vā Hellebaerdiers, Binnē inde groote Sale daerenē gemeēlic dē raet hout/ staē nae't levē geschildert alle die Viçoreys die in Indiē geregiert hebbē/ vanden tyt dat het ontdeckt eñ gewōnen is geweest/ ende wordē der telckē vy geset die na comē; Desgelyck inde buytēste Gallerye in't incomē van't Palleys staē geschildert alle die schepē (die vā dat Indiē ontdect is geweest) tot hedē toe/ die alle jarē uyt Portugael gevarē zyn/ elck jaer op zyn selven/ e met namen en toenamen van-

De conterfeytsels van alle Viseroyen blyvē tot Goa.

de Capiteynen vande selfde schepen/ e met een aenteeckinghe die ghebleven zyn/ oft eenighe vreemde fortuyn gemoet hebben/ alles na de warachtigheyt afgheteeckent/ tot een eeuwighe memorie/ en wordender alle jaren bygheвoechde die daer nae volghen/ ende jaerlicks derwaerts gaen; Die Viçoreys hebben voor een usantie in't leste jaer haerder regieringhe te gaen visiteren die omligghende fortressen/ te wetē lāgs die custe streckēde tot 50. 60. oft 80. mylē aē de noord eñ zuyd zyde vā Goa, om te bestē hoe die regieringe vāde fortressen toe gaet/ doēde in als goede ondersoeckinghe: e naer latent meest door eē ander doē/ ofte wāneer zyt selfs doē/ is meer om harē sac te vullen eñ presentē te krygē/ dā om des ghemeene lāds welvaert te vervoorderē. Die Viçoreys

De Viseroyen visiteren de Fortressen door haer vertreck/ t'heuren grooten voordeel.

hebbē groote macht/ eñ doen al watse willen/ mogen despenderē gheven eñ houwen vā des Conings domeynen/ die seer veel zyn/ ol wat haer lust en geliefe. want staet al in haer gelievē/ met volle eñ absolute macht des Coninex/ en somma/ dat zy een groot gelt eñ Juweelen te samen schrabben dat onuytsprekelyck is: want krygen behalven hare groote incumstē eñ ghesetten salaris/ wonder veel presenten/ giften ende gheschencken van alle weghen: want is die usantie wāneer die Viçoreys eerst men in haer regiment comen/ dat alle die omliggēde Conungē die met haer in unio/ verdrach eñ peys zyn/ sendē als dā tot eē nieuwe cōfirmatie hare Ambassaduerē met grootegaben

eñ gheschencken van alle kostelycke Juweelen ende Kleynodien den Viçorey tot een willecom/ eñ gheluck tot zyn nieuwe regieringe/ dat alle een groot Tresoor weert is; alle dese presenten eñ gheschencken van des Viçeroys eerste willecoms/ hadden die Jesuiten verworven vande Coninghen van Portugael/ diese altoos naer haer streken/ ende hadden daer nauwe ende scharpe toesicht op/ om dat haer daer vā niet af ontrocken en worde/ tot dat een Viçorey inde regieringhe quam/ met namẽ Don Luis de tayde, Grave van Atougia, nu onlanghs geleden/ het selfde haer niet heeft willen gheven/ seggende dat die Coninghen niet en wisten in Portugael wat zy ghegheven hadden/ eñ dat sulcken presenten den Viçorey, eñ niet den Coningh van Portugael gegevẽ worden/ waer van zy oock geen macht en hadden sulcks de Jesuiten te gheven/ waer van haer niet te wil en wist/ 'twelcke die Jesuiten niet wel aen en stont/ en scholden dese Viçorey voor een Ketter/ doch naer dato van dien hebbent die Viçoreys voor haer verkreghen eñ behoudent; Als die Viçoreys hare jaren volevndt hebben/ welck is so haest alsser ẽ ander Viçorey in Bardes ofte eenige ander haven van Indien comt/ die seynden terstont hare Procureurs met volle macht/ welcke terstont inden naem van hare Meesters die possessie ontfanghen van't regiment van Indien eñ ruymen Palleys/ soo datter niet een stoel noch banck in en blyft/ noch eenen penninck in't Tresoor/ dā wort gants en dal gelyck ẽ verwoest eñ berooft huys/ eñ dẽ nieuwen Viçorey mach het weder versien vā alle huysraet eñ noodtdruft en weder op een nieu schat vergarẽ in' Tresoor; In't selfde Schip daer dẽ nieuwẽ Viçorey mede uyt Portugael cōt/ gaet den oudẽ weder wech, Eñ om dz dese regieringe voor so corten tyt is/ eñ wort meest gegeven in betalinghe van dienste/ en niet om meer te verdienen/ so en past niemādt veel opt landts verbeteringe eñ 'tghemeene welvaert eñ des Coningh voordeel/ dan op hare particuliere interessen/ ghelyck genoech te dencken is/ soo dat het een ghemeen spreeck woordt in Indien is/ datse van geenen Viçorey verhopen eenige verbeteringhe ende voordeel voor't landt te hebbẽ/ so lange als die regieringe vāde 3. jaren niet verandert wort want seggen/ eñ wort also waarachtelyck by experientie bevōden/ dat het eerste jaer vā des Viçoreys cōste heeft genoech te doẽ om zyn huys eñ Palleys te repareren/ eñ in orden te stellen/ eñ 'tlandt hare enonteren/ zeden eñ usancien er leerẽ kennen/ sonder yet anders uyt er rechtẽ. Het tweede jaer om schat te vergaderen/ eñ particulier interessen te vervoorderẽ/ waer om hy eygẽtlick in Indien gecomen is. Het derde eñ 'tleste jaer hem bereyt te maken/ ende alle dingen in orden te stellen/ om vāde toecomende Viçorey niet overvallen en berrast te werden/ om also weder met zyn by een geschrapt goet na Portugael te reysen; Op dese manier is oot te verstaen van alle ander Capiteynen vande Fortressen/ eñ alle Officieren vā Indiẽ/ waer om wel te considereren is/ hoe zy haer occuperen in des Coninghs dienst/ ende 'tgemeene lādts welvaert/ 'twelck die Inwoonders ofte ghetroude Portugesen/ eñ ander Christenen van Indiẽ haer dagelycks genoech beklagẽ: maer zyn verre vāde Coninghs oorẽ/ die niet meer en weet/ dā dat hẽ die regierders dienst makẽ: waerom daer weynigh remedie ofte verbeteringh te verwachten is.

De Jesuiten hadden der Viseroys presenten aẽ haer ghetrocken.

De Jesuiten schelden dien voor Ketters, die haer presenten verminderen.

Den eenẽ Viseroy gunt d'ander gheen groot voordeel.

Het dickmael veranderen vande Viseroys doet cleyn voordeel in Indien.

Verclaringhe waer mede dẽ Viseroy zyne beselde drie jaren genoech te doene gheeft.

Beclach over des Viseroys ende ander officierẽ groote eygensoecklyckheyt.

Dat 33. Capittel.

Vande Heydenen, Indianen, eñ andere vrẽdelingen binnen Goa woonachtigh.

Binnen de stadt eñ 't Eylandt van Goa resideren oock veel Heydenen/ Moorẽ/ 'twelck zyn Machometisten/ Joden/ eñ allerhande vreemde natien vā Indianen eñ omliggende landen/ die alle zyn vā verscheyden leven/ usantien eñ superstitien in hare religien; Die Mooren onderhouden de Wet van Machomet/ die Joden hare Mosaische Wet, Daer zyn veel Persianer/ Arabyer/ Aberyns/ sommige Christenen eñ sommighe Mooren, Daer woonen in Goa veel Armenyes die Christenen zyn/ ende ander die gaen en komen ener hare coophandelinghen/ ghelyck oock die Persianen/ Arabyers/ Banianes vā Cambaja, Gusarattes, Decanijns, &c. Die Mooren eeten alle dinck uytghenomen Verkens vleysch/ eñ stervende worden begraven ghelyck oock die Joden: maer die Heydenen/ als Decanijns, Gusarattes eñ Canaras, en ander Indianen doodt zynde/ worden verbrāt tot asschen toe/ eñ sommige vrouwen levendigh met haer/ te weten die vanden Adel zyn/ eñ die Vrouwen vande Bramenes, dat zyn hare afgodische Meustren: oock wel von sommighe Coopluyden, Sommighe onder haer eeten alle dingh/ uytgenomen Koeyen eñ Buffels vleeysch/ 'twelck zy voor heyligh houden, Andere en eeten geen dinck dat bloet noch leven gehadt heeft/ gelyck als die Gusaratten eñ Banianes vā Cambajen, die de Wet vā Pitagoras onderhouden, Den meestẽ hoop aenbiddẽ de Son eñ Maen/ doch bekennen al datter eenen Godt is die't al geschapen heeft eñ regiert/ eñ na dit leven eẽ ander is/ aldaermen loon na zyn wercken ontfangẽ sal. maer hebben Afgoden diese Pagodes noemen/ met die allerleelickste eñ Duyvelsche figueren uytghehouwen dienen soude moghen versieren; Dese doẽ zy haer die dagelycksche offerande/ eñ segghen dat dese heylighe persoonen onder haer ghewerst hebben/ daer zy soo veel miraklen af vertellen dat het niet om seggẽ in is; Houden dat dese hare Advocatẽ tusschen haer eñ God zyn, Die Duyvel geest haer dickwils uyt dese Afgoden andtwoordt/ dies oock wel kennen/ en groote eere bewysen met dagelicksche offerhande/ om hem te vrient te hebben/ en dat hy haer niet beschodigen soude, Hebben oock voor een gebruyck/ dat wanneer eenige Dochter de Bruyt is/ eñ haren Pagode daer met grootelycks willen eeren/ tot een verheffinghe vanden Bruydegom/ soo brengense de Bruyt met groote triumphe ende geselschap van Instrumenten eñ Musycke op hare manier voor de Pagode ofte Afgodt/ dẽ welcken is gemaeckt met een Penne vā Yvooren been/ waer mede die naeste vriendẽ ende die Bruyt daer by comen/ eñ hare maeghdom met ghewelt doen nemen/ so dat het bloet aenden Afgodt tot een teecken blyft hangen/ eñ als dan nae ander Duyvelsche superstiten eñ ceremonien met hare offeranden volevndt hebbende/ brengẽ de Bruyt naer huys al waerse den Bruydegom ghelevert wert/ die hẽ grootelycks daer in verblyt eñ in estimatie houdt dat de Pagode hem so veel eere ghedaen heeft/ en so groote moeyte afghenomen, Zy hebben oock meestendeel voor een manier te aenbidden/ het eerste daese smorghens (uyt het huys sẽde) in't gesicht krygẽ/ 'twelc zy dẽ geheelen dagh

Veelderhande natien ende religien tot Goa.

Ghestorbene Indianen wort tot asch verbrandt.

Koeyen ende Buffels vleysch heyligh gheacht.

Het volgens werc vanden Afgodt Pagodes, eñ van veel ander Duyvelsche afgoderyen verhaelt.

Seltsame costen hoe de Bruyden van den Afgodt Pagodes de maeghdom benomen wordt.

dagh aenbidden/ het zy wat het mach wesen/ al waert een Vercke/ oft yet anders, Oock gheschiedende dat zy des smorgens in 't uyt gaen het eerste gesicht een Kraey sagen/ die daer by groote menighten in Indie zyn/ en sullen dien dagh uyt den huyse niet gaen/ om alle 't goet vande Werelt: want houden dat voor een quaet teecken ende ongeluckigen dagh; Zy aenbidden oock die nieuwe Maen/ d' eerste reyse dat zy die in 't ghesicht kryghen/ so vallense op die aerde neder/ en groeten die met groote cerimonien, Daer zynder onder haer ghenaemt logos, en is als by ons die Cluysenaren en Heremytanen/ die houdense voor heylighe mannen/ dese doen een seer strengh leven met grooter abstinentie/ en maken het ghemeen volck veel grillen wys; Hebben onder haer uytermaten veel Toovenaers/ die met guychelerye om gaen/ die het gheheele landt door loopen/ ende hebben altoos by haer veelderley levende slanghen/ die zy weten te betooveren/ en in cleyne korfkens besloten/ halense uyt en doense dansen/ wenden en keeren op 't geluyt van een Instrument datse spelen/ sprekender toe/ doense om haer halsen/ armen en beenen cussense/ met ander duysent perten datser met bedryven/ en dit alles om 't volck 't gelt uyt die borse te locken; Zy zyn in 't gemeen groote meesters van fenyn en vergift te bereyden/ daerse wonder met weten om te gaen/ en vergheven lichtelyck malkanderen, Haer wooninge en huysen zyn seer leegh en cleyn enet stroey bedeckt/ sonder eenighe vensters/ met cleyne leeghe en smalle dueren/ so dat men daer by nae al kruyppende op zyn knien moet in en uyt comen, Haren huysraet zyn strooye matten op die aerde voor hare bedden en sitplaetsen; Hare tafels, tafelakens/ dwalen en servietten/ zyn vande groote Indiaensche Vygh-bladeren; dese en dienen haer niet alleenlyck voor tafels/ linnelaken en dwaelen: maer ooc voor schotels/ daerse hare spyse ende composten met aen brenghen/ dienen ooc inde winckels van hare Cruydeniers en Apteekers/ om alle wat zy vercoopen daer in te winden (ghelyck by ons met 't Pampier) ghebruycken, zy wetent te samen te voeghen/ datser ooc Botter/ Olye/ en diergelycke vette waren in doen/ en al watter voor de handt comt; Om haer eten te bereyden/ hebben sommighe aerde potten/ daerse Rys in koken/ en hebben inde aerde ofte vloer putten gemaect/ daerse het Rys in stampen ofte stooten met een houten stamper daer toe gemaeckt/ overmidts dat zy duer hare groote miserabelheyt Rys met die bolsters coopen/ gelyck alst wast/ ofte sommighe hebbent Rys achter haer dueren ende huysen selfs gesaeyt/ daerse voor haer familie en huys van doen hebben; Gebruycken om te drincken een copere Kanne met een tuyt/ om daer also water met om hoogh/ sonder de mont te raken te gieten; Hebben ghemeenlyck hare huysen bestreken met Koymest/ 't welck zy seggen: verjaecht we Vloyen; Zyn seer reyn aen hare lichamen: want wassen haer daghelyckx het ghehele lyf/ ende soo wekwils alse haer ghevoech doen ende water maken/ 't welck die mans so wel als die Vrouwen altoos al huckende doen/ ghelyck die Mooren en Machometisten; Wasschen haer altyt met die slincker handt/ om datse met die rechter handt eten/ gheen lepelen ghebruyckende; Onderhouden seer scherpelyck hare superstitien en ceremonien: want sullen nimmermeer uyt gaen/ sonder hare ghebeden te doen;

't Gheene dat men int uytgaen smorghens eerst siet dat is den dach een afgodt al waert een Verken.

Veelerley seltsame grillen der superstitien ende guychelerie.

Lichte handt om malcanderen te vergheven.

Tafellakens ende Servietten van Vyghbladeren.

De huysen met Koemest bestreken om die vloyen te verjagghen.

Wanneer zy longhs die wegghen gaen/ hebben aen alle Berghen / Clippen / holen ofte spelonken/ hare Pagodes ende Afgoden in duyvelsche ende afgrysselycke Figueren uytghehouwen vande selfde Steen-rootsen ende Clippen / met hare Fornuysen daer benefsens / alwaer altoos eenen water-back by staet / ende alle die daer passeren/ wassen hare voeten daer in / ende gaen eenen voetval doen voor haren Afgodt / ende sommighe setten hem voor eenighe offerande van fruyten/ Rys/ Eyeren/ Hoenderen/ etc. nae haer die devotie in gheeft/ ende daer nae compt den Bramenes hare Minister/ die neemt het al wegh/ ende eetet/ ende maeckt het ghemeen volck duenst dat het die Pagode verteert heeft.

Seltsame supersitien der afgoderyen.

Die Priesters verslinden de offerhanden ende maken 't volck wys dattet die afgoden vertereu ende oock by ander guychelspel.

Soo wanneerse eenighe reysen te scheep over Zee willen beginnen / sullen wel vierthien daghen te voren. alsulcken regement enaken op Trompetten te blasen ende Beckens te slaen / datmen hooren noch sien en mach / nacht ende dagh / ende alle het Schip wordt rondtom met vaentgiens besteken/ waer mede zy segghen hare Pagode te festeren / ende om goede reyse bidden; desghelyckx weder ghecomen zynde / tot een danck-segghinghe / bedryven weder 't selfde spel by de 14. daghen lanck / 't welck zy ghebruycken en alle hare feesten/ affairen/ Bruyloften / ghebooiten / ende andere ghetyden des jaers / als saeyen / maeyen / etc.

Die Heydensche Indianen die binnen Goa woonen / zyn veel rycke ende treffelycke Coopliedenen en dryven groote handelinghe; Daer is een straet die alleenlyck vol winckels staet van dese Heydensche Indianen/ die niet allen en vercoopen alle Zyden/ Satynen / Damasten / ende curieus heyt van Porseleynen van Chinen en ander weghen; maer alle waren van Fluweelen ende Zyde/ Satynen en diergelycken van Portugael/ dat zy alles op coopen door hare Makelaren uit gros / en weder ent cleyn en by de ellen vercoopen / daer zy wonder behendigh in zyn / en upter natueren subtyl toe; Daer zynder ander inde selfde straet aen d' ander zyde die hebben veyl allerley sorte van Lywaet ende ghemaeckts Hemden ende cleeren/ een yeghelyck zyn gadinghe/ so voor Slaven als voor die Portugesen / in summa van alle snuysterye datmen mach versieren, daer is een ander straet / daer woonen die Heydenen die vercoopen allerhande sorten van vrouwen doecken / ende ander dierghelycke waren / en duysenterley manieren van doecken en Cotonyen ghenaemt/ is ghelyck Canifas/ dient om Seylen en sacken af te maken, noch isser een straet daer we Benjanes van Cambajen woonen/ en hebben alle waren ende coopmanschappen van Cambajen, en alle sorten van edele ghesteenten/ en weten seer subtylyck alle Ghesteenten/ Peerlen/ ende Coralen/ en diergelycken te booren, ander straten zynder daer woonen anders niet dan Heydenen die allerhande bedtsteden / stoelen/ ende dierghelyckx tuych draeyen / ende seer konstigh bedecken enet Lack van alle coleuren/ dat seer schoon om sien is / oock bereyden het Lack met alle coleuren alsmen 't begheert; Daer is oock een geheele straet vol Gout ende Silver smeden van Heydenen/ die allerhande wercken maken / dies ghelyckx veel ander ambachten ende Handt-wercken / als Coper-smeden/

Costelycke winckel neeringhen der Indianen.

Costelycke winckelneeringhe der heydenen van gesteenten.

Veel Gout ende Silver smeden.

Timmerlieden/ende ander diergelijcke/ die al Heydenen zijn/ eñ elck haer straten op haer selven hebben; Nu zynder ander Cooplieden die in't gros handelen met allerhande Greynen/Rijs/ andere Indiaensche ware eñ coopmanschappen/ende met Hout eñ diergelijcke; Sommighe pachten des Coninghs domeynen eñ incomsten/in somma/wetē haer in als te behelpen; Daer zijn oock wonder veel Heydensche Makelarē/ seer gedienstigh eñ subtyl in't koopen/verkoopen/eñ met de Tonghe te hangen aen beyde zyden; De Heydenē hebben oock hare winckels van alle kruyden eñ specerpen en't kleyn/die het by de maetgens ende penningen vercoopen/ als by ons die Kruydeniers ende Apteekers/ dat onder haer alleen is, Hebben al veyl watmen mach dencken: maer met minder curieusheydt als by ons; gaet wat morsich ende vuylichlick toe, Dese Kremers zijn gemeenlick Bramenes, die ooc voor Meinstren vande Afgoden dienen/ ende hebben hare winckels die gheheele stadt duer op alle haecken vande straten inde mueren vande huysen ghehouwen/ tot een groot gherief voor alle man, Oock zynder wonder veel Barbiers / die op alle hoecken vande straten krielen/voor diese van doen heeft; Zy houden gheen winckels/don comē een jegelijck in zijn huys om cleyn gelt het hayr af snydē / eñ reynigen ooc die nagelen/ so wel vande voetē als vande handen: ooc binnen die ooren eñ tandē/ ende wryven die beenen ende 't lijf; zijn so importuyn om te dienen/ datmense qualick uyt een huys can weren / in somma / men heefter eenen groaten dienst ende gherief af om cleyn gelt/en crijghen noch diel-wils vande Portugesen slagen toe/sonder datser yet tegen doen/ dan die schouderen in halen/ en patientie hebben; Men heeft oock in Goa veel Heydensche Medecynen / welcke houden haer gravitept/ met hare hoeden voor de Son/als die Portugesen doen/ dat gheen vande ander Heydenen doen dan die Ambassaduers/ende sommighe treffelijcke coopluden, Dese Heydensche Medecynen en cureren niet alleenlijck die ander Heydenen: maer die Portugesen selfs / jae den selfden Viçorey eñ Aertsbisschop / ende alle Moncken eñ Papen betrouwen haer op dese Medecynen beter als op haer eyghen Portugesen/waer door zy groot gelt winnen/eñ seer gheacht eñ gheert worden. Die Boeren ende die haer met het landt gheneeren in't Eylandt van Goa, eñ plaetsen rondt om/ zijn al meest Christenen ghedoopt: maer hebben weynigh onderschept vande ander Heydenen/om datse qualick hare Heydensche manieren eñ superstitien connen achter laten/ diemen haer eensdeels toe laet / en wat toe gheeft om d'ander Heydenen daer toe te locken/eñ oock datment haer qualijck anders can dienst maken. Die Stadt heeft ooc op alle hoecken vādestratē/ ende veel ander plaetsen Wisselaers sitten/die zy Xaraffos noemen/ welck alle Indiaensche Christenen zijn; zijn wonder correct ende vast in hare rekeninghe eñ 'tghelt t'onderschepden en te kennen/ sonder wien men ghern somme vā gelt derf ontfangen/ om datter veel valsch onder loopt / dat niet moghelijck en is van't goet te onderscheyden/ten waer niet dese Xaraffos, die't met een half oogh weten te kennen. Die Indiaensche Heydenen hebben een ghebruijck / dat niemandt zijn neringhe mach veranderen / dan volghen altoos het hand-werck van haer ouders/ ende trouwen onder haer met Dochters vande selfde handwercken/neringhe ofte ambachten/eñ wordt so seer onderhouden/ dat zy onder malkanderen verschepden zijn / ghelijck gheslachten eñ natien op haer selven: want alsoo noemense malkander/ als zy yemandt vraghen/soo segghense: van wat geslacht zijt ghy/ vanden geslachte vāde Goud-smedē/ Barbiers/Cooplieden/Cramers/Visschers/etc. Men en geeft met die Dochters geen houwelicks goet/dan alleenlijck sommighe Juweelen, eñ die costen vande Bruyloft / eñ de Sonen erven alle het goet / woer mede ghenoech is wat die Indiaensche Heydenen in't generael aen gaet vā die van Goa, eñ haer omliggende quartieren.

Grossiers vā allerley greynen ende ander waren.

Van kloecke Makelaers/ Kruydt-cramers eñ andere winckelhouders.

Barbiers seer dienstbaer langhs die huysen.

Heydensche Medecijn. Meesters en groote achtinghe.

Ghedoopte onderhouden Heydensche superstitien.

Aantigheyt der wisselaers om't valsch gelt te bekennen.

Lieden van onderlep neringhe so seer onderscheyden gesint/ dattmen daer buyten niet heylickē wil.

Dat 34. Capittel.

Vande ghetyden des jaers in Indien, ende die kranckheden, &c.

Die getyden des jaers zijn als volcht: De Winter begint in't leste vā April/ te weten / die gheheele Custe langhs/ diemen heet Indien van Cambajen, tot die C. de Comorijn, ende aenvanght met eenen westen wint die uyt de Zee teghen die Custe comt; het beghinsel is altoos met donder/blixem / ende daer na eenen ghestadighen reghen/de welcke duert nacht ende dagh / tot die maent van September/ alsdan eyndight den Winter oock met donder ende blixem, eñ om desen ghedurigen reghen / wordt het ghenaemt Winter; oock om datmen alsdan die Zee-vaert met ghebruycken en mach: maer inde hette eñ saysoen vāde fruytē / is het recht Somer: want den tijt diemen in Indien Somer heet/om die claritheyt eñ drooghte van't weder/is het coelder en ghesonder/en waeyen ghemeen ooste winden/so dat die nachten als dan recht koel eñ koutachtigh zijn / ende men en heeft dan sonderlingen gheen saysoen van Fruyten / dan die het gheheele jaer duer zijn. Teghen dat die winter comt/soo versiet hem een yeghelijck in zijn huys van victualie ende nooddruft / ghelijck in een Schip dat eenige reys van 5. ofte 6. maenden sal beghinnen; Desghelijcks alle die Schepen worden inde Revier voor de Stadt ghebracht / eñ worden gantsch ontakelt/ eñ alle dingen afghenomen en bedeckt met stroye daecken / want souden verrotten vanden ghedurighen regen / welck is so ghestadigh alle desen tijt vandē Winter/ datter dickwils veel huysen van vochtigheyt omvallē/ende so haest als die Winter begint/ so comender voor de mont vande Revier gheele bancken van sandt / die gheheel toestoppende / datter Schip noch Schuyt uyt noch in mach varen; ende die Zee maeckt aldaer/ ende om de gheheele Custe alsulcken ghetier eñ remoer/datmen hooren noch sien en mach; Oock so wordt die Revier van Goa, die om't Eylandt loopt/des winters vande opwateren/die met die ghestadigen regen vande gheberghten comen afloopē/ gantsch soet water/ eñ van roode coleur/ 'twelc des Somers gheheel contrarie is: want is dan geheel sout ende Zee-water / gelijck om de toeloopinge vā die Zee. Inde maent Sept. wanneer die Winter volepndt/gaen die Banckē weder uyt die mōt vāde Revier schoon wech/so datter niet alleenlijck cleyne Schuyten en Schepē mogen uyt ende in varen: maer oock die groote Portugaelsche Krakē vā seven/acht 100. last/ comēde vry eñ sonder vreesen in sonder Lootsman/

Den Winter begint in't laeste van April/ met onweer ende reghen ende eyndicht in September.

Niet om coude maer om grooten regen wordt Winter gheacht.

Den grooten reghen verstopt den mōt des Reviers met sandts bancken.

Tot Goa is somers sout/ ende Winters soet water.

wanter diepten ghenoech is / sonder eenigh perijckel, Des Winters ist een droevigh wesen: want daer en is anders gheen exercitie/ als te sitten in't Hembdt ende linnen Broeckaen/ ende bijde ghebueren te gaen den tijt passeren met spelen ende dierghelijcke neringhe/ om dat door de gheheele stadt anders niet veel te doen en is; Die Vrouwen en Mestisen nemen een groot playsier inden Winter door den reghen te gaen met haer Mans en Slavinnen in't velt oft eenighen hof met goet eeten ende drincken/ en hebben veel Cisternen ofte Vyvers/ fray van ghehouwen steen inde Lusthoven/ al waer zy haer gemeecht nemen met swemmen ende baden, in desen tydt heeftmen die meeste Indiaensche fruyten in haer saysoen als boven.

Slovinders sitten van hitte in't hemdt en linnē boecxen.

Plesier der Vrouwen/ om swimmers inde regen te gaen swemmen

Die Somer begint in September / en duert tot het leste van April/ is altoos eenen claren Hemel ende weder/ sonder eens ofte seer selden te reghenen/ als dan beginnen weder alle schepen toe te takelen ende ghereetschap te maken/ om hier en daer te varen/ als oock des Conings Armaden om die Custe te bevryen / ende die Coopvaerders te convoyeren; Beginnen oock alsdan die ooste winden te wayen van't land na de Zee toe/ waer van mense noemt Terreinhos; wayen seer liefelijck ende koelachtigh/ doch zijn in't eerste door de veranderinghe dangereus/ ende causeren menighmael groote sieckten die in Indien ghemeenlijck comen / met die veranderinghe vande tyden, dese winden wayen altoos inden somer / beghinnende des middernachts/ en dueren tot des middaeghs: maer en comen nimmermeer boven die 10. mylen in Zee van de custe af / en terstont nae den noen vanden een ure tot de middernacht/ wayen die weste winden/ welcke comen uyt de Zee naer het landt, worden ghenaemt Virason; Dese winden zijn so ghewis en seker op hare tyden als ghesept is/ als oftmense inde hand hadde/ waer mede zy het landt seer getempert maken/ anders soude de hitte onlijdtbaer wesen; Oock so ist een wonder dinck te verstaen / dat wanneer't alhier op dese Custe van Indien winter is / te weten van Diu af tot die C. de Comorijn, so ist aen d'ander zyde van C. de Comorijn, aende custe diemen heet van Choramandel in contrarie/ alwaert alsdan Somer is/ en ligghen nochtans op een hooghde van graden / ende is tusschen beyde die Custe maer 70. mylen van landt/ ende op sommighe plaetsen maer 20. mylen; ende dat meer is/ so reystmen dickwils van Cochin naer S. Thome, (welck leyt aende selfde custe van Choramandel,) over landt/ en comende by de gheberghte van Ballagatte, daermen over moet/ om van d'eene custe naer d'ander te comen / soo ist aen d'een zyde vanden bergh tot den top ende opperste schoon claer en helder weder met een lieflijck Sonneschijn/ dat een lust om sien is, ende den bergh afdalende aen d'ander zyde / vintmen so een weer van reghen/ wint/ donder en blixem/ dat het schijnt dat die Werelt vergaet / 't welc is te verstaen dat het verandert van d'een zyde aen d'ander naer die tyden/ dat het altoos aen d'een zyde winter is/ alst aen d'ander zyde somer is/ en so wederom in contrarie, Dit en is niet alleenelijck op dese plaets ende contreye: maer oock by Ormus aende custe van Arabia Felix, by de Cabo ghenaemt de Rosalgatte, daer die schepen ligghen/ aende zyde vande Cabo ofte hoeck met stil water klaer en helder weder/ ende gantselick somer/ en keerende den hoeck om aen d'ander zyde/ regen en wint met storm en onweder / dat hem oock also verandert met die getyden van't jaer van d'een zyde aen d'ander/ op welcke manier ist oock op veel ander plaetsen van Orienten.

Van Septemb. tot April/ selden oft nimmermeer regen maer claer Sonneschijn.

Vande uytvaert der schepen/ ende ghewenste winden die tsomers gheregelt comen.

Alst te Diu winter is/ soo ist te Choramandel somer en ligghen nochtans op een hooghde der graden.

Mirakel van schoon weer ende onweer op twee plaetsen by den anderen ligghende

Die sieckten en kranckheden van Goa en Indien / die der ghemeen regneren / comen meest met die veranderinghe vande ghetyden ende van't weer/ als ghesept is, Daer regneert veel een sieckte/ diese noemen Mordexijn, welcke comt onversiens/ subytelijck / ende overstulpt en mensch/ ende comt met een qualickheyt ende verduyselick / so dat men al braeckt ende overgheeft watmen in't lijf heeft / en dickwils het leven daer onder, Dese sieckte is seer ghemeen, ende brenghet menigh om den hals/ ofte staen altoos in doodts perijckel/ soo het haer avercomt ende antgaen. De vloedt ganck is een seer gemeyne sieckte en periculeus / ghelijck by ons de Pest, Noch hebben sele Febres continuas, dat zijn hitte cortsen/ ofte ghestadige hitte die de menschen van binnen consumeren en gants verdwynen/ so dat zy binnen vier ofte vijf daghen gesont ofte doot zijn, Dese siecte is daer seer ghemeen ende dangereus/ en heeft anders gheen remedie als laten: wat die Portugesen belanght: maer die Indianen en Heydenen cureren haer met kruyderen/ Sandolen/ en ander diergelijcke smeersels daer zy haer met helpen. Dese sieckten consumeren jaerlicks veel Portugesen/ eensdeels om datse weynigh t'eeten hebben/ en minder te drincken/ eenighe costen ofte dranck van sustantien/ en begheven haer veel tot die Vrouwen / om dat die occasien en 'tlandt die persoonen daer veel toe verweckende zyn/ en oock dat die meeste Soldaten over sulcke middelen/ haer onderhout ende voetsel moeten hebben/ welck dickwils haer lijf ende leven costen: want al waren de Mans van yser ende stael/ so waer die onkuysheyt vande Vrouwen ende haer onversadelijcke begeerten genoech om die tot stof en tot niet uyt te suypen en om te brenghen / 'twelck menigh goet hals moet becoopen / ghelijck alst Coninghs Gast-huys wel mach betuygen dat haer logement is / eenige sieckten ofte suchten overcomende/ daer der jaerlicx wel vier ofte 500. leden in gaen ende ghebracht werden: maer doodt weer uyt ghedraghen/ alleenlijck Portugesen: want anders gheen krancken daer in moghen comen/ te weten/ diemen noemt wit volck / om dat door die ander Indianen een Gast-huys op zijn selden is; in dit Gast-huys wert het volck seer wel ghetracteert ende waer ghenomen/ so vande Jesuiten als vande Edelmannen / die daer alle maent een vande beste ende vermoghenste toe ghecoren wert / die in persoon selfs eenen gheheelen dagh daer by is/ en gheven die siecken al watse dan doen hebben en eysschen / en despenderen dickwils vier oft vijf 100. ducaten uyt haer borse / behalven des Coninghs renten/ en dit meer uyt ydele glorie dan uyt medelyden/ om die eere te hebben/ wie dat het beter sal doen / om daer van loff in prijs naer te dragen; ten is daer gants geen schande in dit Gast-huys te ligghen: want menich gaeder al willens, al ist schoon dat zy't wel vermogen in huys te blyven/ en Wijf en kinderen hebben; Dese Gast-huysen in Indien zijn een groot gheriefen toeverlaet vande Portugesen: want anders souden zy vergaen als arme menschen/ waer door zy oock te dyster ende vermetender zijn: want yet hebbende/ het zy van wat ghebreken dat het soude moghen wesen / soo van sieckten/ van wonden/ heymelijcke gebreken/

Vande siecte die ghewoonlijcke sieckte Mordexijn ghenaemt.

Vā verscheyden kranckheden en haer cureringhe.

Der Vrouwen onversadelijcke onkuysheyt verslint veel menschen.

In't Gast-huys werden de krancken vande Jesuiten etc. uyt ydel eere besorcht.

Gasthuysen seer gheriefflijck voor den Portugesen.

Pocken en lempten/ eñ diergheljjcke/ worden hier al ghecureert/ ende dickwils vande selfde Viçorey ofte Goeverneur ghedisiteert / oftet ooch recht in zijn werck gaet; die daer niet en begheert te ligghen / ende eenighe wonden ofte heymelycke ghebreecken heeft / macher tweemaels daeghs comen hem laten verbinden/ eñ gaen weder zynen wegh / sonder dat hem daer yet af gheeyscht wordt noch verboden; alser sterven / werden met twee Sladen ghedragē op't Kerck-hof / sonder meer mētie van gheluy ofte ghesangh / dan een die daer achter aengaet / en wat wywaters op't graf werpt/ten waer dat dē overleden eenigh goet naer liet / ende die Papen wat besprakeu om hem tot het graf te gheleyden/ende Missen te lesen voor zyn Siel / soo comense terstont by hoopen / eñ begraven hem eerlick pewers en de Kerck ofte Capel/ naer uytwysen zyn Testament / eñ heeft alsdan singhens eñ luyens ghenoech.

Die Papen vercier en der dooden begraeffenis na hatmen haer vereert.

Keerende weder tot onse materie vande sieckten/ Pocken eñ lempten/ ende dierghelycke heymelycke ghebrecken/ zynder seer ghemeen eñ openbaer/ sonder eenige schande/ niet meer als eenige andere sieckten; Sy ghenesen die met die Wortel China, daer zynder diese drie ofte viermael ghehadt hebben/ en worden daerom niet gheschout noch mispresen/ en dorven haer daer noch wel van beroemen; is weynigh periculeus van't leven/ soo dat zyse veel lieder hebbē/ ofte minder vreesen als een van d'ander vovengenoemde siecten.

Pocken een aengename quale.

De Pest is in Indien noyt gheweest/ noch vande Indianen niet bekent, Vergiften/ toverpen/ eñ dierghelycke handelinghen / waer mede menigh zyn leven eñ ghesontheyt laet/ is haer dagheljjcks broodt ende seer gemeen; Het gebreck vāde Steen/ Grabeel eñ Schuersel ofte gebrokenheyt/ regneert daer veel/ principaelijcken onder die getroude mans/ om het veel waters datse drincken/ ende haer tot alle wellusten ende leckernye begheven/ genietēde al wat hare herten lusten; sieten altoos mettē buyck bloodt in't hembt in haer gallerye/ nemende hare recreatie met die wint die haer vertoelt/ eñ als dan ee Slaef die haer die voeten ende teenen wryft eñ kraut/ een ander aē't hooft/ die derde met een waper/ die de Vliegen af keert/ dit is hare ghemeene usantie eē paer urē na den middagh/ alwaerse also tē namiddagh slaepken nemē/ eñ telckē als haer dorst/ worden haer ghebracht schotelen vol conserven/ waer van dat hem maer lust / oft andere confecturen/ om dat hem het water niet qualicken soude becomen/ eñ te beter smaeck hebben/ met sulcke ende diergelycke exercitie verdryven zy die dagen ende brenghen die nachten over/ so datse alle in't ghemeen geswollen buycken hebben/ Baccho ghelijck / waer van ghemeenlijck vande Soldaten eñ ander Indianen/ Barrigois ghenaemt worden/ dat is/ die buycken/ ofte groote buycken;

Peste noyt gheweest maer vergiftighen/ den steen ende 'tgrabeel seer ghemeen.

Hoe haer de Portugesen laten dienen in huys.

Die dagen vanden Somer ende Winter / 'tgheheele jaer duer zyn by naest even lanck / het schilt weynigh / hebben inde veranderinghe een ure luttel min oft meer van discrepantie; De Son te 6. ueren op/ ende te 6. uren onder/ nae't loopen vande Son; Alst middagh is/ heeft men ghemeenlijck de Son boven 'thooft/ sonder eenighe schaduwe te maken/ hoe wel dae het altemets een weynigh uyt steeckt nae de coerse vande Son; Men siet binnen Goa beyde de Polen vande Werelt; De Noord ende Zuydsterre staen niet verre boven den Horizont/ waer mede ghenoech is vande tyden vanden jare/ sieckten ende ander kranckheden van Indien/ nae de cortigheyt van desen is eysschende.

Daghen ende nachten 'tgheheele jaer door haest even langh.

Beyde Polen der werelt siet men te gelijck boven den horizont.

Dat 35. Capittel.

Vande Munte, Ghewichte, ende Mate van Indien ende Goa.

Het principaelste eñ ghemeenste gelt is genaemt Pardaus Xeraphijns, is vā Silver: maer van quade alloy, wordt geslaghen in Goa; hebben een S. Sebastiaen aen d'een zyde/ en 3. oft 4. aen een gebonde Pylen aen d'ander zyde/ en doet so veel als 3. Testoenen/ ofte 300. Reijs Portugaelsche munte/ eñ slaet op ende af/ luttel min ofte meer/ nae de wissel gaet. Nu isser noch een rekeninge van gelt/ diemen noemt Tangas, niet datter sodanige in specie zyn: maer wordē alleen so genoemt inde tellinge/ vyf Tangas doē een Pardau ofte Xeraphijn, te weten / quade munte: want hebben twee manieren vā tellē/ quade eñ goede munte: wāt 4. Tangaten goede munte / doen soo veel als 5. Tangas quade munte/ waerom altoos in't coopē eñ vercoopen bedingē quade oft goede munte.

Tweederley payementen van elyck goede ende quade munte.

Nu isser noch een rekeninghe diemen hert Vintijns, en is ooc niet in specie/ dan alleen inde tellinghe. Dese 4. goede eñ 5. quade munte doen eē Tanga; Het leeghste eñ 'tminste gelt is ghenaemt Bazaruco, dese doen 15. quade ende 18. goede mūte; Eē Vintijn en 3. Basarucos doē so veel als 2. Reijs, Portugaelsche munte, is gegoten munte vā quaet Tin, somma dat die 375. Basarucos doen een Pardau ofte Xeraphijn, Nu isser noch een munte uyt Persien / ghenaemt Larrijns, zyn lanckwerpigh/ seer goet fyn Silver/ sonder eenighe alloy ; dese gelden 'tstuck 105. 108. Basarucos , nae dat de Wissel gaet/ luttel min ofte meer. Noch hebben zy eē geldt ghenaemt Pagodes, zyn vā Gout/ van 2. ofte 3. soorten/ doen altoos over die acht Tangas, zyn gemunt vande Indianen ende Heydenē/ met een Afgod in Duyvelsche Figuere/ waerom worden ghenaemt Pagodes; Daer zyn ander Goude munte / genaēt Venetianders, sommighe in Venetien ghemunt / andere en Turckyen/ doen ghemeenlijck twee Pardauwen Xeraphins ; Hebben noch een Goude Munte/ genaemt S. Thomas, om datse eenen S. Thomas gefigureert hebben, doen altoos over die 7. eñ somtyts 8. Tangas, Men heefter oock Realen van achten / die der van Portugael ghebracht werden/ dese noemense Pardauwen de Reales , oock anders geen munte en isser gangbaer van Portugael; dese doen daer ghemeenlijck alser eerst comen met die Portugaelsche schepen 436. Reijs van Portugael/ ende daer nae verhooghense inde Wissel/ alsmense soeckt om naer China te voeren: maer en gelden noyt minder noch leegher.

Vande verscheyde namē eñ soorten der munten ende gelden.

Realen van achten gelden 436. Portugaelsche Reijs tot Goa.

Men useert en Goa in't coopen ende vercoopen eē sekere maniere vā rekeninge ofte tellē; Daer zyn Pardauwen Xeraphijns; dese zyn in specie gemunt van silver ; Noemē ooc Pardauwen vā goudt/ waer vā geen mūte in specie en is: maer also in tellinghe eñ rekeninghe genoemt wert: wāt alsmen coopt eñ vercoopt Peerlen/ Gesteentē/ Goudt/ Silver eñ Peerden/ noemen maer so veel Pardauwen, ende is dan te verstaē / dat elck Pardau is vā 6. Tangas: maer vā ander warē/ alsmēt niet te vorē bedinght/ noemēt slechtelijck Pardauwē; zyn Pardauwē Xeraphijns , vā 5. Tangē 'tstuck.

De gelt varinghe wert in coopen van Ghesteenten ende andere waren tē differente rekeninghen verstaen.

Zy ghe-

Zy ghebruycken oock te segghen een Pardau van Larijns, dat zijn vyf Larijns, elcke Pardau; dit zijn die munte eñ rekeninge van Goa, daer zy haren handel met dryven / ende oock menigh wel met weet te winnẽ met die wisselinghen van dien/ op zynen tijt te coopen ende weder te vercoopen, daer is groote valsigheyt onder die Pardauwen Xeraffijns, welcke die principaelste eñ gangbaerste munte is/ waerom ghestelt zijn op alle hoecken vande straten ende ander weghen/ Indianen die Christenen zijn/ diemẽ heet Xaraffes, dese besien 'tgelt om een cleyn profijt/ ende zijnder so correct op dat zy't al tellende deur de handt laten passeeren/ ende wetent op een haer te sien sonder yet inde hant op te nemẽ/ datter een valsch is/ al lachse ander duysenden/ eñ al nemen wyse inde hant ende keerense duysent mael om/ en connense vande goede niet onderscheydẽ: maer op sinytende vintmer die valsigheyt in; dese worden op't vaste landt vande Indiaensche heydenen gheslaghen/ om de Portugesen daer met te bedrieghen / waerom niemant gelt derf ontfanghen/ ja al waert maer een halve Pardau, sonder dese Xaraffes te thoonen; dese tellent gelt met sulcke rassigheyt / ende al tellende besient oft goedt is / soo datse haer verobligeeren/ soo daer yet te cort ofte valsch onder ghevonden wort/ naer dat zy't ghetelt ende gesien hebben/ zijn ghehouwen het selfde goet te doen ende te betalen/ doch selden gebeurt het datter falicant aen ghevonden wort; zijn oock seer ghedienstigh om 'tgelt op te loopen wisselen / ende al wat men der van doen heeft, sitten aende hoecken ende voor de huysen op die stratẽ met een tafel met gelt op hoopkens / elcke hoopken van een Tanga, welcke zijn 75. Basaruco, ende als jemand een Pardau wil wisselen / gheven altoos twee ofte drie/ somtijts acht ofte thien Basarucos, boven die 375. Basarucos, waer mede zy haer weten te gheneeren/ ende soo van alle ander munte noer advenãt, Die gewighte van Goa zijn oock in veel dingẽ als in Portugael/ met Quintalen, Arrobas, eñ Ponden, maer hebben noch een ander ghewight ghenaemt Mao, dat is een Hand, welcke zijn 12. pont/ met welcke ghewighte men weeght die Botter/ Honigh / Suycker/ ende alderhande weeghbare waren, hebben oock een ghewight daermen gemeenlijck die Peper en ander speceryen met vercoopt ende weeght / ghenaemt Bhar, is soo veel als drie Quintalen, ende een halve Portugaelsche ghewighte, hebben een maet diese noemen Medidan, dat is eyghentlycke maet te seggẽ/ is by nae een span hoogh/ eñ een halve vinger laugh breet, dese 24. matẽ doen een Hand, ende twintich handẽ doen een Candijl, een Candijl is by naer luttel min ofte meer als 14. Schepelen / waermede men meet ende vercoopt het Rijs/ Coorn/ ende alle greynen/ ende metende waren/ ende die Schepen naer bevracht / als te segghen een Schip ofte Schuyt van soo veel Candylen ofte soo veel Bharen, Daer is oock Rijs datmen vercoopt met Farden, comt ghemaeckt ghelijck ronde schyven/ met strop ende coorden te samẽ ghebonden/ heeft elcke Fardo gemeenlijck drie eñ eẽ halve Handen Rijs, dit Rijs is beter als dat buyten ende sonder Farden comt; is ghenaemt Rijs Girasal, 'twelcke 'tbest eñ 'thooghste inde prijs is; een ander dat wat minder eñ slechter is ghenaemt Chambasal; Daer zijn noch ander veel soorten van Rijs die minder gelden als het Rijs noch in zijn doppen is/ gelijcke wast/ wort het ghenaemt Sattẽ, ende is bynaest gelijc die Gerst/ heeft weynigh scheel; Dit is gemeenlijck die dagelijckse cost vande Boeren Canarijns, ende arm ghemeen volck diet van selven stooten ende reynighen; dient oot voor de Hoenderẽ en Duyven t'eeten/ inde plaets van Gerst, daer zijn noch ander ende veel particulier munten op ander plaetsen vã Indien/ ende te landewaerts binnen/ onder de Heydenen/ die alleenlijck onder haer en elck op zijn plaets gangbaer zijn/ want by Bengalen heeftmen inde plaets vã Basarucos, eñ 'tcleynste gelt Amandelẽ, daerse hare neringhe met doen / ende alle dinghen om coopen/ en ander diergheleycke diversche munte / op besondere plaetsen ende Provincien van Orienten: maer dese ghenoemde munte/ ghewighte ende mate is die ordinarische daermen met int generael ende int gros / ende deur den banck handelt deur gheheel Indien / ende principaellijck in Goa, als 'thooft ende stapel vande Orientaelsche plaetsen.

Gemdiveerde kyndiv/ die goede van valsche munten seer subtyl connen onderscheyden ende ghecadt stellẽ.

Wisselbanckẽ op alle hoeckẽ der straten.

Suycker ende specerye worden met verscheyden ghewighte verhandelt.

Vande Rijs ende ander Coren maten/ nae de welcke de schepen nae bevracht worden.

Onderscheyt tusschen den besten ende ghemeenen Rijs.

Veel verscheyden ander munten die niet so gemeẽ zijn als die voorverhaelde.

Dat 36. Capittel.

Vande Indianen genaemt Bramenes, welcke zijn eensdeels die Menistren vande Pagodes eñ Indiaensche afgoden, van hare manieren ende leven.

Die Bramenes zijn die eerlijckste ende geachtste natie onder die Indiaensche heydenen/ want bedienẽ altoos de opperste offitiẽ vyde Coningh/ als Rentmeesters/ Hoofmeesters / Ambassadeurs/ eñ dierghelycke ampten; desghelijcks zijn oock die Menistren vande Pagoden der Indiaensche duyvelsche afgodẽ; hebben groote auctoriteyt ende aensien onder't volc, want de Coningen gantsch niet uyt en rechten sonder haren raet ende goetduncken/ ende om datmense mach kennen ende vande anders onderscheyden/ hebben over het naeckte lijf/ te weten: van de schouder dwers over 'tlijf nederwaerts tot beneden aende gordel ofte doeck/ onder die arme drie ofte vier koordekens ghelijck seghel garen/ waer mede men haer kendt/ ende sullen dat nemmermeer afdoen al soudent haer levẽ costen/ want haer professie ende beloften alsa hout, zy gaen naeckt/ uytghenomen rondtom 'tlijf eenen doeck gewonden die haer schamelheyt bedeckt; hebben oock somwylen alsse uytgaen/ eenen enckelen lynen catoenen rock diese Cabaja heeten/ slecht aen't lijf van boven tot beneden/ ghelijck sommige ander Indianen/ als Banianen, Gusaretten, ende Decanijns, zy dragen op't hooft eenen witten doeck/ sommighe reysen om't hooft gewonden/ daer mede zy't hayr bedecken / 'twelck zy nẽmermeer afscheeren / dan langh ende opghevlucht dragen als die vrouwen; hebben gemeenlijck aen hare ooren goude ghedrayde ringhen hangen; als oock het meestendeel vande ander Indianen; Zy en eeten gheen dingh dat leven heeft/ dan alleenlijck onderhouden haer met cruydẽ ende Rijs/ noch en geen cranckheyden/ en sullen haer om gheenen waerom doen ter Aderlaten/ maer cureeren haer met cruyden eñ smeritigh/ ende bestrijcken met Sandalen, en diergheleycke welrieckende houten in Goa, eñ aen die Zee custen zijn veel Bramenes, die haer gemeenlijck geneeren met cramerye/ cruyden/ eñ apteekeryen int cleyn; maer met weynigh curieusheyt/ en buylichlic; zijn seer subtyl op hare rekeninge ende schryven / eñ scherpsinnich/ waerom

Bramanes ende de Afgoden Priesters hebben groot ghebiet ende aensien.

Teecken waer by datmen de Afgodẽ Priesters eñ Bramanes kent.

Der Priesteren Bramenes eeten gheen ghedierten die leven gehadt hebben maer kruyden/ etc.

waeram enoerhen die ander slechte Indianen ende 'tghemeen valck wondere beuselingen eñ grillen diest / van dat hare religie ende superstitien aengaet / ende die ghemeene man ghelooven haer als Prophceten, het gheene dat haer des morghens eerst int gesichte comt / dat aenbidden zy dien ghcheelen dach. Die vrouwen hebben enaer een doeck om 't Lyf als zy uyt gaen / die haer dedeckt van boven 'thooft tot die knien toe ende vaarts naeckt, hebbm ringhen deur de neus / aen de beenen / ende teenen / ende den hals / aen elcken orm / beyde handen seven ofte achte ringhen ofte Manilias, sommighe van Silver ende dergult diet vermogen; maer 'tghemeene volck van glas / welcke is gheineenlyck de dracht van alle Indiaensche vrouwen, als die vrouwe is van seven eñ die enan van negen jaren / so trouwense: maer en sprekẽ malcander niet toe / tot dat de vrauwe is aen te voren; Ende als die Bramenes sterft / sa vergaderm alle die vrienden eñ maken eenen put inde eerde daer zy veel hout eñ goet in smytẽ / eñ wesende jemand van machten / welrieckende Sandalen ende ander cruyderen / Ryss / Coorn / eñ ander spysen / met veel Olye / om dat het vier te beter branden saude / eñ alsoa smyt ense den dooden Bramenes daer in / ende alsdan coent zyn vrouwe ghelept met veel speel-lieden ende hare naeste vrienden al singhende eenighe liedekens / afte loffsanghen van hare mans leden / ende die vrienden geven haer eenen enoet ende versterckinghe / datse haer enan ghetrouwelyck wil volghen / ende met hem gaẽ levẽ inde ander werelt / so neemt zy dan hare Juweelen af / eñ deeltse met haer enaechschap / eñ springt al blydelyc eñ lachende int vier / ende wort terstont vande omstaende met hout ende Olye verstopt eñ versmoort ende alsa enet het lichaem van haren man tot asschen verbrant, ende soo't sake ware / dat selden gheburt / daese haer niet enet haren man en wil verbranden / soo snytmense het haer tot die gront toe af / ende en enach haer leven dagẽ gheen Juweelen ende cleynadiẽ meer dragen / ende wart voortaen seer verschaven ende van alle man veracht als een oneerlycke vrouwe. Dese usantie van branden ghebruycken oock die eedelen ende principaelste van't landt / ende aock sommighe coopluyden / met jeghenstaende wordẽ alle die doode lichamẽ (het zy vã wie dat is) tot asschen verbrant / ende die vrouwen naer haer mans doot het haer tout afghesneden / eñ gaen sonder Juweelen / waer aen mense kent / dat het weduwen zyn. D'oorsake inde den eersten opcomst van die vrouwen met hare doode mans levendigh te branden / is naer der Indianer selfs vertellen / als dat in lange voorleden tyden die vrouwẽ (gelyck zy seer luxurieus eñ onkuys võ naturẽ ende complexien zyn) hare mans veel om dẽ hals brachten enet fenyn / als zy die moede waren / gelyck zy daer seer behendigh in zyn / am alsoo beter te moghen altemets een verversinghe crygen / hare ankuysche begheerten ende lust er versaden / 'twelcke siende den Coningh dat hy zyn principale Heeren / Capiteynen / ende Saldaten / waermede hy zyn staet en Coninghryck maest onderhouden ende beschermen / dat die soo haest consumeerden ende te niet ghinghen door die booshept van die vrouwen / heeft het selfde saa veel het moghelyck waer willen beletten / waerom een expresselycke wet heeft gemaeckt / ende gestatueert / als dat soo haest als die mans gestorven ende verbrant soude werdẽ / dat men die vrouwe levẽdigh met soude verbranden / om hoer daer door een vreese aen te jaghen / datse also souden cesseeren die mans te vergeven / 'twelcke int eerste seer scherpelyc onderhouden is ghewerst / wel verstaende dat het alleen geboden was / veraerende die edelluyden / regierders / ende Bramenes, want het ghemeene volck geen ghweer nach wapenen moghen handelen / en zyn vynaer gelyck Slavẽ, in summa dat het metter tyt een gewoonheyt ende costuyme is gebleven / ende houdent hedensdaeghs door een punct van haer Wet / ende ceremonien van hare duyvelsche religie / ende doent alchans uyt vrye ende goede wille / door haer aenporringhe van hare vrienden eñ maechschap, Dese Bramenes anderhouwen aock sekere vastendaghen int jaer / en dat enet saa graote abstinentien dat zy vande ghcheele daghen / ja somtyts drie ofte vier daghen zyn sander eten, hebben hare Pagodes ende afgoden / wiens dienaers ende Menistren zy zyn / daer zy wondere Historien ende miraekelen af vertellen / ende seggẽ dat dese Pagodes by haer enenschen zyn geweest / ende door hare heyligh leven ende goede werckẽ in dese weerelt gedaen zyn door hare verdiensten int ander levẽ heyligh ghewordden / alsse met hare miraekelen deur den duyvel gheopenbaert hebben / ende door haer bevel hare figueren afghemaeckt / inde leelickste ende grouwelickste forme diemen soude mogen versiern, dese bidden zy aen eñ doen haer offerhande met veel duyvelsche superstitien / ende gheloaven vastelyck dat het hare Advocaten ende voorsprakers by Godt zyn, gheloaven aock alles datter eenen oppersten Godt is dier al regiert / ende dat die ziele onsterffelyck is: maer datse van d'een lyf int ander loopt / so wel van beesten als van enenschen naer hare verdiensten / naer die wet van Pitagoras, wiens discipulẽ zy seggen te wesen.

Tghemeene volcks seltsame superstitien.

Mans van neghen / ende Vrouwen van seven jaren werden tsamen ghetrout.

Der Bramanen Vrouwe offeren haer syelven leven ten geselschap van haer ghestorven mannen.

Straffe der Vrouwen die hare mans begraeffenis met haer eyghẽ doot niet wil verselschappẽ.

Ceremonien die de Weduwen moeten onderhoudẽ.

Onnatuerlijcheyt der Vrouwen in't dooden van haer eyghen mans.

Een Wet geordineert / dat die Vrouwen die haer mãs ombrochten selver levendich met haer mans verbrãt souden werdẽ twelck nu als Godsdienst in ghebruyck blyft.

De Bramenes onderhoudẽ vastedaghen.

Fabelen van dat de Duyvelsche Afgoden heylighe menschen souden zyn ghe-weest.

Tvolck ghelooft dat de Pagodes advocaten by Godt zyn.

Dat 37. Capittel.

Vande Gusuratten eñ Banjanen van Cambajen.

DJe Gusuratten eñ Banjanen zyn van 'tlandt van Cambajen, ende hebben veel hare residentie in Goa, Dieu, Chaul, Cochijn, ende ander plaetsen van Indien / oorsake hare handelinghe ende trafficke die zy seer sterck dryven in alle coopmanschappen / als Coorn / Catoenẽ Lywaet / Anil / Ryss / ende andere waren / principalyck en alle edele ghesteenten / daerse wonder op geslepen zyn, zy zyn upter matẽ subtyl eñ scherpsinnigh op alle rekeninghe ende schryven / soo datse hier in niet alleen alle ander Indianen ende omligghende natien te boven gaen: maer oock die Portugesen / in dieshalven veel avontagien hebben, verstaen haer wonder wel op alle coopmanschappen / en zyn seer loos om jemand te bedrieghen; dese en eten aock niet dat leven ofte bloet heeft / noch en sullen gheen dinck ter werelt hoe zy hoe cleyn ende aenniet dat soude moghen wesen dat leven heeft / dooden: want gheloven vastelyck dat alle dingen sielen hebben / ende hare even naesten zy / naer die wet van Pitagoras, eñ onderhouwen dat straffelyck / datse dickwils vande Christenen ofte Portugesen sullen coopen eenighe vogels ofte ander ghedierten / diese int sin hebben te dooden / en laetse weder vlieghen afte loopen; zy hebben voor een manier in Cambajen, op die weghen ende wildernissen te setten / backen met

De Gusarats ende Banianen cloecker dan alle andere Indianen oft Portugesen.

Gusaraten dooden noch eten gheen dingh dat leven ontfanght heeft.

met water / ende worpender Cooꝛn en ander greynen / om die voghels ende ghedierten te spysen / ende hebben dooꝛ gheheel Cambajen,

Gasthuysen in Cambajen daerinne voghelen eñ ander gedierten genesit.

Gast-huysen van't land daer toe geoꝛdineert daerinnen alle voghels ende alle ghedierten in cureert / ende van alle cranckheyden gheneest met grooten opsieht ende neersticheyt / eñ neměse in als waer / gelijck ofter menschen warë / eñ alsse ghesont zijn latense weder vlieghen ende loopen / welcke onder haer is een werck van groote caritaten; seggen dat zy't doen aen haer even naesten / ende soo zy een luys ofte

Die vã Cambaja en dooden gheen vlooyen / noch luysen.

vloy vangen en sullense niet dooden / dan nemense en settense op een lapken peyiers in eenigh gaetgien inde muer en latense alsoo loopen, men en mach haer gheen meerder quellagie aen doen / als yet te willen dooden in haer presentie ; zy en sullen niet aflaten te bidden en te smeekë met alle ootmoedigheyt / datmen so grooten sonde niet en wil doen / te deneme het leven dat Gode met ziel ende lyf gheschapen heeft ; sullen ooc wel gelt offreeren datmen't wil laten leven en vryd om gheven, zy en eeten oock gheen Radijs / Ajuyn / Loock / noch eenighe cruyderen die eenige coleur van root hebben / noch Eyeren / want gelooven datter vloet onder is, en drincken oock gants geenen Wyn

Wonderlijcke manieren van die van Cambaja.

noch en ghenutten gheen Azyn dan alleenlijck water / zijn soo schou van met ander menschen buyten hare natie te eeten ofte aen te roeren / datse eer souden van hongher ende doꝛst sterven / dan eenige spyse van ander volck slechs aen te raken, het ghesciet dickwils datse altemet met die Poꝛtugesen schepen van Goa nae Cochijn varen om haer waren te slyten / ende met die Poꝛtugesen te handelen / ende alsvan maken hare facit van soo veel daghen onder weghen te blyven als haer by naer dunckt moghelijck te wesen / waer naer hare provisie mee nemen / van water ende hare cruyderen daerse haer met onderhouden / eñ geschieden-de den tyt laugher te vassen als hare rekeninghe gheweest is / en dat hare provisie ende water op is / ghelijck het gheschiede als ick van Goa naer Cochijn voer / soo soudense veel lie-

Die vã Cambajen sonde liever van honger sterben van vã ander volcks spijs nemen ofte begheeren.

ver van hongher ende doꝛst vergaen ende versmachten als yet te smaecken en te ghenutten vande spyse en water vãde Christenen ofte vã yemand anders; zy sullen haer altoos wasschë aleer zy eeten / gelijck oock de Bramenes, oock t'elcken alsse haer ghevoegh doen ofte water maken, zijn van coleur ghelijck die Bramenes geslachtigh / ende sommighe wat witter / ende men vint vrouwen onder haer die in witheyt ende schoonheydt die Poꝛtugesen vrouwen te boven gaen ; zijn ghefatsoneert van aensicht lyf ende leden / en als ghelijck die van Europa / uytghenomen die coleur, hare clee-

Cleedinghe van die van Cambaja.

dinge is eenen witten enckelen rock op't blooten lyf / vandë hals af slechts ende enckel om't lyf tot beneden toe / ende ende zyde onder den arm toeghebonden; die schoenen van root leer vooꝛ scherp ende omgecromt, den baert afgeschoren als die Turcken / behouden alleen die knevels ; draghen op't hooft ghelijck die Bramenes eenen witten doeck drie ofte viermaels om gewonden / ende recht onder't hayr aende sterre van't vooꝛhooft, strijcken alle moꝛgens een weynigh wit Sandalo met water ghemalen / en daer vier oft vyf greyntgiens Rijs opgheclapt / 't welcke die Bramenes ooc veel vooꝛ een ghebruyck hebben, is een sekere superstitie van hare wet, hebben ghemeenlijck het naecte lyf besmeert met Sandalo , en ander welrieckende cruyden daerse wonder goede vrienden af zijn / ghelijck oock alle Indianen / diese veel in alle dinghen ghebruycken ; hare vrouwen gaen ghelijck die vrouwen vande Bramenes, zy eeten ghelijck de Machometisten, ende alle ander Indianë op d'aerde neer; In hare huysen ofte vergaderinghe sitten op d'aerde neder op eenighe Matten ofte Tapyten / ende laten altoos hare schoenen vooꝛ die deur staen / soo datse altoos barvoets in hare huysen gaen / waerom ghemeenlijck die schoenen die hielen neer tacken om de moyten te sparen van t'elcken uyt en aen te doen; Sy hebben noch ander duysent ceremonien eñ Heydensche superstitien die niet veel beduyden / waerom alleen die principaelste hebben vertelt / waer aen men ghenoegh can verstaen / wat haerder belanghende is.

Dat 38. Capittel.
Vande Canaras ende Decanijns.

DIe Canaras ende Decanijns zijn van 't land van Decam, datmen ghemeenlijck Ballagate noemt / ghelegen achter Goa , dese woonen veel in Goa, alwaerse hare woonplaetsen eñ winckels hebben / vã allerhãde Fluweel / Zyde / Satynen / Damasten / dat zy vande Poꝛtugesen int groot op coopen / desghelijcks allerhande Catoenen Lywaet / Poꝛseleynen / ende alle waren van Cambajen , China , Bengallen , &c. dat zy ghelijck die vooꝛcoopers op coopen vande Poꝛtugesen ende ander natien / ende vercoopent eñ slytent weder int cleyn / waer toe hebben hare Makelaers van haer eyghen volck / die alle dinghen op loopen ; dese brengen oock alle victualien eñ lijftochten van't vaste landt inde stadt ende 't Eyland van Goa, hebben hare Indiaensche schepen daerse niet handelen naer Cambaja, Sunda, ende het roode Meyr; Zijn veel van haer Gout ende Silver smedë / ende die in Coper werckë / en seer goede wercluyden, hebben oock ander veel ambachten eñ handtwercken / als Barbiers / Medecynen / Timmerlieden / en dierghelijcken die alles in Goa woonen / soo dat zy by naest soo veel in't ghetal zijn als die Poꝛtugesen / Mestisen, ende Christenen, haer cledinghe is ghelijck die Gusuratten ende Benjanen , uytghenomen die schoenen diese draghen op zijn antijcks / met deurghesteken teenen / ende boven toegeregen op die naeckte voeten / diese Alparcas noemen; desghelijcks draghen die baerden ende 't hayr gelijck alst wast sonder te scheeren, van alleenlijck 't haer opghevlucht / ende met een doeck bedeckt / als die Benjanen eñ Bramenes ; ooc zijn dese gelijck in coleur ende fatsoë vã lyf en leden, eeten alle dinghen / uytgenomen Koeyen / Varckes / ende Buffels / vleysch eñ visch; houden den Os / Koe / ofte Buffel vooꝛ heyligh /

Die Canaras houden een Os / Koe / ende Buffel vooꝛ heyligh.

diese gemeenlijck by haer over't huys hebben loopen / welcke zy besmeeren / bestrijcken / ende alle vrientschap vande werelt bewysen / ende voeden hen met het ghene dat zy selfs eeten; ende alsse haer ghevoegh willen doen / comen hare handen daer onder houwen / en meynent alsoo werck; slaepen des nachts onder haer in huys / in somma houden hen in als ghelijck oft eenigh verstãdigh mësch waer / waermede zy meenen Gode eenen grooten dienste aen te doen; In haer eeten ende in huys te sitten / wasschen / reynighen / ende ander ceremonien eñ superstitië / zijn in als gelyc die Bramenes,

Gusuratten,

Gusaratten ende Benjanen; In hare houwelijcken beloven malcanderen van seven ofte acht jaeren/ en comen tot elf en twaelf jaeren/ houden hare Bruyloften en vergaren by een; Alsse Bruylofte sullen houden soo beginnense vierthien daghen te voren/ alle daegh tot den dach vande Bruyloft/ een groot ghelaet van Trompetten/ Trommelen/ ende Beckens/ en duert wel vierthien daghen daet naer nacht ende dach/ met soo grooten ghelugt van ghesangh ende hare Instrumenten/ datmen hooren noch sien en mach; den dach van te trouwen soo vergaren die vrienden van beyde zyden/ ende sitten op die vloer in huys/ rontom een vier/ ende keeren dat sevenmael om/ met sommige woorden/ waermede het houwelijck bevestight is/ en is te verstaen datmē met die dochters gheen huwelijcks goet en geeft: dan alleenlijck sommige Juweelen/ als Braselletten/ Oor-ringhen/ ende diergelijcken van cleynen valeur/ waermede haer die mans moeten laten ghenoeghen/ want die dochters en zyn gheen erfgenamen/ die sonen ervent al: maer onderhoudē altaas hare dochters en susters tot dat zy trouwen; doot zynde worden oock verbrant en somtyts de vrouwē levēdigh met haer: maer niet soo veel als vande Bramenes; een yegelijck van haer volght het ambacht en neeringhe van zyn ouders/ en trouwen mede die dochteren van dien/ welcke zy noemen geslachten/ zy hebben hare vasteldaghen ende ceremonien ghelijck als de Bramenes; want dese zyn gelijck die leecken/ en die Bramenes als die gheestelijckheyt/ Menisthen, ende hare Afgoden/ Propheten. Zy pachten oock die Tollen ende Renten vande Partugesen/ ende des Conings vande landen van Bardes, Salsette ende 't Eyland van Goa, die onder de jurisdictie van Goa zyn/ so datse dickwils door eenige geschillen ende questien in alle rechten moeten camparceren/ alwaer zy altoos persoonelijck gaen sonder voorspraeck ofte Advocaet/ ende weten soa wel hare woorde te doen ende te allegieren met die ordinantien ende Loyen van Portugael/ jae tot int gheestelijck toe/ dat zy tat een punct weten te seggen waert geschrevē staet/ beter als eenige Licentiaet inde rechten/ en maken hare supplicatie ofte requesten sonder jemande daer toe te beroepen/ dat die Portugesen dickwils verwondert zyn van haer scherpsinnigheyt/ gelijck ick menichmael aen haer gheexperimenteert hebbe, wanneer het noodigh is haren eedt of te nemen om getuyghe te wesen/ soo setmen haer in een Cirkel ofte eenen ronden ringh/ ghemaeckt op de vlaer van assche/ alwaerse binnē in staen/ leggen haer eē weynigh asschē op 't bloote hooft/ ende houden de een handt aen 't hooft/ ende de andert op de borst/ ende als dan sweeren by haren Pagode op hare tael/ waer mede sullen die waerheyt segghen van datmen haer vraecht sonder eenige faulten: want ghelooven vastelijck datse eeuwigh verdoemt soude wesen/ soo zy dan eenighe leughens seyden/ en die waerheyt verborgē hielden; dit zyn haer principaelste usantien ende ceremonien/ hoe wel zy noch veel ander hebbē/ die wy alwillens voor by passeren/ am die lanckheyt te schuwen.

Manieren int houwelijcken vande Canaras ende Decanijns.

Hoe datmen die Canaras doet sweeren ende den eedt afnemen.

Dat 39. Capittel.

Van die Canarijns ende Corumbijns van Indien.

Die Canarijns ende Corumbijns zijn die boeren/ ende die gheen die haer met land-bouwinghe/ visscherye/ en dierghelijcke neeringhe gheneeren/ en die Indiaensche Palm-boomen (daer die Cocus aen wassen) waernemen; Daer zyn der onder haer die anders niet en doen als die cleederen wassen/ 'twelck aldaer gelijck een handwerck ende neeringhe gheuseert wert/ dese worden ghenaemt Maynattos, daer zyn ander dienen heet Patamares, welcke dienē alleenlijck voor Boden om brieven en boodschappē van d'een plaets op d'ander tē bestellen over landt/ des winters alsmen de Zee niet en mach gebruycken; Dese Canarijns ende Corumbijns zyn die verachtste ende miserabelste vāde Indianen/ ende leven seer armelijck/ en onderhouden haer met cleyne kosten/ eeten alle dingen/ uytghenomen Koyen/ Ossen/ Buffels/ Vercken ende Hoenderen vleys; hebben hare religie ghelijck die Decanijns en Canaras; want zyn alle van een lande en manieren/ met weynighe differentie/ gaen gants naeckt/ uytghenomen die schamelheyt met een lapkē bedect; Die vrouwē gaen met een doeck om 't lyf gebonden beneden den Navel tot die halve dyen toecomende/ ende slaet dan d' ander eynd over die eene schouder/ saa dat die halve borsten bedeckt zyn; zyn van coleur swartachtigh ofte doncker bruyn; veel van dese zynder Christenen ghedoopt/ overmidts dat hare meeste habitatie is aende Zee-cant/ ende naestghelegen landen aen Goa, oorsake dat de Palm-boomē wassen aende Zee-cant ende Oeveren vande Rivieren ende wateren; ende het Rys wort ghesayt op leegh land/ dat 's Winters met water bedeckt is/ waermede dese Canarijns haer onderhouden; dese brengē Hoenderen/ Fruyt/ Melck/ Eyeren/ ende ander dierghelijcke waren van 't landt inde standt te coop; woonen in cleyne stroye huyskēs/ en hebbē so cleyne deuren datmender al cruypende moet in oft uytcomē; hare huysraet is een mat op d'eerde om te slapē/ een put ofte cuyl inde vloer om 't Rys te stampen/ ende een pot ofte twee aen 't Rys te koken ende alsoo levense; ende genereren soo veel dat wonder is: want hebben gemeenlijck het huys vol kinderen dattet crielt/ en loopen al naeckt/ tot datse seven oft acht jaren oudt zyn/ dan bedeckense haer schamelheydt; wanneer die vrouwen baren gheschiedt dickwils datse alleen in huys zyn/ terwyle die man int veldt is/ ghelijckt my eens ghebeurt is/ gaende met andere goede vriēnden wandelen in 't velt/ deur de Dorpen ende Wooninghen van dese Canarijns, ende om dat ons dorste/ gingen by een van dese Canarijns huyskens om water te eysschen/ om ons dorst te laven/ dat zy ghemeenlijck drincken uyt eenen cooperen tuyt kan om alsoa sonder den mont te raken/ van hoogh in te stortē/ welcke is alle het Metael datse in huys hebben/ so gheschiedent om dat my den dorst meest quelden/ dooghde my ter neder en stae myn hooft inde deur/ eyschēde wat waters/ so wordē ic gewaer eē vrouwe die alleē in huys was/ en hant vast harē doec om haer middel/ hebbēde voor haer staē eenen bac vā hout (die di Portugesen Gamello noemē) vol waters/ en stont en wiesch eē kindekē dat zy op die stont sonder yemants hulpe noch by wesen gebaert hadde/ en gewasschē zynde/ leydē zy 't naect op d'eerde neder/ op een groot wygē blat vā Indiē/ en badt my dz ic wat vertoevē wilde/ zy soude my terstōt water geven/ als ick

Maynattos wasschen die cleeren gelijck hier te Lant de vrouwen doen.

Huysraet die de Canarijns gheméenlijck hebben.

Die vrouwen vande Canarijns baren de kinderen alleen sonder eenighe hulpe

Habitus et facies Mercatorum Goensium Indorum,
qui mutandis mercibus valde industrij

Habyt en gedaente der Indiaensche Cooplieden
welcke in hare handel seer cloeck zyn

Banjanes e Cambaja populus …mandis gemmis,
scribendo, supputandoque valde exercitatus

Banjanen van Cambajen int ke[illegible] van gesteenten
schryven en rekenen zeer ge[illegible]ffent

Bramenes Idolorum in India Sacerdotes

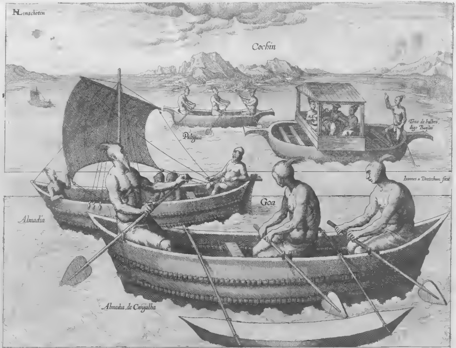
Bramenes der Indiaenscher affgoden Papen
ofte Priesters

Indorum casæ, villæ, et vici circa Goam.

Indische hutte Lanthuysen ēn dorpen ontrent Goa.

Scaphę piscatorię Goensium et Cochinensium, alterę ex solido trunco excavatę, alterę, e pluribus funibus coagmentatę, priores Almadias, alteras Tones et Paleguas vocant, implent et hashydrys aquę recentis, quam ad naves deferentes divendant, quarum magnus illic numerus

Schuyten dienen te Goa en Cochyn, gebruyckt om te visschen, d'eene wt een hout wtgeholt, d'ander wt veel struycken, met coorden tsamen gebonden, d'eerste worden Almadias, d'andere Tones, en Paleguas, genaemt die daer in groot getal zyn, welcken versaden met cruycken vol soet waters daer in gestort, om aende schepen te vercoopen.

58 en 59

ghesellen te leveren/ende enen voor hem alleenlyck betalinghe ende rekeninghe van t maent gelt / ende alsdan heeft hy met die Bootsghesellen zyn particulier rekeninghe/ daer hem 'theerschap van't Schip niet met en moyt/ noch te doē en heeft, Die Schepē en gebruyken gheen vaten met water alsse varen / om daeter in gheheel Indien gheen en zyn / noch ghemaeckt worden/dan die van Portugael aldaer gebracht worden/en van die Portugaelsche Schepen overschieten / ende inde placts vande vaten ghebruycken eenen grooten vierkanten houten back/ by de groote Mast /op de gront vande kiel van't Schip / welcke is wel bepeckt ende ghesloten / waer inne veeren soo veel waters als haer dunckt (op de reys diese doen willen) noodigh te wesen, die Capiteyn/ Schipper/ofte Stuerman/ ende die Coopluyden, ende Passagiers hebben elck hare victualie voor haer selven / ende haer water in die Indiaensche groote potten/die men Martavanas heet/ waer van ick op een ander inde beschryvinghe van Pegu ghetracteert hebbe, dit volck is soo ghedienstigh ende gewilligh / dat sooder maer een hoet iemand van't hooft int water/ja inde openbaer Zee wayde, oft yet anders/ dat van't Schip over boort viel/ sullender terstont naer springen met cleeren inet al/ tot datset weer hebben ; want swemmen ghelyck visschen, Ende als het Schip inde haven ofte Rivier leydt / ende datse alle ghelyck aen landt willen gaen / soo varense int Boot te samen aen landt / ende alsdan soo isser een die brengt het Boot weder aen t Schip en bindt het vast/ en comt dā al swemmende aen land/ desghelyckx alsser weder willen aen varen/ en soo zyder onwilligh toe warē van over boort te springhen om een cleyne oorsake oft yet anders te doen/ worden der van haren Mocadon ofte Schipper toe ghedwonghen met slagen/ 'twelck zy weynigh daer toe laten comē. want zy't eerst uyt haer selven doen / en d'een wil altoos de eerst voor d'ander wesen / om hare ghewilligheyt te bewysen , alsse yet doen ofte trecken/ is al singhende/ den eenen voor aen/ en daer naer die ander gelyckelyck antwoordende met een voys ende accoort / dat het schynt een musycke te wesen ; Haer exercitien op't landt is/ den ghehelen dagh te drincken/ende inde kroeghen te sitten/ met die vrouwen ende kinderen altemets ghelyckelyck/ ende alsdan loopense hand aen hand lancks de straten af vallende gints en weer/ en bedryven een wonder ghelaet met singhen en ander figueren en grimmagie diese maken , hare vrouwen dragen oock Borsens aen/ naer die usantie vande Arabyers ende Machometisten.

Al wat de Bareros doen , doense al singende/ met so danigen voys dat het schynt Musyck te wesen.

Dat 41. Capittel.

Vande Swarten van Mossambique diemen noemt Caffres , hare usantien ende manieren.

Die swerten ofte Caffres , (ghenaemt) van't land van Mossambique en alle die custe van Æthiopia, ende te landewaerts binnen/ tot die Cabo de bona Esperansa, loopē alle int gemeen geheel naect/ hoe wel dat die van Mossambique (te weten) die vrou persoonen haer een weynigh bedecken/ en dat door die communicatie diese met die Portugesen hebben/ die haer in mangelinghe van Gout/ Yvoren-been en ander dingen Catoenen Lywaet uyt Indien brenghen/ dat haer te lande binnewaerts/ ende naer die Cabo toe ghebrocht / waer in zy haer bedecken met die cleederen die Adam uit Paradys aen hadde, Zyn alle int ghemeen peck swert/ met ghekrult versengt hayr op t hooft en de baert/ die seer weynigh is / platte breede en stompe neusen/ grooter dicke lippen / sommige hebben gatē boven eñ onder door de lyppē, en sen tyts bezyden de mont deur de wangē / daer zy dan een beentgien in steken/ dat houdē zy voor ent frayigheyt ende schoonheyt , daer zynder wel onder haer die hebben het gheheele lyf eñ aenghesight bestreken ende ghepickeert met heet Yser/ en gants end'al bemalen / by naest ghelyck het gheperst en ghefigureert Satyn en Damast/ daer hebben zy een woudere hoveerdye met / en meenen datter gheen schoonder personagien inde werelt en zyn als zy/ soo dat wanneerse ons sien/ eñ wit geclere volck/ houden der haren spot mer, ende belacchē ons/ als Monstren en Grimaensighten , en als zy een duyvelsche Figuere willen maken ofte betoonen / soo inventeren zy een witte ende gecleet personagie/ in somma meenen en gelooven gantschelyck dat zy de rechte coleur van menschen (en dat wy een valsche ende bastaert verwe) hebben , men vinter onder hoer die vylen alle die tanden scherp ende puntigh onder af/ ghelyck naghels ende yzermen / dat zy oock voor een cierlickheyt hebben/ daer zynder veel onder haer die de Wet van Machomet onderhouwen/ te weten : aende custe van Abex ofte Melinde , ende rontam ende in Mossambique, om die nae ghelegentheyt van't roode Meyr /ende die Arabische Machometisten, die alhier hare daghelyckse vaert ende handel houden / ghelyckse oock deden op alle havens plaetsen ende Eylanden van geheel Orienten/ voor de Portugesen ontdeckinge eñ conquesta van Indien/ waer mede alle die Orientaelsche quartieren, daerse haer traffycke gehadt hebben met haer duyvelsche secte besmet hebben/ en over al haer fenyn uytghespoghen/ 'twelck een vande principaelste oorsake ende beletsels geweest is/ dat het Evangelium daer so weynigh verbreyt en aenghenomen is / door die pestilentsche siecke eñ Machometische opinie die in haer gants verwortelt was/ eñ 'tgeheele lyf gheconsumeert hadde, Daer zynder oock sommighe die Christenen geworden zyn vande Portugesen daer toe beweeghte : maer daer en wort sonderlinghe niet veel moeyten om ghedaen/ om haer 't Christen gheloof te vercondigen/ oorsake datter niet veel profyts te doen is/ en oock dat het een ongesont landt ende lucht is/ waerom die Jesuyten haer wel wachtē daer habitatie te makē . Want en sender niet veel voordeels uyt te halen/ ghelyckse wel uyt Indien ende 't Eyland van Iapon en ander weghen doen / daer zy't vol allerhande bloemen van rykdommen vinden / om met het sogh van dien haren Byekorf te vermeerderē/ende hare onversadelycke gierigheyt een ghenoeghen te doen, Die meest en hoop vande Caffres leven onder haer ghelyck beesten ofte wilde menschen/ niet tegenstaende hebben hare wooninghen ende vergaderinge van huysen/ ghelyck dorpen/ alwaer zy hare gemeenschap houden / hebbende elcke Dorpe zyn Coningh ofte Heer / die zy onderdanigh ende ghehoorsaem zyn / en voeren ghemeenlyck tegen malcanderen oorlogh / d'een plack ofte dorp tegen den anderen, hebben onder haer recht ende justitie / met weynigh policyen van 'tgheen dat die

De Caffres cleeden haer met een deck gelyck Adam uit Paradys ghehadt heeft.

Sommighe vande Caffres peckeren haer lyf met een heet yser/ dat het schynt gelyck ghefigureert Satyn.

Sommighe vande Caffres vylē haer tanden scherp ghelyck yzermen.

De Jesuyten soeckē een gemackelycker yver teghen Gods woort.

De Caffres woonen met hoopen by malcander/ en over elcke hoop is een Coningh die stedigh teghen malcander oorlogh voeren.

Nautæ Arabes quibus naves suas regendas Lusitani committunt
in quibus cum uxoribus ut plurimum habitant

Arabischer scheepluyden, welcke die Portugeesen, haer schepen vertrouwen
te regeren, in welcken sy oock met haer wyven meest woonen

Habitus Abissinorum quibus loco S. Baptismatis
frons inuritur

Habyten der Abissynen wt paep Jan slant welcke in plaets van
doop gebruycken brantmercken int aensicht

61 en 62

die wereltlijcke ordinantie en goede regeringhe belanghende is: maer wat het gheloof en religie is aengaende / en weten niewers of / dan leven ghelijck beesten / sonder eenighe wetenschap van God ofte eenighe ghelijckenis ofte schijnsel van dien, Onderhouden haer met jacht / die zy in't wilt op jaghen / en vanghen wat dat zy vinden; Eeten oock vleysch vande Olyphantē en ander wilde beesten / en van die Olyphāts tanden makē zy hare wapenen en gheweer / inde plaets van yser ende stael; Voeren ghemeenlijck oorloghe teghens malkanderen, en sommighe onder haer eeten menschen vleesch, daer zijnder oock die't niet en eeten; maer vercoopen malkanderen / alse yemandt inde oorloge vanghen / te weten / die met die Portugesen ghemeenschap hebben / aē wien zyse connen veylen / om eenige mangelinghen van Cattoenen lywaet / en ander dingen van Indien, hebben onder haer een gebruyck / dat wanneerse ten oorloghe gaen teghen hare vyanden / dat so zy den slach winnen ofte yemant om brengen / wie die meeste vanght ofte doot slaet / dat zijn onder haer de gheachtste en eerlickste / van grooten aensien, en om sulcx te ghetuygen als zy voor haren Coningh comen / so snyden zy die manlickheden af van so menigh alser ghedoot hebben ofte gevangen / die zy dan weder laten loopen / om niet meer te genereren / die haer soude moghen beschadighen, drooghen die wel te deghe, op datse niet en moghen verrotten / en droogh wesende, comen voor haren Coningh met een eerwerdinge in presentie vāde principaelste van't dorp / en nemē der een en eē inde mont / en spouwēse also voor des Coninghs voeten neer / 'twelck de Coningh met een groote danck-segginghe ontfanght / en om den selfdē te vergelden hare vromigheden met eenighe vereeringe / so doet hy alle die uytghespoghen manlickheden oprapen / en geeftse hem weder tot een present en tytel van eeren en verheffinghe waer mede zy voort aen gheacht werden als Ridders / ende nemen alle die manlickheden die hem dē Coningh alsoo weder vereert heeft / maken daer een snoer ofte ryghsnoer af / en als zy dan eenige Bruyts trouwen / ofte hebbende eenighe feesten / so comen die Bruyden ofte Huysvrouwen vande selfde Ridders met alle die manlickhedē om hare halsen hangen / 'twelck onder haer so grooten eere is / als by ons het Gulde Vlies ofte de Jartier van Enghelādt te dragen / en de Bruyden ofte Vrouwen van alsulcken Ridders met haer voorseyde snoerē zijn daer emeer mede verheven / dan ofse na haer duncken Coninghinnen vander Werelt waren. Van Mossambique werdē dese Caffres in grooter menichte naer Indiē gevoert / en ghebuert dickwils datmē tot Mossambique coopt een Man ofte Vrou persoon van volwassen jarē / om 2. ofte 3. Ducaten 'tstuc, als die Portugesche schepen daer comen om verversinge en water te nemen / geldense wat meer om de menighte vande coopers dieder dan zijn, D'oorsake datter en Indien soo veel Slaven ende captiven van alle natien te coop comen en ghebracht werden / is daer om / datmen gemeelijck alle 10. ofte 12. mylen lāts / ja by naest elcke stadt en dorp een sonderlingh Coningh en regeringhe van volck heeft / die malkanderen in als onghelijck zijn / in Wet / spraeck en manieren / waer door meestendeel met malkanderen oorlogen / en die aen beyde zyden ghevanghen worden / houden zy voor Slaven en eygen / en vercoopen also malkanderē als beestē, we't ongeluc valt dat hy vanc ghetal vande ghevangenē is / moet gedulditch wesen / daer zy ooc met veel swarigheyts en en thoonē, alsmen't haer vraecht hoe zy daer in te vreden zijn: seggē dat zy daer wel niet connen passeren / aēgesien hare Planeet also houdende is: maer dat hare vriendē en patriottē dat wel sullen wreken op die gheen die't haer ghedaen hebben, Oock inden tyt van honger ofte noot / moghen die Ouders hare kinderen vercoopen / gelijck het geschiede in mynen tyt datter op't vaste landt en omliggēde quartieren van Goa sulcken dieren tyt was / dat die ouders quamē tot Goa en ander plaetsen vāde Portugesen hare kinders vercoopē by menichte / om kleynen prys / om haren buyck tē versaden, ick heb sien gheven jonghskens vā 8. in 10. jaren / om 5. oft 6. maten Rys / sommige om 3. 4. ducaten elck; Daer warender die haer in persoon met Vrouwen en kinderē quamen voor captiven offrecerē / datmēse alleenlijck wilde de cost geven en onderhouden. En om dat die Portugesen over al harē handel dryvē / als wy op veel plaetsen aēgtwesen hebbē / is d'oorsake datter so groote menighte vā alle wegen ghebrocht en verkocht werdē: want die Portugesen daer harē hādel vā coopē en vercoopen met dryven / als niet eenighe ander coopmāschappē en waren. Wat die beschryvinge vāde Caffres en 't landt van Mossambique meer aengaet / hebbe op een ander eensdeels verclaert / inde beschryvinghe van Mossambique. Hier na volgen die Figueren vāde Arabyms en Abessyns / met hare vrouwen / so als zy en Indiē gaen, Desgelijcks die afbeeldinge vāde Caffres, so mans als vrouwen / ghelijck als zy in Mossambique langhs de strate gaen / alles na de warachtigheyt uytghewerpen ende afghemaeckt / etc.

De Caffres snyden al de ghene diese vanghen ofte dooden / de manlickheyt af en presenteerse de Coningh / ende de selve een voor een voor den Coningh uytspouwende / met haer mont / die hy op doet rapen / en haer tot haer groote eer weder om schenckt.

De Caffres ryghen al de manlickheyde diese crijghen aen een snoer / en haenghense haer Bruyds om haer hals in plaets van een gouwe keten / 'twelck in dit landt groote eer is.

De ouders vande Caffres vercoopē haer eyghen kinderen in hongers noot.

Dat 42. Capittel.

Vande Malabaren ende Nayros in Indien, hare manieren ende costumen.

De Malabarē zijn die gene die bewoonen het land en Zee-custē tusschē Goa ende die C. de Comorijn, van Goa zuydwaert / al waer die Peper wast; hebbē een tael op haer selvē, en 't landt is ghedeelt in veel Coninghrijcken / als wy inde beschryvinge vāde custen verclaert hebbē, Dese zijn die meeste en schadelijckste vyande vande Portugesen / en doen haer groote quellagie en wreede oorloghe te water; zijn wreet en seer stout van natueren, gaen naeckt / behalven die schamelheyt bedect / die Vrouwē desgelijcks / hebben maer eenē deeck benedē den navel tot die halve dyen toe / en voorts gantsch naeckt; zijn sterck vā leden, seer vermeten en opgeblasen, van coluer geheel swart / doch seer glat en reyn van huyt en hayr / 'twelck zy gemeenlijck bestrijcken met olye / om dat te doen blincken; dragen het hayr so lanck alst wast, boven op dē top ofte cruyn van't hooft met eenē knoop opgebondē / so wel mans als Vrouwē; hebbē die lellen vāde oorē open / en so groot datse tot op die schouderen hangē / en hoe zy langer en wyder opē zijn / hoe't onder haer meer geacht is / en voor een schoonheyt ghehouwen; van aenghesicht / lijf ende leden zijn in als ghefatsoneert als die von Europa / sonder eenighe differentie / dan alleenlijck ende colueur; Die Mans zijn ghemeenlijck seer hayrachtigh en

F ruych

ruijch op de borste eñ 'tgeheele lyf, zyn die luxurieuste eñ onkuysste natie diemen in gheheel Orienten mach vinden/ soo datmen weynigh Meyskens over die 7. oft 8. jaré vint die haer maeghdom noch hebben/ en terstont gemeen eñ ghetresselyck ae een jegelyck zyn om eenen kleynen penninc/ waer vã zy weynigh schãde maken. In haer huys houwen zyn weynigh curieus, hebben die huysen eñ huys-raet weynigh verscheyden vande Canaryns eñ Corũbyns van Goa; Hare Afgoderye/ Cermonié eñ Superstitien/ zyn ghelyck die andere Indioné. Dese Malabaren zyn tweederley sooten vã volck/ te weten/ den Adel/ diemen noemt Nayros, dat zyn Soldaten/ die alleenelyck die wapenen draghen en handelen/ d'ander ghemeen volck worden ghenoemt Polyas, dese en moghen gheen geweer dragen noch gebruyken. Die Nayros moeten altoos waerse gaen ofte staen hare wapenen daerse op ghesez zyn by haer draghen/ eñ altoos bereyt wesen tot des Conighs dienste eñ ghelieven/ daer zyn sommighe die dragen altoos een bloodt rappier ofte Cortelas in hare rechter handt/ ende een groote Rondasse inde lincker handt. Dese Rondasse zyn seer groot/ en van licht hout gemaeckt/ so datse alse willen het geheele lyf onder connen berghen en bedecken, zynder seer op bedrevé eñ lichtveerdigh met/ eñ alse lãgs de wegh gaen/ machmense van verre hooren comen: want maken altoos groot gheruchte te slaen met het ghevest van't Rappier tegen die Rondassen om datméſe hoore soude, daer zyn ander die dragen altoos een boghe eñ een bos pylen op haren rugh/ waer op zy wõder expert zyn, ander dragen lange spiessen/ sommige Roers/ met die lont altoos ontsteecken om den arm ghewonden/ en zyn de beste loopen diemen haers ghelycke in Europa niet en soude beter mogen vinden/ en wel ider oec, soo wel niet om te gaen/ datse die Portugesen geen avontagie en gheven; alwaerse gaé/ moeten altoos haer geweer by haer dragé/ nacht eñ dagh. Gheen van haer en is getrout/ noch en mogé niet trouwen vã alle haer leven/ dan haer is vry eñ georloft te slapé by de Dochters vãde Nayros, ofte by wien dat het haer lust en gelieft/ vã wat Vrouwen datter soude moghen wesen/ al zynse schoon ghetrout/ als den Nayro maer lust heeft/ gaet yewers in eé huys daer't hem ghelieft/ set zyn geweer aenden inganck van't huys aende straet/ eñ gaet en beschickt zyn dingen met die Vrouwe ofte Dochter vandé huyse/ met open duere/ sonder dat hy vreese heeft dat hem yemandt sal verstueren ofte beletten: want wie datter voorby gaet/ jae al waert de selfde Man van't huys/ siende die wapenen vanden Nayro voor de duere staen/ sal voorby gaen/ eñ laet hem zyn dinghen beschicken/ eñ als hy zyn besoingne volbracht heeft/ neemt zyn wapenen eñ gaet zynen wegh/ en alsdan mach den Man in huys comen/ sonder datter yet af geseyt wort ofte eenige verwonderinge is, op dese maniere gaése waer't haer lust eñ gelieft/ sonder dz haer yemant mach weygeren. Dese Nayros sãghst de wegh ofte straet gaende/ loopen al roepéde Po, po, dat is soo veel als wacht u/ ick come/ staet upt de wegh: want dat ander volck diemen Polyas noemt en geen Nayros en zyn/ en mogen haer niet aé roeré noch rahé aen't lyf/ daerõ ist datse altoos roepé/ om dannẽ haer soude plaets gevé/ en geadverteert wesen datse comé: want so yemande vãden Polyas bleef staen/ en haer geen plaets en gaf/ so datse hem quamen te roeren/ mogense vryelycken doersteké/ sonder voor yet aen te verbueren, ende als zy vã eenige Polyas geroert zyn/ ofte vã eenige ander natié/ uytgenomé Nayros, moeten haer/ eer zy met die ander Nayros weder mogé rõverseren ofte eeten/ gheheel wasschen eñ reynigen met groote cerimonié eñ superstitié; Desgelycks en mogen van geen Christené oft yemandt geroert worden. En als die Portugesen eerst in Indien quamé/ eñ met den Coningh vã Cochin verdragh eñ alliãce maeckte/ begeerden die Nayros datmen haer plaets soude gheven/ eñ wycké op de wegen en straten alse malkanderen ghemoeten/ gelyck die Polyas en ander Indianen/ 'twelck die Portugesen niet en begeerden te consenteren: wãt menden dat het oock haer eere te nae gingh/ datenen haer bÿde Polyas ende ommit volck wilde gelycken/ daer zy meenden die Nayros te boven te gaen in kryghs-handelingen ende vromigheyt/ daerõ begeerdé zy dz die Nayros haer souden wycken en plaets gheven/ waer mete zy aen beyde zyden niet wel accorderé en konsten/ in somma/ worden gesloten om alle vrede t'onderhouden/ als datmé soude kiesen twee persoonen/ eé vã wegen die Portugesen/ en eé ander van wegen die Nayros, die souden lyf om lyf tegen malkanderé campé, eñ so wie dat vã haer beyde verwonné bleef/ dies natie soude die ander plaets geven/ eñ op die wegé wycken. Dese camp geschieden int openbaer eñ in presentie vã beyde natien/ en dé Portugees verwon den Nayro, dien hy 'tleven benam/ waer van ghebleven is/ dat die Nayros de Portugesen wycken eñ upt dé wegh gaen alse malkanderen gemoeten/ tot dat die Portugesen voor by gepasseert zyn. Die Nayros dragen aende handen seer lange naghels/ waer mede zy te verstaen gheven datse vandé Adel zyn/ om dat die lanckheyt vande naghels die persoonen het wercken belet van eenigh hãdewerck te useren, segghen oock datset doen om also te meer kracht inde handt eñ 'tvatten te hebbé/ om het Rappier vast te houwé/ 'twelck sommighe Portugesen eñ Mestisen oock nae spelé/ en die selfde opinie vãde Nayros geerft/ dieder veel in Indien zyn/ eñ die de naghelen laten wassen om die selfde oorsake. Die principaelste van dese Nayros, welcke zyn als hoofden ende Capiteynen van so veel die onder haer ghebiet staen; Dese draghen een gouden ofte silvere Braseletten ofte ringhen om den arm/ boven den ellenboogh, desghelycks hare Regierders/ Ambassaduers ende Coninghen/ waer by men hoe kan vã d'ander onderscheyden: want alle gelyck als ghesept is/ naeckt gaen: Oock so zyn die Coningé/ Regierders/ ende andere hare hoofden ende Capiteynen/ als zy uyt gaen wel gheaccompaengiert ende bewaert van d'ander Nayros; Zyn seer goede ende stoute Soldaten, vallen seer wel aende man; zyn seer wraeckgierigh/ soo dat wanneerse in eenighe Fusten ofte yewers anders comen tegens hare vyãden te vechten/ ende soo't ghesciede datse niet een spiese door het lyff ghesteken worden/ en sullen terstont niet beswycken/ dan die spies/ soo zy hem niet weder metter haest conne upt krygghen/ met beyde handé na haer halen/ en door't lyf trecken/ om also te ghenaken den geenen die't ghedaen heeft om haer te wreken. De Coningh mach dese Nayros niet doen rechten noch dooden met openbare justitie/

Men vint weinigh Meyskens onder des Malabar die acht Jaer out zyn, die haer maeghdom hebben.

Die Malabar gaen langhs de wegh met groote Rondassen ende Swaerden/ eñ slaet gestadigh met het gevest daer op om datmense hooren soude.

De Malabar mogen gheen Vrouwen trouwen.

De Nayros mogen slapen by wie datse willen.

Een Polyas raeckende aen't lyf van een Nayros/ magh hem de Nayros vry doersteecken sonder teghen segghen.

De Portugesen hebben int vechte de Nayros met kampen gewonnen/ dat de Nayros haer teghen komende moeten wycken.

De Nayros wysen den Adel door ofte met lange naghelen.

sitie: dan so zy de doot verdient hebbē/ doet se met ander Nayros ombrenghen. Die Dochters vande Nayros en moghen niet niemant converseren noch te doen hebben/ dan met Nayros, hoewel datse in't heymelick genoech converseren met die Portugesen eñ Christenē: maer so t die Nayros quamen te mercken/ en haer op't feyt bevonden/ moghense dooden/ sonder yet te verbueren; Sy hebben aen alle plecken daerse woonen een ghegraven water gelyck een graft/ dat aende wegh in t opēbaer staet/ daer alle mā voor by passeert/ al waerse haer alle morghens alse op staen wassen/ eerst beginnende vā onderen/ en daer nae het hooft eñ het aensicht/ so wel Mans als Vrouwen/ sonder beschaemt te wesen van die over den wegh daer voor by passeren ofte naer staen en sien/ jae den Coningh selfs en persoon. welck water is so groen/ vol slym eñ stinckachtigh/ datmen zyn niese moet toe houwen vanden stanck alsmender by come/ en ghelooven vastelick/ dat wanneerse haer alle daghe in dit water niet gewassen en hebben/ datse dā gāts onreyn eñ vol sonden zyn; eñ dese wassinghe eñ reyninghe en mach in geen loopent water daer stroom gaet wesen/ dan moet daer toe ghegraven en stil wesen/ eñ van hare Bramenes ende veel woorden/ superstitiē eñ cerimonien belesen/ anders en waert van gheender weerden noch nut, in hare Afgoden/ diensten/ eñ ander bueselingen/ zyn ghelyck die andere Heydensche Indianen/ en worden oock verbrant alse doot zyn: en die Sonen en moghen van hare ouders gheen erfghenamen wesen/ uyt oorsake datse die Vrouwen gemeen hebben; twyfelen wie dat haer rechte Sonē zyn: want die Bramenes hebbē oock des Coninghs Vrouwen gheneen/ en doen hen een groote eere aen als zyse willen beslapen, hare erfgenamen zyn hare Susters sonen: want seggen/ al twyfelen zy aende Vader/ nochtans weten voorseker/ dz haer Susters die moeders zyn; Dit is wat die Nayros ende dē Adel en Soldaten is belangēde/ het ander gemene volck vande Malabaren diemen Polyas noemt/ zyn die Boeren/ Ambachts-luyden/ Visschers en dierghelycke, dese werdē seer veracht eñ misprezen, leven seer miserabelycken/ en moghen gheen gheweer noch wapenen hebben noch ghebruycken/ noch met die Nayros converseren ofte aen raecken: want als we Nayros over wegh oft op die straten gaen/ ende datse dese Polyas van vers sien comē, en hoorē roepen/ loopen terstont aen d'een zyde/ met ghebooghen hoofden/ ende ghebeuwen armen/ siende nae die aerde toe/ sonder datse eens om hoogh derven kyken/ tot dat den Nayro voor by is, volghen in de rest die costumen van de ander Indianen: want een yeghelyck volght die neringhe ende het handt werck van zyn ouders/ sonder dat te mogen veranderen om gheenderley manier/ etc.

Die Dochters vande Nayros moghen met gheen ander dan met haer volck converseren.

Die Nayros wasschē haer alle daeghs van t hooft totte voeten.

Die Sonen moghen geen erfghenamen van haer Vaders wesen.

Die Polyas moghen geen wapens ghebruyckē noch hebben.

Dat 43. Capittel.

Vande Mooren ende Ioden in Indien.

Veel Joden ende Mooren in Indien.

DIe Mooren eñ Joden zyn in grooter menighte op alle plaetsen van Indiē/ als Goa, Cochiyn, eñ binne in't lādt/ zyn eensdeels vā ander weghen daer gecomē/ ende sommighe vanden afcomste Indianen/ die in voorleden tyden duer die gemeenschap vande selfde Joden eñ Mooren aen die secten ende opinien gebracht zyn; In hare huyshouwen eñ cleedinghen volghen die manier van't lande daerse resideren, Sy hebben onder die Indianen haer Kerckē/ Synagogen eñ Mesquiten/ al waer zy hare cerimonien gebruycken nae haer Wet en wille, Inde Portugesen steden eñ plaetsen en wort het haer in't openbaer niet toeghelaten/ noch gheen vande Indianē/ hoe wel zy met hare huysen eñ familie haer woonplaetse hebben/ en haer daghelicksche neringhe eñ handelinghen onder een dryven, en't heymelick in hare huysen doen watse willen/ alse niemandt eenighe schandale oft verarghernisse aen en doen: maer buyten de stadt/ op de plaetse daer de Portugesen geē jurisdictie en hebbē/ mogen wy pelyck hare Cerimonien eñ superstitiē gebruycken/ eē yegelyck naer zyn welbehagen/ sonder datter yemandt tegen seggen sal/ noch sulcks beletten: maer so sulcks bevondē worde inde Portugesen steden in't openbaer/ oft datse eenige vermenginghe hebbē met de Christenen/ so wel vā Mans als Vrouwē/ wordē metten lyf gestraft/ tē waer datse haer bekeerden tot het Christē ghelooff/ ghelyckt aldaer dickwils ghschiet buyten de stadt Cochin, aldaer de Coningh zyn Hof hout/ hebbē die Joden eñ Moorē haren vrye wille om hare sen en eñ cerimonien in't openbaer te gebruyckē: want de Joden hebbē daer seer schoone steene huysen gebout/ eñ zyn treffelycke coopluyden/ eñ kan des Coninghs vā Cochiyn naesten raet, hebbē aldaer hare Synagogen/ met hare Hebreeusche Bybels ende Wet vā Moses/ gelyck ic selver in myn hādt ghehadt hebbe, Zyn meest wit van coluer/ gelyck die vā Europa, hebbē onder haer schoone Vrouwē, Daer zynder veel onder die daer gecomen zyn uyt het lādt vā Palestina eñ Jerusalē/ en spreken duer de bāck goet Spaensch; Onderhoudē dē Saboth/ eñ andere Jodtsche cerimoniē/ en hopen noch op de cōste vanden Messias, De Moorē van gelyckē hebbē hare Meskytas, daerse haer gebet doen/ en bovē de kerke veel solders eñ gallerye/ daerse de kinderē hare Cathagismus leerē eerse inde kerck gaen, wassen hare voetē waer toe altoos eenē back met water beyden de kercke staet/ en laten altoos hare Alparcos ofte schoenen buytē de kerck duer eerse en gaen/ eñ binnen comēde vallen op haer aensicht plat neder/ en maken met opslaende armen en hādē veel wisvasen; Sy worden oock besneden als die Joden, eeten geen Vercke-vleysch; Doodē wesende wordē begraven/ en hebbē in hare kerckē gants geen belden noch figueren/ dan sommige opgerichte steenē ofte serckē/ met uytgehouwen Chaldeusche letterē uyt haren Alcoran, als ick eens bygevalle daer voorby passeerde met een Portugees/ kregē sonderlinge lust om die Machometiste kercke te sien/ en haer maniere vā bidden/ 't welc ons belet worde vāde duerwachter/ die ons beval ons schoenen uyt te trecken: maer om dat wy't weygerden/ seyde datter ons niet gheoorloft en was alsoo inde kercke te gaen: maer om die er besten/ liet ons tot inde duer comen/ en dede vā binnē sommige vensters open/ so dat wy claerlick mochten sien watter in was, Doen vraeghden hē den Portugees waer harē God eñ heyligē waren diese aenbadē/ om dat hy de kercke/ als geseyt is ydel sagh: doen antwoorden dē Moor dat zy gheen ghebet voor hout en steen deden/ dan aenden levenden God/ die inden Hemel is/ eñ seyde: ghy luyden Portugeesche Christenen ende Heydenen zijt alleens: want aenbidt die ghemaeckte beelden/ ende ghy gheeft haer die

Die Joden moghen op lyf straffe haer niet met geen Christenen vermenghen.

Die Jode zyn vanden Coningh vā Cochijns naesten raet.

Die Mooren eerse in haer kerck gaen/ wassense haer voeten/ ende gaen bloots daer in.

Die Mooren doen gheen gebeden aen hout ofte steene beelden.

Ghelooven aē den levende God die indē Hemel is.

eere/ die alleen den levenden God almachtigh toe côt / met welcke antwoozt die Poztugees soo quaet wert/ dat hy heen degost te scheiden met dese harde woozden/so datter een groote vergaderinghe werde vā Moozen eñ Indianen/ eñ souder een groote haperinghe ghekregen hebbē / had ick her niet verschooten/ eñ hem upt de wegh ghetrocken / en ginghen onsen wegh/ so datter daer by bleef; Dese Moozen doen ooc grooten handel in alle specerypen na't Roode-meyr eñ ander wegen/ so te water als te lande, En hoe wel dat sommighe onder die Poztugesen woonē en met haer hādelen/ doen nochtons onder dē duym groot quaet/ en zyn hare doot vyāden; Dese zyn die principaelste oorsake/ datter niet meer Indianen tot het Christen geloove bekeert en worde: wāt doen haer uyterste beste om die Indianen daer van te trecken / waer mede vā die Indianen haer leven eñ usantien concluderende. By dese naevolgheude conterfeytsels machmen sien den staet vanden Coningh van Cochin, op den Olyphant ghesetẽ/ als hy uyt rydt met zyn Naytes ofte Edelen en Soldaten die hem bewaren ende ghelepden, desgheliycks daer nae die ander Malabaren, Man eñ Vrouwe/ diemen Polyas noemt/ met die Moozē ofte Machometisten die in Cananor en onder die Malabaren zyn woonende/ als ghesept is; Noch so suldy afghemaelt vindē die Christenen diemen noemt vā S. Thomas / welcke veel onder die Malabaren woonē/ met een dick been/ ghelyckse ghebozen worden / als wy inde beschryvinghe vande Custe verhaelt hebbē/ met die Figueren van die van Pegu ende d'Eylanden Molucos, &c.

Dat 44 Capittel.

Vande Pagoden ofte Indiaensche Afgoden, Aflaten, Bevaerden, Cerimonien eñ ander superstitien, in't generael ende in't corte verhaelt.

Die Pagoden ofte Afgoden zijn veel eñ menigerley op alle plaetse vā Orsten: waer vā sommige en groote reverētie eñ eer ghehouden werden, meer als de ghemeene/ die van alle wegen besocht worden van die Indianen eñ Heydenē/ in manier van Bevaerdt eñ Aflaet te winnē/ welcke zyn boven alle d'ander seer costelyck toe ghemaecht/ eñ met ryckdomme verciert; van dese meene ic alleenlick te tracteren so veel alst noodigh is/ om daer duer te moghen verstaen van alle d'ander in't generael eñ particulier. By de stadt van Bassaym, welcke leyt noordwaerts van Goa, op de Custe van Indien/ is vande Poztugese bewoont/ daer leyt een Eylandekē dicht aende Custe genaemt Salsette, alwaer zyn 2. vande vernaemste Pagoden (ofte tēpels/ doch eer spelonckē/ daer die Pagodes in staen) van geheel Indien, dese eene spelonck is gegraven ofte uytgehouwen onder eenen grootē bergh vā louter steen/ eñ heeft vā binnen in't begryp die groote vā eē goet dorp vā 400. heertstedē/ eñ comēde voor aē in den bergh/ staet eē Pagoden huys met Afgoden gehouwē inde steenrootsen vandē selfden bergh / vā grousame eñ vreeselycke Figuerē/ alwaer hedēs-daegs die grau Monickē een kercke hebben gesticht/ genaēt S. Michiel/ eñ dē bergh onder in gaēde/ vintmē indē eerstē omgāc veelderley Pagodē/ eñ climmēde wat hooger/ heeft een ander omeganch vā camers eñ Pagoden, eñ dā noch hooger / heeft een ander regel ofte ommeloop

Op het Eylandt Salsette zyn twee Pagodes.

Beschryvinge van't huys eñ ghelegentheyt van die Pagodes.

Die grau Monicken hebben hier een kerck/ genaemt S. Michiel.

van camērs eñ Pagoden / al uyt die loutere rotsen gehouwē / en by dese camers staet eenē grootē steenē back met water / en heeft sekere goten van boven/ waer door het regen-water in comt, en wat hoogher/ heeft noch een regel ofte omganck vā huysen ofte camers/ in somma dat alle die huysen ofte camers in dese 4. omgangen zyn over die 300. en zyn altemael vol uytghehouwen Afgoden/ vā so grausame vreeselycke eñ duyvelsche Figuerē/ dat het een grouwel is t'aensien, Den anderē Tēpel ofte spelonck vādē Pagodē op't selfde Eylādeken is op een ander plaets / ooc uyt steen-rootsen gehouwē/ seer groot ende spacieus / altemael vol Afgoden/ uyt steen-clippen gehouwen/ vā so vysterē en leelycke Figueren/ dat een mēsch het hayr te bergh staet dieder in comt. Daer is noch eē ander Pagode/ die se voor de hooghste eñ vernaemste van allen houwen / welcke staet op een Eylandeken/ genaemt Pory; dese Pagode wort vādē Poztugesen genoemt/ die Pagode vāden Olyphant, op dit Eylādeken staet eenen hoogē bergh/ en op't opperste binnen indē bergh is een inganck eñ uytholinghe gehouwen uyt die enckele steen-rootsen/ vāde groote van een goet Convent ofte Clooster/ heeft van binnē zyn plaetsen eñ water-backē seer curieus ghemaeckt eñ uytghehouwen/ eñ rondtsom en die mueren ist vol uytghehouwen beelden eñ Figueren van Olyphanten / Leuwen/ Tygren/ en ander duysent dierghelycke wreede beesten; Desgelycks Amasonen ende sommighe andere wel gefigureert vā veelderley soorten eñ differentien, zyn altemael vā so goede schulptura/ dat het een verwonderinge is te sien; Men wil vermoeden dat die Chinē (die seer ingenieus zyn) dat eertyts soude ghebout hebben / inde tyden als zy op dese custe vā Indiē hare handelinge drevē/ welcke Pagodē eñ edifitiē nu gāts vervielt/ verwoest eñ geheel bedorven zyn/ naer dat de Poztugesen dit onder haer gewelt hebbē gekregē, By dese edificien machmē presumeren hoe datse noch hedēs daeghs binnē in't landt zyn/ principalyck daer haer die Coningē/ regeerders eñ het Hof onthoudende is / en noch gheheel in essen zyn. In't Eylandt vā Seylon, daer ick op een ander vā getracteert hebbe/ staet eenē hoogen bergh/ diemē noēt Pico Dadam, ofte vā Adā; op het hooghste vandē bergh staet een huys so groot als een Clooster/ daer in staet eē Pagode vā grooten aensien eñ estimatie, Op dese plaets was in voorleden tyden eenē Tant vā eē Aep ofte Simme/ eñ was in gout eñ kostelycke gesteenten beslagen/ 'twelc was zyn custodie ofte Ciborie, Desen Tant worde ghehouwen voor't costelyckste ende waerdighste heylighdom van geheel Indien / eñ hadde die grootste bevaerde vā alle omligghende quartierē/ so dat zy hier in S. Jacob vā Gallissia/ eñ den bergh vā S. Michiel en Vranckryck te boven ginghen/ om die groote aflatē die daer te winnen waren/ uyt welcke oorsake besochte worde met groote devotie vā alle Indianē vā 4. ofte 500. mylen af by groote menighte. Nu geschiedēt in't jaer 1554. dat die Poztugesen uyt Indien een tocht deden op't selfde eylande vā Seylon, eñ beliepent Eylande tot bovē op desen bergh toe/ al waer zy meynden grooten schat te vindē / door die fame dieder vā was/ om die groote bevaerden als gesept is/ waerō ruïneerde het selfde Clooster tot die grōt toe/ eñ vonden anders niet als een cofferken met costelicke gesteētē toegemaect/ al waer desen

Apen

300 Cameren vol duyvelsche Afgoden in eē spelōcke vande Pagodes.

De hooghste Pagode is int' Eylandt Pory/ die de Poztugesen noemē Pagode vanden Olyphant.

Veelderley gedierten uytghehouwen inde spelonck van dese Pagode.

In't Eylandt Seylon op een bergh Pico Dadam was een Tant van een Aep in voorleden tyden/ die voor de grootste heylighdom ghe estimeert wert van gheheel Indien/ etc.

De Indianen van 4. en 500. mylen doen bevaert om theylighdom vanden Aeps tant.

Cochini Rex elephante vectus, cum procerum comitatu, quos Nairos vocant

Die Coninck van Cochin op een elephant geseten verselschapt met syn edelen diemen Nairos noemt

64 en 65

Provinciȩ Pegu incola, auri adamantum et rubinorum ferax undelacca ſigillatoria advehitur. Een uut Pegu, waer veel gout diamanten ēn robynen gevonden ēn het zegellack gemaeckt woort	Incola ex Inſulis Molucis, ubi Caryophylla magnâ copiâ creſcunt, quorum veſtes e ſtramine ſunt factæ Een inwoonder uut die Eylanden van Molucco daer die Garyophyl: nagelen overvloedich groeyen welcks cleederen van ſtroy zyn.	Penequais familiæ, a Divo Thoma execratȩ, intotam (ut Indi referunt) pro-geniem Van penekays geſlachten van S Thomas als die Indianen ſeggen gantſelicken vervloeckt 64 en 65

Inquilini e Cananor Mahometani infestiss. Lusitanorum hostes
Die Machometisten van Cananor ẽn doot vianden vande Portugeesen

Incolę Malabarę maritimi inter Goam et Cochina apud quos piper nascitur.
Jnwoonders van Malabar tusschen Goa en̄ Cochyn aende Zeecant daer die peeper wast

64 en 65

Die Portugesen hebben int jaer 1554 het Clooster ghenomeert/ ende den Apen tant wech gevoert.

Apê-tant in bewaert lagh, Desen bruyt namê zy met haer nae Goa toe. Als nu die omligghende Coninghen dese droeve mare hoordê/ die van Pegu, Sion, Bengala, Bisnagar, &c. waren seer in't lyden/ dot also hoer rostelycke heylighdô berooft was/ waer om hebben niet ghemeen accoordt hare Ambassadueren ghesonden aendê Viçorey van Indien, hem biddende op alle vrientschap haer dien selfdê Apê-tant te willen vergunnen eñ wedee geven/ eñ offreteerden voor eê ranesoen/ behalvê alle andere presenten diese sonden/ te gheven 700. duysent Ducaten in Goudt / eñ den Viçorey door gierigheyt van't gelt was bewecht om die te geven: maer worden belet door dê Artsbisschop Don Gaspar, welcke was den antecessor ofte vôorsaet van mynê Heere/ seggende dat zy die Christenen warê/ niet en behoorden yet te gunnen / noch oorsake te ghehen / waer door dê Afgodê dienst een voortganck hadde eñ den Duyvel door ghereet worde: maer veel eer hare professie hielt / sulcks in alle manierê moghelyck zynde te beletten eñ uyt te roepen/ wan mede de Viçorey bewecht worde sulcx te weygerê/ eñ die Ambassoduers gants ontseyde/ hebbêde eerst in hare presentie den Apêtant tot asschen verbrant/ ende d'asschen inde lucht verspreyt en inde Zee ghewoorpen/ waer van die Ambassoduers seer mistroostich nae huys zyn gekeert eñ noch meer verwondert/ datse soo groote somme gelts veracht hadde van 'tghene datse tot asschen verbrandt/ ende inde Zee geworpen hadden; Corts daer na so isser gheweest een Baniane, die alle listigheyt vol zyn; Dese heeft ghekregen eenen anderen Apen-tant, eñ heeft die andere Indianen ende Heydenen dienst ghemaect/ dat hy den selfden miraculeuselyck ghevonden hadde eñ dat het hem von een Pagode in een vision gheopenbaert was / dat het den selfden Apen-tandt was die de Portugesen meenden verbrandt te hebben: maer dat hy haer onsichtbaer hadde gheweest/ eñ eenen anderen Tant inde plaets ghebrant 'twelck terstont het volck also ghelooffden/ eñ is ter ooren vanden Coningh van Bisnagar ghecomen / die hem terstondt heeft dom ontbieden/ eñ met grooter blyschop den tant ontfanghen/ en gaf dê Baniane eê groote somme Goudts daer voor/ al waer hy weder ghehouden wert inde selfde eere/ als te voren den anderen die verbrondt was.

Die van Pegu eñ andere seynden Ambassaten nae Goa, om den Apen-tant/ eñ presenteren 700000. Ducaten voor de selve.

Den Apen tant wert tot asschen verbrant/ eñ inde windt ghesprayt vande Portugesen.

Een Baniane bedriecht de Coningh van Bisnagar/ met een valsche Apen-tât eñ wert heerlick ghelooft.

In Narsinga een heerlycke Pagode van grooter waerden eñ aensiê.

In't Coninghryck vâ Narsinga ofte custê dienen heet van Choramandel, staet een Pagode, die seer groot eñ uytermaten ryck ende verciert is/ en in grootê aensien eñ weerde gehouden wert: wât heeft wôder veel toeloops eñ bevaerden van alle die omligghende quartierê, Hebbêder in't jaer veel feesten/ eñ besondere Proressien ofte Kermissen, Daer is een Karre ofte waghen so groot eñ swaer datter drie ofte vier Olyphâten genoech aen voorts te trecken hebben; Dese haeltmen alleenlyck voort op die Kermissen/ Feesten ofte Processien, Dese Carre heeft noch veel Cobels ofte coorden/ welcke ghetrocken worden van veel persoonen/ so Mans als Vrouwen uyt puere devotie; Boven in't allerhooghste van dese Carre staet gemaect een tabernakel ofte verhemelt/ onder welck sit den Afgodt/ eñ onder dese Tabernakel sitten des Coninghs Vrouwen die spelen op allerley instrumenten op hare manier ende maken een soet accoordt eñ melodye vê Musyck/ aldus wordt die Carre voorts getrocken / als gesept is/ met grooter devotie eñ processie, Daer zynder veel die uyt yverichheyt ende enckel devotie haer selvê stucken uyt het lyf snyden/ ende werpêt voor den Pagode , Ander zynder die haer onder de roden vonden Waghen ofte Carre worpen/ ende loten de Carre alsoo over haer passeren/ so datse in stucken ghemorselt ende dooe ghepersт werdê/ ende die aldus sterven/ houtmen voor groote Heylighen eñ Martelaers / ende worden daer nae voor groote reliquias ende heylighdom ghehouden / eñ noch ondet duysent dierghelycke beestelijcke dinghen ende superstitien diese aenrichten / als een van myn camerodm my mondelick vertrocken heeft/ die't alles in persoon gesien heeft/ en duer geheel Indien ghenoech openbaer eñ oachondt is. Op eenen tyt was ick met sommige vriêdê/ Portugesen/ op eê speelreys eñ vermakinghe op't vaste landt/ 5. ofte 6. mylen te landewaerts binnen / met oorlof vande Viçorey, eñ hadden in ons ghesellschap sommighe bekenden van Decauyns ende naturalen van't landt/ eñ onse principale reyse was om te sien haer maniere vande doode Bramene met die levende Vrouwe te verbranden / om dat wy daer van geadverteert waren/ datmen sulcks soude doen; onder andee dinghen ende vremdigheden die wy sagen / quamen op sommige Dorpen eñ woonplaetsen vande Indianen/ eñ vonden op de wegen en tegen alle gebergh ten steen-rootsen/ clippen ende spelonckê alle Pater noster gaents een uytghehouwen Pagode/ die eer Duyvels ende monstren en helsche dieren gelyck warê/ als onders, in't eynde quamen in een Dorp / daer stont eê groote steene Kerck/ ol waer wy in ginghen/ daer wy anders niet en saghen dan een geschildert tafereel/ 'twelc hinck in't midden vâde Kercke/ van soo leelycken figuere datment niet leelycker noch ninsmaerter en konst versieren: want hadde veel hoornen eñ langhe tanden die hem uyt de mont over de kin heen quamen/ en onder den navel aendê buyc een diergelycke aensicht enet veel hoornen ende darmen/ eñ hadde eenen Myter op't hooft die niet seer ongelyck en was eenen drie ghecroonden Pausen hoedt / in somma scheen een monster uyt den Apoclipse te wesen, dit hingh voor een muer/ welcke een afschept maeckte van een ander camer/ ghelyck by naer een Choor/ doch was over al besloté sonder vênsters ofte licht-gatê/ eñ haddê in't midden eê cleyne enge duere die ghesloten was/ eñ aen elcke zyde vande duere stont een cleyn forneys inde muere gemetselt/ waer in quamê traliê/ oen daer duer dê roock in't voorsz. geslotê huys oft spelonc te treckê/ alsmender eenige offerande in leyde / ghelyck als wyder sommige in vondê liggê/ als Rys/ Coorn/ Hoenderen/ Fruyten/ en ander diergelycke snuysterye/ datter die Indianê dagelicx offerdê/ eñ daer quoen eenê so quadê ruerk eñ stanck uyt/ datmen wel bangh eñ qualick geworde soude hebbê alsmêder dicht by quâ/ en was seer swart / smeerigh eñ besmet vâ duyvlicheyt, Voor dese voorsz. geslotê duere middê inde kercke stont eê steenê Kalf/ en een vâ ons geselschap spronck daer op al schrydêde/ en begost daer zynê spot met te houden/ dat welck siêde de Bramene die de Kerck bewaerde/ b gost te roepê eñ te bleytê/ so datter terstôt ve vôde bywoôders quamê inde kerck geloop om te desiê watter schuylde: maer al eer 'tgh drâgh vâ volck quâ / dedê wy so veel met d Bramene dz hy te vrede wordê/ ons onsch

Sommighe snyen uyt des vorie stucken uyt haer lyf voor de Pagode.

Sommighe Indiane gaê uyt devotie onder de Carre liggen ende laten haer soo dooden.

Inde Dorpen op de weghen ende alle bergen Pagoden in Indien.

Een wonderlycke Tafereel in een Dorp in Indien/ Mitsgaders ander vremdicheden.

doen'

doende so wy best mochten/ en dat sulcks door onweetentheyt gheschiet was, waer mede alle dinghen te niet was / en 't volck wederom wech ginck, doen baden wy den Bramene, dat hy ons die ghesloten duere eens wilde openen/ om te sien watter in was/ t'welck wy door langh bidden en smeecken verworven, en openende de duere/ willende ons eerst met offschen voor 't voorhooft bestrycken/ dat wy weygerden / en al eer hy dis duere openden / hadden wy hem moeten beloven / dat wy niet verder als tot inde duere en souden comen om te besien, die duer van 't Sancta sanctorum ofte Duvelorum op wesende/ wast in te sien ghelijck als een enoort-cuyl/ het verhemelt was een ront verwelffsel sonder eenige venster noch licht-gaten/ dan alleenlijck die duer, oock en was inde gheele Kercke anders geen licht / dan dat duer die dueren quam, binnen dit voorseyde verwelfsel hinghen wel hondert kleyne ontsteken Olye Lampen/ en in 't midden stondt een cleyn Tabernakel altemael bewonden en bedeckt met Catoene wronghen gemaeckt / en met klater Gout bedeckt en omgewonden / waer onder (so ons den Bramene seyde) den Pagode sat van Gout ghemaeckt/ mocht vandi groote van een cleyn kermis Pop wesen; Dicht by de Kercke / buyten die groote poort stondt inde aerde ghemaect eenen grooten en vierkanten water-back van uytgehouwen steenen/ rondtomme met afgaende trappen/ en was vol groen vuyl stinckent water/ al waerse haer altesamen in wasschen alse haer gebedt inde Kercke willen doen, Van daer ginghen wy noch verder/ en vonden al om end' om alle 20. ofte 30. schreden aende clippe en steen-rootsen en Speloncken Afgoden van uytgehouwen steen / van sulcke leelijcke figueren / als ghesept is, Dese die aldus aende wegen sonder Kercke ofte overdecksels staen/ hebben altoos eenen cleynen water-back/ met water bezyden haer staen/ daerse ten minsten hare voeten met wasschen / met een halve Indiaensche Noot / die ghemaeckt is met een steel / en daer by hanght om water met te scheppen / en is voor den reysenden en voor by passerenden Man / die ghemeenlijck telcken alser voor by gaen/ eenen voetval ende haer ghebedt gaen doen/ en daer staen gemeenlijck twee Fonteynkens by/ en ooc een steenen Calf ofte Koepe/ daerse hare offeranden voorsetten van eetbare spijsen en fruyten/ en zeghelijck naer zy den Pagode ende 't Calf goetgunstigh zijn / en haer devotie daer toe bewegende is / 't welck zy meynen dat het den Pagode des snachts verteert: maer wordt vande Bramenes wegh ghenoemen, Wy vonden over al van alsulcken offeranden staen: maer haddender een afgrysen af om den te tasten/ om dattet so morsich ende vuylicken uytsach, als wy ghenoech onse lust gheboet hadde met hare duyvelerye te besien/ keerden weder nae 't Dorp daer de voorseyde steene kerck stondt / om dat ons die Bramene geadverteert hadde die ure vanden avont/ datmen den Pagode souden in processie/ spanceren in 't velt/ eens ront om leyde om ...n locht gien te nemen waer om daer op pas...a om sulcks te sien, Die ure ghecomen we...de/ luyden een cleyn clocxken/ dat zy yewers ...nde Christenen ghecreghen hadde / waer...de begoste alle 't volc te vergaderen/ en na...n den Pagode uyt zyn kueren en cribbe ofte ...ernakel Demoniorum met groote reve...tie en setten hem op een Pallankijn, en wor...a vande eerlickste van 't Dorp gedragen/ en van alse d'ander met grooter devotie gelept/ met hare ghewoonlijcke getier en gebeer van trompetten / trommelen en becken te slaen/ en gingender also met een stuck weeghs in 't velt om end' om/ en brachten hem daer nae by den ghenoemden steenen water-back/ daer zy hem wel schoon/ meene vuyl en stinckende wiesen/ en brachten hem also weder in zyn clupse ofte hoeck / en lieten hem daer alsoo met ghesloten duere / met al zyn Lampen goet cier maken/ vanden roock ende offerhande dat hem dapper vermaeckt moet hebben/ en een yeghelijck zyn offerhande en ghebet ghedaen hebbende/ ginghen nae hare huysen/ en lieten daer voorts den Bramene met gewerden / die inde plaetse vande Pagode daer goet cier met maeckten/ met zyn faemilie, Dit zyn hare ceremonien en daghelijcksche superstitien en valsche Godtsdiensten/ daer haer den Duyvel so in verblint heeft/ dat zy daer met sonder twyfel gelooven het eeuwighe leven te verdienen / en vertellen veel mirakelen van alle hare Afgoden / waer ende wy moghen aenmercken wat dat wy Godt te dancken en te loven hebben / dat hy ons met zyn heyligh Evangelium en waerheyt verlicht heeft/ en niet geboren zyn onder dese en diergelijcke Heydenen en Satans bedroch/ die God door zyn ghenade wil verlichten met de kennisse van zynder waerheyt onse eenige en warachtighe troost ende Heylandt/ waer voor wy oock ghenoech schuldigh ende gheobligeert zyn eenparigh te bidden: want het ons even naesten zyn, en Gods beelden en schepsels/ dat hy haer alle daer uyt wil verlossen/ en haer ende ons geven dat ons salighis/ Amen. En om datmen te beter soude mogen verstaen hare duyvelsche Afgoden figueren/ hebbe hier by ghevoecht het conterfeytsel van diergelijcke / alse openbaer aende wegen, berghen/ steenrootsen ende speloncken staen/ met een steenen Koy ofte Kalf daer by, Desgelijcks die Kercke diese Meskyta noemen/ vande Machometisten en Mooren die onder die Malabaren woonen / met den water-back daerse in wassen bezyden.

Beschryvinge van 't huys vande Pagode int selve Dorp waerdigh om te lesen.

Die Pagode van Gaudt ghemaeckt.

Veelderley Pagodes op de weghen.

Die Pagode om ghedragen hebbende wasschen hem schoon ende leggen hem in zyn plaetse.

Aenmerckinghe ende vermaninghe tot de Christenen.

Dat 45. Capittel.
Van allerley ghedierten, Vee ende Voghelen van Indien.

Men vint duer geheel Indien veel Vee als Ossen/ Koyen/ Schapen/ Verckens/ Geyten/ Bocken/ en diergelijcke, en seer goet coop in grooter menighte/ doch het vleysch en heeft so goeden smaeck niet als in Europa, welcke comt deur die hette van 't lant/ waer van 't niet seer gestmeert en wert; men mach binnen Goa de beste Koe coopen om vyf en ses Pardauwen, Ossen worden weynigh geslagen om te eeten/ diemen meest hout om 't lant met te bouwen, alle ander dingen/ als Verckens Schapen/ en Geyten naer advenant, Het schapen-vleys wort luttel geacht/ en niet seer ghebruyct om t'eeten: want wort die crancken verboden/ en het vercken-vleys is nae advenant beter ende gesonder / 't welck men eer sal toelaten de siecken t'eeten als schapen-vleys, Men vinter oock schapen van vyf quartieren: want de steert is soo groot / en heeft soo veel vleysch als eenen van d'ander quartieren; daer zyn grousam veel Buffels/ doch worden weynich gedoot om te eeten/ oft ten is voort arm volck: dan de melc is seer goet en wort veel vercoft en gegeten, men siet ceen gheheelen dach de stadt vol slavinnen en Canarijns loopen met melc van buffelen/ geyten/ en ooc excellenten

Waerom het vleesch in Indien sijcken smaeck niet en heeft als hier te landes.

Een Koe coopt men om vyf ofte ses Pardauwen.

Schapen van vyf quartieren

excellente room/ ende versche ongesouten boter: maer kompt in kleyne stucksk̄ens te koop/ maken oock sommige kleyne witte keeskens: maer zijn seer sout ende drooch; wilde Verckens/ sommighe Hasen/ Konynen/ Herten/ en Hinnen worder oock gevonden maer niet veel, Hoenderen/ Kapuynen/ Velt-hoenderen/ Duyven zynder wonder veel en goeden coop; In't Eylandt vā Goa ende rontsom zyn veel Mussen ende sommighe ander Vincken/ doch weynich en niet besonders: maer in Cochijn ende de custe van Malabaren zyn gants gheen Mussen noch diergelycke kleyne vogeltgiens/ noch vincke, daer zyn in Indien wonder veel Vleermuysen/ en sommighe soo groot dat het ongelooflyck te vertellē is/ doen groote schade inde boomen/ fruyten ende kruyderen/ soo dat die Canaryns moeten des snachts volck inde boomē doen wakē/ en noch konnē zyder haer qualyck uyt weeren, die Indianen etense en seggen dat het so goeden cost is als Patrysen; daer zyn uyter matē veel swarte Crayen dat het een wonder is/ en doen groote schade/ en zyn so stout datse dickwils comen vliegen deur de vensters/ ende halent eten uyt die schotelen die opt tafel staen daer't volck by sitten; 'Tis my selfs gebeurt dat ic sat en schreef boven in huys op een Camerken met open vensters/ en dat die Crayen quamē en namen die boomwol uyt den Int-pot/ en beslabden alle die pampieren die op tafel loghen/ sonder dat ick het konste beletten, sy sitten ghemeenelyck op de Buffels en pickē haer alle het hayr uyt/ soo datmen uyt die oorsake weynich buffels met haer vindt/ ende om haer daer van te bevryen/ so loopense gemeenlyck inde morassen ende modderachtighen plaetsen tot den hals toe/ want anders en kunnense haer niet beweeren, Daer zyn oock groote menichte van Ratten/ en sommige so groot als jonge draeverekskens/ soo datter geen Cattē en dervē tegē aē komen: graven die huysen dickwils om: want ondergraven die mueren ende 'tfondament deur ende weer deur/ soo datse de huysen daer met doen vallen ende bedervē, Daer is noch een ander soorte vā Ratten die zyn cleyn eñ rosachtigh van hayr/ dese noemptmen welrieckende Ratten: want hebbē eenen rueck offe vol Mosselmaet staken, Die Mieren zynder soo veel door gheheel Indien en so schadeloos dat het schynt ongheloofflelyck te wesen voor die't niet gesiē en heeft/ wāt men en mach geē dinck wat het oock sy van eet bare spysen/ en vette waren/ ja oock kleeren eñ lywaet bewarē/ ofte 'tis terstont vol duysendē dattet crielt; hebben in een ogenblick een gheheel broot uyt gheholt/ waer om is deur gheheel Indien het gebruyck alle tresooren en kisten daermen die eetbare spysen ofte eenige andere vette waren/ ende oock cleerē en lywaet in bewaert/ te maken met vier voeten ofte pylaren/ en daer onder elcken voet ofte styl eenē steenen ofte houten back vol waters/ eñ setten die tresooren of kisten datse nieuwers aen en roeren en vande muere af staen: want anders waert al verloorē in gants bedorbē water in is vande Mieren/ en soomen een pater-noster vergheet inde voeten water te gieten alst verdroocht is/ soo komender in een ommesien so veel Mieren in dattet over al vol crielt/ soo dat het schynt een malēdictie ofte plaech te wesen, Daer zynder oock veel die de selfde water backen gebruyckē onder die voeten vande betstedē om daer niet af ghequelt te wesen int slapen/ oock onder die tafels, Sommender eenige Canary vogeltgiens ofte diergelycke Vincken (dieder altemet uyt Portugael ofte uyt Persien eñ Turckyen gebracht worden om voor een playsier te hebbē) begheert te bewaren am levent te blyven, soo moeten die staen op eenē stock ofte knaep daer toe ghemaeckt met eenen back vol waters onder de voet/ sonder dat ist terstont vande Mieren doot ghebeten/ ja al hanghtet inde lucht zy weterder by te comen/ alsser maer een coordeken aen en is; Die soldatē eñ arm volck die so geen macht hebben om tresooren met backē te coopen/ doen't broot ofte eten dat haer over schiet (dat weynich ofte seer selden ghebuert) in eenen doeck gheknoopt eñ hangent aen eenen naghel aende muer/ ende maecktender een Circul oft ringhe om van houtcool/ so en konnender die Mieren niet over noch by komen; Daer is een ander soorte van Mieren die zyn by naer een vinger langh in rootachtigh van coleur/ dese loopē int velt en doen groote schade aen alle kruyderen/ planten/ inde fruyten; Die motten en wormen die de kleederen duer booren en bedervē zynder wonder veel/ waerom men daer gheen kleeren noch lywaet hebben mach/ dan alsmen daghelycks van de en heeft eñ aen't lyf draecht: want anders is terstont deurbeten ende bedorven, men kan qualycken eenighe Pampieren ofte Boecken bewaren vande wormē/ zyn gelyck cortwormē/ soo datse dickwils menighe pampieren ende hanteyckenen von importantien bedervē eñ vermelen, men heefter seer veel Want-luysen; Daer is noch een soorte van gedierte die vlieghen/ zyn wel tweemaels grooter als honichbyen/ worden ghenaempt Barattas, dese doen oock wonder veel quaets/ en sittē gemeenlyck inde suycker/ honich/ botter/ olye en alle vette waren ende soeticheydt/ komen oock veel inde kisten onder die cleeren ende lywaet, welcke sy bederven eñ beplackē/ zyn in grooter menichten en seer schadeloos/ men en kan geen dinck so vast toe doen oft zy komender in en becladden al waerse by komē: want besmetten over al met haer eyeren die aen-kleven gheiyck als Syroop/ so datmense wel mogen rekenen gelyck die Mieren als een plaech; binnē in't lant zyn oock Tygren/ maer andere wrede beesten als Leeuwen/ Beeren en diergelycke en gants gheen: maer van fenynighe beesten/ als Slanghen/ Ackdissen eñ dierghelycken soorten zynder wonder veel: want die Ackdissen klimmen inde huysen over al by de muereu op/ en vallē dickwils 'tvolck die op de Bedden ligghen en slapen op't lyf/ waerom veel al die de macht hebben Pavellionen gebruycken om over die Bedden te hangen, Die Camellionen diemē seyt van de wint eñ licht te levē/ zynder oock seer veel: maer en doen gants gheen quaet.

Veel ghedierten eñ voghelen in Indien gelyck hier te Lande.

Wonderlycke groote Vleermuysen in Indien/ diese vanghen ende eten.

Veel Craeyen die soo stout zyn datse het eten vande tafel nemē daer de luyden by sitten.

De Craeyen sitten op de buffels ende picken haer hayr uyt.

Ratten soo groot als jonge vaert verckenen.

Graven de huysen datse om vallen.

Mosselmaet Ratten cleyn en ros van hayr.

Wonderlycke veel Mieren in Indien die groote schade doen.

Hoemen de Vogheltkens voor de Mieren bewaert.

Manier hoe de arme lien haer eten voor de Mieren bewaren.

Mieren eyn vinger langh root-achtigh van coleur.

Veel Motten in Indien.

Oock Wormē ende Wantluysen.

Schadelycke diertkens Baratas ghenaemt/ weerinael so groot als een Bye.

Tygren/

Slanghen/ Ackdissen eñ andere fenynighe diertken quelende de Indianē seer.

Veel Chamaleons in Indien.

Annotatio D. Palud.

Chameleon seyt Plinius, is als eenē kleynē Leeu, van groote ghelijck een Egedisse; zijn lengte vā't hooft af tot de steerts beginsel, is seven oft acht dwers vingheren; de hooghte des lichaems bycans vijf vingeren; die lengte der beenen voor haer selven vierde-halve vingher, gants rou, vol knoopkens met een scherpe ruggraet; hare verwe veranderen zy nae die gestaltenisse der saken die omtrent haer zijn; die meestendeel zijn bleeck ofte swartachtigh, ende hebbē een dun eñ doorschynende huyt, welcke lichtelicken in alle verwen verandert, uytghenomen root; die oogen keert ende draeyt het met groote be-

weeghnisse

weeghnisse hier ende daer op alle zydē, sonder oogen-leden; onder allen gedierten gebruyckt dit alleen gheen spijse ofte dranck: dan erhout hem door die lucht en̄ daw, &c.

Meer-katten die veel schade doen inde Palmbomen.

Daer zijn wonder veel Meer-katten die groote schade doen inde Palmboomē daer die Indiaensche noten ofte Cocus aen wassen; in dese boomē loopē gemeenelyck Beesgiens diemē heet Bichos depalmeyras dat is: Palm boom beesgiens/zijn bynaest gelyck de beesgiens ofte fretten daermen die Konynen met uyt die holē jaecht en vanght; Hebbē een steert als eē Eenkhoorntgien/en fray graeu gesprenkelt hayr, zijn seer lieffelyck te hebben voor een playsier ende tijt verdryf, Papegayen zijnder wonder veel en̄ vlieghender by menighten int wilde, Daer komen in Indien vande Eylanden van Molucas over Malacca een soorte van voghels ghenaempt Noyras, zijn ghelyck Papegayen: maer hebben veel roode pluymen/ spreecken oock ghelyck Papegayen; gelden in Indien wel 20. oft 30. Pardauwen/zijn seer schoon t aensien/en clappen seer soet/krauwē ofte troetelen die luyden met haer tonghe op't hooft ende baert/en̄ reynigen dat op de gront/ desgelycks die ooren ende tanden, In somma zijn seer lieffelyck om in huys te hebbē: want gaen in schoonicheyt ende koleur van veer en alle ander voghelen en̄ Papegayen te boven; Men en heeftse noyt in Portugael konnē vrijgen levent/hoewel daer veel om gedaen is om de Coningen van Portugael tot een present te brenghen, diese grootelycks begeert en maer sterven al op de wegh: want zijn seer delicaet/ en willen seer nau waer ghenomen en ghehavent wesen.

Papegayen met hoopen. Noyras seer schoone ghemeensame voghelen.

Dat 46. Capittel.
Vanden Olyphant.

Die Olyphanten zijn in veel plaetsen vā Indien/ ende meestendeel zijn in't lant van Ethiopia achter Mossambique, onder die swartē ofte Caffres, al waermense ghemeenlyck eet en̄ doot sluyt om hare tanden aende Portugesen te vercoopen; Men vintse oock duer gheheel Indien/oock in Bengalen, en principalyck in Pegu zijnder grousaem veel/al waer menſe jaeght met een groote menichte van volck en ander tamme Olyphantē en ommingen altemet een duysent ofte twee: waer van nemen een hondert oft meer diese begeerē en̄ vā doen hebben/en laten d'ander loopē om't lant altoos dol te hebbē, Dese keerense dan metter tijt met dieygen/ honghger en dorst / en ander inventien/soo langhe datse beginnē die spraeck te verstaē/en alsdan smeerense met olye en wassense/ ende donse groote brught en ghemack aen/ waer mede zy haer so tam en̄ onder danigh maken gelyck als menschen ,en haer en gebreeckt niet meer als spreken, Int Coninghrijck van Sion zijnder oock seer veel/ al waermen seyde/was eenen witten Olyphant welcke die van Pegu aenbidden en heeten hem Coningh vāde Olyphantē/en houden hem in aller eere ende estimatie ghelyck eenen Godt , Om den selfdē Olyphant te krijghen soo reeser een groote oorloge op tusschen Pegu ende Sion, als wy inde beschryvinge vā de selfde Landen verhaelt hebben ; In het Eylant van Seylon zijnder oock veel diemen estimeert te wesen die beste ende verstādighste vande Werelt: want al waer dese komen by Olyphanten van ander wegen/so affirmeren die Indianen voor warachtigh sulcks by experientie ghevonden te hebben/ dat alle ander Olyphant n dese van Seylon eerbiedinge en̄ reverentie doen ; Den meestē dienst diemen in Indien heeft vande yppen/vaten / packen en ander goet te draghen en̄ te schepen/ is al met den Olyphant, zy wordē onderhouden op des Coninghs costen / en diese van doen heeft die gaet met hare Meesters ofte Regierders spreken en maeckt met haer prijs/ende alsdan gater den Meester op sitten boven op den hals/ en steect die voeten onder die ooren/en heeft eē hake inde hant/ waermede hy hem steect op't hooft/ al waer zijn Testicu os liggen/tusschen beyde die ooren/te weten boven op / welcke is d'oorsake datmen hem so seer can bedwingen; Ende comende op't ghene dat hy sal draghen/ soo bintmen't vat ofte 'tpack met een koorde vast/soo dat het hem in gewighte mach hanghen/en alsdan spreeckt hem zijn Meester toe: soo neemt hy de koorde met zynen snuyt ende wintse om zijn tanden / en steeckt het eynde in zynen mont/ende soo draeght hyt al hangende al waermen t begeert , Ist in een schuyt te setten soo brenghtmen die schuyt aende wal oft kay/en̄ den Olyphant set daer selver in / en̄ haelt steenē met zynē snuyt die leyt hy onder't vat/ende alsdan stooter met zijn tandē aen om te besien oft noch waggelt oft vast leyt, het geschut ofte ander yser-werck oft metael gebonden wesende / sleypt dat al ist noch soo swaren Goteling, Die Fusten oft kleyne halve Galeyen ofte andere groote schuytē/als Carvelē en dierghelycken/die schuyvense alleen uyt het water op de strant/soo lichtelyck oft niemant daer en waer ; In somma dienē en als by ons als die sleden en̄ wagēs met peerden ; Haer eeten is Rys ende Water/zy slapen ghelyck die Koeyen/Ossen en Peerden en alle vier voetige Beesten/ en buyghen haer knien en alle leden als d'ander Beesten, Des swinters alst begint te reghenen so wordense tuchtigh ende gants dul en rasende/soo datmense gants niet dwinghen en kan, En alsdan sluytmense buyten de stadt ,ewers aen eenen dicken boom/ met een groote dicke ysere keten aen zijn beenen / en gheven hem al daer t'eeten / alwaer hy blyft onder den blauwē Hemel / so lang als hy dul is/welck is van April tot September / dē tijt vanden Winter en dattet reghent / en alsdan komt hy weder tot zijn seldē en begint weder te dieve met so grootē tammichept datmen hē mach onder den buyck door cruypen / alsmen hem gheen quaet en doet: maer die hem yet misdoet/die macher hem af wachten: want zy en vergheten nimmermeer soo haer yemandt eenich quaet ghedaen heeft/tot dat zijt gewroken hebben, Hare tanden welck is het yvoren been wort in Indien veel ghesleten/ principalyck in Cambajen, want makender veel curieuse dinghen af/en die Vrouwen draghender Manillias ofte arm-ringē thien of twaelf aen elcken arm / waer door het aldaer veel ghesleten wordt /en worter noch by menichten ghebracht uyt Ethiopia, Mossambique en ander weghen, Int Eylandt van Seylon ende Pegu doen alle haer oorlogen meest met Olyphanten/ende bindense sweerden aende tandē: oock hebben houte Casteelen op den rugge daer 5. af 6. mannen in staen/om uyt te schieten met bogen ofte roers/ende oock met vyer-pannen uyt te worpen, sy en doen anders gheen quaet dan om't volck ende die vyanden in disordre te stellen/ende hare ordinantie te brekē: Maer soo daer

In Pegu veel Olyphanten.

De Caffres vang en 1000 Olyphanten ghelyck.

Vanden witten Olyphant in Sion.

De Testiculen vande Olyphanten legghe tusschen de ooren.

Ghedienstigheyt vande Olyphanten int doen van haer opgeleyde last.

Het eeten vande Olyphants is Rys met Water.

De Olyphanten zijn vande April tot September dul/en̄ woonen soo langh onder den Hemel/&c.

D'Olyphanten laten gheen quaet onghewroken.

Veelderley dingen vande Olyphants tanden in Seylon ende Pegu ghemaeckt.

Hoe datmen de Olyphants totten oorlogh toe rust.

d'Olyphant zyn voor Ratten/Muysen/ ende Mieren vervaert.

so daer een den rug keert/so loopense alle samē en overtreden haer eyghen volck/soo dat zyt al in oproer stellen; zyn seer vervaert van een Rat ofte Muys/en ooc vādē Mieren om datse vreesen datser inde snuyt sullē kruypen, Vā het gheschut eñ 'tvier desgheIycks/ ten sy datser van langhen tyt toe ghewent zyn;

Hoe de Olyphanten vergaeren/ende langhs de wegh gaen.

Alsse accessie ofte vergaderinge met malkanderē hebben/soo staet het Manneken op eenen huevel/ ende 'tWyfken wat leger; alsse gaen langhs de weghen/soo machmense van veer hooren comen/al en sietmense niet: want het donderē vande voeten/ ende 'tclappen vande ooren/dus altoos op eñ toe gaen/machmē een goet starck weechs hooren; sy zyn soo ras int loopen alst pas gheeft/by naer als een Peert,

De Olyphanten zyn seer eergierich.

zyn seer glorieus ende eergierigh, Alsmen en Goa Sacraments dagh/ ofte eenighe groote heyligh-daghen hout ende viert/ met grooter processien/

Hoe de Olyphanten te Goa inde processie gaen.

so gaen gemeenlyck die Olyphanten inde processien/ die jonghen voor aen/ ende die ouden achter naer/ en zyn al beschildert met die wapens ende cruysen van Portugael/ over't geheele lyf ende 'thooft/ en hebben elck vyf ofte ses Trompetters/en die op Schalmeyen spelen/die op haer sitten: waermede so wel te vreden zyn/ en gaen met sulcken graviteydt ende oorden/alleens of het menschen waren, Het is gebuert binnen Goa, dat eenen Olyphant soude een groote Fuste uyt het water op't landt schuyven/en die Fuste was so swaer eñ groot/ dat hy't alleen niet doen en konste/ in somma datmen moest een ander te hulpe halen/waerom hem die Meesters veel schandelycke woorden toe spraken/hem verwytende dat hy slap

Een Olyphant werckt hem selven uyt hooghmoedigheyt doot/ in Goa.

was/en van weynigh kracht/en dat het hem een eeuwighe schande was/datmen een ander te hulpe moeste halē/waermede dē Olyphant soo desperaet worde/ dat hy die compaengie van hulpe verwierp/ende alleen weder op een nieu begost te schuyven/met sulcken kracht eñ uytsinnigheyt/douwende bovē al zyn vermoghen dat hy berste/ en daer op-destaende voet doot bleef. Ten tyden dat ick mijn reyse soude beghinnen van Cochyn naer Portugael/soo was ons roer van't Schip ontstelt/so datmēt moest aen't lāt brengen om dat te consertere/ ende brachtent tot aē die strant vande Revier/ achter aen't Boodt in't Water/ende den Olyphant souden't voort op droogh schuyven/op twee houten/om daer op voort te glyen/ende om dat het swaer was/ghelyck een roer van seven en acht hondert last eyschende is, Ende

Een jonghen Olyphant een roer van een Schip niet kunnende te Landt brenghē/ valt op zyn knien ende schreuwt om hulp.

om dat den Olyphant noch jonck eñ niet vol wassen en was/ en konst het alleen niet schuyven: waerom met teghen-staende doude met alle zyn macht/ ende siende dat het hem niet moghelyck en was/ viel op zyn voorste knien en begost te kryten en te schreuwen/dat hem die tranen over zijn oogen liepen/ende om dat onser veel op die strant stonden/ aensiende dit spectacle/ so begost hem zynen Meester te versoepen/ende met schandelicken woorden te lasterē/dat hy hem vande toesiēders soude schamen/eyntlycken hoe veel dat hy arbeyde/en constet niet alleen op krygen/ ende komende een ander Olyphant om te helpen/so schovenset beyde tot half uyt 'twater/ dat het begost

Merckt de eergierigheyt van dees Olyphant.

uyt 'twater op de houten te glyen, 'twelcke gevoelende den eersten Olyphant/ heeft den ander zyn hulper met die tandē/eñ 'thooft wegh gestooten/en geen hulpe meer begeert/en heeftet alsoo voorts alleen opghebracht: waer uyt men magh considereren/ dat haer verstant eñ eergierigheyt den menschen gelijck is; Sy zyn ooc seer danckbaer eñ gedachtigh/van die haer eenighe weldaedt doet,

d'Olyphanten zijn danckbaer/ en gedencken de weldaet diemen haer doet.

Alst nieu Jaers dach is/hebbē hare Meesters voor een usancie/haer nieuwe Jaer te eysschen tot den Viçorey ende Aerts-bisschop/eñ d'ander Regierders en Heeren: alsdan komense aen die duer ofte inde plaets/ende buygen haer neer/ eñ alsmen haer wat geeft/vallense op haer kniē/met een groote eerbiedinghe/ voor die kleyne weldaet die hare Meesters/ (die sy meenen voor haer) gedaen wert; Sullen altoos als zy voorby sulcken huysen gaen/ met den hoofde buyghen en eerbiedinghe aende duere doen van sodanighe huysen; desgelycks voor de kerck-duere ende cruyeen/door onderwysinghe van hare Meesters,

De Olyphanten buyghen haer hooft voor de cruycen eñ kerckdueren.

zy hebben voor een manier dat zy dickwils op die merckten gaen/ daermen alle groenigheyt verkoopt/als Radys/Slap/Cool/en dierghelycke tuyeh/ eñ die dan den Olyphant goetgunstigh is/werpt hem wat voor, Onder andere wasser een van dese vercoopsters/ eñ Warmoes-wyfs/ die altoos dē Olyphant wat voor wierp van't geē datse hadde. Nu coenende den tyt dat dē Olyphant dol eñ rasende wert/als wy boven ghesegt hebben/ so loopenser een weeck ofte halve te voorē eermense bint/alsse noch half en half wel zyn/ met duer die stadt/ een ygelyck biddende yet te gheven voor't onderhoudt vanden dullen Olyphant/ voor den tyt vande Winter; In dit om-loopē en kan de Meester dē Olyphant niet bestieren/ dan loopter met koppē int hondert/ en waerschout het volck met roepē datser af wachtē:

De Olyphanten dul werdende siense niemant.

want en siet niemandt aen/ loopt al onder de voeten wat hem voor eñ tegē comt: waermede zy een groote feest eñ apen-spel aenrechten: by nae gelyckse in Spaengien met het loopen vande Stieren/daert nimmermeer volmaect is/dan alsser een/twee/ofte meer doot blyven/ even dierghelycken regiment houdense en Indien met den dullē Olyphant, Nu geschiedent in dit loopen/ dat dē Olyphant quam al runnende duer die straten/ ende metter haest onversiens op dese merckt quam/ al om verre stootende watter by en [illegible]ae was/ waer door een jegelyck verhaest wesende/ al verlietē wat zy te koop haddē/ en een goet heen komē sochten om't lyf te verbergē/om vandē Olyphant niet overtreden te werden, eñ met dit rumoer ende ghedrangh vallende d'een over den anderen/ alsmen in dierghelycke oproeren altoos siet ghescheden, onder dese allen was oock die Vrouwe die den Olyphant altoos plach goetgunstigh te wesen/ ende van datse had mee te deelen,

Een wonderlycke Historie van een dullē Olyphant.

Dese hadde een kleyn kindeken op de merckt in een mande by haer ligghen/eñ door desen haestighen oploop ende gedrangh van volck/was die selfde Vrouwe oock in ee huys ghedronghen/ sonder datse plaets hadde om't kint op ende met haer te nemen; ende als den Olyphant de plaets alleen hadde/dien hy omend' om roepde/eñ al om stiet/ende gruder heē wierp watter omtrent was/eñ komende by't voorseyde kint/dat als ghesegt is/daer blyven ligghen was/soo meenden een yeghelyck/ ende principalyck die Moeder/die dapper weendē/ dat het kint om den hals was/en vandē Olyphant vermelt soude werdē/gelyck hy alle ander dinghen dede: Maer int contrarie met alle die dulligheyt ghedachtigh wesende/eñ kennisse dragēde vande weldaet die't kints Moeder hem altoos gedaen hadde/ nam't kindekē properlyckskens met syne snuyt op/ ende

leyden't

leydent seer sachtelijck boven op een lijsse/ die daer by stont over een Winckel, dat ghedaen hebbende is weder zijnen gangh ghegaen/ met stoten/ beyzen en tieren als te vooren / tot een groote verwonderinge van alle diet aen sagẽ/ en principalijck tot een vreuchde/ en blijschap vande Moeder/ die haer kint gesont en wel te vreden weder kreegh, Dese en dierghelijcken exempelẽ geschiet ender dagelijcks in Indien/ dat al soude te langhe vallen om te verhalen/ waerom alleen dese drie ofte vier hebbe willẽ aen-teeckenẽ / als een dingh seer weerdigh om inde memorie te hebbẽ/ om ons daer by te leeren en te verwercken alle weldaet te loonen/ en gedachtich te wesen met danckbaerheyt / aenghesien wy hier klaerlijck sien by dese stomme Beesten/ ons sulcks tot een spieghel voor-stellen/ die sulcks niet alleen en ghedencken alsse met hare volle wetenschap zijn : maer dat meer te verwonderẽ is/ in tydẽ datse van haer sinnen half oft gheheel berooft zijn/ 'twelcke dickwils de menschen met alle haer verstant/ ende vijf sinnen gantschelijck achter den rugghe stellen/ en alle weldaden/ huyden daeghs (Godt betert) met ondanckbaerheyt geloont worden.

De Olyphanten gedencken niet alleen de weldaet/ ghesont zynde/ maer alsse dul ende berooft van sinnen zijn.

Dat 47. Capittel.

Vanden Abada, ofte Reynossero.

DIe Abada ofte Reynossero en is in Indien niet: dan in Bengalen en Patane, zijn kleynder ende legher van den Olyphant/ heeft eenẽ korten hoorẽ op den nues/ achter dickachtich en voor scherper /van dóncker/ blaeuwe en witachtige verwe, heeft een muyl gelijck een Vercken/ en het vel over't lijf is over al gefronst / ende staet of het ghewapendt waer met schilden ; is groot vyant vanden Olyphant, Sommighe meenen dat het den rechten Eenhoren is/ overmidts datmen anders gheen tot noch toe gevonden en heeft/ dan allrenlijck van hooren seggen ofte geschildert. Die Portugesen/ en oock die vã Bengalen affirmerẽ dat by de Revier Ganges, int Coningh-rijck van Bengalen zijn veel van dese Reynosseros, ende alsse willen drincken/ soo staender d'ander Dieren na en wachten/ tot dat die Reynossero gedroncken heeft/ ende steeckt zynen hoorn in't water/ want en kan anders niet drinckẽ ofte den hoorn moet onder water komen / om dat hy soo dicht op den nues ende muyl kempt / ende naer hem drincken alle d'ander Dieren ; Die hoornen werden in Indien seer gheestimeert / ende ghebruyckt teghen alle fenijn ende vergift/ en veel andere siecten, Desgelijcks zijn tanden/ clauwen/ vlees/ vel ende bloet/ jae tot zijn dreck en water toe en al wat hy aen ende in't lijf heeft/ wort in Indien in grooter weerden gehoudẽ/ ende ghebruyckt tot veellerley siekten en ghebrecken/ en is goet ende warachtigh als ick selver in sommighe dingen by experientie gevonden hebbe, Oock is te verstaẽ dat alle Reynosseros niet even goet en zijn/ wãt daer zijnder die de hoornen vercocht werdẽ tot 100, 2, ende 300. Pardauwen 'tstuck/ en daer zijn ander vande selfde coluer en groote / diemẽ voor 3. ende 4. Pardauwen koopt, welcke die Indianen weten te onderscheyden / en te kennen; D'oorsake is dat die Reynosseros die op een sekere plaets in Bengalen gevonden worden hebben dese weerdye/ en dat door virtuyt vande Kruyden die dat selfde Lant gheeft en pro-

Sommighe meynẽ dat de Abada den rechten Eenhoren is.

Den horen vande Abada wert gebruyct teghens fenijn ende zijn gheheel lichaem tot allerley [ge]brecken.

D'eẽ Reynosseros veel beter als d'ander.

Die van Bengalen zijn de waertste.

duceert/ 'twelcke op ander plaetsen niet en is, en dese estimatie en is niet alleen inde horen/ maer in alle ander dinghen van zijn gheheele lijf/ als voorseydt is, Daer worden oock by Malacca, Sion ende Bengala ghevonden sommighe Bocken ofte Geyten die int wilde loopen / wiens hoornen geestimeert werdẽ voor de beste teghen fenijn/ en voor alle vergift diemen mach vinden, worden ghenaemt Cabras de mato, dat is: wilde Geyten / dese hoornen worden dapper in Indien gheestimeert/ ende in weerde gehouden/ en zijn dickwils by experientie goet gevonden/ daer ick selfs goede getuyghe af ben/ en sulcks gheprobeert hebbe; Int Jaer 1581. als die Coningh Philippus van Spaengien tot Lisbonen was / soo worden heen ghebracht uyt Indien voor een present/ een Reynossero en Olyphant/ welcke hy beyde mede nã naer Madrid, 't hof vã Spaengien, waermede ghenoegh is van dat die ghedierten van't Lant ende Voghels zijn belangende/ hoewel daer noch veel ander zijn daermen soo in't ghemeen geen notitie af en heeft: Daerom hebbe alleenlijc verhaelt diemen daghelijcks voor oogen siet/ en kennisse af heeft/ om alle onsekerheydt te schouwen.

Bocken/ ende Geyte horẽ/ in Bengalen goet teghens fenijn.

D'oorsaeck vã dese cracht compt van't kruyt datse eten in Bengalen.

Dat 48. Capittel.

Van de Visschen, ende allerley Zee-ghedierten van Indien.

DIe Visch is in Indiẽ seer veel/ en sommighe oock seer smakelijck ende goet/ die beste Visch is genaẽt Mordexijn, Pampano, en Tatijngo, Daer is eenẽ Visch genaemt Peixe serra, diemen in ronde schijven snijt als die Salm en soutense/ is seer excellent/ en macht langhe dueren om over Zee voor victualie met te dragẽ, Die meeste Visch wort ghegeten met Rijs / welck sy koken met sop dat sy over 't Rijs gieten/ ende is wat suerachtigh ghelijck ofter met Kruys-besien ofte surype Druyven gekoockt waer, is seer smakelijck / wort ghenaempt Carrijl, 'twelcke is hare dagelijcksche kost ende onder-hout/ ende het Rijs dient haer ende plaets van Broodt; Daer is oock goeden Elft/ ende Tonghen/ en veel anderen Visch van veel soortẽ, Die Garnaet is de beste ende grootste dien ick opt ghesien hebbe/ wãt met een dozijn Granaten kanmen wel een goet avontmael doen, Die Creeften ende Crabben zijn seer goet ende wonderlijcke groot/ dat het een wonder is om vertellen/ ende dat noch meer is: dat wanneer die Maen vol is / datmen in dese landen voor een teecken hout/ dat alle Crabben en Creeften vol goet en tydigh zijn/ het welcke al daer het contrarie is: want met een volle zinne leegh ende ontydigh / ende met een nieuw Maen tydigh/ goet vol ; Men heefter oock Mosselen / en ander dierghelijcke Visch in schulpen / van veellerley soorten ; Oesteren uyster veel/ by namẽ in Cochijn en naer die Cabo de comorijn toe; maer werdender weynigh gheacht; Die Visch in Indien seer goet koop: wãt met een paer stuyvers te rekenen machmen wel soo veel Visch met Rijs daer toe koopen / dat daer 5. oft 6. persoonẽ een goet mael met konnen doẽ op zijn Spaensch/ 'twelcke seer goedẽ koop is/ naer die dierte en meert van Spaengien ende Portugael, Daer is inde Revieren/ en oock inde Zee/ ende vaert van alle die custe vã Indien veel Visch/ die de Portugesen noemen Tubaron ofte Hayen, dese doet uyster veel

Mordexijn Pampano Tatingo Peixe serra.

Carrijl/ is de ghemeene sausse op de Visch in Indien.

Elft/ Tonghen. Seer groote Garnaten.

Creeften/ Crabben. Met een volle Maen zijn de Creeften/ Crabbẽ goet/ ende vol/ contrary dees Landen.

Mosselen/ Oesters/ Veellerley Visschen in schulpen.

Tubaron ofte Hayen doen veel schade.

veel quaets/ ende eet menigh Peerel-duycker op/ waerom men niet veel en derf swemmen inde Revieren door vreese van desen visch, hierom useren veel haer te baden inde backen op't landt daer toe ghemaeckt/ als op een ander ghesept is; Het gebuerden ons als ons schip inde Revier van Cochijn lagh / om onse reys herwaerts naer Portugael te doen/ dat als wy ons roer 'twelcke wy vermaeckt hadden/ souden weder inde klammen op zijn behoorlycke plaetse hanghen/ soo was die Schipper met vier oft vyf Bootsghesellen int boodt achter aen't schip/ ende een vande Bootsgesellen was met een koorde aen't schip vast ghemaeckt/ ende hingh alsoo aen't roer tot zyn middel toe in't water om aen't roer te helpen / so quam daer een van dese Hayen ende vatten hem met eenen beet het gheheele been tot boven die halve dye/ knap af/ niet jegenstaende dat hem die schipper met eenen riem smeet/ ende willende den goeden gesel daer naer tasten met die hant/ heeft hem ten tweeden de handt ende halven orm / ende een stuck uyt zynen bil af gebeten/ so dat die schipper noch alle die in't boodt waren het selfde konsten beletten/ hoe seer datse met stocken ende riemen smeten, den armen pocient worden alsoo miserabel gebracht in't Gasthuys: alwaer wy hem lieten met weynigh hoope noch begeerten van't leven: want wy sanderen-daeghs t'seyl ginghen; Dese ende dierghelycke ghesechiedenisse van dese visschen gebueren dagelycks in Indien/ soo wel inde Zee als inde Revieren/ principaelycken onder die Visschers ende Peerel-duyckers die daer menigh alsoo haer leven verliesen, Inde Revier van Goa, op eenen Winter als de mont vande Revier ghesloten was/ ghelyck het voor een manier heeft/ soo namen sekere Visschers eenen Visch ghevangen van wondere ende seltsame gestaltenisse/ sulcks nooyt in Indien noch op gheen ander plaetsen ghesien ende is worden om zyn vreemdigheyt aen enym Heere den Aerts-bisschop ghepresenteert/ ende en ofsiese door zyn begeeren af conterfeyten / om tot een verwonderinge oen zyn Majesteyt van Spaengien te senden, was van de groote van eenen middelbaren hondt/ ende hadde eenen muyl ghelyck een Vercken/ kleyne ooghen/ gheen ooren / dan twee gaten inde plaets, hadde vier voeten gants ende gelyck eenen Olyphant, den steert vande rugge afgaende breet/ ende also volgende plat af, aende punt wat tont ende scharpachtigh af, liep over de sael ende vloer van't huys al snoffende ghelyck een Vercken; hadde het gheheele lyf/ hooft/ steert/ ende beenen bedeckt met schummen/ vande groote van't voorste lidt van eenen duym/ die in hardigheyt Yser en Stael te boven gingen, wy hieuwender op oftmen op een aenbeelt gehouwen hadde/ ende soo haest alsment aenroerde rolden hem in malkanderen/ ende sloot hem met hooft/ steert onder een/ in somma dat hy in als eenen ronden cloot ghelyck was /sonder datmen eenighsins konst onderscheyden waer die scheytselen ofte tsamenvoeginge was/ ende men en konst hem met gheene instrumenten noch cracht weer openen/ dan alsmen hem liet ligghen en niet meer een roerden/ opende hem weder van hem selven/ en liep daer weder heen als ghesept is, Ende overmidts dat ick zy tracterende vande visschen van Indien, so wil hier verhalen een korte Historie ende warachtighe gheschiedenisse van eenen visch/ hoe wel het selfde sommighe sal ongheloofelyck luyden: maer het selfde staet afghemaelt int Palleys vande

Wonderlycke gheschiedenisse vande Hayen.

Beschryvinge van een wonderlicke seltsame Visch in Indien ghevangen/ ende den Bisschop ghetoont.

De schulpen van dese Visch waren herder van Yser ende Stael.

Viçorey in Indien/ ende is ondersocht met gheloofwaerdighe ende warachtighe ghetuyghen/ alsoo ghesciet te wesen / waerom ghenoteert staet voor een wonder/ met naem ende toenaem van't schip/ Capiteyn/ jaer ende dagh/ daer noch hedens daeghs veel persoonen af in't leven zyn/ die in't selfde schip ende ghesciedenisse waren/ ende dat het ontlancks ghleden is, Nu so is die Historie/ als dat/ komende een schip van Portugael/ den wegh van Mossambique naer Indien/ hebbende eenen goeden ende dienende wint ende weder/ soo veel als die seylen trecken moghten/ voor wint/ hebben alsoo geseylt 14. daghen/ haren cours naer die linie toe/ ende alle daeghs die hooghte vande Son nemende/ inde plaetse van te deminueren/ ofte die graden te verminderen / naer die wint ende cours die zy hadden/ soo vondense haer ten contrarie alle daghen achterwaerts / tegen alle natuerlycke redenen ende menschen verstant/ soo datse alle gelyck niet alleen verwondert: maer oock verbaest waren/ meenende ende geloovende voor seeckerlick betoovert te wesen. want wisten wel duer die experientie dat den loop ofte stroomen van't water haer en die contreyen niet en deden achterwaerts deysen / noch tegen houden konsten houden / waerom alle te samen seer perplex en verbaest waren/ siende den eenen op den anderen/ sonder te konnen versinnen wat dat die oorsake daer van was; ten langhen lesten is by geval den Hoogh-bootsman/ diese onder Schipper noemen/ ghecomen by alle geluck ende besaghs onder den voorstengh van t'schip by't water neder/ soo worden hy gewaer eenen breeden ende grooten steert van eenen Visch/ die welcke was omghekromt teghens het schip ofte voorsteven / om/ ende met het lyf onder die kiel/ ende met het hooft achter onder 't roer/ swemmende alsoo en treckende het schip achterwaerts tegens alle die wint ende cours van't schip: waer by terstont verstonden d'oorsaecke van haer achter deysen, in somma hebben soo langh gestooten met stocken ende staven / en ander instrumenten/ dat ser hem den steert af kreghen/ en dat hy't schip verliete/ naer dat hy daer 14. daghen onder ghelegen hadde/ het schip teghens alle wint ende weder te rugge treckende/ waerom het den Viçorey in Goa heeft in zyn Pallays doen af schilderen/ tot een eeuwighe ghedachtenisse: alwaer icke menighmael ghelesen hebbe/ met den dagh ende datum / ende den naem van't schip ende Capiteyn daer by/ welcke my niet indachtigh en is/ doch daer weynigh aen ghelegen is, Men vindt veel ander Visschen inde Zee ende Revieren/ inde Revier van Bengala ghenaemt Ganges, ende by Malacca vindtmen Cocodrillos, en ander Zee slangen/ van onuytsprekelycke grootheyt / so datse dick die kleyne Visschers/ ende andere schuytgens omwerpen ende 'tvolck op eeten/ ende kruypen veel uyt het water op't lant / en verrasschen 'tvolck diese achter halen en verslinden / alsmen daer daghelycks ghenoegh siet ghesciedeu; Men vint by Malacca Visch schelpen/ zijn van fatsoen ende ghelyckenisse als die sint Jacobs schulpen/ ende van sulcke groote ende swaerte dat twee stercke mannen genoegh met eenen boom aen elcke schulpe te draghen hebben / heyssen van binnen Visch, dat die van Malacca eeten, van dese schulpen quamen sommighe uit Ballast van't schip dat van Malacca quam/ en met ons in geselschap van't Eylant sancta Helena tot het Eylant Tercera, aldaer't selfde schip voor't Eylant bleef/ ende sommighe van dese schulpen

Wonderbaerlicke gheschiedenisse van een Visch die een schip tegen de wint 14. daghen langh te rugghe treck.

In Malacca zijn Cocodrils ende andere Zee slanghen van wonderlicke groote/ die 't volck op eten ende vernielen.

Schulpen van Visschen in Malacca/ soo groot datse twee Mannen moeten draghen.

uyt gehaelt werden/ die de Jesuyten van Malacca gesonden hadde/ om tot Lisbonen te setten inde gevel van hare Kercke ende Klooster/ datse daer houwen van onuytsprekelycke costelyckheyt. Desghelycks is gheschiet dat een schip ghenaemt San Pedro 'tseyl gaende van Cochijn uyt Indien naer Portugael/ is verseylt op een drooghte diemē noch hedē noemt naer 't selfde schip/ die drooghten van sint Pedro, ligghen van Goa zuyt zuytwest aen op 6. gradē aende zyde van 't zuydē/ alwaer het selfde schip bleef: maer het volck berghden haer altesamen/ ende maeckten van het houdt ende stucken van 't ghebleven schip een kleyn Carveel/ waermede quamē altesamen weder naer Indien/ ende den tyde datse haer hier in occupeerden/ soo vondense op de selfde drooghten so groote Crabben/ ende in so groote menighten datse ghedwonghen waren een schanse te maken/ ende met scherpe wacht haer daer dā te beschermen: want waren van een so afgryselycke groote/ dat wie datse kregē onder haer klauwen die was om den hals ende verlonbē, dit selfde is waerachtigh en is noch onlācx gheleden; want in 't schip daer ick met uyt Indien naer Portugael quam/ warē twee Bootsghesellen die in 't selfde schip San Pedro met waren/ ende daer waerachtighe ghetuygenisse af gaven/ gelyck het selfde noch in Goa op veel plaetsen afghemaelt is tot een eeuwighe memorie/ alle 'twelcke hebbe willen verhalen om die vreemdigheden vande gheschiedenisse ende Visschen/ ende is te gelooven datter noch veel ander Visschen en Zee-monstren zyn/ 'twelcke tot onse notitie niet gekomen is/ gelyckmē oock dagelycks blyckelyck siet die haer op de Zee generen/ sulcks somtyts gemoetē/ waermede ghenoegh gesept is/ wat die Visschen en Zee-monstren van Indien is belanghende.

Op een drooghte by Goa blyft een schip.

Op dese drooghte moesten die uit schip waren haer beschansen en wacht houden voor de Crabben.

Afgryselycke groote Crabbē by Goa.

Dat 49. Capittel.

Van alle vruchten, boomen, planten, en gemeen kruyden in Indien, Inden eersten van een fruyt ghenaempt Ananas.

Annotatio D. Palud

Ananas, van die Canarijns Ananasa gheheeten; van die Brasilianen Nana, en van anderen in Hispaniola, Iaiama, vā die Spaegiaerden in Brasyl, Pinas, om eenighe ghelijckenisse die dese vrucht heeft met die Pijnappel; is uyt die prouincie van Santa croce, eerst in Brasilien, vā daer in Spaensch Indien, en volgens in Oost Indien gebracht, al waer zy nu overvloedigh wassen, van die groote vande Citroenē ofte van een gemeene Meloen, seer schoon van koluer, wt den groenē geel, welcke groenigheyt rijp werdēde vergaet, lieflijck van smaeck, ende aengenaem van rueck, ghelijck als een Abricot, datmen oock duer den rueck erkennen mach die huysen daer dese vruchten in zijn; Vā verre dese vruchten aenschouwende, gelijckē wel Artisocken; dan hebben sulcke scherpe steecsels niet; die plantē daerop dese vruchten wassen, zijn van die groote eenes Cardons, ende hebben oock wortelen ghelijck dē Cardon, daerop eene vrucht alleē groeyt, ende dat int midden des stams, ende ronts omme seeckere kleyne, daer van ooc sommighe vruchten brenghen; Ick hebbe sommige planten hier af gehadt in mynen hof, die my ghebracht waren uyt Brasilien, dan konde onse koude niet dragen, Dese vrucht is warm ende vocht, ende wort uyt Wijn gegheten ghelijck een Persick, ende is licht om te verteeren, nochtās te vele genuttight zijnde, maken inflammatie ende hitte, ende verseeren oock het tant-vleysch, omme die kleyne draeykens die daer door loopē, Dese vruchtē zijn menigerley by die Brasilianen, die nae het onderscheyt der talen oock verscheyden namen hebbē, ende insonderheyt werden beschreven driederley specien, waer van die eerste wort gheheeten Iaiama, die wel die langhste is, en de lieflickste van smaeck, geel van vleysche; Die tweede Boniama, die wit zijn van binnen, en mal soet vā smaeck; Die derde Iaiagna, die oock inwendigh wit zijn met een rijnsche Wynnige smaeck, soo groeyen dese vruchten oock ofte van selvē ongheplant, ende worden wilde Ananassen gheheeten, ofte gheplant in Hoven daer af tot nu toe ghesproken, die wilde wassen op stammen eēder spiessen hoogh, ront, en vā die groote eender Orangie-appel, vol doornen, die bladeren hebben oock scherpe spitsen, ende ronts omme vol sachte doornkēs, die vrucht wort van weynighe ghegheten; hoe wel zy tamelijck lieflijck van smaeck is; die gheheele plante met die wortelen zijn vol sops, welcke sevē oft acht uren des morghens met suycker ghedroncken, ghehoudē wort voor eē seker remedie tegēs de hitte der lever en de nieren, teghens sweerende nieren, etterigh water, ende excoriatie van die roede, die Arabers prysen dit sop ooc teghens roose, en noement Queura, die meer hier af wil weten, lese Costam in die eygen capittelen van Ananas, ende Oviedum int 8. boeck int 18. capittel. ende Thevetium in zijn obseruatie vā America int 46. capittel, Ananas gheconfytet in Suycker zijnde gelijck Concommeren in groote, ick heb ber veele ghehadt.

Ananas is wel een van de beste fruytē en smakelyckste van gheheel Indien/ en is niet eygē van Indien dā vreēt: want isser eerst gebracht van de Portugesen uyt Brasilien/ soo datse int eerste voor een nieuwigheyt vercoft werdē/ voor eē Pardau ende meer 'tstuck: maer zynder als nu so veel aenghegroeyt dat het over al vol af is/ en zyn altoos seer goeden koop; Haer saysoen datse rijp zyn is inde vasten: want dan zynse op haer beste ende smaeckelyckste/ zyn van die groote van een Meloen/ en hebben het fatsoen ghelyck het hooft van een spinrocke/ van buyten gelyck een Pyn-appel: maer saecht om te snyden/ van koluer root ende groenachtigh; wassen langhs der aerde die hooghte van een halve vaem/ luttel min ofte meer, die bladeren vā dit fruyt zyn bynaest gelyck het kruyt datmē van Spaengien brengt/ genaēpt Aloe ofte Sēper viva, om dz het altoos groē is/ daerom menen 't aen de balcken inde huysen hanct/ doch zyn wat smalder en aende kanten wat scherpachtigh als uytghehackelt int eeten soo schillenense en snydenense in schyven ofte sōmē wil; hebben van binnen sommighe kleyne keerntgens ghelyck van Appelen ofte Peeren/ zyn van binnen van koluer ghelijck een opghesneden Pers die rijp is/ ende oock bynaest vā die selfde smaeck: maer hebben in leckerheyt over alle fruyten voordeel/ het sop daer van is ghelyck soeten most/ men in 'tander hem niet sat af eeten, is seer heet van naturen: want soo-
men daer

De Ananas zyn uyt Brasilien in Indien ghebra. ht.

Ghedaente en groote vande Ananas.

Hoe datmen de Ananas bereyt om te eeten.

De Ananas gaet alle fruyt in leckerheyt te boven.

Indien men een mes een half ure in een Ananas laet steecken/ sal half afgheberd werden vande cracht van t sop.

nen daer een Mes een half ure laet in steken/ sal half op ghegheten wesen in't uyt trecken/ even wel en doet sonderlinge gheen quaet/ ten waer datmē daer in so groote overvloedighz af aet/ dat het hem qualicken bequaem/ ghelycker menighe ongheregelde menschen zyn/ in alle dingen sonder mate ghebruyckende/ evenwel wort die kranchen verboden het gemeen toebereyden vande Annanassen om te eeten/ is te snyden nae datse gheschilt zyn in ronde schyven/ ende dan met wyn obergoten/ en is seer lieffelyck om eeten.

Dat 50. Capittel.

Vande Iaqua ofte Iaacca.

Annotatio D. Palud.

Het wast in Calecut, eñ sommige ander plaetsen van Indien, neffens die Zee, op die wateren, een sekere vrucht, die in Malavar Iaca gheheetē wort, in Canara eñ Guzaratte, Panar eñ Panasu; van die Arabiens, Panax; van die Persianen, Fanax. Dese vrucht wast aen groote boomē, niet uyt die tacken, gelijck andere vruchtē: maer uyt die stam ofte tronck, boven der aerden, onder die bladeren, welcke booms bladeren, zijn van die groote van een handt, groenachtigh, met een dicke harde draet, in die lenghte doorgaēde. Die cleijnste van dese vrucht, insonderheyt die in Malavar wassen, welcke die beste zijn, zijn grooter dan onse grootste Flesschen ofte Pompoenen (wel verstaende die Portugesche) zijn van buyten met een harde huijt overtrocken, groen van verwe, in anderen, vast die Pijn-appel gelijck, uyt besondert, dat die huijt schijnt te wesen vol Diamant puntkens, die groene korte angelkens hebben, die welcke endight in swarte puntkens, die doch niet scherp ofte stekende zijn, hoe wel zy also schynen. Dese vruchten dan zijn gelijck Meloenen, ende somtijts grooter, uytwendigh groen, inwēdigh geel, met vele sachte doornkens ofte graetkens gelijck een Eegel becleedet; Die in Goa wassen zijn so goet niet, noch ooc so smakelick als die in Malavar. Dese vrucht rijp wesende, 'twelck gemeenlick is in Decembri, ruect seer lieffelick, en is van tweederley geslachte: daer van den besten Barca gheheetē worden, die andere Papa, die niet so goet, en int aentastē ooc vveeck zijn als die eerste. Die beste kosten ontrent 40. Malvadisen, dat is een vveynigh meer dan een Reael; Rijp vvordende soo kryghen zy een svvarte coluer ende harde basten; het buytenste dat om die Note is, heeft menigherley smaeck, somtijts smaeckt het gelijck een Meloen, somtijts ghelijck een Persijcke eñ lieflijcker, met vvelcke het in die smaeck die meeste eenlickheyt heeft, somtijts smaeckt het als honigh-graet, somtijts als eē lieflijck Cittroen, dan zijn hart om te verteren, gaen gemeenlicken weder af onverteert, gelijck zy gegeten vvorden. Dese vruchten in die lenghte ghesneden eñ ghe-opent, zijn van binnen vvit, eñ gedrongen van vleijsch, en dat met ladekens onderscheyden vol lange notē, dicker eñ grooter als onse Dayen, met eē grau velleken overtrocken, eñ met een vvitte Note, ghelijck onse Castanien, groen gegeten zijnde, aertachtigh eñ scherp vā smaec, eñ vele vvindē genererende: maer ghebraden ofte gesoden vvesende als onse Castanien; zijn seer smakelick, en vervveckē onkuijscheyt, vvaerō zy meest gegetē vvorden; stoppē ooc buijckloop, die pulpe die buyten om is, besvvaert die mage seer, ende daer in corrumperende brenght by boose eñ vergifte humuerē, eñ daeromme die altoos vele van dese vruchē eeten, lichtelicken gheraken in die Pestilentiale siecte, vvelcke die Indianē Morxi noemen, die meer hier af begeert te vvetē, lese Ludovicum Romanum in't 5. boec, in't 15. Cap zijnder navigatie, eñ Christophorum a Costa, in't Cap. van Iaca, eñ Garcia ab horto int 2. boec in't 4. Cappittel.

De Iaacas groeyen contrarie ander vruchten.

DE Iaacas wassen aen groote boomen ghelijck Note boomen/ eñ dat allenlick aen die Zee-cant/ te weten/ die cōtreyen aende Zee/ groeyen gants cōtrarie van alle ander vruchten: want wassen recht boven die aerde/ aenden trunck vanden boō eñ aende knuystē dicke tackē: maer daer die tacken hem verspreyen/ en dun en vol bladeren zyn/ en wassen gheen, zyn vande groote van een groote Meloen/ ende by naer sulcken fatsoen/ doch zynder sommighe so groot als niemen goelijcks kan opheffen: zyn van buyten van fatsoen ghelyck die Annanas, doch gladder/ en van coluer doncker groen, 'tfruyt van binnen is in huyskens/ ghelyck die Castanien: maer heeft een ander fatsoen/ en elck huyskken heeft een fruyt/ 'twelck is half wit/ en voorts geelachtigh/ ende kleeft aen die handen by naest ghelyck honigh/ die noch in de Bye-corvē by t Was is, Is ooc vā die tayigheyt eñ in die smaeck van soetigheyt weynigh ongelyck, Dit fruyt is het buytenste dat om die Castanie is/ welck is van het fatsoen vā een Aker/ bynaest alsser het achterste groē dopken af is/ eñ ooc van dier groote/ eñ sommige wat grooter; hers fruyt datter om is afgheheten/ zyn die Castanien goet om te braden ofte sieden/ en zyn weynigh ongheleyck in smaec die Castanien van Europa, Dese huyskens zynder somtyts in elcke Iaacca een hondert eñ meer/ na die groote vāde Iaacca, daer zynder tweederley/ die beste worden ghenaēt Girasal, eñ die ghemeenste en van minder estimatie heetmen Chambasal, doch in't fatsoen eñ boomen en hebben gheen onderscheyt/ dan alleenlick dat die Girasals hebbē soeter smaec; Met dese namen Girasal eñ Chābasal onderscheyden die Indianen ooc het Rys eñ ander dingē/ heeten het beste altoos Girasal, eñ dat minder is Chābasal, waer na zy hare prysen hebbē/ die Iaaccas zyn het gheheele jaer duer.

Ghedaente ende groote vande Iaaca.

Sommighe Iaacas soo groot als niemen reden wys kā opheffen.

De Iaacas zyn de Castanien ghelyck van smaeck.

Tweederley Iaacas.

Met dese woorden Girasal ende Chambasal onderscheydē d'Indianen alle dingh.

Dat 51. Capittel.

Vande Mangas.

Annotatio D. Palud.

Mangas vvassen aen groote boomen gelijck die boomen van Iaca, hebbende veele tacken, eñ zijn van groote ghelijc een groot gansen Ey, eñ op sommige plaetsen in Indiē 2. pont ofte meer vvegbende, een menighmael op eenen boom onderscheydelijcken vā colueren: vvānt sommige zijn bleec groē, andere geel, andere vvt den groenen root, lieflijcken, eñ aengenaem vā smaec eñ ruec, ja niet bedorven vvesende smaeclijcker als die aller beste Persiken, belangēde die name vvordē gemeēlijcken geheeten Mangas, in Canarijn Ambo; vā die Turcken eñ Persen Amba; vvorden ghevonden op die boomen vanden April tot November, nae der plaetsen gelegētheyt eñ situatien; vvassen in veele Provintien, dan die beste in Ormus, daer

dese voor alle andere vruchten worden gesocht, Daer na volghen die in Gusaratte wassen, die van wegẽ haer waerdie Gusaratten geheeten werden, hoe wel cleijnder dan die andere, nochtãs smakelicker ende lieffelicker van rueck; inwendigh met een kleijn nootken; Ten derden volghen die in Balagate wassen, die zijn de aldergrootste: want daer gesien zijn die 2. pont eñ een vierẽdeel weghen, ooc zijnse lieffelicken van smaeck, die in Charanna, Quindor, Madanagor eñ Dultabado, die voornaemste stedẽ des Coninghs Nizamoxa groeyen, ghelijck oock die van Bengala, Pegu eñ Malacca; Die bast van dese vrucht afgedaen zijnde, wordt gegeten in schijfkens gesneden, met oft sonder wijn, ghelijck wy luyden hier te landt die Persicken doen; zy worden ooc geconfytet ofte inghemaect, om dese beter te behouden, oft in suycker ofte in azijn, olye eñ sout, ghelijck in Spaengien die Olyvẽ met een mes een weynigh gheopent zijnde, eñ daer in gestekẽ groene Gegber, Knufloock, Mostaert, ofte diergelijcke dingen, werden ten tyden alleen met sout ghegheten, ende somwylen ghekockt met Rijs, gelijckmen hier te lande Olyven doet, eñ aldus geconfytet eñ gbecockt zijnde, worden te merct ghebracht; Dese vrucht is cout eñ voecht, hoe wel die ghemeene man die achtet heet te zijn, eñ seggen dat hy pyne eñ nypinghe in die magen genereert, vã die sulcke etẽ; Dat meer is, ooc die Heydensche Medecijns seggen dese vrucht heet te wesen, ende verachtẽ die, als die wilt vuer, roole, brãdende heete cortsen eñ geswellen, met schorftheyt maect, 'twelck ic achte dat gheschiet in sodanighe persoonen, daer dese vrucht in die magen verderft: maer om die groote hitte deses tijts; Als dese vruchte in saysoẽ is, vallen ooc wel vele in die voorgenoemde siecten, hoe wel zy gheen deser vruchten eeten.

Al eer dese vrucht gheheel rijp wert, is zy wat treckende van smaect, insonderheyt het binnenste dat naest die note is: maer rijp wesende, soet ende smakelick. Die Note die daer in is, heeft een harde bast, met harde draykens op ende omgaende, daer in een langhachtigh Nootken, van die groote als een Aker, van binnen wit, ooc uytwendigh met een wit vliesken bedect; bitter van smaeck raw zijnde, daeromme zy voordelicken is teghens Wormen ende den buijck loop, teghens Wormen raw ghegheten, eñ teghens buijck loop die Nootkens ghebraden, die alsdan smaken als gebraden Akers. Men vindt oock een ander soorte deser vruchten, sonder steenen, die welcke seer lieffelicken sien. Noch so isser een derde geslachte, welcke wilt zijn, en worden gheheeten Mangas bravas, is een sterc fenijn, daer mede zy elckanderen vergheven: want die een weynigh daer af eetet, sterven terstont; zy vermenghen ten tyden Olye tot dese vrucht, om zijn kracht te stercken, dan genomen zijnde, hoe het wesen mochte, doodet seer snel, ende is tot noch toe gheen middel ghevonden om dit vergift te ghenesen. Dese vrucht is licht groen, ende een vveynigh blinckende, vol vvit melck sops, ende vveynigh vleijsch ofte pulpe hebbende, als dat het Nootken meest met een harde bast overtrocken is, van die groote eenens Queappels.

Die Mangas wassen aen boomen ghelijc die Iaacca boomẽ, zijn vãde groote van een groote Persick/ maer wat lanckwerpende/ en een weynighskens omghekromt/ van coluer claer groen/ treckende wat nae't geele/ ende somtyts nae't roodt; heeft van binnen eenen steen/ grooter als een Persen steen: maer en deucht niet om te eeten; Die Manga is van binnen getlachtigh/ ende valt in't snyen vlasachtigh/ doch sommighe zijnder wat gladder, hebben een seer lieffelijcken smaeck/ beter als die Persen zijn/ met die Annanas, die beste fruyten van Indien/ ende profijtelickste: want gheven groot voetsel eñ onderhout/ als in Portugael ende Spaengien die Olyven, men pluckt se ooc als zy noch groen zijn/ eñ makender conservẽ af/ ende meestendeel ghesouten in potten/ en ghebruijckense in't ghemeen om te eeten met het Rijs/ welck zy sieden in enckel water/ dat die greynen heel blyven/ en dan eetent met dese ghesouten Mangas, dat den dagelijcksche cost is vande Slaven/ en oock vande ghemeene man/ ofte gesoutẽ droogen Visch in de plaets van Mangas, sonder broodt want het Rijs is in die plaets van broodt, Dese gesoute Mangas zijn in't opsnyden van coluer ghelijck die Spaensche witte Olyven/ ende by nae vande selfde smaeck: maer zijn wat teutscher/ en soo bitter niet/ trecken wat nae't suer, zijn in soo groote abondantie/ dat te verwonderen is; Daer zijnder andere/ die worden ooc ghesouten/ eñ van binnen ghevult met stuckens vã groene Genghber eñ Loock ghesoden; Dese heetense Mangas Recheadas, ofte in Achar, dese worden oock veel ghebruijckt: maer also ghemeen niet als d'ander: want zijn costelijck eñ meer gheestmeert, dese wordẽ bewaert in potten met Olye eñ Azijn ghesouten. Die saysoen vãde Mangas datse rijp zijn/ begint inde vasten/ eñ duert tot die maent vã August. toe.

[Margin notes: Groote vande Mangas. — De Mangas zijn seer lieffelijcken om te eeten. — De Magas eñ Annanas zijn de beste fruyten van Indien. — Daghelijcksche cost vãde Slaven is gesouten Mangas met Rijs. — Mangas Recheadas wat dat het is.]

Dat 52. Capittel, Vande Cajons.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten wassen aen groote boomẽ den Appelboõ niet ongelijc (maer die jonge boomkens hebbẽ bladeren gelijc Laurirẽ) sien wat bleec groen, eñ dick met wit bloysel, gelijc die Oraengie boomẽ maer meerder bladerkens hebbende, eñ niet so wel riekende. Die vruchten zijn van die groote eñ forme gelijck een gansen Ey, ofte als eenen grooten appel, seer geel eñ goet vã ruec, inwendigh spongieus eñ vol sops, gelijck Limoenen, eñ zijn sonder koreltkes, soet van smaeck, hoe wel die keel een weynigh t'samen treckende; schynen niet gemeen gheweest te hebben in Oost Indiẽ, dan uyt Brasilien aldaer gebracht, alwaer die Nootkens veel ghegheten worden, hoe wel Thevet in die beschryvinge vã America an't 61. Cap. anders schrijft. In't eynde van dese vrucht wast een Note van gedaente, ghelijck een Niere van eenẽ Haes, die icket vele tot mynent hebbe, gebracht door eenen Portugesche Stuer-man, asverwigh, eñ ten tyden asverwigh rosch. Dese Nootkẽs hebbẽ 2. bolsters, tusschẽ welcke tweẽ eẽ spõgieuse vette materie, gelijc olye, heet eñ scherp: maer int binnẽste een witte kerle, bequaẽ eñ lieffelic om te eetẽ, gelijc Pistachiẽ, met eẽ grau vellekẽ overtroekẽ datmẽ af doet, Dese nootkẽs weynig gebradẽ zijnde, wordẽ gegeten.

ende zijn so aengenaem, ende verwecken tot oncuijsheyt. Die vrucht als oock die Nootkens, worden voor een bancket aenghrecht, ende die vruchten worden met wijn ofte sonder wijn ghegheten: want behalven die goede smaeck die zy hebben, zijn zy ooc bevonden dienstelick in swacheyt der maghen, int braken, ende onlust tot spyse, andere die zy hier toe niet willen ghebruijcken, eten die selfde een weynigh in water gheweijckt.

Die scherpe olye tusschē beyde de basten, is seer goedt om wilt vuer ende vleckheyt te ghenesen; Die Brasilianē gebruijckense teghens schorftheyt; Dese boomen worden voort gēplāt door die Notē, die eerste, en̄ eē groote vrucht, noch saedt noch kotelgiens hebbende. Daer zijn sommighe die meenen dat dit een specie van Anacardi zy, om die ghelijckenisse des scherpen sops, so tusschen beyde de basten, Leest hier af breeder Caroli Clusij observatie in Garciam, in't 1. Boeck, het 3. Capittel.

Ghedaente ende groote vande Cajus.

De Cajus wassen aen boomen ghelijck Appel-boomen, zijn vande groote vā een Peer / achter wat scherpachtigh / ende voor wat dicker; vā coluer geelachtigh / ende als zy ryp zijn zijnse sacht in't aentasten,

Cajus wassen recht anders als onse Appelen.

wassen recht anders als die Appelen: want daer alhier die Appelen den steel hebben / daer hebbē dese Cajus een Castanie / vande groote van't voorste lidt vā een duym / hebbende een ander coluer ende fatsoen als die Castanien vande Iaqua, ende zijn ooc beter ende smakelijcker om te eten: maer moeten ghebraden wesen, zijn van binnen wit gelijck die Castanien van Europa / dan hebben dicker basten ofte doppen / welcke zijn vā coluer blauachtigh ende doncker groen; als zy

De Cajus machmen met de tanden niet openen, want al watse aenraken daer gaet het vel af

ongebraden ofte rau zijn / en machmen se met die mont niet op doen. want alsmense met die lippe ofte tonghe raeckt / falder het vel terstōt af byten en seer smerten / waermede menigh bedroghen werdē die't niet en weten / daerom moetmense met een mes op doen ofte braden wiltmen daer deegh af hebben; Het fruyt / te weten de Caju, is ghelijck haermen 't voorste van eenen appel af soude maken / daer staet den steel daer zy aen wast; in't eten worght zy seer inde keel in't swelghen / niet teghenstaende heeft eenen reynschen smaeck: want is seer vochtigh ende vol nats; men snijtse ghemeenlijck in ronde schijven / ende legghense

Remedie om de Cajus te bereydē datse niet worghen.

in een schōtel met water ofte wijn / ende dan met sout daer op ghewreven / so en worgense so seer niet / en zijn seer goet en̄ smakelick om te eten, haer saysoen datse ryp zijn is inde vasten en̄ inden winter / ghelijck die Mangas, maer en zijn so goet niet als die Mangas ende Ananas, en oock van minder estimatie; men heeftse oock in grooter menichte duer geheel Indien.

Dat 53. Capittel.

Vande Iambos.

Annotatio D. Palud.

In Indien is noch eē ander vrucht, die om die schoonheyt en̄ lieflicheyt in smaeck en̄ rueck, en om zijn medicinale cracht, weerdigh is om beschreven te worden, en̄ is ooc by die Indianen in grooter estime, eerst uyt Malacca in Indien ghebracht.

Die boom daer op dese vruchten wassen zijn so groot als die alder grootste Spaēsche Oraengie boomen, met veele tacken in die breede wijtgespreydet, en̄ veele schaduwe gevēde, schoon int aenschouwē, die trunck ende groote tacken hebben een aschverwighe graeuwe bast; Die bladeren zijn schoon en̄ sacht, langer als eē breede van een hant, hebbende eenige gelijckenisse van het yser eender spiessen, met een dicke draet in die lenghte, ende veele aderkens doorloopēde, uytwendigh seer groen, inwendigh bleker, met bloemkēs uyt den roodē purpere verwigh, levendigh van coluer; met veele vadenkens int middē, die oock lieffelijck om sien, ende van smake ghelijck clavierkens vanden Wijngaert; Die vrucht is van die groote eender Pere, ofte na sommighe opinie vande groote ende coluer ghelijck een groote spaensche Galnote; hebbende die naem ontfanghen vanden Coningh; Dese vruchten zijnder tweederley specien, eene die duncker root, schynende oft zy swart waer, en̄ is meestēdeel sonder steen, en̄ smakelicker als d'ander, die welcke is bleeck root, ofte uyt den bleeckē purper verwigh, met een lieffelicke roosen ruec, en̄ heeft in sich een wit en̄ hertsteenken, niet seer ront, van die groote gelijck een Perle steen, wit, met een rouw vliesken bedect; dese oft zy wel soo groot niet en is als die vorighe, is nochtās weerdigh voor lecker luydē mont beyderley, riecken gelijck lieffelijcke Roosen, zijn kout en̄ voecht, en gheheel saeft, met een dun vliesken bedect, datmen met eē mes niet af mach nemen. Die boom van Iābos wortelt seer diep, en̄ is in't vierde jaer vruchtbaer, en̄ heeft menighmael vruchten in't jaer, ende wordt nimmermeer sonder vruchten ofte bloeysel ghesien: want ghemeenlijckē eenderley tackē vol bloeysels, onrype en̄ rype vruchten bevonden wordē, boven naturē van alle andere boomen, en̄ daghelijcks die bloemkens afvallende (also dat het aertrijcke schijnt met roode verwe gemaelt te wesen) wassen weder nieuw aen, en̄ also sommighe vruchten eerst aen vanghen te groeyen, andere die rijp worden, en̄ andere die rijp zijn afgetrocken, die boom gheschuddet zijnde, vallen die rype lichtelijcken af, en̄ die tacken neder ghetrocken om die vruchten af te plucken, schueren lichtelijcken. Men eet dese vruchten voor andere spysen aen die tafelen, gaende ende door den dagh. Die Malabarē en̄ Canarijns noemen dese fruyten Iamboli, die Portugesen daer woonachtigh, Iambos, die Arabiers Tupha Indi; die Persianē, Tuphat, die Turcken, Alma, die boom wort van die Portugesen, Iambeiro gheheeten. Het bloeysel ende vruchten worden in suycker gheconfytet, welck zy gebruijcken in heete kortsen, om den dorst te verdryven.

Groote ende gedaente vande Iambos.

Die boomē daer die Iambos aē wassen zijn vāde groote / en̄ by naer gelijck die Pruymboomē is eē seer excellēt fruyt en lieffelick in't ghesicht / vāde groote vā eenē Appel / heeft eē coluer root en̄ witachtigh / so claer en̄ schoō / datse schynē geschildert te wesen / ofte vā was gemaect / seer liefle om te eten / heeft eenē rueck gelijc of het roos water waer, is wit van binnē / en̄ in't etē vochtigh ofte waterachtigh; is een heerlijc fruyt / so wel in die schoonigheyt van't ghesicht / als

Iambos zijn lieflijck te ruick ende rieckē ghelijck roosē water.

oock die lieffelijcken rueck ende smaeck / 'tis

een fruyt datmen die krancke niet en verbiet/ ghelijck men alle d'ander doet: maer men gheeftse die vryelijcken t'eeten/ daer lust toe hebbende: want en kan geen quaet doen; Die bloeyemen zijn oock seer lustigh t'aenschouwē/ en̄ hebben eenen schoonen rueck/ zijn roodt en̄ witachtigh, Dese boomē hebben 3. ofte viermaels 'tsjaers vruchten/ en̄ dat te verwonderen is/ so hebbense ghemeenlijck aen d'een zyde ofte die helft vanden boom rype Iambos, en̄ die bladen afghevallē, en̄ op d'ander zyde ofte helft heeft alle zijn bladerē/ en̄ begint te bloyē/ en̄ als dese zyde fruyt kryght/ en die bladeren af vallē so beghint d'ander zyde weer te bloyē en̄ bladen te kryghen/ 'twelck duert het gheheele jaer duer, Zy hebben van binnen eenen steen soo groot/ en̄ by nae van't selfde fatsoen als het fruyt van een Cypressen boom.

De bloemen van Iambos zijn seer schoō.

De Iambos hebben vier in. el des jaers vruchtē.

De boomen hebben op de helft bloemen ende bladen/ ende de ander helft vruchtē.

Dat 54. Capittel.

Van ander fruyten in Indien.

Iangomas zijn vande groote van Pruymen/ root sonder steen.

DAer is een fruijt genaemt Iangomas, welcke wassen aen boomen ghelijck Kersse boomen/ zijn van die groote ghelijck kleyne en̄ ronde Pruymē/ vā coluer doncker root: maer en hebben vā binnen geenen steen/ dan sommige cleyne keerelghens, zijn van smaec by naest ghelijck Pruymen/ zijnder seer veel: maer weynigh geacht.

Annotatio D. Palud.

Het fruijt Iangomas wast aen boomen, onse Pruijm-boomen in grootte en̄ fatsoen niet ongelijck, als ooc in bladeren en̄ witte bloemen, alleen dat dese boomē vol doornen zijn, wassen veel in't wilde van haer selven, ende ooc in hoven van Bacaim, Chaul ende Balequala; die vruchten zijn ghelijck Sorben, ront ende cleijn; zijn t'samen treckende, gelijck sleen ofte onrype Pruymen, ende hebben van binnē geen steenen: maer sommige cleyne saeykēs, eerst uyt comēde, ghelijcken die Pistachen; Die vruchten al rijp wesende, moeten eerstelicken met die vingheren ghedruckt ende verweeckt zijn, al eer men die eeten mach, en verliesen ooc hier door hare adstrictie niet: daeromme zy gheacht worden goet te zijn als men stoppen wil, hoe wel weynigh van die Indianen gheacht worden.

Men wil seggen dat desē vrucht van een sekere voghel ghegheten wesende, en̄ weder afgaende gesaeyt met des voghels mest, eer wasse ende vruchtbaer worde.

Carambolas zijn acht cantigh/ so groot als een cleynē appel.

Daer is een ander fruyt/ ghenaēt Carambolas, is acht-cantigh/ vande groote vā eenen cleynen appel/ suerachtigh in't eeten als onrype Pruymen; worden meest gebruyckt om Conserven af te maken.

Annotatio D. Palud.

Die vrucht welcke die Malabaren ende Portugesen Carambolas heeten, wort ghenoemt in Decan, Camarix; in Canar, Camarix ende Carabeli; in Malayo, Bolunba, ende van die Persianen, Chamaroch; wast op boomen gelijck Queappel-boomen; die bladeren wat grooter ende langer hebbēde als onse Appel-boomen; seer groē en̄ bitter van smaeck, met cleyne bloemkēs, uyt vijf bladerkens bestaende; uyt den wittē roodtachtigh, van gheen sonderlinghe ruecke: maer lieflijcken om t'aenschouwen, en̄ van smaeck ghelijck Zurckel, Die vrucht is gelijck eē groote Hondts-bey, langhachtigh, geel, ende ghelijck in 4. deelen verscheydē, die groefkens wat diep ingaende, ende die vruchten vercierende, in't middē hebbēde eenighe cleyne saykens, die om der suerigheyts wille lieffelick zijn om te eeten. Dese vrucht wordt in suyker gheconfytet, ende vele in die Medecynen ende in spyse ghebruijckt, Die rype worden ghegheven in heete cortsen, in de plaetse daer wy hier gebruijckē Syroop van Azijn; Die Canarijns ghebruijcken het sop met andere medecynen daer wassende, vermengt, om colueren daer af te maken, plecken van die ooghen daer mede af te doen. Costa schrijft dat hy een Vroe-vrouwe in Indien ghekent heeft, welcke dese vrucht ghedrooght ende ghestooten tot een poyer, met bladeren van Betele ghebruijct, om den volger ende doode vrucht af te dryven; Dese vruchten worden oock in peeckel ghemaeckt, om datse aenghenaem van smaeck zijn, en lust tot eeten verwecken.

Daer zijn noch ander fruyten/ als Brindoijns, Durindois, Iamboloens, Mangestains, ende ander dierghelycke fruyten: maer om datse van weynighe estimatie zijn/ soo en dunckt my niet noodigh daer van in't besonders te schryven/ dan van dese twee.

Brindoyns. Durindons. Iamboloens. Māgestayns.

Annotatio D. Palud.

Brindoins.

Het worden oock in Oost Indien ghevonden vruchten gheheeten Brindoins, die uytwendigh een weynigh root, ende inwēdigh bloet root zijn, seer suer van smaeck; Daer worden der oock ghevonden die uytwendigh swartachtigh zijn, 'twelck comt door die rijpheyt, en zijn oock niet so suer ghelijck die eerste, hoe wel even root van binnen.

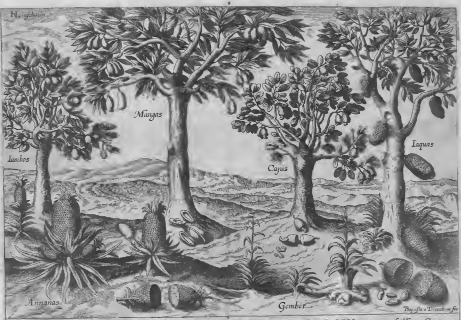
Vele Indianen smaeckt dese vrucht wel, dan is om die surigheyt niet also aengenaē; Dese ghebruijcken de Verwers; De basten deser vruchten worden bewaert en over Zee ghevoert om Azijn daer af te maken, 'twelcke oock sommighe Portugesen ghedaen hebben.

Annotatio D. Palud.

Vande Vruchten gheheeten Iambolijns.

De boomen die dese vruchten voorts brenghen, hebben een schorse ghelijck Lentiscus, vande ghedaente ghelijck een Mirthus: maer van bladeren ghelijck Arbutus; wast van selfs in't wilde velt; Die vruchten zijn ghelijck groote rype Olyven van Cordoua, seer treckbeckende, ende die keel t'samen halende; Dese vruchten worden weynigh ghenattight vande Medecijns, dan worden wel in pekel gheconfytet, ende met ghesoden Rijs ghegheten: want zy maken lust tot spyse: maer dese vrucht, ghelijck oock Iaka, worden vande Indianen niet gherekent onder die ghesonde vruchten.

Daer is noc eē fruijt gecomen uyt Spaēsch Indien/ gebracht over die Philippinas, ofte

Fructuum Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, et Annanas, qui in India nascuntur, qui esusuaves, et Zinziberis, cujus e copia magna illic vilitas, virentis viva imago

Die fruyten die in Indien wassen en seer lieffelick zyn om te eten als Mangas, Cajus, Iambos Iaquas en Annanas met die Gember welcke om der menichte weynich geacht is afgeconterfeytinge naert leeven gelyck die staen en wassen

76 en 77

Papaios ghenaemt eñde groote.

Lusons nae Malacca, en van daer na Indiē; is ghenaemt Papaios, heeft by naest het fatsoen van een Meloen / vande groote van een vuyst / ende en wil niet wassen dan twee boomen by malkanderen/ te weten manneken en wijfken / ende het manneken vande boomen en gheeft gheen vrucht / dan alleenelijck het wijfken, ende als zy van malkanderen ghescheyden zijn/ so en heeftmen daer geen vruchten niet allen af, is eenen boom van een mans lenghte hoogh/ met groote bladen, Dit fruyt wordt in't eerste veel geestimeert om die vreemdigheyt: maer en makender altans geē werck af,

De Papaios willen niet wassen dan manneken eñ wijfken te samen.

Portugaelsche Vyghboomen/ Oraengien/ Lymoenen/ Cyders/etc.

Men heeft ooc in Indiē sommighe Vyghboomen van Portugael/ doch en gheven sonderlinghen gheen vruchten die tot volcomenheyt comen, Oraengie appelen/ Limoenen/ Lymen/ Cidroenen en Cyderen/ en diergelijcke fruyten/ zijnder duer geheel Indiē met groote menichtē / ende gaen in goetheyt ende smaeck die vā Spaengien verre te boven; Die Druyven en zijnder sonderlinghen niet/ dan aen sommighe huysen / ghelijck in Nederlandt/ met jeghenstaende tegen Kersmis eñ die Vasten/ so comender in Goa Druyven van't vaste landt/ ende van Ballagatte, worden ghebracht vande Decanijns ende ander Indianen / dan en zijn so goet niet als in Spaengiē zijn/ ooc weynigh en dier/ naervenāt de goede coop van alle d'ander fruytē,

Te Kersmis zijn te Goa Druyven.

Men vindt ooc in Indien veel Meloenen: maer en zijn soo goet niet als in Spaengien: want men eetse ghemeenlijck met suyker / wilmender eenighe soeticheyt af hebben: maer daer is een ander soorte ghelijck Meloenen / diemen heet Patecas, oft Angurien, ofte Meloen van Indien/ zijn doncker groen van buyten / ende wit van binnen/ met swarte kereltgiens, zijn seer waterachtigh/ doch hart in't uyten / eñ so vochtigh / datmen in't eeten de mont terstont vol waters krijght/ eñ is seer soet, zijn uytermatē coel/ eñ ververschē seer/ waerom veel gegeten worden nae den noen om te vercoelen,

Veel Meloenen.

Angurien ofte Patekas ghenaemt/ haer eñ coluer.

Comcommeren/ Radysen zijnder veel in grooter menighten/ eñ Koolen: maer soo goet niet als in Europa: want die Kool en comt nimmermeer in volcomen wasdom en toegheslooten: maer alleenlijck die bladerē open, Men heefter ooc sommigh Salaet: maer weynigh, Allerhande kruyderen / te weten daermen hier te lande groen Warmoes af maeckt en isser sonderlinghen niet, Oock seer weynighe welrieckende kruyderen eñ bloemen/ ghelijck als Roosen/ Lelien Rosemareyn/ en dierghelijcke soorten vā bloemen en planten en zijnder geē/ doch hebbender sommighe Roosen eñ Roosmaryn maer vā weynigh rueck, Die velden en hebben gants gheen bloemen altoos / dan anders niet als louter gras / te weten inden Winter alst reghent: want des somers ist al afgebrant vande hitte vande Son,

Cōcommers ende Radysen met groote menichte.

In Indien en zijn geen Roosen/ Lelien/ ofte Roosemaryen/ als kinde / sonder rueck.

Daer zijn alleenelick sommighe bloesemen van boomen diese het gheheele jaer duer hebbē/ met naeme Fulle, dese rieckē seer wel/ ende die Vrouwen smytense ghemeenlijck onder het lywaet ende kleeren om goeden rueck te gheven, makender oock snoeren af / ende draghense om den hals ende stroyense inde bedden: want zijn uyter maten vriendinnen van welrieckende dinghen; Ander soorten van welrieckende bloemen ende kruyderen / diemen in Europa in diversche soorten ende manieren vint/ en zijn in Indien sonderlinghen gants gheen / ende maeckt haer dickwils begheerigh / ende oock verwondert asmen haer vertelt vande welrieckende kruyden ende bloemen van dese landen.

Een bloeme Fulle ghenaemt/ bloeyt een gantsch jaer en heeft eenen lieffelijcken rueck.

By dese naervolgende cōterfeytsels machmen sien het fatsoen ende ghelijckenisse van die vruchten/ te weten van Iaacka, Annanas, Mangas, Cagius, Iambos, welcke zijn die vijf principaelste ende geachtste fruyten van Indien: want d'ander zijn van kleynder estimatie, desghelijcks de Gember ghelijck als zy wast / waer van wy op een ander plaets sullen mentie maken onder die speceryen ende drooghe waren van Indien / alle die welcke zijn nae 'eleven uytghewörpen / hoe wel dat die bladeren niet effen ghelijck en zijn met die aderen ende venen gheproportioneert / ghelijck die inder daet zijn / ende vande Medecynen ende Herbaristen ghedaen worden: maer hebbe alleenlijck willen bethoonen die Figueren ende wasdom van fruyten/ gelijck ick die ghesien ende gheuittight hebbe.

Dat 55. Capittel.
Van die Vyghen van Indien.

Veelderley Vyghen in Indien.

DE Indiaensche Vygen zijn menigerhande ende veel soorten / d'een beter als d'ander/ eñ sominige cleyn/ en andere groot/ so dun/ so dick/ etc. maer al en't generael zijn van een fatsoen eñ couluer/ luttel min oft meer / en den boom op een manier, is vande hooghte van een Man; heeft bladeren van een vadem lanck / eñ by de drie spannen breedt/ die de Turcken ghebruycken in plaetse vā grau pampier/ om Peper huyskens af te maken; aen den boom en is gheen houdt/ ende mach eer een kiet-plant heetē als boom, die struyck is by naest cē manier (daer het buytenste mede ghedect is / als zy wat out begint te werden) ghelijck het binnenste van eenen teen: st / dat van haer ghemaect is/ in't aensiē doch wat dicker / twelc die Turcke ofte vast is: maer vā binnen op doende/ is gestelt vande selfde bladeren die in't ront gerolt ende ghesloten zijn/ de hooghte van een halve mans lenghte/ ende wat hoogher/ soo openen hem die bladeren / ende spreyen van malkanderen/ te weten recht over eyndt / ende als die binnenste metter tyt voorts comen dringen/ altoos in't midden uyt / alsdan beginnen die buytenste te verdrooghen ende af te vallē/ tot dat den boom op zynen vollen wasdom/ ende het fruyt tot volcomenheyt gecomen is, Den struyck mach wesen eē spanne dick op't meeste, Die bladeren hebben in't midden een seer dicke ende grove ader/ die't bladt alsoo deelt, In't midden van die bladeren van t binnēste vanden struyc in't opgaen comt een bloem/ vande groote van een Struys Ey/ ende is vā coluer paersachtigh / 'twelck metter tyt lāck uyt wast/ ende groeyt eenen langhen tack; 'tis gheen hout: maer ghelijck eenen Koal-stock/ 'twelck wast vol Vyghen / dicht aen malkāderen, Zyn in't eerste van't fatsoen van groote Boonen als zy noch inde huyskens zijn: maer worden daer na een halve span lanck/ ende drie ofte vier duymen breedt / dick ghelijck Comcommeren; desen tack heeft altoos by de twee hondert Vyghen / luttel min oft meer / ende wasschen soo dicht aen malkanderen ghelijck die Druyven doen; Daer zijn wel soo groote bosschen / als twee mans op eenen stock draghen moghen, men snytse half ryp af/ te wetē/ als zy noch half groen en half

Die bladen zijn een vadem langh/ eñ drie spannē breet.

Beschrijvinge vande gestalte vande Indische Vyghboom.

De bloemen vande Vyghen zijn paersachtigh/ ende soo groot als een Ey van een Struys.

Vyghen een halfspan lāck eñ vier duymen breet.

Twee hondert Vyghen aen een tack die so swaer zijn als 2. Mans draghen moghen.

geel zyn / en hanghense alsoo met bos met al pewers aen eenen balck in huys, ende alsdan wordense binnen 4. oft 5. daghen gheheel ryp en geel; Den boom ofte plant en gheeft maer eenen bos Vyghen sessens / ende alsdan saghtmen den gheheelen boom af tot er aet den toe / latende alleen den wortel / so wast hy terstont weder op een nieu als boven / en heeft binnen een maent tyts al weer zyn volle ghewas en Vyghen het gheheele jaer duer / gheenen tyt uytgesondert / ende zyn der over al in so grooter abondantien / en so ghemeen op alle plaetsen van Indien / dat het een wonder is / ende is die meeste spys ende onderhout van't lādt;

Elck boom gheeft maer een bos Vyghen en wert dan afghehouwen.

In een maent wassen de boomen / en craghen terstont weder Vyghen.

zyn van wonder goeden smaeck, men schilese / hebben schillen / sommighe ghelyck die huyskens van Boonē en ander / wat dunder: maer zyn saechter / vā binnen vā coluer witachtich / ende in't byten sacht, ghelyck of het meel ende botter te samen waer, is soetachtigh / in somma / zyn van seer goede ende leckeren smaeck; sy moghen verstrecken voor suyvel en broot / ende men souder hem machtigh wel met onderhouden / sonder ander spyse van doen te hebben / noodigh wesende / ghelycker in Indien menigh met passeren / en is den ghemeynen ontbyt, Die meeste ende gemeenste heeten die Portugesen Figos dorta, dat is / Hof-Vyghen / dese zyn wat dickachtigh, Daer zyn ander die zyn cleynder / ende slecht van buytē / ghenaemt Senorijns, welcke wel vande beste soorten zyn, hebben seer schoonen rueck / ende uytermaten goeden smaeck, Daer is een ander soorte / ghenaemt Cadolijns, die oock veel gheaest worden: maer die beste van allen heeten Chincapoloyns, zyn meest in't lande van Malabar; dese worden weynigh geel / blyven meest van buyten groē / zyn smal ende lanck / hebben eenē sonderlingen schoonen rueck / alleens of zy vol Roos-waters waren,

Vygen is den ghemeene ontbyt in Indien.

Verscheyden soorten van Vyghen.

Daer zyn noch ander veel soorten / onder andere die seer groot zyn / wel een span lanck en dick nae advenant, dese zyn besonder veel in Cananor, aen die Custe van Malabar, waerom vande Portugesen ghenoemt worden Vyghen van Cananor, en om die menighten dieder zyn / worden aldaer ghedrooght / die schillen afghetrocken wesende / ende alsoo droogh ghevoert duer gheheel Indien voor coopmanschappe. Dese als zy ryp zyn werden meest ghebraden: want men eetse weynigh rauw als d'ander, zyn wat straffer in't swelghen / ende van binnen van een roodt coluer; ghebraden zynde / soo schelt mense als d'ander / ende snydense in schyven / en gieten der Wyn over en wat ghestooten Caneel, is een seer goet ceten / en smaeckt beter als ghebraden Queappelen / dese worden / als oock alle d'ander ghegheten / ghesneden in't langhs over midden / ende alsoo ghefryt in Suyker / 'twelck een seer leckeren kost is / ende oock seer ghemeen in Indien / in somma / 'tis een vande beste ende nootdruftighste fruyten van gheheel Indien / en van het principaelste onderhout van't gemeen volck; zyn op alle plaetsen van Indien ende Orienten / desghelycks in Mossambique, Ormus, op die custe vā Abex, Malabar, Malacca, Bengala, &c. Die Gusaratten, Decanijns, Canarijns ende die Bengales, heetense Quelli, die Malabaren, Palan; ende die Mallaven van Malacca, Pysan; Men vindet oock in Arabien / diese noemen Musa; Men heeftse oock in Jerusalem / Damasco ende Cayro, ghelyck ick van gheloofwaerdighe persoonen onderricht ben / die in Indien (van die weghen) hare daghelyckſche handel dryven, en sommighe meynen ende ghelooven / dat dit het fruyt is ghweest daer Adam in ghesondicht heeft: maer soude veel eer ghelooven / dat dese Vygh-bosschen een is ghweest / van diemen in't oude Testament inde Boecken van Moses leest / die de bespieders uyt die Kinderen van Israel van't Landt van beloften brachten op eenen stock ghelade / die twee mans droeghen / ende voor Druyven verstaen wort / 'twelcke my menighmael in ghedachtenis ghecomen is / als ick daer op die selfde manier menigh ten huyse van myn Heere hebbe sien brenghen voor een present: want in het fatsoen een bos Druyven ghelyck is / 'twelcke ick niet en beghere te oordeelen: maer 'tselfde wil laten aen andere van meerder ervarentheyt.

Vyghen in Cananor die een spangh lanck zyn.

De Vyghen van Cananor werden ghebraden ende so ghegeten.

Plaetsen waer datmen dese Vyghen al vint midtsgaders de verscheyden namen.

Sommighe meenen dat Adam aen Vyghen ghesondicht en het ghebodt overtreden heeft.

De verspieders hebben alsmen meent dusdanighen bos Vyghen voor Druyven uut het Landt van beloften ghebrocht.

Annotatio D.Palud.

Indiaensche Vygen worden van die Arabiers Moris, niet Musa gheheeten ofte Amusa, ende den boom Daracht Moris; Van die Brasilianen Pacona, ende dē boom Paquouer; van Brocardo in die beschryvinghe van't heylighe landt, Paradijs appelen; van Oviedo in die historie van Indien, in't 8. boeck, in't eerste capittel Platanus; in Guinea, Bananas, in Malauar, Paran; in Malayen, Pican, in Canara, Decan, Gusarate ende Bengala, Quelli; Avicenna, Serapio ende Rhases hebben ooc hier af gheschreven sekere Capittelen. Avicenna van deser vruchten eyghenschappen ende faculteyten schryvende, in't 2. boeck in't 491. Capittel, seyt die te gheven weynigh voetsel, ende dat zy galle ende pituite genereren, de maghen verstooren, daeromme hy radet datmen heete menschen nae 'tghebruyck van dese Vygen gheven sal honigh met Azijn met vercoelende saden ghesoden, zy zijn dienstelijck teghens hitte der borst, loos, ende der nierē, ende dryven die urine. Rhasis van ghelijcken in't 3. boeck van die Medicynen in't 20. Capittel, seyt oock dat zy die mage schadelijcken zijn, 'twelck ick mede bevonde in Syrien wesende, en soodanighe nuttighende, zy doen ooc die lust tot spyse vergaen, ende makē camerganck, doch versaecht rauwigheyt van die keel. Serapio in zijn boeck van die Medicynen in't 84. Capittel, seyt dat dese vrucht zy in't eynde deses eersten graets verwarmende en vervoechtende, en dat zy goet zijn teghens hitte van die borst ende longhe: maer die daer te vele af eten, dat zy dien zijn maghe beswaren: maer doē die vrucht inde Vrouwen groeyen; zijn dienstelijck der Nieren; dryven die urine, ende verwecken tot onkuyscheyt. Die Indiaensche Medecijns ordineren dese vruchten in koortsen ende andere sieckten. Die opinie nae mijn beduncken, waeromme dese vruchten Paradijs appelen gheheeten worden, is eensdeels om die lieffelijckheyt des smaecks, ruecks, ende der verwen, want die smaeck is uyt den soeten suer, die rueck van sommighe ghelijck Roosen; die verwe, schoon geel ende groen, eensdeels oock om dat dese vruchten dwers doorghesneden zijnde, altoos aderen hebben gelijck een cruyce, daer

in die

in die Christenen in Syrien veele speculatie in hebben, eñ dit ons vreemdelinghen verthonen; Die meer hier af weten wil, lese die heerlijcke commentarien des ervaernen eñ seer gheleerden Caroli Clusij op Garsia ab horto, daer hy goet contentement krygẽ sal.

Iniamos eñ Batatas / ghedaante / groote eñ nuttigheyt.

Daer wassen in Indien oock veel Iniamos ende Batatas, Dese Iniamos zijn vande groote van een Geele wortel / doch wat dicker eñ knobachtigher / ende over al even dick / wassen onder die aerde ghelijck die aerdtnoten / zijn vã koluer Muys-vael / ende van binnen wit ghelijck die aerdtnoten: maer zijn so soet niet.

Annotatio D. Palud.

Iniamos zijn ons ghebracht dit laer uyt Guinea, waren van die dicte een Mans beẽ, over al even gelijc, die buytenste bast Muysvael, van binnen seer wit, ghebraden eñ gesoden zijnse lieffelijc van smaeck, ende der Swarten haer principaelste spyse.

Die Batatas zijn wat rosachtiger vã koluer en van fatsoen / bynaest ghelijck die Iniamos, zijn soeter als die Iniamos, van smaeck gelijc die aert-noten, Dese 2 fruyten zijnder oock seer abondant principalick die Iniamos, ende is so ghemeen ende nootdruftighen kost ghelijck de vyghen / etense meest gebraden / ende gebruykent int ghemeen voor 't leste gherechte op tafel / oock kokense op ander manieren voor potagie / ende siedense by 't vleesch inde plaets vã Kool ofte Rapen, desghelijcks vande Batatas.

Dat 56. Capittel.

Vanden Palmboõ daer die Indiaensche Noten diemen Coquos noemt, aen vvassen.

Verscheyden namen vande Indiaensche noten.

DEsen boom wert ghenoempt int ghemeen vande meeste Indianẽ / Persien / ende Arabien / Maro, ende die noten Narel, Die Malabaren heeten dẽ boõ Tenga maran, eñ het fruyt ryp zynde Tenga: maer onryp ende noch groen Elevi; in Goa, Lanha; De Portugesen noemen dese vruchten Coquo, om die drie gaetkens die daer in zijn / ghelijckheyt hebbende met een Meer-katten kop / Avicenna heet dese Iausial indi, dat is: Indiaensche noten Die Malayen van Malacca heeten dẽ boom Trican, ende het fruyt Nihor, dit is den profytelijcksten boom van gheheel Indien / ghelijck wy by oorden verklaren sullen, die profyten die daer van komẽ wassen meest op die Eylanden van Maldiua ende in Goa, eñ hare landẽ rontom / ooc op die gheheele custe van Malabar, waermede datse groote traffique dryven naer ander weghen / als naer Cambajen, Ormus, &c. den boom wast seer hoogh ende steyl / heeft die dickte van een kleyne span luttel min ofte meer / heeft gheen tacken dan in 't alderhooghste op dẽ top wassen die bladen / ende spreyen hem ghelijck die Datylen boomen / ende onder die bladẽ / te weten dicht aẽde boom wassen die Coquos dicht by malkanderen / altemet thien ofte twaelf by den anderen ghekoppelt / wassen weynigh alleen, Den bloesem van dit fruyt is bynaest gelijck den bloesem vande Castanien; het houdt vanden boom is seer sponsachtigh / ende heeft weynigh vastigheyt / sy en wassen niet dan by die Zee-kant / ofte Revieren / te weten dicht by de stranden / eñ in plaetsen van louter sant: Want binnen en 't lant en wassender geen / hebben weynigh beslagh van wortel / soo datmen soude segghen onmoghelijck te wesen eenighe vastigheyt inde eerde te hebbẽ, niet tegenstaẽde staen seer vast en wassen soo hoogh datmen drees heeft alsmen daer pernant op siet klimmen, en die Canarijns klimmen daer met soo grooten rassigheyt op / dat het Apen schynen te wesen / maken kleyne kerven inde boom / op de manier van een trappe / in welcke klimmen den boom seer lichtelijck op / 'twelcke haer gee Portugees naer en derf doen,

Dees boome en wassen niet dan aende Zee cant / hebben seer cleyne wortelen ende wassen seer hoogh.

Manier hoe planten vande note boomen.

Hare plantinge is op dese manier / zy planten die Coquos ofte Noten / van welcke komen die boomen / ende alsse ontrent een Mans lenghte hoogh zijn / verplantense eñ mestense met assche des Winters / ende begietense inde Somer met water / wassen willich omtrent die huysen / om dat zy schynen goede aert te hebben in 't slyck / geven binnen luttel joren vruchten alsse wel ghehavent zijn / Welcke neeringe is vande Canarijns die hare woonninghen onder dese boomen hebben hier en daer / en hebben anders ghein handelingh dan die boomen te havenen welcke zy vande eyghenaers pachten / ende met die profyten leven ende onderhoudẽ haer,

De Canarijns pachten de note boomen ende leven daer van.

De note boomen wassen daer in groote menighen.

Dese boomen zijnder in so grooten menighten / meer als in Portugael ende Spaengien die Olyf-boomen / eñ die Wilgen boomen in Hollant, Die profyten ende waren die daer van komen zijn dese naer volgende / te weten: inden eersten so is het hout van dese boom nut tot veel dingẽ / hoe wel dat het sponsachtigh is / eñ dat om die hooghheyt: want maeckender in die Eylanden van Maldiua gheheele schepen af / sonder eenẽ yseren naghel daer aen te wesen; want naeyent aen malkanderen met die koorden die vande selfde Coquos komen / ende die touwen eñ cabels zijn vande selfde boom / als oock die seylẽ die sy van die bladen maken / welcke bladẽ menOlas heet / dienen oock om die huysen vande Canarijns met te decken / ende hoedẽ af te maken diemen voor den Reghen ende Son over 't hooft doet draghen, men maeckter oock matten ende tenten af diemen over die Pallankijns hanckt / om de Vrouwen te bedecken alsse ghedraghen worden / en ander diergelijcke dingẽ; desghelijcks makender kostelijcke hoeden af / die seer fyn ende seer gheestinneert zijn: want kosten wel 'tstuck 3. oft 4. Pardauwen / des Somers te draghen om die lichtigheyt; Men houdt dese boomen op twee manieren / sommighe om Coquos ofte fruyt te gheven / anderẽ om Wyn uyt te trecken, die Coquos ofte Noten wassen vande groote van een struys Ey / 'twelcke de Noot van binnen is / sommighe cleynder en sommige grooter / en zijn vã buytẽ bedeckt met eenen bolster / die alsse noch aende boom staet van buyten groen is / ghelijck een Okernoot metten bolster.

Nutticheyt van 't hout vã dese note boomen.

Schepen in Maldiua sonder ysere naghelen / die gemaeckt worden.

Vande bladen maeckt men seylen, hoeden ende men decter huysen met / ende andere dinghen.

De note boomen werden om tweederley profyt ghehauden.

Groote vande noten.

Annotatio D. Palud.

Die Indische Noten zijn becleedet met tweederley bolsters, waer van die buytenste hayrachtigh is, daer van zy Cairo maecken, namelijcken alle hare Cabels eñ Touwen, hier mede stoppen zy oock hare Schepẽ inde plaetse va were ofte most; want het hout die Schepen int soute water dichter als eenighe van onse materialen, om dat sulcks int soute water hem op gheeft, ende dichter 'tsamen bint; Van die tweede bolster maeckmen niet alleen in Indien dranck-bekers, maer oock by ons: want die ghemeene man gheloofte dat sulcke bekers eenighe cracht hebben teghens beroeringe, 'twelck nochtans niet waer en is.

Dese

Vande bolsters vande noten maeckt men cabels ende ander koorden/ dienen door de Zee in plaets van Peck haelt/ ende dueren dan seer langh.

Dese bolster drooghen afgedaen is harigh ghelijck Kennip/ waer van men maect alle die koorden ende kabels diemen in geheel Indien ghebruyckt / soo wel op't lant als op die schepen, is van koluer by naest ghelijck die koorden van Sparta in Spaengien / zijn seer goet/ dan moeten geconserveert werdē in sout water/ waermede sy lange uyt dueren: maer met soet ofte reghen water verrottense haest/ om datse niet bepeckt oft beteert zijn; het schip daer ick met uyt Indien naer Portugael quā/ hadde anders gheen koorden/ kabels/ noch touwerck dan van dese Coquos, datmen Cayro noempt/ en bleven seer goet/ dan moesten ons kabels alle veerthien daghen eens door de Zee passeren / waermede ons so wel dienden als koordē van Kennip. Het fruyt alst bynaer rijp is/ soo heetment Lanha, ende is van binnen vol waters/ eñ dan is het wit van binnen noch dun eñ morwe / want het water hoe die Coquos langer aen den boom hanct/ wast eñ verandert in wit/ welck het fruyt dan binnen is/ heeft een smaeck bynaest ghelijck Haesnooten/ doch soeter, die Lanhos hebben eenen goeden dranck van water / dat seer klaer soetachtigh ende koel in't drincken is/ hebben wel een halve kan waters in, alsmē yewers wandelt dorst hebbende/ soo gaetmen by de Canarijns, die ter stont vaert inde boomen klimmē/ met een groot mes op haer gat. en snyden terstont soo veel Lanhos af alsmen begheert/ het stuck voor een Basaruco ofte twee/ eñ bereytse seer net om te drincken/ ende die eerste schelle ober't binnēste fruyt (die daer naer hout wort als die Noot zijn volle wasdom heeft) is dan noch dun ende weeck/ en seer lieffelijck t'eeten/ met sout / smaeckt bynaer ghelijck die Alcacoffren, mē mach so veel van dit water drincken alsmen wil/ ten sal geen quaet doen/ is seer lieffelijckē dranck, daer naer als het fruyt rijp is so wort het water minder/ ende 'tbinnenste wit/ ofte 'tfruyt dicker eñ meerder/ ende oock het water en is soo goet niet als te voren vande Lanhos: want 'tis dan een weynigh fuerachtigh.

De water hebben een seer soet water/ inde Somer koel om te drincke.

Dese Coquos alsse noch indē bolster zijn/ machmense wel over die gheheele wereldt voeren sonder bederven / eñ gebuert dickwils door langheyt van tyden/ dat het water binnē inden Coquos converteert ende verandert in eenen geelachtighen Appel/ die seer smakelijck ende soet is, den bolster af wesende so dient die buytenste schulp voor veel dinghen/ te weten: Maken daer Pol-lepels af met eenen houten steel daer aen, desgelijcks een manier van potgiens/ ende steecken daer eenen houten steel in om't water met uyt de groote potten te scheppen, maecken daer napkens af om Wijn in te dragen / alsmen yewers in't velt gaet wandelen en dient door ander duysent dingen; Desē schulpen werden oock gebrant / eñ dient voor Kolen voor die Gout-smeden die seer goet eñ excellent zijn; Het wit vande Noot maken in Indien hare pottagiens af / ende koken daer met: want stootent ende douwender de melck uyt/ waermede het Rijs kokē met andere mēghelinghen; in somma en koken nimmermeer Rijs (met dat zy Carril noemen / welcke die sause ofte toespijse is) ofte daer moet dese melc vā Coquos by wesen / anders wordē die Coquos weynigh ghe eten: want is daer niet gheacht / en is een kost voor de Slaven ende arm volck; Men breect oock dese Coquos en doet daer die schulpen af/ ende alsdan drooghtmen het fruyt ofte wit van binnen/ en wort also by groote menighte verboert uyt Malabar naer Cambajen ende Ormus, ende op die noorder quartieren ende rutste voor by Goa, ende oock naer't landt van Ballagatte, en drijven eenen grooten handel daer met, van dit wit maectmen die olye: want stooter in backen ghelijck die olyven/ gheeft seer goede olye / soo wel om te eeten als om te branden/ en oock seer medecinael.

Water vande noten verandert in een gelen Appel.

Verscheyden nutticheden vande schulpe vande noten.

Indiaensche noten zijn spijs voor de Slaven/ ende arm volck.

Grooten handel met Indische noten ghedreven.

Olye van dese noten die seer goet is.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Oly maectmen uyt dese Noten, eenderley uyt die versche Noten, die stootende ende warm water daer toe gietende, uytgheperst zijnde, so drijft die Oly bovē op, dese Oly wert ghebruyckt om de maegh te purgeren, ende die darmē; want purgeert seer saght en sonder schade, sommighe vermenghen hier toe die expressie van Thamarinden, ende maken also een seer bequame Medecyne; De ander Oly wert gheperst uyt Copra ofte die gedrooghde pitten, dese behalven datzy dienstlijck is om te purgeren die magen, is oock seer goet in opkrimpinghe van Zenuwen, ende in veroude pynen der leden.

Dese ghedrooghde Coquos diemen aldus verboert/ werden genaempt Copra; alsse geen Coquos ofte fruyt en begeeren/ so snydense de bloesem vande Coquos af/ eñ binden daer eenen ronden pot met een engē mont diese Callao noemen vast aen / ende stoppent met potaerde soo vast toe datter geen wint noch asem kan uyt komen/ ende also vloeyt den pot binnen weynigh daghen vol waters/ 'twelcke zy noemen Sura, is seer lieffelijck ende soet om drincken ghelijck soete wey ofte beter.

Sura/ wat dat het is.

Annotatio D. Palud.

Dit water is seer goet gedroncken tegens hitte der lever, ende dēr nierē, ende het suyvert die roede vā etter ende vuyle materie.

Dit selfde water een ure ofte half inde Son gestelt/ is seer goeden Azijn/ so datmen in Indien anders gheen en heeft noch en gebruyckt, Dusdanighe Azijn machmen oock vinden by Paludanum; Dese Sura gedistileert wert genaempt Fula ofte Nype, ende is soo excellentē Brandewijn/ ende soo goet als den besten diemen te Dordrecht mach maken van rijnschen Wijn/ dit is van't fijnste ghedistileert; D'ander distilatie vāde selfde Sura wert genaempt Vraca, welcke seer goeden Wijn is / en is den Wijn van Indien: want se anders geē en hebben/ is seer heet ende sterck/ doch die Indianē drinckense ofter water waer / is wit van koluer; Die Portugesen ghebruyckense op dese manier/ doense in vaten / ende alsdan doen in elcke pijp van dese Vraca 3. handen ofte weynigh meer blaeuwe Razijnen / die in Indien ghebracht werden voor coopmanschap van Ormus, elcke hant is 12. pont/ dese schoō gemaect stortense inde pijp/ ende laten het borngat open staen / en die pijp en is oock niet vol: want soude bersten door de hette / om datse staet en siet ghelijck heet water, men roert het alle daghen om tot 14. oft 15. daghen toe/ eñ alsdan soo krijght die Vraca een soo schoonen rooden coluer gelijck Portugaelschen Wijn/ eñ is weynigh different inde smaeck / doch is yet soeter ende heeter in zijn selven: maer is altemets soo schoon ende goet van coluer ende smaeck als Portugaelschen Wijn/ datmense qualijc kan onderscheydē, dese Wijn wort genaempt Wijn van Passa ofte Razijnen, met dese Wijnen drijftmen groote handelingh soo naer

Azijn van dese noten.

Sura is excellenten ghebrande Wijn/ van dese noten ofte Sura ghedistileert.

Vraca is den Wijn van Indien eñ comt van dese noten/ ende is so heet datse gestadigh staet en siet.

Hoe de Portugesen dese Vraca bereyden te drincke ende grooten handel daer mede doen.

naer Bengalen, Malacca, Chyna ende ander weghen/kosten ghemeenlijck binnen Goa elck pype 20. Pardauwen luttel min ofte meer; Vande selfde boven-ghenoemde Sura maeckmen oock Suycker/diemen heet Iagra, sieden het water ende settent inde Son/ waer dan kompt die Suycker/ wort weynigh gheacht om datse binnachtigh dan kolver is/ en datmen duer gheel Indien abondantie van witte Suycker heeft, Het binnenste vande boom ofte struyck is ghenaempt Palmito, is die pit ofte 'therte vande struyck, wordt seer gheacht ende voor presenten ghesonden aende rijcke en machtighen, is soo dun als pampier/ en oock wit/ende is ghewassen ghelijck oft het ghebouwen of gheperst waer/ ghelijckmen die huyckē vout ende perst/ langhwerpigh ende smal/ en heeft somtyts vyftigh ende sestigh en meer vouwen/ ghelijck eenen boeck pampier, Hier van gebruycken die Indianē voor haer pampier ende boecken/ 'twelcke blyft met die selfde vouwen/ende schrijven daer in alst noch groē is/ ende latent also droogen/ ende dan en kanmen die letteren niet meer uyt doē: wāt wort met een yserken daer in gheteeckent; Die Indianen heetent Olla, ende hebben daer al hare boecken/gheschriften/ende memorialen af/ en weten die te segelen ende te sluyten gelijck wy onse brieven doen; Van dit pampier met het Indiaens gheschrift daer op/ machmen sien by Paludanus, waer mede ick hē vereert hebbe, Dese boomen zijn meestendeel op die Eylanden van Maldiva, al waermen vint vande Coquos die grootelijcks geacht zijn tegen alle fenijn.

Suycker van de Sura ghemaeckt.

Pampier 'twelck inde Indische ghebouwen wast ende daer tot alle dingē ghebruyckt.

Annotatio D. Palud.

Garcias ende Costa houden dit voor een fabel, Costa schrijft dat hy dit menighmael ondersocht heeft, ende contrarie bevondē, als ick oock ghedaen hebbe, ende niet konnen sulcken grooten effect sporen.

Ende dese Eylanden en hebben anders genen handel als met Cayro, daermen die koorden af maeckt, ende die Copra ofte 'twit vande Coquos, daermen die olye af maeckt/ soo datse dickwils komē in Indien/ dat het schip ende alle zijn ghereetschap/victualye en koopmanschappe is altemael vā dese Palmboom/ waer door wel te verstaen is dat het een vande principaelsten handel ende onderhout vande Indianen is/waermede ghenoegh in particulier verklaert is/ van dat dese boom uytbrengt/ wiens conterfeytsel naer 't leven men hier naer mach sien/ soo met die Coquos ofte noten/als met die potten daer aen hanghende om 't water uyt te treckē, Desgelijcks die uytworpinghe vande Vygh-boomen/so met Vyghen als met den bloesem/ alles naer die warachtigheyt afghebeelt.

Dat 57. Capittel.

Van't fruyt Duryoens van Malacca.

Beschrijvinge vande groote/ ghedaante/ smaeck, ende kol[?]er vande Duryoens.

DVryoen is een fruijt dat alleenlijck wast in Malacca, wort so seer gepresen van een yeghelijck dat gheproeft heeft/ datment niet en kan compareren met geenderley fruyten vande werelt: wāt in smaeck ende goetheydt affirmeren dat het alle fruyten te boven gaet: maer eerst alsmense op doet riecken gelijck oft het verrotten ajuin waer. maer inden smaeck heeftmen die lekkerheyt, is vande groote van een Meloen, dā buyten gelijck het fruyt Iaaka, daer van verhaelt is maer wat scherpachtigher ofte distelachtigher/ van buyten bynaest gelijck die huyskens daer die Castanien in wassen heeft van binnē huyskēs gelijck de Iaaka daert fruyt in wast/ welcke is vande groote van eē kleyn Hennen-Ey/ waer in zijn die Castanien soo groot als steenen van Persen, 'tfruyt is dan colver ende smaeck gelijc een seeckere heerlijcke spijse/ diemen in Spaengien veel gebruyckt inde banckètten ghenaempt Mangiar blanco, 'twelcke wort ghemaeckt van Hennen-vleesch/gedistileert met Suycker; die boomen zijn ghelijck die Iaaka boomen; den bloesem is wit/ treckēde naert geel, de bladeren zijn vande groote vā een halve span/ uyt gaende scherpachtigh/ van binnen licht groēn/ en van buyten donker groen/etc.

De Duryoens ghelijken by Mangiar blanco/ dat is een Spaensche spijs diese inde banckètten ghebruycken.

De Duryoens hebben wit geelachtighe bloemen ende bladen van eē halve span.

Annotatio D. Palud.

In Malacca is een vrucht soo liefflijck van smaeck ende ruec, datse alle andere vruchten van Indien ende van Malacca, hoe vvel die daer veellerley ende goet zijn, te boven gaet; Dese vrucht wort gheheeten in Malayo; 'twelck die provintie is daer zy wast, Duriaoen ende die bloem Buaa; die boom Batan is een seer groote boom, van vāstende dicht hout; met een graeuwe schörsse becleedet, veele tacken hebbende, ende overdadigh veele vruchten, dat bloeysel is uyten witten wat geel; die bladerē een halve palme langh, tvvee ofte drie vingeren breet; rontsomme een weynigh inghekerft; van buyten bleeck groen, ende inwendigh seer groen, ende bykans tot roscheyt streckēde; brēgt eē vrucht van die groote eender Meloenen, met een dichte bast becleedet; met veele cleyne ende dicke scherpe staechelkēs, inwendigh groē, ende met linien, inde lengte als die Meloenē gefigureert, hebbende van binnen vier holen nae die lenghte, in welcke noch drie oft vier kaskens zijn, eñ in een yeghelijck kasken een vruchtkē so wit als melck, so groot als Hennen Eyeren, lieffelijcker van smaeck ende rueck als dat witte eeten, dat die Spaēgiaerden van Rijs, Capoenen borsten, ende roose water maecken, ende Mangier blanco noemen, nochtās niet soo saght ofte slymerigh, want die andere soo geel, ende niet wit binnen, zijn bedorvē ofte verrot, door quade lucht ende reghen; Men hout voor goet die vvelck alleene drie vruchten in haer kamerkens hebbē, daer nae die viere; maer die vā vijf zijn quaet, als oock die vvelcke bersten ofte kloven hebben, daer zijn oock selden meer dan 20. fruyten in eenē Appel, eñ in een yeghelijck fruijt is een steen, de Persick steen gelijc, niet ront: maer langhvvorpigh, niet te soet van smaec, eñ die keel verseerende als onrype mispelen, vvordē daeromme oock niet ghegheten.

Dese vrucht is heet ende vocht, ende die dese eeten vvillen, moetense voor eerst een vveynigh met die voeten sachtkens treden, ende breken die staechelen die daer omme zijn, Die nimmermeer dusdanighe vruchtē ghegheten hebben, eerst die rieckende, ontfanghen een lucht oft zy verrotte ayuin roken: maer geproeft hebbende achten zy die boven andere spysen vvel te riecken ende te smaken.

Dit fruijt is oock in sulcken vvaerdye by die Lesers, dat zy meenen men moght daer

niet

niet af versadighen, gheven daeromme dit fruijt heerlicke namen, ende schryven Epigrammen daer af, hoe wel daer menichte in Malacca zijn, ende dat het stuck niet boven vier Malnadisen costet, insonderheyt in die maendē van Iunio, Iulio, ende Augusto, op andere tyden vvert harē prijs vermeerdert; Hier staet oock te mercken een vvonderbare teghenheyt, die daer is tusschen die Duryoens ē die bladeren Bettele, vvelcke voorvvaer soo groot is dat indien daer vvare een geheel schip vol Duryoēs, ofte eenigh huys ofte ghevvelffsel, daer oock eenige bladeren van Bettele laghen, sullen die Duryoens alle verrotten ende bederven; ende gelijc door't overvloedigh eeten van dese Duryoens die magen verhittet ende besvvaert wort, alsoo een bladt van Bettele weder op't hert colck leggende, sal terstont die inflammatie ende verhevinghe ofte ghesvvel der magen naelaten; Ende inghevalle men nae't eeten van die Duryoens eenighe bladeren van Bettele neemt, mach men van die Duryoens gheen hinder crygen, hoe veele men daer af ghegheten heeft; Hier door ende oock om dat zy so aengenaē va smaec zijn, comt het datmen gemeenlijck seijt, datmen van die Duryoens niet mach versadight vverden.

Dat 58. Capittel.

Vanden boom Arvore Derays, dat is: Wortelboom, ende die Bambus ofte 'riet van Indien.

Ghedaente ende groote vande Arvore derays.

DAer is in Indien eenen boom genaēt Arvore derays, dat is soo veel als eenen boom met wortelen, Dese boom is seer wonderlijcken int sien: want wassende eerst van onderē op als alle boomē/ ende spreyende zijn tacken/ so groeyen die tackē vol wortelē/ ēn wassen weder nederwaerts aen naer die aerde toe/ al waerse weder vast worden/ ende met lanckheyt van tyden hoe den boom breeder wert/ ende die tacken hen uytspreyen wijt en breet/ hoe dat altoos die tackē vol wortelen hangen/ ende schynen vah veers koorden ende Kennip te wesen, in somma dat den boom int eynde beslaet een groote plaets/ ende maeckt eenen struijck ofte struijckē duer malkanderen ghewewen/ ghelijck eenen doolhof, ick hebber gesien die wel vertich ōft veertigh schreden int ront beslaghen haddē/ vande wortelē die van bovē vāde tackē af komende weder inde aerde vast waren/ en worden metter tijt dick/ so datmen niet en can onderschepden wat dē rechtē struijck is/ ēn men machter op sommighe plaetsen tusschen beyden duer kruppen/ ende hoe den boom ouwer wert/ hoe dat die tacken meer ende meer verspreyen/ ēn wyder uyt reijcken/ ende altoos so vol wortelen hanghen dat het wonder is, Dese boom en heeft geen fruijt die dueght ofte eetbaer is/ dā heeft een fruijt gelijck Olyven/ en is niewers toe nut dan die Voghels etense.

De wortelen ēn struijcken van Arvore derays zijn door malcanderen ghelijck een Doolhof.

Een boom vande Arvore derays 40. schreden wyet.

De vruchten zijn ghelijck olyven die alleen vande voghelen ghegeten worden.

Annotatio D. Palud.

Carolus Clusius die seer neerstigh desen boom beschrevē heeft, noemt die selfde uyt die authoriteyt Plinij, Indische Vijghboō, ende seyt dat desen boom seer hoogh vvast, eerst uyt een eenige dicke trunck, die welcke daer na veele dunne veselkens van haer geeft, die jonck ēn cleyn vvesende golt vervvigh zijn, dese nedervvaert dalende ēn die aerde rakende, zijn gelijck Ionckskens eenes nieuwen booms, ende werden met der tijt soo dick ghelijck die eerste trunck, datmen nauvvelijcken die eene van d'ander onderscheyden mach, uytghenomen door die dicte die ten tyden tot drie mans vamē comt, uyt vvelcke rontsomme aen alle zyden weder andere groeyen, ende alsoo tot ontellijcke toe, dat dusdanige boomen ten tyden een cleyne Italiaensche myle becleedē, ende met alleē schiet die benedenste tackē, dusdanighe veselinghen nedervvaert, maer oot die bovenste, also dat een eenige boom een dicht bosch maect, Die Indianē om dat zy onder dese boomen mochten gaen, houwen sommighe van die tacken vvegh, ende maken alsoo gelijc galeryen, omme die hitte der Sonnen te schouwē, om dat dese boō soo dicht van tacken is, dat die Sonne daer niet door schynē mach, jae om die veelvoudighe cromten ende weghen die onder dese boomen zijn, hoort veele gheluyts van een weerclanck ofte Echo, op veele plaetse drie ofte vier mael die menschē vvoordē hoorēde, Ende die so dit den Heeren Clusio heeft vertelt, seyt gesien te hebben eenen van dese boomen, daer onder 800. en oock 1000. menschē (onder vvelckē hy eene vvas) haer moghten berghen, stellende daer by datter oock vvaren daer vvel 3000. onder mochten schuylen, Die bladeren soo die nieuvve tacken voortbrengē, zijn ghelijc Que-boomen bladerē, die buytenste zyde greē zijnde, die binnenste vvit ende ronachtigh, als met vvolle overtrockē, vvelcke bladen seer begheert vvorden van die Olyphanten, die hier van onderhouden worden, Die vrucht is gelijck het voorste lidt van een duym, die ghedaenie hebbende gelijck cleyne vijghskens, bloetvervvigh, invvendigh ende uytvvendigh, ende vol greynkens ghelijck gemeene Vygen, soet van smaeck ēn eetbaer: maer niet soo lieffelijck als onse ghemeene Vyghen, vvassen oock tusschen die bladerē aen die nieuvve tacxkens, gelijck onse gemeene Vyghen, vvast in Goa, ende inde omliggende plaetsen, Voorder so bevvijst Clusius uyt Curtio Plinio, ēn Strabone, dat dese boom oock vanden Ouden bekent is ghevveest, die meer hier af begheert te vveten, lese Clusium int Capittel vande Indische Vyghen.

Daer zijn in Indien ander wondere ende dicke boomen/ daermen die schepen af maect; men duit boomē by Cochijn dietmē heet Angelina, van welcke maeckt men schuyten diese Tones noemen, Daer zyn van dese Tones die wel twintigh ēn dertigh pypē waters mogen laden/ altemael van een hout uytgheholt/ sonder eenigen las ofte naet te hebben/ noch t'samenvoeginghe, waer uyt men mach consideren die dicte vande boomē, ende is so stercken herden hout/ dat het yser met lanckheyt vā tyden daer van opgegeten wort/ door die hardigheyt van't hout, Men heeft oock door gheel Indien veel Suycker riet/ op alle plaetsen in grooter menighten: maer is weynigh ghestimeert; Oock is op alle de custe van Malabar veel dick riet/ en principalyck aende custe van Choramandel, welck riet wordt vande Indianen Mambu genaemt/ ēn vande Portugesen Bambu; Dese Mambus heeft een seeckere materie binnen in welck is het morw ofte pit op die manier als de pennen hebbē dat mē uyt treet alsmense bereyt om niet te schrijven/

Schuyten by Cochijn daer 30 pypen waters in mogen ende zyn van een hout uytgheholt.

De boomen Angelina zijn seer hert hout ende verteert yser.

Suycker riet.

Het binnenste vant riet Mambu is seer medicinael ende soo waert datmē't tegen Silver opweeght.

bē/ twelcke die Indianē noemē Sacar Mambu, dat is soo veel als Suycker van Mambu, ende is een materie seer medicinael/ ende gheestimeert/ ende wort veel gesocht vande Arabyen/Persianen ende Moozen/die't Tabaxijr noemen.

Annotatio D. Palud.

Tabaxijr is een Persiaens woort, ende beteeckent niet anders dan eē witte ofte melcachtighe vochtigheyt, ofte eenigh t'samen geloopē sop ofte vochtigheyt, vvort gheheeten Sacar Mambu, om dat die rieden ofte tacken die sulcks voorts brengen Mambu ghenoemt vvorden; Die boomen daer op Tabaxijr wassen zijn sommighe groot gelijck een Popelier, andere cleynder, gemeenlijckē oprechte tacken hebbende(behalven dat sommige van die schoonste om geboogē werden tot Galeryen, Prieelkens, ende wandelinghen) met veele leden, een palme lanckte van een, hebbende bladeren een weynigh langher als die Olijfboom, tusschen alle voeghsels genereert een soete vochtigheyt, witende t'samen ghedrongen gelijck stijfsel, somwylen veel, somwylen weynigh: maer niet alle boomen ofte tacken brengen voort sulcken soeten vochtigheyt: maer alleen die van Bisnagar, ende eenighe Provincien van Malabar.

Colueren van de pit van dit riet/ eñ waer toe dat het nut is.

Want wort ghemeenlijck in Persien/ ende Arabyen teghen Silver opghewoghen/ is een coopmanschappe daer groote handel met gedreven wert/ vande boven genoemde Natien; Dit binnenstē wast aēde knuysten van't riet/ ende is meest van koluer witt/ ende oock altemet swart/ende somtyts asverwigh.

Annotatio D. Palud.

Wort daeromme niet verworpen ofte veracht: wāt dese swartigheyt vercrijght zy ofte door die overdaet van die vochtigheyt, ofte dat zy te langhe inden boom besloten is gebleven, niet om verberninghe van die boomen als sommige meenen, Rhases vermaēt hier af in zijn derde boeck int 36. eñ Serapio in zijn boeck van die Medicynen int 342. eñ Avicenna int 2. boec int 617. capittel, die vā meeninghe is dat Tabaxijr ghemaeckt wort uyt verbrande wortelen, dā zijn opinie wort hier bewesen vals te wesen.

Die Indianen ghebruyckent tegen eenige schade vande roede vande manlyckheyt/ ofte ander dierghelycke heymelycke ghebreecken/ desghelycks tegen die heete coortsen Colerica Passio, ende 'troode Melisoen ende camerganck/ende andere diergelycke sieckten; Dese rieden wassen meest op de custe van Choramandel, in Bisnagar ende Malacca, op veel plaetsen in grooter abondantien; wassen seer hoogh/ ende zyn van elcke verscheydinge van den eenen knuyst tot den anderen van anderhalve spanne lanck ende meer/ ende so dick als eens mans been boven die knie/ wassen ghemeenlyck recht over eynt/ eñ meestendeel wel so hoogh alst hoochste huys van dese Landen/ zy buygense oock crom in't wassen/ datse daer naer een forme kryghen om door die Pallankijns te dienen/ daerse die Portugesen eñ oock der Indianen Heeren met draghen/ als op een ander ghesept is, die bladeren van dit riet ofte Bambus zyn wyt van malkanderen hebben bynaer het fatsoen van Olyf-bladeren.

De rieden Bambu wassen soo hoogh als 'thoochste huys in dees Landen/ ende soo dick als een dye van een man.

Annotatio D. Palud.

Wt den boom ofte 'triet Mambu maken sommighe Indianen scheepkens, daer in 2. persoonen sitten mogen, die niet uytholende: maer twee knuysten laterde, eñ die uytgravende; In dese schuytkens sitten die Indianen naeckt op elck eynteen, die beenen t'samen voeghende, ende in elck handt een riēken voerende, daer mede zy dese schuytkens oock tegens stroom snel voortrecken, insonderheyt op die riviere Cranganor, eñ hebben ooc die opinie dat dese schuytkens nimmermeer van Cocodrillē besprongen worden, al zijn zy der omtrent, dat zy doch lichtelijckē andere doen, dan van dese noyt ghesien is worden.

Dat 59. Capittel.

Vanden Boom Arbore Triste.

Waerom den boom Arbore Triste ghenaemt wort.

DEn boom genaemt Arbore Triste, dat is droevigē boom/ om oorsaeck dat hy nimmermeer en bloeyt dan snachts/ ende dat het geheele jaer duer/ ende is een wonder dinck om sien/ dat so haest als de Son onder gaet sietmē met een bloesem/ ende terstont een half ure daer naer isse so vol alsse staen mach/ dat een lust te aensien is/ eñ heeft seer schoonen rueck/ ende so haest als den dach ende de Son aen kompt/ terstont so vallen alle die bloesemen af/ ende bedeckē het aertrijck sonder datter eenen aenden boom blyft, eñ die bladen sluyten half toe/ soo dat het schijnt dat hy uytgegaen is tot dat den avont aenkompt als dā begint hy weder te bloeyen als voorē; Dē boom is vande groote van eenē Pruymboom/ eñ hebbense ghemeenlyck op die plaetsen vande huysen voor eē playner/ ende schoonē rueck/ groeyt seer haest: want wast ooc veel byde wortel uyt/ ende al zyn die tacken maer een half vadem hoogh/ heeft terstont soo veel bloesemen als die tacken die aende boō staen/ ende al houtmen den boom geheel af soo heeft hy terstont vande wortel weder tacken ende bloesemen/ minder als een half jaer/ ende al treckt men maer een tack vande boom/ eñ steekense ewers inde aerde/ wast terstondt/ ende heeft binnen weynighe daghen bloesemen; die bloesemen zyn bynaest gelyck bloesemen van Oraengie boomen/ die bloem is wit ende die voet geel en rootachtigh/ en ghebruyckense in Indien voor Saffraen om niet te koken ende verwen soo wel als desen Saffraen: maer en is soo goet noch soo smakelyck niet/ doch vol-doet door ghebreck van andere.

Desen boom crijght een gans jaer door alle nachten bloemen/ ende daghs vallēse af, &c.

Groote ende muldicheyt vā wassen vande boom Arbore Triste.

De bloemen zijn de Orangie bloemen ghelijck/ eñ in ende in plaets van Saffraen ghebruycht.

Annotatio D. Palud.

Sommighe segghen oock dat het water van dese bloemen ghedistileert goet zy voor die ooghen, Linnen doeckskens daer in nat ghemaeckt ende op d'ooghe gheleyt.

Den boom Arbore Triste neraheno daer in Goa ende Malacca.

Dese boomen en bhinnen nieuwers dan in Goa, ende Malacca, eñ sommige ander plaetsen daerse die Portugesen ghebrocht ende herplant hebben by hare woonninghen: want zyn eerst uyt Malacca in Indien ghecomen: maer binnen in't lant en zynder gheen, men heetse op Malayse tale, Singady; ende op Decanijn, Parisatico, in Decan, Pul; van die Arabiers, Guart, vande Persianen ende Turcken, Gul; D'oorsaecke van dese naem is gelyck die Indianē dese fabel daer af vertellē/ als dat eenē Edelman genaemt Parisatico, hadde een schoone Dochter op wiē de Son amoreus wert/ eñ somma hy creegh zyn wil van haer/ ende daer naer verliefde de Son op een ander ende verliet dese Dochter/ waerom zy haer van desperaetheyt selven ombrachte/ eñ worden naer de

Vanden oorspronck vande boom Arbore Triste.

manier

manier van't lant tot asschen verbrant/ waer vā is geprocedeert desen boom/ eñ heeft daerom behouden den naem van Parilatico, ende seggē dat daeromme die bloesemen ofte bloeemen door haet eñ nijt die zy tot de Son noch hebben anders niet komen van snachts/ ende daerom des daeghs van droefheydt als zy de Son sien afvallen.

Annotatio D. Palud.

Die beschryvinge van desen boom heeft Christophorus a Costa aldus gestelt, dat die zy van die groote ende ghedaente ghelijck een Pruym boō, met veele cleyne tacxkens, onderscheyden met veele knoopkens ofte ledekens, vvaer aen tegens den anderē twee bladeren groeyen, van die groote ghelijck Pruym booms bladeren, sacht ende rou aen die buytenste zyde, vast gelijck savie bladeren, ende van binnen groen, ende een vveynigh scherp, int ronde niet soo ghehackelt als Pruym booms bladeren, noch niet so vol aderkens; int midden tusschen elcke twee bladeren vvast een steelkē met vijf hoofdekens, die uyt vier cleyne rontachtighe bladeren bestaen, waer uyt int midden vijf witte schoone bloemkēs groeyen, vā die groote ende ghedaente ghelijck Orangie bloeysel, hoe vvel cleynder, schoonder, ende rieckender, Het steelken meer nae't roode dan nae't geele streckende, waermede die Indianen hare spysen verwen, gelijck men by ons met Saffraen; Die groene vrucht is van die groote als een Lupijn, van ghedaente ghelijck een Hartken, int midden lancwerpigh doorgesneden, heeft ten beyden zyden een custodiken, daer in het saet verborgen, ghelijck zijnde oock een Hertken, van groote als die saeykens van S. Iannis broodt, met een groen vliesken bedeckt, eñ een weynigh bitter.

Onder alle bloemen zijn dit wel die alderlieflijcste van rueck, insonderheyt niet met handen aengheroert zijnde, om dat zy anders stracx haren rueck verliesen ende verwelcken, Die Indianen houden t daer voor dat dese bloemē het herte verquickē, maer zijn een weynigh bitter; Die Heydenen stellen het saet oock onder die Medicynen die het herte stercken, men mach die bloemen nuttighen in die spyse, het saet is menighmael in Portugael gesonden ende gesaeyt, dā heeft noyt willen wassen, vvat moeyte zy oock daer toe gedaen hebben; Vallen af int opgaen der Sonnen ghelijck Clusius seydt, ofte om eenighe verborghen tegenheyt, ofte om des saps subtijlheydt, 'twelck de Sonne stralen verteeren: vvant welcke die Sonne niet raeckt, blyven läger aen de boomen; Dese bloemen vverden neerstigh vergaert, daer uyt een seer lieffelijc eñ vvelrieckende vvater gedistilleert vvort, datmen vvater de Mogli heet; Het saet hier af heeft my Ian Huygen mede gebracht uyt Indien, 'tvvelck ick ghesteken hebbe inde aerde, dan quam niet voort.

Dat 60. Capittel.

Van die bladen Bettele, ende 'tfruyt Arecca.

Het bladt ghenaempt Bettele ofte Bettre, 'twelcke ghemeen is in Indien/ eñ een dagheliscksche eeten vande Indianen; wassen en alle plaetsen van Indien den Portugesen bekent; niet binnen in't landt: maer alleen aen die Zee/ ten ware seer weynigh/ het wil niet groeyen in koude plaetsen als China, noch seer heete als Mossambique ende Sofala, om dat het so seer gebruyct wort/ soo hebbe ick hier af perticulier memorie willen maecken/ oock om dat wy daer in veel plaetsen van ghervoert hebben; soo is te weten dat die Bettele zijn bladen wat grooter ende scherper uyt als Oraengie bladen/ eñ worden gheplant aen stocken daer't by op klimpt/ gelijck Eiff ofte Peper/ ja Peper in allen so ghelijck datmen van verre daer zy by een staen/ nauwelijcken teene van't ander onderschepdē mach/ heeft anders gheen vruchten als alleen die enckele bladen/ worden seer gehavent ende anderhouwen: want is het dagheliicks broot van Indien, Dese bladen ghepluckt wesende dueren langen tyt sonder te bederven/ altoos in haer wesen ende versichept worden vercoft met dozynen/ ende daer en is niet een Vrouwe in Indien ofte Indiaensche Mannen ofte zy eetender daechs eē dozijn ofte twee ende meer; niet dat zy haer maeltijt daer met houwē/ dā nae den eeten/ ende van smorghens den gheheelen dagh duer/ ende oock des snachs in huys/ ende op die straten al waerse gaen ende staen/ hebben gemeenlijck van dese bladē inde hant/ ende gaen al knaeuwende, oock worden dese bladen niet alleen ghebruyct/ dan t'samen geknaut om haerder bitterheydt met een fruyt/ 'twelcke die Malabren ende Portugesen heeten Arecca, die Gusaratten ende Decanijns noement/ Supari; ende die Arabiens, Fauffel; Dit fruyt wast op boomē als die Palm-boomen vande Indiaensche Noten ofte Coquos boomen: maer zijn wat dunder/ ende hebben die bladeren smalder ende cleynder, Het fruyt is bynaer een fatsoen ghelijck het fruyt van Cypressen boomen/ een note Muscate/ doch sommighe aen die eene zyde plat aen d'ander verheven: maer sommighe zyn wat grooter/ eñ zyn seer hart/ snydense met een scheer overmidts/ ende alsoo kauwense met die Bettele/ zyn vā binnē vol aderen wit ende rosachtigh; Daer is een soorte van Arecca diemen heet Checanijn, die zyn cleynder eñ swartachtigh ende seer hert/ doch worden altemael gebruyct om met die Bettele t'eeten ende hebbē sonderlinghen gheenen smaeck/ dan smaect houtachtigh/ doch maeckt de mont seer vochtigh/ ende verwet dē mont root eñ swart/ dat het schijnt dat die tanden ende lyppē met swart bloet bestreken zyn / als dese Arecca noch niet recht drough en is/ ende daer is een seeckere soorte die in't eeten ofte kauwen een soo droncken maeckt ghelijck oftmen den gheheelen dagh Wijn gedroncken hadde/ ende souden wel ginder heen duyselen: maer gaet haest over; ghebruycken oock ghemeenlijck noch een menginge ofte datser met eetē/ te weten: een koeckxken ofte dolleken dat ghemaeckt wert van een hout ofte boom diemen heet Kaate, ende alsdā smeeren die bladen vande Bettele met kalck/ welcke ghebrant is van Oesterschulpen/ ende gheen schade mach doen in't lichaem/ om zyn weynigheyt/ alle dit t'samen geknaut/ eñ het sop daer van ingeswelcht (want die rest spouwense uyt) affirmeren dat het seer goet is voor die maegh ende stinckendē asem/ ende voor die tanden ende vastigheyt van't tantvleys en remedie tegens 'tschuerbuyck/ gelijck oock warachtelijck bevonden wort/ datmen seer selden ofte nimmer en vint Indianen met stinckende asemen/ tant-pyn ofte schuerbuyck ofte dierghelijcke

Ghedaente vande bladen Bettele.

Bettele is het dagheliicks broot vande Indianen.

Alle Indianē eetē dagelijcx 1. of 2. dozijn bladē Bettele

Arecca wast aende Palm boomen.

Ghedaente ende groote vande Arecca.

Checanijn cleijn eñ swartachtigh/ is oock een soorte van Arecca.

Sommighe Arecca maeckt de ghene diese eeten droncke.

Koecken vande boom Kaate.

Remedie voor die maegh / eñ stinckende adem die de Indianen gebruycken.

dierghelijcke cranckheden/ en al zijnse noch so oudt/hebben altoos hare tanden vol eñ gheheel: maer hebben altoos den mont eñ tanden oft die met swart bloet bestreken warẽ/ als ghesept is/eñ gaen altoos spouwen ghelijck oft bloet waer. Die Portugesche vrouwen hebben oock de selfde usantie van dese Bettele t'eten: want so zy eenen dach waren sonder Bettele te kauwen/souden meenẽ dat zy niet leven en konsten / ja hebben het des snachts by haer hooft-eynde van't bed staẽ/ eñ als zy niet slapen connẽ/ so ist alle oogenblic het Bettele te kauwen ende uyt te spouwen/des daeghs waer dat zy sittẽ/gaen ofte staẽ/ altoos met Bettele inde hant eñ mont/ ende kauwen en spouwen ghelijck die Koeyẽ ende Ossen sitten en eerkauwen: want der vrouwen exercitie en is den gheheelen dagh anders niet veel / dan haer te wassen en te plassen/ende alsdan met haer Bettele te kauwen, daer zijn sommighe Portugesen die het noc wel eten door de ghewoonheyt van haer vrouwen; Als de vrouwen ofte Indianen malcanderen gaen visiteren eñ besoecken/ so moet de Bettele altoos met/ ende die meeste playsier ende tractement diese malcanderen doen ofte konnẽ bewysen/ is terstont te nooden met Bettele eñ een Arecca, eñ wat Kalcks op een schotel van hout/ die zy daer alleenlijc toe ghebruycken en houden. Dese Bettele vintmen op alle hoecken vande straten ende winckels te coop/ ende oock op alle weghen voor den reysenden eñ passerendẽ man/ ende is al toebereyt/te weten/so veel bladen Bettele/een Arecca, eñ wat Kalcks/ en somtyts van diet begeert wat Cate daer by/ 'twelcke zy gemeenlijc in huys hebben/ofte inde hant dragen/ in een houte geschilderde schotelkẽ/ als gesept is/daer liggen die bladen/Arecca, Kalck eñ Cate op/ ende also kauwen zy't altesamen ghelijck/ van elcks wat; zy nemen eerst een stuc Arecca eñ Cate en kauwen dat/ en daer naer een bladt Bettele/ ende met den Nagel vande Duym diese daer toe scherp eñ lanck laten wassen / met in't ronde als wy/ trecken die Aderen uyt het bladt/ende alsdan besmeren zy't met wat kalck/ende rollen in malcanderen/eñ also stekẽ zy't inde mont eñ kauwent / ende spouwen het eerste sop uyt; waer mede seggen: purgeren t'hooft eñ Maghe van alle quade humoren eñ flegmatyck/ ende al datse uytspouwen is ghelijck swart bloet/ welck coluer comt vande Arecca, Het ander sop swelgense in. Die Indianen gaen ghemeenlick langhs der straten eñ weghen/ altoos met Bettele eñ zijn toebehoortẽ/ inde handen al kauwende/ eñ principalijck als zy met iemant gaen sprekẽ ofte by groote Heerẽ comen/ om een goeden rueck te hebben/ende den asem reyn eñ suyver te houden/ soo gaen zy al kauwende / ende 'tsoude een groote schande wesen iemant van qualiteyt te sprekẽ/ sonder die Bettele by hem te hebben.

De Portugesche vrouwen ghebruycken de Bettele daghelijcks/ waer datse gaen en staen hebbense altijt by haer.

De meeste playsier ende nodinghe van Portugesen ende Indiane is/ malcander met Bettele te tracteren.

Hoe datse de Bettele bereyden ende ghebruycken.

Het eerste sop spouwen de Indianen uyt tot purgatie vãde maegh/ 'thooft/etc.

Het ander sop swelghense in ende nutten 'tselve.

De Indianen die kauwen altijt Bettele waer datse gaen.

Annotatio D. Palud.

Oock die vrouwen, als zy met haer mans die echtelicke plicht hanteren, eeten te vorens Bettele, meenen dat sulcks vele voordert tot dertelheyt.

Alle de Indianen eeten sulcs na de maeltijdt, segghen dat die spyse haer anders een walginge soude maken, ende die ghewoon zijn sulcks te eeten, daer van af latende, dat die eenen stinckenden asem verkryghen. Sy laten af het Bettele te eeten voor een sekere tijdt, als iemant van haer naeste vrienden ghestorven zijn, ende op sekere vasten daghen; ghelijck ooc doen sommige Arabyers, ende die navolgers van Ali, den swagher van Machomet, in hare vastendaghen. In Malabar worden dese bladen Bettele gheheeten; in Decam, Gusaratte, ende Canam, noemt men die Pam; in Malajen, Siri; van Avicenna, Tembul, van andere ende beter Tambul. Avicenna verhaelt, dat Bettele het Tant-vleys bevestight ende de Mage sterct, waer toe het oock die Indianen ghebruycken; maer dat hy stelt, dese bladen cout inden eersten graet, ende verdrooghende inden tweeden, is niet soo; zijn boeck moet quaлick overghesét zijn, ofte hy is bedroghen gheweest: want dese bladen zijn heet ende droogh in't eynde des tweeden graets, als Garcius ab Horto selfs ondervonden heeft, ende ooc smaeck ende reuck daer af ghetuygen. So is dan Bettele een bladt ghelijc de bladerẽ zijn van een Citroen-boom, doch langher, eñ ten eynde scherper, langs door eenige aderen hebbende; Die wel rype zijn, worden gehouden voor die beste, geel van verwe, hoe wel daer eenighe vrouwen zijn welcke die onrype kiesen, om dat sulcke in't kauwen meer gheluyts gheven, dese bladeren bederven door't vele aenroeren met die handen. Het draegt Bettele in Malacca, een vrucht ghelijc een steert van een Egedisse, die, om dat zy wel smaect, daer werdt ghegheten; het wort opgebracht ghelijc die Wijngaert, by stelen, als by ons Clus. Sommighe om meerder profijts hier af te hebbẽ, plantent neffens die Peper ofte neffens die Arecca, ende maken also een aenghename galerie, men moet die Bettele met groote neerstigheyt versorghen ende dickmaels begieten. Die meer hier af begheert te weten, lese die heerlijcke commentarien des seer ervaernen Clusij, op't Capittel Garciæ van Bettele.

Die groote Heeren ofte Coningen hebben altoos waer zy gaen/staen/ofte sitten / haer dienaers met eenen silveren Ketel/alwaer de Bettele eñ zijn toebehoort in leyt/ eñ gheven hem een bladt al toegemaect/ ende wanneer eenige Ambassadeurs den Coningh cõt sprekẽ al ist schoon dat de Coningh die spraeck wel can ende verstaet/so is hare usantie/ om hare autoriteyt t'onderhoudẽ, dat den Ambassaduer doet zijn woort aen een Taelman in zijn presentie/ende die seyt hem dat weder over/ ende also antwoort hy weder deur den Taelman/ ende daerentusschen soo leyt de Coningh op een Bedde / ofte sit op d'aerde op een Tapet /ende zijn dienaer die hem het Bettele toebereyt en ghereet maect/ 'twelcke hy al staeth deur sit en kaut / ende spout het sop ende t'overblijfsel in een silveren Beckẽ/ dat daer toe bereyden hem staet/ ofte eenighe van zijn Slavinnen ofte vrouwen inde hant houdt / welcke is een groote eere die hy den Ambassaduer doet / en principalicken als hy hem doet nooden eñ schencken van die selfde Bettele dien hy eet / en somma is hare ghemeene usantie die te ghebruycken, eñ can dat hare dagelijcsche eñ ordinarische ghebruyck is / en daer soo veel af houwen / so hebbe het selve een weynigh breed willen verhalen van beter te verstaen: want op sommige plaetsen eñ dickwils daer van mentie gemaect were.

De Coningen hebben altijde haer dienaers met Bettele by haer.

De Coningen vande Indianen spreken altijt deur een Taelman.

Hoe de Coningh sit als hy de Ambassadeurs verhoort ende antwoort.

Pillen die de Indiaensche Heeren met Bettele ghebruycken.

Die groote Heeren eñ Indiaensche Conninghen ghebruycken ghemaeckte Pillen van Arecca, Cate, eñ Camphora, ende gestooten Linaloes, ende een weynigh Ambar, twelcke zy te samen eten met die Bettele ende Kalck/ inde plaets van Arecca.

Annotatio D. Palud.

Andere vermengen het Bettele met Lyciũ, sommige die rijcker eñ machtiger met Cãphet, ander met Aloes hout, Mosseliaet eñ Ambar grijs; ende aldus bereyt wesende, ist lieflic van smaeck, ende maeckt eenen goeden adem; daer zijn oock sommighe die de Areccas kauwen, ofte met Cardamomum ofte met Naghelen. Binnen in't landt verre van die Zee, worden dese bladerẽ seer duer vercocht; men seyt dat die Coninghe vã Decan Nizamoxa, alle Iaers hier aen spillet, over die dertigh duysent Milereisen; dit zijn haer bancquetten; dese schencken zy den reysenden luyden, ende die Coningen gevem de lieden, den rijcken dese compost met haer eygen handen, andere schencken zy die door hare knechten. Als yemant reysen sal so wordẽ hem Zyden buydelkens gegeven met bereyde Betele, eñ niemãt mach vertreckẽ ten zy dat hen sulcks gegevẽ zy, twelck een teecken is van zijn paspoort.

By dese naervolgende cõterfeytsels mach men sien de Figuren vande fruyten van Malacca, ghenaemt Duryoens, ende den boom Arbore Detays, ofte Wortel boõ, desgelijcx dat dicke Riet/ ghenaemt vande Portugesen Bambu, eñ vande Indianẽ Mambu, oock den Boom Arbore triste, oft droevigen Boom/ so als die by daghe eñ by nachte is/ met den boõ daer die Arecca aen wast/ eñ die Bettele; eñ om dat die Peper oock veeltijts gheplant werdt aende voet vande Arecken-boom/ alwaer zy in't wassen teghen ende rondom op climt/ hebbe hem inde manier als hy wast/ daer by gestelt, waer van de verclaringe op een ander sal volghen/ by de Speceryen ende Drooghen van Indien/ ende die cruyden tot der Medecynen en Apotekerye dienende/ ect.

Dat 61. Capittel.

Van't cruydt Dutroa, ende een plante ghenaemt Herba Sentida, ofte Gevoel cruyt.

Ghedaente vande Dutroa.

Het Cruyt ghenaemt Dutroa, is seer ghemeen in Indien/ eñ wast over al in't velt, die bladeren van dit cruydt gaen scherpachtigh uyt/ ghelijck het scherp ofte yser van een Spies/ ende is in't ront gehackelt gelijc de bladeren van Berenclau, ende vast van dier groote/ in die lengte vele lange dradẽ hebbende/ vast sonder smaer ende vochtigh/ doe een weynigh bitter/ riekende als Radijs, den bloem ofte bloesem vã dese plante is bynaest ghelijc de bloesem van Rosemareyn inde coleur; uyt dese bloemen wort een Bolle/ bynaest ghelijt een bolle van slaep-cruydt/ daer in sekere keerlkens gelijt die keerlen van Meloenen; dese gestooten/ eñ dan ghedaen in Rijs ofte eenige spijs/ Wijn/ Water/ ofte eenige andere dranc of compost/ ende ghedroncken ofte ghegheten maect die persoon gelijc oft hy Sot waer/ en doet niet dan lacchen/ sonder kennisse noch ghevoelen te hebben van yet ter wereldt datmen in zijn presentie doet eñ doetse somtijts slapen ghelijck ofte se doodt waren/ 'twelcke also soude dueren 24. uren langh/ ten waer sake datmẽ hem zijn voeten met coudt water wies/ soo comt hy weder tot hem selven aleer die 24. uren om zijn.

De bloemen van Dutroa zyn ghelijck de bloemen vande Rosemareyn.

Dutroa ghegheten ofte ghedroncken maect de menschen sot ende lacchende sonder ghevoelen.

Dit cruyt gebruycken die Indiaensche ende oock Portugesche vrouwen veel om haer mans in te gheven/ eñ geschiet dickwils als zy haer ghenoecht willen nemen met haer Boelen ende bysiapers/ dat zijt den man ghegeven hebben/ ende gaen in zijn presentie en bedryvẽ haer luxurie/ en trecken dẽ man by den baerdt/ hem Cornudo heetende/ en andere dierghelijcke spotterie aendoende/ sonder dat die man daer eenige wetenschap ofte kennisse af heeft/ ende sit met zijn oogen open sonder anders daer toe te doen ofte segghen/ dan lacchen eñ grijnsen/ gelijck een sot eñ uytsinnigh mensch/ ende alst zynen tijt gepasseert heeft/ eñ weder tot zyn selven comt/ weet niewers af/ dan meent dat hy ghesla-pen heeft. Dit Cruydt ghebruycken de Slaven oock wel/ om haer vrouwen eñ Heeren in te gevẽ/ om also haer te berooven/ eñ coffers en kisten open te doen/ dat alternet wel ghe-schiet. Die Dutroa moet met matẽ gebruyct werdẽ om dattet een aert van fenijn is/ wãt so ment te veel ende overvloedigh iemant in gaf/ souder niet om den hals raken/ ten waer datmen daer terstont stercke ende crachtige remedie teghens dede/ van eenighe teghen fenijn ofte purgatien.

De vrouwen gheven haer mannen dit cruyt Dutroa in/ om haer ghenoechte met ander mans veyligh te moghen hebben.

De Slaven ghebruycken dit Cruyt om veyligh te stelen.

Dutroa is fenijn.

Annotatio D. Palud.

Die ghenesinghe gheschiet met medicynen die doen braken, op dat alles met de spyse mochte uyt comen wat in die Maghe ghebleven is, daer nae met purgatie ende diversie door stercke Clysteringen eñ met scherpe wryvinghe eñ banden van de handen ende de voeten, ten tyden oock met aderlatinghe op die groote teen.

Dit Cruydt isser over al in grooter menichten/ en hoewel dat het verboden wert te plucken en te gebruycken/ niet tegenstaende/ de principaelste die sulcks verbieden/ zyn de ghene diet meest daghelijcks in't lijf krijgen van hare eyghen vrouwen/ om hare luxurie met een ander te voeten/ 'twelcke hare ghemeene neeringhe is/ weynigh uytgesondert, sommige mans zyn so ghewent het Dutroa te eten of te drinckẽ/ sonder haer weten/ datse alleenlick met het sop vande bladen terstont het spel wech hebben/ eñ die vrouwe seker is hare oncuysheydt te pleghen naer hare lust. Dese en dierghelijcke cruyderen en planten zijnder veel door gheheel Indien/ eñ worden seer ghepleegt/ want alle die studeringe vande vrouwen ende Indianen is nacht en dach om de oncuysheydt te ghebruycken/ en die te versterckẽ, niet alle wat zy weten te gebruycken en te versieren/ om die t'onderhouden eñ bequaemheyt daer toe te hebben/ waer op zy wondere practycken eñ Duyvelsche inventie weten eñ doen/ als de experientie eñ ervarẽtheyt dagelijcks uytwijst ende vertoont/ van die in Indien verkeeren/ ghelijck ic eensdeels wel bevonden hebbe. Daer is noch een cruyt in Indien/ wordt vande Portugesen ghenoemt Herba Sentida, dat is soo veel als Ghevoel-cruyt, Oorsake/ dat wanneer daer iemant by comt ende aentast/ fant oft iet anders daer naer op werpt terstont wert het slap ende sluyt zyn bladeren toe/ ende en sullen niet weder in zyn effect comen noch open gaen/ so langhe als men daer by staet: maer so haest alsmen de rugge keert eñ wech gaet/ so gaen

Dutroa wert verboden te plucken hoe wel dattet in grooter menichte wast.

De Indiaensche vrouwen studeren altijt om oncuysheydt te bedryven.

Herba Sentida is Ghevoel cruydt.

Oorsake waeromme.

Herba Sentida wert terstont slap als men daer yet op werpt/ en tselve af nemende wert weder styf.

so gaen die bladen weder open/ ende werden weder styf en frap ofts nieu ghewassen waren/ en weder aen roerende verslappen ende sluytē terstont weder/ so dat het een playsier om sien is/ en vreemt om te noteren, oock is te verwonderen/ en schynt ongelooflyc van die het niet gesien en heeft/ als dat binnē die stadt en 'tEyland van Goa, op een eynde vā de stadt/ aldaer men die Koeyen/ Ossen/ Schapen/ en alle Vee slaet en doodt/ tot spyse vande Inwoonders/ genaemt Matavaquas, op welcke plaetse liggē die hoornē vande beestē over al ghewor pen en verstropt als onnutte ware: want behalven datse die Portugesen noch Indianen niet en gebruycke / so ist oock voor die Portugesen en Spaengiaerden een groote iniurie zet van hoornen te hebbē/ ofte malcander een Hoorn te wysen/ ofte voor de duere te stuyten/ waerom zy den anderē souden doodē en ombrengen, en daer wort oock scherpe iustitie over gedaen / so daer iemant den anderē eenigh spyt met wysinge van een Hooren/ ia alleenlic te noemen/ gedaen heeft: want daer by te verstaen geven/ een man die zyn wyf afgesoct wert. Keerende weder op onse materie/ so is te wetē/ dat dese Hoornē/ als zy daer een wyl ghelegen hebben/ wordē inde aerde vast/ namelyc het binnenste vāde Hooren/ en cryght wortelen gelyc oft het een boom waer; als ickse menighmael selfs uyt ghetrocken hebbe met wortelen van 2. en 3. spannen lanck/ 'twelcke op geen plaetsen ter werelt en geschiet datmen weet, D'oorsake daervan heeft menigh curieus ondersoecker van vreemdigheden verwondert ghemaeckt: maer noyt en hebben connē gevinden, nochtans is die aerde meest steēachtigh/ waer vā die van Goa moeten dicwils in spotredē het verwyt hooren/ dat zy de principaelste Cornudos ofte Hoorn-dragers zyn / om datmē die Hoornen op ander plaetsen tan affnyden teenemael: maer die van Goa, als wortelen hebbende/ daerom niet moghelycken en zyn geherlyckē af te snyden; want om die wortelens wille terstont weder aen groeyē/ so dat zy die alle haer leven met geduldigheyt moeten dragen, Waer mede wil voleyndē vande gemeen cruyden/ boomen en planten vā Indien/ hoewel datter noch veel en duysenderley/ die in differentie en wonderlickheden/ de cruyden van dese Landen seer verscheyden zyn: doch de namen my sonderlinghe so niet bekent/ en oock om alle overvloedige redenē te schouwē/ hebbe alleene mentie willen maken vande ghemeene en meest bekende.

De Portugesen en Indianen souden malcanderen dootslaen/ die mē een Hoorn voor haer deur ghelept hadde.

De Hoornen vande beesten seer veracht in Indien.

Wat voor Iustitie over de ghene die een ander de hoornen wyst ofte noemt.

De Hoornen groeyē te Goa met wortelen gelyc boomē.

Die van Goa werdē bespot om't wassen vande hoornē.

Dat 62. Capittel.

Van speceryen, droogisteryē, planten, ende materialen die de Medicyne en Aptekerye aengaen, te weten, van die gemeenste, ende die dagelijcx in Indien verhandelt worden, van hare wassinge, hoe ende op wat manier, ende op wat plaetsen. Inden eersten vande Peper.

Veelderley sooten van Peper.

De Peper is veelderley 'te wetē swerte/ witte/ lāge/ en Peper die genaemt wort Canarijn, die swerte is de ghemeenste / die herwaerts ende over al meest vervoert wert/ die witte en lāge wert oock wel vervoert/ maer weynigh, die Peper Canarijn wort nimmermeer uyt Indien gebracht/ want is van cleynder estimatie, die swerte Peper/ welck is die ghemeenste en de beste/ wast meestendeel inde custe en op't lāt van Malabar, welcke custe begint van Goa, 12. mylē zuydwaerts/ en streckt tot die Cabo de Comorijn, en is het landt ghelegen aende Zee-custe/ tusschē het hooge land van Ballagatte en de Zee/ binne int land en wast geē; alhier is die plaets alwaer de Peper alle jaren gheladen wort/ diemen naer Portugael brenght/ en also versprept door geheel Christenrijck, van hier wertse oock veel gescheept vande Machometisten naert Roode meer/ en te landewaerts binnen over Ballagatte, ende naer Persien, Arabyen, en alle de omliggēde contreyen, en hoe wel dat het scherpelic verboden wert vande Portugesen / en daer alle opsicht op hebbē, en daerom die Zee en custe bewarē met alle neersticheyt/ niet tegēstaende wert heymelycken by grooter menichten vervoert/ en oock somtyts met Salvo cōduto ofte Paspoort vande Portugesen, daer wast oock veel swerte Pepers by Malacca, en op't Eyland vā Sumatra, Iava, Sunda, en ander wegen / als ic inde beschryvinge vande custe en Eylandē verclaert hebbe, alwaer oock wast de witte Peper/ is gelyc die swerte/ alleenlyc is het eerste buytenste schelleke wit en effen/ sonder rompkē, doch heeft die selfde cracht en smaec gelyc die swerte Peper, comt veeltyts byde Peper van Malacca onder een gemenght; de Peper die inde omliggende contreyen vā Malacca wast/ wort altemets oock wel naer Portugael gevoert maer weynich: want ten tyden in 2. jaren vaerter een schip van Portugael/ twelc daer sommige Peper/ maer meest Nagelen en Muscaten bloemen/ en ander Chynesche waren lapt; en den meestē hoop van dese Peper wort gesletē inde selfde landē/ als Pegu, Syon, en meest in Chyna, en die ander omliggende plaetsen/ die met malcanderē hare dagelycsche handel dryven; die Peper wert genaemt vande Malabarē Molanga, en inde landen by Malacca/ Lada; in Arabyē/ Filfil, die Gusuratte van Cambayē en Dekanijns vā Ballagatte noemense Meriche, en die van Bengala Moroys, ende die lange Peper die alleenlyc wast in Bengalen en Java/ Pepilini, die Peper wast ofte weet geplant aende voet van een ander boom / en meestendeel aende boomen daer die Arecca aen wast/ ofte andere diergelycken/ en clmt daer teghen op/ ghelyc die Bettele ofte Clif, die bladeren vande Peper zyn gelyck Orangien bladē/ maer wat cleynder, zyn groen en scherpachtigh aende puntē/ en in't kauwē so byt het wat/ smakēde bynaest gelyc Bettele; zy wassen gelyc de Druyvē in boskens/ maer zyn veel cleynder en dunder/ wat dichter als die Aelbesiē/ en zyn altoos groen so lange tot datse beginnen te droogen en ryp te werden/ welcke is in Decēber en Ianuarius/ dat den tyt is datmense pluct, die lange Peper wast in Bengalē/ en oock sommige int Eylāt Iava, is gants een ander fatsoē van boō, die lange Peper is vande lenghte van een Naelde ofte punt van een nasteling/ maer wat dicker/ en is overal even dick/ is van buytē berompelt en asverwigh/ en van binnen wat witachtiger met cleyne saetgiens/ doch inde smaec en ghebruyc is gelyc die ander swerte en witte Peper, die witte Peper is/ als geseyt is gelyck die swerte in't fatsoen en smaec, hoewel datmense voor beter en crachtigher hout/ en en isser oock in so grooter menighten niet als de swerte. Die Peper genaēt Canarijn, is by de contreyē van Goa en Malabar, bynaest vā

Swarte Peper werdt meest vervoert.

De meeste Peper wast in Malabar.

Uit Malabar werdt de Peper alle jaren na Portugael gheschept.

Desghelijcks vande Machometisten na Arabye/ Persien, etc.

De Portugesen verbieden de Peper uyt te voeren/ na ander plaetsen als na Portugael.

De witte Peper is van cracht en smaec als de swarte.

Verscheyden namen vande Peper.

Hoe dat de Peper wast en gheplant werdt.

De bladen vande Peper zyn als Orangie bladē/ smaken by na als Bettele.

De Peper wast in bussekens als de Druyven.

De Peper plucktmen in December en Januarij.

Ghedaente vande langhe Peper.

De Peper Canarijn by Goa is van fatsoen als Boeckweyt/ maer van coleur afverwigh en wert alleen vande arme ghebesicht.

fatsoen gelijc die Boeckweyt: maer is afverwigh en van binnē hol/ met sommige cleyne keerlkens/ die welcke in t eeten/ smaeck ende hitte/ gelijc ander Peper is/ doch wort alleēlijck ghebruyckt van't arme volck/ waerom Peper Canarijn genaemt wert/ als te seggē Boeren Peper/ ofte arme ende slechte lieden Peper/ daerom en wortse nimmermeer vervoert/ wāt is seer slecht eñ vā cleyne valeur/ en soude de vracht niet mogē betalen/ waerom datse aldaer ghelaten wordt, Die ander Peper wert in Indien eñ alle Orientaelsche plaetsen vande selfde Indianen veel gesleten eñ ghebruyct/ ende dat in meerder menichtē als die der jaerlicx naer alle plaetsen gevoert wert: want en eeten geen spyse/ ofte doender handen vol Peper in/ al ongestooten/ so dat zy die in grooter abondantien verslinden.

De Indianen ghebruycken in haer landt meer Peper als daer uytgevoert wert.

Inde beschrijvinge vande custe vā Malabar hebbe ick mentie ghemaect/ waer die Peper meest wast eñ ghuladen wert/ die plaetsen eñ havens aenteekenende vande custe vā Malabar, daer de Portugesche schepen hare ladinghe nemen, willen dat voorby passeren, Die Peper wert oock veel (als zy noch groen is) in potten gelept/ met Sout en Azijn/ eñ wort so langhen tijt bewaert/ ende oock wel naer Portugael gevoert: maer meestendeel in Indien ghebruyckt, wordt ghenaemt Peper in Achar, op welcke manier ghebruycken ooc alle andere specerijen eñ fruyten van Indië/ eñ etent gemeenlic om apetijt te crijgen/ gelijckmen by ons die Cappers/ Olyven/ Lymoenen/ eñ diergelijcke in pekel ghebruyct.

De Peper groen zijnde wertse in potten ghesouten/ ende soo na Portugael ghevoert.

Peper in Achar.

Annotatio D. Palud.

Die Peper wort ghebruyct in die kucken eñ in die Apoteke, doch ten beydē plaetsen niet als voetsel, maer als een medicijn; zy verwarmt de maghe, eñ verteert het coude slijm desselvighen, In pyne der maghen, uyt rauheyt eñ winden, is seer goet alle morgēs vijf Peper korlē doorgeslockt, die een duncker ghesicht hebben, sullen nuttigen Peper korlen, met Anijs, Venckel ende Nagelen; dan hier van die swalmen, die het ghesicht verduysteren, verdryven eñ verteert wordē. Van dryderley Peper maeckt mē in die Apoteke een Confectie, op dese manier: Neemt witte, swarte, eñ lange Peper, van een jegelic 25. draghmen, Wilde Tijm, Gengber, Anijs, vā elcs 1. loot, met Honich, so vele als nootwendigh tot een Confectie gemaeckt, welcke goet is voor de ghene die een coude maghe hebben, die nucken, die vande lever cranck zijn, die watersuchtighe, &c.

Dat 63. Capittel. Vande Caneel.

Verscheyden namen vandē Caneel.

In Seylon wast de meeste Peper.

DIē Caneel/ in Latijn Cynnamomū genaemt/ eñ vā die Arabyen Quirfa, vande Persianer Datchyna, van die van Seylon/ al waer zy meest wast/ Curdo, die vā Malacca heetense Caysman, eñ die Malabaren Camea; die boomen zijn vande groote ghelijck die Olijf-boomen/ eñ sommighe wat cleynder/ met bladeren van Colmi, ghelijc Laurier bladeren: maer van gedaente gelijc die Citroenē/ doch wat smalder/ hebbende witte bloesemen/ eñ een fruyt vande groote ghelijck swerte Portugaelsche Olyven/ waer van men oock Olie maect die men tot veel dingen besight, den boom heeft twee basten/ den tweeden bast is de Caneel/ wort afgesnedē in viercante stucken/ eñ also te droogen gelept/ is int eerste afverwigh/ eñ daernaer rolt er hem in malcanderē van zijn selfs alst droogh begint te werden/ eñ crijcht die coleur ghelijc als zy hier comt/ welcke is vande hitte vande Son/ die het cureert. Den boom diemē den bast af doet/ laetmē so staē/ eñ heeft over dry jaren weder ander basten/ ghelijck als te voren, dese boomen zijnder in grooter menighten/ want wassen sonder geplant te wordeñ in't wilde/ gelijc die bossen, de wortel van dese boomen geeft een water/ welcke riect als Champhora, het is verbodē datmense niet uyt en mach trecken/ om die boomen niet te beschadighen. De Caneel die qualick gecureert is/ is afverwigh/ eñ die te veel gecureert is/ swertachtich/ maer die wel gecureert is/ rootachtigh, men distileert ooc veel eñ excellēte water vāde Caneel ter wyle datse noch half groē is, eñ wert seer gebruyct in Indiē/ eñ ooc somtijts naer Portugael eñ ander weghen ghevoert; is seer lieflijc om te drincken eñ te riecken: maer is seer heet ende crachtigh, wort ghebruyct tegen Colique eñ ander cranchedē/ die van coude geprocedeert zijn, is ooc goet teghen stinckende asemen eñ quade reucke des monts. Men distileert ooc wateren vande bloesemen van desen boom: maer is so goet niet, noch so geacht als vāde selfde Caneel. Die plaetsen daer de Caneel wast/ zijn de meeste eñ de beste in't Eylandt van Seylon, alwaer gheheele bosschen vol af zijn, inde custe vā Malabar wast ooc veel/ eñ heeft sommige Caneel bosschen: maer is op de helft naer so goet niet/ eñ de boomen zijn oock cleynder/ eñ is inde bast eñ schillen veel grover eñ dicker/ eñ vā weynige virtuyt, die van't Eylandt Seylon is de fijnste eñ beste/ want scheelt ooc wel drydubbelt indē prijs; die Caneel vāde Malabar wort genaēt Cannella de Maro, ofte wilde Caneel, eñ is verbodē naer Portugael te voerē niet tegenstaēde wert veel in grooter abondantiē gescheept: maer is op den naem van Caneel vā Seylon, waer mede passeert/ om dat de Coningh zijn volle Tolle soude hebbē so veel vande quade als vande goede. Als die Caneel van Seylon in Indiē gelt het Quintal tot 50. eñ 60. Perdouwen so ghelt die wilde Caneel maer 10. ofte 12. Pardouwen/ doch wort al gheregistreert in Indiē voor Seylonsche Caneel/ eñ moet betalen in Lisbon van Tol aende Coningh/ elc Quintal 15.16. Mileres so wel de quade als de goede/ ende alle ander specerijē naer advenant, eñ men mach in Indiē niet ter werelt schepen/ ja tot die Slaven toe/ oft het moet al in Cochijn geregistreert wordē, eñ sommē in Portugael yet vondt dat buyten die register ruit/ dat is verbuert voor de Coningh. Daer wast ooc Caneel inde Eylandē vā Iavas eñ by Malacca, doch weynigh/ en is so goet niet als die vā Seylon, die boomē daer men in Indiē bernhout af maect/ zijn sommige int brandē eñ ruet/ gelijc Caneel hout.

Ghedaente/ groote/ ende vruchten vande Caneelboom.

De tweede bast vande boomen/ is de Caneel/ afverwigh van couleur.

Alle drie jaren crijgen de boomen nieuwe basten.

Caneelbooms wassen overvloedigh ongheplant.

Zijn verbodē uyt te trecken.

Inde wortel is een seer soet water/ vā riect als Camphora.

Water van groene Caneel ghedistileert goet tot verscheyden dinghen.

Gheheele bosschen van Caneel boomen.

Caneel de Maro verboden uyt te voeren.

Al datmen in Indiē scheept moet tot Cochyn gheregistreert werdē.

Yet brandthout in Indien riecke als Caneel.

Annotatio D. Palud.

Caneel verwermt, opent ende sterckt alle inwendighe deelen, zy treckt een weynigh te samen, sterckt die maghe, ende helpt die spyse verteeren, wort ooc met voordel gebruyckt tegens allerley vergift, dat het heete schade mach doen; Caneel met Poley ende Byvoet vvater ghedroncken, drijft die volgher, opent die verstopte moeder, eñ brengt die vrouwen haer tijdt. Caneel is oock goet teghens Fuesten ende Catharren, soo van't hooft

hooft nedersincken op die benedenste partyen, Item, teghens die watersucht ende ghebreken ofte versloptheden der Nieren, &c.

Het water ende die Oly van Caneel stercken seer alle inwendige partyen, het hooft, dat hert, de maghe, lever, &c.

Dat 64. Capittel. Vanden Gengber.

Ghedaente hoe dat de Gegber wast.

Die Gengber wast meest door gheheel Indien op veel plaetsen doch die beste, ende die meest vervoert werdt, is vande custe ende 'tlant van Malabar, wast ghelijck dun ende jonck neerlants riet, van twee ofte drie spannen hoogh, ende de wortel is die Gengber, wort in Indien veel groen ghegeten in salaet, ende oock ghesouten in Azijn dat zy Achar noemen, ghelijck ghesept is vande Peper ende ander fruyten diemen ghemeenlick in Indien also gheorypt;

Die tijt vande Gengber te plucken is in Januarii, etc.

die tijdt datmense meest pluct ende begint te drooghen, is in December ende Januarius; drooghense op dese manier, bedeckense met potaerde, welcke zy doe om die gate te stoppen ende te vullen, ende also verscher te blijve:

Manier vant drooghen van de Gengber.

want de potaerde beschermt die vande wormen, sonder welcke zy terstont is deurbeten, Men estimeertse weynigh in Indien niet teghenstaende, wert veel vervoert, so naer het Roode meer, als Ormus, Arabyen ende Persie; maer naer Portugael weynigh, overmidts

De Busschieters vande Indische schepen moghen eenige Quintalen Gengber uyt voeren sonder tol.

dat zy die vracht ende tol niet en mach afwerpen; Dan alleenlick die busschieters vande Indiaensche schepen mogen sekere Quintalen brengen sonder tol te betalen, het welcke haer ghegunt is vande Coningen van Portugael in voorleden tyden, ende wort noch onderhouden, 'twelcke zy mogen vercoopen aende coopluyden, op dese manier wert sommighe ghebracht, maer anders sonderlinge niet,

Oorsaecken waerom de Gegber weynigh uyt Indien gebracht wordt.

overmidts dat die meeste Gengber in Spaengie ghebracht wort van Cabo verde, ende 'tEyland San Thome, Bresilien, vande Eylande van Santo Domingos ende Spaens Indien, die in Spangien veel verhandelt wort, waerom die van Portugaels Indien luttel gebracht wert, om die verduysteringe vande wech en groote oncosten, doch gaet in goetheyt alle ander Gengber te boven, ghelijck oock alle specerien, metalen en ghesteenten,

De Oriëntaelsche specerijen ende gesteenten zijn de beste van alle plaetsen.

dienen heet Orientaelsche, namentlijcken uyt die contreyen van Portugaels Indien, gaen in goetheyt ende virtuyt alle ander te bove, die dagelijcksche ervarentheydt ghenoegh kenlijck ghemaect heeft. Men maect oock veel Gengber in Conserven met Suycker in Bengalen: maer die beste comt van Chyna, is seer goet om te eten, wort veel in Indien ghegasteert ende oock verhandelt, en naer Portugael ende herwaerts over gebracht, etc.

Annotatio D. Paludi.

Gengber wort van die Arabiers, Persiane ende Turcken gheheeten Gengibil; in Guzarate, Decan en Bengala, als zy noch versch ende groen is, Adrac, ende ghedrooght Sucte, in Malabar, ghedrooght ofte groen, Imgi; in Malayo, Altaa.

Die Gengber wast ghelijck water Liesen ofte ghelijck Sweertkens cruydt, doch wat swarter, met een steel, twee ofte drie palmen hoogh, ende met een wortel ghelijck Lies, niet voort cruypende, als Antonius Musa gheschreven heeft; Ende is oock niet soo scherp, insonderheydt die in Bacaim wast, om die overtollighe vochtigheyt.

Dese wortelen snijt men cleyn, ende vermenght die onder andere cruyden, ende eetse voor Salaet, met Olie, Sout ende Azijn, men koockt die oock by visch ende vleys.

Gengber wast in alle plaetsen van Indien, wordt ghesaeyt ofte gheplantet: want die van selven voort comt is niet soo goet, die beste ende overvloedighste comt uyt Malabar, wordt van die Arabiers ende Persianen seer ghesocht, daernae volght die van Bengala; die derde plaetse heeft die van Dabul ende Bacaim, ende die gheheele Zeecuste langhs, in die woestyne ende binnen in't landt vvorter vveynigh ghevonden; men heefter oock in't Eylandt van S. Laurenço ende Comaro, van die cracht ende eyghenschap vande Gengber, is te weten dat zy soetelicken camerganck maect, die verteerende cracht sterckende. Ter contrarie is oock andere Auctoren ghevoelen, dat Gengber stopt: want vorderende de volcomen verteeringhe van die spyse, worden buyckloopinghen, die van rauwe vochtigheden comen, ghestempt. Die Gengber verwarmt die coude mage, is goet tegens opdracht die de oogen verduystert, ende wort ghedaen in groote medicynen.

Dat 65. Capittel. Vande Gyroffel-naghelen.

Die Gyroffel-naghelen die vande Turcken, Persianers, Arabyers, ende van 'tmeestendeel vande Indianen ghenoemt worden Calafur,

De Naghelen werden alleen inde Malucsche Eylanden ghevonden.

ende inde Eylanden van Maluco, alwaer zy alleen ghevonden werden ende wassen, Chamke; Dese Eylanden zijn vijf, ligghen onder die linie Æquinoctiael, ghelijck inde beschrijvinghen van dien verhaelt is, hebben anders niet dan Nagele, van waerse vervoert werden door de gheheele werelt; die boomen daerse aen wassen, zijn ghelijck die Laurier-boomen, ende de bloesemen zijn int eerste wit, daer naer groen, op't lest root

Beschrijvinge vande Nagelboomen, bloesemen ende Naghelen.

ende hartachtigh, welcke worden die Nagelen; ende wanneer dese bloesemen groen zijn, hebben die liefflijckste rueck vande werelt. Die Naghelen wassen seer dicht bij malcanderen in grooter menichten, men pluctse, ende alsdan drooghtmense, haer rechte coleur als

De coleur van de Nagelen is geelachtigh, ende werden swert gheroockt.

zy droogh zijn, is doncker geelachtigh, ende om die een swerte coleur te gheben, so wordense ghemeenlijck gherooct, de Nagelen die aende boomen blyven om te plucken worde dick, ende blyven teghent toecomende jaer, welcke zijn, dienen heet die moeder vande Naghelen, ende op die plaetsen daer die boomen staen, en wast gants gheen Gras ofte eenige groenigheyt, dan is gants dorre: want die boomen trecken alle vochtigheydt naer

Romp van Naghelen Baston gheheeten.

haer; Het ghene dat die Portugesen heeten Baston, ofte by ons die romp vande Nagele, dat zijn die steelen daer die Naghelen aende boom aen hanghen, wordt also te samen opgheraept ende onder een ghemenght: want in Maluco en makense die Naghelen niet schoon, dan in Indien onderscheydense alteniet maer weynigh, wert meest vercocht ende gesleten met stof moeder, romp, en al onder malcandere, dan dieme naer Portugael wil sende worde onderscheyden. Die Nagele zijn so heet van natuer dat wanneer mense in Indie schoon maect, ende onderschept van het graus,

soo inde kamer daermense schoon maeckt eenigh tobbe ofte eemer met water stöt/ ofte eenigh ander back met win ofte nat / soudē binnen een paer daghen gants uytghesogen ende verdrooght wesen/ al stonder al schoon daer verre af/ door de groote hitte vāde Nagelen die alle vochtigheyt naer haer treckē/ ghelijck ick by experientie dickwils ghesien hebbe. Dese selfde natuere heeft die ongesponnen Zyde van Chyna, dat wanneer die Zyde leyt s'avers in een huys ofte vloer / te weten / op delen / een voet ofte twee hoogh vande eerde ende datmen die vloer begiet en bedect van water/ sonder nochtans de Zyde te raken/ des smorgens sal al dat water inde Zyde wesen/ diet naer haer getrocken heeft/ het welke de Indianen dickwils doen/ om also de Zyde meerder gewight te geven in't vercoopen: want men het aende Zyde niet sien noch mercké en kan. Keerende weder tot die Naghel-boomen / zy wassen ontrent een schuet van een Bas vande Zee/ ongheplant en ongepoet/ en doen anders niet/ dan wanneer si die Nagelen willen plucken ende vergaren/ soo makense het aertrijck daer onder schoon, Die boome en willen niet seer dicht byde Zee wassen/ noch oock verre daer van: want dese Eylanden zijn altemael met die Zee emengelt, wanneer het een vruchtbaer jaer is / soo zijn die Naghelen veel meer dan de bladen/ alsmense pluckt so en pluckmense niet met de handen / dan met coorden diese om de tacken doen/ ende alsoo met cracht af rucken/ door welcke oorsake die boomen soo ghequest worden / datse het eerste naestvolgende jaer daer naer weynigh vruchten geven / dan het tweede jaer daer aenvolgende; die boomen wassen vande Nagelen die daer by heen vallen / ghelijck die Castanien boomen/ ende zy groeyen seer haest/ overmidts die overvloedigheydt vande reghen/ om dat dese Eylanden onder die Linie ligghen / soo datse binnen acht jaren vruchten gheven/ ende dueren over die hondert jaren, haer saysoen datmense pluckt ende drooght/ is van September tot Januarius toe;men maect oock vande Nagelen als zy noch groen zijn goede ghesuyckerde conserven / ende worden oock ghesouten en Azijn/ in potten bewaert/ ende Accar afgemaect ende also naer Malacca eñ Indien ghebracht,maken oock vande groene Nagelen gedistileert water/ dat seer cordiael is/ ende tot veel medicynen ghebruyct wert; Die Indiaensche vrouwē hebben veel voor een manier die Nagelen te kauwen/ om also eenen goeden aessem te hebben / 'twelcke die Portugesche vrouwen/ die daer woonen oock beghinnen naer te doen, Die bladeren van dese Naghel-boomen zijn alleens als die Laurier bladen.

Natuer ende eyghenschappen vande Nagelen.

Natuer vande Chynische Zyde/ hoe datse 't water sonder aen te raecken nae haer treckt.

Nagel boomē wassen in't wilde.

Hoe datmen de Naghelen pluct.

De Boomen vande Nagelen werden over de 100. Jaren out.

Het saysoen vande Nagelen is in September tot Januarius toe.

Conserf van Nagelen.

Annotatio D.Palud.

Die Naghelen wassen aen boomen ghelijck die Laurier boomen van groote ende gedaente, alleen dat die bladeren wat smalder zijn, ghelijck Amandelen ofte Wilghe bladeren,hebben veel tacxkens ende overvloedigh vele bloemen, welcke veranderen in dese vruchtkens diemē Nagelkens heet, om die figure willen die zy hebben met die Nagelen ghelijck, wassen als Myrthus besikens aen die uyterste tacxkens Nagelkens, worden vele ghebruyct, soo in spyse, als in medicyne; Die van Iava hebben liever die grove Nagelen die een jaer over op die boō ghestaen hebben eñ geen mannekens zijn, als Avia qualijck meent,eñ wy luyden soecken die dunne, dese noch groē zijnde, worden in Maluca ingesouten, met Azijn ende Sout, eñ sommighe in Suyker, welcke seer aengenaem zijn om te eten. Het water van groene Nagelen ghedistileert, is seer lieflijc van rueck, ende sterct dat herte. Item men voordert den sweet in pockige luyden met Nagelen, Noten Muscaet, Foelie, langhe eñ swarte Peper. Sommige stroye Nagel poyer op't hooft tegens hooft pyne van vercoutheyt. Zy verstercken die Lever, die Mage eñ dat herte; zy helpen oock tot verdouwinge der spysen, voorderen die urine, ende stempen die buyckloop, in die ooghen ghedaen verstercken zy dat ghesichte eñ verdryven; welcken vier drachmē uyt melck gedroncken, voorderen Venushandel.

Dat 66. Capittel,

Vande Massa, Foelie, ofte Muscaten bloemen, ende Note Muscaten.

Een boom vande Note Muscaet / is ghelijck een Peerboom ofte Persick boom/ alleē dat zy smalder zijn/ heeft ronde bladen, dese boomē wassen int Eyland van Banda, niet verre van Maluco, ende oock inde Eylanden van Iavas eñ Sunda, van daer werdē zy vervoert naer Chyna eñ Malacca, eñ alsoo voorts naer Indien eñ ander weghen ; het fruyt is alleens ghelijck groote ronde Persen / eñ het allerbinnenste is die Note Muscaet, dese Noot heeft om hē een harde schulp gelijc hout/ so dat die Noot daer los in leyt / ende dese houte schille ofte schulpe is bedect ende becleet met Muscaten bloemen/ diemen Massa heet/ende alsdan soo comter het fruyt/ welcke is ghelijc het fruyt vande Persen van buyten om / eñ is een seer costelic eten eñ lieffelicken rueck alst ryp is; men maect dese ghehele fruyt ofte appelen veel in ghesuyckerde Conserven / eñ worden alsoo vervoert door gheheel Indien / eñ zijn seer geestimeert: want is inder waerheyt die beste Conservē die in geheel Indien gemaect wort/ ende wort oock dickwils naer Portugael eñ herwaerts over gebracht, mē maecter oock ghesouten in Azijn/ die oock veel in Indien ghegeten werden. Wanneer die Noten beginnen ryp te werden/ so beginnense te swellen/ eñ die eerste schulpe ofte schelle berst aen stucken/ ende die Muscate bloemen blyven seer rootachtigh/ ghelijck root schaerlaken/ 'twelcke seer schoon om sien is / als die boomen vol fruyten zijn/ende oock somtijts soo berst die Foelie ofte Massa/ welcke is de oorsake dat altemet die Noten sonder Massa comen/ ende wanneermen die Note Muscaten drooght/ so gaeter die Massa af ende die coleur van root verandert en Oraengien coleur/ ghelijc men mach sien aen de Massa die herwaerts over gebracht wort. Die Eylanden daerse wassen/ principalic Banda, is een ongesont land gelijck oock die Eylanden van Maluco zijn, daer stervē veel die daer handelen/ eñ passeren groote perijckelen van siecte eñ leven/ niet tegenstaende die groote winst doet haer die reyse aenveerden. Die Note Muscaet is ghenaemt vande Inwoonders van Banda, daerse meest wast / Palla ende die Massa ofte Muscate bloemē Buna Palla, die Decanijns eñ Indianen heeten die Note Iapatry, ende die Massa Layfol,&c.

Ghedaente vande Note Muscaet bomen eñ plaets daerse wassen.

Ghedaente vande Note Muscaten/ hoe datse in haer schulpen bewaert leggē eñ geconfijt werden.

Ghesouten Note Muscaten.

Muscaet bloemen zijn rootachtigh/ eñ seer schoon om sien.

De Molucsche Eylanden zijn seer ongesont.

De meeste Note Muscaten wassen tot Banda.

Annotatio

Annotatio D. Palud.

Die boomen daer die Noten Muscaten eñ Folye aen wassen, zijn die Peere-boomẽ niet ongelijck, doch corter ende minder van bladerẽ, zijn dienstelijck in sieckte des hoofts, der Moeder ende der Zenuwen, &c.

Die Muscaten zijn met driederley basten bedeckt, die buytenste is van ghedaente gelijck die groene basten van Oker Noten, als dese rijp wordt, so spoudet zy haer open, als dan fietmẽ een dunne schorse ofte bast gelijc een netken, 'twelck om die vrucht gaer, ende van den onsen Folye ofte Muscaten bloem ghenoemt wort, in die spyse eñ Medicynen seer dienstelijckẽ, die derde bolster ofte schelle is harder ende houtachtiger dan die voorghenoemde, gelijck die Oker Noten, alleen dat die swartachtigh is, ende als men die open doet, soo vintmen daer in die Note Muscaet.

Als die vrucht rijp geworden is, ende die buytenste schelle op berstet, soo schijnt die Folye gantsch schoon root, als daer nae die vrucht oock droogh wordt, soo schuert die Folye oock, ende bekomt een goudt geele verwe.

Men vint daer tweederley Muscaten, langhe die men Mannekens noemt, ende ronde die beter zijn, ende stercker.

Die Muscaten stercke die hersenẽ, scherpen die memorie, verwermen endẽ sterckẽ die maghe, verdryven winden, maken een goede asem, dryven die uryne, stempen buyckloop eñ kooren; In somma zijn goet tegens allerley koude gebreken des hoofts, ende der harsenen, der maghen, der lever, ende der Lijf-moeder.

Die Oly is tot allen voor-ghenoemden ghebreken beter ende stercker.

Die Folye is sonderlinghe goet tot een verkoude swacke maghe, zy voordert die kokinghe der spysen, verterende alle boose vochtigheyt, ende winden verdryvende.

Dat 67. Capittel.
Vanden Cardamomum.

Cardamomũ is goet teghen een stinckenden adem/ &c.

DJe Cardamomum is een specie diemen in Indien veel ghebruyckt om met te koken/ende oock die Indianen hebbense ghemeenlijck inde mont om te kauwen/ is seer goet teghen den stinckendẽ asem/ende quade humoren van't hooft/ende dient oock tegen andere dingen vã medicynẽ; Het wast ghelijck als ander greynen/ende is by naer ghelijck Boeck-weyte/ doch is van coluer witachtigh/treckende naer't geele zijn huyskens vande groote van Boeck-weyte greynen/ofte wel so cleyn/hebben van binnen tot 10. ofte 12. greyntgiẽs/welcke is die Cardamomum, Daer zijn twee soorten vã Cardamomum, te weten/groote ende cleyne/eñ wort gheheeten vande Malabaren, Etremilly; die Gusaratten, Decanijns, ende Bengalen heetent Hil, ende die Mooren die onder haer woonen/noement Helachy, Dese specie wert veel in Indien verhandelt ende ghebruyckt/ende is een coopmanschap die op alle plaetsen van Indien verwoert wert/'tmeestẽ deel wast in Calecut ende Cananor, plaetsen op de custe van Malabar, is oock op meer ander plaetsen van Malabar, ende oock op't Eylandt Iava: maer van dese voorseyde plaetsen wordt het meest verhandelt ende vervoert naer alle weghen/doch wort weynigh naer Portugael gebracht/oorsake die groote onkosten eñ verre wegh/doch altemet vande Bootsghesellen eñ ander Zee-volck, Men koocht in Indien geẽ vleysch/ofte daer moet Cardamomũ by wesen, gheeft het eeten eenen goeden smaeck ende rueck/so wel als een van d'ander specien van Indien.

Ghedaente eñ coluer vande Cardamomũ

Tweederley Cardamomũ

In Calicut eñ Cananor wassen de meeste Cardamomum.

De Indianen koken gheen vleysch sonder Cardamomũ

Annotatio D. Palud.

Avicenna stelt hier van tweederley speciẽ, het eene noemt hy Saccolaa quebir, dat is groot Cardamomum, dat ander Saccolaa regner, dat is cleijn Cardamomũ, In Malabar wort dit gheheeten Etremelli; in Seylan, Encal, in Bengala, Gusaratte, ende Decan, ten tyden Hil, ende somwylen Elachi, ende dit van die Mooren; want die Heydenẽ door gheheel Indien noement alleen Dors Cardamomũ, is den ouden Greecken als Galeno, Dioscoride, ende anderen onbekent geweest, ende ofte wel Galus int 7. boeck van die simplicien, schrijft dat Cardamomum niet so heet is, als Nasturtiũ ofte Kers: maer aenghenamer ende lieflijcker van rueck, met eenighe bitterheyt, so comen nochtans alle dese teeckenen met het Cardamomum van Indien niet over eẽ, Dioscorides in zijn eerste boeck int 5. Capittel, prijst sodanighe Cardamomũ dat uyt Comagẽs, Armenien ende Bosphoro gebracht wort, (hoewel hy oock seyt dat in Indien ende Arabien oock sulcks wast.) So seyt hy daerby datmen uytkiesen sal dat vol is, ende tay om te breken, scherp, van smaeck bitter, ende dat hooft besvvarende met zynen rueck, soo vvordt nochtans het Indiaensch Cardamomum in die plaetsen ghebracht, daer Dioscorides schrijft het zyne van daen te comen, ende is oock niet tay int breken, noch besvvaert oock dat hooft niet, noch bitter, noch soo scherp als Naghelen.

Het groote Cardamomum heeft een lanc-vverpigh driekantigh bolsterkẽ ofte huyskken, in vvelck bleec-roode koorlkẽs zijn, met boecxkens; het cleyne heeft in gelijcken oock een driekantigh bolsterken, doch corter ende met cleijnder kornkens onderscheyden, int midden met een vliesken; eñ dit Cardamomũ is noch driederley, minus, medium, minimum, dat is, cleijn, cleijnder ofte middelbaer, ende alder cleijnst.

Cardamomum verwermt die mage, verteert die spyse, verdrijft duyselinghe des hoofts, wert oock met Betele ghegeten, om het hooft ende die maghe van slijm te suyveren.

Dat 68. Capittel.
Van't Lack.

In Pegu is het beste Lack/ ende aldaer wert dẽ meesten handel met het Lack ghedreven.

HEt Lack welck die Malabaren, Bengalen, en Decanijns heeten/ Assij; eñ die Moorẽ/Lac, die van Pegu alwaer het beste is/ en den meestẽ handel met ghedreven wordt/ heetent Treck; die welcke daer een groote traffycke met doen/(op't Eylandt van Samatra eertijts Taprobana gheheeten) ende dat in wisselinghe van Peper/ eñ vã hier wert het vervoert naer't roode Meer/ Persien ende Arabien/waer van die van Arabien/Persien/ ende oock de Turcken dat noemen Loc Sumutri, dat is: Lack van Samatra, overmidts dat het van daer in de contreyen gebracht wert, Die manier vã dat het

gemaect

Manier hoe dat het Lack bereyt wert.

gemaeckt wert/ is aldus/ in Pegu en die plaetsen daer't van daen comt/ heeftmen op sekere plecken seer groote Mieren met vlueghelen; Dese Mieren loopen op de boomen op/ (die ghelijck Pruymen-boomen ofte andere diergelijcke zijn) uyt welcke boomen comt een sekere Gom/ waer an die Mieren loopen suygen/ ende alsdan makense rontom die tacken dan de boomen het Lack/ gelijck die honich Byen het honich ende Was maken/ ende alst vol is soo comen die eyghenaers vande boomen/ en breken die tacken af en legghense te droogen/ soo gaen die tacken uyt/ ende het Lack blijft ghelijck een Riet/ ende somtijdts breeckt het hout daer in, en hoe minder hout heeft/ hoe beter is/ ende die stuckens ende cruymelen die op der aerde vallen/ smeltense te samen. maer dat en is soo goet niet: want heeft altoos eenighe duyligheyt ofte aerde binnen in, het geschiet dickwils datmen noch int rauwe Lack die vluegelen vande Mieren daer onder ghemenckt siet; wanneer Lack rauw is/ gelijck het vande boom comt/ soo ist donckker rosachtigh/ makent in Indien van alle coluerern ghereffineert ende schoon.

Heer groote Mieren met vlueghelen/ die op de boomen daer het Lack ghelijck Gom uyt loopt/ op en neer loopen.

Coluer van't natuerel Lac.

Annotatio D. Palud.

Sy stooten dat Lack tot een poeyer, ende smeltent, alsdan vermengen zy daer onder allerley verwen die zy willen, roode, swerte, groene, geele, &c. ende maken daer uyt stockskens, alsmen ons hier verkoopt, om brieven toe te seghelen.

Betsteden in Indien met Lac overtrocken/ die seer schoon zijn.

Alsdan maken daer oock de betsteden mede/ te weten/ uit draeyen nemen een stuck Lacks van wat coluer datse begheren/ daer naer alst hout ghedraeyt/ ende zijn volcomen fatsoen heeft/ soo houwense het Lack daer aen/ ende loopen daer also al draeyende met om/ het gheheele hout over/ welcke terstont duer die hitte van't hout/ die't duert wrijven ende draeyen cryght/ oder al aen cleeft/ vande dickte van eenen naghel/ ende alsdan wrijvenerense met breet strop ofte ander drooghe Biesen/ waermede blijft het hout gheheel bedeckt/ ende soo glat als een Spieghel/ dat een lust om sien is/ ende duert soo langhe alst hout/ alsment wel waer neemt, op dese manier maken alle dinghen in Indien so betsteden/ stoelen/ ende alle andere ghedraeyde houtwercken/ waer door het wonder ghemeent is/ en seer gesleten wort in gheheel Indien, die fraeyste wercken hier van/ comen van China, ghelijck alsmen aen allen dinghen mach sien/ die van daer comen/ als Schrijftorten/ Rondassen/ Tafelen/ Koffetten/ Dooskens en diergelijcke duysent dinghen/ die al bedeckt en gearbeyt zijn met Lack van alle coluerern ende figueren/ ende ons een verwonderinghe gheeft vande schoonheyt en gladdigheydt van de erwe/ twelcke altesamen Lack is/ dat also gewrocht wort, Desgelijcx gebruyckense het Lack om te vullen alle Silver en Gout werck/ te weten/ die hechten dan de messen en ander dingen/ makense dan buyten fraey van Silver/ en dan binnen vol Lack/ Desgelijcks zijn die Indianen so subtijl datse die goude Ringen maken/ int schijnsel fraey en schoon/ en schijnen van Massijs gout te wesen: maer zijn van binnen hol en vol Lacks/ sonder dat het yemant soude connen mercken/ ten waer dat hy daer af gheadverteert waer, Het Lack is noch in Ballagatte en Malabar: maer weynigh; het meestendeel en van daert en Indien ende over al verboert wert/ is uyt het lande ende Coningh-rijck van Pegu.

De fraeyste wercken van Lack comen van China. Veelderley dinghen van Lack van allerley coluerern.

Fraey Ringhe vande Indianen gemaeckt/ inwendigh hol ende met Lack ghevult.

Dat 69. Capittel.

Van't Annil ofte Indigo.

Het Annil, anders Indigo ghenaemt/ ende in Guśaratte, Gali; van andere/ Nil, welcke een costelijcke verwe is/ en seer in Portugael getrocken en verhandelt/ wast in Indien int Coningh-rijck van Cambayen, het cruydt is bynaer gelijck Rosemarijn/ wort gesaeyt gelijc ander cruyt/ en op zijn sayson gheplinckt en gedrooght/ en daer naer nat ghemaeckt en gestooten/ en also sekere daghen weder ghedrooght en bereydet; is int eerste fijn groen: maer daer naer wert het fijn blaeu/ ghelijck alst blijckt herwaerts over gebracht wesende/ en hoe dat het schoonder van aerde en stof is/ hoe beter is/ en om dat te proeven oft goet is/ soo brantmen met een keerse ende soo 't hem ontdoet gelijck fijn meel/ so ist goet: maer soo't wort gelijck sandt en dueght niet, desgelijcx geworpen in water/ soo't drijft ist goet/ en soo't te gronde gaet/ ist quaet; Dese Annil wert in grooter estimatie gehouden/ en gelt altoos oft gemeenlijck/ so in Indien als in Portugael/ meer als die Gyrofnagelen; de Coningh heeftse binnen weynigh jaren herwaerts verpacht/ datse niemant in Indien mach coopen/ noch nae Portugael brenghen dan die pachters/ ghelijck als die Peper.

Verscheyden namen vande Annil.

Annil wast in Cambaya.

Manier hoe de Annil bereyt wert.

Coluer ende ghedaente van de Annil.

Kenteeckenen van rechten Annil.

Annotatio D. Palud.

Anil ofte Nil, als die hooghgeleerde Doctoor Camerarius betuyght, welcke sodanighen planten in zynen Hof ghehadt heeft, heeft Hemels blaeuwe bladekens, eenighe ghelijcheyt hebbende met die bladeren des kruijdts, dat men op Latijn noemt, Barba Iovis; op Nederlants, Donder-baert, da een weynigh breeder.

Dat 70 Capittel.

Van't Ambar, Mosseliaet, ende Algallia ofte Cyvet.

Het Ambar meenen sommighe te wesen/ het schuym vande Walvisch/ ander gelooven dat het is die vuyligheyt ende drec vande Walvisch; etlijcke presumeren te wesen een specie van Betumen, dat uyt een Fonteyn die op de gront vande Zee is vloeyt/ en also het Ambar boven werpt/ doch is te gelooven dat het geenich van't eerste is/ want waert yet van die dingen/ men soude desgelijcx wel dagelijcx veel Ambar vinden in dese contreyen/ namelijcken/ aende custe en Zee van Boscayen, doer so groote menighte van Walvisschen gevangen worden: maer noyt Ambar gevonden is/ het waer eer te gelooven dat het Bitumen ofte Perb is/ uyt een Fonteyn/ ofte yet anders dat vande gront vande Zee op vloeyt/ en also boven drijft/ aengesien op sommige plaetsen gevonden wort/ en op ander niet, Daert meest gevonden wert/ en dagelijcx van daen comt/ is bijde custe van Soffala, Moçambique, en aende custe van Melinde ofte Abex, desgelijcx wort somtijts gevonden bijde eylanden van Maldiva en die C. de Comorijn: maer weynigh/ en so gemeen niet als by Soffala en Moçambique, daer zijn andere die meenen dat het is een spongieuse aerde/ van eenighe bedeckte Eylanden/ drooghten/ ofte verborgen Clippen/ ende diere die er acht vande Zee metter tijt in stucken afghesmeten ende opghesworpen wort/ ghelijck drijfsteen ofte dier gelijcke materie: want wert dickwils gevonden met stucken al drijvende/

Verscheyden opinien vande Amber.

Amber comt vande custen van Soffala ende andere plaetsen.

Waer dat de Ambar van daen comt.

van

Stucken Amber van 60 spannen

van 10. 12. ende oock wel van 50. ende 60. spannen groot, affirmeren datter in Indien ghevonden zijn gheheele Eylandekens, twelcke ghemerckt worden vande gheen diese vonden ende ontdeckten, om daer weder te comē laden: maer weder op de selfde plaetse comende, en vonden zy niet.

Int jaer 1555. werden een stuck Amber gevonden by C. de Comorijn, van 30 quintalen groot, ende twerde vande vinders onwetende voor Peck vercoft.

In t jaer 1555. worde gevonden by de C. de Comorijn, een stuck van 30. quintalē groot, ende diet vont, meendē dat het Pec was, en vercocht het om weynigh gelt: maer worden int leste bekent en geestimeert, ghelijck het inder waerheydt was, oock so comt dickwils die Ambar ghemenckt met schulpen, ende vuylighevt vande Zee-voghelen die daer op nestelen. Daer is Ambar van coluer graewachtigh, met witachtighe venen ofte aderen diertogen; dese is de beste, en wert genaemt Ambar griis, men heeft ooc een soorte die gheheel swart is: maer en is soo veel niet gheestimeert als die graeuwe, om te proeven oft die Ambar goet is, so steecktmen daer een spelde in, en daer die meeste Olye uyt vloeyt is de beste, wordt onder de Indianen veel ghebruyckt, vande Coninghen en groote Heeren in hare dagelijcse spysen, gebruycken

Menigerley Amber van verscheyden coleuren.

oock veel om hare onkuyscheyt te stercken en te vermeeren, desgelijcks in veel fraeye wercken, met Mosseliaet, Cyvet, Benjuin, en ander diergelijcke welriekende materialen vermengt, waer van zy fraeye Appelen ende Peeren, met Silver ende Gout beslaghen af maken, om te draghen ende aen te riecken, oock inde hechten vande messen, hantvatsels van Pongiaerden, die seer net van Silver duerluchtigh van fray werck gemaeckt zijn, ende also van binnen gevult met de voorseyde materialen duerschijnende, Dese en dierghelijcke wercken zijn seer ghemeen in Indien, onder die rijcke ende machtighe van't landt, so Indianen als Portugesen.

Amber is goet om de onkuyscheyt te vorderen.

Veel dinghen van Amber met andere cruyden ghemenght, lieflijck om te ruycken.

Annotatio D. Palud.

Ambarium op Latijn, Ambar op Arabys, is een specie van een Peck, als den Auctuer recht seyt, wt sekere Fonteynen in die diepte der Zee wesende opgheworpen, 'twelck aen die Sonne gestelt wesende, terstont verherdet, als andere dinghen die uyt die Zee ghetrocken worden, ghelijck bernsteen en Coral, &c. dese Ambar om haer lieflijcke ruecks wille, sterckt zy dat hooft ende dat herte, om haer drooghte verteert zy alle overtollighe boose vochtigheden der maghen; is teghens alle onsuyverheydt ende vuylnisse, helpt den ghenen die aende vallende sieckte liggen, is goet teghens beswymenisse ende opstyginghe der Moeder, ingheghreven ende onder ghesteken; In somma is goet allen ouden menschen, ende in alle koude affectien.

Gedaente vande dierkens die het Mansens voortbrengen. Die Muscus dierkens slingmen doot ende laetse verrotten, twelck van de Muscus is.

Het Almiscar ofte Mosseliaet compt van China, ende zijn beestgiens ghelijck Vossen, ofte cleyn Honden, die doot ghesmeten en met slaghen vermorselt worden, ende latense alsoo verrotten met bloet en vleesch te samen, ende snydeuse daer naer also in stuckē, met het vel, vleesch, ende bloet onder een, makē daer van't vel boersiens, die int rondt toe naeyende, die also vercoft en vervoert worden, Dese boersiens zijn ghemeenlijck van een Once swaer, van Portugesen Papos ghenaemt, van die rechte Papos ende goede oprechte Mosseliaet zijn die ballen ofte Testiculos van dese beestgiens, d'ander hoewel zy oock voor Mosseliaete passeren, en zijn nochtans so goet niet als die Testiculos, waerom die Chynen (die in alle hare handelingh lustigh zijn) dese boersiens altemael rondt maken, op de maniere vande Testiculos, om also 't Volck daermede te bedrieghen, ende te ghewilligher te maken om te coopē. Dit beesgien heeft een wonderlijcke natuere ofte kennisse, te weten, wanneert ghejaeght wort, ende siende niet langer te moghen ontloopen, so neemt het zyn Testiculos tusschen zyn tanden ende bytse af, ende worptse daer heen, ghelijck oft het wilde segghen, ist u daerom ghegaen, daer zynse, ende ter wylen dat den jagher besich is om die op te rapen, so ontloopt hy't somtyts, ende wint daer het leven mee; Die Chynen zyn seer bedrieghelijck om 't Mosseliaet te vercoopen: want doen daer veel valsigheydt in, vullense somwylen met Ossen ende Coeyen lever, ghedrooght ende gestooten, ende dat met Mosseliaet ghemenckt, ghelijckmen daer daghelijcx by experientie veel vint, alsmense ondersoect, als die Mosseliaet by aer verdorven, en harē rueck verloren heeft, soo neemtmense uyt het vallesken, en stootse wel cleyn in een Mortier, ende daer naer een weynigh nat ghemaeckt met wat pisse van een kindt ofte jongsken, en also ghedaen in een looden potgien, ende wel toegheflopt, sal terstont weder goet werden, so daer eenige cracht en figuer in gebleven is.

Bedrogh int vercoopen vā de Muscus.

Natuere vande Muscus dierkens, en listicheyt om de jagher te bedrieghen.

Remedie van verdorven Muscus goet te maken.

Annotatio D. Palud.

Andere zijn vā opinie, dat Muscus groeye op sekere tyden des jaers, ontrent den Navel van een beestken, op maniere als een geswel, die bleeck geele is die beste, zy sterckt het bevende coude herte, ende alle ghebreken des selfden, ghedroncken ofte opgheslockt, zy suyvert die witte plecken der oogen, zy verdrooght die vochte catarnen, zy sterckt dat hooft, ende gheneest veroude hooftpyne, uyt fluymē oorspronc hebbēde.

Die Algallia ofte Cyvet is oock veel in Indien, te weten, in Bengalen: maer om datse haer valscheyt ende bedriegerye niet en connen laten, so en isse niet seer goet noch gheestimeert, overmidts dat zyse altoos mengē met Olye, sandt, ende ander vuylicheydt ende stof om veel gewichts te hebben, waerom gantsch onsien is, maer die beste Cyvet comt vande Myna ende custe van Guynea, die seer schoon ende goet is, tis het sweet vande Catten diemen heet Algallia oft Cyvet Catten, die dickwils in Spaengien ende oot herwaerts over levendigh ghebracht werden, en om dat sulcx genoegh notoir en openbaer is; so willē wy't hiermede concluderē, en voorts varē in andere specien, cruydē, en materialen van Indien.

Cyvet wert seer vervalst vande Indianen, en daerommme niet geestimeert.

Die beste Cyvet die comt van Myna.

Cyvet wat dat heet is.

Annotatio D. Palud.

Cyvette groeyt in die uyterste borsekens van een beestkē, dat hier af zijn name heeft een Cyvet-katte, ende is gelijck Huyghens wel recht seydt, ghelijck sweet ontrent het eynde deser Dieren groeyende van heete ende vochte cracht; Dit ghestreken wesende in die Navel der Vrouwen, gheneest die opstyginghe van die Moeder, het verweckt oock de Vrouwen haren lust.

Dat 71. Capittel, Van't Benjuin.

Het Benjuin is een materie gelijck als Wieroock ende Mirre: maer is van meerder estimatie: want dient tot veel dinghen inde medicijne.

(Want

(Wāt de Benjuin door haer lieflijcke ruec sterckt dat herte, dat hooft, ende die hersenen, zy verdrooght dat hooft van alle overtollighe vochtigheyt, scherpt die sinnē, daer mede gheroockt zijnde, is dienstigh int afgaen van sieckten.)

Als tot andere welrieckende materialen/ ghelijck om te maken eenighe bollen ofte Peeren van Ambar ende Mosseliaet/ moeten altoos Benjuin hebbē om perfeckt te zijn. Dese Benjuin wast veel int Conningh-rijc vā Sion, int Eylandt van Sumatra, ende die Eylanden Iavas, ende die landen by Malacca, zijn hooge boomen dick van tacken/ hebben bladen ghelijck die Lemoen-boomen/ met eenen hooghen ēn dicken stam ofte strunck/ uyt welcke groeyt de Gom/ welcke is die Benjuin; wanneer die boomen noch jonck zijn/ so ghevense die beste Benjuin, die van coluer swart achtigh is/ ēn heeft eenen schoonen rueck/ wert ghenaemt Benjuin de boninas, dat is: soo veel als Benjuin van bloemen/ ende dat om haer welrieckentheyt, den tweeden Benjuin is ghenaemt/ Benjuin Amendoado, dat is: Benjuin van Amandelen/ om datse gemenckt is met stuckskens witte Benjuin, ende leyt onder een met het swart/ alleens oft het Amandelen waren/ die overmidts ghespleten zijn, Dese Benjuin en is soo goet niet/ overmidts dat die witte Benjuin vande oude boomen is/ ende en heeft so goeden rueck en cracht niet als die swarte/ alleen daerom wertse met die swart gemenct/ om datmense alfo te beter soude moghen vercoopen, Dese twee soorten Benjuin zijn die beste/ ende worden veel verhandelt/ soo naer Arabien/ Persien/ het landt van Ballagatte, China ende ander weghen/ desghelijcks naer Portugael, Den meestendeel van desen Benjuin wast int landt van Sion, ēn by Malacca, Men vindt noch ander Benjuin die slechter is/ welcke wast in de Eylanden van Sumatra ende Iavas; Die inwoonders van daer dese Benjuin wast/ heetēse Comingion, die Mooren ende Arabiers/ heetent Lovanjavy, is soo veel geseyt als Wieroock van Iava, die Decanijns, ende die van Ballagatte, noement Vdo; Men houwt int gemeē die stamminē ofte struyckē vol kerven/ om datter alsoo te beter die Benjuin souden uyt vloeyen/ wort in Indien ēn grooter menighten verhandelt: want is eē vande costelijckste specien van Orienten/ om dattet in rueck alle andere Wierooken te boven gaet.

In Sion wast veel Benjuin.

Die boomen daer het Benjuin aen wast zijn hooghe boomen.

De beste Benjuin is swert-achtigh.

Plaetsē waer dat het Benjuin ghevoert wort.

Men kerft de boomē op dat er het Benjuin te beter uytvloeyen soude.

Dat 72. Capittel.

Van't Wieroock ende Mirrhe.

HEt Wieroock wast in Arabien; wort gheheeten/ Lovan, ende van Avicenna, Conder, ende is die Gom die uyt den stam van boomen vloeyt/ gelijck Benjuin; den besten Wieroock groeyt aende boomen die op de bergen/ steen-rootsen/ ende steenachtigen huevelen wassen: want die op't velt ende 't plat landt wassen/ en gheven soo goeden Wieroock niet/ 'tisser en soo grooten abondantien datser dickwils hare Schepen met pecken/ ghelijck of het Peck/ Teer/ ofte Spiegel-hars waer/ wort van daer vervoert naer Indien/ China ende ander weghen/ in groote menighten ende goet coop.

De beste Wieroock groeyt, op de boomen die op steenachtige plaetsen staen.

In Arabien wast de Wieroock so overvloedigh datse haer schepen daer met pecken.

Annotatio D. Palud.

Wieroock is tweederley, witte die ront ēn droppelachtigh, welcke die beste is, ende het Manneken gheheeten wort; die ander swart, welcke niet veele weerdigh, dan om te roken, In Indien ende by ons gebruyckmen die Wieroock teghens buyckloop, teghens sieckten des hoofts, catarnen koorē, ende braken, ēn in die welcke bloetspyen, vernielt holle sweringhen, ende gheneest versche ende bloedighe wonden.

Die Mirrhe op Indiaensch/ Bola genaēt/ groeyt op de selfde manier van Benjuin ende Wieroock/ coemt ooc uyt Arabien Felix: maer meest uyt het landt vande Abexijns te landtwaerts binnen/ tusschen Moçambique ende 't roode Meer/ datmen oock Paep-janslandt heet/ ende van daer wert het ghebracht naer Indien ende ander weghen.

De Mirrhe wast ghelijck de Benjuin/ in Arabia Felix.

Annotatio D. Palud.

Mirrhe is dienstelijc in Medecijnē, om die stonden te dryven, ende die vrucht, Item in veroude hoesten, ende in buyckloop, ende bloetganck.

Dat 73. Capittel.

Van't Manna, ende Ruybarbo.

MAnna comt uyt Arabien ende Persien: maer meest uyt die Provintie van Vsbeke, ghelegen achter Persien in Tartaryen, Die Manna vā daer gebracht comt in glasen phiolē/ zijn stucxken vande groote als ghecomfyte Amandelen: maer van een ander fatsoen want hebben sonderlinghen gheen ghelijckenis/ dan gelijck gebrokē stuckskens/ is witachtigh/ van smaeck bynaest als Suyker: maer wat laf soeter gelijck honich, Die Persianen heetent Xercast ofte Xerkest, dat is te seggē Melck van boomē: want is den dauw die op de boomē valt/ ende also blijft hanghen aende bladen/ gelijck het water dat aende goten ofte daken bevriest al druppende/ wert alsoo vergadert ende bewaert in glasen phiolen/ ende ghebracht naer Indien ende alle weghen: want gebruyckent in Indien veel in alle purgatien, Daer is een ander soorte van Manna ghenaemt Tiriamjabijn ofte Trumgibijn, welcke vergaertmen van andere bladen ende cruyden, dese comt in cleyne stucxken/ vande groote van kennipsaet ende wat grooter, is vā coluer root ende rosachtigh/ sommighe meenen dat dese Manna aende staen vande boomen groeyt/ gelijck die Gomme/ wort veel ghebruyckt in Ormus ēn Persien en purgatien: maer in Indien so veel niet als d'eerste, daer is noch een ander soorte welcke comt in groote stucken met die bladē/ onder een ghemenckt/ is ghelijck het Manna van Calabryen; dit comt over Bassora uyt Persien naer Ormus ende Indien/ ende is het vierste van alle d'ander, daer comt oock altemet Manna in leeren sacken ofte flessen/ diese in Turckyen ende Persien gebruycken om te reysen/ ende is gesmolten gelijck honich: maer van coluer witachtigh/ en van smaeck gelijck alle d'ander soorten van Manna, ende wordt altesamen gebruyckt tot purgatien ēn andere medicynen.

't Manna comt uyt Arabien ende Persien in glasen phiolen.

Wat dat Manna is/ ēn hoe dat het groeyt.

Manna ghebruycken de Indianen in alle purgatiē.

Root ēn rosachtigh Manna.

Manna met de bladen onder een ghemengt.

Manna in leeren sacken om te reysen.

Annotatio D. Palud.

Manna purgeert seer saechtkens die galle, versaechtet ende lindert die scherpheyt des keels, des burstes ende der magen, zy lescht den dorst· maer om dat zy swacklijck purgeert, so wort hare cracht vermeerdert met Thijm ofte Ysop, met stercke purgatiē vermengt, doen die selvighe haer operatie perfecter ende volmaecter, om haer lieflijcke soeticheyt, die de natuere aenghenamer is.

Ende

Rhabarbo is een wortel die in China wast.

Ende om dat het sonderlingh gheen coopmanschappe en is/ so wil ick't daer op laté blijvé, Eñ aengesien dat wy zijn sprekende vande Medicynen tot purgatie dienende/ soo willen wy een cleyn vermaninge doen/ vande wortel diemen noemt Rhabarbo, hoewel datmen daer sonderlingh gheen sekerheyt af en heeft/ hoe ofte op wat manieren datse wast/ doch is verseker op anders gheen plaetsen te wesen/ dan in China te landewaert binnen / wordt meest ghebracht over landt/ duer die Provintie van Vsbeke, daer ick hier boven af vermaent hebbe/ (welcke Provintie leyt in Tartaryen, ende confineert ofte paelt aen d'een zyde aen China, ende strecht alsoo achter Indien tot Persié toe,) Vã dese Provintie comtse wt Ormus, ende so naer Indien/ hoewel te water oock ghebracht wordt: maer om datse soo goet niet en is/ ende haester verrot en verderft/ dã als zy te lande comt / so wortse meest te lande ghebracht/ die meest gheacht ende beter vercocht eñ ghewilt wort/ op dese manier/ (te weten/ van China deur Vsbeke, ende alsa deur Turckyen) wertse ghevoert naer Venetien/ ende alsoo verspreyt duer dese landé/ waer door die Rhabarbo van Venetien beter is/ om datse over landt comt / als die in Portugael ghebracht wert te water / ende oock alle dinghen ende cruyden die de Medicynen zyn aengaende / om datse haer beter conserveren te lande als te water/ waer door weynigh gebracht werden over Zee: maer is een handelingh die meest te lande ghebruyckt wert/ nae Venetien toe / en oock om dieswille datter die Portugesen niet seer in bedreven/ eñ weynigh behanghen zyn met eenighe curieusheyt/ haer ghenoegende met die ghemeene waren ende coopmanschappen die alle Man bekent zyn/ sonder verder te pretenderen: want met ander dinghen weynigh bekommert zyn.

Oorsaecken waerom de Rhabarbo te lãde in Indië ghevoert wert.

Dat 74. Capittel.
Van't hout Sandalo,

Driederley Sandalen/ wit geel/ ende root.

Het beste Sãdel comt uyt Tymor/ daer gheheele bosschen vã Sandalen zyn.

Daer zyn drie soorten van Sandalen, te weten/ wit/ geel/ ende root; hte wit/ geel en ooc 'tbeste/ comt meest uyt het Eylandt Tymor, 'twelcke leydt by de Iavas; Dit Eylandt heeft gheheele bosschen ende wildernissen van Sandalen, te weté/ wit ende geel/ en van hier wort het dervoert deur gheheel Indien/ ende naer alle weghen/ ende dryven daer eenen grooten handel met, Het root Sandalo wast meest op de custe vã Choramandel ende Tanassarijn, (welcke is int landt van Pegu, Die boomen van t Sandalo zyn ghelyck Note-boomen / hebben een seker fruyt ghelyck Kersen ofte Crieken; is eerst groé daer naer swart/ doch en is van geender waerden ofte smaeck want valt terstont af/ alleenlyc het hout vande boom / welcke is die Sandalo, wort ghenaemt vande inwoonders daer't wast Chandanacon; Die Decanijns, Gusaratten, Canarijns, ende ander Indiané heetent/ Sercandaa, Die Arabiers ende Persianen/ Sandal; waer van het die Portugesen oock Sandalo noemé, Het geel ende wit Sandalo wordt in groote menighte ghesleten in geheel Indien vande Indianen so wel Mooren/ als Heydené/ ende Joden/ wie dat het zy/ malent ofte stoté met water/ tot dattet blyft ghelyck pap / alsdan besmerense met/ ende latent so aen't lyf droogen: want vercoelt seer het lichaem. Ende ooc om dat alle die Indianen groote vrienden zyn van welriekende dinghen.

Ghedaente vande Sandala boomen/ eñ vruchten.

Hoe de Indianen Sandalo bereyden eñ waer toe dat zy het ghebruycken.

Indianẽ zijn vrienden van welrieckende dinghen.

Annotatio D. Palud.

Het witte, ende geele, ofte bleecke Sandalen hout, ghebruycken wy oock met roose water, teghens hittighe pyne des hoofts, sulcks aenstrijckende, alle dese houten soo wel het roode als dat witte ende geele, zijn goet in heete kortsen, gestooten ende ingedroncken zijnde, doen voordeel die heete maghen, als oock met roose water opgeleyt in brandende kortsen; Bové desen so stercken niet alleen die Sandalen: maer vervrueghen oock dat herte, worden daeromme met groot voordeel vermengt onder hertsterckende Medicynen, ende die tegens dese kloppinghe ghemaeckt werden.

Het root Sandalo wert in Indien weynigh ghesleten/ dan ghebruyckent alleenlyck tegen heete coortsen/ daer met besmeréde die polsen vande armen / ende slaghen van't hooft/ ende 'tvoorhooft: maer dit root Sandalo wert veel vervoert naer ander landen: want is seer medicinael tot veel dinghen / ende die Indianen maken daer oock hare Afgoden ende Pagodes af/ om datse té costelycker souden wezen.

Root Sandalo is seer medicinael.

Dat 75. Capittel.
Van Palo de Cebra, ofte Slanghen hout.

Plaets/ ghedaente/ ende wortel van Slangé hout.

Het Slanghen hout is meest in't Eylandt van Seylon, is eenen leeghen boom/ wesende den wortel vande voó het Slanghen hout/ 'tis van coluer wit/ treckende een weynigh naer't geele/ seer hart/ ende int smaken bitter / wordt seer ghebruyckt in Indien/ malent ghelyck Sandalen met water ofte wyn/ ende drinckent alsoo int lyf is seer goet ende g' experimenteert tegen alle heete coortsen / een Once ghenomen ghewreven ende mte water vermengt/ eñ teghen alle fenyn eñ andere veele sieckté als Colica, ofte Bort/ wormen / ende alle vuylighept/ en coi wighept int lyf/ ende is principalyck tegé eenighe beten van Slanghen/ waer van't den naem heeft, is eerst in kennisse gecomen door een beestgien Quil ofte Quirpele gheheeten/ welcke is vande groote ende bynaest ghelyck een Fret/ daermé alhier die Conynen met uyt die holen jaecht ende vanckt / welck men veel in Indien in die huysen heeft om tyt verdryf/ en oock om die Ratten en Muysen te vangen/ én te verjagen; Dit beestgien is upter nature groot vyant vande Slanghen soo dat waert die siet salder teghen vechten/ ende om dat het dickwils vande selfde ghebeten wort/ so weet het hem terstont te cureren met dit Slangen hout/ 'twelcke in Seylon veel is / alwaer veel Slangé als oock dese beestgiens zyn/ in sc ma dat alwaert noch soo ghewont/ ende van dit hout ghegheten hebbende/ is terstont ghenesen/ al of het noyt quaet gehadt hadde/ door dese experientie hebbent die inwoonders leeré kennen ende beginnen te estimeren/ eñ is gheprobeert en goet ghevonden tot veel cranckheden als boven waerom het nu seer getrocken eñ door groote coopmanschappen in alle landen vervoert wert/ als oock naer Portugael ende herwaerts over.

Slangé hout/ goet tegé heete coortsen/ fenyn/ &c.

Door wie het Slangé hout inde kennisse ghecomen is.

Beestkens in Indien Quirpele gheheeten/ zyn vyanden van de Slanghen.

Cureren haer selver met Slangé hout/ van Slanghen ghebeten zynde.

Garcius ab horto beschrijft driederley aert deses houts diemen daer af lesen mach.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Slangé hout is by my te sien, eenderley dat van Huygé alhier beschrevé wort,

wort, een wortel wesende van eē boom, wit eñ bitter van smaeck, met een rouwe aschverwighe bast; Het andet is my ghesonden uyt Sivil en, van den hoogh-gheleerdē Heer Doctor Simon van Tonar, welcke van der dickte eens arms is, met een bast bedeckt, eenighsins ghesprenckelt ofte ghemarmelt als een Slanghe, oock inwendigh wit, ende bitter van smaeck.

Dat 76. Capittel.

Van't hout Calamba, alias Lignum Aloes.

Plaetsen waer het Lignum Aloes ghevondē wert.

Het Lignum Aloes datmen in Indien Calamba ende Palo d'Aguilla heet/ is meest in Malacca, in't Eylandt van Samatra, in Camboja, Syon, ende die omligghende contreyen, Die boomen zijn gelyck Olyf-boomen / ende oock wel grooter/ alsmense afhout soo en rieckt het soo wel niet door de groenigheyt: want hoe't drooghet is hoe't beter rieckt/ het beste ende dat meest rieckt is het binnenste van't hout / het eene is beter alst ander/ 'twelcke die Indianē terstont weten t'onderscheydē, het beste ende fijnste heetmen Calamba eñ 'tander Palo d'Aguilla, om nu te kennen welcke 'tbeste is/ soo is te weten/ dat het ghene dat swaer weeght / hebbende swarte ende bruyne aderen/ ende dat veel olye ofte vochtigheyt van hem geeft/ 'twelck men erkent by't vier/ is het beste / ende oock hoe het grooter ende dicker is/ hoe beter/ ende meerder virtuyt heeft; Van dit hout maecktmen veel costelycke dinghen/ ende heeft een sonderlinghen ende preciensen rueck / wort upter maten veel gheestimeert / principalyck het Calamba, alst goet is wort dickwils tegen Gout ende Silver opgewegen, Het Palo d'Aguilla is naer't Calamba in grooter weerdē ghehouden, Daer is noch een andet Palo d'Aguilla, 'twelck enen noemt Aguilla brava, ofte wilt Aguilla, wort oock seer geestimeert, want die Indianen ghebruyckent om hare Bramenes eñ Heeren met te verbranden als zy doot zijn/ om dat het costelyck is/ soo ist een groote eere die daer met verbrant wordt / ghelyck die by ons in Marmor-steenē gravē begravē wort: maer en is niet te ghelycken in estimatie by't ander Palo d'Aguilla eñ Calamba, Het wilt Aguilla wast meest int Eylandt van Seylon, ende op de custe van Choramandel, eñ 'tbeste Palo d'Aguilla ende Calamba, wast byde landen van Malacca, Van dese costelycke houten ghebruycken zy veel in Indien / om Pater Nosters / Vyghen / ende Cruycefixen af te maken, diemen in grooter weerdē hout / eñ is oock wel om te estimeren: wāt in der waerheyt een seer schoonē rueck is/ die van alle ander houten te boven gaet/ diergelycke oock nieuwers anders ghevonden wert/ als op die plaetsen verhaelt.

Ghedaente vande boomē.

Kenteeckenen van t'beste Lignum Aloes.

Goet Lignum Aloes teghen Gout en Silver opghewoghen.

De Indianen verbranden haer Heeren met Lignum Aloes / gheheeten Palo d'Aguilla.

Pater Nosters/ Vyghen/ ende Cruycefixen vā Lignum Aloes in Indien seer ghemeen.

Annotatio D. Palud.

Lignum Aloes, Agallochum Xylo, alias Paradijs hout; op Arabys, Agalugen ende Haud; van die Inwoonders van Gusaratte, ende Decan, Vd, in Malacca, Garro; eñ dat alderbeste Calamba.

Van dit hout heb ick veelderley specien, alle seer lieflijck van ruecke, ghesprenckelt ende gepleckt, ende vol vettigheyt, daer by swaer ende dicht, dit hout ghebruyckt ende inghenomen doet een goeden asem makē, is oock seer dienstlijcken teghens een slappe ende vocchte maghe, die geen spyse aenneemt ofte behout, oock so ist goet die een swacke lever hebben, die aen't roode Melisoen, ende aen't Pluerisligghen.

Dat 77. Capittel.

Van die wortel China.

Die wortel China is eerst in Indien ghecomen ende bekent geworden / int jaer 1535. want te voren en wistmen daer niet af/ overmidts datmen doen cureerden die pocken ('twelcke in Indien een daghelyckse sieckte is) met het hout genaemt Gwaycan, uyt Spaensch Indien ghebracht/ eñ worden daer bynaer met Gout opghewoghen/ eñ ghelycks als het landt van China seer onderworpen is die sieckte vande pocken/ soo schynt het dat Godt haer weder heeft willen gheven, dese wortel tot een remedie / ende sint datse in Indien bekent is ghewordē/ hebben anders gheen remedie willen gebruycken/ om dieswille datser wel niet binden/ ende oock die beste vande werelt is/ waer door men al ons aldaer gants niet eens acht noch wert maect vande pocken/ ende wert wel lichtelycker ghenesin als eenighe andere sieckten / oock soo en ist aldaer gantsch gheen schande/ al heeftmense drie ofte viermaels ghehadt, Dese wortel wert daer nu in so grooter abondantien ghebracht ende ghebruyckt/ dat zy seer goet coop is: want gelt ten alderhooghstē niet meer als eē halve Pardaw 'tpont welcke is naer Portugaelsche Munte te rekenen een Testoen eñ halve, Die crancken ghebruyckense op dese naervolghende manier / nemen die wortelen de snydense in cleyne stucxkens ende schilfertguns tot het ghewichte van een Oncr/ welcke zy sieden in vier kannen waters / ende laten 'tselfde sieden tot dat die helft ghconsumeert is/ ende dit alle dagen versch ghesoden/ ende men en moet anders niet drincken dan dit water/ ende eeten Beschuyt sonder yet anders / dan ghebradin cleyne Kiekens sonder eenigh smeer/ mout/ sout noch eenighe sauce/ dan alleenlyck drooch met het Beschuyt, Dit is den cost vant middagh-mael, Des avonts wat Rozynen ende gheroost broodt warmen/ met honich ende niet meer / ende alle daeghs tweemaels wel ghedeckt/ al doende wat mogelyc is om te sweeten/ elcke reyse een ure ofte anderhalf/ en dit tot dertigh daghen toe/ hem pinners wel wachtende voor de Lucht ende windt / die ooren ende 'thooft altoos wel bedeckt houdende / en blyven altoos in huys/ hem boven al wachtende van ghemeenschap ofte accessie met Vrouwen te hebben/ onderhoudende dese punten als ghesepdt is/ sal sonder twyfel baet binden / ende soo die wortel eenighe cura doet / soo salment by dese teeckenen verstaē, die pynen in alle leden/ ende principalyckē inde litmaten vermeerderen/ welcke een goet teecken is / dat het zijn operatie doet ende die leden duersoecht; Dese pynen sullen altoos vermeerderen tot vyfthien ende twintigh daghen toe / jae somtydts tot 25. daghen / daerom die't wil ghebruycken en moet niet despereren : want sal alles sonder twyfel gheschieden/ ghelyck ick u hier segghe/ een dagh / twee/ drie / min ofte meer/ die 25. daghen ten hooghsten ghepasseert wesende/ soo sullen die pynen weder beghinnen te verminderē/ enet so grootē verlichtinge/ dat binnen die resterende vyf daghen/ waermede die dertigh

Pocken is een dagelycksche sieckte in Indien.

De Indianen achten de pocken niet/ overmits datse lichtelycken ghenesen werden.

Manier hoe datmen de wortel van China ghebruyckt voor de pocken.

Middagh-mael vande ghene die de pocken hebbē.

Avont maël vande ghene die de pocken hebben.

Kenteyckenen waer by dat men siet of de wortel ghewrocht heeft ofte niet.

Patientie vā de ghene die met deser wortel ghecureert werden.

In 30. dagen zijnse gantsch ghenesen vande Pocken.

dertigh val zijn/ die gheheele pyne wech wesen sal/ soo dat het lijf ende alle leden soo frisch ende gras sullen blijven al of het noyt eenighe cranckheydt ghehadt hadde/ achtervolghende slechts dese voorseyde ordinantie, ende hoewel dat die Wortel van Chyna, ende 't water daer van ghesoden/ een groote appetijt en graghe Maegh maeckt, niet teghenstaende moetmen hem in alle manieren wachten/ weynigh ende niet ghereghelthept t'eeten/ ende dat op die manier boven verhaelt: want soo men een dagh/ja een ure/hem te buyten ginc soo waert al om niet watmen ghedaen hadde/ ende souden weder op een nieuw moeten beghinnen.

Oude pocken beter ghenesen als jonghe.

Oock is te verstaen/ dat hoe die Pocken ouder ende van langher tyden zijn/ hoe datse dese Wortel beter gheneest/ ende oock hoe die persoon ouder van jaren is/ om dat alsdan die humeuren min zijn; Als nu die dertigh daghen om zijn/ soo moetmen hem noch wachten van andere dranc te drincken/ waer toe moetmen bewaren het suytsel ende die schilverkens van die Wortel die alsoo ghesoden is gheweest/ elcke once op zijn selven/ ende nemen dagheliicks weder een vande voorseyde hoopkens ofte oncen ghesoden Wortel/ ende siedender een pot met soo veel waters als ghy dagelijcs van doen hebt om te drincken: maer dese siedinge en sal niet geschieden als die eerste met eenige consumatien/ dan maer slechtelic eens opgesoden; dit water salmen noch op dese manier drincken 20.

Anderemanier om de pocken te ghenesen.

ofte 30. dagen/ ende wachten hem noch van visch ende grove en sware spysen/ als Ossen/ Koeyen/ Verckens vleysch en diergelijcken; desghelijcks hem noch wachten vande lucht ende wint/ waer mede het lichaem weder gheheel tot perfecte ghesontheyt comen sal/ ende naer dat die 20. ofte 30. daghen also om zijn/ soo machmen weder allenskens beghinnen alle dinghen t'eeten ende te drincken; doch die eerste 30. dagen om zijnde/ machmen altoos wel uyt gaen met goedt regart ende opsicht/ ende is niet van noode meer te sweeten/ dan alleenlick d'eerste dertigh dagen.

Onderwijs ende vermaen hoemen der Pocken ghenesinghe aenvangen sal.

Oock so moetmen weten dat die dese remedie wil gebruycken/ goet te wesen eermen begint/ een goede purgatie te nemen/ ende als die eerste 15. dagen om zijn een ander/ ende die dertigh daghen om zijnde noch een/ waer mede te beter zijn operatie doen sal; Hier door sal sonder twyfel met Gods hulpe so cloec ende ghesont werden als oyt te voren/ ghelijck alsmen en Indien aen duysenden geexperimenteert heeft.

Het Pockhout ofte de Wortel van Chyna is goedt voor Gicht ende ander ghebreken.

Dese Wortel en is niet alleen goet voor de Pocken ende Lempten te genesen/ maer oock alle gichten/ verconthede/ te weten/ leden die verstijft ende vercout zijn/ ende 't Flerecijn; want den Keyser Carolus quintus heeft die ghebruyckt en hem daer wel met ghevonden.

Sekere tyden in't jaer daer inmen de wortel van Chyna ghebruycken ende niet ghebruycken mach.

Men moet geadverteert wesen dat hy op alle tyden vanden jare niet goet en is om te ghebruycken: want inde Hontsdagen ende oock inde Somer ist seer quaet om die hette/ als ooc des Winters om die coude: maer moet gebruyct werden inde Lenten ofte Herfst/ dan is het den bequaemsten tijt/ doch altoos met raet van goede Medicynen/ om t'aenmercken die persoonen/ inclinatie/ complexie/ en den ouderdom van dien/ den tijt van't jaer/ ende oock die ghelegentheyt ende clyme van't landt; die manier boven verhaelt/ is ghelijck alsment ghebruyckt in Indien:

Wanneer op sekere tyden d'inclinatie der plaetsen ende nature des menschen moet waernemen.

maer in Chyna/ welcke is couder landt/ ende heeft uytnaest dien clyma/ van dese landen uiterent 'tselfde water sterker ghesoden/ want doen wel twee oncen Hout in vier kannen/ ofte anderhalf once/ ende latent sieden tot dat het water tweederdendeel gheconsumeert is/ 'twelcke Indien niet en wil ghehenghen door de hitte van't landt;

Hoe die van Chyna desen dranc bereydt.

men moet oock verstaen als datmen eerst wel moet consideceren die persoon ende sieckte: want soo die cranckheydt niet seer groot en waer/ moeten weynigher Wortel nemen ende minder water laten consumeren in't sieden/ ende jonc wesende moet het sterker drincken als een ouden/ om dat die meerder humeuren heeft; is oock te verstaen/ dat wanneermen die Wortel ofte 't Water daer dan ghebruyct/ sonder yet quaets te hebben/ soo salt het goet bloedt ende vleys verteeren ende consumeren/ ende groot quaet doen/

Nae des patienten ouderdom nature ende siecte moetmen den dranc tempereren.

daerom moetmen altoos wel goeden raet nemen eermen ghebruyct/ ende so emen het te heeten te veel neemt/ so verbrant het Long ende Lever/ ende soude een vol bloetsweeren/ schurft/ rappigh en ander dierghelijcke cranckheden aenjaghende/ soo datmen daer naer weder ghenoech te doen soude hebben om 'tselfde weer te verdryven/ ende van d'een sieckte in d'ander vallen/ ofte meschien argher als d'eerste; alle 'twelcke alhier hebbe in't corte willen verhalen/ om alsoo jemant die't niet en wist te adverteren het ghebruyck daer van/ ende die deucht van dese wortel van diet met verstant ende op zynen tijdt ghebruycke:

Waerschouwinghe ende redenen waerom ghesonde lieden desen dranck niet licht gebruycken sullen.

Want menigh haer welvaert daer aen te kost leggen/ ende dat meer is/ al haer leven ontrooft blyven van haer ghesontheydt/ dat met soo cleyne kosten/ ende so lichtelick te cureren is.

Het schuym deses drancs is mede goet voor de wonden ende ghesweilen der Fransche Maselen.

Het schuym van dit voorseyde water is ooc goedt teghen alle wonden ende ghesweilen vande selfde Morbo Napolitano, ofte die Fransoysche Maselen.

Gedaante der wortels ende waer by die beste ghekent worden.

Die beste Wortelen zijn die swaertste/ met weynigh knuysten en wit van binnen: want die rootachtighe zijn soo goet niet. Dit Hout ofte den Boom daer van wast ghelijc een Haghe/ recht boven die aerde/ van drie ofte vier spannen hoogh/ ende die wortelen daer van is het Hout van Chyna ofte Pock-hout; als zy noch groen zijn/ soo eetmen die rauw/ ende ghesoden smaken bynaer ghelijck Suycker-riet: maer soo soet niet. Den Boom heeft weynigh bladen/ zijn bynaest ghelijck die bladen van een jonghe Oraengie boom; Dese planten ofte boomen heetmen en Chyna Lampaton, naer informatien vande selfde Chynen/ waer mede ghenoegh is vande Wortel van Chynen/ alsoo ghenaemt/ om dat zy meerwers ghevonden en wert als in Chyna; en wat daer meer van te segghen is/ dat laten wy die Medicynen ende andere die het hare dagheliickshe handel is/ en daer beter ervarentheyt in hebben.

Pockhout wort in Chyna Lampaton ghenaemt.

Annotatio D. Palud.

Die wortel van Chyna is by die Ægyptenaren gants ghebruyckelick, niet alleen tot Pocken, maer ooc in veelerley ander siecte, insonderheyt die afgaen ende uytgeteert ofte magher zijn; so koken zy die wortel Chyna in Hoender sop, ende geven sulcken decoctie vele daghen, daer door zy gheheel vet worden, ende schoon van aenghesicht.

Die wortel Chyna verdroogt seer ende drijft de sweet, wederstaet vuylnisse, bevestight ende sterct die Lever; gheneest het Water ende bose

Sweeten, Schorftheyt ende Melaetsheyt; is dienstigh den Pockighen luyden; zy sterct die uytdroogende menschē, eñ is bequaem teghens grove ende verharde Milten.

Dat 78. Capittel.

Van't Amfion, alias Opium.

Plaetsen daer Opium van daer comt, met onderscheyt daer men elc by kennē can, ende waer dat het ghemaect wordt.

HEt Amfion, alsoo ghenaemt vande Portugesen, vāde Arabyers, Moorē eñ Indianē Afion, in't Latyn Opio ofte Opium, comt uyt Cairo in Egypten, uyt Aden, op de custe van Arabyen, den hoec van't roode Meer, eertyts de Portugesen toebehoort; maer het meestēdeel uyt Cambayen ende oock van Decan; Dat van Cairo is witachtigh, en wort genaemt Mecerij; dat van Aden, ende die omligghende plaetsen by de mondt van't roode Meer, is swertachtigh eñ hart; dat van Cambayen eñ Decan comt is morwer ende rosachtigh. Het Amfion wert gemaect vande slaep-bollen, eñ is de Gom die daer uyt vloeyt, waer toe men die op snijt ende kerft. De Indianē useren Amfion veel te eeten, namelicken die Malabaren, al waert door een groote coopmanschappe van Cambayen eñ ander weghen gebracht wort; Die het gebruyt om te eeten, moet het alle daeghs gheniten, ofte souden sterven ende gantsch verdroogen, beginnent allencskens t'eetē, ende als zy het in ghewoonte hebben, eetent daghelycks 20. eñ 30. greynen ghewichts, eñ meer, ende so het geschiede hen vier ofte vijf dagen faelgeerdē, souden moeten sterven, van gelijcken, die het noyt ghegeten en heeft, willende tselfde terstont beginnē t'eeten, so veel als de ghene die het ghewoon ende in ghebruyc heeft, souden daer oock af sterven: want gheloove wel een materie van vergijft is; die het eeten gaen altoos half slapende; eetent veel om niet te ghevoelen eenighen arbeyt ofte onghemack; maer gebruyckent meest om die oncuysheyt: want maert dat een persoon zijn zaet langh op hout ende verlancsaem comt, t'welcke die Indiaensche vrouwē geerne hebben om met den man gelyckelic haren natuer te volbrengen; doch die't veel eet eñ useert wordter metter tijt geheel impotent eñ onvruchtbaer af, want verdrooght eñ vercout gheelic het zaet vande persoon diet ghebruyct, gelijc de Indiaenen selfs betuyghen, waerom het van die groote Heeren seer weynigh gebruyct wort, dan alleenlick om oorsake boven verhaelt.

Handelinge dreende und dieten daerom den Opium ghebruyckt wordt.

Door te veel Opium te ghebruycke wort men impotēt.

Annotatio D. Palud.

Opium ist sop van swerte Heulbollen, eñ is tweederley, eens soot uyt die bladeren eñ bollen te samen ghepeist wordt, 'twelck die Griecken Meconiū heeten; het ander vloeyt uyt de Bollen, een weynigh ghesneden wesende, 'twelck het oprechte Opium is; het beste is swaer, dicht, vast, bitter in smaec, in't ruycken slaep verweckende, ende twelc in't water lichtelickē smeltet, sacht, wit, sonder grofheyt ofte korlen, &c. Die Turcken noement Maslac, ende eetent dagelicks een Erwitte groot, niet om den slaep daer door te voorderen, maer het ghemoet te stercken; ghebruyckent insonderheydt ten oorloch gaende, meenen dat zy daer door ghehart worden, eñ dat zy vele genoechlicke plaetsen inden slaep sien, eñ met schoone vrouwen converseren; doch sietmē dat die gene welcke het Opium daghelicks ghebruycken, dom eñ slaperigh worden, eñ wanckelbaer in woorden ende wercken, dat het met haer qualick te handelen is.

Dat 79. Capittel.

Van't Bangue.

Ghedaente van Bangue, hoe het wast ende waer toe het nut is.

BAngue is ooc een gemeene cost vande Indianē, dienende tot die selfde effecten als het Amfion; is een zaet gelijc Kennep-zaet, maer wat cleynder, eñ ooc so wit niet, desghelycs daert aen wast is ghelijc Kennep, dan en heeft geen schillen om yet af te maken. Die Indianen eeten dese zaden ofte die bladen daer van ghestooten, segghen, goet appetyt maect, doch gebruyckent meest om die vrouwen te gheliev in, somenet meest eñ ghemeenlic gebruyct, eñ inde winckels vercoopt, is te samen ghemengt, te weten, het poeper van dese bladen eñ wat van't zaet, doender oock groene Areca onder, om een droncken ende vyaer uyt zyn selven te maken, eñ somtyts mengent oock by wylen met Notē Muscaet, Folie ofte Massa, twelcke haer oock droncken maect; andere (te weten de rijcken eñ machtigen) doender Nagelen, Camphora, Ambar, Mosseliaet eñ Amfion onder, als ooc die Mooren seggen, een vrolijck maeckt, ende vergeeten doet alle arbeyt eñ quellagie, sonder eenighe swarigheyt te ghedencken, dan alleen te lacchen, voorden ende gherustelick te slapen. Die lichte vrouwen gebruyckent altemet als zy jewers willen eenigen man geselschap houden om vrolick te wesen, ende alle fantasien ende druck achter den rugge te stellen, Is eerst geinventeert ghewest vande groote Capiteynen eñ Soldaten als zy langen tijt in't velt gelegen hadden met waken ende ongemack, eñ haer eens begeerdē te vermakē, alle fantasien uyt het hooft stellende, so gebruyckē zy 't Bange op de manier als boven; doet de gene die het eet seer schynnen, ende siender uyt al oft zy gantsch droncken eñ vyaer half sot waren, niet doende dan lacchen ende altoos vrolijck te wesen soo langhe als die operatie duert. Wort seer vande Indianen gel.seert, eñ oock wel mede van sommighe Portugesen: maer meest vande Slaven, om altemets haren arbeydt ende slavernye te vergheten, in summe is eenen cleynen troost ende remedie teghens die Melancolye.

Voorment bereyt om twalsuf droncken mede te maken.

Remedie om swaermoedigheyt ende al der quellagien te verdryven.

Hoe de nature van Bangue eerst kenlicks is geworden.

Annotatio D. Palud.

Bangue wort ooc vele in Turckyen ende Ægypten ghebruyct, wort op dryerley manieren ghemaect, hebbende oock dryerley onderscheydelicke namen; Het eerste noemen die Ægyptenaren Assis, 'twelc is poyer van Kennep ofte Hennep bladeren, met water tot een pasta ofte deegh ghemaect, daer af zy vijf ofte meer stuckxkens eten, so groot als Castanien, van't welcke de ghene die sulcks ghegheten hebben, een ure daernae niet anders wordē dan of zy dronckē warē, met ontsinnigheyt; worden van selfs gelijc oft zy opgetrockē waren, eñ haer verschynē vremde ghesichten, daer in zy groote vermakelickheyt hebben; Dit ghebruyct het ghemeene volck, om dat het van cleyne prijs is; So ist oock gheen wonder dat sulcs van't Hennep gheschiet: want na Galeni opinie, Hennep het hooft bovē maten vervult; Het tweede noemen zy Bosā, 'twelck stercker is dan Assis, wort gemaect uyt het

meel

meel van Loliū, dat wy oncruyt ofte Dronckaert heeten, ende uyt Kennep zaet met water op vorighe maniere; ander persen hier uyt dat sop ende gheven dat. Het derde wert genoemt Bernavi, 'twelc het oprechte Bangue is, dat zy uyt Indien bereyt krygen, op maniere van Huygens beschreven, daer af zy ontrent een once nemen, ende werden met den eersten vrolijck, spreken vele ende singhen lichtveerdighe Liedekens, lacchen oock boven maten, ende bedryven vele vrolijcke sotternyen, welcke sotternye bycans een ure duert, daer nae werden zy verweckt tot toornigheyt, ende tot kyven eñ vechtē, 'twelck ooc weynigh aenhout; alsdan werden zy met droefheyt overvallen ende met vreese, dat zy wel ghestadigh schreyen souden, in't leste van alle dese sotternyen moede gheworden zijnde, vallen zy in slaep, eñ vande slaep opwakende, comen weder tot haer selven. Dit wordt vele ghedaen van die sotte personagien ofte Guychelaers op gastmalē, om de gasten te vermaken. Die Egyptenaren gebruycken noch een ander soorte dat zy Bers heeten, 'twelc te seggen is, ghesontheyt van een ure, wordt ghemaect uyt witte Peper, wit Bilzen zaet, va elc vijf loot, Opium derdehalf loot, Spica Nardi, Euphorbium, Bertram, van elcx j. Mitchal, Safferaen, vijftien scrupelen, alle gestooten in een marmoren Mortier, eñ met Honigh vermengt tot een condijt.

Dat 80. Capittel. Van't Camphora.

Beschrijvinge vā Camphora hoe veel soorte ende waer die te becomen zijn.

Daer zijn tweederley soortē vā Champhora, te weten/ van Borneo' (twelck de beste is) eñ van Chyna ofte Chincheu, dat op veel naer so goet niet en is; wast aen boomen so groot als Note-boomen/ ende is de Gom die in't binnenste vande stam ofte boom groeyt/ ende al sweetende eñ dringende met druppelen uyt comt. Dese Champhora van Borneu heeftmen ooc in't Eylandt van Sumatra, in Sunda, eñ op sommige andere plaetsen daer ontrent, is vande groote ghelijc een zaet / in Portugael Milho eñ by ons Geers ghcheeten/ van coluer witachtigh, mē heefter vā vier soortē/ waer toe de Indianen sekere Siften met gaeten daer toe ghemaect/ gebruycken/ hebbende d'eerste cleyne gaten/ eñ dat daer duer gaet is 'tsimste/ eñ d'ander daer aen volgende/ wat grooter/ ende soo voorts naer advenant/ ghelyck vande Peerlen geseyt is/ waer naer het prijs heeft; comt somtyts bevlect/ te weten/ van eenigh nat ofte ander vuyligheyt/ welcke die Banjanen van Cambayen daer wel uyt weten te wasschen met heet water/ Seep eñ sop van Lymoenen/ ende settent also te droogen ijewers onder die schaduwe/ waer mede weder veel witter als te voorē blijft/ houdende zijn voorighe ghewight, comt oock wel vervalst/ te weten/ met andere Gom ofte Meel van eenighe wortelen/ ghelyck die Indianen dat wel weten te kuyschen in alle hare coopmanschappen. Dit is de rechte eñ waerachtige Camphora van Borneo' genaemt/ doch gheloof wel weynigh hier van en dese landē comt: maer de Camphora van Chyna ghenaemt / comt van Chincheu, is in grooter menichten/ wert ghebracht in Koecken ofte Bollen/ ende in grooter menichtē vervoert/

Hoe den vervuylde Camphora ghesuyvert wort.

Waer met Camphora vervalst wort.

is goet coop: want een pont vā Borneo' gelt so veel als 100. pont vā Chincheu, doch die Camphora van Chinchen is gemengt met Camphora van Borneo', ende weten dat een coluer te gheven / in sulcker voeghen dat het voor goet eñ te goeden wille ghesleten wort; ende om dat dese specie ofte materiael so seer geacht eñ gebruyct wert in alle Medicynen/ hebbe hier vā particulier mentie willen maken/ als oock om dat het een vande principaelste handelinge vande Indianen is.

Wat Camphora waerdighst is eñ hoe die vervalst wort.

Dat 81. Capittel. Van't Tamarinio.

Tamarinio wast meest deur gheheel Indien/ namelicken in't lant vande Gusaraten ende 'tnoorder quartier voorby Goa; De Malabaren heetēt Pulij; De Gusaraten eñ ander Indianen Ambilij, De Arabyers Tamarindi, overmidts dat Tamaras in Arabyen zijn dienen by ons Daalen heet / eñ om datse de Tamarinio anders geen beter gelyckenis weten te gheven als naer de Datylen ofte Daalen so noemense die Tamarindi, (dat is: Tamaren ofte Daalen van Indien /) waerom vande Portugesen ooc Tamarinio genaemt wort/ als oock de Daalen die veel in Indien uyt Arabyen ende Persien gebracht worden/ die mede als de Arabyers Tamaras noemende. De boomen van't Tamarinio zijn bynaest ghelyck Castanien ofte Note-boomen / die tacken vol van bladerē hebbende / met dicht eñ sterck hout; het fruyt vande Tamarinio is ghelyck een vinger lanck/ booghsgewys/ hebbende groene schillen ofte peulen vā buyten, ende droogh wesende/ worden grauachtigh/ hebbende vā binnē coren vande groote van Boonē/ dewelcke buyten om bedect zijn met het geen datmen Tamarinio heet/ cleeft aende handen / want is lijmachtigh / waer mede alle hare composten in Indien bereyden: want heeft een suerachtighe eñ rinschen smaeck / is de beste sause diemen in Indien mach hebben, ghelijck als by ons Verjuys; en koken nimmermeer Rijs ofte daer moet Tamarinio by wesen/ waer met haren compost (die zy Carrijl noemen) toe makē/ als op veel plaetsen geroert is; doch die het niet kent en sal daer met veel lust toe krijghen om t'eeten: want douwent door de vingheren/ dat het schynen verrotte Mispelen te wesen, met te nun geeft het Rijs eñ kost een schoone rinsche smaeck. De Tamarinio is oock seer gheexperimenteert goede purgatie af te maken: want de Armen die van weynigh vermogen zyn/ ende de costen ontsien van Rhabarbo, Manna, ende dierghelijcke costelicke Apoteecks waren/ nemen slechts de Tamarinio met water uytgheperst/ ende het selfde water smorgens nochterē gedroncken/ maect de beste purgatie diemē soude mogen begeeren, is te verstaē als die Tamarinio rijp ofte noch groen is, men gebruyct het ooc veel in't koken bynde potspyse inde plaets van Azyn: want lieffelicker suer dan Azyn is / bynaest gelyc groene Cruysbesien ofte Druyven. De Medicynē gebruyckent dicwils in Purgatiē ende Medicynen, met menginge van andere cruyden/ ende doender goede operatie mede; men soutse ooc om naer Portugael/ Arabyē/ Persien/ en ander wegen te vervoeren, doch die Indianen bewarense noch wel in hare

Wat Tamarinio meest wast eñ hoe het met verscheyden namen genoemt wort.

Fatsoen der Tamarijn boomen ende vruchten.

Smaeck van Tamarindē/ ende hoe de selfde tot sauce ghebruyct wordt.

Onreynlicks bereyden der Tamarind sausen.

Voemen van den Tamarinden purgatie bereyt.

Sap van Tamarindo in plaets van Azyn tot spyse ghebruyct.

Ghesoute Tamarinden in veel landen versonden.

huyskens/wesende ghelijc zy vande boomen comen, is alevenens aenden boom hanghende als scheeden van Messen / dan gaen wat crommachtigh booghsgewijs om/ als ghesept is; men maecter oock ghesuyckerde Conserven af/ die seer goet zijn, en dat meer te verwonderen is / in't wassen van dese vruchte/ is/ dat hem de Tamarindo te wetē/ die lanewerpende huyskens daerse in is/ des snachts op haelt/ ende hem selven onder die bladeren schuylt/ en bedect voor de koelte vāde nacht/ ende des daeghs ontdect hem weder gheheel bloot ende uytgherect / ghelijck ick by experientie dickwils ghesien ende daer op ghelet hebbe; alsmense vervoert en vercoopt / is zy uyt die Huyskens ofte Peulen / en plackense aen malcanderen en maken daer Bollen af/ vande groote van een vuyst: want is lijmachtigh ende cleeft seer aen; is seer ontijch te aensien/ende noch vuylder te handelen, is in gants Indien seer goedē coop / door de menichte die men daer overal van heeft.

Conserven vā Tamarinden

Hoe haer de Tamarinden snachts van selfs voor de coude verberghen ende s'daeghs de Sonne weder om soecken.

Hoe de Tamarinden ghepact worden.

Annotatio D. Palud.

Tamarinden worden vande Ægyptenaren gheheeten Derelside, die boomen daer aen de Tamarinden wassen, zijn vande groote eens Pruym-booms, met dichte tacken, en bladerkens ghelijc die Mirthus heeft, ende witte bloemkens gants ghelijc het Orangie bloeysel, uyt het midden van welcke comen vier dunne witte draetkēs, dat uyt die Puelen groeyen, in welcke het saet en de pulpe is, die wy Tamarinden heeten. De bladeren deses booms keerē haer altijt na die Sonne, welcke, als zy onder gaet, te samen sluyten, ende die Puelen verbergen ende bedecken. Tot Alcaym in die Hoven heb ic sommige van dese boomen ghesien, ende ooc een by S. Macarius Clooster, in die woestyne, daer geen ander cruyden ofte gheboomten wassen. De Turcken ende Ægyptenaren ghebruyckē dese Pulpe vele in heete siecten en Cortsen, doent in schoon water en drinckent. Ick hebbe my selven daer mede eens ghenesen, in Syrien, van een sware Cortse. Het is een ghemeene medicijn onder haer luyden, die zy in't reysen door de drooghe woestyne ghebruycken; Item teghens Pestcortsen en andere vuyle cortsen, vā bilieuse verbernde humeuren, en teghens hitte der Lever ende Nieren zijn zy seer goedt. Men mach noch by my sien die gheheele Huyskens ofte Puelen van de Tamarinden, ghelijck zy daer wassen, als oock de bladeren met die Canna fistula, van my in Ægypten ghepluct. Die bladeren vande Tamarinde boomen, worden gebruyct in Ægypten tegens der kinderen Wormen, ende de jonge Puelen, ghelijc oock die van Cassia Fistula, worden vele in Ægypten in Honigh van S. Ioannis Broodt ofte Suycker gheconfytet, ghelijc ick daer groote potten vol van over ghebracht hebbe.

De Canna Fistula, die ooc veel ghebruyct wert tot Purgatien ende andere dierghelijcke Medicijnen, is ooc veel in Indien als ooc in Cambayen, Syon, Malacca, en die omliggende landen; ende om datse van ghebreken in Spaensch Indië ende meer andere plaetsen is/ ende ghenoegh bekent / wil dit over slaen ende andere materien roeren die minder in kennisse zijn/ etc.

Cassia Fistula goedt tot purgatien &c. ende vā waer die meest cōt.

Annotatio D. Palud.

Dese boomen heb ic seer vele in Ægyptē ghesien by duysenden, insonderheyt ontrent Damiata, een seer ghenoechlicke stadt van Ægypten, ligghende op die Nylus, vast op gelijcke maniere als Campē op de Isel, een myle weeghs van de Zee. De Ægyptenaren noemen die Cassia Chatarzambar, de boomen daer aen die Cassia wast, zijn in allen gelijc onse groote Note-boomē, van trunc, tacken ende bladeren, uytgenomen dat die bloemkens gout-geel zijn, ende lieflic van ruec, daer uyt dan groeyen die groote Puelen, daer in die Cassia is; men confytet ooc dese Puelen, noch cleyn en sonder hout wesende; die Ægyptenaren ghebruycken die Pulpe van Cassia met slic-Suycker en 'tsop van Calissi-hout tegens Graveel, ende alle gebreken der Blasen en Nierē; Item tegens hoest en amborstigheyt met Agaricus, oock uytwendigh tegens heete inflammatiē legghen zy die Cassia op. Die meer hier af begheert te weten, lese Mathiolum ende andere Medicijns, die op het alder vlytighste de Cassia beschreven hebben.

Dat 82. Capittel.

Vande Myrabolanen.

De Myrabolanen vintmen in Indien op veel plaetsen/ te weten in Cambayen, in 't landt van Ballagatte, in Goa, in Malabar ende Bengalen, zijn vijfderley soorten/ te weten/ die eerste van de Medicijnen Citrinos ghenaemt/ ende van de Indianen Arare; dese zijn ront/ ghebruyckē die om de Colera met te purgeren, de andere dienen noemt Emblicos, ende die Indianen Amuale, dese ghebruyckense in Indien om 't Leer met te touwen/ ghelijc als de Smac/ ende eeten die oock wel als zy noch rijp ende groen zijn voor apetijt, die derde heeten de Indianen Resonualle, ende de Medicijnen Indius, dese zijn achtcantigh, de vierde wert vande Medicijnen genoemt Bellericos, ende vande Indianen Gutij, dese zijn oock ront; de vijfde en leste wordē in Indien geheeten Aretcan, ende vande Medicijnen Quebulus, dese zijn een weynigh lanewerpigh rontachtigh met hoecken. De Boomen zijn bynaest ghelijck Pruym-boomen / dan hebben verscheyden bladeren / te weten/ elcke soorte op zijn selven, zijn in't ghemeen d'een duer d'ander vande groote en fatsoen gelijc Pruymē/ dā dat sommige cantachtigh en wat ronder zijn/ als boven verhaelt. Dese soorten wordē alleen in Indien gheacht en gebruyct vande Medicijnen te weten/ die Quebulus, welcke wassen in Cambayen, Bisnagar en Bengalē, die ooc veel in Conserva gegeten en vervoert worden/ so naer Portugael als ander wegē; Deßghelijcks de Serrinos en Indius, die men oock confijt wassen in Malabar, in Batecala en Bengalen, werdē ooc seer vervoert ende ghesseten/ en seer gheestimeert. De Myrabolanen hebben een smaeck als zy rijp zijn / by naest ghelijc onrype Pruymen, ende om dat dese materie meest die Apotekerye en Medicijnen aen gaet/ so wil ick daer by latē blyvē/ hebbe alleenlic willen aenteeckenen als een vande gemeen handelingen van Indien/ etc.

Hoe veel soorten van Myrabolanen daer zijn/ ende waerse van daen comen.

Myrabolanē worden tot leertouwinghe ghebruycht ghelijc Sumac.

Verclaringhe vāde verscheyden namen der Myrabolanen / oock van haere ghedaenten/ ende waer toe die nut zijn.

Waer sommighe soorten meest wassen.

Smaeck der Myrabolanen.

Annotatio D. Palud.

Alle dese vijf specien van Myrabolanen worden ons uyt Indien ghedroogt toe ghebracht, ende oock sommighe gheconfytet in Pekel, andere in Suycker. Die eerste noemen wy Citrinas ofte Flavas, dat zijn

geele

geele Myrabolanē; dese, hoe geeler hoe beter, naer groen streckende, dicht vast gummues en met een dicke schorse omgaende, purgeren die Maghe van Galle, ende van de derden-daeghs ende andere heete biliuese Cortsen; zijn dienstigh in heete naturen. Die andere noemē wy Indas, dese hoe swerter hoe beter, purgeren Galle, ende insonderheydt die swerte Galle, zijn dienstigh teghens bevinghe der leden, maken een schoone verwe, en verdryven trueigheyt. De derde wordt gheheeten Cepule ofte Chebulæ, dese hoe grooter hoe beter, swartachtich, nae't roode streckende, swaer, en de int water sinckende; purgeren fluymen en pituite, scherpen het vernuft, en makent ghesichte claerder; worden tot ons oock ghebracht gheconfijt in Suyker ofte Honich; stercken en purgeren also die Magen, ghenesen twater, ende zijn goet in veroudede kortsen, verwecken oock lust tot eten, ende helpen die concoctie. Die vierde, noemen wy Emblicas, en die vijfste Bellericas, hebben vast een ghemeene operatie, als die vorige, die men Chebulas heetet; want suyveren het lichaem van die pituite, insonderheyt die hersenen, die Nieren, ende de Magen, stercken het herte, maken lust tot etē, ende stillet braken. Die Emblicæ worden oock gheconfytet en gegeten tot den selvighe eynde: Alle dese vruchten purgerē, dan op vele een ander manier, als Cassia ofte Manna, ofte diergelijcke medecynen, dan doen sulcks door adstrictie ofte tsamē bindinghe, uytpersende dat in die partyen is, &c. Die meer hier af wil weten, die lese Mathiolum ende Garciam ab horto, en ander.

Dat 83. Capittel.

Van andere Specyen ende Kruyderen van Indien.

Ghedaente van Spicanardus / ende d'omstandigheden daer van.

DJe Spiconardus wast inde contreyen vā Sitor en Mandor, ('twelc zijn plecken die met het landt vā Decan ende Dely, by Bengalen zijn palende) wort gesaeyt / en wast aen plantē vā 2. en 3. spannē hoogh (gelijck alst Cooren) op welcke maniere insgelijcks die aderen / 'twelc het Spiconardi is / wassen, comen ghemeenlijck terstont dicht by der aerde vande wortel uyt / en wordē also te coop ghebracht in Cambayen ende ander plaetsen / van waer verboert werden nae alle weghen.

Annotatio D. Palud.

Die Indiaensche Spica sterct die Magen, inghenomen ende opgeleyt, ende verteert alle coude affectien.

Hoe Aloe ghemaect wordt/ waer meest valt en meest verboert wert

Het Aloe, 'twelck die Arabiers heeten Sebar, ende die Decanijns Area, die Canerijns Care, Comet, die Portugesen Azeure, wert ghemaeckt van't sop van een kruyt / naer dat het droogh is. Dit kruyt wert ghenoēt vāde Portugesen Herba Baboza, dat is / Quylcruyt gesept / is in grooter menichtē in Cambayen, Bengalen, ende ander plaetsen: maer in een Eylandt ghenaemt Sacotora, ('twelck leyt byde mont van't roode Meer / ofte Estrecho de Mecca,) ist seer veel / en 'tbeste van allē is een coopmāschappe diemē voert na Turkyen / Persien / Arabien / en oock nae Europa, waer door het selfde Eyland ooc seer vermaert is / waer van het Aloe gheheeten wort, Aloes Socotrino, ofte Aloes van Sacotora.

Annotatio D. Palud.

Aloe purgeert die Maghe van Galle ende van taye fluymen, insonderheyt die gewasschen is, neemt wegh alle verstoptheyden, verteert alle rauwe vochtigheyt en bewaert voor vuylnisse, behalven dit so sterct zy die Maghen seer hare cracht, wert gesterct met toedoeninge van Pijpcaneel ofte Folie ofte Note Moscaet; insonderheyt is de Aloe dienstigh tegens dat kooren en die rauwigheyt, ende de personen die haer Maghen vol rauwe vochtigheyt is. Wtwendigh wort zy ooc ghebruyckt, om voortloopende sweren te bedwinghen, ende in ooghen medicynen.

Ghedaente en de verscheydenheyt van Anacardi / waer wast ende waer toe datse nut zijn.

Het fruyt ghenaemt Anacardi, is in veel plaetsen van Indien / te weten / in Cananor, Calecut, in't landt van Decan, ende op ander plaetsen. De Arabyers heetent Balador, de Indianen Bibo, de Portugesen Fava de Malacca, dat is: Boon van Malacca / om die gelijckenisse diet heeft van een Boon / dan zijn wat grooter als die Boonen van dese Landen; men ghebruyckt se in Indien in Melc / tegens een corten asem / voor de Wormen / ende tot veel ander dinghen, alst noch groen is / maken der Achar af te weten / ghesouten in Azijn ghelept / ghelijc zy meest alle Fruyten en Specereyen doen / als ick op veel plaetsen gheroert hebbe.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten hebben hare namen becomen van de ghelijckenisse ende de verwe die zy hebben van't herte, insonderheydt droogh wesende; groen ende aen die boomen noch hanghende, ghelijck ick in Sicilien op den Bergh Æthna gesien hebbe, zijn zy ghelijc onse groote Boonen, worden inghesouten als die Olyven, en zijn bequaem om te eeten, Sy hebbē een sop in haer, dick als Honigh, ende root als bloedt, 'twelck goedt is teghens vlechten. Wat belangt die bereyde Myrabolanen, zy verwermen ende verdrooghen, zy stercken die memorie, Hersenen ende Zenuwen, scherpen die sinnen ende zijn goet teghens coude affectien des Hoofts.

Waer dē Calamus Aromaticus wast ende waer toe hy nut is.

Het Calamo aromatico heetmē in Gusarate Vaz, Die Decanijns Vache, Die Malabaren Vasabu; Die Malayen Daringoo; in Persien Heger, ende in Cuncan, welcke is 'tlandt van Goa, ende daer ontrent voorbewaerts aē heetent Vaycan, Die Arabyers Cassab ende Aldirira, wordt ghesayt op veel plaetsen in Indien / als in Goa, ende 'tlandt vande Gusarattes in Ballagatte, daert gesayt is en zijn wasdom heeft / en heeftet gheenen rueck dan alst uytghetrocken wordt, Die vrouwen ghebruyckent veel in Indien voor de siecte vande Moeder, item voor de cranckheyt vande nerven / ende oock wert veel verbesicht aende Peerden, inden tijdt alst koel weder is / ghevent die Peerden des smorghens teeren / ghestooten ende te samen ghemenght met Loock / Comijn / Sout / Suycker ende Botter, Dese recepte heetense Arata, 'twelcke altoos in Indien ghebruyckt werdt voor de Peerden / daer zyse naer heur seggen groote deucht met doen. Het Calamo aromatico is den stam ofte 'triet van't cruydt / waer van het binnenste een spongachtige materie is vā een geelachtighe coluer, ende die wortel van dit Cruyt en dient nievers toe dan alleenlijck den stam ofte 'triet met het binnenste.

Siecte die door Moeder siecken / etc.

Peerde heyls

Ghedaente vā Calamus.

Annotatio D. Palud.

Wat het oprechte Calamus Aromaticus zy, beschrijft mijn singulier Heere ende vriet Carolus Clusius in zijn gheleerde Annotatie op Garciam ab Horto, int 127. blaet, die ick seker stucxkens daer af ghegeven hadde, uyt Ægypten mede ghebracht, al waert in grooter menichte ghevonden wort, en oock veel ghebruyckt, Zy noement Cassab Elderira, is een dun riet; noch versch zijnde bleeck golt geel van coluer, met vele knopkens, ende splinterigh int breken, van binnen sponsachtigh, ghelijck spinnewebbē, wit, ende tay int kauwen, ende tsamen treckende, met eenighe scherpe bitterheyt, alsmen noch by my sien mach, ende veel uyt Ægypten becomen mach, die het in hare Driakel doen, ende anders oock veel ghebruycken, om't water ende die stonden te dryven, &c.

Verscheyden namen van Costus ende waer 'tselve vā daen comt.

Die Costus, welcke die van Arabien noemen Cost ofte Cast, die Gusaraten van Cābayen/Vipot; die van Malacca/Pucho, alwaert veel verhandelt wort/ als oock na Chyna/ ende ander weghen. Het comt vande plecken van Sitor ende Mandor, boven verhaelt/ vaer die Spiconardi van daen comt, van daer wert het ghebracht nae Cambayen ende Indien/ ende also vervoert nae alle weghen. Zyn boomen by na ghelijck Vlier-boomen; heeft witte bloesemen/ van een seer sterrke rueck; Het hout ende die wortelen, is de Costo, is eē groote coopmanschappe nae Persien / Arabien ende Turckyen / alwaert in groote menichten versicht ende verhandelt wert.

Ghedaente van Costus ende waert verhandelt wordt.

Annotatio D. Palud.

Van Costus hebbe ic veelerley speciē, die Indische, beschreven van Garcia, met alle hare teeckenē; die Arabische ende Syrische oock met hare eygenschappen ende teeckenen, noch daer toe een ander soorte, die de ghedaete van Genghber heeft; die Indische is de beste van allē, verwermt, drijft het water ende die stonden; suyvert die onreyne moeder, ingegevē wesende, ofte daer mede ghestooft zijnde, ende maeckt bequaem te ontfanghen, is goet tegens beten der Slanghen, tegens borst pijn ende Wormen, &c.

Die Cubeben also ghenaemt vande Arabien/ ofte Quabeb, ende van alle d'ander Indianen Cubachini ofte Cubabchini genaēt, door oorsake datse die Chynen eertyts (eer die Portugesen in Indië waren) plegen te bringē uyt het Eylandt Java, van Sunda, alwaerse wassen/ en anders nieuwers, Alsdoen haddē de Chynen die Navigatie van geheel Indien/ haren handel dryvende op alle plaetsen van Orienten/ met alle coopmanschappen/ so wel op't vaste landt / als op die Eylanden. Die Javen / welcke zyn die Inwoonders van daerse wassen, hetense Cumuc, Wast allēs als die Peper/ teghen eenen boom op ghelijck Elef, de bladen zyn by naest als die Peperbladen, wassen met tosskens ghelijck die Peper: maer elck greyn heeft een steeltgen daert aen hanght, Die Javen houdent in so grooter estimatie/ dat zyse niet en vercoopen / sonder eerst eens opghesoden te wesen / om datse de vreemdelinghen diese vervoeren niet en souden nae planten, worden seer ghetrocken ende verhandelt/ naemlijckē onder die Mooren diese in de Wijn doē/ om haer te versterken in Venus spel / waer toe zy seer goet ghehouden worden, Eñ die Javen gebruyckense veel teghens die veroutheyt vande Magh/ ende ander sieckten.

Waer Cubeben wassen.

Hoe de Cubeben wassen.

Listighe practiken der Indianen om de Cubeben in ander landen niet na geplāt te hebben.

Waer toe de Mooren eñ Indianen de Cubeb ghebruycken.

Annotatio D. Palud.

Cubeben zijn vruchten ghelijck Peper, dan wel so groot, die beste werden ghehoudē die dicht, vol, swaer en scherp zijn, doch minder als die Peper, een weynigh bitter, eñ seer aromatijck, nae't soet streckende. Die Cubeben verwermen eñ stercken die Maghen, welc slap is van vuylicheyt ofte winden, suyveren die borst van taye slijm, stercken die Milte, verdryven winden, eñ zijn voordeelijck tegens coude sieckten van die lijf-moeder, langhe met Mastic gekaut, suyveren die hersenen van fluymen, ende stercken die selfde.

Die bladen dienē noemt Folium Indum, die de Indianē heeten Tamalapatra, zyn bladen ghelijck Oraengie bladen/ van wat scherper/ doncker groen / hebbē drie aderen tot het eynde toe/ een in't midden/ eñ twee aēde zyde/ te weten/ aē elcke zyde een, hebbē eenen schoonen rueck / by naest ghelijck Giroffel-naghelen; Den boom daer zy aē wassen / is vā goeder grootten / wassen altoos aende cant van eenighe Lacken / Meeren ofte wateren, zyn op veel plaetsen van Indien: maer meest in Cambayen, Die Indianen ghebruycken dese bladen veel, want worden met gheheele Balen vervoert ende verhandelt segghen datse goet zyn om wel te wateren / ende teghen dē stinckenden asem, oock legghense tusschen die cleeren/ lakens ende lywaet: want beschermt het vande Wormen, affirmeren dat het in als dient als die Spiconardi.

Ghedaente/ smaeck ende rueck van Folii Indum.

Folii Indū goet voor quaden asem ende andere ghebreken.

Annotatio D. Palud.

Die Latinisten hebben haren naem ghenomen van het Indiaensch woort Tama Lapatra; ende noement Malabatrium; Die Arabiers, Cadegi Indi, dat is, Indis blat, wort oock veel tot ons ghebracht, insonderheyt tot Venetien, ende ghebruyckent om dat water te dryven, ende de Magen testerckē, als oock den asem die stinckt, te verbeteren, &c.

Die Galanga, welcke die Arabien noemen Calvegian, is tweederley te weten een soorte die cleyn ende wel rieckende is / die in Indien uyt Chyna ghebracht wort/ ende van daer na Portugael/ ende ander wegen vervoert. Dese soorte wert in China ghebeeten Lavandou, Die ander soorte die wat grooter is / wert ghevonden in't Eylandt Iava, eñ wordt vāde Javen ghebeeten Lanquas; Dese en is van so goeden rueck niet als die eerste vā Chyna; wassen aen cleyne planten (een span ofte twee hoogh vander aerde) vā zyn selfs sonder ghe-plant te worden / ende in Iava is de grootste plant/ vande hooghte van vyf spannen/ heeft bladeren/ ghelijck het scherp ofte yser van een spies/ met een witte bloesem / de welcke saet voort brenght / al hoewel men daer niet met en saeyt dan in Indien hebbent in sommighe hoven geplant voor curieusheyt / eñ gebruyckense in Salaet eñ in sommige medecynen/ te weten / die Vroevrouwen (dienen in Indien Davas heet) en wast niet van't saet, dan vāde wortel die gheplant wort/ gelijck die Genghber / zyn groot eñ lanck / heeft knuysten ghelijck als Riet / is een medecyne die in Indien tot veel dinghen ghebesicht wert / ende oock wel vervoert na alle weghen.

Onderscheyt der tweederley Galanga ende van beyder woonplaetsen/ ende waer toe die ghebruyckt worden.

Hoe den Galanga gheplant ende verhandelt wordt.

Annotatio D. Palud.

Galanga zijn wortelen met vele knopkēs,

inwendigh

inwendigh ende uytwendigh root, aen die knopkens omgecromt, welrieckende ende scherp van smaec, van rueck eñ ghedaente ghelijck die wortelen van Cyperus, waeromme zy van sommige voor Cyperus van Babylonien ghehouden wort, zy verwermt eñ drooght inden derden graet, daeromme so sterckt zy die Maghe, eñ neemt dese pyne, van winden ofte koude comende, wech, zy verdrijft den stinckenden asem, gheneest cloppinge des herten, ghedroncken wesende met het sop van Weghe-bladeren, zy gheneest Colique, die van winden oorspronck hebben, is oock goet teghens windighe ghebreecken van die Lijf-moeder, sterckt Venus handel, verwermt de Nieren, ende daghelijcks een weynigh des morghens ghegheten, beneemt hooft-pyne die langhe gheduert heeft.

Dese en diergelijcke andere cruyden ende specien zijnder noch veel andere in Indien ende op die plaetsen van Orienten / wiens namen eñ eyghenschappen mij onbekent zijn/ om datse niet soo ghemeen ende onder den ghemeenen man bekent zijn/ dan alleenlijck vande Medicijnen / Apotekers ende Herbaristen / waeromme alleenlijck hebbe mentie ghemaect van die onder de gemeene Indianen bekent zijn/ ende daghelijcks verhandelt worden; Waermede dese materie belangende/ voleyndt/ concluderende 'tghene die Speceryen/ Drooghen/ ende die Medicijnen aengaende is.

Veel Cruyden in Indien/ die niet verhaelt werden om dat's hier te lande van't ghemeene volck onbekent zijn.

Dat 84. Capittel.

Hier naer volght een verhalinge van alderley Peerlen ende Aljoffar, alle edele ghesteenten, als Diamanten, Robynen, Topasen, Saffyren, en andere soorten, van diemen heet Orientaelsche; desgheliicks de steenen diemē noemt Besars, dienende teghen fenijn en ander diergelijcke, hoe ende op wat maniere, en op wat plaetsen die ghevonden werden, &c.

Die Peerlen diemen op't Portugees noemt Perolas, te weten / die groote ende die cleyne Aljoffar, in Latijn Margaritas, in Arabyen Lulu; die Persianen ende ander Indianen noemense Moty, in Malabar Mutu. De principaelste eñ de beste die ghevonden worden in gheheel Orienten/ ende de rechte diemen heet Orientaelsche / zijn tusschen Ormus ende Bassora, inde Estrecho ofte Synus Persicus, op die plaetsen van Bareyn, Catiffa, Iulfar, Camaron, eñ ander plaetsen in desen Sino Persico, van waer zy gebracht worden naer Ormus, ende oock den Coningh van Portugael heeft zijn Factuer in Bareyn, die alleē om de Visscherie vande Peerlen aldaer resideert/ wort een seer grooten handel met ghedreven/ so in Ormus als Goa, Daer zijn noch andere visscherien van Peerlen als tusschen 't Eylandt van Seylon ende de Cabo de Comorijn. alwaerse in grooter menichten jaerlicks ghevangen worden: want de Coningh vā Portugael aldaer een Capiteyn heeft met volck/ die daer toesicht op hebben / hebbende jaerlicks over de drie ofte vier duysent Duyckers/ eñ meer/ die alleenlijc van dese visscherie leven eñ haer onderhoudē/ ende daer blyven jaerlicks veel van dese Duyckers/ die verdrincken ofte vande Visschē, diemen Tubarones ofte Hayen noēt/ opgegeten werdē/ waer vā wy op een ander getracteert hebbē. Dese Perolen en zijn soo goedt niet/ noch en werden so veel niet gheestimeert als die van Ormus, ende ghelden minder inden prijs/ eñ wetense terstondt t'onderscheyden in't eerste ghesicht. Daer worden oock Perolen gevonden by het Eylandt van Borneo, eñ het Eylandt van Aynon, ende custe van Cauchinchyna: maer die bovenghenoemde van Ormus gaense in goetheydt alle te boven / ende werden ghevissche met Duyckers/ 10. 12. 20. en meer vamen onder water, groeyen inde Oesteren, die grootste Perolen vindense inde Oesteren die alderbovenste dryven; ende de cleynste diemen Aljoffar noemt/ vintmen gemeenlijck inde diepte vande Zee, de Duyckers zijn naeckt/ eñ hebben een Corf aen haer lijf ghebonden/ die zy metter haest/ onder comende/ vol grabbelen, alsdan brengense boven inde schuyten die daer toe ghereet liggē met ander volc diese terstont lossen / eñ daer naer brengense op t landt ende leggense inde Son te droogen/ eñ met die hitte eñ droogte soo gaense van selfs open/ ende alsdan vintmen die Perolen ofte Aljoffar inde visch ligghen; ende als de visscherie voleynt is van dien dach/ so vergarē alle die Visschers met de Capiteyn / Soldaten / Mede-hulpers en Behoeders van sConinghs weghen/ eñ alsdan deeltmen alle de Perolen die ghevonden zijn/ in sekere deelen ende hoopen/ te weten/ een deel voor de Coningh/ eē ander deel voor de Capiteyn ende Soldaten/ ende een ander deel voor de Jesuiten/ om dat zy aldaer haer Clooster hebben/ ende die van tlant eerst tot het Christen gheloof ghebracht/ dat leste deel is voor de Duyckers / 'twelck met grooten opsicht ende Justitie ghedaen werdt. Dese Visscherie ghesciet inde Somer/ ende daer en is niet een jaer of daer verdrencke̅ groote menichten vande Duyckers by de Cabo de Comorijn (welcke werdt gheheeten de Visscherie vande Coningh, soo verdroncken als vande visschen ghegheten/ So datmen daer een groot kermen ende gheschrey hoort als die Visscherie voleynt is/ vande vrouwen eñ kinderē/ dat een jammer om hooren is/ doch even wel moeten 'haer daer naer wederom: want anders gheen handel en hebben / ende oock eensdeels om datse daer half toe ghedwonghen werden vande Portugesen: maer meest de gierigheyt vande winst die alle perijckelen achter de rugghe stelt; Men vindt somtijts veel/ somtijts weynigh Perolen in een Oester/ al tot het 200. ende meer greynen; de Oesteren die de beste Perolen ghevē/ zijn die slecht ende wit zijn / die de Indianen heeten Cheripo, daermen die Lepelen af maect/ eñ oock schulpen om uyt te drincken; men vercoopt de Perolen met Siften / die daer toe ghemaeckt worden van Blick/ ende hebben ronde gaten; dese Siften zijn veelderley/ en d'eerste Sift heeft cleyne gaetkens/ de Perolen die daer door vallen hebben haren prijs/ eñ daer naer een ander Sift met wat grooter gaten/ ende de Perolen die daer door vallen hebben wat hooger prijs/ ende so voorts opwaerts tot seven ofte acht toe; het cleyne tuych, die gheen Perolen en mogen verstrecken/ heetense Aljoffar; dese vercooptmē met die Onsen, ende werden gebesicht inde Apotekerye ende Medicijnen waer toe veel naer Portugael ende Venetien ghevoert werden/ en zijn

Onderscheyt der Indische namen van groote ende cleyne Peerlē.

Waer de beste Orientaelsche Peerlen ghevondē wordē.

Waer noch andere visscheryen vā Peerlen zijn.

Duyckers die de Peerlen visschen werden jaerlicks van visschen opgheghetem.

Onderscheyt der waerdye van Peerlen.

Plaetsen daer noch Peerlen ghevissche werden.

Peerlen worden in Oesteren gevonden ende op wat wyse de Duyckers de Peerlen visschen.

De Peerlen werdē in vieren ghedeelt/ een voor den Coningh/ een voor t'Lants volc/ een voor de Jesuiten/ ende een voor de Duyckers.

Jammer gheclach over de verdroncken ende opghegheten Duyckers.

Wat Oesters de beste Peerlen hebben.

Peerlen door cleyne ende groote Siften vercocht.

Waer toe cleyne Peerlen ghebruyckt worden.

Hoe men de Peerlen schoon coluer gheeft.

en zijn seer goet coop. Om de Perolen schoone coluer te gheven / soo nemense in Indien Rijs qualick ghestooten met Sout / waermede wrijvense wel / ende worden daer soo schoon met als Cristal / en blijven seer goedt ende claer. Daer is noch een ander soorte vā Oesteren / die de Indianen heeten Chanca, eñ de Portugesen Madre Perola, ofte Peerlemoeder / ende zijn vande Schulpen diemen by ons noemt Enckhoorns, welcke lustigh weten te bereyden eñ te reynighen / datse veel ghetrocken ende naer Portugael ghebracht werden om uyt te drincken / ende voor een cieraet te houden / principalic die van Chyna en Bengalen comen / sommighe vergult ende met andere coluren ende loofwerck en figuren ghewrocht / als wy dagheliicks wel sien van die altemets herwaerts over ghebracht werden, men maeckter oock in Indien veel dingen af / als Schrijfstoren / Tafelen / Boffetten / Ticktac-berden / Dooskens / Staffen voor de Vrouwen inde handt te draghen / en duysent ander diergelijcke dinghen ende curieusheden / die al ingheleyt ende bedect zijn met dese Chanco ofte Peerle-moeder / dat seer fray om sien is / en seer cunstelijck en curieus ghemaect / en zijn in Indien seer gemeen / soo datter nau in woonplaets in Indien en is / ofte zy hebben daer iet in dat met Peerle-moeder ghewrocht is / ende wert ooc veel vervoert / soo naer Portugael als naer ander weghen: maer in Indien wertse meer ghegasteert eñ ghesleten als in geen weghen: want de Indiaensche vrouwen / principalijc in Bengalen / plaeghen Manilhen oft Armringhen om d'armen te dragen / te weten / die eerlicste; ende men en mocht niet een Maecht haer maechdom benemen / die van staet ende eerlick was / ofte zy moeste van dese Peerlemoeders ringen om d'armen hebben / 'twelc noch veel hedens daeghs onderhoudē wort / waer door het veel versleten worde. Die Schiltpadden zijn in Indien oock in grooter menichten / van wiens schilden maken veel curieusheydt / als Kammen / Kopkens / Schalen om uyt te drincken / Schyven om met te Ticktacken / ende veel ander dierghelijcke dinghen / ende weten het een schoonen eñ blinckenden coluer te gheven / dat een lust om sien is / eñ wort in Indien in meer weerden ghehouden als die Peerle-moeder / om zyn schoonigheyt eñ fraye coluer die 't heeft.

Veel fraye dinghen van Peerle moer ghemaect.

Arm-ringhen ende andere Juweels van Peerle-moer ghemaeckt / om staetlijcke dochters door 'tbyslapen te beeeren.

Fraye dingē van Schiltpadden schilden gemaect.

Vā dese Schiltpadden wachsen een Kam sie by Doctor Paludi, als ic hem mede gebracht hebbe.

Dat 85. Capittel.

Vande Diamanten.

De Diamanten die de Arabyers ende Mooren noemen Almas, ende de Indianen van daer de Diamanten groeyen Yraa, ende die Malayen / al waerse oock ghevonden werden / Itam; Zy groeyen in't land van Decam, achter Ballagatte, by de stadt van Bisnagar, al waer zijn twee ofte drie Berghen daer mense graeft / welcke de Coningh vā Bisnaguar groot profyt doen: want doeter scherpe wacht houwen ende heeftse verpacht / midts dien dat alle Diamanten die over de 25. Mangelijns weghen / zijn daerenboven voor de Coningh; elcke Mangelijn zijn 4. greynē in't gewicht / ende so iemant ghevonden wert die de selfde verberghen / werden op lijf eñ goet gestraft. Daer is noch een anderen Bergh in't landt van Decam, die genaemt wort Roça velha, dat is soo veel als die oude Rootse; van hier comen de beste Diamanten / ende werden tot den meesten prijs vercocht / en de Diamantslypers en Juweliers en oock de Indianen weetense seer lichtelijck t'onderscheyden en te kennen. Dese Diamanten werden veel ghebracht te coop op een merckt / meghehouden werdt in een stadt / ghenaemt Lispor, welck leyt in't selfde landt van Decan, tusschen Goa ende Cambayen, al waer gaen die Banyanen ende Gusaratten van Cambayen en coopense op / en brenghense naer Goa eñ ander weghen, en zynder seer sichtyl op / so dat haer gheen Juwelier avantagie en heeft: maer bedrieghen dickwils den besten Juwelier vande Christenē, in dese voorseyde Roça velha vindtmen Diamanten diemen noemt Nayffes, al ghesneden / die also vande nature geproceert werden, men houtse in meerder estimatie als d'ander / principalicken vande selfde Indianen. Inde Estreycho ofte enghte diemen heet Tanjapura, een landt by Malacca, aen d'een zyde / is ooc een oude Rootse / diemen oock Roça velha noemt / daermen desghelijcks veel Diamanten vindt die seer excellent zijn zijn cleyn / maer seer goet / doch swaer van ghewichte / 'twelcke goet is voor den vercooper / maer niet voor den cooper. De Diamanten werden ghegraven ghelijc het Goud inde Mynen / en daermen het een jaer graeft de diepte van een mans lenghte / op die selfde plaets vintmē binnen drie ofte vier jaren weder Diamanten / die daer telcken weder aen groeyen, men vindt somtyts Diamanten van 100. ende 200. Mangelijns en meer: maer seer weynigh. Daer is noch een ander steen / diemē heet Topassio, welcke van coluer by naer den Diamant ghelijc is / doch is donckerder / ende is van minder estimatie, men vinter wel die vā groote valeur zijn in hare qualiteyt / werden oock ghegraven als de Diamanten / op veel plaetsen van Indien. Daer zijn oock witte Saffyren en Robynen diemen altemets qualijck kan uyt de Diamanten onderscheydē / dan die vande goede ende geexperimenteerde Juweliers en Diamant-slypers ghesien ende gheoordelt werden. Men vint op veel plaetsen van Indien een materiael by naer als Bergh Cristal / evenwel en is gheen: want men in Indien gheen Cristal en heeft / noch op gheen plaetsen van Orienten ghevonden werdt, dese materiael wert ghenaemt Berylo, heeft weynigh differentie van't Cristal / wort veel ghevonden in Cambayen, Pegu, eñ Seylon, zy maken daer veel dinghen af / als Pater Nosters / Siguetten ende andere duysent curieusheden die zy aende Christenen vercoopē ende oock selfs ghebruycken.

Waer de Diamant groeyē eñ wat soorte voor den Coningh eyghen zijn.

Waer de schoōste Diamanten ghevonden werden eñ waer die te coop comen.

Plaetse daermen natuerlijcke gesleypen Diamanten vindt.

Waer cleyne ende swaer Diamanten ghevonden worden.

Somtijdts Diamanten vā 100 eñ 200 Mangelijns / dat is vā 800 greynen ghevonden.

Topassio is den Diamanten ghelijck / maer so goedt niet.

Witte Saffiren eñ Robynē den Diamanten oock seer ghelijck.

Materie zijnde den Cristal de Montagne seer ghelijck.

Dat 86. Capittel.

Vande Robynen, Spynellen, Granaden, Esmeralden, ende andere edele ghesteenten.

De Robynen zijn veelderley / ende die beste zijn / diemen heet Carbunckels / welcke zijn de Robynen die over de 25. Quilaten passeren / welcke weynigh ofte seer selden ghevonden worden, De beste Robynen wie de beste coluer eñ wateren hebben / heetmen in Indien Tockes, welcke zijn ghelijck die Carbunckelen, daer zijn ander diemen noemt Ballax, welcke zijn wat

Onderscheyt der veelderley Robyne / ende welcke de beste zijn.

minder van prys als die eerste / zyn van coluer rosachtigh; daer zyn ander ghenaemt Espinellas, die hebbē de coluer bierachtigh/ dese zyn minder gheestimeert als die twee andere sorten: want en hebben dis rechte wateren vande Robynen niet. Daer zyn ooc Robynen op veel ander manierē/men vinter die witachtigh zyn/ welcke sommighe Diamanten ghelyck zyn/ als boven ghesept is; andere zyn vā coluer incarnaet/ ofte bynaer ghelyc witte krieckē die ryp zyn, men vint Robynen half wit half root/ sommighe half Robyn half Saffyr/ēn noch andere duysent duysdanighe soortē, d'oorsake daer van/ is als dat inde Steenrootsen ofte Bergen daer zy groeyen/ is haer eerste coluer wit / ende daer naer werdense door de hitte vande Son ghecureert en tot perfectie en rypigheydt ghebracht, ende als zy recht volcomen ryp zyn/ dan zynse van coluer root ghelyck die Carbunckelen ēn Tockes/boven verhaelt, ende yet ghebreeckende vande rechte rypigheyt/en datse te vroech werden uyt ghegraven / zyn haer coluren van diversche manieren ende ghelyckenisse/als boven verhaelt, eñ al wat zy minder zyn vāde rechte roodigheyt vande Tockes, zyn minder van prys en valuer/ evenwel naer dat zy schoon en perfect zyn/ worden gheacht eñ gheestimeert een jegelick in zyn qualiteyt.

Steenen die half Robyn eñ half Saffyr zyn/ende hoe dat by coamt.

De ghene die half Saffyr en half Robyn zyn/die de Indianen noemen Nilcandi, welck is te segghen / half Saffyr en half Robyn / is daerom dat die Robynen eñ Saffyren groeyen altemael in een Rootse/ waer van zy dickwils aen malcanderen half een en half ander ghevonden worden. De Robynen werden vande Arabyers ende Persianen ghcheeten Iacut, ende vande Indianen Manica.

Tweederley Saffyren.

De Saffyrē zyn tweederley te weten / van coluer doncker blau/en d'ander licht blau; die Iacinten, Granaden, ende Robaffen, zyn oock soorten van Robynen/ doch seer weynigh gheacht; die Indianen heetense geel/ēn incarnate Robynen/en alsoo voorts naer datse van coluer zyn.

Plaetsen daer Iacinten eñ Robassen so veel zyn datmen 20. om een of twee stuyvers coopt.

Dese Iacinten, Granaden ende Robassen zyn in soo grooter menichten / in Cananor, Calecut, eñ in Cambayen, so datmē die op alle merckten ende hoecken vande straten te coop heeft by ghcheel Corgias, elcke Corgia zynde 20. stuyvers / ende gheven die Corgia om een stuyver ofte twee ten hooghsten/soo veel als men begeert/ēn is te verstaen vande cleynste soorten. De Saffyren en zyn van so grooter estimatie niet als de Robynen / doch is oock een vande precieuste steenē naer de Diamanten ende Robynen.

Waer de Robynen ende Saffyren ghevonden worden/ eñ welck de beste zyn.

De Robynen/ Saffyren/ ende die andere ghenoemde steenen/ groeyen ende worden ghevonden inde Rootsen als Diamanten, comen uyt Calecut, Cananor, ende van veel plaetsen van't landt van Bisnagar, ēn die meeste uyt het land vā Seylon, welcke wel vande beste zyn: maer die van't landt van Pegu werden voor de fynste gheacht/al waerder seer veel zyn.

Waer de Esmerauden groeyen/ ende waer op gheeert ende ghesleten werden.

De Esmerauden/ die de Indianen heeten Pache, ende de Arabyers Samarrut, dese en zynder gheen in gheheel Indien/ hoewel men seyt datter sommighe ghevonden worden / maer weynigh/ en seer selden; werden daer veel ghebracht van Cayro uyt Ægypten, diemen ooc heet Orientales, dese werden in Indien veel gheacht/ om dat daer weynigh zyn; Van Spaensch Indien wordender noch veel ghebracht / eñ veel ghevoert naer het landt van Pegu, al waer zy seer ghesleten werden en veel geestimeert/so datter veel Venetiaenders (die derwaerts gerrocken zyn met Esmerauden/ eñ die ghewisselt aen Robynen) ryck niet ghewordén zyn / om datmen aldaer de Esmerauden liever heeft als de Robynen; alle dese voorseyde ghesteenten werden oock veel gebruyckt inde Apotekerie ende Medicynen.

Waer de Turkoysen met menichten ghevonden eñ verhandelt worden.

Die Turkoysen worden ghevonden in Persien by groote menichtē/ende comen altemet in Indien over Ormus by hondert ponden tessens/ te weten/ met aerde met al, werden in Indien weynigh gheacht: want die Indianen eñ Portugesen en draghense niet veel/ maken daer weynigh werck af.

Waer de Iaspes/ Crysolita ende Amatisten meest groeyen.

De Jaspe is seer veel in't landt van Cambayen, maer van weynigh estimatie, zy maken daer in Cambayen Schottelen ende Coppen af / is van coluer groen ghelyck die Esmerauden. De Crysolita ende Amatisten zyn veel in't Eylandt van Seylon ende Cambayen, ēn in Ballagatte.

Steenen die goet zyn voor bloetstempen ende voor vrou die soch te vermeeren.

Den steen ghenaemt Alakecca, wert ooc genaemt Bloet-steen: want stempt metter haest het bloedt / ende ander steenen diemen noemt Melck-steenen: want is goet voor de vrouwen om melck ofte soch te gheven, dese en dierghelycke steenen zynder in grooter menichtē in Cambayen ende Ballagatte, en brengense tot Goa te coop, zy maken daer Pater-nosters/Signetten/Ringen en ander duysent curieusheden af / werden veel gheacht: want een Signet van dusdanigen steen ghelden twee ende drie Pardauwen 'tstuck,

Veel Barnsteen in Cambayen.

Men vint in Cambayen oock seer veel Alambre ofte Barnsteen waer van zy oock veel Ringhen ende Paternosters/ en ander dierghelycke dinghen maken / wordt veel ghesleten.

Den Agaetsteē/ in Duyts Catten ooghen ghesept/ comt uyt Cambaye Pegu ende Seylon.

Daer zyn oock steenen diemē by de Portugesen Olhos de Gato heet/ is soo veel te seggen als Catten ooghen (welcke die Agato is) om de ghelyckenisse die zy daer vā hebbē/ en zyn vande selfde coluer ende fatsoen; comen uyt Cambayen; maer de beste uyt Seylon eñ Pegu; worden weynigh naer Portugael ghebracht / want en zynder niet seer gheestimeert/ ende oock om datzy meer in Indien ghelden als in Portugael: want de selfde Indianē houdense in grooter weerden/ principalick die Chynen/ al waer zy veel ghevoert eñ beter gheacht en vercoft werden als eenighe ander ghesteenten.

Vande sonderlinge virtuyt die den Agaet hebben soude.

De Indianen seggen dat dese steen een proprietept en virtuyt heeft ebmen te conserveren inde rycdomme dien hy besit eñ heeft / ende datse niet sal verminderē: maer wel vermeerderē. De Seylsteen die de Portugesen noemē Pedra de Cevar, wort in Indien op veel plaetsen ende seer veel ghevonden; Die Indianen seggen/ so wie datse ghebruyct dagelycks een weynighsken in't eten/datse een onderhout inde jeucht/sonder wesen van out te krygen/ waer door de Coningen ende groote Heeren van Indien ghebruycken daer potten ende vaten af te doen maken/ om haer eten in te koken/om/so zy ghelooven/ hare jeucht daer met te onderhouden.

Dat 87. Capittel.

Vanden steen Bezar, eñ andere tegen fenijn.

De steenen diemē noemt Bezar, welcke comen uyt Persien/ van't Land ofte Provintie ghenaemt Carassone, ende ooc van andere plaetsen van Indiē,

groeyen

Hoe de Bezar steenen in Schaps ende Bockens Maghen wassen.

groeyen binnē inde Maegh van een Schaep ofte Bock/ eñ is ghewossen op een dun stroyskē/ 'twelcke in 't midden leyt / al waer den steen om groeyt / alsmen dickwils by experientie het stroyken daer in vint, den steen is seer slecht ende glat van buyten, van coluer doncker groenachtigh. Dese Bocken worden vande Persianer ghenoemt Pazan, waer

Waeromme dese steen Bezar ghenoemt is.

om heeten den steen Pazar, ende de Portugesen gheorrumpeert Bazar ofte Besar, ende de Indianen Pedra do Bazar, welc is so veel als Merct-steen: want Bazar onder die Indianen is te beduyden Merckt ofte plaets daermen alle eetware spysen veyl hout ende vercoopt, om die selfde oorsake heetmen aldaer het minste ghelt Basarucos, ghelijck oft men wilde segghen Merckt-ghelt. Dese steen Bezar is seer costelicken/ ende wert veel ghe-

Dat Bezar-steen tegens fenijn ende ander qualen beter dā Eenhoorn geacht.

bruyckt in Indien teghens alle fenijn ende cranckheden / en wert meer gheacht als eenighen Eenhoorn in Europa: want is seer geexperimenteert/ ende wort tot grooten prijs vercocht, hoe datse grooter ende swaerder van ghewichte zijn/ hoe zy beter zijn eñ meer virtuyt hebben, die ghemeenen zijn van drie vier ende vyf octaven ghewichte/ som min/ ander meer. Werden oock veel naer Portu-

Plaetsen daer veel Bezar steenen ghevonden worden.

gael ghebracht ende veel gheacht. Die plaetsen daerse meest gevonden werden is als voren/ in Persien/ ende oock in 't Eylandt ghenaemt Insula das Vacas, ofte 't Eylant vande Koeyen; leyt voor aende mont vande inganck van Cambayen, dicht bydē custe/ alwaer die Armaden vande Portugesen dickwils gaen eenighe verversschinghe halen/ eñ dooden veel vande Schapen ofte Bocken/ al waer zy dese steen Bezar veel in vinden. Des-

Costelijcke steenen in Verckens Gallen ghevonden.

ghelijcks in 't landt van Pan, by Malacca, worter oock veel ghevonden, in 't selfde lant van Pan vintmen een steen binnen inde Gal van een Vercken/ die welcke houdē in meerder weerden teghen alle fenijn ende cranckheden als den steen Bezar; De Portugesen heeten die Pedra do Porco, dat is: Vercken steen; werdt veel in Malacca verhandelt; zy

Ghedaente der selver oock hoe ende waer toe die ghebruyckt worden.

is van coluer claer rootachtigh/ ende bitter in 't smaken / ende in 't tasten als Fransche Zeep, alsmen die wil gebruycken/ eñ iemant te drincken gheeft / soo werptmen die in een cop met water, ende latent also een weynigh staen / ende alsdan treckense weder uyt/ soo salt water bitter wesen/ ende reynighen alle fenijn datmen in 't lijf heeft/ als by experientie dickwils ghevonden is gheweest. Den steen Bezar is hert als steen: maer van ghe-

Middelen waer door dese steenen in der Beesten Magen ende Gallē groeyē souden.

wichte licht, men presumeert dat dese steenē groeyen inde Maegh vande Bocken ende de Galle vande Verckens, door virtuyt vande cruyderen die dese dieren eeten inde weyden daer zy gaen/ ghelijck wy vande Rhynoscero ghesept hebben/ aenghesien dat zy alleenlick op de bovenghenoemde plaetsen groeyen eñ op andere plaetsen niet/ daer dese beesten oock zijn. Inde stadt van Vlrabado, in 't lant achter Goa, van Ballagatte, wort ghevonden een

Ghedaente des steens Pedra Armenia / waer die ghevonden wort/ ooc van zijn waerdye ende virtuyt.

steen die de Arabyers noemen Hagerarmini, ende vande Portugesen Pedra Armenia, eñ om datter oock veel ghevonden werden in Armenia, soo wordense in 't ghemeen alsoo gheheeten; is blauw / ende treckt wat naer claer groen; De Mooren besighen die veel inde purgatien ende teghen andere siecktē. Beholven dese voornoemde steenen/ soo zijn daer noch veel soorten van ghesteenten / soo eedele als teghen fenijn ende andere cranckheden/ ende van veel proprieteyten ende virtuyten, ende om dat zy weynigh bekent ende vervoert worden / hebbe alleenlick mentie ghemaect vande ghene diemen daghelijcks verhandelt ende overal vervoert werden en bekent zijn.

Dat 88. Capittel.

Een cort verhael ende instructie vande Diamanten, Robynen, Esmeraulden, Peerlē, ende andere eedele ghesteenten, hoemen sal verstaen die selfde te recht te kennen, ende rekeninghe maken om die te waerderen op harē rechtē prijs eñ valeur, &c. Ten eersten vande Diamanten.

Hoemen de Diamanten by den ghewichte ende dickte kennen can/ so wel in als uyt de Ringhen wesende.

In den eersten so is te verstaen dat den Diamant de Coningh van alle eedele ghesteenten is / ende dat door oorsake om datmen die vercoopt by het ghewichte/ ende heeft sekere dickte daer zy naer ghewrocht wert: want soo zy meer heeft en deucht niet/ ende min hebbende kanmen terstont sien ende bekennen, by welcke dickte al staet zy inden rinck/ kanmen sien ende resolveren hoe veel dat zy weeght/ luttel min of meer, ende uyt den Rinck wesende/ so weegt men die/ om also met sekerheyt te waerderen die valeur vanden selfden Diamant. Men

Hoe men de Diamanten in oude tyden waerdeerde.

vindt oude eñ antijcke memorien/ waerinne gheschreven staen de prysen vande steenen/ te weten/ een Quilaet tot soo veel/ twee Quilaten tot so veel/ ende drie Quilaten, &c. eñ so voorts vervolgende van alle prysen eñ ghewichten, ende om datmen doen daghelijcks so niet en handelde met coopen ende vercoopen/ als hedensdaegs/ so wast altoos nodigh zijn memoriael by hem te draghen/ en is te verstaen vande prysen vande perfecte ende schoonē steenen sonder fauten ofte maculen:

Onsuyvere eñ ghequetste steenen zijn qualick te waerderen.

want wesende onsuyver ofte hebbende eenighe fauten ofte letsels / so ist qualicken die te waerderen / door oorsake vande letsels ofte fauten diemen daer in vint. Men vint somtijts groote Heeren ende Princen/ die weten willen d'oorsake van so grooten valeur/ als

Antwoort op een Coninghs vrage / belanghende de waerde der ghesteenten.

die ghesteenten ghelden / en dit heeft ander geen antwoort/ dan daerom datmen die alsoo coopt ende vercoopt: want alle dinghen en is niet meer gheacht dan daermen die om coopt ende vercoopt, ende oock soo is daer rekeninghe ende reden/ de reden die daer toe zijn/ dat soo een Diamant van een Quilaet alleen ghelt vijftigh Ducatē/ hebbende goede perfectie; dese selfde reden is daer dat een groote steen ofte Diamant magh gelden 30 ende 40. duysent Ducaten/ hebbende groote ende perfectie naer advenant; ende die ghesteenten/ so cleyne als groote/ dienē tot noch toe vercocht heeft / en hebben noyt soo leegh gheweest dat zy uyt hare rekeninge eñ prijs vercocht zijn gheweest, eñ om wel te mogen

Hoemen de groote Diamanten / Robynen/ ende ander gesteenten sekerst waerderen moet.

waerderen die groote Diamantē is nodigh te weten/ te determineren wat een Diamant ghelt van gewighte van een Quilaet alleen/ eñ een Robijn dienende om den selfden Diamant te accompangeren/ desgelijcks een Esmerault noch min noch meer ende wel ghedetermineert hebbende hoe veel quaet dat het doet/ die fauten eñ letselen en vuyligheyt die den selfden Diamant soude mogen hebben/ ende het selfde afgheslaghen inden prijs gelijc als reden is te waerderen Diamantē/

Robynen/

Robynen/Esmerauldden/Orientaelsche/ van wat groote die souden moghen wesen. Wy sullen eerst stellen vande Diamanten: want die ander worden naer den Diamant ghewaerdeert/ende sullen verclaren de perfectie die zy hebben moeten. Den Diamant die in

Wat fatsoen die perfecte tafelen van Diamanten hebben moetẽ.

als perfect is / moet van lavuer wesen dat den bovensten tafel so groot is dat twee tafelkens van't laveur vande zyde maken een tafel van boven/ ende dat het schynsel van't lavuer / van't onderste vande Diamant die drie daer van een tafel van boven maken/ en moet in als diep wesen nae advenant/ en die tafelkens van ter zydẽ moeten hangen naer die tafel so seer als die Pavellionen en Tenten hanghen naer den appel/ wesende vande geheele diepte/ ende moet een weynigh meer lanckwerpigh als viereant wesen/ en dat niet meer./ dan datmen effen can kennen welcke die lencte is ende die breete/ ende moet wesen sonder eenige fauten vande hoecken en canten/ en alle die vier hoeckẽ scharpachtigh en suyver/ en van goede wateren/ cristalynen en doorluchtigh claer/ datmẽ niet en can mercken dat hy naer eenighen coluer treet/ en dat zy niet droevigh van water is / van claer en suyver; en zynde de Diamant met alle dese

Waer dye der perfecte Diamanten.

perfectie/ ghelt seer wel vyftigh Ducaten/ wesende van een Quilaet: maer om datmen dese perfectie weynigh vindt/ ende weynigh persoonen verstaent hem/ so sullen wy stellen dat een Diamant van goetheyt en perfectie naer die ghemeene gissinghe van ghewichte van een Quilaet ghelt 40. Ducaten / en hier mede sullen onse rekeninge maken/ ende hebbende een cleyn ofte groote Diamant / ofte van wat gewichte/ goetheyt ende quaetheyt dat hy soude mogen wesen/ so moetmen eerst considereren ende weten wat dat hy weeght/ ende alsment u niet en can geseggen/ so moet ghy by u selven considereren naert oogh / en

Watmen in't waerderẽ der Diamanten wel aenmercken ende overleggen moet.

set hem altoos op weynighee ghewicht als u dunckt dat hy mach weghen/ op dat ghy altoos seeckerste moeght waerderen ende binnen besten blyven / ende hebbende ghedacht van dat hy soude moghen weghen/ soo hout dat in u memorie/ ende sult segghen aldus: So daer een Diamant waer die een Quilaet woegh ende hadde waterẽ als dese/ en waer soo perfect/ ofte hadde die canten minder by respect als dese/ ofte dat hy hadde eenige onsuyverheydt by respect als dese/ ende alle die duecht ofte onduecht ghelyck als den Diamant soude mogen wesen/ ende considereert wel wat dat soude mogen ghelden een Diamant / wesende van qualiteyt als dien ghy wilt waerderen/ ende dat hy niet meer en woegh als een Quilaet, ende hebbende wel ghedetermineert wat dat hy soude moghen ghelden/ eer op het minste als te veel: want het is beter dat ghy een duue stelt op eẽ prijs die het wel mach ghelden / als op een prijs daer twyfel aen soude vallen oft het waer-

Hoemen in't waerderen der Diamanten elck Diamant met zyn eygẽ gewicht vermeeren ende voorts handelen moet.

digh is / sult den prijs in u memorie houden als voorseyt is/ ende sult wederkeerẽ tot het ghewicht die den Diamant weeght/ 'tzy luttel ofte veel/ ende sult het selfde gewichte dupliceren/ te weten/ doender noch eens so veel by/ te weten/ soo zy twee weeght/ sult nemen ander twee/ ende multipliceerẽ met malcander ende seggen 2. maels 2. zyn 4. Weeght het drie multipliceerẽ met andere drie ende maken 9. ende so voorts naer advenant/ so suldy alle Diamanten multipliceren in't gewicht van wat ghewicht datse soude moghen weghen / ende nemen altoos noch soo veel daer by/ en multipliceren met malcanderen/ ghelyck als ghesept is , ende dat alsoo daer uyt comt ofte dat die somme van sulcken multiplicatie beloopt/ sult ghy multipliceren met den prijs ofte 'tghelt dat ghy ghewaerdeert hebt dat sulcken Diamant weerdigh is/ wesende van een Quilaet, ende dat alsdan ghevondẽ wert vande leste multiplicatie/ dat is den selfden Diamant waert / ende wesende dat in't ghewichte eenighe halve in comen/

Hoemen in ghebroken ghetalen handelen sal om Diamantẽ te waerderen.

ghelyc of zy woegh 2½. Quilaten, so sult ghy die altemael in halve Quilaten makẽ/ welcke zyn vyf halve Quilaten , ende sult seggen vyf maels vyf zyn 25. ende dese 25. sult multipliceren met den prijs dat een half Quilaet ghewaerdeert is/ en dat daer van procedeert is de waerdye van alsulcken Diamant, ende oft sake waer dat den Diamant soo cleyn waer / dat het ghewicht van een greyn min ofte meer daer in comt/ so suldy alle die ghewichten reduceren in greynẽ/ ende multipliceren als boven/ en dat vant ghewichte procedeert is de waerdye van alsulcken Diamãt als ghy wilt waerderẽ ofte waerdeert:

Exempel in't waerderẽ der Diamanten van ongebrokẽ ghetalen.

Exempel / daer is een Diamant die weeght twee Quilaten, welcke is van sulcken qualiteyt dat wesende van een Quilaet, soude 40. Ducaten weert wesen/ ende wesende van een half Quilaet, 10. Ducaten/ en van een greyn 2½. Ducaten, Nu/ om te weten wat dese Diamant van 2. Quilaten weert is/ so suldy segghen 2. maels 2. zyn 4. dese 4. sult multipliceren met 40. Ducatẽ/ welcke is die waerdye/ wesende vã een Quilaet, so comter 160. Ducaten/ welcke is den prijs van dese Diamãt

Exempel in't waerderẽ der Diamanten van ghebrokẽ ghetalen.

van 2. Quilaten. Als ghy nu hebt een Diamant/ welcke weeght 2½. Quilaten, dat zyn vyf halven/ sult segghen/ vyf maels vyf zyn 25. dese 25. sult multipliceeren met 10. comt 250. Ducaten / can dat den halven Quilaet cost 10. Ducaten/ dat is den valuer van 40. Ducaten een Quilaet, so comt dẽ Diamant van 2½. Quilaet te gelden 250. Ducaten, wesende nu dat een Diamant weeght 7. greynen/ sult segghen 7. maels 7. zyn 49. dese 49.

Hoemen handelen sal in't waerderẽ der Diamanten als zy gheen Quilaten maer sekere greynen weghen.

sult multipliceerẽ met den prijs dat eẽ greyn comt te costen / welcke is 2½. Ducaten / soo comt te ghelden een Diamant van 7. greynẽ 127. Ducaten ; Op dese manier soo cannmen altoos weten wat een Diamant waerdigh is/ als ghy de prijs van een Quilaet ghedetermineert hebt/ ende daer naer het gewicht vande Diamant die ghy waerderẽ wilt/ als by dese exempelen verhaelt is/ ende sult alsoo met grooter facilitept u rekeninghe maken. Daer zyn nu somtijts Diamanten die macülen ende fauten hebben en onsuyver en onperfect zyn / ende en ghelden nypst gheen 40. Ducaten/ zyn van minder prijs naer dat die fauten/ letselen ofte onsuyverheyt luttel ofte veel zyn/ en moghen ghelden een Quilaet 36. 35. 34. ende 30. Ducaten/ ofte eenigen anderẽ

Onderrechtinghe op onsuyvere ende ghequetste Diamanten.

prijs / naer datmen bevindt dat die fauten hem hinderlyck zyn. Op dese manier soo ist qualick ende moeylicken te weten wat een halve Quilaet oft greyn soude weert wesen/ ende sult aldus doen: So wanneer ghy ghedetermineert hebt die waerdye van een Quilaet, naer dat u dunct dat den Diamant soude moghen ghelden/ ende dat in't ghewichte vande selfde eenige halve Quilatẽ ofte greynen in quamen/ soo moet ghy eerst weten de

valuer

Onderscheyt der waerdyen van Diamanten als zy Quilaet/ halve Quilaten ofte greynen weghen.

valuer wat hy soude mogen gelden/ wesende van een Quilaet, ende maken dan u rekeninghe dat het vierendeel van sulcké prijs is de waerdye van een halve Quilaet, soo is dat wanneer een Quilaet ghelt 40. Ducaten/ soo ghelt een halve Quilaet 10. Ducaten/ eñ een greyn derdehalf Ducaet: want vier greyné is een Quilaet; ghelt het Quilaet 36. Ducaten/ soo ghelt een half 9. Ducaten/ ende een greyn 2. Ducaten ende een Testoen/ en soo voorts naer advenant kannen weten van alle Diamanten/ van wat qualiteyt die souden moghen wesen. Dese selfde rekeninghe maeckt men oock met die dunne Diamanten/ Robynen ende Esmeraulden/ die van meerder prijs zijn/ als wy naemaels sullen seggé; soo is te weten/ so een Robyn is van sulcken qualiteyt dat hy mach acompangeren een Diamant van een Quilaet ghelt 70. Ducaten/ ofte datter zijn die in't ghewicht acompangeren van een halve Quilaet ofte greynen/ so moet men zijn rekeninge maken met halve Quilaten ofte greynen/ eñ is u altoos noodigh den prijs van een Quilaet, ende sult weten dat het vierendeel van 70. Ducaten ghelt een halve Quilaet, ende het vierendeel van dat een halve Quilaet comt te kosten/ dat is den prijs van een greyn/ ende sult also u rekeninghe maken naer den prijs op dese selfde manier vande Esmeraulden/ elck naer zijn prijs ende ghewicht. Daer zijn nu sommighe Diamanten die dun zijn ende hebben een groote schijnsel/ dewelcke ghelden meer dan zy weghen/ ende minder dan zy schijnsel hebben/ hebbende een Diamant een gantsche dunne tafel ende wat leech/ hebbende boven zijn perfectie in't lavuer ghelijc als wy segghen vande dicke Diamanten die perfect vã tafel/ zyden ende hoecken zijn, Dese sulcken Diamant gheeft een schijnsel van twee/ ende weegt maer een/ waer een hebbéde het schijnsel van wat groote dat het soude mogen wesen/ wesende boven ghewrocht eñ in perfectie/ ende onder gheheel dun/ soo moeghdy altijdt u rekeninge maken/ wesende onder dun/ dat zy die helft minder weeght als zy schijnt/ eñ is dat zy eerst onder niet gheheel dun is/ sal meer weghen: maer 't ghewicht in doet hem gheen profijt; ende hebbende die tafel boven cleynder/ ende die zyden grooter/ so sal zy oock meer weghen: maer het ghewicht en comt niet te profijt/ ende moeght altijt u rekeninghe maken dat zy de helft weeght van dat zy schijnt/ ende wesende van onder niet gheheel dun/ sal meer weghen: maer het selfde ghewicht en is hem van gheender weerden; ende hebbende die tafel cleynder/ eñ die hoecken ende zyden groot/ soo sal zy oock meer wegen/ maer t'ghewicht en comt niewers toe te goet/ ende moeght altoos u rekeninge maken dat het maer die helft weeght van dat het toont: want eermen concerteert eñ bereyt/ so salt genoech verliesen van dat het meer weeght, ende so daer waren Diamanten die de tafel groot haddé van buyten van sulcken fatsoen/ ende de canten cleyn/ dese en sal niet half weghen ghelijck hy wel thoont/ eñ daerom en is hy niet te quader/ dan als die canten seer veel te cleyn waren, So daer een Diamant waer onder gheheel dun/ ende boven ghelaureert/ ende hebbende die andere perfectie als dat behoort/ is weert/ wesende van een Quilaet allen 70. Ducaten/ eñ hebbende eenige fauten ofte maculen/ een yegelic

Waerdye der Robynen die den Diamanten op hare ghewighten verselschappé moghen.

Hoemen de Esmeraulden waerdeert.

Onderscheyt der dunne eñ wel schijnende Diamanten/ ende haer waerderinge.

Wanneer de Diamanten min of meer weghen dan zy schijnen.

Hoemen de rekeninghe maeckt in't waerderé der beter schijnende dan wegen de Diamants

mach considereré het quaet dat hem die fauten doen/ ende conforme van dien soo mach men die den prijs setten en waerderé/ en maken daer naer zijn rekeninge ghelijc als van die dicke Diamanten/ doende altoos zijn rekeninghe vande helft van't ghewicht dat hy schijnt te hebben/ te weten/ soo hy schijnt te hebben 2. Quilaten, maken die rekeninghen van een Quilaet, ende so hy thoont te hebben drie Quilaten maken de rekeninghe van ses greynen/ welcke is die helft; ende so in't ghewicht comen eenighe halve Quilaten/ so sult ghy besien den prijs die het ghelt/ wesende van een Quilaet, eñ hoe veel dat het die halve comt/ en hier mede u rekeninghe maken als voren verhaelt is by de dicke Diamanten ende inde greynen/ desgelijcks: want daer en is anders gheen differentie als inden prijs: want een perfecten ende suyveren diamen Diamant van een Quilaet gelt eñ is waert 70. Ducaten/ ende also in meerder ofte minder ghewicht naer advenant/ etc.

Hoemen de ghebroken ghewichten van beter schijnende dan wegé de Diamant waerderé sal.

Dat 89. Capittel.
Vande Robynen.

SO wanneer ghy hebt een Robijn om te waerderen/ die ghelaureert is tafels ghewijs/ ende dat sulcken Robijn dient om te acompangeren een Diamant vande selfde ghewichte ofte Quilaten/ ende so veel Quilaté inde coluer/ eñ so wanneer dat zy heeft 24. Quilaten inde coluer eñ perfectie/ ghelijck alst Gout van 24. Quilaten/ soo ist voor seker dat hy fijn is in goedt. Den Robyn en vercooptmen niet by ghewichte/ ende dat om dieswille dat hy gheen seliere dicke en heeft: want veel maken die dun door subtijlheyt/ ende om haer beter te komen om den grout ofte bladé daer onder te legghen/ ende mach oock wel dun wesen/ maer niet al te veel dat het hem eenige letsel doet. Soo een Robyn gheheel ende gantsch perfect waer/ so inde coluer/ suyverheyt/ dicheyt/ in't lavuer ende fatsoen/ gelt 100. Ducaten: maer daer zijnder weynigh die geheel perfect zijn/ principaliick als zy groot zijn/ hebben altoos eenige fauté ofte besmettinge die bedect zijn eñ verborghen/ en ander dierghelijcke; ende die de rechte perfectheyt heeft vindmen weynigh/ en oock weynigh hebben daer recht verstant af/ daerom so sullen wy stellen/ om onse rekeninge te maken/ dat een Robijn/ die in ghemeen verthooninghe ghehouden werdt voor perfect eñ goet/ is weert 70. Ducaté/ waer ende sullen onse rekeninghe maken. Soo dat wanneer een Juwelier ofte Steen-slyper een ander onderrechte van een Robijn/ die welcke hy niet by hem en heeft/ dan alleenlic seyt aldus: daer is een Robijn vande groote die enach acompangeren ofte ghesellschap houden een Diamant van so veel Quilaten/ ende heeft so veel Quilaten van coluer/ waer door den anderen genoech verstaet wat coluer eñ groote dat hy heeft, hebbende nu een Robyn ofte Robynen tafelen ofte onghesleyen/ ende sult die waerderen/ ofte wilt weten wat die ghelden/ sult by u selven considereren ende segghen aldus; soo daer waer een Robijn die niet grooter en waer/ eñ alleenlick dienden om te acompangeren een Diamant van een Quilaet/ ende dat zy van sulcké coluer/ suyverheyt eñ qualiteyt als dese groote/ ende dat zy hadden die

Kenteyckené om té opaciste Diamant te kennen.

Oorsaec waerom datmen de Robynen niet by't ghewicht vercoopt.

Hoe veel een oprechte Robijn waert is.

Op wat manier datmen de Robynen waerderen sal teghen de Diamanten.

fauten

fauten naer respect als dese / wat soudese gelden / ende wel gheconsidereert hebbende die qualiteyt / goetheyde / ofte quaetheydt / ende fauten / hoe deel dat het abateert / ende den prijs ghestelt hebbende dat hy souden moghen gelden / wesende om te acompaengeren een Diamant van een Quilaet; dese prijs houdt in u memorie / ende besiet den Robyn wel wat groote dat hy heeft / ende wat ghewichte van Diamant / met die heele diepten dat hy soude moghen acompaengeren / ende oock oft zy noch rau ende ongeslepen is / considereert hoe veel dat zy af sal moeten gaen in het slypen / ende dan wat groote dat zy sal blyven naer datse ghelaureert is / hebbende aldus ghedetermineert / ende wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / soo suldy nemen noch soo veel ghewichte / ende emultipliceren dat met het ghewicht dat ghy ghevonden hebt / dat het soude gelden acompaengerende een Quilaet / ende dat daer van procedeert / dat is de waerdye van alsulcken Robyn / in somma dat wanneer ghy ghedetermineert hebt wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / sult u rekeninghe maken ghelyck als oft een Diamant waer / ende dat procedeert van het ghewicht / sult emet den prijs multipliceren / het welcke ghy bevindt dat gelt gheselschap houden / een Diamant van een Quilaet alleen.

Hoe datmen de ongheslepen Robynen waerderen sal

Die Robynen die ongheslepen zyn / ende gheen Tafels moghen werden / is te verstaen / dat wanneer zy verer alsoo ongheslepen zyn / alsse gheslepen soude wesen; Desen salmen considereren den prijs naer den Diamant / dien hy mach gheselschap houden / ende die hooghte ofte diepte van de Steen / ende daer naer die coluer / ende goetheydt / ofte quaetheydt / ghelyck als het valt / ende maecken daer naer zyn rekeninghe ghelyck als vande Tafelen / ende gheslepen / ende van die Diamanten;

Beschrijvinghe van diversche fatsoenen van Diamanten

Daer zyn oock Diamanten die en zyn gheen fatsoen van Tafels / ende hebben goet fatsoen voor eenighe Juweelen / ghelyck als zyn die punten drie kantigh / harten / ende ander dierghelycken labueren / om die fauten daer uyt te doen / ende worden alsoo ghewrocht om die ghewicht ende groote te houden / wesende een van dese perfeckt op zyn manier / en gelt soo veel met als die Tafels: want hebben dickwils te veel dickten onder / het welcke 't ghewicht maeckt: maer en is tot gheenen profyt: maer doet er schade / ende wesende gheheel ende gants dun onder / ende hebbende van buyten alle andere perfectien in als / is soo veel waert als een Tafel die dick is / met zyn gheheele diepte / het welcke is ses en veertigh Ducaten / wesende van een Quilaet / ende hebbende van dese eenighe / sult daer met handelen als met de ander / te weten / sult considereren wat dat zy soude moghen gelden / wesende van een Quilaet / ende maken daer naer die rekeninghe ghelyck van de ander als voorseyt is.

Dat 90. Capittel.

Van de Orientaelsche ende ouden Esmerauden: want die vande Eylanden van Spaensch Indien en is noch niet gheresolveert oft zy fijn zijn ofte niet.

Hoe veel dat een perfeckte Esmeraude waerdich is.

Die oude Juweliers segghen soo verr dalsmen vont een Esmeraud die perfeckt waer in als / te weten / van coluer / suyverheydt / fatsoen / ende dickte / dat hy weerdich soude wesen soo veel als drye Diamanten / het welcke naer onse rekeninghe wesen soude 120. Ducaten / ende ick ghelove wel dat het waerachtigh is. Maer tot noch toe en isser noyt ghevonden die in als perfeckt is gheweest / noch groot noch cleyn; Men vinter wel die perfeckt zyn / te weten / van coluer ende fatsoen: maer van suyverheydt ende claerheydt niet een: want hebben altoos eenighe vettichheydt van binnen / ghelyck als groen cruyt / ende dierghelycken / waeromme sullen wy om onse rekeninghe te maecken / stellen als dat een Esmeraud in ghemeen verthooninghe / estimatie / ende perfeckheydt / gelt tachentigh Ducaten / wesende van de groote dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet alleen:

Hoe veel dat een ghemeene Esmeraude waerdich is.

want al ist dat hy eenighe groene cruyden van binnen in heeft / alsse niet te veel en zyn / wordt al even wel voor perfeckt ghewaerdeert / hebbende alle de ander perfectie die zy behoort.

Wat Robyns voor perfeckt [illegible] worden

Hebbende nu een Esmeraud ofte Esmerauden om te waerderen / het zy ongheslepen ofte een Tafel / is eerst noodich te considereren die groote / ende wat ghewicht ofte groote van een Diamant dat hy soude moghen gheselschap houden / ende daer naer soo besiet die fauten ofte goetheydt dien hy heeft / ende aenmerckt wel wat dat eenen alsulcken Esmeraud souden weert wesen / als hy niet grooter en waer als een Diamant van een Quilaet /

Hoe datmen een Esmeraude waerderen sal teghen een Diamant.

ende dit wel ghedetermineert hebbende / soo suldy u rekeninghe maecken ghelyck als met die Robynen / welcke is te nemen het ghewicht van de Diamant / daer ghy hem by vergheleken hebt / ende emultipliceren dat met noch soo veel / ende dat daer van procedeert / multipliceren emet den prijs / die ghy die een Quilaet ghewaerdeert hebt / ende dat daer van comt is de valuer van alsulcken Esmeraud / ende op dese manier suldy doen met alle Esmerauden die ghy waerderen wilt / het zy groot ofte cleyn / goet ofte quaet / altoos wel considererende die fauten / quaetheydt ofte goetheydt die hy soude moghen hebben / ende naer dien hem waerderen / ende den prijs stellen /

Instructie ofter greynen inde Diamant waren hoemen die teghens de Esmerauden rekenen sal.

ende soo daer halve Quilaten ofte greynen in het ghewichte (van de Diamant / daer ghy hem by ghelyckt) waer / soo moet ghy u rekeninghe maecken emet halven ende greynen / als van de Diamanten ende Robynen / hier vooren verhaelt is. Wanneer ghy wilt waerderen eenighe ghesteenten / is u noodich goede opsicht te hebben / ende considereren soo het Diamant is / van wat water / ende fatsoen / oftse al zyn diepten heeft oft meer / oftse onsuyver is / of eenighe fauten aen de kanten zyn / oft in het labuer /

Waerschouwinghe in't waerderen van de Diamanten.

ende wat schade ende abatement dat het hem wel doet / inde waerdye ende prijs van de perfectie / op dat ghy niet en dwaelt in het setten van de prijs / ende wat dat hy soude moghen gelden / wesende van een Quilaet / om alsoo daer naer u rekeninghe te maecken als verhaelt is.

[illegible] vande Robynen.

Soo het een Robyn is / aenmerckt wel van wat groote dat hy is / en wat ghewichte van Diamant dat hy mach acompaengeren / ende set hem altoos in minder

groote als in tweer/ op dat ghy niet bedroghen uyt en comt/ en considereert wel wat coluer dat hy heeft/ oft hy eenighe Cassidonie heeft/ oft onsuyver is/ oft hy dun is/ oft eenighe andere fauten dien hy mach hebben/ oft hy eenighe ghebreken heeft in't lavuer/ ende wat schade ende abatement hem die fauten moghen doen/ inde prijs van de perfectie/ ende inde groote en ghewicht van de Diamant/ die hy mach gheselschap houden/ ende besiet dat ghy hier niet in en dwaelt: want soo ghy hier in dwaelt/ salt altemael faelgeren, Desghelijcks inde prijs te setten/ wat dat hy soude moghen gelden/ wesende van de groote/ om een Diamant van een Quilaet gheselschap te houden/ om alsoo u rekeninghe te maecken van de ghewichte die zy meer ofte min soude moghen hebben; Dat ick van de Robynen segghe/ moetmen oock verstaen vande Esmeraunden/ diemen heet Orientaelsche/ noch min noch meer op die selfde manier; Daer zijn ander roode ghesteenten/ diemen Espinellen noemt/ en andere van diversche soorten/ ende van dese zynder sommighe soo perfect in hare qualiteyt/ dat zy die Robynen vergheliicken/ ende is te verstaen vande goede ende beste/ daer zijn ander diemen heet Espinellas da Rouca nova, ofte nieuwe Rootse/ sommighe hebben die coluer van Robassen, andere trecken naer die coluer van Iacijnten, ende ten is niet ghedetermineert/ oft het rechte Spinellen zijn oft niet/ ende die goede Juweliers en houden die voor gheen Espinellen: maer dat het Robassen en Iacijnten zijn/ en so goet dat zy die Spinellen vergheliicken/ waer om die Steen-slypers ende Juweliers/ willen te verstaen gheven dat het Espinellen zijn/ om datmen haer het fatsoen beter betalen soude/ waerom zyse polireren met polijsel van Spinellen; Dese Spinellen in het poleeren zijnt Spinellen, ende inden coluer Robassen en Iacijnten, ende daer zijn veel Robynen om wel ghepolieert en ghesleplen te wesen, is noodich datmense poleert met het polijsel van Spinellen; wanneer daer waer een Spinelle ofte Spinellen vande oude Rootse die in haer genero en qualiteyt goet zijn/ ende perfeckt wesende een wel ghesleplen Tafel/ ende perfeckt in als/ ende dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet/ soude weert wesen 40 Ducaten/ ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken onder perfectie/ een yeghelijck mach considereren wat schade ende abatement dat het hem mach doen inde prijs/ ende daer naer alsoo zijn rekeninghe maken/ als vande Robynen, Die Ballaysen werden oock by gewicht vercocht: maer niet om die te rekenen als van de Diamanten en Robynen: maer men maecktse die rekeninghe eenmael nae't ghewichte/ te weten/ den besten Ballays diemen mach vinden/ wesende van een Quilaet/ mach weert wesen 10. Ducaten/ ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken/ soo inde coluer als van d'ander perfectien/ is van minder valuer nae datse zijn: maer wesende perfeckt als ghesept is/ gelt 10. Ducaten/ ende 2. Quilaten 20. Ducaten/ van 3. Quilaten 30. en alsoo naer advenant/ naer die groote ofte cleynte/ ende ghewicht dat zy souden moghen hebben/ ende hebbende eenighe fauten/ een yeghelijck mach considereren wat hy weerdich soude wesen/ wesende van een Quilaet/ ende maken alsdan zijn rekeninghe eenckelijck/ als verclaert is.

Datmen wel acht sal moet op't waerderen vande Robynen.

Beschrijvinge van de Espinellen.

Coleur en gedaente van de Espinellen.

Waer door dat de Juweliers de Robassen houdt.

Wat een Spinelle weert is die een Diamant van een Quilaet gheselschap hout.

Hoe ende op wat manier, de Ballaysen vercocht werden.

Dat 91. Capittel.

Van de Orientaelsche Peerlen.

DJe Orientaelsche Peerlen zijn beter als die van Spaensch Indien/ ende hebben oock avantagie inden prijs: want gelden meer/ ende hebben beter glants/ en zijn claerder en schoonder/ ende die van Spaensch Indien zijn donckerder en doder van coluer/ alle int ghemeen/ daer worden oock wel sommighe ghevonden/ die die van Portugaels Indien gheen avantagie en gheven in schoonicheydt: maer zijn seer weynich: maer om onse rekeninghe te maken/ sullen alleen setten die beste ende goede Peerlen op eenen prijs, Een Peerle die in als perfeckt is van water ende glants/ en schoonheydt/ en sonder putgiens/ en van fatsoen wel ront/ ofte ghelijck een Peer wel ghedraeypt sonder rompelen/ gelt wel/ wesende van een Quilaet in't ghewicht/ een Ducaet; en hier met sullen onse rekeninghe maken ghelijck als met die Diamanten/ Robynen/ ende Esmeraunden/ ende soo die eenighe fauten in die wateren/ claerheydt/ fatsoen/ ofte dat hy eenighe putgiens ofte andere ghebreken heeft/ een yeghelijck mach considereren hoe veel dat het hem schadet van de perfectie/ ende naer zijn goetheydt ofte quaetheyt moetmen hem zynen prijs setten/ ende hebbende die prijs ghestelt/ salmen besien wat dat hy weecht/ ende alsdan zijn rekeninghe maecken/ ghelijck als vande Diamanten/ Robynen/ ende Esmeraunden/ noch min noch meer/ ende soo daer eenighe gheregen ofte snoeren Peerlen waren/ te weten/ aen een Vyftigh/ ofte keetens ghewijs/ is noodich datmense wel besiet: want daer der veel zijn/ en moghen niet altemael ghelijck zijn/ ende wesende die grootste die beste/ ende die ander naer advenant is goet: want met die goetheydt van de grooten mach wel passeren die quaetheydt van de cleynen: maer als 'tcontrarie is soo is het quaet werck; Waer mede ghenoech is voor die daer lust toe heeft/ om altoos te dienen tot een memorie/ ende die reste dat daer aen soude moghen faelgeren/ tot meerder claerheydt ende kennis/ moghen haer altoos beraden met die rechte Juweliers ende Diamant-slypers/ die daer in ervaren zijn/ ende connen haer altoos lichtelijcken met dese instructie behelpen/ om hem niet al t'eenenmael te betrouwen/ op die gheen die altoos den meesten prijs ende haer eyghen baet soecken/ etc.

Onderscheyt tusschen de Peerlen van oost en west Indien.

Hoe dat dese rekeninge gheset sal worden.

Opmerckinghe alsser veel Peerlen by malkanderen gheregen zijn.

Dat 92. Capittel.

Van sommighe gheschiedenissen in Indien, den tijdt mijnder residentie aldaer, &c.

JNde maent van December An. 1583. zijn ghecomen inde Stadt ende het Eylandt van Ormus, vier Enghelschen/ die welcke quamen van Aleppo uyt Suria, 1583.

Suria, al waerse ghecomen waren uyt Engelandt/ te weten/ te water door die Estrecho, van Gibraltar tot Tripoli, een Zee-stadt ende Haven in het landt van Suria, al waer alle coopmanschappen ghelost ende gheladen werden/ en van daer te lande verdvoert naer Alleppo, het welcke zyn neghen dagh reysens/ ende in Alleppo resideren die Cooplieden van alle Natien/ als Italianen/ Fransoysen/ Enghelschen/ Armenyen/ Turcken/ ende Moozen/ een yeghelyck in zyn gheloof ende Wet/ op tribuyt vanden grooten Turck; alhier wert grooten handel ghedreven/ oversmidts dat van hier gaen alle jaren twee Caffylen, dat is: een Armade van volck en Camellen/ die naer Indien/ Persien/ Arabien/ ende alle die omligghende contreyen reysen/ ende haren handel dryven van alle waren/ soo in't brenghen als in't halen/ als ick in een ander plaetse gheroert hebbe. Drie van dese voorseyde Enghelschen waren toe gerecht/ van de compaengie van de Enghelschen in Alleppo, om te besien ofmen in Ormus konste eenighe factorye toe maken/ om alsoo aldaer hare traffyque ende handel te dryven/ ghelyck als die Italianen/ te weten/ die Venetianders doen/ die in Ormus, Goa, ende Malacca haer Factueren hebben/ en dryven eenen sterken handel/ soo in ghesteenten/ Peerlen/ als in andere waren ende Speceryen van het landt/ het welck altesamen over landt naer Venetien ghevoert wert; Een van dese Enghelschen hadde voortydts noch eens in Ormus ghewest/ ende goede informatie van als mede ghenomen/ op welcke voet zy aldaer quamen/ brengende seer veel goets met/ als Lakenen/ Saffraen/ allerhande glasen/ ende cleyne cremerye/ als Spieghels/ Messen en diergheljcken tuych/ in somma van alle cleynicheyt datmen soude moghen versieren/ ende hoewel dat dese coopmanschappe wel goet gelt beliep/ niet tegenstaende was maer een bedecksel om op haer gheen opsicht te hebbē: want hare principaelste intentie was om een groote partye Edele ghesteenten te coopen/ als Diamanten/ Peerlen/ Robynen/ etc. waer toe brachten een groote somme van gelt ende Gout/ ende dat in't heymelyck om gheen schade te lyden/ en daer door in perykel te comen, aldus in Ormus wesende/ hebben hare winckel op ghestelt/ ende beginnen te vercoopen/ het welcke siende die Italianen die aldaer hare factorye hebben/ als ghesepdt is/ vreesende hy soo verre als dat dese Enghelschen/ dese mael haer daer wel bevonden/ datse souden continueren/ ende dagheljcks vermeerderen/ het welcke soude wesen tot haren grooten achterdeel ende verlies, Hebben terstont ghesocht alle listicheydt sulcks te beletten/ waer toe zyn ghegaen by den Capiteyn van Ormus, met namen Don Gonsalo de Meneses, segghende: hoe dat daer Enghelschen ghecomen waren en Ormus, die welcke waren ghesonden om het landt te bespyen/ ende daer en bovē dat het Ketters waren/ waer door en stont niet te lyden/ datmense souden laten gaen om te examineren ende te castigeren/ tot exempel van anderen, De Capiteyn die de Enghelschen goet-gunstigh was/ door dien dat een van de Enghelschen die daer te vooren ghewest hadde/ hem sommighe giften vereert hadde/ waeromme en heeft daer niet in willen verstaen haer te ondersoecken; maer heeftse ghescheept met alle hare goederē en custodio eñ goeder bewaringe, in een Schip dat naer Goa souden varē/ eñ heeftse ghesonden aen den Viçorey, als dat hyse aldaer soude ondersoecken ende examineren naer zyn goet duncken/ al waer ghearriveert zynde/ worden in de ghevanckenisse ghewoorpen/ ende ten eersten gheexamineert oft goede Christenen waren/ ende over midts datse qualyck ende seer weynigh Portugees consten spreecken/ dan twee van haer spraken goet duyts/ om datse sommighe jaren in dese Landen verkeert ende ghehandelt hadden/ waerom haer worden ghebracht eenen duytschen Jesuyt/ natureel van Brugge in Vlaenderen/ die aldaer by de dertigh jaren gheresideert hadde; Dese selfden ginck haer ondersoecken ende biechten/ waer inne haer devoir soo wel wisten te doen/ dat zy gheabsolveert werden door goede ende Catholycke Roomsche Christenen/ doch ghehouden door suspect om dat zy vreemdelinghen/ namelycken Enghelschen waren/ ende oock die Jesuyten blaesden haer de vorm vol/ segghende: datmense souden ghevanghen naer Portugael seynden/ ende dat zy haer souden willen begeven om Jesuyten te werden/ waer mede haer beloofden vry te houden van alle lasteringhe/ moeyten/ ende opspraeck, Ende de oorsaecke dat haer die Jesuyten daer soo sterck toe persuaderden/ was om dies wille dat den duytschen Jesuyt in't secret van haer verstaen hadde/ van de groote somme gelts die zy by haer hadden/ om die somme in haer claeuwen te cryghen: want haer eerste belofte ende Voto van haer orden/ is in als te procureren de welvaert ende vermeerderinghe van haer orden/ het come van waer het comt/ ende hoe wel dat die Enghelschen hier gants teghen streden/ ende teghens waren/ segghende: dat het hare ghelegentheyt niet en waer/ niet te min brachtent soo verr dat een van haer/ het welcke een Schilder was/ die alleen mde compaengie van d'ander Enghelschen ghecomen was om't gheselschap/ om eenighen fortuyn te soecken: maer niet van de compaengie uyt gesonden; Dese eensdeels door vreese/ ende eensdeels door noot/ liet hem gesegghen/ ende heeft het woort ghegheven van Jesuyt te worden/ ende hoewel dat zy wisten dat dese niet ten besten en hadde/ nochtans om dies wille dat het een Schilder was/ die daer weynigh in Indien te becomen zyn/ ende zy hem grootelycken van doen hadden/ om haer Kercke te vercieren/ ghelyck zy meenden om niet/ dat haer anders groot gelt kost/ sulcks van Portugael te doen comen/ waren blyde/ met hope dat zy d'ander oock noch souden crygen/ met alle die prooye van het ghelt/ en somma maeckten desen Schilder Jesuyt/ al waer hy sommighe daghen was/ en gaven hem ghenoech te doen, ende bewesen hem groote eere ende goede tractatie/ ende die alles om alsoo de ander er locken; Die ander drie bleven in het ghevanckenis mistroostigh/ om dat zy niemandt en verstonden/ noch verstaen worden dan seer weynigh; Ten lesten werden haer ghesepdt dat daer Neerlanders by den Aerts-bisschop woonden/ dat zy die souden doen roepen/ waer mede zy haer seer verblyden/ ende deden my ende noch een ander duyts bidden/ dat wy haer eens wilden comen spreecken/ dat wy terstondt deden/ al waer zy het ons met weenenden

Beschryvinge van Alleppo ende de coophandel aldaer

Tot wat eynde de drie Enghelschen van de Coopluyden van Alleppo nae Ormus ghesonden waren.

Beschryvinge van een reyse van sommige Enghelschen in Ormus ende tot wat eynde zy daer trocken.

Clachten vande Italianen over de Engelsche aende Capiteyn van Ormus.

Wat d'oorsaeck is dat de Capiteyn niet beweecht worde om de Enghelschen aen te tasten.

d'Enghelsche werden van Ormus nae Goa gesonden ghevanghen.

d'Oorsaeck waerom dat de Jesuyten de Engelschen vermaende tot de Jesuytsche leer.

Wat de Jesuyten eerste belofte is als Jesuyten worden.

Een van't gheselschap wort Jesuyt.

noghen

Ons ghevanghenis versoeck met verhoght uyt te comen.

ooghen claechden / alle de materie van stuck tot stuck / ghelijck als ghesepdt is / ende dat moghelijck wesende / wy haer wilden behulpich wesen / om uyt die ghevangenis te raken op borgh / ende soomen op haer yet wist te segghen / zy wilden altoos de riguer van de Iustitie onderdanigh wesen / ende haer verantwoorden / ende soomen anders vondt / meer dan dat het reysende Coop-mannen waren / die haer profyt van coop-handelinghe sochten / datmense dan souden castigeren / hier mede zijn wy van haer ghescheyden / ende hebben haer ghetroost met beloften / ons best te doen / in somma vercreghen soo veel van de Aerts-bisschop / dat hy by den Viçorey ginck onse supplicatie over gheven / ende heeft hem soo verre ghepersuadeert / dat hy daer in consenteerden datmense soude los laten / ende haer goet weder gheven / mids dat zy

Op wat voorwaerde dat zy uyt de ghevangenis verlost worden.

souden borgh setten van 2000. Pardauwen / uyt het landt niet te reysen tot dat daer anders in voorsien ende gheordineert was. Met dit bevel hebben terstont eenen Borgher / een van de principaelste ghevonden / die terstondt borgh bleef voor die 2000. Pardauwen / ende die Enghelschen gaven hem inde hant 1300. Pardauwen in gelt / ende om datse niet meer in ghereet gelt seyden te hebben / betrouden haer / om dieswille dat hy sach die menichte van de coopmanschappen die zy hadden / waer mede hen t'allen tyden noodich wesende / wel mede meenden te voldoen. Hier mede gheraeckten die Enghelschen uyt die ghevanghenis / ende huerden een huys / ende begosten haer winckels voor te doen / soo dat zy veel neerts hadden / ende gheraeckten terstondt in groote kennisse: want respecteerden altoos die Edel-mannen / ende principaelsten die zy

Oorsaec waer door de Enghelschen in groote credyt raeckten.

haer coopmanschappen vercochten / doende groote courtosie ende vereeringhe / waer mede gheraeckten in grooten credyt / ende van een yeghelijck bemint / soo dat haer een yeder groote gunste toe droech / ende in als gheern ghefavoriseert souden hebben / ende bewesen ons int particulier groote vrientschap / om wiens wille haer den Aerts-bisschop altoos veel goets bewees / ende een goet herte thoonden / het welcke zy oock wel wisten te vergelden met offerten van presenten / hoe wel sulcx

Door wat middel de Enghelsche van een yeghelijck bemint werde.

van hen noyt yet ontfangen wert / noch nimmermeer van yemandt anders giften oft gaven heeft willen aenveerden; Desghelijcks hielden haer seer Catholijcks ende devoot / hoorende alle daghe hare Missen / met hare Pater-nosters in de handt / in somma dat zy en soo goede reputatie waren / datter niemant quaet oogh / en dat min is, quade ghedachten op hadden / het welcke die Iesuyten gantsch niet aen en stondt / om tot haer voornemen te comen / waerom niet af en lieten haer vervaert te maken / met desen duytschen Iesuyt /

Vriendtlijcke aenporringe vande Iesuyten.

datmense soude naer Portugael seynden aenden Coningh / en datse souden in haer Clooster begheven / zy wildense van als bevrijen / en dat hy haer sulcx adverteerden als vrient / ende dat hy sulcks voor seecker wist / sulcks in secreet by den raet ghesloten te wesen / en datmen alleen wachten naer die Schepen van Portugael / ende meer andere dusdanighe propoosten / om haer vreese aen te jagen / ende haer meeninghe ten effecte te brenghen. Die Enghelschen en dorsten haer niet wel af segghen / dan seyden datse noch wat wilden vertoeven om haer beraet te nemen / waermede lieten de Iesuyten op goede hope / ghelijck als my den eenen / ende principaelsten

't Voornemen vande Enghelschen om de Iesuyten te ontvlieden.

Enghels-man / met namen Iohan Nhubers selfs dickwils ghelaecht heeft / dat hy niet en wiste wat beginnen / om hem te verlossen van dese quellinghe / in't eynde hebben onder haer gheresolveert / haer wegh te packen ende te ontvlieden / ende hebben heymelijck door goede vrienden / haer gelt gheimployeert in ghesteenten / waer toe was een van haer een Steen-slyper / ende alleenlijck om sulcken affecten niet ghecomen, dit aldus ghesloten wesende / en hebbent niemandt dorven openbaren / noch en betrouden ons soo veel niet toe / hoe wel dat zy ons alle hare andere secreten ende aenslaghen gheopenbaert hadden / in somma zijn op een Pincxter dagh ghevaren uyt vermeyden / drie mylen van Goa, aende mondt vande Revier / op een landt ghe-

Op wat dagh en manier zy de Iesuyten ontvloden.

naemt Bardees, met veel ghelaet van spysen ende dranken / om dat men gheen quaet vermoeyen en souden hebben / latende haer huys ende winckel met sommigh goet dat noch over ghebleven en onvercocht was / ende eenen duytschen jonghen die wy haer beschict hadden / om haer goet ende huys waer te nemen, Dese was in huys ghebleve / sonder oock yet te weten vanden aenslagh, aldus wesende in Bardees, hadden by haer een Patamar,

Beschrijvinge van een Patamar.

welcke zijn die Indiaensche Boden / die de brieven inde Winter van d'een plaets op de ander draghen / de welcke zy daer toe ghecocht hadden / ende om dat tusschen Bardees ende het vaste landt maer een cleyn ende half droogh Revierken is / zijn daer over ghepasseert / ende alsoo over landt duer ghegaen / sonder datter oyt meer daer naer tydinghe af ghehoort is / doch vermoeden dat zy in Alleppo ghecomen zijn / alsmen daer naer wilde segghen: maer gheen seeckerheyt daer af en was; Haer meeste betrouwen was / om dat den eenen ende principaelsten

Waer op dat de vliedende Enghelschen meest betrouden.

van haer / Iohan Nhubers, was yet ervaren inde Arabische Tale / welcke duer alle die landen ghebruyckt wert / oft ten minsten verstaen is: want seer ghemeen over al ghesproken wert / ghelijck by ons het Fransoys, Die tydinghe comende in Goa, was daer een groote tumulte ende murmuratie onder het Volck / ende wy wel dapper verwondert: want veel vermoeyden dat wy daer raet ende daet toe ghedaen hadden / ende den borgh heeft terstondt het goet beslaghen / dat daer noch ghebleven was / welcke mocht bedraghen mals 200. Pardauwen / ende heeft terstondt het gelt dat hem die Enghelschen ghegheven hadden / met dit ander van het goet over ghelevert / ende die reste is hem vande Viçorey quyt ghescholden, Die

Wie dat de vlucht vande Enghelschen meest ghespeten heeft.

dese vlucht vande Enghelschen meest spyet / waren die Iesuyten / om die prope die zy hier duer verloren / die zy meenden seecker te hebben / ende den duytschen Iesuyt quam by ons vraghen oft wy daer yet af wisten / segghende: dat hadde hy sulcks ghedacht / dat hy zijn dinghen wel anders bestelt souden hebben: want seyden dat hy eens van haer in handen hadde een sack met 40. duysendt Venetseanders / (elck Venetseander doet twee Pardauwen /) ende was inden tydt van hare ghevanckenis / ende dat zy hem altoos goede hope hadden ghegheven / om zynen wille te voldoen / op welcke beloften hy haer 'tgelt weder gaf / het welcke zy anders soo licht niet

weder

weder gheereghen souden hebben/ ofte moghelyck nimmermeer/ gelyck hy selfs mondeling betuyghden/ in somma seyden dat hy nu eerst verstondt dat het Ketters ende bespreders waren/ ende meer ander duysent blasphemien die hy van haer seyde, Die Enghelsman die Jesuyt geworden was/ hoorende dat zyn gheselschap ghevlucht waren/ ende siende datmen hem niet soo goede tractatie beghost te doen/ alsmen hem in't eerste wel dede/ heeft berouw gheereghen/ ende gelyck als hy noch gheen beloften ghedaen hadde/ ende gheraden wesende dat hy daer weder souden uytgaen/ dat hem niet en soude ghebreecken buyten het Clooster zynen kost te winnen/ ende oock dat hem die Jesuyten teghen zynen danck niet houden en consten/ aenghesien dat zy op hem niet en wisten te segghen; Soo heeft hy het gants af ghesepdt/ dat hy gheenen sin en hadde om in het Clooster te wesen/ ende hoe wel zy alle haer neerstichepdt deden om hem daer in te houden/ is daer uyt ghegaen/ ende heeft buyten het Clooster een huys ghehuert/ ende zyn Winckel op ghestelt/ in somma heeft ghenoech werck gheereghen/ ende is daer in het leste ghetrout met een Mestice ofte Dochter/ aldaer gheboren/ soo dat hy zyn rekeninghe ghemaeckt heeft/ zyn leven aldaer te resideren; Van dese Enghelschen creegh ick seer brede informatie/ van alle die weghen/ handel/ reysinghe vande landen tusschen Alleppo ende Ormus, ende alle die gheschiedenisse ende ghemeen ordinantie/ die zy in hare voyagie over landt onder houden/ ende vande plecken ende steden diese duer etrecken/ ende sint desen Enghelschen ende haer gheschiedenisse en zyn daer noyt meer eenighen Enghelschen ofte vreemdelinghen in Indien over landt ghecomen/ dan alleenlyck Italiaenders/ die het hare dagheliicksche neeringh is/ gaen en comen/ etc.

Wanneer dat zy eerst verstonden dat d'Engelsche ketters waer.

Beschryvinge vande Engelschen Jesuyt hoe hy getcomt en uyt 't Clooster gegaen is.

Van wie Jan Huyghen verclaringh vande reys over lant van Ormus na Aleppo creegh.

Op dese selfde tydt zijn in Goa ghecomen/ van het Eylandt van Iapan, in compaengie vande Jesuyten/ drie Princen ende Conynghs kinderen/ en waren ghecleet ghelyck Jesuyten/ en boven die vyfthien/ sesthien jaren niet out/ ende waren in meeninghe duer instellinghe van de Jesuyten/ naer Portugael te varen/ ende soo voorts naer Roomen by den Paus/ om alsoo groot profyt/ previlegien/ ende vryheyts voor die Jesuyten te verwerven/ welcke alleen hare intentie was/ ende bleven in Goa tot het jaer 84. en voeren doen naer Portugael/ ende soo voorts nae Spaengien/ al waerse vande Conyngh/ ende alle die Spaensche Heeren/ enet grooter eeren ontfanghen werden/ ende met giften ende gaven beschoncken/ het welcke die Jesuyten al naer haer streecken; Van daer trocken naer den Paus/ al waerse verworven groote previlegien ende lyberteyten/ ghelyck als wy inde beschryvinghe van het Eylandt van Iapan eensdeels verclaert hebben, Zyn voorts duerreyst gheheel Italien/ als Venetie, Mantua, Florensa, ende alle d'onder plaetsen ende heerlyckheyden van Italien/ al waerse over al grootelyck begift ende vegaeft worden/ met groote eere/ en dat duer die groote seniorye ende wonderen/ die de Jesuyten van haer publiceerden/ en somma zyn met dese selfde triumphen weder gekeert naer Madrid, al waer zy vande Conyngh met groote eerbiedinghe/ haren afscheyt quamen nemen/ met groot recommandatien aen de Viçorey, ende alle Capiteynen ende Regierders van Indien; zyn weder van Lisbonen ghescheypden/ ende Scheep ghegaen het jaer van 86. ende quamen in het Schip van San Felippe, het welcke op die wederom reys naer Portugael ghenomen wert/ van Capiteyn Drarck; Zy quamen naer langhe ende quade reyse tot Moçambique, alwaer het Schip zyn ladinghe naem/ van een Schip ghenaempt San Lorenço, dat daer gheheel masteloos ingecomen was/ gaende van Indien gheladen naer Portugael/ alwaer het selfde Schip ghesleten worde/ ende om dat den tydt verloopen was/ aen naer Indien te comen/ soo nam het selfde Schip San Felippe, die last van dit Schip San Lorenço, ende werden onder wegh ghenomen/ als ghesept is/ vande Enghelschen/ ende was het eerste Schip dat opt vande vaert van Portugaels Indien ghenomen hadde gheweest/ het welcke die Portugesen op veel beduydenisse uyt leyden/ om dat het Schip naer den Conyngh van Spaengien ghenaemt was. Keerende weder tot die Princen ende Jesuyten van Iapan, zyn des jaers daer naer weder ghecomen in Goa, met groote blyschap: want men haddese al by naer voor verloren ghereckent/ quamen alle drie ghecleet in Gout ende Silveren Lakenen/ ofte Brocaet/ op zyn Italiaensch/ waren vande cleeren die haer van de Italiaensche Heerẽ vereert warẽ/ quamẽ seer trots/ ende die Jesuyten met grooter presumtien/ om dat het door haer volbracht was/ zyn ghebleven in Goa, tot dat die Monson ofte tydt quam van de vaert naer China/ alwaer zynse heen ghevaren/ ende soo voorts naer Iapan daerse met groote triumphe/ ende verwonderinghe van een yeghelyck (als wel te presumeren is/) antfanghen worden/ tot een groot voordel/ ende eere vande Jesuyten/ ghelyck als het boeck betuycht/ het welcke in Spaensch is laten uytgaen/ van hare voyagie/ soo te water als te lande/ ende hoe ende op wat manier datmense over al ontfanghen heeft/ etc.

Eñ wanneer die Conings kinderẽ in Jesuyts cleeren te Goa ghecomen zyn.

Oorsake waer om datse naer Roomen trocken.

Hoe datse in Spaen gien outfanghen werden.

Beschryvinghe tot verscheyden plaetsen in Italien.

Eñ wanneer datse uyt Spaengien naer Scheep gegaen zyn na Indien.

Met hoe veel perijkelen dat zy in Moçambique quamẽ.

Dat het eerste schip was dat in oost Indien genomen wert.

Op wat tijt datse weer in Goa gecomen zyn.

Hoe dese drie geclet warẽ alsse weer tot Goa quamen.

Haer reys na China ende Japan.

Anno 84. inde maendt van Junius/ zijn ghecomen in Goa veel Ghesanten/ als van Persien/ Cambajen, ende van de Samorijn/ welcke is diemen Keyser noemt/ vande Malabaren, ende oock van de Conyngh van Cochijn, ende ander ander saecken worden ghesloten eenen peys tusschen den Samorijn/ Malabaren, ende Portugesen/ welcke altoos huere doot vyanden gheweest zyn/ midts souden die Portugesen hebben een Fortresse/ op een seeckere Haven/ ghelegen in de Custe van Malabar, ghenaempt Panane, is thien mylen van Calecut, het welck terstondt te werck ghestelt wert/ ende maeckten aldaer een Fortresse met groote oncosten: maer om dat het al sandt is/ en konsten daer gheen vast fondament hebben: want het sanck al wegh/ soo datmen vondt het beste te wesen/ die selfde weder te verlaten/ naer dat zy daer wel drie ofte vier tonnen schats verdaen hadden/ want en vonden daer gheen voordeel by/ daer yet te hebben met soo weynich profyt: want meenden hiermede te beschutten/ soo veer den Samorijn zyn woort brack/ (gelyck hy veel voor een manier heeft/) dat zy als dan met dese Haven soudẽ beschutten dat zy nieuwers hadden waer uyt te loopen/ ghelyck alst et voren veel quaets gedaen hadde: maer siende dat den Samorijn onder den

1584. Tijt van een tsamencomste van verscheyden Gesanten tot Goa.

Verhael vande ghene datter gesloten wert tusschen de Malabaren ende Portugesen.

Oorsaec waer om dat de Portugesen 'tbegonnen fort inde Haven Panane niet volmaeckt.

den Durjm al eevm wel ander Havens ende plaetsen hadden/ daer zy al het quaet uyt deden datse mochten/ ende soo veel als te voren/ hoewel den Samorijn hem excuseerde sulcks niet te weten/ ende dat hy oock sulcks niet en conste beletten/ segghende: dat het Zee-roovers waren/ ende dat zy hem noch niemant onderdanich en waren; Alle dit was de oorsake dat zy Panane weder verlieten/ ende haer niet seer en betrouden op de Malabaren: want is een vande rebellichste ende wreetste Natien/ die in gheheel Indien zijn/ ende maken menighe reysende Man bedorven/ ende die gheheele Custe ende Zee is om harent wille onveyl/ en periculues te reysen, Door welcke oorsaecke die Armaden vande Portugesen jaerlycks in Goa toe ghemaeckt worden/ ende uyt ghesonden/ alleenlyck om die Custe ende Zee veylich ende reysbaer te houden/ ende oock soo zynder sonder dat van dese Malabaren veel op sommighe plaetsen/ die met rooven ende steelen/ soo te water als te lande groot quaet doen/ en onthouden haer op sekere plaetsen op de Zee-cant/ daer zy haer Havens hebben/ ende haren roof brenghen en verberghen; woonen in stroy Huyskens by de Steen-rootsen/ en berghen die onwoonbaer zijn, in somma datse niemant en can bedwinghen/ noch en passen op Samorijn noch op yemant; Van dese Roovers is een Haven ghelegen twaelf mijlen van Goa zuydtwaerts/ in 't beghinsel van de Custe van Malabar/ ghenaemt Sanguiseo, alhier onthouden haer veel van dese bespringhers/ ende doen soo grooten quaet dat daer niemandt voorby mocht varen/ ofte zy hadden daer schade af/ soo dat daer veel daghelycksche clachten aende Viçorey quamen/ die doen governeerde met namen Don Francisco Mascharenhas, Grave van Villa Dorta, den welcken/ om 'tselfde te remedieren/ heeft gesonden aende Samorijn dat hyse soude laten castigeren/ den welcken wederom ontboodt/ dat hy daer gheen macht over en hadde/ noch eenigh ghebiet: want zy niemandt onderdanich en zijn/ ende gaf den Viçorey vry oorlof/ dat hyse wilde castigeren naer zijn beliesten/ hem beloovende daer toe te helpen. Siende den Viçorey wat daer passeerden/ heeft een Armade toe ghemaeckt van 15. Fusten/ van welcken maeckten oversten Capiteyn eenen Edelman/ Neve vanden selfden Viçorey, met namen Don Iulianes Mascharenhas, ende heeft hem expresselyck bevel ghegheven/ eerst te loopen naer dese Haven van Sanguiseu, en die selfde te assoleren ende inden grondt vernielen, Met dese intentie zijnse uyt ghevaren/ ende comende voor de Haven van Sanguiseu heeft den Admirael raet ghehouden wat haer te doen stont/ om dat Sanguiseu een Eylandeken is/ ghelegen binnen die Custe: want die Revier loopt daer rontom/ ende heeft veel Clippen ende drooghten int in comen/ soo dat men met leegh water daer niet wel can aen gheraken, in somma hebben gheordineert als dat den Admirael souden met die helft van de Fusten aen d'een zyde aen varen/ ende ordineerden eenen Vice-admirael met namen Ioan Barriga, die met de ander helft aen d'ander zyde souden aen varen, Dit aldus gheordineert wesende/ heeft den Admirael den voorsten aentre gedaen/ ende bevolen datmen hem souden volghen/ ende is in gheroepen tot aende strant van het landt/ meenende dat zy hem terstont souden volghen: maer die ander Capiteynen welcke altemael jonghe Edel-lieden waren ende onbedreven/ beghonsten crackeel te crijghen/ wie eerst ofte lest souden aengaen/ hier en tusschen is die vloet verloopen/ so dat die een hier en d'ander daer/ so op Clippen als op drooghten blyven sitten waren/ soo dat zy den Admirael niet alleenlyck en consten te hulpe comen: maer noch achter noch voor gheraken. Den Vice-admirael die aen d'ander zyde souden om varen/ als ghesyt is/ en wilden die ander Capiteynen niet onderdanigh wesen/ segghende dat hy gheen Edelman en was/ ende dat zy beter waren als hy/ met dese en dierghelycke punten is altoos die Portugesen am slaghen/ waer mede over al ter maten comen/ hier mede bleven dese oock oneens/ ende in consten gants niet uyt rechten; dit siende die Sanguiseus, die welcke hebbende hare huysen ende woonplaetsen verlaten/ waren ghevlucht op die Berghen/ ende sagen van verre al het regiment aen/ ende siende dat alle Fusten buyten hier en daer op drooch saten/ sonder te moghen in comen/ ende dat den Admirael alleen op strandt op drooch was ghebleven/ sonder weer te moghen af comen/ hebben haer verstout/ en zijn met eenen grooten hoop ghelooppen op de Fuste vanden Admirael/ ende al doot ghesmeten/ behalven die het al swemmende ontquamen/ ende hoe wel dat den Admirael hem wel mocht ghesalveert hebben/ ghewilt hebbende: want een Slaef vanden selfden hem presenteerden al swemmende 'leven te berghen: maer en heeft het noyt begheert: want seyden dat hy liever begheerden al vechtende te sterven met eeren/ dan het lijf te berghen met oneeren, heeft hem verweert ende vromelyck ghevochten tot den lesten toe: maer gelijck alsse veel op hem waren/ hebben hem int leste om ghebraeht/ ende 'thooft afghehouwen/ in presentie van al die in d'ander Fusten waren/ ende staken 't hooft op een Spietse/ roepende met grooter spottinghe teghens die Portugesen/ comt haelt u Capiteyn weder/ tot haerder grooter schande ende abatement/ die op malcanderen sagen ghelijck uylen, Int leste zijn met de vloet van daer ghescheyden/ elck zynen wegh versprept van malcanderen/ ghelyck als Schapen sonder Herder/ ende zijn alsoo weder ghekeert/ met dese lieffelycke victorie tot Goa, Die Capiteynen werden terstont ghevanghen: maer zy gaven haren onschult/ en worden int leste weder los ghelaten/ ende men bedreef groote droefheyde om den Admirael/ principalyck vande Viçorey, om dat het zijn Broeders Soon was/ ende worden seer beclaecht van een yeghelyck: want was van alle Man seer bemint/ om zijn vromicheyt ende duecht/ ende die ander Capiteynen worden van een yder ghelastert ende beschuldicht/ ghelyck alsse wel verdient hebben, Men bereyden terstonde eenen andere Armade weder op een nieuw toe/ met ander Capiteynen/ wesende Admirael Don Ieronimo Mascharenhas, Cozijn vande overleden Admirael/ om zynen doot soo hy meenden te wreken, Dese zijn aldaer aen lant ghevaren/ en met ghemeender macht op het landt ghesprongen: maer die Sanguiseus gewaerschout wesende/ die op haer hoede waren, hadden de vlucht ghenomen boven op de Bergen/ latende die Huysen ende woonplaetsen die van stroy zijn ledich: want men haer aldaer niet en consten volgen/ door die woestheyt/ daerom hebben die Huysen verbrandt/ ende

Malabaren zijn de rebelste ende wreetste van Indien.

Oorsaec inner om de Armade van Goa jaerlyc toegemaeckt wert.

Beschrijvinge van een Havē daer haer dese Zee-roovers houden.

Bevel van de Visorey aen de Samorijn/ om zyn volck te straffen.

Antwoort vā de Samorijn aende Visorey.

Toerustinghe van 15 Fuste nae de Haven van Sanguiseu. Oorsaeck waeromme.

Verhael wat zy besloten hebbē voor de Haven/ om de Roovers te bespringhen.

Desgelijcks d'oorsaecke waerom datse niet uyt ghericht hebben.

Twist tusschē den Vice Admirael en de Capiteyn.

Geschiedenisse tusschen de Sanguiseus ende den Admirael.

Dē Admirael wert ghedoot/ en 't hooft afghehouwē/ hebbende daerom met de Portugesē haer spot

De Portugesen keerē met schanden nae Goa sonder Admirael.

Verhael hoe datse ontfangen worden.

Toerustinghe van een nieuwe Armade.

Beschrijvinge watse met dese Armade teghen de Sanguiseus al uyt gericht hebbē.

ende die boomen afghehouwen / ende over al gherafeert / met dese wrake zijnder weder van daen ghescheyden / sonder eenen mensch letsel te doen / etc.

Wanneer dat in Cochijn het eerste Tol-huys opghe-recht werde / en watter om gheschiede.

In dese selfde tijt so hebben die Regeerders van Cochijn, door bevel vande Coningh ende Viçorey, beghinnen een Tol-huys op te rechten / 'twelcke tot die tydt daer noyt ghe-weest en hadde / waerom zijn die inwoonders op ghestaen / ende souden se altemael doot ghe-slaghen hebben / die sulcks wilde beghinnen / waermede zijt weder laten rusten / tot der tijt dat den nieuwen Viçorey uyt Portugael quā / met namen Don Duarte de Meneses, ende vergaderden aldaer in Cochijn met den ouden Viçorey die hem het regiment over lever-den / hebben soo veel te weghe ghebracht / dat zy met soeticheydt den Tol op gherecht heb-ben / ende die Burghers daer in verwillicht / doch meer door bedwanc als met wille / wel-ke Tol is tot groot profijt vande Coningh / door den grooten handel die daer ghesciet / om dat haer allhier altoos die Portugaelsche Schepen afveerdighen / met haer volle ladin-ghe alsse naer Portugael varen.

Een Tol wert door den nieuwen Vi-çorey upghe-richt.

Wanneer dat zy in Goa ty-dingh ontfan-ghen hebben dat haer nieu-wen Gover-nuer op de wegh was.

In't selfde jaer inde maent van Septem-ber / is ghecomen in Goa een Schip van Por-tugael / met namen Bom Iesus de Caranja, en brachten tydinge datter noch 4. ander Sche-pen op de wegh waren / met eenen nieuwen Viçorey Don Duarte de Menses, waer me-de groote blijschap was inde gheheele Stadt / ende worden over al die Clocken ghebeyert / ghelijck altoos de manier is als d'eerste schip uyt Portugael comt, Met dit Schip quamen sommighe Busschieters dat Neer-landers waren / welcke my brieven brachten van de vrienden uyt het Vaders-landt / dat my eenen goeden troost was, Corts daer naer inde self-de maent / quam een ander Schip vāde com-paengie / met namen Boa Viagen, waer in quamen veel Edel-lieden ende Cruys-heeren / om den Coningh in Indien te dienen / onder welcke was eenen Broeder van mijn Heere den Aerts-bisschop / met namen Roque da Fonseca, ende die ander principaelste Heeren waren Don Iorgie Tubal de Meneses, op-perste Vaen-drager van des Coninghs Stan-dart van Portugael / toe comende Capiteyn vā Soffalo ende Moçambique, ende dat door dienste die hy den Coningh eertijts in Indien ghedaen hadde, Ioan Gomes da Silva, toeco-mende Capiteyn van Ormus, Don Francis-co Mascharenhas, Broeder vande overleden Admirael, Don Iulianes Mascharenhas, die in Sanguisco om ghebracht worde / als ver-haelt is, den selfden hadden oock die Capitey-nen van Ormus, ende door zynen doot wer-dent vergunt vande Coningh / aen desen zynē Broeder Don Francisco, te weten / den tydt van drie jaren / ende dat nae dato / dat die voor hem gheprovedeert zyn / hare jaren uyt heb-ben, als wy op een ander verclaert hebben.

Beschrijvinge dat wat eynde verscheyden Heeren in In-dien gecomen zijn.

Desghelijcke de comste vande Broeder vāde Aerts bis-schop.

Wanneer dat de drie eersten de Schepen in Cochijn qua-men.

Inde maent van November zijn gecomen in Cochijn die ander drie Schepen van de compaengie / ende waren buyten om het Ey-landt van San Lourenço ghecomen / sonder Moçambique te nemen / waren met namen Santa Maria, Arreliquias, ende den Admirael ghenaemt / As Chagas, ofte die vijf Wonden; In dit Schip quam dē Viçorey Don Duar-te de Meneses, die welcke altoos gheweest hadde Capiteyn van Tanger in Affrica, ofte Berberyen, ende quamen alleen in het Schip Chagas over die 900. Soldaten en Edel-man-nen die der veel waren om den Viçorey te ge-leyden, behalven die Boots-gesellen ende Zee-volck / die over de hondert waren / ende had-den over die seven Maenden onder weghen gheweest / sonder landt te nemen dan Cochijn; Die van Cochijn hebben den Viçorey met grooter feest in ghehaelt / in Cochijn wesende heeft terstont ghesonden aenden ouden Viço-rey, dat hy't regiment soude over leveren / in handen van mijn Heere den Aerts-bisschop / om in zijn ausentie te regerē / ende dat om dat den Aerts-bisschop ende hy waren perticulier vrienden ende bekenden: want hadden beyde ghelijck ghevanghen gheweest / inde groote slach ende neer-laghe van Barberyen, met den Coningh Dom Sebastiaen; Den ouden Vi-çorey heeft het terstondt over ghelevert / ende is ghetrocken naer Cochijn, om met de self-de Schepen weder te reysen naer Portugael / als die manier is vande Viçoreys: want en moghen naer haer regieringhe in Indien niet blijven.

Beschrijvinge hoe sterck dat den Visorey over quam.

d'Incomste vanden Visa-rey in Cochijn

Den ouden Visorey trecht na Portugael

Den 10. November Anno 84. is het schip Caranja weder van Goa ghesejlt naer Co-chijn, om aldaer Peper te laden / ende ander coopmanschappen, en dan varen alle de Fac-tueren naer Cochijn, om hare waren te sche-pen / ende als die Schepen afgeveerdicht zijn / comen weder nae Goa alwaerse hare residen-tie houden; Met dit Schip is den ouden Vi-çorey met veel Edel-mannen ghevaren naer Cochijn, om vā daer na Portugael te reysen.

Wanneer 't Schip Ca-ranja weder van Goa ghe-seylt is.

1585.

Op wat dagh den Visorey tot Goa quam

Den 5. Februarij Anno 85. is den Viço-rey Don Duarte de Meneses, ghecomen van Cochijn binnen de Stadt van Goa, al waer hy met grooter feesten ende triumphe is in-ghehaelt.

Beschrijvinge vande reys vā Bernardt Burcherts mede dienaer van Jā Huy-ghen / hy den Bisschop / was Hamburch.

Inde maent April van't selfde jaer / is mijn mede-gesel en dienaer vanden Aerts-bisschop / met namen Bernardt Burcherts geboren tot Hamborch / ghereyst van Goa naer Ormus, ende vā daer naer Bassora, ende van daer over landt door Babylonie / Jerusalem / Damasco, ende Alleppo, (van waer my twee Brieven sondt over landt / weder naer Goa,) met een Armeniaen / in welcke my relateerden het suc-ces van alle zijn reyse ende voyagie / die hy ge-daen hadde met weynigh costen / en luttel pe-rijckels / altoos met goet geselschap / ende seer vrolijcken inde compaengie vande Caffylen; Van Alleppen is gereyst naer Tripole in Su-rya, alwaer hy vont Schepen van Engelant / waer mede hy ghereyst is naer Londen / ende alsoo naer Hamborch / 'twelck ick naermaels door zijn brieven verstaen hebbe / dat hy daer met ghesontheyt ghearibeert was.

Op wat tijdt datse tydings in Goa vande moort vande Prins creghen.

Inde maent van Augustus / quam tydin-ghe ende Brieven over landt van Venetien / vande moort ende doot van mijn Heere den Prince vā Orangien / loflijcker memorie / ende oock van Hertoghe van Alençon ofte Anjou, ende 'thouwelijck tusschen den Hertoghe van Savoyen, en des Coninghs van Spaengien Dochter.

Wanneer het Schip San Francisco met veel duytsche Busschieters tot Goa quam

Inde maent van October / op den 20. dach is in Goa gecomen het Schip ghenaemt / San Francisco uyt Portugael / alwaer sommighe duytsche Busschieters op quamen / die my brieven brachten van't Vaders-landt / van't overlyden mijns Vaders Huych Joostē van Haerlem salygher; Den eersten November is ghecomen in Cochijn, het Schip Sant Al-berto, Den eersten December is ghecomen in

Cananor

Beschrijvinghe van d'aencomste van t'schip van S. Lorenço ende hoe veel volcx datter op ghestorven is.

Cananor, aende Custe van Malabar, het schip van San Lorenço, ende van daer naer Goa, brenghende meest al het volck cranck/ en waren [illegible] over de 90. persoonen af ghestorven: want [illegible]den groote miserie ende armoede ghepasseert/sonder eenighe plaetsen van land te nemen/ende daer ghebraken noch 2. Schepen vande compaengie/die met haer uyt Lisbonen ghelooppen waren/te weten/het Schip Sant Salvator, ende den Admirael Sant Iago, daer noch gheen tydinghe af en was.

Tijt vande comste van sommighe Italianen tot Goa.

In dese selfde tyt quamen sommighe Italianen over landt/ende brachten tydinge vande doot vande Paus Gregorio, 13. van dien name/ende den nieuwen ghecoren Paus/met namen Sixtus, Op de selfde tyt zyn die Schepen weder ghevaren van Goa naer Cochijn, ende lancks die Custe van Malabar hare ladinghe nemen/ende alsoo weder van Cochijn afghevaeredicht naer Portugael/ inde maende van Januarijs Anno 86.

1586.
Wanneer dat zy van Goa t'verlies van S. Jago vernamen.

Inde maent van Meye Anno 86. quamen brieven in Goa vande Capiteyn van Soffala, ende Moçambique, aende Viçorey en Aertsbisschop van't verlies van't Schip San Iago, Admirael vande vloot die uyt Portugael gescheyden waren, het verledin jaer 85. daer boven af gheroert is / haer verlies was op dese manier: Commende het selfde Schip met goet voorspoedich weder ende windt/vande Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ hebbende ghepasseert naer haer gissinge/ ghelijckmen ghemeenlijck rekeninghe maeckt alle pericule/sonder yewers meer voor te schroomen, Daerom is altoos wel noodich/ dat die Officieren vande Schepen goede wacht houden/ ende hen niet te seer betrouwen op haer eyghen wetenschap/als dese deden/het welcke principael oorsake was van haer verlies, Commende aldus ghezeylt tusschen het Eylandt van San Lourenço, ende 't vaste landt vande Custe dier naer Moçambique loopt / welcke blijft aende slinckerhandt ende 't Eylandt van San Lorenço, aende rechter handt / soo is te verstaen / als dat tusschen het Eylande ende 't vaste landt ligghen eelijcke droogthten/ diemen noemt de Iudia, verscheyden van't Eyland San Lourenço, dertich Spaensche mylen/ende van't vaste lande/ tsesentich mylen/ teghen over die contreye van Soffala, op 22⅓. graden, Aende zuydtzyde vande Æquinoctiael, ende van daer tot Moçambique zyn noch 90. mylē, Dese drooghtē zyn meest van scherp ende louter Corael/ dat seer scherp is/ te weten/vā swerte/wit/ende groene coluer/ 'twelcke seer dangerues / ende wel reden is om te schouwen ende te schroomen/ gelijck oock alle die Piloten ende Stuer-luyden / daer wel behooren goede sorge voor te hebben / principalijck vande Schepen van Indien: want alleē het gheheele Schip comt op haer handt ende wordt alleen door haer hooft ende raet ghereegeert/ in dat met expres bevel vāde Coningh/ datmen haer in gheenderley manier en mach teghen spreken, Wesende aldus inde contreye/ ende naer gissinghe van alle die op het Schip waren / by de drooghten van Iudia, soo heeft die Piloot de Son ghenomen / ende zyn rekeninghe gemaeckt / als datse al voorby de selfde drooghten waren / ende heeft bevolen den Schipper / datmen souden alle Mars-seylen op hyssen / ende vry toe seylen de cours naer Moçambique, sonder eenighe schroomen ofte achter sien/ende hoe wel datter veel Bootsghesellen in het Schip quamen/ die oock hare Caerten ende instrumenten hebben/ eens deels om te leeren/ander duer curieusheyt / desghelijcx die ander Offitierē, als Schipper/ hooch-Bootsman, dese altesamen seyden dat het beter waer / datmen die seylen wat op derande liet ligghen/ principalijck by nacht / ende datmen goede wacht hielden : want bevondē dat zy die droochten noch niet ghepasseert en waren; den Piloot alleen seydent contrarie/ ende om te bewysen dat hy alleen de konst ende het recht hadde / ende oock om zyn macht te ghebruycken/ ghelijck als altoos die Portugesen duer hovaerdye haer meest verliesen / om dat zy niemants raet en willen volghen/ende onderdanich wesen / principalijc alsse eenich ghebiet hebben ; So ghesciedent oock met desen Stuer-man/ die en wilde niemandt hooren noch raet volghen/dan zyn eygen hooft/waer om beval datmē soude doen dat hy seyde/ dat alle d'ander niet met allen en wisten, hier op hebbensé alle hare seylen inden top ghezet/opt woort vande Stuer-man/sonder meer om te sien / ende voeren alsoo tot die middernacht/ met goeden windt ende daer-weer/ aldus varende met een donckere Maen / zyn ghezeylt middē op die drooghte/ welcke was van loutere wit Corael ende seer scherp / ende met die furye vande wint ende vaert/ so is het Schip duer midden ghesneden / ghelijck oft met een Vlym hadde ghe weest, ende bleven die kiel eñ twee overloopen van't onderste op de grondt staen/ende 't ander deel/te werē / het bovenste/ wat voorts daer ende vande furye / is terstone oock dast ghebleven / ende die masten af ghehouwen wesende/ was daer te hooren groote jammer ende kermen / dat den Hemel scheen te schueren: want daer quamen op het Schip (om dat het den Admirael was/) over die vyf hondert persoonen/ ende by de dertich Vrouwen, en deel Jesuyten ende Monicken sommige daer was anders niet te doē als te biechten/ende adieu te seggen d'een teghen d'ander/ en vergiffenis te biddē/ weenen en crysten, alsmen wel can denckē, Den Admirael Fernando de Mendossa ghenaemt / den Schipper/ Stuer-man/ende noch ander 10. ofte 12. zyn enetten eersten ghevallen in't cleyne Boot/ het selfde beschermende met blootte rappieren/ op dat er niet meer en souden in comen/ ende beloofden alle d'ander die int Schip bleven/ dat zy maer wildē besien ofter yewers een plaets was op dese droochte / daerse mochten eenige fabrijcke doen/ vande stucken van't Schip/ eñ eenich Schipken ofte schuyt maken/ om daer mede naer 't vaste landt te varen / ende hare lyven berghen / waer mede lieten die van het Schip eenighe hoope/ doch weynich, Dese aldus om varende / ende niewers plaets vindende / en dorsten niet weer naer't Schip varen/ duer vreese datmen haer het Boot met en overvalden/ ende oock hadden weynich hoop in't Schip eenich hulpe te crygen/ so hebbense ten laetsten raet ghenomen naer landt te roepen/ hebbende sommighe dosen mermelladē/ ende een vaetgien wyns/ en wat Beschuyt datse tietter haest in't Boot ghevvorpen hadden/ het welcke zy deelden ghelijck als dat den noot vereyschten/ en zyn alsoo op Gods ghenaden heen ghevaren / naer die Custe toe/ alwaerse ghearriveert zyn naer datse 17. dagen onder weegh waren / met grooten honghor/ dorst ende arbeydt, Die ander die in't Schip waren ghebleben / siende dat het Boot niet weder

Gelegentheyt vā de Banquen de Iudia.

Hooghte van de selve.

Vermaninge tot de Stuer-lyden van Indien.

Tw[ist] tusschē den Piloot ende alle die in't Schip waren.

Oorsaec waer om dat dat Schip op de drooghten vā Iudia ghebleven is.

Op wat wijse dat zy op de drooghten quamen.

Beschrijvinge vande groote ellende die op 't Schip was/ sittende op de droochten.

Dē Admirael Fernando de Mendossa valt met 10. of 12. andere in een Boot eñ loopt nae't landt.

Op wat wijse datse aen lant quamen.

weder en quam / enen enach wel dermoeyen hoe zy et moede moesten wesen / in't lest is het bovenste stuck van't Schip tusschen die twee oder loopen / alwaer het groote Boot stondt aende zyde uyt gebarsten / ende het Boot half ghebroken uyt ghecomen / doch ghelijck als daer weynigh remedie ende luttel moet was / en heefter niemant hant aen gheslaghen / dan sagen malcanderen deerlijcken aen / in't lesten isser eenen Italiaen op ghestaen / met namen Sypriaen Grimaldo, den welcken heeft eenen moet ghegrepen ende ghesepdt / waerom zyn wy aldus verslagen / laten wy ons selben helpen / ende besien offer eenighe remedie is om't lijf te salveren / ende is terstont in't Boot ghesprongen met zyn gheweer / ende begost het selfde schoon te maken / waer mede sommighe eenen moet ghegrepen hebben / ende begosten hem et helpen het Boot te conserteren soo zy best consten / met het ghereetschap datse eerst byder hant creghen / ende sprongen daer wel over die tneghentich in't Boot / ander die daer al swemmende van buyten aen hingen / ende oock sommighe Vrouwen / ende om altesamen niet te grondt te gaen / hieuwen die armen ende handen af / van die daer aen hinghen / ende wierpen daer veel af over boordt / van die gheen gheweer en hadde / ende voeren alsoo op Gods genaden heen / met het grootste rumoer / getier / en ghekarm / alsse van die van't Schip oorlof namen / dat het scheen dat Hemel en Aerde versonck / aldus varende sommighe daghen met scherpe derlinge van eten en drincken / van dat zy hadden / verboorderden weynigh. want waren daer so veel dat zy by naer et grant gingen / ende oock het Boot was seer leck en qualijck gheconcerteert / in somma hier was goeden raet dier / en't lesten hebben ghesloten om alternael niet te verdrencken / ende kosen een Capiteyn / welcke was een Edelman Mestisse van Indien / en verbanden haer alle et doen wat dat hy haer soude bevelen ; Dese bebal sommighe over boordt et senpten / wysende op de persoonen die de minste macht hadden / oen haer weynichste te verweeren / onder dese was eenē Timmerman / die't Boot eenede hadde helpen conserteren / siende datmen op hem ghewesen hadde / badt datmen hem eerst wilde geven een stuyckē Mermellade / met een dronck Wyns / waer mede hem liet gewillichlijcken inde Zee worpen en verdrencken / onder ander werdē noch ghewesen eenen / woonen en Portugael nieuwe Christenen heer / dese ghegrepen wesende om over boordt ghewórpen te worden hadde eenē Broeder in't selfde Boot / welcke jonger was als diese gegrepen hadden / dese stont op ende badt ootmoedelijcken / datmen zyn Broeder wildt los laten / ende hem inde plaets worpen : want seyden / hy mijn Broeder is ouder ende verstandigher / ende nutter inde werelt als ick / om mijn Susters en haren noot te helpen / dus ist mijn liever voor hem te sterven / als sonder hem te leven / duer dese bedinghe hebben den outsten Broeder weder los gelaten / ende den jonckisten die sulcks begeerden over boort ghesmeten / den welcken wel ses uren het Boot naer swom / ende hoe wel dat zy hem naer die handen toe hieuwen met blooteRappieren / om niet aen boort te comē / heeft een Rappier ende handt ghevat / al wast dat het hem die handt half overmidds sneet / heeft het nochtans noyt willen laten gaen / so dat zy noch in't leste bewegeht worden / ende hem wederom in't Boot namen / ende hebbe beyde de Broeders in Goa ghekent ende ghecondereert / niet dusdanighen misterie ende moeyten / zyn 20. daghen onder weghen gheweest / ende in het lest aen landt ghecomen / alwaerse vonden den Admirael / ende het volck van't ander Boot ; Die gheen die in't Schip bleden hebben sommighe eenighe berderen / deelen, ende ander stucken van plancken / aen malcanderen ghebonden / die de Portugesen heeten langadas , een yeghelijck soo't hem eerst ter handt quam / alles met hope van hare lyven te berghen / van dese en zynder maer twee persoonen levent aen landt ghecomen ; Aen landt wesende die boven ghenoemde persoonē / hebben noch andere moeyten ende periculen ghepasseert : want worden altesamen vande Swarten vant landt / diemen Caffres noemt / berooft van haer cleederen die zy aen't lijf hadden / soo dat zy daer soo veel niet en lieten datse haer schaemelheyden mochten bedecken / ende passeerden grooten honger en commer / ende ander duysent miserien / dat te lanc waer om te vertellen, ten langhen lesten zyn ghecomen op een plaets / al daerse ghevonden hebben een Factuer vande Capiteyn vā Sofala ende Moçambiquē, diese holp so hy best mocht / ende beschickten datse voorts quamē tot Moçambique toe / ende van daer nae Indien / al waer icker veel van ghekent / en mondelingh ghesproken hebbe , van die op't landt quamen storven daer noch etlijcke van / eer zy tot Moçambique quamen / in somma datter waren in als by de 60. persoonen die daer levent af quamen / endt alle d'ander zyn in het Schip verdroncken endt versmoort / en daer en is noyt meer tael noch teeckē van't Schip noch volck te voorschyn ghecomen , Hier aen kanmen mercken hoe dat die hovaerdicheyt van desen Stuerman / om dat hy van niemant raet en wilde nemen / dit Schip met so veel menschen heeft om den hals ghebracht / daerom en behoortmen een Stuerman soo veel machts niet te gheven / datmen in tyden van nooden den raet vande meestē verwerpt ; Dese Stuerman in Portugael comēde wert ghevanghen : maer door giften en ghaven is weder los gelaten / en weder een ander Schip ghegheven / ende het beste vande vloot om nae Indien te varen / het jaer van 88. doch eer ghenoech ghecrijt vande Moeders / Susters / Huysvrouwen / ende Kinderen / van die ghebleven warē in't selfde Schip / die alle wraeck over hem riepen / ende comende met dit ander Schip ten tweedenmael genaemt San Thome, hadden van duysenden een / het Schip by naest weder op die selfde droochten van Iudia ghestiert ende verloren / dan den dagh quam haer te baten / waer ende haer daer af wenden / doch inde wederom reys van Indien nā Portugael / is het selfde Schip by de Cabo de bona Esperança ghebleven / met den selfden Stuerman / volck / en al / daer ghenoech op ghenummereert wert / dat het een recht oordeel Gods is / tot wraeck van soo veel Weduwen ende Weesen / waer dan wy op een ander op zynen tydt af sullen tracteren , Hebbe dit daerom in't lanck willen verhalen / op datmē mach sien ende claerlijck mercken / datter menich Schip verloren wert door hovaerdye van die het regeren / ende door onwetenheyde van de Stuer-luyden / waerom men wel behoort te examineren die persoonē / al eer menne een Schip toe betrout / daer soo veel aen

ghelegghen

Beschrijvinghe hoe dat zy het groote Boot uyt creghen.

En hoe veel datter in spronghen om haer te bergē.

Jammerlijcke ellende van sommighe die aen't Boot hinghen.

Die int Boot waren kiesen tot Capiteyn Mestisse van Indien.

Naer vā desen Capiteyn om het leven te behouden.

Vertellinghe van 2. Broeders opt het selve Boot.

Hoe datse te lande quamen ende by den Admirael raken.

'tEerste Boot wert vande Caffres berooft.

Geholpen by een Factuer vāde Capiteyn van Soffala.

De rest die op 't Schip bleef zyn altesamen verdroncken.

Wat den Stuer-man gheschiede als hy weer in Portugael quam.

Tweede reys vanden Portugheschen Stuerman na Indien.

In't weder comen uyt Indien blijft het Schip ende Stuerman by Cabo de bona Esperansa.

gheleghen is, ende het welvaert van so wenighen persoon, ende dat meer is, het leven van soo veel menschen / ende het onderhoudt van Vrouwen en Kinderen, Dit deerlijck verlies gheschieden in de maendt van Augustus, Anno 1585.

Op wat tijdt het Schip by de C. de bona Esperança bleef.

1586. Wanneer dat twee Schepen van Chaul vande Turcks ghenomen werden.

Inde maent vande Meye Anno 86. voorseydt, ginghen twee Schepen ghdladen met goet / ende veel ryckdom uyt die Haven van Chaul uyt Indien, het welcke toe behoorden Portugesen / inwoonders van Chaul, ende die eyghenaers waren daer selfs op, eñ meenden te varen naer die Estrecho de Mecca, ofte het roode Meer, al waer zy hare hădelingh dryven, onder weghen worden genomen van de Galeyen vande Turcken, Dese Galeyen waren toe ghemaeckt in het binninste van de Estreçho de Mecca, by de Stadt Cairo, op den oever vande roode Zee / in een Stadt genaemt Sues, Dese Galeyen begosten groot quaet te doen, ende stelden gheheel Indien in rumoer ende groote vreese.

Bereydinghe van een groote Armade in Goa.

Tot wat eynde de Armade bereyt is.

In dese selfde maent so is in Goa een groote Armade toe bereyt, van Galeyen ende Fusten, soo dat daer in langhe jaren te voren soo groote noyt ghesien hadde geweest, ende was gheordineert om te gaen naer't roode Meer, om de Turckische Armade ende Galeyen te verjaghen ofte te verslaen, soo zy consten, en hadden bevel vande Viçorey, om daer naer te gaen verwinteren tot Ormus, ende alsdan die enckte van Persien ghenaemt, achter Ormus in te loopen, om haer aldaer te offreceren, ten dienste ende bystant vande Xatamas, Coningh van Persien teghen den Turck, haren ghemeenen vyant / om hem alsoo van alle kanten den beck te breken, soo zy haer facit gemaeckt haddĕ: maer het viel gants contrarie, als wy hier naer hooren sullen, Van dese gheweldighe Armade ginck door Generael ende Oversten, eenen Edelman, met namen Rioy Gonsalues da Camara, die eertyts hadde Capiteyn van Ormus gheweest / was een dyster vet ende overladĕ man, welcke een van de principaelste oorsaecke was van haer quade fortuyn, Op dese Armade ginghen die principaelste Soldaten ende Edel-luydĕ van Indien, meenende groote eere te verwerden, Dese Armade afgeveerdicht wesende, nemende haren cours naer't roode Meer toe, creghen veel stilten onder weegh / soo dat zy groote miserien passeerden / ende begonsten te sterbĕ als Hondĕ, so van dorst als van andere nootdruftighe ghebreken: want en hadden hare rĕkeninghe niet ghemaeckt / van so lange onder weghen te wesen / welcke altoos hare excusatie is alsser yet over comt, Dit was het eerste ongheluck, ende een beginsel van datter naer volchden, Comende byde roode Zee aen de mont, ghemoeten die Turckische Galeyen, al waerse eenen dapperen slach hadden: maer die Portugesen hadden den neerlaegh / ende ontliepen so zy best mochtĕ, met groote schade ende verlies, ende die Turcken met die victorie, voeren aende Custe van Abex ofte Melinde, al waerse sommige Steden in namen, als Pate ende Brava, die met die Portugesen in alliance worĕ, om haer aldaer sterck te maken, en soo beter comoditeyt te hebben, om de Portugesen te beschadighen, ende dicht byder handt te wesen, Die Portugesen Armade aldus gheheel ontstelt wesende / zijn ghevaren naer Ormus, om aldaer te verwinteren, ende haer weder te repareren / ende hare crancken

Beschryvinghe vande Capiteyn eñ Generael van dese vloot.

Wat d'oorsaeck was datter soo veel volck op de vloot ghestorven is.

Beschryvinge van een slach tusschen de Turcken ende dese vloot.

Die Portugesen moeten loopen.

En trecken nae Ormus om te verwinteren ende haer te repareren.

te ghenesen die der veel waren, om also tegens den tyt te volbrenghen het bevel vande Viçorey, om den Xatamas te helpen / waer ende zyt meenden weder te verdeeren, in Ormus comende, ende haer voorsien hebbende / ende den tydt ghecomen wesende / soo is den oversten door zyn vetticheyt ende onbequaemheyt in Ormus ghebleven / ende heeft eenen oversten Luytenant in zyn plaets verordineert, met namen Pedro Homen Pereira, hoe wel dat het een slecht Edel-man was / was niet teghenstaende een vermaemt Crijs-man / van veel experientie, ende beval datmĕ hem in als souden obedieren / als zyn eyghen persoon; Desghelijcks beval haer expresselijck, als dat zy onder weghen aen de zyde van Arabien souden aenvarĕ, ende castigeren een deel Rooders, die haer aldaer onthoudĕ, op een plaets ghenaemt Nicolu, welcke altoos beroofden en besprongen, ende groote schade deden, alle die Schepen ende reysent volck die van Bassora quamen hanteren in Ormus, so wel in't gaen als in't comen, waer mede die vaert gheel onveylich was / tot grooten achterdeel van die van Ormus, waermede zyt gheerne wilden belet hebben, door dagelijcksche crachten die daer van quamĕ, Aldus henen getrocken wesende, met harĕ verordineerdĕ overste Luytenant, zyn gecomen by Nicolu, alwaer zy die Fusten aen landt op de strandt gheset hebben, soo datse half op drooch bleven / ende zyn alsso hol over vol aen landt ghesprongen, sonder eenighe ordinantie, gelijckse in alle hare aenslaghen door een maniet hebben; Den oversten wilden zyn macht gebruycken, ende haer in ordinantie stellen / ghelijck als dat inden Crijsch-handel het ghebruyck is / hebben hem niet willen obedieren / segghende: dat het een Boer was, ende datse beter Crijs mannen en Soldaten waren als hy, met dese ende dierghelijcke laster-woorden / zyn ghelooppen d'een hier en d'ander daer, sonder eenighe ordinantie / ghelijck Schapen sonder Herder, meenendt dat die werelt te cleyn voor haer was / ende dat elck Portugees een Hercules versterckte, om de werelt op haer schouderen te draghen. Die Arabiers ofte Nicolus, die ghewesen waren te veldewaert in / wesende meest te Peert / siende hare onghereghelthey ende quade ordinantie / ende dat hare Fusten meest op drooghe waren / ende sonder groote moeyten niet en consten soo haest in't water gherryghen, hebbense altesamen omsinghelt, en zynder met gemeender macht met een halve Maen op ghevallen, ende hebbense also ghedreven, al doot smytende tot aendĕ oever van de Zee / ende om datse die Fusten niet en consten in't water schuyven / sonder in perijckel van geslagen te wesen / hebben eensdeels door noot, ten anderen door schaemten haer moeten verweeren / waer datse al vechtende doot zyn gheslaghen, soo datter boven die dryftigh niet af en quamen, van die ghene die in tydts die Fusten af gheschoben hadden, en haer also van landt steuwen en wech roeyden, Daer bleven over die 800. Portugesen, vande outste ende beste Soldaten van Indien / onder dese was eĕ Neer-lander (welcke voor Trompetter mede voer) met op't land, om die Soldaten moet te gheven, dese wesende in't midden vandĕ slach / niet verre vande Standart vande Portugesen / sach hoe dat den Portugeschen Vaendragher den Standart ginder heen geworpen hadde, ende hem op de vlucht begheven

De oversten maeckt een Luytenant, eñ bijst tot Ormus.

Bevel vande oversten om de Roovers van Nicolu te straffen.

In wat ghestichte ordinantie de Portugesen aen landt comende teghen haer vyant quamen.

In wat manier dat de Zee-roovers de Portugesen over vielen.

Hoe veel ende wat Portugesen datter ghebleven zyn.

Verhael vande vrome daden van een Neer-lander die onder de Portugesen was.

Hoe hy zyn leven eynde.

De Portugesen prysen den vromen Neerlander.

De over ghebleven Fusten keeren weer nae Ormus.

beghebên om zyn lyf te berghen/ende een van de Arabiers haddense op ghenomen/so is dese Trompetter met eē furye ende gramschap ontsteken/den Trompet achter op den rugge worpende/met zyn Rappier (want anders gheen ghewéer en hadde/) onder die vyanden ghelooptn/doersteckende den gheenen die den Standart genomen hadde/ende die weder onder die Portugesen gebracht/haer schāde nae sprekende/datse dē Standart so schandelycken lieten nemen/ in somma heeft den selfdē tot bynaer een ure beschermt/ende veel ongheboracht van diese hem meenden te benemen/ soo dat hy rontom onder dooden stont/ende hoe wel dat hy hem genoech mochte gesalveert hebbē/willende die Standart verlaten/ niet toghenstaende en heeftse nopt beghevén/tot dat die groote menighten hem overwelen/ende alsoo doot smeten/ghevende zynē gheest altoos met zyn armen om den Standart/waermede hy onder die dooden storten/en zyn leven volejnden/alle twelcke die over ghebleven Portugesen selfs mondelingh tot menighen reyse beleent hebben/ende zyn vromichept daer in gheprezen/waerom het selfde hebbe willē aen teeckenē/als een dinge weerdich te noteren. Den ghesetten Luytenant offte Generael/siende hare quade ordinantie eñ ongheh oorsaemheyt/ende datter niet veel eer te vegaē was/heeft hem in tyts uyt die weegh ghepackt/ende hem in zyn Fuste ghesalveert/siende het regiment van verre aen/en zyn also weder met die leeghe Fusten ghekeert naer Ormus, sonder yet anders te bedryven/tot een groote droeffenis ende schande van geheel Indien: want was die grootste neerlaegh eñ verlies die de Portugesen opt en Indien ghehadt hadden/van so veel Portugesen tseffens te verliesen/onder welcke was oock den Broeder vanden Aertsbisschop/ende veel andere jonghe ende treffelycke Edel-luyden/van de principaelste van Portugael.

Verhael hoe een Conninginne van Ormus Christen werd.

Wert gedoopt ende Dona Philippa genoemt.

De Conninginne trout eē Portugees Edelman.

Des Man van de Conninginne doet een schip gereet maken om nae Ormus te varen.

In dese selfde tyt is ghecomen in Goa, een Conninginne van Ormus, die welcke van de Wet van Machomet was/ghelyck hare ouders/ende voor-ouders/die onder tribuyt vā de Portugesen sitten/in't Eylandt van Ormus; Dese heeft haer Christen doen doopen/ende worden met groote solemniteyt in ghehaelt/eñ den Vicorey was hat ēPeter geworden/genaemt Dona Felippa, om de Coninghs van Spaengien wille; was een schoone ende witte Vrouwe/groot van persoone/ende haren Broeder die noch jonck was/wordē oock Christen ghedoopt/ende voer naer Portugael met die Capiteyn/die gheweest hadde van Ormus, Mathias Dalburquercke, om hem den Coningh te presenteren; Dese Coninghinne worden ghetrout met een Portugees Edelman/met namē Anto Dazevedo Coutinho, ende den Coningh van Portugael gaf hem in houwelyc/tot een Bruyt-stuck vande Coninginne/het Capiteynschap van Ormus, twelcke over die 200. duysent Ducatē weert is/als op een ander geseyt is, Dese Edelman naer dat hy de Coninginne een half jaer ghehadt hadde/levende met alle vrientschappe ende liefde dieinen soude moghen begheren; Soo heeft hy een Schip doen toe maken/om naer Ormus te varen/om aldaer sommighe goederen ende renten vande Coninginne zyn Huysvrouwe te vervoorderen en te ontfangen/ende den afscheyt viel haer soo swaer/dat zy hem bade haer mede wilde nemen: want in zyn absentie niet en conste leven/ende om dat sulcks gheen gheleghentheyt en gaf/troosten haer soo hy best mocht/beloovende alle neersticheydt te doen/om metten eersten weder te comen/waer op hem te scheep begaf naer Bardees toe/welcke is d'uyterste incomste vande Revier dyie eylen van Goa, ter wylen dat den Edelman daer noch lach/wachtende naer weer ende wint/soo heeft die Conninginne (soomen seyt/) soo grooten droeffenis ende hertsweer ghenomen/datse schielycken doot bleef/den selfden dagh dat haren Man t'seyl was ghegaen/tot een groote verwonderinge van een yegheleycke/ende veel droeffenis/om dat dit d'eerste Conninginne was van die contreye/die haer Christen gemaecht hadde/verlatende haer Conningh-ryck ende hooghen staet/om liever Christen te sterven/ghetrout wesende met een slecht Edel-man/als Conninginne te leven inde Wet vā Machomet/wert met grooter mangnificentie begraven naer behooren.

De Conninginne versoeckt mede te varen.

De Conninginne sterft van droefheyt dat haer Man na Ormus reyst.

Groote droefheydt van't sterven vande Conninginne.

1586.

Verhael van een Man van Moçambique/die tydingh brenght van een gebleven Schip.

De gierichheyt bedriecht de wysheydt onder de Portugesen.

't Welc d'oorsaeck van het verlies van lyf en goet is.

Op wat manier de schepen van Cochyn varen.

Groote ongeregelth. onder de Portugesen varen uyt Indien.

Wat volc dat ter op 't Schip Boa Viagem gebleven is.

Inde maendt van Augustus Anno 86. is ghecomen in Goa, een Man van Moçambique, comende uyt Portugael in het Galleon dat naer Malacca soude varen/met sekere advys voor den Viçorey, ende bracht tydinghe hoe dat het Schip Boa Viagen, (twelcke dā Indien gheschepden was het voorleden jaer van 85.) ghebleven was/vermoeden dat het by de Cabo de bona Esperança op gebarsten moest wesen/vande groote last: want over laden meestendeel die Schepen/ende affirmeren dat het selfde Schip over die neghen spannen waters in hadden/als het van Cochijn t'seyl ginck/ende hoe wel datmen al eer die Schepē t'seyl gaen/den Schipper ende ander Officieren Eet gheeft/oft het Schip sterck en bequaē ghenoech is/om die langhe reyse te volbrenghen/ende soo daer eenighe fauten aen zyn/te verclaren op den Eet dieser ghedēn/waer op makm een protest/welcke die Officiers van't Schip onder teyckenen/eñ al ist dat het schip duysent fauten ende letselen heeft/sa verswyghen zyt om niet te verliesen hare plaetsen eñ profyten/die zy daer af hebben/al ist schoon datse wel weten dat het Schip niet gestelt is om voyagie te doen: want die giericheydt bedrieght die Wysheyt/ende stelt alle periculen achter den rug, Dan alsmen daer midden in is/soo wetense ghenoech te segghen/ende doen groote beloften van beteringe/op dese manier gaen eneest alle Schepen van Cochijn, en dat daer een behouden over comt nae Portugael is niet dan enckel mirakel van Godt: wane anders en waer niet moghelyck datter een af over soude comen/oaer dat zyse overlasten met laden/ende qualyck versien gaen van haren nootdruft/ende weynich ordinantie hebben onder haer Zee-volck, Soo datter niet een Schip over en comt/ofte weten te vertellen wat periculen datse ghepasseert hebben vā overladen te wesen/van fauten/van dinghen die voor't Schip noodich zyn/ende van onbedreven Zee-lieden/doch met alle dese dagheliickse periculen enhebben gheen beteringhe/dā alle daeghs erger; In dit Schip Boa Viagen bleven seer veel Edel-luyden/ende van de principaelsten die den Coningh langhen tyde in Indien ghedient hadden/ende reysden nae Portugael met hare certificatien/om Satisfactien aenden Coningh te verwerven/van hare diensten/ghelyck hare ghewoonheyt is/desghelycks om dat het een vande beste ende

vermaerste

Dē Ambassa-deur vā Persien bleef op dit selfde Schip.

verinaerste Schepen was / ende wel beseylt/ soo wasser dē Ambassaduer vande Xatamas, Coningh van Persien in gegaen/ om aenden Coningh van Spaengien aliance te versoecken/teghen die Turcken haer beyder vyant/ende naer dat dese ghebleven is, so en heeft nopt meer eenighen anderen willen seynden/ met teghenstaende houden even wel aliance eñ vrientschap met die Portugesen, Het minste Schip dat van Cochijn naer Portugael seylt/is altoos over eē millioē Gouts weert/ ende dit Schip was een vande beste / waer-

Hoe veel dat het minste Schip waert is dat vā Cochijn seylt.

by men mach consideren het groot verlies/ datter aen elck Schip verliest van rijckdom/ behalven die menschen: want daer zijn weynich jaren ofte daer blijvender een ofte twee/so en't gaen als in't keeren.

Inde maendt van September Anno 86. zijn ghecomen en Goa 4. Schepen van Portugael/te weten: den Admirael San Thome, San Salvador, Arrelickias, ende het Schip Bon Iesus de Caranja, ende van't Schip San Felippe en was gheen tydinghe af / dat met haer in compaengie van Lisbonen was ghescheyden.

Namen vā 4. Schepen die in September daer quamen.

In't leste vande maendt van November/ zijn die Schepen weder van Goa gescheyden/ sommighe gaende lancks de Custe van Malabar, haer ladinghe van Peper nemende/ eñ van daer naer Cochijn, alwaer altoos een ofte twee hare ladinghe van Peper ghegeven wert, Maer dan alle andere waren werden in Cochijn gheladen ende af ghevaerdicht; Daer werden in Goa noch toe ghemoert een Schip/met namen Acension, dat sommighe voyagien naer China eñ Iapan ghedaen hadde, dit werde ghecocht vande pachters vande Schepē/om dieswille dat het Schip Caranja door outheyt in Cochijn ghesleten worde/ eñ weder een nieu op stapel gheset van de selfde naem:maer en worden niet voleyndt door sekere twisten die tusschē die pachters op reys; Met dit Schip Nossa Senhora da Sencao', is mijn Heere den Aerts bisschop ghevaren naer Portugael/ door sekere twisten ende geschille die op ghereesen was / tusschen den Viçorey ende andere Raets-heeren en den Aerts-bisschop / ende hoe wel dat hy vanden selfden Eeldom / ende oock den Viçorey, en van alle die gemeenten ende Regierders van Goa, gebeden worde haer niet te verlaten/heeft nochtans zijn voornemen niet willē af staen/ ende was van meeninghe na den Coningh te trecken/van wiens hy wel bemint was / welcke den Viçorey ende meer andere niet wel aen en stont/vreesende dat hy den Coningh al te goede informatie soude gheven / dat weynich tot haren voordeel soude strecken / is aldus ghereyst / hebbende alle zijn dienaers oorlof ghegheven/ behalven sommige dien hy tot zynen dienste met nam / latende alleen in zijn huys zynen Hof-meester/ende my om zijn renten te ontfanghen/en zijn huys te onderhouden/ende om dat alsdoen het gulde Iubileo ofte aflaet van Roomen/ en Indien gecomen was/ welckmen heet La Santa Crusada, ende was ghegunt om met het gelt van dien te rantsoeneren die Captyven die in Africa ofte Barbaryen ghevanghen waren / inden grooten slagh vanden Coningh Don Sebastiaen, het welcke aenden Aerts-bisschop gerecommandeert quam / als Commissario Apostolico Romano, &c. heeft my het Generael schipverschap vande Cobransa van dien van gheheel Indien ghegunt/ met een vande sluetelen van't Coffer/ al waer het selfde gelt in vergadert werde / met een goet salaris ende ander proventen den tydt van zynder absentie / om my alsoo te meer te verobligeren in zijn huys te blyven/ en zijn wedercomste te verwachtē/ als ick hem moest beloven/ ende is t'seyl ghegaen van Cochijn inde maendt January, Anno 87. wesende zijn Piloot ofte Stuerman den selfden die het Schip Sant Iago op de drooghten van Iudia verloozen hadde/ als vertelt is.

Met wat Schip dē Bisschop na Portugael ghevaren is, Oorsaec waer omme hy wech ghevaren is.

Eñ wanneer 't gulde Iubileo in Indien quam.

Tot wat eynde 't selfde daer ghecomen is.

Ende gelijck als die Schepen een ende een worden afghevaerdicht/d'een vier oft vijf daghen voor d'ander/om datmen in die ladinge soude goede ordinantie hebben / om alle dinghen ende waren te registreren / soo gheschiedent als dat alle die ander Schepen afghevaerdicht waren / ende ghebrack alleen het Schip Arrelickias, dat het leste in die ladinghe was/ende hebbende zynen vollen last / so hebben die Officieren ende oock die pachters begaeft wesende met sommighe geschencken/ etlycke ballast doen uyt treckē/en inde plaets van dien Caneel gheladen / om dieswille dat die Coneel in Portugael seer getrocken was/ ende op hooghen prijs stondt / waerom die pachters ende Officieren van't Schip so mē seyt giften antfangen hebbende van de cooplyden/hebbense gheladen als ghesept is/ om datter anders geen plaets en was; Den dagh comende datmen soude t'seyl gaen / soo is te verstaen dat die Schepen ligghen wel boven een mijl inde Zee op haer anckers/alwaer zy hare ladinghe nemen / om dieswille dat het Somer is/ende die Zee altoos stil gelijck een Rebier ofte binnelands water, ende den dagh datmen sal t'seyl gaen/soo wert het die gheheele Stadt van Cochijn met Trompetten uyt gheroepen / ende alsdan comen alle de ghene die daer met sullen varen/ met hare bekenden ende vrienden die haer ghelep doen / tot aen boort toe / met veel ververssinghe van Broodtvruyten en dierghelycken tuych / soo dat daer somtyts drie ofte vier hondert Schuyten/die men Tones heet ende Pallenges, rontom het Schip ligghen/ met het grootste gewoel van de werelt, ende het Schip leyt over al bedeckt met goet / is gheladen dat die hooft touwen onder water zijn / ende daer en boven het opperste overloop ofte verdeck staet altoos vol/ seven/acht kisten hooch die gheen plaets onder en hebben: want is onder soo gestout dat daer niet een hoecxken leegh en is/ oft 'tis vol gheparst / soo dat als men t'seyl gaet en weten niet waer men eñ t sal beghinnen/om aen tasten ende 't Schip regeren/het welcke zy noch en gheen maent tydts naer datse al t'seyl ghegaen zijn in orden connen brenghen, Dit aldus wesende enet dit Schip/ghelijckt met alle d'ander is / soo is den Viador da Fazenda, ofte des Coninghs besiender ende Officier van't landt ghecomen / ende heeft zijn requirement ende protest ghemaeckt / als dat die manier is/oft Schip ghestelt was om voyagie te doen/ waer op hebben gheantwoort ja: ende het selfde onder teyckent / soo sommighe segghen/ander meenent contrarie/ in somma heeft terstondt bevolen de Cabels af te houwen/ gelijck zy altoos doē/ ende die seylen laten vallen/ met grooten gecrijs van Boa Viagen, ofte behouden reys; hebbende noch alle die Schuyten aen boort/die dickwils een mijl ofte half naer sleypen / om dat het slechte Zee is/het

Hoe de schepē tot Cochijn afgeveerdicht eñ gheladen werden.

Waer dat de schepen ligghē alsse t'seyl gaē van Cochijn.

Hoe dat d'een vrient d'ander 't scheeps leyt.

Hoe dat de Portugesen haer Schepen overladen.

Kenmerckt de Portugesche gierigheyt.

Manier hoe sy t'seyl gaen van Cochijn.

is/het Schip aldus beginnende te seylen/ soo zijnder onder ander rammelingen die op het overloop stonden warẽ veel Hoender koyen/ uyt welcke scheen / sommighe Hoenderen uyt braecken / waer op een ghevecht quam/ seg-ghende: elck een dat zy haer toe quamen/in somma zijn over hoop ghelopen aen d'een zyde van het Schip/ gelijck het ghemeenlijck gheschiet in eenich ghevecht / met dese altera-tie ende ghewicht van Volck aen d'een zyde/ is het Schip om ghevallen / overmidts dat het Ballast verlicht was / ende met Caneel geladen / ende boven wonder sware last had-de van kisten ende ander goet / als verhaelt is/ eyndtlijcken is het Schip sachtelijck on-der ghegaen en ghesoncken / dat daer alleen-lijck een span van de top stengh blyckte/ ende het Volck viel in die Schuyten die noch aen boort laghen/tot haren gheluck / sonder dat en hadde daer niet een af ghecomen/ quamen daer alle levendigh af/behalven die Slaven/ die met ysere boeyen gesloten waren / om niet wegh te loopen / dese verdroncken / wie kan weten ofte weerderen wat rijckdomme dat hier verloor/ als eẽ yegelijc wel kan presume-rẽ/daer en quam niet anders af/ dã sommige kisten die boven stonden /dienmen met Duyc-kers uyt kreegh : maer het goet gheheel be-dorven ofte van weynigh profijt/ ende die re-ste bleef verlooren ; Hier by machmen merc-ken ende considereren / hoe ende wat manier dat die ordonnantie vande Portugesen is/op hare ladinghe ende Schepen/ ende dat te pre-sumeren is / dat soo menighen Schip daer noyt tael ofte teecken af ghecomen is / haer meest door dusdanighe ongheregheltheydt verliesen, men dede hier naer groote neersti-heydt ende ghetuyghen/om die pachters ende Officieren te castigeren/ die den Ballast had-den doen uyt trecken: maer zy waren ver-borghen / ende door lanckheydt van tyden worden het selfde vergheten / ende bleef doot ende te niet/ ende die het haer verlooren had-den mochtent God klaghen.

Oorsake waer omme datter een groot ru-moer uit schip quam.

Desgelijcx hoe 'tselvige schip versoncken is.

Sommighe Slaven ver-droncken in't Schip.

De onghere-gelde begeer-lijckheyt vãde Portugesen is oorsake dat-ter menich om lijf en goet ge-bracht wert.

In dese selfde maendt quam tydinghe van Malacca , hoe dat het selfde seer benaut was/ ende veel volcks van hongher storf / ende het Schip dat van Portugael derwaerts ghe-gaen was / moest daer blyven ligghen / om dat daer geen victualye en was/ om't Schip af te veerdighen / ende die enghte ofte Straet van Samatra was beset van de vyanden / dat daer gheen Schepen en mochten duer varen naer Chyna ofte Iapan, ende dit worden ghe-daen van de Coninghen van Samatra, te we-ten / den Coningh van d'Achein ende van Ioy, gheleghen by het selfde landt van Malac-ca, op het vaste landt, Dese waren teghen die Portugesen van Malacca ghereddeleert/ duer seeckere oorsaecke ende spijt dat haer van de Capiteyn van Malacca ghedaen was , met dese tydinghe was gheheel Goa in groote al-teratie: want hare principale vaert ende rijc-domme is de vaert van Malacca , Chyna, ende Iapan, ende die andere omliggende Ey-landen / welcke altemael door dese oorloghe belet werden / waerom terstondt groote ghe-reetschap ghemaeckt wordt van Galeyen/ Fusten/ ende Schepen / om Malacca te ont-setten / ende worden alle die Burghers ghe-schat /ende over al ghelt op ghenomen / van-de Coopluyden / desghelijcks volck om het selfde te weghe te brenghen : want met die voorgaende neerlaghen was Indien seer ge-debileteert ende swack van volck.

Groote sterft ende hongher in Malacca.

De Coningh van Samatra beset ten de Straet van Samatra.

Oorsaeck van de twist.

Toerustinghe om Malacca te ontsetten.

Inde maendt van Meye Anno 87. is ghe-comen in Goa een Galliotte van Moçambi-que, tydinge brengẽde hoe dat daer het schip San Fellippe gheweest hadde/ ende hadde ge-nomen die ladinghe ende Peper van't Schip San Lorenço, dat aldaer ghearriveert was/ gaende naer Portugael/ eñ was gheheel open met alle de masten afghehouwen/ eñ het meeste goet inde Zee geworpen/ door dat zy mirake-luesement hare leven berghden/ ende tot Mo-çambique waren gecomen/ in dit Schip San Fellippe warẽ die Princen eñ Coninghs kin-deren van Iapan ghecomen / als op een ander verclaert is/ ende quamen met dit selfde Gal-liotte die de tydinge bracht tot Goa, Dit self-de Schip bracht oock tydinge van die Arma-de die uyt Goa afgeveerdicht was/ inde maẽt van December An. 86. na die Custe van Me-linde ofte Abex, om te wreken die schade van de voorlede Armade van Ruy Gonsalues da Camara, als vertelt is/ eñ om te castigerẽ die Steden die op de selfde Custe met den Turck vereenicht waren/ eñ hare aliance ghebroken hadde , Van dese Armade was overste eenen Edelman/ met namẽ Martijn Afonso de Mel-lo; Comende aende Custe van Abex ofte Me-linde, welcke is tusschen Moçambique ende 'troode Meer/ zijn aldaer aen land gesprongẽ (overmidts dat die Turcken die zy sochten al wech waren/ die roode Zee binnenwaerts na huys toe/) so hebben haer die Portugesen wil-len wreken op die steden eñ Coningẽ/ die haer aliance gebroken hadde/ en die Turcken gefa-voriceert / zijn aen landt gecomen aen die ste-den/ genaemt Pate eñ Brava, die welcke wey-nich op hare comste verdacht wesende/ hebbẽ lichtelijcken overvallen die terstont die steden verlaten hebben/ eñ te landewaert in gevlodẽ/ alwaer die Portugesen hare lust ghedoet heb-ben/ steeckende die stedẽ in brant, en die raseren-de tot de grõt toe/ so veel alsse ommers moch-ten/ eñ in't vlieden vande inwoonders/ so cre-genſe den Coningh van Pate, die zy 't hooft af hieuwen inde furie/ ende werde ghebracht tot Goa, al waert ghesett werde sommighe dagen op een mast in't midden van de Stadt / tot exempel van een ander/ ende teecken van vic-torye / waer mede die Portugesen weder be-gonsten eenighe corage te krijghen/ ende heb-bende aldus dit feyt gherust / zijn van daer ghescheyden naer Ormus , om van daer den Coningh van Persien eenighe assistentie te doen / als haer vande Viçorey bevolen was: maer comende tot Ormus, is haer veel volck cranck ghewordẽn ende ghestorven / onder welcke was den oversten Martijn Afonso da Mello, waer door quamen weder naer Goa, sonder yet meer uyt te rechten.

1587.

Tydinghe tot Goa vande ladinghe/ des ghelijcx van't verderven vã 't Schip S. Lorenso.

Desgelijcx vã de Armada die in Decem-ber af gevaer-dicht was.

Waer dat de Armade aen-quã / eñ waer de Portugesen op 't landt reden.

De Portuge-sen nemen Pata eñ Bra-va in / eñ ver-derbẽ'e tot dẽ grondt toe.

De Coningh van Pata wert gevangẽ dat hooft en dẽ 'thooft tot Goa gebracht.

Veel Portu-gesen sterven tot Ormus.

Dese selfde Armade gaende naer die Custe van Abex, vervallende by het Eylandt ghe-naemt Zamzybar , welcke leydt op 6. graden aende zuydtzyde/ omtrent 70. mylen van Pa-te naer Moçambique toe / by de 18. mylen vande Custe / in dese contreye ghevonden het Schip San Salvador, dat van Cochijn naer Portugael ghevaren was / ende was gants open / hadden alle het goet in het water ghe-worpen / behalven sommighe Peper / daer zy niet by en konsten komen / ende waren gants ontstelt ende verdestrueert / ende hiel-dent met cracht van pompen noch boven/ doch hadden die moet al over ghegheven/ ende souden sonder twyfel al om den hals

Hooghte vant Eylande Zamzybar.

De Portugis-sche Armade ontmoet het Schep S. Sal-vador by 'tsel-ve Eylandt.

Verhael hoe't selve Schip verdorven was.

ghecomen hebben/ haddense dese Armade tot alle gheluck niet ghemoet/ daer zy weynich op verdacht waren/ in die contreye haer te vinden; Dese Armade hebbent Schip met haer naer Ormus ghevoert/ al waer die reste van de Peper ende goet datter over ghebleven was/ ghelost wert/ ende het Schip ghesleten/ ende maeckten aldaer een cleyn Schip toe/ welcke met het selfde volck van het ghesleten Schip ende over ghebleven goet naer Portugael is ghevaren/ al waer zy in salvement naer langhe envoeyen ghearriveert zyn.

Verdorven Schip wert nae Ormus ghevoert.

Een Galliotte brengt tydinghe tot Goa van vier Schepen uyt Portugael.

Den 7. September Anno 87. quam een Galliotte van Moçambique, brenghende tydinghe dat aldaer waren ghecomen 4. Schepen van Portugael/ te weten/ den Admirael Sant Antonio, San Francisco, onse lief Vrouwe van Nazareth/ ende Sant Alberto, ende van het Schip Santa Maria, dat met haer vā Portugael ghescheyden was/ en wisten niet af te segghen/ dan verstonden daer naer dat het weder naer Portugael gekeert was/ door eenighe fauten ofte quaet weder; Acht dagen naer dato van dien/ quamē die voorsz. Schepen binnē Goa, al waer zy met blyschap ontfanghen worden.

'tCasteel Columbo belegert vande Coningh van Seylon.

Op dese selfde tydt is die fortresse genaemt Columbo, die de Portugesen in't Eylandt van Seylon hebben beleghen vande Coningh van Seylon, ghenaemt Raju, ende was in grooter benautheyt/ en worden van Goa gesonden een Armade van Fusten eñ Galeyen/ wesende overste daer van Bernaldijn de Carvalho, om haer te ontsetten.

Wanneer dat de vloot van Goa na Malacca gevaren is.

Op dese selfde tydt is van Goa ghetrocken een groote Armade van Fusten/ Galeyen/ ende Gallioenen/ in ander Schepen met veel volcks/ ende ammunitie victualye/ ende andere crijghelijcke materialen/ om Malacca te ontsetten/ dat seer benaut was/ als voren gheseydt is, Van dese Armade was overste eenen Don Paulo de Lyma Pereira, een vermaert Edelman/ ende out Crijsch-man/ hadde recht te voren gheweest Capiteyn van Chaul, was seer ontsien ende victorieus in alle zyn aenslaghen/ waerom tot dese tocht ghecoren worden.

In het leste van November zijn die vier voorden ghenoemde Schepen weder van Goa ghetrocken naer Cochijn, ende hare ladinghe hebbende/ naer Portugael ghezeylt.

Toerustinghe vā eē Armade om Columbo te ontsetten.

Inde Maendt naest volghende van December/ ghedurende die benautheydt van de fortresse van Columbo in Seylon, hebben die van Goa noch een gheweldighe Armade toebereydt/ ende hebben veel persoonen in Goa met ghewelt op ghenomen/ ende inde selfde Armade ghesonden/ om dat daer volck ghebrack/ met groote contributie van gelde/ dat onder die Coopluyden ende inwoonders ghetrocken worde/ met welcke Armade is ghegaen voor overste/ eenen Manuel de Sousa Coutinho, een goet Edelman ende Soldaet/ die eertydts Capiteyn van de selfde fortresse van Columbo gheweest/ ende een ander belech bescheemt hadde/ waer door hem de Coningh grootelijck begaeft/ ende zynen staet verhooght hadde/ en wert noch nae den doot vande Viçorey van Indien/ Gouverneur van Indien/ als wy op zyn plaets ende tydt sullen verhalen; Dese aldus heen ertrekende is ghecomen op't Eylandt Seylon, al waer hem heeft ghevoeght met die eerste Armeye/ ende hebbende haer in ordinancie ghestelt/ om den

Een groote contributie tot Goa.

Veel volcks gedwonghen om Columbo te helpen ontsetten.

De Coningh van Seylon vlucht.

Raju slagh te leveren/ den welcken siende die menichte vande Portugesen/ is op ghetrockē met alle zyn legher/ latende die fortresse ledich ende vry/ tot een groote blyschap van de Portugesen/ hebben die fortresse versien met alle nootdruft ende volck/ zyn weder gekeert naer Goa, al waer zy met groote triumphe ende generale verblydinghe ontfanghen worden/ inde Maent van Martius Anno 88.

Columbo ontset.

Inde maent Aprilis naest volghende van het selfde jaer/ is in Goa ghearriveert die Armade van Don Paulo de Lyma, die nae Malacca ghegaen was/ en zyn met victorie weder ghekeert/ hebbende Malacca ontset/ ende die passagie naer China ende ander weghen weder vry ghemaeckt/ ende geschieden aldus: dat comende die Armade op de Estrecho van Malacca, hebben ghemoet een Schip van de Coningh van d'Achein, in het Eylandt van Samatra, hooft vyandt van de Portugesen/ ende principale oorsaecke van dit belegh ende benautheydt; In dit Schip was een Dochter van den selfden Coningh van d'Achein, die hy sondt aenden Coningh van Ioor in houwelyck/ om met hem nieuwe aliance te maken teghens die Portugesen/ en sondt hem tot een present een schoon stuck gheschuts van Metael/ dat diesghelijcks in Indien van groote noyt ghesien is/ waerom het naermaels ghesonden wert vande Portugesen/ aenden Coningh van Spaengien tot een verwonderinghe/ in het Schip van Malacca, welck daer naer in het Eylandt Tercera, (een van de vlaemsche Eylanden) bleef/ al waert selfde stuck met grooten arbeyt uyt ghehaelt worden/ ende leydt althans op die fortresse van het selfde Eylandt Tercera, om dat het door zyn swaerte qualyck naer Portugael ghebracht kan worden; Keerende weder op onse propooste/ hebben dit Schip met des Coninghs Dochter ghenomen/ ende al wat daer in was buyt gemaeckt/ met welcke creghen alle advys van wat daer passeerden/ zyn terstondt ghevaren naer Ioor toe/ ende hebben haer Volck op het landt ghewórpen/ in goeder ordinantie/ ende alsoo die Stadt van Ioor bestormt ende besprongen/ welcke was beschanst ende omringht met houte staecken/ ende die huysen meest van Stroy, Die vande Stadt siende soo veel volcks/ ende hare resolutie zyn bevreest ghewordm/ en hebben die vlucht genomen te landewaert in/ al die konden/ en die Portugesen overvielen die Stadt/ ende staken daer den brandt in/ ende hebbense gheheel vernielt ende verdestrueert/ ende die het niet ontloopen konsten/ doot ghesmeten ende gheraptiveert/ ende vonden daer over die 2500. Metalen stucken/ soo cleyn en groot/ die al naer Indien ghebracht werden/ is te verstaen dat sommighe waren van de groote van een Musket/ ende ander grooter/ ende oock gheheel grootelijck/ en warm seer net ghewrocht met figueren en loofwerck/ dat haer Italiaenders ende Portugesen gheleert hebben/ die het Christen gheloof versaeckt hebben/ ende Machometisten ghewórden zyn; Dese zyn der wonder veel op alle plaetsen van Indien/ ende doen het meeste quaet/ loopen daer als zy eenighe doot slaghen ofte andere quade feyten bedreven hebben/ ende vreesen gheraftigeert te wesen/ loopen naer het vaste Landt onder die Heydenen ende Mooren/ al waer zy groote salarisen crijghen/ vanden Coninghen ende Capiteynen van het Landt;

Beschryvinghe van t'ontset vā Malacca.

De Portugesen ontmoeten een schip vāde Coningh van Samatra/ eñ nemen 'tselve.

Verhael van een wonderlicke groot stuc geschuts dat zy uyt het Schip name.

De Portugesen trecken nā Ioor overvallen ende verbrandē de geheele Stadt.

De Portugesen vonden in Ioor 2500. Metalen stucken.

Beschryvinge vande groote vande selfde stucken.

Seven

Verhael van sommighe Trompetters en Busschieters die over ghelooopen zijn tot den Heydē Hydalcan.

Seven ofte acht jaren voor mijn compste in Indien, waren daer in Goa sommige Trompetters ende Busschieters / dat duytschen ende Neder-landers waren / ende om dat zy in Indien van de Portugesen seer misprezen ende veracht worden / ghelyckse alle ander Natien vande wereldt doen / ende oock mede so en konsten zy gheen betalinghe krijghen van hare ghesette soldye / ende alsse yet versochten ofte vereysschen / werden gedreycht ende inde Galeyen ghesmeten / en ghedwonghen te dienen / in het lest hebben haer beraet ghenomen / siēde dat zy niet meer uyt het landt en mochtē komen / zijn heymelycken gheloopen naer het

Desgelijcks hoe dat zy daer ontfangē werden.

vaste land nae Ballagatte, by den Hydalcan, al waer zy blydelyck ontfangen werden / ende met grooter eeren ghehouden / en groote salaris begaeft / en gheacht als Heeren / al waer zy haer door desperaetheyt gherenigeert hebbē / doch sommighe meenen dat zy in haer geloof levē: maer weet altoos voorseker dat zy daer getrout zijn met Heydensche Vrouwē / en waren noch levent den tydt mynder afscheyt uyt

De Portugesen zijn oorsaeck datter dickwils Christenen Heydenen worden.

Indien, Op dese manier zijn die Portugesen alteenets oorsaeck / door hare vermetenheyt / ende hovaerdye van haer eyghen quaet / ende maken die roepen daer zy selfs niet gegeesselt worden / het welcke alleen vermaent hebbe te propoost vande Metalen stucken / ende ander instrumenten van oorloge / dat die Indianen ghelеert hebben vande selfde Portugesen ende Christenen daer zy te voren niet af en wisten / ende hoe wel dat zy dese stucken altemael hadde in goeder ordinantie ghestelt / doch scheen wel en hadden die wetenschap niet om die af te schieten / ende te ghebruycken alst behoort / gelyckt wel bleeck: want verheten terstondt altesamen / ende heten in handen van

De Portugesen werden in Malacca ontfanghen.

de Portugesen / met dese victorie bleven die Portugesen seer glorieus / ende met veel presumtien / ende quamen in Malacca, al waer zy ontfanghen werden met die triumphe alsmē wel kan dencken / als die ghene die haer sagen verlost vande benautheydt daer zy in waren; Dit verhoorēde die Coningh van d'Achem,

De Portugesen maken pays met den Coningh van Samatra / en keeren weder nae Goa.

ende dat zyn Dochter ghevangen was / heeft zyn Ambassaduers ghesonden aen Don Paulo de Lyma, met groote presenten ende peys begheert / het welcke geconsenteert wert / ende terstondt quamen weder van alle wegen naer Malacca, met alle victualye ende coopmanschappen dat haer te vorē belet was / en grootelycks ontbrack, hier mede was groote verheuginghe / ende latende alle dinghen in goeder ordinantien en vrede / zijn weder ghekeert naer Goa, al waer zy arriveerden / als voorseydt is / inde maent van April / ende worden ingheħaelt met grooter feest / ende Te Deum laudamus, ende veel vande Soldaten quamē met eenen goeden buyt.

Den Visorey Don Duarte de Meneses sterft met een haestige doot.

Inden naest volgende maent vande Meye de 15. is ghestorven binnen Goa den Viçorey Don Duarte de Meneses, ende was binnen 4. daghen ghesondt ende doot / van eene heete ende Continue coortse / welcke is die gemeene siecte van Indien / die periculues is, ende presumeerden dat het van hertsweer was / om dieswille dat hy brieven ghekregen hadde van

Verscheyden na bedencken vande oorsaec van zyn doot.

de Capiteyn van Ormus, waer in hen adverteerde / als dat aldaer tydinghe gecomen was van Venetien over lande / hoe dat den Aertsbisschop tot Lisbonen gearriveert was / ende vande Coningh met grooter eeren ontfangē / en om datse oneens gheschepden waren / als voorseyt is, willen seggen / als dat hy dat soo seer ter herten nam / ende dat hy vreesden in mishaghen vande Coningh te wesen / met die informatie vande Aertsbisschop: maer wast contrarie alsmen naermaels met den Sche-

Die Aerts bisschop sterft int het Schip / varende na Portugael.

pen verstont: want den Bisschop was overleden in 't Schip achte daghen / al eert in Portugael quam / doch zy hielden malkanderen ghesels chap inde doot, want overleefden malkanderen weynich / waer mede valeynde haren twist ende gheschil ghelyckelyck met hare leven; Die exequien ofte uytvaert van de

De twist en leven vande Visorey ende Bisschop eyndē den ghelyck. Beschrijvinghe vande uytvaert vande Visorey.

Viçorey, werde met grooter solemniteyt ghehouden / als volcht, Die begrafenis van de Viçoreys is in een Clooster / ghenaemt Reys Magos, ofte die drie Coningen / is vande ooden van San Francisco, ende staet in 't landt van Bordees, by de mont van de Revier ofte incompste van Goa, ende alsoo wert het lyf van de Viçorey gebracht in die Galeye Royael / die altemael behanghen was met swarte Standaerten / ende met swarte lakens bedeckt en behanghen / ende wordt van al den Adel gheleydt; ende comende by het Clooster van Reys Magos, dat is drie mylen van Goa, die Revier nederwaerts nae de Zee toe / soo quamen die Minne-broeders hem ontfanghen / ende brachten hem inde Kercke / en setten hem boven die aerde sonder begraven / ende alsdan wert die Mis met grooter solemniteyt ghecelebreert, die ghedaen wesende / soo werden daer ghebracht sommighe packetten ge-

Verhael vā de brieven diemen Vias heet.

sloten brieven / diemen heet Vias, dese zijn altoos ghesloten ende bewaert in handen vande Jesuytē / door ordinantie vā den Coningh / en worden nimmermeer gheopent als in absentie ofte doot van eenighen Viçorey ofte Gouverneur / welcke Vias jaerlycks gesonden werden vande Coningh zyn gheteeckent met nombres / te weten / 1.2.3.4.5. en soo voorts / ende faelgerende den Viçorey ofte Gover-

't Inhout van de eerste Via en desgelijcks vande reste.

neur / soo doetmen die eerste nombre oft Via open / waer in staet als dat alsulcken persoon sal governeren in absentie ofte overlyden van de Viçorey ofte Gouverneur, en so die persoon die in d'eerste Via ghenoemt is / absent is / soo doetmen die tweede Via open / ende besien wie dat daer in staet / ende dien present wesende / wort terstont ontfanghen, ende ghehobedesееrt voor Gouverneur / so dien oock absent is / doen d'ander naevolghende open, d'een nae d'ander naer 't dervolghen vande nummeros / ende alsmen Gouverneur heeft ghevonden / soo en doense niet meer open, en worden die overghebleven packetten ofte Vias terstont weder

Onder wie dese Vias berusten.

op geslotē / en bewaert in 't Clooster / in handē van de Jesuyten / in somma dat niemant die Vias opent / en isser niemant die weet wie dat daer in staet / en wort met grooter solemniteyt geopent vande Jesuyten / en gelesen in presentie van alle den Adel / Capiteynē / Regeerders / en toehoorders / en so de persoon die inde Vias

Verhael vā sommighe 'tvolbrenghen vande Vias.

staet / is op eenighe plaetsen van Indien ofte Orienten / als Capiteyn wesende van Soffala, Moçambique, Ormus, Malacca, ofte eenighe andere plaetsen daer hy soude mogen wesen / alst sommyts wel geschiet / so wort hy terstont ontboden / ende moet alle ander Ampten latē / so hy die bedient en comen ontfangē het Gouvernement / totter tydt toe dat daer een ander van Portugael van 's Coninghs weghen ghesonden wert: maer wesende die persoon die inde Vias staet / in Portugael / Chyna ofte Iapan, oft die Cabo de bona Esperança

vorby /

voorby / soo wordender ander Vias gheopent als voorsept is, Die Mis / als verhaelt is ghedaen wesende / quamen die Jesuyten met die Packetten ofte s'Conincghs Vias, die altemael met des Conincghs Seghel besloten zyn / ende

Wie door de eerste Via provisioneel Gouverneur gecoren worde.

worden gheopent al eermen het lyf vande overleden Viçorey onder die aerde steeckt / aldus werden die eerste Via ofte Numero gheopent / met groote begeerten van de omstaenders / wie dat uyt soude comen / soo werden ghevonden met Tytel van Viçorey, eenen Mathias Dalburkerke, welcke Capiteyn vā Ormus gheweest hadde / ende was des jaers te voren in compaengie vande Aerts-bisschop naer Portugael ghevaren / oorsake dat hy een Been ghebroken hadde / om het selfde aldaer beter te ghenesen: maer hadden hy verdacht

d'Absentie vā d'eerste Visorey is oorsake dat de twee Via ghopent is.

gheweest / van dit gheluck soude wel ghebleven hebben; Desen absent wesende / als ghesepdt is / werden die tweede Via ofte Numero geopent / met die selfde solemnitept ende vonden / met Tytel van Gouverneur Manuel de

Wie dat door 't openen vāde tweede Via Visorey wert.

Sousa Coutinho, daer wy hier voren af vermaent hebben / die Seylon ontset hadde / tot groote verwonderinghe van een yeghelyck / om dat het een slecht Edelman was: maer van groote reputatie / het welcke hy met zynen langhen dienste verworven hadde / ende hoe wel dat daer andere veel treffelycke Edelmannen waren daerme eer op verdacht hadde, die 't oock wel speet / doch dissimuleerden

De Portugesen verdragen met wel met haer Visorey.

ende moesten altemael thoonen dat het haer aenghenaem was / hebben hem terstont omhelst / ende die handen ghecust / ende menagie ofte beloften ghedaen als Gouverneur / en hebben altemael verlaten het doode lichaem van de Viçorey, en zyn terstonde gheschcept in de Galeye metten nieuwen Gouverneur / doende af alle rou-vanderen Vaendels ende Standaerts / ende inde plaetse van dien verciert met

Met wat triumph dat zy haer nieuwen Visorey tot Goa in brachten.

lustighen Vaendels / ende cleeden van costelycken zyde en ander ghewaet / en quamen alsoo met Trompetten en Schalmeyen binnen Goa, alwaer hy met grooter triumphe ingehaelt worde / ende inde groote Kerck gevoert / alwaer men sanck Te Deum laudamus, &c. Ende wert den Eet afgenomen van alle previlegien en lyberteyten te onderhouden / naer die ghewoonte ende usantie in diergehelycken Acten / ende worden van daer ghebracht op

De Visorey wert op het Pallays ghevoert.

het Palleys vande Viçoreys, het welcke terstondt vande Dienaers vande overleden Viçorey gheruymt ende by naer verwoest is / ende vanden nieuwen Gouverneur wert terstont weder gereynicht / ende vervult van zyn volck ende adherenten / gelijc als die gewoonheydt ende ghebruyck is / en alsulcken veranderinghe te geschieden; Den dooden Viçorey

De overleden Visorey wert begraven.

verlaten wesende / worden van zyn Dienaers ter aerden bestelt ende begraven / sonder eenighe ghedachtenis daer meer af te wesen / dan die 't in 't particulier aenstondt.

Een groote Winter tot Goa in Indiē Anno 88.

In dese naest volghende Maenden / te weten / Junio / Julio / Augusto / van 't jaer 88. is gheweest in Goa, ende die Custe van Indien / die grootsten Winter die in langhen tyde ghesien is geweest / hoe wel dat het alle Winters altoos reghent / duerghaens sonder op houden / den gheheelen Winter duerende: maer

Een stadigen regen vanden 10. Junij tot den 1. Septembe / tot Goa.

soo dapper niet als dese drie Maenden: want reghenden van den 10. Juny af / tot den 1. September / staech aen malcanderen / datmen niet en mocht segghen dat het een half ure op hielt / nacht ende dagh / waer door veel huysen ter neder storten van de vochtigheydt / en oock om dat den steen daermense af maeckt seer morrowe is / ende metselense met half aerde.

Verhael van een moort tot Goa.

Inde selfde maent van Augusto gheschieden eenen grousame ende wonderlicke moort binnen Goa, ende om dat het van eenen Neerlander was / soo hebbet hier in 't particulier willen verhalen / op datmen by dit exempel mach aenmercken die stoutigheyde ende onkuysheyde vande Vrouwen van Indien / die al meest in 't ghemeen oder een tou ghewebben

Historie van Fr. Coningh.

zyn, So is die Historie aldus / een jonck quant natureel van Antwerpen / met namen Frans Coningh / wesende een Diamant slyper van zyn hant-werck / ende ghelyck als die jeucht gheern gheneghen is om wat te versoecken / is ghetrocken naer Venetien / daer den selfden eenen Oom hadde woonen / den Oom begeerte hebbende / om desen zyn Cozyn voorts te helpen / heeft hem ghestuert in compaengie

Fr. Coningh reyst van Venetia nae Aleppo.

van ander Cooplieden naer Alleppo in Suria, daer die Venetiaenders grooten handel dryven / als wy op een ander ghesepdt hebben / om aldaer eenighe ervarentheydt te krygen inde coophandelinghe / principalycken in ghesteenten / waer toe hem een sekere somme penninghen met ghegheden hadde, Dese quant aldus gherenst wesende naer Alleppo, al waer ghecomen zynde is onder het ghesel-

Voeght hem onder lichte geselschap / en verteert zyn gelt onnutterlyck.

schap gheraeckt / en inde plaets vande hooftsomme te vermeerderen / als den Oom meenden / heeft het wel de helft vermindert / ende als den tydt verloopen was / dat die meeste van zyn compaengie hare dinghen vervoordert hadden / ende weder wilden keeren naer Venetien met hare bestede waren / ende als desen Frans Coningh sagh den tydt verloopen te wesen / ende dat zyn hooft somme die helft duer ghebracht was / met goedt gheselschap / en heeft niet weten wat bestaen / vreesende zyn Ooms graenschap / weder te keeren sonder beter rekeninghe te gheven / van daer hy om uyt ghetrocken was / heeft hem beraden met sommighe Venetiaenders / dat zyn bekenden waren / die hem rieden te

Reyst van Aleppo na Bassora ende Ormus.

gaen met die Caffyle ofte Carnana, die ghereet was naer Bassora ende soo naer Ormus en Indien / verseeckerden hem / aenghesien dat hy verstandt hadde van ghesteenten / dat hy goet profyt soude doen / ende ghenoech weder restaureren het verlies / dat door zyn onachtsaemheydt van de hooft somme vermindert was, ende noch daer en boven groote winste doen voor zyn selven / sonder eenighe Interes-

Raet van de comede helpers.

ste van zyn Oom / met desen raedt heeft hem gants gheresolveert het selfde te volbrengen / ende niet weder te keeren voor dat hy zyn schade weder in ghehaelt hadde / ende heeft hem ghevoeghe by sommige Venetiaenders / die oock derwaerts wilden / ende zyn alsoo

Een goet voornemen vā Fr. Coningh.

gherenst met die Caffyla door langhe dagh reysen / tot dat zy ghecomen zyn in Bassora, die veste Stadt van het landt / ghelegen op het uyterste vande Sino Persico, die naer Ormus loopt / van daer zynse te water ghecomen tot Ormus, daer een yeghelyck zyn Cremerye ende Winckels voortstelde / ende

Hy reyst met sommige Venetianen nae Ormus.

desen Frans Coningh als jonck ende onbedreven / siende dat hy verre vandē Oom was / maecken rekeninghe dat het gheene dat hy hadde genoech eygen was / en begonst weder sonder achter dencken goet leven te leydē / sonder yet anders te pretenderē dan goet chier te maecken /

maecken/ tot dat in't lest die hooftsomme by naer gheheel geconsumeert was / ende beginnende hem te bedencken / en wist niet wat beginnen: want het weder keeren en dorst hem niet goet : want en hadden die middelen niet/ en oock en dorst onder d'ooghen vande Com niet comen / in't leste heeft gheresolveert naer Goa te varen/ alwaer hy verstont dat hy hem altoos soude moghen onderhouden/ met zyn hantwerck op te setten / totter tyt toe dat het God anders ordineerdm / is alsoo naer Goa ghevaren/ daer gecomen wesende heeft winckel opgestelt/ en zyn hant-werck beginnen te ghebruycken; maer om dat het gheselschap/ te weten/ ander vreemdelinghen van Neer-landers ende Duytschen/ die aldaer waren/ en gemeenlyck zyn by de Viçoreys voor Trompetters en Busschieters / die hem dagelycx quamen besochten/ so en konst hy so veel niet voorderen ofte 'twas ghelyck op, Dit siende heeft hem gedetermineert eenemael aldaer te blyven/ en gants neer schicken / om also oorsake te hebben hem aldaer zyn leven te onthouden/ siende dat alle hoop verloren was/ om zyn leven weder te verden nae huys keeren/ met dese resolutie heeft beginnen om te sien naer zyn partuer, So is te weten dat onder ander vreemdelingen die aldaer in Goa gecomen waren/ in voorleden tyden/ was eenen Fransoys naturel van Diepen/ met namen Iohan du Xena, dese was eertyds ghecomen in Indien voor Tromslagher/ van eenen Viçorey, ende was naer lanckheydt van tyden aldaer ghetrout met een Vrouwe van Ballagatte, van Moors gheslachte / doch Christen , ende onderhielt hem eerlyck met Trommelen / ende ander Schryn-werckerye te maken / waer van hy winckel afhielt/ ende was oock des Conincx Riem-maecker/ van die Galeyen / in somma dat hy een goedt duer komen hadde, Dese Fransoys hadde by de voorseyde zyn Huysvrouwe/ twee Soonen ende een Dochter/ ende ghelyck als die vreemdelinghen terstont buytens landts kennis maken met malcanderen / principalyck aldaer in Indien / daer der weynich zyn/ en alle vreemdelingen/ het zy van wat Natien dat het zyn / uytghenomen Portugesen/ converseren met malcanderen als Broeders/ welcke is haren besten troost , So is oock desen Fransoys Coningh daer oock groot ten huyse geweest/ en hebben hem veel gefeesteert en onthaelt: want verstonden wel datse hem haer mede in't net soude krygen/ om haer Dochter te geven/ en datse daer mede een goet houwelyck deden/ om zyn hant-werck wille/ het welcke seer goet ende van groote waerde in Indien is / om die groote handel van de ghesteenten die daer is , in somma en rusten niet ghelyck die van Indien haer manier is/ alsse yemandt geern inden knip hadden / tot dat zy hem met veel beloften en wondere dinghen soo verre kreghen / dat hy het jae woort gaf/ welcke hem naermaels het leven kosten: alsmen in't vervolghen van dese Historie ende waerachtighe gheschiedenisse hooren sal; Aldus beloeft wesende / hebben alle neersticheydt ghedaen ende die ghebodenlaten gaen/ ende om't cort te maecken die Bruyloft ghehouden/ als dat die manier is / wesende die Bruyt van elf jaren , huys ende schoon van lyf ende leden: maer in boosheydt die arghste, die opt aerde droech / so dat haren Man hem voor gheluckigh hielt / alsulcken Huysvrouwe ghevonden te hebben / als hy my dickwils mondelingh vertelt heeft / doch was daer soo jelours af / dat hy die niemandt en betrouden / noch van zyn eyghen Natien en particulier Vrienden : maer daer hy hem eneest op betrouden ende min af vermoeyde/ dese was d'oorsake van zyn ongeluck; Voor contraet van zyn houwelycks voorwaerden was gheordineert / ende hadden hem beloeft een sekere somme gelts/ ende totter tydt datmen hem die selfde somme niet en gaf/ souden met zyn Huysvrouwe in't huys van zyn Schoon-vader blyven in woonen / ende die kost hebben/ ende zyn winckel aen d'een zyde van't huys/ ende wat dat hy won soude voor zyn selven wesen/ welcke aldus ghesciede/ en bleef also langhen tyt/ om dat de Schoon-vader die beloofde somme niet en wist op te brenghen/ ende ghelyck als die familie begost te vermeerderen/ ende de Vader die out ende bedaecht was/ in een cranckheyt viel/ waer van hy storf/ so en wasser so veel ghewins niet/ ofte Frans Coningh die moeste oock altemet die kuecken versien/ 'twelcke hem niet wel aen en stont/ en begonsten in huys oneens te werden/ ende quam hem dickwils met my raden wat hem te doen stont / waer op ick hem seyde/ gheen oorsake te willen wesen van twist te maken tusschen Ouders ende Kinderen/ doch dat het my aenghinck / aenghesien datse hem die beloofde somme van de houwelycx voorwaerden niet en konsten op brenghen/ dat ick soude een huys alleen hueren/ ende alsoo beter huys houden alleen met myn Huysvrouwe/ dan aldaer onder so veel/ daer hy nimmermeer en konste verover/ so dat hy hem in't lest gedetermineert heeft/ ende is met twist uyt den huys gescheyden/ nemende zyn Huysvrouwe ende kint/ met zyn Slaven/ en heeft een huys alleen ghehuert/ en zyn winckel op gestelt/ en zyn hant-werck gheuseert / in somma dat hy begost welvarende te worden/ en hadden grooten toeloop , Nu is te verstaen dat zyn Huysvrouwen Moeder/ welcken haren moorschen aert niet verborgen en mocht/ naer't over lyden van haren Man/ of was om't quaet hert datse haer Swagher droech/ ofte om haer eyghen sinnelyckheyt/ heeft haer eyghen Dochter daer toe gepersuadeert/ die daer oock soo t scheen goet behaghen in hadde / datse tot haren Boel heeft ghenomen een Portugees een jonck Soldaet / die daer seer groot ten huyse was/ soo dat hy daer daghelycks quam eeten en drincken/ ende Frans Coningh betrouden hem meer als Broeder / ende en dede gants ter werelt niet sonder raet van dese Portugees met namen Ant. Fragoso; Dit minnen spel dreven dese twee goey lieven / met hulpe vande Moeder / al ten tyden dat zy noch by de Moeder in woonden/ ende affirmeren dat hy daer al niet te doen hadde / al eer hyse kreegh tot er Bruyt/ al wasse jonck dat en is in Indien gheen wonder want is een daghelycks ghebruyck/ alsse maer over die acht jaren zyn/ ende weten der oock seer goet remedie toe om het selfde te bedecken/ soo dat zy voor goede Maechden ontfanghen worden; Dit aldus gheduerende by de vier jaren / ende oock den tydt dat zy alleen woonden/ alwaer dese Antonio Fragoso zyn inghanck maeckten / met die voorseyde confian'a ende vriendtschap/ al hoewel dat hy die duer vande Camer altoos met een Mael-slot toe dede als hy uyt ginck so wasser dickwils dese Ant. Fragoso boven verborghen / sonder dat hy daer yet af wist/

Fr. Coningh maeckt vande [illegible] en vaert alst zyn heel verteert is nae Goa.

Oorsaeck waer om Frans Coningh niet op comen mocht.

Verhael van een Johan du Xena Fransoys.

Groote ghemeensaemheyt vande Neerlanders in Indien.

[illegible] vā du Xena om Fr. Coningh te vanghen.

Fr. Coningh beloofft hem met de Dochter vande Xena.

Zy worden ghetrout.

De Xena belooft een somme gelts met zyn Dochter maer gheeft niet.

Johan du Xena sterft.

Raet van Jan Huyghen aen Fr. Coningh.

Fr. Coningh scheyt met twist uyt het huys van du Xena.

De Moeder raet de Dochter tot overspel met een Portugees.

De Portugees gebruyckt F. Coninghs wyf door hulpe vande Moeder.

Dierck Gerritsz. van Enchuysen comt uyt China by Fr. Coningh.

ende beroeven hare personagien, Nu gheschiedent binnen middelen tyden als dat eenen Dirck Gerritsz. natureel van Enchuysen/ ghecomen wesende van China, en was Peter van dese Huysvrouwe van Frans Coningh/ ende zyn goet vrient/ so heeft hy hem met zyn Huysvrouwe te gast gebedē, buyten die stadt/ aldaer hy zyn woonplaetse hadde/ om aldaer eenen vrolycken wellecom te gheven/ onder ander heeft my oock daer by ghenoot: maer om dat dese eerlyck Jofvrouwe haer excuseerde/ dat zy met haer eere niet en mocht comen daer eenloop ender ghesellen waren/ om dat het in Indien gheen usantie en is/ en haer eere soude te naer gaen/ waer mede my vadt hem te excuseren tot op een ander mael, Het Comipt aldus gheschiedende ten huyse vanden voorsz. Dirck Gerritsz. al waer was dese Frans Coningh zyn Huysvrouwe/ en Moeder/ ende Broeder/ ende die familie van Slaven ende Slavinnen tot haren dienste/ gelyck als in Indien het ghebruyck is, Die maeltyt volenyt wesende/ ende half beschoncken/ zyn in't Velt gaen wandelen/ ende niet verre van daer stont een out Speel-huys/ 'twelcke duer noch venster hadde: maer was gheheel vermelt/ ende hadden achter eenē grooten schoonen Boomgaert/ van Indiaensche boomen ende fruyten; Dit Hof hadde den Schoonvader van Frans Coningh in zyn leven ghecocht/ om weynigh ghelts/ om dat het als ick segghe niet veel en dochte; In desen Hof zyn altesamen ghegaen/ doende aldaer brenghen potten en pannen/ met eeten ende drincken/ om aldaer dien dagh met vrolyckheydt over te brenghen/ ghelyck zy oock deden, Nu wast by ghevallen als dat ick ginck wandelē met een goet vrient te veldewaert in/ tot by dese contreye van dit Speel-huys/ met die minste ghedachten van't gheselschap dat daer vergaert was/ eñ passerende eē stuck weeghs door by de duer/ soo quam den selfden Frans Coningh buyten de poort/ gheheel beschoncken/ ende my ghewaer wordende/ heeft my comen trecken byde Mantel/ ende ghebidwonghen met hem in te gaen/ en myn gheselschap te verlaten/ al waer comende bracht my achter inden Hof/ daer saten die Vrouwen/ haer Moeder/ ende ander Slavinnen en Slaven/ met hare Indiaensche instrumentē/ ende waren vrolyck/ daer wesende is die Vrouwe terstont wech geloopen/ haer verberghende om haer eerlyck te maken/ naer usantie van Indien/ alsser yemant van buyten ende vreemt is in comt, Haren Man heeft terstondt doen bereyden het avontmael/ hoe wel dat het noch vroech inden dach was/ van het ghene dat zy mede ghebracht hadden/ ende die Tafel worde ghedeckt op een mat op d'aerde inden Hof/ om dat het huys/ als ick ghesept hebbe/ noch tafel/ noch banck/ noch duer/ noch venster en hadde, Die Tafel bereyt wesende zynder altemael om gaen sitten/ behalvē die Huysvrouwe van Frans Coningh/ die haer excuseerde datse van my beschaemt was/ en daerom niet en begheerden er comen/ dan datse daer binnē met die ander Slaven ende Slavinnen soude etē/ eñ hoe wel dat haer Man haer geern ghehadt soude hebbē dat zy by ons quam/ om te bewysen dat hy daer niet jelours af en was: maer siende hare excusatie liet haer blyven/ segghende: datse beschaemt was, Het avontmael aldus houdende/ wesende van Slaven ende Slavinnen ghedient/ die ginghen ende

Jan Huyghen comt by Fr. Coninck vrou eñ haer speelhof/ zy verberchte haer na de Indische maniere.

Fr. Conings Vrou wil niet in tegenwoordicheydt van Jan Huyghen eeten.

quamen van daer die eerbare Vrouwe was/ die so harē Man meyndē alle dingh toe te bereyden/ ende oorden gaf: maer het was verre van daer: want terwylē dat wy vrolyck waren sonder achter dencken/ soo quam van boven ghenoemde Ant. Fragoso, met een bloot Rappier onder zynen mantel/ wesende noch claren lichten dagh/ door in't oude huys/ in presentie van alle Slaven en Slavinnen/ soo van Dirck Gerritsz. als ce myne/ ende van haer eyghen Man/ sonder vreese te hebbē van ons/ die inden Hof gheen vier schreeden daer van daen en saten/ eñ nam die eerbaer Vrouwe by der handt/ ende leydense in een vande Cameren die sonder vloer/ duer noch venster was/ ende zy dede haren doeck van't lyf/ ende spreydēt op d'aerde neder/ om haer niet vuyl te maken/ ende deden also eenen spronck/ sonder 'tacnsien die presentie vande Slaven ende Slavinnen/ ende 'tperyckel dat zy passeerdē/ soo wy sulcks hadden comen te verstaen/ ofte by gheval yemant op ghestaen hadde/ ofte eenich vande Slaven of Slavinnen daer af vermaent hadde/ ende offer yet af quam/ soo hadden den selfden Ant. Fragoso 10. oft 12. Soldaten zyn bekenden eñ vrienden niet verre van daer heeten verwachten/ die niet een stuyt ofte teecken noot wesende/ souden hem te hulpe ghecomen hebben/ om ons alsoo den beck af te spelen/ ende die Vrouwe met te nemen/ welcke een dagelyckse neeringhe in Indien is: maer ons gheluck was dat hy zyn dinghen ghekuyst hebbende/ is weder wegh ghegaen/ ghelyck als hy gecomen was/ ende zy wel ghemoet/ ende als haer die Slavinnen vraechden hoe zy die stoutichept hadde/ sulcx te bestaen/ aenmerckende het groot peryckel daer zy haer leven in steldē/ antwoorden: dat zy naer't leven niet en vraechden/ als zy maer hare lust mocht boetē/ eñ dat haren Man een dronckaert was/ en haer niet weert en was/ en dat zy dese fyn ghesel over de 4. jaren tot eenen Boel gehadt hadde/ ende begeerden om zynent wille gewilligh te sterven/ en doen dit gheschiede en wast noch gheen 4. jaren dat zy Frans Coningh ghehadt hadde, ende mocht wesen tusschen die 15. ende 16. jaren out, een weynich daer nae quaen zy achter inden Hof/ ende hadde die schaemte/ soo't wel scheen al verloren/ ende begonst te dansen en te singhen/ ende bewees groote vrueghden/ waer mede alle 'tgheselschap bly warē/ principalyck haren Man die hem daer en verhuechden, Den avont ghecomen wesende/ ende een yeghelyck ghescheyden zynde naer zyn logement/ so quā ons ter ooren die gheschiedenisse van dit feyt/ ende 'tperyckel daer wy in ghewеest hadden/ ghelyck als wy vande Slaven ende Slavinnen verstonden/ die alle het ergument aen ghesien hadden/ met groote verwonderinghe, en desghelycks soo heeft den selfden Frans Coningh beginnen te mercken/ door waerschouwinghe van ander/ als dat zyn Vrouwe hem niet recht en dede: maer en wist niet wie dat het mocht wesen: maer en hadde gants gheen gedachten noch mistrouwen in't minste met dese Ant. Fragoso, die hy meendē zyn beste vriēt in alle getrouwichept vā de werelt te wesen/ ja dat meer is 'en dorst niemant zyn secreten en gedachten ontdecken/ als dese Ant. Fragoso, dien hy in't heymelyck ginck raedt vraghen/ segghende: dat hy verstaen hadde/ ende oock eensdeels vermerckte/ dat hem zyn Vrouwe ontrouwe dede/ hem vragende wat hem

Ant. Fragoso comt by lichtē dagh eñ gheb[r]uyckt Frās Coninx wyf in presentie vande Slavē.

Fragoso heeft 10. of 12. Soldaet verborgē om inde noot te helpen.

Merckt de stoutichept van dese fyne Vrou.

Fr. Conings Vrou haer dingen met de Portugees ghedaen hebbende is bly-lyck.

Fr. Coningh beghint d'ontrou van zyn Wyf te mercken.

Hy neemt raet ae[n] de[n] [...] vande daet.

hem vocht dat hem te doen stont/ ende dat hy voorghenomen hadde om te dissimuleren / en besien oft hyse beyde te samen conste bett apē/ ende haer beyde alsoo om brenghen/ 'twelcke hem d'ander oock raden/ hem belovende daer toe alle hulpe ende favuer / die hy van zynen persoon souden moghen van doen hebben/ met alle secreten die zy malcanderen dapelijck beloofden; ghescheyden wesende van malcanderen/ is Ant. Fragoso ghegaen by de Vrouwe die hy alle den aenslagh gheopenbaert heeft/ en hebben terstont ghesloten dat zy hier naer beden/ ende dachtē altoos dat haer den voorbaet de beste voordeel was, So ghesciedent dat zy op eenen avont / wesende inde maende Augustus Anno 88. hadden een avontmael bereyt ten huyse vanden selfden Frans Coningh/ ende een Braet-vercken ghebraden/ al waer dese Fragoso ende die Moeder van haer te gast waren/ die oock soo 't wel schijn van't contrarie was / ende die principaelste oorsake vande Tragedia hoe wel zy sulcks naemaels stoutelijcken ontsaeckte / wesende aldus vrolijck / soo was ick op een sekere plaets ten avontmael / tot een duytsch Schilder/ alwaer ons Frans Coningh sont een quartier van't Braet-vercken / ons doen biddende dat wy't om zynent wille wilden eten / ende een van onsen huyse die't selfde bracht/ haddēse aldaer eens ghedroncken/ van een sekere Wyn/ die met het cruyt Dutroa vermenght was: want die persoon die't ghedroncken hadde/ quam half versuft ende uyt zyn sinnen/ waer op ghevoelden dat die saecke niet recht en ginck/ alst naemaels wel bleeck, Desen dranck haddense alsoo ghebrouwen met het cruyt Dutroa, een den armen Frans Coningh alsoo berooft vā sinnen te maken/ ende te beter haeren aenslagh te werck te stellen, Het cruydt begost zyn operatie te doen/ soo dat hy slap in enoest/ ende die compagnie ghescheyden wesende / heeft zyn duere van zyn binnen trap ghesloten / als hy voor een ghewoonheyt hadde/ en die sleutelen onder zyn hooft-puelen gheleydt/ ende is met zyn lieve Huysvrouwe te bedde ghegaen/ so zy haer ghelet/ al waer hy terstonde gheslapen heeft gelijck een doot Mensch/ ten eenen door de cracht van't Dutroa, ten anderen om dat hy eenen goeden ruys wegh hadde, Wesende ontrent elf uren inder nacht/ is gecomen Ant. Fragoso gheheel ghewapent / met een ander zyn goet vrient/ die hem quam ghelepen/ sonder te weten wat dat hy ginck doen/ so hy seyde; ende duer comēde van't huys van Frās Coningh / heeft goelijckskens gheclopt ende gheseyt teghens die Slaven die beneden sliepen/ dat zy die duere souden open doen/ welcke antwoorden dat haer Meester te bedde/ eñ dat die trap duer van binnen in het slot was, Die hoorende die Vrouwe van bovē/ die niet en sliep/ quam terstondt gheloopen aen't venster/ segghende: dat hy een leer soude brengen/ ende clummen te venster in/ het welcke hy terstondt bestelt heeft / ende is met haer hulpe te venster in gheroemen/ ende zy heeft hem omhelst en willecom gheheeten/ ende bydē handt geleyt naer binnen/ daer haren Man wel vast lach en sliep/ weynich verdacht op die groote verraderye van zyn Huysvrouwe / ende van dien die hy voor zynen besten vrient hielt; In somma heeft gheseydt nu wel daer leyt den droncaert ende Ketter/ die ons meenden om den hals te brenghen/ eñ ons liefde ende playsier te scheyden / neemt nu u wrake van hem/

Antoni Fragoso raetslaet met Frās Coninghs wyf.

Op wat manier desen aenslach begonnen wert.

De Moeder van't wyf is de principaelste oorsaec vā dit quaet.

De bedriechlicke Cucke berooft door den dranck F. Coningh verstant.

Ant. Fragoso comt inde nacht ghewapent in a Frās Coninghs huys.

Ó valsche bedriechlycken raet van een vrou tegē haer Man.

Fragoso climt met een leer ter venster in.

hebby my lief / den welckē heeft hem terstont een steeck ghegheven met zyn Rappier/ door die borst datter achter uyt quam / ende doen noch een ander van d'een zyde in/ en d'ander zyde weer uyt / ende noch vier ofte vyf steken naer zyn doot / waer en ede den onnoselen al slapende zyn leven verloor, Dit ghedaen wesende namen terstondt alle die ghesteenten en Diamantē/ die haren Man van veel persoonen te werck haddē/ en oock om te vercoopen soo datse wel over de 40. duysent Pardauwē bedroeghen/ naer ghemeen gissinghe/ ende namen zyn Rappier dat staken zy hem inde hāt/ ghelijck als oft hy hem verweert hadde/ om te seggen dat hy haer hadde willen vermoorden / ende dat zy hem en hare bescherminghe gedoot hadde: maer men wist wel contrarie: want die Slaven die beneden waren haddent altemael aenghehoort; aldus namen het kint dat van twee jaren mocht wesen / ende liepen ter dueren uyt/ ende een stuck gheloopen hebbende / lietent kint op die strate ergens voor een duer van een huys liggē/ daer ment smorghens vont/ eñ hoe wel dat die Slaven groot gerucht maecten in't vlieden van haer Vrouwe/ en die Justitie ginghen halen: maer men en konsiese niet vinden: want ghinghen dien selfden avont cloppen aen't Clooster van de Jesuyten / haer biddende datse hem wilden herberghen/ ende gaf haer de meestenveel vā de ghesteenten/ segghende: dat hy de Man gedoot hadde in zyn bescherminghe: maer hebbense niet willen ontfanghen/ even wel namē die ghesteenten / om weder en handen van de eyghenaers te gheraken/ des anderen daeghs wast over die gheheele Stadt/ met groote verwonderinghe/ ende hoe wel datmen alle neersticheyt dede, met groote pene van diese huysden/ hoosden / en herberghden / nochtans en quamen noyt te voorschyn: maer wordē correlijcken daer naer ghesien in de Stadt van Chaul, welcke leydt van Goa noordtwaerts aen 30. mylen/ en ginghen aldaer vry langhs de strate/ sonder daer yemandt naer te vernysschen: want daer was al gras over ghewassen/ ende men siet weynich op sulcke dinghen: want gheschiet meer als Sondaeghs; Den dooden Man lagh alsoo tot smorghens / soo dat wy duytschen hem moesten doen begraven. Want die Moeder en wilden daer niet een penninck toe gheven/ ende hielt haer al oft zy hem niet aengestaen en hadde / ende hulp den Moorder noch met victualye ende ghelt / om naer Portugael te varen/ ende quam met ons inde vloot/ ende ick sach hem noch in't Eylant van Santa Helena, met een audatie ende presumtioen / ghelijck oft daer met hem noyt yet quaets ghebuert waer/ ende quam naer Portugael sonder datter optHaen naer traeyden/ ende hadden noch belooft aende Moeder eñ Vrouwe, dat hy soude comen met vergiffenis ende haer noch trouwen het welcke niet eens en twyffele alsoo te gheschieden / so hy sulcks maer pretendeert en versoeckt / aldus is volcyndt die reyse van dese Frans Coningh welcke op't langhe hebbe wille verhalen/ om datmen mach mercken ende verstaen die stoutieheyt eñ inclinatie vande Indiaensche Vrouwen : want daer en is niet een jaer ofte daer werden der en Indien wel 20. ofte 30. Mannen van hare Vrouwen vergheven en omgebrocht/ alleenlijck om hare oncuysheyt te plegheu, Desghelijcks werden daer jaerlijcks menichte van Vrouwen van hare Mans om ghebrachte

Ant. Fragoso vermoort Fr. Coningh al slapende inde nacht/ door hulpe van Fr. Coninghs wyf.

Vluchten/ eñ leggen 't kint vande voorsz. Coningh op de straet.

Comen by de Jesuyten/ geven veel gesteentē om wel ontfāgen te worden

Vluchten in de Stadt van Chaul.

Fr. Coningh wert vande Neer-landers begraven.

Ant Fragoso trecht nae Portugael.

Oorsaeck dat de Indische Vrouwen waeromme datse soo veel Mans dooden

ghebracht om overspel: maer en vraghender niet een hayr naer/ en seggen vrymoedich datter gheen lieffelijcker doot en is als alsoo te sterven / waer mede zy seggen/ bevestigen dat zy om oprechte liefde sterven ende ghedoot werden; Oock om te weten dat die eerbare Vrouwe alleen niet en was van quade inclinatie/ van oock haré Broeder/ die welcke wesende van 14. oft 15. jaren out / worden binnen Goa in't openbaer verbrant voor Sodomyter ofte Boggher / en was ten tyden dat Frans Coningh ende zyn schoō Vader noch leefden: maer en was niet ghenoech om hem te waerschouwen van zyn Huysvrouwe, ende hare ghenegentheyt: want scheen wel dat zyn ongheluck ende Planeet het also gheordineert hadde/ om alsoo te volcynden.

De Broeder vande Vrou wert in Goa levent verbrant.

Op den 16. September Anno 88. is gheariveert in Goa een Schip van Portugael/ met namen San Thome, brenghende tydinge van vier ander Schepé/ die in Moçambique waren/ alle van Portugael / die sommige dagen daer na quamé wané dese/ den Admirael San Cristoval, ende Santa Maria, Sant Antonio, ende Nossa Sñora da Conseprao, Met dese Schepen quam tydingh van't overlyden van mijn Heere dē Aerts bisschop/ Don Frey Vincente da Fonseca, wiens doot was op de reyse naer Portugael / wesende den 4. Augustus van't jaer 87. inde contreye tusschen die Vlaemsche Eylanden en Portugael: want acht daghen naer dato van dien / soo quaemt Schip aen landt/ vermoeden dat het fenyn was die hy van Indien brachte/ ofte eenigen Apostem die hem in het lyf ghebarsten was: want op den dach dat hy sterf een ure te vooren/ was noch 'taensien door cloeck ende ghesont/ hem quam een accident over subytelyck/ ende al eer hy zyn Testament mocht maken/ bleef doot/ ende naer dien so gaf hy wel een kā vol fenyn uyt / in somma werde met alle zyn Bisschops cleeren/ ende myter / ende ringhen en een Kist ghelent, en also over boort geworpen inde Zee, Dese tydinge heeft veele in Indien bedroeft/ te weten/ van die hem goetgunstigh en vrienden van hem waren : maer ter contreye waren der blydt die hem haten ende een quaet herte toe droeghen / om dat hyse op haer zeer getreden hadde / en gereprehendeert van hare beschrijden / ende die daer meer aen verlooren/ dat waren wy zyn Dienaers / die verwachtende waren groote voordeelen ende verbeteringe/ als hy sonder twyfel vande Coningh verworven soude hebben: want was een vande principaelste oorsaken/ dat hy derwaerts zyn reyse ghenomen hadde: maer die doot heeft het al belet en verandert/ ende hoewel dat mijn meeninghe ende intentie op dien tydt wel was/ den Aerts-bisschop myn Heere te verwachten/ en myn vertoevinghe aldaer langher te doen / ofte moghelyck gants ende gheheelyck myn residentie te houden: maer met dese tydinghe zy gantschelycken van sinnen en propoosten verandert/ en my is gehelycken een afgrysen ghecomen / van't gheene dat my te vooren aenghenaem was/ ende hoe wel dat my ghenoech middelen door quam/ om aldaer goet dier tomen te hebben / ende ghenoech als natureel bedreven was en voor die ghehouden gheacht en bemint; Alle dese saken en hebben niet crachtigh ghenoech gewecst/ myn affectie ende begheerten die my op een nieu aengroeyde ende vermeerderdē/ vant versoecken ende weder keeren van't Vaderslandt/ soo dat my dacht dat my Godt mijn oogen hadden geopent / ende gants verclaert met den doot van myn Heere/ om also te pretenderen/ die wederkeeringhe van't Vaderslandt/ 'twelcke te voren so verdonckert was/ en soo weynigh ghedacht / en oock in groote twyfel stont sulcks oyt geschiet soude hebbē/ by leven ende wederkeringe vande selfde myn Heere den Aerts-bisschop/ ende om te ghenieten vande tydt die my offresseerden/ sonder te verwachten eenighe ander inconuenient ofte oorsake van beletsel/ die my daghelycks ghenoech voor oogen gelept werden/ en wel dapperlyck tenteerdē/ waeromme my gantschelyck hebbe geresolveert/ die reyse ende wederkeringhe te pretenderen/ waer toe alle middelen ghesocht hebbe die my dachten noodich te wesen/ om sulcks te volbrengen/ ende dat my meer daer toe persuadeerde / was daer en boven te verstaen/ het verlies van mynen Broeder Willem Tin/ die met my in Indien ghewest hadde / reysende van Setubal uyt Portugael den wech naer Hamborch/ achter Engelande om/ alwaer se (Godt betert) met schip met allen bleven / ende niemant af en quam/ noch noyt tydinghe of teecken van haer ghecomen is/ aldus gheresolveert wesende / so ist ghevallen als datter een Schip toe gemaeckt wert uyt auttoriteyt van de Viçorey, en dat duer requerement vande pachters vande Peper/ om dat die menichte vāde Peper die vergadert was/ die Schepen die van Portugael ghecomen waren/ niet al en konsten laden/ en hoe wel dat die Schepen ende vrachten van dien op haer selfs verpacht zyn/ met obligatie vande Coningh/ als datter anders geen schepen moghen bevracht noch afgheveerdicht worden als vyf/ diese haer verobligeren jaerlycks toe te maken /ende af te veerdigen/ ende so daer eenigh goet waer in Indien / als Peper ofte andere waren/ dat die voorsz. Schepen niet laden en moghen/ soo sullense gehouden wesen/ daer toe versocht zynde van de pachters vande Peper/ ende Officiers vande Coningh / een ofte meer Schepen daer toe te coopen ofte beschicken / soomender vindt die daer sufficent toe zyn / ende wanneer zy sulcx weygheren/ dat alsdan den Viçorey ende Officiers vande Coningh / moghen bevrachten alsodanighen Schip ofte Schepen / alst haer goet dunckt / ende bequaem daer toe vinden/ ende het selfde laden met Peper vande Pachters/ ende alsoodanighen goeden alsser soude moghen offreeren/ welverstaende dat na dato dat die Schepen vande pachters al eerst zyn afgheveerdicht / ende dit alles tot profijt vande Coningh/ sonder dat die pachters daer hebben yet op te spreken; Soo ist aldus gheschiet dat een Schip / ghenaemt Santa Crus, welcke was ghebout in Cochijn, van de Coningh van die Malabaren, en haddet genoemt naer de Stadt van Cochijn, welcke eyghentlyck vande Portugesen den naem van Santa Crus is ghegheven / 'twelcke hy gedaen hadde ter eeré vande Portugesen/ om dat hy met haer broederlycke aliance heeft/ ende wort vā de Coninghen van Portugael ghenoemt onsen Broeder en wapenen; Dit selfde Schip hadde aen een Portugees vercocht / die daer een voyagie mee dede naer China en Iapan, wesende vande groote van 800. last/ ende om dat het sterck ende goet was / ende bequaem om die reyse naer Portugael te moghen doen/ en om dat als geseyt is / die Peper meer was

als die

Tydinge van 4. Schepē die in Moçambique laghen.

Overlyden vande Aerts-bisschop.

Die Bisschop woert met al zyn ghereetschap inde Zee geworpē.

De doot vande Bisschop maect droeve ende blyde menschen.

Jan Huyghen wert door des Bisschops doot van sinnen verandert en wil weder om na huys trecken.

Jan Huyghen aenghevochten om daer te blyven.

Jan Huyghens Broeder sterft achter Engelande.

De Viçorey rust een Schip na Portugael.

Ordinantie int bevrachten vande Schepen naer Portugael.

De Coningh vande Malabaren maeckt een Schip/ ter eeren vande Portugesen.

als die Portugaelsche Schepen laden mochten/soo hebben die selfde pachters den Viçorey haer requerement ghedaen/datment selfde Schip souden coopẽ/naer inhout van haer contract/soo heeft den Viçorey die pachters van de Schepen doen roepen/ende haer die weet ghedaen/ met het requerement van de pachters vande Peper/dat sy't Schip soudẽ coopen naer ordinantie vande Coningh/aenghesien den noot alsulcks eyschte/ 'twelcke sy ghewey ghert hebben/segghende: dat het haer niet ghelegen en was/ende soo hy't begheerden te coopen tot voordeel vande Coningh eñ de Peper/datse hem oorlof gaven/midts dien onder houdende des Coninghs ordinantie/ dat hare Schepen eerst souden hare ladinghe hebben/ende af gheveerdicht wesen/ hoe wel dat het haer daer naer berouden: want meenden dat sy gheen goet ghevonden souden hebben/om daer in te Schepen: maer hadde weynich min als d'ander Schepen/ eñ overmits dat het selfde Schip gecocht wert/ (waer toe die pachters vande Peper 'tghelt verschoten van sConinghs weghen/) voor 10. duysent Ducaten ghereet gelt/ midts conditie dat die selfde Officieren/te weten/Schipper/Connestapel/ende Hoochbootsman/ die daer op gheweest hadden/ inde reys naer China ende Iapan, souden daer op blyvẽ/met die selfde Officieren/eñ die Connestapel was eenen Dirck Gerritsz.van Enchuysen/ die naer dat hy 20. jaren in Indien ghereside ert hadde/ hem nu meenden met dese goede Comunctie van het Schip vereyt te maken / om naer Portugael te reysen/ende om't gheselschap goede vrientschap ende kennisse/hebbe gheprefenteert in't selfde Schip eenighe plaetse te vercrygen/eñ om dat die pachters vande Peper haer Factoren in Indien hebben/dat duytschen warẽ/ van weghen die Fuckaren ende Velsares vã Ausburch / die op die tyt part en deel hadden aende Peper, Dese seynden in'elck Schip een Factoor/die de Coningh plaets vergunt voor haer persoon ende victualye, Dese Factorye vande Peper van't Schip Santa Crus, werden my vergunt vande selfde pachters / ofte hare Commissen / om dat het myn particuliere bekenden waren / waer enede gheheelycken hebbe preparatie ghemaeckt / ende alle myn saken afgheveerdicht met een paspoort vande Viçorey ofte Gouverneur / sonder welcke enemant en mach uyt Indien trecken; desgelijcks myn Certificatien vande reken-camer vãde Coningh ende die Matricola Generael/ daer alle die naer Indien comen op gheschreven staen/met hare soldye/ dat door bevel vãde Viçorey wort af ghereken t /ener certificatie van dat de Coningh schuldich blyft / ende den tydt vande residentie ende dienste diemen in Indien ghedaen heeft/ om alsoo in Portugael willende eenighe recompense requereren/ voor de gheen die weder in't sin heeft nae Indien te keeren / ende hoe wel dat sulcks myn intentie niet en was / hebbe alle dese dinghen oock moeten doen naer die costuyme ende ordinantie/ ghevende te verstaen dat myn meeninghe was weder te keeren / om alsoo beter oorlof te crygen/ 'twelcke myn vande Gouverneur lichtelijcken vergunt werde met alle die boven ghenoemde certificatien/ waer mede hebbe oorlof ghenomen van alle bekenden ende vrienden / met ghenoech hertsweer ende droefheydt/ als die gheen die ghinck verlaten het tweede Vaders landt/ door die groote eñ langhduerighe conversatie eñ ghewoonheyt/ wiens affectie my dickwils repugneerden die voorghenomen reyse in vergetenis te stellen; maer die ghedachten ende oude affecten van't rechte Vaders-landt waren stercker/ende overwonnen die leste affectien / ende deden my gants alle gedachtẽ van dien achter den rugghe stellen/ om alsoo myn propoost te achter volgen/stellende myn affairen in Gods handen / die alleen is die ons te recht kan stueren ende helpen / ende alle onse dinghen een goede uytganck gheven.

Inde maent van November Anno 88. zyn die Schepen weder van Goa naer die Custe van Malabar ende Cochijn gaen laden.

Den 23. van deselfden zyn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen / om onse voyagie te beginnen, Den 28. zyn ghecomen in Honor,een fortresse vande Portugesen/ eñ is die eerste die zy hebben in de Custe van Malabar, is van Goa zuydtwaert aen 18. mylen/ al waer was onse plaets gheassigneert om onse ladinghe van Peper te nemen; Op dese plaets en plachtmen gheen Peper te laden/ ende wy waren het eerste Schip dat daer opt ghelade n hadde/ ende meenden van dien tydt voortaen/ aldaer alle jaren een Schip te ladẽ/ overmidts dat die Coninginne dienen heet van Baticola, (dat daer dicht by leydt / ende Honor is in hare Jurisdictie ofte Coninghryck/)haer verobligeert heeft/alle jaren seven oft acht duysent Quintalen Pepers te leverẽ/ midts so moetmen haer altoos die helft van het gelt ses maenden te voren geven/ende alsdan so doetse leveren allenckskens/ waer toe die pachters van de Peper hare Factoor in Honor hebben/ die't op rekeninghe ende met ghewicht ontfanght ende vergaert/tot dat dẽ tydt comt van de ladinghe van de Schepen/ alsoo hebben zy oock in alle ander fortressen die op de Custe van Malabar ligghen/ hare Factoren die op die selfde manier ontfangen ende vergaren / als in Mangalor, Barssesor, Cananor,Cochijn, Coulam,&c. Ende om recht te verstaen die manier vande verpachtinghe vande Peper/so ist aldus/ die pachters nement contract ofte verpachtinghe van de Peper voor vyf jaren / ende dat zy alle jaren sullen seynden haer Capitael van gelt/ om 30. duysent Quintalen Pepers te laden/ te weten alsser die Coningh Schepen toe beschickt/ eñ die Coningh verobligeert hem weder alle jaren vyf Schepen af te veerdigen/ om die selfde Peper te laden/ die pachters loopen het perijckel ende fortuyn vande Zee op haer aventuer / ende moeten die Peper in Indien coopen/ende laden op hare kosten / ende loopen weder die aventuer soo van't ghelt in't gints gaen/ als vande Peper in't weder om comen/ ende over comende/soo leveren zy alle die Peper aenden Coningh / tot 12. Ducaten elck Quintael/ ende soo daer yet af verliest / is tot schade vande pachters/ sonder datter die Coningh yet aen verobligeert is / dan alleenlyck die Peper die hem ghelevert wert / drooch en schoon tot Lisbonen / in't huys van Indien/ die betaelt hy alleenlyck tot 12. Ducaten het Quintal/ende en gheeft haer gheen gelt totter tydt toe dat die selfde Peper vercocht is / met wiens betalinge betaelt die pachters, in somma dat die Coningh sonder perijckel ofte aventuer/heeft altoos zyn seker gelt vande Peper/sonder een penninck te verschieten/ midts dien hebben die pachters groote eñ de stercke ordinantien

Marginal notes:

De pachters soecke 't schip te coopen van de Coningh/ om Peper te laden.

Tot wat prijs het schip vercocht werde.

Jan Huyghen wert Factoor op't Schip S. Crus.

Jan Huyghen neemt oorlof aende Gouverneur van Indien.

De dencking op Huyghens Vader-landt die dwingt hẽ nae huys te trecken.

Tijt wanneer Jan Huyghen t'seyl ghegaen is.

Jan Huyghen laet tot Honor Peper.

De Coninginne van Baticola is verbonden alle jaers 8000. Quintalen Pepers te leveren.

Verclaringhe vande verpachtinge vãde Peper.

De Coningh verbint hem alle jaren vyf Schepen met Peper te ladẽ.

Op wiens perijckel de Peper gaet ende 't gelt comt.

Tot wat prijs de Coningh het Quintael Peper aen neemt.

Ordonnantie vande Coningh voor dẽ pachters.

ordinantien/ dat niemant von wat qualiteyt ofte conditie dat hy soude enoghen wesen/ soo van Portugael als van eenighe plaetsen van Indien/ en mach in geen Peper tracteren op lijf straf/ het welcke straffelijck onder houden wert/ oock soo en machmen om gheene oorsake noch noot het Capitael vande Peper aenroeren noch verminderen/ noch eenighe beletsel doen in het laden van dit selfde Peper/ met alle toesicht ende neersticheyt die moghelijck is stellende alle saken/ al ist dat het die landen ofte Conincklijcke persoon beroerende waré aen een zyde/ so moeté die vande Peper voort gaen/ waer toe die Vicorey ende ander Officieren en Capiteynen van Indien/ moeté geven alle hulp/ favuer en bystant/ met wacht/ ende alle nootsakelijcke dinghen/ die haer van die selfde pachters gheeyst worden/ tot sekerheydt ende benefitie van de Peper/ waer toe moghen die selfde pachters oock seynden hare Factoren/ dienaers ende hulpers/ tot benefitie ende dienste vande selfde Peper/ een sekere quantiteyt/ het zy van wat Natie die soude moghen wesen/ uyt ghesondert Enghelschen/ Fransoysen/ ende Spaengiaerden: want anders gheen vreemdelinghen derwaerts moghen reysen/ sonder particulier oorlof vanden Coningh/ ofte zynen raet van Indien; Die Peper cost in Indien in't ghemeen die Bhar 28. Pagoden/ elck Bhar zijn 3 ½. Quintalen Portugaelsche wichte/ soo dat elck Quintal comt te costen 12. Pardauwen Xeraffijns, en 4. Tangas/ wesende het Quintal 128. pont ende elck Pardauw drie Testoenen/ ofte 30. stuyvers swaer gelt/ en elck Tanga 60. reys oft 6. stuyvers/ soo dat het soude wesen 12. Daelders van 60. grooten vlaems het stuck/ te weten/ swaer ghelt/ naer die Portugaelsche munte te rekenen/ en 24. stuyvers op dierghelijcke munte, behalven nu alle oncosten en perijckel vande Zee: maer die groote menichte is dat het profijt in brengt/ alsse maer behouden reys over comen. Die Schepen ende hare bevrachtinghe met obligatie van die te timmeren ende toe te maken/ ende voorsien van allé nootsakelijcke dinghen/ zijn oock op zijn selven verpacht/ alle op avontuer váde pachters/ ghevende Coningh een seeckere somma voor elck Schip alst behoudé overcomt/ dies moeten zy op hare eygen kosten die Schepen toe maken/ ende afveerdighen alle jaers vijf Schepen/ en daer en boven moeten die Soldaten am niet voeren/ ende die de kost geven/ ende die Officieren ende 't Zee-volck worden daer en boven váde Coningh ofte zyn Admiraliteyt ghestelt naer haer believen/ daer die pachters niet moeté te vreden wesen/ in somma dat soo vande Peper als vande Schepen en aventureert niet een penninc/ noch en verschiet niet een haer/ ende en heeft anders geen verlies/ dan als die Schepen blyven/ dan verliest hy het ghene dat hem inde verpachtinge van elck Schip verobligeert is/ met die Peper diemen hem leveren soude/ op zyn ghesetten prijs behouden over comende/ en de winst van dien in e weder vercoopen/ waerom den Admiraliteyt van Portugael so weynigh sorghe draghen om Convoyen toe te maken/ die de Schepen gelepen souden ende behooren te gaen verwachten/ ghelijck plach te wesen inden tyden vande Coninghen van Portugael/ als alle die Schepen ende Peper voor haer eyghen rekeninghe ende Capitael quam/ ende hoe wel de Coningh belooft heeft altoos zyn Armade te seynden tot aen die vlaemsche Eylanden/ om aldaer die Schepen van Indien alle jaren te verwachten/ ende die alsoo te geleyden tot Lisbonen: maer naer dat zy verpacht zyn ghewest/ zynder weynich Armadas ghesonden/ en wort weynich op ghepast: maer inde rekeninghe van betalinghe en wil de Coningh niet een penninck verliesen/ noch quyt schelden/ etc.

Niemant mach met de Peper handelen dan die in het contract begrepen is.

't Lade van de Peper gaet voor alle ander dinghen.

Enghelschen/ Fransoysen/ en Spaengiaerden mogen geen hulpers zijn vande ladinghe vande Peper wesen.

Verhael wat de Peper in Indien cost.

Het timmeren vande Scheeps wert oock verpacht.

De Coningh stelt volck na zyn believen op de Scheeps.

Oorsake waer om dat de Admiraliteyt so weynich sorch draecht voor convoyen te maken.

Den 6. December hebben onse ladinghe volleyndt met 6700. Quintalen Peper/ ende is altans die beste die op alle die Custe von Malabar valt: want is seer groot en vol. Den selfden dagh ghinghen weder 't seyl/ varende altoos dicht by de Custe langhs/ om dies wille datmen smorghens/ te weten/ van de middernacht/ hebbéde ené oosten wint die van over 't landt comt/ ende duert tot smiddachs/ ende alsdan comt eenen westen windt uyt de Zee naer 't landt/ met dese twee winden doen onse voyagie/ doch den oosten is altoos crachtiger ende stercker als de westen windt/ daerom houden haer die Schepen liever dicht by het land: want alsse wat verre in Zee raken/ canmen qualijck weder aende Custe komen/ om dat die weste windt altoos slapper is/ gelijck alst ons ghebuerde/ waren een weynich vande Custe ghelopen/ hadden ghenoech te doen eer wy daer weder aen kosten comé/ ende souden dickwils door dusdanige oorsake de reys naer Portugael versuymen/ alst wel gebuert is; alle die Custe van Malabar is seer lieffelijcken t'aenschouwen: want varen daer so dicht by/ datmen mach alle bergen/ huevelen/ ja die boomen tellen/ is een seer groen ende schoon landt/ en seer vruchtbaer. Den 11. December quamen tot Cananor, een ander fortresse vá de Portugesen/ ghelijck als wy inde beschryvinghe van dese Custe geroert hebben/ alhier laghen wy ander halven dagh stil/ ende namé sommighe masten die wy van doen hadden/ ende ander verversinghe/ alle 't welcke daer in grooter abondátien is/ en zyn also onse wech vervolcht/ loopende altoos lancks die Custe voorby Calecut, Panane, ende andere seeckere plaetsen tot den 24. December/ quamen tot Cochijn, daer laghen wy tot den 20. dach van Januaryo/ Anno 89. hier en tusschen so concerteerden onse Schip/ en versagheyt van alle noordruft/ verwachtende onse buert om t' seyl te gaen: want die ander Schepen van't contract moesten eerst voor ons uyt seylen/ de een voor d'ander/ naer wiens ordinantie wy alhier int cort sullen verhalen/ so is te verstaé dat so haest als het Schip die ladinghe vande Peper in heeft/ welcke wordt ghéladen met groote toesicht ende wachters/ soo van s Coninghs weghen als vande pachters/ en wort ghéladen onder die twee anderste over loopé/ te weté/ op die ballast/ ende die overdeck daer aen volghende/ ende daer werden deelen gheleydt op de ballast/ ende altemael met camertgiens af gheschut/ te weten/ van de groote mast af naer achteren toe/ ende alsdan blijft daer een sekere spatie van de mast tot voorby 't luyck/ dan waer ist weder af gheschut met camerkens/ ende elck afdeelsel ofte camerken heeft een cleyn gat ofte luyck/ boven duert overloop waer door men die Peper in stort/ en valt tot boven toe/ in somma datter altemet comen by de dertigh camerkens ofte afdeelsels/ die zy Payoos heeten/ te weten/ onder die twee onderste over loopen/ als die altemael volghestout zyn tot boven toe/ so werden die gaten

Wanneer/ en hoe veel Peper Linschoten Schip geladen heeft.

Gedaante van de Custe van Malabar.

Linschoten comt tot Cananor.

Wanneer dat zy te Cochijn quamen.

Ordonnantie vant uyt seylen van de geladen Scheeps uyt Cochijn.

Ordonnantie van't laden vande Scheeps in Cochijn.

gaten ofte wycken vande camerkens toe ghecalefaet / met werck ende pech / ende werden ghenombzeert met nombzes / ende alsoo op gheteeckent / hoe veel datter zyn / met het ghewicht daer by, Soo blyven dese twee onderste oder loopen aldus ghe-laden / ende toe ghestopt / ende blyvende alleenlycken tusschen die groote mast tot een weynich vooz'yt'hyck een plaets / daermen het water / wyn / en hout / en ander smypsterpen van't Schip legt / daermen dagheliicks af ende op climt / boven die tweede overloop / soo staen aen beyde zydē afghedeelt die camers vande Officieren van het schip / als vā de Capiteyn / Schipper / Stuerman / Factooz / Schzyver / etc. ende alle d'ander desghelycks vande Bootsghesellen / welcke camers zy vercoopen ofte verhueren aende Coopliedén / om goet in te laden / daer zy groot gelt af maecken / op dit selfde overloop van de mast achterwaerts / soo staen die camers daer men het bus-crupt / busschupt / seylen / doecken / ende ander Schips dinghen bewaert / d'ander overloopen ende plaetsen van het Schip worden vande Coopluyden ghe-laden / met allerhande waren / dat altemael in kisten / vaten / balen / en packen comt / en is op dese manier / dat soo haest als die Peper ghe-laden is / soo werden daer in't Schip ghesonden twee Coninghs wachters / ende een stouwer van Coninghs wegen / den welcken heeft 10. oft 12. onder stouwers / dese alleenlycken moeten het Schip stouwen ende laden / sonder datter die Schipper ofte yemāt van't Schip niet te doen heeft / dan alleenlyckē den Hoochbootsman / die slechts mede helpt toe sien sonder yet te bevelen / men en mach gheen goet laden / het zy van wie het soude mogen wesen / en hoe weynich dat het is / ofte het moet ghe-registreert wesen in het boeck ende registeren vande Coningh / eñ men moet een schzift hebben vande Veador da Fasenda, welcke is dē oppersten besiender van des Coninghs goet / waer in moet declareren van stuck tot stuck / wat datmen wil Schepen / ende in wat schip dat het sal wesen / sonder dat en sullen het die wachters en stouwers niet ontfanghen / ende al ist saeck datmen alsulcken schzift ende paspoozt brenght / moetmen daer en boven die wachters hare handen vullen / wildy hebben dat zy u laten oder comen / ende alsdan die stouwers boven haer salaris noch oock beschencken / soo men een goede plaets wil hebben / ofte anders sullen u goet laten staen / en die meest geeft / heeft die beste plaets in het Schip / zy stouwen 't Schip soo vyster vol dat daer niet een gat is ofte 'tis vol ghepropt / al om haer profyt, het geschiet dickwils als dat die opperste stouwer / die alleenlyck toe siet eñ bedeelt / dooz profyt uyt treckt / van de stouwasie van een Schip / 7. ende 800. Ducaten; desgelyks die wachters / ende dat meest van giften en gaven; Dese officieren werden al ghegheven met savuer van de Viçorey, ende die Veador da Fasenda, welcke is d'oozsake dat die Schepen altoos ghe-laden zyn tot sincken toe / datmen soude segghen niet moghelyck te wesen / dat zy haer soude moghen reppen ofte roeren: want die Schippers ende Officieren en hebben daer gants gheen bevel op / tot op die leste ure dat het Schip t'seyl gaen sal / soo wert het haer ghelevert / ende alsdan so gaen daer die wachters ende stouwers uyt / latende het Schip oder al vol / tot het overste verdeck ofte overloop / staet ghemeenlyck seven / acht kisten hoogh van achteren tot voorē / daer en boven die hooft-touwen / het vooz casteel / achter boven daer die Stuerman zyn stoel heeft / al om en tom vol groote potten / vaten / en kisten / hoender-huysen / soo dat het schynt eenen Dool-hof te wesen / ende alsoo varen zy daer heen op Gods ghenaden / ende ghe-schiet dickwils alst op ons Schip was / dat passelycken van 50. Bootsghesellen boven die 10. niet en wisten te stoer te gaen / ende dat meer is die meesten deel die Zee noyt ghehanteert hadden / die alle dooz savuer die plaetsen vergunt werden / insghelycks vande Putgers eñ Busschieters / ende alst noodich is inde Zee / soo sietmen malkanderen deerlyck aen / roepende misericordia ende onse lieve Vrouwe / dat zy haer helpen willē; Men heeft in Cochiyn een schoon gheryf van Schuyten / die zy Tones noemen / zyn uyt een hout uyt ghe-hoolt / ende sommighe soo groot datmen daer tot 20. pypen waters kan in stozten / dat zy alsoo aen boozt van de Schepen voeren / die altoos tot op een myl in Zee liggen / ende aldaer maeckt men de prys met om weynich gelt / en alsdan comense die pypen ofte vaten selfs vullē / met potten op die plaets daer zy in't Schip ligghen / dat een groot geryf is, Du water wert ghebracht uyt die Rivier van Cochiyn, ghenaemt Mangatte, ende is seer goet; Wat het landt ende stadt van Cochiyn is beroerende / hebbe inde beschzyvinghe van de Custe van Malabar verclaert / waer mede het selfde genaech is / wat Indien is belanghende / ende wil nu verclaren hare ozdinantie op die Schepen / op die wederom reys als ick eensdeels gheroert hebbe / ende desghelycks onse gheschiedenisse ende reyse van Indien tot Lisbonen toe.

Plaets vande camers vā al de bevelhebbers in t schip

Desgelijcx vā-de amunitie.

Niemant van ordinarische stouwers mogen de Schepē stouwen.

Men laedt geen goet in Cochyn ofte het wert op gheschzeven.

Hoe veel profyts dat een stouwer al temet treckt vā een Schip te stouwen.

De Portugijsen laden haer Schepen soo vol dat zy by nae sincken.

Veel onbevaren volck upte Poztugesen.

Gedaēte vande Schepē dien men Tones noemt in Indien.

Verhael waer zy te Cochyn haer versch water vā daen crygen.

Dat 93. Capittel.

Myne voyagie ende geschiedenisse van Indien naer Portugael.

DEn eersten January Anno 89. soo is het Schip Santa Maria t'seyl gegaen / om dat het een vande outste Schepen was / daerom ginck eerste t'seyl / ende wozt daerom ghedaen / om dieswille dat hoemen vroegher van Cochiyn scheyt / hoe datmen beter tyt ende weder aende Cabo de bona Esperança vint / ende hoe men later comt hoe quader weer ende meer tozmenten / oozsake dat alsdan die Son hem vet lenght van't zuyden naer't noozden / daerom houtmen ghemeenlyck die beste ende sterckste Schepē vooz die leste / om dat zy daer beter tegen moghen / eñ in't Eylandt van Santa Helena verwachten zy malkanderen / tot den 25. Meye ende niet langher / welcke is den gesetten dagh van de Coningh / die dan byden anderen zyn gaen in compaengie naer Poztugael: want van Indien nae Santa Helena en is niet van doē eenich ghe-selschap / overmidts dat daer gheen vrees van Zee-roovers is / ende noch hebben altoos het geschut altemael onder in't schip / om die tozmenten van de Cabo de bona Esperança beter te passeren; Den 6. January is het Schip / ghenaemt Nossa Señora de Consepcao', t'seyl ghegaen, den 10. dito / den Admirael ghenaemt Sant Cristoffel, den 12. het Schip Sant Antonio; den 15. het Schip San Thome, welcke was het grootste ende 'tbeste vande vloot / ende oock het rijckste, den 20. vande selfde zyn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen / wesende het leste / ende waren

1589. Wanneer het Schip Santa Maria t'seyl ghegaen is.

Hoe lang dat de Schepen malkanderen in't Eylandt Santa Helena wachten.

Verhael wanneer alle de Schepē t'seyl ghegaen zyn.

waren ontrent met Zee-volck/ Soldaten/ ende Slaven over die 200. persoonen / luttel min oft meer: want van Indien gaen weynich Soldaten/ dan met oorlof vande Viçorey, om haer dienste te gaen presenteren/ om eenige vergeldinghe te krijghen/ ende dat gheschiet naer dat zy sommighe jaren aldaer ghedient hebben/ ende oock wanneer zy de macht hebben/ waer mede over comen: want die arm zijn en gheen hulpe en hebben/ moeten dickwils in Indien blijven / van noots wegen om dat zy niet en hebben noch krijghen komen / waeromme over komen/ uyt welcke oorsacke daer menich moeté blijven/ ende trouwé met Swartinnen ende Indiaensche Vrouwen/ om de kost te crijgen / en dat noch met genoech miserien: want het over komen cost altoos ten minsté/ 2. oft 300. Pardauwen / ende dat alleenlyck voor de mondt cost ende dranck/ welcke somme een Soldaet qualyck can verobere/ ten zy dat zy eenich maechschap hebben/ die haer helpen ofte het faveur van eenighe Edelman / Capiteyn/ ofte andere machtige persoonen en Officieren/ met wiens bystant ende assistentie zy haer moghen behelpen / ende hare reyse alsoo volbrenghen: want op de wederom reys soo en geeft de Coningh anders niet dan vrije passagien voor de Soldaten en passagiers / ende een kist van 4. spannen hoogh ende breet / en seven lanck/ welcke is haer lyberteyt, nae dat zy daer onder die drie jaren in Indien in des Coninghs dienst ghweest zijn / van dese kist en betalen zy geen vracht noch tol, desghelyckx hebbé noch een kist in't ruym / vracht vrij en sommige tol van dien / welckmen mach vercoopen in Indien/ willende / aende Coopluyden/ ghelyck zy gemeenlyck doen/ gelden dickwils dese plaets ende vrydom alleen in't vercoopen 40. en 50. Pardauwen/ dese plaetsen heetmen lybertepten / ende die sulcke coopen doet het registreren op den naem vanden geé daer hy't af ghecocht heeft/ om alsoo in Portugael te ghenieten van de lybertept ende previlegie; Desgelyckx alle Bootsghesellen/ Putgers/ ꝛc. ende oock alle Officieren / van't Schip die vande voyagie in Portugael op gheschreven zijn / hebben oock behalven hare camers ende voeringhe elckx een kist vande selfde groote ende maet / vracht ende tol vrij / alle het welcke scherpelycken onderhouden wort/ hoe wel dat naer dat die Schepen ende Tollen verpacht zijn gheweest/ moeten alle kisten comen in Lisbonen / in't huys van Indien/ al waer zy gevisiteert worden/ ofter eenige goederen in komen die verboden zijn/ als Peper/ Anyl/ ofte Indigo / ende andere die verpacht zijn/ daer yet in vindende / is altemael verbuert / oock so wert het goet vande kisten gewaerdeert / ende soo die waerdye van sulcke goederen over die hondert myl reys passeert/ moet tol betalen van't gheen dat het meer is/ 'twelcke te voren by sConinghs tyden niet en plagh te wesen want droeghen die kisten van het Schip naer huys / ende thoondense maer aende wachters in het Schip/ en hoe wel dat haer die Bootsghesellen ende 'tZee-volck seer beklaghen / datmen hare lybertepten ende previlegien breeckt/ niet teghenstaende zijn weynich gehoort; Op dese manier so komen daer weynigh Soldaten weder van Indien / oorsake boven verhaelt; want gheloove wel dat van 1500. Soldaten die jaerlyckx noor Indien gaen/ en somtyts meer/ dat van die selfde gheen 100. weder naer Portugael en keeren/ eensdeels van die daer sterven en verdwijnen/ ten anderen die duer armoede niet en hebben waer mede weer over komen / soo dat zy dickwils teghens haren danck aldaer moeté blyven/ ende habitatie maken/ hoe wel dat zy haer dickwils in Portugael wenschen/ ende soo daer eenighe over komen/ is met eenighe Viçorey, Capiteyn/ ofte eenighe andere Edelman / ofte persoon die eenigh officie ofte ampt bedient heeft/ als dusdanighe naer Portugael komé/ soo nemen zy altoos sommighe Soldaten in haer gheselschap mede/ die zy de kost gheven/ ende dat van hare particuliere vrienden ende persoonen van obligatie/ die welcke haer daer om langhe te voren dienen / ende altoos naer loopen met bidden en vleyen/ ende dit doen zy meest van hooghmoet ende om auctoriteyt te verwerbé/ op dese manier mogé daer jaerlyckx ten alderhooghsten komen in elck Schip by de 20. ofte 30. Soldaten / welcke hebben haren Slaven ende Swarten/ so dat zy alle wel ghedient komen ende reynlycken/ als van hemdé ende lywaet/ om dat het lywaet in Indien seer goet koop is/ ende die Schepen komé op die wederom reys/ reynder als int gints gaé/ om daeter min volck komt/ ende dat die daer komen van als haren nootdruft ende dienst ende brengen /ende het Schip komt welrieckende vuer die Specerpen / daer't over al vol af is/ als ghesept is, Die afdeelinghe van het Schip is aldus/ den Stuerman heeft zyn logement boven op't achterste van't Schip/ aen de rechter zyde / al waer heeft twee ofte drie camers/ en comt nimmermeer beneden/ noch en doet anders niet dan te bevelen dé Schipper/ als hy die seylen sal op en af laten hyssen/ en voorts zyn regieringhe waer nemen/ ende wat cours datmen sal stieren / en de Son te nemen / en alle daechs te schryven en aenteeckenen al watter passeert/ ende wat cours dat zy aen seylen/ met wat teeckenen/ windt/ ende weder dat zy dien dagh ghehadt hebben, Die Schipper heeft zyn logement op die selfde plaets/ boven achter by de Stuerman/ aende slincker zyde / met oock soo veel camers ende plaets tot zynen dienste als den Stuerman/ van waer hy staet en mandeert met eenen silveren Fluyt ofte Soufflet/ ende regiert alleenlyck die groote mast met hare seylen / en van daer achterwaerts / doch heeft oock bevel ende sorghe van't ghehéele Schip/ ende al wat het Schips toebehoorte aenroert/ ende 'tghebiet van dien/ als van seylen te doen maecken alst noot is/ welcke van hem ghesneden ende van de Bootsghesellen ghenaept worden / desghelycks het Schip te besien ofter yet aen ghebreect, en dat terstant te voorsien/ het geschut op zynen tyt alst noodich is te doen onderlegghen/ ende weder boven halen / etc. als hy yet van doen heeft/ als doeck voor seylen/ spyckeren/ tou/ ofte andere alsulcke dingen / die noodich enoghen wesen/ moet het vande Factoor ende Schryver van't Schip eysschen/ die het hem leveré/ met eene assignatie in't boeck/ om daer van rekeninge te gheven; Die Hooghbootsman heeft zyn logement op het voor casteel/ en heeft bevel ende regiert die Fockmast ende voor seylen/ heeft oock een silveren Fluyt als die Schipper, dese draecht sorghe van als wat die Fockmast roert / en van de anckers vast te doé binde, Die Guardiaen ofte Schieman heeft zyn logement dicht by de groote mast/ buytewaerts aende slincker zyde: want aende rechter zyde staet die Combuys ende

plaets

Oorsake waer om menigh Spaengiaert in Indien blyven moet.

Wat de Soldaten voor 3. jaer diensts ontfangé alsse weer nae Portugael varen.

Wat hebbé van 't Scheepsvolck/ in het overcomen vá Indien nae Spaengien.

De Portugesen, breken de vryheyt vá de overcomende ghesellen uyt Indien.

Hoe sommighe Soldaté over comen uyt Indien.

Hoe veel Soldaten datter in elck Schip over comen.

Afdelinge vá de plaetsen op het schip voor die / die over varen.

Verhael hoe en van wie het Schip geregeert wort.

Plaets vande Hooch-bootsmá/ desgelycx zyn last van't Schip te regeren.

Desgelyckx vá de Schieman.

plaets daermen koockt/daer heeft hy een ca-
mer staen voor zyn persoon; Dese heeft oock
een Silveren Fluyt/heeft het bevel over die
Putgers/en te doen pompen/het Schip te
doen reynighen/die roorden te versien ende te
voeren en onderhouden/het Boot waer te ne-

Plaets van de Constapel.

men en te regieren/etc. Die Constapel heeft
zyn logement vande mast binnewaerts naer
het Roer toe/onder't eerste verdeck/en moet
altoos sitten voor de groote mast/met het aē-
sicht nae die Schipper toe/nacht en dach/om
als die Schipper fluyt/die Busschieters te
bevelen als zy sullen die groote schoot aen ha-
len/ofte uyt steecken, desghelycks draecht sor-
ghe voor 'tgheschut/ende ghereetschap daer
van/ende alst noodich is dat te ordineren;

Plaets vande onder Stuerman.

Den onder Stuerman doet anders niet als
den Stuerman te helpen/ende zyn quartier
verlichten/hebben oock altydts twee oft drie
van de beste Bootsghesellen/die anders niet
en doen als inden stoel vande Piloot mande-
ren ende bevelen/als die Stuerman rust, Die
Bootsghesellen hebben haer logement meest
in't voor casteel/en daerom en tom, Die Bus-

Werck van de Bootsgesellē en Putgers in't Schip.

schieters achter by de Constapel/onder't ver-
deck/en doen anders niet dan met die spil die
groote schoot aen halen/ofte uyt steecken alst
haer bevolen wert, Die Putgers moeten doē
al wat haer alle Officieren heeten: maer en
gaen niet te Roer/die Bootsghesellen gaen al-
leenlyck te Roer/ende regierent Schip waert
van doen is/behalven pompen/ende 'tgroote
seyl op halen/'twelcke moeten die Soldaten
doen enet die Slaven/die Putgers pompen/
ende die Timmerman neemt zyn timmeren
waer/desghelycks die Cupper/Callafatte, in
somma al ginckt Schip bynaest onder/so sal
niemant meer doen als zyn offitie is/en wat
daer buyten is/sullen daer op staen sien, Die

Plaets vande Capiteyn.

Capiteyn heeft die Galerye ende d'achter ca-
mer in/heeft alleenlyck bevel over die Solda-
ten/ende die des snachts te doen waken; Die
Stuerman/Schipper/Hooch-bootsman/la-

Op wat maniere haer de bevel hebbers laten dienen in het Schip.

ten haer seer magnifyck dienen/met hare
Silveren Laempetten/Beckens/Coppen/en
Schalen/elcks in zyn regiment op zyn selvē/
van hare Slaven en dienaers/en hebben alle
dingen seer abondant: maer die ander Boots-
gesellen ende 't Schips volck/hebbent so breet
niet/en passeren meer miserien: want een ye-
ghelyck moet zyn selven besorgen/als wy op
een ander gesept hebben/oock so is te verstaē
als dat op dese Schepen geen averye is: want

Op de Indische Schepen en is gheen averye.

alsser eenighe schade gheschiet ofte goet over
boort geworpen wort/ofte eenige ander ver-
lies/soo verliest die gheene die't toe comt/son-
der meer verhael daer op te hebben/ende is
ghemeenlyck vande arme Putgers/die in het
gemeene hare kisten ende armoede alder bo-
venste staet/om dat zy niet en hebben te ghe-
ven aende stouwers/om in't eerste een goede
plaets te crygen/gelyck als d'ander die dan
macht zyn doen/ende alsser dan eenighe tor-
menten ofte ongeluck op comt/soo moet over
boort dat eerst op de handt staet/sonder aen-
sien van persoonen/noch respect van averien
daer van te maken.

Aldus seylende hebben ghegoberneert ofte
aengheseylt zuydt zuydtoost/tot die Linie
Æquinoctiael, dat zyn 150. mylen/ende van

Jan Huygens Schip seyle een ander wech dan opt ander Schepē gevaren hebben.

daer tot 7. graden die selfde cours/ende als-
dan zuydtwest ten westen/onse cours nae die
Cabo de bona Esperança toe/dese wegh en
was noyt te voren ghevaren: want plaghen
van Cochyn te seylen zuydtwest ende zuydt-
west ten zuyden aen/tusschen door de Eylan-
den van Maldiva, en ander duysent Eylandē
ende drooghten/nae't Eyland van San Lou-
renço, en alsoo naer die Cabo toe/ende naer
dat die Piloot die met het Schip Sant Iago
op de drooghte van India bleef/die daer af
esschapeerde/ende was als nu Stuerman vā
't Schip San Thome, het beste dat inde vloot
was, dese selfde hadde die vorighe reyse door
dese/de reyse buyten om begost/loopende also
2. oft 300. mylen uyt de wegh/uyt alle ver-
enoeyen van Eylanden/drooghten/ofte an-
dere Clippen/vermoedende dat die oorsaecke
van't verlies van soo veel Schepen/daermen
noch tael oft teecken/noch oock eenighen ty-
dinge af en cryght/datse meest op die drooch-
ten verliesen/ghelyck als hem gheschieden/en
om sulcks te schouwen/en weder eenige gra-
tie by den Coningh ende Admiraliteyt te ver-
werven/soo is hy d'eerste ghewerst die bestaē

Verhael wie d'eerste was die dese vaert andeckte.

heeft dese wegh te ontdecken/met het selfde
Schip door myn Heere den Bisschop in goa/
ende is by naest inde selfden wegh/die de sche-
pen van Malacca comen naer Portugael/al-
waer mē noch Eylandē/noch drooghtē/noch
niet met allen en siet/dan loutere ende suyve-
re Zee/ende is alsoo en Portugael ghecomen/
ghevende notitie van dese wegh/ende hoewel
dat hy ghevanghen worden/is weder los ge-
laten door faduer, ende aenmerckende dē Ad-
miraliteyt/datter soo grooten perijckel was/
tusschen die drooghten duer te varen/'twelc-

Gebodt vādē Admiraliteyt datmen de nieuwe vaert volghen sal.

ke zy meenden principale oorsaeck was/van
het verlies van soo veel Schepen/hebben ex-
pressēlycken bevolen/datmen dese nieuwe ge-
vonden buyten om wegh souden volgen/naer
informatie van den voorseyden Stuerman/
om alle perijckelen te schouwen: maer ten is
daer niet daer die fauten ligghen/hoe wel dat
zy somtydts oock genoech oorsaecke zyn van
veel quaets/doch het meeste ende principael-
ste is die ongheregheltheydt van het over la-

Wat de oorsaecke zyn datter soo veel Indische Schepen blyven.

den/ende die Schepen te over lasten; ten an-
deren het onbedreven Zee-volck, ten derden
die quade opsicht ende visitatie/ofter die sche-
pen bequaem toe zyn/ende oft zy haren noot-
druft van als hebben/door dese en diergelyc-
ke ghebreecken verliesen haer die Schepen
daghelycks/als wy op sommighe plaetsen
by exempelen ende waerachtighe gheschrede-
nisse eensdeels bewesen hebben/als den self-
dē Stuerman/indentuer van desen omwegh
wel ghewaer is ghewortden en het Schip San
Thome, dat hem die drooghten ofte Eylan-
den gheen quaet en deden/dan die overtalli-
ghe last/het Schip by de Caep op barste/en-
de alsoo van de Zee verslonden en vernielt
zyn ghewordden/als wy hier naer sullen ver-
claren/niet teghenstaende en is daerom dese
wegh niet te mispryssen/al is zy wat veerder
uyt de wegh: maer is seer goet ende onsorghe-
lyck van alle drooghten ende Eylanden/ende
om te schouwen die Eylanden van Maldiva,
ende alle d'ander omligghende ende naervol-
ghende drooghten ende sanden.

Den 30. January snachts/hebben ghe-
passeert die Linie Æquinoctiael, en daechs

Tyt wanneer Jan Huyghen over de Equinoctiael quā.

daer na sagen een Schip/en maecten gissinge
dat het 't Schip San Thome was, den selfdē
dach viel ons een jongē over boort/wy deden
alle neerstigheyt om hem weder te crygē/met
het cleyne Boot: maer om dat het vol goet st
ende pronmelingen vande Schipper stondt/

 ende al-

ende aleerment veerdich creegh/was den jonghen wel een paer mylen achterwaerts ende verdronck.

Jan Huyghens Schip onderhaelt het schip S. Thome.

Den derden Februarijs quamen dicht by het Schip/ ende kenden dat het Schip San Thome was/ ende wy ghenaeckten malcanderen om te spreken: maer als het ons Schip begost te kennen aen onse touwen/ die altemael wit waren van Cayro van Indien/ wel wetende dat wy naer haer tot Cochijn bleven/ ende meenden eerst dat wy een van de vorichste Schepen hadden gheweest/ ende overmidts dat haer Schip ghehouden was/ voor het alderbeste in't seylen/ ende van als/ soo en hebben sy van hooghmoet ons niet willen spreken/ ende zijn weder af ghewent/ het welcke siende onse Officieren/ hebben ooc af doen weynden/ ende een yeghelyck zijn best ghedaen om d'een d'ander voorby te passerē/ door dese en dierghelycke punten van hovervaerdicheyt

Merckt de Portugesche hovaerdicheyt.

dye/verliesen haer dickwils die Portugesen/ gelijckmen hier op kan verstaen/ te wesen een vande principaelste oorsaecke van't verlies van het Schip San Thome, want deden alle neersticheydt met het Schip te compasseren oen wel te seylen/ ende dat sy de Caep eerst mochten passeren/ als wy/ al waer sy haren roem op draghen/ als sy in Santa Helena op enalcanderen comē/ al oft het door haer wijsheydt toe quam; aldus ist gheschiet met dit Schip/ dat comende by de Cabo de bona Esperança, creghen contrarie windt/ heeft alle seylen ghestreken/ ende alsoo ligghen dryven/ hebbende batalye met die Golvē vande Zee/ die welcke op het Schip breken oft het Berghen waren/ ende al waren sy van Steenroodtsen/ souden moeten breken/ hoe veel te meer Schepen van hout ghemaeckt/ dat in't ghemeen hare usantie is/ om alsoo eer die Caep te passeren/ het welcke ons Schip niet en mocht lyden: maer liepen telcken met de windt weder te rugghe/ soo luttel als wy mochten/ schouwende het gewelt vande Zee/ soo seer als wy ymmers konden/ ende om dat San Thome hem betrouwende was op zijn sterckheydt/ende meals pretendeerden die voortocht te hebben/ om alsoo die Papegaey naer haer eneenunghe af te schieten/ is alsoo (als ghenoech te vermoeden is/) stil vlyden ligghen dryven sonder seylen/ het welcke sy Payrar heeten/ ende is alsoo door het groote ghewelt van de Zee/ ende den overtallighen last aen stucken ghesmeten/ ende van de Zee verslonden/ met volck ende al/ als wy merckelycken saghen aende Cabo/ in het ghemoeten van veel kisten/ vaten/ luycken/ stucken van masten/ ende doode menschen ghebonden op plancken/ ende andere dierghelycke schrickelycke teeckenen/ ghelyck als ons d'ander Schepen daer naer in't Santa Helena vertrocken/ oock desghelycks ghesien te hebben/ dat een jammer dinck te aenschouwen was/ ende dat meer te overdencken het verlies van soo veel costelyckheydt/ volcks/ ende sielen/ ende wy die dit spectacle saghen/ ons niet vry en achten van het selfde oock te passeren/ het was een vande ryckste Schepen die in veel jaren van Indien ghevaren waren/ ende dat duer die goede fame die't hadde van wel te seylen/ ende was nieuw/ ende zijn tweede reyse/ waer door daer een yeghelyck wilden in wesen/ ende goet laden, in het selfde Schip ginck Don Paulo de Lyma Pereira, die Malacca ontset hadde/ ende dertigh jaren

Oorsaec vant verderf van't Schip/ goet en menschen van S. Thome.

Veel hadde gheen die met het Schip S. Thome ghebleven zyn.

den Coningh in Indien ghedient/ ende veel heerlycke victorien ghehadt/ meenende als nu te wesen inden Throon van zyn heerlyckheydt/ ende van de Coningh grootelyck verheven souden werden/ hebbende met hem een groote schat von juweelen/ ryckdommen/ Huysvrouwe/ kinderen/ ende een Broeder/ ende waren veel ander Edel-luyden en Saldaten met hem in compaengie/ die met hem over voeren/ meenende gheluckigh te wesen; desghelycks thien ofte twaelf Eel-vrouwen/ sommighe met hare Mans/ ander die hare Mans in Portugael hadden/ in somma was vol volcks/ en altemael het puyck van Indien/ ende vande gheheele vloot/ daer waren der dickwils die haer beclaechden als wy in noot waren/ dat sy wel hadden moghen met sekerheydt gaen in het Schip San Thome, meenende dat dat onmoghelyck was te verliesen/ daerom sietmen expresselyck/ dat alle wercken van menschen: maer enckel ydelheydt ende windt is/ ende dat wy alleenlyck ons moeten betrouwen op Godt: want het is verloren sterckte ende alle wetenschap/ alst Godt niet en belieft/ soo ist al niet, keerende weder tot onse materie/ soo deden een yeghelyck zijn best om eerst voorby te seylen, Tot den sesten van Februarys/ so hebbē wy haer voorby gheseylt/ wesende in de hooghte van seven graden aen het zuyden/ ende van die tyt en hebbent noyt meer ghesien/ dan alleenlyck die teeckenen die ick ghesegt hebbe/ aende Cabo de bona Esperança, ende daer naer die tydinghe in Santa Helena, van haer verlies/ als vertelt is.

Waer dat J. H. Huyghens Schip S. Thome voorby gheseylt is.

Den selfden dagh creghen een groot onweder van reghen ende windt/ soo dat onse Ra vande groote stengh brack/ ende hadden altoos van de Linie af/ eenen noorden ende noordtwesten windt/ met daghelyckse regen storm ende onweder/ sonder op houden/ ende duerden ons tot in de hooghte van 20. graden/ welcke was den 25. Februarys/ doen creghen wy een zuydtoosten windt/ met beter weder/ welcke windt die Portugesen heeten den generalen windt/ diemen ghemeenlyck cryght ende verwacht op 12. graden: maer quam ons eerst in 20. graden/ vermoeden dat het was door oorsaecke dat wy soo verre in Zee waren/ uyt die ghemeene wegh; Dese windt duert ghemeenlyck tot 27. ende 28. graden/ luttel min ofte meer/ ende alsdan moetmen verwachten allerhande windē ende stormen/ tot voor by de Cabo de bona Esperança, sonder sekerheydt van winden te hebben.

Waer dat sy eerst de generale wint ghecregen hebbē.

Den derden Martius/ wesende in 25. graden/ creghen eenen oosten windt/ met eenen seer grooten storm en reghen/ soo dat ons die lay van't Roer brack/ ende hadden noch twee andere laden/ die oock braken/ met de penne ende den bout die door die lay ende het Roer passeert/ brack oock ontstucken/ in somma dat wy aldus laghen en dreven sonder regeringhe/ hebbende alle onse seylen ghestreken/ ende het Schip bestormt van de Zee van alle kanten/ soo dat daer niet een drooghe plaetse in 't gheheele Schip en was/ en laghen aldus en dreven twee daghen en twee nachten/ met een ghestadighe storm ende onweder met reghen/ die selfde nacht saghen op de Mars ende groote Ra/ ende op veel andere plaetsen/ een teecken dat die Portugesen noemen/ Corpo Santo, ofte het heyligh lichaem/ van

Tyt wanneer datse eē groote storm gecreghen hebben.

En wat daer in de Zee storm geschiet is.

Lycht op veel plaetsen op het Schip/S. Elmo.

van Broeder Peter Gonsalues, die Spaengiaerts noement Sant Elmo, ende die Griecken plagent by ouden te heeten / als Ovidius vermelt/ Hello, en Phrixus, ende meenen dat wanneer dit teecken compt op de mars ofte groote ra/oft yewers anders/dat het eē teecken is van beteringhe dan't weder / ende als zy het eerst sien / soo comt die Schipper ofte Hooch-bootsman die stuyt / ende beveelt een yeghelyck datment sal groeten/met een Salva corpo Sācto, met misericordia achter aē/met een groot gecrysch/ dese constellatie genereert hem als die Astronomien bewysen / van de groote vochticheydt ende dampueren/en comt alleens als een Keers die donckerachtigh brant/ en dat al springhende van d'een plaets op d'ander / sonder stil te blyven / wy saghen daer oock vyf by den anderen / alternael ghelyck het licht van keersen / het welcke my oock veel verwonderden / en soudent qualyck ghelooft hebben/hadde ickt selfs niet ghesien/ ende wel bescheydelycken daer op ghelet / ende hoe wel dat het onweder weynich plaets gaf/ op curieusheydt te dencken / met teghenstaende zyn daer expresselyck om boven geloopen/ om't selfde te noteren, Dese vyf lichten heeten de Portugesen Coroa de nossa Senhora, dat is: ons lief Vrouwen Croon/ende hebbender groot betrouwen op als zyse sien/ waer mede ons Schip dat te voren bedroeft was/ ende gants mistroostigh/ is gheheel in rumoer gestaen/ende verblyt gheworden / ghelyck ofse daer met versekerheydt hadden van alle goet en verlossinghe; Den 7. creghen beter wedr/ en alsdoen was goedē raet dier/om ons roer weder te concerteren / sommighe waren van meeninghe men soude naer Moçambique arriveren/ ende het roer met een coorde regieren/ander wildent contrarie/ men soudt toemaken / ende onse reys volbrenghen/in somma hebben tot drie ofte vier bouten upt de Ribben van't Schip ghetrocken /om dat wy niet een met en drochten tot onse voordeel/dese uptghetrocken wesende waren te cleyn/ ende en dochtē niet/ ten lesten vonden goet ende ordineerden / dan een Basse-camer een Ambeelt te maken/ende branden van hout-colen/ en van twee Ossen Huyden / Blaesbalcken/ hier mede ordineerden ons werck/ en maeckten van een stuck van een oude dregghe/ twee ofte drie bouten / waer van maer een deuchde/ die noch half ghescheurt was / ende maeckten over die gespleten lade eenen yseren bant/ ende alsoo knoepden wy dat te samen / ende steldent voorts in Godts handen / hier oder waren wy twee daghen doende / aldus trocken onse seylē weder op met groote blyschap/ ende trocken veel Aelmissen voor veel lieve Vrouwen ende Heylighen / met groote beloften van Bevaerden ende beteringhe / ghelyck den noot altoos met brenght,eenen dach daer naer namen die hoochte vande Son/ende vonden ons in 28⅔. graden/ wesende in de hoochte van het landt / ghenaemt Terra do Natal, hoe wel dat wy noch meer als 400. myllen van de Custe te Zeewaert in waren/ creghen goet weder met eenen zuydtoosten wint, in dese contreye vande Custe van Terra do Natal, welck duert tot 32. graden/is die moeylyckste passagie met die Cabo de bona Esperança, die op die gheheele reyse is/ ende vreesen dickwils meer dit lande van Natal, als die Caep: want hier in't ghemeen veel tormenten ende onweders zyn / en heeft veel

Oorsaken waer van S. Elmos coemt Oorsaecke vā desen Elmos.

Hy sit 5. lichten op het schip

Wat naem de Portugesen dselve gaven.

Sy stellen int Schip gereetschap om een bout tot het roer te maken

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote belofte

Verschil wat de alder sorghelyckste wegh is tusschē Indien en Portugael.

Schepen vermelt en verslonden/ als die Portugesche memorialen vol zyn / ende daer af ghenoech gheruyghen / in dese contreye vonden oock die teeckenen van t verloren Schip San Thoma, ensomma in het ghemeen soo betalen hier die Schepen eribuyt / ofte laten daer die gheheele reste/ waerom ghenaemt wert Terra do Natal, dat is: het landt van Kersenes / upt welcke oorsaecke passeren hier altoos met grooter vreesen / en goede wacht en voorsichtigheyt/alle touwē vast en strack/ het gheschut onder in het Ballast/ alle kisten/ potten/vaten/ en alle rommelinghe die onder geen plaets en hebben / worpmen over boort inde Zee; ende alle dinghen ghereet op zyn plaets: want men heeft hier d'een ure claer en helder weder/ende d'ander ure eenē storm/ dat het schynt Hemel en Aerde te vergaen/ hier comt met een claer ende helder weder een wolcxken, welcke is in't schynsel vande grootte van een duyst/waerom dan de Portugesen ghenoemt wert/ Olho de Boy, ofte Ossen ooghe / ende al ist dat het stock stil is / en dat die seylen aen de mast clappen/ soo moetmen terstondt met datmen dit wolcxken siet/ en ghewaer wert / met alle haesticheydt alle seylen strycken ghelyckelyck: want eermen omsiet soo ist by het Schip / met sulcken storen ende gheter / dat het sonder twyfel een Schip souden inden afgrondt smyten / soo men daer niet op verdacht en waer/ alst gheschiede van de tweede vloot / naer die ontdeckinghe van Indien / die welcke waren thien oft twaelf Schepen by malcanderen; met alsulcken stilten ende claer weder lieten alle seylen hangen/ sonder yewers naer te sien / gelyckmen in dese onse Navigatien voor een ghewoonheydt heeft/soo is metter haest dit wolcxken ghecomen / met die vreeselycken storm / ende was haer op het lyf eer zy haer mochten reppen/ soo dat daer by de seven ofte acht inde grondt gheraeckten / daer noyt tael noch teecken meer af en quam /ende die ander met grooten schade ende moeyten ontquamen , van dien tydt voortaen hebben beter op haer hoede gheweest ende leerdent kennen / soo dat zy daer nu goede wacht op hebben/ ende ghéeft haer noch genoech te doen, Dese over vallende tormenten dueren in de gheheele contreye van Terra do Natal, tot voor by de Cabo de bona Esperança.

Den twaelfden Martius / wesende in de hooghte van 31. graden/ creghen weder recht in de windt / ende daer naer stilte / waerom streecken alle onse seylen/ende laghen alsoo en dreven vier daghen / het welcke die Portugesen Payraer heeten / hadden alle dese daghen grooten overlast van de Zee / die ons Schip dapper tormenteerden / so dat het die Schippers hondin door meer torment als storm ende onweder; want die Zee golven comen tegens malcanderē van alle hoecken / en̄ vattent Schip tusschen beyden/ dat zy hem alle zyn Ribben doen cracken/ ende gants ontstellen/ so dat het die Schepen seer dangerues is, wy hadden altoos groote sorghe voor onse Fock-mast / soo dat wy onse masten inde het gheheele Schip met groote Cabels ende touwen te samen bonden / soo wy best conden / dit duerden tot den seventhienden/ doen cregen wy weder een weynich windts/ so dat wy ons seylen weder op haelden: maer duerden ons weynich tot des anderē daechs/ doē cregē wy weder inde wint met een storm/

Beschryvinge van 't perilleuse landt Terra do Natal.

Beschryvinge ende gedaente van Olho de Boy.

De storm Olho de Boy brengt 7. schepen om den hals.

Hoe lāg deen storm duerde.

Sy crygē op de 31. graden een groote stilte.

Ryden groot perijckel van de Zee.

De groote sia breeckt door't onweder.

soo dat onse groote sia brack / waer ende streecken alle onse seylen / ende bleven alsoo ligghen drijvē ofte payrceren / ende conterteerden onse sia / laghen aldus en dreven sonder seylen tot den 20. Martius / met groote overvallinghe van de Golven ofte Zee / die ons grootelijcken ferteerden en outsielden / ghelijckse daer altoos ghemeenlijck doen / waren alle dese tydt op 31. graden / sonder yet te moghen voorderen / alle dese daghen / saghen seer veel Voghelen / die de Portugesen heeten Antenalen, zijn van de groote vā Eynt-vogels.

Sy sien veel Antenalen.

Den 20. Martius creghen weder een weynich windts: maer was scherp / doch trocken onse seylen op en seylden by de winde; Des nachts daer aen volghende cregen weder een groote stilte / welcke duerde tot den 22. doen creghen weder inde windt / met een soo grooten storm / dat wy alle onse seylen ghedwonghen waren te strijcken / die wy met groote moeyten qualijck kosten in crijghen / ende en konsten al drijvende ofte payrerende het schip niet gaende houden: want waren en groot perijckel / soo dat wy ghedwonghen waren / die bonet om't voor casteel te binden / welcke ons seyl was: want anders geen en mochten deelen / ende seylden alsoo weder te rugge / aldaer ons die windt wilden hebben / om alsoo eenighe verlichtinghe te hebben: maer hadden genoech te doen / moesten van noots halven onse groot Boot over boort werpen / ende alle kisten / potten / en vaten / die op het overloop stonden / ende noch ander goet datmen eerst by de handt vondt; Dese torment duerde ons twee daghen ende drie nachten sonder ophouden.

Een groote storm met groote perijckelen.

Sy seylen te rugghe.

Den 25. Meert / wesende vesper vā Palmsondagh / creghen weder eenen beteren windt ende weder / naer dat wy groote Aelmoessen ghetrocken hadden / voor onse lieve Vrouwe van Anuntiason, wiens dagh het den selfden dagh was / ende hebben weder onse seylen op ghehaelt / volghende onse wegh naer de Cabo toe, In dese tijdt regneerden in ons Schip een cranckheyt / inde mont / ende lippen / keel / ende tonghe / die swollen / ende 't vel af ginck / soo datmen niet en konst eeten dan met groote smerte ende pijn / ende was generael onder al die op't Schip waren.

Sy crijgen een cranckheyt op het Schip.

Den achtsten Aprilis smorghens / nae dat wy 15. daghen voor wendt ghesejlt hadden / naer die Cabo ende het landt toe / sagen sommighe teeckenen van't landt / het welcke is groen water: maer en konsten gheen grondt vinden / doch ten was altoos ten alderhoochsten gheen 40. mylen van londe / naer merckinghe van de Piloten / ende saghen oock van de Voghelen / diemen heet Mangas de Velludo, dat is: Fluwelen Mouwen te segghen: want hebben aende punten vande vleughelen / swarte punten als Fluweel / wesende voorts wit ende graeuachtigh / welcke houden voor een sekere teecken van het landt / vande Cabo de bona Esperança herrewaerts / te weten / die Baya de Lagoa', ofte die Bay van't lack / die leydt op 33 ½. graden / van de Custe die naer Moçambique streckt.

Op wat dagh dat sy landt begonnen te sien.

Sy sien veel Mangas de Velludo.

Teeckenen vande hooghte op 33 een half graden.

Den 9. April des nachts / creghen wederom recht en de windt / wesende in 33 ½. graden / met eenen grooten storm inde onweder / die duerden tot den 14. vandeselfde maendt / soo dat wy ghedwonghen waren / niet moghende verdraghen het ghewelt van de Zee / ende het gheduerighe onweder ende storm / wederom te rugghe te loopen voor windt af / ēn dat met die helft van het Fock-seyl alleenlijck op: want en bevonden ons niet machtigh ghenoech / om te moghen payreren / ofte sonder seylen te drijven / ghelijck als die Scheepen ghemeenlijck ghewoon zijn / ende dickwils oorsaeck is van haer verlies / alsmē wel ghenoech vermoeden mach / door die groote cracht van de Zee ende Golven die daer zijn / dat het schynt onmoghelijck te wesen / een Schip te moghen verdraghen / soo grooten ghewelt / al waert van yser moeste wijcken ende breken / ende hoe wel dat wy voor winds af liepen / hadden noch perijckels ghenoech: want die Zeen quamen van achteren boven over't Schip / ende bedeckten het gheheele overdeck / ende moesten onse mastē / hooft-touwen / ende het gheheele Schip met koorden ende cabels aen malcanderen vast rijgen / ende alsoo vast toe spannen ofte gorden / op dat het van het groote ghewelt niet en mochte wijcken / en dan hem geven / en moesten nacht en dagh pompen / hadden dan elcken punt van Fock-ra een touw / die quamen tot achter by de Stuerman / ende stonden aen elcke touw 15. 16. Man / ende den Stuerman in zijn stoel / ende d'onder Stuerman achter boven op het Schip, om de Zeē waer te nemen / ende die Stuerman tauseren; Daer stonden thien oft twaelf Mannen aen het Roer / ende die ander Bootsghesellen op het overloop / om't seyl te regeren / ende als dan die Golven quamen en bedeckten het Schip / soo riep die onder Piloot / ende alsdan so riep den Stuerman tot die van het Roer / ende beval aen de een oft d'ander zijde die touwen vande Fockra te trecken / desghelijcks die Bootsghesellen op het overloop met die Hoogh-bootsman / om alsoo het Schip recht naer die Zeen te houden: want haddē ons die Zeen eens over dwers ghecreghen van de zyden / soo haddet ener ons ghewerst Requiescant in Pace, ende was desghelijcks bynaer soo cout als in dese landen is inde Winter / alst sonder vriesen is / waer ende altesamen seer mismaeckt ende enoeploos waren / ende die moet by naer verloozen gaden: want moesten by ghebuerten soo van het Roer naer boven trecken / en van daer naer die pomp / niemant uytghesondert / soo datmen noyt tijdt hadden om slapen / rusten / ofte eeten / noch te vercleeden / ende tot meer hulpe soo brack ons noch die pen van't Roer / ende souden bynaer twee ofte drie doot ghesmeten hebben: maer God versacht / soo dat daer anders gheen schade en gheschiede / als dan sommighe qualijck ghetracteert / ende gheduerende noch den 14. van de selfde / sonder verbeteringhe te sien / zijn alle die Officieren van het Schip vergadert / ende meer andere / ende hebben raet ghehouden wat haer best te doen stonde / ende siende dat het Schip niet machtigh ghenoech en was / om die Cabo te passeren / hebben ghelijckelijcken ghesloten met een protest / dat zy alle onderteeckenden / om met het Schip weder naer Moçambique te varen / ende aldaer te verwenteren / ende het Schip te versien / ende te concerteren van alle nootdruft / het welcke het ghemeen Volck een groote droeffenis aen jaechden: want bevonden dat daer soo grooten perijckel was / weder te keeren naer Moçambique, als door by de Caep te passeren: want moesten weder voor by het Lande van Natal, daer zy soo seer

Oorsaec vande menich Schip verloren wert.

Sy den groot perijckel vande stormen.

Verhael hoe haer in dese storm al toe-ved hacon is.

Hoe cout by de C. de bona Esperança.

Moeste nacht en dagh in de weer zijn om't Schip te bewaren.

Die Officieren van het Schip besluyt weer na Moçambique te loopen.

Desen raet maeckt menich bedroeft.

voor

door vreesden/ als door de Caep/ daer en boven soomen naer Moçambique arriveert/ is soo veel als een verloozen reys: want moeten daer tot het ander jaer vertoevē/ en mēn verteerter kay en kuevel: want alle dingen moeten daer van Indien comē/ van alle provande/ soo dat alle dinghen met Gout opghewoghen wert/ het welcke die arme Bootsghesellen ende Putgers qualycken aenstont: want hadden weynich middelen daer toe/ ende souden haer armoede die zy met brachten moetē vertoopen/ en versetten om half gelt/ eñ daer en boven waren noch wel 500. mylen van Moçambique, door alle dese oorsake wasser een groote beroerte in't Schip/ ñ vervloecten de Capiteyn ende Officieren, dat het schip soo qualyck versien was: want en haddē niet een loozdeken/ noch waer af maken/ soo ons eenighe quaem te breken, de Capiteyn gaf de schult aende Schipper/ dat hy't op't lant niet geeyst en hadde/ ende die Schipper seyde weder dat hy't gheeyst hadde/ ende dat het Cayro ofte Kemp/ daermen in Indien die coorden af maeckt/ den Capiteyn ghelevert was/ ende dat hy daer die helft (om zyn buers te vullen/) af verencht hadde/ ende dat wy daerom nu ghebreck leden/ niet dusdanighe buseelinghen doen zy hare dingen sonder meer achterdencken/ dan alsse inde noot zyn/ so ist misericordia/ ende onse lieve Vrauwe om hulpe aen te roepen/ ende onse Capiteyn wist noch te segghen doen wy en desen noot waren/ dat hem gheen dinck meer en verwonderdē/ dan hoe dat Godt die Heer/ haer (die goede Christenen ende Catholycken waren) die Cabo altoos met soo groote ende sterke tormenten ende schade liet passeren/ hebbende soo groote ende stercke Schepen/ ende die Enghelschen dat ommers Ketters ende Gods lasteraers zyn/ met soo cleyne ende swacke Schepen soo ghemackelyck die Caep passeerden/ ghelyck als in Indien die tydinghe was/ dat zy een Enghelsman ghepasseert hadden mte groote faciliteyt/ aldus liepen wy weder naer Moçambique, met groote desperaetheydt: want niemandt en hadde lust yewers handt aen te steken/ ende wildē qualyck die Officieren obedeeren, aldus varende/ sagen veel vaten/ berders/ en doot volck dryven/ waer mede ons een weynich troosten/ meenende datter eenich ander Schip en het selfde lyden was/ als wy/ ende datte sommigh goet over boort geworpen hadden/ ende oock nae Moçambique toe leep/ voor ons/ waer mede eenen gheselschap te hebben/ ende dat wy niet alleen die ongheluckighe en waren: want men seydt ghemeenlyck dat twee ongheluckighen malkanderen troosten/ so ginckt met ons oock: maer God gaf dat het alsoo gheweest hadde/ als wy ons gissinghe maeckten: maer het was (Godt betert) quader als wederom keeren: want waren die teeckenen van het verlozen Schip Sant Thome als wy naermaels in't Sant Helena verstonden.

Den rast om na Moçambique te loopē maect een beroerte in't Schip.

Groote twist tusschē de bevelhebbers in 't Schip.

Eenighe aert vande Portugesen alsse in noot zyn.

Leest met na dencken.

Wy loopen na Moçambique/ eñ vinde eenige over blyfsselen van't Schip Sant Thome.

Den 15. vande selfde maende creghen weder een groote stilte/ ende duerden tot den 17. ende nemende die hooghte van de Son/ vonden ons op 37. graden/ tot groote verwonderinghe van al die in het Schip waren: want wesende als ghesepdt is op 35. graden/ hadden vyf daghen met soo grooten windt ende storm weder naer Moçambique geloopen/ ende souden naer alle menschen verstant behooren gedimmuveert te hebbē/ ende naer ons gissinghe/ dat wy behoorden op 30. ofte 32. graden te wesen/ de oorsake dat ons Schip aldus achterwaerts tegen onse cours ghedreven was/ naer die Cabo toe/ meenende dat wy naer Moçambique ginghen/ was door die cracht van het water/ die in die contreye altoos met sulcke stercke stroomen nae die Cabo toe treckt/ als ons die Stuerman affirmeerden/ dat hy sulcks wel meer bevonden hadde maer noyt ghedacht dat hte water van soo grooten cracht was/ als hy nu enercklelycken by experientie ghemerckt hadde/ soo dat het scheen dat ons God mirakeleus teghens alle menschen vernuft ende verstant/ ende alle cracht van storm ende windt/ ons heeft willen die Cabo doen passeren/ als wy daer minder gedachten toe hadden/ waer aen men kennelycken mach consideeren dat alle menschen dinghen sonder Gods handt ende werck/ is niet dan ydelheydt; Den selfden dagh saghen weer groen water/ ende die Voghelen/ ghenaemt Mangas de Velludo, dat ghewisse teeckenen zyn van de Cabo de bona Esperança, dat ons noch weder eenighe hope gaf die Cabo te passeren/ ende teghens den avont soo quam ons een Swaelwe aen boort/ die al om en tom swerfde/ waer mede een groote blyschap in het Schip was/ want seyden dat het een voorseggunghe ende teecken was/ van onse lieve Vrouwe/ die die sandt om ons te troosten/ ende dat wy die Cabo noch souden passeren/ waerom weer op een nieuw vergaderden/ ende beslotē dat wy noch eens souden den wegh attenteren om de Caep te passeren/ ende dat aenghesien soo veel goede teeckenen ons een waerschouwinge was/ om goeden moet te hebben/ ende dat wy op God souden betrouwen, Dit ghesloten wesende/ hebben die Letanien ghesonghen/ met Ora pro nobis, ende veel Aelmoessen/ ghetrocken met groote beloften van Bevaerden/ ende dierghelycken dinghen/ dat onse dagheliicksse neeringhe was, Hier mede is het volck weder verquickt/ ende wel gemoet ghewordē/ ende een yeghelyck thoonden zynen dienst ghewilligh/ ende offreerden alle liever haer lyf ende leven te avontueren naer die Cabo toe/ als met sekerheydt van hare salvasion nae Moçambique te keeren, wy hadden als noch grooten overlast ende ghewelt van de Zee/ die ons niet en verlieten tot aen de andre zyde van de Cabo de bona Esperança.

Wy creghen groote stilte op 37. grad.

Waeromme dat wy van Moçambique teghen onsē danck ghedreven wierden.

Wy sien some teeckenen van de C. de bona Esperança.

Verhael van een Swaelwe die in't Schip quam.

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote beloften inde tyde des noots.

Den achthienden April creghen wederom recht in de windt/ met soo grooten storm endt onweder als wy opt te vorēn ghehadt hadden/ ende meenden gants ende gheheel verlozen te zyn, want die Zee bedecten alle ooghenblick ons Schip/ soo dat wy dickwils met water bedeckt waren/ ende moesten om eenighe verlichtinghe te kryghen/ veel Kisten ende Caneel/ ende ander waren diemen eerst by der handt kreegh over boort smyten/ in somma dat al die in het Schip waren/ die elcoet gantsch verlozen gaven/ ende een yeghelyck hem biechten/ ende malkanderen om vergiffenis baden/ meenende sonder meer hope/ dat het onsen lesten tydt was, dese tormente duerden aldus over die vier en twintigh uren, Men ectock in het Schip veel Relmissen/ voor veelderley lieve Vrouwen ende Santen/ met grooter devotie ende beloften van wondere dinghen uyt te rechten/ aen landt comende; en het eynde heeft ons God

Crygē groote stormen/ ende lyden veel tormenten.

Werpen veel goets buyten boorde.

vertroost/ende ons beter weer verleêt/ te weten/ den 19. des savonts begost het weer wat te beteren/ende cregen weder een weynich beter moet, Den 20. namen die hooghte van de Son/ende vonden 36. graden/en saghen weder groen water / ende sommighe Voghelen/ die zy noemen Alcatrases, ende des Zee-wolven/ welcke houden voor sekere teeckenen vãde Cabo de bona Esperança, ende waren nae onse gissinghe dicht by't land/hoe wel wy geẽ en konsten sien; Dese dach creghen weder de windt wat ruymer/ende hadden groote hope om die Cabo te passeren/ende het volck begost beter te vreden te wesen/ door die teeckenẽ die wy saghen/ alle dese dagen sagen altoos groẽ water/ tot den 22. April / dese dagh worpen't loot uyt/ des daechs tweemaels / ende des snachts naervolghende: maer en vonden geen grondt/ welcke goede teecken is vande Cabo/ diemen heet das Agulhas, ghepasseert te wesen, Dese Cabo das Agulhas leydt op 35. graden / ende is noch 20. mylen van de Cabo de bona Esperança, die op 34½. graden leydt/ eñ om dat op dese Cabo das Agulhas, men altoos grondt vindt tot 30.40. mylen van de Custe / verstonden dat wyse ghepasseert waren/ aende coluer van't water/ ende die vogels diemen altoos in de contreye voorseker vint/ ende oock tot meerder versekerheyt/ soo verlieten ons die groote baren ende Zee/ die ons soo seer altoos ghequelt hadden/ende vonden een slecht water/ seer different van't voorledẽ/ soo dat ons scheen van de Hel in't Paradys ghecomen te wesen / met soo grooten vruechde dat wy meenden herboren te zyn / en creghen oock eenen goeden wint / van seer hout achtigh.

Op wat hooghde datse haer thoonde opten 20. April.

Zy sien sekere kenteeckenen vande C. de bona Esperansa.

Teeckens als men voorby de Cabo das Agulhas is.

Hooghte van dese/ eñ vande C. de bona Esperansa.

Zy creyghen goede windt by de C. de bona Esperansa.

Den 23. van Aprilis/ so passeerden wy die Cabo de bona Esperança, met groote ende eene generale blytschap/ wesende 3. maenden en 3. daghen dat wy van Cochijn t'seyl ghegaen waren/ sonder opt landt ofte sandt ghesien te hebben/ dan alleenlyck seeckere teyckenen van de Cabo / welcke weynigh gheschiet: want die Piloten doen altoos haer uyterste neerstichept/ om die Cabo te sien/ ende 'tlande te mercken / om alsoo voorseker te weten dat zy die Cabo ghepasseert zyn : want moeten alsdan weder diminueren / en mochten soo haest naer Moçambique loopen/ als na Santa Helena, doch al waert dat zy het aẽde Zee ende 'twater lichtelyck konnen mercken/ soo ist haer nochtans noodich 'tlandt te sien / om alsoo haren cours te setten naer Santa Helena, eñ moeten dat altoos houden aende slincker hant: wãt anders en waer haer niet moghelyck het selfde te moghen aen comen / als zy dese cours verloren: want soo zyt eens passeerden/ en mogent niet weder om crygẽ / om datter altoos maer eenen windt waeyt/ dat is: eenen zuydtoosten windt, De Cabo ghepasseert wesende kreghen terstondt voor de windt.

Tyt wanneer datse de Caep passeren.

Oorsaet waer om dat het noodich is 't landt vande Cabo te sien.

Zy creghen voorwindt.

Den 24. April / soo beval den Stuerman datmen souden de Bona Viagen, vande Cabo de bona Esperança gheven na ouder costuymen / met een groote verblydinghe ende ghecrys / van alle die in't Schip zyn; want alsdan hebben die reyse versekert nae Portugael te varen / ende niet weer naer Indien te arriveren: want soo langhe als men die Cabo niet ghepasseert en hebben/ ist altoos in twyfel/ eñ waren ontrent 50. mylen die Cabo aen d'ander zyde, Die teeckenẽ diemẽ voorseker hout/ ende die waerachtichste zyn van datmen aen d'ander zyde is/ zyn veel te cruben ofte struyckẽ van dick cruyt/ die altoos daer seer veel dryven 15.20. mylen van landt/ desghelycks sekere voghelen die de Portugesen noemẽ Feysoins, zyn wat grooter als Meeuwẽ/ zyn wit ende vol swarte spickelen over't gheheele lyf/ zyn seer goet te kennen / ende 'tonderscheyden van alle Voghelen/ dit zyn seeckere teyckenen daer haer die Stuer-luyden seer op betrouwen/ ende altoos voor waerachtigh vinden; Die Caep ghepasseert wesende/ nemen haren cours naer Santa Helena, noordtwest ende noordtwest ten westen, Den 27. April cregen recht inde wint / ende duerden tot des anderẽ daeghs/ doen creghen wy een stilte / wesende in 30. graden aende zyde van Portugael, Dẽ 29. creghen voor de windt/ welcke is den generalen windt die van hier altoos waeypt/ het gheheele jaer duer / tot aende Lynie Æquinoctiael, ende is eenen zuydtoosten windt duergaende/ soo datmen die seylen wel mach laten staen/ en gaen liggen en slapen: want die meeste wint die daer waeypt/ is / datmen het mers seyl ter halver stenghe stryckt.

De Stuermã gheeft Bona Viagen vãde Cabo de bona Esperansa.

Sekere teeckenen alsmen voorby de Cabo is.

Gedaente vãde Feysoins.

Cours nae S. Helena.

Den 12. Meye smorgens inden dageraet/ saghen wy het Eylandt van Santa Helena, ende daer was soo grooten vruecht in't schip als oft wy den Hemel ghesien hadden/ waren ontrent twee mylen van landt/ ende het Eylandt lach van ons west zuydtwest / ende liepen daer dicht op aen/ so dat wy daer wel niet een roer mochten op schieten/ dicht by wesende/ so liepen wy om eenen hoeck / die van ons lagh noordtwest / die om gheloopen wesende liepen dicht by't landt heen west noordtwest aen/ ende 'tlandt van dese zyde was so hoogh ende steyl / dat het scheen een muer te wesen/ die inde lucht raeckte/ dus liepen ontrent ander half myl/ eñ liepen om den anderen haeck die westwaert voor ons lagh / dese hoeck om gheloopen wesende / soo ontdeckten wy terstondt die Schepen die op de ree laghen/ ende waren die voor ons uyt Indien gheloopen warẽ/ liggende ontrent een cleyn half myl vã dese voorseyde hoeck dicht onder't landt / soo dat het landt blyft zuydtoost van u/ ende door die groote hooghte van het landt/ ligghen die Schepen oft zy in een Haven lagẽ: want men hoort die windt wel boven die stenghe ruysschen/ doch en can aen de stenghe niet eens raken/ ligghen soo dicht aen lande / datmen bynaest met eenen steen aen landt soude worpẽ/ al waer goede gront is van 25. ende 30. vadẽ diep / ende dat zy wat verder quamen af te dryven ofte duerslipten/ moesten duergaen/ eñ en souden 'tlandt niet weer connen crygen/ om dat de windt recht contrarie is/ duer dese oorsaecke liepen soo dicht by't landt / dat die hooghte van't landt onsen wint benam/ en het Schip en wilde niet regierẽ sonder wint/ so dat het aende wal dreef/ ende raeckten met ons boech-spriet aen't landt / meenende altemael dat het Schip ende goet om hals was: maer door die groote diepten ; want hadden noch wel 10. vadem diepten / ende alle die Boots ende 't Volck vande ander Schepen/ quamen ons te hulpe/ ende creghen ons weer van landt/ sonder eenighe schade/ ende brachten ons op die plaets daer die Schepen anckeren/ welcke is recht teghen een Valeye / die tusschen twee hooghe berghen leydt/ al waer een Kerckjken staet dat Santa Helena ghenaemt is/ wy vonden alhier vyf Schepen/ te weten/

Wanneer dat zy S. Helena saghen.

Coursen om inde Haven te loopen.

Diepte daer de Schepẽ op het ree ligghen in S. Helena.

Zy lydẽ noch nood eer zy inde Haven comen.

Gedaente vande plaets daer zy anckeren.

Verhael wat Schepen dat zy in S. Helena vonden.

weten/ het Schip dat van Malacca gecomen was/ ende 't Schip Santa Maria, die daer 15. daghen gheweest hadden/ ende waren by malcanderen ghecomen aende Cabo de bona Esperança, ende het Schip Sant Antonio, ende den Admirael Sant Cristoffal, hadden daer 10. daghen ghewee st/ ende 't Schip Comsepçon was daeghs voor ons ghecomen/ ende ghebracht alleenlyck het Schip San Thome, ende duer die teeckenen die wy ende d'ander Schepen gesien hadden/ vermoeyden dat het ghebleden was/ alsmen daer naer verstondt: want noyt meer af te voorschyn gecomen is: want die ander Schepen hadden ghesien masten/ deelen/ vaten/ kisten/ luycken/ ende veel doot Volck/ die haer op berders ghebonden hadden/ ende ander duysent diergelycke teeckenen; Oock soo hadden onsen Admirael in groot perijckel gheweest van blyven: wāt hoe wel dat het een nieu Schip/ ende zyn eerste reyse/ was vande wormen duergheten/ so dat zy by de 20. spannen waters in hadden/ ende smeten aende Caep over die helft van't goet in't water/ ende moesten nacht en dach met twee Pompen pompē/ sonder een oogenblick op te houden/ ende souden voor Santa Helena te gronde ghegaen hebben/ en haddent die ander Schepen niet te hulpe ghecomen/ alle d'ander Schepen wisten ghenoech te vertellē van hare perijckel ende noot/ daer zy in gheweest hadden, Oock soo was wie Maenden voor dese tydt van't Eylandt t'seyl ghegaen/ een Schip dat het voorighe jaer ghescheyden was van Ormus, met het overgebleven goet ende 't volck van't Schip San Salvador, dat vande Armade vande Portugesen gesalveert werden/ bywe Custe van Abex, ende nae Ormus brachten/ als wy hier voor geroert hebben; Dit Schip hadde in Moçambique overwintert/ eñ was die Caep vroech ghepasseert/ ende alsoo alleen naer Portugael/ hadden in't Eylandt gelaten sommich cranck volck/ alst altoos die manier is/ die dan altoos die naervolghende Schepen met nemen/ dese gaven ons tydinge hoe dat vier maenden verleden/ hadden in Santa Helena geweest een Engels Schip/ dat ghereyst hadde duer die Strecho van Magallianes, ende door die zuyder Zee/ ende alsoo naer die Fellippinas, ende was gepasseert door die Strecho dieme heet vā Sunda, welcke is over Malacca, tusschen het Eyland van Samatra ende Iava, op welcke wech nam een Schip van China diemen Iunckos noemt/ ghealaden met Silver ende Gout/ ende allerhande zyde/ ende sont den Bisschop van Malacca eenē brief/ met een present van weynich valuer/ segghende: dat hy hem dat sont om vrientschap te maken: want meendē hem noch comen te besoecken/ van dit Schip van China ofte Iuncko nam hy eenen Portugeschē Stuerman/ eñ is alsoo geloopen voor by die Cabo de bona Esperança, tot het Eyland Santa Helena, daer hy verversinge nam van water en ander dingen/ ende smeet den Altaer van't Kercxken/ ende die Cruysen om veer/ eñ liet aldaer een Ketel ende sweert/ dat die Portugesen daer vonden/ als wy daer quamen/ doch en costen noyt bedencken wat het te beduyden hadde/ sommige meenden dat het een teecken was voor eenighe Schepen van zyn ghefelschap/ een yegelyck mach oordelen wat hem best dunckt, In het Schip van Malacca quam voor Fattoor vande Peper/ eenē Gerrit van Afhuysen/ natureel van Antwerpen/ ende woonachtigh tot Lisbonen/ die met het selfde Schip van Lisbonen geseylt was/ twee jaer verleden: want moesten in Malacca, oorsake die oorloge ende benautheyt/ aldaer 14. maenden stil blyven liggen/ tot dat Malacca ontset wierde/ als wy op eē ander vertelt hebben/ waer door hadden groote miserye ghepasseert/ en oncosten gedaen/ ende om dat het een seer onghesont land is/ ende ghelyckelyck die benautheyt endt langhen tyt/ dat zy daer moesten blyvē/ warender van 200. persoonē die op't Schip waren: maer 18. oft 20. overghebleven/ ende alle d'ander ghestorven/ ende moesten aldaer weer ander ende onbedreven volck aen nemen/ om het Schip weer over te brenghen, Dese Gerardt van Afhuysen mijn kennis eñ vrient/ wesende voor mijn afscheyt uyt Portugael naer Indien/ hebben malcanderen met groote verwonderinghe ende blyschap ontfanghen/ weynich denckende ons in alsulcken contreye teghemoeten/ al waer wy t'samen communiceerden van die ghesciedenisse/ onse verloopen tydt/ ende ausen na nae onse afscheyt/ van wien ick onder ander dinghen veel ende waerachtige informatien ghecregen hebbe/ soo van Malacca als die omligghende quartieren ende Eylanden/ so van hare manieren/ handel/ ende coopmanschappē/ als andere notable dingen; By dese naervolgende conterfeytsels machmen sien de waerachtighe ghelyckenisse van't Eylandt Santa Helena, vande drie zyden gelijck wy daer by quamen/ ende om voeren tot op die ree, desghelycks het Eyland Ascencion, wiens declaratie van beyde dese Eylanden men hier naer mach verstaen/ ghelyck als ick het selfs hebbe connen bemercken.

Beschryvinge vande perijckelen die den Admirael leet eer hy tot S. Helena quam.

Sommige overghebleven crancken vertellen in S. Helena de voyagie ende daet van een Engels schip.

De Engelsche quam in Sant Helena eñ Altaer omme/ eñ latē of sweert met een Ketel inde plaets.

Jan Huyghen vint hier Gerit vā Afhuysen/ eñ vertellē malcanderen alle haer perijckelē die zy geleden hadden.

Dat 94. Capittel.

Een corte beschryvinghe van't Eyland van Santa Helena.

Waerom dat het S. Helena ghenaemt is.

Het Eylandt Santa Helena is alsoo genaemt/ om dat het vande Portugesen ontdeckt is gheweest/ op den dagh vā Santa Helena, welcke comt den 21. Meye/ is van de groote van ses mylen in het ront/ luttel min oft meer/ leyt op 16$\frac{1}{4}$. gradē/ aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael, vyfhondert en vyftigh Spaensche mylen van de Cabo de bona Esperança, ende leydt van de Custe diemen noemt vā Angola ofte Æthiopia 350. mylen/ ende vande Custe van Bresilien 510. mylen/ dit zyn die twee naeste landē die 't heeft; 'tis een seer hoogh ende verghachtigh landt/ soo dat het ghemeenlyck met die wolcken bedeckt is/ het lande is in hem selvē asachtigh ende seer droogh/ ende oock alle die boomen die daer veel zyn/ die 't van zyn selvē heeft/ te weten/ die wildernisse/ ende het hout daer vā/ is tot weynich meer profyts als om te branden: want en heeft sonderlinghen geen substantie/ eñ is gelyck oft het half versenght waer/ soo dat het schynt sonder twyfel dat eer eert ydts eenighen Vulcano gheweest is/ ghelyck in 't ghemeen alle die Eylanden het vuyr seer onder worpen zyn: want men vint alhier op sommige plaetsen Solfer en Swebel; alst die Portugesen eerst ontdeckten/ so en wasser gants gheen ghedierten/ noch eenige fruyten/ dan alleenlyck abondant van soet water/ dat seer goet is/ ende comt van de berghen af vallen/ ende stort also inde Valeye by groote menighten/ aldaer het Kercxken staet/ ende loopt

alsoo

Groote ende hooghte.

Gedaente vant Eylandt.

Wat de Portugesen op't Eyland vonden als zy 't eerst ontdeckten.

alsoo met sommighe cleyne Beecken tot inde Zee/ al waer die Portugesen hare vaten vullē met water/ ende wassen die cleeren/ so dat het een seer groot gheryf is/ ende is een playsier om sien/ die claerheydt ende menichte van het water/ dat tusschen die berghen afstort in de Valeye/ datmen soude segghen een mirakel te wesen/ aenmerckende die drooghte van't land ende Steen-clippen die't heeft/ die Portugesen hebbende allencxkens veel gedierten ghebracht/ ende allerley fruyten gheplant inde Valeyen/ die in soo grooten abondantien aen ghewasschen en ghegroeyt zyn/ dat het ongelooflycken schynt te wesen. wāt is so vol Geyten/ Bocken/ wilde Verckens/ Velt-hoenderen/ Patrysen/ Duyven, by duysenden/ so dat een yeghelyck die wil mach jaghen ende doot smyten/ ende men vint daer altoos genoech/ al quamen daer noch soo veel Schepen/ men machse met steenen ende houten doot smyten door die groote menichte. Nu van alle vruchten als Portugaelsche Vygen/ Granaet Appelen/ Oraengien Appelen/ ende Lymoenen/ Lymen/ ende dierghelycken/ zynder soo veel aen ghegroeyt/ sonder poten noch planten/ vā haer selfs dat alle Valeyen vol zyn/ dat een playsier om sien is/ ende schynt een aerts Paradys te wesen/ eñ hebben 'tgeheele jaer duer vruchten/ oorsake dat het alle dagen met vlaghen vyf oft ses malen regent/ en dan weder Sonne-schyn/ soo dat al watmen daer plant daer seer wel wast/ ende door die weynige curieusheydt van de Portugesen/ en zynder van alle fruyten van Portugael ende Indien niet: want souden daer sonder twyfel wel wassen/ naer die goede ghetemperheydt van de lucht ende 'tlandt/ ende dat meer is hebben daer soo grooten abondantien van Visch/ dicht by het landt ende rontom 't Eylandt/ dat het schynt een wonder van God te wesen: want met crommme spyckers ende naghelen/ kanmen so veel Visch vanghen alsmen begheert/ soo dat haer alle die Schepen verbullen en versien vā Visch/ die zy op hangen ende droogen/ is van veel soorten/ ende van soo goeden smaeck als ick opt Visch ghesmaeckt hebbe/ ghelyck zy oock alle affirmeren die't gepasseert hebben/ ende tot noch meerder gheryf/ so vintmen op die Steen-clippē aen die Zee-cant/ Sout ligghen/ 'twelcke ghenoech kan voldoen tot die nootdruft/ in somma is in het corte een aerts Paradys/ voor die Portugaelsche Schepen/ ende schynt dat het aldaer miraculeuselycken ontdeckt is/ tot verversinghe ende dienste vā de Schepen: want aensiende die cleynheyt eñ hoocheyt van't landt/ gheleghen in't midden vande Zee Oceanus, en so verscheyden van't vaste landt ofte eenighe ander Eylanden/ soo dat het schynt by ghelyckenis te wesen/ een Boeye in't midden vande Spaensche Zee/ eñ so dit Eylandt niet en waer/ en waer niet wel moghelyck dat die Schepen souden goede ende behouden reyse mogen doen: want is wel gebuert dat het sommige Schepen gemist hebben/ die welcke die grootste miseryen van de werelt passeerden/ ende moesten inde Custe van Guyne loopen/ om aldaer te verwachten die vlaghen vande reghen/ om alsoo water te crygen/ ende quamen half doot ende vergaen in Portugael. 'Tis een manier dat alle die cranck zyn/ ende niet wel met en moghen/ die laetmen in't Eylandt/ men gheeftse provande van wat Rys/ Busschuyt/ Olye/ eñ wat Specerven; wāt Visch en vleesch crygē zy genoech:

Veel versch water in S. Helena.

Weydtsche macht in S. Helena jaghen.

Veel Oraengie Citroenen/ Lymoenen/ Granaten/ eñ Vyghen.

Oorsaek waerom datter alle dingh wel wast.

Veel Visch/ licht om te vanghen.

Plaetse daer men sout vindt.

Gelegentheyt van die Eylandt.

Helena is heel bequaem tot de Indische vaert.

Maniere van de Portugesē tot Helena gheleide.

want als die Schepen wech zyn/ soo comt alle 'tghedierte (dat door't ghesicht van't volck op die berghen ghevloden is) weder inde Valeyen/ al waer zyse met de handt grypen ende dooden. Dese crancken blyven daer tot 'tander jaer/ als d'ander Schepen comen/ die nemense dan mede/ zy werden daer gemeenlycken terstonde ghesont: want is een seer gesonde ende lieffelycke lucht/ ende ghebuert weynich datter yemant sterft/ en vinden 'tghehele jaer altoos een ghetemperthevt ende wint/ en altoos vruchten sonder weynighe veranderinghe; De Coningh en wil niet welaten datter yemant woont/ om dat zyt landt niet en souden destrueren/ ende eyghenen/ op dat een yeghelycken zyn gheryf/ ende alle dingen even naer souden hebben, daer bleef inde voorige jaren een Hermitaen ofte Cluysenaer sommighe jaren/ onder deckfel van penitentie te doen/ ende het Kercxken te onderhouden; Dese dooden veel Geyten ende Bocken/ soo dat hy alle jaren vyf oft ses hondert vellen vercoelte/ ende daer goet profyt mede dede/ dat die Coningh ter ooren quam/ deden hem terstont naer Portugael brenghen/ desghelycks soo ontliepender eens uyt die Schepen twee Caffres ofte Swarten van Moçambique, eñ een Iava met twee Slavinnen/ dese hadden haer verborgen inde gebercchte/ die seer hoogh ende wilt zyn/ soo datmense qualyck can passeren; Dese voechden haer by den anderen eñ genereerden/ in somma dat zy al byde 20. persoonen waren aengeteelt/ ende als die Schepen wech waren/ liepen het gheheele Eylandt duer/ ende deden groote schade/ hadden hare woonplaetsen ende huysinghe gemaeckt tusschen sommighe Berghen/ daer noyt Portugees ghewecst hadde/ eñ qualyck comen conste/ al waer zy haer verberchden den tyde als die Schepen daer laghen, eemen wordense in't eyndt ghewaer/ en men dede alle neerstichevt om haer te vanghen: maer zy wisten haer soo wel te beschermen ende te verbergē/ datmense in sommighe jaren niet crygen en konst: maer en't leste vreesende dat dese metter tydt haer mochten schadich wesen/ en grooten hinder doen/ hebben door expressen bevel vande Coningh/ haer naer langhe moeyten ende arbeyt ghevanghen ghebracht naer Portugael/ soo datter nu ter tydt niemande en is noch blyft/ dan alleenlyck die siecken/ als ghesevt is. Als die Schepen daer comen/ een yegelyck neemt zyn logement onder eenen boom/ ende maken daer een Tent om: want die boomen daer seer veel zyn/ soo dat het terstonde schynt een Stadt ofte legher te wesen/ een yegelyck versiet hem van jacht/ fruyt/ visch/ en hout/ etc. want voor yeghelycken ghenoech is/ een yeghelyck reynicht hem van Lywaet met wasschen en plassen/ ende men hout eenen generalen Biecht ende Nachtmael/ met hare dagelycksche Missen/ die men aldaer met grooter devotien doet/ met Processien en Lof-sanghen/ en ander Hymnus, vā dat haer God vande Cabo de bona Esperança bewaert heeft/ eñ al daer ghebracht/ ende een yeghelyck procureert tot een eeuwighe memorie/ hare namen eñ merecken inde stammen ende tacken vande boomē te snyden/ al waerder veel honderden staen/ welcke letteren met het wassen vande boomē oock op wassen/ ende groot worden, wy vonden daer namen van't jaer van 1510. 1515. eñ alle ander jaren daer aen volghende/ welcke namen op Vygh-boomen stondē/ wesende

Een gesonde lucht in S. Helena.

Oorsaek waerom die Coningh niet en wil datmen op Helena woont.

Verhael van twee Swarte die in Helena woonden.

De Swarten werden gevanghen ende na Portugael ghebracht.

In wat huysen dat zy op S. Helena woonden.

Ceremonien op S. Helena.

elcke letter vande groote van een span/door't wassen ende outheydt van de boomen/ waermede ghenoech is om in het corte te verstaen/ die ghelegentheydt van het Eylandt Santa Helena.

Wanneer dat zy van S. Helena voeren.

Den 21. Meye/ wesende den dagh van Santa Helena, ende Pincxter dagh/ naer dat wy alle onse verversinghe ende nootdruft in haddé/zijn weder alle ghelijck in compaengie t'seyl ghegaen/onse wegh naer Portugael/latende op't Eylandt ontrent 15. krancken/ende sommighe Slaven die ontloopen waren/ vande Schepen.

Zy spreken teghē verscheydē Schepen.

Den 26. Meye des savondts/quamen te spraeck met het Schip Santa Maria, ende des anderen daeghs spraken met het Galleon vā Malacca, des smorghens ende des naer middaechs met den Admirael/ende beval dat wy hem souden volgen naer't Eylandt genaemt Ascencion, den selfdē dagh viel ons eē Slaef over boort/ende hoe wel wy veel neersticheyt deden/nochtans en konsten hem niet crijgen/ om dat wy voor de winde ginghen; Den selfden dagh des savondts/ saghen het Eylandt Ascencion, ende blevē alle die nacht laverende/om het Eylandt niet voorby te loopen/des anderen daeghs smorghens / was den 28. Meye/ liepen het Eylandt rondt om/ om te sien oft wy daer ancker gront konden crijgē/ om dat den Admirael so leck was/ dat zy het Schip niet langer boven en konsten houden/ ende het Volck requireerden aen de Officiers van't Schip / datment goet souden op't Eylandt Ascencion lossen / ende daer laten met goede wacht ende nootdruft / ende het leeghe Schip naer Portugael sendé/eñ aldaer procureren om het goet te doen halen / meenende dat het hier ghenoech versekerheyt hadde/om wel bewaert te wesen: want altemet al hier en 10. jaer gheen Schepen en komen/om dat daer niet te halen is / wy liepen daer dicht by heen/ by eenen schooné witten ende seer grooten strant / ende den Admirael wierp het loot uyt/ende wy desgelijcken/vonden van 80. tot 50. ende 40. vadem/ende hoe wel dat zy daer wel dichter consten aen landt comen/doch die Officieren excuseerden haer/seggende: dat zy daer niet dichter aen en konsten/ ende dat het te diep en te perijckeleus was / om aldaer te anckeren / ende deden dit al om't volck te vreden te stellen/ eñ dat zy souden een paer pompen van d'ander Schepen leenen/ende souden alsoo sonder twijfel het Schip sonder perijckel over brengen/hoe wel dat het haer moeyelijcken was/moesten geduldigh wesen: want den Admirael / ende alle die Edel-luyden die in't Schip waren/ stonden oock selfs alle daghen ende nachten haer buert aende pompē/ soo wel als die minsté / ende dit al om't volck moet ende corage te gheven / den Admirael leenden een pomp van't Schip Santa Maria, ende sont ons oock een met bedinghe om een pomp er hebben/ende hoe wel dat ons Schip oock vande beste niet en was/ ende veel wars van eenmighe datmense hem niet en behoorden te gheven : want wy niet en wisten wat ons over comen mocht : want hadden noch eenen verre wegh te varē: maer in't leste siende haren noot ende ootmoedigh bidden/ hebbense haer ghedaen / ende seyden dat den Admirael was van meeninghe/ eenigh stil weer crijghende/sommigh goet te lossen/ ende in de ander Schepen te laden / om wat verlichtinghe te crijghen : maer en quam daer naer niet te pas / waer door zy niet ghenoech miserien ende moeyten over quamen.

Zy verliesen een Slaef die over boort valt.

Het Schip vā de Admirael werd leck.

Gedaente van de strant van Ascencion.

Diepte rontō Ascencion.

Verhael van den grooten noot van't Schip vande Admirael.

.Dat 95. Capittel.

Van't Eylandt ghenaemt Ascencion, ofte Hemelvaert.

Het Eylandt is ontdeckt gheweest by Hemelvaerts dach/waerom ghenaēt wort Ascencion, ende leydt in't aensien wat grooter als Santa Helena, maer soo hoogh niet / dan is oock vol bergen ende heuvelen/leyt op 8 ½. graden/aende zuydt zyde vande Lynia Æquinoctiael, ende leydt van Santa Helena noordtwest aen 190. Spaensche myılen/ ende vande Lynia Æquinoctiael 140. mylen / het gheheele Eylandt en heeft gants gheen soet water/noch niet eenen groenen lover oft tack/heeft veel ghebercheten van roode coluer / die in't gesicht schijnen te wesen een aerde ofte roode verwe/ diemé in Spaensch noemt Almagro, voorts ist seer Clipachtigh ende verbrant landt/ ghelijck Santa Helena, want hier hebben sommighe Schepen gheweest/die Santa Helena gemist hadden/meenende hier water te vinden : maer en konsten noyt gheen vinden/ heeft sommighe schoone ende groote witte sandt stranden/ ende uyster veel Visch/ soo dat het daer in Santa Helena te boven gaet: maer op't landt en zijn anders gheen ghedierten/ dan oorsaeck/die menichte vande Visch/onthouden haer daer so veel voghelen dat het wonder is / zijn van de groote als jonghe Gansen / quamen ons by duysenden oen die stenghen vlieghen / met een groot gherrys/ende vloghen alom en toen over het Schip/ ende en waren niet eens schou van't volck: want quamen ons op die schouweren ende armen sitten / soo dat wy daer veel namen / en den hals afwronghen : maer en zijn niet goet om eeten: want smaken Visachtich/geloove dat die oorsake is van niet schou te wesen/dat zy weynich volck sien/ alhier ontrent dit Eylandt / ende oock van Santa Helena, tot die Lynie toe/vintmen veel vlieghende Visch/soo groot als Heeringhen ende vlieghen by groote scharen ofte menichten tesfens/twee ofte drie vademen boven 't water/ ende vliegen alsoo wel een quart van een myl voort/tot dat haer die vinnen ofte vlueghelen droogh worden/ ende alsdan en moghen niet langher/ende vallen weder inde Zee / eñ maken haer weer nat/ eñ also heffen zy haer wederom hoogh uyt het water / d'oorsake daer van is dat zy vande groote Visschē vervolch lyden/ diese eeten/ ende om haer te ontloopen/ so heffen zy haer uyt het water ende vliegen/ comen altemet wel inde Schepen : want en ons Schip quamender veel in ghevallen/ die haer er hoogh op heffen/ende als die vlueghélen ofte vinnen droogh zyn / moeten vallen. Van dit Eylandt Ascencion, soo neemtmen die cours gemeenlijck noordtwest ten westen/ tot een graedt over die lynie aende zyde van't noorden/ alwaer leydt een Clippe ghenaemt/ Penedo de sam Pedro, dienné somtijts comt te sien/ ende is tot hier op dese cours van het Eylandt Ascencion af 300. mylen.

Hooghde ende ghedaente vā Ascencion.

Gelegentheyt van't selve Eylandt.

Veel Visschen in Ascencion.

Veel Voghelen soo groot als Gansen/ die niet vieriglijck op de Schepen vlieghen.

Beschrijvinghe ende gedaente van de vlieghende Visschen.

Oorsaeck waerom dat zy vlieghen.

Cours nā een Clip 300 mylen van Ascencion.

Den 5. Junius passeerden weder die Lynie Æquinoctiael, ende begosten weder te sié de noordt Sterre/ die wy verloren haddé van de Lynie/ 10. graden van Cochijn, ende als mi verloren weder die zuydt Sterre/ende als dā so hebbē wy weder de son des middaechs in't zuyden/

in't zuyden / die ons aende ander zyde van de lynie des middaeghs in't noorden staet; Den 8. Junij / wesende in vier graden aen't noorden / soo verloren onsen generalen zuydoosten wint / die ons vande Cabo tot hier toe gheholpen hadde / door de wint / ende als t'u begosten die stilten ende regenen: want begonsten te comē inde hoochte van de Custe van Guyne, welcke duert tot 9. graden toe / dese stilten eñ regenen duerden ons tot 11. graden / tot den 20. Junio / waer mede die Schepen van malcanderen raecten / door die stilte / dat zy haer niet en konsten bestieren / ende in 11. graden quamen weer by malcanderen / eñ creghen alhier eenen noordtoosten wint / diemen den generalen windeheet: want altoos in dese contreye waeyt / ende duert tot 30. ende 32. graden toe / ende begint dickwils van 6. 7. graden: maer wy creghense eerst op 11. graden; dese wint is wat scherp: want moeten altoos aende wint seylen / om dat onsen meesten cours is noordtwest ende noorden / die wy aen moeten seylen.

Op wat hoochde datse waer den 8. Junij waren.

De Schepen dwalen van malcanderen.

Den 23. passeerden die hooghte vāde Cabo Verde, welcke leyt op 15. gradē / eñ den 26. daer na passeerdē die Eylandē van C. Verde, welcke zijn 10. der som / dese beginnen op 15. graden / ende volenden op 19. graden / liggen van't vaste land vande Cabo Verde, van 70. tot 160. mylen te Zeewaert in / alsdoen quamen wy inde Zee / diemen noemt van Sargasso; want is altemael bedeckt met cruyt / soo dat het gheheele velden schynen te wesen / datmen altemet qualyck 'twater daer door kan sien / eñ die Schepen hebben ghenoech te doen dat zy daer duer comen: want moeten met cracht van windt daer duer schueren; 'tis een cruyt als Peterselye / diemen heet vande Zee: maer is van coluer geelachtich / eñ heeft Besien / ghelyck Cruys-besien: maer zyn ydel van binnen / die Portugesen noement Sargasso, om die ghelyckenis vande cruyderen die in de putten groeyen / dat zy Sargasso heeten / waer van dese Zee ghenaemt wert / die Zee van Sargasso, men en kan niet weten waert van daen comt: want daer en is gheen lande ofte Eylanden diemen weet daer ontrent: want is meer dan 400. mylen vande Custe van Africa / vermoeden dat het vande gront comt / hoe wel datmen daer gheen grondt en kan vinden / in't gaen varen naer Indien en commen onder dit cruyt niet: wont die schepen loopen van dichter by de Custe heen / soo datmen daer alsdan gheen memorie af en heeft / dan int weercom komen / ende men vint het nieuwers op alle de vaert / als alleenlyck in dese contreye / ende begint van 20. graden / duert tot 34. graden toe / soo dick en vol met gheheele Eylanden aen malcanderen / dat een wonder dinck om considererē is / in dese contreye ist oock cout / ghelyck in dese landen inde winter / alst niet en vriest / dat die Portugesen door een groote coude houden / ende haer daer dapper op versien / ende toe maken. Den lesten Junij waren inde hooghte van 23. graden / wesende recht onder die Son / om dat die Son inde selfde hooghte was ende warē onder die Tropico van Cancher / welcke is het uyterste daer die Son comt / aende zyde van't noorden / ende alsdan keert weder naer die lynie / ende van daer naer't zuyden / en hebben noch ghepasseert tweemaels die lynie van de Tropico van Capricorno / te weten / aende zyde van't zuyden / eens by't eynde van het Eylandt van San Lourenço, ende noch eens op 23. graden / naer dat wy die Cabo de bona Esperança ghepasseert hadden. Den 2. July waren inde hoochte vande Eylandē van Canarien / welcke ligghen op 28. 29. graden / eñ ligghen vande Custe van Berbarye ende Africa / van 30. tot 80. mylen / ende blyden ons aen de rechte hant / ende om dat inde selfde eylanden sommighe dinghen zyn die weerdigh zyn om te noteren / so en hebbe ick niet willen laten daer een corte verhalinghe af te maken.

Hooghte vāde Cabo Verde.

Beschrijvinge vande Zee vā Sargasso.

Gedaente vā Sargasso.

Wat schepiden geloofde wāt hercomen van de Sargasso.

Waer datmē de Sargasso begint te crygen / eñ waer-wanneer verlaest.

Hooghte vāde Eylandē van Canarien.

Dat 96. Capittel.

Een corte verclaringe vande Eylanden van Canarien.

DIe Eylanden van Canarien zijn seven / welcke voortyts ghenoemt worden die Fortunadas, ende hedēs daechs vande Spaengiaerden die Canaries, door die eenetchten vande honden die zy daer vonden / alsse eerst ontdeckt werden. Die namen vande Eylanden zyn dese / te weté / groot Canarie / Teneriffe, La Palma, La Gomera, El Hierro, Lansarotte, Fuerte Ventura; in't Eylandt Teneriffe is eenen bergh genaemt / Pico de Terraira, diemen jugeert te wesen den hooghsten bergh / diemen op geen plaetse dierghelycke en vindt / ende men machse claer ende onderscheydelycken sien / 60. mylen en Zee / eermen daer by comt / men en mach daer niet op climmen dan in de maenden van Julio en Augusto: want alle d'ander maendē leyt vol sneeu / hoe wel datmen beneden in't Eylandt eñ alle die omligghende Eylanden noyt sneeu ghesien heeft; men heeft drie daghen werckx om boven op te climmen / is op den top plat / ende wanneert claer ende stil weer is / so machmen dan daer seer bescheylycken sien / alle die omligghende Eylanden / niet teghenstaende dat somenighe daer 50. mylen van daen liggen, ende so veel in't ront begrypen. Die twee voorseyde maenden / alsmen daer op climt / so haeltmen van't opperste van desen bergh veel Solffer steen / van waermen veel nae Spaegien voert / ende is my ghewesen / wesende in't Eylande van Tercera, van een Schipper die van Teneriffe quam die my een Solffer-steē daer van schonck / tot een ghedachtenisse, een van dese seven Eylandē / ghenaemt del Hierro, ofte van't yser / is een wonder ende vreemt dinck t'aenschouwen / ende geloove wel is een vande vreemste dingen vande werelt, dit Eylandt is wel een vande grootste van alle sevē; is een onvruchtbaer ende onbebout landt / eñ soo droogh / datmen in't heele Eylandt niet een drop soet water en vinde / dan op sommighe plaetsen aende oeveren vande Zee / al waert verde vande hant is / soo dat het die enwoonders niet / ofte weynich te profyte comt: maer dese noot van water heeft God willen versiē / tot noot druft vande inwoonders eñ het Vee / op dese manier / dat daer eenen grooten boom is / van niemant bekent: want zyn ghelyckenisse nieuwers gevonden wort / wiens bladeren zyn smal eñ lanck / ende staen altoos groē / sonder nimmermeer te veranderen / welcken boom is bedeckt eñ omcinghelt met een cleyn wolcke / die altoos blyft in een wesen / sonder nimmermeer te veranderen noch te vermeerderen / dese wolcke bedauwen die bladen vande boom / die staegh door / altydts sonder ophouden slaen en druppen / een claer dun ende fyn water / het welcke valt en backen / die om den boom van de inwoonders daer toe zyn ghemaeckt /

Namen vāde Canarische Eylanden.

Beschrijvinge vanden bergh Pico de Terraira.

Desen bergh is drie dagh climmens hoogh.

Veel Solpher in Teneriffe.

Beschrijvinge van Hierro.

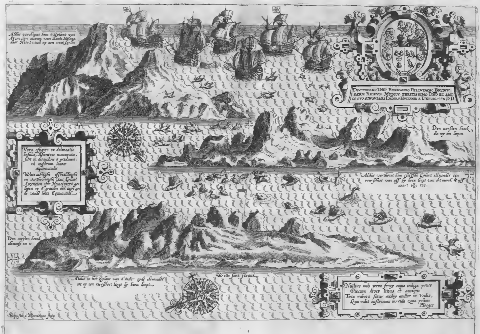
Verhael van een wonderlycke water boom in Hierro.

Gedaente vā de boom ende bladen.

Hoe / eñ waer in dat zy het water vergaderen.

Beschryvinghe van het Eylandt Ascencion/ofte Hemelvaerts Eylandt.

AScencion ofte Hemelvaerts Eylandt/ alsoo gheheeten / om dat het ontdeckt is op Christi Hemelvaerts dagh. Is onbewoont om der onvruchtbaerheyt wille / door't gebreck des verschen waters/ welcke ooc oorsake is dat het van die schepen niet wert besocht / die geen verversinghe daer verhopen. Die Bergen deses Eylands zijn root gelijck een Bolus. Ontrent dit Eylandt hout seer veel ghevogelte / ende dat om die veelvuldigheyt der Visschen / insonderheyt der cleyne vlieghende Visschen / die inde Portugaelsche sprake ghenoemt worden Pisse Bolodor; leest wyder hier af int boeck / folio 141.

Aldus verthoont hem t'Eylant van Ascencion alsmen van Santa Helena daer Noortwest op aen comt seylen
Doctissimo Dño Bernaldo Palludano Enchusanæ Reipub. Medico peritissimo Dño et amico suo singulari Ioannes Hugonis a Linschoten D.D.
Vera effigies et delineatio Insulæ, Ascensio nuncupatæ, sitæ in altitudine 8 graduum, ad austrum lineæ æquinoctialis
Waerachtighe affbeeldinghe en verthooninghe vant Eylant Ascencion ofte Hemelvaert gelegen op 8 graden aen zuyt zyde vande linea Equinoctial.
Den eersten hoeck die wy om liepen
Aldus verthoont hem tselffde Eylant alsmender een roerschoet van aff by heen loopt van dit merck aff naert toe.
Den eersten hoeck alsmense om is
Aldus is het Eylant van d'ander zyde alsmender tot op een roerschoet langs by heen loopt.
Witte sant strant.
Nullus mihi terra ferax atque indiga potus
Piscatu dives litus et aucupio
Tota rubore fatur mediis attollor in Vndis,
Quæ videt austrinum torrida zona polum
Ploeger

ghemaeckt/ om 't water daer in te conserverẽ ofte bewaren/ ende dit water is in soo groote menichte/ dat zy daer haer met gherijven/ ghenoech teghens haren nootdruft/ niet alleenlijck het volck: maer oock alle het Vee ende Beesten van't Eylandt/ en daer en is niemant die can weten/ wanneer dit wonder teeckẽ een beginsel gehadt heeft. Aende rechter hant van dese Eylanden/ op de 100. mylen verscheyden/ is noch een ander wonder om te considereren/ en is dat dickwils daer ghesien wert/ een Eyland dat zy noemen San Borondon, waer vã veel persoonen op't landt geweest hebbẽ/ van die daer onvetdacht op aen quamẽ gevaren/ en affirmeren dat het een groen en seer lustich landt is/ ende vol boomen en victualien/ ende dat het bewoont is van volck die Christenen zyn: maer en konnen niet weten van wat Natie/ noch wat tael dat zy spreken; die Spaengiaerts vande Eylanden van Canarien/ zyn daer tot menighe reyse heen gevaren/ om het selfde t'ondersoecken: maer en hebbent noyt konnen vindẽ/ waeroen diversche opinie daer van zyn: want sommighe meenen dat het betoovert is/ en datment maer op sekere dagen sien mach/ ander meenen dat het cleyn is/ en altoos met wolcken bedect/ en datment daerom niet sien noch vindẽ en mach/ en oock dat die groote stroomẽ en cracht van't water die Schepẽ daer af dryft/ in somma wert altoos voor waerachtigh gehouden/ dat het Eyland daer leyt/ naer seggen van al die daer van daẽ comen. Die Eylandẽ van Canarien zyn seer vruchtbaer/ ende vol op van alle dinghen/ als victualien ende lyftochten/ hebben oock veel greynen van alle soorten/ ende principalijc excelente Wynen/ die van daer over al vervoert werden; men maeckter oock veel Suycker/ en van grooten estime/ die oock als die Wynẽ over al verhandelt en vervoert werdẽ/ waerom daer grooten trafyck is/ soo van Spaengien/ Portugael/ ende ander weghen/ ende is in't ghemeen die stapel van de Schepen/ die van Spaengien naer Spaensch Indien varen/ die comen altoos hare verversinghe nemen/ ende voorsiẽ van alle nootdruft/ en proveren van Wynen diemen naer Spaensch Indien verhandelt/ heeft oock abondantie van Vee ende Camelen, alle dese Eylanden werden hedens daeghs bewoont vãde Spaẽgiaerden/ ende hebben noch oock veel van de naturalen van't lãdt/ die zy heetẽ Guanchas, die met die langhe communicatie die manieren vande Spaengiaerden aenghewent hebben; het hooft van dese Eylanden is groot Canarie/ al waer is den Bisschop ende inquisitie/ en audientie ofte Tribunael Royael/ ende het gouvernement over alle d'ander Eylandẽ/ diemen heet van Canarien.

Verhael van een wonderlijck Eylandt San Borondon.

Verscheyden ghevoelens waerom dat men dit Eyland niet vynden can.

Veel greynen en Wynen in Canaria.

Desghelijcks Suycker.

Veel Vee/ Camelen/ namen van het volck vã Canaria.

Den 6. Julius warẽ inde hoochte van 32. graden/ en doen verloren den generalen noordoosten windt/ ende creghen een stilte/ en sagen noch veel van dat cruyt ghenaemt Sargasso, dat die Zee over al bedeckt; den 10. van den selfde creghen weder voor de windt/ wesende in 34. graden/ en alsdoen verloren het cruydt Sargasso, ende creghen weder eenen schoonen claren Zee ende water; den 18. Julius warẽ inde hoochte van 39. gradẽ/ op welcke hoochte leyt het Eylandt genaemt de Corvo, ende 't Eylandt van Tercera, ende oock die Revier van Lisbonen/ wy hadden alle dese daghen veel stilten, des anderen daechs creghen eenen westen windt/ was recht voor windt/ ende sagẽ veel vlieghende Visch/ by naer soo groot als Schelvisch/ ende vloghen bovent water drie ofte vier vadem hoogh. Den 22. gedurende noch dese windt ontrent smiddaechs/ saghen het Eylandt genaemt Flores ende de Corvo, welcke liggen by den anderen/ van daer oostaen tot het Eyland van Tercera zyn 70. mylen; in dese tyt begonst ons volck veel cranck te werden/ te weten/ vande ooghen/ ende borst en schuerbuyck/ oorsake die langhe reyse/ ende om dat die kost en victualie begost alle hare smaeck ende substantie te verliesen/ in oock die meeste de spyse gebrack/ ende waren daer wel in't Schip/ die van waters gebreck en noots halven/ het rijs met sout water moesten koken/ waren oock sommighe van noots wegẽ ghestorven/ diemen altemet onder 't ver deck doot ende styf vont/ van twee oft drie dagen/ sonder datter yemant af wist/ 'twelc een deerlijck dinck om sien is/ aenmerckende die miserien diemen op dese Schepen is passerende/ daer zyn ons tot hier toe vã de geheele voyagie ghestorven/ op ons Schip/ soo onder witten ende Slaven/ over die 14. persoonen; Den selfden dagh teghens den avont/ wesende by de Eylanden van Flores ende Corvo, saghen tegens ons comen drie seylen/ die van onder 't landt van daen quamen/ ende maeckten ons ghenoech confuys en verveert: want quamen dicht by onsen Admirael/ ende schoten langen tyt met hem/ ende eneт noch een ander Schip van onse compaengie/ waer door wy genoech verstonden dat het Engelschen waren: want hadden elcks op hare groote stenghe een Enghelsche vlagge/ en waren elcks bovẽ die 30. vaten niet groot t'aensien; teghens den nacht soo valchden zy ons van achteren naer/ ende deden malkanderen alle de nacht vier teeckenen uyt de Vers; den selfden nacht wesende lichte Maen/ passeerden dicht voor by t Eylandt ghenaemt Fayael, des anderen daeghs wesende tusschen het Eylandt Sant Iorgie, welcke ons lagh aende rechter hant/ ende tusschen het Eylandeken Gratiosa, dat ons bleef aende slincker hant/ hebbende die drie Engelsche jachten noch in onse vervolch/ die te samen raet hielden/ ende een van haer liep achter uyt/ meenende by avontueren datter noch eenighe mancke Schepen achter quamen/ ende was een wyl uyt het gesicht/ doch quam haest weder by d'ander/ alsdoen hielden raet/ ende quamen alle drie ghelijck op ons Schip aen/ om dat wy waren inde ly van alle onse Schepen/ ende hadden het Eylandt van San Iorgie tot een legher wal/ ende meenden ons schadeloos te maken/ ende alsoo aende wal te jaghen/ dat niet veel en scheelden/ quamen lustigh aen met ontbonden vlaggen/ ende Musyck van Trompetten/ ende liepen ons rontom tot drie reysen toe/ ons dapper treffende met Musketten ende Haken/ ende oock sommige Gotelingen: maer deden ons weynich schade aen het Schip/ dan maeckten alle onse seylen ende hooft-touwen schadeloos/ in somma wy waren soo betuetert/ dat niemant en dorst het hooft uyt steecken/ ende als wy een stuck af schoten/ hadden wel een ure van doen eer wyt weder laden consten/ en hadden soo grooten ghecryt en ghewoel in't Schip/ dat het scheen dat wy alle verloren waren/ so dat die Enghelschen selde haren spot met ons dreven/ met duysent schimpighe woorden die zy ons toe riepen, ende alle d'ander Schepen setten hare seylen inden top/ ende deden haer best om haren

Op wat hooghte datse den 6. Julius waren.

Desgelijcx de 18. Julius.

Hooghte van Corvo ende Tercera.

Oorsake waerom datter een groote sieckte in het Schip quam.

Hoe veel volcx datter onder wegh op het Schip storf.

Drie Enghelsche Schepen loopen na den Admirael.

De Engelschẽ vervolgen de vloot.

Oorsake waerom d'Engelsche de vloot vervolchden.

Op wat wijse met d'Engelsche op de vloot aen liepen.

Groote vreese in Jan Huyghens Schip.

De vloot loopt van malcander.

den haren wegh te vorderen naer't Eylandt van Tercera, sonder d'een nae d'ander om te sien / eñ meenden dat zy gheen tyts ghenoech en hadden / en dat zy te laet ghecomen souden hebben / sonder eens naer ons om te sien: wãt meenden als zy't lyf daer af konsten bergen / soo haddense haer dingen wel beschickt / waer by men mach sien en verstaen die compaengie ende oorden die zy met malcanderen houden, in't eynde die Engelsche siede weynigh voordeel: maer weynigh wetende hoe wy ontsteld eñ te enoede waren / eñ oock om dat wy begosten te ghenaken 't Eylandt van Tercera, het ons niet dredē / dat ons enet luttel en verblyden: want meenden dat wy vande doot verresen warē / hoe wel wy ons noch niet en versekerden / noch die vreese achter de rugge stelde / voor dat wy voor Tercera op de Ree lagē / onder 'tbeschermsel van de Portugesche fortresse / en om daer by tyts te comen / deden alle onse uyterstē neerstichept, ten anderen waren grootelycks in't lydē / om dat wy niet en wisten hoe dat het met die Eylanden stont / niet wetende oft zy onse vrienden oft vyandē waren / eñ deden ons noch meer vreesen / om dieswille dat wy aldaer gants geen Armade ofte eenige Carveelen met advys van Portugael en vonden / ghelyck als wy altoos onse rekeninghe ghemaeckt hadden te vinden / om ons te convoyeren ofte ten minsten te adviserē / gelyck altoos d'usantie is in die contreye te vinden / ende om dat die Enghelschen aldaer soo hypmoedich ende victorieus haer onthielden / gaf ons quade suspitie dat die sakē vā Spaengien niet wel en ginghen; Die van't Eylandt Tercera en warē niet minder beteest / ende in oproer; want siende onse vlote / meenden dat wy Engelschen waren / ende dat wy 't Eylādt quamen over vallen / om dieswille dat die drie Engelsche Schepen hadden hare vlaggen op gewonden / eñ quamen alsoo met ons in compaengie loopē / om dieswille dat die van't Eylandt souden een paer Carveelen die aldaer laghen / met advyse van de Coningh / voor die Schepen vā Indien / daer comende / dese quamen ons onder kennen / ende nae ons toe loopen / naer dat zy ons bekent hadden / waerom ons die Enghelsche Schepen voor by liepen / om die t'overvallen en te nemen / mits dat die Carveelen meenden dat het altemael vriendē waren / eñ haer daer voor niet en wachtē: wãt in schyn van vriendē met ons in compaengie quamen: maer wy schoten vier of vyf mael / ende enaerren haer teerkenen, dat zy haer souden onder't Eylandt begeven / 'twelck zy deden; dit die Enghelschen siende / zyn duer ghegaen te Zeewaert in / eñ alsō zyn ons die Carveelen aen voort gecomen / segghende: dat die van't Eylandt altemael in Wapenen stonden: want hadden advys van Portugael / dat Capiteyn Draeck hem toe gemaeckt hadde / om d'Eylanden t'overvallen / oock gaden ons tydinge van't verlies vande Armade op Engelandt / ende hoe dat die Enghelschen tot aende poorten van Lisbonen gheweest haddē / waerom ons die Coningh liet adviserē / dat wy souden loopen op de Reede van Tercera, onder bescherminghe van de fortresse / tot ander advys van hē / in contrarie / en dat hy ons soude doen adviseren / waer dat wy souden in loopē: want nae Lisbonen scheen haer te periculues te wesen; Dese tydinghe stelden onse vlote in grooter benautheyt ende verschrickinge / ende sagen malcanderen vast aen / sonder te weten

Merct de gemoedichept vande Portugesen.

De Engelsche laten de vloot met vreden.

Oorsaeck van een groote bevreestheyt in Jan Huygens Schip.

Die van Tercera zyn bevreest vande vloot.

De Engelsche loopen met de vloot na Tercera.

De Engelsche loopen nae de Carveelen vā Tercera.

De Carveelen comen Jan Huygēs schip aen boort / eñ verclaren haer 'tbevel van de Coningh.

Voor de tydinghe vande Coning is de vloot in grootē benautheyt

wat segghen / ende hoe wel dat het haer oock periculues te wesen / op die Ree te loopen / om dieswille dat het een Ree is van een openbaer Zee / soo dat daer noyt Schepen van Indien / door exprés bevel van de Coningh en hebben dorven anckeren / dan plagen alleenlyck daer te comen / ende hielden altoos die Zee met laveren / ende sondē hare Boots om ververssinghe aen't landt / sonder daer opt te anckeren: enaer gedwongen wesende door noots wegē / soo wel van't bevel van de Coningh / als om dat wy notitie haddē / als dat Millort Commerlandt daer daghelycks voor by't Eylandt liep / met sommige oorloogs Schepen / alle 'twelcke ons dede die Ree kiesen / eñ dicht onder't landt te loopen / onder beschutsel van de fortresse / daer wy alle gelyck anckerden / verwachtende advys eñ oorden vande Coningh om onse voyagie te volbrengen / was den 24. dagh Julius / op sint Jacobs dagh / wesende onser 6. Schepen / te weten / vyf van oost Indien / ende een van Malacca, ende lagen op de Ree / voor de Stadt genaemt Angra, vā waer wy terstont sonden drye ofte vier Carveelē na Portugael / met advys aen de Coningh van ons comste / wy laghen op de selfde Ree met een groote vreese ende peryckel / overmits dat als Augustus begint / so begint het daer periculues te wesen om te ligghen: want dan beginnen die tormenten, men leyt daer van alle winden beschut / behalven van den zuyden en zuydoosten wint / want als die waeyt / soo lyden die Schepen duysent lasten / principalyck die Schepen van oost Indien / die seer lastigh en swaer zyn / ende comen gheladen tot sinckens toe / en zyn qualycken om bestieren.

Een periculuese Zee om te anckeren in Tercera.

Sy blyvē tot Tercera op de Ree / verwachten advys vā de Coningh.

Vier Carveelē seylen na Portugael / om de Coning vā de comst vande vloot te verwittighen.

Den 4. Augustus snachts / soo quam daer eenen zuyden windt upter Zee / eñ begost so te stormen / dat alle die Schepen in groot peryckel waren van te verliesen / ende aende wal te loopen / en waren in grooter noot / deden met dan schieten om hulpe / ende oock die Officieren eñ 'tmeeste Zee-volck was aen land / ende die Schepen hadden maer sommige Putgers ende Slaven in't Schip / dat die Portugesen ghemeenlyck voor een enamer hebben / waer dat zy comen / terstondt altemael aen landt te springen / ende latent Schip met een jonghen oft twee so liggen, Men luyden alle die clockē die inde Stadt waren om bystant / ende daer was sulcken gerucht en geeryschover die geheele Stadt / datmē hooren noch siē en mocht: want die van't lande en consten duert groote geruchte eñ gebeyr van de Zee / aende Schepē niet comen / en die van de Schepen en mochtē aen landt niet comen, ons Schip Santa Crus was in groot peryckel / eñ meenden altemet / het souden sonder twyfel aende wal geslagen hebben: enaer God versacht, het Schip van Malacca brack zyn cabels / eñ en hadden geen volck ghenoech in't Schip / noch die bedreven warē / om ten ander cabel eñ ancker weer upt te werpen / in somma zy kersden de masten / eñ quamen op de Clippen / daer't op stiet eñ op bersten / eñ bleef alsoo sitten / eñ sanck terstont onder't water / tot den oppersten overloop / eñ niet mede schoot de wint naer't noordtwestē / waermede die storm cesseerden / ende 'twater weder slecht werde / sonder dat / alle die ander Schepen hadden die selfde ganck gegaē: wãt stonden sommige al gereet om masten en cabels af te houwen / om't leven te salverē: maer Godt en heeft het niet willen hebben; In die Schip van Malacca verloor veel costelycke waren:

Een groote storm met een zuyden wint.

De vloot is voor de storm in grooten noot.

Het Schip vā Malacca breeckt zyn cabels / kerst zyn mast / eñ stoot aen een Clip aen stucken.

Bestellinghe van't onderganc van een Schip van Malacca.

waren: want is altoos rycker als eenich van de Schepen van Indien, compt altoos vol van alle ryckdommen van Chyna, Maluco, Iava, ende alle die contreyen / soo dat het een jammer om sien was / die costelijcke stucken / soo van Zyden / Damasten / Lawieren / van Gout en Silver werck / costelycke Porseleynen / ende ander diergelycke waren / daer van die Zee ende den oever rontomme omtom bedeckt lagh / ende aen stucken ghesmeten / men salveerden noch veel goedes / dat boven by de hande lagh / ende met lanckheyde van tyden

Veel dinghen werdē weder gevisset vā de Duyckers.

met Duyckers / noch sommighe Peper / Naghelen / ende Muscaten bloemen: maer die meestendeel was wegh en vergaen / ende vermele, ende noch dat ghesalveert wert / was meest al bedorven / ende van weynigh estimatie / het welcke ter stonde wert van de Officieren van des Coninghs weghen / op het Eylandt aenghetast / ende ghedeneficieert met hulpe vande eyghenaers / ende altemael ghesloten inde Alfandega, ofte Tol-huys / om des Coninghs Tollen ende Rechten te verseeckeren / ende ten was niet genoech het verlies van het arme Volck / ende hare langdurighe ende periculuese voyage / die drie jaren

Merckt de Portugesche onrechtveerdighe ghierigheydt.

gheduert hadden / met soo veel contraften ende moeyten als zy in Malacca gepasseert hadden / als wy op een ander gherort hebben / en consten noyt so veel van de Coningh verwerven / noch van zyn Officieren / datmen haer van het over ghebleven ende half bedorven ghesalveert goet / op haer eyghen kosten / een penninck daer van wilden gheven hoe wel zy offreerden borgh te setten / voor den Tol / ofte soo veel goets in pandt te laten / als die waerdye vande Tollen souden moghen bedraghen / ende hoe wel dat zy jammerlycken ende dagelycks claghende waren / dat zy niet en hadden waer af te leven / dat zy begeerden op haer adontuer Schepen ofte Carvelen

De Portugesen onthoudē d'Eygenaers het ghevischte goet teghen reden.

te bevrachten / op hare eygen kosten / ende het goet leveren met goeden borgh binnen den Tol van Lisbonen / alle het welcke haer noyt gheconsenteert is ghewerst van creghen voor ontwoort / dat die Coningh tot voorseeckerheydt van zyn Tollen ende alle het goet / souden senden een Armade van sommighe oorloghs Schepen / om het goet te halen / welcke halen duerden by de twee jaer en een halve / so dat het noyt ten effecten en quam / om de Armade te comen / ende daer en tusschen verginghen die arme lieden van het Schip / die door desperaetheyt haer selven / ende den Coningh / met zyn Officieren verbloeckten / ende noch ten langhen lesten door groote importunatie van de verpachters van de Peper / heeft een yeghelycken oorlof gegeven / zyn goet te scheepen in wat Schip datmen begheerde / nae dat

Het goet werdt gescheept naer dat het derde-half jaer gelegen had / nae Lisbona.

het daer derdehalf jaer ghelegen hadde / mits borgh stellende het goet te lever in binnē Lisbonen / in het huys van Indien / al waer men alsdan noch van het goet meer als die helft moet betalen van Tol / sonder eenich respect / van alle ongheluck ende miserien / die't volck gepasseert hebben / ende die ghierigst ende haest vertolt wil wesen / moet staegh gaen vullen die handen vande Officieren vande Tol / met giften en gaven / ofte anders loopter altemet

Merckt de onredelickheyt van de Portugesen.

een maendt drie oft vier naer eer ment goedt kan uyt den Tol krygen / ende die beste curieusheyden / ofte eenighe fraeye dinghen diemen brenght van Indien / door zijn eyghen sinnelyckheydt / als zy die Officieren maer wel aen staen / ende daer behaghen in hebben / nemen naer haer / doch met een belosten van betalen: maer daer en comt anders niet meer af / en men is noch blyde dat men stil swyght / en dissimuleert.

Den achtsten Augustus hebben die van de Schepen raet ghehouden / met de Gouverneur van't Eylandt wat haer te doen stont: want haer niet goet en docht het advys vande Coningh te verwachten / ende het langhe toeven / ende vreesden weder voor een ander ongheluck / daer langhe blyvende / ende om dat daer een groot ende sterck Galleon van oorloch lagh / welcke hadden op den Gouverneur van Brasilien / ende was door quaet weer weder aldaer ghearriveert / soo ordineerden zy dat dit Galleon / dat wel ghemonteert was / met die Schepen soude varen naer Lisbonen /

Die van het Schip verachtslaghen daer nēt die van't Eylandt belanghende het advys van de Coningh.

hoe wel dat zy dit deden sonder advys ende bevel vande Coningh hadden nochtans haer lieder alsoo te adontueeren inde Zee / dan al daer weder het perijckel vande Haven te verwachten: want het alle daeghs later in het jaer worde / waerom gheen verbeteringe van weer te verwachten en was / zyn alsoo met

Zy werden met een Galleon nae Lisbona ghetransporteert.

dit accoort versien / wesende vā alle nootdruft met malkanderen t'seyl ghegaen / den selfden dagh op Gods genaden / met ghenoech dreese van eenich teghenspoet onder weghen te vinden / ende overmidts dat het verlies van't Schip van Malacca veel dede blyven / om het goet dat moghelyck was te salveren / ende te

Zy varē met groote vrees na Lisbona.

beneficieeren / onder welcke was den Factoor van de Peper / myn der kennisse ende goede vrient / door wiens bedinghe / ende oock om dat die Peper van dit Schip / ende oock van alle d'ander Schepen, was altemael van een Pachters / van wien ick myn obligatie vande Factorye hadde / sende den noot / ende dat hy alleen qualycken sulcks konste beneficeeren / hebbe myn particuliere affairen gherecommandeert / ende het selfde afghevet diche met d'ander Schepen / ende zy aldaer om die selfde oorsaecke gebleven / om alsoo met malkanderen te salveren / ende beneficieeren het ghene dat ons mogelyck was tot ander oorden ende advys van de Pachters ende Eygenaers vande selfde Peper / ende ander Speceryen en droghen / waer van wy een goede somme / so met Duyckers ende ander instrumenten af uyt creghen / met advys ende oorden van de Pachters ende den Coningh / datmen ons terstondt souden halen / waerom ons beval te vertoeven / met goede toesicht van de selfde ghesalveerde goeden / welcke vertoevinghe ende halen ons duerden / als

Bekentenisse vande goede ordinantie van de Admiraliteyt van Portugael.

ghesepdt is / derdehalf jaer waer by men kan considereren die goede ordinantie ende policien van den Admiraliteyt van Portugael / ende met wat neersticheydt haer beslyttighen tot het ghemeene profyt / ende het landts welvaert / ende voorstant / en hulpe van haer ondersaten / die zy in als behooren te verwoorderen / en favorabel te wesen: maer het contrarie van dien sal hy wel bevinden / die hare daghelycksche handel in Portugael doen / ende die daghelycksche ervarentheydt van dien oirkont is, Den vertighsten Au-

Op wat tijt de Schepen weder by Tercera quamen.

gustus quamen die selfde Schepen weder alle ghelijck by het Eylandt Tercera, sonder te anckeren / om dat zy altoos contrarie wint gehadt hadden, ende door waters noot

waren

Vertreck dat zy Millour Commerlandt voorby Tercera saghen seylen.

waren wederom ghecomen; ende daeghs te voren soo was voorby het Eylande Tercera gheloopen/ Millort Commerlandt, met ses ofte seven Schepen/ ende was tot alle haer gheluck/ weder uyt het ghesicht/ waer voor haer haestigh afveerdighde/ ende namen tot meerder versekertheydt ende bescherminghe 400. Spaengiaerden in/ van die in Tercera in guarnisoen laghen/ waer mede zyn weder heen ghereyst/ en creghen eenen goeden wint/ soo dat zy in elf daghen tot Lisbanen inde Revier quamen/ met een groote blyschap ende triumphe/ende hadden zy noch een dach buyten die Revier ghebeydt om in te komen/ hadden altemael ghenomen gheweest van Capiteyn Draeck/ die met veertigh Schepen quā voor Caseaps/ recht dat die Schepen vā Indien hare anckers lichten/ ende met ghewelt vande Galeyen binnen gebracht werden/ soo datmen in't discours van dese langhdurighe ende periculuese reyse/ kan genoech verstaen/ hoe dat alleenlyck duer particulier gratie/ende faveur van Godt/ dese Schepen hare reyse volbrenghen/ met ghenoech miserien ende arbeyt/ verlies ende schade/ uyt welcke men ghenoech mach colligeren/ hare vaghelycke Navigatie/ hare ordinantien/ ghebruyck ende style/ van hare Schepen/ regieringhe/ ende handel/ soo datmen dese reyse noch mach met der waerheyt estimeren voor een prospere ende gheluckighe reyse: want veelwils geschiet datter altemet maer een oft twee Schepen overcomen/ van vyf/ die jaerlycx derwaerts af ghevaerdicht werden/ alsmen nu binnen corten jaren herwaers ghesien heeft/ die eensdeels ghenomen/ eensdeels verloren worden/ ende dit altemael meest door haer eygen misbruycken/ende quade ordinantie/ alst genoech by dese nu ghewesen ende betoont is/ etc.

De Schepen comen tot Lisbona/ worden heerlijck ingehaelt.

Dat 97. Capittel.

Beschryvinghe van de Eylanden van Açores, ofte die Vlaemsche Eylanden.

't Ghetal ende namen vande Vlaemsche Eylanden.

Die Eylandē van Açores ofte Vlaemsche Eylanden/ zyn seven/ te weten/ Tercera, Sant Michiel, Santa Maria, Sant Iorgie, Graciosa, Pico, en Fayael; dan zyn daer noch twee Eylanden/ te weten/ Flores ende Corvo; dese zyn onder den naem van Açores niet begrepen/ doch zyn nu ter tyt met onder subjectie ende gouvernement vande ander Eylanden/ so dat zy met dese twee zyn in als neghen te samen/ zyn ghenaemt Açores, dat is te segghen/ Sperwers ofte Havicken/ om dieswille dat als zy eerst ontdeckt worden/ daer veel Sperwers vonden/ waer van den naem behouden hebben/ hoewel datter hedens daeghs gants gheen en zyn, Men heetse oock die Vlaemsche Eylanden/ te weten/ van onse Nederlanders/ om dieswille dat in het Eylande van Fayael, hebben die eerste enwoonders gheweest/ Neerlanders/ waer van noch hedens daeghs een grooten afcomste en gheslachte ghebleven is/ die alle in't wesen/ ende persoonen/ ende van haer Neerlanders ghelyck zyn/ende daer is noch in't selfde Eylandt een doorloopinghe van een water ofte Beecke/ dat uyt een gheberchte comt/ ende alsoo ghelyck een Revierken ofte Beecke inde Zee loopt/ daer dese gheslachte ende af-

Oorsake waer omme dat zy Açores ghenaemt worden.

Oorsake waerom datse de Vlaemsche Eylanden ghenaemt worde.

comste noch habiteren/ ende wort gheheeten/ Aribera dos Framengos, dat is: die Vlaemsche Beecke/ ofte Beecke vande Vlaminghen, Het hooft van alle dese Eylanden/ is het Eylande van Tercera, ghenaemt Insula de Iesus Xpus van Tercera, heeft ontrent vyfthiē ofte sesthien mylen in het ront, is een hoogh Clipachtigh lande/ soo dat het ombom daer is: want is rontom als oft het bemuert waer/ ende daer pewers een strandeken is/ leyt terstont een goede fortresse, Ten heeft geen Havens noch inganghen van water/ tot seeckerheydt ende bewaringe von de Schepen/ dan alleenlyck voor de hooft Stadt/ ghenaemt Angra, heeft een open Haven/ is ghelyck een open mont ofte halve Maen/ welcke die Portugesen noemen Angra, waer van die Stadt den naem ghecreghen heeft/ heeft aen die een zyde met een uytsteeckende elle boogh/ twee hooghe berghen ghenaemt Bresijl, die comen gheheel in Zee/ soo dat het van verre schynt af ghescheyden te wesen van het landt; Dese berghen zyn seer hoogh/ soo datmen daer altoos wel thien ofte twaelf mylen/ en somtyes wel vyfthien mylen/ ende meer/ in Zee mach sien/ met claer weer; op dese bergen staen twee cleyne steenen Pilaren/ al waer een Wachter is om schilt wacht te houden/ van de Schepen die inne in Zee siet/ om die van't Eylande te waerschouwen: want soo menich Schip als hy siet van Westen komen/ dat is: van Spaensche Indien/ Brasilien/ Cabo Verde, Guinea ende Portugaels Indien/ ende onder weghen van het zuyden ende westen/ soo set hy soo menighen vlagghe op die Pilaer van het westen/ ende als die Schepen die hy siet meer dan vyf zyn/ soo set hy een groot Vaendel op/ dat beduyt een gheheele vloot Schepen, Desghelycks doet op d'ander Pilaer/ die en't ooste staet/ vande Schepen die van Portugael ofte ander weghen van het oosten ofte noorden comen. dese Pilaren mach men door die gheheele Stadt gemackelycken sien/ door de hooghte van de berghen/ so datter niet een Schip ofte seyl het Eylandt mach ghenaken/ ofte men weet het terstonde over die gheheele Stadt/ ende het gheheele Eylandt duer: want dese wacht en worde niet alleenlyck ghehouden op dese berghen ende hoeck van het Eylande/ dan oock op alle ander hoecken/ berghen/ ende huevelen/ het gheheele Eylandt duer/ die haer ghesicht in de Zee hebben/ende yet siende/ worde terstont den Gouverneur ende Regierders gheadverteert/ om alle goede toesicht te hebben/ die haer noot dunckt te wesen; onder aen de voet van den voorseyden hooghen Berch van Bresijl ghenaemt/ op den uytersten hoeck in de Zee/ staet een fortresse die correspondeert met een ander fortresse/ die daer recht teghen over compt/ soo dat dese twee fortressen besluyten ende beschermen de mondt ofte open Haven van de Stadt/ daer die Schepen op de Ree ligghen/ soo dat daer niet een Schip uyt ofte in mach/ sonder ghelieven van dese fortressen; Alhier is die principaelste Stadt Angra, ende is het hooft niet alleen van het Eylande Tercera, maer oock van alle de ander omliggende Eylanden/ al hier is die Cathedrael van het Bisdom ende het Gouvernement ende Tribunael van alle de Eylanden van Açores: drie mylen van dese Stadt leydt noch een Stadt noordtoost waert aen/ ghenaemt Villa

Gedaente ende groote van Tercera.

Beschryvinge van de sterckte vā Tercera.

Gedaente vande Haven by Angra.

Beschryvinge vande 2 bergē ende de Wachter van Tercera.

Op alle berghen houden zy wacht.

Gheleghentheyt van twee fortressen.

De stoel van 't Bisdom is tot Angra.

Beschryvinge van Villa da Praya.

Villa da Praya, om dat Praya is te segghen/ strant: want leyt op een groote strant/ waerom daer weynich handel ofte vaert is: want gheen bequaemheydt en heeft om die Schepen daer aen te komen; doch comter altemet wel een die door contrarie wint door Angra niet comen en kan/ dat zy door noots halven aldaer hare goet lossen/ ende wort alsoo naer Angra ghebracht/ ende eensdeels daer ghesleten, is dervuert/ ende van goede timmeragie: maer heeft weynich volck/ die haer meest generen met landtwerck: want heeft seer schoone Coren-landen/ ende oock is het Eylandt seer vruchtbaer ende playsantigh, Heeft veel Corens/ Wyn: maer die Wynen en zyn niet seer goet om te verwoeré: want zyn vã cleynder cracht ende onwerigh/ worden aldaer in het landt ghedroncken van het gemeen volck: maer die van machte zyn/ drincken meest Wynen van het Eylandt van Madera ende Canarien, van vleesch/ visch/ ende andere gedierten ist abondant/ ende heeft soo veel van alle nootdruft/ van lyfwaerighe spysen/ dat zy haer in der noot ener souden connen behelpen, Olye en hebben zy niet/ moet van Portugael comen; desghelycks sout/ potten/ pannen/ ende alle aerde-werck/ Calck ende dierghelycke materie/ moeten al van buyten crygen, van fruyten/ hebben besonder veel Persen/ die van veelderley soorten/ ende in soo grooten abondantien/ dattet wonder is, Kerssen/ Pruymé/ Noten/ Haesnoten/ Castaengien/ en zyn der niet vat te devuyden heeft, Appelen/ Peeren/ Oraengien/ Lymoenen/ eñ dierghelycke sorten/ zynder ghenoech dan als, Van alle cruyden en planten/ als Cool/ Savoysen/ ende dierghelycke/ hebben een sekeren tydt van't jaer; Hebben daer een besonder fruyt/ wast onder d'aerde ghelyck Radys/ ofte ander wortelen: maer die bladen ofte planten zyn boomen gelyck Wyngaerden/ doch different van bladé/ ende wordt al lancks die aerde ghelept/ heeft een fruyt die zy naemen Batatas, die seer goet zyn/ van de groote van een pondt/ sommigh meer sommigh min/ worden weynigh geestimeert/ doch is een groote onderhout/ en voetsel van het ghemeen volck/ men maeckt daer groot werck af in Portugael/ al waer mense altemet brengt voor een present; ende die van het Eylandt/ om die groote abondantien die daer zyn/ achtense weynich; Daer is oock een ander tuych/ wordt ghesaept ghelyck ander greynen/ ende is een fruyt/ wast aen de wortel van het gras ofte bladen/ zyn ronde greynen/ vande groote van een groote Eerte/ maer en is soo rondt niet/ is in het eeten soet ghelyck Aerd-noten: maer is harder in het byten/ is oock een goede kost/ en seer gheestimeert op andere plaetsen: maer over die menichte/ wordt veel ghebruyckt op het Eyland om de Verckens mee te mesten/ is ghenaemt Iunsa, Daer is noch in het Eyland een plante/ diemen het gheheele Eylandt over vint in het wilde/ is van de hooghte van een Mans lenckte/ en heeft gheen fruyten/ dan alleenlyck die wortel daer van/ is een materie vãde dickte van een paer vuysten/ ende is natuerlycken als oft het geel Gout haer waer in't aensien/ ende in het tasten ghelyck sachte zyde/ welcke aldaer ghebruycken om die Bedden met te vullen/ inde plaets van pluymen ende Wolle/ ende gheloove wel/ soo daer yemandt waer van curieusheydt/ datmen daer wel eenich ghewest werck af soude maecken; Die

Veelderley Perssen ende andere Boom vruchten.

Beschryvinge van de vrucht Batatas.

Beschryvinge vande Iunsa

Ghedaente van de wortel daer zy haer beddē met vullen.

Waer mede haer 'tvolck van Villa da Praya generen.

Schoone Coorn-landē.

Veel Vleesch en Visch.

principaelste neeringhe ende onderhout van alle dese Eylandé/ is den handel van het Pastel/ ofte weet daer mé niet verst, dat men daer veel maeckt/ ende wordt daer ghesocht vande Enghelschen/ Schotten/ ende Fransoysen/ in wisselinghe van Lakenen ende ander waren/ die aldaer hare dagelycksche traffycke dryven/ hoe wel dat enet dese arrest van de Enghelschen/ haer verboden is te comen/ even wel op den naem van Fransoysen en Schotten/ doen al even sterck haren handel, Het landt en heeft sonderlingh gheen wilde ghedierten noch Voghelen, dan seer weynich, dan alleenlyck Canarie Vogeltgiens, die zyn daer by duysenden/ waerom haer daer veel Vogelaers onthouden/ die daer hare daghelycksche neeringhe af maken/ met die te verdoeren, heeft oock wonder veel Quackels/ die zy Codornysen heeten/ tamme Voghels als Hoenderen/ Calcoense Hoenderen zynder seer veel/ jacht en is daer sonderlinghen niet/ dan alleenlyck Conynen/ die zyn daer veel aen gegroeyt/ Hasen/ Herten/ Patrysen/ Venesoené/ ende dierghelycke/ en zynder gheen/ ofte sonderlingh niet/ door de weynighe curieusheydt van de inwoonders; Visch is daer veel/ ende van veel soorten/ ende seer goet; inden Somer wert by groote menichten ghevangen: want inden Winter kanmen qualycken die Zee gebruycken; Die principaelste Maenden van den Winter/ storm/ reghen/ ende onweer/ zyn Januarius/ Februarius/ Martius/ eñ Aprilis/ ende oock de Maendt van September is oock ghemeen stormachtigh/ alle de ander Maenden ist ghemeenlyck goet weer; 'tlandt is seer berghachtigh/ ende op veel plaetsen woest/ vol Bosschen eñ boomen/ is seer quaet om reysen want zyn meestendeel louter Clyppen ende Steen-rootsen/ soo datmen dickwils een myl oft anderhalf anders niet en siet dan Rootsen ende Clypachtighe heuvelen op ende neer/ dat altemael schynen te wesen punten van Diamanten/ van scherpheyt ende ongelyckheyt/ soo datmen daer niet een vinck aerde kan anderscheyden/ en men mach het qualyck betreden/ voor vrees van de schoenen ende voeten te versnydé/ even wel dit altemael is beplant met Wyngaerden/ soo vol/ datmé daer inden Somer niet duersien en mach/ ende heeft haren wortel tusschen die steenen in/ dat het schynt onmoghelyck te wesen/ datter yet soude wassen/ ende dat meer is/ schynt op sommige plaetsen onmogelyck te wesen/ dat het van menschen mach betreden worden/ so wilt ende woest ist in't aensien/ al dan louter Clyppen ende Steen-rootsen/ eñ op goet land en wil de Wyngaert niet wassen/ van in dese steenachtighe ende wilde plaetsen/ die daerom die in groote estimatie worden ghehouden, het goet landt ende platte velden/ die op sommighe plaetsen veel zyn/ principalyck by de Villa da Praya wert besaeyt met Coorn eñ Pastel/ ende 't Coren is soo veel dat zy gheen van buyten van doen en hebben/ hoe wel dat zy dehalven hare ingheboren eñ inwoonders noch voeden/ veerthien Vaendelen Spaengiaerden/ die alle van't Coorn van het selfde Eyland gevoet werden/ ofte ten waer dat het een seer onvruchtbaer jaer viel/ als het wel gheschiet/ dat zy alsdan haer moeté behelpen met buyten landts Coorn/ ende dit principalyck om die Soldaten wille die zy op den hals hebben, Doch het is een verwonderinghe dat het Coorn/ ende oock alle dinghen van het

Wat de principaelste neeringe van alle de Eylanden is.

De Engelsche uyten naem vande Schotten/ handelen met Eylanders.

Veel Quackels eñ andere Voghelen.

Verhael vã de principaelste storm-tydt.

Ghedaente van't landt.

Veel Wyngaerden op de Rootsen gheplant.

Waerom dat de wilde plaetsen gheacht worden.

Hoe veel datse van haer ghewassen Coorn kunnen voeden.

Eylandt/en duert niet meer als een jaer/ende wat boven 't jaer passeert en duecht niet meer/ofte is van weynigh valuer/ende om alsoo noch het Coorn te conserveren ende te bewaren/soo moetment begraven vier ofte vyf Maenden onder die aerde/waer toe elck burgher zyn put heeft/op een eynt vande Stadt/onder de wegh ofte straet/die daer toe gheordineert is/en een yegelycken heeft zyn merck op zyn put staen/is maer slechtelyc inde aerde ghegraven/van binnen rondt/en die aerde maer slechtelyck af ghesteken/ende heeft boven een mont/soo wyt datter effen een Man mach duer cruppen/waer toe is een steen ghemoeckt als een decksel/die daer op sluyt ende past, Dese putten zyn sommighen daer twee ofte drie last Coorns enoghen in gaen/sommighe cleynder/ander grooter/naer dat een yeghelyck Coorn heeft/alsoo haest alst Coorn ghemaeyt ende ghedorst is; inde maendt van Julius doet een yeghelyck zyn Coorn in dese putten/legghen daer wat stroy onder en ront om/ende vullent alsoo/ofte half/naer het haer te pas comt/ende stoppen dan die putten met die steen ofte decksel toe/en bedeckent alsdan met aerde/ende latent alsoo staen tot voor by Kersmis/alsdan haelt een yeghelyck zyn Coorn thuys/die wil/sommighe latent langher daer in ligghen/ende halent allenxkens uyt als zy het van doen hebben/ende 't Coorn is soo goet als zy't daer uyt halen/als d'eerste ure dat zy't daer in doen/hoewel dat over dese plaets die ghemeen passagie van Caeren/Peerden/ende Menschen is/ende dat het daer op reghent/nochtans en comter niet een drop waters in/noch eenighe vochticheydt/ende datmen het Coorn soo niet en begraefden/en souden gheen vier Maenden konnen dueren/ofte het waer altemael bedorven, Als zyt die voorseyden tyt alsoo begraven ghehadt hebben/soo duert het daer naer voorts het gheheele jaer duer/ende bewarent alsdan in kisten/ofte maken een dinck ghelyck een tuyn van Biet-matten/daer bewaertment in/sonder eens te verschieten noch te verroeré/ende blyft seer goet, Het meeste gheryf dat zy in 't Eylandt hebben/ende den besten dienst zyn die Ossen/gheloof wel zyn die grootste ende schoonste die in Christen-ryck gevonden werden/niet uyter maten ende verschrickelycke groote horens/ende elcken Os heeft zynen sonderlinghen naem/ghelyck menschen/ende al gaen daer duysent by malkanderen in de weyt, ende datter een met zynen naem geroepen wert/komt terstont uyt den hoop by zyn Heer die hem roept; Het lande is seer hoogh ende huevelachtigh/ende in het schynsel hol: want dickwils gaetmen over Berghen die van louter Steen-rootsen zyn/ende in 't gaen soo ghevet van onderen een ghelupt ghelyck een Kelder/soo dat het schynt op veel plaetsen eenighe holle ende verborghen Spelonckén te hebben/waer door oock seer onderworpen is d'aertbevinghe/ende alle dese Eylanden: want het daer een ghemeen dinck is/ende hebben dickwils aertbevinghe/ende oock hebben alle dese Eylanden eneest al Vulcanos ghehadt: want men vindt noch op veel plaetsen/als op Tercera, en Sant Michiel, sommighe plecken/daer noch daghelycks roock en domp uytgaet/ende 't landt alomentom versengt en verbrant is, Desghelycks plaetsen daer men water ofte Fonteynen vint/daer men een Ey sieden mach/al oft over een vyer hinck, Op 't Eylandt Tercera drie mylen van Angra, is een Fonteyn op een plaets ghenaemt Gualva, dese heeft een proprieteyt dat alle het hout datter in valt/converteert met lanckheyde van tyden in steen ende harde Clippen/ghelyck ick selfs by experientie gesien hebbe/van eenen boom die de helft van de wortel onder dese Fonteyn comt onder het water/ende is gantsch in soo harden steen verandert/als oft Stael waer/ende d'ander deel van de wortel daer het water niet aen en raect/is noch hout ende wortel/ghelyck alle wortelen van boomen behooren te wesen, Het Eylandt heeft veel ende seer excellent hout/insonder Cederen hout/datter by soo grooten menichten is/dat men daer alle Schuyten en Carren/en ander grove wercken af maeckt/ende is het meeste branthout/soo dat het wort ghehouden voor het minste gheachte hout datter is/ende dat duer de menichte, Daer is noch een hout datmen heet Sanguinho, is seer schoon vā rootachtighe verwe; noch een ander soorte dat zy noemen wit hout: want is van hem selfs soo wit als cryt, desghelycks ander dat perfect geel is/en altemael vande nature/sonder gheverwt te wesen/waerom woonen in Tercera veel fraeye werckluyden/van Schryn-werckers die schoone dinghen maken/en seer eerstelyck/als van Schryfstoren/Bofferten/kisten/en ander duysent wercken/die veel vervoert werden naer Portugael/ende veel ghe-estimeert/soo wel om die schoonheyt van het hout/als om 't werck/principalijc vāde vloot van Spaensch-Indien/die altoos daer hare ververschinge comen nemé/slyten seer veel van dit werck/is wel van de beste ende curieuste datmen in Spaengien en Portugael maeckt/hoewel dat het niet te gelycké is byde Schryftoren eñ konstige wercken van Norenberch/ende die contreyen: maer in het hout gaet alle ander plaetsen te boven: want crygen oock met die voorseyde Spaensche vloten/behalven die voornoemde houten/duysent derley sooten van hout/dat een wonder om sien is: want coent van alle coluerer/diemen soude mogen versieren/soo datment niet schoonder en soude mogen schilderen, Daer is een hout in 't Eylandt Pico, 12. mylen van Tercera, datmen heet Teixo, is een heerlyck ende Coninghs hout/waerom het verboden is datter niemandt en mach af houwen/dan van des Coninghs ofte zyn Officiers weghen; is een hout soo hart als yser/heeft een coluer van binnen alst ghewrocht la/gelyck root Camelot/met die selfde wateren/ende hoe 't ouwer wert ende meer gheuseert is/hoe 't schoonder van coluer wert/soo dat het waert is om te estimeren/ghelyckt oock ghedaen wert; alle dese Eylanden zyn bewoont vande Portugesen/dan naer de 't Trubbel in Portugael/soo zynder Spaensche Soldaten op ghesonden/met een Spaensch Gouverneur/die hebben alle fortressen ende stercktens beset/ende in haer gewelt/hoe wel datter die Portugesen gants gheen onkosten af en hebben/noch eenigh overdaet af lyden: want worden dapper onder dwanck ghehouden/soo datter niet een Soldaet en mach buyten die Stadt te landewaert in gaen/sonder oorlof/soo datmen vry en vranck het gheheele Eylandt mach duer reysen/by daegh ende nachte/al woort alleen/sonder dat u yet quaets sal ghemoeten; oock soo en willen gheen vreemdelinghen consenteren dat zy het Eyland om ryden om te sien/welcke

Een wonderlyck verhael van 't Coorn.

Hoe die op het Eylandt haer Coorn bewaren.

Hoe lang dat zy haer Coorn onder de aerde laten ligghé.

Oorsaeck waerom dat zy het Coorn so lang onder d' aerde graven.

De Ossen zyn 't meeste gheryf van 't Eylād.

Gehoorsaemheydt vande Ossen.

't Eylandt is de eertbevinghe onderworpen.

Sommighe plaetsen daer roock en damp uyt gaet.

Vande cracht vāde Fonteyn Gualva.

Cederen met groote menichten.

Diversche schoone houte.

Veelderley schoone houtwercken ghemaeckt in Tercera.

Duysent derhande sooten van hout.

Beschryvinge van het hout Teixo.

Van wie dat d' Eylanden bewoont zyn.

Man mach hier sonder souc dagh en nacht alleen door 't Eylant reysen.

welcke voorben en is met vande Spaengiaerts daer gebracht/ van van de selfde Portugesen/ al vooz den Trubbel, sulcks noyt en hebben willen consenteren ende dat meer was/ assigneerden den vreemden Man een sekere straet/ om zijn coopmanschappen te vercoopen/ ende en moest nieuwers verder buyte die straet gaen/ dat nu soo nan niet onderhouden wert: want moghen nu over die gheheele Stadt gaen/ ende het Eylandt binnewaerts: maer

Niemant mach rontom het Eylandt gaen.

niet rontom om die Custe te besien/ dat ons vande Governuer ghegunt werc/ ende leenden daer ons zijn Peerden toe/ om alsoo 't gheheele Eylande om te ryden/ ende alle fortressen te besien/ dat hedens daeghs die eyghen en ingheboren Portugesen niet toe gelaten noch betrout en wert/ wy reden het Eylandt tweemael rontom/ dat hy ons gunde/ om particulier vrientschappe die wy met hem hadden/ ende oock en konstent ons die Portugesen niet beletten/ om dat wy inden dienste ende factorye van des Conincks goet laghen/ in dat zy ons soo goet als door naturalen en inwoonders van Portugael hielden: want den Go-

Jan Huyghen ontworpt Angra voor den Governuer.

vernuer hadde gheertue ghehadt dat ick hem het gheheele Eylandt upt ghewozpen hadde/ om aen zijn Mayesteyt te seynden/ waer van my excuseerde/ doch maecten hem die Stadt van Angra, met zijn Haven/ fortressen/ ende incomste/ het welcke hy nae de Coningh sant/ wiens weergaey ende ghelijckenisse men hier naer mach sien/ waer mede my den Governuer grootelijck gheaffectioneert was/ ende

Een Schot en een Frans wert ghewey gert 't Eyland om te gaen.

veel vrientschappen deweês/ wy hadden een Fransoys Coopman ende een Schot by ons in het logement/ die geern met ons souden het Eylandt gaen besien hebben; maer en consten noyt consent daer toe crygen: want die Portugesen meenen datmen daer niet het Eylant souden af teeckenen/ ende haer alsoo af handigh maecken; Keerende weder tot onse materie/ soo zijnt seer goede Eylanden/ van ghesonde lucht, Die cranckheyden die daer ghemeen zijn/ doch niet seer overvloedigh/ dan

Wat de ghemeenste cranckheyt in 't Eylandt is.

hier en daer een/ is een sieckte die zy heeten O Ar, dat is: die gheraecktheyt vande lucht/ soo dat een persoon blyft somtydts heel oft half lam/ oft van eenighe leden; desghelijcks een ander sieckte die zy heten O Sange, dat

Waerde sieckte deese O Sange heeten.

is: het bloet dat eenen haestelijck over comt/ als een swelsel aende oogen/ ofte ander plaetsen van het aenghesicht ofte van het lyf/ ende comt soo root als bloedt: want is naer haer segghen louter bloedt, dit zijn twee sieckten ghelijck plaghen/ die daer de ghemeenste zijn/ ende causeert dat die Eylanden zijn seer windachtigh/ ende alle stormen ende tormenté on-

Oorsaken van dese sieckten.

derworpen/ en zijn oock upter maten vochtich/ welcke te vermoeden is een van de principaelste oorsake van dese twee plaghen ofte cranckheyden: want die winden zijn al daer so sterck ende dangerues/ dat zy het yser ende steen vande huysen gants en dal op eeten/ ende in stof maken: want ick hebbe ghesien die yseren tralyen van een arm dick/ van het Co-

Wonderlijcke cracht van de windt in Tercera.

ninghs Tol-huys/ ende die steenen altemael van upt ghehouwen Clippen/ die de windt so verteert hadt/ dat het yser was van de dunte van een strop ghewozden op sommige plaetsen, desghelijcks de steen/ waer toe ghemeenlijck ghebruyckten die gevels van de huysen te maken/ van steenen die zy onder die Zee ende het water, aen den oever van het Eylandt upt treckten/ op die welcke de windt soo groot cracht

en heeft/ om te verteren, Ende dit Tol-huys en hadden doen noch boven de ses oft seven jaer niet ghetimmert ghewerst/ altemael van nieus op, Het Eyland heeft behalven de twee Steden/ noch veel treffelijcke Dorpen/ als San Sebastiaen, Sante Barboran, Altares, Gualva, Villa Nova, ende veel ander Par-

S. Sebastiaē, S. Barbara/ Altares/ Gualva/ Villa Nova.

rhien ende plecken/ soo dat het altemael meest bebout ende bewoont is/ behalven die plaetsen die woestende wildernissen zijn/ diemen qualijck can door passeren/ hoe veel te meer bewoonen; Hare meeste onderhout ende principale neeringhe is/ ghelijck gheseydt is/ het Pastel/ te weten: voor die ghéen die haer met coophandelingh generen/ ende die Bouleden die het maecken: maer het ander volck is te wachten op die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien/ van Brasilien/ Cabo Verde, Guyne, ende alle die contreyen die gemeenlijck comen aen Tercera, om verversinghe te halen: want leydt seer propies daer toe/ waer mede alle die inwoonders haer rijckelijck onderhouden/ ende alle hare waren/ so van haer hant wercken als victualien in dese vloten verhandelen; ende alle die omligghende Eylanden comen alsdan naer Tercera met haer waren/ om te vercoopen/ door welcke oorsaecke die Enghelschen ende ander

Om wat oorsaken dat de Enghelschen haer tusschen de Eylanden houden.

Zee-roovers/ haer altoos tusschen dese Eylanden onthouden/ wel wetende dat alle schepen door noots halven aldaer moeten aen comen/ hoe wel datter veel Schepen hedens daeghs die Eylanden om schouwen/ tot achterdeel van de Eylanden/ ende oock ongheryf van de Schepen, Van Tercera zuydt oostwaert aen 27. oft 28. mylen/ leydt het Ey-

Gelegentheyt van Sant Michiel.

land San Michiel dat is bydē 20. mylé lanck ende is oock vol Steden ende Dorpen/ van Portugesen/ van de selfde lucht/ ende alle d'ander dingen als Tercera, die principaelste stadt is ghenaemt/ Punta del Gada, al waer grooten handel geschiet vande Engelsché/ Schot-

Punta del Gada de principaelste Stadt van S. Michiel.

ten/ ende Fransoysen/ meer als in Tercera, oorsaecke van het Pastels weghen/ die daer meer valt als in gheen van alle d'ander Eylanden/ soo datter alle jaren ghemaeckt worden over die 200. duysent Quintalé Pastels/ heeft oock groote abondantien van Coorn-lād/ soo dat zy altemet alle die omligghende Eylanden helpen spysen/ ten heeft oock géen Havens ofte Revieren/ dan die vlacke Zee/ ende hebbē noch min der beschutsel als die vā Tercera, dan en ligghen onder gheen bedwanck van fortresse/ ende moghen met alle winden hare anckers lichten/ ende ter Zeewaerts in loopen/ dat zy op de Ree van Tercera niet en mogen doen/ waerom oock die vreemde sche-

Waerom de Schepē liever in S. Michiel loopen dan in Tercera.

pen lieder naer Sant Michiel varen: want men en kanse niet bedwinghen/ dan als zy selver willé/ daer is oock een Vaendel Spaengiaerden op een Casteel dat daer staet/ tot bewaringhe vande Stadt van Punta del Gada, Van het Eylandt Sant Michiel zuydtwaerts 12. mylen/ leydt het Eylandt Santa Maria, dat is van 10. oft 12. mylen in 't ront/

Groote van 't Eylandt S. Maria.

ende heeft sonderlingh gheen handel dan van Pot-aerde/ dat die van de ander Eylanden al daer halen/ ten heeft gheen Pastel/ dan is vol van alle victualie als Tercera, ende altemael bewoont van Portugesen/ hebben geen Spaengiaerts op: wat is als Tercera, Clipachtich/ en qualijck om aen te comé/ waerom het die inwoonders genoech bescherme connen, Dē tijt dat ick in Tercera was/ so quam

 Millort

Millort Commerlandt aldaer / om water te nemen / ende eenighe victualie te halen: maer 'twordē hem belet vande inwoonders / so dat zy hem veel volcx en hem selven wonden / en moester weer af trecke sonder yet te bedrijvē; Vā Tercera n.n.w. aen 7. oft 8. myle / leyt het Eylandeken genaemt Gratiosa, is maer 5. oft 6. mylē in't ront / een seer playsant en lieffelijc Eyland / vol van alle vruchten en victualie / so dat het niet alleenlijck zijn selven spijst: maer oock Tercera en d'ander Eylanden met alle victualie voorsiet / en en heeft anders geē waren van coophādel, is bebout en seer bewoont vande Portugesen / ten heeft gheen Soldaten op / om dat het die oncosten niet en mach af worpē, Millort Commerlant quā daer dē tijt mijnder residentie in Tercera, en ginck selver met 7. oft 8. persoonen op't Eyland / en eysch-ten een deel Vees / en Hoenders / en ander victualie en Wijnē / met verversinge van water dat zy hem gewillichlijcken gavē / waer mede weder daer uyt trock / sonder eenighe schade te doen / waer van die inwoonders haer seer bedanckten / ende grootelijck presen zijn courtosie ende beleeftheyt, Van Tercera west noord west 8. oft 9. mylen / leyt het Eyland San Iorgie, heeft over die 12. mylen inde lenghte: maer is smal van 2. oft 3. mylen ten hoochsten / is woest ende beerhachtich, heeft sonderlingh gheen handel / dan heeft oock sommigh Pastel / maer weynich, die inwoonders generen haer meest met Vee ende landtbouwinge / ende brenghen die lijftochtighe waren in het Eylandt Tercera te vercoop, oock heeft veel Sedren hout ende ander soorte dat van daer al naer Tercera ghebracht ende verhandelt wert / onder die Schrijn-werckers / wie alleenlijck woonen om die ghelegentheyts wille in Tercera; Van San Iorgie west zuydt west 7. mylen / leydt het Eylandt ghenaemt Fayael, dat heeft 17. oft 18. mylen in't rondt / is een vande beste Eylanden na Tercera, ende Sant Michiel, is seer abondant van alle victualie / ende Vee / en Visch / soo dat van dit Eylandt die meeste victualie / ende alle nootdruft dagelijcks comt / met gheheele Carveelen vol naer Tercera toe, heeft oock veel Pastel, soo datter veeltijts oock Enghelsche schepen varen handelen, Die principaelste Reē en plaets is de Stadt genaemt Villa Dorta; die schepē ligghen oock op die vlacke Zee onder't landt / ghelijck van alle d'ander Eylanden; by dese Stadt leyt een fortresse van weynigh importance / en om dat die inwoonders haer offreerden / het Eylandt te beschermen van alle aenstoot en vyanden / wordē haer die Soldaten af ghetrocken / die daer op laghen: want claechden dat zyse niet onderhouden noch logeren en mochten, den selfden tijt dat Milloer Commerlant aen't Eylandt Gratiosa was / soo quam hy oock aen Fayael, al waer zy in't eerste bewesen een weynich resistentie te doē: maer door oneenichheyt die zy onder malcāderen hadden / lieten hem aen landt comen / die welcke het casteel raseerden / en soncke al 'tgeschut inde Zee / en namen sommige Schepen en Carveelen / die daer op de Reē lagē, in somma namē provāde, en al dat zy woldē, en trocken daer weder van daē / waerom de Conninck die principael hoofden dede castigeerē / en sont weder vande Soldatē van Tercera een Vendel knechten met alle munitie en gheschut / en rechten die fortresse weder op / om 'tEylandt te beter te beschermen / sonder die Portugesen meer te betrouwen, op dit Eylandt zijnt meestendeel van de afcoenste van Neerlanders / doch ghebruycken die Portugaelsche tale / om dat zy met haer van langen tijt vermengt / en onder een zijn ghecomen / ende die de duytsche tale ufterden / al verstorvē zijn, zy zijn seer geaffectioneert tot de Neerlanders ende vreemdelingē, Van Fayael 3. mylē zuydoostwaert / ende van San Iorgie 4. mylen zuydwest / ende van Tercera zuydt west ten westen 12. mylē / soo leydt het Eylandt ghenaemt Pico, welcke is over die 15. mylen lanck / is alsoo genoemt van eenen hooghen bergh / diemen Pico heet / die is vande hooghte dat sommighe meenen / dat zy die Pico van Canarien in hooghte te boven gaet / men canse dicwils alst claer weer is / op het Eylandt van Tercera soo perfeckt sien, al ofmen daer geen half myl af en waer / ende leyter meer als 25. mylen af: want is op het uyterste van't Eylandt van naer Fayael toe, men siet den top bovē inde clare lucht uyt steecken / ende onder is bedeckt vande Wolcken vanden Hemel / ende Orisont / waer door dit Eylandt seer vermaert is, is seer vruchtbaer van alle victualie / ghelijck Fayael, ende heeft seer veel houts / als Sedren ende ander soorten / ende dat costelijck hout Teixo, men bout hier altemet veel Carveelen ende cleyn Scheepkēs / door die abondantie van't hout / oock van hier proveren haer die andere Eylandē van hout / voorts is bewoont als d'ander / ende is hare handel met Vee ende landtbouwinghe: want heeft veel Wijns / ende is de beste van alle dese Eylanden / heeft de smakelijckste Oraengie-Appelen / die voor die beste ghehouden worden van gheheel Portugael / waer door ghebracht werden in Tercera voor een present / ende worden seer gheestimeert / ende zijn naer mijn wetenschap die beste dien ick oyt ghegheten hebbe / ende om dat die Stadt van Angra in het Eylandt Tercera het hooft ende regieringhe is / van alle die Vlaemsche Eylanden soo hebbe hem hier by willen voeghen nae het leven af ghewórpen / met alle zijn straten / fortressen / ende Ree ofte openHaven / met die berghen / ghenaemt Bresil, daer men de schilt wacht op hout van de Schepen / alles ghelijck het waerachtelijck gheleghen is / naer mijn beste vermoghen afghetereckent.

Gelegentheyt van't Eyland Gratiosa.

Beschrijvinge vande overvloedicheydt van vruchten in Gratiosa.

Millort Commerlandt haelt proviande van Gratiosa.

Gedaente van S. Iorgie.

Gelegentheyt grootte / en gedaente van Fayael.

Desgelijcx vā S. Michiel.

Millort Commerlandt verderft het Casteel van't Eylandt Fayael.

De Fortresse wert weer op ghebout.

Wat volck dat Fayael bewoont.

Gedaente vā 't Eylandt Pico.

Oorsaecken waerom Pico seer vermaert is.

Beschrijvinge van de vruchten van Pico.

Oorsaecken waerom Angra hier by gevoecht is.

Dat 98. Capittel.
Vande Eylanden van Corvo en Flores.

Van Tercera west aen / tot het Eylandt genaemt Flores zijn 70. mylen / mach wesen ontrent 7. mylen groot / is oock bewoont vāde Portugesen / heeft sonderlingh geen waer / dan hebbende oock sommigh Pastel / is vol Vees ende ander lijftochtēn / het is voor een yeghelijck open / wie daer wil comen / soo wel Enghelschen als andere: want d'inwoonders en hebben gheen macht om dat te beletten, een myl ofte soo noordtwaerts van dit Eylandt / leydt een cleyn Eylandeken van 2. oft 3. mylen in't rondt / ghenaemt de Corvo, heeft vande selfde inwoonders vān Flores; tusschen dese twee Eylandekens onthouden haer ghemeenlijcken / ende oock rontom die Engelschē om te verwachtē alle schepen die van Westen comen. want dit zijn d'eerste Eylanden diemen come soeckē en verkennē / vā die na Tercera willē varē / waer door de inwoonders weynich prosperen: want

't Eylandt Flores 70. mylen van Tercera / is 7. mylen groot.

't Eylandt Corvo leyt een myl van Flores / is 3. mylen groot / ende open / blyven aen door dat zy dagelijcks berooft worde.

want sitten daer tot ghebleven van alle die haer willen besoecken / ende 'thaer benemen ghelijck het dickwils gheschiet/ doch om haer armoede/ ende landt en goet niet te verlaten/ moeten patientie hebben / ende hanghen den huyck met alle winden, Het Eylandt Tercera leydt op 39. graden / op die selfde hooghte van Lisbonen/ ende leydt van Lisbonen verscheyden oost en west 250. Spaensche mylen/ waer mede ghenoech gesept is van de Vlaemsche Eylanden / diemen heet de los Assores, ende oock die dagheliicksche ervarentheydt/ die ghenoech in kennisse heeft ghebracht: want mi oock veel van onse Natie bevaren wordē/ waer van zy ghenoech onder die ghemeene Cooplieden verbreyt zijn/ hebbe alleenlijc dese corte verclaringhe willen doen / door die gheen die haer in coophandelingh niet en generen/ en door dat't niet bekent en is/ om op't cort die particulariteyten van de selfden een yder ghemeen te maken/ etc.

Tercera leydt op 39 graden op de selfde hooghte als Lisbonen.

Dat 99. Capittel.

Van sommighe notable ghescheniſſen, den tijdt mijnder residentie in het Eylandt Tercera.

2. vanden Blixem doot gheslagen.

Den tweeden October Anno 89. worden in't Eyland Tercera, inde Stadt ghenaemt Villa dan Praya, twee persoonen van den Blixem doot ghesmeten / wesende in het Velt dicht buyten de Stadt.

Comen 14. Schepen in Tercera uyt Spaensch Indien.

Den neghenthienden vandē selfden quamē in Tercera veerthien Schepē van Spaensch Indien/ gheladen met Cochenillie, Huyden/ Gout/ Silver / Peerlen / ende ander waren/ ende waren ghewees vyftigh inde compagnie/ als zy uyt het Eylandt van de Havana scheyden/ waer van in't uyt comen inde Canael 11. Schepen versoncken met torment/ d'ander waren verstropt ende van malcanderen ghescheyden met het onweer/ des anderen daeghs daer naer quam noch een Schip vande selfde compaengie / dicht onder't Eylandt/ om naer die Ree te loopen/ ende gemoeten een Enghels Schip/ dat maer drie Gotelingen op hadde / ende het Spaensche Schip wel twaelf / zy vochten langhen tijdt dat wy het van't Eylandt saghen / soo dat den Gouvernuer van het Eylandt derwaerts sondt twee Boots met Musketiers/ om het Schip te ontsetten: maer eer zy daer by quamē haddent d'Enghelschen al in de grondt gheschoten/ ende saghent voor ons ooghen te grondt gaen/ niet op staende seylen / sonder daer yet af boven te blyven / soo dat die Enghelschen nach ontrent dertich persoonen met de Capiteyn daer af berchden in haer Boot / sonder een penninck aen goet / ende het Schip hadde wel over die twee hondert duysent Ducaten aen Gout / Silver/ ende Peerlen in/ die reste van het volck verdroncken / die mochten wesen op de vyftigh persoonen / waer onder waren sommige Monicken ende Vrouwen/ die de Enghelschen voer en wilden bergen ende het volck dat zy gheberche hadden/ settense aen landt / ende voeren weer ter Zeewaert in; Den 27. daer naer / soo voeren die veerthien Schepen weder van Tercera naer Sevilien/ naer dat zy voorsien waren van alle verversinghe / ende comende dicht by de Custe van Spaengien / werden van de Enghelsche Schepen (die daer laghen en wachten) ghenomen/ uyt ghesondert twee die het ontliepen / ende worden altemael naer Enghelandt ghevoert.

Noch een schip vande selfde compaengie wordt van de Engelschen in de gronde geschoten/ daer een Gout en silver in was 200. duysent Ducaten.

De boven genoemde 14. schepen worden onder Spaengien ghenomen/ en in Engelandt ghebracht.

In dese selfde daghen soo onthielt hem ontrent dese Eylanden Millort Commerlandt, met een Conincks Schip / met noch vyf oft ses andere Schepen, ende quamen dickwils soo dicht aen het Eylandt/ ende die Ree van Angra loopen / dat men al zyn volck ghemackelyck conste ghetellen/ ende kennen die op den overloop ginghen wandelen / sonder dat die van't Eyland oyt naer hem schoten/ wel mogende: want liepen altemet gheen Musket schoot ver van het Eylandt en die fortressen; onthielt hem in dese contreye over die twee Maenden / ende liep al omentom / ginck aen d'ander Eylandē/ als om Graciosa, ende Fayael aen het landt / als wy inde beschryvinghe vande selfde ghesepdt hebben / ende nam veel Schepen ende Carvelen/ dien hy al naer Enghelandt sondt / ende het volck weder op het landt setten/ soo dat die vande Eylanden niet eens en dorsten het hooft uyt steecken; in dese selfde tijdt drie ofte vier daghen nae dat Millort Commerlandt in het Eylandt Fayael gheweest hadde / ende weder vertrocken was/ quamen in het Eylandt Fayael ses Indiaensche Schepen/ wiens overste was eenen Iuan Doryues, ende losten aldaer in het Eylandt veertigh millioenen in Gout ende Silver/ ende versaghen hare Schepen metter haest van de nootdruft/ door vreese die zy hadden vande Enghelschen/ ende zijn weder t'seyl ghegaen/ ende ghecomen tot Sant Lucas in salvement/ sonder yet te ghemoeten / tot een groot gheluck van de Spaengiaerts / ende ongheluck vande Enghelschen: want gheen twee dagen daer naer dat het Silver en Gout weer ghelaē en wegh was/ quam Millort Commerlandt daer weder voor by loopen/ soo dat het scheen dat het Godt niet en wilden hebben/ dat zy het creghen: want hadden zy't niet in't ghesicht ghehadt/ soudense sonder twyfel overweldicht hebben/ gelijck als die Spaengiaerts selfs bekenden.

6. oft 7. [illegible] Millort Commerlandt passeert [illegible] het [illegible] ende Reede van Angra [illegible] het [illegible] schieten.

4. daghe naer't passeren vā de Engelschen comt in Fayael 6. Indische Schepen, losten al daer 40. millioenen in Gout ende Silver.

Inde maendt van November/ so quamen in Tercera twee groote Schepen/ ende waren den Admirael ende Vice-admirael van de vloot van het Silver / die met torment vande vloot waren ghescheyden / ende hadden in groot perijckel gheweest van te gronde te gaē/ soo dat zy't al pompende mosten boven houwen/ soo dat zy duysent mael wenschten die Enghelschen te ghemoeten/ ende souden haer gewillichlijcken alle het Silver (en al wat zy brochten/) gegeven hebben/ dat zy daer maer het leven ghesalveert hadden / ende hoe wel dat Millort Commerlandt daer noch inde contreyen omentom liep / en ghemoetense nooyt/ soo dat zy noch naer lange moeyten geraecten op de Ree van Angra, al waer zy met alle haest ende neerstichеydt ghelost werden/ ende ontladen over die vijf millioenen Silver/ altemael in stucken van acht ende thien ponde groot / soo dat het gheheele hooft ende straet bedeckt lagh met silveren platen ende kisten/ vol ghemunte Realen van achten/ dat een wonder om sien was/ elck millioen weert wesende thienmaels hondert duysent Ducatē/ behalven noch die Peerlen, Gout/ ende ander gesteenten/ die niet geregistreert en comen, den overstē oft Admirael vā dese schepē en vloot/ met namen Alvaro Flores de Quiniones,

Den Admirael en Vice-admirael vā Indien comen voor Angra.

Het heele hooft en strate vā Angra lach vol Silveren platen/ gelost in haest uyt dese Schepen.

die sieck was van het Morbo Napolitano, soo dat hy aen landt ghedraghen wert/ waer van daer naer in Sevilla ghestorven is; Dese bracht Patente ende volle macht van zyn Mayesteyt / te wesen Generael ende Oversten van de Zee / ende alle vloten ofte Schepen/ende van alle die plaetsen/van Eylanden ofte Landen daer hy soude moghen komen/ waerom hem die Gouverneur van Tercera grootelijcks eerde/hebben onder haer ghesloten / siende die swackheydt van de Schepen ende oock het perijckel van de Enghelschen/ dat men die Schepen souden met Soldaten in haer Convoy leegh seynden / naer Lisbonen ofte Sevilien / waer dat zy eerst kosten aen komen/ ende adviseren zyn Mayesteyt van dat daer passeerde/ende dat hy daer in wilden oorden gheven/om het Silver te doen halen/ met goede versekerheydt ende gheley/ waerom den selfden Alvaro Flores aldaer bleef/ onder deksel van het Silver te bewaren / ende niet te verlaten : maer was meest om zyn sieckten / ende dat zy verbaert waren van de Enghelschen, Dese Alvaro de Flores hadde alleenlyck voor zyn particuliere eyghendom/ over de sestich duysent Ducaten aen Peerlen/ welcke ons liet sien ende veylde ofmense hem wilden af koopen/ ende in Specerye betalen/ ofte met wissel brieven; Dese twee Schepen als voorseydt is/ voeren met ontrent 3. oft 400. Mannen/ soo van het volck van de selfde Schepen/ als Soldaten om te convoyeren/ ende creghen onder weegh eenen storm/ so dat den Admirael op berste/ ende te grondt ginck met volck met al / sonder yemant te berghen; Die Vice-admirael kerfde de masten/ ende liepen by Sentuval aen de Custe het Schip aen stucken/ daer der sommige al swemmende af quamen/ die de tydinghe brachten / ende die rest verdroncken.

Die van Tercera seynden wat ofte, van de Coningh om't Silver in te brengen.

Alvaro de Flores brenght voor 60000. Ducaten aen Peerlen uyt Indien.

Die Admirael berst en gaet met volck met al te gront.

In dese selfde maendt quamen twee groote Schepen van Spaensch Indien / ontrent een half myl vande Ree/ van het Eylandt Tercera, om in te loopen ende gemoeten een Enghels Schip die se beyde te samen nam/ schoten langhen tydt / soo dat wy't alle van het Eylandt saghen / ende een dat in Tercera seven ofte acht maenden verleden /daer een Enghels Schip gewerst hadde/ dat op den naem van Fransoysen quam trafficqueren / ende Pastel laden/en worden bekent / ende 'tselfde Schip gheconfisqueert/ ende alle het goet vercocht van 's Coninghs weghen/ende het volck altemael ghevanghen / doch ginghen langhs die straten los / om haer kost te moghen met wercken winnen/ghelyck Slaven / om datse in het Eylandt ghenoech bewaert waren/ende soo veel als een ghevanghen huys is/ hoewel dat zy noch in het leste alle die Bootsghesellen op een Sondagh achter den Berch ghenaemt Bresil af ginghen al waer zy een Visschers Boot vonden/ daer zy in spronghen/ ende ter Zeevaert in roeyden/ eer ment ghewaer werde / ende voeren aen het Schip van Millott Commerlande, die tot alle haer gheluck daer voor by quam/ ende ginghen met die Schepen anckeren / een half myl van de Ree van Angra, by twee kleyne Eylandekens/welcke ligghen ontrent een Bas schoot van het Eylandt / ende zyn vol Geyten / Bocken / ende Schapen / van de inwoonders van het Eylandt Tercera , dat dese Bootsghesellen wel wisten / waer door dat aen voeren met haer Boots / ligghende wel

De Engelsche nemen twee Scheps dicht by Tercera.

Oorsake waer om de Engelsche dees twee Scheps namé.

De gevanghen Engelschen vlieghen in een Boot en varé wegh.

De Engelsche halen bij twee Eylandekens menichte van Schapen en Geyten.

ghemackelijck aen het ancker / den gheheelen dagh/ ende haelden daer soo veel Schapen en Geyten af/als zy van doen hadden/ dat het die van de Stadt ende het Eylandt aen saghen/ sonder daer teghens te doen/ noch eens uyt te derven varen / aldus bleven alleenlycken die Stuerman ende Coopman van het selfde Enghels Schip aen landt/ die korts ghestelt hadden; Desen Stuerman hadde een Swagher/ zyn Huysvrouwen Broeder in Enghelandt/ die de tydinghe hoorden van het arresteerde ghevanghenis van zyn Swager/ heeft aen de Coninginne verworven dat hy mocht een Schip toe maecken / ende soecken zyn schade te verhalen op die Spaengiaerts / om eenighe van dien te krijghen/ tot rantsoen ende verlossinghe van zyn Swager/ die in Tercera (als gheseydt is/) ghevanghen was, Dese was den selfden / die de twee Spaensche Schepen voor ons ooghen nam/ staende den selfden Enghelschen Stuerman by een / siende het regiment aen: want myn speciael kennisse was, Die Schepen ghenomen wesende die over die 300. duysent Ducaten ryck waren/ sonden alle het volck aen landt/ behalven twee van de principaelste Edel-luyden / die hielt hy by hem / om door haer middel zyn Swagher te rantsoneren / ende sondt den Stuerman van de Indiaensche ghenomen Schepen / met een Brief aen de Gouverneur van Tercera , hem declarerende zyn intentie/ dat hy hem zyn Swagher soude leveren/ soo wilden hy die twee Edel-luyden los ende vry laten/ soo niet / meendese met hem naer Enghelandt te nemen / als hy dede : want den Gouverneur sulcks niet en begeerden te doen/ segghende : dat die selfde Edel-luyden sulcks mochten requireren aenden Coningh van Spaengien ; Desen Spaenschen Stuerman hadden wy by ons te gast/ in presentie van de Enghelschen Stuerman/ ende vertelden ons van haer vechten/ ende prees seer die ordinantie ende manier van het vechten van de Enghelschen/ ende oock dat zy met haer courtoiselyck geleeft hadden, Dese Engelsche Stuerman is oock noch upt eynde t wegh gheloopen/ met een Fransoys Schip/ sonder rantsoen ofte yet te betalen.

Wat Schip en wie dat de twee Spaensche nam.

Waer hy het volck van beyde de schepen.

Hy seyndt een Stuerman met een brief aen de Gouverneur van Tercera.

De Engelsche Stierman loopt wegh.

In de maent January Anno 1590. quam in Tercera een Schip alleen van Spaensch Indien/ende bracht tydinghe/ hoe datter een vloot van 100. Schepen gheschepdt waren van het vaste landt van Spaensch Indien/ ende waren met storen ghedreven op die Custe/ diemen heet de Florida am / waer zy alle ghebleben waren / ende dit Schip was daer alleenlyck af gecomen/ al waer greoten schat ende volck ghebleven is/ als men wel considereren mach/ in somma datter rekeninge ghemaeckt worde/ dat van ontrent 220. Schepen dieme wist voorseker gescheyden waren van nieuw Spaengien/ Santa Domingo, Havana, Cabo Verde, Brasilien, Guyne, &c. het jaer van 89. om naer Spaengien ende Portugael te komen/ en zynder maer veerthie oft vyfthien af in salvement ghekomen/ en alle die rest ghebleven/ soo verdroncken/ vergaen/ ende ghenomen.

Een Schip uyt Spaensch Indien brengt tyding datter 99. Schepen ontrent Florida gebleben zyn.

In de selfde maendt January quamen in Tercera van Sivilia vyfthien oft sesthien Schepen / waren meest Neerlanders Vlieboten, ende sommighe Bertoenen die daer toe ghearresteert waren / quamen vol Soldaten/ ende wel voorsien van alle munitie om het Silver

Op wat tyd dat de Convoy in Tercera quam om't Silver te convoyeren.

het Silver te laden/en Alvaro de Flores over te brenghen/door bevel vande Coningh/ende gelijck alst in dese tydt aldaer in de Eylanden altoos meest stormt ende onweer is / soo en dorsten die Haven ofte Zee niet wel kiesen: want waeyden eenen overgaenden grooten storm / soo dat sommighe Schepen die daer van haer gheanckert hadden / moesten van noots weghen hare masten kerven/ ende waren in duysent periculen van te verliesen / ende een Bischaps Schip van de compaengie/ smeet teghens de wal aen stucken: maer het volck berghden haer altemael/die ander schepen moesten de Zee houden / ende liepen verstroyt van malkanderen / daer haer die wint wilden heen werpen/tot den vyfthiendẽ vande [illegible]ende Martius / soo dat alle dese tydt nopt eenen dagh was om te moghen ankeren/ende op de Ree komen / soo dat zy groote miserien passeerden / ende ghenoech het Silver/ende die Eylanden verloeten ; dese tormenten wat over wesende / ghemoeten een cleyn Enghels Scheepken / van ontrent 20. vaten / het welcke door die groote windt alle zyn seylen niet voeren mocht / soo dat zy het over vielen/ende met gewelt in namen/ waer mede quamen naer die Zee toe ghestreecken/ met die Enghelsche vlagghe achter op het Schip / met soo grooten hooghmoet / al oft zy gheheel Enghelandt ghewonnen hadden: maer comende niet verre van de Ree om in te komen / quamen hem twee Enghelschen jachten by / die hem soo dapper wat achter gaven / dat zy altemael misericordia riepen/ ende souden se sonder twyfel ghenomen hebben / hadden zy hem een myl voorder in Zee ghehadt : maer om dat zy haer terstondt onder die fortresse van het Eylandt begaven/ die oock begosten te schieten / soo dat zy die Enghelschen moesten laten / ende liepen weer ter Zeewaert in/ ende hadden daer vyf of ses Man doot gheschoten, die ghenomen Engelschen saten altemael ghevangen aen boeyen/ twee en twee ghekoppelt / ende naer dat zy drie ofte vier daghen ghevanghen gheweest hadden/ soo was daer in het selfde Schip een Spaensch Vaendragher/ die een Broeder inde vloot van Enghelandt verlooren hadde/ ende wilde als nu zyn verlies wreecken/ ende zyn vromicheydt thoonen/ aende ghevangen ende ghebonden Engelschen die in het Schip waren / van het voorseyde Enghelsche jacht/ dat zy genomen hadden/heeft een Poingiaert ghenomen/ ende is beneden onder het verdeck ghegaen / daer die Enghelschen saten / ende heeft daer ses aende ryp doot ghesteecken/ ende twee ander dat siende / om van zyn handen niet te sterven/hebben malkanderen omhelst/ ende alsoo de armen om malkanderens lyf/ inde Zee ghesprongen/ ende alsoo verdroncken, dit feyt werde van alle die ander Spaengiaerts seer versoeyt/ende qualijck afghenomen / hebben den selven Vaendragher naer Lisbonen ghevangen ghebracht/ ende de Coningh sententieerden datmen hem naer Enghelande souden ghevanghen seynden/op dat daer die Conninginne met souden handelen na haer beliefen / dat noch van zyn vrienden verbeden wert / doch beval datmen hem sonder ghenade souden onthalsen: maer wesende op den goeden Vrydagh tot Lisbonẽ, hebben alle de ander Capiteynen ende bevelhebbers soo veel vercreghen / met bidden aen de Cardinael, dat hy't hem vergaf/welcke in het particulier hebbe willen verhalen/om datmẽ soude verstaen die bloetgierigheydt ende vromicheydt vande Spaengiaerts/ alsse yewers die over handt hebben.

Die selfde twee Enghelsche Schepen / die den Admirael van de vloot vervolchden / tot onder die fortresse/ als voorseydt is/ liepen ter Zeewaert in/ende genomen een ander Schip van de Spaengiaerts/van de selfde Armade/ dat oock met het onweder versteecken hadde gheweest / ende dit alleenlijck ghebrack daer van de gheheele vloot: want alle d'ander waren al weer op de Ree; Dit Schipken namen die Enghelschen/ende setten het volck altemael aen landt/ sonder yemant leet te doẽ aen haer persoonen: maer hadden zy gheweten van dat daer ghepasseert was/ met die ghenomen Enghelschen/ geloove wel sonden haer wel ghewroken hebben aende selfde/ ghelijck het oock daer naer meughen onnooselen heeft moeten vergelden ; Die Schipken dat die Enghelschen weerom namen / was het selfde dat in Tercera aen ghehouden ende geconfiskeert was van de Engelschen/die wegh liepen / als boven verhaelt is / ende was vercocht gheweest aen de Spaengiaerts / die daer van Spaensch Indien quamen / waren daer met naer San Lucas gheseylt / daer het van de Hertogh mede arresteerden/ om het Silver te halen/ om dat het een vermaert jacht van seylen was / wesende in zyn Meesters ofte Enghelschen handen: maer onder die Spaengiaerts handen wast die slimpste van alle de vloot/ waer door weder genomen wert/ende ghevoert naer Enghelandt / daer het zyn Heer en toebehoorder weder creegh/ die daer haer gissinghe weynigh op gemaeckt hadden.

Den neghenthienden Martius soo gingẽ die bovenghenoemde Schepen t'zeyl / wesende in ghetal neghenthiẽn / hebbende gheladen het Silver vande Coningh/ met den generael Alvaro de Flores de Quinones, ende zyn gheselschap/ altemael wel voorsien van alle nootdruft, munitie / ende Soldaten, ende geresolveert om haer te verweeren / ende te beschermen/ yet gemoetende tot den lesten Man toe/ als zy haer thoonden / ende hoe wel dat zy haren cours naer San Lucas namen: maer die wint dreef haer naer Lisbonen/ die scheen haer niet eracht te willen helpen / ende in salvement brenghen / hoe wel Alvaro de Flores jeghens weer ende winde naer San Lucas wilde: maer ghedwonghen wesende van de windt / ende van het reguerement van zyn compaengie / die hem protesteerden op alle schade ende interesse / waer mede is in de Revier van Lisbonen ghelooopen/ van waer het Silver over lande ghevoert wert naer Sevilien: want aen de Cabo de San Vincente, laghen twintigh Enghelsche Schepen / ende wachten op dese Armade / soo dat zy daer souden recht inde handen ghevallen hebben/ hadde haer die winde plaets ghegheven / ende mochten segghen dat die haer favorable reyse verleent hadden: want haddẽ zy d'Enghelschen ghemoet/souden groot perijckel ghepasseert hebben / ende misschien weynich afghecomen / naer die vrees die haer bevangen hadde/ om dat haer die fortuyn in als jegens liep / welcke ghenoech oorsaecke is om die Spaengiaerts beschroomt te maecken / ende te contrarie die Enghelschen die haer victorieus vinden / met een grooten hooghmoet/

stoutē

De gecomen Schepen lyden grooten noot vande storm/ sommige kerven haer masten.

De verstroyde Schepen nemẽ een cleyn Enghels Scheepken en brenghent tot Tercera.

Twee Engelsche jachten schieten tegen de Schepẽ in comen vã Tercera.

Een Spaensche vromicheydt teghens sommige ghevanghen Enghelschen.

Twee Engelschen sprongen in de Zee.

Wreetheit en boosheydt vande Spaenschen Vaendragher.

De Engelsche jachten nemẽ een Spaensch Schip/ ende seynden het volck aen landt.

Wat Schip dat het was dat de Engelschen namen.

Die wanneer de Schepẽ vã Tercera nae Lisbona t'seyl ginghen.

De windt brengt de Spaengiaerts teghen wil in behouden Haven.

Twintich Engelsche laghen by Cabo de Vincente en wachten de vloot.

stout ende tozaghtigh thoonen / siende dat alle hare aenslaghen geluckelijck af loopen / waer mede Heer ende Meester van de Zee zijn / ende op niemandt en passen / alst wel blijckt / ende men tonstdeels in dese memoriael verstaen mach.

Een Koet met een steert.

Inde maendt Martius Anno 90. worden ghesien in het Eylandt Tercera een Comeet / ofte Sterre met eenen steert / ende duerde 4. nachten lanck / streckende die steert naer het Zuyden.

Een Carveel vol lijftochten vergaet by Angra.

Inde maendt vande Meye / quam hier in Tercera in de Haven ofte Ree van Angra, een Carveel van het Eylandt Fayael, ghelanden met Ossen / Schapen / ende Hoenderen / ende ander lijftochten / en vol volcx / ende door tormenten brack het Roer / soo dat zy van de Zee ten ghesmeten worden / waer van verdroncken drie Kinderen / ende een minder Broeder / alle d'ander menschen berghden haer met swemmen / ende hulpe van het Landt / ende voorts alsé het Vee ende Hoenderen / quamen verdroncken aen landt / en den minder Broeder werden met grooter Processien ende Confen-hoeden begraven / ende hielden hem voor een Santo, om datmen hem doot vischte met zijn ghetijdboeck in zijn armen / waerom hem een yeghelijck voor een mirakel quam besien / met een groote offerande / om siel Missen te segghen.

Een minder Broeder verdroncken werdt heerlijck begraven.

Tijdinghen uyt Spaengien aende Gouverneur van 12. Enghelsche Schepen.

Den eersten Augustus quam schrijven aen de Gouverneur van Tercera, uyt Portugael ende Spaengien / hoe datter over twee jaren verleden uyt Enghelandt ghesylt waren / 12. wel gheammonteerde Schepen / met resolutie te reysen seven van dien naer Portugaels Indien / ende d'ander vijf naer Malacca, van welcke vijf zijn ghebleven twee / in het passeren vande Estrecho van Magallianes, ende die resterende drie zijn by het landt van Malacca ghelooppen : maer wat zy daer uyt gherecht hebben / en was geen schrijven af / d'ander seven zijn ghepasseert die Cabo de bona Esperança, ende ghearriveert in Indien / ende liepen naer die Custe van Malabar, al waer namen ses Fusten van de selfde Malabaren : maer lieten die weer loopen / desghelijcks namen twee Galeyen van de Turcken / die uyt die Estrecho van Mecca, ofte het roode Meer quamen / die zy oock weder haren sack gaven / ende hebben haer Schepen ghelanden met Speceryen / ende zijn weder deur ghegaen / vervolghende haren wegh : maer waer ende op wat plaetsen dat zy die ladinghe ghedaen hebben / en hebbe noyt die claerheydt komen weten / dan alleenlijck dat dit aldus gheschreven is ghewesst van de Gouverneur van Indien / ende ghesonden over landt naer Venetien / ende van daer naer Madrid.

De Engelsche nemé 2 Turcsche Galeyen die uyt 't roode Meer quamen.

Die van Tercera crijghen 20. Engelsche Schepen int ghesicht / daer Furbischer overste van was, om de wacht op de vlote van Spaensche Indien, de Enghelschen senden een gesante met een Trompetter aen die van 't Eylandt Fayael / waer door sy schieten.

Den sevensten Augustus / soo quamen in 't gesicht van Tercera een Armade van de Enghelschen / warm in als twintigh Schepen / ende vijf van dien Conincgins Schepé / waer van was overste eenen Marten Furbischer, ghelijck wy daer naer verstonden / ende quamen met intentie om te verwachten die vlote van Spaensche Indien / ende die Schepen van ander weghen van westen / het welcke die van het Eylandt in groote bereetheydt stelden / ende die van het Eylandt Fayael principalijck : want die Enghelschen sonden daer een Trompetter aende Gouverneur / en deden hem eysschen Wijn in vleysch / ende ander lijftochten / om haer gelt / ende met goede vrientschap ; die van Fayael en gavense niet alleen gheen ghehoor : maer schoten daer en boven den Ambassaet ofte Trompetter doot / dat die Enghelschen seer qualijck namen / ende ontboden haer dat zy souden op haer hoede wesen : want zy meenden haer te komen besoecken / wast haer lief ofte leet / den Gouverneur dede haer antwoorden dat hy daer was van zijn Mayesteyt van Spaengien weghen / ende dat hy zijn best soude doen / om dat te beschermen / ghelijck hy gheobligeert was : maer daer en volchden niet naer / doch die van het Fayael waren wel dapper bevreest / ende deden aen die van Tercera assistentie eysschen / ende die van Tercera sonden haer sommighe Barcken met Buscruyt / en ander munitie van oorloghe / oock veel Busschuyt / en ander nootsakelijcke dinghen.

Den dertighsten Augustus creghen sekere tijdinghe uyt Portugael / hoe datter uyt die Carunho waren ghevaren tachtentich Schepen met victualie / munitie / ghelt / ende Soldaten / naer die Custe van Bertangien / tot assistentie van de Catholijcken / ende Liguers van Vranckrijck / teghens de Coningh van Naverre.

Come tijdinge datter 80. Schepen met victualie ende anders / tot assistentie vã de Liguers / teghé Navarre uyt de Carungia ghevaren waren.

Op den selfden tijdt komende twee Neerlandtsche Hulcken uyt Portugael naer Tercera, vonden ter halver Zee vier Conincgins Schepen / waer van was overste Meester Iohan Harckles, dese haelden die Hulcken aen : maer lieten haer weer los / sonder yet te misdoen / welcke gaven tijdinghe hoe dat elck Schip hadde by de 80. stucken gheschuts op / ende dat Capiteyn Drake lagh in het Canael van Engelandt / met veertigh Schepen / wachtende op die Armade van de Carungia ; ende oock lagen aen de Cabo de San Vincente, ander thien Enghelsche Schepen / om ofter eenighe Schepen effschapeerden van de Eylanden / die aldaer waer te nemen ; met dese tijdinghe bleven die van de Eylanden wel dapper verbaest : want vreesden soo zy die Spaensche vlote misten / ende gheen buyt en creghen / dat zy 't dan op die Eylanden souden willen verhalen / om niet ledigh thuys te keeren waer door dappere ende ghestadighe wacht hielden / met alsé aende Coningh van datter passeerden.

2. Hulcken brengẽ tijdinge van de 4 Coningins Schepẽ elck op hebbẽ 80 stucken gheschuts.

Houden dapper wacht op Tercera.

Ten eersten September quam in het Eylande San Michiel, een Portugeers jacht van Bresilien / uyt die Haven van Pernanbuco, die bracht tijdinghe hoe dat in Pernanbuco ghearriveert was / den Admirael vande vlote van Portugaels Indien / ende om dat hy 't Eylandt van Santa Helena ghemist hadde / moest ten noots weghen Pernanbuco nemen / hoe wel dat de Coningh sulcks op groote pene verbiet / om die vreesen die de Schepen beschadighen ; Dese Admirael met namen Bernaldijn Rybeiro, was het verleden jaer van 89. uyt Lisbonen naer Indien gheschepen met vijf Schepen / waer van maer vier in Indien quamen / ende van het vijfde en is noyt meer tijdinghe af ghewesst / vermoeden dat het verloren is ; de ander vier quamen behouden in Portugael / hoe wel dat den Admirael seer schadeloos quam / om dat hem twee Enghelsche jachten ghemoeten / die langhe tijdt jeghens hem vochten / ende dooden hem veel volcks / doch is behouden over ghecomen.

Een Barcke brẽgt tydinge van de Admirael van de vlote van oost Indien.

4. Schepẽ van oost Indien comen te Lisbona / daer de Admirael seer beschadicht is quam door 't bestormen der Enghelschen.

Den vijfden van de selfde maendt / quam in Tercera een Carveel van het Eylandt de Corvo,

Beroofde vengē tydinghe tot Tercera vande Engelschen/ en hoe sterck dat zy zijn.

Corvo, ende dracht wel vyftigh persoonen die berooft waren vande Enghelschen/ die zy op de Corvo aen gheset hadden / ende waren van een Schip van Spaensch Indien/ gaven tydinghe hoe dat (behalven haer) die Enghelschen noch ander vier Schepen genomen hadden/ ende een Carveel met des Coninghs van Spaengien advyse/ door de Schepē van Portugaels Indien / ende waren wel by de veertigh Enghelsche Schepen vergaert/ met die zy genomen hadden/ soo dat haer niet een Barck en ontginck / oft het quam haer al in handen / waerom die Schepen van Portugaels Indien / en dorsten die Eplanden niet besoecken / dan liepen in de hooghte van 40. ende 42. graden en van daer naer Lisbonen/ schouwende desghelycks die Cabo de San Vincente, sonder dat hadden qualyck behouden reys konnen doen: want het oder al bedeckt was van de Enghelschen/ waer door de

De Coningh beveelt de vloot in Havana te blyvē om de Engelschen.

Coningh dede de vlote adviserē/ die in de Havana lagh van Spaenschs Indien/ om naer Spaengien te komen / dat zy daer dat jaer souden vertoeven/ tot het ander jaer / om het perijckel dat daer was van de Enghelschen/ welcke was tot grootē achterdeel en onkostē van de selfde vlote: want die Schepen daer ligghen en vergaen/ en eten malcanderen op door de menichte van het volck/ ende gebreck van alle dinghen/ soo daeter veel Schepen een ende een haer liever wilden adventueren / dan daer te ligghen wachten / die altesamen in de

De Engelsche doen groote schade onder de Spaensche vloot.

Enghelschen handen raeckten/ waer van deel van het volck op het Eplandt Tercera ghebracht wert / daer in een eenen gheheelen dagh anders niet en siet/ als gherooft volck comē/ van d'een Schip door en d'ander naer / dat een jammer om sien is / die dan niet en doen dan vervloecken die Enghelschen / ende haer fortuyn / ende die gheen die oorsake hebben gheweest/ d'Enghelschen tot oorloghe te verwecken/ ende van de weynighe remedie die daer des Coninghs Officieren van Spaengien in stellen.

Den 19. van de selfde maendt / quam in

Een Cardinael comt tot Tercera om 't ghesalveerde goet te Schepe &c.

Tercera een Carveel van Lisbonen / met een Officier van des Coninghs weghen / om te doen laden het ghesalveert goet / ende Specerien van het Schip van Malacca, waer om wy daer laghen en wachten / ende vaer was uyt we Carunba vertrocken Don Alonso de Bassan, met veertigh groote oorlochs Schepen/ om te komen aende Eplanden / die vlote von Spaenschs ende Portugaels Indien te

De vloot ghesonden om de Spaensche vloot te conboyeren.

verwachten / en souden met een het goet van het Schip van Malacca laden ende convoyeren/ tot die Revier van Lisbonen: maer wesende sommighe voghen ander weghen / altoos met contrarie windt / en consten aen de Eplanden niet comen / van alleenlyck twee Schepen / die van de Armade versteken waren, doen dese de Armade inde Eplanden niet en vonden / zijn weder ghekeert om haer te soecken / binnen dese tyden veranderden den Coningh van sin ende raet / en heeft die vlote van Indien doen vertoeven/ als ghesepdt is/

De gesonden vloot wederom ontboden sonder yet uyt te rechten.

waerom veden adviseren aen Don Alonso de Bassan, dat hy weder soude keeren naer die Carungia, dat hy terstondt dede sonder yet uyt te rechten / noch eens aen de Eplanden te ghenaken / dan alleenlyck die voorsepde twee Schepen / wel wetende dat die Enghelschen by het Eplandt de Corvo laghen: maer en besochtense niet eens / liepen weder in de Haven van de Carunda, al waer zy dan dit jaer niet eens weer uyt en kesen / waer mede ons goet te schepen/ van het Schip van Malacca, weer opgeschorst wert/ tot een ander conjunctie/ en moesten patiëntie hebben per fors.

Den 23. Octobris quam in Tercera een Carveel/ met advys uyt Lisbonen / brenghende eydinghs hoe dat van dyf Schepen/ die vā dat selfde jaer van 90. uyt Lisbonen nae Indien ghevaren waren / de vier waren wederom ghekeert in Portugael / naer dat zy vier

Tydinghe in Tercera vā de Indische vloot.

Maenden uyt hadden gheweest/ ende den Admirael / waer op den Viçorey Mathias Dalburkercke was / die alleenlyck ghepasseert was naer Indien/ ghelyckmen naemaels tydinghe vande selfde over landt creegh/ wesende wel elf maenden onder weegh sonder landt te sien / ende quamen met groote desolatie tot Malacca, ende hem waren af ghestorven 280.

Op een Schip storven nae Indien varēde 280. menschen.

persoonen/ nae inhouden van een memoriael/ dien hy selfs ghescreven hadde aende Cardinael tot Lisbonen / met name ende toename van de overleden persoonen / niet het succes van alle zijn trabalio/ ende miserie die zy ghepasseert hadden / welcke was alleenlyck ghescriet/ om dat hy het Governement van Indien niet en soude verliesen/ waeromme ghesworen hadde te blyven/ ofte in Indien te komen/ ghelijck hy oock dede tot achterdeel van

Oorsaecken waerom den Gouverneur alleen voort voer na Indiē.

zijn mede ghesellen/ die het met haer leven becoopen moesten/ ende dat door ghebrecks halven/ als men ghenoech kan vermoeden: want hy wist wel/ hadden zy weer naer Portugael ghekeert / als d'ander Schepen / souden ghecasseert hebben geworden / van zijn regeringhe van Indien / om datmen van hem dapper begost te murmureren / van zijn vermetenheydt ende hoveerdye / onder andere eeren hadden doen schilderen achter aent schip/

Een schilderye achter tschip vande Gouverneur.

boven die Galerye/ die Fortuyn/ ende zijn selven daer by/ met een stock in zijn handt / als dreyghende die Fortuyn met dese woorden: Queroque Vencas; dat is: ick wil dat ghy verwint/ dat van de Cardinael/ ende anderen Edelen die hem gheleyden / om hem te eeren tot den het selfde Schip / die het selfde lasen/ ghehouden wert voor een hoveerdighe sotticheydt/ het welcke met vreemts en is onder die Natie van Portugael: want en oeten altoos boden olle ander de Sot uyt de mauwe laten dycken / principaelyck als zy eenich bevel

Verhael vāde Gouverneurs manieren, eer hy Gouverneur was.

hebben: want dese Mathias Dalbarkercke hebbe ick ghekent in Indien / wesende Soldaet ende Capiteyn/ ende was gheacht en geestimeert voor een van de beste / ende van een yeghelyck seer bemint: want beweeg hem seer ootmoedigh met een yeder/ soo dat zy alle seer haeckten naer hem/ om Viçorey te wesen: maer doen hy nu vande Coningh die Pa-

Oorsaeck van de veranderinge vande Gouverneur.

tente ende volle macht van het Governemēt verkregen hadde /, veranderden soo van conditie/ dat zy hem al begosten te vreesen ende te lasteren/ door zijn opghebalsentheyt/ al eer hy uyt Lisbonen t'seyl ginck / ghelyckmen dickwils aen veel persoonen siet ghescheiden/ di verhoginghe van state en officien.

Den 20. January Anno 1591. quam in

Tydinge dat d'Engelschen een Schip genomē hadden.

Tercera advys van Portugael / hoe dat die Enghelschen ghenomen hadden een Schip/ dat die Coningh naer Portugaels Indien sondt / met advys voor die Viçorey van het weder keeren van de Schepen / ende om dat die Schepen wederom waren gheroomen/ soo was dit Schip, soo vol goets ghestouwt / als

gaen

gaen mocht / ende hadden alleenlyck in contant ghelt 500. duysent Ducaten / in Realen van achten / behalven ander waren / liep die Revier uyt van Lisbonen/ de maent van November van het jaer 90. en ghemoeten die Enghelschen/ daer het een wyl met vocht: maer wert in't leste ghenomen / ende naer Enghelandt ghebracht / met het volck met al/ doch werden aldaer vry ende los ghegheven / haer persoonen alleenlyck / ende quamen tot Lisbonen/ al waer die Capiteyn gevangen wert: maer hy gaf zyn ontschult / en werden weder los ghelaten/ al waer ick hem selfs ghesprochen hebbe / die't ons vertelde; Desghelycks namen inde selfde tydt een Schip dat van de Myna quam met Gout gheladen/ ende noch twee Schepen die met Peper ende Speceryen naer Italien souden varen/ weert wesende die Peper alleenlyck 170. duysent Ducaten/ alle welcke worden naer Enghelandt ghebracht/ en vry buyt ghemaeckt.

Waerdye vant ghenomen Schip.

De Capiteyn van 't genomẽ Schip wert ghevanghen.

Noch 2. schepen vande Enghelschen ghenomen.

Inde Maendt van Julius Anno 91. soo isser een aertbevinghe gheweest in het Eylant van Sante Michiel, welcke duerden van de 26. tot den 12. Augustus / soo dat van alle dese tydt / niemande en dorst inde huysen blyven/ ende vloden altemael in't Velt / met vasten en bidden / ende groote ghekerm: want daer vielen veel huysen ter neder / ende een Stadt ghenaemt Villa Francka, worden bynaer gheheel gherafeert/ alle die Cloosters ende Huysen onder die voet/ waer sommigh volck versmoorden/ het landt is op sommige plaeefen op ghegaen/ ende die Clippen van de een plaets op d'ander verandert / en sommighe gheberghten ghevallen ende gherafeert/ en was soo grooten schuddinghe ende beven/ dat die Schepen die op de Reet laghen / ende die Zee beefden ende schudden/ al oft hem die werelt wilden om keeren; oock soo isser een Fonteyn uyt d'aerde ghesprongen / die vier daghen vloeyden seer schoon ende claer water/ en daer naer weer toe stopte, Desgelycks hoorden men soo grooten gherucht van Donder/ ende geraes onder die aerde/ dat het scheẽ alle die Duyvelen daer vergadert te wesen/ soo datter veel van vreesen beswymden ende storven; Desghelycks beefden het Eylandt Tercera tot viermaels toe / dat het scheẽ hem om te keeren: maer daer en gheschiede sonderlingh gheen schade; Dese aertbevinghe is in dese Eylanden seer ghemeen/ soo dat twintigh jaer door dees tyde / ghescheden een ander aertbevinghe / dat eenen hooghen bergh/ welcke leyde op de selfde Stadt von Villa Francka, boven verhaelt/ half af storten/ ende bedeckten die gheheele Stadt met aerde/ ende versmoorden veel menschen.

Een groote aertbevinghe/ in't Eylandt S. Michiel.

Villa Franca valt door de aertbevinghe neer/ en daer veel volcks.

Groote Donder ende Blixem.

Groote aertbevinghe in Tercera.

Den 25. Augustus is ghecomen in Tercera des Coninghs Armade uyt Farol, wesende in als 30. groote Schepen/ so Biscayers als Portugesen en Spaengiaerts / ende noch thien duytsche Vlieboten/ die in Lisbonen gearresteert waren / om de Coningh te dienen/ behalven ander cleyne jachten ende Pataxos, die quamen tot dienste vande Armade/ om af en aen te loopen / ende alle dinghen te ontdecken; Dese Armade quam om te verwachten en te convoyeren die vlote van Spaensch Indien/ ende die Vlieboten waren gheordineert om in die wederom reys het goet van het verloren Schip van Malacca in Tercera te laden/ ende dat te convoyeren tot Lisbonen.

Tijt wanneer de Coninghs Armade in Tercera quã.

Oorsaeck waerom de Armade in Tercera quam.

Den 13. September is die voorseyde Armade ghecomen by het Eylandt vande Corvo, al waer laghen die Enghelschen met ontrent sesthien Schepen / ende verwachten die Spaensche vlote / waer van sommighe ofte meesten deel ghecomen waren / ende hadden daer al eenen hoop af ghenomen, als zy nu des Coninghs Armade saghen / die so machtich was/ heeft den Admirael Thomas Hauwer, overste van de Enghelschen / bevolen datmen geen Schepen en souden aen vallen/ noch van hem scheyden/ sonder zyn bevel/ des niet jeghenstaende / soo is den Vice-admirael Richert Groenvelt, met het Schip Revengo ghenaemt/ gheloopen onder alle die Spaẽsche Armade / ende heeft rontom af gheschoten/ ende groote schade ghedaen / meynende dat hem die ander van zyn compaengie ghevolcht souden hebben/ dat zy niet en deden/ dã lieten hem inde noot/ en gingen duer / d'oorsake daer van en weet men niet, Dit die Spaengiaerts siende / klampten hem met seven oft acht Schepen tessens aen boort/ ende hy hiele noch alsoo teghens / al vechtende / meer als twaelf uren lanck / ende schoot twee Schepen in de grondt/ te weten: een dubbelt Vlieboot/ dat noch spelderniew was/ van ses hondert vaten / ende was den Admirael van de Vlieboten / het ander was een Bischayers Schip: maer zijn in het leste overweldicht/ duer die menichte/ ende hebbent in genomen/ ghenoech met haren schade: want hadden verloren / so verdroncken als inde furye doot ghebleven/ over die 400. persoonen/ ende van de Enghelschen by de hondert / wesende den selfden Groenvelt binnen in zyn hersenen geschoten/ waer van daer naer storf, Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden wert van de Spaensche Chirurgyn: maer Don Alonso en wilden hem noyt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Eel-mannen quamen heen visiteren ende troosten in zyn ongheluck / ende waren verwondert van zyn stantvastichheydt / ende groot hert: want en bewees noyt eenich ghelaet van flauwicheydt/ noch veranderinghe van wesen / ende ghevoelende die ure ghecomen wesende, van zyn doot/ heeft in Spaẽsch ghesepdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van geest: want volyndende myn leven als een goedt Soldaet toe behoort / die ghevochten heeft voor zyn landt/ Conninginne/ ghelooft/ ende eere/ waer mede myn siele vrolyc uyt dit lichaem schept/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vroom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy gheobligeert was: maer die ander van myn compaengie/ hebbẽ ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle hare leven sullen gevituperert werden / ende eene eeuwelycke schandelycke naem nae laten / dese woorden voleyndt wesende / heeft zynen gheest ghegheven / met een groote standvasticheyt / soo datmen noyt eenighe wesentlycke veranderinghe aen hem konste bemercken / van beswaernisse / doot wesende / is terstondt inde Zee ghewórpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende ryck Eelman in Enghelandt / en hadden groote jaerlycxe incoensten / van zyn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende gheaffectioneert tot oorloge ende

Wanneer dat de vlote in Corvo quam.

De Vice-Admirael vande Enghelschen loopt alleen onder de Spaẽsche vloot.

Vertellingh wat hy uytrechte/ en hoe hy verwonnen werd.

Den Vice-admirael gheschoten.

Verhael vande leste woorden van Richert Groenvelt/ Vice-admirael vande Enghelschen.

Richarts groote stantvastichept.

tyrannie

tyrannie / soo dat hy uyt zyn eyghen motyf/ hem offreteerden tot des Conincks dienst/ soo dat hy veel vrome feyten bedreven hadde/ ende was seer ontsien in alle die Eylanden/ ende van een yegelyck bekent/ doch was wreet van conditie/ waerom hem zyn eyghen volck haten/ om zyn tyrannicheydt/ ende ontsaghen hem grootelycks: want doe zy eerst inde vlote ofte de Armade quamen / hadden altoos haer groot seyl enden rant/ ende enochten ghemackelyck ghenoech ontseylt hebben: want was een van de beseylste Schepen van Enghelandt, Die Schipper siende dat haer d'ander gheselschap niet en volchden/ beval men soude het groot seyl los snyden om te ontseylen: maer Groenvelt dreychden hem/ ende al die in het Schip waren / soo daer yemandt handt aen sloech/ dat hyse soude doen op hanghen / door welcke oorsake moesten vechten/ ende genomen werden/ hy was soo hart van complexie dat het altemet ghebuerden als hy d'ander Capiteynen by hem te gast hadde/ dat hy voor een fraeycheyt/ drie ofte vier Roemers die Wyn uytghedroncken hebbende/ de Roemer tusschen zyn tanden nam / ende aenstucken knaeuden / ende alsoo in swelchden/ dat hem het bloet uyt de mont uyt liep/ sonder daer eenigh letsel meer af te hebben / ghelyck my gheloofweerdighe persoonen vertrouwen hebben/ die het hem selven sien doen hebben/ by meenighe reysen; Die overghebleven Enghelschen / te weten / die Capiteyn van de infanterye/ ofte Soldaten op het selfde Schip/ ende die Schipper / ende ander / worden ghedeelt op die Schepen/ die zy genomen hadden/ ende daer souden hy naer een nieuw ghevecht op gheresen hebben/ tusschen die Bisschapers ende Portugesen : want elck wilde die eere hebben van die het eerst aen boort gheclamt hadden/ soo datter groote questie ende geschille om was: want d'een nam die vlagghen/ d'ander die Standarten / ende de Capiteyn/ ende soo hielt een yegelyck het zyn, Die schepen die zy geabordeert hadden/ waren gants ende gheheel ontstelt en ghebroken/ ende hadden veel ghequetsten/ waeromme ghedwonghen waren te comen aen het Eylandt Tercera, om haer weder te repareren / daer comende/ door nieuwicheyt ginck ick met myn Camarade die Schepen besien/ om te vernemen hoe het gepasseert was / ende quamen by't schip/ welcke was eenen grooten Bischaper/ een vā de twaelf Apostelen / wiens Capiteyn was eenen ghenaemt Bertandono, die Generael gheweest hadde vande Bischapers/ inde vloot naer Enghelandt, dese ons siende heeft ons boven inde Galerye doen roepen/ alwaer ons vrientlyck ontfinck ende nooden : want sat en hielt noch maeltydt / met den ghevanghen Enghelschen Capiteyn / die by hem sat en at/ in't swert seer wel ghereet: maer en wist ons niet te vertellen: want anders gheen spraeck en konst/ als Enghels ende Latyn/ het welcke Bartandono oock een weynich sprack/ hy verworf vande Goverineur, dat hy aen landt mochte komen / met zyn ghewèer op zyn zyde/ ende was in ons logement/ by een Engelsman/ die op het Eyland onthouden was van het Schip/ waer van die Bootsghesellē wech waren gheloopen als voren ghesepdt is, Den Goverineur van Tercera noodē hem te gast/ ende deden hem veel eere aen, Desghelycks quam die Schipper aen lande/ met oorlof vā Bartendono, ende was in ons logement/ had-

Richart was door zyn dadē seer ontsien.

Onsaet waer om hy gehaet weert.

Wonderlijcke harde complexie van Richart Groenvelt.

De overghebleve Engelschen werden op de Schepē verdeelt.

Twist tusschē de Bischayers ende Portugesen.

En loopt met 't veroverde Schip nae Tercera.

Ian Huyghen gaet in't schip vande Capiteyn Bartendono etc.

De ghevangē Enghelsche Capiteyn gaet te lande.

den wel thien oft twaelf wonden ende quetsueren / soo op het hooft als in het lyf / waer van daer naer tusschen d'Eylanden ende Lisbonen ghestorven is, De Capiteyn schreef eenen brief / waer inne verhaelden alle die gheschiedenisse in het particulier/ eñ liet dien aenden voorseyden Enghels Coopman / die met ons ghelogeert was / om die te bestellen aenden Admirael van Enghelandt, Dese Capiteyn daer naer tot Lisbonen comende / worden wel ontfangen/ ende gants niet misdaen: maer met goet ghelep ghesonden naer Sentuval, ende alsoo weder naer Engelandt/ met alle d'ander ghevanghen Enghelschen.

Die Spaensche Armade bleef by het Eylandt de Corvo, om die rest van de vlote te vergaderen/ tot het leste van September/ soo datter by een quamen over die 140. Schepē/ soo vande Indiaensche vlote / als vande Armade/ dus by den anderen wesende/ om alsoo in goeder gheselschap weder naer Tercera te comen / soo isser metter haest ende subytelyck een soo grooten storm ende onweer op ghecomen/ dat die van de Eylanden affirmeeren/ by menschen ghedencken sulcks noyt te voren ghesien / noch ghehoort en hebben : want t'en scheen anders niet dan of de Zee het Eylandt Tercera souden in ghesswolgen hebben: want het water spronck boven op die Clippen ende het land/ dat so hooch is/ dat het een grouwel is om af te sien / op dese plaetsen quam de Zee ende worden levende Visschen op geworpen / en dese tormente en was niet alleen een ofte twee daghen met eenen winde : maer seven ofte acht daghen gheduerende / loopende de wint het Compas wel tweemaels om / eñ al even ghestadigh / met eenen ghedurighen tempeest ende onweer / dat het een verschricken om hooren was / van wy die op het land stonden / hoe veel te meer die in de Schepen op de Zee swermden / soo dat alleenlyck op de Custe ende Clippen / rontom van het Eylandt Tercera bleven / over die twaelf Schepen/ ende dat niet alleenlyck van d'een zyde/ ofte een plaets van het Eylandt : maer rontom op alle hoecken ende plaetsen/ soo datmen anders niet en hoorden dan claghen / cryten/ en kermen / ende segghen / daer is een Schip aen de Clippe aen stucken gheloopen/ ende daer een ander / ende alle het Volck verdroncken/ soo datmen wel twintigh dagen naer dit torment / anders niet en deden als dooden menschen visschen/ die aende Clippen eñ stranden quamen ghedreven, onder dese was oock het ghenomen Enghels Schip de Revenge, het welcke bleef op een Clippe dicht aende Custe van Tercera, soo dat het in hondert stucken te gronde ginck/ hadden 70. Mannen op/ soo Gallegos/ Bischapers / ende noch sommighe ghevangen Enghelschen/ van alle dese quam daer maer een levent die Steen-rootsen opgheklommen / met het lyf ende hooft gants aen stucken / ende vol doode wonden/ van het stoten aende Clippen / dese comende op't land gaf die tydenghe / ende eyschte datmen hem biechten wilden/ ende is terstont daer nae gestorven, Dit Schip Revenge haddē seer veel schoone Metalen stucken op/ die alle te gront ginghen/ die die van het Eylande noch hoopten / teghens de Somer uyt te halen ; Onder dese schepen die op Tercera bleven/ was oock een Vlieboot vande ghearresteerde van Portugael/ ghenaemt die witte Duyve / Schipper Cornelis Maertensz. van Schiedam/ in

Hollandt

De Capiteyn sterft tusschen d'Eylanden eñ Lisbonen.

Waer de Spaēsche Armade vergaderden.

Een grouwelijcke storm by Tercera.

Hoe lange desen storm aengehouden heeft.

12. Schepen blyven om Tercera/ door dese storm.

't Ghenomen Engels Schip stoot aen stucken/ en gaet te gront.

Een Enghels comt met veel perijckel te lande.

Een Schip van Schiedam komt aen Tercera.

Hollandt, Dese hebbende bynde hondert Soldaten op / ghelyck zy altemael deden / ende overweldicht wesende van zyn Capiteyn / soo dat hy noch den zynen / gants gheen ghebiet in het Schip en hadde / loopende met vn eorment hier en daer op Gods ghenade / quamē in het ghesicht van't Eylandt Tercera, welcke die Spaengiaerts siende / meenden dat alle haer salvation stont naer het Eylandt te loopen / ende bedwonghen den Schipper ende Bootsghesellen, dat zy naer het landt souden stieren / hoe wel dat den Schipper sulcks teghensprack / segghende: dat het hare ghewisse verlies was / ende gheheele verderffenis. maer die Capiteyn heeft hem ghestholden door een dronckaert ende Ketter / ende met eenen stock ghesmeten / dat hy soude doen dat hy hem beveelden, Dit die Schipper siende / ende ghedwonghen wesende / heeft ghesepdt wel / aenghesien dat ghylieden alle om den hals wilt wesen / het kost my maer een lyf / en zyn daer alsoo met desperaetheyt op aen ghesepst / ende was aen de zyde van het Eylandt / daer't altemael louter steylen ende hooghe Clippen en Steen-rootsen zyn / als berghen / soo dat het een grouwel is om af te sien / al waer sommighe inwoonders stonden / met koorden / ende aen het eynde eenen stuck ghebonden / om alsoo het Volck toe te werpen / dat zy daer die handen aen mochten slaen: maer quamen weynich soo naer / waren al meest doot / ende in stucken eer zy aende wal ghenaeckten, Dit Schip aldus seylende / als ghesepdt is / comende dicht by de wal / is den Schipper / dat een out ende bedaecht Man was / gecomen by zynē Soon die met hem op het Schip was / ende hebben malcanderen omhelst / ende den lesten adieu ghesepdt / bevelende den ouden Vader den Soon / dat hy naer hem niet sien en souden / dan alleenlyck pretenderen om zyn lyf te berghen: want sepden hy / ghy zyt jonck ende moecht noch eenighe hoop hebben om het leven te berghen: maer aen my is weynich gheleghen; dit aldus seggende met overvloedich van tranen / als een yeder Vaderlycke hert / ende lants liefden by hem selven mach considereren / soo ist Schip aen de Clippen gheroenen / ende in stucken ghestooten / vallende den Vader aen d'een / ende de Soon aen de ander zyde / ende een yeghelyck heeft ghegrepen het eerste dat hem bynde hant quam: maer profiteerden weynigh: want die Zee was soo ontstelt ende ontsteken / dat zy meest al verdroncken / soo datter van alle het volck / maer veerthien oft vyfthien af quamen / ende die noch armen en beenen half ghebroken en uyt haer leden / waer onder was den Soon vande voorsepden Schipper / ende ander vier duytschen jongers / die reste van de Spaengiaerts ende Zee-volck / Capiteyn en Schipper / zyn daer ghebleven / wie en souden zyn hart niet weenen met dusdanige spectacle / en dat meer is / dat die principaelste oorsake daer van is / die beestichepdt ende onbedrevenhepdt vande Spaengiaerts / alsmen hier by ghenoech kan verstaen / waer by men kan considereren / dat het met die ander alsoo oock toe ghegaen is / als wy ghenoech blyckelyck voor ons oogen saghen / ende van de over ghebleven verstonden / ghelyck sulcks wel moghen ghetuyghen onse mede Patriotten / die haer in de selfde captivichepdt ende miserie vonden; Op d'ander Eylanden en was met min die schade als op Tercera: want op het Eyland San Iorgie bleven twee Schepen, op het Eylandt de Pico twee Schepen, op het Eylandt Gratiosa drie Schepen, ende behalven dese / soo quamē alomme tom aen de wallen vol stucken gedreven / soo dat die Zee over al bedeckt was / dat een afgrysen om sien was; Aen het Eylandt San Michiel bleven vier Schepen, en tusschen Tercera ende San Michiel waren der drie et grondt ghegaen / diemen sagh ende hoorden crpten / daermen niet een mensch af en berghden / ander liepen te Zeewaert in masteloos ende gants ontstelt / soo dat van de gheheele vloot ende Armade / van 140. Schepen die by den anderen waren: maer 32. oft 33. in Spaengien ende Portugael gearriveert zyn / ende die noch met sulcken miserie / schade ende moeyten / datter noyt twee ghelyck in en quamen / dan heden een / ende morgen een ander / alle d'ander zyn ghebleven / soo op die Eylanden / als in de Zee vergaen / een yeghelyck moch considereren die schade in de het verlies datter ghesschiet is / soo datmen wilde affirmeren dat het meer was / als het verlies van de Armade op Enghelandt / waer by men merckelycken ghenoech kan verstaen / dat het anders niet en is dan een loutere plaghe / ende Gods straffe voor de Spaengiaerts / ende moghen met recht wel segghen / dat het nemē van de revenge, dat is: de wraecke wel te recht op haer ghewroken worden / niet door menschen cracht: maer door Gods toe doen ende sterckte / gelyck als sommighe van haer openbaer sepden in Tercera, dat zy niet en geloofden ofte Godt wilde haer gants vernielen / ende dat hy die Ketters ende Lutrianen voorstondt, oock sepden dat naer dat zy het doode lyf van de Vice-admirael / Richart Groenvelt inde Zee ghewo rpen hadden / dat zy enckelyck gheloofden / dat ghelyck als den selfden een Duyvels geloof hadde / ende daerom die Duyvels hem ghelieſden / dat hy doen terstont is ghesoncken inden afgront van de Zee ende Helle / ende dat hy aldaer heeft verweckt alle die Duyvels / tot een wraecke van zyn doot / ende dat die alle dese tormenten en distructie ghedaen hadde onder die Spaegiaerden / om dat zy alleenlyck het Catholycke ende Roomsche ghelooſ door stouden / dese en dierghelycken blasphemien lieten zy openbaerlyck uyt hare monden gaen / sonder datter yemant was die haer in dese openbare laster Gods / ende valsche opinie berispte / dan meest alsulcks toe stonden / en affirmeerden alsoo waerachtich moeste wesen. Als een van dese Indiaensche vloten uyt met Spaengien schepden / soo bleven daer af met storm en torment 35. Schepen / die alles in de Zee verdroncken / wesende in compaengie 50. Schepen / soo datter vyfthien over bleven, Van de vlote van Santo Domingo bleven in het uytloopen van het Canael van Havana veerthiē Schepen, waer onder was den Admirael ende Vice-admirael, ende van Terra Firme van Indien / quamen twee Schepen met Silver ende Gout gheladen / die de Enghelschen namen / ende al eer die Armade van Spaengien by de Corvo quam / soo hadden die Enghelschen al over die twintigh Schepen by reysen genomen / soo van Santo Domingo, Indien / Brasilien / etc. ende al naer Enghelandt ghestuert waer by ghenoech blyckelyck is / datse Godt enckelyck wil plagen / ende haer gantschelyck verblint heeft / soo dat zy't noch niet eens en verstaen / en blyven al even opinacr:

maer

Hoe veel schepen datter by d'ander Eylands bleven.

Een Spaensch Capiteyn dwingt het Schip van Schiedam aen 't landt te loopen.

Op wat maniere die van Tercera 't ghebleven volck meenden te berghen.

Drie Schepen tusschen San Michiel ende Tercera gaen te gronde.

Van de vloot van 140. schepen comter maer 33. in Spaengien.

De Schipper neemt zyn afscheyt van zyn Soon.

Zy stooten teghen de Clippen aen stucken.

Wie en hoe veel datter vā dit Schip geberght werdē.

De Spaengiaerts segghē dat Godt haer vernielen wil en de Ketters een voorstaet.

Vaerde woorden van het sincken van Groenvelts lichaem inde Zee.

Wat d'oorsake is datter so veel duytsche menschē verdrencken ende blyven.

35. Schepen blyven op een reys in Spaensch Indien.

Van de vloot van S. Domingo bleven 14. Schepen.

De Engelsche nemen 20. Schepen vā de Spaensche Armade.

maer het is verlozen teghens Gode te stryden / ende op menschen deenust te bouwen: want zyn al fondamenten die op sandt ghetimmert zyn / ende met die windt ginder henen ghesmeten worden / als wy daghelycks ghenoech voor onse ooghen sien / ende nu binnen corten tyden herwaerts / merckelyck op veel plaetsen ghedleecken is / een yeghelyck mach hem aen zyn selven spieghelen / ende aen ons eyghen Vader-lande exempel nemen / soo dat wy sulcks niemant te wyten en hebben / dan onse eyghen sonden die ons soo verblinden / dat wy alle Gods benefitien ende weldaden vergheten / ende den Satan ende zyn jock onderdanigh blyven / waer van ons Godt onse ooghen ende herten wil openen / op dat wy alleenlyck moghen kennen onsen eenigen Heyl ende Salichmaker Christus / die ons alleen mach helpen / regieren / ende bewaren / ende onse saken eenen goeden uytganck geven; met dese distructie ende Succes / is weder achter ghebleven / die ladinghe ende schepinghe van het verlozen Schip van Malacca in Tercera, so dat wy moesten patientie hebben / ende verwachten ander oorden ende advys van zyn Mayesteyt van Spaengien.

Hy wyst ons op ons Vaderlandts / oorsaeck van straffe.

Oorsaeck van't achterblyven van't laden van't verdorven Schip.

Dit aldus ghepasseert wesende / ende siende die pachters van de Peper / ende die ander Coopliedden / die haer goeden in Tercera hadden / dan het verlozen Schip van Malacca, ende oock dat den hoop van de Armade ofte eenighe Schepen van des Coninghs wegen / gants te niet was / hebben ghereqereert aen zyn Mayesteyt / dat hy haer oorlof wilde gheven / om een yeghelyck zyn eyghen ende particulier goet te moghen brenghen op zyn eyghen avontuer ende kosten / het welck haer de Coningh door langhe bidden ghegunt heeft / midts dat een yeghelyck borgh soude stellen / die selfde goederen te leveren binnen 't huys van Indien te Lisbonen / tot voorseeckeringhe van zyn Tollen ende rechten / ende datmen haer aldaer in Tercera het goet souden leveren / met register / etc. Hier op hebben die Pachters van de Peper een Vlissingher bevracht / om alle het ghene dat haer aenginck van Naghelen / Noten / Massa ofte Muscaten bloemen / en ander Speceryen / nutsgaders veel ander Coopliedden ghelyckelyck het schip af ghevcerdicht / om alle het goet te halen / behalven die Peper / het welcke zy noch van de Coningh niet verwerven en konstē, dit voorseyde Schip is in Tercera ghearriveert / in't leste van de Maendt November / ende om dat het periculues was / om dat het in't leste van het jaer was / deden alle neersticheydt om het Schip te laden; want was nu alder veylichste van de Enghelschen / in somma het Schip gheladen wesende / met het meestendeel van't goet / behalven die Peper / die daer bleef / zyn te seyl ghegaen naer Lisbonen / passeerden sommighe cleyne tormenten / sonder yet te ghemoeten / van dicht by de Custe thien Hollandtsche Schepen / die met Coren naer Lyorna ende Italien seylden / zyn met Gods hulpe den 2. January Anno 1592. in de Revier van Lisbonen ghearriveert / wesende neghen jaren dat ick daer uyt ghescheyden was / al waer bleef myn dingen af veerdigen / tot die maent Julius / ende ben den 17. naer Setuval ghereyst / daer sommighe Hollandtsche Schepen laghen / waer inne ghegaen zy, ende ghescheyden uyt Setuval; Den 22. Julius nemende onsen cours na Hollande / wesende in compaengie twaelf Schepen / liepen ter Zee waert in / om dat wy contrarie windt hadden, Den 27. vanden selfden / hebbende eenen dwerganden storm / quamē een ander Schip aen boort / soo dat wy in hondert periculen waren van beyde te gronde te gaen / en ten scheelden geen span / dat wy malkanderen raeckten: maer Godt versachte / dat wy weder van malkanderen quamen / dat ons onmoghelyck scheen te wesen / soo dat de boegh-spriet van het ander Schip / stiet teghens onse Fock-ra / ende brack zynen boegh-spriet aen stucken / ende terstondt daer naer viel zyn Fock-mast daer hy over boort / ende moest die vloot verlaten / desghelycks een ander van onse compaengie worden leck / die wederom liep naer die Custe toe / al waer hy het Schip aende strant liep / om het volck te berghen / als wy naemaels verstonden / aldus bleven noch thien Schepē in compaengie.

Met wie dat zy het goet vā't verlorē schip thuys haeldē.

Op wat tydt dat se in Lisbona quamen.

Tydt dat hy reyst na Hollande.

Verhael van twee Schepen uyt haer hooghen vloot.

Den eersten Augustus / wesende 90. mylen te Zeewaert in / om dat ons die windt altoos contrarie was / onsen rechten cours te volgē / saghen wy vreemde Schepen: maer bleven weder uyt het ghesicht, Den vierden quamen ons weder drie Schepē onder die vloot / ende vermoeyden dat het Bisschapers waren / wy liepen naer haer toe / ende schoten sommighe schoten naer haer / waer mede ons verlieten; Den 16. gheduerende noch contrarie windt / ende om dat wy over de vyfthien Passagiers waren / begost onse victualie / ende principalyck den dranck te faelgeren / soo dat wy moesten regel stellen / ende het selfde met mate uytdeelen: want waren noch 120. mylen van Heysant / te Zeewaert / op 46. graden / datmen heet ter halver Zee, Den 18. creghen eenen stoorm / waer mede drie Schepen van onse vlote achter bleven / om dat zy ons niet volghen en mochtē; Den 24. wierpen het loot uyt ende vonden gront / waer mede groote blyschap in het Schip was: want was den inganck van het Canael / van Engelandt ende Vranckryck, Den 27. wesende in't Canael / quamen ons twee Enghelsche jachten onder die vloot besien: maer liepen weder naer die Custe van Enghelandt toe, Den 28. sagen landt te loefwaert / en was Goutsterre en Doortmuyen; Des anderen daeghs liepen voor by het Eylandt genaemt Wicht / loopende altoos langs die Custe, Den 30. quamen in de hoofden / alwaer lagh een Coninghs Schip op het ancker: maer haelden zyn ancker op / ende liep naer die Custe van Enghelandt toe / sonder ons te besoecken / ende wy setten by v' Gevere vier Mans op het landt / ende cregen terstont daer naer eenen harden windt / waer mede in de noorder Zee liepen / sonder aenstoot van yemant; Den eersten September wesende doncker weder / hadden altoos storm-weder uyt den noordtwesten / soo dat wy geen landt en konsten verkennen: maer op den avondt ghemoeten twee Schepen die van Oosten quamen / die seyden ons het landt verkent te hebben / te werē / Texel / ende bevalen ons dat wy haer volghen souden / waer mede wy het landt ontdeckten / ende was Vlie-landt maer meendē dat het Texel was / waer om en wilden d'ander Schepen niet volghen / deynden op aen / ende quamen soo dicht by de wal / dat wy in groot perijckel waren: want bekenden dat wy ons selven bedroghen hadden / ende sagen de ander Schepen eenen anderen cours naer Texel loopen / ende wy hadden de windt

Zy siet drie Schepen.

Zy crygē gebreck van de dranck op 46. graden wesende.

Op wat tyt datse in't Canael quamen.

Desghelyck by de Custe van Engelandt / en inde Noordt-Zee.

Zy comen by Texel / en konnē niet om de storm niet verkennen.

soo scherp

soo scherp/ende waren soo seer vervallen/ dat wy qualijcken van de leeger wal konsten comen/ende noch daer en boven creghen eenen subyten ende haestighen storm/ soo dat onsen Fock-mast schuerden/ wesende desghelijcks die groote mast er voren gheeracht/ waerom gants ghedeliberert waren/om aldaer op het ancker te ryden/ waer op onsen troost ende hope souden ghestaen hebben: maer God die versacht/soo dat die wint een weynich ruymde/ende deden noch so veel met groote moeyten ende sorghe/ dat wy recht onder den ondergang vande Son Texel in leyen/ sonder Lootsman: want door die harde winde en dorsten niet uyt comen/in somma zijn binnen ghecomen/ al waer wy met dancksegginghe tot God/ons ancker hebben uyt ghewurpen; Des smorghens wesende den tweeden September/willende onsen Constapel het geschut ontladen ende schoon maecken/ om voor die Stadt van blyschap te schieten/ so is het vier inde Lepel met cruyt ghecomen/in het laden/ ende heeft hem die rechter handt gheheel afghesprongen / ende op veel plaetsen van het lijf verbrant/waer ende onse blyschap weder vermindert/ende gants ghetempert wert.

Zy loopen sonder Lootsman in Texel.

Wat ongeluc dat een Constapel over quam, in het schoon maken van't geschut.

Den derden van de selfden/zy gegeten ē binnen die Stadt van Enckhuysen / alwaer ick hebbe gevonden Moeder/ Broeder/ende Suster in goeder ghesontheydt wesende derthien jaren min derde half maent/ dat ick daer van daen ghescheyden was/waer ende zy gelooft ende ghebenedyt die Heere ende almachtighe Godt / door zynen Sone Jesum Christum / wien alleen is die crachte/ eere/ende heerlyckheyde/ inder eeuwicheyt/ AMEN.

Jan Huyghen comt tot Enckhuysen.

FINIS.

REYS-GHESCHRIFT

Vande Navigatien der Portugaloysers in Orienten/ inhoudende de Zeevaert/ soo van Portugael naer Oost Indien/ als van Oost Indien weder naer Portugael;

Insgelijck van Portugaels Indien/ nae Malacca, China, Iapan, d'Eylanden van Iava ende Sunda, soo in't heen varen, als in't weder keeren, Item van China nae Spaenschs Indien/ ende wederom van daer nae China; Als oock van de gantsche Custen van Brasilien/ ende alle die Havens van dien; Item van't vaste lande/ ende die voor Eylanden (Las Antillas ghenaemt) van Spaenschs Indien/ met noch de Navigatie vande Cabo de Lopo Gonsalues, naer Angola toe aen de Custe van Æthiopien, Mitsgaders alle die Coursen/ Havens/ Eylanden/ diepten ende ondiepten/ sanden/ drooghten/ Riffen ende Clippen/ met die ghelegentheydt ende streckinghe van dien. Desghelijcks die tyden vanden jare dat de winden waeyen/ met die waerachtighe teeckenen ende kennisse van de tyden/ ende het weer/ wateren/ ende stroomen/ op alle die Orientaelsche Custen ende Havens/ ghelijck sulcks alles gheobserveert ende aen gheteyckent is/ van de Piloten ende s'Coninghs Stuer-luyden/ door de ghestadighe Navigatie/ ende experientie byde selfde ghedaen ende bevonden.

Alles seer ghetrouvvelijcken met grooter neersticheyt ende correctie by een vergadert, ende uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse ghemeene Nederlandtsche Tale ghetranslateert ende overgheset,

Door IAN HVYGHEN van LINSCHOTEN.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de oude Brugghe.

Anno M. D. XCV.

AENDEN HOOGH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN, Grave van Nassau, Catzenelleboghe, &c. Marquis vander Veere, ende Vlisinghen, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, West-vrieslandt, Zutphen, Vtrecht, ende Over-yssel; Admirael Generael vander Zee deser Nederlanden. Ende aen de Emtfesten, eersamen, Hoogh-gheleerden, wysen, ende voorsienighe Heeren, de Gecommitteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende West-vrieslandt.

HOe wel dat onder alle oeffeninghen daer de menschen haer meest mede generen, de Landt-winninghe de alderoutste, voornaemste, ende heerlickste altoos gheacht is geweest, nochtans soo dunct mijn (onder verbeteringhe) dat de Zeevaert niet sonder wichtighe reden, daer mede wel mach verghelecken, ende in ghelijcke weerden ghehouden werden, sonderlinghe soo wy op te gheleghentheyt der landen maer yet willen letten, het is wel waer dat door de Landtwinninghe des aertrijcks, vertichheydt moet uyt ghetrocken, ende alle nootdruft der menschen ghewonnen werden: maer door dien dat een landt (als den Poët seyt) niet alle dinck voortbrenght, ende seer weynich, ofte geen soo vruchtbaer ghevonden werden, die haer van alles tot maten soo besorgen mogen, of haer onthreeckt soo veel aen't een, als aen't andet overschiet; derhalven soo heeft de noot gheraden, elders onderstant des nootdrufts te soecken, het vvelcke kennelijck is dat noch overvloedigher, noch tot minder costen gheschieden can, dan door behulpsaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheyt van de Havenen ende Zee, welcke ongetwyfelt haer vernste ende wijtste verstreckt, ende ghemerckt dat des eene behoefticheydt uyt des anderen overvloet moet vervult werden, ten waer dat door de Scheepvaert tot zijn weerde ghebracht werde, dat een landtschappe in menichte overschiet, so souden, ofte veel landē ongebout blyven, ofte den Bou-man des arbeyts ten laesten verdrieren, waer aen't ghemeene welvaren soo veel gheleghen is, als inde noot ontset te werden; Ick bekenne hier jegens wel, dat de bouwerye min gevaerlijckheyts ende perijckels onderworpen is, dan dat verbetert de Scheepvaerte met menichte ende verscheydenheydt van waren, ende is allesins blijckelijck datse niet alleen inbrengt ruijmte ende welvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen gewelt te verdedigen; Die seer vermaerde rijckdommen ende pracht der Coninghen van Ægipten, zijn principalijcken uyter Zee ghaelt, Der Atheniënser macht bestont principalijcken in haer Schepen; Eñ wat heeft de Venetianen tot het jegenwoordich ghewelt ende heerlijckheyt gebracht, dan dat van Visschers geworden Schippers, ende allencxkens verder trachtende, Tracien, Sirien, ende Ægipten, als met een brugge aen haer oever hebben gebracht? Ende wy (des God gheloooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, siende merckelijck de welstant onses lieve Vaders landts, daer door veel verbetert ende verstijft te zijn; Blijft niet te min de Landtwinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt en weerde, alleen is van ons soo veel geseyt, om te bewysen dat uyt een heerlijck gemoet oock gedreven werden, ende nutbare ingesetenen zijn, die haer tot dienste van haer Vaders-landt, ofte des getrouwe Coopmans ter Zee generen, onder welcke der onseren moet, trouwe, ende geraddicheydt, mach hy anderen oock met recht wel ghepresen werden, ende om daer benevens loopender wyse te bedencken gheven, wat handel ende voordeel te

 verwachten

verwachten ſtaet, tot verbeteringhe vande ghemeene welvaert, uyt het heerlijck voornemen van uwe F. G. om t'onderſoecken de twyfelachtige enghte tuſſchen de Schitiſche ende Tartariſche Zee, 'twelcke teghen meenighe van veele ſoo geluckelijck volbracht, als wijſſelijck voor gheſlagen ende begonſt, ons alreede heeft opgedaen een gerade ende welhandelbare vaerte, tot aen de uyterſte ende rijckſte palen van Aſien, ende der Eylanden Oceâni, gelijck wy op onſe wedercomſte voor uwer F. G. door onderſtant des Eerentfeſten ende hoogh-gheleerden Heere D. François Maelſon, Raet van State neffens uwer Excel. verhopen in trouwe eñ waerheydt gerapporteert ende verthoont te hebben, ende eer langhe metter daer te ſullen ervinden, ende uyt ghewiſſe ervarentheyt onder uwe Princelijcke ende heerlijcke name, voor alle de vverelt te doen blijcken, Voor nu beraden zijnde, om mijn ſchuldige danckbaerheyt te bevvyſen, ende 'tnieuvve werck voorſtant te beradẽ, in druck te voorderen, het jegenwoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloyſers; Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere; Bidde onderdanelijck V. F. G. ende uwe E. willen haer dat middeler tijdt laten een onderpant zijn van mijn gantſwilligen dienſt ende genegentheyt, gelijck ick my oock anders niet laet, noch oyt heb gelaten voorſtaen, dan dattet inſonderheyt behoorde uvve F. G ende E. eygentlijck toegeſchreven en opgedragen te worden, ſoo yet daer in zy, dat eenigen tot vermakelijckheyt, of anderen tot onderrichtinge ſouden mogen ſtrecken, als onder der ſelver dienſt ende eerlijcke beſoldinghe eerſt voorden dach ghebracht, ſoo vant ick oock niet wien een beſchryvinge vande Zeevaert behoorlijcker mocht toegedocht werden, dan den genen die by haer ſelfs diens wetenſchap ende oordeel hebben, ende vvettelijcken beſtelt zijn, om de voorderinge ende de veylicheydt van dien te beſorghen, als wel gebleken is, dat in haer ghetrouwen dienſt een grooten deel des gemeene welvaerts beruſtende is; Ick bekenne geerne 'tſelve te gheringhe te zijn, om ſoo heerlijcke ende uyt-muntende name voor te wenden, dan vertrouwe my wat aen conſt ende cierlijckheyt ontbreeckt, inde welcke ick niet geoeffent en ben, dat 'tſelve bevonden ſal werden met gewiſſe ervarentheyts aenwyſinghe verbetert te zijn, mogende in goeder gewiſheyt verſekeren niet daerby gevoecht te hebben, dan dat ick ſelfs bevondẽ hebbe, ende van veel ende verſcheyden der cloeckſte Stuer-luyden in Ooſt Indien, ende elders wel ende wijſſelijck onderricht ben waer te zijn, vvaer mede mijn ſeer onderdanichlijck ghebiedende; Bidde gants hertelijcke den opperſten Coninck, V. F. G. Princelijcke ghemoet, heerlijcke voorſlagen, ende entreprinſen, ende Vaderlijcke ſorchvuldicheyt, Mitſgaders V. E. getrouvven arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te begh'nadigen, eñ ſtueren tot grootmakinghe zijns heylighen naems, ende tot welſtant van onſen lieven Vaderslandt, t'Enckhuyſen, &c.

V. F. G. ende E.
onderdanighen Dienaer
Ian Huyghen van Linſchoten
van Haerlem.

AD IO.

AD IO. HVG. LINSCOTIVM IN DETECTIONEM FRETI ARCTICI VAIGATS BARBARIS, AB EO NASSOVY NVNCVPATI.

Hactenus assiduo geminæ sub flatibus vrsæ
Æquora credidimus stricta stetisse gelu:
Detegis errorem pelagi provectus in altum
Algida campestris per freta Tartariæ.
Quæ descripta tibi radio haud fallace, recludunt
Ad famosa patens ostia Gangis iter.
Vt mihi nec fervens post hac Hyperionis astrum
Nec Lybiæ ad fines vis metuenda Nothi
Terreat aut quemquam glacies, ne divitis agri
Cerula decurrens æquora portet opes
Nocte per æstivos quæ nec fax aurea menses
Deserit eöis æquora iuncta vadis
Macte, Magellani voto par, nec minor ausu
Gloria virtutis propria vtrique sua est.
At tibi Nassovi donec freta navita scindet
Conjunctum tanto cum duce nomen erit,
Nos reduci edomitum frigus gratamur & æstum
Torrida quo squalet, Zona sub axe riget.

Sapere aude.

AD LECTOREM DE NOVA VERSVS ARCTICVM INVENTA NAVIGATIONE, PER D. IOHANNEM HVGONEM A LYNSCOTEN.

Antipodum regna ampla viris incognita priscis;
Cognita nunc cuius arte requiris? Habe.
Est Batauos inter Iuuenis lectis simus, alter
Vcalegon, Ianus *nomine*, *Ianus ope*.
Nam velut Ausoniam Ianus *cognomine bifrons*,
Lynschotus *petijt sic patriam Antipodum:*
Per sala, perque solum, syluas per, & arua pererrans
Nec metuens famem, frigora, tela, situm,
Nobis quo pos sit mores ostendere gentis
Cuius non ullis cognita fama prius.
Ergo Lynschoto *Iustas per secula laudes,*
Perpetuum & nomen fata dedere. VALE.

D.H.B.

Op de Noordtsche onderkinghe van Ian Huyghen van Linschoten.

SONET.

DEr wapenen roem in heerlijcke verthoone
Heeft langh' ghevoert de Spaensche Soldaet/
Stout in't ghemoet/dringhend' aen/snel van daet/
En ghewoorden dwanck van Europa schoone/
Was tot een schrick de Barbarische Croone
Als d'Hollander uyt noot heeft aenghevaet
't Swaert inde vuyst om te vryen zijn staet
Liet hem niet langh' zijn eyghen daet te loone:
En bont vrees met vrees/des roepe Vive Orangien
't Martiaelsch' hert/eere van Alemangien,
't Lof van't opdoen der onbeseylde Ycken
En rijcken vergheplant was noch by Spangien;
Maer Linschoten coen heeft haer afghestreken
Den ranck: des blijft by Magellaen ghelijcken.

Schaemt u niet te beteren.

Ander SONET totte selve.

VVAer set ghy nu u cours? met yvers lust bevanghen,
Door't vvoedende ghedruijs datmen vallend' fier rysen?
En doen u niet, vermenght Ys, Haghel, Sneeu, eens grysen?
Oft hebt gh' om te sien 'tbegin des Noordts verlanghen?
Maer neen, de groote raet *Neptuni* heeft ghehanghen
De triumphelijcke crans die met seer groote prysen
Sal ghejont vvorden dien, die cloecklijck can bewysen
Te zijn een vverelt nieu, ontdeckt door nieuvve ganghen.
Palinurus, *Typhis*, *Peter* die van *Medynen*,
Neptuni Waghenaer, noch *Magelanes* cloeck
Noch dien, die oock in't ront, *Tethim* sloot door't versoeck.
Maer *Lintschoten* u, die voorsichtigh deet verschynen
Het onghebaende pat, daer de *Tabin* den hoeck
Daegh'lijcks van den *Tartar* doet meeren en verdvvynen.

'tStreckt al tot een.
H. Compoter.

Aen Ian Huyghen van Linschoten, op't ondervinden ende bernemen van Vaygats.

SONET.

SOo langh als sal de wijt-vlieghende fame
uytroepen snel over water en velt
't Nassausche bloet door een cloeck strijtbaer Helt
Voortdringhend' vroom en van seden bequame
Wiens d'hooghe stam van Orangien met schame
Linschoten sal u lof worden ghemelt
Die ons den ganck onder 't Beerckens ghewelt
Ontdecke en stelt een onsterflijcke name
Des sal eer langh Spaengien hooren met rauwe
Dat een plomp Volck door de Straet van Nassauwe
Eermael Vaygats met uyghestreckte seylen
Ghedronghen spoort al door de Cathaysche baren
Sonder verlet/nae de soet-reucke waren
Om Ganges voort u stranden te beseylen.

Schaemt u niet te beteren.

Aen

Aen mijn Heeren/mijn Heeren de Superintendente Raden vande Admiraliteyten in Hollandt/Zeelandt/ende West-vrieslandt/tot lof vanden Aucteur.

ODE.

O Wonderlijck bestaen! o stoutheyt ongehoort!
O ghevaerlijcke reys! o onbuygh'lijcke moeden
Der vrome Batabiers/die vorst'lend' voort en voort
Hebt door coud'/Mist/Ys/Sneeu/en Neptuns strenghe vloeden;
Jae teghens 'tgroot ghehuyl van Boreas gheblaes
(Dat de Zee wit beschuymt doet om de Clippen branden
Dies van schricklijck ghehoort wert Scyllaes groot gheraes)
Ghespeurt om tot ons nut t'ontdecken nieuwe stranden.
Want voen u Leeus ghemoet gheruckt had uyt den vuyst
Martis bloedighe Swaert/vande trotse Spaengiaerden:
Die niet Heyrrachten groot (van menigh menigh duyst
Voetvolcks en oock niet min van swart' en lichte Peerden.)
Trachten om u vryheyt te werpen in het sandt
En haer bloedigh ghemoet thoonden met veel wreetheden:
(Ghelijck zy de'en en voen in't Gout-barende landt)
Verdelghend' met strafheyt u sterck' en schoone Steden.
En voen onsen Hector met Crijchs-list en ghewelt
Had haer beschanste cracht voor Koeverden verdreven/
Wrekende soo de doot als een vroom-dadigh Helt
Van d'Oraensch' Vorst zijn Vaer moordigh berooft van't leven.
Heeft u voordachte raet o Vaer-landts Vaders wijs/
Nae ongehoorde vaert oock Crijch-schepen doen trecken
Op dat wy (als het Swaert) haer afruckten den prijs
Die zy hebben verdient met nieuw' landen t'ontdecken.
En zijnd' verwittight van ons Huyghens vroom ghemoet
Dat van zijn jonckheydt af de werelt ginck doorsoecken/
Van daer 't vlammigh ghespan rijst uyt de bracke vloet
Tot daer het weder vaelt in Tethijs vochte hoecken.
Hebt hem onder de vloot als een Commis ghevoecht
Om dat zijn versochtheyt haer cours sonde beleyden;
(Want hy het vochte Velt Neptunis heeft beploecht
Siende van't Indisch' Volck al de verscheydentheyden.)
Ghelijck een Kiecken dief die al swevende jaecht
Gaet tusschen Aerd' en Locht d'oogh-rijcke fame vlieghen
Onbegrijpelijck snel in't spreken onversaecht/
Nae-segghend' dat waer is/en oock tghueen datmen lieghen.
Dese toe-rustingh' heeft zy niet soo haest ghehoort
Of haer held're Trompet blaest sulcks door s'werelts wijcken/
Du comt als 'tmoede Hert swoeghende snellijck voort
In't Aerd' omcleppend' Hof/en in de ooren strijcken
Vande Grijs-haerde Vaer die heeft straff'lijck ghefronst
't Ghevorstelde Voorhooft/verheffend' de Wijnbrauwen/
En spalckend' trooghen op heeft vol gramschaps begonst
Met een luyd heesche keel seer ysselijck te schreuwen.
Wel/wat stoutheyt is dit: sal ons dit botte Volck
Inde bevrosen hoeck oock beginnen te quellen?
Doet u Piel-vleughels aen ghy Goden trouste Tolck

Wilt tot Discordia; en Hyems u versnellen;
De Wolck-verdrijvende Boreas niet vergeet
(Als houwend' d'eerste plaets van d'Ys-koude Kadetten)
Op dat zijn streenghe cracht t'onsen dienst zy ghereet
En dat samender hant wy dese tocht beletten.
Seght dat de Batavier met stoutmoedighe cracht
Pooghen om door Waygat een nieuwe vaert te stichten/
Soo dat ons' heerlijckheyt sal tot niet zijn ghebracht
En 'tgheyleughelt hout sal ons rijck stadigh bevichten.
Tot weerstant doe elck 'tbest/d'een met stormende wint
d'Ander met Ys en Sneeu/Mist/en herd' Haghel-steenen/
't Fenijn zy niet ghespaert dat d'Eendrachts bant ontbint
Ick sal 'tgheschudde Heyr oock brenghen op de beenen.
Hy had nauwlijcx volseyt Mayæ Soon maeckt hem ree
Met de ghewieckte Hoet gaet hy 't wijs' hooft vercieren/
't Mantelken slaet hy om/neemt de Slangh-roede mee
Die seer vast slapen doet menschen en wrede dieren.
Met een spoedighe vlucht kappende slach op slach
Gaet hy de soete Lucht op ende neer doorboren
Tot dat hy 'tcoud' Ystandt onder zijn voeten sach
Waer Pluto in Hecla de sielen schijnt te smoren.
En soomen d'Arent siet om Reyghers te bespien
Met een door-sichtigh oogh' om Strimons kanten sweven/
Welck hebbend' in 't ghesicht gaet snellijck neder vlien;
Soo comt die snelle Post op den Bergh neer ghedreven.
Wiens onbetreden spits/doordringht de koude Lucht
Zijnde 'theel' jaer rontsom met Meel-wit stof bevanghen/
Des wints twistigh ghedwarl vol vervaerlijcx gherucht
Ruyscht hier in plaets van der Syrenen soete sanghen.
Hier woont d'huyvrigh' Hyems op wiens knorrigh aenschijn
Rollen met groot ghedruys de dwarlinghen met hoopen/
't Betijst' hayr rinckelt van teuck'len t'allen termijn/
En zijn rugh deckent Vlies hanght vol seer groote droopen.
Als ghewill'ghe Dienaers staen om zijn Throon in 't ront
Haghel/Vorst/Nevel/Sneeu Rijm/Ypsel vochte reghen/
De Clip-schudd' Aquilo met d'uytpuylende mont
Bereyt om Zee en Lucht tot stormen te beweghen.
De Roos-wanghd' Aurora had s'Hemels poort ontdaen
En d'al-doorsiende Sonn' ginck zijn claerheyt verthoonen/
Doen dees vlieghende Bood zijn reden dus vingh aen.
O Hyems door wiens cracht beven die noordtwaerts woonen
Die Rudsen beven doet/en rooft des Velts schoonheyt/
Die met een ysich toom breydelt Zee en Revieren/
En die Heuvel en Dal met 'tcoude Sneeu bespreyt;
Aquilo ghy die doet de Lucht heen en weer swieren/
En de woest' Oceâen schuyft aen 't ghesternde vaut
Wilt t'samen u ghewelt (bidt d'Om-helser der Aerden)
Tot zijn bystant ontdoen/op dat werden benaut
De plompe Batavier die moedichlijck aenvaerden
Zijn vocht' rijcx waerdicheyt een groot' afbreuck te doen
Om het Chinasche rijck by Noorden te ontdecken/
Vriest/Haghelt/Sneeut en wayt/wilt u nae Waygat spoen
Om hare strijtbare macht onder 't Water te trecken.
Hy volseyd' en vlooghj nae de tweedracht/en met spoet
Sendens' haer wree Dienaers verdubb'lend' hare machten/
Die vlieghen

Die vlieghen spoedigh heen om met een stercke moet
En eendrachtighe cracht op de Schepen te wachten.
Niet langh d'Atlandtsche Bood daelt in't donck're Spelonck
Daer in twist en gheraes de menschen hen verblyen/
En't tschrickelyck ghefwerm seer onmanierlyck elonck
Verweckt door vrees van vreed' en lust tot twistigh stryen.
Hier sadt Discordia duysent-cleurigh ghecleet
Wiens gheschackierde rock los was en opghebonden/
En 'tbonte ghekruyst hayr hier droogh en daer beswect
Vloogh inde Lucht d'een los/en d'ander blecht bewonden.
d'Handen waren ghevult met menigh snoot Libel
Met menigherley vraegh'/glosen/raden/en keuren
Voor haer/achter ter zyd' maeckten seer groot gherel
Schryvers sonder ghetal/Voor-spraken/Procureeren.
Zy was hertlyck bedroeft door dien datſ' uyt den raet
Met'teendrachtigh ghemoet der Staten was ghedreden/
Dies knaeghd' zy't nydigh Hert soeckend' met listen quaet
Dees dast ghedelste knoop door twist weder t'ontweven.
Maer d'eeuwighe Wijsheyt die in d'Eendracht verheucht
Had door zijn doud'eend' woort haer sulcks te doen verboden/
Soo dat dees herten-bant te vaster weer ghebeucht
Hoe zy met twisten meer d'Eendracht soeckt uyt te roden.
Mercurius haer siend' heeft grammelyck ghesept
Staet op ghy oude Teyken verdoecht u seer spoedigh
By die't coude Waygat na trachten/en verspreyt
Daer stracx by de Stierlуy stryt ende twist verwoedigh;
Op dat indrinckend' al een waen-wetend' gheschil
Door schoon schynende raet t samen werden bedroghen/
't Is in u macht te doen Neptuni hooghste wil-
Zijn last zijnde volbracht is weer opwaerts ghevloghen.
De nydighe Tweedracht had des Zee-Gods ghebot
Soo haestigh niet ghehoort of blyhjck ginckſ' haer richten/
Gryppend' een quastigh hout inde hant/liet de Grot
Tredend' ras nae de vloot sonder van gaen te swichten
Verkoos zy de ghedaent' van een Cosmographist
En onder de Stierluy vol tout veegifts ghekomen/
Heeft secretelyck d'een teghen d'ander ghehist
Door valsche inbeeldingh' dan noyt ghehoorde stroomen/
Ondertlookend' d'een voor d'onder nae't swert fenijn
Goet Slanghende door't Hert/Nieren/en ooghen lopen/
Dat wint allenghskens Velt/en vult d'herten met pijn
Terwijl'tradde Boots-volck na wint en weder hopen
Soo haest dan Auster blaest winden zy d'Ankers op
En de heesche Stierman die roept een jonghman boven/
De velt spoedigh de Fock/'t Mers-seyl hystmen in top/
Het Roer sweeft heen en weer/en't Schip wert voort gheschoven.
De ghevleughelde wint dryft haer ras eens-loefs voort
(Als een ghevеerde strael die snelyck comt ghevloghen)
Onse Scheep-ryck Hollandt schynt inde vloet ghesmoort
Dies zy Water en Lucht alleen crygen door ooghen.
De Steyt-baer' Enghelsman/en Crych-soeckende Schot
Werden uyt het ghesicht veer aen t bagboord ghelaten/
Aen't stuyrboord siens' alleen de Noorman slecht en bot
En hoe tot d'Hemel hoogh steecken zyn woeste straten.
Zy verlaten d'uytsiers/Berghen/Stadt/Berelont

Witholm

Witholm/Grijp/Momendael/Traen-oogh/en 't Eylandt Ruste
De woeste Muskestroom (die storpend' welt in't ront)
Lofvoet/Westrol/Arnon/en de Clip-rijcke Custe
Van Vinmarck en Biarm/daer nae soo buyghen zy
Om de coude Noordt-caep/richtend' het cromme steven
Nae Caep de Candenos, trachtend' met herten bly
De onbevaren Straet spoedigh te zijn beneven.
Op d'Olympissche top sadt d'alder-fraepste hoop
Met grooter heerlijckheyt van de machtighe Goden/
Die met gheneught aensien der Schepen snelle loop
Gaende met soet ghedruys over d'Oceâen schoden.
De Nereïden oock maeckten met vrolijckheyt
Een wel ghevlochten dans opte Azure baren/
Zijnde (t'saem ringhs-ghewijs) om't vlieghend' hout ghespreyt/
Terwijl d'oude Neptun' zijn crachten deed' vergaren/
Bevelend' dat Triton soud' spannen in't gareel
Vande blaeu-verfde Koets snel-swemmende Dolphynen/
Die hy dan moedichlijck leyt met het schubbich seel
Doende zijn Majesteyt op't vochte Velt verschijnen.
Als inde morghenstont met veel kleuren ghciert
De dagh-brenghende Bood haer Paerden doet aensporen/
Soo triumphlijck hy zijn Waghen door't water stiert
Mette vorck inde vuyst: om de vloot te versmoren.
Gh lijck de golven des Zees die aende dorre strant
Door Zephyrs soet gheblaes allenghskens zijn ghesch oven/
Maken een sacht ghedruys datmen van hant te hant
Door t'winds wassende cracht hoort meer en meer vergroven.
Soo hoortmen terwijl oock een murmurigh ghelupt
Onder al de Stierluy beginnende te twisten
Om de cours daer haer reys door soud' werden gheupt
Meerende voort en voort door Tweedrachts arghelisten.
d'Een riep ons cours behoort Noordwaerts te zijn gherecht
Het Zuyd'lijcker riep d'aer moeten wy 't steven wenden/
Dees koos een ander padt/die wilde sulck ghevecht
Sonder wat anders voor te slaen niet laten enden.
Sulcks dat nae groot gheroep zy op't laest twee en twee
Om t'ontdecken/de vaert gaen cloeckelijck beginnen/
Richtende sonderlingh (met op-ghehijste Ree)
Hun cours om 't haerder eer die reys eerst te ghewinnen.
Maer Huyghen tot ghedacht van dit haperigh ghekijf
Den Caep ghelaten naem van Twisthoeck, ginck voort rennen
Door de schuymighe Zee vord'rend' met cloeck bedrijf
Zijn reyse naer Waygat. Du siend' Hyems gaet sennen
Een verduyst'rende Mist die hun soo dicht bedeckt
Als somwijl 't modd'righ' slijck 't claer water der Revieren/
Of soo de donck're nacht zijn swerte vlecken streckt
Over de Waghen glantz die Phaëton woud' stieren
Jae dat Lyncei oogh' niet soud' hebben gheschout
Dese Scheeps lenghte verr': en om d'angst te vermeeren
Met klat'rende ghestagh storti Haghel menighfout
Voorboden van een storm en schrickelijck onweeren.
Ghelijck 't Noordwest gheblaes somwijl crachtelijck schut
De Dodonissche Eyck/doende d'Eyckels met hoopen
Storten op Gras/op Aerd'/op Loof/op Beest/op Hutt'/
Sulcks dat haer snelle val niet mogh'lijck is t'ontloopen;

Soo valt

Soo valt met groot ghebaer dit vochte Cristalijn
Op t verdeck/ op koebrugh/ op 't hooft/ op voet/ op handen/
Slaende 't moedigh Boots-volck met smertelijcke pijn
Die loopen vlytigh schuyl/ verlatend' des Scheeps banden.
Maer mette cleenste wenck koment' onbeschroomt weer
Trecken met groote cracht aen de swert pickte touwen/
Verachtende 't ghebruys des waters/ en 't ghebaer
Van 't clappende ghesteent' dat hun herd' comt bedouwen.
Ghy onbeschaemden hoop/ nu zydy vast in't strick
(Riep de dolle Neptun.) ghy sult my niet ontstueren
Ick versmoor u alt' saem binnen een ooghenblick
Doend' u dese stoutheyt met lijf en goet besueren.
Doen stiet hy zijn Drie-tand met een verbolghen cracht
Inde woest' Occäen om t' neerst' boven te roeren/
Die heeft hy met ghedruys driemael weer op ghebracht
En soo veel reysen oock tot aen de gront gaen voeren.
Straex wert de Zee beschuymt/ en het barighe Sout
Door Boreas gheblaes aenden Hemel gheschoven
Dat valt stoplinghs neer over 't bevende hout
Makend dat al 't Boots-volck in't water staet bedoven.
Een droeve swerte Lucht wert rontom uytghestreckt
Berovend' hun van't licht/ men gaet het Seyl inhalen/
Slaende teghen de Mast/ elck roept/ elck cryt/ elck treckt/
Om dat seer spoedelijck binnen 't Boord te doen dalen.
De fluytingh van't ghetou/ de ruysschingh van de wint/
't Murmureren des Zees/ de luyde Donderslaghen/
Maken schrickigh gherucht/ d'een maeckt los/ d'ander bint/
't Scheen of Zee/ Wint/ en Lucht/ over hoop te Veld' laghen.
Boreas drijft voor hem een luyd-loopende hoop
Van Golven peerssigh wit: de Wolcken gaen vermeeren
De Zee met soete Zeen; die doet met snelle loop
Een soute reghenyngh weder ten Hemel keeren.
Nu schijnt de heele Lucht los te vallen in Zee
Dan schijnt de Zee weerom tot aen d'Hemel te dringhen/
De winden zijn alt' saem teghens 't Schip dat seer dree
(Als een hipp lende Bal) op ende neer moet springhen.
Nu hanght het op een Golf van daer 't Volck dunckt te sien
't Diepste vanden afgront: dan schijnt ghy weer te rysen
Tot aende sterende vaut. Dus moet gh' op en neer vlien
Om dat zijn gramme moet Neptun' recht soud' bewysen.
Maer u onversaecht hert/ en stantvastigh ghemoet
O wijt-versochte Huygh'! gaet zijn ghebaer verachten/
Poghend' altijt voort voort/ en door deleydingh' vroet
't Behyselde Waygats ghelyckigh te betrachten.
Hier teghens stelt hem weer Hyems met Ys en Snee
Dat bespringht u seer dicht en keert t' Zee spouwend' steven
Bruyst/ breeckt/ barst voor de boech/ schupt 't een op 't ander met
En wert met groot ghekraeck rontsom u Schip ghedreven.
Dat klooft allengskens door t bar-barstende ghebaer
Morselende met cracht de hert ghebacken stucken/
Dat knarst met heesch ghehuyt/ en parst teghen malcaer
Schynend' of zy het Schip aen steters souden rucken.
Neptunus sent hier toe noch een seer grouwlyck dier
Klimmend' op 't driftigh Ys met onbreecklijcke tanden/
Huylend' seer vreselyck toont een ghesicht als vier

En schijnt

En schijnt schier te versmaen de Raes met hondert handen.
Doch blyft ghy onverschrickt/en 't Volck stelt hun ter weer
Varend' onbevreest heen/houwen met scherpen bylen
Op de verstaelde Hupt/die sprunghen op van't leer
Als of de slagh ghescheet was op Diamants stylen.
't Moet nochtans wijcken oock/met al't Neptuns ghespuys
En Hyems felle cracht/cond' Ys/en groote reghen/
Oock 'tfluytende ghetaes van Boreas ghedruys
Die u met groot ghewelt dacht vande Zee te veghen.
O vrome Batavierş! Ey! wat sal schricken doch
V onversaecht ghemoet nu niet en kan beletten
V stout en cloeck bestaen/dit rasen? noch 'tbedroch
Dat de snoode Tweedracht loosljck had gaen uyt setten?
Want nae al dit ghevaer cryght ghy vreuchdich aen boort
De langh-ghewenschte Straet/gaende hier door laveren
Tot inden Oceâen, van daermen spoedigh voort
Met de Chinaschs schat ons rijckdom sal vermeren.
Dit onbetreden padt hebt ghy moedigh betre'en
Tot nutticheyt van ons met arbeyt onverdroten;
Waer toe u nootlijck diend' het cloeck-sinnigh bele'en
En d'ervarentheyt van Ian Huyghen van Linschoten.
Dies vliecht door dese tocht/en seer loflyck' daet/
O Linschoten! u naem vande Zuyd'-Pool/tot d'ander
Daer't Beerken zynen poot nimmer in't water slaet;
En vert' voor by d'Outaers vande groot' Alexander.
Snicks dat noch Bacchi reys'/noch d'ontillycke stien
By Herculem ghestelt op de Spaensche Zee-stranden/
Noch die Gamaes cloeckheyt door seer neerstigh bespien
Sett' in't Cal'coutsche rijck van d'Oost-Indische Landen;
Noch 'tomseylen van Drack (wel waert t'eeuwighe prijs)
Noch 'tstont bestaen/waer door 'trijcke Vlies weer vercreghen/
Noch 'tgheen d'Itaersche Vorst verstandigh/cloeck en wijs/
Deed' met zijn snelle vloot op s'Midlandts vochte weghen.
Niet te ghelijcken zijn by dees sorgh'lijcke tocht
En d'eeuwighe Trophéen die ghy hier hebt doen stellen/
Tot teeckens dat u reys' gheluckigh is volbrocht
In spijt van alle 'tgunt dat u sochte te quellen.
Want wat heeft hun ghekrenckt dan een golvighe Zee
Verweckt door het gheblaes vande ruysschende winden?
Maer u queld' strackelinck Haghel/Ys/Mist/en Snee/
Reghen/Ruym groote wint/die Neptuns toorn ginck senden.
Door wat waerdigh gheschenck mach dan werden beloont
Dit perijckel en vrees van u moedigh gheleden
Met onverschrickt ghemoet? kan't ghenoech zijn beroont
Door't seer-gheachte Gout aen duyst stucken ghesneden?
O neen: Dies heeft de faem met een eeuwigh ghelupt
V seer loflijcke naem in elcks ooren gheschoten/
Soo dat landt/sandt/en strant ghestadigh roepen uyt
Lof/prijs/en eer/zy u Ian Huyghen van Linschoten.

In Amor' Perseverando.

C. Taemss.

Sommighe Derouten ofte Coursen vande Navigatie ende vaert/ so van Portugael naer Indien/als van Indien weder nae Portugael,

Desghelycks van Indien naer Malacca, China, Iapon, d'Eylanden van Iava eñ Sunda, so in't gaen te varen/als in't wederom keeren, eñ van China na Spaensch Indien/eñ wederom van daer na China, als oock vande gantsche Custe van Brasilien/ eñ alle die Havens van dien. Item/ van't vaste landt / eñ die voor Eylanden (Las Antillas ghenaemt) van Spaensch Indien/ met noch de Navigatie van de C. de Lopo Gonsalues, naer Angola toe / aende Custe van Ethiopien: midtsgaders alle de Courssen/ Havens/ Eylanden/ Drooghten/ Riffen/ Clippen/ Sanden/ Ondiepten eñ Diepten/ met die ghelegentheyt eñ streckinghe van dien, Insghelycks die tyden vanden Jare dat die winde waeyen/ met die warachtighe teyckenen eñ kennisse vande tyden eñ het weder/ wateren eñ stroomen op alle die Orientaelsche Custen eñ Havens / ghelyck als sulcks alles gheappointeert eñ aengheteyckent is vande Piloten eñ sConinghs Stuer-luyden/ met die dagelycksche Navigatie ende experientie door die selfde gedaen/ alles door Ian Huygen van Linschoten seer ghetrouwelycken met grooter neerstigheyt eñ correctie by een vergadert/ eñ uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse Nederlandtsche tale ghetranslateert ende overgheset.

Dat eerste Capittel.

Vande Derouté ofte Coursen vande voyage van Portugael naer Oost-Indien.

't Gantsche Christen-ryck leyt aende noordzyde vã den Equinoctiael.

Lisbona leydt op 39. eñ half graden.

Madera op 32.

TEn eersten is te weten dat het gansche Christenryck ghelegen is aende noordzyde vanden Æquinoctiael, ende Lisboenen op 39 ½. gradẽ welcke leyt met het Eylandt Madera noordt oost ende zuydt west / ende de cours is 172. Spaensche mylen/ 't Eylandt Madera leydt op 32. graden/ ende leydt van't Eylandt La Palma (dat die Schepen die naer Indien gaen konnen verkennen) noordt noordtoost/ ende zuydt zuydwest 63. mylen, het Eylandt La Palma leydt op 28 ¾. graden / van hier moetmen zynen wegh nemen zuyden aen/ so verde als den tyt sulcks toegheeft: want ghemeenlyck als men kompt op 5. en 6. graden/ so vintmen zuydtooste winden/ ende moeten van zuydtwest aengaen / so veel alsmen mach/ tot datmen voor by de Cabo van S. Augustyn is/ welcke leyt op 8 ½. graden aende zuydtzyde/ te weten aende custe van Brasilien, Van't Eyland La Palma tot dese Cabo de S. Augustyn, zyn 900. mylen/ op de cours van noordtoost ende zuydwest, alsmen den hoeck voorby is/ salmen terstont zynen cours nemen zuydtwest aen: wãt men heeft gemeenlyck de winden naer't zuyden en zuydtoostẽ/ men sal hem houden naer't zuydtwesten vande Eylanden van Tristan da Cunha, ghelegen op 34. graden aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael.

La Palma op 28. drie vierendeel graden.

Cabo de S. Augustyn 8. een half.

Hooghte en Coursen vãde Eylanden vã Tristan vã Cunha.

Alsmen naer gissinge d'Eylanden van Tristan da Cunha voorby is/ salmen loopen tot op 36. graden / ende alsdan zynen cours oost aen nemen/ tot datmen die Cabo de bona Esperança voorby is/ so salmen dan noordtoost aen loopen naer't landt toe / ende 't landt verkent hebbẽde / ende naer't lant datmẽ neemt/ salmen zynen cours aensetten naer Moçambique toe/ ofte van buyten om 't Eyland San Lourenço. Vande Cabo de S. Augustyn tot de Cabo de bona Esperança toe zyn 1060. mylen/ welcke Cabo de bona Esperança leyt op 34 ½. graden ruym/ aende zuydtzyde vande Æquinoctiael, ende leyt met de Cabo das Agulhas oost zuydtoost/ eñ west noordtwest 32. mylen; Cabo das Agulhas is ghelegen op 35. gradẽ ruym/ ligt ẽde met de Cabo do Infante oost eñ w. eñ heeft wat vã oost ten noorden/ eñ west ten zuyden/ de cours is 26. mylen, Cabo do Infante leyt op 34 ⅔. graden schaers/ eñ is gelegẽ met de Cabo Talhado o. n. o. eñ w. z. w. 19. mylẽ. Cabo Talhado leyt op 34. graden ruym / leyt met die Bahija Fermosa o. eñ w. 10. mylen. Bahija Fermosa is gelegẽ op de selfde hooghte van Cabo Talhado, ende leyt met die Eylandekens Chaõs oost noordtoost eñ west zuydtwest 37. mylen / eñ leyt met die eerste punt dienmẽ hiet Punta Primeira noordtoost eñ zuydtwest/ eñ heeft wat van n. o. ten o. eñ z. w. ten w. de cours is 50. mylẽ. Die Punta Primeira is gelegen op 32. graden schaers/ eñ leyt van't laeste lant datmen heet Terra do Natal 50. mylen / 't welcke leyt op 30 ½. graden/ eñ is ghelegen mettet land datmen heet Terra dos Fumos, noordtoost ende zuydwest ende heeft wat van noordtoost ten noorden/ ende zuydtwest ten zuyden / de cours is 75. mylen. Het landt ofte Terra dos Fumos leydt op 27 ½. graden / ende is ghelegen met de Cabo das Correntes noordtoost ende zuydtwest ende heeft wat van noordtoost ten oostẽ eñ zuydtwest ten westen/ de cours is 95. mylen. Cabo das Correntes leydt op 24 ½. gradẽ/ eñ leyt met d'Insulas Primeiras noordtoost eñ zuydwest eñ heeft wat van noordtoost ten noorden/ eñ zuydtwest ten z. de cours is 132. mylẽ. d'Insulas Primeiras liggẽ op 17 ½. gradẽ schaers/ liggen met Moçambique n. o. eñ z. w. de cours is 52. mylẽ. Moçambique leyt op 15. gradẽ/ loopẽde uyt Moçambique naer Indien/ moetmen zynen cours nemen noordtoost aen / tot datmen voor by't Eylandt de Comoro is/ de cours is 80. mylen tot op 11. graden/ alsdan salmen noch zynen cours nemen noordtoost aen/ tot datmen by d'Eylanden As Ylhas do Almirante is / welcke zyn gelegen op 3 ½. graden aent zuyden, Dese Eylanden voorby wesende salmen zynen cours nemẽ n. o. eñ n. o. ten o. aẽ/ waermede mẽ sal komen by d'Eylanden As Ylhas Queimadas, welcke liggen op 16. graden aende custe van Goa ofte Indien; oock mede so is te weten dat op dese tijt de stroomẽ op dese contreye altoos naer't n. w. loopẽ/ te wetẽ naer de Estrecho de Meca, ofte Roode Meer toe/ daerom so haest alsmẽ de hooghte vã 16. gradẽ heeft om zynẽ [illegible] wegh aẽ te settẽ/ salmẽ altoos de voorseyde cours behoudẽ/ nemẽde zynẽ tough o. n. o. ofte wat meer aẽ vã doẽ wesende/ doch hem

Vande C. de S. Augustyn tot de Cabo de bona Esperãça zyn 1060. mylen.

Hooghte van verscheyden Coursen / van verscheyden plaetsen.

Punta Primeira leyt op 32. graden.

Terra do Natal op 30. een half graden.

Terra dos Fumos op 27 eñ half gradẽ.

C. das Correntes op 24. een half graden.

d'Insulas Primeiras op 17. eñ half gradẽ.

Moçambique op 15. graden.

Ylhas do Almirante op 3. eñ half gradẽ.

Ylhas Queimadas op 16.

Compas salt altoos wel wysen wat datmen doen sal:men sal aldus aen gaen tot op 200. mylen nae de Custe van Indien/ hem wel wachtende niet leegher te loopen als op 15. graden/ om te schouwen die drooghten diemen heet Os baixos de Pandua, welcke ligghen op 13. graden aen't noorden: oock mede wanneermen zijn gissinge ghemaeckt heeft/ te wesen op de Custe van Indien/salmen hem altoos boven de 16. graden houden: want de stroomen ende wateren altoos aende Custe zuyden aen loopen/ende men heeft aldaer ghemeenlijck de winden van uyten noorden ende noord westen; Om nu te weten oft men op de Custe van Indien is/ soo salmen dese teeckenen vinden/ te weten/ Crabben/ op 300. mylen vande Custe aff; ende wesende vande Custe dyftigh mylen/veel Slanghen int water drijven/ vande groote ghelijck Ael ende Palinghen/ welck altoos seker is/ ende op twintigh mylen van het landt heeftmen gront op 80. vadem diepte/ en 14. 15. mylen daer van tseventigh vadem; en hebt gheen vreese stoutelicken nae de Custe toe te loopen: want is over al suyver ende schoon/ met goeden ancker grondt/ ende alle d'Eylanden ende Clippen die aende Custe zijn/ ligghende dicht aen't landt heen/so datmender gants gheen perijckel af en heeft. Alle de Custen diemen heet van Indien/ strecken noorden ende zuyen/ ende heeft wat van n. ten westen/ ende zuyden ten oosten.

Drooghten ontrent Indie opten 13. graet

De stroomen van Indien loopen zuydwaert.

Merckteecken om te sien ofmen aende Indische cust is.

Ooch soo is te weten dat alle de Custe van Indien/ Persien/ Arabien/ die Estrecho de Mecca, ofte het Roode meer/ de Custe van Choramandel, Seylon, Bengalen, Pegu, Sian, Malacca, Camboja, Cauchinchina, China, Iapon, &c. is altemael ghelegghen aende noordt zyde vande linea Æquinoctiael.

Alle die Custe van Indien/ etc. aende noord zyde vanden Equinoctael.

Dat 2. Capittel.

Roteiro ofte Deroute, dat zijn de coursen vande vaert van Oost Indien, uytgetrocken ofte gheappoincteert door des Coninghs Piloot, Diego Affonso, Portugees.

Varende van Lisbonnen nae het Eylandt van Madera, soo sult ghy uwen cours nemen zuyd West aē ende gaen derkennen het Eyland Porto Santo, ende van daer voortaen tusschen d'Eylanden van Deserta ende Madera, u wachtende vande Eylandekens ofte Clippen ghenaemt Os Salvagiens, welcke ligghen twee mylen nae't Zuyd westen van Madera af/ want et aldaer altemael drooghtē zyn/die inder nacht seer periculeus zyn/ men macher aende oost zyde langhs heen voorby passeren/ loopende alsoo uwen wegh nae die Canarien toe. De Eylanden van Canarien ghepasseert wesende/ sult uwen wegh nemen zuyen aen/ tot op de hooghte vā 14. graden/ doēde uwen cours 50. mylen van Cabo Verde, nederwaerts/ ende van daer voort aen sult uwen cours doen zuyd West ende zuyd west tē westen aen/ tot dat ghy comt op de hooghte van 6. gradē/ ende van daer voorts zuyd west/ ende z. w. ten z. aen/ so dat ghy uwē cours comt te doen 70. mylen vande drooghte vande Revier/ ghenaemt Rio grande, ende 80. mylen van Sant Anna, altoos u beste doende om aende linea Æquinoctiael te comen/ uwen cours altoos boven 'tzuyden aen doende; ende soo de wint zuyden liep/ so kiest lieder die zyde van't oostē als van't westen/ al zyt ghy schoon onder die Linea/ ende so langhe als ghy gheenen zuydoosten wint en krijght/ soo hout altoos den boech vant oosten/ sonder te genakē het lādt genaemt Terra do Mallagetta tot op 50. oft 60. mylen nae/ ende als ghy die hooghte ende lenghte hebt van ghepasseert te wesen de C. das Palmas, soo maeckt int laveren corte strecken/ te weten/ onder die Linie ofte aen dees zyde/ op dat u de stroomen ende wateren niet en drijven binnen die voorsz. Cabo/ strijckt liever alle u seylen/als daer in te drijven: wāt en cont u anders niet salveren/ noch nae Indien comen. Ick hebbe u hier boven verclaert wat dat ghy doen sult op 140. mylen onder die Linie wesende/ soo loopt alsdan dwers over om voorby Brasilien te passeren: want volghende den wegh ende coursen boven verclaert/en moecht niet faelgierē/ofte sult Brasilien voorby loopen.

Wegh-wyser hoe datmen zijn cours nae Oost Indien nemen moet.

Clippen Os Salvagiens.

es faeso 20 mylen

Drooghten Rio grande.

Waerschouwinge vande C. das Palmas.

Aen dese voorsz. custe van Mallagetta, soo loopen de wateren ende stroomen (te weten/ met de nieuwe Maen) nae het z. w. toe/ daerom en sult u alsdan niet begheven te nemen de cours nae Brasilien toe/ onder die Linie wesende; ende soo wanneer ghy uwen cours zuyd west aen stelt/ u daer op houdende/ soo langhe als de wint duert/ soo doet alle neersticheyt/als ghesepdt is/ de Linie te passeren over den boech van Brasilien/ om te comen op de hooghte vā 8. gradē op welcke hooghte ghelegheen is den hoeck ghenaemt Cabo de S. Augustijn, Ende soo ghy op dese 8. graden begeerde 'tghesicht van't landt te hebben/ soo en wiltet niet op den anderen boech wenden: maer werpt liever het ancker uyt/ tot dat de wint ruymt om uwen wegh te vervolghen; oock so is te weten dat die stroomen (aen dese zyde van Brasilien C. de S. Augustijn eñ die contreyen) na die Antilhas, (dat zijn die voor-eylanden van nieu Spaengien) toeloopen/ waeromme u voor best rade niet te laveren: want sulcks doende moest sonder twyfel wederom nae Portugael keeren.

De stroomen by Mallagetta loopen nae het zuydwesten metter nieuwe Maen.

Waerschouwinghe om niet te rugghe na Portugael te varen.

Van hier af sult ghy een an anderen wegh nemen nae die Eylanden van Martijn Vaaz toe/ die Linie ghepasseert wesende/ ende hoe ghy desen wegh rechter neemt/ hoe het beter is.

Eylanden vā Martijn Vaaz.

Vande Eylanden van Martijn Vaaz af/ ofte vande hooghte daer zy op ligghen nae d'Eylanden van Tristan da Cunha toe/ voor de wint hebbende/ sult uwen rechten cours nemen/ sonder eenigh wraken ofte abattement te rekenen: want dese Eylanden ligghen metten anderen altemael op een longitudo ofte lenghde/ mette differentie die het Compas in dese contreye heeft/ te weten/ by d'Eylanden van Tristan da Cunha, soo waeckt ofte noordvesteert de Naelde van het Compas ander halven streeck/ ende alst een ure nae den middagh is op het Compas/ soo ist op den Astrolabio eerst middagh.

Onderscheyt vant Cōpas eñ de Astrolabio vande middagh by d'Eylanden van Tristan.

Om te weten oft ghy dicht by de Eylanden zijt/ soo sult ghy't by dese teyckenen comen te weten/ als ghy sommighe Voghelen siet/ vyf ende vyf te samen vlieghen/ so isemen daer by/ eñ van daer voort aen sullen u volghen etlicke Voghelen vande Portugesen

Teyckenen alsmen by de Eylanden vā Tristan is.

Feigions

Feygios zijn Voghelen met wit en swarte veren.

Feigions ghenaemt / zijn van witte en swarte vlecken beplackt / so datse hierom seer goet te kennen zijn; met dese Eylandez en u. over een zijnde / soo sult ghy inde Zee vinden dryven / en genaemt vande Portugesen Sargasso gheheeten / is by naest ghelijck het Wier datmen by Wieringhen in Hollandt vint.

Tusschẽ Tristan en C. de bona Esperãsa drijft veel van eenige Sargassa.

Van dese Eylanden vã Tristan da Cunha nae de Cabo de bona Esperança toe / wesende in dese contreye tot ontrent den achtsten Iunius, sult int water sien dryven sommighe hoopen van het kruydt Sargasso met Trombas, dat zijn ghelijck struyckens van dick Riet, dese Rieden zijn cort ende tackachtigh / ende en zijn soo langh niet als diemen vindt by de Cabo de bona Esperança, sult alhier uwen wegh vervolghende allenxkens / hier van minder vinden / en laet u sulcks niet verdrieten: want comt door dien / dat hoe datter op d'Eylanden meer stormt ende onweert /

Oorsake waerom dat de Sargassa opt water drijft.

hoe het meer van dese Riet struyckens ende kruyt uyt singt / dat also met het water ende wint (die van achter ende over d'Eylanden heen comt) nae de Cabo de bona Esperança toe ghedreven wert / waerom ick u adverteere so ghy dese kruyderen ende Rieden vint / te willen hondert vyftigh myles vande Eylanden van Tristan da Cunha, voorder aen loopen want zijn teyckenen van dat ick boven verhaelt hebbe.

Den teeckene alsmen by de C. de bona Esperansa is.

Comende op die hooghte van 35. graden / ruym ofte schaers / nae de Cabo de bona Esperança toe / sult vande Trombas (ofte vande dicke Riet struyckens) in't water sien dryven; Als ghy dese comt te sien / so weest voorsekert vande Cabo de bona Esperança te wesen: want ghy zijt die vande Eylanden al ghepasseert ende voorby; alsmen dese Trombas vint / soo ismen maer 30. ofte 40. myles vande Cabo de Bona Esperança; Dese Riet struyckens zijn lanckachtigh / bynaest van fatsoen als Basuynen: Maer so ghy quaemt op $35\frac{1}{2}$. graedt en sult dese teyckenen niet sien / dan moghelijcken sommighe Voghelen soo groot als Ravens; hebben witte ende plattachtighe vlercken / swart van veeren, dese vlieghen maer 20. ofte 30. myles vande Cabo de bona Esperança, ende noch andere grauwe Voghels vande Portugesen Alcatrales ghenaemt; Dit zijn de rechte teyckenen vande Cabo de bona Esperança, tot die Cabo das Agulhas toe.

Dertigh myles ter vande C. de bona Esperansa vlieghen Alcatrasses en ander voghelen.

De dwers wegh vã Brasilien tot de C. de bona Esperansa is veel corter als inde Caerte begrepen is.

Oock soo is te weten dat die traversie ofte dwers wegh / te weten van Brasilien af tot die Cabo de bona Esperança toe / veel corter ofte minder is alsmense inde Pascaerten stelt / niemandt en beghere te weten / d'oorsake hier van / want er doch niet aen ghelegen en is / die Navigatie aengaende / ende al waert schoon alsoo, soo en ist niet goet datment van verde ofte van vreemde Natien verstaet: wãt souden teghens ons selven wesen; Men vint oock tusschen d'Eylanden van Tristan da Cunha, ende de Cabo de bona Esperança sommighe Zee-wolven: maer wesende in dese contreye int laeste van Iunius, mocht wel wesen dat ghyse dan niet en saecht / overmidts datse haer alsdan vertrecken door de coude / onder het lande.

Zee-wolven ontrent de C. de bona Esperansa / ende d'Eylanden van Tristan.

Waerschouwinghe voor een westen wint boven de 35. graden.

Soo het ghebuerde dat ghy u vondt tot den thienden Meye / luttel min ofte meer / in die contreye van dese Eylanden van Tristan de Cunha, soo en sult ghy boven die 35. graden niet passeren / om dieswille dat die weste winden daer alsdan dapper en gheweldigh regneren ende wayen met een groote furie ende verbolghentheyt / namelicken wesende met een nieuwe Maen / op dattet u niet en wedervare / ghelijck het ghesciede mettet Schip Bom Iesus, het welcke de Zee in swelchde door den grooten overval ende furie vande wint / ghelijck als ick Diego Afonso dot selfs aenghesien hebbe, wesende int Schip S. Clara.

't Schip Bom Jesus vande Zee ingeswolghen.

Als ghy by de Cabo de bona Esperanca sommighe voghelen vint in't water sitten / diese Antenays heeten / 'twelck zijn groote ende beplackte Voghels / soo zijt ghy by de Cabo das Agulhas; Sult oock vinden in het water dryvẽ sommigh vis-been ofte saf veen van dat de Goudt-smeden besighen / ende soo ghy het gesicht van't landt hebt op de hooghte als boven verhaelt / wesende dertigh myles vande Cabo de bona Esperança, als one enede comende op de hooghte van 36. graden / suldy dese voghelen Antenales vinden. Soo haest als ghy de Cabo de bona Esperança ghepasseert zijt / ende het landt gheseen hebt / 'tzy vande Cabo de bona Esperança ofte van de Cabo das Agulhas, oft voorder / oft henver / soo hout terstont van landt af tot dertigh myles t'Zeewaert in / ende soo ghy nae Moçambique meent te gaen / soo moet ghy uwen cours nemen noordt oost aen / te weten nae de Baixos ofte droogh̃ten van India toe.

Tusschen de C. de bona Esperansa en C. das Agulhas vint en voghele Antenaes ende Vis-been.

Droochten vã India.

Op de cours van Brasilien / nae de Cabo de bona Esperança toe / volghen u altoos veel voghels naem eer so haest als ghy comt recht int aenghesicht vande Cabo de bona Esperança, soo verliestmense / ende oock somtijts de swarte Ravens / daer boven af vermaent is / op datmen te sekerder mach weten de Cabo binnewaerts te wesen / te weten aende oost zyde van Indien.

Veel voghels opte cours vã Brasilien nae C. de bona Esperansa.

De Zee-baren die u volghen van de Cabo af van uyt den oosten nae't westen / sultse verliesen soo haest als ghy zijt by de Cabo das Agulhas binnewaerts / tot dat ghy andere van uyten zuydt westen cryghe / welcke is ghelijck als de Custe streckt / te weten vande Cabo binnewaerts; doch mede soo zijn hier by dese Cabo de Naelde vanden Compassen fix ende effen / soo dat wanneert middagh opt Astrolabio is / soo ist van ghelijcken op de Sonne-wyser of het Compas comende beyde te gaer over een / 'twelck een goet teyckẽ en is te wesen noorden en zuyden met die Cabo das Agulhas, ofte tusschen beyde (te weten / tusschen de Cabo de bona Esperança, ende die Cabo das Agulhas,) dit is een goet teyeken, soo wel van Portugael nae Indien / als oock van Indien nae Portugael / ende comende van hier nae Indien / so noordt oosteeren ofte wraecken de Naelden van de Cõpassen weder.

Waer datmẽ de Zee-baren uyten oosten nae't westen verliest.

By de C. das Agulhas accorderen het Compas en d'Astrolabio.

Goede teyckenen voor de Schippers.

Dertigh myles vã de Cabo das Agulhas nae Moçambique toe / soo looptmen de Custe oost ende west / ende sult voor u sien / (wesende voor by de Cabo das Agulhas, ses ofte seven myles t'Zeewaert van het landt ghenaemt Aguada de Sanbras) met te nemen den wegh naer de Cabo toe: maer nae het zuydt westen, ende zuydt west ten westen / want et alsoo noodigh is om dese wegh te salveren / door oorsake vande stroomen en wateren die nae die Bayen ende Inwycken te landwaerts in loopen.

Waerschouwinghe by de Cabo das Agulhas nae Moçambique.

Waerschouwinghen alsmen te veer vande Cabo afghesÿlt is.

Middel om te weten hoe verre datmen vande C das Agulhas is.

Teeckenen alsmen by S. Lorenço is.

Soo het ghebuerden dat ghy de Cabo wyt aff passeerden/ so dat ghy geen van dees teyckenen en quaemt te sien/ soo sult ghy de hooghte nemen/ ende besiẽ nae 't Sonne-wyser: maer moet seker wesen/ eñ met eenen rechten draet/ ende soo ghy waert 150. mylen de Cabo binnewaerts wesende middagh op de Astrolabio/ soo en comt de schaduwe van't Sonne-wyser noch niet op den middagh/ eñ scheelt een streeck/ ende wanneer 't middagh is op't Sonne-wyser/ so sal de Son op de Astrolabio een halve graedt ghedaelt en afghegaen wesen/ so ghy dit vint/ soo weest voorseker te wesen 150. mylen vãde Cabo de bona Esperança, ofte Das Agulhas binnewaerts/ ende oversietet wel: want sultet alsoo bevinden; ende soo ghy u cours neemt om binnen San Lourenço door te seylen/ sult sommighe cleyne witte voghels by hoopen te samen vinden; Dese vlieghen ontrent 20. mylen van't landt naer de drooghten van Judia toe/ ende comende op 20. graden/ sult voor sekere teyckenen vinden de voghelen Garagiaus eñ Alcatrases, welcke zyn gelyck als Meeuwen/ alsdan gaet ghy eenen goedẽ cours aen/ ende soo ghy niet met allen van dese teyckenen en siet/ soo siet wel voor u: want soo zyt ghy by het Eylandt van San Laurenço, ofte op de bancken vandt Custe van Soffala, ende veel voghelen siende/ soo en zyt ghy maer 10. mylen vande drochten van Judia/ so loopt van daer n.o. ende n.o. ten n. aen/ nemende op dese maniere uwen wegh tot op 19½. graden/ ende daer nae soo loopt noord oost aen tot op 18. graden; Van dese 18. graedẽ sult n. ende n. ten o. aen loopen/ tot dat ghy zyt op de hooghte van 16½. graden/ wesende in dese hooghte/ ende siende veel vande voghelen Alcatrases, te weten 6. 7. 8. ende 10. te samen vlieghen/ so zyt ghy maer 10. ofte 15. mylen van't Eylandt van Ioan de Nova, daerom doet alle neerstigheyt by daegh en by nacht daer van daen te comen/ namelycken soo't met een nieu Maen waer/ ende loopt n.w. aen/ so sult ghy comen by d'Eylanden ghenaemt dos Angoxes, ende hoe dat ghy van daer meer noorden aen loopt/ hoe dat ghy beter cours sult doen nae Moçambique toe/ voor u siende by dit landt niet te passeren onder de 25. vadem nae't lande toe: want zyn altemael drooghten/ alwaer Don Ioan pereira op liep/ ende heeft rondom 13. vadem diepte.

De bancken vande Custen van Soffala ligghen 10. mylen vande drooghten van Judia.

Coursen vãde drooghten tot het Eylandt van Ioan de Nova.

D'Eylanden dos Angoxas.

Waerschouwinghe om aen't landt vã Moçambique niet te loopen.

Dat 3. Capittel.

De Navigatie vande Cabo das Correntes nae de droogten, ghenaemt Os baixos da India, ende van daer nae Moçambique.

Soo het gheschiede dat ghy quaemt te sien de Cabo das Correntes, ses oft seven mylen daer van af wesende/ willende nae Moçambique seylen/ soo loopt oost noordt-oost aen/ hebbende scherpe windt/ ende comende op twee-en-twintigh graden (op welcke hooghte ligghen de drooghten van Judia) sult veel vande Voghelen Garagiaus by hoopen sien vlieghen/ ende soo ghy de wint wat ruymer hebt/ soo loopt noordt oost/ ende noord oost tẽ oosten aẽ tot op de voorseyde hooghte. Om nu te weten oft ghy dicht by de drooghten zyt/ soo sult ghy veel vande Voghelen Garagians ende Alcatrases by hoopen teffens sien vlieghen/ ende soo ghy veel Alcatrasen siet/ so zyt ghy by de drooghten: maer siende de Garagiaus alleen sonder de Alcatrasen, soo zyt ghy noch 25. mylen daer van, Van hier af sult ghy noord oost ende noord oost ten noorden aen loopen/ tot op 19½. graden/ ende daer nae soo loopt noord oost aen tot op 18. graden/ ende van daer noorden ende noorden ten oosten tot op 16½. graden, Wesende op dese hooghte/ sult veel vande voghelen Alcatrases sien/ soo weest versekert dicht by't Eylandt van Ioan de Noua te wesen; ende soo ghy d'Alcatrasen siet/ te weten/ ses ende seven by een/ soo en zyt ghy maer thien ofte vyfthien mylen van't selve/ om datse aldaer haer aes comen halen/ daeromme doet alle neerstigheyde om u uyt dese hooghten van't Eylandt te crygen/ welck leyt op 16½. graden; Ende om versekerder te gaen/ soo loopt noordtwest aen/ waermede ghy sult comen by d'Eylanden van Angoxas, die dicht aen de Custe naer Moçambique toe ligghen/ ende hoe dat ghy noordelicker aen gaet/ hoe dat ghy naerder Moçambique sult ghenaken; sult door u sien int aenloopen van de Eylanden Angoxas naer Moçambique toe/ dat ghy niet en passeert onder die 25. vademen oder de Coralen/ daer hem Don Ioan Pereira op verloor/ ende heeft daer rondtom verthien vademen diepte. Dese Eylanden van Angoxas ghepasseert wesende nae het noord oosten/ soo loopt noordt oost ten oosten aen/ twelck eenen goeden cours is/ u altoos wachtende onder de 25. vademen niet te passeren/ als ghesept is.

De drooghten van Judia ligghen opte 22. graedt.

Teeckenen alsmen dicht by de drooghten is.

Teeckenen alsmẽ 25. mylen vande drooghten is.

Het Eylandt Ioan de noba leyt op 16. en half graedt.

D'eylanden van Angoxas

Waerschouwinge vande Coralen.

Dese boven ghesepde coursen vande Cabo das Correntes noorder aen/ sult doen/ soo ghy u vom bijde voorsepde Cabo/ ende hebbende de zuydt ooste winden/ soo sult ghy loopen langhs het Eylandt gheleghen op de bancken van Soffala, om te haestigher tot Moçambique te comen/ ende mette nooste winden op de hooghte ende teyckenen/ als boven verhaelt is; Sult oock schouwen de drooghten van Iudia, ende de bancken van het Eylandt San Lourenço, die naerder de drooghten van Iudia toe ligghen, tusschen beyde dese drooghten heeftmen 95. vadem diepten.

Een Eylandt op de banckẽ van Sofala.

Waerschouwinghe voor de drooghten van Judia eñ banckẽ by S. Lorenço.

Soo ghy begheert te loopen op de Ree van Moçambique, soo moet ghy passeren int inne comen de twee Eylandekens van San Iorgie ende San Iago, ende sultse laten aende zyde vant zuyd-westen/ wat van Sant Iorgie afloopende op ses ende seven vademen diepte/ loopende alsoo voorts naer binnen toe (altoos goet opsicht hebbende vande banchen daer ghy het water op siet breecken/ tot dicht voor het Eylandt ende fortresse van Moçambique., &c.

S. Iorgie eñ S. Iago twee Eylanden by Moçambique.

Dat 4. Capittel.

De Navigatie van Moçambique naer Indien toe.

Scheydende van Moçambique aff naer Indien toe/ soo loopt noordt oost aen/ waer mede sult ghy het Eylandt A Ilha do Comoro comen te sien/ 'twelcke leyt van Moçambique 94. mylen op elf en half graden/ te weten het

't Eylandt Ilha de Comor op 11 en half graed 94. mylen van Moçambique.

uyterste

uyterste eynde nae het noorden; is een seer hooghlandt; Vijfthien mylen daer van sult ghy sommighe vande voghelen Rabos de Iuncos sien (dat is ghesept Biesen steerten:) want hebben een enckele langhe uytgaende steert ghelijck een Biese/ ende sult des nachts de Voghels Garagiaus hooren singhen ofte gheruecht maken.

Voghelen Rabos de Iuncos.

Voghel Garagiaus.

Vervolgende uwen wegh van dit Eylandt af naer Indien/ soo is te weten (soo haest als ghy ondeckt den uytersten hoeck na het noorden van het Eylandt San Laurenço,) dat de wateren ende stroomen noordwaert ende noordwestwaert aen loopen/ naer de C. de Guardafu, ende de mont vande Estrecho de Meca ofte 't Roode meer toe; Sult geadverteert wesen/dat soo't ghesciede/ ghy eenen halve wint ende ruyme schoten/ ofte voor de wint seylden/ soo en moecht ghy daerom den wegh niet rekenen naer de cours die ghy aen gaet/ neemt altoos een streeck voor abatement ofte afslach/ ende wesende by de wint twee streken/ om oorsake dat de wateren ende stroomen u altoos drijven nae't noord-westen/ ende siet wel voor u/ dat wanneer ghy veel hooghten vint/ is daerom dat u de wateren op drijven als voorsept is; Ende om versekerder te wesen de Custe van Indien te moghen krijgen/ so moet ghy u wachten vande Naelden vande Compassen/ die een streeck en meer noordoosteeren/ soo ghy de cours rekent nae den room ofte streeck die't Schip aengaet/ soo verliest ghy alle 'tghene dat de Naelde van't Compas wraeckt ofte noordoosteert/ ende 'tghene u de wateren nae't noord westen drijven/ waer mede ghy te cort ende in faulte blijft vande Custe van Indien te moghen krijgen; De stroomen ofte het trecken vande wateren na't Roode meer toe/ is van 4. tot 7. graden; Hebt altoos goet opsicht op u voordeel te wesen/ en niet te cort te komen. In dese contreye ende wegh sult altoos sien veel vande vogelen Rabos de Iuncos, ofte Biesen steerten/ ende als ghy ghenaeckt de Custe ende drooghten de Pandua, en sult dan daer voortaen gheen meer sien/ dan alleenlicken in de Zee sien drijven (50. mylen ende meer van landt) veel Slanghen ghelijck als Ael/ ende grooter.

Cabo de Guardafu.

Onderrichtinghe om de Custen van Indien te krijghen.

De Dryfachte van Pangua.

Oock is te weten dat de stroomen vant water aende Cabo de bona Esperança tot desen voorsepden tijdt toe altoos loopen vande Cabo Delgado af naer de Cabo de bona Esperança toe zuyd westwaert aen/ niet teghenstaende datter sommighe diverse stroomen onder loopen/ te weten/ langhs d'Eylanden As Ilhas primeiras, loopense naer westen/ op de bancken vande Cabo das Correntes tot de Revier ghenaemt Aguada de Boapaz, loopen de stroomen van ghelijcken nae het westen/ treckende nae de Inwijcken toe die by de Cabo das Agulhas ligghen, by de Aguada de san Bras, loopen de stroomen nae het landt toe/ ende op dese Custe sult ghy bevinden dat hoe het stercker waeyt uyt den westen/ hoe dat de wateren ofte stroomen meerder teghens den windt aendringhen.

Hoe dat de stroomē bijde Cabo de bona Esperance loopen.

Aguada de Boapaz.

Hoe de stroomen by de Aguada de San Bras loopen.

Dat 5. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van Lisboenen naer Oost Indien, gheappoincteert door des Coninghs Stuerman, Vincente Rodriges de Lagos, Portugees.

Soo haest alsmen scheypt uyt de Revier van Lisboenen/ om te loopen nae het Eylandt ghenaemt Porto Santo, moetmen zuydtwest aen loopen/ en varende uyt Lisboenen/ salmen de Son mercken met het Compas om dat te proberen/ te weten int op ende ondergaen van de Son/ ende het midden van daerse op ende onder gaet/ dat is noorden ende zuyden/ ende alle het ghene dat ghy bevinde de Naelde van het Compas te noordoosteeren/ dat selfde sult ghy zuydwaerts aē loopen: want Porto santo lept noord oost ende zuyd west met de Revier van Lisboenen/ waer met het vol ende ghelijck over een come.

Porto Santo leyt n. o. ende z. w. met de Revier van Lisboenen.

Wanneer dat ghy comt te siē Porto Santo, ofte het Eylandt Madera, varende nae het Eylandt La Palma, so sult ghy alle het ghene dat de Naelde vā het Compas noordoosteert hem toe gheven/ ende wat meer: want lept meer nae het oosten alst inde Paskaerten ghestelt is, ende van daer nae het Eylandt Do Ferro, welck Eylandt van ghelijcken een weynigh meer sult vinden na het westen/ dan het inde Paskaerte lept/ daerom en wiltet niet versuymen met onachtsaemheyt: want al ist dat ghy van het Eylandt La Palma 10. mylen af uwen cours neemt/ ghelijck alst inde Paskaerte lept/ sulter recht op aen loopen.

Hoemen nae het Eylandt Madera/ la Palma/ ende do Ferro loopen sal.

Wanneer ghy het Eylandt La Palma ghepasseert zijt/ soo ist goet zuyden aen te loopen vande Eylanden van Cabo Verde dertigh mylen af/ altoos toegheven de alle het ghene dat de Naelde vā het Cōpas noordoosteert/ ofte inde twee etmalen sult loopen/ te weten/ het eene etmael zuyden/ ende het ander zuyden ten oosten aen/ toegevende de cours nae het zuyden/ ofte om beter te verstaen alle het ghene dat de naelde van het Compas wraeckt/ het welcke mach wesen een halve streeck/ eer min dan meer.

d'Eylanden van Cabo Verde.

Comende vanden 22. tot op 18 graedt/ sult ghy groen water sien/ het welcke is van den hoeck ghenoemt Cabo Branco, eñ vanden inwijck daer de fortressen van Arguijn lept/ soo ghy dit groen water meer dan twee etmalen siet/ so ist een teecken van dicht by de Custe te wesen: maer weynigh groen water siende/ te weten minder dan de twee etmalen/ so zijt ghy naerder aende Eylanden.

Groen water bijde Cabo Blanco Teycken alsmen dicht by de Cabo Blanco is.

Comende op thien graden/ soo langhe als ghy zijt by de Custe van Guinea, soo en sult ghy de Naelde van het Compas gheen abatiment ofte afslach gheven/ door oorsake dat het water nae het landt toe treckt/ waer mede blijft het noordoosteeren vande Naelde van het Compas/ (het welcke mach wesen een derdendeel van een streeck) in vergheleyckinghe van het trecken van het water/ eñ ooc so gaet het Schip zuyd oost aē/ eñ het water eñ stroomen comē altoos uyt den zuyē/ waer mede naet land toe gedrevē weet.

De Cust van Guinea.

Loopende vande 5. tot op 3. graden/ so ist goet hem vande Custe af te houden van de tseventich tot hondert mylen toe/ ende niet meer: want meer wesende/ en soude niet goet zijn voor u reyse/ om reden/ te weten/

Waerschouwinge vande 5. tot 3. graden.

soo wanneer ghy zyt 100. ofte meer mylen vande Custe af/ soo hebt ghy weynigh zuydweste winden om nae't landt toe te comen: maer kryght eer alle die Donderen en Blixemen vanden oosten tot den zuyden en z.o. die u verhinderen het landt te gheraken.

Hoe datmen hem hoeden sal opte twee en half graed.

En om dat u dese Donderen over comen van alle canten/ soo ist goet te loopen ende hem te houden/ moghelycken wesende/ vande 70. tot op de 80. mylen/ te weten/ tot op twee en half graden/ al waer ghy de zuyd-ooste winden sult kryghen/ wesende vanden 20. April tot den vijfsten Meye: want later zynde/ sullen u de zuyd ooste winden aen comen op meer graden ofte hooghte/ als op 3. ende 3½. graden/ wesende tot den 10. Meye: maer zynde noch tot het eynde van Aprilis/ soo machte wel comen dat ghy van die z. o. winden niet en sult kryghen/ dan op een graedt aende Æquinoctiael.

Teyckenen vande custe van Guinea.

Die teyckenen diemen heeft aen dese Custe van Guinea, zyn sommighe vande Voghelen Garagiaus, ende soo die Donderen curseren van uyt den oosten wesende van de 60. tot op de 70. mylen van't landt/ sult sommighe Swaeluen en Duyckers sien.

Soo wanneer dat ghy cryght de zuydooste winden/ ende u maeckte op den boech naer Brasilien/ al ist dattet u die eerste daghen vande Navigatie soo wel niet en diminueert in de hooghte/ soo en laet u dat niet tens verdrieten: want al wat ghy bevindt van weynigh te diminueren/ en is altemael gheen water ofte stroomen die u verhinderen/ ghelycker veel ende den meesten hoop meenen: want dese gradē dicht by den Æquinoctiael, zyn grooter als d'ander van meer hooghten/ ghelyck alsmen sal bevinden/ naer Indien varende/ ofte van daer komende met een voor windt/ aende Linie comende/ soo diminueertmen oock weynigh/ waer mede men mach bevestighen/ dat alle dē weynighe diminutie ofte voortganck altemael gheen wateren ofte stroomen zyn die nae die Antilhas ofte voor-Eylanden van Spaensch Indien toe loopen.

De graden by den Equinoctiael/ zyn grooter als andere.

Antilhas zyn voor Eylandē van Indien.

Waerschouwinghe alsmē op den eersten graet is.

Comende aende Linea tot op een graedt ofte voorder/ soo en wilt op gheenderley wyse weder nae Guinea keeren: want soude u selven inden wegh wesen/ ende onnuttelyck uwen tijt verslyten: want sommighe Schepen ghebeuert is/ die in myn compaengie uyt Lisbonen scheyden/ datse haer van de Linea af op den boech naer Guinea toe wenden/ 'twelck ick niet en begheerden te doen: maer liep in't contrarie over den boech naer Brasilien toe/ waer door d'ander Schepen een gheel Maent nae my in Indien quamen.

Acht op't Compas te nemen alsmen de Linea ghepasseert is.

Op desen boech naer Brasilien sult uwen coers aen setten/ naer dat u de wint plaets gheeft/ ende hebt goede acht op het Compas: want soo haest als ghy de Linea ghepasseert zyt/ soo noordt-oostert de Naelde van het Compas een halve streec ende meer/ ende comende van de acht tot die achthien graden/ hoe dat u dan de Naelde van't Compas meer noordoosteert/ hoe dat ghy verder vande Custe van Brasilien af zyt/ in voeghen dat wesende/ oost ende west met de Cabo de sant Augustijn, ende dat die Naelde van't Compas twee derdendeelen van een streeck noordt-oosterden/ soo zyt ghy daer hondert vijfftich mylen van/ t'Zeewaert in. Dit is te verstaen/ dat soo wanneer 'tselve Compas in Portugael ghemaeckt is/ aldaer een halve streeck noord-oosterende/ soo zy goet ende oprecht zyn; Het selfde sult oock doen aende Custe van Brasiliē/ wesende oost ende west met die Abrolhos op 170. ofte 200. mylen naer/ soo sal de naelde van het Compas noordt-oosteren een gheheele streeck ofte wat meer/ overmidts dat de Meridiaen (van het Compas dat eenen halven streeck noordt-oostert in Portugael) maeckt die Meridiaen houdert ende soo veel mylen binnen in't lande van Brasilien/ het welcke alsoo van gelycken respondeert met die Zee; Op desen voorseyden cours stietmen sommighe Voghelen van diemen heet Rabos Forcados, dat is ghesept/ hangheude steerten/ en by alle d'Eylanden van Martijn Vaas, witte Garagiaus ofte Meeuwen.

Rabos Forcados/ op de cours van Brasilien.

Soo wanneer dat ghy comt op die voorseyde hooghte/ kryghende ruymen wint/ in voeghen dat ghy oost zuydt-oost moecht aenseylen/ waerckvende het Compas een streeck ofte anderhalf/ het welcke soo veel waercken sal/ comende op dertigh graden/ ende al ist schoon dat het Compas anderhalf streeck waeckt/ en sult daerom op uwen cours gheen abatiment ofte afslach rekenen/ meer dan een halve streeck: want desen wech een gheheele streeck corter is dan zy in de Pascaerte ghestelt wort.

Hoe datmen het Compas rekenen sal comende op den 30 graet.

Doet altoos alle neerstigheyt/ dat ghy niet hoogher en loopt als op twee en dertigh tot 33. graden/ te weten tot die Eylanden van Tristan da Cunha toe: want sult beter cours hebben ende sekerder gaen van groot onweder ende tormenten minder te hebben: want meestendeel vanden tyt heeftmen aldaer de winden van uyt den Noorden ende Noord-oosten/ die u dan beter te stach comen/ doe u dese vermaninghe/ om dat ick het altemael seer wel gheexperimenteert hebbe.

Niet hoogher loopen als op 32. tot 33. graden.

Comende by de voorschreven Eylanden van Tristan da Cunha, soo sult ghy comen te sien sommighe hoopen van't cruyt Sargasso in het water dryven/ met Trombas, dat zyn vande dicke struyck rieden/ als ghy dit compt te sien/ soo zyt ghy aen gheen zyde vande Eylanden; Sult oock alhier sien vande groote Zee-ravens/ ende sommighe cleyne met witte becken/ welcke dicht by de Eylanden vlieghen/ soo wanneer ghy met d'Eylanden Zuyden ende Noorden over een zyt/ soo beghinnet Noord-oosteren van't Compas te minderen/ ende en waeckt niet meer als een streeck/ ende het vierendeel van een ander: want 70. ofte 80. mylen van dese Eylanden af/ soo ismen in't midden ofte en ten half weghen vande Meridiaen/ van tusschen Brasilien ende die C. das Agulhas.

Teyckenen alsmē by de Eylanden van Tristan is.

Alsmen by de Eylanden vā Tristan is/ so ismen een halven ofte in't midden vande Meridiaen/ etc.

Oock mede so is te verstaē datmen (op dese hooghte van 35. graden luttel min ofte meer) 330. mylen voor elcke streeck van't Compas van't Noordt-oosten heeft, als ghy de voorschreven teyckenen comt te sien als geseyt is/ so sult ghy loopen tot op 35½. graden/ 'twelcke een goede hooghte is/ doende uwen cours oost ende oost ten noordē aen/ tot op 100. mylen naer de Cabo de bona Esperança, alsdan soo en sal het Compas niet meer als een ½ van een streeck waercken/ desghelycks so sal u het water oock naer't noort west/ ofte noordē toe trecken.

Op den 35. graedt heeftmen 330. mylen voor elcke streeck van't Compas/ etc.

Soo

Teyckenen alsme verballen is opte 35. graden.

Soo ghy quaemt te vervallen door eenige onachtsaemheyt / ofte daer toe vande winden ghedwonghen wesende op de 35. graden / soo sult ghy 30. 40. mylen vande Cabo de bona Esperança af / vande dicke rietstruycken ende oock Zee-wolven vindẽ / 'twelcke ghy niet en sult sien wesende op de 36. graden 'tzy ruym ofte schaers.

Comende op 40. mylen naer de Cabo de bona Esperança, 'tzy op de 36, ofte 35. graden / so sult ghy comen te sien vergaderinge ofte rabelinghe van water / te weten wesende by daegh : want des nachts en mochtet niet sien / om dies wille dat alsmender in is / soo en kanment niet vermercken; men vinter veel voghelen in sitten / van de Portugesen Gavoitoyns ghenaemt ende van hier af naer de Cabo toe / soo heeftmen sommighe vande Zee-ravens mette witte beckẽ / 'twelcke een seer goet teycken is : want mach wel komen dat ghy gront vint / sonder de voghelen Alcatrasen te sien.

Zee-ravens met witte becken.

Wat gront datter by zuyden en noordẽ vande Cabo de bona Esperança en byde Cabo das Vaquas is.

So wanneer ghy vomt noorden eñ zuyden met de Cabo de bona Esperança, vande 35. tot op de 36. gradẽ / so sult ghy modder gront vinden tot de Cabo das Agulhas toe ende als v dese modder ofte slyck gront voleynt / sult ghy geen ... ghy seer ghelijc ... gerlochtige gront vinden / ende wat meer binnewaerts aen / te weten byde Cabo das Vaquas, 'twelcke is naer D'aguade de san bras toe / heeftmen schulpen ende steen gront.

De Compassen die hier by de Cabo das Agulhas zyn / moeten tot Lissebon aengestreeckt zyn

Die Compassen (als ghesеyt is) die hier eñ gelijck aende Cabo das Agulhas zyn / moeten in Lisbonen ghemerckt ofte aengestreken wesen / datse aldaer een halve streec noortoosterẽ / ende moetense seer wel weten te mercken / niet tegenstaende dat sommige Stuerluyden meenen niet noodigh te wesen / om te weten wat dz het Compas noortoost ofte noortwestert / ghevende voor reden dat onse Voor-ouders 't Compas niet en verstonden / ende also de custen afghetepckent hebbẽ / waer op antwoorde datmen sulcx in sommige Navigatien wel mach excuseren: maer op't meestendeel vande vaerdẽ eñ Navigatien ist seer noodigh / te weten van't noortoost ende noortwesten / gelijck als daer is te varen van de Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe / soo wel inde coursen als om te mogen loopen te midde weghen tusschen 't Eylande san Lourenco ende Soffala, moet hebben een streeck van't noortwesten / te weten: om te seylen voor't midden van't Cannael / eñ dit is noodigh alle Stuerluyden (die naer Indien varen) te weten: Aengesien datter dickwils vinden als nu aen't Eylant / alsdan op de bancken van Soffala, en dat door oorsaecke vande wateren ofte stroomen.

Noottwendigh weten voor de Stuerluyden.

Als ghy uwen cours neemt vande Cabo das Agulhas naer Moçãbique toe / so ist goet te seylen 100. mylen oost aen / om de custe te schouwẽ / door oorsaecke vande wateren ende stroomẽ / die naer't zuytwesten toe loopẽ / ende komende noorden en zuydẽ met die Bahya de lagoa gheheeten / soo sal de naelde van't Compas ½ van eẽ streeck en niet minder noortwesteren van hier af voortaen / so en wilt de custe onder de 60. mylen naer niet ghenaken / uwen cours doende als gheseyt is om v daer van af te houdẽ, van hier af sullen v de Ravens mette witte becken volghen / tot dat de Cabo das Correntes noortwest van v blijft / eñ so wanneer v dese Cabo blyvende is op de voorseyde streecke / soo sullen v die voornoemde Ravens verlaten: want men die niet en vint dan vande Cabo das Correntes af / naer de Cabo de bona Esperança toe / zynde noordẽ en zuydẽ met die voorschreven hoeck / soo sal het Compas ¾ van eẽ streec eer meer dan min noortwesterẽ / ende int midden van't Cannael een gheheele streeck.

Bahya de Lagoa.

Teyckenen alsmen byde Cabo das Correntes is.

Teyckenen alsmen 10. eñ 20. mylen vã de droogthen van Iudiẽ is.

Comende byde droogtẽ Os baixos da Iudia, wesende westwaert daer vã af sonder die te sien / soo sult ghy v .el vande voghelen Alcatrasen sien / te weten daer 10. ofte 15. mylen daer af zynde: maer vaer 20. mylẽ van af wesende aende selfde zyde / soo sulter oock etlycke sien / eñ het Compas en sal gheen streeck wraken: maer so ghy waert aende zyde van't Eylant san Lourenco, 10, 12, tot 15. mylẽ tot / so moghtet wel comẽ dat ghyse niet en saeght.

De droogthen van Indien ligghen op 22 graden ruym.

Soo wanneer ghy inde hooghte van dese droogthen (welcke liggen op 22. gradẽ ruym) de voghelen Alcatrases siet / soo en wilt et Eylant van san Lourenco niet voorby passeren: want aende zyde naer't Eylandt toe en sultse niet sien / dan seer dicht by, eñ vande zyde van Soffala salmense sien tot op 20. mylẽ / dit is te verstaen op den tyt vande Monson, dat is den tyt dat de Schepen van Portugael (die en de Meert uyt Portugael scheyden) daer voorby komen: want die inde Monson ofte tyt vande Winter komen / mach wel wesen dat zyse dan niet en vinden / om dattet eyn ghebuert is / dat komende inde Monson vande Winter / in gheselschap vanden Grave Don Luis de Tayde, loopẽde 20. mylen ofte meer vã dese droogthẽ af aende zyde van Soffala, en saghen niet een Voghel / evenwel hadden des daeghs te voorẽ 10. of 12. vande voghelen Alcatrasen gesien; soo haest als ghy de voorschreven teyckenen comt te sien / so en wilt noch niet noordẽ noch noorden ten oosten aenloopen / tot dat ghy zyt op 16½. graden / op welcke hooghten zyn ghelegẽ v'Eylanden As Ylhas primeiras, en wat meer naer't westen: wãt treckende uwẽ cours upten noortoosten / soo loopen de stroomen so seer / dat ghy terstont op de banckẽ van Soffala sout komen.

De Eylanden as Ylhas primeiras ligghen op 16 ende drie vierendeel gradẽ.

Soo't gheburden dat ghy quaemt te sien v'Eylandẽ As Ylhas Primeiras, so en betrout v niet op de Coursen en Derouten van dien: want al ist datmense daer in oost noordtoost voorby heen loopt / is nochtãs valsch / oen dat het eerste niet het laeste ghelegen is op na oost en west enetten anderẽ, van daer tot een santdrooghte / ghenaemt A Coroa de Sanguase, (dat is die Croon van Sangase,) so looptmen by d'Eylanden van Angoxas heen / oost noort oost ende west zuyt west; van dese Croon van Sangase tot Moçambique toe / looptmẽ lancx de custe noordtoost ende zuydtwest heen.

Vermaninge eñ waerschouwinghe alsmẽ de Ylhas primeiras siet.

De sant-drooghte A Coroa de Sanguase.

Van hier af naer Moçambique heeftmen sommighe reen ofte Ancker plaetsen / van 18. tot 25. vadem diepte: maer myn goetdunckẽ waer somment excuserẽ van / beter te wesen niet te anckeren / om datter langhs dese custe heen veel klippen ende steenen liggen / diemen dickwils niet en siet / soo daer 't water niet op en breeckt.

Gront van 18. tot 25. vadem van Sanguase tot Moçambique.

Die teyckenen diemen heeft 14. mylen / aleermen tot Moçambique kompt / is een groot dick lande / ende anderhalf myl vande custe af leydt een bancke daermen op 15. vadem over loopt, Dit voorschreven landt wert gheheeten Moginquale, heeft langhs de Zee-kant sommighe boomen ghelijck Pyn-appelen boomẽ staen, van daer tot Maçambique zyn 12. mylen / ende tot Mocango 5. mylẽ hebbende daer altemael langes heen de voorschrevẽ boomẽ / ende

Teyckenen vã Moçambique.

ende by wolken soo brant ofte breeckter water/ een myl van't lant af.

Comen in Moçambique hoe men daer loopen sal.

Om nu in Moçambique te loopen/soo salmen zynen cours doen dan te midde weghen tusschē het Eylant sant Iorgie, en die drooghten van Cabaceira, sulter 7. 8. en somtyts 9. vadem diepten vinden/ te weté met hoogh water/ende wesende soo verde als 'tEylandt/ soo dattet schijnt dat hem 'tEylandt sant Iorgie over d'Eylanden van sant Iago ẽñ Darvores streckt/ soo zijt ghy dan mettet Eylant gelijck over een/ ende loopende van hier naer binnen toe/sult uwen cours recht op de strant vã sant Antonio van't Eylant Moçambique aensetten/tot dat ghy op goede diepté comt/ 'twelcke sal wesen in een Canael/ streckende noorden en zuyden, comende met de voorschrevē cours op 12. vadem diepten/ soo wentet terstonde noorden aen/v altoos wachtende vande punt van Nossa senhora do Baluarte, ('twelcke is een Kercxken dat op een hoeck van't Eylant op't water buyten de fortresse van Moçambique staet) ende oock vande drooghten van Cabaceira, 'twelcke is van d'ander zyde tegens over Moçambique, Dese Bay vã Moçambique is ghelegen op 15. graden schaers; In dese haven van Moçambique so noordtwesteert het Compas schaers een streeck / eñ van hier af naer't Eylant A Ylha de Comoro salmen noordtoost aen loopen/welcke Eylant gelegen is op $11\frac{2}{3}$. graden/te weté 'teynde van't zuytwesten, de cours van dit Eylant af naer de linie toe / is noordtoost eñ noordtoost ten oosten.

De drooghten vã Cabaceira.

Wat Nossa Senhora do Baluarte is.

De Bay van Moçambique op 15 graden schaers.

Ylha de Comoro op 11. twee derden deel graden.

Van hier voortaen tot die linie toe/salmen sommighe nachten wit ofte blinckent water sien op 3. ende 4. graden / ende sult hebben de wint van uyten zuytoosté eñ van daer voortaen sult beginnen te kryghen de zuytweste eñ zuyde winden / overmidts datmen begint te komen inde Winter van Indien.

Opte 3. en 4. graden blinckende water.

Vande linea Æquinoctiael af tot op de hoochte van Goa, te weté op $15\frac{1}{3}$. gradé/salmé altoos oost noordtoost aen loopé/ eñ het Compas sal op dese wech noordwesteré ander half streeck/ ende alle het gheene dattet noordtwesteert sult hem toegheven naer't noordtoosten tot op de voorschreven hooghte van Goa.

Goa leyt op 15. een derden deel gradé vã de Equinoctiael.

Die teycken en diemen op dese wegh vindt zyn dese/men heeft altemet op 10. graden des nachts wit inde blinckent water / eñ van dese 10. graden voortaen tot die custe van Indien toe / sietmen somtyts veel ghevogelt die van't lant ende custe versteken zyn (te weten vande custe vã Arabien) als Quartels en ander dierghelijcke Velt-vinckens, ende 180. en 200. mylen van de custe van Indien af/ soo begint het Compas te minderen int noordtwesteren: want inde haven van Goa en noortwesteertet niet meer dan een streeck/ ende ⅓ van eē ander eer min als meer.

Teeckenen op de wegh nae Goa.

Dat 6. Capittel.

Om met dese Schepen te seylen van Goa naer Cochijn toe.

VAn Goa naer Batecola toe sult ghy seylé van twee tot drie mylé van lant af/ vande 20. tot op 25. vaem diepten: wantet alhier dieper is als naer Cochijn toe/ men heeft omtrent eē half myl vã't Eylandeken Batecola af 26. vaem diepté / vã daer af ist goet zuydoost eñ zuydoost té zuydé aé te loopé, naer de fortresse van Barcelor toe.

'tEylandeken Batecola.

Om te weten oft men by Barcelor of in de hooghte van dien is/ so is te weten datter bovē hooghe bergen/beginnende van Batecola of tot Barcelor toe/ende recht boven Barcelor heeftet eenen ronden huevel ligghen / in gelijckenisse van eenen donckeren mist ofte wolcke/ welcke staet aen't eynde van die hooghe berghen/ te weten oende zuytzyde van Batecola, tot dese haven zyn 4. ofte 5. mylen/eñ een half myl van't lant af ist altemael steen.

Kenteyckenen oft en by Barcelor is.

Sult by Barcelor anckeren op 10. vaem diepten / te weten ander half myl van't landt af/ eñ begerende te seylen naer Cochijn toe/ so moet ghy uwen cours zuydt zuydwest eñ wat meer zeewaert in/ aē loopé/ v daer in regulerénde naer die wint sulcx toelaet: wãt men heeft aldaer ander Eylandekens ende Klippen liggé / daermé op 14. vaem (als voren geroert is) dicht voorby loopt, 'tis een goeden cours te loopen op 16. vaem, van dese Eylandekens tot 3. ofte 4. mylen voortaen / zynt altemael Eylandekens ende Klippen/ die voordy wesende/sult die fortresse van Mangalor beschepdelijcken komen te sien/ loopende byde 2. mylen van lant op 15. vaem diepten, Vã daer af voortaen looptmé op die selfde manier tot de fortresse van Cananor toe, Van Cananor tot die Eylandekés as Ylhas Cagadas zyn 7. mylen/doet alhier uwen cours wel naer't zuydt zuytoosten op 18. vaem, Vãde Eylandekens Cagadas tot Chale zyn 7. mylen/ eñ de cours is zuyt zuytoost aen op 18. vaem diepten, Vã Chale tot Panane zyn 9. mylen/op de cours als vooren, Vã Panane tot Cochijn zyn 16. mylen/ op de cours van zuyd zuydoost/ eñ op 12. ende oock op 10. vaem diepten/ 'twelcke eenen goeden wegh is/etc.

Vonnen by Barcelor anckeren sal. Wat cours datmen nae Cochijn nemē moet.

Veel Eylãdekens eñ Klippē na Cochijn. De fortresse vã Mangalor.

De fortresse van Cananor. Eylandekens As Ylhas Cagadas.

Streckinghen van verscheyden plaetsen.

Dat 7. Capittel.

De route ofte die Coursen vande Navigatie van Cochijn naer Portugael, beschreven door den selfdé Piloot Vincente Rodriges de Lagos.

DE stadt van Cochijn is gheleghen op $9\frac{3}{4}$. graden/eer min als meer/scheypéde uyt Cochijn naer Portugael/ soo doen nen de cours west aen en wel soo noordelijc tot op 30. mylen van Cochijn af/ alhier wesende sult uwen cours nemé in sulcker boeghen/dat als ghy door d'Eylanden vã Maldiva eñ Mamale loopt/ moght komen op de hooghte van 8. ende $8\frac{1}{2}$. graden/om gheen Eylanden te ghemoeten / hoewel dat die Pascaerte op dese streckinghe sommige Eylanden heeft/niet teghenstaende en zynder niet.

De stadt van Cochijn leydt op 9 drie vierendeel gradé.

Coursen nae d'Eylanden vã Maldiva.

Dese Eylanden ghepasseert wesende / so ist goet uwen cours te nemé zuytwest aen tot op 4. graden/ ende van daer voortaen zuyt zuytwest aen/tot op 3. graden aen de zuytzyde vãde linea Æquinoctiael ; vã Cochijn af op die voorschreven wegh tot hier toe/ soo noortwesteert het Compas anderhalve streeck/ komémde op de 3. gradé aende zuytzyde vande linea/ so sult ghy de donderen beginnen te crygé van uyten westen ende noordtwesten met stercke winden, van hier af sult zuyden eñ zuyden ten westen aenloopen/tot op 10. ofte 12. graden/ in welcke contreye sult kryghen de zuydtooste winden, op dese 12. graden soo noortwesteert het Compas een streeck ende ⅔ van een ander/ en sult daerom gheen abatiment ofte afslach rekenen: want men somtyts vint dat de wateren ofte stroomé alhier naer't westé toe loopé/ 'twelcke

Waermen zyn cours nemen sal tot opte 3 graden.

Opte 3. graed aende zuytzyde vande Linea cryghemen de Donder uyt westen.

Hoe veel 't Cōpas op 12. graden noortwesteert.

'twelcke dan twee fauten soude wesen/ in voegen dat naer ic het te recht verstaen can op dese cours/ so moetmen alle 'tgeen toegeven ofte rekenen dannen gist het schip voor te gaen/ om datmen van gelijcken sal vinden stroomen die naer 't zuytoosten toe trecken.

Comende op de 12. graden (als voren) tot op de 15. graden/ soo kryghtmen somtyts de winden van upten zuyt zuytoosten/ so en wilt dan niet op den boech naer 't westen toe loopen: wantet niet goet en is: maer loopt eer naer 't oosten ende oost zuytoosten/ altoos goede wacht houdende tot op de 18. graden / op welcke hooghte ghelegen zijn de drooghten genaemt

Os Baixos dos Garagiaus.

Os Baixos dos Garagiaus, en kryghende de zuytooste winden/ so ist goet uwe cours te nemen zuytwest aen/ tot dat ghy comt te sien het

't Eyland van Diego Rodriges,

Eylant van Diego Rodriges, ende soot u recht voor uyt leyt/ so sult ghy sommige vande voghelen Alcatrasen sien / ende oock sommighe hoopen van't kruyt Sargasso in't water dryven/ alhier so en noortwesteertet Compas niet hoogher: maer begint van daer voortaen weder te diminueren ofte te minderen.

Coursen van 26. graden na S. Lourenço.

Als ghy dit voorschreven Eylandt ofte de hooghte van dien gepasseert zijt/ so loopt zuytwest ende zuydwest ten westen aen tot op 26. graden/ op welcke hooghte gheleghen is 'tuyterste lant van sant Lourenço, so haest als ghy op dese hooghte zijt / soo sult ghy uwen cours west zuydwest aen doen tot op de 29. graden/ ende van daer af west en west ten zuyden aen.

Teyckenen ofte men noordt en zuyden by S. Lourenço is.

Om te weten wanneermen noorden ende zuyden met het Eylandt sant Lourenço over een is / te weten enertet midden van't uyterste lant aende zuytzyde/ soo merckt het Compas wel/ ende so ghy waert op de voorschreven contreye/ soo salt Compas een streeck ende ½. van een ander noortwesteren. Van hier af voortaen salmen de cours nemen naer den tyt ende 'tweder sulcks toe-gheeft: want wesende vanden 15. April tot het laetste van de Mey maendt/ soo ist noodigh in tyts 'tvaste landt aen boort

Verhael hoe de winden hier waeyen.

te kryghen: wanmen in desen tydt alhier de winden van upten noorden ende noortwesten heeft, ende komende in Februarius en Martius/ so heeftmen de winden upten oosten ende zuyden / waer door men hem moet reguleren naer den tyt datmen hem daer vint.

Wesende noorden ende zuyden mettet lant over een / so salt Compas een gheheele streeck eer meer dan min noortwesteren / 'twelcke een ghewisse teycken is daer niet over een te wesen: maer soot meer waer/ so weest verseeckert dat

30. myllen vant lande S. Lourenço is groen water,

ghy by't lant niet en zijt/ dan 30. ofte 40. mylen daer van af/ ende soo ghy maer 30. mylen van lant en zijt/ sult groen water sien/ doch evenwel gheen gront vinden; Die Compassen die ick ghesecht hebbe sullen fix ende gelijck wesen aende Cabo das Agulhas, en die dese differentie doen noortoosteren in Portugael/ een halve streeck eer min dan meer / en soo wanneer dat ghy comt aen de Cabo das Agulhas, ofte herwaerder/ so langhe als ghy niet en comt op de

't Loot dickwils uytworpen/ &c.

gront van modder ofte slyc / so en zijt ghy noch aende Cabo das Agulhas niet/ daerom en laet niet/ het loot dickwils uyt te worpen: want sal u altoos wel wysen wat dat ghy doen sult.

Hoemen onder Cabo de bona Esperança loopen sal.

Passerende de Cabo das Agulhas naer de Cabo de bona Esperança toe / soo en ist niet goet noortwest aen te seylen / terwyle dat ghy gront neemt: want en sout daer niet de Cabo de bona Esperança niet om loopen: maer die ghepasseert wesende/ soo loopt alsdan noordtwest aen tot op 16. graden/ op welcke hooghte is gheleghen het Eylandt Sancta Helena,

S. Helena op 16. graden.

ofte tot op 16½. graden/ so haest als ghy comt op dese hooghte sult west en een weynigh zuydelycker aen loopen / ofte d'eerste etmael west ten zuyden/ d'in oorsaecke van 't Compas / de

Hoemen aenloopen moet alsmen upte 16 een vierendeel graden is.

Zee en sommighe stroomen: want meene wel dat ghy gheen meer hooghten kryghen sult/ al seylde ghy west ten zuyden aen.

Seylende op dese cours sult op die selfde hooghte noch 50. mylen voort aen loopen: maer meer niet/ ende als ghy 't Eylant comt te sien/ en daer by daech niet en moght aenloopen / so stryckt alle u kleyne seylen/ u overstaech houdende ontrent vyf mylen daer van af / in sulcker voeghen dat ghy 't snachts moeght sien/ &c altoos houdende naer 't westen ende west ten noorden, alhier so noortoosteert het Compas ruym ten halve streeck/ en soo ghy u rekeninghe wel maeckt vande cours vande Cabo de bona Esperança, tot op dit Eylant ener toegevinge op 't Compas naer dehooren/ sult bevinden dattet meer dan 70. mylen westwaerder

't Eyland van S. Helena leyt 70 mylen westwaerder alst inde Pascaert doet.

leyt/ alst inde Pas-caerte staet.

Coursen om me 't Eylandt Acencaon te sien.

Scheydende van dit Eylandt om te seylen naer Portugael/ ende te gaen sien 't Eylandt Acencaon genaemt/ sult noortwest en noortwest ten westen aen loopen 70. mylen / so sult ghy wat naert oosten af gaen.

Waerschouwinghe oft Compas dye vierendeel streeck noordt oosteerden.

Soo't by gevalle gebuerden dat die Compassen ½. van een streeck noortoosteerden/ als sommige doen/ als dan sout noodigh wesen te seylen 100. mylen noordtwest ten westen aen/ en van daer voortaen noortwest aen/ tot dat ghy komt by de generale winden: maer en genaeckt het landt niet meer: want en sout gheen goede reyse doen / al ist dat de zuyde winden u wat langher op dese cours beyden / welcke u brengen tot op 12. en 14. graden aende zyde van 't

Vermaninge datmen niet dicht onder Guynea comen sal.

noorden/ en wilt u daer niet op verlaten/ noch en begeeft u niet dicht onder de custe van Guynea, als ghy de generale wint crycht al ist dat ghy en aer west moeght aenseylen/ en laet daerom niet die cours te volghen: want 'tsal wel ruymen/ overmits hy somtyts niet en ruymt om datmen dicht by't lant is.

'Tis goet datmen 150. tot 200. mylen toe vande custe af loopt: want al ist schoon datmen naer de Pas-caerten 200. mylen vande custe af loopt niet teghenstaende/ so ismender een goet stuck dichter by/ de reden daer van is dese: als datmen scheyde vanden hoeck van't Eylant Sancta Helena, dat inde Pas-caerten leydt/ ende niet van't Eylandt dat 70. mylen westwaerder leyt als boven/ ende al ist schoon dat die punten seecker uytkomen tot het Ey-

Het Eylandt Flores.

lant Flores toe /en gheeft daer doen gheen reden dit aldus niet te wesen/ als ick segghe: want de cours dan duer de Zee vant kruyt Sargasso, bewyle de wint daer altoos noortoost is / soo loopen die wateren ofte stroomen naer de Antilhas, ofte voor Eylanden van Spaensch In-

Oorsaec waer om de schepen soo weynigh multipliceren inde cours va Sargasso.

dien toe/ uyt welcke oorsaecke die Schepen so weyningh multipliceren inde cours van Sargasso, ende soo dese wateren ende stroomen de Schepen comen te gemoeten/ loopende op dese cours van Sargasso, so gebuert het wel dat de Schepen te loefwaert komen/ doch selden; doch ghebeurtet wel dat somtyts by Guynea de stroomen naer 't noorden loopen / ende wesende yet wat by't lant / so treet u 'twater terstont voorts naert lant toe/ doch mede so cursserender de winden meest upten noordewesten

Oorsaec waer door't noordtwest seylen belet wert.

ende noorden/ 'twelcke u belet noortwest aen te seylen/

seylen/ eñ te Zeewaert wesende sult de noordtooste winden t'eerder krygen / in voegen dat mē veel voordeels heeft niet dicht onder de custe van Guynea te loopen, doe dese verclaringhe hier by om dat ick het selfs altemael wel ghenoteert hebbe. want alle die Schepen t zy in wat voeghen dattet mach wesen/ die haer ertstont wenden te loefwaert van Guynea af/ en krygen inde cours van Sargasso geen ruyme windt/ dan alleenlijcken noordooste winden/ende somtyts stilten / 'twelckmen niet en vint seylende te lywaert/ alwaer men de winden oost ende oost zuydoost heeft.

De scherpste winden bijde Spaensche Indische Eylanden/waeyen uyt'e oosten.

Alle die Schepen die vande Antillas ofte voor Eylanden van Spaensche Indien komen, die scherpste winden diese vinden zyn vā upten oosten/waer by men dat staē mach/dat als wy wijt van Guynea of loopen/geen oorsaeck en is van eē langer reyse te hebbē: maer sullen eer beter ende ruymer winden vinden/ ende so wanneermen komt op 20. graden/ eñ dat het Compas fix ende ghelijck komt tot op 25. gradē toe/so en zijt ghy niet te lywaert; alhier beginnen het kruyt Sargasso te sien/ waer van dese Zee ghenaemt wort van Sargasso, en maeckt gheen rekeninge van te loefwaert ofte te lywaert: want daer en is gheen seeckerheyt af.

De Zee van Sargasso.

Teeckenen of 'tEylandt Flores recht voor u leyt.

So wanneer ghy noorden ende noordeost aengaet/ eñ dat die naelde van't Compas met en noordwesteert/ soo zijt seecker het Eylandt Flores recht voor uyt te hebben/ ghedurende also tot het Eylant Fayael toe (dit zijn van de Vlaemsche Eylanden ditmē noemt As Ylhas dos Alores) te weten : die Compassen die uit Sancta Helena luyen een halve streeck noordoosteren/ somen die wel weet te wercken/ wāneer ghy comt vande 36. tot op de 39 ½. gradē/ so suldy t'Eylant Flores komē te sien/ met sommighe Schilt-padden int water dryven, ende wesende van't Eylant Flores 40. mylen naer de custe toe/ soo sult ghy vande voghelen Garagiaus ende Duyckers sien/ ende 't Compas sal by naer fix wesen / ende soo't eenighe differentie heeft, sal wesen van een weynich te noordoosteren: want by't Eylandt Flores tot het Eylant Fayael toe/ soo zyn de Compassen fix ende ghelijck als boven.

Op te 36. ende 39. een verdē deel gradē sietmē 't Eylandt Flores met veel Schiltpadden.

Dat 8. Capittel.

Die Coursen eñ Navigatie van Indien naer de Cabo de bona Esperança toe, door een ander Portugesche Piloot ofte Stuerman aengheteyckent.

ALs ghy scheydt van Cochijn om uwe cours te doen naer Portugael / soo doet altoos v uyterste neersticheyt te loopen op 10 ½. graden / tot op 50. mylen west zuydtwest daer van/soo dat ghy comt op 10. graden schaers / op welcke hooghte zyn geleghen d'Eylanden Mamales. want de stroomē sullen v altoos trecken naer't midden van't Cannael/ tusschen dese Eylanden inde d'Eylanden van Maldiva, op 9 ½. gradē/ so en moecht ghy dan ruym passeren sonder eenigh van de Eylanden te sien/ ende gaet altoos seecker op 9 ½. graden/ hoe wel datse inde Pas-caertē veel valsche Eylanden stellen.

d'Eylanden Mamales liggen op 10. graden.

Inde Pascaerten veel valsche Eylanden.

Ende soo't gheschiede dat ghy 't seyl gmeckt van Cochijn den 20. Januarius luttel min ofte meer/ soo loopt also dat ghy d'Eylanden er int te passeren aen't zuydwesten/ ende zuydwest tē zuydē/ tot dat ghy zyt onder de Linea Æquinoctiael, om oorsake dat ghy laet t'seyl gaet/ ende 'tmach komen dat u de windt ende 'tweder soo wel niet voegen en sal, ende om te houden de zyde van ter Zeewaert van't Eylande Brandaon, so moeght ghy uwen cours nemen tusschen d'Eylanden ghenaemt Dos Yrmaos, gheleghen op 4. graden aen't zuydē/ ende van daer moecht ghy uwen cours nemē naer d'Eylanden van Pedro Mascharenhas, also uwen wegh volghende, soo't gheschieden wesende op 4. gradē aen't zuydē/ u veel Donderen/ Blixemen/ ende Reghens over vallende, waer om datmen dat ghemeenlijcken inde maent Februarius also vint: want ick het also ghevonden hebbe tot op de 14. graden toe/ daerom doet altoos u beste om te komen op 14. ofte 15. graden: want sult ghemeenlyckē op 15. ofte 16. graden zuydooste windē vinden/ en wilt alsdan niet meer ter Zeewaert in loopen: maer loopt tusschen het Eylant Brandaon ende 't Eylant van Lopo Soares, 'twelcke eenen goeden cours is / so haest als ghy dit Eylandt voorby zijt/ soo neempt uwen wegh langhs 't Eylandt van Ioan de Lisboa heen/ tusschen dit Eylant ende d'Eylanden van Pedro Mascherenhas, heeft men eenen goeden wegh/ so dat ghy koemt te loopen 14. ofte 15. mylen van't Eylant san Lourenço, van daer af neemt uwen cours tot op 29. graden/ west zuydwest aen / ende daer naer soo loopt west ende west ten zuyden aen tot op 34. gradē ofte soo verde als ghy wilt.

Die Mannen waren, als die Vrijheerlijcke Jongelingen (Ioan de Lisboa heen)

Ende of de Mannen waren, als ghy wilt.

Ich doe Yrmaos, liggen op 4. graden.

d'Eylanden dos Yrmaos liggen op 4. graden.

Op't 4. graed aen'e zuyden veel Donders in Februario.

't Eylant van Lopo Soares.

Met dese cours aldus aenloopende/ komēde op 50. ofte 60. mylen naer't lant genaemt A terra do Natal, sult seer veel voghelen sien ende hoe meer storm ende onweert/ hoe ghy der meer sien sult/ ende soo ghyder veel siet/ soo zijt verseeckert verde van lant te wesen/ eñ als ghyse verliest/ so siet voor u: want zijt dichter by lant/ sultse altemael verliesen / behalven de swarte Ravens mette witte vlecken/ ende hoe ghy dichter by't lant comt/ hoe ghyder meerder sult vinden/ al hoewel datmē die oock heeft tot 20. mylē van't lant af: maer verder niet; so haest als ghy begint het Eylandt san Lourenço voorby te komen/ soo neemt de bovengeseyde cours / ende als ghy begint te ontdecken den mondt van't Cannael / tusschen san Lourenço eñ Moçambique, soo hebt ghy terstont het loopen vande stroomen naer de Cabo de bona Esperança toe / en twyfelt niet in dese tonrreyse uwen cours te nemen zuydwest aen: want hebt gemeenlijckē de wint terstant naer't zuyden toe/ ende al wat ghy west noordwest aenghelooopen zyt / dat zyt ghy voorder aen / waeromme u waerschouwe u altoos te houden by de custe/ so sult ghy beter reyse doē: want de stroomen sullen u naer de Cabo toe dryven / al ist schoon dat u de winden niet en helpen, ende dit is te verstaen als ghy laet vā Cochijn scheyt/ so sult ghy hier altoos vindē grote cracht vā weste windē, Oock so is te wetē dat alhier (in Martius eñ Aprilis op desen gheheelen wegh/ vanden uytersten hoeck van san Lourenço af tot de Cabo toe) ghemeenlijcken noorden eñ noordooste winden waeyen/ ende soo't een ofte twee daghen upten zuyd oost ofte zuydē waeyt/ is by mirakel/ daerom en maeckt daer gheen rekeninghe op : want waeyender in desen tijt seer selden/ op alle den voorschreven wegh tot de Cabo toe/ ende hoe naerder de Cabo, hoe meerder noorde windē: maer als de noorde windt met Mist eñ Nevel komt / so verwacht voorseecker weste windē:

By A terra do Natal veel voghelen.

Alsmen veel voghelen siet is men veer vā lande.

Coursen als men 't Cannael tusschen S. Lourenço eñ Moçambique vertoont.

In Martius ende Aprilis waeyen ghemeenlycken noordē ende noordtooste windē/ vandē hoeck van S. Lourenço tot de Cabo de bona Esperança toe.

Teeckenen als weste winden verwacht.

want

Schrickel jaer perijckeleuser als ander jaren.

Oorsaeck waeromme.

want dat is zijn natuereel in dese contreyen; sult geadverteert wesen / dat so ghy in dese contreyen quaemt in een schrickel jaer: want die selfde periculueser zijn dan d'ander jaren / om oorsaecke dat die Conjunctien vande Hemelsche Planeté ende lichaenen als dan different zijn / als oock die inferiore lichamen / die de superioren ofte opperste subject ende onderworpen zijn: waer door zy gheregeert worden / soo sult bevindé en dese contreyen vande 30. graden opwaerts / dat so haest als ghy de windt uyten noorden cryght met een stof-regen / een groot onweer daer uyt te rysen / soo ziet wel voor u / ende weest op u hoede / op dattet v niet en verrast want saot u van voren onversiens overviel / en sout gheen remedie hebben om u boven te houden en te salveren / sonder besonder hulpe en ghenade van Godt: want komen met grooter furie en desperaetheyt.

Vermaninge wesende in Februario bij den uytersten hoeck van S. Lourenço in zijn cours te nemen sal.

Soo't ghebeurden dat ghy v vondt ent beginsel van Februarius / bydé uytersten hoeck van san Lourenço, 70. ofte 80. mylen t'Zeewaert in / soo neemt uwen cours nae de Cabo das Agulhas toe: want sulter de winden alsdá altoos zuydoost vindé / so dat ghy niet en passeert op de 36. graden t'Zeewaert en / welcke Navigatie ghy doen sult / scheydende uyt Indien inde eynde van December, sult by dese Cabo das Agulhas gront hebbé 20. ende 25. mylen van't lant af / op 100. ende 130. vadem diepten / te weten op de hooghte van $36\frac{1}{2}$. graden / etc.

Dat 9. Capittel,

Die Navigatie vande Monte Delijn naer Portugael, 'twelcke is den vernaemsten bergh gheleghen in Indien, te weten: op de custe van Malabar 6. mylen van Cananor noordwaerts, eñ van Goa 61. mylen zuydwaerts.

Coursen van Monte Delijn buyten 't Eylandt S. Laurenço.

Afvarende vanden Bergh ofte Monte Delijn naer Portugael / den wegh van buyten het Eylandt san Lourenço, soo stelt u noordtoost ende zuydtwest met den Bergh Monte Delijn, uwen cours nemende oost ende oost ten zuyden aen / soo sult ghy komen by een Eylandt ghelegen op $10\frac{1}{2}$. graden te weté 50. mylen van Monte Delijn af, sult alsdan uwen wegh nemen zuydwest / ende zuydwest ten westen aen / so sult ghy komen 25. mylen van dese Eylanden af / op de hooghte van $9\frac{1}{2}$. graden / u wachtende niet zuydelijcker naer d'Eylanden van Maldiva te loopen, een half myl daer van af is het diep ende schoon / soo haest als ghy dese Eylanden voorby zijt / 'tzy vroech ofte laet int jaer / soo loopt zuydwest ende zuydwest ten zuyden aé / tot dat ghy over de linea zijt / ende so ghy daer de winden van uyten westen vinde / soo loopt zuyden ende zuyden ten westen aen / mogelijck wesende / soo niet / zuyden aen / 'twelcke eenen goedé wegh is / ghy moecht op dese cours vry uwen wegh vervolgen sonder vrees.

Een Eylandt opte 10. een half graden.

Soo't ghescnede dat ghy op dese cours / te weten vande 13. graden opwaerts veel voghels Garagiaus vont / vlieghende by hoopen by den anderen / en wilt daerom niet vreesen uwen cours te vervolghen / ende wesende laet int jaer / so hout u altoos aéde zyde van't zuyden / om te schouwen de drooghten ghenaemt Os Baixos de Lopo Soares, ende Garagiaus, gheleghen op 16. graden; dese cours aldus doende / moecht wel vry en vranck by daegh en by nacht sonder om sien / heen seylen: want sult niet met allen ghemoeten / ghelijck als ick het selver gheexperimenteert hebbe.

Os Baixos de Lopo Soares ende Garagiaus ligghé op 16. graden.

Die 16. graden niet ghepasseert wesende / moecht oock loopen tusschen de voorschreven drooghten ende het Eylande van Brandaon, ende comende op de hooghte so wilt liever eené nacht verliesen / om altoos verseeckerder te gaen / ende sulter op letten dat wanneer ghy vindt veel vande voghels Garagiaus, met ander beplackte voghels onder een vlieghen / te weten by hoopen te samen / so zijt ghy van dit Eylandt 40. mylen voortaen / van hier af soo loopt zuydtwest eñ zuydtwest ten zuyden aen somminghe etmalen / ende wesende nach vroech int jaer als ghy van Indien scheyt / so schout alle dese Eylanden ende drooghten / doende uwen cours t'Zeewaert aen naer de Cabo das Agulhas toe.

Teeckens als men 40. mylen is van't Eylant Brandaon.

Soo't geschiede dat ghy u vont den 6. ofte dé 7. Februarius 100. mylen lunel ennafte eneer vanden uytersten hoeck van't Eylandt san Lourenço, te weten op zijn hooghté ghelijck ick die ghevonden hebbe / soo loopt west zuydtwest aen / tot dat ghy zijt op de hooghte vande Cabo, u altoos wachtende våde stroomen die u enochten bedrieghen: wantse in Februarius alder crachtichste loopen / door de aoste winden die alsdan ghewel digh regneren / soo neemt uren cours naer de Cabo de bona Esperança toe / tot op $36\frac{1}{2}$. graden / ende als ghy by de Cabo das Agulhas zijt / so besiet wanneert op die Astrolabio middach is / ende soot alsdan op de Sonne-wyser aoc middach waer / ofte schelende die dicte van eenen draet / so ist een goet teycken soo wel int gaen als inne komen van Portugael so zijn de naelden van de Compassen hier fix ende ghelijck / ende wesendé aen d'eé ofte d'ander zyde / sullése noordtoost ofte noordtwesteren / naer dat ghy vande Linea Meridionael verscheyden zijt / soo veel scheelt het van ghelijcken op het Sonne-wyser.

Vermaninge wat coursen men nemen sal den 6. Februarij 100. mylen van S. Lourenço wesende nae de Cabo de bona Esperansa.

Item so wanneer ghy komt naer de Cabo das Agulhas ofte vorder aé / so besietet water / ende soo't groen is / so keert weder op de $36\frac{1}{2}$. gradé / ende worptet loot uyt / so sult ghy vinden 30. vadem, ende wesende op de $36\frac{2}{3}$. graden sult 90. vadem hebben, eñ en sult niet veel swarte Ravés met witte becké noch Alcatrasen sié, sulter aé weer zydé van dese Cabo das Agulhas veel sien / soo aende Custe als wt 20. mylen t'Zeewaert en: maer verder niet, sult het water (so langhe dat ghy niet en komt op de voorseyde diepten) licht ende groenachtigh vinden / als oock mede van dat Saf-been in't water drijven.

So haest als ghy grondt ghevonden hebt / sonder 'tland vande Cabo de bona Esperança te willen sien, so loopt also lanct dese gront heen tot dat ghyse weder verbest / so weest alsdan seecker de Cabo das Agulhas voor by te wesen / ende doet dan uwen cours west noordwest aen / soo sult ghy 12. mylen vande Cabo af vervallen / als ghy daer begint af te scheydé / so sult ghy in't water vindé drijvé de dicke Riet-struyckien / te weten tot 10. ende 15. mylen daer van af op de voorschreven cours; als ghy dese comt te sien, so ist een goet teycken, eñ moecht vry verseeckert wesen dat ghy de Cabo de bona Esperança om zijt; by de Cabo das Agulhas, so enercitet Sonne-wyser ende 't water vande gront / zy sullen u wel thoonen wanneer ghy daer by zijt; want by desen hoeck

Teeckens als men voorby de C. das Agulhas is.

Teeckens als men de C. de bon Esperansa om is.

so zijn

so zijn de naelden vande Compassen fix ende gelijck/ ende binnen ofte buyten dien so noord oost ofte noordwesterense altoos/ als dickwils ghesept is.

Vande C. de bona Esperā: ça tot den Equinoctael is geen perijckel.

Die Navigatie van de Cabo de bona Esperança naer Portugael/ is sonder perijckel tot die Linea Æquinoctiael toe: want men heefter altoos eenen zuydtoosten duergaende wint/ende van de linea af naer Portugael toe wort genoegh daghelijcx bevaren/ waer door de ghemeen Stuerluyden ghenoegh bekent is/ doch die daer lust toe heeft mach het hier voor lesen/daer't oock aēgeteyckent is/ als oock en mijne Itenerario ende Navigatie op mijn wederom kouste vā Indien naer Portugael/ alwaert int't perticulier verhaelt wordt tot Lisbonen toe/etc.

Dat 10. Capittel.

Vande rechte teijckenē ende kennisse vande Cabo das Correntes, ende d'Eylanden As Ylhas Primeiras, van alle de Havens, ende custe tot Moçambique toe,

Bancken van Soffala beginnende aende C. de S. Sebastiaē/ streckende/etc.

DIe bancken van Soffala beginnen aen de Cabo de san Sebastiaen, eñ streckē tot die Eylanden Primeiras langhes de custe heen/ende de custe streckt noordē ende zuydē tot Soffala toe/ ende heeft wat van noorden ten westen/ ende zuyden ten oosten/alhier zijn sommighe Revieren: maer zijn alleenlijcken voor kleyne schepen.

De Revier vā Mataca leyt op 21. een half graden.

De Revier van genaemt Mataca ofte Monemone leyt op 21 ½ gradē/ is een kleyne Revier hebbende binnen in de Haven met hoogh water 3. vadem diepten/eñ heeft tot een teycken eenen hoogen / boom staende aende zuydzyde / ende langhs de strant heen sommighe santduynen / die int schijnsel hem verthoonen als Eylandekens sonder boomē/aende noord zyde ligghen sommighe ondiepten/men looptet in de Haven noordwest aen/ te weten aende zyde vande boomen/en daer lancx by heen/ als ghy binnē den hoeck zijt/so moechtet anckeren op 5. ende 6. vadem diepten.

Teijckenē van de Revier van Mataca.

Sommighe ondiepten aen de noordzyde.

Quiloan leyt op 20. een half graden.

Quiloan ofte Quiloane, is gheleghen op 20 ½. graden/ende heeft aende zuydzyde eenen hooghen Palm-boom / ende 'tlandt van die selfde zyde heeftet fatsoen van eenen hoet; So ghy in Quiloane begheert te loopen/alwaert met een schip van 200. vaten /moechtet wel doen/wesende met hoogh water: maer moet u wachten van een drooghte/drie mylen vande Haven af gheleghen; dese Haven heeft met hoogh water 5. vadem diepten / ende als ghy daer binnen in zijt so ghenaeckt de punt vande Revier/sulter 5. ende 6. vadem diepten met modder-grondt vinden/ men loopter in west zuydwest ende zuydwest ten westen aen/ ende de voorschreven drooghten ligghen oost zuyd oost / ende west zuydt west ghelijck als Quiloane.

Kenteyckenen vande Haven van Quiloan.

Een drooghte 3. mylen van de Haven.

Van Mataca ofte Monemone tot Quiloane sultet lande komen te sien op 13. 14. vadem diepten/ ende komende op 21. graden eñ op 60. vadem diepten / so sult ghy 15. mylen van landt wesen/ende sult op de gront Corael vinden/ eñ dan daer binnewaerts kleyn sant/ seylende van Quiloane af naer Soffala toe/ so loopt noorden ende noorden ten oosten aen/te weten buyten de punt ofte hoeck om op 12. 13. vadem diepten/ tot dat ghy Soffala int gesicht cryght/ eñ so ghy daer begheert te setten/ soo loopt tot op 6. 7. vadem / 'twelcke is 6. ofte 7. eylen van landt af.

Wesende op 21 graden eñ 60. vadem diepte is/so zijt ghy 15 myl' van 't lāt Mataca/etc.

De Haven van Soffala verloopt alle jarē/ daerom en moechter sonder Loots-man vā't landt niet wel in komen/ Sōffala heeft tot een teycken om te kennē/ een hoop Palm-boomē by den anderen staē/ te wetē aen de zyde van't noorden/ loopende van hier af naer Moçambique toe / sult oost aen loopen / tot dat ghy komt op de 40. vadem/ ende van daer af oost noordtoost aen / loopende 15. ofte 16. mylen vande Eylanden Primeiras af / sult altoos in dese contreye/te weten: de ghehele custe lancx kleyn/dun/swart sant(met aerde ghemenckt) op de gront vinden / al ist schoon dat ghy vry dicht ende uit ghesicht van't lant loopt.

De Haven vā Soffala verloopt alle jarē.

Teycken vā de Haven van Soffala.

Soffala is ghelegen op 20. graden/ende die Haven genaemt Bango op 19½. en die Revier van Cuama op 18½. graden / men loopt langes de custe van Soffala tot Cuama toe noordt oost ende zuydtwest / wesende inde cours 30. mylen/ soo't u noodigh waer in dese Revier van Cuama te loopē om versch water te halen/so moechter met een kleyn jacht in loopē: want 'tis binnen in altemael soet ofte versch water.

Soffala leyt op 20 graden. De Haven Bango op 19. een half. De Revier Cuama op 18 ende een half.

Van Cuama af naer d'Eylanden Primeiras looptmen langhes de custe heen oost ende west/ende heeft wat van oost ten noorden/ eñ west ten zuyden/ men heeft twee verthooninghen van landt/ende komende op 18. graden sult 55. vadem diepten vinden/ hebbende ghesicht van land: want die banckē van dese contreyen seer smal zijn/ de cours is 50. mylen.

Hoemen van Cuama naer d'Eylanden Primeiras loopen moet.

De Revier ghenaemt Dos bonis Synais ofte d'ande goede teyckenen leyt op 17½. graden/ende heeft dese teyckenen om te kennen/te weten vande zyde van't noordoosten staen eenen hoop boomen aende mont vande Haven/ ende aen de zuydzyde heeftet eenē sant strant/ ende op den uytersten hoeck naer't zuydtwesten staet een Sant-bergh ofte Duyn/welcke hem van verde verthoont als een Eylandekē/ d'in-komste is aen de zyde vant zuydwestē/ langhes het sant heen, Die Haven heeft met leegh water in't inkomen 2. vadem/ende binnen in wesende machment setten op 6 ende 7. vadem diepten; Menen kan van buyten af d'in-komste niet sien: want men siet van buyten komende den ingang vande noordtwest zyde / welcken ingancx heeft een deel boomen by een staen/die hen van verde verthoonē als een Marsch van een Schip/ eñ hoemen naerder 'tlant genaeckt/hoe datmen't minder comt te sien/ so datment inde Revier wesende gāsch niet sien en kan/ om datter van die ander tacken belet wort.

De Revier Dos bonis Synais leyt op 17. drie vierendeel.

Teyckenen vande Revier Dos bonis Synais.

Beschryvinge vande ingang vande Revier.

Het Canael van de Eylanden Primeiras, ende d'Eylanden van Angoxas is altemael een/men loopter duer oost noordoost eñ west zuydewest / ende heeft inde cours 30. mylen met 10. 12. vadem dieptē/te wetē: wat naerder aende Eylanden als aen't vaste lande / so ghijt by eenigh van dese Eylanden wilt settē/ met eenige weste winden/ so comter vry dicht by: want isser over al diep ende schoon.

Hoemen dueg d'Eylanden Primeiras eñ Angoxas loopē.

Het eerste Eylandt Primeira leyt op 17½. graden/ ende so ghy daer begheert tusschen in te loopen/so neemt uwen cours zuydwest aen van't Eyland af eñ moecht vry sonder schromen in't Cannael loopē/ 'tisser over al diep genoech: want die drooghten liggen wel anderhalve myl van't Eylande af/ende so ghy daer begheert in te loopen met weste winden/ soo ghenaeckt dicht by't Eyland/ loopende tot de midde-

't Eerste Eylandt Primeira leydt op 17. een half.

De drooghten vande Eylanden Primeras liggen int noord oosten.

middeweghen van dien aende zuydtzyde / alwaer ghy moecht anckeren tot op een schoot van een gotelingh daer vã af/ op 6.7. vadem diepten, eñ begerende tusschen de drooghten/ (ghelegen int n.o.) in ofte uyt te seylen, moechter seer wel doen/ jae met alle de seylen op wilkende/ altoos wat naerder de sandẽ van't Eylandt / als de drooghten vã het middelste Eylandt: want is al even veel van wat zyde van het Eylãdt dat het is/ en hebt niewers voor te vreesen/ dan van daer ghy het water op siet breken.

Goede ancker grõt by't middelste Eylãdt op 12. vadem met leech water.

Begerende te anckeren by't middelste Eylandt/ ghy moechter vry wel doẽ/ te weten/ comende vry dicht aen landt: want heefter 12. vadem diepten met leegh water/ dit is te weten/ met weste windẽ: maer met ooste winden niet, te middeweghen van op het vaste landt/ heeftmen een hoop boomen by den anderen staen / by de welcke sult vinden een Lack met soet water/ om u te versien noodigh wesende, is een weynigh vande strand af binnewaerts aen, eñ so het u geen gelegentheyt geeft by het Lack te gaen/ so graeft maer inde selfde strãt/ sulter terstont versch water vinden: maer dit moet wesen met ooste winden: want met W. winden so smyter het water so sterck op/ datment met het Boot aende strandt niet houwen en con.

Een lack van soet water opt middelste Eylandt.

Het middelste Eylandt (twelck is gheleghen nae het n.o.) en heeft gants geen overgangen nae de Zee toe, Van hier af tot die drooghtẽ/ ghenaemt A Coroa de sant Antonio, zijn 7. mylen/ eñ tot d'eerste Eylanden van Angoxa 5. mylen/ ende is op de selfde cours van d'Eylanden, moechter vry by het landt heen loopẽ/ het zy met wat Schepen dat ghy wilt: want isser diep ghenoech/ alle d'Eylanden van Angoxas hebben overganghen. d'een over d'ander heen loopende/ altemael van diepe eñ suyvere gront, oock so heeftmen tusschen d'Eylãden eñ het vaste landt/ het alderminsten 8. vadem diepten; sult altoos het vaste lãdt naeder liggen als aen d'Eylanden, Daer is een sandt drooghte/ gheleghen tusschen d'Eylanden vã Angoxas in/ die oot vã beyde zyden overganghen heeft. Dese Eylanden vã Angoxas zyn vier/ eñ tusschen die twee middelste liggen de voorsz. sandt drooghtẽ/ datmen en wilter niet te na by comen: want zyn wat periculeus.

Het middelste Eylandt lept nae t n.o. De drooghte A Coroa de S. Anthonio ligghen 7. mylen van't middelste eylandt.

Suyvere diepe grondt by d'Eylanden van Angoxas/ die 4. int ghetal zyn.

Daer leyt een drooghte vã sandt/ vier mylen van het eerste Eylandt van Angoxa af na Moçambique toe, die mette springh-vloeden bedect wort van die Zee hebbende daer cõrs om noch andere sanden ligghen/ die altoos vande Zee bedeckt zyn waerom ick u adverteere op u hoede te wesen, moecht van daer af langhs het landt heen loopen / al waert seer diep is. Van dese sandt drooghten af na Moçambique toe 14. oft 15. mylen weeghs / leyt een Haven/ ghenaemt Os Corais, (dat is die Coralen geseyt van welcke Haven af / ontrẽt anderhalf myl t'Zeewaert in/ leyt een Clippe die seer dangereus is / ende men en can'e niet ghewaer worden/ dan alsmẽder by na boven open is/ eñ metter hoogh water vã een springhvloet/ so en breecker het water niet op: waerom u daer van sult wachten want daer al etlicke Schepen aen ghestooten hebben / ende Don Ioan Pereira heefter met zyn Schip op ghewees, Als ghy alhier voorby passeert sulter altoos 3. mylen van af t'Zeewaert in loopen / te weten / n.o. ende n. o. ten oosten aen/ wesende by nacht; maer zynde by daegh/

Vier mylen van het eerste Eylande na Moçambique eẽ drooghte.

De Havẽ Os Corais leyt na Moçambique 15. mylen vande drooghte. Een periculeuse Clippe by dese havẽ.

Hoemen aenloopen moet om dese Clippe te schouwen.

moecht altoos seeckerder varen / en van u sien/ doch altoos onder de 25. vadem na landt toe niet passerende. Op dese cours sult ghy de drooghten van Musicatte voorby loopen / eñ doende de cours van noordt oost aen/ soo sult ghy recht op d'Eylanden van Moçambique aen comen.

Drooghten vã Musicate.

Soo't u noodigh waer te anckeren eer dat ghy tot Musicate comt/ soo houdt u van dese Clippe af nae het landt toe/ tot dat ghy comt op 15. vadem diepten/ aldaer mochtet setten: want is een schoone gront / doch even wel op weynigh plaetsen / dan alleenelicken onder den hoeck van Musicate, te weten op 20. vadem ende meer/ sult reyne ende suyvere gront hebben. Den hoec van Musicate met die Eylanden van Angoxas, ligghen n.o. ende z.w. vanden anderen zynde 18. mylen inde cours, van daer na Moçambique toe/ soo looptmen langhs de Custe heen noordt oost aen.

Waer datmẽ anckeren sal eermen by Musicate comt.

Den hoeck met Musicate leyt n.o.

De oost zyde van't Eylandt Primeira, leyt enet de drooghtẽ n.o. ende z.w. ende heeft wat van n.o. ten o. ende z.w. ten w. Het landt van de Eylanden Primeiras, te weten aende zyde van Moçambique leyt op 16¼. graden, Men loopt voorby alle dese Eylanden ende sanden o. ende west/ ende o. ten n. ende w. ten z. so ghy u alhier vondt/ te weten/ binnewaerts in / op 12, 13. eñ minder vademen diepte/ een schoot van een goetelingh vande Eylanden af/ so en vreest daerom niet maer wacht u alleenelijcken vande buyten zyde / d'welcke veel steenen ende onreynigheyt heeft/ daermen in geenderley wyse anckeren mach / want met dan steen ende hout en is.

Het landt vã de Eylanden aende zyde van Moçambique leyt op 16. ende een vierendeel gradẽ.

Quade anckergrondt beyde Eylanden/ etc.

So het ghebuerdẽ dat ghy u vont te middeweghen van onder d'Eylanden eñ drooghten met eenighe ooste winden/ so moecht ghy tusschen d'eerste Eylanden eñ sandt drooghtẽ (die te middeweghen van dese Eylanden Primeiras liggen) uyt ende in varen/ te weten/ vã de zyde van Soffala, als oock van't derde Eylandt nae Moçambique toe/ loopende aende w. zyde langhs / op 7. 10. ende 12. vadẽ diepten, die ander drooghten liggen te middeweghen van onder de steen-clippen / daerom en hebter niet voor te vreesen: maer tusschen het Eylandt vande boomen/ (dat aende oost zyde blijft) en moecht op gheenderley manier passeren: want over al drooghten ende ondiepten zyn.

Sandt drooghten int midden vande Eylanden Primeiras.

Tusschen het Eylandt dat aende oost zyde blyft, machmen geensins seylen.

Vande zuydt west zyde van dese Eylanden Primeiras, ende noordt oost in zuyd west/ met het eerste Eylandt vande west zyde / te weten 7. mylen daer van af / is gheleghen een sande drooghte van 4. vadem diepten / wesende so inde lenghte als inde breede / van een gotelingh schuet groot ; Van dese Eylanden Primeiras 10. oft 12. mylen / leyt de Revier van Quylimani, al waer de Custe streckende is oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noorden/ ende west ten zuyden, sult altoos tot op 3. mylen vant landt af. 6 7. vadem diepten vinden/ al waermen anders gheen drooghten in heeft/ dan die van Quylimani, waer van ghy u moet wachten / Want strecken tot 6.7. mylen in Zee, ende so ghy u vindt vãde Cabo das Corrẽtes binnewaerts/ moechter altoos setten: want sult over al grondt vinden/ om dat ghy op de bancken zyt/ en hebt niewers voor te vreesen / door dien dat de wint hẽ wel sal houwen van over het landt/ waermede altoos alst u belieft t'Zeewaert in moecht loopen/ etc.

Een sandt drooghte van 4. vadem/ 7. mylen vant eerste Eylãd.

De Revier Quylimani.

Bynde Cabo das Correntes goeden anckergrondt.

Dat 11. Capittel.

De route ofte die Navigatie ende Coursen van uyt Indien nae Porto Piqueno de S. Iago, (dat is de cleyne haven van S. Iacob, 'twelc de mont van de Revier Ganges is,) ghelegen in't Coninghrijck van Bengalen, &c.

Porto Piqueno leyt in Bengalen.

DIe begheert te seylen van uyt Indien nã Porto Piqueno, ofte die cleyne haven/ gheleghen in Bengalen, te weten/ van buyten om 't Eyland Seylon, sal 'tseyl gaen uyt de haven van Cochijn, vãden 10. tot den 20. April toe/ zynen cours nemende langhs de Custe heen/ tot een plaets ghenaemt Brinjao toe ('twelc leyt by de Caep ofte hoeck van Comorijn, te weten/ den uytersten hoeck ofte eynde vande Indiaensche Custe zuydwestwaerts aen) nemende vã daer af zynen cours zuyen aen/ tot op 6⅔. gradẽ/ en van daer z.o. aen/ tot op 5⅔. graden, Alhier wesende/ sult oost aen loopen/ tot dat ghy het Eylandt Seylon int ghesicht cryght: want den hoeck van Seylon, ghenaemt A ponta de Gualle, (dat is de punt vande Galleye geseyt) is het verste landt van dien gelegẽ in't zuyen op de hooghte van 6. gradẽ/ daerom soo men dese cours oost aen doet op 5½. graden/ en moecht niet laten ghesicht te hebben van het selfde Eylandt Seylon. Desen wegh ẽn coursen sult aldus doen/ scheydende uyt Cochijn, vanden 10. tot den 20. April/ als voren: want so ghy later van daer scheydt/ sult ghy u meer moeten wachten/ om dat de winden alsdan seer sterck vã uyt den zuyen beginnẽ te wayẽ/ hebbẽde op d'ander tydẽ de windẽ dõ uyten z.w. ẽn n.w. wayẽde seer furieus en gewelddigh.

Brinjao leyt by de Caep de Comorijn.

A ponta de Galle (is een hoeck van't Eyland Seylon/) leyt op 6. graden.

Coursen van Cochijn na Seylon.

Als ghy die Eylandt Seylon com e te siẽ/ so sult ghy daer langhs de Custe op heen loopẽ, (men loopt die Custe o. ẽn w. ẽn heeft wat vã o. ten n. ẽn w. ten z.) tot die eerste droogtẽ gelegen op 6. gradẽ schaers/ ẽn d'ander drooghten ligghen noch voorder oen op 6½. graden/ zynde vãden anderen 7. mylen verscheydẽ/ op de selfde streckinge van o. ẽn w. en o. ten n. ẽn w. ten z. Van den hoeck A punta de Galle, tot d'eerste drooghten/ zyn ontrẽt 28. mylẽ. Wesende 10. oft 15. mylen voorby dese drooghtẽ/ sult uwẽ cours n.o. aẽ setten/ tot op de hooghte van 16½. graden/ loopẽde van daer af n. aẽ/ waer mede ghy sult comen by de Custe vã het vaste landt te wetẽ 10. oft 12. mylen vãt lãde/ ghenaemt O Pagode de Iorganatte, (dat is den Afgodt ofte Afgodts tempel van Iorganatte gheseyt) het welck een seer goede course is voor dese vaert.

Drooghten van Seylõ op 6. ẽn 6 en half graden.

A punta de Gualle leyt 28. mylẽ vãde eerste drooghten.

Wat dat O Pagode de Iorganatte is ende waerse leyt.

Als ghy dit lãdt comẽ te sien/ 'twelcke sommige hooghe geberchten heeft/ so sult ghy eenelicke ronde huevelen (te weten/ ronder ende hoogher als die selfde ghebergten) boven op sien staen ghenaemt Palur; sult alhier daer langhs by heen loopen, ẽnen loopter voor by n.o. ẽn z.w. ẽn heeft wat vã n.o. ten o. ẽn z.w. ten w. tot dat men comt by't dunne ẽn leeghe landt/ alwaer langhs loopẽde/ sult by een Revier comen welcke heeft tot een kenteyckẽ een black hoogh deel van sant/ ende noch een ander pleyn met een huevel/ hebbende aende een zyde wat verder heen 'tschynsel van eenen anderen dicken huevel met gheboomten; ẽn loopende uwen wegh aen tot recht teghens over dese Revier/ soo schynen dese voorsz. huevelen mettet ander dicke landt ghelyck over een te comen; Dese verthooninghe salmen hebben/ wesende ontrẽt 1½. myl daer vã af t'Zeewaert in. Van dese Revier tot d'eerste Pagode ofte Afgod toe/ heeftmen ontrent 3. ofte 4. mylen/ ẽn van dese eerste Pagode voortaẽ/ so en sietmen geen hooge bergen meer/ gelijck als dienen voorby is/ ẽn loopende daer recht vã off/ schynen sommige als tafelen ofte pleynen bovẽ op te wesen. Dese voorsz. Pagode ofte Afgodt/ is gheleghen op 20. graden ruym/ sult altoos u beste doẽ om die te comen verdennẽ: wãt is u noodigh om eẽ goede reyse te hebbẽ.

Ronde huevelen opte bergẽ Palur ghenaemt.

Een Revier by't leeghe landt.

Teeckenen van dese Revier.

D'eerste Pagode leyt op 20. graden ruym.

Voorby dese eerste Pagode staet eenẽ anderẽ Pagode/ so groot als d'eerste/ hebbende noch andere 2. ofte 3. cleyne Pagode wat voorder aẽ staẽ; Men heeft vã d'eerste Pagode tot dese tweede ontrẽt 4. mylẽ weeghs/ ẽn de Custe vã d'een tot d'ander is streckẽde o. ẽn. w. en wilt alhier niet te dicht onder 'tlandt loopẽ: want is quaet daer wederom af te rakẽ/ om dattet een inwijck maeckt, Van gelijckẽ al eer mẽ by de eerste Pagode comt/ salmẽ van't landt afhouwen: want men heeft (op 2. mylen aleer mender by comt) een cleyne drooghte ligghen/ een myl t'Zeewaert in streckende.

Vier mylen van d'eerste Pagode een ander Pagode.

Waerschouwinghe voor dese Pagode.

Vã d'eerste Pagode tot die tweede/ sietmen sommige bewassen huevelen/ ẽn geboomtẽ/ ẽn vãde tweede Pagode tot Sataguan toe/ ist eẽ leeger landt vã ondichte wildernisse/ wesende boven op gants cael tot dẽ hoeck toe ghenaẽt A punta das Palmeiras, dat is/ de punt vãde Palm-boomẽ/ ẽn men loop de custe w. aen.

A punta das Palmeiras.

Vã de voorsz. Pagode tot eẽ punt met een Riffe) gelegen 12. mylen/ aleer men by de punt vãde Palmeiras comt) heeftmẽ een Revier liggen, Dit voorsz. punt steect eẽ groote half myl t'Zeewaert in ẽnen loopt de Custe o. n. o. aen/ ẽn vande voorsz. riffige punt tot die Palmeiras toe/ looptmen de Custe n. o. ẽn n. o. tẽ o. aẽ; Om nu het Riff ẽn het landt van dien te kennen/ soo is te weten dat het landt van dit Riff grover ẽn dicker is als het ander landt vãde Custe/ makende daer langhs by heen tschynsel vã een eylãdt/ ẽn sult terstont wat voorder aẽ 9. ofte 10. boomẽ sien staẽ/ die hẽ vertoonẽ gelijck als ronde bewasse huevels, vande Pagode tot dese Riffe zyn ontrent 12. mylen.

Twaelf mylẽ vande Punt das Palmeiras leyt een Revier.

Teyckenen vant Riff voor de Punt das Palmeiras.

Van hier af voortaẽ/ sult langhs de Custe heen loopen op 9. ofte 10. vadẽ diepten/ tot by de voorsz. Palmeyras, waer van het voorenste vant landt seer leegh is/ hebbende eenen kalen huevel/ welcke hẽ verthoont ghelijck als die Arenas gordas, ofte roode Duynen/ gelegen by S. Lucas de Barremeda, aen de custe van Spaengien; Van dese Duyne ofte huevel af tot die Palmeiras toe/ ist altemael een kael ẽn leege strandt/ sonder eenighe geboomten ofte wildernisse. Die Palmeiras plaghen te wesen 10. ofte 12. Palm-boomen: maer tegenwoordigh so stater maer eẽ alleen, Dicht by de selfde Palmeiras, te weten/ aende zyde van Sataguan, staen eenighe bewassen huevelen; Van daer voortaen soo en heeftmen gants gheen punten ofte hoecken/ boomen/ nach eenighe wildernisse meer/ dan het landt is een engl weeghs altemael ghelijck als een Rif.

Een kalen huevel van ghedaente als de Arenas gordas by S. Lucas.

Eenighe bewassen huevelen aende zyde van Sataguan.

So wanneer dat ghy de punt ofte hoeck vãde Palmeiras comt te sien/ so sult ghy uwẽ cours o. aen doen/ tot op de diepten van 12. vadem/ ende vã daer of n. o. aen tot op 8½. vadem/ ende wesende by daegh/ sult terstont landt sien/ het welck sal wesen beneden alle de Riffen/ ẽn so het landt bedeckt waer met eenighe dysinge ofte dampẽ/ en sulter niet mogen sien/ door dat ghy op de 4. vadẽ dieptẽ comt.

Dese

Dese cours salmen aldus doen / met een Cõpas dat niet en wraeckt/en so het yet wraecken/sult ghy u rekeninge daer na maken. Dit landt daer ghy by comen sult / sal wesen een vlack leegh landt sonder eenige ghebroomten ofte wildernisse/ eñ loopende langhs de Custe heen / sult aende oost zyde comen te sien eenen swarten lanckwerpẽ de bewassen huevel/op't fatsoen van een Champana sonder mast/(het welcke een Indiaensche Carveel is;) eñ wat voorder van desen bewassen huevel aen/staet een hoop boomẽ by dẽ anderen/onder welcke zijn 3.ofte 4.boomen/die wat grovet schynen te wesen als den bewassen huevel; Dese gheboomten staen wat leeghachtigh; Een weynigh van dese gheboomten af/ soo begint dẽ Riffe van't landt van Orixa, Dese in't gesicht krygende / sult terstont t'Zeewaert aen / het water sien breken/ het welck is op de drooghten van Bengalen: want alhier is het Canael op zyn smalste/eñ laet achter u veel Riffen/ te weten/aende zyde van Bengalen,die u altesamen t'Zeewaert aen blyven/waerom ghy die niet sien en moecht,alhier passerende,soo ghenaeckt altoos de Riffe van't landt vã Orixa, want al ist schoon dat ghy daer dicht by heen loopt/en hebt niewers af te vreesen/dan van dat ghy voor ooghen siet/ die diepten zyn drie vadem/ met cleyn swaet sant op de gront.

Ghedaente van't landt aende de Riffen.

Champana is eẽ Indiaensche Carveel.

De Riffe van 't landt van Orixa.

De diepte op de Riffe van Orixa/is 3. vadem/ de gront swart sant.

Sult vande zyde vã Bengalen 4.ofte 5.vadem diepten hebben van modder gront / van welcke zyde u sult wachtẽ: want sout vã dese modder gront op't eynde van een bancke ofte drooghten van Bengalen comen; so ghy dese gront vint/sult n.o.eñ n.(noodigh wesende) aẽ loopen/ tot dat ghy weder op de 3.vademen comt:wãt dit is dẽ rechten wech;Die voorsz. Riffe van Orixa gepasseert wesende / sult terstont meer diepten beghinnen te krygen / eñ so ghy begeerden te loopen langhs het landt van Orixa heen/ so doet uwen cours recht op d'eerste punct(die ghy voor u uyt siet) aen; De minste diepten die ghy sult vinden / zyn 3.vadem,dit is den rechten wegh/tot dat ghy wel dicht by het landt zyt / alwaer ghy alsdã sult vindẽ 5.6.vadẽ diepte,eñ so ghy eenigh barnhout van doen hadde/ soo loopt naer d'ander zyde aen't landt van Bengalen; want men heeft aldaer beter barn-hout/als aẽ ders zydẽ van Orixa , maer moet daer na weder nae de zyde van Orixa comen / tot dat ghy voorby twee Revieren zyt/ ghelegen aende selfde zyde van Orixa,waer van d'eerste meer eenen Inwyck van een Revier gelyck is, D'ander leyt ontrent een myl weeghs voorder aẽ, de welcke eenen grooten mont ofte Inkomste heeft; Twee ofte 3.mylẽ voorby dese Revier voortaen / heeftmen eenighe vloeyende Bekẽ met gheboomten/ eñ een mijl voorby dese Beken/ staet een bosschagie ofte wildernisse vol en dicht van gheboomten / in ghelijckenisse van Palm-boomen ; Van't beghinsel vã dese bosschagie af salmẽ zynẽ cours dwers over doẽ; loopende na't d'ander zyde(van het landt genaemt Guynette)toe/ te weten recht op eenen boom(die aende selfde zyde staet) aen dẽ welcken inde hoochtẽ bovẽ alle d'ander uytsteect; staet oende slincker handt vande Revier ghenaẽt Chandecan. Vã hier af voort aen zijn't altemael ondieptẽ/ daerom en sult niet voorder aen loopen/ dan mette volle vloet.

Waerschouwinge voor de gront aende zyde van Bengalen/etc.

Hoemen op't lande Orixa loopen sal.

Twee Revieren by Orixa.

Vloeyende Beken met gheboomten.

De Revier Chandecan.

So ghy begheerde te loopen duer het Canael vã't landt heen/sult de cours doẽ als boven gesept is/eñ vãde Palmeiras na't n.o.toe/ sultet setten op 5.vadẽ/eñ wesende indẽ dagh/ sultet houdẽ op de 3.vadem / loopẽde also op dese diepten langs het land heen/ al comt ghy schoõ altemets op wat minder dieptẽ/en wilt daerõ niet vreesen / met welcke course sult comen te sien de Riffe van Orixa,als ghy die mẽ ghesicht hebt/ so sulter by ghenaken/ in voegẽ dat ghy twee derdendeelen nae het landt / eñ een derdendeel nae de Riffe toe loopt , alhier heeftmen den rechtẽ wegh/als bovẽ gesept is.

Coursen om door't Canael te loopẽ.

Dat 12.Capittel.

Een ander deschriptie vãde selfde vaert eñ coursen vã Indiẽ na Porto Piqueno oftẽ de cleyne haven van Bengalen door een ander Piloot aenghetekent,breeder eñ correcter verhaelt, met alle die gelegentheyt ende streckinghe van dien.

Seylende vande Custe vã Indien/nae dẽ Haven genaẽt Porto Piqueno, int Coninghrijck van Bengalen, te wetẽ vã buyten om't Eylandt Seylon, soo sult ghy uwen cours nemẽ neffens de custen vã Indien / tot dat ghy comt te sien Brinjaõ, ghelegen by de C. de Comorijn , het uyterste eynde vãde custe vã Indiẽ / nemende vã daer af uwen wegh/dwers over:want is van hier af een goede contreye / eñ maeckt den corsten dwers wech/als oock voorsekert te gaen / van niet tẽ vervallen binnen ofte tusschen het Eylãdt Seylon in. So wãneer ghy comt te siẽ de Barreiras, dat zyn de Duynen van Brinjaon voorsz.so sult ghy zuyẽ aen loopẽ doende also uwẽ cours vãde 15.tot die 20.mylẽ toe/eñ vã daer voortaen sult uwẽ weeh versorten/ naer dattet u best goet dunct en gelegẽt heyt geeft/ om tẽ comẽ op de 5.gradẽ,alhier wesende sult o.aẽ loopẽ/ so veel alst u noodigh dunct te zyn om u te versekerẽ/ de pũt ofte hoek vã Gualle te moghen om loopẽ/ 'twelcke is het uyterste eynde vant eylandt Seylon,aẽde z.w.zyde/ gelegen op de hooghte vã 6.graden / als u dunct te wesen inde cõtreye vãde Pũta de Galle versekert om te wesen / so wilt et Eylandt gnakẽ om dat te verkennẽ/al eer ghy by die drooghten comt/ te weten/ tusschen Tanadare, (het welcke 5.mylẽ vãde Punta de Galle is) eñ de eerste drooghten/ al waer int ghemeen alle die schepen het landt connẽ verkennẽ/ vã die geen die na Bengalen willen seylen/ het zy na eenighe havens vã diẽ / als daer is Porto piqueno , ofte Porto grande , dat is / de cleyne ofte groote Haven / alwaer de Portugesen hare vaert eñ handelingẽ hebben ; Het lande aende voorsz.contreye int ghesicht hebbẽde / so ghenaeckter so dicht by als ghy begeert/doch onder de 12.vadẽ nae't landt toe niet passerẽ de/ om datter sommigẽ clippẽ langhs lãde heen ligghen/ daermen sonderlingẽ so geẽ kennisse af en heeft/behalven de drooghten / tusschen welcken eñ het lãdt men door heen mach loopen/als hier nae ghesept sal worden.

Porto Piqueno leyt in Bengalen.

Brinjaõ leyt by de C. de Comorijn.

Barreiras vã Brinjaon.

Wat cours dannen op 5. graden zynde om loopẽ sal.

Den hoeck vã Gualle leyt op 6. graden.

Tanadare leyt 5.mylen van punta de Galle.

Havens daer de Portugesen haer vaert hebben.

Loopẽde aldus/ als gesept is lãghs 'tlandt/ so is te wetẽ dat het lãdt vã Tanadare(om dz te kennẽ)te wetẽ,vã daer af 5.mylẽ voortaen tot de drooghtẽ toe altemael aendẽ Oever vã de Zee eẽ laech landt is , Eñ als ghy voorder aen te landewaerts vinnẽ/ begint te siẽ eenige gebergthẽ/te wetẽ/3 groote bergen/daer met over eẽ comẽde, so sult ghy die eerste drooghtẽ terstõt comẽ te siẽ tusschẽ welcke eñ lãdt mẽ wel passerẽ mach: want die meeste schepẽ die voorby het Eylãdt gaen eñ comen/loopender door heen,sulter vindẽ/te wetẽ te middewegẽ

Ghedaente eñ teyckenẽ vã't lande Tanadare.

van

van tusschen dien en het landt 11. 12. vadem diepten/ van schoone/ en op sommige plaetsen steenighe gront/ en hebter nieuwers voor te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet. Dese eerste drooghte leyt op de hooghte van 6½. graden ruym/ en door recht teghens over sult op het landt eenen eenighen steenen huevel sien/ sonder andere meer op alle dese contreye te sien. Van dese eerste en groote droochten 6. mylen voorder aen leyt noch een ander: maer cleynder drooghten/ men loopt d'een met d'ander n.o. en z.w. ende heeft wat van n.o. ten o. en z.w. ten w. Dese cleyne droochte is gheleghen op 6¾. graden/ ontrent twee mylen van't landt verscheyden/ so ghy begheert tusschen 't land en dien door te loopē/ ghy moechter wel doen: want men heefter 5. 6. vadem dieptē met leegh water vā sant gront/ 'twelc ick weet vande geen dieder meer als 30. mael duer gepasseert heeft/ so in't gaen als in't wederom keeren: maer so men een groot Schip heeft/ soo ist beter van buytē om t'Zeewaert daer van af te loopen.

D'eerste drooghte by Canadare leyt op 6. en half graden ruym.

Ses mylen vāde drooghte noch eē cleynder drooghte.

Die voorsz. droochten gepasseert zijnde/ so loopt langhes 't landt heen/ sonder daer af te wijcken/ wantet eenen goeden cours is daer dicht by heen te loopen/ en comende voor by het eyndt vande gheberchten en het hooghe landt/ sult eenen hoogen spitsighen top comen te sien/ staende tusschen andere gheberghten in/ van de welcke loopt een uytstekende punt nae't z.w. afdalende. Desen top wort genoēt O Capello de frade, dat is/ de Monnicks covel ofte caproen/ is op de hooghde von 8. graden ruym. Ick en stelle alhier de coursen niet dieinen langhs dese Custe tot die voorsz. Capello de Frade heen doet/ om datmēt op geen rechte streeck langhs en loopt. Dese Capello de Frade maect eenen hoec ofte punt landts/ vande welck een Rif afloopt/ stekende tot op een half myl 't Zeewaert in/ daermen het water op sommighe plaetsen op siet breken. Van dese pūct af tot Trinquanamale zijn 17. mylen/ mē loopt de custe n. en z. welcke altemael van een leegh landt is/ hebbende daer langhs heen een banckachtige gront/ en sulter gants geen landt van sien/ dan te landtwaerts binnen. Op 5. mylē aleer men comt by Trinquanamale heeft men een cleyne revier ligghen. Trinquanamale is een groote Haven/ hebbende in de mont meer als 3. mylen inde weerde/ is aen d'incomste van dien van een leegh lādt/ wesende over al diep/ die daer in wil wesen om te anckeren/ mach het setten onder het beschutsel van eenich vande Eylandē/ is van binnen in een Revier/ welck loopt tot Seyta Vaquatoe, tot hier toe ist altemael een leegh landt. Om Trinquanamale van verde te kēnen/ so is te weten datter aende mont vā dien aende noordt zyde ghelegen is een Duyn van gheelachtighe coluer/ ende heeft aenden eenen hoeck ofte punt twee lanck streckende gheberchten van een verheven lande/ streckende recht te lande binnewaerts aē/ sonder datmē voor ofte achter eenigh ander hoogh landt meer siet langhs de Zee-cant heen. Comende by Trinquanamale, en dat verkent hebbēde/ mocht van daer af terstont uwen cours noch dweers over setten: want dit de beste plaets is om uwen wech te vervolgen, sult van hier af noorden/ ende n. ten o. aen loopen/ midts altoos u rekeninge makende van't declineren ofte 'twraken vant Compas/ en so het waer inde Monson vande winden van Augustus, so sult alsdan n. aē gaen/ om dieswille dat die stroomen alsdan seer stere t'Zeewaert in loopen; sult dese coursen aldus dom tot op de hooghte van 17. gradē/ twelck is de hooghte vanden hoeck ghenaemt A ponta de Guadovarijn. ghelege aen't landt en Custe vā Choramandel, beginsel vant land ende Coninghrijck van Orixa.

Coursen vāde drooghten na O Capello de Frade.

O Capello de frade leyt op 8. graden.

Een Riffe by O Capello de Frade.

Een Revier die inde mont 3. mylen breet is/ Trinquanamale ghenaemt.

De revier die na Seyta Vaquat loopt.

Teyckenen vande Revier Trinquanamale.

Waerschouwinghe hoemē inde Monson vande winden in Augusto aenloopen sal.

A ponta de Guadovarijn leyt op 17. graden.

Comende op de 17. graden/ sult van daer voortaē na de Custe vant vaste landt toe loopen/ om een goede reyse te doē/ waerschouwe u boven de 19½. graden niet te passeren sonder lant te sien/ om dieswille datter op de 19 graden een Revier leyt/ ghenaemt Puacota, van welcher mont af 3. mylen t'Zeewaert in/ is ghelegē een steen Clippe van een schips lēgte groot/ welck men bescheydelickē genoech sien kan: want het boven water uyt steeckt; Men mach tusschen dien en het landt duer loopen/ willende/ sonder yet niet te vreesen/ dan datmen voor ooghen siet. Alle dese Custe/ te weten vande punct Guadovarijn voortaen/ is altemael van grof dick landt en gheberghten diemen van verde sien kan. Van die voorsz. Revier Puacota af/ tot een ander Revier genaēt Palvor ofte Palura, zijn 12. mylen, men loopt de Custe n.o. en z.w. Boven dese Revier van Palura leyt eenen seer hoogen bergh/ ghenaēt A Serra de Palura, dat is het gheberghte van Palura, welck is den hooghsten bergh vā dese Custe. Dese Revier leyt op 19½. gradē ruym. Van dese Revier tot den hoec genaēt A Derradeira terra alta, dat is/ het laetste hoogh landt/ loopt men de Custe op dē selfde streeck/ en is inde streckinge 7. mylen, is ghelegen op de hooghte van 19¾ gradē ruym, Doe alhier dese vermaninge van't laetste hooge land/ op dat de gene die by dese custe heen loopt/ mach weten dat alhier alle de gebercthten en thooge landt voleyndicht/ en van daer voort aen ist altemael leegh landt en sandt strandē/ tot die plaets ghenaemt As Palmeiras ofte Palmboomen toe.

Vermaninge niet boven de 19. en half graden te loopen.

Een Revier Puacota op 19. graden. Drie mylen van Puacota een groote Clip.

De Revier Palvor leyt 12. mylen van Puacota.

Palvor leyt op 19 en half Serra de Palura.

A derradeira terra alta leyt op 19 tweederdendeel graden.

Oorsake waeromme hy van Derradeira terra alta vermaent.

Vant laetste hooghe landt ofte Derradeira terra alta af tot de Revier genaemt Rio de Manicapatan looptmē de Custe n.o. en z.w. ende is inde cours 5. mylen. Om nu te weten wanneer datmen recht teghens over dese Revier vā Manicapatan is/ so salmen eenē hooghen ronden boom alleen langhs de zeekant heen sien staen/ en is een seer vlack landt hebbende aende Zee kant een banckachtighe ofte ondiepe grondt. Dese voorsz boom staet aēde slincker handt vande mont vāde Revier. Vā Manicapatan looptmē de Custe o.n.o. en w. z.w. tot die Pagode de Iorganate toe (dat is den Afgod ofte Afgodts tēpel van Iorganate ghesept zijnde inde cours 3. mylen. Dese Pagode vā Iorganate leyt op de hooghte vā 20¼. graed. Van dese Pagode de Iorganate tot eenen anderen groote ende swarte Pagode ofte Afgodt/ looptmen de custe o. ende w. en heeft van o. ten n. nī w. ten z. is inde cours 7. mylē; Dese swarte Pagode leyt op de hooghte van 20½. graden schaers.

Coursen vant hooghe landt na Rio de Manicapatā.

Teyckenē vā Rio de Manicatapan.

Pagode de Iorganate.

Pagode Iorganate leyt op 20 eē vierendeel gradē.

Den swarte Pagode op 20. en half graden.

Vā dese swarte Pagode tot de Revier Caȳegare looptmen de custe n.o. en z.w. en heeft wat vā n.o. ten o. nī z.w. ten w. is inde cours 10. mylē. De Revier vā Cayegare leyt op 21. gradē schaers en op 4. mylē nae/ aleer mē der by comt ligghen 5. bewassen huevelgiens/ welcke hem verthoonen uit scheynsel ghelijck een haven vander Zee/ met hutten bebout. Inde mont vande voorsz. Revier liggen twee sandt

De Revier Cayegare op 21. graden.

4. mylen van Cayegare liggen 5. huevelen en van de revier twee drooghten.

sant drooghtē/ streckēde eē goede myl weeghs zuydt westwaert aen / eñ heeft noch aende inkomste van dien een Riffe ligghen / streckēde langhs de Zee-custe heen tot een half myl t'Zeewaert in, D'incomste van dese Revier heeft 4. vadem diepten/ men loopter uyt eñ in n.w. eñ z.o. De voorsz. drooghten sullen u int enloopen blyven aende slincker handt / ende die diepten is daer langhs henen.

Teeckenen om Cayegare van verre te kennen.

Om Cayegare van verde te kennē/ so is te weten / dat wanneer ghy de voorsz. bewassen huevelkiens ghepasseert zyt/ so schynt Cayegare een eyland te wesen / hebbende 3. ofte 4. boomen boven alle d'ander uytsteken / eñ een weynigh daer voorby staet eē cleyne Pagode; Wat voorby dese Pagode heeftmen een wildernisse ofte bosschagie seer dicht eñ swart vā geboomten / welcke schynt van Cayegare te wesen/ en hebt daer voorby anders gēē swarte wildernisse dan dese. Voorby die voorsz. Pagode staen sommige sandt Duynen van roode coluer / met sommighe water beecken.

Coursen van Cayegare tot A punta das Palmeyras.

Vande Revier van Cayegare, tot dē hoeck genaēt A ponta das Palmeiras, loopt men de custe n.o. eñ z.w. eñ heeft wat van n.o. tē o. eñ z.w. ten w. is inde cours 11. mylen/ al eer men op 2. mylen nae byde punt vande Palmeiras

Teeckenen vā A punta das Palmeiras.

comt/ so sult ghy sommighe bewassen swartē huevelen comē te sien/ staende op eē landt dat hoogher is als alle het ander daer ontrent/ eñ vā daer af na de punt toe / so beginnet weder leeghte worden, eñ recht teghens die bewassē huevelē over/ sult op de strāt sommige cleyne: maer niets te witte sandt Duynen sien ; Die zyn de teyckenen ende rechte kennisse diemen heeft/ wesende dicht by de punt vāde Palmeiras, want op de punt gants geen gheboomte noch wildernisse en staet/ eñ hoe wel dattet dē naem vande punt vāde Palm-boomen heeft/ en heeft niet tegenstaende rechte-voort maer eenen boom alleen.

Hoe datmen by nacht by Cayegare zynde / voort gaen sal.

Soo u de nacht overviel/ zynde by Cayagare, eñ even wel uwen weghe begeerden te vervolgen/ so loopt op de diepten van 12. vadem n.o. eñ n.o. ten o. aen / altoos met het loot inde hant. met goede wacht ende opsicht ; eñ comende op 16. vadē/ sult u terstōt nae't n.o. aen houwen / tot dat ghy weder op de 12. vodem comt / altoos enaliende op dese diepten te blyvē/ tot dat ghy comt op 7. vadē; ende wesende alhier by nacht/ sultet setten tot dattet dagh wert. eñ metten dagheraet u ankers lichten/ loopende op de selfde wegh ende cours van n.o. eñ n.o. ten n. aen / tot dat ghy comt op 4. vademen.

Teeckenen van't Landt met de custe van Orixa.

Sult alhier comēde/ een Man inde Maers hebbē/ om wacht te houden eñ 't landt te verkennen, Dese custe streckt o.n.o. aen/ tot datmen comt te sien een bewassen huevel/ welcke hē verthoont int schynsel als een Champana sonder mast / met een boot achter aen, (Dese Champanas zyn de Caravelen vāde Indianen daerse hare Navigatie over Zee eñ lāges de Custe mede doen;) Dit is de beste kennisse diemen heeft aen dese custe van Orixa; hebt

Waerschouwinge vande diepten.

altoos goede acht op't diepē/ dat so u de diepten begonsten te vermeerderē/ te werē/ tot over de 5. vadem/ so sult ghy terstont wederkeeren op de 3. 3½ eñ 4. vadem schaers/ om dat dit de rechte cours is: Wāt so ghy dieper loopēde op de 5. eñ 6. vadē/ sout int eynde aēde grōt raken.

So wāneer ghy comt te sien de voorsz. bewassen huevel de Champana genaēt (als geseyt is) so sult ghy daer langhs by heen loopē/ tot dat ghy comt te sien 3. boomē by een staē/ verscheyden vandē anderen/ welcke boomen genaēt worden As arvores da Conhecença, dat is de boomen vāde kennisse geseyt,) Recht teghens over dese boomen leyt de Riffe van Orixa, eñ siende 't Zeewaert aen / sulter twater op sien breken/ te weten/ aende zyde van Bengalen, en sult dese voorsz. teyckenen niet mogē sien/ dā met claer weer/ eñ so't mistich/ doncker ofte ongestich weer waer/ so hebt altoos t'loot inde hant/ sonder daer onachtsaem in te wesen: want moet daer op in loopen/ te wetē/ op de 3½. eñ 4. vademē schaers, sult ooc weten datmen aende zyde van Bengalen harde sant gront ende aende zydt van Orixa modder eñ swart cleyn sant heeft, Doe dese verclaringe/ om dat ick het selver dickwils duer geloopen ben enet groote schepen

As arvores da Conhecença.

Teeckenen van't Rif van Orixa.

Aende zyde van Bengala harde sant gront. Aende zyde van Orixa modder grōt met cleyn sant.

Gepasseert zynde beyde de Riffen (te wetē/ die van Orixa ende Bengalen) sult comen te sien het Eylandt ghenaemt A Ylha dos Gallos, dat is/ het Eylandt vandē Hanen / sulter recht op aen loopen/ sonder vreesen: want is over al diep ghenoech/ ende van d'ander zyde van Orixa ist altemael banckachtigh / daeromme u vermane het Eylandt Dos Gallos wel te genaken/ daer langhs by heen loopēde/ waer mede ghy terstont by een Revier comen sult/ genaēt Rio de Chandequan; die voorby passerende/ sultet vā daer dwers over loopen na de zyde vā Orixa toe/ alwaer gy sult comē te sien eenen hoeck ofte punt welcke is vande Revier Angelijn genaemt. Dese punt landts sal u blyven int noorden ; als ter comende sult altoos mettet loot inde hande loopen / die diepten die ghy alhier sult vinden sal wesen 3. 3½. eñ 4. vadē: maer wesende volle Zee / sal daer meer diepte wesen / twelck alsoo sal dueren tot dat ghy met de Revier van Angelijn over een zyt : want men aldaer langhes heen veel diepten heeft. Comende enet de Revier Angelijn over een / soo sult ghy langhs den oever hem loopen tot een Revier toe/ ghenaēt Gilingoa, met dese Revier over een zynde/ soo en wilt alsdan niet te seer van landt af wycken nae de rechter hande toe: want men aldaer een sandt drooghte heeft/ daer hem Bartolomeus Rodriges de Morays op verloor/ met een gheladen schip/ te wetē/ int uytloopē/ waerom ick u advertere de slincker handt te houden: want het is daer over al diep ghenoech.

't Eylandt vande Hanen A Ylha dos Gallos.

Rio de Chandequan.

Den hoeck vande Revier Angelijn. Diepten ontrent Angelijn.

Een Revier Gilingoa genaemt.

Een sandtdrooghte daer hem Bar. Rodriges de Morays op verloren heeft.

Van dese Revier af tot eenighe hooghe Beecken ofte af wateringhen toe/ machmen barn-hout kryghen / wilmen, mochtet van dese voorseyde Beecken af nae de ander zyde van Guynette toe / dwers over loopen (alwaer terstont vyf ofte ses boomen boven alle d'ander sult sien uyt steken) tot dat ghy wel dicht aen d'ander zyde zyt. Dese voorseyde boomen staen by de mont vande Revier Chandecan, et weten/ aende oost zyde.

De diepten diemen op dese bancke sal vinden/ zyn 2½. ende drie vademen schaers tot aen de ander zyde toe: want hebt aldaer veel diepten.

Van hier voort aen en is u niet meer noodigh eenigh advertissement : want de Visschers u alsdan wel brenghen sullen daer ghy wesen wilt / ghy sult daer over heen loopen met het water van de halve vloet voort aen/ etc.

Ick advertere u wederomme/ dat soo ghy by gevalle quaemt teghens den dagheraet by de voorseyde Reviere Cayegare, boven

 verhaelt/

Waerschouwinge ofmen inden dagge-eert by Cape-gate quam/ hoe datmen van aenloopē sal/etc.

verhaelt/ so loopt langhes de Custe heen/ tot aenden hoeck de Punta das Palmeyras, ende van daer oost aen tot op 17. vadem diepten/ doende van hier af uwen cours n.w. eñ n.w. ten noorden aen, Desen wegh moetmē aldus doen met een Compas dat eē streeck wraect/ tot dat ghy comt op de 12. vadem diepte ende dan noch also op de selfde cours aenloopende tot op 4. ende 3½. vadem / waer mede sult terstont (so't klaer weder waer) 'tlandt vã Orixa moghen sien: maer soo't doncker en misttigh waer/ sa en wilt niet meer na't lãd toe loopē/ u altoos houdēde op de 4. eñ 3½. vadē schaers/ loopende oost aen/ wãt het loot ende die diepten sal u wel binnen leyden/ eñ wacht u van op veel diepten te comen / u houdende als gesept is op de weynigh diepten. So u die nacht overviel/ wesende op de 17. vademen/ so loopt nae de twee Eylanden toe/ in voeghen dat ghy't niet en set: want is quaet te anckeren.

Waer hadn' loopen sal/ is dat u de nacht overvalt.

Passerende voorby de voorsz. Punta das Palmeyras, binnen door loopēde inder nacht/ so en sult boven de 7. eñ 8. vadem niet passerē tot dat dē dagh aen comt/ waer mede alsdan binnen door sult loopen / ende soo het ghevíel dat ghy daer waert met een cleyn Schip / soo hout u op de 2. eñ 2½. vadem / tot int ghesicht vande Riffe van Orixa, als ghy met die begint over een te comen/ soo loopter tot op een schuet van een Roer nae by: want 'tisser diep genoech eñ vande zyde vã Orixa ist altemael banckachtige en ondiepe gront; Dese voorsz. Riffe sal u blyven aen u rechter hant/ te wetē/ 'tZeewaert van u; van daer afscheydende/ mochtet houden recht op't Eylandt Aylha dos Galhos aen/ ofte willēde na de punt lãdts vande Revier Angelijn toe/ alwaer vrpelickē mocht op aen loopen: want sulter 2½. eñ 3. vadem diepten hebben: maer moet wesen met eē cleyn schip/ als boven.

Aende zyde van Orixa banckachtigh ende ondiep.

Dat 13. Capittel.

De Navigatie eñ Coursen van uyt Indien nae de Haven van Aracan toe, twelck is den selfden wegh diemen doet naer die Porto grande, ofte Groote haven, gheleghen in t landt van Bengalen.

De coursen na Aracan sulmen nae Eylan nemē.

Seylende van Indien ofte Cochijn af nae de Haven van Aracan toe/ salmē zynen cours doen nae't Eyland Seylon toe / in sulcker voeghen als hier boven (inde beschryptie vande coursen eñ vaert nae die Porto Piqueno ofte cleyne Haven) verclaert is/ loopende also naer de punct ofte 'teynde vande droochten toe (gheleghen op 6. graden ruym) ende op den hoeck vant landt (twelcke streckt oost eñ west nae, By dese punct ofte hoeck comende/ sultet van daer vant lãdt af steken/ loopende 7. ofte 8. mylen n.o. aen/ om van onder het Eylãdt af te comen/ eñ alsdan uwen cours doen n. o. eñ n.o. ten n. tot op de 12. graden/ so dat u Manacosta comt te blydē int 3. w. eñ van hier af sult n.o. aen loopen tot op de 20. gradē schaers/ twelck is de hoochte van Aracan, eñ so ghy alsdan noch geen lãdt en saecht/ sultet o. aen houden na Aracan toe.

Aracan leyt op 20. graden schaers.

Op de selfde hoochte van 20. graden/ 3. ofte 4. mylen van landt af leyt een Riffe daert water op breeckt / eñ is met leegh water ondert; mach wesen vãde groote vã 7. scheeps lencte/ so inde breede als inde lenghte; als ghy dit riff comt te sien/ so sult ghy u daer van wachten/ tot op een schoot van een goetelinck nae. De Haven van Aracan leyt op 20. graden / ende wesende 5. ofte 6. mylen t'Zeewaert daer vã/ sult daer 20. vadē diepten vindē/ sandt gront, Eñ comende op de 19½. graden bijt landt / so sult ghy 6. mylen vã landt diepe modder grõt vinden/ eñ maer 3. ofte 4. mylen vã landt wesende 30. vadem modder gront, ghy moet u wachten op dese hooghte vande 19½. graden nae't landt met te loopen: maer sult doen als boven ghesept is.

Op 20. gradē 3. mylen vant landt leyt een Riff 7. scheeps lenghte lãgh.

Teeckenen vã de haven van Aracan.

Dat 14. Capittel.

Die Navigatie en coursen van uyt Indien nae de Haven van Martavan toe, gelegen int Coninghrijck van Pegu, met alle die gheleghentheyt van dien.

Seylende vã Indien af nae Martavan oft nae't Coninghrijck vã Pegu toe/ sult uwen cours doen (tot dat ghy't Eylandt vã Seylon ghepasseert zyt) gelijck als de geen die na Bengalen wil seylē/ eñ het Eylãd om wesende/ sult na d'Eylandē As Ylhas d'Andemaõ toe loopē / welcke liggen/ te wetē het upterste eyndt vãde Eylãden aēde 3. zyde op 11. gradē / eñ het upterste lãdt aende n. zyde op 14. graden, Mē loopter aēde zyde vant oosten voorby heen op de cours vã n.o. eñ 3. w. Vande Eylandē d'Andeman, tot het vaste lãdt toe/ zyn over de 60. mpl. weerhs Loopende na Andemaon toe/ sult u best doē om aēde n. zyde daer vã af te passeren/ eñ daer voorby wesende/ willēde loopē als ghesept is nae Martavan toe (twelck lept op 16. graden) sult op de 14. graden / comende nae het landt toe loopen / ofte om beters op de 13. graedt/ om oorsake vanden Inwijck van Martavan, vaermen seer stercke stroomen heeft / altoos nae het n.w. treckende, eñ so ghy nae het landt toe liept/ wesende op de 14. graden/ so sult ghy veel Eylandē comē te siē/ alwaer ghy moecht vry dicht by comen: want is over al schoon en diep; men heefter dicht by aende zyde vãde Zee 12.13. vadem diepten modder gront/ behalven het Eylandt Pulo Comuda, twelck mach liggē ontrent 6. ofte 7. mylē vande Haven vã Martavan af, tusschen dit Eylandt eñ het vaste landt liggen veel Riffen / niet tegenstaende/ so het gheviel dat ghy tusschē dese Eylanden vervielt/ so sult ghy de zyde van't Eylandt genaken: maer niet te dicht/ alwaer ghy eē Canael sult vinden van 3. vadē diepte/ ende aende zyde van't vaste landt heeftmē op veel plaetsen ondiepten ende droochten/ loopende van hier af naer de haven vã Martavan toe/ (dit Eylãd voorby wesende) sult by't land heē loopen/ alwaer ghy sult comē te sien sommige clippē 't Zeewaerts liggē / die int schijnsel hen verthoonē als Almadias (dat zyn Indiaensche schuytgiens/ diemē inde Revieren gebruyct.) Dese voorsz. clippē liggen vã Pulo Comuda af na Martavan, ontrent 2. mylen weeghs na het landt toe; Recht teghens over dese clippen heeftmen aent vaste landt eē punte ofte hoeck van't hooge landt; aende n. zyde van dit punt is eē strant van sandt gelegē aent leege landt; Dit land behoort Xemijn Vegarum toe/ dat is op de Peguische tale die Heere van Vegarũ gesept: want Xemijn is so veel als Heere ghesept/ eñ Vegarum, den naem vant landt; Van hier af n. aen/ so loopt het land hoogh op / hebbende op sommige plaetsen Inwijcken/ Clippen eñ Eylandekens.

As Ylhas d'Andemaõ het upterste eynd aende 3. zyde leyt op 11. eñ het upterste vãde n. zyde op 14. graden.

Op 14. gradē sietmen veel Eylanden.

Het Eyland Pulo Comuda leyt 7. mylen vã Martavan.

Ghedaente ende opdoeninghe van't lãd by Martavan.

Almadias zyn cleyne Indische schuytgiens.

Pulo Comuda leyt twee mylen van Martavan.

Al eer mē comt by de havē van Martavan, so heeftmen een wit Huevelgien ofte verhevē landt/ dienende voor een kenteyckē ofte bake/ hebbende dicht by hē 2. Palm-boomen staen,

Teeckenen' ende kenplaetsen eer men by de Haven van Martavan comt.

Ontrent

Ontrent 2. mijlē verder sult ghy eē dicke toplandts sien aert eynde / van de welcke / te wetē tZeewaert af leyt een Eylandekē / twelck mē niet sien / noch vant lādt onderscheydē en can / tot dat mender niet over een / ende die Revier van binnen (daer die Haven van Martavan leyt) ondeckt siet. dit Eylandtgien gepasseert wesende sult een wit hueveltgen komen te siē / dat u vande ghelijcken aende zuydzyde blijft; binnen int Eylandt heeftmen een lack ofte besloten water liggen van een goede Vischerye / aleermen by dese Havē van Martavan comt / (komende van't Eylandt Comudo af) sult te Zeewaert ontrent eē mijl ofte ander half vā't landt af / een ront Eylandeken vol wildernisse sien ligghen / ghenaemt A Ylha das Cebollas, dat is t'Eyland vanden Ayun / by welck Eylandeken / te weten aende zuydzyde daer van / leyt een Klippe daermen de Zee op siet breeken, van dit Eylandeken af tot de Haven van Martavan toe / enach wesen ontrent twee mylen; Comende van Pulo Comuda af sult verdacht wesen / daer van af te loopen aende zyde van't lande / doende de cours als boven geseyt is: want en heve nienwers af te vreesen / dan van het ghene ghy voor oogen siet, sult oock weten datmen van dit Eyland Das Cebollas voortaen naer't noorden toe anders geē Eylanden noch Klippen meer en heeft / 'twelck een seer goede kenteycken van desen inwijck is: want wesende aen dees zyde / so en ismen so haest niet op 'teen Eylandt ofte men siet een ander / ende van daer af voortaen soo en sietmender gants gheen / als gheseyt is, moet wel voor u sien voor by de Haven van Martavan niet te passeren: want wesende op 12. vadem saudt eē weynigh daer naer op droogh komē.

A Ylha das Cebollas vol wildernissen.

Aende zuytzy van dit Eylāt een Klip.

Goede teyckenen by Ylha das Cebollas.

Dese Haven van Martavan is ontrent een mijl ofte anderhalf breet / hebbēde vāde noordzyde een laegh ofte vlack landt / wesende water pas met de Zee. eñ is een Eylandt 'twelcke ghenaemt wardt Momuay, men mach het sien alsmen langhes 'landt heen (te weten van Pulo Comuda af) naer dese Haven toe comt / sult altoos loopen op de diepten van 12. vadem / ende komende op 8. 9. vadem / soo sultet setten: want zyt als dan inde Haven / ende en wilter landt niet naerder gheraken / noch en loopt niet verder naer den inwijck / ende die bancke toe / sulter t'elcke mael minder diepten vindē; Dese Revier vā Martavan loopt noordoost ende zuydtwest uyt end' in: maer men en mach daer sonder Loots-man niet in loopen: want heeft binnen inde Revier (te weten aende oost zyde) een Steen-klippe ligghen / welcke alle 'twater naer hen toe trecht / daerom en machmē daer sonder Loots-man niet in loopen, oock mede so heeftmen in d'inkomste vā dese Revier ende Haven (te weten aende rechter hant) een bancke ofte drooghte ligghen / al waer te midde-wegē een Cannael door loopt van 6. 7. vadem diepten / 'twelcke sult mogen kennen by dese teyckenen / te weten / heeft op't diepste veel visch diemen sien mach, Dese Haven van Martavan is gheleghen op 16½. graden / ende de Stadt Martavan op 16. graden.

De Havē van Martavan is een mijl breet eñ het is een Eylandt ghenaemt Momuay.

De Revier vā Martavan loopt noordt oost eñ zuydtwest.

Aende oostzy een steen klip inde Revier.

De Havē van Martavan leyt op 16. drie vierendeel graden.

De Stadt op 16. graden.

Ken't uyterste eyndt vande Eylanden van Andeman, te weten aende noordtzyde heeftmen twee Eylanden ligghen / tusschen welcke ende d'Eylanden Andeman men wel passerē mach / van ghelijcken aende uytersten hoeck van't zuydeynde vande Eylanden Andeman (ghelegen op 11. graden) heeftmen oock sommighe Eylandekens ligghen / ende van daer af naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar, te weten zuyden aen / so streckt eenen anderen reghel Eylanden, oock mede soo ghy quaemt te loopen van d'Eylanden d'Andeman af / naer de Custe toe / ghemoetende sommighe vergaderinghe ofte ravelinghe van wateren / soo en wilter niet voor vreesen: want en is anders niet dan 'tselfde water / sonder datmen alhier eenighe drooghten heeft / al hoewel datter aen de custe etlijcke liggen; men heefter alleenlijcken te midde-weghen een Eylande ligghen / 'twelcke die Ingheseten noemen Viacondam, is een cleyn Eyland / wesende daer rontom aver al schoon: maer heeft seer weynigh versch water / anders niet hebbēde dan Pijnboomen / waerom niet noodigh is daer aen te loopen.

Twee Eylandekens by't Eylandt Andeman.

'tEyland Andeman leydt aendt zuydtzy op 11. graden.

As Ylhas de Nicobar.

Eenighe drooghten by Andeman.

Viacondam is een kleyn Eylandekin.

Dat 15. Capittel.

De route ofte die Navigatie van Cochijn uyt Indien naer Malacca toe.

Die naer Malacca wil varē inde groote Monson, (dat is de principaelstē tijt dat de winden daer toe dienende courseeren) inde maent van April / so salmē (om zyn reyse te verseeckeren) maken 'tseyl te gaen van Cochijn af tot den 26. Aprilis toe / ende uyt de Haven wesende / terstont de cours zuyden aen setten tot op 7. graden / ende van daer af zuydt zuydtoost aen tot op 6. graden / wesende op dese hooghte salmen zuydtoost aē loopen / tot op 5. graden schaers / ende vā daer oost aen tot datmen het Eyland Seylon door by is / wesende in dese contreye sult aenloopē / in voegen dat ghy komt op 5⅓. ende 5½. graden, van dese hooghte sult uwen cours doen naer d'Eylandekens van Gomespola toe / (welcke liggen op 6. graden byden hoeck van d'Acheijn van't Eylandt Samatra.)

Wat tijt datmen 'tseyl gaen sal nae Goa.

Coursen van Cochijn tot de Eylandekens van Gomespola.

d'Eylanden Gomespola ligghen op 6. graden.

Comende by d'Eylanden Gomespola, soo ghy gheen vrees en hebt vande Acheijns, (dat zyn d'Ingesetenen van't Coningh-rijck van Acheijn, int Eyland Samatra, doot vyanden vande Portugesen) sa neemt uwen cours langhes 't Eylandt Samatra heen / tot de Cabo (ghenaemt) Tanjamburo toe / gheleghen aende selfde Custe van't Eylandt op 5. graden ruym / ontrent byde 30. mylen van d'Eylanden Gomespola, ende van hier af sult uwen cours nemen naer de Custe van Malacca toe / loopēde sa veel te loefwaert als ghy ymmers moecht / om te gaē verkennē Pulo Sambilao, 'twelcke is een Eylandeken gheleghen dicht aende custe op 4⅔. gradē van Malacca, noordwest ten noorden 40. mylē: want die dese Eylanden komt te verkennen / heeft een reyse om haest tot Malacca te komē / ende die daer van te lywaert aen kompt naer Pulo Pinan toe / ('twelcke een ander Eylandt is / gheleghen op 5½. graden / ligghende van Pulo Sambilao noorden ten westen 12. mylen / soo heeftmen naer Pulo Batun toe / een ander Eylandt / van Pulo Pynao gheleghen noordtwest ten noorden 10. mylen op 6. gradē) sout by avantueren zuydoosten winden vinden / die aen dese custe seer veel waeyē / daerom die laet t'seyl gaet is een lange reyse verwachtende waeromme 'tbeste is vroech van Cochijn te scheyden / om een beter voyage te hebben / etc.

De Acheijns zyn doot vyanden vande Portugesen.

Cabo Tanjamburo leyt op 5. graden.

'tEylandeken Pulo Sambilaon leyt op 4. twee derdeñ deel graden / n. w. ten n. 40 mylen van Malacca.

Pulo Pinan leyt op 5. een half graedt.

Pulo Batun leydt op 6. graden.

Dat 16. Capittel.

Een ander breeder verclaringhe vande Navigatien ende Coursen, om te seylen van Goa uyt Indien naer Malacca, met alle die streckinge eñ gelegentheyt van dien.

Die

Coursen van Goa na Malacca.

Die geen die begeert te seylen van Goa, ofte uyt Indien naer Malacca, sal tot 20. mylen weeghs t'Zeewaert in loopen, in sulcker voegen dat hy het Eylandt Seylon mach buyten om loopen, naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar toe, te weten door't middelste Cannael heen, 'twelcke leyt op 7 ½. graden, sult gheadverteert wesen op dese concreye acht te hebben op de stroomen: wantse mette weste winden naer de golve van Bengalen toe loopen, ende mette ooste winden t'Zeewaert aen; 20. ofte 30. mylen vande Eylanden af heeftmen so groote vergaderinge ofte radelinge van water ende stroomen, dat het drooghten schynen te wesen.

'tMiddelste Eylandt van Nicobar leyt op 7. een half graden. Waerschouwinghe voor de strootmen.

Opt midden va d'Eylande Nicobar, op 6. een half grade leyt een Cannael.

Soo ghy quaemt op't midden van d'Eylanden Nicobar aen, so weet datmen daer een Cannael heeft, ligghede op 6 ½. grade, wesende d'Eylanden vanden anderen verschepden ontrent anderhalf myl, daermen wel tusschen door mach loopen sonder schroomen: want en hebt anders niet te dreesen, dan alleenlycken dat ghy voor ooghen siet, de deepten diemen daer heeft zyn 12. 13. vadem, aen't eynt van dit Cannael, te weten by't noorder Eylande van d'Eylanden Nicobar, leyt een Eylandeken daermen tusschen door mach passeren, mettet grootste schip datmen vint, het zuyder eynt van dit Eylandt is ghelegen op 6 ¼. graden, en 'tvoorghenoemde Cannael op seven en half graden, als voren.

Een Eylandeken op 6. een vierendeel graden.

Vier Eylandekens.

Soo ghy quaemt by't middelste Cannael gelegen op 6. graden, sult by't inkomen van't Eylande vier Eylandekens sien, waer van de drie een half myl van't Eylande af ligghen, zynde twee van dien groot ende hoogh, ende t'ander kleyn, ende 't vierde leydt verschepden van't Eyland ontrent drie myelen; is ee groot ront Eylandeken vlack boven op, ende naer't noorden sult een ander Eylandt sien ghelegen op 8. graden; d'inkomste van dit Eylandt heeft eenen dicken hooghen rugghe, wesende aen't eynde vlack, komende int midden van't Cannael sult noch een ander Eylandt sien, geleghen dicht by dat vande 8. graden van een vlack land, liggende vanden anderen ontrent twee mylen weeghs; van d'Eylanden Nicobar tot dit noorder Eylandt, zyn ontrent seve mylen weeghs, en hebt alhier nieuwers van te vreesen; aen't eynt van dit Cannael heeftet Eylandt Nicobar eenen ronden huevel, hebbende oende voet van dien een Eylandeke ligghen, sult gheadverteert wesen aende zuydzyde van Nicobar niet te passeren, om te schouwen die va Acheyn vor't Eylandt Samatra, die hen alhier onthouwen: want zyn doot vyanden vande Portugesen, doet eer u beste om te passeren, als boven ghervert is, al waert schoon dat ghy u vont op 8 ½. ende 8 ¼. grade, moechter evenwel passeren sonder vreese: wat zyn altemael Cannalen ofte Duer-tochten.

Een Eylandt op 8. graden.

Ontrent 2. mylen veerder noch ee Eylad

Waerschouwinge voor de zuydtzyde van Nicobar.

Desgheliicks voor die van Acheyn va't Eylad Samatra.

Ghepasseert wesende d'Eylonden van Nicobar, als ghesept is: sult uwen cours nemen naer t Eyland Pulo Cuto toe, men loopt Pulo Cuto met Nicobar oost ende west, en heeft wat van oost ten zuyden, ende west ten noorden, is inde cours 9. mylen, ende leydt op de hooghte van 6 ¾. graden, Om Pulo Cuto te kennen komende van uyter Zee daer op aen, so sult ghy vade oostzyde een hoogh ront lant sien, wesende aenden oever vande Zee laegh, zyn drie kleyne Eylandekens by een, hebbende vande zuydtzyde, te weten: aenden uytersten hoeck van dien 3. ofte 4. klippen onder ligghen, en vande noordtzyde een ander mont ofte open, loopende tusschen 'tgroote Eyland ende 't Eylondt vanter Zee; In dit Eylandt naer't landt toe, te weten; aende zyde van't zuydtoosten, is eer placts daermen seer goet versch Water heeft, by eenen leeghen punt landts.

't Eylande Pulo Cuto leyt op 6. twee verdendeel graden.

Teeckens om Pulo Cuto te kennen.

Moecht oock wel uwen cours nemen van d'Eylanden Nicobar af, naer't Eylandt Pulo Pera toe, 'twelcke is een kleyn ront Eylandt sonder eenighe gheboomten, ghelegen op 5 ⅔. graden, wesende inde cours van Nicobar tot Pulo Pera ontrent 100. mylen; men loopter oost zuydtoost en west noordtwest; Van Pulo Pera tot het Eylandt Pulo Pinaon zyn 15. myelen, ende liggen vanden anderen oost ende west, en heeft wat van oost ten zuyden, ende west ten noorden, Dit Eylandt Pulo Pinaon leyt 5. mylen van't vaste landt af, op 5 ¼. graden ruym, die kennisse van die is, dattet hoogh int midden is, hebbende aenden hoeck van't noorden eenen ronde huevel, ende een Eylandeken te midde-weghen van't selfde Eylandt ligghen, ende komende langhes 'tlandt heen, so heeftet eenen grooten inwyck met een sant strant, hebbende aen't eynde vande strant een Eylandeken liggen, daermen dee placts van't versch water heeft, ende aede punt van't zuyden ist laegh landt, maeckende een ander Eylondeken, Men loopt Pulo Pinaon met het Eylandt Pulo Sambilaon noorden en zuyde, moet alhier wel voor u sie: want van dit Eyland Pulo Pinaon streckt een vancke af, streckede tot een punt ofte hoeck hoogh lants toe, (die t'Zeewaert in komt) ende streckt tot op twee mylen t'Zeewaert aen, sulter op vinden 5. vadem diepten, ende wat meer naer't lant toe wesende minder.

't Eylandt Pulo Pera leyt op 5 twee verdendeel graden.

Pulo Pinaon leyt op 5. een vierendeel graden ruym.

Kenteecke va Pulo Pinao.

Pulo Sambilaon.
Een banck by Pulo Pinao.

Sult weten dat wanneer u dese voorschreven punt blyft int ooste ende oosten ten noorden, soo sult ghy Sambilaon komen te sien, de cours van Pulo Pinaon tot Pulo Sambilaon zyn 22. mylen, leyt op de hooghte van 4. graden scharps, oost ende west van Pulo Sambilaon t'Zeewaert 4. ofte 5. mylen, leyt het Eylande genaemt A Ylha das Iarres, is ee kleyn ront Eylandt bedeckt mte Bosschagie, ende heeft aende zyde van't zuydtweste versch water, doch is weynigh: maer en Pulo Sambilaon heeftmen seer goet versch water, te weten op de 4. Eylanden van dien, waer van het grootste aldernaest het landt toe leyt int midden, van't welcke aen de zyde van't noordtoosten staet eenen huevel, van welcker beyde zyden men strandm van sant heeft, ae dese beyde stranden heeftmen versch water; Van ghelycke die ander drie Eylande, welcke int midden blyde, hebbe aende zyde van't oost noordtoosten altemael sant-stranden, int midde van de welcke, te weten daer't een ope heeft, vintmen seer goet versch water, aende vote van eenen grooten boom, by alle dese Eylanden, so wel aende zyde vande Zee als van't land, als oock door de Cannalen daer tusschen hee, machmen vrylyck passere sonder vrees: wat is over al diep genoegh, ende moechtet setten int gesicht van't landt op 20. ende 25. vadem diepten.

Pulo Sambilaon leyt op 4 graden.

A Ylha das Iarras. Ghedaente en gelegentheyt.

In Pulo Sambilaon is goet versch water.

Beschryvinge van 3. Eylanden.

Begheerende te passeren doort groot Cannael van Pulo Sambilaon, so sult ghy zuyden ende zuyden ten oosten aen loope, naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru toe, welcke liggen aen de custe van't Eyland Samatra, zyn drie kleyne en laghe Eylanden, bedect met Boschagie,

Coursen doort groot Cannael van Pulo Sambilaon te seylen. As Ylhas d'Aru.

als ghy

als ghy so verde zijt als dese voorschreve Eylanden / tot op een myl daer voorby wesende/ sult uwen cours nemen zuydtoost/ zuydtoost ten oosten/ende oost zuydtoost aen / loopende op de diepten van 10. vadem/ daer Pulo Parcelar toe / 'twelcke is eenen hooghen Bergh/ gheleghen aende custe van Malacca, eñ schijnt van verde een Eylandt te wesen / staet in een vlack landt/so datmen 't landt niet en siet dan alsmender dicht by is, Van Pulo Parcelar tot den hoeck ghenaemt Cabo Rachado, dat is de gheloven hoeck/gheleghen op 2 ½. graden ruym/ loopt men van daer tot Malacca oost zuydtoost eñ west noordtwest, lancks de custe heen ist oltemael een puntigh ende hue velachtigh landt: maer niet te hoogh ; Coemende te midde-weghen / te weten : vande Cabo Rachado naer Malacca , sult terstont ontdecken d'Eylanden die ontrent een half myl door by Malacca (dicht by 't lande heen) ligghen.

Pulo Parselar is eē hooghen Bergh aende cust vā Malacca.

Cabo Rachado leydt op 2. een half graeds

Beschryvinge vā de custē vā Malacca.

Dat 17. Capittel.

Om te seylen van Pulo Sambilaon af door't groote Cannael naer Malacca toe.

Seylende vā Pulo Sambilaon af naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru, gelegen aende custe van't Eylandt Samatra, sult uwen cours doen zuyden aen tot op 13. mylē toe/ waermede op de bancke sult komen/ soo dattet al eveleens is te seylen van Pulo Sambilaon zuyden aen / als van't Eylandt Ylha das Iarras (dat is 't Eylandt vande potten) zuydtoost ende zuydtoost ten zuyden aen : want komt altemael op een plaets uyt / ende als d'Eylanden d'Aru blyven west ende west ten noorden van u / so werptet loot uyt/sulter sant gront vinden, van hier af sult uwen cours doen zuydtoost aen / altoos het loot ghestadigh uytworpende/ ende vindende 10. vadem (de selfde cours behoudende tot op de 13. vadem/ 'twelcke modder gront sal wesen) sult zuydt zuydtoost ende zuydtoost ten oosten aen loopen: maer vindende 16, 17. vadem sant gront/ soo wentet naer die zyde van Malacca toe tot op de 12. 13. vadem/ doende alhier weder uwen cours naer 't zuydtoost eñ zuydoost ten oosten; ende soo 't gebiel dat ghy quaemt op de 10. vademen/ soo keert weder naer 't zuydoosten/altoos u best doende om te loopen op die 10, 12. tot 13. vadem toe: want is de beste diepten eñ gront van dit Cannael; Soo wanneer ghy komt te sien recht voor u uyt eenen ronden Bergh / 'twelcke hem vertoont als een Eylandt/soo sult weten dattet Pulo Parselar is/ tot welcke cōtreye die voorschreven drooghten streckende is/niet teghenstaende en sult daerom niet laten uwen wegh te vervolghen / Pulo Parselar niet genakende tot op 2. mylen naer 't noordtoosten toe want alsdan soo ismen de voorschreven drooghten door by / van hier af voortaen so genaeckt het landt tot op een myl/naer uwen cours nemēde zuydtoost aen / naer den hoeck Cabo Rachado toe/al eermen op drie mylen naer byde Cabo Rachado comt/ soo heeftmen een kisse 4. mylen vande custe af ligghen / welcke niet meer als 4. vadem dieptē heeft/ te weten met hoogh water / ende t'Zeewaert daer van af loopt een Cannael van 10. vadem diepten/ loopende van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Parcelar toe/ sult u beste doen dattet grootste Eylandt van Aru zuydtwest ende zuydtwest ten westen van u blyft / uwen cours doende zuydtoost aen/ altoos op 18. ende 't ondiepste op 17. vadem, Willende loopē van Pulo Parcelar naer d'Eylanden d'Aru toe/sult maken dat u Parcelar int noordtoost ende noordtoost ten oosten blyft/ noordtwest ende noordtwest ten westen aenloopende/ altoos op de 16. 17. 18. tot op 15. vadem diepten, dese wegh en is anders niet te doen : want ick hebse altoos so selver ghepasseert / ende my daer wel niet bevonden.

d'Eylandē As Ylhas d'Aru ligghen aende cust van Samatra,

Ylha das Iarras is 't Eylāt vande potten.

Coursen van Pulo Sambilaon nā Malacca.

Kenteecken van Pulo Parselar.

3. mylen van Cabo Rachado leyt eē kisse/ dat 4. vadem diepten heeft.

Een Cannael vā 10. vadem diepten.

Coursen van Pulo Parcelar nae d'Eylanden d'Aru.

Dat 18. Capittel.

De route ofte de Coursen vande Navigatie van Malacca naer Goa, met alle die streckinge ende ghelegentheyt van dien op't breest verclaert.

Scheydende vā Malacca naer Goa ofte Indien / soo is den besten cours te seylen een myl en anderhalf/ de Custe van Malacca langhes heen/ altoos int ghesicht houdende de struycken ende 't onderste vande boomen die op't landt staen/ te wetē tot Pulo Parcelar toe, men heeft alhier vande 16. tot 27, ende 28. vadem diepten / sult gheadverteert wesen beneden de 14. vadem niet te passeren / aen d'een noch aen d'ander zyde/ loopende van uyt Malacca af tot ontrent derde half ofte drie mylen/ so heeftmen twee ofte drie drooghten van steen eñ klippen (ontrent een half myl t'Zeewaert in streckende) liggē/ recht teghens over de Cisterno ofte sConnex bark ghenaemt/ vande Portugesen Tanque del Rey geheeten, Van gelijcken sult u wachten van te ghenaken den inwyck vande Cabo Rachado, (welcke Cabo leyt op 2 ½. graden aende selfde custe van Malacca, noordtwest tē noorden af 10. mylen) soo veel vande zuydtoost zyde als vande zyde van't noordwesten/ eñ compter op gheen myl naer by't landt/ als ghesept is ; alhier soo heeftmen een [illegible]ede myl weeghs tot anderhalf toe/ 't principaelste vā 't Cannael tot Parcelar toe.

Coursen van Malacca nae Goa.

Vermaninghe vā niet beneden de 14. vadem te passerē

Ontrent drie mylen van Malacca ligghē 3. drooghtē

Tanque del Rey.

Cabo Rachado leydt op 2. eē half gradē.

Comende by Pulo Parcelar, ende begerende de drooghten dwers over te loopen / sult u ontrent twee mylē van Pulo Parcelar af houden/ overmidts datter vande custe van Parcelar een bancke af steect/ streckende tot ontrent een half myl in Zee/ wesende als gesept is/ tot ontrent 2. mylen van het land af/ om over de drooghten te passeren ; zynde mettet wassen van het water/ soo sal u Pulo Parcelar blyven int oosten / ende mettet vallen vant water int oost noordoosten/ waerom u noodigh is goede opsicht te hebben mettet ghety/ op dattet u niet en bedrieghe , Comende op deser manier in dese contreye/ sult west noordtwest aen loopen/ u altoos naer d'eē ofte d'ander zyde houdende/ noer dattet ghety loopt, ende soot saecke waer dat ghy quaemt (int dwers over loopen) te sien Pulo Parcelar, so ist goet dattet u blyft int oosten ende oost ten zuyden/ ende komende ten half weghen naer d'Eylandekens van Aru toe/ (ghelegen dicht aende custe van Samatra op 3. graden/ te weten west noordtwest 30. mylen van Malacca) al ist dat u Pulo Parcelar alsdan blyft tusschen 't oost zuydtoosten /ende oost ten zuyden/ soo hebt ghy niet teghenstaende eenen goeden cours / in voegen van komende naer Pulo Parcelar, soo ist goet dat menderwt od et eē comt/ oost noordtoost ende west zuydwest/ dit is te weten twee mylen daer van af: maer int afwijckē naer d'Eylanden d'Aru toe / so ist best dattet u blyft int oost

Coursen om dwers over de drooghten te loopen.

d'Eylandekens van Aru ligghen dicht aende custe vā Samatra op 3. graden.

Vermaninge om na'tgroote Eylandt d'Aru toe te houden.

oost ende oost ten zuyden/ wesende int ghesicht vande voorschreven Eylanden d'Aru, u houdende naer 't groote Eylandt van d'Aru toe/ moechter op een in/ ofte twee naer uyt komē soo dicht alst u belieft: want is daer rontom diep ghenoegh/ die diepten diemen sal vinden by de voorschreven droog htē, loopende door 't Cannael/ sal wesen van de 10. tot 21. vadem/ doch sult weynigh worpen van 21. vadē hebben/ eñ die meeste diepten diemen heeft door 't Cannael loopende/ is 12. 13. 14. 15. 16. 17. vadem, ende al ist schoon dat ghy komt op de 10. 9. ende 8. vadem drie ofte vier worpen/ te wetē van kleyn/ fyn/ eñ swart sant ofte modder-grondt / is evenwel eenen goeden cours: want sult terstont weder op 12. 13. 14. vadem komen/ hebbende dese diepte ende gront/ ende doende dese cours als geseyt is/ al ist dat ghy sommige worpē van kleyn/ fyn/ wit sant cryght/ ist noch al eenen goeden cours: maer so ghy grof sant ofte schulpen cryght/ so weet dat ghy buyten 't Canael zyt, weest op u hoede/ dat soo wanneer ghy de gront van swarte schulpen ende grof sant vindt/ dat ghy weder kleyn/ dun/ swart sant ofte modder gaet soecken: want de gront van grof sant eñ schulpen is buyten 't Canael/ daerom sult in alles goet advys hebben/ het loot ghestadigh uyt worpende/ om u te verseeckeren; is oock goet met twee looden te diepen/ te weten: van elcke zyde van 't schip eē/ met goede opsicht eñ wacht/ ende u Anckers altoos ghereet te hebben/ met een Cabel van 12. oft 15. vadem bots / soo 't noodigh waer/ om u daer mede te helpen; Nu oen dat wy hier veel reysen mentie maken vā Pulo Parcelar, so hebbe alhier by willen voeghen waer ende op wat hooghte 'tselfde gelegen is/ hoe wel dattet genoegh inde Pas-caerten afghetcykent staet, 'tis een landt 'twelcke eenen hoeck maeckt / in ghelyckenisse van een Cabo, gheleghen aende selfde coste van Malacca, te weten by de 15. mylen noordwest ten n. daer van af / op de hooghte van 3. graden ruym; oock mede doe u gedenckē dat nemende uwē wegh vā Pulo Parcelar af/ naer d'Eylanden d'Aru toe/ comende ter halver wegen/ so moet u Pulo Parcelar blyven int oosten eñ oost ten zuyden/ ende wat naerder d'Eylandē komende/ so blyft u Pulo Parcelar dynaest int oost zuydtoostē/ dit is te weten als ghy d'Eylanden begint te ghenaken: want loopende op dese manier hebt eenen goedē cours / eñ de zyt verseeckert ten dyp vande drooghten/ ende soo ghy dese drooghten inder nacht over loopt/ so sult des daeghs 'tlandt mercken als boven/ hebbende eenen goedē wint / altoos acht hebbende op de ghetyden van 't water/ op dat het u niet en bedrieghe / en aen d'een ofte d'ander zyde dryft: want de stroomē alhier seer sterck loopen/ soo wel int vloeyen als int ebben/ u in als conformerende naer 't ghety / doende uwē cours in sulcker voegen/ dat ghy altoos 'tloot moecht uyt worpen.

Diepten vant Cannael.

Teycken als men buyten 't Cannael is.

Waerschouwinge vande gront buyten 't Cannael.

Beschryvinge van Pulo Parcelar.

Pulo Parcelar leyde op 3. graden ruym.

Teyckens als mē by vande drooghten is.

Vermaninge om acht op de ghetyden te hebben.

Als u 'tvoorschreven groote Eylandt d'Aru int zuydwestē blyft/ wesende ontrent twee mylen daer van af / so sult ghy u stellen mette Pulo Sambilao recht over een / in voeghen dat ghy niet en wyckt ofte vervalt vāde Eylanden af/ naer de zyde van Samatra toe/ uwē cours als ghesept is / vervolgende naer Pulo Sambilao toe / sonder yet te vreesen / oen dat de Monson ofte den tyt vande winden/ alsdā dan over 't landt nae de Zee toe waeyen/ ende somen hier in onachtsaem waer / sonde groot achterdeel ende verhinderinge inde reyse konnen doen, de diepten ende gront diemen heeft van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Sambilao toe/ is van 27. tot 40. vadem modder gront/ ende op sommighe plaetsen sant, ende loopende by de Eylanden d'Aru, so heeftmen der van de 40. tot 50. vadem diepten; Van dese Eylanden Pulo Sambilao af/ naer d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ sult altoos langes 'tlādt heen seylē/ sonder daer af te wycken / u wachtende van een bancke (gheleghen recht tegens over 'tlandt ghenaemt Baruas, tusschen Pulo Sambilao ende Pulo Pinao) is van modder-gront/ ende segghen datemen daer drie vadem dieptē op heeft/ sult u altoos mettet loot behelpen/ onder de 15. vadem naer 't landt toe niet passerende/ noch boven de 30. vadē t'Zeewaert / om dieswille dat de buyen alhier alteinets van over 't landt (uytet gheberchte van Queda koenen vallē) uyten n. o. ende n. n. o. en somtyts noch scherper/ by wylen wel ruyener lancks de Custe loopende / als ghesept is, sult uwen vaert sonder schromen moghen doen/ vande custe van het Eylandt Samatra, daermen in dese Monson aldermeest voor vreest/ daerom sult uwen cours doen sonder van het landt af te wyckē/ te weten tot d'Eylanden van Pulo Pinao toe / daer by wesende ofte op de hooghte ende lenghte van dien/ ende de Monson (dat is de winden die alsdan regneren en u favorabel zyn) hey gēdt/ moecht dan wel van het landt af wyckē/ u best altoos doēde om te loefwaert van Pulo Pera te passeren/ 'twelcke eenen goeden cours is: maer so u de wint diende oen te gaen verkennen 't Eylandt van Pulo Batum, is noch beter: want moecht van hier af uwē cours nemen na het Canael/ van op de 7 ½. graden: maer de Monson crygheude als boven/ al ist wat te rugge/ sult den tyt verliesen: want de Monson somtyts int eerste scherp is / ende begint daer nae allenskens te ruymen/ gelyck alsmen het land ende custe af wyckende is.

De diepte vā d'Aru tot Pulo Sambilao is van 27. tot 40. vadem.

Waerschouwinge voor de bancke Baruas.

Beschryvinge vā Baruas.

Buyen uyt 'tgheberghte van Queda.

Vermaninge om zyn best te doen datmen loefwaert van Pulo Pera passeert.

De Cannael Pulo Batum op 7. een half graden.

Op dese cours sult ghy loopē naert Canael van op de 7 ½. graden daer door passerende/ ende eer dat ghy komt van op de 7 ½. graden/ tot op 7 ⅔. ende mindet d'Eylandē gepasseert wesende / sult u altoos houden op de voorseyde 7 ½. graden / oen dies wille datmen in dese Golffo ofte contreye alteenets/ ende veel tyts n. n. o. eñ n. winden heeft; Inde cours naert Eylandt Seylon toe/ sult loopen op 7 ⅓. eñ op 7. graden / met welcke gangh sult komen opt Eylandt Seylon aen/ by een plaets ghenaemt Matecalou , 'twelcke te loefwaert van de drooghten is; alhier en heeftmen gheen gront dan vande 2. mylen naer het landt toe; sult oock gheadverteert wesen/ dat van te midde-wegen vande Golffo af/ tot het Eylandt Seylon toe / de stroomen ende wateren (in desen tyt ofte Monson) naer buytē toe t'Zeewaert in loopen/ van gelycken so wraeckt het Compas elcke reys meer naert noordtwesten/ opt welcke ghy altemael sult goet regard nemen/ ende komende by het Eylandt Seylon, dat int ghesicht krygheude sult et niet weder verlatē/ altoos de gront houdende/ te weten vā onder de 30. vadem/ (wel voor u siende/ eñ u wachtende vande drooghten die quaet ende perticuleus zyn / wesende d'uyterste van dien van steen ende klyppē/ de lenghte van een Galeye/ sonder eenige andere meer te hebben dan datmen siet) loopende op de dieptē van 14. ende 16. vadem/ ten halfwegē ofte te midde-wegē van

Coursen naer Eyland Seylon.

Loefwaert vā de drooghten van Seylon leydt Matecalou.

Vermaninge hoe de stroomen hier loopen inde Monson/ etc.

Waerschouwinghe voor perniciuse drooghten.

Een verborghe droochte. Oorsaeck waerom mense verborghen is.

van dien ende 'tland sult de voorschreve diepten vinden/ende een ander drooghte die u achter blijft / welcke is d'eerste/en machmen uitesien dan datter de Zee op breeckt, seggen datmen met kleyne schepen tusschē dien en 'tland mach passeren/wesende van 4. vadem diepte/ met teghenstaende is deter t'Zeewaert daer van af te loopen , is van hier af tot het landt een mijl weeghs/sulter tot op 16. ende 18. vadem naer aenkomen / ende so ghy u alhier by

Hoe datmen hem reguleren sal alsmen by nacht ontrent dese drooghte komt.

gevallen vont tegens den nacht/ salt noodigh wesen mettet Fock-seyl alleen te seylen/te weten alsmen ghesicht van onbekent landt heeft/ onder die 18. vadem naer 't landt/noch boven de 30. vadem t'Zeewaert niet passerende.

Waerschouwinge om niet nae d'Eylādē van Maldiva te vervallen.

Van dese drooghte af salmen langhs de custe heen loopen/op de diepten van 15.16. ende 20. 25. 30. vadem: maer in sulcker voegē dat ghy de gront niet en verliest: want mochter stilten crygē/dot verliesende gront/u de stroomen en wateren mochten dryven naer d'Eylanden van Maldiva toe/ waer door noodigh is goet opsicht te hebben tot datmen comt by

Negumbo leyde in 't Eylandt Seylon.

Negumbo ('twelcke int Eylandt Seylon is) van daer e goet is dwers over naer 't vaste lāt te loopen/ tot Negumbo komende en sultte van 't landt niet af wijcken / dan vanden 15.

Van Negumbo niet voor dē 15 Februarij af varen.

Februarius voort aen: want van dien tijt af/ so beginnen de stroomen ende wateren weder binnewaerts aen te loopen ende wesende vā den 15. Februarius voort aen mocht van 't landt (te weten van 't Eylandeken Verberijn,

Dicht aē Seylon leyt d'Eylandekē Verberijn.

De fortresse Columbo.

'twelcke dicht aende custe van Seylon leyt) af loopen/tot die fortresse vande Portugesen genaemt Columbo toe / naer dattet u best gelegentheyt sal gheven / op dattet u niet en wedervare alst met veel schepen gheschiet is / die door onachtsaemheyt gedreven worden naer d'Eylanden van Maldiva toe.

Gedaente vā't land Tanadare tot A punta de Galle.

Van dese laetste drooghten af naer Tanadare, ende tot den hoeck genaemt A Ponta de Galle toe/te weten langhes de custe ende Zeekant heē/ist landt over al bynaest even gelyck en hoogh/en recht teghens die voorschreven

Drie hooghe bergē tegē over de drooghten.

drooghten over / te landewaerts binnen siet men drie hooghe bergen; Van hier af tot Ta-

Van dese bergen tot Tanadare is sant grond.

nadare toe heeftmen sant strandē, sult altoos langhes 'tland heen loopen sonder schromen/ tot int ghesicht van Tanadare, 'twelcke seer wel bekent is / en latet selfde u niet bedriegen: want hem van buytē aen komēde verthoont

Gelijckformicheyt van A punta de Galle ende Tanadare.

als die Ponta de Galle; de teeckenen en rechte kennisse deer van is als volcht/ te wetē heeft een uytsteeckende hoeck van dun landt/ maeckende 't ghesien van een tonghe / met een Rysse van steen daer van t'Zeewaert af steeckende/ de lenckte van eenen goeden steen worp; Dese

Kenteycken vā Tanadare.

punt landts ofte uytsteeckende tonghe is vol Indiaensche Palm-boomē/die hem seer schoō en cierlyck int ghesicht verthoonen / ende eer datmē daer op eē myl ofte twee naer by comt so verthoont hem dese hoeck ofte punt landts int schynsel van een tonge te weten buyten de Palm-boomē naer de Zee toe: maer het bosch vande Palm-boomen in zijn selven is dick en

By Tanadare 2. of 3. sant bayen.

schoon int aensien/ende alsmen by Tanadare komt/so heeftmen twee oft drie sant bayē/ waer van niet noodigh is mentie te maken.

Eē witte Pagode in het Bosch vande Palmboomē.

So wanneer ghy komt met dit bosch vande Palm-boomen over een/ sult int midde vā dien een witte Pagode, dat is eenen Indiaenschen Afgoden Tempel ofte Afgode sien/ van dese Pagode af naer de zyde van 't noorden/ sult ghy sommighe Doelen ofte Duynen van

Duynen vā witte en roode aerde aende noortzijde. Waerse verschijnen.

witte en roode aerde sien/'twelcke goede teyckenē ende de rechte kennisse van dese contreye is, sult niet te dicht aen 't landt komen: want

Een kleynē drooghte.

heeft een kleyne drooghte wat te Zeewaert in steecken/ doch weynigh, als ghy dese voorsz. Doelen ontdeckt/so sult ghy loopen op 18. en 20. vadem diepten: want soo de wint begonst te stillen/ende de gront dieper te werdē /sultet Ancker uyt worpen: want so ghy sulcks versuymde/sout mettet haest gront af wesen/om

Versekeringe voor de stroomen.

dat de stroomen en wateren seer sterck t'Zeewaert in loopen.

Beschrijvinge vā Belliguao.

Van Tanadare tot Belliguao zijn ontrent 6. mylen; dese plaets van Belliguao is een seer grooten inwijck/ ende vande zuydtzyde

Gedaente en gelegentheyt.

van dien verthoonen hem sommighe groote Doelen ofte Duedelen van roode aerde/ te weten binnen indē inwijck: want men en machse niet siē / dan alsmen den inwijck geheel ontdeckt heeft; ende vande noordtzyde heeftet 2.

Aende noordtzijde 2. kleyne Eylandekēs met een drooghte.

kleyne Eylandekēs dicht by 't landt/vā welcke Eylandekēs een kleyne drooghte af steect: maer is vande zuydt-zyde naer 't landt toe;

Een Eylandeken vā Steen-klippen.

Van Belliguao tot Gallee zijn 5. mylen, dese wegh van Belliguao tot Gallee is altemael langhes de Zee-kant heen vol Palm-boomē/ ende tusschen beyden leydt een Eylandeken (dicht by 't lande) van Steen-klippen.

Beschrijvinge vā de gedaente van Gallee.

So wanneer ghy loopt naer Gallee toe/so sult ghy komen te sien een hoogh vlack landt vol Bosschagie/ende een effen wildernisse / en vande zyde van 't noorden vande Bay heeftet een groot bosch van Palm-boomē/ende soo 't u noodigh waer inde Bay te Anckerē/moechter wel in loopen tot op 15. ende 14. vadem diepten: maer die zynen wegh begeert te vervolghen en heefter niet van doen in te loopen;

Coursen van Tanadare tot de Haven van Gualle.

Van Tanadare tot dese Haven van Guallee, ('twelcke zyn 12. mylen) looptmen van d'een tot d'ander n. w. ende z. o. ende heeft wat vā n. w. ten w. ende z. o. ten o. sult geadverteert wesen desen wegh langes dese custe tot Guallee toe/niet te doen sonder gront.

't Punt Belitote. Kenteycken vande voorsz. punt.

Van Guallee tot die punt ghenaemt Belitote, zyn vyf ofte ses mylen/ welcke punt een dicke Bosschagie van Palm-boomen heeft/ (ende daer recht tegens over ontrent een half myl weeghs / heeft te een groote Klyppe) ende tusschen beyden ligghen veel Steen-klippen langhes 'tlandt heen, by dese punt de Guallee

Twee drooghten / besgelijcke de gelegentheyt der selver.

ligghen twee drooghten daert water op breect/ d'eene is gelegen eer datmen byde punt comt/ welcke ½. myls t'Zeewaert in steeckt / ende d'ander recht teghens over de Bay / aende noortzyde een kleyne myl t'Zeewaert in steeckende, ende von dese moet ghy u princepalyc-

Waerschouwinghe voor dese drooghte.

ken wachtē , mē mach alhier wel onder nacht voorby loopen/te pas komende op de 20. vadem diepten / so en isser geen vrees te hebben; op dese drooghte breeckt de Zee altemet seer verlanckſaem / te weten alst hoogh water is.

't Eylandt Verberijn.

Alhier langhes heen salmen zynen cours nemen tot Columbo toe/ghelijck als de custe streckende is / ende vant Eylandt Verberijn voort aen/so is de gront banckachtigher ofte ondieper; Comende dicht by Columbo te weten op 3. ofte 4. mylen naer tot by Negumbo

Negumbo leyt 4. mylen vā Columbo.

soo machmen altoos Anckeren op 8. ende 9. vadem: maer by Columbo en sultet niet doē/ dan soot grootelicks vā doē waer/so moecht ghyt setten vande 18. vadem naert landt toe;

Steen-gront by Negumbo.

men heefter steen gront/ tselfde is het oock vā gelijcken boven de 25. vadem t'Zeewaert in/ en dat op de meeste plaetsen / sult altoos op u

hoede

Verscheyden colueren van sant langhs dese custe.

hoede wesen als ghy uw Ancker uyt worpt / dat eerst beproevende met het loot, de gront van dese contreye ende custe is op sommighe plaetsen cleyn en op ander grof sant / t'welck de sekerste is / heeft ooch by wylen root sant, Insghelijcks plaetsen van wit ende swart sandt; dit zijn de teyckenen vande gronden langhes dese Custe / op alle welcke gronden men Anckeren mach.

Beschrijvinge vande fortresse Columbo.
Pico d'Adam
Teyckenen van Columbo.

De rechte teyckenē ende kennisse van Columoo (t'welcke is daer de Portugesen haer fortresse hebben) zijn dese, te weten alsmen inde Haven is / so sal de Pico van Adam ghenaemt (dat is een hooghen spits / t'hooghste van alle de omligghende contreye) blyven int oosten, Doende uwen cours naer de Haven van dese fortresse / so sult ghy allencxkens alle die berghen ende hueveIen comen te verliesen / en beginnen te comen by dun ofte vlack laegh landt t'welcke een teycken vande Haven ende een seer goede kennisse is, De winden diemen alhier sal vinden t'meestendeel van desen tydt ofte Monson sullen wesen n. n. oost / n. o. by n. plen o. n. oost ende oock ooste winden; De Viraçoins (dat zijn de winden die van upter Zee waeyen) blyven veeltydts int noorden en n. w. Doe dese verclaringhe op dat niemant en verwondere sulcx aldaer vindende; Van ghelycken so vintmen daer oock wel w. n. w. w. ende w. z. w. winden / naer de Conjunctie vanden tyt datmen by dese custe come;

Wat de Viraçoins zijn.
De Viraçoins blyvē veeltyts int noorden.
De Viraçoins waeyen wten westen vande naemiddach tot de middernacht.

Dese winden diemen noemt Viraçoins, welcke ghemeenlijcken van upten westen waeyen door gheheel Indien / te weten den tyt datmē de Zee ghebruyckt / (t'welcke is des Somers vande naenoen tot de middernacht) komē van upter Zee nae het landt toe / waerom dā de Portugesen ghenaemt worden Viraçoins, dat is te verstaen winden van upter Zee, Nu vande middernacht af tot des middachs / waeyen ghemeenlijck de winden van upten oosten / welcke comen van over't land naer de Zee toe / vande Portugesen Terrenhos ghenaemt / dat is winden van over't land naer de Zee toe ghesept: ghelyck als wy alles dies becorende breeder verclaert hebben in myne Itinerario ende beschrijvinghe van Indien / wort alleenlijckē hier verhaelt op dat het niemant vreemt en schijnt, de maniere vande beschrijvinghe van dien / ende t'waeyen van dese winden langhes alle dese custe, Als ghy des nachts wilt seyl gaē met die Terreinhos, (ofte Landt-winden) soose gheen noordtoost en warē / so en sult niet seylgaē / dan vande middernacht voortaen / ende sose met en ruymden (t'Zeewaert en loopēde) so en wilt u niet te seer van't landt af steecken: want souden u quaet wesen verde t'Zeewaert in te loopen / om daer naer weder by't land te comen / om dat de Viraçoins ofte Zee winden van upten noorden ende noordtwesten dickwils verlanckſaem en slap aenkomen.

Wat winden daer vande middernacht totten middach waeyen. Terrenhos / dat is winden van over lādt.
Waerschouwinghe vande winden.

Van Negumbo af salmē diwers over loopen naer de Cabo de Comorijn toe / loopende naer de oostzyde vande Cabo, te wetē aen't lande (ghenaemt) das Areas Gordas, (dat is vande vette ofte grove Duynē geseyt) t'welcke is 12. mylen vande Cabo de Comorijn aende zyde van Choromandel: want is goet hier aen te comen om oorsaecke vande stroomen / die seer sterck naer buytē toe loopē met scherpe winden, by dese Areas Gordas als oor een stuck weeghs naer de Cabo toe / so vindtmen gronde (aleermen het landt komt te sien om dattet leegh is) van 40. ende minder vadem diepten.

Coursen van Negumbo nae C. de Comorijn.
t'Landt das Areas Gordas leyt 12. mylen van Comorijn. Oorsaec waer om dat het hier goet aen te komen is.

Soo't gebuerde dat ghy vande Cabo binnewaert is quā, int wesende by nacht / en ghront vont / so moeght vryelijcken op dese gront heē loopen / te weten vande 12. tot op de 18. vadē diepten: want alsmen mette Cabo over een comt / so is de gront veel steylder afgaende vā wit sant / en sult boven de 20. vadem t'Zeewaert niet in loopen / te weten vande Areas Gordas naer de Cabo toe: want vande Areas Gordas binnewaerts aē / so is de gront banckachtigh / ende van kleyn swart sant / sult loopē op een myl ofte anderhalf tot op twee mylen van't lande af / op de grondt ende diepten als ghesept is.

Waerschouwinge ghemē inde nacht binnen de C. quam.
Banckachtige gront by de Areas Gordas.

So wanneer ghy komt by de Cabo de Comorijn naer Coulaon toe / soo sult ghy uwen cours nemen langhes de custe heen tot by een myl vant lant af om te mogen Anckeren / onder de 12. vadem naer't landt toe niet passerende is goet te loopen van 15. tot op 18. vadem / u altoos wachtende vande Rudsen ende steenen van Travancor, welcke ligghen tusschē de Cabo ende Coulaon, ende wesende by nacht / so is het alderseeckerste teycken (om te weten ofmen by Coulaon is) de gront banckachtigher te vinden; want van Coulaon tot Batequola toe (dat is by Onor niet verde vā Goa) soo heeftmen de gront banckachtigh / eñ moechter op de 8. vadem setten sonder vrees; Vā Batecola tot Goa toe is de gront op sommighe plaetsen steylder en dieper / waer naer u moecht reguleren met te Anckeren; Vā Cochijn af tot Cananor toe en hebt niewers af te vreesen dan alleenlijckē u te wachten van't Eylandeken ghenaemt Ylheo Cagado, gelegen 7. mylen van Cananor zuydtwaert / eñ 3. mylen noordtwaerts, vande fortresse van Mangalor leyt noch een reghel Eylandekens / Klippen / ende Rudsen langhes de custe heen / tot datmen compt by de fortresse van Barcelor, van daer tot Batecola heeftmen sommighe Rudsen maer staen dicht by't landt / ende die twee Eylandekens van Batecola moeght passeren tusschen tuyterste van dien / eñ t'vaste landt sonder schroomē: want hebter 15. 16. vadem dieptē, Wat voorder aen leyt het Eylandeken van Honor dicht aent vaste landt daer naer volghen d'Eylanden van Angediva, welcke strecken ghelyck als de custe / ende soo't laet inden tydt van't jaer waer en sult u niet seer inden inwyck van Ancola steecken: want en hebt alsdan gheen Terreinhos ofte Landt-winden om u weder upt te dryven / so is het alsdan beter langhes alle dese custe wat verde vant Landt af te loopen: want hebter dickwils de Viraçoins ofte Zee-winden wat verde af / ende wesende dicht by't land / en souden u niet te baet komē / dit is te verstaen vanden 20. Meert voortaen.

Voornemen vāde C. de Comorijn loopen sal na Coulaon.
Waerschouwinge voor de Rudsen ende steenen van Travancor. Teeckenē van Coulaon. Gelegentheyt vā Batequola.
Van Cochijn nae Cananor niet te [illegible] dan voor [illegible] landt Ylha Cagado 3 mylē vande fortresse van Mangalor veel Eylandekens, klippē tot Barcelor toe.
Gelegentheyt van t'Eylādt Honor. d'Eylandē vā Angediva.
Waerschouwinge voor dē inwyck van Ancola.

Soo't ghesch ieden dat ghy u vont by Angediva, ende u noodigh waer eenige Ree ende beschutsel te soecken / so moecht ghy loopen in Angediva, te weten aende noordtzyde / so verde van't Eylandt als van't vaste landt / ende eer wat naerder 't Eylandt dan't vaste landt / ol waer ghy een goede Ree eñ beschutsel hebt: want alhier somtyts wel schepen verwinterē alst noot doet, men heefter binnē in 6. vadem diepten; Wat voorder van Angediva ligghen de 4. ofte 5. Eylandekens vande Revier Sanguisijn dicht aen't vaste lande, van hier af eē half myl voortaen / soo leyt het Eylandt van Goa

Plaetsen waer dicht ende Ree is soeckē.
Een weynigh van Angediva ligghen 5 Eylandekens.

Het Eylandt Goa velha.

Goa velha, (dat is/oudt Goa,) en daer en zijn anders gheen Eylandekens meer daer in en mentie af maken mach.

Advertensie vande winde/ eñ waerschouwinge vande selve.

Advertere u dattet dickwils geschiet/ datmen langhs dese Custe heen/ de winden van uyte n.w. eñ n.n.w. krycht sonder om loopẽ/ die ter slõt er achtigh eñ sterck op stekẽ/ waer om ick u rade met sodanige winden niet seyl te gaen/ al waert schoon datse uyt den noordẽ waeyen/ dan wesende met den claren dagh/ so moecht ghy alsdan u anckers lichten/ ende tZeewaert in loopẽ/ eñ so de wint niet om en liep nae't n.o wesende op de 4. mylen vã land/ eñ des voormiddaeghs vande 9. ofte 10. uren voort aen/ soo sultet setten tot op den naemiddagh tot/ dat u die Viraçoins ofte Zee-winden by comen/ om weder nae het landt toe te seylen: want op dese maniere sult yet comẽ te winnen van te loefwaert te gheraken/ al ist niet enoepte; oock mede so sal den tijdt u wel wysen wat u te doen staet.

Vermaninge hoemen aen legghen sal/ so de wint niet om liep naer noord oosten.

Advertere u noch eens/ dat wanneer ghy u vint op de Custe van Seylon, wesende vandẽ 15. Febr. voort aẽ/ so en derft niet verder loopen als tot het Eylandeken Verberijn toe/ eñ van daer af uwen cours doẽ na de C. de Comorijn toe: want en hebt in desen tijdt niet te schroomen voor water nochte stroomen/ om u buyten te drijven/ doch met teghenstaende daer altoos opsicht op hebbende: want sommige jaren later/ en by wylen vroegher comt/ nae dat de winden loopen/ op alle het welcke acht sult hebben, Eñ wesende vanden 15. Februarius voort aen/ sult verdacht wesen op den boech na binnen toe niet te loopen/ u daer van wachtende: want de stroomen alsdan na binnen toe trecken/ twelcke u aldermeest bedrieghen moecht/ eñ hoe het later in Februarijs is/ hoe zy crachtiger na binnen toe loopẽ.

Twaerschouwinge vã de custe van Seylan/ ende coursen tot Comorijn.

Van 15. Feb. is hier ontrent niet te schroomen voor de stroomen ofte twater.

Comende in Cochijn, vandẽ 15. tot dẽ 20. Meert toe/ moechtet wel bestaen/ om vã daer na Goa te loopẽ/ hoe wel de reyse twijffelachtigh is: maer wesende vãden 20. Meert voort aen/ so soude myuen raet wesen dat niet te bestaen; want van veel jaren herwaerts/ soo heeftmen aen dese Custe van Indien/ (te weten/ met de Maen van April/ ende het beginsel vande Meye/) buyen eñ stormen vande travetsie ofte dweerswinden op de wal met bedomde lucht ende bedectẽ Hemel/ waer mede u in groot perijckel sout stellen/ daerõ ist best teghens desen tijt een goede haven te kiesen/ niet te min/ Gode kan tot allen tyden eñ stonden goet weer ende wint gheven.

Van 15. tot 20. Meert mach mẽ wel van Cochijn na Goa loopẽ.

Buyen ende stormen in April eñ Mey aende Custe van Indien.

Vermaninge om een Havẽ in desen tyt te kiesen.

Om te loopen inde Haven vãde Fortresse van Barcelor, aẽde Custe vã Malabar voorsz. so sult ghy weten/ dat wanneer ghy eenẽ ronden huevel siet/ staende aen het eynde vande berghen van Batecola nae het n.o. eñ n.o. ten o. alsdan so zijt ghy met die Fortresse vã Barcelor over een/ eñ moechter wel tot op 7. vadem in loopen/ in sulcker voegen/ dat ghy die Fortresse oost/ eñ ter halver streeck van o. ten n. van u hout/ sult comen te sien alle die Clippen eñ Rudtsen die langhs de Custe heen ligghen tot die Eylanden As Ylhas de S. Maria toe het welcke altemael Rudtsen ende steenen zijn: maer staen dicht op het landt.

Gelegentheyt van de Fortresse van Barcelor.

Op wat diepten datmen in loopen mach.

Dat 19. Capittel.

Beschryvinge van alle die Havens, plaetsen, Custen en drooghtẽ vande oost eñ zuyde zyde van't Eylãd Seylõ, met haer hooghten, coursen, streckinghe ende gelegentheyt vã diẽ, met die Navigatie daer lãghs heenen, tot die Fortresse van Columbo toe, daer de Portugesen haer residentie houden.

Trinquanamale leyt op 9. graden aen't de oost zyde van Eylan.

In den eersten/ beginnẽde van Trinquanamale, 'twelck leyt op de hooghte vã 9. graden/ te weten/ aen de o. zyde van't Eylandt Seylon, Van hier af 8. mylen zuyden aen leyt een cleyne Revier/ al eer men by dese Revier comt/ comende van Trinquanamale af/ so heeftmen sommige Eylanden/ (die vanden voghelen dreck witachtigh zyn.) Aen de mont van dese voorsz. Revier ligghen oock twee cleyne Eylandekens/ die vol geboomten staen. Van Trinquanamale tot dese Reviet toe is de cours n. en z. eñ n. ten o. ende z. ten w. loop ende langhs de Custe heen na dese revier toe/ so sult ghy de voorsz. Eylandẽ aende zyde van het landt laten/ daer buyten om varende: want tusschen dien eñ het landt heeftmẽ veel steenen eñ rudtsen. Dese Revier ende Trinquanamale ligghen vanden anderen ontrent 8. ofte 9. mylen/ als vooren.

Aende mont vande Revier twee cleyne Eylandekẽs.

Tusschen het landt ende de Eylandẽ veel rudtsen ende Clippen.

Van die voorsz. revier (met d'Eylanden aende mont ofte inkomste) tot die Revier van Mataqualou toe/ zyn 12. mylen, eñ is gelegen op de hooghde van 7⅓. gradẽ, de cours vã d'eẽ tot d'ander is n.w. eñ z.o. Dese Revier gepasseert wesende/ comende tusschẽ d'Eylandẽ eñ inden mont/ moecht het landt genaken so nae als ghy wilt: want is altemael schoon eñ suyvet, Men loopt een schuet van een guetelingh van het landt op 20. vadem dieplen.

De Revier Mataqualou leyt op 7. een derdendeel graden.

Van Matecalou tot ontrent 5. ofte 6. mylẽ weeghs/ so is de cours n. eñ z. tot eẽ punt ofte hoer toe. Van dit punt af/ noch andere 5. ofte 6. mylen voort aen/ so looptmen de custe langhes n. eñ z. eñ n. ten o. en z. ten w. Wat voorder aen nae d'eerste drooghten toe/ tot onterẽt 5. ofte 6. mylen nae het n. toe/ staet een bosch van Palm-boomẽ/ daer niet oder een toenende/ so looptmen dese Cust n.n.o. eñ z.z.w. eñ wat van n. ten o. eñ z. ten w. Van dese 5. mylẽ tot die eerste drooghte/ is de cours n.o. ende z.w. eñ n.o. ten o. eñ z.w. ten w. Al eer men op 4. ofte 5. mylen nae by dese drooghten comt/ soo sult ghy sommige huevelen eñ hooghten van roode aerde sien/ te weten/ langhs de Zee-cant by de strant heen/ eñ te landewaerts in so verthoonen hem sommighe hooghe berghen/ eñ den aldernoordelickste van dese berghen heeft een huevelgien boven uytsteken/ het welck een Block-huys schijnt te wesen/ eñ is van roode aerde. Men moch tusschen dese eerste drooghten ende het land door loopen op 7. eñ 8. vadem diepten/ te weten/ soo verde vande drooghten/ als van het landt: want men heeft van daer tot het landt een myl weeghs; ende loopende van buytẽ tZeewaert om/ sult over al sandt grõdt vinden. Dese voorsz drooghtẽ is gelegẽ op de hooghde vã 6. gradẽ. Vã dese eerste drooghte ontrẽt 6. oft 7. mylẽ z. aẽ/ heeft men noch eẽ ander drooghte/ eñ mẽ loopt van d'eẽ tot d'ander o.n.o. eñ w.z.w. de cust lãgs. Dese tweede drooghte leyt op de hooghde vã 6. gradẽ schaers/ tusschẽ welck eñ 'tvaste lãdt heeftmẽ 12. 13. vadẽ dieptẽ/ al suyver gront. Van dese laetste drooghte tot eenẽ inwijc/ genaemt Ajalla, looptmẽ de cust o. eñ w. eñ o. tẽ n. eñ w. tẽ z. Vier ofte 5. mylẽ vã desen Inwijck Ajalla voort aen leyt een ander Inwijck/ ghenaemt Hulpulam, van waer tot Tanadare mach wesen 7. mylen. Tanadare is een punt lãdts/ daer eẽ bosch vã Palm-boomẽ op staet/ so wãneer men alhier recht met over eẽ cõt/ so

Coursen van Matecalou tot een punt.

Een bosch vã Palm boomen nae het noordẽ.

Verscheyden coursen ende streckinghen.

Teeckenen eer men by de drooghten comt.

Diepten tusschen 't landt en d'eerste drooghte.

De drooghte leyt op 6. gr. Noch een op 6. graden schaers.

Cours vande drooghte tot Ajalla.

Hulpulam is een Inwijck 7. mylen van Tanadare.

falmen tomen te sien een witte Pagode / (dat is een Indiaensche Afgoden tempel,) en aende noordt zyde van dese Pagode / staen sommighe doelen ofte heuvelen van witte en roode aerde, Alhier voor by loopende / en salt niet seer dicht op't landt comen. want daer sommighe drooghten ligghen. Dit punt ghepasseert wesende / so loopt ten stont tot op 20. vadē diepte: want is over al seer goede en suyvere grondt / en so u de wint stilden / ist daer goet ancheren.

Waerschouwinghe om niet dicht aen het landt te loopen.

Beschrijvinghe van Belliguon.

Van Tanadare tot Belliguon, zijn ontrent 6. mylen. Belliguon is eenen seer grooten Inwyck / hebbende van de zuydt zyde sommighe groote heuvelen van roode aerde / staen van binnen inden Inwyck: want menſe niet sien en mach / voor aleer datmen den Inwyck gheheel ontdeckt heeft / ende aende noordt zyde heeft twee Eylandekens dicht by't landt legghen, langhes dese Eylandekens loopt een Riffe ofte drooghte aende zuydt zyde daer vā af. Van Belliguon tot Gualle zyn 5. mylen. Desen wech van d'een tot d'ander / is het lādt altemael dicht / ende vol van Palm-boomen / te weten langhs de Zee-custe heen. Ontrent ter halver wegen van Belliguon tot Gualle, leyt een Clippigh eylandeken dicht by't landt / en noch een ander aende zuydt zyde vā Gualle, daer na toeloopende / sult een hoogh plat landt sien / vol gheboomten / ende van een effen wildernisse / en aende noordt zyde vande Bay heeftet een groot bosch van Palm-boomen staen / aenden Oever vande Zee ende sult binnen in de Haven een wit huys sien / 't welcke een Kercksken vā onse lief Vrouwe is. Loopende van Belliguon nae Gualle, (ende comende met dit punt over een) aende zuyd zyde nae de Bay toe / so sult ghy u wachten van te Zeewaert in te loopen / om te schouwen een drooghten daermen het water op siet breken / ende om te anckeren / sult loopen n. ende n.n.w. aen / in sulcker voegen dat ghy altoos sommighe Clippen (die aende noordt zyde staen) ontdeckt siet / ende vande Bay binnewaerts / sult het gheboomte vande Palm-boomen sien / 't welck u sal blyven aende zuydt zyde na Belliguon toe / dat u met de punt bedeckt blyft, sulter vinden 14.15. vadem diepten / en loopende tot op 13. vadem / ende sandt grondt vindende / sult het setten: want ter Zeewaert ist altemael steen. Van Tanadare tot dese haven van Gualle, ('t welck zyn 12. mylen /) looptmen van d'een tot d'ander n.w. ende z.o. ende n.w. ten w. ende zuydt oost ten oosten. Dese Haven van Gualle leyt op 5½. graden. Van Gualle vervolghende de Custe om loopende nae de Fortresse vande Portugesen (toe ghenaemt Columbo.) Dese streckinghe ende Navigatie hebben wy ghenoech in't besonder verclaert / inde Navigatie van Malacca naer Indien / waerom niet noodigh en is sulcks weder te verhalen.

Aende n. zyde twee Eylandekens met een Riffe. Streckinghe vā Belliguon tot Gualle.

Een Clippich Eylandeken aende zuydt zyde van Gualle.

Een groot bosch van Palm boomē aende N. zyde van een Bay. En wit kercksken van onse L. Vrouwe.

Waerschouwinghe voor een drooghte.

Plaetsen om goede ancker gront te vinde.

De Haven vā Gualle leyt op 5 een derden deel graden.

Das 20. Capittel.

Die Navigatie ende rechte Coursen van Malacca af nae Macau in China, met alle die gheleghentheyt vande selfde vaert, alles in't breedt ende op't correctste aenghewesen.

De Straet Sincapura.

Scheydende uyt Malacca na de Straet van Sincapura ende naer China toe / sult uwen cours nemen nae het Eylandt ghenaemt Ylha grande,) gheleghen drie mylen vande Haven van Malacca, passerende (tot meerder sekerheyt) d'Eylandekens buyten om. Van dese Eylanden tot de Revier van Muar zyn drie mylen / de welcke heeft tot een kenteycken eenen heuvel vol gheboomte / staende aende zyde van het zuydt oosten / sonder eenigh ander hoogh landt meer daer ontrent te hebben.

Ylha Grande leyt 3. mylen vā Malacca. De Revier vā Muar leyt 3. mylen vāde Eylandekēs. Kenteycken vande Haven van Muar.

Vande Revier Muar, tot de Revier ghenaemt Ryo Fermoso, looptmen de Custe noordt west ende zuyd oost / ende noordt west ten westen / ende zuyd oost ten oosten / is inde distantie 9. mylen. Dese Revier Fermoso is groot ende schoon / hebbende in't incomen 6. 7. vadem diepten / als oock binnen en; men loopter in by de voet vā eenen hoogen bergh langhs / te weten aende zuyd oost zyde, is gheleghen aende zuydt zyde van Malacca, heeft sommighe bancken (vande punt van het n.o. het welcke een plat ende vlack landt is) af steken tot een half myl t'Zeewaert in / van welcke u sult wachten.

Streckinghe ende coursen vande Revier Muar tot Ryo Fermoso.

Ghedaente / diepte / ende gheleghentheyt van Ryo Fermoso. Sommighe Bancken.

Van dese Ryo Fermoso af tot het Eylandt Pulo Picon, looptmen de Custe op de selfde streckinge van zuydt oost ten oosten toe, (Dit Eylandt Pulo Picon is gheleghen een half myl vande Custe af / hebbende drie Eylandekens by hem liggen / te weten / twee vande zyde vande Zee / ende een vande zyde van het landt / ende sult tusschen dien ende het landt niet loopen: want het altemael drooghte zijn) is inde distantie seven mylen.

Het Eylandt Pulo Picon met 3. Eylandekens / gheleghentheyt ende plaets.

Van Pulo Picon, t'Zeewaert zuydt oost af / leyt een groot ende seer hoogh Eylande / met veel Eylandekens om hem / ghenaemt Pulo Carimon, Langhs het selfde Eylandt / te weten aende west zyde heen looptmen nae die Straet van Sabon toe / 't welck den wech nae Sunda ende het Eylandt Java is / welcke Navigatie en coursen wy op een ander beschryven / waer om die voor dese mael voor by slaē / keerende weder op onse begonnen Navigatie ende vaert nae China toe.

Een groot en hoogh Eylandt Pulo Carimon vergheselschapt met veel Eylandekens. Cours nae de Straet van Sabon. Het Eylandt Java.

Van dit Eylandt Pulo Picon af / tot een uytstekende punt landts toe / ghenaemt Tanjambuso, looptmen de Custe oost aen wesende ontrent drie mylen. Dit voorseyde punt maeckt eenen hoeck / ende van daer voort aen soo wyckt het landt ende Custe binnewaert in aen / ghelyck een Inham / comende daer nae weder recht nae het zuyden uyt. Ontrent een myl van dese punt af leyt een Revier / ende een cleyn myl voorder aen / heeftmen een ander Revier / met eenen grooten mont / alwaer een Eylandeken leyt / ghenaemt oudt Sincapura, hebbende diepe ende suyvere gront. Dese Revier comt inde haven van Iantana weder uyt / alwaer eens overhoets in ghelopen is Antonio de Mello, met een Schip van acht hondert Bharen groot / (wesende elcke Bhar drie en half Quintalen / ghewicht van Portugael /) ende quamen inde Revier van Iantana weder uyt. Van dese voorseyde Revier af steeckt het landt nae het zuyden uyt (als gheseyt is) 't welck eenen hoeck maeckt / alwaer de mont ofte ingang vande eerste Straet (daer ghy door moet) beghint. Het landt vande noordt-zyde van desen Inwyck is hoogher als dat van het zuyden / het welcke leegh ende oneffen is / hebbende eenen heuvel van gheboomten / boven alle de andere uytsteken; Alhier heeftmē het eynde ofte den uytersten hoeck van dit landt: want

Tanjambuso is een punt landts.

Een myl van Tanjambuso een Revier.

Een Revier met het Eylandt Sincapura / de reviere eyndicht in Iantana.

Gheschiedenisse van Antonio de Mello inde Revier van Iantana.

De Mont vande eerste Straet.

Ghedaente van het landt aen beyde zyden.

Eylanden en steen-clippen/ streckinghen vande selve.

want oostwaerder voortaen/soo cryghtmen Eylanden ende steen-clippen/welcke streecken eerst zuyen aen/ en comen daer na weder nae het oosten uyt/ makende 't fatsoen van eenen Inwyck. Vande voorsz. hoec van Tanjamburo af/ tot de mont ofte inganck van dese straet/is de cours o. ende w. 5. mylē weeghs/ met 7. ende 8. vadem diepten.

Beschryvinge hoemē in Julius vā Pulo Picon door Sincapura loopen sal.

Die door Sincapura naer China wil loopē/(comēde by Pulo Picon, int beginsel vāde maent Iulius)sal genakē de zyde van't groote Eylādt Carymon, om dieswille dz die windē vande Monson vā Iava, (twelck in desen tyt is)altoos vāde zyde van Sumatra af waeyen. Vā gelycken/ so wanneermen de zyde vā Carymon hout(daer voorby wesende) heeftmen terstont de mont ofte inganck vande Setaet voor hem open/ende die voorsz. teeckenen. Op desen wegh heeftmen veel diepten, eñ loopēde aende zyde vā Tanjamburo, so leyt het landt vandē inganck vāde Straet(in t schijnsel) gelyck of het d'een door d'ander staeck/ 'twelck een gemeen eñ seker merckteyeken is / hout u te loefwaert/ om also nae uwen wille daer en te loopen.

Ghelegentheyt vande mont vande straet.

Gedaente vā het Eylandt Carimon.

Twee Riffen int incomen vande straet.

Dese eerste Straet heeft in't incomen twee Riffen/ te weten/ van elcke zyde een/ die vande uytstekende punten ofte hoecken van't landt af comen; 't landt vande zuydt zyde/ (beginnende vande incomste af) zyn altemael Eylāden/ eenen geheelen regel oost aen streckende/ welcke de Setaet maken; Om nu daer in te comen/ sult altoos wat meer genaken de zyde van't zuyen/ als d'ander zyde/ sulter in't eerste incomen 12. 10. ende 9. vadem diepten vindē; eñ wesende soo verde binnen in 'dat het landt vande zuydt zyde/ ('twelcke d'Eylanden zyn) enaer een punt alleen maeckt / so sult ghy aen d'ander zyde voor u heen een hoeck sien ofte punt sien/ daer eenen cleynen roodē huevel op staet; als ghy dit comt te sien/ so wilt allencxkens vande rechter handt af na desen cleynen huevel toe wycken/ om dieswille dattet d'eerste Eylandt / 'twelck ghy langhs gheloopen zyt volcyndt, eñ van het selfde Eylandt voort aen/so beghint een ander Eylandt. Tusschen dese twee Eylandē leyt eē Riffe ofte drooghte/ diemen eensdeels met leegh water ontdeckt siet/ende streckt tot in't midden vant Canael toe, sult altoos met het loot inde hand loopē/ 'twelcke u wel wysen sal waer dat ghy zyt. Comende by de voorsz. punt vanden cleynen huevel/ soo wyckt weder nae het landt vande rechter handt toe/ ('twelcke d'Eylanden zyn/ als geseyt is/) want heeft alleenlicken tusschē die voorsz. Eylanden de boven-ghenoemde Riffe/sult aldus oost aen loopen / ontrent een half myl op de voorsz. diepten van 8. eñ 9. vadem/eñ van daer voortaen / so streect desen reghel Eylandē (die ghy langhs seylt) z. o. waert aen, eñ sult terstont (wat voorder aende selfde Eylanden vande rechter handt) een ront Eylandt sien/ eē weynigh vā d'ander uytstekēde/ 'twelck u oock sal blyven aende rechter hand; ghy sulter langhs heen loopen/ met goeder opsicht; sulter altoos vinden 8. ende 10. vadem diepten modder gront. Het landt vande slincker handt/ te weten/ vande noord zyde is van inwycken ende openen; heeft eenen grooten Inwyck / die zyuen keer nae het zuyden neemt / aen welcke zyde is ghelegen een ander rondt Eylandt / dat u vande selfde zyde blyft. Sult u van dese zyde van't noorden ('twelcke als ghesept is/ altemael Inwycken

Vermaninge om in dese Straet te comen.

Geheelen reghel Eylanden die de straet maken.

Een drooghte tusschen twee Eylanden.

Vermaninge tot het loot ghestadigh inde handt te hebben.

Een rondt Eylandt hier ontrent modder gronde met 8. ofte 10. vadem diepten.

Ghedaente van het landt aende n. zyde.

zyn) wachten: want zyn altesamen vol Riffen ende ondiepten/ loopēde als ghesept is/ lāghs d'Eylanden vande rechter handt heen. Comende by't voorsz. rondt eylandeken vande rechter hande/ sult recht voor u uyt (te weten/ aen't eynde vande reghel Eylanden/ daer ghy by heen loopt) comen te sien een cleyn vlack eñ gheram paneert Eylandeken / met weynigh geboomten/ hebbende een witte sandt strant/ 'twelck leyt oost eñ west / met de mont vande Setaet van Sincapura, Sult op dit Eylandt aen loopen / eñ soo wanneer ghy daer aen beginnet ghenaden / so beginnt u die Straet te openen ende te ontdecken/ sultet nae toe seylen/ boechs ghewys om loopende/ om te schouwē die Riffen eñ ondiepten vande noordt zyde/ als oock om niet te vervallen (nae de zuydt zyde vande mont vande Straet af) met het ghety datter loopt: want hebter veel diepten ende vuyle grondt; Sult u altoos houdē na de noordt zyde toe/ alwaermen een sandtstrāt heeft (vande lenghde van een schuet grof gheschuts/) makende aen't eyndt van dien 't fatsoen van een sande-bay / daermen versch water heeft/ ende so verde als dese strant is streckende / ist daer over al langhes heen suyvere grondt om te ankeren noodigh wesende. Comende by dese strādt/ so kryghtmen die stroomen / die u langhs het landt na de mont vāde straet toe dryven/ het welck men niet en heeft daer verde dan af loopende: want dryven u dan nae die diepe ende onsuyvere grandt toe/ die het aende zuyd zyde heeft/ als voren. Advertere u noch eens niet te passeren (van het eyndt van dese strandt af) nae het noordē toe/ want hebter altemael Riffen ende ondiepten/ als ghesept is.

Veel Clippen en drooghten aende noordt zyde.

Waerschouwinghe voor de selve.

Beschryvinghe van een cleyn Eylandeken bede mont van Sincapura.

Cours om te schouwen de ondiepten vā de N. zyde/ eñ het vervallen nā de Z. zyde.

Een Sandtbay daer versch water is.

Wat stroomē dammē crycht alsmen by de Straet comt.

Tweede vermaninghe.

De mont ofte uytkomste van dese Straet/ comt tusschen twee hooghe berghen in/ wesende van ontrent een steenworp inde breede/ ende streckt oostwaert aen / mach hebben inde lenghte ontrent een schuet van een guetelingh. Het Canael van dese Setaet heeft op het leeghsten 4½. vadem diepten. In't uytcomen aende voet van den bergh vande noordt zyde/ is ghelegen een steen-clippe/ welcke inde verthooninge een Pylaer schynt te wesen, Dese wort int gemeen van alle Natien (die dese passagie bevaren) ghenaemt die Varella vandt Chinen, ende vande zuyd zyde/ te weten/ een stuck weeghs vande mont/ van de Straet voort aen maectet eenen Inwyck. Int midden vā desen Inwyck leyt een Clippe onder water / van welck een bancke af loopt nae het midden van het Canael toe. Wat voorder aen aende selfde zyde de lenghde van een Roer schuet / heeftet een open / het welc tot inde Zee aē d'ander zyde door loopt/ makende een Eylandt. Dit open is over al vol ondiepten, dient alleen om met cleyne Fusten door te passeren. Te middeweghen van desen Inwyck daer dit open staet / leyt een Clippe ofte steen-plaet / twee vadem onder water / welcke steen plaet soo verde buyten den Inwyck comt/ als de punten van het landt uytsteken / ende wat meer nae het midden van het Canael toe. Voor by desen Inwyck wesende / soo heeftet landt eenen hoeck ofte punt van eenen steylen afgebrocken huevel/ alwaer de Straet volcyndt, ende int uytloopen van dien/ heeftet eenen rooden huevel/ by de welcke men diepe ende suyvere grondt heeft / eñ alsmen der om geloopen is / so streckt hem het landt van daer af z. o. waert aen.

Gedaente vā de mont vāde straet/ wydte/ gelegentheyt eñ diepte.

Een steen clip in't uytcomen/ ghenaēt de Varella vande Chinē.

Een Clip int een Inwyck/ aende z. zyde onder water. Een banc ofte drooghte.

Een Clippe twee vadem onder water/ hoe de selve gheleghen is.

Ghedaente daer de straet volcyndt.

Een rooden huevel.

Drie inwijckē aende noordzijde.

Men heeft aende noordt zijde vā deſe ſtraet/ te weten/ van t beginsel tot het eynde toe drie inwijcken/ waer vā die twee eerſte cleyn zijn/ weſende de derde groot/ welck is ghelegen recht teghens over den hoeck ofte punt van den roodē hueuel/ daer de ſtraet dole eyndicht;

Ghelegentheyt vande grootſte, mitſgaders een Cluppe by de ſelve.

Deſen derden inwijck heeft een bancke van ſteen/ die metter leegh water van een ſpringk-vloet ontdeckt is/ende ſtreckt van d'een punt tot d'ander, men ſal hem wachten daer op te vervallen/ alſ'twelcke vāde noordt zyde is/ ende buyten den Inwijck iſt over't gheheel Cannael van d'een punt tot d'ander ſuyver ende ſchoon.

Int uytloopē vande ſtraet twee Riffen plaetſen vāde ſelve.

In't uytloopen vande Straet / ſoo heeftmen daer buyten zijnde/twee Riffen/waer vā d'eene recht teghens over den uytganck vāde ſtraet leyt / een ſchuet van een lepel-ſtuck nae het ooſtē toe/ comēde van't land vande noordt zyde af / ſtreckende zuyen aen, D'ander is gheleghen in't zuyen/te weten/ een ſchuet van een goetelingh/ vandē uytganck van't landt/van de Straet af/ ſtreckende ooſtwaert aen/ ſoo datſe beyde gaet duer den anderen een cruys maken/

Beyde de riſſen maken eenen cruys.

eñ tuſſchē deſe twee Riffen doorloopt het Cannael hen/ ende men mach beyde deſe Riffen (metter leegh water van een ſpringk vloet) ondeckt ſien. Dit Cannael, welck tuſſchen beyden door loopt / heeft ſchaers 4.vadem diepte, De grondt binnen in't Cannael is modder ende buyten 't Cannael ſandt,

Diepten vant Cannael/ mitſgaders de grondt.

Hebbe dit alles alſo in't particulier willen verhalen/ tot dienſt ende gherijf voor den genen die daer van nu voort aen begheert door te paſſeren:

Oorſake waerommē dit particulier verhaelt wert

want die deſchriptie vande oude Derouten ofte Navigatie voor deſe ghemaeckt / zijn ſeer cort ende duyſter te verſtaen/ voor de geen die daer noyt door geweeſt en hebbē/door welcke oorſake daer veel ſchepen aende grondt gheraeckt/ ghestooten / ende groot perijckel ghepaſſeert hebben/jae eelicke verloren Keerende weder op onſe materie/ende der volghende de

Waer/ eñ hoe dat men door de ſtraet loopen ſal.

voorgenoemde reyſe/ als ghy ſo verde zijt als de mont ofte Inganck vande ſtraet/ ſo ſulter recht te middeweghen door loopen/ altoos eē weyninghſken naer der de noordt zyde/om oorſake vande drooghten (daer van geſeyt is) die binnen in deſe ſtraet ligghen / altoos met het loot inde handt/eñ d'ooghen rondtom gaēde:

Ghestadigh het loot inde handt hebbē.

want 'talder ondiepſte van't midden van het Cannael zijn 4½.vadem.

Diepte vant midden vāde Canael.

Oock mede deweyle dat het ſo ſmal is/dat mē qualick plaets heeft het loot uyt te worpen/ſo ſoude na mijn goetduncken het aller ſekerſte te weſen / op elcke drooghte een ſchuyt ofte ander teyckē daer te legghen / om u te dienen tot Bakens / die te moghen ſchouwen,eñ comende een weyninchſken door by dē Inwijck/ die't open heeft (dat aen d'ander zyde vande Zee uyt comt / te weten / daer de Cluppe ofte ſteen-plate twee vadem onder het water leyt (ſoo hout u terſtont nae den hueuel (aende rechter-handt) toe/ welcke den hoeck vande voorſeydē Inwijck maeckt / daer alſoo langes heen loopende op het Compas aen/ ghelijck als te voren op het landt vande ſlincker handt/te wetē/ daer wat naerder aen/als aen d'ander zyde tot dat ghy uyt de ſtraet zyt / u altoos wachtende van't landt ende Inwijck vande zyde vā het noorden gheleghen / recht teghens over deſen hueuel want is alternael vol ſteen ende Cluppen/ als gheſeyt is.

Waerſchouwinghe voor Cluppen / Inwijcken etc. door de ſtraet varende.

Van ghelijcken ſult u wachten vande Zee in't ooſten/te weten/recht teghens over den uytganck vande ſtraet: want een

Waerſchouwinghe voor de Zee int Ooſten.

ſchuet van een lepel ſtuck daer af / zijn het alternael Riffen/ als boven gheroert is/als ghy uyt de Straet zyt / ende begeerden te ancker-ren/ ſo loopt nae de zyde van het zuyen/te weten/langhs het landt heen/ ſoo dat ghy uyt de ſtroomen raeckt / ſo moecht ghy't op 6.vademen ſetten: want ſo ghy inde ſtroomen vā de Straet bleefe / mocht wel ghebueren dat ghy eenige anckeren quaemt te verlieſen door het draeyen ende ſlingheren van het ſchip / ofte dat ghy uyt ſlibberde eñ op het drooghe dreeft, Op deſe Zee ſijnen recht teghens over een ſtrandt daer verſch water is / ſoo men't van doen hadde.

Plaetſen om te anckeren alſmen door de ſtraet is.

Wt de Straet weſende / in voeghen als boven verhaelt is/ ſo ſult uwen cours nemen langhes het landt vande rechter handt heen/ altoos het loot uytworpende/ende beneden de 4.vadem ſchaers nae het landt noch te Zeewaert niet wijckende ; ende als ghy ten half weghen vande ſtrandt ghepaſſeert zyt / comende buyten de Straet/en ſult niet meer als ruym vier vadem diepte hebben ;

Wat diepten datmen buytē de ſtraet heeft

Ghepaſſeert weſende deſe eerſte ſtrant met een hueuel ende Cluppen / die aen het eynde ſtaen / en een ſandt bay gheleghen teghens deſen hueuel over/ comende ten half weghen van den anderen hueuel/ die aent eynde vande voorſeyde ſandt-baey ſtaet / achter welcken (dat open dat binnen de Straet comt) weder uyt loopt/ ſo neemt alsdan uwen cours ooſt aen / te weten / onder de 4.vadem/aen d'een oft d'ander zyde niet wijckēde wāt ſoudt ter ſtont drooghten ende ſanden vinden, het Cannael is modder gront ; ſult altoos met het loot inde hant loopen / tot dat ghy meer diepte cryght / het welcke niet langhe ſal duren eñ om het ſekerſte/ſo is het beſte met een ſchuytgien voor uyt te loopen om het Cannael te ſien : want ſal u beyde de Canalen wyſen Als ghy comt op de diepten van 12.tot 15.vadem toe ſoo wacht u vande zuydt zyde / tot dat ghy over een mijl vande Straet ooſt af zijt:want vande 15.vadē ſoudt op 10.comē,eñ van daer opt drooogh: want zijn alternael Riffen van ſant.

Cluppen/een hueuel met eē ſandtbay.

Beſchryvinge vande grondt van't Canael

Vermaninge om ſeker door de ſtraet te varen.

Deſe ſtraet heeft 6. Eylandekens / gelegen aen het eynde van het landt van Iantana, het welcke de zyde van't noordē is eñ men looptēr langhs o.eñ w.is inde diſtantie ontrē. 8.mylen/ eñ ſult tuſſchen dien eñ het landt niet paſſeren, De Zee daer by/ te weten / ontrent een half mijl nae het zuyen/ is alternael ſuyver eñ ſchoon van 15.vadem dieptē / met ſant grōt.

Ses Eylandē aent landt Iantana.

Te middeweghen van deſen wegh vande Straet/ nae d'Eylandekens toe / luttel min ofte meer / leyt de Revier van Iantana, den welcken eenen grooten mont heeft / weſende d'incomſte van dien langhs het landt vande ooſt zyde heen/ alwaer dickwils groote ſchepen in ghcloopen zijn / ende aende weſt zyde/ daer een hueuel van roode aerde ſtaet) heeftēr over de gheheele mont vāde Revier een bancke van hart ſant / ontrent anderhalf mijl t'Zeewaert in ſtreckende/daer veel ſchepen op gheraeckt zijn/waer van ghy u ſult wachten.

Te middeweghen vande ſtraet leyt de revier Iantana.

Beſchryvinge van Iantana

Een ſwaere ſandt banck over de mont vande Revier.

Vā den hoeck van d'Eylanden boven geroert (gelegen aen't eynde van het land van Iantana,) loopt een Riffe af / ſtekende o.n.o.t'Zeewaert in twee groote mylē/ eñ alſt ſtil weer is / ſo en canmen der het water niet op ſien breken dan maert alleenlick wat wit ſchuyms bovē op/ het welck men terſtōt kan ſien en onderſcheydē/eñ alſt hart weer is ſo breeckter het water over al op. Tuſſchē deſe Riffe eñ de Eylādē loopt

Een Rif int eynde van het lāt Iantana.

Teeckenen vande ſandt banck.

Ee groot Canael met een steenachtighe gront Diepten van het selve.

loopt een groot Canael / altemael vã een steenigen grout/ eñ het aller ondiepste dat ic daer gevonden hebbe/ zijn 5½. vadẽ/ eñ vã dese diepten comtmen op 7½. vadem / ende dan weder op ses en 8½. vadem, het mach wesen vande breete vã een schuet grof gheschuts/ te weten/ recht dwers over. Die dit Canael wil passeren/ moet een half mijl vãd Eylanden af loopen / sonder daer naeder by te comen: want soudt op t droogh loopen, Mijn goedtduncke waer datter gheen groote schepen met haren wille door en liepẽ/ ten waer dat haer de noot daer toe dwongh/ ghelijck als Francisco Daginar dede/ die daer aende gront stiet/ eñ was in peryckel van't schip te verliesen / oen dieswille dat hy te na aende Riffen geloopẽ was/ en dat hem de wint scherpte. Van dese Eylãdekens 2. mylen z.z.o. aen/ is gelegẽ die Pedra Branqua, (dat is/ witte steen gesept) welck is een Eylandeken van witte steen-rootsen ofte Clippen/ hebbende daer dicht by noch etlicke andere Rudtsen eñ Clippen/ ghelegen aende zuydt zyde daer van af / van welcke zyde insghelijcks ghelegen is 't Eylandt van Binton, 'twelck seer lanc is / hebbende in't midden vã dien eenen hoogen heuvel, by de welcke langs heen mẽ diepe gront heeft: maer is quaet om te anckerẽ voor die vã China comẽ, Mẽ heeft rõtsom die Pedra brãqua, en daer dicht by 6. vadẽ dieptẽ/ suyver grõt, sidt u altoos wachten vãde Clippen eñ Rudtsen daer by gelegẽ.

Cours om door het Canael te loopẽ.

Verhael van 'tghene Fran. Daginar in dit Canael wedervarẽ is.

Gelegheẽheyt van Pedra branqua.

Desghelijcks, van 't Eylãdt Binton / ende de ghedaente der selver.

Ick heb hier voor bevolen int uytloopen vande Stract (als ghy over de drooghten op de 15. vadem diepten zijt in voeghen als ghesept is) oost aen te seylen naer d'Eylandekens toe/ die ghy terstont sult comen te sien / te weten / soo haest als ghy de Rebier van Iantana ghepasseert zijt/ eñ als ghyse beghint te genakẽ/ so sult ghy u houdẽ na die Pedra branqua ofte witte steen toe / in voeghen dat ghy daer een half mijl van afloopt / u wachtende vãde zyde vande Eylanden / om twee redenen; Ten eersten/ om dat de winden in desen tijt datenẽ na China vaert) altoos vãde zyde vã Binton af waeyen/ welcke is de Monson van uyten z. eñ z.w eñ so u de wint scherpten/ eñ nae het z.o. liep / (alst dickwils in dese contreye gebuert) wesen de aende zyde van d'Eylanden / en sout de Riffen niet voor by moghen comen / waer door gedwongẽ soudt wesen te loopen door't Canael (dat tusschẽ Pedra branqua eñ d'Eylanden loopt) ofte sout so veel tijts te soecken enakẽ in daer te vertoevẽ/ dz ghy de Monson, (dat is / den tijt vande Voyage) verliesen sout nae China te varen. Ten tweeden is / dat so ghy u daer vont met een slap ghety eñ wint/ ofte met weynigh seylen op / so soude u water eñ stenomen op de Riffen dryven / sonder dat eens ghewaer te worden gelijck alst ghebuert den met het Schip van Don Diego de Meneses, vã welcke Stuer-man was Goncalo Vyera, die't water op 10. vadem dreef / daer hy het sette/ eñ quam een weynigh daer na op 7. vadem / waer door hy by de 3. daghen om bracht / om hem met d'anckers weer uyt te winden. Door dese twee Reeden adverteere u/ dat ghy u hout aende zyde van Pedra branqua, ofte de witte Clippen boven verhaelt.

Courssen als men over 15. vadem diepte is by de Rivier Iantana.

Waerschouwinghe vãde Eylandẽ om twee oorsakẽ.

D'eerste oorsake is vande winden.

De tweede oorsake is/ alsmen met eẽ slap ghety en weynigh seyls daer ontrent waer/ souden op de Rif dryven. Ghescyedenisse vã Diego de Meneses ontrent dese Eylanden.

Van Pedra branqua af nae het Eylandt Pulo Tinge, soo loopt men n. eñ z. eñ n. ten o. eñ z. ten w is inde cours 13. mylen. Dit Eylandt is rontachtigh eñ hoogh / hebbende int midden eenen hoogen spitsen bergh vol gheboomten/ is ghelegen by de Custe van't vaste landt,/ eñ tusschẽ dien eñ het vaste landt is een goede Navigatie: maer en is niet oorbaer. Dit Eylandt leyt met Pulo Timon, n.o. ende z.w. zynde ontrent 7. mylen inde cours.

Coursen van Pedra branqua nae het Eylant Pulo Tinge

Om te seylen nae Pulo Tinge, sult uwen cours nemen (vã Pedra branqua af,) eẽ groote mijl oost aen/ eñ dan daer n. eñ n. ten o. aẽ/ altoos met het loot inde handt / tot dat ghy de Riffen ghepasseert zijt, eñ comende op 14. vadem / wesende nae u gissinge in dese contreye/ so sult u terstont tZeewaert daer van af houwen, daer voor by wesende/ en hebt niet meer te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet. Op dese cours nae Pulo Tinge toe/ te weten/ in t ghesicht van't Eylandt ligghen 4. ofte 5. Eylandekens/ welcke u sullen blyven aende zyde van het landt, ende alsmẽ dicht by Pulo Tinge is/ so machmen Pulo Timon terstont sien.

Ghelegentheyt van Pulo Tinge/ met Pulo Timon.

Opte cours na Pulo Tinge 4. ofte 5. Eylandekẽs.

'tEyland Pulo Timor is groot eñ hoogh/ hebbende van dese zyde daermender nae toe loopt/ twee oorẽn van landt/ staende vol gheboomten van groote houtẽ/ om cleyne mastẽ eñ anckers af te maken (om datmen in dese contreye sodanighe anckers van hout is ghebruyckende/) is den meesten tijt met mist eñ damp bedeckt; heeft over al eenen suyveren modder gront. Daer zijn twee plaetsen daermen versch/ ende seer goet water vindt/ te weten/ d'eene plaets is aende zyde van het land/ in het midden van een langhe strandt / een weynigh te lãdewaerts in / by de welcke men een goede Reede heeft: maer alsmen vroech comt/ te weten/ in de maent van Iunius, ende het beghinsel van Iulius, soo ist daer periculeus te anckeren / om oorsake vande weste winden / die daer in desen tijdt seer furieus en verbolghen waeyen / daer om waert mijns beduynckens beter te loopẽ na d'ander plaets daermen oock versch water heeft / te weten/ aende oost zyde van te Zeewaert / loopende recht op't aenghesicht van het Eylandt aen/ ende langhs de oost zyde heen / ende ghepasseert wesende eenen heuvel/ den welcken eenen hoeck maeckt / so sult ghy een sandt-bay krijghen/ al waer ghy mocht in loopen nae het landt toe/ ende soo wanneer u de voorseyde hoek ofte punt blijft int zuyd oosten / so sulter setten alwaer ir en ghenoech mach liggẽ voor de winden vande Monson, sulter 20. vadem diepten modder gront hebben; Men heefter ooc een groote visscherye vã seer goedẽ visch/ ende binnen inde sandt-bay soo heeftmen die plaets om versch water te halen / comt inde Zee uytloopen, oock mede soo heeftmen van dese zyde veel beter hout/ ende naeder by de hant/ ende leghter seker en beschut vãde weste winden. Vande zyde van het landt heeftmender etlicke Eylandẽ langhs heen leggẽ. Vãde noorder hoeck van dit Eylandt Pulo Timon (ontrent een schoot van een stuck grof gheschuts af) leyt een ander Eylandt / eñ byden hoeck van het zuyen heeftet ooc een Eylandeken. Van ghelijcken ontrent 3. mylen nae het z.o. tZeewaert in/ ligghen noch 3. ander Eylanden/ waer van het eene groot/ hoogh ende ront is/ wesende de ander twee wat cleynder/ wordẽ gehetẽ Pulo Laor. tEylandt vã Pulo Timon leyt op die hoochte vã 1⅔. gradẽ aẽde n. zyde vãden Æquinoctiael, eñ n.w. daer van af 12. mylẽ is gelegẽ die Rebier Pan aẽt vaste lãdt/ tegẽ welcke Rebier over/ te wetẽ 2. mylẽ tZeewaert in is gelegẽ eẽ cleyn ront Eylãdekẽ/ hebbẽde eenẽ enndẽ effen boõ int middẽ eñ eẽ ½ mijl daer vã/ heeftmẽ 6. vadẽ suyver grõt

Gedaente/ gelegentheyt/ eñ kenteyckẽ vã Pulo Timon.

Goede Reede ontrent Pulo Timon in Iunius.

Oorsaeck waerom dat het in Iulius hier quaet anckeren is.

Een Sandtbay met versch water eñ goeden visch.

Vande noord hoeck van Pulo Timon leyt een ander Eylandt.

tEylandt vã Pulo Timon leyt op 2 tweede derdendeel graden aende noordt zyde, vanden Equinoctiael. Ghelegentheyt vande Rebier Pan.

Van

Cours van Pulo Tymaon tot Pulo Condor.
Pulo Condor op 8. twee derdedeel grade.

Van Pulo Tymao, tot Pulo Condor, is de cours n.n.o. en z.z.w. 115. mylen. Het Eylãdt Pulo Condor leyt op de hooghte vã 8⅔. graden, is een groot Eylandt met hooge bergen/ hebbende dicht by hem 5. ofte 6. Eylanden en Clippen liggen, van de zyde van het n.o. heeftet een Eylandeken ofte steen-clippe/ 'twelck hem van verde verthoont / ghelyck een seylẽt schip/ heeft over al rondtsom tuydere grõt vã 10. en 12. vadem diepten/ aende zyde van't n.w. heeftet een plaetse van versch water / leyt n. ende z. met die Revier van Camboja, (diemen noemt de Haven vãde Malajos,) 12. mylen en is met seker daer vers water te halen: want alst laet inden tyt is/ so heeftmen alhier stercke winden met donderen van uyten n. en n.w / so datmense met een seyl alleen niet verwachten en mach: want sonder seylen wesende sonde u te grout sinyten en vermelen/ ende alst droogh inden tyt is / soo heeftmender die ooste winden.

De havẽ vande Malajos is de Revier Camboja.

*Tis seer perijckeluys ontrẽt Camboja.

Diepte van Pulo Tymao tot Pulo Condor.

Van Pulo Timao af tot Pulo Condor tae/ sult altoos gront vinden op 35. tot 38. vadem toe, om nu uwen rechten cours nae Pulo Condor te doen/ so sult altoos n.n.o. aen loopen / sonder eenighe wrake ofte afslach vant Compas te rekenen: want so ghy sulcks dede/ soudt daer aen de zuydt zyde/ te weten / t'Zeewaert daer van voorby loopen sonder dat te sien/ ghelyck alst veel schepen gebuert is/ twelck eenen quaden cours en navigatie is: want de winden altoos in desen tyt vande zyde van't landt waeyen/ als vovẽ gerort is ende soo het sake waer dat (aleer ghy het Eylandt Pulo Condor comt te sien) ghy het water turbulent/ dick ofte grondich vont/ so werpt het loot uyt/ ghy sulter 18. en 19 vadem diepten vinden / met de gront dã weecke modder so loopt dan ter halver streeck vãde cours aen / tot dat ghy comt op 17. vadem; daer op wesende/ so loopt n.o aen/ en comẽde op 16 vadem/ aleer ghy het Eylandt siet/ soo doet uwen cours o. en o. ten n. aen/ altoos op de voorsz. 16. vadem diepten / waermede sult comen te belanden aende zuydt zyde van het Eylandt / weest wel op u hoede / van twee cleyne eylandekens / gelegen 7. mylen aende w. zyde vã Pulo Condor af, zyn met wildernisse bewassen en liggen een myl ofte daer ontrent vanden anderen verscheyden/ en soo't moghelick waer soo en vulter niet tusschen beyden door loopen/ wãt men heeft daer buyten om en dicht by heen suyvere sandt gront; Ick hebbe daer selfs met stilte geanckert geleghen / te weten/ ontrent een cleyne myl vã't Eylandt/ dat aldernaest het landt leyt; De stroomen loopen alhier seer met het ghety / te weten /n.o. ende z.w.

Waerschouwinghe alsmẽ by Pulo Cõdor comt/ het water dick en troubel vint.

Coursen om int zuydt eylandt te belanden.

Vermaninge en waerschouwinghe van 2 Eylandekens aende west zyde van Pulo Cõdor. Goe suyvere sandt grondt by dees Eylanden.

Van dit Eylandt Pulo Condor af nae het Eylandt Pulo Cecir toe/ is de cours n.o. en z.w. en noordt oost ten oosten/ ende zuyd west ten westẽ/ 45. mylen, Dit Eylandt is een leegh en lanckwerpigh landt/ streckende noorden ende zuyden; heeft aenden hoeck van't noorden / een Eylandeken van roode steen / ligghende een half myl van het landt af, Men mach tusschen dit ende het Eylandt door passeren, Aende zyde van't Oostẽ heeftet een sandtbay/ alwaer eens een Iunco, (dat is een Indiaẽs ofte Chyns groot schip) op't strandt ghehaelt is om te concerteren en te versien / toebehoorende eenen Zee-roover van Patane, (een landt ghelegen aende Custe vande oost zyde vã Malacca, na het Coninghryck van Sian toe,) Ick hebbe een half myl t'Zeewaert van dese voorsz. sandtbay af ghepasseert/ is altemael van een suyvere grondt. Dit Eylandt leyt verscheyden vande Custe van Camboja ofte Champa neghen mylen.

Cours van Pulo Condor na Pulo Secir.
Ghedaente van't Eylãdt Secir.

Een groot eylandt met een Sandtbay.

Vertellinghe van een Iunco/ ende een Zee-roover vã Patane.

Die gheen die t'Zeewaert van Pulo Condor af loopt. sonder dat te sien/ te weten/ op de hooghte van 8. graden/ sal 25. ende 26. vadem diepten vinden/ met swarte modder gront/ en veel van dat Zee-schuym ofte Saf-deen op't water dryven / ende wesende by de 12. mylen daer voorby/ op de hooghte van 8½. graden/ so sult ghy sommighe Zee Slanghen int water sien dryven/ met 28. en 30. vadem diepten/ en noch 10. mylen voorder aen veel van't cruyt Sargasso onder het water/ op de selfde dieptẽ/ welcke diepte also vinden sult tot op 9½. graden / tot hier toe sult de cours van't n. o. behouden: want wy en mochten niet hoogher aen loopen/ om dat de weste windẽ seer sterck waeyen / en liepen van hier z. o. aen nae Pulo Cam toe / om dat wy wanhoopten de Custe van Champa te moghen kryghen. Als ghy comt op 2. mylen na by twee Eylandekens/ (ghelegen van Pulo Secir, zuydwaert aen 9. mylen, so sult ghy grondigh water vinden; en by dese Eylanden comende/ sult de gront verliesen. Dese twee voorsz. Eylanden worden vande Chynen ghenaemt Tomitom, liggen 3. mylen vanden anderen verscheyden; Men loopt se langhes o.z.o. en w.n.w. Het Eylãdt van't oosten is hoogh en rondt/ zynde aende Zeekant steyl af ghebrickt/ ende den oppersten top heeftet 't fatsoen van een bonet / ghelyc de Mandorijns, (dat zyn de Heeren) vã Chynen draghen, Een half myl vaer dan af / leyt een Clippe/ gelyck een Eylandeken/ en heeft aẽde west zyde roodtachtighe Clippen/ hebbende vande noordt zyde noch een ander cleyn Eylandeken, Rontsom alle dese Eylandekens en Clippen en heeftmen gheen grondt, Doe alhier dese verclaringhe / om dieswille dat ick desen wegh ende contreye bevaren / ende alle het selfde wel ghenoteert hebbe / als oock alle wat in dese beschryvinghe en de coursen verhaelt wert, (Wy deden dese voorsz. coursen door faulte vande mast want en dorsten onse seylen niet voeren door die stercke weste winden) op dat/ so hem yemandt vont in dierghelycke noot ende moeyte/ niet en wil wanhopẽ de Custe weder aen boort te kryghen. Vã dese Eylandekens af/ sult uwen cours n. aen doẽ/ om te gaen verkennen Pulo Secir, ende dan daer nae de Custe van Champa toe, wãt sult weten dat de stroomen (van Pulo Condor af ende vãde Custe van Champa, tot Pulo Cecir, ende dese Eylandekens toe,) loopen nae het oosten/ door welcke oorsake men terstont nae de Custe toe loopt/ als wy hier nae sullen verklaren, ende alsmen passeert voor by dese Eylandekens van Pulo Secir, noordt oostwaert aen / soo trecken die stroomen terstont nae de Custe van Champa toe die u derwaerts aen sullen dryven. Van dese voorschreven Eylanden tot Pulo Secir toe/ en heeftmen gants gheen drooghten noch ondiepten / als vele meenden / het quaet datter is / is datmender gheen gronde en heeft. Dese Eylanden liggen achthien mylen verscheyden vande Custe af.

Pulo Condor leyt op 8. graden.

Teyckens alsmen op de hooghte van 8. en half graden is.

Wt wanhoop van de Custe van Champa te kryghẽ liepen zy na Pulo Cam.

d'Eylanden Tomitom plaets ghelegentheyt ende ghedaente.

Oorsake waerom alle dese Eylandẽ verhaelt worden.

Coursen om het Eylandt Pulo Secir en de Custe van Champa te verkennen.

Vande Eylãden tot Pulo Secir zyn geẽ drooghten.

Wat 'teenigh quaet is tusschen beyde dese plaetsen.

Van Pulo Condor af sult terstont nae de Custe van Champa toe loopen/ te weten/ soo ghy daer voorby passeert aẽde z. zyde / so doet uwen cours ter halver streeck von n.n.o. tot dat ghy de Custe int ghesicht hebt / sult ter halver wegẽ van dese cours vindẽ 28. vadem diepten/

Cours van Pulo Condor tot Champa toe.

diepten / ende so ghy daer voor by passeerden aende zyde van't noorden / so loopt n. o. ende n. o. ten n. aen / ende niet hooger te loefwaert / om te schouwen de drooghten daer hem Matheus de Brito op verloor / so ghy inder nacht by't landt quaemt / soo werptet loot uyt / ende vindende 15. vadem / soo en loopt niet meer naer't landt toe / dan loopt terstont oost noord oost aen / ghelijck als de Custe streckende is: want de drooghte leyt op de contreye van 13. vadem langhs de Custe heen / te weten 4. myl[en] daer van af.

[Drooghte daer hem Matheus de Brito op verloor.]

[Vermaninge so ghy by nacht by 't landt quaemt.]

Dese custe van Champa is langes de Zeekant heē / van een laegh landt ende van groote sant stranden, men loopter langhes heen o. n. o. ende w. z. w. tot een punt gheleghen op de hooghte van 10¼. graden / ende alleenen op twee ofte drie mylen naer by dese punt töt / so verdwijnen de sant stranden en 't lage landt: want dese punt is van een seer hoogh landt / streckende t'Zeewaert in / so dattet een Cabo maeckt, van hier af voortaen ist altemael seer hoogh landt / (tot de Varella toe) met groote ghebergten, binnen dese punt ofte hoeck / te weten naer't west zuydtwesten leyt eenen inwijck / ende 2. mylen herwaerts aen eer datmen daer by komt, so heeftmē dicht by't land een kleyn, lanck ende leegh Eylandt / altemael van louter Steen-klippen / 'twelcke hem van verde verthoont gelijck een bewoonde stadt, Van dit Eylandt tot Pulo Secir toe / loopt eē banck af van 10. ende 12. vadem diepten; Aen de voorschreven Custe vande sant-stranden / te weten 15. mylen alleenen by't voornoemde punt is / so heeftmen een Revier ghenaemt Sidraon, al waer men wel met schepen van 600. lasten mach in loopē, aen dese Revier is ghelegen de schoonste ende beste steede van't gheheele Coningh-ryck van Champa, heeft tot een kenteyckhen een langh werpenden heuvel / met twee ofte drie toppen boven op, Ick hebbe op een schoot van een Ooteelingh naer ghepasseert by't Eylandt vande Steen-klippen, boven verhaelt / ende vont altoos 8. vadem diepten / altemael effen steē gront niet veel van't kruyt Sargasso, so dat ick het loot dan qualijck konste door rocken, ende langes de voorschreven hooge punt ofte hoeck heeftmen 20. vadem diepten,

[Gedaente vā de Custe van Champa.]

[Een punt op de 10 ende vierdeel graden die een Cabo maeckt,]

[Vā dese C. tot Varella ist al hoogh landt met groote gheberghten.]

[Een Eylandt vā klippe dat hem gelijc een bewoonde stadt verthoont. Van dit Eylandt tot Pulo Secir leyt een banck.]

[Plaets waer de Revier Sidraon leyt.]

[Teyckhen van de Revier Sidraon.]

[Diepten ontrent 't Eylādt mette klippē.]

Als ghy byde Custe van Champa zijt / soo sulter langhs heen loopen n. n. o. aen / tot op twee ofte drie mylen nae / ten alderhooghstē / is altemael suyvere ende goede Ancker gront tot die voorschreven punt ofte Cabo toe, sult het Eylandt vande Steen-klippē aende zyde van't landt laten / daer niet binnen door passerende; Van dese voorschreven punt af voortaen tot een ander punt zijn 12. mylen / en men loopter noordtoost langhes heen; Van dese tweede punt noch 12. mylen voortaen heeftmen een ander punt, dese cours doetmen ter halver streeck van n. n. o. tusschen dese 2. en 3. punt zijn gheleghen twee inwijcken / waer van d'eerste de Haven is daermen 'tswarte hout laept / ('twelcke men noemt het hout Desraon; Van dit derde punt af tot die Varella toe loopt mē de Custe noorden aen / ende al eer mē by de Varella comt op 7. mylē naer / so heeftmen eenen inwijck daer een dorp ofte steede leydt ende 2. mylen voortaen leydt een Eylandeken van Steen-klippen / dicht aen't landt / 'twelck hem van verde verthoont ghelijck een man die staet en visscht ofte hengelt / waer van ghenaemt wort vande Portugesen

[Goe Ancker gront aende Custe van Champa.]

[Beschryvinge vā 2. punten.]

[De Haven daer men 't hout Desraō laedt.]

[Gelegentheyt van de cust van't 3. punt tot Varella.]

[Beschryvinge vā verscheydē plaetsen.]

O Pescador, ofte den Visscher; ende so men begheert te loopen naer de Varella toe / (dit Eylandeken voorby wesende) so salmen terstont 'tland genaken / al waermen een groote strant met een suyvere gront heeft.

['t Eylandt ō Pescador.]

Dese Varella is eenen hooghen Bergh die t'Zeewaert in steeckt / ende heeft opt bovenste vanden top een seer hooghe Steen-rootse / in ghelijckenisse van eenen toorn ofte pilaer / diemen van seer verde kan sien: waerom vande Portugesen Varella gheheeten wort (dat is soo veel als een Caep baecke ofte merckteycken ghesegt;) aenden voet van desen Bergh / te weten aēde zuydzyde heeftet eenē seer grooten inwijck streckende noordē in / over al met suyvere ende schoone modder-gront van 15, vadem diepten / men en kanse van verde niet sien / om dat hem 'teene landt door't ander steeckt; maer als ghy byde voorseyde strandē komt / ende die Varella begint te ghenaken / so begint hem den inwijck te openen / den welckē heeft een seer wyde inkomste / ende heeft binnen in twee loopende beeckē / van seer goet en versch water, die daer met een schip töt / waer mijn advys daer niet in te loopen: want sal moeyten hebben om weer uyt te komen / om datmen daer de wint scherp heeft; men mach het wel buyten setten / te weten aende inkomste ofte mont van dien / als ick gedaen hebbē / ofte men mach d'ander plaetsen daer versch water is gaen besoecken / te weten die aē d'ander zyde vanden Bergh (naer't noorden staē) aende voet van dien / daer't hooghe landt dat in Zee steeckt voleyndicht / al waermen een seer groote voet-strant begint te crijghen; om dese wateringhe te krijghen / soo moetmen de punt van desen Bergh wel dicht ghenaecken / ende soo ghy daer langhes heen loopt / sult int om loopen van dien een kleyne sant Bay sien / met die voorseyde groote strandt ende plaetse vande wateringhe alwaer ghy't naer uwen wille moeght setē want heeft seer goede Ancker gront: maer heeft een groot incondement ofte quaet / dat ghy legt om besprongē te werden van die van't landt: wont zijn hier over al vyanden vande Portugesen ende Rooders, daerom sulter altoos op u hoede wesen / met goet opsicht int versch water te halen / so wel van binnen als van buyten / om dat die van't landt door een manier hebbē het volck t'overvallen / en te verrasschen, Dese Varella leyt op de hoochte van 13. graden.

[Gedaente van Varella.]

[Wat dat Varella gesegt is en beteeckent.]

[Een groote inwijck aende voet van Varella.]

[Twee loopende Beecken.]

[Advijs om niet inden inwijck te loopē. Oorsaeck waeromme.]

[Een kleyne sant Bay by een groote strant. Hier by is goede Ancker gront / doch perijckel vande Inwoonders.]

[De Varella leyt op 13. graden.]

Dit landt vande Varella is eenen hoeck / en van daer voortaē tot Pulo Catao, is de cours n. ende n. ten w. 48. mylē, ende 'tlandt begint van hier af veel legher te wesen / dan dat ghepasseert is / hebbende op veel plaetsen sandtstranden / al waermen over al Anckerē mach; Thien mylen van dese Varella voortaen / te weten een myl van landt is gelegen een lanck ende plack Eylandt ghenaemt Pulo Cambir, tusschen dit Eylandt ende 'tlandt heeftmē 12, vadem diepten sant-grondt ende int midden van't Eylandt vāde zyde van't landt, al waer een kleyne sant Bay is / heeftet versch water daermen 't mach setten noodigh wesende. wāt is suyvere gront / ende te midde-wegen van't Canael van tusschen 't Eylandt ende 'tlandt ist altemael schoon wesende van een kleyne myl weeghs, Van dit Eylandt ontrent twee mylen noorden aen macktet landt een punt / ende van daer naer't Eylandt toe / heeftet eenen grooten inwijck / ende van binnen naer't noordtwesten / te weten daer't hooghe landt volghe

[Gedaente van Varella mitsgaders de cours vā daer na Pulo Catoon.]

[Plaets vā het Eylandt Pulo Cambir.]

[Goet Ancker gront.]

volcht (t'welcke van dese punt af naer binnen toe west aen gaet) heefter een open ofte gebroken leegh landt, alhier is een Revier van drie vadem diepten/ inde Haven met sant gront/ ende is van eenen grooten mont ofte inkomste/ ende heeft binnen in een put van 13. vadem diepten; Dese Revier loopt verde te landewaer in/ ende 4. ofte 5. mylen vande mont af naer binnen toe/ leyt een groot bewoont vleck/ daer veel victualye ende lystocht, te zyn. Int inkomen van dese Revier heefter eenen hoogen heuvel ande oostzyde/ wesende ande west zyde van een leegh landt en santserant/ sulter recht te midde weghen door heen in loopen/ al hoewel dattet wyt is binnen in wesende sult u wel vast binden en versien van Anckers en Touwen/ te weten vande westzyde: want soot noch vroech inden tyt waer/ so heeftmen alhier seer stercke weste winden/ so datse u souden dryven aen d'ander zyde vande Revier; Dese Revier heeft veel visch/ en men heefter oock ope landt menighte van Venesoenen/ wilde Verckens/ Tygren/ Reynoserotten/ en diergelycke jacht; 't Volck vant land plachte goet te wesen: maer wy hebbense suspect ghemaeckt door argheruisse die wy hen aengedaen hebben. Van dese Revier af vyf mylen voortaen/ te weten langhes de Custe heen/ so heeft men twee Eylandekens met som mighe klippen ligghen/ ontrent een half myl van't landt af/ ende men mach tusschen dien ende 't landt door passeren; Van dese Eylandekens 12. mylen voortaen/ liggen ander Eylandekens by't land/ al waer se minige placken van root sant staen met een strate aldaer heeft men een kleyne Revier daer veel Katte is (dat is onghestooten Rys met doppen met al geiyc als het wast,) dit is noch 12. mylen van Pulo Caton af/ waer mede hen veel bedroghen hebben daer dwers naer toe loopende/ alsset saghen/ en quamen op de drooghten.

Gelegentheyt vä een Revier by t'ghebroken landt. Diepte der selver.

Ghedaente vant inkomen vande Revier.

*Vermaninge * tot versiëringe vä Cabels en Touwen alsmen hier omtrent is.*

Veel Visch en wilde gedierte hier omtrent.

Oorsaec waer door 't volck vyandt vande Portuge en gewordë zyn.

Twee Eylanden met sommige Clippen.

Sommighe Eylanden 12. mylen van Pulo Caton.

Waerschouwinghe voor dees Eylandë

Pulo Caton is een langhwerpent Eylandt/ hebbende twee hooghe berghen aende eynden van dien/ ende int midden ist een leegh landt/ so dattet van verde twee Eylanden schynt te wesen/ heeft een vlacke ende effen wildernisse/ streckt noordtwest ende zuydoost; Vande zyde van't zuydtoosten heeftet een Riffe daer't water op breeckt/ streckende tot een schoot van een stuck grof gheschuts verde t'Zeewaert in; Vande zyde van't landt heeftet versch water/ leyt verschevden vande Custe derdehalf myl weeghs, dit Cannael van tusschen beyde heeft 30. en 35. vadem diepten/ met suyvere gront; recht tegens over dat Eylandt leyt een Revier met een groote mont ofte inkomste/ hebbende inde Haven 5. ende 6. vadem diepten/ is seer bewoont en bebout/ alhier heeft Gomes Barretto met zijn schip in ghewecst; dit Eylandt is ghelegen op de hooghte van 15½. graden/ ende n. n. w. daer van anderhalf myl/ leyt een ander kleyn ende vlack Eylandt/ en men mach tusschen beyden wel door passeren; Naert n. n. westen 14. mylen weeghs/ te weten langhes de Custe heen/ is ghelegen het Eylandt van Champello, op de hooghte van 16⅔. graden ruym, Dit Eylandt Champello is groot en hoogh/ hebbende boven op uitsteeckende toppen, streckt n. n. w. ende z. z. o. heeft twee hooghe berghen met een dal int midden/ waer van die van't zuydoosten veel hooger is als d'ander/ heeft oock veel gheboomten, Vande zyde van't noordwesten heeftet een seer hoogh Eylandt/ met noch twee kleyne Eylandekens

Beschryvinge van Pulo Catons gedaente ende plaets.

Aende z. o. zyde leyt een Riffe ofte drooghte.

Diepte van't Cannael tusschen beyden.

Teghen over 't Eylandt een Revier van 6. vadem daer Gomes Barretto geweest is.

Pulo Caton leyt op 15. twee derdendeel graden.

Hooghte/ ghedaente/ en gelegentheyt van't Eylandt Cappello.

daer dicht aende voet by ligghen.

Aende westzyde heeftet veel ende seer goet versch water/ leyde vandt Custe verschepden ontrent twee mylen, is en seer leegh land langhes de Zee-kaen heen van sant stranden, w. n. w. daer van af is ghelegen de Revier van Coaynon, hebbende twee vadem diepten/ inde Haven sant-grondt/ daer men oock handel drijft: maer 't volck van dien is weynigh te betrouwen, naer 't noordwesten van dit Eylandt Champello af/ so is het twee ofte drie mylen weeghs vol gheboomten/ en twee mylen voorder aen so maeckt de Custe eenen groven ende dicken hoeck vol van geboomten, drie mylen voorby desen hoeck leyt eenen grooten inwyck/ welcke int inkomen een Eylandt (tot een beschutsel) heeft ligghen/ ende is over al schoon/ alwaer men veel victualye ende goederen heeft die vande Revier Sinoha van binnen af comen; desen inwyc wort alsnu gheheeten die Enseada ofte inwyck van Don Iorgie, heeft veel houts/ ende seer goet om schepen af te bouwen, vyf mylen voortaen de Custe langhes leyt de Revier van Sinoha, welcke heeft inde Haven 14. span waters/ altemael sant gront, in dese Haven is den gantschen handel ende te affyck vande goederen van Cauchinchina, ende tot hier ende Champello toe loopt men noordtwest aen, Dit Eylandt van Champello heeft een goede Reede ende beschutsel/ uytghenomen voor een westen ende zuydtwesten wint ende al hoewel dat de wint van over 't landt comt/ gheeft u niet teghenstaende groote moeyten door de leeghte van't landt.

Versch water aende w. zyde.

Gelegentheyt vande Revier Coaynon.

Ontrou volc by dese revier.

Plaets vande Revier Sinoha.

d' Inwyck vä Don Iorgis heeft veel hout om schepen af te bouwen.

Inde havë vä Sinoha is dë gantschë handel vande goeden van Cauchinchina.

Men sal weten dat op thien mylen (al eermen compt bvde Varella) te weten 13. mylen t'Zeewaert in/ so beginnen etlycke drooghten die seer perculeus zyn/ de welcke strecken gelyck als de Custe tot op de 17. graden/ en loopen wat naer 't noordtoosten toe/ aent eynde vande welcke (den wegh naer China toe) zyn ghelegen 8. Eylanden/ te weten drie groote ende vyf kleyne/ altemael met gheboomten ende sant stranden: maer sonder versch water, tusschen dien ende rontom ist over al vlack ende vuyl/ dat soo haest alsmen 't Ancker laet vallen/ so is terstont de Cabel aen stucken gesneden; men heeft tusschen dese Eylanden in/ vier vadem diepten; Dese informatie hebbe ick geregen van etlycke persoonen van Sian die haer Iunco ofte schip alhier met stilte verloren/ om dies wille datse Anckerden/ en alle de Cabels (vande gront) aen stucken sneden/ hen int boot salverende/ en liepen alle dese Eylanden door om versch water te soecken/ sonder eenigh te vinden, men loopt den hoeck ofte 't eynde van dese drooghten met Pulo Caton, n. o. ende z. w. ende n. o. ten o. ende z. w. ten westen: want strecken boeghs ghewys om/ daerom en wilt u niet betrouwen op d'oude discriptie von dese Navigatie/ welcke stellen datse Cannalen hebben, men heeft van daer af tot Pulo Caton toe int dwers over loopen 30. mylen.

Waerschouwinghe voor eenige drooghten omtrent Varella.

Nae de wegh na China liggë 8. Eylandë

Gedaente der selver.

Quaë Ancker grout.

Sommighe Coursen van Pulo Caton.

Keerende weder op de Navigatie vande Varella naer Pulo Caton toe/ wanneer ghy so verde zyt als daer de Custe begint noorden aen te strecken/ so sult ghy uwen cours doen op 2. mylen naer langhes de Custe heen/ loopende also tot Pulo Caton toe want soo ghy vroech inden tyt comt/ so hebt ghy daer de weste winden so sterck/ dat so zy u quamen te crygen wat verde vande Custe af/ souden u met gewelt op de drooghten dryven/ sonder eenige remedie te hebben

Cours om nae Pulo Caton toe te loopen.

Waerschouwinge voor de weste winden.

hebben/ghelijck alst ghebuerde mettet Schip Santa Crus, sult passeren tot twee ofte drie mylen ten alderhooghsten/ t'Zeewaert van Pulo Caton af/ ende soo't ghebuerde dat ghy u vont aende zyde van't landt moechter oock seer wel door passeren/te weten door t Canael dat tusschen 'tvaste lande en 't Eylandt loopt/ 'twelcke derdehalf myl inde breede heeft/ alte-mael van schoone ende suyvere gront/ als vooren ghesept is.

't Canael tusschen t'Eylãd en't vaste landt is 2 een half mijl breet.

Gelegentheyt van Pulo Caton.

Pulo Caton is gelegen met de zuyder punt van't Eylandt Aynon, n. ende z. en n. ten o. en z. ten w. wat over de 50. mylen weeghs; dese voorsepde zuyder punt van Aynon leyde op de hooghte van 18½. graden schaers, Dit Eylandt streckt van dese voorsepde punt af/ zuydwestwaert aẽ 12. ofte 15. mylẽ weeghs/ ende vande oostzyde af soo is de wegh naer China toe/ 'twelcke men langhes loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/ tot op de 19⅔. graden/ eñ aende zyde van't vaste landt so streckt het Eylandt om/ tot de punt ofte 'teynde vande 19⅔. graden vande noordtoost zyde/ in voegen dat dit Eylandt maeckende is de figuer van een Quadrant, 't Canael van tusschen dat eñ 't vaste land heeft op zyn smalste 6. mylẽ weeghs/ (al waer een Haven gheleghen is ghenaemt Anchio,) hebbende eenighe drooghten tusschẽ beyden/ doch met overgaende Canalen daermen met groote schepen deur heen mach; Vã Anchio 7. mylen oost aen is gheleghen eenen goeden inwyck met beschutsel ende noch een myl voorder aen (ontrent drie mylen van't land verschepden) heeftmen groote Riffen ofte drooghten ligghen; Keerende weder op de voorsz. zuyder punt van't voorsepde Eyland/ (welcke is int aenghesicht van een seer hoogh landt/boven alle 't ander van't Eylande uytsteeckende) soo heefter aende voet van dien (te weten naer't noordtoosten) een seer goede Haven ghenaemt Taalhio, aen welcker mont is gheleghen een kleyn ront Eylandesken; Van dit voorschreven hoogh landt af streckter also noordtoostwaert aen 12. mylen weeghs/ eñ van daer voortaen ist altemael een leegh lãdt langhes de Zee-cant heen/ hebbende van binnen in/ Heuvelen en Berghen.

De zuyder hoeck van het Eylandt Aynon leydt op 18. een half graden.

't Eylãdt Aynon is van ghedaente als een Quadrãt.

Plaets vande Havẽ Anchio/ met eenighe drooghten.

7. mylen van Anchio ligghẽ groote drooghten.

Aen't zuydt-eynde van't Eylandt de havẽ Taalhio met een cleyn Eylandeken.

Vant eynde van't Eylandt Aynon (te weten vande noordtoost zyde/ gheleghen op de 19⅔. graden) af/ naer't Eylandt Pulo Gom toe/ op de selfde cours van n. o. en n. o. ten n. aen zyn 8. mylen/ ende is gheleghen vyf mylen van't vaste landt af/ is van een hoogh lãde enakende 'tfaetsoen van een klocke/ ende heeft vande zyde van't land eñ Zee met een beschutsel/ daer't schip Santa Crus gheleghen heeft; men loopt van daer af naer de 7. Eylanden/ (diemen noemt Pulo Tio) op de selfde streckinghe van n. o. ende n. o. ten n. aen/ wesende o'de cours vyf mylẽ, Pulo Tio zyn 7. Eylanden onder groot ende kleyn/ ligghen verschepden vanden anderen sonder eenighe gheboomten, Van hier voortaen so streckt de custe n. o. ende n. o. ten n. aen/ tot die Enseada dos Ladroins, (dat is den inwyck vande Roovers.) Van Pulo Tio 7. mylen voortaen is gelegen een Riffe/ welcke vyf ofte ses mylen van't lãde af t'Zeewaert en steeckt/ ende men heeft aende oostzyde daer van/ te weten een half myl af 4. vadem vlacke sant-grondt/ ende een myl weeghs daer van af voortaen/ is gelegen een groote Revier/ daer veel Schepen haer vaert maken en in loopen, Wat van dese Revier af/ voorder aen/ leydt een ander Revier daer ick

De noordtoost zyde van Aynon leydt op 19. een derdendeel graden. Coursen van Aynon tot Pulo Gom toe.

De 7 Eylanden Pulo Tio haer beschryvinghe.

Enseada dos Ladroins.

7. mylen van Pulo Tio een Riffe die 7. mylen van't landt leyt.

Beschryvinge vã 2. Revieren.

selver in geweest hebbe/ den welcken een goet beschutsel heeft tegens de Monson vã China, ende is met een zuydelyck wint onbedeckt/ oock mede so loopender stercke stroomẽ, d'incomste daer van is dicht aende oostzyde langes eẽ punt landts heen/ isser suyver ende schoon, dese punt landts omwesende/ sult loopẽ tot dat ghy comt op eẽ sant Bay/ alwaer ghy terstõt sult settẽ: want binnẽ in ist ondiep en drooghe; aende custe van tusschen dese twee Revieren/ zyn gheleghen twee ofte drie Eylanden dicht aen't landt; van dese tweede Revier 6. mylen voortaẽ leyt de Enseada dos Ladroins, (welcke seer groot is/ heeft aende w. z. w. zyde vande mont eenighe Steen-clippen ligghen/ waer van een Riffe af steect/ streckende t'Zeewaert in/ daer een vande Portugesche schepen op gewest is; vande voorschreven tweede Revier af tot desen inwyck toe/ so heeftmẽ tot op een half myl aende custe/ seven ende acht vadem diepten suyvere gront, 't Landt van desen inwyck/ te weten vande oost noordtoost zyde/ heeft een seer hoogen hoeck ofte punt landts; desen hoeck omloopende tot op een half myl langes 'tlandt heen (is het ondiep/ doch modder grondt) soo loopt men naer de Haven van Combay, (waer van dese Custe genaẽt wort de Custe van Combay,) al waer de schepen van Sion ofte Sian plaghen te komen/ is van gelijcken een inwyck die seer groot is/ hebbende een ander punt ofte eynde vã hoogh lande/ 'twelcke streckt noorden ende zuyden; Recht teghens over dese Haven/ te weten zuyden aẽ is gheleghen het Eylandt van Sanchoan ontrent vyf ofte ses mylen daer van af/ ende is vande boven-gheroerde punt vande Enseada dos Ladroins ofte inwyck vande Roovers af 7. mylen/ op de streckinge van zuydtoost; Dit Eylande Sanchoan is groot ende hoogh van veel gebergtẽ/ onder welcke staet eenẽ crommen Bergh met hooghe Heuvelen boven op/ makende de gelyckenis vande knokels vande vingeren/ van een besloten hant ofte vuyst/ 'twelcke een seeckere ende seer goede kenteycken is, dit Eylande heeft veel gheboomten eñ groote inwycken ofte Bayen/ alwaer mẽ eertijts placht te handelen; tusschen dit Eylandt ende 'tvaste landt ligghen noch vier ofte vyf anderẽ groote ende hooghe Eylanden sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ ligghen op de selfde streckinghe ende reghel van't vaste landt ende 't Eylandt Sanchoan, in voegẽ dat Sanchoan dẽ uytersten hoeck ofte eynde maeckt/ ende streckt van daer naer't landt toe/ noordtwest ende zuydtoost/ so dat het vã verde altemael een land schijnt te wesen, Dit zyn d'eerste Eylanden van Canton, welcke liggen op 21⅓. graden, Van hier af voortaen naer Lamon toe/ so loopt men buyten d'Eylanden heen oost n. oost aen, men heeft van Sanchoan af naer't landt toe drie Cannalen ofte Overganghen die dese Eylanden maken/ door alle welcke men met schepen passeren mach, 'tbeste Cannael is langhes 't Eylandt Sanchoan heen/ ('twelcke 't uyterste van te Zeewaert is) van 6. ende 7. vadem diepten; heeft inde inkomste van dien (aen't selfde Eylandt) een Eylandeken ligghen met wildernisse bewassen/ ende vande zyde van't noordtwesten ligghen twee groote eñ hooge Eylanden/ die de mont ofte inkomste maken; men heeft int inkomen langhes de strant heen/ sommighe cleyne Eylandekens ende Rudsen ligghen; voorby die voorschrevẽ twee Eylandẽ naer't landt toe/ is

gheleghen

Plaets vande incomste vande Revieren/ ende van een Sant-bay.

Drie Eylandekens.

Gedaente van Enseada dos Ladroins. Eenige Steẽclippen met een Rif.

Diepte tusschẽ de Revier eñ de inwyck.

Gelegentheyt vande Haven van Combay.

Plaets van 't Eylandt Sanchoan.

Gedaente vã 't Eylandt Sanchoan.

Kenteyckẽ vã dit Eylande.

Ontrent Sanchoan noch 5. groote eñ hooge Eylanden.

Gedaente vã alle d' Eylanden t'samen.

d'Eerste Eylanden van Canton ligghẽ op 21. een derdendeel gradẽ. Coursen van hier nae Lamon.

Beschryvinge van 3. Canalẽ eñ verschepden Eylandẽ.

ghelegghen een ander Eylandt/maeckende een ander mont ofte inkomste van tusschen dit ende die twee voorschreven Eylanden; Van dit Eylandt naert landt toe soo is de derde mont ofte inkomste/door dese twee inkomsten passeren de groote schepen nietter ghety dant water/is altemael van weeckë modder gront.

Door wat mont ofte Canael de groote schepē passerē.

Om 't Eylandt van Sanchoan wel te kennen/behalven die voorschreven teyckens/ofte om te weten oft dese Eylandē achter of voor uyt ligghen/soo sult dese achtinghe hebben/te weten/als dat Sanchoan eenē uyterstē hoeck maeckt/ende datmen van daer af naert landt toe noordtwest ende z. o. aenloopt/ende van daer voortaen o. n. o. ende w. z. w. naer de custe mettet Compas/so sult ghy terstont connē/te weten oft ghy voorwaerts of achter zyt/ende so ghy soo verde t'Zeewaert zyt/dat ghy siet dat d'eene Custe is streckende o. n. o/ende d'ander w. z. w/so zyt ghy daer recht teghens over/met dese merckinghe heb ick het altoos connen te verkennen: want ick ben d'eerste gheweest diet afghemerckt heeft/ende die't altans weten/hebbent van my gheleert.

Kenteyckē vā Sanchoan ende d'ander Eylanden.

Middel om te weté oftmen voor of achter de eylandē is.

Teyckē alsmē recht teghens over d'Eylādē is.

Keerende weder tot Pulo Caton, tot die vaert vā daer af naer China toe/'twelcke sal wesen op dese maniere/te weten: sulter twee ofte drie myle ten hooghsten t'Zeewaert af passeren/om reden als voren verhaelt is, daer voorby wesende/soo loopt n. n. w. ofte n. w. aen/tot dat ghy tusschen 't Eylandt ende 't vaste landt een open eryght/ende alst u begint te openen/soo loopt terstont ter halver streeck vant n. n. o. aen/naer den hoeck vant Eylādt Aynon toe/ende passerende tusschē 't Eylandt Pulo Caton ende 't vaste landt/sult de selfde cours aengaen/om dieswille dat de stroomen in dese Monson naer den inwyck van Cauchinchina toe loopen/op dese cours sult Aynaō comen te sien/te weten daer 7. ofte 8. mylen t'Zeewaert van af wesende/ende 't mach wel ghebueren dat so ghy quaemt inde conjunctie van een sprinck-vloet/ofte met slappe windē/dat ghy meerder naer binnen gedreven wort; als ghy 't landt ghewaer wordt/soo peylt het terstont mettet Compas/ende soo de custe streckende waer o. n. oost/so loopt terstont op de selfde cours aen/tot dat ghy t nae u gissinghe voorby zyt/ende so u de custe streckende waer n. o. ende n. o. ten n. ghelijck alst Eylande gelegen is/so loopt also heen tot dat ghy 't landt wel ende bescheydelijcken sien moeght/daer vyf ofte ses mylen van wesende/ende soo ghy van hier af begeerde te seylen naer Sanchoan toe/so loopt op de selfde cours vā ter halver streec van n. n. o. aen/waermede sult comen te sien Pulo Tio; so ghy u vont vier ofte vyf mylen daer van af t'Zeewaert en/so loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/ende so ghy daer maer 2. mylen af waert/so doet uwen cours dan ter halver streeck/van tusschen n. o. ende n. o. ten n. Op dese cours sult op het Eylandt van Sanchoan aen comen/ende sult comen te sien het Eylandekē Do Mandorijn genaemt/'twelcke een kleyn/ront/ende hoogh Eylandekē is/ende is gelegen vyf ofte ses mylen vande Eylanden af/ende deghene ende te wesen inde Haven van Macau, so loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/loopende t'Zeewaert van Sanchoan vyf ofte ses mylen af; als ghy op 15. ofte 20. mylen naer by d'Eylanden comt/soo sult ghy de gront van modder vindē op 25. vadem diepten/als ghy d'Eylandē comt te siē/(op u hoede wesende als voren ghewaerschout is) soo

Coursen van Pulo Caton nae China.

Waer dat de stroomen ende Monson toe loopen.

Cours om Aynon te sien.

Gelegentheyt van't Eyland Aynon.

Cours om na Sanchoan te loopen.

Plaets/ghedaente/ende beschrijvinghe van't Eylandeken Do Mandorijn.

Cours om inde haven van Macau te loopen.

Waerschouwinghe voor de Eylanden.

sulter by ghenaken/ende daer langhes heen loopen tot op een myl naer; enen heeft van Sanchoan tot Macau toe 18. mylē/ende daer zijn vyf Canalen ofte door-gangē/te weten 'teerste is van tusschen Sanchoan ende 't Eylandt van Vasco de Faria, van vyf myle breet, Dit Eylandt van Vasco de Faria is wat eneer der naer 't landt toe ghelegghen als Sanchoan, ende heeft eenen hooghen spitsighen bergh/ende van de zyde vande Zee heeft er eenen hooghen ronden heuvel/wesende tusschē dien ende den bergh seer legh landt/so dat het hem van verde vertoont als twee Eylanden, ende alsmen daer dicht by comt/datmen 't leege landt begint te ontdecken, maeckt het een verthooninge ghelijck een Cameel, heeft een kleyn stuck weeghs t'Zeewaert daer van af/twee ofte drie Eylandekens ligghen, dit Eylandt is ghelegghen n. ende z. met Sanchoan, een myl daer van af leyt een kleyn langhwerpent Eylandt/sonder eenighe wildernisse/'twelcke int gheheel eenen krommenen opgaende rugghe maeckt/gaende weder al dalende aende eynden af, dit Eyland wort ghenaemt Pulo Baby, voor by dit Eylandt/te weten langhs 't landt van Sanchoan heen/leyt een Clippe een weynigh boven water uytsteeckende; Stelle alhier alle dese merecken ende teyckenen van dit Canael/om datmē te beter soude moghen kennen/ende diet van doen is daer door te loopen/mach het vrijelicken doen/ende ghepasseert wesende d'Eylandekens van't Eylandt van Vasco de Faria, d'eerste diemen dan langhes d'Eylandē heen siet ligghen/is inde wel de mont ofte inkomste/welcke hem niet opent/om dieswille dat het een Eylandt doort ander steeckt, Vier ofte vyf mylen voortaen liggen andere Eylandekens langhes 't Eylandt (dat u sal blyven aende west zuydtwest zyde) heen/altemael op een ry/ende schynē van verde d'een door d'ander te steecken: maer alsmen daer recht tegens over komt/so ligghense als geseyt is; zyn onder groot ende cleyn vyf ofte ses int ghetal; Van dese Eylandekens af/ontrent twee mylen weeghs oost noordtoost aen/zyn geleghen twee Eylanden dicht by den anderē/streckende n. ende z. Voorby dese heeftmen daer noch andere op de reghel naert landt toe/streckende altesamen op de selfde streeck heē, In d'inkomste dicht by dese twee eerste Eylanden/is ghelegen een groot/hoogh/ende ront Eylandeken, Tusschen de voorsz. reghel Eylanden/ende d'Eylandekens boven verhaelt/maeckt het een groot gat ofte open/door 't welcke mē den naesten wegh naer Macau toe heeft.

Sanchoan leyt van Macau 18. mylen.

Vyf Canalen by Macau.

't Eerste Canaels gelegentheyt/wyde.

't Eylandt Vasco de Faria ghedaente.

Gedaente gelegentheyt ende beschryvinghe van Pulo Baby.

Langhs 't lādt vā Sanchoan een Clip/een weynigh boven t water.

Oorsake waeromme de vierdemōt hem niet opēt int verthoonē.

Beschryvinge van verscheyden Eylandē.

Twee Eylanden.

Beschryvinge vande naeste wegh nae Macau.

Tot meerder kennisse van dien/so heeftmē drie ofte vier mylen (o. n. o. voortaen) drie Eylanden verscheyden vanden anderē liggē/de welcke van't landt af op een reghel t'Zeewaert en steken/so datse veel eneer uytwaerts aen ligghen/als alle d'ander daer langes heen comt/in voegen datse dwers teghens u over blyven. Keerende weder op de mont ofte inkomste van Macau, alsmen daer by comt/ende daer begint in te loopen/(so ist altemael open sonder eenigh Eylandt om te loopen) seylende also recht naert vaste landt toe/'twelcke van daer of acht mylen weeghs noorden aen is/al waer de mont ofte 't gat geleghen is daermen naer Canton toe loopt/vā de Portugesen genaemt As Orelhas de Lebre, (dat is der Hasen ooren.) In dese mont heeftmen 8. 9. ende 10. vadem diepte/ende soomen daer comt met die ebbe van een sprinckvloet/so loopender de

Gelegentheyt vā 3. Eylandē

Gedaente alsmen by de mont vā Macau compt.

Plaetse waer de mont leyde.

De mont nae Canton wert ghenaemt As Orelhas de Lebre.

stroomen

stroomen ende 'twater so sterck en gheweldich af/ datter gheen wint toe en ach helpen om teghens op te comen/ waerom goet is aldaer te anckeren enet opstaende seylen/ tot datment kennelijcken siet vloeyen/ loopende langes die reghel Eylanden (die aende oostzyde ligghen) heen over kimmen toe/ alwaer d'incomste langhes heen loopt/ u wachtende van een Clippe

Waerschouwinghe van een Clip. Plaets vande selve.

gheleghen dicht by dese Eylanden boven water/ daer t'Zeewaert van af loopende: want men tusschen dien ende d'Eylanden met geen schepe en passeert; Ooek mede so sal u een ander Clippe blyven aende zyde vant westen/ wesende ter halver weghen/ ende comende recht voor u uyt te sien een cleyn ende leegh Eyland/ gheleghen op de selfde reghel Eylanden van't oosten daer ghy by heen loopt/ so weet dat ghy

Teycken als ghy by de mont van't tweede Canael is.

zijt byde mont ofte duergangh vant tweede Cannael/ dat naer Macau toe loopt; dese incomste streckt oost en west/ ende mach wesen van een myl inde breede; sult op dat cleyn Eylandeken aen loopen/ dat latende aende noordzyde/ nemende uwen cours tusschen dit Eylandeken ende d'ander Eylanden in naer binnen we/ houdende altoos 't Eylandeken aldernaest/ al waer u de diepten sal beginnen te minderen/ ende dan noch veel meer als ghy't Eylandeken gepasseert zijt: want hebter een

Coursen tusschen de Eylandekens duer.

Een Banck van 28. spannen waters. Aende zuydzyde van't landt 4. of 5. Eylandekens.

bancke van 28. spannen waters/ van weecke modder gront; 'Tlandt vande zuydtzyde van dit Cannael zyn 4. ofte 5. Eylanden/ dicht by den anderen gheleghen; welcke strecken oost ende west/ hebbende aende noordtzyde een groot en seer hoogh Eylandt (welcke streckt tot die Haven daer der Portugesen habitatie ende gheencente is) heeft eenen Inwijck ofte Bay/ n. en streckende; In de incoemste van dese Haven

Gedaente van de Haven daer de Portugesen haer habitatie hebben.

is gheleghen een groot ende hoogh Eylandeken/ te weten dicht by't Eylandt vant noorden/ tusschen 'twelcke en 't Eylandt ist hoogh ende ondiep/ ende aleer men met dit Eylandt over een comt/ soo heeftmen aende zyde vant noorder Eylandt/ een Clippe onder't water ligghen/ te weten t'Zeewaert naert midden vant Canael toe/ daerom sult u van dit landt vant noorden af houden/ en wat meer der naert zuyen genakende. So wanneer ghy der Portugesen Steede ende Woonplaetsen begint te ontdecken/ met die Haven daer de schepen geanckert ligghen/ so sult op die oosterhoeck van d'incoemste van dese Haven aen loopen/ u daer dicht by heen houdende naer binnen toe/ sulter 4½. ende 5. vadem diepten vinden/ u wachtende vande westzyde: want zyn daer over al bancken ende sanden/ ende langhes de punt heen heeftmen modder gront; Dese punt ofte hoeck is een hoogh landt/ ende van daer af buytewaerts aen/ een schuet van een stuck grof gheschuts verde/ leyt een ander punt van sant/ en van het leeghe landt loopt een bancke af (van 18. spannen waters) streckende dwers over naer d'ander zyde toe/ tot so verde als d'eerste huysen staen/ ende aleer men daer by comt/ so heeftmen int midden vande Revier een Risse ligghen; daerom sult het lande vande oostzyde houden/ daer by heen loopende tot datmet anckert/ so een seer goede modder grondt van 4½. diepten.

Coursen om inde Haven te loopen.

Diepte der selver.

Een Banck vant leeghe landt van 18. spannen. Waerschouwinghe voor een Rif die midden inde Revier leyt.

Dat 21. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen van uyter Coningh-rijck van Sion naer China toe, met die gheleghentheyt van dien.

Scheydende uyt de Haven ofte Revier vande stadt Sion ofte Sian, sult uwe cours stellen naer de wester custe toe; daer by comende sult u wachten van een Risse/ gheleghen aende noordtzyde vande Haven ghenaemt Bancosea, twee myle vant landt of/ tusschen welcke ende 'tlandt heeftmen een Canael van 4. vadem diepten; niet tegenstaende sulter buyten om passeren/ so verde als ghy daer boven cont comen; Dese haven van Bancosea leyt met de haven van Sion noordtoost ende z. w/ ende heeft wat van n. o. ten o. ende z. w. ten w. Byde Custe wesende sult uwen wegh daer langhes heen nemen: want hebter over al suyvere gront, alsmen de voorschreven Risse ghepasseert is/ so is dese Custe aenden oever vande Zee van een leegh landt/ hebbende binnen in cleyne heuvelen; streckt o. ende z. Vier myle weeghs voorby Bancosea zuyden aen/ maecktet leeghe landt een punt ofte uytstekenden hoeck/ ghelegen op 14½. graden, van daer af voortaen sult een grof ende dick landt sien/ twelcke t'Zeewaert in schynt te steken; aleermen hier by comt so heeftmen een Revier/ die men noemt Chaõ, aen welcker mont staen etlycke boomen die hen verthoonen als Palm-boomen, Comende by't voorschreven land/ so sult noch een ander dick/ grof landt comen te sien/ twelcke inde verthooninghe schynt oost en west/ te landewaerts in te strecken/ hebbende veel scherpe Rootsen; alhier maeckt het landt eenen hoeck ofte eyndt/ welcke int ghemeen ghenaemt wort de punt van Cuy, tot hier toe so streckt het land naert zuydtoosten toe/ ende van daer voortaen soo loopt de Custe zuydtwest aen, Dese punt van Cuy leyt op de hooghte van 12⅔. graden; tusschen dese punt ende het voorschreven grove dicke landt/ dat u achter blyft/ te weten/ een myl vant landt af/ sult 11. ende 12. vadem diepten vinden/ van schoone gront.

Een Risse aende N. zyde vande Haven van Bancosea.

Een Cannael van vier vadem diepten.

Gelegentheyt inde haven van Bancosea/ met de Haven van Sian.

Gedaente vande Cust der by de Haven.

Een punt op 14. een vierendeel graden.

Plaets vande Revier Chaõ/ met ir gedaente.

Een dick grof land met veel scherpe Rootsen.

De punt van Cuy leyt op 12. twee derdedeel graden. Diepten tusschen Cuy en 't grove landt.

Als ghy dese punt van Cuy voorby ofte daer ontrent zyt/ so sult terstont uwen cours doen z. z. o. aen/ tot op 25. myle daer van af/ doende alsdan uwen cours z. o. ende z. o. ten z. aen/ waermede sult komen te sien een Eylandt/ het welcke hem van verde verthoonende is als drie Eylanden; is langhwerpigh en vlack/ vol gheboomten/ geleghen op 10. graden ruym/ sal u blyven aende zyde vant oosten; op alle desen wegh sult u wachten van te lywaert te vervallen.

Coursen van Cuy tot een Eylandt dat op 10. graden leyt.

By dit voorschreven Eylandt wesende/ sult zuydtoost aen loopen/ ende liever de loef vant zuyden houdende/ als naert westen te vervallen/ om oorsake vande scherpe winden diemen hier ghemeenlycken heeft, op dese cours sult noch een ander Eylandt comen te sien/ twelcke grooter is als 't eerste/ streckt oost en west/ is dan een dick vlack landt boven op/ wesende de wester punt van dien/ een groven dicken hoeck, te weten aende Zeekant steyl afgebrockt/ ende naert oosten gatet al dalende af naer een swartachtigh landt toe/ 'twelcke een dichte ende dicke wildernisse schynt te wesen/ leyt op 9½. graden ruym.

Beschrijvinghe van 't Eylandt by de hoochte en gheleghentheyt.

Leyt op 9. en half graedt.

Dit Eyland looptmen mettet Eylandt Pulo Wy zuydtoost en noordtwest/ sulter op dese streeck naer toe loopen/ is inde cours 25. mylen; Pulo Wy zyn twee Eylanden/ waer van 'tgrootste streckende is noorden ende zuyden/ hebbende eenen hooghen heuvel aende zuydtzyde/ en vande n. zyde twee leeghe heuvelen/ met een dal int midden; dit is de verthooninge vande

Cours nae 't Eylandt Pulo Wy. Beschrijvinge van Pulo Wy.

Gedaente vande zuydtzyde van Pulo Wy.

vande westzyde: maer vande zyde van't zuyden/schynt et altemael hoogh ende ront te wesen/hebbende een kleyne dal int midden/ makēde twee Kootsen/uit schynsel vā twee mannen; 'tander ende 'tcleynste Eylandt is ghelegen aende zuydtoost zyde/ wat verscheyden daer van af/ maeckende een Canael tusschen beyden/daermen wel door passerē mach: wāt is schoone gront, Dit kleyn Eylandt heeft aē de zyde vant zuydtoosten/een Eylandekē van Steen-clippen liggen/ waer van een Riffe vā steenen af loopt/ daermen hem alleenlyckē vā moet wachtē: want alle d'ander plaetsen zyn schoon/ hebbende de diepten van 12. vadem dicht by't Eylandt; ende int grootste Eylādt/ te weten aēde zuydtwest zyde/ heeftmē versch water met tē sant Bay, als ghy naer dit Eylandt toe loopt/ soo sult ghy(daer ontrent comende) 14. vadem diepten vinden/met harde gront/ende so ghy modder gront vint/soo zyt ghy aende zyde vant lande.

Een Cannael tusschen beyde de Eylanden.

Een steenen Eylandt met een Riffe.

Diepten ende gront omtrēt dit Eylandt.

Van Pulo Wy tot het vaste landt vā Camboja zyn 7. mylen; dese Custe van Camboja is van leegh landt vol geboomten/ ende daer langhs heē is het banckachtigh van modder gront/ streckt n. w. ende z. o. tot eenen hoeck toe/ welcke leyt met Pulo Wy o. n. o. ende w. z. w/ streckende van ghelycken op de selfde cours vande voorschrevē hoeck af/ tot de haven van Camboja toe/die daer 12. mylē van daen leyt; Dese Haven wordt ghenaemt Dos Malyos, (dat is vande Malacquiters ofte die van Malacca) gheleghen recht teghens over Pulo Condor, 'twelcke leyt met dese Haven ofte Revier n. w. ende z. o/ ende n. w. ten n. eñ z. o. ten z. Van Pulo Wy noordtoostwaert aen/ is gheleghen aende Custe een seer groote Revier/ welcke heeft drie vadem diepten ende Haven/te weten/aende zyden sant gront/ende int midden modder; De Chynen die van Sian naer China varen/passeren aende noordtzyde van Pulo Wy, ende alsser recht met over een komen/soo loopense oost aen/ om te gaen verkennen den boven-genoemden hoeck/loopende op de selfde cours naer Pulo Condor toe/t'welcke zy komen te sien aende noordtzyde, als ghy met dese Cabo ofte hoeck over een zyt/so sult ghy 10. vadē diepten hebben modder grondt/ ende wat voorder aen 13. vadem sant gront/ ende sult van dese 13. vadem niet leegher naer lande loopen/ hout liever de 14. vadem: want is sekerder; wacht u wel vande twee Eylandekens/ die 6. mylen van Pulo Condor af ligghen/ welcke u sullen blyven aē de zyde vant zuydē; sult recht voor u uyt hebbē de noorder punt vant Eylandt Pulo Condor, gheleghen op de hooghte van $8\frac{3}{4}$. gradē/ ende mē loopt het met Pulo Wy oost en west/ ende heeft wat van oost ten zuyden eñ w. ten n. So ghy quaēt te sien Pulo Wy aende zuydtzyde/te wetē/dat het u aēde noordtzyde blyft/ so sulter tot op eē myl ofte half myl naer voor by loopen/ u altoos wachtende vande bovenghenoemde Riffe/vande Eylandekens/uwen cours nemende (oost aen) naer Pulo Condor toe/ met goet opsicht vande Eylandekens; 't Eylandt daer ghy op aen sult comen aende zuyder punt(passerende aende zuydtzyde van Pulo Wy tot op drie mylen naer) sulter vindē tot op 16. vadem diepten; ende doende uwen cours naer PuloCondor toe,op dese voorseyde dieptē/ so sult ghy comē te passerē tot op eē half myl aende zuydtzyde/ vande Eylandekens die 6. mylen van Pulo Condor af ligghē;

Gedaente vande Custe van Camboja.

Plaets vande Haven Dos Malyos.

Van de noordtoost zyde van Pulo Wy een groote revier. Gront ende diepten der selver.

Waerschouwinge van de Eylanden die 6. mylen van Pulo Condor ligghen. 't Noorder punt vā Pulo Condor leyt op 8. twee derdedeel gradē.

Diepten ontrent d'Eylande 3 mylen vā Pulo Wy.

neemt liever (tot meerder sekerheyt) de dieptē van 17. vadem schaers/ waermede sult comē aende zuydtzyde van Pulo Condor, op 3. ofte ten hooghsten 4. mylen naer, als ghy 't gesicht d'ande Eylandekens hebt/so moecht ghy naer Pulo Condor toe loopen/ naer uwen wil/ latende d'Eylandekens aende noordtzyde.

Diepte om af Pulo Condor te comen.

Soo ghy passeerde aende zuydtzyde van Pulo Condor, om naert vaste landt te loopē/ (te weten aende Custe van Champa) so loopt n. n. o. ende n. o. ten n. aen; op welcke cours sult de Custe coom te sien/om te schouwen de droogten daer hem Matheus de Brito op verloor/ welcke zyn gheleghen 4. mylen vant landt af; somen langhs 'tlandt heen loopt op de 13. vadē diepten/so salmen op dese droochten aenkomen: maer alsmen dese drooghten gepasseert is/ so is alle de reste langhes de custe van Champa heen/schoon en suyver; en dese contreye wesende/sult uwen wegh eñ cours nemen/ ghelyck als wy inde discriptie (inde Navigatie van Malacca naer Chinen) hier voren verclaert hebben. Die voorsz. drooghte ghelegen aende Custe van Champa, looptmen met Pulo Condor noorden ende zuydē, ende n. ten o, ende z. ten westen/ ende wat van ter halver streeck/ etc.

Gelegentheyt vande drooghte daer Matheus de Brito op verloor.

Courssen om dese drooghte te schouwen. Langhes de Custe van Champa is schoon en suyvere gront.

Dat 22. Capittel.

De Navigatie ende Courssen van't Eylandt Pulo Condor af, tot de Haven van Sian toe.

Van Pulo Condor tot Pulo Wy zyn ontrent 20. mylen ruym/liggen van den anderen oost ende west/ende heeft wat van oost ten noorden ende west ten zuyden; om nu te loopen naer Pulo Wy, so doet uwen cours recht west aen/sonder te rekenen eenigh afslagh vant wraken vant Cōpas/ ende comende wat meer als ter halver weghen/ sult een bancke vinden van modder gront/ dan 8. ende 9. vadem diepten/ eñ siende noordtwaerts aen van achteren op't schip af/ suls de boomen (op't lande d'ande Custe van Camboja) moghen sien staen/ t'welcke een seer leegh landt is; Dese voorseyde bancke gepasseert zynde/ so en salt niet langhe dueren/ aste ghy sult Pulo Wy recht voor uyt komē te siē/ ende so haest als ghy t int gesicht cryghe/ sulter aende noordtzyde op aen loopen.

Streckinghe van Pulo Condor tot Pulo Wy.

Cours om na Pulo Wy te loopen. Een Banck van modder gront.

Sult weten dat dit land van Camboja eenen hoeck maeckt/ van welcke de voorschrevē bancke af comt loapen; Van desen hoeck af naer de Haven van Sian toe/ looptmē langes de Custe n. n. west aen, by de welcke men veel Eylanden heeft liggen/ te weten daer langes heen/ streckende tot op 12. ende $12\frac{1}{2}$. graden; In dese contreye zyn de meeste ende grootste Eylanden by een gheleghen/ eñ maken alhier eenen hoeck: want het landt eenen inwyck heeft ghenaemt A Enseada de Lian, welcke een goet stuck weeghs innewaerts aē loopt/ ende is ghelegen op $12\frac{1}{2}$. graden; De noorder punt vant landt vande mondt van desen Inwyck leyt op $12\frac{1}{2}$. graden; 't Lande van dese voorseyde punt/ te weten dat innewaerts o. n. o. aen streckt, heeft veel gheboomten met een sant strandt, Van dese punt af tZeewaert in/zyn gelegē twee hooge eñ ronde Eylandē/ sonder eenige geboomtē; men en mach tusschē 'teerste Eylandt ende het landt niet passeren: want het Cannael ofte die passagie is tusschē 'teerste ende tweede/ (ofte om beter te verstaē) tusschen

't Landt van Camboja maeckt een hoeck/ van de bāck af loopt.

Veel Eylanden tot op 12. eñ 12. een viendeel graed.

Den inwyck A Enseada de Lian genoēt leyt op 12. eñ half graden. Noorder punt op 12. drie vierde deel graden.

Twee hooghe ronde Eylanden. Ghedaente van't Canael tusschē beyde de Eylanden.

tusschen beyden door/ is eẽ smal Canael/ doch seer diep van 60. vadem/ ende daer loopt een stercke stroom door. Op de hooghte van dese voorsz. punt van desen Inwyck/ luttel min ofte meer/ te weten/ een half myl van't landt vande binnen zyde af/ is ghelegen een seer langhe Clippe/ streckende ghelijck als het landt/ welck men met leegh water sien mach.

Cours van't punt vanden Inwyck ende Haven van Syan.

Men loopt van dese voorsz. punt af nae de Haven van Syan toe/ noorden ende zuyen langhs het landt heen. De boven-gheroerde Eylanden strecken tot op 10. mylen nae vãde selfde Haven/ altesamen langhs het landt heen/ en zyn niet te groot/ noch en hebben gants geen gheboomtẽ noch versch water/ eñ men heeft daer langhs by heen/ tot op een half myl/ daer van af schoone gront; en sulter niet dichter by comen/ noch u tusschen dien ende 'tlandt in steken: maer latense altesamen blyven aende oost zyde.

Gelegentheyt vande Eylãden met by haven.

Comende by Pulo Wy, tot dẽ 10. Februarij toe/ soo heeftmen doer veel ooste winden/ waer mede u de wester Custe tot een leegher wal blyft/ daerõ sult uwẽ wegh nemen aende oost zyde van de voorsz. Eylanden (die langhs de Custe liggen) heen/ u altoos wachtẽde van daer tusschen in te loopen/ doẽde aldus uwen cours noordt noord west aen/ daer langhs by heen/ als ghesept is/ eñ comende aen't uyterste eynde van dien ('twelck is op de hooghte van 12. graden ruym) sonder eenighe Eylanden meer te sien/ so weet voorseker dat ghy inden Inwyck van Lyon zyt; alhier wesende/ sult terstont n.w. ende n.w. ten n. aen loopen/ om van desen Inwyck te gheraken/ op dat u de stroomen niet nae binnen toe en dryven. Op dese streckinge sult ghy comen te sien de twee boven ghementioneerde Eylanden/ ghelegen aende noorder hoeck vande voorsz. Inwyck/ ende is in't overloopẽ 12. mylen weeghs.

Wat winden by Pulo Wy in Febr. meest waeyen.

Vermaninge hoemen aen loopen sal/ etc.

Het uyterste eynde van Pulo Wy/ leyt op 12. graden. Teyckenen alsmen seker in den Inwyck van Lyon is.

Als ghy de Custe vã d'ander zyde beghint te ontdecken/ te weten/ voor by den Inwyck noorden aen/ soo ligghender die Eylanden langhs heen/ als ghesept is. De punt vandẽ Inwyck voor by wesende/ sult daer nae toe loopen/ eñ daer by comende/ sult daer van buyten heen loopen/ tot ontrent een half myl daer van af: Dese Eylanden voleynden tot op 10. mylen eermen by de haven vã Syan comt/ als voorẽ/ eñ die laetste vã dien zyn 4. ofte vyf cleyne eylanden/ ligghende d'een voor d'ander langhs 'tlandt heen. Dese Eylanden en hebbẽ gants gheen gheboomten/ ende zyn van roodtachtige aerde. Comende aen't eyndt van dese Eylanden/ so loopt nae't landt toe/ tot dat d'Eylanden recht zuyen van u blyven/ als dan soo neemt uwen cours recht noorden aen/ waermede ghy sult comen te sien de Haven van Syan, welck is ghelegen van dese Eylanden af 10. mylen weeghs.

Custen voorby den Inwyck n. aen.

Vier ofte vijf cleyne Eylanden. Ghedaente vã dese Eylãden.

De haven vã Syan leyt 10. mylen van dese Eylanden.

Dese Haven van Syan is ghelegen aen een leegh landt vol vã geboomten/ en heeft gants gheen sant stranden: maer is altemael van weecke modder ende slyck/ ende heeft oock mede een bãcke van modder gront/ streckẽde verdehalf myl zuyen aen. In't eerste op comẽ van dese bancke/ so ist harde modder; Men en mach in dese Haven met gheen groot Schip comen/ dan niet het ghetyde van een springh vloet/ ende al ist schoon datmen op't droogh van dese modder raeckt/ en is daerom niet periculues. wãt moet doch evẽ wel op droogh comen/ om met die ghetyden uyt ende in te varen. Vande voorsz. Eylanden comende nae de Haven van Syan toe/ in voughen als ghesept is/ noordẽ aenseylende/ als zy u in't zuyen blyven, wesende by nacht/ moechtet wel vry op de modder op't droogh aen setten: want sult u des morghens recht teghens de Haven over vinden/ soo dat ghyse bescheydelicken ghenoech sien sult: want is een mont ofte incomste van een groote Revier; sult daer al seylende over modder over al heen in loopen/ met de ghetyden ende zuyelicke winden/ die u ghenoech opwaerts aen sullen brenghen.

Gelegentheyt van de haven van Syan.

Ghedaente vande gronden der selver.

Een banck vã modder grõt die niet periculues en is.

Cours vande Eylanden nã Syan toe. Vermaninge ofmẽ by nacht op de banck quame.

Ghedaente vande Havẽ.

Dat 23. Capittel.

De Navigatie ende Coursen vande Haven van Camboja af, tot het Eylandt van Pulo Tymon eñ die Pedra branqua toe.

Scheydende vande punt vande haven van Camboja af/ comendt tot op een half myl ofte daer ontrẽt t'Zeewaert in/ sult uwen cours nemen zuyd west aen/ waermede ghy sult comen te sien twee cleyne Eylandekens/ ghelegen tusschen Pulo Condor ende Pulo Wy, sult daer een half myl van af loopen/ evenwel zuydt west aen seylende/ sonder yet noe't zuyen te houden/ om oorsake vande stercke stroomen/ die nae het Eylandt van Bornon toe loopen; ende so het sake waer dat de wint begonst te stillen/ ende dat ghy't begeerden te anckeren in het midden vande Golfo/ moechtet wel doen: want hebter gronde op 38. ende 40. vadem dieptẽ/ daerom en laet niet op de voorsz. streeck van het zuydt westen aen te loopen: want met dese cours sult recht op Pulo Tymon aen comen. Het Eylandt Pulo Tymon is groot ende hoogh/ ende vol gheboomten; heeft seer goet versch water/ soo't u van doen waer/ moechtet daer ghenoech crijghen/ te weten/ recht teghens over een Eylandeken/ ghelegen in eenen Inwyck van't selfde Eylandt. Als ghy nae dit Eylandt Pulo Tymon toe loopt/ so sult ghy aenden hoeck van't noordt oosten sien een rondt Eylandt/ eñ begherende tusschen dat ende t'Eylandt/ ofte tusschen dat ende het vaste landt te loopen/ moechtet wel doen: want moechter over al vrylicken passeren. Comende by Pulo Tymon, sult uwen cours zuyen/ ende wat nae het z. ten w. aen setten nae Pulo Tynge toe/ het welck een seer hoogh ende ront Eylandt is/ in gelijckenisse van een Duyn/ ofte als eẽ hoop Corẽs; heeft sommighe cleyne Eylandekens by hem liggen. Op dese selfde streeck van z. eñ z. ten w. aen/ sult comen by de Pedra Branqua, ofte witte steen Clippe; Van hier af so beghintmen de vaert na de Straet vã Sincapura toe/ loopende ontrent drie ofte vier mylẽ westwaerts aen/ etc.

Twee cleyne Eylandekens tusschen Pulo Condor ende Pulo Wy.

Waerschouwinge om een half myl van dese Eylandẽ te loopen. Oorsake waer omme dieptẽ aende Golfo. Cours om recht op Pulo Tymon aen te comen. Gedaente van Pulo Tymõ.

Cours van Pulo Tymon nã Pulo Tinge.

Ghedaente van't Eylandt Pulo Tinge.

Het begin vã de Straet van Sincapura.

Dat 24. Capittel.

De Navigatie ende coursen van uyt de Haven van Macau in China, nae't Eylandt van Pulo Tymon, ende die Straet van Sincapura toe.

Die uyt Macau scheypt nae de ander Custe toe/ die sal door het ooster gat uyt loopen/ soo de wint nae het noordt westen loopt/ so niet/ daer en is niet aẽ bedrevem: wãt moechtet gat van't zuyd weste door seylen/ 't welck eenen goedẽ uytganck is/

Cours om de Clippe vant Weschoor Dal meida te schouwen.

loopende vande punt vande Varella af/ recht nae het landt vande ander zyde van Macau toe/ om te schouwen de Clippe van Belchior Dalmeida, ende als ghy op een schuet van een Roer nae aen d'ander zyde comt/ soo sult ghy also langhs heen loopen tot een punt landts/ (welcke 'teynde is) toe/ alwaer ghelegen is het Eylandt van Castro;

Plaetse vande ghelegentheyt van het Eylandt Castro.

Plaetsen daer de meeste ondiepten zyn.

Van dese punt streckt die vancke af/ om welcke oorsake sult het Eylandt van Castro naerder loopen/ als de punt landts/ om niet op drooght te raken. Wāt men heeft in dese contreye de meeste ondieptē aen't landt vande slincker handt/ eñ het diepste aen de rechter handt; Men heeft op dese vancke met het hoogh water van een sprinck vloet 4½. vadem diepten, buyten de vanck wesende/

Waerschouwinghe voor de Clippe.

sult na het gat toe seylen/ loopende alsdan na de punt vande vancke toe/ om niet te loopen op de Clippe (diemen terstont sien mach: wāt sult daer 'twater op sien weken/) tot datse u blyft aende rechter handt, Buyten 'tgat van desen uytganck wesende/ sult volgen de coursen hier nae verclaert. Oock mede/ als ghy scheyt vande Varella, (een Roer-schuet daer van af wesende/) so moecht ghy loopen nae't Eylandt/ ghenoemt Do Bugio, (dat is vande Meerkatte) en daer met over een toenende/ so loopter dicht by: want is eenen goeden wech/ voor de noordē windē diemē daer heeft/ overmidts dat men de winden aen d'ander zyde scherp heeft.

Het Eylandt Do Bugio/ dats 't Eylād vande Meerkatten.

Plaets vāde Clippe.

De voorsz. Clippe is ghelegen te middeweghen van't Canael, ghy moet/ t aen dese zyde van't noorden langhs 'tlandt heen loopen nae het Eylandt van Castro toe.

Cours uyt het Canael tot het ghesicht vā Sanchoan.

Na dat ghy 't Canael ofte 'tgat uyt zyt/ sult uwen cours z.w. aen langhs d'Eylandē heen doen/ so't claer weer waer/ tot dat ghy comt te sien het Eylandt vā Sanchon, eñ als ghy't siet daer op 8. mylen nae 'tZeewaert van wesende/ so hebt ghy een goede navigatie: want ick doe dese cours altoos/ en vinder my wel met. Seven ofte 8. mylen tZeewaert vā Sanchon wesende/ sult z.w. aen loopen te weten twee etmalen lanck/ ofte tot dat ghy na u gissinghe 12. mylen vanden uytersten hoeck ofte 't Eynde vande drooghten af zyt; alhier wesende/ sult alsdan z.w. aen gaen/ so veel als u duncket dat ghy van't uyterste eynde vande drooghten na Pulo Caton toe binnewaerts zyt/ doende alsdon weder de cours vā z.z.w. af/ eñ nae't z. eñ z. ten w. op welcke cours sult

Ghelegentheyt van d'eylanden van Jeronimo Pretto.

comē te sien d'Eylāden vā Ieronimo Pretto, welcke coursen ick aldus ghedaen hebbe met goede ende voorspoedighe winden/ tonende altoos in't ghesichte van d'Eylanden vā Ieronimo Pretto, ende somtydts daer buyten

Pulo Cābir.

heen nae Pulo Cambir toe/ ende quade wint hebbendt/ sonder noordē te wesen/ so salt hem selven wel wysen wat u te doen staet.

Diepten ontrent d'Eylāden van Jeronimo Pretto.

Als ghy dese Eylanden in't gesicht crycht/ moechter wel by ghenaken so ghy wilt. want hebt alhier over al suyvere ende schoone sant grondt van 15. vadem diepten. Van hier af na Pulo Cambir toe/ loopt de Custe n. ende z.

Ghedaente vā het Eylandt Pulo Cābir.

eñ heeft wat vann. ten w. eñ z. ten o. Dit Eylandt Pulo Cambir is lanck eñ vlack/ heeft vande zyde vande Zee/ sommige roode vlacken/ wesende de wildernisse van dien effen eñ ghelyck. Recht tegens over de punt van dien/

De Revier van Pulo Cambir.

te weten nae't noorden op't vaste landt/ is geleghen een Revier/ welcke is de selfde vā Pulo Cambir, So ghy alhier quaemt inde Mōson vande zuyt winden/ moecht hier wel verversinghe van water nemen/ want is goet. Sult

oock weten/ dat wesende 8. mylē van't Eylādt Sanchoan tZeewaert, moecht oock wel van daer af uwē cours neemē altoos nae't z. z. w. toe/ so sult vā gelycken d'Eylandē van Ieronimo Pretto comen te sien: maer moet wesen met een Compas dat fix is

Cours alsmē 8. mylen van Sanchon is/ na d'Eylandē van Jeronimo Pretto.

Advertere u noch eens/ dat so wanneer ghy en't gesicht vā Pulo Cambir comt/ daer op 3. ofte 4. mylen nae by wesende/ so heeft men daer sommighe Eylandekens ligghen/ ende een half myl tZeewaert vande punt van't zuyen af/ liggē etlicke steenclippen boven 'twater/ die hē verthoonē ghelyck als Bocken hoornen/ ghy moecht wel passeren tusschen alle d'Eylandekens eñ het Eylandt door/ want is altemael schoon.

Waerschouwinghe van sommighe cleyne Eylanden.

Van hier af nae de Varella toe/ looptmen de Custe n. eñ z. eñ wat van n. ten w. eñ z. ten o. is inde distantie 12. mylen. Dese Varella is eenen seer hoogē toorn/ staende op eenē hoeck landts/ die van binnē 'tlandt uyt comt/ tZeewaert in stekende.

Vermaninge hoe de Custe na Varella loopen.

Gedaente vā Varella.

By dese Varella heeftmen een Havē/ de welcke men niet sien en kan/ alsmen daer van buyten af na toe comt/ om oorsoke dat het een landt door 't ander steect: Oock mede so heeftmen aen desen uytstekendē hoeck/ te weten/ vande zuydt zyde een wateringe vā seer goet eñ versch water aen een sant strand.

Een haven in Varella.

Oorsake waerommē daer de haven niet en siet.

Vande noordt zyde vanden selfden hoeck/ is een ander plaets van versch water/ aen een ander sande strādt, Het land heeft alhier sommighe Clippen eñ cleyne Eylandekens liggē/ eñ so wanneermen alhier coemt water halen/ moet wesen met een goede conjunctie eñ tydt: want men en heefter geen ancker grondt/ dā seer dicht by het lande; 'tbeste is binnen inde Bay te loopen: want is een goede Haven/ ick hebder selver in gewest, heeft goet beschuesel voor n. ende z. winden/ met 14. 15. 16. vadem diepten/ sandt grondt/ eñ so ghy begeert wat naerder aen't land te comen/ sult daer 8. eñ 7. vadem diepten vinden vā goede gront.

Sommighe Clippen ende Eylandē sonder ancker grondt.

Eē goede haven met 14. 15 16. vadem diepten.

Dese Haven vande Varella is ghelegen op 13. graden.

De haven vā Varella leyt op 13. graden.

En dese wech vande Varella, tot het Eylandt Pulo Sesir toe/ heeftmen sommige Eylandekens, liggende ontrent 9. ofte 10. mylen vande Varella af. Van de punt vāde Varella tot dese Eylanden/ looptmen de Custe n. eñ z. ende van dese Eylandekēs na Pulo Sesir toe/ beghintmen by het landt heen te loopen n. n. o. ende z. z. w. aen.

Sommighe Eylandē tusschen Varella ende Pulo Sesir.

Oorsake waeromme dat Pulo Cesir heet.

Dit Eyland Pulo Sesir vā het landt ghenaemt / om dat het aende Custe leyt. want daer is noch een ander vande selfde naem tZeewaert en ghelegen/ is een clippigh Eylandt sonder eenighe wildernisse/ hebbēde int midden van dien eenen spitsighen bergh ghelyck een Varella, is een vlack Eyland van ghelachtighe coluer van't Zee-water.

Noch een ander Pulo Cesir.

Ghedaente van het selve/ midtsgaders de coluer.

Om Pulo Sesir te kennen/ daer op een myl ofte 2. van wesende/ soo sult ghy aen het vaste landt een schuersel ofte open sien, is in dese contreye goet op eē paer mylen na langhs 'tland heen te loopen/ alwaer ghy sult op 7. vadem gront hebben van grof sant/ en wilt u van Pulo Sesir af niet tZeewaert in steken: want is eenen quaden wegh/ om datmender maer 4. vadem diepten (met steenighe grondt) heeft.

Kentekenen van Pulo Cesir.

Waerschouwinghe van Pulo Cesir niet 'tZeewaert in te loopen.

Pulo Sesir van het landt/ leyt op thien een derdendeel graden/ ende de streckinghe van de Varella tot Pulo Sesir toe/ is ontrent 50. mylen weeghs.

Pulo Cesir leyt op 10. een derdendeel graden.

Van Pulo Sesir nae Pulo Condor toe/ sult uwen cours nemen z. z. w. ende z. w. ten z. aen/ op 18. ende 20. vadem diepten/ waer mede het Eylandt Pulo Condor sult comen te sien.

Cours van Pulo Cesir na Pulo Condor.

Adver-

Waerschouwinge vande diversche cours van Pulo Sesir, etc.

Advertere u dat wanneer ghy dese diversche wech van Pulo Sesir na Pulo Condor over loopt/ uwen cours te doẽ vande sant punt af z.z.w. aen / sulter hebben 18.ẽn 20. vadem diepten/ ẽn so wanneer ghy 15.vadem vint/so zijt ghy dicht byde custe vã Cabaja,en sult Pulo Condor niet siẽ/vã vãde zyde van't lãdt: maer om beters wille/ sult u altoos houdẽ op de 18.ẽn 20.vadem, boven de 20. vadem t'Zeewaert/ noch onder de 18. na het landt toe niet loopẽde,

Op wat diepten dat men loopen sal nae Pulo Condor

Met dese cours sult recht op't aenghesicht van Pulo Condor aẽ comẽ, is een groot Eylandt/hebbende veel Eylandekens rondtsom hem liggen/ẽn over al veel ancker gront/ van ghelijcken so heeft men daer versch water / te weten/aende w.zyde/is ghelegẽ op de hooghte van 8⅓.graden.

Gedaente ende hooghte van Pulo Condor

Van Pulo Sesir tot Pulo Condor zijn 50.mylen/ ende van Pulo Condor tot Pulo Tymon, sult uwen cours doen zuydt zuydt west aen op 30. ende 35. vadem diepten/ modder gront.

Gedaente vã een Eylandt liggende over de 7 punten.

Op dese cours ende diepten sult comen te sien een Eylandt/ghelegen recht teghens over die seven puntẽ vãde Custe, Heeft dese verthooninge te weten/ drie berghen / welcke staen op de spatie van twee openen die't lande int midden heeft / ẽn aende zyde van't noordtwesten/ heeft een Clippigh Eylandeken.

Plaets van een Clippigh Eylandeken.

Van hier nae Pulo Tymon,sult uwen wech nemen/z. ende z.ten w.aen/ op de diepte van 28.ẽn 30.vadem wesende vã d'een tot d'ander 115.mylen, sult altoos als geseyt is / loopen nae het Eylandt vande seven punten(ghenaemt Pulo Tyngaron,z.z.w.aẽ/ om oorsake vande wateren ẽn stroomen/die nae't Eylandt van Bornon toe loopẽ/ en wilt geensins vãde cours af wijckẽ/ tot dat ghy't comt te sien.want leyt van Pulo Tymon 20.mylẽ.

'tEylandt Tyngaron vã 't Eylãdt vãde 7.puntẽ.

Dese cours is eẽ goede Navigatie.

Vermaninge ẽn waerschouwinge vande dieptẽ tusschẽ Pulo Condor ẽn Pulo Tymon.

Advertere u wederom / dat soo wanneer ghy zijt op den wegh van Pulo Condor nae Pulo Tymon toe/ sult (tot middeweghen van het eene tot het ander) vinden de diepten van 25. vadem/ ende van ter halver wegen (na Pulo Timon) toe/ sult hebben de diepten van 35.vadem.

Hooghte ende gedaente van Pulo Tymon

Pulo Tymon leyt op de hooghte van 2⅓.graden aende noordt zyde, is een groot Eyland/ hebbende ander Eylanden by hem ligghen/ heeft aende noordt zyde versch water / te weten aen een sande strant / daer de schepen (die van Sunda af comen/ en naer China loopen) haer water comen halen.

Comende in't ghesicht van Pulo Tymon, sult vande buyten zyde by heen loopen / tot voorby de zuyder punt langhs heẽ duer t'Canael dat tusschen dese punt ẽn een ander Eylandt door loopt/welck Eylandt u sal blyven ter Zeewaert, Soo haest als ghy in't Canael zijt/ so sult terstont aende zydẽ van't z w.een ander seer hoogh Eyland sien: genaemt Pulo Tinge,alwaer ghy sult nae toe loopen/tot op anderhalf ofte twee mylẽ na;

Plaets van 'tEylandt Pulo Tinge.

Alhier wesende/ sult uwẽ cours nemẽ (na de Pedra Branqua, ofte witte Clippe toe) zuyen aen / op 18. ende 20.vadem diepten / altoos met het loot inde hant/ẽn soo ghy op dese cours quaẽt op minder gront/so hout u te Zeewaert, in voeghen dat ghy loopt op de 18.vadem/ ontrent vier mylen verscheyden vande Custe/om te schouwen de Riffe die vande punt ofte hoeck van Iantana af comt / daer de Eylandekens ligghen / die ghy terstont sult comen te sien / alhier goede opsicht hebbende / dat ghy de Pedra Branqua niet voorby en loopt, als ghyse comt te sien/ sult ghy daer nae toe loopen / die altoos houdende aende sy van u af/ want wesende met de vloet/ so loopender de stroomen gheweldigh nae het Eyland van Binton toe/ waermede de Pedra Branqua niet voorby en sout moghen comen : want dede my alhier/ dat ick het met twee anckers settẽ moest/ sult altoos (als ghesept is) met het loot inde handt loopen/ en so wãneer dat ghy vint 15.16.vadem/soo zijt ghy aent eyndt vande Riffe/ende mocht wel wesen dat ghy alsdan die Pedra Branqua noch niet en saecht.

Cours nae de Pedra Branqua.

Waerschouwinghe voor 'tRiff van Iantana.

Vermaninge om na de plek Pedra Branqua te loopen.

Plaets waer de stroomen na toe loopen.

Comẽde op de 18.vadem/ so en loopt niet meer t'Zeewaert/ aldus heen loopende tot dat ghy binnen de Pedra branqua zijt/ loopende alsdan nae een punt landts toe / die ghy sult sien aen't landt van Iantana,welck is het land vande noordt zyde/ sulter by heen loopen/ tot dat ghy comt te sien sommighe roode doelen ofte huevelen/ gheleghen aende Haven van Ior, aleer ghy by dese haven van Ior comt/ sulter u eẽ weynigh van afhouwen / u niet inde Haven streckende: want heeft alhier een bancke liggẽ/ sult voorby de roode doelen wesende / nae het landt toe loopen/het welck een sandt strant is/daer als dan langhs heen loopende / tot de mont ofte incomste vande straet van Sincapura toe/ goede opsicht hebbende/dat soo haest als ghy de Pedra branqua binnen zijt / nae het landt van Iantana toe loopt / sonder nae d'ander zyde te wijcken / want heeft daer seer quade grondt / ende de wint soude u beletten over te comen. So ghy begheerden te loopen vande buiten zyde vant Eylandt Pulo Tymon, moechtet wel doen/etc.

Kenteecken alsmen aen t'eynde vande Riffe is.

Cours naer punt aent lãdt van Iantana.

Verthooninghe vande Haven ende 'tcuste van Ior.

Waerschouwinghe tot de mont van Sincapura.

Dat 25.Capittel.

De route ofte de Navigatie ende Coursen van Malacca af na Sunda toe, gheleghen in't Eylandt van Iava major, met alle die gheleghentheyt ende streckinghe van dien op't correctste verclaert ende aenghewesen.

Loopende van't groote Eylandt (gheleghen drie mylen nae het zuydt oosten van Malacca) af / tot die Revier ghenaemt / Rio Fermoso, soo doetmen de cours noordtwest ende zuydtoost / ende noordtwest ten westen ende zuydtoost ten oosten/ ende zijn 13. mylen / moecht op alle dese wegh (so ghy begheert) anckeren/ende en hebter boven de 30. vadem diepten niet/ niet suyvere modder grout, Dese voorseyde Rio Fermoso is gheleghen aende selfde Custe van Malacca, welcke heeft in d'incomste aende z.o. zyde hoogh landt / wesende vande zyde van't noordtwesten leegh landt; heeft inde Haven 6.7. vadem diepten,int incomen van dien sult ghenaken de zyde van't zuydoosten/ u wachtende vande noordtwest zyde; want zijn daer ondiepten.

Cours vant Eylandt 3. mylen van Malacca nae Rio Fermoso. Streckinghe derselver.

Gelegentheyt van Rio Fermoso. Diepte derselver.

Waerschouwinge voor de n.w. zyde.

Van dese Rio Fermoso af/ tot het Eylandt Pulo Picon toe / ('twelcke is gheleghen aende selfde Custe / te weten / een myl weeghs van't landt verscheyden) looptmen noordtwest ende zuydtoost / ende noordt west ten noorden ende zuydt west ten zuyden / tusschen dit Eylandt ende 'tvaste landt ist ondiepe grondt/is inde cours 6. mylen.

Cours vant Rio Fermoso nae Pulo Picon.

Van dit Eylandt Pulo Picon tot Pulo Carymon, ('twelcke een groot ende hoogh Eylandt niet gheboomten is / hebbende sommighe Eylandekens rondtom

Cours vãn Pulo Picon tot Pulo Carymon.

hem ligghen/) so loope men noorden en zuyé/ ende n.ten w.ende z.ten o is inde distantie 5. mylen. Van dit Eylandt Carymon af heeftmen ontrent 3.mylen weeghs/ tot de Custe van Samatra. Sult na dit Eylandt toe/ ende daer langhs by heen loopen/ te weten/ aende West zyde want is over al schoon.

Ghedaente van Pulo Carimon.

Aen't punt van't zuyen van dit eylant Carymon, ligghen sommige eylandekens. Van dese eylandekens/ twee mylen voort aen/ leyt een ander cleyn ende lanckwerpent eylandt/ ghenaemt Pulo Alonalon, alhier ist Canael op zyn smalste. Van dit Eylandt af/ so begint de Straet diemé noemt Estrecho de Sabon, dat is/ die smalte ofte doorgoende enghte von Sabon, wesende so verde als het selfde eyládt/ so sult ghy ontrent eń half myl van af wesen.

Verscheyden Eylandekens.

Het Eylandt Pulo Alonalon.

Het beghin van de Straet de Sabon.

Van dit eyland Alonalon af/ tot het groote eylandt van Sabon toe/ zyn ontrent twee mylen/ in't midden van dit Canael zyn gheleghen andere cleyne eylanden/ die u altesamen sullen blyven aende oost zyde/ u altoos wachtende daer niet op te vervallen/ als ghy door dit Canael heen loopt/ soo weest gheadverteert/ dat te middeweghen van dien gheleghen is een verborghen Clippe onder water daer eens eé Schip zyn Roer op aff stiet.

Waerschouwinghe voor een verborgen Clip.

Plaetse der selver.

Comende by het eylandt Alonalon, sult ghy aende zuydt west zyde daer von af/ (te weten/ aende zyde van Samatra,) komen te sien twee kleyne eylandekens/ met noch een ander cleynder van ghebooemten/ wesende gants gheraimpaneert/ ende eenicke Clippen daer by gheleghen. Als u dese eylandekens blyven in het zuydt westen/ ende zuydt west ten westen/ so sult uwen cours zuyen aen doé; sult doer 9.vadem diepten vinden/ u altoos wachtende vande Custe van Sabon, ('twelck d'oost zyde is/) want isser ondiep; sult maken dat ghy te middeweghen van't Canael heen loopt/ is altemael modder gront.

Beschryvinge van sommige Eylanden eń Clippen.

Een half myl weeghs van't eylandt Sabon af/ is gheleghen een cleyn eylandt/ ghenaemt Pulo Pandha. Dit eylandt heeft in't midden een Steen-clippe. Als ghy soo verde zyt dat u Pulo Pandha in't oost zuydt oosten blyft/ doende uwen cours zuyen aen/ soo sult ghy daer 9. vadem diepten vinden/ loopende een half myl van't eylandt Sabon af. Het voorseyde eylandt ende Clippe ghepasseert wesende/ sult hardt grondt vinden/ doende alsoo uwen cours zuyen aen/ tot dat u het Eylandt ende Clippe van Pulo Pancha in't n. n. o. blyft/ alwaer ghy terstont modder gront sult vinden van daer voort aé moecht anckeren nae u believen. Als u de voorseyde Clippe op de voorsz. streckinghe blyvende is/ so sult ghy comen te sien westwaert aen twee eylandekens ofte Clippen/ waer van d'eerste sommighe boomen op heeft/ ende het ander/ (welcke de mont van Campar in't eylandt Samatra aldernaest is gheleghen/) en heeft gants gheen ghebooemten/ ligghen dicht by den anderen. Van daer af nae Samatra, heeftmen veel Steen-clippen ligghen, Als ghy comt oen dese eylanden voorby te loopen/ (die u sullen blyven aende zyde van Samatra,) sult maken door't midden van't Canael heen te loopen/ (te weten/ tusschen die eylanden ende de Custe van Sabon,) zuyen aen/ als ghesept is/ uwen cours altoos doéde langhs de Custe van Sabon, tot ontrent een half myl daer vá heen/ alwaer ghy altoos sult vindé 8.vadem modder gront/ tot dat ghy comt by een cleyn

Plaetse van het Eylandt Pulo Pádha Ghedaente van't selve.

Goeden ankergrondt int n. n. o. van Pulo Pádha.

Twee Eylanden onbesgaders de mont van Campar.

Veel steenclippen aende zyde van Samatra.

eylandeken/ gheleghen dicht aende Custe van Sabon, hebbende veel Clippen rondtsom hem, als ghy daer voor by loopt/ soo sult ghy u wat diepten af wachten/ dat latende aende zyde van Sabon, hebt alhier noch modder grondt/ ende een schuet grof gheschuts voorder aen/ so sal u terstont de diepten beginnen te minderen/ tot op 7.ende 6½.vadem. Van hier af sult ghy loopen naer eenen hoeck (van het eylandt Sabon) toe/ gheleghen recht tegés oder een vande monden van Campar, Dese monden ofte gaten zyn ghelegen aende Custe van Samatra,) Recht in't aenghesicht van desen hoeck/ te weten/ ontrent twee boechschoten verde von t landt af/ liggen twee clippen/ diemen alcemets met volle Zee met sien en kan, zyn ghenaemt Batoringe, Men heeft tusschen dien ende het landt/ 6.7.vadem diepten, ende tusschen beyde 9.vadem, Men enach met een Schip tusschen beyden door passeren/ ende t'Zeewaert daer van of na Samatra toe/ heeftmen daer dicht by 12.13.vadem diepten.

Plaetsen van een cleyn eylandeken.

Wat gronde datmé omtrent dit Eylande heeft.

Gheleghentheden vande monden van Campar.

Van twee Clippen die ghenaemt werden Batoringe.

Om wel te enogen na dese Clippen toe/ eń daer voorby loopen/ so sult ghy uwen cours nemen/ te weten/ soo haest als ghy t voorsz. Eylandeken (dat by t eyland von Sabon leyt ghepasseert zyt/) ghelyck alsmen langhs Sabon heen loopt/ met het loot inde handt/ op 7.6½.eń 6.vadem diepten, tot hier toe sal u de diepten minderen/ altoos modder grondt/ welck ghy sult hebben/ tot dat ghy metten hooghsten huevel (van die op den hoeck van Sabon staen/,) eń met een punt van t land van Samatra, van een vande monden van Campar, (genaemt As bocas de Campar) over een comt/ waer van het eene landt met het ander gheleghen is o. eń w. In dese contreye heeftmen de voorsz. Clippen van Batoringe, als boven, Alhier wesende/ sal u terstont de diepten beginnen te verweerderen tot op 7.eń 8. vademen/ op welcke diepten sult loopen/ soo langhe dat u de Clippen achter uyt blyven/ daer t'Zeewaert af loopende/ te weten/ nae de zyde van Samatra toe/ die latende aende zyde van Sabon, u daer altoos van wachtende: want en hebt alhier anders gheen dinck dat u schadich kan wesen/ dan dese Clippen daer de stroomen nae toe loopen; Oock mede sult ghy u wachten van beyde zyde/ soo wel van Sabon als von Samatra: want zyn daer oder al dicht langhs heen bancken eń ondiepten.

Cours om wel voorby dese Clippen te loopen.

Diepté lághs Sabon/ des ghelyck de gronde.

As Bocas de Campar is eé vande mondé van Campar.

Waerschouwinghe voor de Custe van Sabon ende Samatra.

Dese voorsz. twee Clippen gepasseert wesende/ (die u dy naest recht achter uyt sullen blyven) sult terstont z.o.aen/ loopende nae het landt van Samatra toe, met het loot inde hát/ niet passerende onder de 5. vadé noe het landt van Samatra noch boven de 7.vadem t'Zeewaert/ sonder het loot nimmermeer uyt de hant te laté. Wát in dese cótreye regiertmé hé meer na het loot eń diepté/ als nae t Cópas.

Cours alsmen achter de clippen is na Samatra.

Wat diepten datmen houden moet.

Als dit Eylandt van Sabon volepnt/ soo heeftmen terstont een ander Eylandt/ genaét Pulo Dure, welck streckt tot eé ander Eyládt/ ghenaemt Pulo Boyon, eń dan noch eé ander eyládt/ gheheeten Pulo Buron, welcke zyn gelegé so dicht aé Samatra, dot het altemael een landt schynt te wesen, Aen't eynde vá dit Eyland Dure, liggé 3.eylandekens/ te weten/ eé groot eń 2.cleyn. Dit eylandt Dure looptmé met den hoeck van Sabon, daer die 2.cleyne clippé liggen/ n.n.w. eń z.z.o. is inde distantie ontrent 6.ofte 7.mylen/ met die diepten van 6.7.8.vadem diepten/ modder gront.

Gelegentheyt van Pulo Dure.

Pulo Boyon ende Pulo Buron.

Dure Eylandekens.

Als ghy

Cours alsmē met het Eylād Pulo Buron over eē comt/ etc.

Streckingh van Tanjanbaro tot Pulo Buron.

Als ghy met het Eyland van Pulo Buron over een comt ('twelck dicht aende Custe van Samatra leyt/) so loopt z. o. ende z.o. ten z.aē. Dese cours aldus doende / tot dat ghy comt op 10. vadem diepte/alsdan so loopt z.o. aen/ tot by eenen hoeck van't landt van Samatra, ghenaemt Tanjanbaro. Van desen hoeck tot het Eyland Pulo Buron,zijn 3.myleu/ 'twelc buyten het Canael is. Als u desen hoeck van Tanjanbaro blijft in't westen/so loopt z.ende z.ten o.op de drie Eylanden aen/ diemen noēt de Calantigas, waer van het eerste een Eylādeken by hem heeft ligghen / te weten / aende zuyd zyde / eñ het middelste heeft niet met al/ eñ het derde ofte 'talderzuydelickste/ heeft een ander Eylandeken aende zyde van't noorden by hem ligghen ; Dese Eylanden sullen u in't voorby passeren blyven aende oost zyde.

Cours na de drie Eylādē Calentigas.

Ghedaente van alle drie.

Beschryvinge vanden hoeck Tanjanbasso.

Plaets vande revier Andargyn.

Van desen hoeck Tanjanbaro, wat voorder aen/ leyt eenen anderen hoeck / ghenaemt Tanjanbasso, welcke seer ghelijck ende effen met de Zee over een comt, Tusschen dese twee hoecken is gheleghen de Rebier van Andargijn. Den voorsz hoec Tanjanbasso,leyt met d'Eylanden oost eñ west/ wesende vanden eenen hoeck tot den anderen 9.myleu. Als ghy desen hoeck in't ghesicht crijght/so en sult ghy van daer voortaen gheen landt van Samatra meer sien/om datter Inwijcken zijn. Van desen hoeck looptmen na d'Eylanden Calantigas,n.w.ende z.o.ende is inden cours ontrent 7.myleu. Dese Eylanden zijn gheleghen op een graet aende z. zyde vandē Æquinoctiael. Aende oost zyde van dese Eylanden Calantigas, heeftmen veel steen-clippen boven eñ onder het water ligghen/daerom en sulter tZeewaert niet van af loopen:want tusschen dien ende het Eylandt Linga ist seer vuyl ende periculues.

Cours vande hoeck na Calantigas.

Hooghte vā de Calantigas.

Waerschouwinge ontrēt het Eylandt Linga/etc.

Cours vande Calantigas na Varella.

Willende vande Calantigas nae het eylādt Pulo Varella loopen / soo loopt z.o.eñ z.o.ten o.aen/waermede daer op aen sult comē/ is in de distantie 9.myleu;Ghy sult op desen wegh vinden 7.ende 8. vadem diepten / ende dicht by't Eylandt 16.17.vadem / te weten/ aendt zyde van't noorden / ende vande zuydt zyde sult ghy minder hebben; Dit Eylandt heeft versch water.

Plaetse van het Eylandt van Varella.

Dit Eylandt vande Varella is gheleghen recht teghens over eenen hoeck van't landt van Samatra, ghenaemt Tanjanbon, van welcken hoeck tot het Eylandt zijn twee mylen/ende mē loopt het n.n.w.ende z.z.o. Sult loopen tusschen dit Eylandt ende den hoeck heen/ latende 't Eylandt tZeewaert / aende zyde van't back-boort. In't aenghesicht van desen hoeck ligghen drie eylandēn / waer van het grootste ghenaemt wort Iambe, ende langhs het landt van Samatra, en heeftmen gants gheen eylandekens noch Clippen.

Gheleghentheyt vā Iābe ende noch 2. Eylanden,

Cours van Varella nae de Straet Palimbon.

Om te loopen van het eylandt Pulo Varella, nae de Straet van Palimbon toe/ soo loopt z.o.aen/ altoos op be diepten van 7.vadem modder gront ; Op desen cours sult ghy comen te sien den bergh/ghenaemt Monte de Manopijn, welcke staet recht op het aenghesicht van het eylandt Banca. Als ghy desen bergh in't ghesicht crijght /soo en sult ghy de Custe van Samatra nauwelijcken konnen sien/om oorsake vande Inwijcken. Sult op de voorsz. cours nae de voorsz. bergh toe loopen/ te weten/daer anderhalf myl van af heen loopende/ nae de Custe van Samatra toe / latende den bergh aende zyde van het noordt oostē/ u daer van wachtēde als boven: want heeft een groote Riffe een myl daer van af ligghen.

Monte de Manopijn staet recht opt ghesicht van het Eylandt Banca.

Waerschouwinghe van een groot Rif.

Als ghy met den bergh van Manopijn over een zijt / soo zijt ghy recht teghens over de monden ofte Inwijcken / (ghenaemt As bocas de Palimbon,) gheleghen aende Custe van Samatra. Een myl van den voorseyden hoeck van Palimbon voort aen / is gheleghen een smalle ofte dunne punt lands. Aen de zuydt zyde van de selfde punt steken veel Clippen ende Rudtsen af / tot een myl tZeewaert in / altemael onder water gheleghen / welcke maken die boven ghementioneerde Riffe / waer om u andermael advertere/ daer anderhalf ofte tot twee mylen van af te passeren/ende en laet u vāde groote diepten diemen langhs dese Riffe heeft niet bedrieghen : want van veel diepten soudt op't droogh raecken / ghelijck aist ghebuerde met een Schip,'twelck seylden aen dese zyde,dicht by t eylandt Banca op 15. vadem diepten/ stiet met zijn Roer aende steenen. Sult oock op u hoede wesen/ niet te seer te ghenaken het landt ghenaemt As bocas de Palimbon, ofte de monden van Palimbon, want zijnder altemael ondiepten ende sanden ; Hebt altoos het loot inde handt / ende en loopt niet onder de 5½. vadem nae het sande vande monden ofte Inwijcken toe/tot dat ghyse ghepasseert zijt/noch boven de 8.vadem tZeewaert, ende so ghy daer op quaemt / soo hout u terstont weder op minder gronde als gheseyt is.

Teycken alsmē recht over As Bocas de Palimbon is.

Een smal ysse met veel Clippen eñ rutsen.

Twee bermaninghe van't Riffe.

Waerschouwinghe voor het sandt As Bocas de Palimbon.

Op wat diepten datmen hier ontrent loopen moet.

Sult weten datmen van desen bergh Manopijn af(welcke staet in't eylandt Banca,) loopt nae de monden ofte Inwijcken van Palimbon toe / (die aen d'ander zyde van Samatra ligghen/)n.n.o.ende z.z.w. ende mach wesen in't overloopen vijf mylen weeghs.

Cours van Manopyn na't Eylandt Banca.

Van hier af soo begint de Straet (diemen noemt) van Palimbo. Dese Straet streckt nae het zuydtoosten / hebbende somtyts wat van't oosten/ende by wylen wat van't zuyen/ tot datmender door is Den bergh van Manopijn ghepasseert wesende tot op twee mylen voorby; sult uwen cours nemē naer d'eerste mont ofte Inwijck van Palimbon toe/ met het loot inde hant / te weten / een myl weeghs daer van af heen loopende / ende comende op 5½.vadem diepten/ so en ghenaeckter landt vande monden ofte Inwijcken niet naerder : want zijn altemael ondiepten ende sanden,waer om u vermane onder de vijf en half vadem niet te loopen / ende vande zyde van Banca, en sult over de 8. vadem niet loopen. Doende uwen cours op dese diepten tot op een groote myl voorby de laetste mont vā Palimbon,wesende in dese contreye/ sult nae het landt van Samatra toe loopen / tot op een half myl daer vā af,alhier wesende / so maect het landt een myl recht door uyt een punt, by dese punt comende / sult noch een ander punt recht voor uyt sien / welck mach ligghen van d'eerste punt vier mylen weeghs / ende men loopt van d'een tot d'ander oost zuydt oost / ende west noordt west.

Het begin vā de Straet van Palimbon.

Op wat diepten datmen 't Landt vāde eerste mont vande Straet alwaer aen loopen mach.

Beschryvinge van 2. punte.

Comende soo verde als dit tweede punt/ soo heeftmen een myle weeghs voort aen/ aende selfde Custe een cleyn Revierken ligghen; tusschen desen hoeck ende de Revier looptmen altoos een half myl vande Custe van Samatra af/ met het loot altydts inde handt.

Plaetse vā eē cleyne revier. Van dese Revier tot eene punt 5.mylen verder in et van hanckore eñ ondiepten.

Van dese voorsz. Revier af voortaen / sült vande Custe af wijcken: want zijn van dese

Revier af/ tot een ander punt toe/ (ghelegħen vijf mylen door upt/ altemael bancken ende ondiepten van modder grondt/ daerom sult daer altoos metter loot inde hande seylen/ eñ onder de 5. vadem nae de custe van Samatra niet loopen: want soudt op't drooghe comen.

Beschryvinge van eē hoogh punt van't Eylandt Banca.

Sult op dese diepte loopen tot dat voorsz. punt toe dat door u leyt/ ende recht teghens over dit voorsz. punt/ soo heeft het Eylandt Banca, te weten/ aen d'ander zyde oock een punt ofte hoeck van een hoogh landt/ alwaer het Canael op zyn smalste is. By dese voorsz. punt comende/ sult terstont meer diepten krygħen.

Cours nae't Eylandt Lasapara.

Ghedaente vã Lasapara.

Cours om voor by Lasapara te loopē.

Als ghy by dese voorsz. punt ofte hoeck comt/ soo loopt z.z.o. aen. Dese cours aldus doende tot op het Eylandt van Lasapara, het welck u recht voor upt leyt/ wesende vã desen hoeck ofte punt 9. mylen. Dit Eylandt is cleyn/ van een leegh land/ hebbende daer over al rondtsom drooghtē eñ ondiepten. Als ghy dit comt te sien/ so loopt z. eñ z. ten o. aen/ loopende daer langhs heen tot op 2. mylen nae/ te weten/ aen de zyde vã Samatra, op 6. 7. vadem diepte: want dit is den rechten wegh eñ cours om voorby dit Eylandt te loopen/ ende so ghy vont 10. 12. vadem/ soo keert terstont weder na de Custe van Samatra toe/ soeckē de de 5. vadem/ om te loopen op de 6. eñ 7. vadē diepten; alhier comende/ sult u op desen wegh houden/ latende dit Eylandt van Lasapara aende oost zyde.

Beschryvinge vande rechte diepte van dese vaert.

Als ghy daer begint tusschen in te komen/ so sult zuyen aen loopen/ ende comende met het Eylandt over een/ soo sal u de diepten beghinnen te minderen tot op 5. vadem/ eñ laet u dat niet verdrieten: want is de rechte diepten diemen daer heeft/ eñ als u het Eylandt blyft in't oostē/ so zyt ghy daer recht met over een.

12. mylen van Lasapara noch een Eylandt.

Kenteyckent van't selve.

Een Rif ontrent dees Eylanden.

Van't Eylandt Lasapara, 12. mylen voort aen/ so heeft men eē Eyland (gelegen dicht by't landt van Samatra,) 'twelck maeckt eenē cleynē Inwijck ofte Bay/ heeft tot een kenteycken/ dat die gheboomten van dien hooger zyn/ als die vande Custe/ eñ schynē vol keus te wesen/ men loopt dit Eylandt metter Eylandt van Lasapara, n.n.o. eñ z.z.w. Van welck Eylãdt eē Riffe af loopt/ streckēde 2½. myl 'tzeewaert in/ daer om so ghy daer begheerden nae toe te loopen/ wesende inder nacht/ sult uwē cours zuyen aen doē/ altoos metter loot inde hande/ op 8. eñ 9. vadē diepten/ eñ al ist dat ghy comt op 11. vadē/ en is daer om geen quade cours: maer en sult onder de 7. vadē niet loopen. Als ghy nae u gissinge voor by't Eylandt zyt/ soo sult ghy terstont weder uwen cours nae het landt toe nemen/ sult daer altoos vinden 8. 9. vadem diepte. Comende nae dit Eylandt toe by daegh/ sult daer soo verde tZeewaert af loopen dat ghy alleenlicken die toppen eñ het opperste vande boomē daer van sien muecht/ eñ soo haest alst u blyft in't n.w. soo zyt ghy voorby de Riffe/ soo loopt dan weder nae het landt toe op 8. 9. vadē diepten/ als vorē: wãt den rechten wegh eñ cours is altoos langhs de Custe heen.

Kenteyckenen alsmen verde by het Riffe is.

Waerschouwinghe voor een groote Inwyck.

Een Revier met eē banck vãde selve.

Voor by dit Eylandt voort aē/ so heeft het landt eenen grooten Inwyck/ den welcken ghy schouwē sult/ want het daer altemael ondiepten zyn/ eñ den hoeck van dien nae het zuyē/ heeft eē dicke grode punt lãdts/ dz bovē alle het ander daer ontrēt upt kyckt. Binnen desen voorsz. hoeck/ te weten/ nae den inwyck toe/ is gelegen eē Revier/ vãde welcke een bancke af comt/ streckēde tot op 2. mylen tZeewaert in van 4. vadem diepten/ altemael hart sandt/ te weten/ in dese cōtreye daer ickse ghepasseert hebde, Daerom u noch eens advertere/ die diepten vande 8. eñ 9. vadē niet te laten/ welcke den rechtē cours eñ wegh is, eñ mē loopt van't voorsz. Eylãdt met dese Riffe z.z.w. eñ n.n.o. wesendt inde distãtie 10. mylen.

Cours vande punt vanden inwyck nae 2. Eylandekēs.

Van dit punt vãden Inwyck af tot twee Eylandekens (gelegen aende selfde Custe van Samatra voort aen/) so looptmen op de selfde streeck van n.n.o. eñ z.z.w. ende is inde cours 10. mylen; Op alle desen wegh sult ghy vindē de diepten van 9. 10. ende 11. vadem diepten. Dese Eylandekens zyn ghelegħen verscheyden vande Custe 3. ofte 4. mylen.

Gedaente vã 't landt van Samatra eñ Sunda.

Comende op dese twee Eylandekens/ soo maeckt het land eñ Custe van Samatra eenen dickē crommē rugge/ eñ so't claer weer waer/ sult recht voor u upt comen te sien 2. hooghe landen/ waer van het eene u sal liggē in't z.w. welck is het landt van Samatra, eñ het ander in't zuyen/ 'twelck is het landt van Sunda, van't Eylandt Iava major. Vande voorsz. twee Eylandekens af/ sult altoos uwē wegh nemen langhs desen crommen eñ dickē rugge vandt Custe van Samatra heen/ eñ comende aen den hoeck van dien/ soo begint het landt weder seer leegh te worden/ alsdan so begintmen seer perfect eñ claer die twee voorsz. landen te sien.

Wat wegh datmen nemē sal na Sunda.

Een Canael tusschen Sũda eñ Samatra.

De straet van Sunda.

Tusschen dese twee hooghe landen loopt een Canael ofte doorgaende straet nae buyten tZeewaert in/ te weten/ tusschen het Eylandt Samatra eñ Iava major, welcke ghenaemt wort de Straet van Sunda. Ghepasseert wesende die grode dicke rugghe vande Custe van Samatra, eñ weder by t leege landt comende/ soo en loopt niet verder langhs de Custe heen, Eñ so ghy eē goede en doorgaēde wint hebt/ so wilt terstont dã daer af dwaers overloopen/ nemende uwen cours z.z.o. aen nae't hooghe lande van Sunda toe/ te weten/ aende z.o. zyde van een punt ofte hoeck die't landt aldaer heeft/ by de welcke langhs heen is den wegh nae Sunda toe/ daer om advertere u/ hebbende eenē goeden doorgaēde wint dwers over te loopen: want soo u de wint begonste te stillen ter halver weghen/ hebbende 'tgheтy met u/ sout vande stroomen nae het Canael toe ghedreven worden/ 'twelcke eenen quaden cours is: want de minste diepte van't Canael zyn 40. vadem eñ meer/ ende de stroomen eñ ghetyden loopen daer seer geweldigh/ so wel upt als in/ eñ so ghy 'tselve daer binnen in settet/ als de stroomen upt loopen/ wesende met eenen noordt oosten ofte oosten wint/ soo soudt ghy die baren ende golven vande Zee soo hol ende verbolghen hebben/ datter gheen Cabels sterck ghenoech soudt wesen om teghen te houden/ ende souden u met ghewelt nae buyten toe dryven/ dat u een groote moeyte soude ghev en. Ick doe u dese vermaninghe/ om oorsake dat ick het selfs soo bevonden hebde/ daer binnen in comende/ door quade gissinghe die wy ghemaeckt hadden/ in't dwers overloopen nae het hooghe landt/ (ghelegħen aende zuydt zyde van Sunda) toe/ eñ deden onsen cours recht op het midden vã dien: maer de stroomē dreven ons derwaerts heen/ sonder dz wy't eēs gewaer wordē/ daerom u waerschouwe/ datmē daer op aē loopt met de cours van z.o. want het gene dat ghy meer nae het oosten loopt/ sult ghy in minder diepten hebben om te ankeren/ soo u de wint quam te stillen/ eñ is een suyvere grondt.

Cours nae Sunda.

Waerschouwinghe om met een doorgaende wint dwers over te loopen.

Desghelijcks voor't Canael, die seer perijckeleus is. Diepte van het selbe Canael.

Oorsake waer om dat een Stiereman in dese Canael verballen was.

Comende

Beschrijvinge van een groot Eylandt.

Comende by't voorschreven landt sult terstont comen te sien/ te weten daer dicht by heẽ een groot ende vlack Eylandt/ vol gheboomten/ met veel gebergthẽ/ hebbende t'Zeewaert daer van af naert n. o. een ander vlack Eylandt;

Naer't n. o. noch een Eylandt.

Van hier af tot de Haven van Sunda, mach wesen ontrent 4. mylen/ sult uwẽ cours doen naer d'Haven toe/ langes 't Eylande (dat aende Custe leyt) heen/ t'Zeewaert daer van af tot op een half myl; want is daer over al langes heen suyver ende schoon/ van 6, 7, vadem diep/ sulter also langhes heen loopen tot het eynde van dien/ aldaer wesende sult comẽ te sien tot op een myl weeghs naert zuydoost/

Beschrijvinge van een kleyn Eylandeken.

een cleyn Eylandeken vol geboomten/ 'twelcke sult laten aende zyde vant zuydoosten/ daer binnen heen loopende te weten/ recht op eenẽ spitsigen hoogen Bergh (die binnen int landt staet) aen/ ende als ghy begint te ghenaken/ so

Gedaente vãde woonninge van Sunda.

sult terstont de woonninghen vande Stede comen te sien/ welcke is gheleghen langhs de strant heen/ sultet setten op 4. ofte 3. vadem naer u beliefte/ is altemael modder gront.

Coursen om door een Canael nae de Haven te loopen.

So ghy begheert te loopen naer de Haven toe door een Canael ('twelcke loopt tusschen 't groote Eylandt eñ 'thooghe landt van Sunda heen) moechtet wel doen/ altoos langhes 'tlandt heen loopende/ tot dat ghy byde havẽ comt: want sult het voorschreven Eylandt/ eñ noch ander 6. cleyne Eylanden (die wat voorder aen staen) t'Zeewaert laten: maer en sulter niet meer als 2 ½. vadem diepten hebben/ van steenighe gront/ waerom de buyten om wegh alder best is/ als voren/ etc.

Dat 26. Capittel.

De route ofte die Coursen vande Havẽ van Bantam af, tot die Havẽ van Calapa, diemen noemt Sunda Calapa, beyde Havẽs gheleghen aende noordtzyde van't Eylandt Iava major.

Cours van Bantam na Calapa.

Seylende uyt de Haven van Bantam naer Sunda Calapa, sult uwen cours nemen tusschen 't Eylandeñ eñ 't Eylandt (ghelegen tegen over den krommen hoeck) door/ om dieswille dat de stroomẽ naert Canael ofte Straet toe loopen/ seylende ontrent een schuet vã een stuck geschuts/ van alle d'Eylanden af daer langhes heen:

Diepten ontrent de Eylanden.

want isser over al suyver ende schoon van 5. 6. vadem diepten/ modder gront/ uytermits datter (vandẽ hoeck vande bocht/ ofte den krommẽ hoeck) een groote bancke ofte drooghte af

Een groote Bancke vande krommen hoeck af loopende.

streckt. Desen hoeck om wesende/ sult gaẽ loopen op 6. 7. vadem diepten/ tot een goede myl daer van af: want van desen krommen hoeck af/ tot eenen anderen (diemen daer naer aen't selfde landt heeft/) ist altemael banckachtigh ende ondiep van sanden/ ende t'Zeewaert van

Plaets van t'Eylandt Pulo Tunda/ met eenen heelen reghel Eylanden.

dese punt af/ leyt een langhwerpigh Eyland/ ghenaemt Pulo Tunda, ende 3. ofte 4. mylen oostwaert daer van af/ streckt eenen gheheelen regel Eylanden/ onder groote eñ kleyne/ welcke altemael op de selfde streckinghe heen ligghen, 't eynde van dese Eylanden ('twelcke zyn 4. Eylanden by een/ te weten/ een groot ende drie cleyne) zyn aenden ander ghehecht met

Diepten ontrent dese Eylanden.

Riffen/ ende sult dicht langes dese Riffen heen 24. ende 25. vadem diepten vinden/ sult alle dese Eylanden (die op desen reghel heen strecken) laten t'Zeewaert van u af.

Gelegentheyt vande krommen hoeck tot Calapa toe.

Van de voorsz. punt ghenaemt den krommen hoeck af/ so streckt alle de custe tot Calapa toe oost aen/ eñ heeft wat van o. ten z. sulter langes heen loopen op de 7. eñ 8. vadẽ dieptẽ: want so ghy verder t'Zeewaert in waert/ soo loopen de stroomen te seer naer de Straet ofte 't Canael (dat tusschen Iava eñ Samatra naer buyten is loopende) toe/ 'twelcke u tegens is/ ende is van veel diepten;

Vier mylen vandẽ krommen hoeck een punt lants/ eñ daer tege over een Eylandt.

Vier mylen vanden krommen hoeck ofte punt voorzaen/ so heeft de custe een ander punt landts/ alwaer recht tegẽs over/ te weten/ een myl t'Zeewaert daer van af/ is gheleghen een ront Eylandt/ en sult tusschen dit Eylandt eñ 'tlandt niet door loopen: want is over al seer ondiep/ eñ steenighe

Waerschouwinghe niet door niet te loopen.

gront, daer loopen alleenlijcken cleyne Fusten door/ sult een half myl t'Zeewaert daer van af loopẽ: want is daer langhes heen altemael steen. Een cleyne myl weeghs voorby dit Eyland/ heeftmẽ eẽ ander lanck Eylandt/ eñ dan noch wat voorder aen/ te wetẽ daer dicht by/

Beschrijvinge van verscheyden Eylandẽ.

leyt noch een ander cleyn Eylandt, Vã dese 2. Eylandẽ af een myl weeghs z. o. waert aẽ/ te wetẽ dicht by't lande/ liggẽ noch 2. ander Eylandẽ, tusschen die boven genoẽde Eylandẽ eñ dese twee Eylanden heen/ heeftmen een Canael van 6. 7. vadẽ diepten; daer door loopende/ sult altoos d'Eylanden van ter Zee-waert aldernaest loopen/ ende so ghy daer niet en begheert door te passeren/ so loopter buyten om t'Zeewaert daer vã af/ al waer sult vindẽ 12. 13. 15. vadem diepten.

Diepten buyten om de Eylanden.

Van dit lanck Eylãde afn. aen/ voleynden d'Eylanden vã ter Zeewaert/ die de Riffen hebben/ als gheseyt is/ eñ maken een mont ofte open van een Canael vã eẽ groote myl weeghs, sult alhier d'Eylandẽ die nae't landt liggen aldernaest loopẽ; want loopẽde by d'Eylandẽ vã die't Zeewaerts in

Waerschouwinge vande Riffen byde Eylanden, etc.

liggen/ sout terstont de Riffen comen te siẽ/ die van sant eñ oock van steẽ zyn/ welcmẽ 'tmeestendeel mettet legh water ontdeckt siet.

Ghepasseert wesende het langhe Eylandt/ ende 'tander datter een schuet vã een stuck geschuts voorby leydt/ als oock die tweede die voorder aen ligghen/ ende 'tland vande Custe die de punt heeft/ so heeftmen wat voorby dese punt/ noch ander vier Eylanden ligghen/

Gelegentheyt van vier Eylanden.

tusschen welcke ende 'tlandt men gants niet passerẽ en mach/ eñ een cleyne myl oostwaert aen/ zyn ghelegen noch ander vier Eylanden/ te weten/ twee ende twee op de ry; op 't eynde

Beschrijvinge van vier Eylandẽ met een drooghtẽ.

van dese 4. Eylanden t'Zeewaert in/ leyt een witte sant drooghte die altoos ontdeckt leyt; alle dese ghementioneerde Eylanden sult ghy laten aende rechter hant/ te weten aende zyde van't landt, Wesende aende zuydzyde voorby dese witte sandt drooghte/ sult komen te sien binnen int landt twee hooghe bergen/ welcke ligghen oost ende west vanden anderen verscheyden/ eñ aende voet vanden bergh int oosten/ is gheleghen de Haven van Calapa, alwaer ghy't setten sult.

Gedaente vãde Havẽ van Calapa.

Coursen om inde Haven te loopen.

Als ghy binnen in de Haven wilt loopen/ de voorsz. drooghten eñ dan noch tẽ Eylandt dat van daer naert landt toe leyt/ voorby wesende/ so sullen u blyven int zuydoosten 4. Eylanden die nae't land toe strecken/ eñ noch een ander dicht by't lande/ so sult u wachten van een sant drooghte/ gelegen int noordtoosten/

Waerschouwinghe voor een sandt drooghte.

seer dicht vande Haven af/ welckmen altoos sien mach/ wort vande vloet wegh ghespoelt alst hoogh water is/ sult naer dese Eylanden toe loopen/ welcke zyn gheleghen t'Zeewaert vande Haven af/ wesende by daegh om die voorsz. drooghten te schouwen/ etc.

Dat 27. Capittel.

De route ofte die Coursen van't Eyland Pulo Tymon af, naer de Haven van Sunda toe int Eylandt Iava Mayor.

Cours van Pulo Tymon nae't Eyland Binton.

Van't Eyland Pulo Tymon af / looptmen naer't Eylandt Binton toe / (te weten / naer een punt landts die van't selfde Eylandt aldermeest oostwaert in Zee uyt comt) z. z. o. ende n. n. west; dicht by dese punt zijn gheleghen sommighe Riffen van cleyne Rudsen ende Clippen / en heeft aende noordzyde van dese punt een opé ofte mont ligghen / inde welcke gheleghen is een groot Eylandeken van twee berghen / ende een dal int middē / ende langhs dese punt / minder als een half myl van landt / heeftmen 8. vadem diepten / van vlacke ende suyvere sant gront / ende en heeft anders gheen vuylicheyt / als die Steen-clippen ende Rudsen / die dicht langhs 'tlandt heen ligghen.

Plaets van sommighe Clippen ende Rudsen.

Van een Eylandeken met twee berghen.

Van dese voorseyde punt van't Eylandt Binton af / naer die z. ooster punt van't Eylandt Pulo Panjon toe / (welcke een Eylandeken t'Zeewaert daer van af heeft) looptmen zuydtoost ende n. w / ende z. o. ten o. ende n. w. ten w / tusschen dit Eylandt Pulo Panjon ende 't Eylandt Binton leyt een open / twelcke te middewegen twee vlacke cleyne Eylandekens heeft ligghen / staende vol gheboomten / ende somen Pulo Panjon niet en mach passeren aende oostzyde / so machmen daer binnen door daer langhs op heen loopen / heeftet 5. ende 6. vadem diepten van goede gront / ende hebter nieuwers af te vreesen / dā van dat ghy voor ooghen siet.

Tusschē Pulo Panjon ende t'Eylandt Binton liggē 2. Eylādekēs.

Diepte tusschen beyden.

Dit Eyland Pulo Panjon is gelegen dicht by't Eylandt Binton, ende soo 't ghebuerde datmen hem so dicht by't landt vont / datmen daer aēde zyde van ter Zeewaert niet voorby en mocht / soo salmen loopen naer den hoeck van't noordtwesten toe / alwaer een ront Eylandeken leydt / 'twelcke ghy sult laten aende zyde van t'Eylandt / tusschen dat eñ 't Eyland niet loopende / dā daer duptē om dicht by heē: want isser schoon / loopende alsoo van binnen langhs 't Eylandt heen als ghesept is, Aende zuydtooster hoeck van dit Eylandt Panjon, zijn gheleghen dicht by't landt veel Eylandekens ende Clippen / ende twee mylē zuydtoost daer van af / is gheleghen een rondt Eylandt vol gheboomten, sult tusschen dese twee Eylanden door loopē / naer't Eylandt vā Lynga toe / 'twelcke een schoone suyvere wegh eñ Zee is / ende soomen hem vont voorby dese voorsz. mont ofte open / so salmen dupten 't Eylandt om loopen: (want isser schoon) zynen wegh voortaen; Van dit ront Eylandeken af twee mylen naert zuyden toe / leyt een Riffe vā steē / vande lenghte van een schuet van een Goteling / ende heeft maer een Rudse die ontdeckt is / doch men siet het water ofte die Zee op de reste breken / waer van u sult wachten.

Aende z. o. zyde vā Pulo Panjon liggē veel Eylandē ende Clippen.

Cours om na 't Eylandt Lynga toe te loopen.

2. mylē vant Eylandt Lynga moetmen een Steen riff schouwen.

Van dit Eylandt af naer 't eynde vāde Eylanden van't landt van Lynga, (gelegen dicht aende oostzyde van't selfde Eyland /) sult uwē cours doen z. ende z. ten o. aen / ende dupten om loopende z. aen / altoos langhs d'Eylanden heen / die u altesamen sullen blyven aende zyde vant westen.

Hoemen den Cours langs eñ om d'Eylanden houdē moet / mitsdes verclaringe vā sommighe merckelijcke Eylanden.

Soo wanneer ghy twaelf mylen ghesepst hebt / so sult ghy recht voor uyt comen te sien / te wetē aende zyde vant zuyd westē / een cleyn ront Eylandt / liggende wat te Zeewaert van d'ander verscheyden / welck Eylandt by naer een gelijckenis heeft van't Eyland Das Iarras gheleghen by Malacca, ende alcermen daer op 4. mylen naer by comt / soo sult ghy comen te sien twee andere cleyne ronde Eylandekens / liggende langhs 'tlandt heen verscheydē vanden anderen / evenwel niet te veel.

Als ghy so verde zyt alst eerste ront Eylād / wesende claer weer / so sult ghy 'thooge landt van't Eylandt Lynga comen te sien / w. z. w. van u ligghende / te weten / boven over d'Eylandē (daer ghy langhs heen loopt) heē / welcke altesamen zyn van leeghe hueveln en dalen / sult aldus langhs d'Eylanden heen loopen, Comende tot op drie mylē voor by't ront Eylandt / sult comen te sien wat verscheyden vant landt af / een cleyn Eylandekē / ('twelcke hem int eerste ghesicht verthoont als 2. Clippen) ende 'tlandt heeft alhier eenē hoeck streckende van daer af innewaerts aen / makende eenen Inwyck (A Enseada de Linga genaēt) als ghy so verde zyt als dit cleyn Eylandekē / so sult comen te sien int west noordtwestē / het hooghe landt van Lynga, 'twelcke maeckt de verthooninghe van twee hooge Rootsen ofte Berghen / ligghende verscheyden vanden anderen, welcke strecken n. ende zuyden / ende die van't n. heeft twee spitsen / makende 'tfatsoen van Hase ooren / ende sult int westē een ander landt sien / 'twelcke maeckt eenen crommen hooghen rugghe / op wylen wat afdalende.

Waer eñ wanneermen het eylandt Lynga sien mach.

Gedaente der Landen / eñ vā den Inwyck Enseada de Linga.

Gedaente hoe hem 'thooghe landt van Lynga verthoont.

Op alle desen wegh tot het voorsz. ront Eyland toe / sult vinden vande 17. tot 18. vadem diepten / van harde ende schoone gront / te weten / tot by desen hoeck ofte eyndt vande Eylanden toe / ende daer voorby sult 28. vadem diepten hebben; Comende voorby desen hoeck (daer ghy't landt ontdeckt / 'twelcke naert w. z. w. streckt) om te loopen naer Pulo Pon toe / ('twelcke is een Eylandt / ghelegen vant landt van Lynga 8. mylen / hebbende vande noordzyde twee kleyne Eylandekens; ende alsmen daer aende zyde vant noordtoosten af is / soo schijnet rondt te wesen / met eenen spitsighen bergh int midden, ende vande zuydtoost zyde maecktet de verthooninghe van twee bergen met een dal int midden / ghelyck het in effecte is / so wint dan z. z. w. aen loopen, wesende vāde voorsz. hoeck drie ofte 4. mylen voortaen / sult dit eylandt van Pulo Pon terstondt voor uyt sien liggen, op dit eylandt heeftmē versch water / eñ 'tisser rontom schoon / als ghy't int gesichte cryght / so sulter na toe loopē / te wetē op de w. zyde aen / sult een half myl daer vā af vindē de dieptē vā 15. vadē, by dit eyland wesende / so loopt z. eñ z. tē o. aē op welcke cours sult comen te sien den Bergh van Manopijn, gheleghen op den hoeck vant eylandt Banca, alwaer de Straet van Palimbon zyn beginsel heeft / ende die seven eylanden diemen heet Pulo Tayo, sullen u blyven aende zyde vant zuydtoosten / welcke zyn gheleghen van Pulo Pon af 7. mylen, comen op dese wegh vint de diepten van over de 10. vadem / so isenen aende oostzyde / eñ hebbende 10. vadem / so ismen van Banca 6. ofte 7. mylen / ende comende op 8. vadem / so en salt niet lange toeven / oft ghy sult het landt van Samatra comen te sien / soo haest als ghy int ghesicht van Manopijn zyt / so loopter tot op 2. mylē naer toe / eer dat ghy de Straet ofte t'Cannael in loopt / doende op dese manier uwen cours naer de monden ofte inwijcken van Palimbon, naer de Custe van Samatra toe / u wachtende van eenen grooten

Vande streckingen dieptē eñ gronden nae Lynga.

Pulo Pon leyt 8. mylen van Lynga / eñ van de merckē eñ aphoeningē des selfs ven.

Versch water aen't Eylandt Pulo Pon.

De Straet vā Palimbon begint aenden hoeck van Banca / by den Bergh Manopijn.

Hoemē by dē dieptē verstaet ean waer ontrent zyn.

Hoeck 't Canael van Samatra inloopt ende de mondt van Palimbon schuylwen innet.

inwijck/gheleghen naert noordwesten vande monden van Palimbon af/ aende selfde Custe van Samatra, de welcke een seer groote Haven ende inkomste heeft /soo datter veel schepen met bedroghen zijn ghewecst / die daer in liepen/ en heeft gheen ondiepten, sult terstont comen te sien (soo ghy langhs de Custe heen loopt) dat het landt van dien z.z.w. aen streckt, Van hier af voortaē so doetmen die Coursen ende Navigatie naer Sunda toe / ghelijck als wy die op de voyage ende beschrijptie van Malacca naer Sunda ende Iava verclaert hebbē/ waerom niet noodigh is hier weder te verhalen.

Dat 28. Capittel.

De routte ende Coursen langhs de Custe vā Samatra heen, te weten vande buyte zyde, beginnende van't uyterste eyndt, gheleghen op 5. graden, aende noordtzyde vanden Æquinoctiael, tot die Straet van Sunda van't Eylandt Iava major toe, met alle die gheleghentheyt van dien.

Gelegenthedē der Landouwen inwijcke eñ bayen lāghs de Custe van Samatra.

In den eersten wesende byden uytersten hoeck ofte 'teynde vant Eyland Samatra, te wetē/ vande buytē zyde/ so looptmen langhs de Custe zuyen aen/ is van een seer hooghe eñ lustighe Landouwe t'aensien/ niet veel groote Inwijcken ende Bayen langhs de Custe heen.

Vande droochten ghenaemt Os Baixos de Tristan de Tayde/ ende hoemē die ontsegghen moet.

Van desen eersten ende uytersten hoeck (genaemt van Achein) 12. mylen voortaen / tot eenen anderen hoeck (die t'Zeewaert in steect) looptmen de custe zuyen langhs heen/ eñ van daer tot die drooghten ghenaemt Os Baixos de Tristan de Tayde (dat is de drooghten vā Tristan de Tayde) looptmen de Custe z.o. eñ z. o. ten z. aen/ ende is inde cours 50. mylen; byde Eylanden van Tristan de Tayde, heeftmen veel drooghten ende ondieptē daer rontom heen ligghen/ te weten aende zyden vant westen/ noordtwesten/ ende noorden met veel Eylandekens ende Clippen vande selfde zyde; Dese voorsz. eylandē willen wat gelijckenisse hebbē met d'Eylandē vā Pulo Sambilon, gelegen aende Custe van Malacca, t'Zeewaert van dese Eylanden van Tristan de Tayde af/

Hoe de 2. gout Eylanden eñ de Straet van Sunda gheleghen zijn.

zijn ghelegen twee Eylanden genaemt Ylhas Douro, dat is de gout Eylandē/ waer van het naeste 10. ofte 12. mylen daer van af leyt / eñ 'tander noch 12. ofte 13. mylē vorder t'Zeewaert in / ligghen op de hooghte van 2. ende anderhalf graden/ aende noordtzyde vanden Æquinoctiael, van daer af looptmen naer de Straet van Sunda toe/ hebbende veel Eylanden daer langhs heen ligghen/ te weten/ inden eersten so heeftmen drie Eylanden/ gheleghen op de hooghte van anderhalf graedt/ aende zuydtzyde vandē Æquinoctiael, oost eñ west

Ontrent de Custe vā Samatra moetmen om de stercke stroomen vā C. das Correntes dicht langhs de custe seylē.

van dese Eylanden leyt eenē hoeck aende custe van Samatra, genaemt Cabo das Correntes, (dat is den hoeck vande stroomē) om dies wille dat de stroomē alhier seer sterc naer 't zuydwesten loopen/ waerom men anders geen remedie en heeft/ dan dicht langhs de Custe heē te loopen.

Eysch van noodighe voorsichtichz int seylen naer de Straet van Sunda.

Somen begeert te loopen naer die Straet van Sunda, so moetmen goede opsicht hebbē: want men heeft langhs dese Custe so veel eylanden datse ontelbaer zijn, Van d'Eylanden van Tristan de Tayde, tot die eylanden van Manancabo zijn ontrent 100. mylen/ eñ men loopt de Custe n. w. ende z. oost/ eñ heeft wat van n. w. ten n. ende z. o. ten zuyden/ sult tusschen d'Eylanden As Ylhas Douro eñ 'tlandt heen loopen, op welcke cours sult comen tot aendē hoeck O Cabo das Correntes, welcke seer hoogh is steeckende buyten alle 'tander land t'Zeewaert in: en naer en wilt de punt niet te dicht ghenaken: want daer drooghten ende Clippen van af steken, desen hoeck is gelegen op 1½. graden aende zuydtzyde vandē Æquinoctiael.

Ghedaente eñ latitude vā C. das Corētes.

Ick en verhale alhier anders geen teyckenen ofte kennisse van dese custe van Samatra, om dies wille dat my de stroomen t'Zeewaert in drevē/ buyten alle dese Eylanden om/ ende en konsten niet beter doen / als te loopen tot by het Eylandt ghenaempt Ylha Douro de Manancabo, dat is het goude Eylandt van Manancabo, quamē daer op aen / aende zyde vande Zee/ daer vier ofte vijf daghen by heen loopende; is een seer hoogh ende schoon Eylandt int ghesicht/ so datmen bescheydelijcken ghenoegh sien ende kennen mach dattet gout heeft, is altemael van een steyl afghebiet land langhs de Zeekant heē/ heeft ontrent 10. ofte 12. mylen inde lenckte; men loopt het noordē ende zuyden / ende heeft wat van noorden ten westen ende z. ten. o. Heeft vande zyde vande Zee vijf ofte ses Eylanden liggen/ ontrent een myl ofte anderhalf verscheyden van't landt/ op de hooghte van 3. graden, t'welcke is de hooghte die icker ghevonden hebbe, en ach liggen verscheyden vant vaste landt van Samatra 8. ofte 9. mylen, De Rebier van Manancabo, ghelegen aent landt van Samatra, hier tegens over dunckt my een seer groote Revier te wesen: want schiet eenen grooten stroom van hem/ met veel dryf-hout ende ander vuylicheydt / en dat wel 10. ofte 12. mylen t'Zeewaert in.

Verclaringhe hoe de stercke stroomen ons afdronghē naer gout Eylande van Manancabo/ end vant des selfden gelegenheyt.

De beste teyckenen eñ kennisse die wy vonden van dese custe van Samatra, is dese/ te weten/ datmen de custe nimmermeer en moet laten uyt het ghesicht / dan daer altoos langhs heen loopen: want men sal op dese cours aent Eylandt Ylha Douro aen comen/ op schaers 3. ende 3½. graden, Doe dese vermaninge op dat ghy u niet en betrout op t loopen vande stroomen, die naert zuydtwesten trecken / als ghesept is.

Aenwijs der beste kenteyckēs op de custe vā Samatra/ met waerschouwingh datmen op't loopen vande stroomen niet mach betrouwen.

Van't Eylandt Ylha Douro, ofte 'tgoude Eylandt af / looptmen naer de Straet van Sunda toe/ z. o. ende z. o. ten z. aen/ ende wat voordy 'tgoude Eylandt zijn ghelegen twee eylanden / welcke strecken noorden eñ zuyden d'een met d'ander/ op de selfde streckinge van tgoude Eylande/ ontrent vijf ofte ses mylen weeghs. Een nu te loopen naer de mont ofte enkomste vande straet van Sunda, so en wilt de Custe vant vaste land niet verlaten/ altoos met goet opsicht van d'Eylanden eñ Clippen diemen daer seer veel voor uyt heeft liggen/ so datmen niet en weet waermen de mont vande Straet vinden sal / dan alleenlijcken by dē kennisse van d'Eylandē/ t'welcke is een hooch Eylandeken/ gheleghen recht tegens over een punt landts van Samatra, te weten aende n. zyde daer van af, dit vaste land van Samatra voleyndicht alhier daer het die straet (mettet Eylandt Iava major) maeckt/ heeft aende n. w. zyde van dese Custe twee ofte drie eylandekens / ontrent een myl vant lande ghelegen/ ende op't eylandekē dat aldernaest aent landt leydt worden eens een schip met Fransoysen ghevangen/ waer van het geschut de Coninck van't

Coursen/ merckē/ Clippē / met ander noodighe opsichtē der passagien vant gout Eylande na de Straet van Sunda.

Een schip met Fransoysen gevangen genomen op eē Eylandt by de Straet van Samatra.

van't Eylandt Banda en die van Calapa ghelegen, ende een myl vant landt af zuyden aen/ leyt dat Eylandeken / welcke eenen hooghen top ofte spitsighen Bergh heeft/ als geseyt is; Aende noordtzyde van desen spitsighen bergh ofte Eylandeken/ zyn ghelegen 4. Eylanden/ waer vā het een seer hoogh is/strecken noordtoost en zuydwest liggen wat voorder daer vā af/te weten / bijde dese voorsz. Eylandekens/ dicht bijden hoeck aende zyde vant noordtoosten/ tusschen alle dese Eylandekens en 'tland heeftmen eenen grooten Inwyck/ van veel ondiepten ende verborgen Clippen onder 't water liggen / waer van etlijcke ontdeckt zyn/ en latet u niet bedrieghen om door desen inwyck te loopen / ten waer met een Fuste ofte seer cleyn Schip : want is beter te loopen naer't Eylandt ghelegen aende zuydtzyde daer van/ langhs de punt van dien hee/ van welcke niet vreesen en dorst : want en heeft niet dat u beschadighen can/ sult terstont voor u uyt comē te sien oost noordtoost aen een punt landts/ gheleghen aende zyde vant noordoosten/ ende schijnt twee ofte drie Eylandekens aēde punt te hebben.

Waerschouwinge voor de pericülen der verborghen Clippen ende ondiepte des inwyckx tusschen de Eylanden.

Langhs dese voorsz. punt heen / soo heeftmē de mont ofte inkomste vande Straet van Sunda, daerinen door moet loopen/ dese punt streckt noorden ende zuyden / hebbende uit u. eenen hooghen huevel / wesende de zuydtzyde het eynde vant selfde landt.

Gelegentheyt ende gedaente der Straete en des Eylandes Sunda.

Dicht bijde mont vande Straet salmē tot een beter teycken comen te sien/ te weten naert noordtoosten/ een lanckwerpigh Eylandt/ en naert zuydtoosten een hoogh landt / 't welck landt is gheleghen boven Bantam, een haven int Eylandt Iava, alwaer de Portugesen de Peper gaen laden/ die daer int selfde Eylande wast ende vergadert wordt , achter 't voorsz. hooghe landt is gheleghen die stede van Bantam.

Haven int Eylandt Java waer de Portugesen den Peper des selfden landts laden.

Al eer dat ghy comt by dit voorsz. land dat bovē Bantam leyt/ so sult ghy int oost noordtoosten comen te sien twee ofte drie Eylandekens / ende soo ghy begheert naer Bantam te loopen/so moecht wel tusschen dese Eylandekens door loopen.

Kenwyss hoemen voorders bericht nae Bantam seylē mach.

Vermane u wederom van't Eylandeken gheleghen inde mont van't Cannael ofte die Straet vā Sunda, hier voren geroert/ 't welcmen tot een kennisse ende teyckē heeft/ wesende seer hoogh ende diep daer by/ ende heeft die Nee/ dat als ghy de punt ofte eerstē hoeck om zijt /so moechtet ancheren op 20. ende 25. vadem diepten/ naer't u te pas comt/ uytghenomen dicht by't landt/ alwaer veel witte steenē ende Ruysen liggen/ en wat meer t'Zeewaert ist altemael modder / op 20. ende 25. vadem seer goede gronte/ sult u best doen die anckeren naer't landt toe wel te vertuyen en te versekeren: wāt mē daer seer stercke buyen van overt lande crijght, Dit hoogh Eylandeken ofte spitsighen top is ghelegen op de hooghte van 5 ½. graden: want hebbe alhier dickwils die hooghte vande Son ghenomen en ghepeylt/ daer geanckert wesende; Op de selfde hooghte leydt van ghelijcken de mont ofte inganck vant 't Canael ofte die Straet van Sunda.

Kenwyss der plaetsen ende diepten daermen inde mōt der Straten van Sunda seylen en ancheren mach.

Men heeft dese naevolghende Eylanden t'Zeewaert/ alsmen naer de mont ofte incomste vande straet toeloopt/ te wetē/ d'eerste Eylanden zijn ghelegen naert westen t'Zeewaert in/ vande voorsz. spitsighen top ofte 't hooghe Eylandeken af / ende naert west zuydtwesten ses ofte seven mylen weeghs/ heeftmen eenen gantschen regel Eylandē met sommige Clippen daer ontrent ligghen /ende naert zuyden ander ses ofte seven mylen/ liggē andere hooghe ende groote Eylanden/ als oock mede int zuydtwesten daer van zijn ander Eylanden, tusschen alle dese Eylanden in/ heeftmen veel Cannalen / welcke so smal tusschen den anderen door loopen/ datmen daer in verwert om weer uyt te raken, Het beste Cannael om door te loopen/ hebbe ghevonden by de voorsz. hooghen top ofte 't spitsighe Eylandeken heen / te weten aende zuydoost zyde/ streckende noordtoost en zuydtwest, in alle dese Canalen en hebt onders niet te vreesen / dan dat ghy voor ooghen siet/ etc.

De mont der Straten van Sunda als oock het hooge spits liggende Eylandeken liggen op 5. en half graed.

Verhael van verscheyden Eylandē ende Clippē/ welcke op bysonder strecken nae de Straet van Sunda passeert.

Veel smalle Canalen tusschen d'Eylāden daerinen in verdwaelt/ mitsgaders een aenwijs van den rechtē en bestē Cannel.

Dat 29, Capittel.

Om te seylē van Calapa uyt het Eylandt Iava major naer China toe, met alle die Coursen ende streckinghe vande selfde Navigatie int particulier verclaert.

Seylende uyt die Haven van Calapa, sult loopen naer een Eylandeken gelegen naer de punt van Caravon toe/ (te weten 't naeste aen't landt) waermede sult terstont comen te sien twee hoecken van sant-duynen/ welcke naer d' Eylandekēs van te Zeewaert toe strecken / als u de selfde aende rechter hant blyven /so moecht ghy tusschen d'Eylanden in comen loopen/ te weten/ doort Cannael daer u de wint best plaets toe gheeft: want zijn altemael schoone en suyvere gronden, Dese Eylanden ghepasseert wesende sult langhs de Custe heen loopē/ naer de punt ofte hoeck van Caravon toe / welcke is oostwaert aen/ streckende ontrent derdehalf ofte drie mylen weechs/ om van daer uwen cours dwers over te nemen naert Eyland van Lusepara toe.

Besluyt der Coursen/ passagien/ kenteekenen/ ende gelegentheyt van Calapa nae't Eyland van Lusepara.

Sult weten datmen van dese punt vā Caravon af/ (welcke is gheleghen aende selfde Custe van Iava) loopt naert Eylandt vā Lusepara ofte Lasapara toe/ noorden en zuyden/ ende heeft wat van noorden ten westen / ende zuyden ten oosten/ en is inde cours 50. mylen; Men doet dese cours aldus, om dies wille dat d'ooste endt oost zuydooste windē in dese contreye alsdan beginnen te waeyen/ te weten/ so haest als de Mey-maent aen comt , van ghelijcken so beginnen alsdan de waterē en stroomen te loopen/ met die Monson vant jaer (dat is die Conjunctie ende tijt vande besette winden) naer die Straet van Sunda toe/ te weten/ naert Canael van Lanpon genaemt/ 't welcke begint vande mont af / ende streckt tot eenen dicken hoeck ende inwyck met een Riffe we/ gheleghen aende Custe van Samatra, ontrent 18. ofte 19. mylen van Lusepara af/ wesende inde contreye boven verhaelt / bijde punt ofte hoeck van Caravon, (welcke ghelegen is drie mylen vande Haven van Calapa af) sult uwē cours nemen noordt de noordtoost aen/ 8. ofte 9. mylen weeghs / waermede sult comen te sien een ront Eylandt/ 't welcke u sal blyven aende zyde vant landt van Sunda ofte Iava, voorby dit Eylandt wesende sult westwaert daer van af/ eenen gheheelen reghel Eylanden sien / die altesamen noorden ende zuyden aenstrecken/ tot voorby de contreye vande mont vande Straet van Sunda, by dit voorsz. rondt Eylandt sult grondt vinden op 20. vadem diepten/ op welcke diepten sult uwen cours nemē noorden

Op wat tijt int jaer datmē na de Straten van Sunda oft den Canael vā Lanpon seylt/ oock hoe de passagien gelegen zijn/ ende wat men gewinnen.

noorden ende noorden ten westen aen / waermede altoos sult bywden int gesicht vande boden gemeentioneerde Eylanden / tot het eynde van dien / altoos met die voorseyde diepte van 20. vadem. Als ghy dese Eylanden beghint te verkiesen uyt het ghesicht / daer voor by wesende / soo sult terstont op de 14. ende 13. vadem comen / ende op de 13. vadem wesende / sult de selfde cours van noordē ende noorden ten oosten aen loopen / tot dat ghy naer u gissinghe 't Eylandt van Lusepara op 15. ofte 16. mylen naer zyt / op dese contreye comēde / so loopt terstont bywesichen op de streeck van noorden aen / alhier sal u de diepten beginnē te minderen tot op 11. vadem / 'twelcke eenen goeden cours is: want op meer diepten loopēde / sout buyten Lusepara om loopen / Seyende aldus noorden aen als geseyt is op 11. vadem diepten / so hebt ghy den rechten cours tot dat ghy comt op de diepten van 9. vadem / aldaer wesende so siet voor u uyt: want en sult niet langhe loopen / ofte ghy sult het Eyland van Lusepara comen te sien / 'twelcke hem sal opdoen ghelyck twee cleyne huevelen / streckende oost ende west metten anderen / wesende die van't oosten grooter als d'ander; op alle dese voorseyde wegh / hebbe inde Mey-maent gevondē ooste ende oost zuydooste winden / als boven gheroert is / ende naer dat die ghetyden van't water / windē / ende stroomen zyn / sult u reguleren / in sulcker voegē dat ghy altoos in uwē cours noorden behout: want dit is den rechtē cours ende wegh / te weten / vande punt ofte hoeck van Caravon af / tot het Eylandt Lusepara toe / ende so ghy later t'seyl ginckt / hebbende de winden ruymer / sonder eenigh abatement ofte afslagh / sult uwen cours recht noorden doen: want is seer periculeus buytē 't Eylandt van Lusepara om te loopē daerom sult uwen wegh nemen / in voeghen dat u 't selfde Eylandt aende oost zyde blyft / om dies wille datmen van Lusepara 12. mylen oost af een ander Eylande heeft / 'twelcke genaemt wort Lusepara falça, dat is: valsch Lusepara, om datter veel Schepen met bedroghen zyn gheweest / die meenden dat het 'trechte Lusepara was / comende van't Eylandt Iava af / waerā dat zy 't den naem van Lusepara falça gegevē hebben; men moeter hem van wachten: want heeft noorden daer van af eenen grooten inwyck / ghelegen int Eylandt van Banca, en die daer in loopt cā qualyc weder op de rechte wegh gheraken: want de winden daer seer scherp zyn / soo datmen daer groote moeyten ende perijckel door heeft / om in de Straet te comen / ghelyck als sommige schepen wel gebuert is / die haer met valsch Lusepara bedrogē vondē / daerom waerschouwe eē yeder / dat so wanneer ghy naer Lusepara toe loopt / dat ghy boven de 11. vadem dieptē niet en loopt / makende dat u 't Eylandt van Lusepara int oosten blyft / om uwen cours eñ wegh te versekeren.

Als ghy 't Eylandt Lusepara int ghesicht cryght daer op aen cōmende tot op drie mylen naer / soo sult u wachten daer zuyden ende noorden met over een te comen: want aende zyde vant noorden als oock van't zuydē / zyn altemael tot over de derdehalf myl / bancken ende sant-drooghten / die seer periculeus zyn / waerom u terstonde sult houden aende zyde van't zuydwesten / in voeghen dat ghy daer twee mylen van af / naert lande van Samatra toe loopt / ick hebber selver onder een myl van af ghepasseert / so dat wy die gheheele strant / als oock een witte sant bancke gantsch ontdeckt saghen / welcke bancke is gheleghen aende noortzyde / hebbe altoos ghevonden op desen wegh ende cours 5½. vadem modder gront: maer so haest als ons 't Eylandt bleef int zuydtoosten / creghen maer 4½. ende 4. vadem schaers / ende raeckten tweemael mettet loot aende gront: maer waren cleyne stootē / vondē over al sant grant: maer so haest als wy ons wenden naert landt van Samatra toe / quamē terstont op deeper grondt; daerom advertere u altoos by de twee mylen vant Eyland af / naer Samatra toe te loopen; als ghy 't selfde beginnē te ghenaken / so sult ghy in dee contreye vindē schaers vyf vadem modder gront / ende alst u blyft int oostē / so zyt ghy daer recht met over een / alsdan sult ghy terstondt aen't landt van Samatra een punt landts sien / daer ghy naer toe sult loopen / so sult ghy terstont meer diepten vinden / ende naer de Custe loopende / soo ghenaeckt de voorsz. punt landes op een half myl naer / sulter 10. vadem diepten vinden / van harde vlacke gront / tot dat ghy een goet stuck weeghs voorby de punt zyt, men loopt de custe van Samatra, te weten / vande Straet van Sunda af tot dese punt toe / noord noordooste ende zuydt zuydtwest.

Vā dese eerste punt drie groote mylē voortaen / heeft de selfde Custe van Samatra een ander punt, sult uwen wegh nemen daer langhs heen / ontrent een half myl vande Custe af / altoos mettet loot inde hant / alwaer sult vindē de selfde diepten van 9. ende 10. vadem hardē gront / als ghy de voorseyde tweede punt beginte genakē / so sult ghy modder gront vinden / ende daer recht teghens over / te weten / aent Eylande van Banca, leyt een ander hooghe punt landts ofte hoeck / alwaer het Cannael op zyn smalste is / mach wesen vant eene land tot het ander ontrent drie mylē weeghs; vande eerste punt tot die tweede punt is de cours noorden ende zuyden.

Von dese tweede punt ses mylen voortaen / so heeft de Custe van Samatra noch een ander punt / welckmen met dē tweede punt loopt, n. n. w. ende z. z. o / ende is tusschen beyden altemael van banckachtighe ende seer ondiepe modder grondt / 'twelcke altoos tot ontrent te middeweghen vant Cannael heen streckt / hebbende meer dan 4. mylen inde lenchte / te weten / langhs de Custe van Samatra heen tot eē Revier toe / die ghy sult comen te sien, wesende soo verde als die voorseyde punt / soo en weest niet onachtsaem om 't loot altoos uyt te worpen / sult comen tot op 5. vadē modder gront / ende beneden dien niet loopen: want sout terstont op 4. vadem comen; moecht u reguleren naer de diepten die ghy vindt / altoos uwen cours nemende aende zyde van Samatra, hebben de 7. vadē niet comēde; als ghy de voorsz. Revier int ghesicht cryght / en daer begint by te comen / so sal u de diepten terstont beginnen te vermeerderen / altoos daer dicht by heen loopende / tot dat ghy daer voor by zyt / de punt tot op een half myl naer ghenakende.

Van dese derde punt vier mylen voortaen leyt noch een ander punt / de welcke mē loopt met dese punt oost zuydtoost ende west noord west / uwen cours doēde langhs de custe heē / tot op een half myl van landt op 7. & vadem diepten / is altemael tot die vierde punt toe modder gront.

Van dese 4. punt af tot die eerste mont ofte

Waer ontrent al wanneer men ondeschoonst nae 't Eylandt Lusepara den rechten loop nemen mach.

Mercken eñ opdoeningen des Eylandts Lusepara / eñ wat ghetyden eñ streckingen datmen daer te houden.

Waerschouwinghe om door een Eylandt valsch Lusepara ge noemt niet bedroghen te werden.

Op drie mylē by Lusepara wesende moetmen wachten n. eñ z. niet over een te brenghen / Ende van dien cours dienen houden moet.

Merckteykenen om des houden Cours sen te seylē by Samatra / tessens het punt des Eylants Banca / ende meer als der punten.

Streckinghen ende mindeeringen des tweeden punts.

Waerschouwinge op wat plaets men wel op 't loot moet passen / ende beneden 5. vademen niet loopen mach.

Streckinghen ende mercken des derden punts.

Streckinghen en mercke des vierdē punts/ mits waerschauwingh van de mondē Palimbā/ &c. te schouwē/ eñ wat dieptē eñ Coursen men houden moet.

inwijck van Palimbon toe/ (ghenaemt A primeira Boca de Palimbon) mach wesen ontrent twee mylen / en men loopt het oost ende west/ende o. ten z. ende w. ten n. Wesende tot op een myl weechs voortaē voorby dese vierde punt/ so sult u vande Custe af houwen/naer de Zee toe / om te schouwen de monden van Palimbon, (As Bocas de Palimbon ghenaēt) sult maken dat ghy daer twee mylen van af loopt/ (om oorsake vande veel sandē ende ondieptē diemē daer heeft) altoos met het loot inde hant/onder de 6. vadem naer't landt toe niet loopende / om versekert te wesen: want vande 5. vademen comtmen terstont op de 4. ende van daer op droogh/ en wilt oock niet te diep loopen naer de zyde vant Eyland Banca toe.want men aldaer steenen en Rudtsen heeft ligghen/alwaer die Iunco (dat is 'tschip) van Antam de Payva op liep/twelcke was op 15. vadem / ende raeckten met het Roer aende steenen ofte Clippen,daerom advertere u boven de 8. vadem noch onder de 6. tot vyf ofte 5½. vadem toe niet te loopen / tot voor by de

Den inwijck of tweede mōt genaēt A Segunda Boca de Palimbon.

tweede mondt ofte inwijck ghenaemt A Segunda Boca de Palimbon,tot dicht bydē dervē mont: w ant als u den bergh vā Manopijn (dat is den hoeck van't Eylandt Banca) blijft int oosten vyp en vranck / alsdan sult ghy't dwersover settē / nemende uwen cours twee mylen daer van af/om te schouwen een Riffe die daer zuydtwest van af streckt.

Vande streckinghen ende mercken inde contreyen/ontrent dē bergh Manopyn.

Wesende in de contreye dat u den bergh vā Manopijn int zuydtoosten blyft/ soo sult ghy noorden ende noorden ten oosten aen loopen/ op welcke cours sult comen te sien seven Eylandekens/altesamen bydē anderen gelegen; ghenaemt van die van't landt/ Pulo Tayo, zijn gheleghen ontrent 15. mylen van Manopijn af, Dese Eylanden sullen u blyven aende zyde van't zuydtoosten; met dese Eylanden over een zynde/sult comē te sien een cleyn Eylandt gheleghen int noordtwesten/ 'twelcke heeft twee huevelen/ makende 'tfatsoen van twee mannen/ leyt ontrent seven mylen vande voorschrevē Eylandekens af/is ghenaemt Pulo Pon.

Twee huevels als twee mānen/ liggen 7. mylen van d'eylandekēs Pulo Pon.

Van dese voorseyde Eylandekens af/ so is uwen wegh voorby dit Eylandt heen/ eñ soot claer weer waer/ soo sult voorby dit Eylandt voortaen comē te sien het Eylandt vā Linga, 'twelcke seer groot is/ hebbende twee hooghe Rootsen noorden ende zuyden vanden anderē verscheyden,op de Rootse vant zuyden/te weten / op de noorder hoeck heeft het eenen spitsighen hooghen top staen/ met twee uytsteekende huevelen ghelyck Hasen ooren , sult op dese cours 9. ende 10.vadem diepten vinden/altemael modder gront; Van dese voorseyde Eylandekens ontrent vyf ofte ses mylen noordoostwaert aen/leyt een ander cleyn Eylandt/ ende dicht by't Eylandt van Banca, sult twee ofte drie Eylandekens sien ligghen, als ghy dese comt te siē/so en wiltse niet voorby passeren:wāt zijn die van Pulo Tayo die ghy soect.

Waerinē 'teylandt Linga int ghesichte cryght/eñ van des selfden ghedaente.

Mercken/ streckingen eñ dieptē voorby 'teylādt Linga nā 't Eylandt van Banca/eñ wanneer men d'Eylanden vā Pulo Tayo seker heeft.

By dese Eylandekens van Pulo Tayo wesende/als ghesepdt is/soo sult u best doen daer dichter by heni te loopen/ als by't Eyland vā Pulo Pon, doende uwen cours noorden ende noorden ten oosten aen / waermede sult comē te sien het Eylandt van Binton eñ Pulo Panjon,'twelcke daer dicht by (aende ooster hoec) leydt / makende van tusschen beyden door een cleyn Canael , van dit Eylande Pulo Panjon af/twee mylen naer t zuydtoosten/lept eē ront

Cours ende mercke vande Eylanden Pulo Tayo na d'eylanden Binton ende Pulo Panjon.

Eyland vol gheboomten/ moecht tusschē bey d'Eylanden/ofte buyten 'tronde Eylandeken heen passeren: want is over al schoone ende diepe gronde;u wachter de van een Riffe gheleghen int zuydē/ ontrent twee mylen van dit ront Eylandt af / daer men de Zee op siet breken/ mach wesen van een schuer van een Gotelingh lanck , uyt dese Eylanden van daen zynde / soo loopt terstont noorden aen/waermede sult comen te sien die Pedra Branqua, dat is: de witte steen ofte Clippe / daer wy in de Navigatie van Malacca naer China dickwils mentu van ghemaeckt hebben; Vā hier af voortaen sult uwen wegh ende cours nemē als inde deschriptie eñ Coursen van Malacca naer China geleert is/ waeroen niet noodigh is alhier weder te verhalen.

Waerschouwinghe voor een Rif.

Wanneer mē Pedra Branqua/dat is: de witten steen int ghesicht cryght.

Vande Eylanden Pulo Tayo vozen ghesept/tot het voorseyde Eylandt Pulo Panjon, mach wesen inde cours ontrent 37. mylen/ luttel min ofte meer/etc.

Het Eylandt Pulo Panjon leyt 37 mylen van d'Eylanden van Pulo Tayo,

Dat 30. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen, midtsgaders de deschriptie van d'Eylanden van Canton, met alle de Custe, hoecken, Havens, ende Eylanden vant Conigh-rijck van China tot Liampo eñ Nanquin toe, met alle die streckinghe eñ gelegentheyt van dien, op't breetste eñ correctste verclaert.

Hoe de streckinghē der Canaeē vā Malacca nae China ligghen/ midtsgaders verder Coursen langhs d'Eylanden Sanchoan/ eñ Vasco de Faria/etc.

Inde deschriptie vande Navigatie ende Coursen van Malacca naer Chynen toe/ hebben wy aengewesen d'incomstē ende Canalen vande eerste Eylanden diemen noemt van Canton,ghelegen op 21⅓. graden/ welcke is het Eylandt genaemt Ilha de Sanchoan, ende die andere van daer af/ naer't landt toe ghelegen/als oock het eyland van Vasco de Faria; Sult weten dat van dit eylandt Sanchoan, ('twelcke als ghesepdt is 'teerste ende 'tuyterste t'Zeewaert gheleghen is/) tot eenen hoeck gheleghen 12. mylē van't eylandt Lamon, so looptmen buyten alle dese eylanden af oost noordtoost ende west zuydtwest, Dese eylanden strecken tot op 38. ende 39. mylen door by't eyland Sanchoan voortaen/ende van't selfde eylandt tot Lampacon zyn 11. mylen/ende tot die Havē van Macau 18. mylen/ende van Macau tot het eynde van d'eylanden zyn 21. mylen, Dese eylanden van Sanchoan af tot Macau toe/te weten/van die t'Zeewaert op de ey volghen zyn veel eñ dicht by den anderen / welcke van verde altesamen een land schynen te wesen/ eñ van daer voortaen so beginnense minder ende verscheydēder te worden/ soo datmense veschepdelijck ghenoegh can sien ende onderscheyden dattet eylanden zyn,op alle desen wegh tot aen't eyndt van dien/te weten/t'Zeewaert daer van af/en hebt u nieuwers vā te wachtē / dā vā dat ghy voor oogen siet: maer hebt alleenlyck 10. ofte 12. eylandekens ofte Steen-clippen/ gelegen 10. mylen van Macau voortaē/te wetē/t'Zeewaert van een eyland af/tusschē welcke Clippen eñ eyland machmen genoech passerē by't eylande heen loopende: want is een schoon eñ groot Canael/ ofte willende machmen t'Zeewaert van buytē de Clippē heē dry passerē/so mē daer niet to begeert tusschē door te loopē.

De Eylanden vā Sanchoan tot Macau schynen eerst samē een land te wesen/ ende wat Clippen eñ Eylanden voorts ontmoet werden ontrent Macau.

Sullen als nu alhier verclarē de Navigatie ende Coursen / met die Canalen diemen heeft tusschen dese eylanden (diemen noemt As Ylhas de Sanchoan , ofte van Canton) voor/ soo is

Beschryvinge der Coursen/ Canalen ende Eylandē tusschen d'Eylanden ghenaemt Sanchoan of Canton.

foo is te weten dot 14. myle noord noordoost van't Eylandt Sanchoan af/ is gelegen eenen hoeck lands/ welcke van daer af n. aen streckt/ tot de Haven van Comay toe/ oock mede soo loopt het landt van daer af o. aen/ vijf mylen weeghs/ al waert een eyndt maeckt/ streckende van daer af 4. mylen innewaerts n. aen/ van waer het weder o. waert uyt comt tot Macau toe, In dit landt dat n. aen streckt heeftmen eenen cleynen inwijck / van waer men o. aen loopt tot Comay toe / wordt bevaren vande Lanteas en Bancoins, dat zijn de Chijnse barcken ofte lichters die de coopmanschappen en goederen aende Iuncos ofte schepen (die van Syan aldaer comen laden) af end' aen voeren; dit landt maeckt een verscheyde eyland welck men noemt Taaquinton, drie mylen voor by de voorseyden cleyne inwijck voortaen/ is geleghen een vande monden ofte inkomsten vande Revier van Canton, die ghenoemt wordt Camon, is van eenen schoone incomste: want daer groote Bancoins ofte Chijnsche lichters door heen varen/ naer de stadt van Canton toe/ voorby dese mont ofte incomste van Camon voortaen/ leyt de Haven van Pinhal, en t'Zeewaert/ te weten / dicht bij de incomste van dien is ghelegen een sandt drooghte daer men hem van moet wachten, twee mylen voorby dese Haven van Pinhal voortaen/ heeftmen d' ander mont ofte incomste daer men naer Canton toe loopt/ met die cleyne Lanteas ende Bancoins, 'twelcke wort genoemt vande Portugesen/ As Orelhas de Lebre, dat is: die Hasen ooren/ om dieswille dattet binnen int land 2. hooge spitsige toppen van bergen heeft/ makende de ghelyckenisse van Hasen ooren, een weynigh binnen dese mont ofte incomste leyt een Busse/ diemen ghenoegh sien mach; Van hier af tot de Haven van Macau toe/ zijn ontrent 3. mylen/ men loopt langhs 'tlandt heen/ door een smal ende ondiep Canael/ 'twelcke maer anderhalf vadem diepten heeft/ te weten/ met hoogh water.

Streckinghe des Havens Comay tot Macau.

Den Inwijck tot Comay wert van Chijnsche lichters bevaren/ om de goederen aende schepen van Syan te brenghen.

De Revierre van Canton is genoemt Camon/ hebbende voorts voorby haer de haven van Pinhal/ met een drooghte ter Zeewaerts diemen schouwen moet.

Een cleynen inwijck nae Canton/ Twee spitsige bergh toppen de Hase ooren genoemt/ daermen een Bus schouwen/ en een Canael van anderhalf vadem houden moet op hooch water.

De wester hoeck van Taaquinton voorsz. leyt noorden en zuyden mettet midden van't Canael/ vande Incomste van Sanchoan ende 't Eylandt van Vasco de Faria, Dit Eylandt van Vasco de Faria streckt oostwaert aen/ ghelyck als Taaquinton, en liggen noorden ende zuyden metten anderen, Dese Incomste ofte 't Canael (dat beyde dese Eylanden maect) is van een schoone ende suyvere modder grondt/ om daer in te anckeren/ soo moetmente dicht by't Eylandt van Vasco de Faria setten/ te weten/ te middewegen alwaert goet versch water heeft; Vande ooster punt ofte hoeck van dit voorseyde Eylandt af / tot die punt van Taaquinton toe / heeftmen een bancke van drie vadem diepten / modder grondt / wesende het diepste daer op by't Eylandt van Vasco de Faria voorseydt/ ende daer over gepasseert wesende/ heeftmen meer diepten.

Van streckinghen/ Coursen/ versch water/ diepten/ bancken / en gronden des hoecks Taaquinton/ ende des Canaels van Sanchoan by t'Eylande Vasco de Faria en voorts.

Die ghene die begheert te varen van't Eylandt Sanchoan af naer Macau toe/ heeft twee weghen / Waer van die alder seckerste is/ uytwaerts aen/ te weten / door de mont ofte 't Canael van tusschen 't Eylandt van Vasco de Faria, loopende t'Zeewaert langhs d'Eylanden heen/ ghelijck als de ghene die van buyten uyter Zee comt; den anderen wegh is oost aen door't Canael van Taaquinton, en Vasco de Faria heen; Comende aent eynde van dien/ te weten/ drie mylen weeghs noordtoost aen/

Van't Eylandt Sanchoan na Macau zijn twee passen/ en welck d'eerst daer van is weer verhaelt.

sult comen te sien de Haven van Lampacon, welcke zijn twee hooghe ende groote Eylanden met veel gheboomten/ streckende o. en w. De mont ofte incomste van dese Haven ('twelcke tusschen die voorseyde Eylanden is), heeft 4.5. vademen diepten binnen in/ van moruwe modder grondt/ waerom daer quaet te anckeren is/ en daer gaet een gheweldighe stroom/ heeft aende incomste van't w. een groot eylandeken ofte Steen-clippe liggen/ te weten/ recht te middeweghen vande mont, die in dese haven begeert te loopen van dese w. zyde/ sal tusschen dese groote Clippe/ en het z. eyland heen loopen/ alhier heeftmen een bancke van 8. spannen waters modder gront/ naer 't z. van dese 2. eylanden heeftmen een ander groot en hoogh Eylandt/ 'twelcke streckt n.o. en z.w. Tusschen dit Eylandt ende Lampacon machmen wel door passeren. Aende oost zyde vande mont ofte incomste vande Haven van Lampacon, leyt een groot en hoogh Eylandt / streckende noorden ende zuyden. De zuyder hoeck van dit Eylandt leyt oost ende west / met den ooster hoeck van het noorder Eylandt van Lampacon, ende het Canael dat tusschen dese twee Eylanden door loopt / 'twelcke streckt noorden aen / is diep ende schoon/ hebbende ontrent een schuet van een Leyekstuck inde breede.

Waer omtrent datmen de haven van Lampacon siet / en vande merckteekens daer gelegen.

Quaet ancker gronde.

Hoemen inde Haven loopen sal.

Een modder drooghte.

Streckinghe des Eylandts en Haven van Lampacon.

Dicht aende ooster-hoec van't zuyder Eylandt van Lampacon, leyt een ronde steen-clippe/ en wat oostwaerder aen/ is ghelegen een groot en hoogh Eylandt/ streckende aende noordzyde o. en w. en aende w. zyde n. w. en z. oost. Dese Canalen/ welcke dese steen-clippe maeckt/ zijn diep en schoon. Van dese Steen-clippe af z.o. waert aen / heeftmen eenen uytganck ofte Canael/ streckende t'Zeewaert in/ altemael van sant grond/ met 3. vadem diepten/ waer door alle de Schepen loopen / die van Lampacon af comen/ en buyten begheeren te wesen/ 'tzy na wat vlege dat het wesen mach: want vande west zyde ist ondiep / als gheseyt is. Van Lampacon 7. mylen oost aen is gheleghen Macau, en men heeft een reghel Eylanden op de selfde streckinge tot Macau toe, alle dese Eylanden blyven u aende zuyd zyde/ ende van daer af tot het vaste landt toe/ zijn ontrent 5. ofte 6. mylen. Dese Golfe / ofte spatie van tusschen d'Eylanden en het vaste landt / als oock van Lampacon af tot Macau toe/ is altemael een open Zee/ en en heeft niet meer dan 2. ofte 3. Eylandekens / doch is over al een banckachtighe gront: want het alderdiepste van dien is 2. vadem / 'twelcke is tot op een myl na aen't vaste landt/ ende het Canael/ het welcke loopt vande Zee af nae de mont ofte incomste vande Revier van Canton toe/ (diemen heet / der Hasen ooren) loopt langhes de Eylanden vande Haven van Macau heen.

Tusschen een Steen-clip en een hoogh eylandt een schoon diep Canael.

Ondiepten en streckingh van Lampacon tot Macau.

Gelegentheyt ende diepte eens golfs.

Streckinghe eens Canaels nae de Revier van Canton.

Keerende weder te rugghe / aen't Eylandt van Vasco de Faria, comende met het eynde van dien over een / soo heeftmen daer by een ander hoogh ende ronde Eylandt / tusschen dese twee Eylanden door looptmen t'Zeewaert in / ende voorby dit voorseyde Eylandt / heeftmen een reghel van ander Eylanden / welcke strecken tot die mont ofte het Canael toe / (daer men door loopt/ alsmen van uyter Zee na Macau toe comt) ende strecken oost noordt oost aen.

Streckinghen mercken/ Eylanden/ punten / canalen en diepen van 't Eylandt Vasco de Faria/ nae Macau ende voorts.

Alle dese Canalen ofte doorganghen / die van uyter Zee daer tusschen heen loopen/

zijn altemael suyver eñ schoō/ eñ en hebt daer nieuwers voor te vreesen van dat ghy siet. Sult langhs dese Eylanden heen loopen / die latende aende zuydt zyde/hebbēde aen de zyde van't noorden d'Eylanden van Lampacon. Als ghy met die selfde oder een comt/ soo sult ghy in't n.o.comen te sien eē Eyland/ 'twelck een punt landts van eē seer witte sant-strant heeft/ op welcke punt sult aen loopen: want men heeft dan daer af / nae d'Eylanden van Lampacon toe een sandt bancke/ waer vā het alderdiepste langhs dese punt heē is, sult daer by heen loopen/tot op een schuet van een gueteling vaer. So wanneer ghy dese punt ghepassieert zijt/ so loopt n.o.aen/ so sal u blyven vande zyde van't n.w.eē groot eñ hoogh Eylandt / 'twelcke is ghelegen o. eñ w.met het zuyder Eylandt van Lampacon, tusschē dit en Lampacon en heeftmen anders geen verhinderinghe/dan die groote steen-cluppe/ hier voren gheroert; Sult loopen op de z.o.punt van dit Eylandt aen / dat latende aende zyde van't noordt west loopēde door't Canael dat tusschen dit eñ een ander Eylandt (dat westwaerder aen leyt) door loopt; Hier door wesende/so comen in het Canael / 'twelc vā upter Zee af nae de mont (ghenaēt der Hasen oorē) noorden aen loopt / en dan't Canael af westwaert aen/so is de wegh na Macau toe. Je en stelle alhier desen wegh ende cours niet: want hebbe die op een ander verclaert eñ aengewesen/te weten/inde Novigatie vā Malacca nae Chyna. Die tusschen dese Eylanden doorvaert / is hem altoos noodigh met het loot ghestadigh inde hande te gaen en te diepen.

Een punt landts van witte strandt daermen op afseylē moet.

Voormen voorts strecke sal eñ wat perijckelen te schouwē zijn.

Wanneermen inde Canael (de Hasen ooren genoemt) is/ eñ hoe dat strecke nae Macau.

Van Macau 7.mylen n.o.aen / is ghelegen een seer groot eñ hoogh Eylandt/van een seer hooghen eñ spitsighen top, leyt inde grootste mont ofte incompste van de Revier vā Canton. door welck de groote Iuncos (dat zijn die Spansche roopvaerders) in loopen, daer onse schepen/ (te weten/ de Portugesche) oock wel door mogen passeren / eñ vande wester hoeck van dit Eylandt/te weten/een half myl zuyden aen zijn ghelegē etlicke steen-clippen / tusschē welcke eñ 't Eylandt het over al diep eñ schoō is/als oock langhs het Eylandt vande zuydt zyde heen. Voor by dese steen-clippen tZeewaert aen/ heeftmen sommige cleyne Eylanden liggen, eñ wat voor by dese Eylandē wat meer tZeewaert aen/zijn ghelegen etlicke andere groote Eylandē, en sult tusschen de voorseyde steen Clippen/ende die cleyne Eylanden niet passeren: maer tusschen de cleyne ende de groote Eylanden moecht vryelicken sonder schroomen door loopen.

De noordtooster streckingen/ Merken Eylande Clippen ende diepten van Macau tot de Revier vā Canton.

Van Macau 4.mylen z.o.aen/leyt eē groot eñ hoogh Eylandt/ wesende in tween gedeylt met een seer cleyn doorloopent water vande Zee/eñ verthoont hē dan derde als een schip/ en heeft noch wildernisse noch geboomte / een half myl daer van af nae het landt toe/ heeftmen een ander langhwerpent Eylandt met geboomte/te middewegen van't Canael, van tusschen dese twee Eylanden/te wetē/inde incomste aende zyde van Macau, is ghelegē een steen ofte Clippe daer't water over spoelt/ waer van u alleen sult wachten: want de rest over al suyver ende schoon is.

Een hoogh Eylandt met ander merckē eñ diepten zuydt oostwaert van Macau.

Een steene Clip diemen schouwen moet.

Van dit groot Eylandt (dat hem in tween deelt) af / o.z.o.aen 6.mylen / leyt een ander lanckwerpent eñ hoogh Eyland (met een seer swaer schynende bosschagie van geboomtē/) welck men noemt Tonquion, eñ van daer af een half myl tZeewaert aen / leyt een ergel vā 10.ofte 12. Eylandekēs ofte Clippē/sult loopen tusschē die eñ 't Eyland heē/alwaer schoō is / ofte moecht oock tZeewaert buyten alle d'Eylandekens heen loopen willende. Vā dit voorsz. eylādt af nae't landt tae/ tot op eē myl ofte daer ontrent is gelegen eē ander laech eñ lanck Eylandt met geboomte/te midwegē van't Canael, Van tusschen dese 2. Eylanden heeftet een Eylandeken ofte Clippe liggen/eñ noch eē ander by't Eylād vā te landewaerts: Tusschen dese Clippe van te midwegen von't Cannael eñ 't Eyland van tZeewaert ist diep eñ schoon/eñ aende o.n.o.punt van't Eylandt tZeewaert/ aende zyde van t landt/heeftmen eenen cleynen Inwyck ofte Bay/ alwaer een goet beschutsel is door de Monson vāde zuyt winden/eñ heefter goet versch water; Rontsom dit Eylādt Tonquion, ist over al schoon.

Streckingen/ Mercken/ Eylanden/ Canalen ende diepten/etc. vā het groote Eylandt nae Tonquion eñ ander Eylanden.

Goede beschutsel door de Monson/ eñ ghetief vā versch water.

Keerēde weder op het groote Eylandt vāden hoogen top, gelegen inde mont vande Revier van Canton, te weten/ vāde wester punt van het selfde Eylandt af 7.ofte 8.mylen/o.z.o.aen/is gheleghen een hoogh groot eñ lanckwerpint Eylandt/ 'twelck is streckende n.w. eñ z.o.is gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse. Vande zuydt ooster punt van't selfde Eylādt af eē half myl tZeewaert aen / leyt een ander ronde eñ hoogh Eylandt. tCanael dat tusschen dese twee Eylandē door loopt, is diep eñ schoon. Aende n.o.zyde van dit groot Eylandt te weten van't midden vā dien nae het landt toe/ zijn ghelegen twee ofte drie lanckwerpende ghecloven Eylandekens ofte Rudtsen, daer dicht by van een rosachtighe aerde/ sonder eenighe gheboomten. Tusschen het eynde van't n.w.vā het voorsz. Eylandt eñ het landt loopt eē cleyn Canael/door het welcke die cleyne Bancoins (dat zijn de Chinesche Barcken eñ lichters) heen loopen. Van Canton tot dit voorsz. Eylandt/maeckt het water een Golve ofte inwyck; Door dese contreye looptmen alsmen van Iapon af cōt.

Besegelinge van tgroote Eylandt nae de Revier vā Canton tot eē ander Eylāde eñ de plaetsen daermen van Iapon af cōt.

Van dit lanckwerpēt eñ rondt Eylandt af/ te weten/ van de mont van tusschen beyde/ 7. mylen o.n.o.aen / heeft het landt eenen hoeck van een hoogh eñ effen landt boven op/ vol vā een swart schynende wildernisse/hebbēde aen dees zyde van het w.z.w. een steyl afghebicht landt/eñ na het o.n.o.loopt het al dalende af. Van dit londt af steeckt een punt tZeewaert in/ende recht teghens dese punt oder/tot ontrent een Roer schuet verde / is gheleghen een groot eñ lanck Eylandt / streckende ghelyck als de Custe. Het Canael van tusschen dese punt eñ 't voorsz. Eylandt heeft schaers 3. vadem dieptē. Binnen dit punt na het land toe/ te weten aende w.z.w.zyde / heeftmen veel eñ goede Reeden te ankerē (voor de Monson vā Chyna,) op 7.ende 8. vadem diepten/ in ober gront, Jck heb daer aen ancker ghelegen/comende van het Eyland Iapon af, eñ quamen door't voorsz. cleyne Canael geloopen, Alhier voleynden alle de Eylanden van diemen heet As Ylhas de Canton, ofte d'Eylandē vā Canton. Dese wegh vande 2. voorsz. Eylandē af/ tot dese punt ofte hoeck landts toe/ maect een Golve/door den grooten Inwyck die't heeft, is op dese dwers wegh over al suyver ende schoon/ende alst eenigh hart weer is/soo gaet alhier een seer hol water/namentlicken/dicht by't Canael vande twee Eylanden.

Aencomende mercken ende ghedaenten van't lanckwerpent Eylandt o.n.o. aen tot een uytsteekende punt landts.

Canalen schaers 3 vademen diep een goede Reede.

Het eynde der Eylanden vā Canton.

Golfe door den grooten Inwyck is doorgaens suyver ende schoon / maer gaet hol in hart weder.

Van dese voorsz. punt vant landt eñ hoeck vā de Eylandē af/ 6. mylen de Custe voort aē/ is ghe-

Een Inwijck hebbende sommighe Eylandekens ende Clippe/ zynde ghetuyffelijck in stoym ende onweder.

is ghelegen eenen Inwijck / hebbende sommighe Eylandekens en Clippen inde mont van dien ligghen / te weten / aende zyde van't o.n.o. de welcke een goet beschutsel zyn voor eenige stormen en onweder, Men heeft alhier victualie en ander lyftocht in van doen / wesende 4. mylen t'Zeewaert daer van af / is gheleghen een steenrootse ofte Clippe (die hē van verde verthoont gelijck een seylent Schip) op de hooghte van 22½. graden. Dese Custe is langhs de Zee heen / altemael van een leegh landt en sandt-stranden / wesende van binnen een hoogh land / streckt o.n.o. aen / tot ē punt landts toe / ghelegen 15. mylen van't Eyland Lamon; men mach het over al anckeren / en is inde distātie tot dese pūt land toe 18. mylē.

Clippe op 22. en half gradē / verthoont hē als een seylent schip.

Droogten en Riffen vā root sant / die gheen Canael hebben.

Sult weten / dat vāde contreye van't eynde van d'Eylanden van Canton af / tot het Eylandt Lamon toe / te weten / 18. mylen t'Zeewaert in / zyn gheleghen etlicke drooghten en Riffen vā root sant / die met leegh water ontdeckt zyn / op welcke ploetse de Visschers vā alle dese Custe haer visscherye houden, Alle dese voorsz. drooghten en Riffen zyn ghesloté / sonder eenighe Canalen ofte passagien te hebben.

Eē punt lādts op den 25. en half graden daer inen buyten alle hoecken loopt.

Vande boven gementioneert de punt lādts (die 15. mylen van't Eyland Lamon leyt) af / tot die Enseada dos Camorijns,) dat is den Inwyck vande Garnaet) toe / die vāde Chynen Cayto ghenaemt wort / gheleghen op de hooghte van 25½. graden ruym / looptmen de Custe n.o. en z.w. en n.o. ten o. en z.w. ten z. te weten / buyten alle de punten en hoecken hē / is inde cours 86. mylen. Nu keerende weder tot den hoeck / so heeftmen van daer af tot Lamon toe 15. mylē. Thien mylen vā die voorsz hoeck voortaen / leyt een Revier / ghenaēt Ryo do Sal, (dat is / de Revier van't Sout /) van waer het Sout na Canton tot gevoert wert; is van een groote Haven en incomste. Dese Revier van't Sout ghepasseert wesende / te weten / 4. mylen voort aen / heeftmen een ander Revier / ghelegen by een ander punt lādts ofte hoeck / welcke Revier van de Chynen ghenaemt wort Chaocheu, en vande Portugesen O porto de Peças, dat is de Haven vande Stucken: want alhier ghemaeckt worden de goede Chynsche stucken van Zyde / en ander costelijck tuych. Dese Revier is seer groot / en heeft veel bewoonde plaetsen ende vlecken te landewaerts in / langhs de watercant heen ligghen; is ghelegē met de zuydtwester hoeck van het Eylandt Lamon, o.z.o. en w.n.w.

Gheleghentheyt vā Ryo do Sal / zynde een groote haven.

De Revier O Porto de Peças / daer de Chineesche Zyde wercken ghemaeckt werden.

Het Eylandt van Lamon is gheleghen op de hooghte van 23¼. graden, is groot en seer hoogh / bedect van wildernisse en gheboomtē / streckt ghelijck als de Custe leyt / ontrent een myl weeghs verscheyden van't vaste landt / alsmen (van Macau af comende) daer langhs by heen seylt / te weten / aende zyde von't w.z.w. soo doet het hem op ghelijck als twee Eylanden / alhoewel dat het maer een en is; heeft aende z.w. zyde ofte de zyde van't landt sommighe steen-clippen recht by hem liggen / die met leegh water ontdeckt zyn / en niet hoogh water / so breecker de Zee op. Voorts soo is alle de reste van't Canael vā tusschen 't Eylāt en 't vaste lādt) schoō / suyver en diep genoech / evenwel sa en machmen daer niet door passeren: want is vol van wildernisse / en ander dirstigh tuych / al hoewel dat ic daer door gheweest hebbe door nootshalden: maer was met groote moeyten / waer omme niemandt

Het Eylandt Lamon leyt op 23. een vierendeel gradē.

Hoe hem het Eylandt Lamon verthoont alsmen van Macau comt als mede vā de Clippen en perijckelen daer ontrent.

rade daer door te loopen / ten waer met een Soma,) dat is een Chijnsche Carveel / daer zy met langhs de Custe varen / en haer handelinge dryven,) aen desen voorsz. z.wester hoec van't Eyland / so liggen t'Zeewaert daer van af / etlicke cleyne vlacke Eylandekens en andere Rudtsen / tusschen de welcke en het Eylandt men niet passerē en mach / en heeft aende noordt ooster hoeck / aende zyde van't landt / een seer grootē Inwyck / al waermen eē goet beschutsel en louwe Ree heeft voor alle winden / daer men van gelijcken met onse schepen mach in loopen / noodigh wesende, heefter 3½. vadem diepten / modder gront; Om nu daer in te comen / soo sult ghy ghenaken en loopen aende zyde van't z.w. want ick hebber selver in gheweest.

Eylanden en Rudtsen daer qualijck te passeren is.

Inwyck daermen voor alle winden goede Reede heeft van 3. en half vadem diepte.

Von dese zuydtwester punt van't voorsz. Eylandt af / anderhalf myl t'Zeewaert in / heeftmen een Riffe / die hē boven twater verthoont, is van sommighe swarte steenen / die op een ry oostwaert aen strecken / tot ontrent 3. mylē weeghs / en heeft aen't eynde vā dien / 3. vlacke lanckworpende Clippen op een ry ligghen / waer van d'uyterste de grootste is; Men en mach in geenderley wyse over noch tusschen dese Riffe en Clippen door loopen; maer tusschen de Riffe en 't Eylandt / heefter een seer goet Canael: want ick hebber selver door ghepasseert / heefter 20. vadem diepten van cleyn dun en vlack sandt grant / en hebter anders niet te doē / dan u alleenlick te hoeden voor 't Eylandt, en de voorsz Riffe, 'Tis goet (voor de gheen die van Iapon afcomt) daer by daegh door te loopen: want soomen t'Zeewaert buyten om loopt (om de Riffe te schouwen) so gheburt het wel datmen de winden oldaer schier p vint / en daerom qualick aende Custe can gheraken / waer door zy (so hem het weer verheft) groote moeyten passeren.

Een swart steenighe Rif 3. mylen lanck met 3 Clippē aen t'eynd.

Goede Canael tusschen het Rif en het Eylandt van 20. vadem.

Redenē waerom beter door het Canael dan buyten om het Rif te loopen is.

Van dit Eylandt Lamon af / 6. ofte 7. mylen o.n.o. aen / is ghelegen de Haven vā Chabaquon, 'twelck is een arm vander Zee / die seer diep te landewaerts in loopt / n.o. waert aen / heeft aende incomste van dien / te weten / aende z.o. zyde ē dicke en grove punt landts ligghen / die hem van daer voort aen seer verheft in haogh op loopt / ende aende zyde van't n.w. ist een leegh landt van sandt stranden. Vāde voorsz. punt landts af op de selfde streckinghe / een schuet van een goetelingh verde / is ghelegen een Riffe vā sant daer't water op breeckt. Die in dese haven begheert te loopen / moet ghenaken de zyde van't z.o. loopende langhs de punt vande incomste heen / heefter derdehalf vadem diepten. Een half myl bovē de voorsz. punt landts / te weten / aen't landt van't zuydt oosten / is ghelegen eenen cleynen inwyck ofte Bay van modder grond / welcke haven een goet beschutsel is voor eenigh onweer / en tot meerder versekertheyt / so machmen daer soo dicht aen het landt loopen / datmen inde modder blyft stehen / en springē also aent landt van het n.w. het welcke voordy een Eylandeken is / daer een bewoont vleck ofte stede leyt / alwaermen veel provande in lyftochten vint. Dese vaert doetmen aldus met Iuncos ende Somas, dat zyn Chijnsche schepen ende Boots, Dese Haven is gheleghen op 23½ graden.

De haven vā Chabaquon leyt 7 myl van 't Eylandt Lamon rekende aende z.o zyde een punt landts.

Een Sandtrif op de selve streckinghe.

Hoemen best inde haven loopen mach.

Een cleynen Inwyck by de punt lādts zynde goet schutsel in stagen.

Een bewoont vlecke daermen provande can becomen.

De Haven leyt op 23. een half graden.

Achter desen inwyck / te weten / aende zyde vāde Zee leyt eenē anderē Inwyck / alwaer langhs heē (te wetē eē schuet vā ē Lepel-stuck daer vā) zyn gelegē 4. ofte 5. Eylandekēs ofte Clippen /

Een ander inwijck met sommighe Clippē/ daer men tusschen 'tlandt eñ de selve passeren mach.

Clippē/ tusschen de welcke eñ 'tland men passeren mach). want ister schoon eñ diep. Desen Inwijck vande Eylanden is een beschutsel voor de Monson van Malacca, (dat is voor de winden die inde tyden datmen vā Malacca af nae Chyna comt waeyen/) heeft binnen in seer goede schoone grondt, 'Tlandt gheleghen tusschen dese twee voorsz. Inwijcken/ is van een hooghe eñ groene landouwe/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ eñ de voorseyde Eylandekens zijn ront eñ hoogh / streckende altemael op een ry langhs 'tland heen.

Ghedaente des landts tusschen de twee inwijcke

Vande voorsz. Haven van Chambaqueo af tot Chinchon toe/ loopt men de Custe n.o. eñ n.o. ten o. aen/ is inde distantie 22. mylē, is altemael van een hoogh landt eñ men heefter dicht by't landt 16. vadē diepten/ en daer loopen veel quade eñ groote stroomen, Keerende op Chabaqueo, so heeftmē van daer af 6. ofte 7. mylen voort aen/ A Enseada Pretta, (dat is den swartē Inwijck geseyt / vā die van't lādt Lauho ghenaemt/) boven welcke is ghelegen een hoogh landt / met een seer swart schynēde wildernisse/ eñ heeft inde mont vande incōste twee Eylandekens ligghen, is binnen in van een schoone ende goede gront/ wesende een beschutsel voor elcke windē / alwaer Ruy Lobo met zijn schip / eñ noch een groote Iunco ofte Chyns Schip verwintert heeft. Twee mylen t'Zeewaert daer van af/ ligghen twee Eylandekens van witte Steen-clippen/ dicht by den anderen/ tusschē welcke eñ 'tvaste lādt ist over al schoon.

Van de Havē van Chabaqueo tot Chinchon/ loopt mē 22. mylē n.o. eñ n.o. ten o. aen.

Goede diepte ende quade stroomen by't landt.

Vandē swarten inwijck een swarte wildernis gelijckēde / heeft goede reede.

Twee mylen verder liggen twee witte steen clippige Eylanden/ tusschē welcke ende 'tvaste landt/ eñ de selve ist over al schoon.

Van dese Enseada Pretta, ofte swarten inwijck/ 7. mylen voort aen/ zijn ghelegen twee hooghe eñ cleyne Eylanden / (wat meer lancwerpende dan rondt/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten) seer dicht by den anderen/ streckende n.w. eñ z.o. hebbende tusschen beyden 3. ofte 4. steen-clippen. Dese Eylanden eñ Clippen liggen verscheydē van't vaste landt/ ontrent een half myl weeghs / eñ daer recht tegens over leyt eenē cleynē Inwijck/ vā eenen seer leeghē hoeck ofte punt lādts langhs de Zee heen / eñ aen't Eylandt dat aldernaest het landt leyt/ te weten / vande z. w. zyde / is gheleghen een sandt-bay / 'twelck een goede Ree is van 7. eñ 8. vadem diepten/ so dat u de Clippen die t'Zeewaert blyven/ een beschutsel maken, sult het landt vande Sandt-bay wel dicht ghenaken: want ick heb daer selfs in gheleghen/ om dat ic daer met een groot onweer in liep/ comende van Iapon af. De Japonen hebbender oock wel by wylen met hare schepen in verwintert. D'incomste daer van is aende zyde van't n.o. wel dicht by de pūt vā't Eylandt (die nae't landt toe leyt) heen, sult altoos in't incomen wel dicht nae't Eylandt aē loeven/ om de Havē niet te missen/ eñ moecht altoos (so aende n.o. zyde / als aē de zyde van't z.w. tusschen 't Eylandt eñ 'tlandt) uyt eñ incomē. Men heeft oock op dit Eylandt versch water. Dese Eylanden worden ghenaemt Chiocon, ister over al suyvere gront/ uytghesondert alleenlicken een steen-clippe daer men het water op siet breken/ gheleghen een schuet van een guetelingh w. waert vande Ree af.

Vande streckinghen/ clippen/ Reeden/ dieptē/ versch water ende gronden tusschen den swarten inwijck ende de Eylanden Chiocon.

Van dese Eylanden van Chiocon af/ drye mylen voort aen/ leyt de Haven vā Chinchō, ende twee mylen verscheyden van't landt af/ zijn gheleghen twee Eylandekens van witachtighe Steen-clippen/ tusschen welcken eñ 'tlandt / als oock daer buyten om t'Zeewaert ist over al schoon. Van dese Eylandekens af twee mylen voort aen/ ende eē half myl van't landt / heeftmen een hoogh eñ rondt Eylādeken ligghen/ waer van een Riffe af steeckt/ tot op een half myl t'Zeewaert in / daer men het water op siet breken, sult er u van wachten. Tusschen 'tlandt eñ dit Eylandeken zijn't altemael ondiepten, Tusschen dit Eylandeken eñ den hoec vande mont van Chinchon leyt eenen cleynen Inwijck/ daer de Schepen (inde Monson van Chyna) setten. Alle dese Custe van Chabaquon af tot Chinchon toe/ is vā een hooghe landouwe/ met diepe ende schoone gront / uytghesondert alleenlycken de voorsz. Riffe van't Eylandeken.

Van streckinghen / clippige Eylanden/ Clippē / diepten/ hoecken/ inwijcken/ gronden / tusschen d'Eylāden Chiocon/ eñ de haven van Chinchō.

Die Haven van Chinchon (comende van dese zyde van't z. w. af) heeft boven hem over legghen een seer hoogh landt / met een streuvootse boven op/ in ghelijckenisse van een pylaer ofte colomne (als de Varella aende Custe van Champa,) dit hooge land ofte geberghte/ gaet al dalende (na eenen uytsteckenden hoeck ofte punt landts) af; eñ comende van de zyde van't n.o. te weten/ van uyter Zee/ soo heeftet een groot open/ met sommighe Eylandē inde mont. Vande voorsz. hoeck af/ soo streckt het landt noorden aen/ ontrēt anderhalf myl/ eñ van daer keert het weder nae't w. n. w. hebbende een arm vānder Zee/ die een groot stuck weeghs te landewaerts in loopt, Op de selfde streckinge/ so heeftmen (aen dit land dat vāde punt vander Zee/ tot dat ander punt / daer't landt nae't w. n. w. streckt) een lanckwerpent eñ hoogh Eylandt/ sonder eenige wildernisse ofte gheboomten/ streckende gelijck het selfde landt, eñ leyt een cleyne half myl van't landt verscheyden / eñ heeft vande zyde van't landt een goede Sandt-bay/ te middewegen van't selfde Eylandt/ te weten / een schuet van een Bas west waert aē / leyt eē verborgē Clippe ofte Steen-plate/ van 18. span waters / beslaende weynigh plaets / alle d'ander reste is schoon eñ suyver om te mogen ancheren. Dit Eyland heeft goet versch water, Alhier heeft Diego Pereira met zijn Schip verwintert; Men en loopt in dit Eyland niet aēde z. zyde: maer vande oost zyde buyten om heen; Comende alsoo vande noordt zyde binnen inde voorseyde Haven.

Van streckinghen/ landen/ hoecken/ punten/ riffen/ Eylanden/ Baeyen/ Clippen/ versch water/ gronde ende diepten des havens van Chinchō z.w. waert.

Van dit Eylandt een quartier myls noorden aen / zijn gheleghen drye Eylandekens/ streckende metten anderen oost ende w. Van daer af nae't land van't westen toe/ heeftmen een Canael van ontrent een half myl breedt/ diep ende schoon, Men mach oock wel tusschen 'teerste ende d'ander twee Eylandekens door passeren / wetende ; 'Tooster eylandeken ist langhste eñ tgrootste van alle drye. Dese eylandekens ligghen verscheyden vant noorderlandt/ ontrent een groote myl/ welck land is een seer hooghe landouwe. Een schuet van een Bas vant ooster Eylandeken noorden aen / is gheleghen een groot ende hoogh Eylandt / streckende noorden ende zuyden / het welcke heeft aende west zyde een Sandt-bay; Onder het beschutsel van dese Sandt-bay / te weten / dicht by het landt heeftmen een goede Ree om te ancheren / met een seer schoone gront / alwaer dickwils de Portugesche schepen gelegen hebben / aldaer goederen eñ waren ladende / van die daer te lande vallen. Van desen Inwijck een schuet vā een guetelinck/ z. w. aen / ende een schuet van een Bas vande ghementioneerde Eylandekens/ leyt een Sant-plate van 12. span waters.

Voorts

Vande streckinghen / Eylanden / aenbouwen / Canalen / diepte / gronden / revieren / platen / eñ Inwyck des havens Chincheo / tot het Eylandt Tãtaa / noordwaerts.

voorts so is alle de reste schoon. Op de Ree eñ langhs d'Eylandekens heen / heeft men groote stroomen. De beste plaets om te anckeren ende het aldersekerste te ligghen / is dicht bydē zuyder hoeck / om dan de stroomen bevryt te wesen / ghy en sult den hoeck vande strant (van den Inwyck) nae het noorden toe niet te passeren: want is ondiep. Die van Liampo eñ Iapon af comen / loopē in dese haven / door't Canael / van tusschen dit Eylandt eñ die vier Eylandtkens / welcke schoon is vā 5. eñ 6. vadem waters / twelck men van ghelijcken heeft langhs de Eylandekens heen / te weten / soo wel aende zyde van't landt / als tē Zeewaert / uytghenomen de sant plate boven verhaelt. Dit Eylandt wort van de Chynen ghenaemt Tantaa, Twee mylen van die Eylandekens t'Zeewaert af / leyt een cleyn eñ geclooft Eylãdeken / gheheeten Tantheaa. Van't Eylant Tantaa tot het noorder landt / is ontrent eē myl weeghs / twelc altemael ondiepe gront is / so datmender gheensins door passeren mach / noch ooc op eē groot stuck weeghs t'Zeewaert voer dan of.

Ontrent het Eylandt Tãtaa groote ondiepte te Zeewaert in.

Van dit Eyland Tantaa af / eē myl weeghs westwaert aē / is gelegen de mont ofte mõnste vanden aem vande Zee / welcke mach wesen van een half myl inde wtede; eñ 'tlandt vāde Z. zyde / heeft een punt landts / tegens twelcke over (te weten / oen't ander land vāde N. zyde) is ghelegen eenen Inwyck ofte Bay / niet seer goet beschutsel / daer heen die Armadē vā des Coninghs vā Chynas Schepen onthouden. Een myl weeghs vāde voorsz. punt lāts of / de Revier innewaerts aen / leyt een eylandt (by't zuyderlant niet sommighe roode Duynen; te middeweghen dan dit eyland / te weten / aende zyde van't zuyder landt steeckt een punt landts uyt, Wat voorby dit punt w. aē / heeftmen een cleyn Bay aen't selfde Eyland / in welcker mont de Schepen anckeren, alhier leytmen buyten allē stroomen / onder het beschutsel vāde voorsz. punt landts. 'T gebuert oock wel dat de Schepen somtyts door onachtsoemheyt opt droogh blyven / om datse te dicht aen't land comen / doch en doet hen geen schade ofte letsel: want is weecke modder grõt. Van dese voorsz. punt af nae den ooster hoeck van't selfde eyland toe / heeftmē een seer goede plaetse om de schepen op't landt te halen en te versien / alwaer de Portugesen haer schepen dickwils versien en geconserteert hebbē. Van ghelycken soo heeftmen alhier veel provande eñ lyftochten; Sult weten dat der Schepen / (by't eylandt Tantaa liggende) oldoer het onweder niet en verwachten: maer so hoest als zy eenigh quaet vermoeden van tempeest oftē quaet weder krygē / so lichtense terstont haer anckers op / eñ comen setten by dit Eylandt: te wetē / inde mont vande voorsz. cleyne Bay / wel dicht by't zuyderlandt heen; op alle desen wegh ist over al schoon. Dese havē vā Chinchon leyt op de hooghte van 24½. graden.

Vande gheleghentheyt der monste w. waerts van't Eyland Tantaa tot een punt landts eñ inwyck daer de Armada des Coninghs Chyna onthoudē.

Een Baye eñ punt landts daer de schepē beschermt ligghen.

Goede plaetse om de Schepen op te halē ende te versien / hebbende oock goede lyftochten.

Onder het Eylandt Tãtaa dientmen geen onweder te verwachtē.

De haven vā Chinchõ leyt op 24. eē vierendeel grad.

Van't Eylandt Tantaa, eñ het eylandekē van dese Haven van Chinchon af 5. mylen a. n. o. aen / is gheleghen een punt landts / aēde welcke leyt eenen goeden Inwyck / (voor't quaet weder eñ de Monson van Chyna) ghenaemt Lialoo. De Reede van desen Inwyck is dicht by de voorsz. punt landts: want alle 't landt van desen Inwyck af tot het eylandt Tantaa toe / is altemael (te weten daer langhs heen) van een banckachtighe ende ondiepe gront / streckende alsoo tot het eylandt toe / want tusschen t'selfde eylandt ende het landt ist oock altemael drôogh ende ondiep, als voren ghesept is.

Goede Reede eñ Haven vā Chincheo voorby 't Eylandt Tantaa om een punt landts eñ een inwyc Lialoo ghenaemt.

Van desen Inwyck van Lialoo af voorts aē / so beghint het land wat leeger dan hooch ten eñ hued clen te worden / sonder eenige hooghe gheberghten / (als de voorgaende) meer te hebben / ende is van luttel wildernisse / en op plaetsen gantsch geen; is eē seer schone Custe / en hebter niet te dreesen / dan dat ghy voor ooghen siet.

Van Chinchon tot de Haven vā Foquiē, zijn 40. mylen / eñ men loopt et n. o. ende noordoost ten oosten aen.

Chinchon / eñ de Haven van Foquien / ligghen 40. mylen verscheyden.

Van de punt van Lialoo af / twee mylen voort aen / is ghelegen een vlack eylandeken / te weten een half myl verscheydē van't land / eñ noch een ander halve myl voorder aē / ligghen twee eylandekens by den anderen / wat dichter by't land, Dicht by de selfde heeftmen een Revier / hebbende aende mont van dien sont stranden / met een leegh land. In dese Revier loopen de Somas ofte Chynische schepē / die na de Stadt van Enon willē wesen, welcke daer binnen in is gelegen / ol waer men veel Chynische waren eñ goederē heeft. De Custē 7. ofte 8. mylen voort aē / so heeftmen de punt van Chencheu ghenaemt / welck is van een hoogh eñ kael landt / van een witte eñ rosachtige coluer / stekende weynigh ter Zeewaert in, Heeft vande noordt ooster zyde eenen cleynen Inwyck ofte Bay / eñ daer boven over een seer hoogh en de steyl afgebickt lande; In desen Inwyck leyt een groot eylandeken / tusschen twelcke ende de punt landts men voer in loopt. Van dit eylandekē af een schuet van een Roer na't n. o. is ghelegen een steen plate / een halve vadem onder water / ende nae het noordt westen van't selfde eylandeken af / te weten / tusschen dien ende het landt / leyt een ander steen, eñ aende zyde van't land heeftmē by dit eylandeken een goet beschutsel om te anckeren. Ick hebbe in dese Haven selder gelegen te weten / wat naerder oent eylandekē als by't lãdt met twee Iuncos, (dat zyn groote Chynische schepen) wesende een yeder wel van 500. eñ 600. Bharen, rekeninge van Indien / twelcke is over de 90. vaten / eñ liepē ver langhs de punt londs heen in, Boven op dese punt landts / te weten / opt oppersie / leyt een groote bewoonde Stede. Noordt noordt oost van dit eylandeken of / zyn gheleghen twee lanckwerpende ghecloven eylandekens dan rootachtighe coluer: maer en hebben gheen schoone gront noch eenigh beschutsel; Twee mylen oleetmen by dese punt van Chencheu comt / soo heeftmen te landewaerts in / te weten / nae Chencheu toe eenen bergh ligghen / van ghelijckenisse van Monte Fermoso, ofte de schoone Bergh.

Vande streckinghen / Eylandē / Revieren / stranden / platē / Reedē / Berghen / Inwyckē / bewoonde Stadt ende Chynische warē / van by 't punt van Lialoo / tot het punt van Chencheu.

Desen voorseyden Bergh is gheleghen von Chinchon af 13. mylen. In dese contreye soo heeftmen ses ofte seven mylen van het landt af sommighe Boyē met ghecolverde vlueghelen ende vlagghen ligghen / welcke zyn van de Visschers van het landt / daer zy henlieder netten ende want niet af teyckenē, ende de Somas, (dat zyn de Chynische Caravelen) van dese contreye / zyn met overloopen ofte verdecken gants teenemael ghesloten / met slechts een seyl alleen / sonder eenigh ander ghereetschap meer.

Gedaente vā sommighe Schepen ende vlagghen van eenige Visschers.

Vanden hoeck van Cheuchon af 7. mylen voort aen/ is ghelegen 'tzuyd west eyndt vã't Eylandt/ vande Portugesen gheheeten/ Ilha dos Cavallos, dat is/ het Eylandt vande Peerdẽ/ eñ wort vande Chynen ghenaemt Tachoo, hebbende den naem van een groote stadt/ also gheheeten/ die daer uyt 'verde van daer en leyt/ tusschen/ de Revier 2. mylen binnewaert is aen. Dat weten dat dit Eylandt ghelegen is binnen de Custe/ omringht wesende van een arm vande Zee/ ghelijck als het Eyland van Goa in Indien/ welcke arm vande Zee 5. mylen voort aen aende selfde Custe weder uyt comt/ welcke uytstroomste ofte mont ghenaemt wort Puysu. D'eerste mont van't z.w. mach wesen van outrent eẽ half myl breet/ eñ vande punt van't Eylandt af nae binnen toe/ tot op een halve myl/ heeft men daer langhs heen goede ancker grondt/ om te setten voor de winden vande Monson vã China, vã 10. 11. vadem diepten/ schoone grondt, men sal hem wachtẽ van't landt van z.w. 'twelc leegh is vã santstanden/ eñ is daer langs heen over al bãckachtighe eñ ondiepe gront: want ic hebbe dit gantsche Eylandt van binnen in gheheel omghelopen; heeft veel ondiepten/ ende daer is eẽ Canael/ waer vã het alderdiepste twee vadem is, Die daer begheert binnẽ in te loopen/ is noodigh een man van't landt te hebben die daer kuntschap heeft. Wy liepẽ de mõt van't n.o. in/ 'twelck de smalste eñ ondiepste is/ eñ heeft een verborghen steen clippe onder 't water ligghen te weten/ dicht aende zyde van't Eylandt/ ontrẽt een schuet van eẽ guetelingh/ de punt binnewaerts aen. Van dese Steenclippe af nae de punt toe/ moghen wel Schepen anckeren. Beyde dese Havens zyn sonder drooghten ofte ondiepten. De Custe van tusschen beyden/ te weten/ van d'eene mont tot d'ander, is van sommighe roode Duynen/ eñ van een kael landt/ is daer langhs op heen over al schoon. Vã dese mont van't n.o. af een myl tZeewaert in/ leyt een cleyn Eylandekẽ. Vande maent van April af tot September toe/ so worter in dit voorsz. Eylandt veel Vee gheweyt/ als oock Peerden en dierghelycke/ waer van't de Portugesen dẽ naem van Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden ghegheven hebben/ als voren.

Vande stretkinge/ mercke/ strandẽ/ diepten/ Canalen/ drooghten/ verborghen Clippen/ ende Reeden/ door by den hoeck van Cheuchõ tot het Eylãd Tachoo/ ende den mont van Puysu.

Vande mont van Puysu van't voorsz. Eylandt vande Peerdẽ/ 8. mylen de Custe voortaen/ heeftmen eẽ grove en dicke punt landts/ met een wildernisse boven op. Dicht by dese punt is ghelegẽ een groot rondt Eylandeken/ waer van het Canael van tusschen beydẽ seer smal (doch schoon) is/ daermen (noodigh wesende) tusschen heen door mach loopen. Vãde voorsz. pũt af nae't z.w. toe/ so is het eẽ hoogh landt met wildernisse/ ende van daer af nae de Zee toe/ heefter eẽ groot groẽ velt ofte pleyn; Langhs dit groen velt heen/ ist seer goet anckerẽ voor de windẽ vãde Monson vã China, is modder grondt, Op de voorsz. punt landts leyt eẽ bewoonde Stadt/ ghenaemt Pinhay.

Vande streckingen/ mercken eñ gedaenten voorby de mont van Puysu/ etc. tot een punt landts/ eñ een rondt eylande daer de stadt Pinhay op staet.

Van dese punt van Pinhay af/ de Custe 5. mylen voort aen/ leyt de Haven vã Foquyen, de welcke een groote Reе heeft eñ is alternael van een grof dick landt met wildernisse/ ende binnẽ by't lãdt van't z.w. so heeft het eẽ groot rondt Eylandeken/ met een swart schynende wildernisse. Voor by dit Eylandeken na binnen toe/ soo leyt de mont vande Revier/ aende welcke is gelegẽ eẽ seer groote stat omringht met gheweldighe muyeren eñ torens/ eñ heeft eẽ Brugge van't landt af steckẽde/ aẽde welcke (die schepen die hier daer onthoudẽ) gebõden ligghen, dese incomste is schoon ende vry.

Streckinghe eñ mercken voor by het punt vã Pinhay tot de haven van Foquyen.

Van dese Haven van Foquyen af/ 5. mylẽ voort aen/ is ghelegen den Inwyck (vande Portugesen genaemt/ A Enseada dos Camaroins, dat is den Inwyck vande Garnaet) eñ vãde Chynen Cayto gheheetẽ. Op desen wegh zyn geleghen sommige cleyne eñ hooge Eylãdẽ/ sonder eenige geboomtẽ ofte Wildernisse/ te weten/ ontrent 3. groote mylen van't landt af tZeewaert aen, Men heeft tusschen dien eñ daer rondtsom over al Riffen eñ Steen-clippen/ eñ schynt op eenige plaetsen Canalẽ ofte doorgangẽ te hebben: want ic ben daer selver door ghelopen met een Piloot van't landt. Men sal hem van dese Eylanden wachten. Van't eynde van dese Eylanden af/ 2. mylen voortaen/ so heeft het landt een punt van een dick eñ grof landt/ gants sonder eenighe wildernisse ofte geboomte, aen't eynde van elcke myl/ soo heeftmen w.z.w. aen twee Eylandekens ligghen/ eñ aende z.w. zyde van dit punt is een goet beschutsel/ voor de winden vande Monson van Chynen/ hebbende schoone sant gront: maer hebt de windẽ scherp om buyten d'Eylandẽ om te loopẽ/ door welcke oorsake wy daer tusschen door liepen: maer en is niet goet voor onse schepen. Aen d'ander zyde van het n.o. van dese voorsz. punt/ te weten/ seer dicht by't landt is ghelegen een cleyn hoogh Eylandt/ streckende n.w. eñ z.o. Het Canael van tusschen dit Eylandt eñ het vaste landt/ wesen van een Bas schuet breedt/ met 3. vadem diepten/ het meestendeel steenighe gront/ in voegen/ dat so haest alsmen de anckers laet vallen/ soo zyn de touwen en Cabels terstont aen stucken ghesneden/ vande scherpte vande steen. Dit Canael en kanmen van verde niet sien/ het Eylandt heeft aẽde zyde van het lãdt een cleynen Inwyck ofte Bay. Die ghene die hier met een ongheval quam/ ghelyck het my ghebuerde/ sal daer in loopen/ te weten/ dicht by het Eylandt heen/ so ster aen loevende/ dat hy met die voor-kiel op't droogh vande strãt vande voorsz. cleynen Inwyck loopt/ om op het diep vande harde grõt d'anckers te settẽ: wont soo ghy't quaemt te setten inde Zee/ soo sullen u de Cabels terstont aen stucken ghesneden wesen/ als het my ghebuerden. Dit Eylandt blyft onder een punt bedeckt. Van daer af noord oost/ ende noordt oost ten oosten aen/ so heeft het landt een ander punt/ wesende antrent ander half myl vanden anderen verscheyden/ makende tusschen beyden eenen Inham.

Streckingen/ merckẽ/ strãden/ Canalẽ/ steen-gronden/ Eylanden/ diepen/ inwycken/ Reeden/ landtpunten/ etc. des Havens van Foquyen tot de inwyck Caito.

Steene gronden die de cabels in stucke snyden.

Periculeuse inloop/ ende hoemen best in loopen sal.

Van dit voorseyde Eylandt ende punt af/ tot ontrent een half myl oost noord oost aen/ leyt een Riffe daermen het water op siet breken/ streckende noord west ende zuyd oost/ ontrent een half myl lanck. Van dese Riffe af/ tot de noord ooster punt vanden bovengeseyden inwyck is ontrent eẽ myl weeghs; alle de reste vandẽ inwyc is schoõ eñ suyver. Dit is den Inwyck dienmẽ noẽt A Enseada dos Camaroins, ofte den inwyck vande Garnaet, Die hee vã diẽ is ander theschutsel vãde n.o. punt ofte hoer bovẽ verhaelt: want is goet voor dẽ tyt vãde windẽ vãde Monson van China, te weten/ voor de schepen die van Lãpo eñ Iapon af comẽ/ om daer in te comẽ/ so salmen 'tland genakẽ (alleenmẽ by de selfde punt tõt; daer by lãghs comẽde/ tot batenẽ de pũt om en daer binnẽ in is daermẽt anckeet; men heefter

Hoe dat men den Inwyck vã Caito best in loopen sal/ ende van de hoecken/ Eylanden/ Riffen/ diepten/ ende quade Reedẽ binnẽ onder wegen tot d'Eylandt Caito/ Beyn ontmoet.

men heefter een seer goede modder grondt/ te weten by dese noordtooster punt heen/ so dat u de Lasse sal comen te blyven uit zuydwesté; hierom so sult het landt vande punt wel ghenaken/ om op de Risse niet te vervallen; Van desen Inwyck af voortaen tot den hoeck ofte punt van Sumbor toe/ ghelegen op de hooghte van 28⅓. graden/ looptmé de Custe noordtoost ende noordtoost ten noorden aen/ te weten/ buyten 't voorsz. Eylandt/ ende de punten vande voorseyden inwyck heen; Nu keerende weder op den inwyck/ soo heeftet landt van daer af 12. ofte 13. mylé voortaen eené hoec/ ende van daer streckt het landt n. n. w. innewaerts aen/ comende daer naer weer n. o. eñ n. o. ten n. uyt; twee mylen daer van af zijn ghelegen drie Eylanden by den anderen/ te weten/ twee groote ende hooge/ eñ een cleyn/ wesende daer rondtsom over al schoon: maer en hebben gants gheen beschutsel noch Reede/ om de Schepen daer voor eenigh weer beschermt te wesen; Dese Eylanden zijn ghenaemt Canton Sion, alle dese Custe vande Enseada dos Camaroins af/ tot dese eylandé ende voorseyden hoeck toe/ is altemael van ee legh landt met huevelen/ ende dalen van een essen wildernisse/ ende men heeft daer langhs heen een schoone Zee ende grondt.

Gelegentheyt der landen eñ diepté tusschê Canto ende d'Eylanden Canton Sion.

Op de contreye van ter halver wegen/ vá de Enseada dos Camaroins af/ tot d Eylanden van Canton, Sion toe/ te weten/ daer drie mylen t'Zeewaert af/ zijn geleghen twee Eylanden by den anderen/ ende het Eylandt ghelegen alder naest het landt/ heeft int midden eenen hooghen bergh/ welcke gaet al dalende naer b'eynden vant Eylandt af/ ende hebben gants geen boomen noch wildernisse/ wesende daer ronts om over al schoon.

Vande Eylandé van Canton, Sion voortaen/ so streckter landt ende custe innewaerts aen/ ende van daer af 10. mylen voortaen/ te weten 2. mylen vant landt af/ zijn ghelegen twee hooge ende groote Eylanden by den anderen/ sonder eenigh gheboomte ofte wildernisse/ streckende gelijck als de custe/ waer van het eerste (ghelegen aende zuydtwest zydt) seer lanckwerpigh is/ ende 'tander (vande noordtoost zyde) maeckt een forme van Triangula, ofte driekantigh/ ende 't Canael dat huer van den anderen scheyt/ is van een weynigh meer als een steen-worp breet: maer is diep ende schoon; want hebber selver door ghelopen; Wel dicht by de noordtooster punt vant eerste lanckwerpigh Eylandt/ (welcke by 't ander uyt comt) heeftmen een sant Bay/ hebbende daer dicht by een seer goede Reede: want dese sandt Bay heeft beschutsel voor alle winden/ ende om dat het van ghelijcken een Haven is/ so wordt het vande Chynen ghenaeñt Pudeon, dat is: soo veel ghesept als een sack; Van dese sant Bay af/ ontrent een Gotelingh schuet n. w. aen/ leydt een put van seer groote diepten/ daerom sult op u hoede wesen den inwyck te ghenaken/ alwaermen seer goede gront heeft van 5.6. vadem diepten, In desen inwyck ofte sant Bay binnen seer goet versch water/ als oock daer recht teghens over aen 't ander Eyland/ heeftmé een groote plaets vá versch water/ 't Canael van tusschen dese Eylanden ende 't vaste landt/ is altemael schoon eñ diep/ als oock van ghelijcken t'Zeewaert daer van af; Aen 't landt van 't noordtwesten van dese voorseyde Haven af/ heeftmen een ander Haven ghenaemt Fuychon, te weten een Revier:

Streckingen/ mercken/ punten/ Canalen/ Reede etc. voorby Cantõ Sion tot de Bay Pudeon

Waerschouwinghe voor periculeuse af gront/ putten/ met aenwijs van goede Reede.

Versche wateren.

maer is van een cleyne incomste/ zynde vande breede van ontrent een schuet van een Gotelingh/ met een schoone ende diepe grondt; Vande mont af innewaerts oé/ so heeftet een groot water/ loopéde een groot stuck weeghs binnen int landt/ ende is over al schoon; die daer begeert in te loopen om te anckeré/ moet hem naer 't loot ende diepten reguleren; Dese Bay heeft veel steden ende bewoonde vlecken langhs de Revier heen ligghen; Van 't voorseyde eerste Eylandt af/ 5. ofte 6. mylen t'Zeewaert in/ zuyden aen/ ligghen twee cleyne Eylanden/ een half myl vanden anderé verscheyden/ zijn beyde gaer sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse, Het Eylandt vande zyde van 't lant is vlack/ eñ dat van ter Zeewaert is seer hoogh/ ende heeft eenen inwyck: maer is cleyn/ ende is alleenlijck met eenen noordtwesten wint onbeschut; d'incomste van dien is seer cleyn/ wesende van binné in ront/ met goede ende schoone gront, Dit Eylandt heeft het fatsoen van een hoef yser: wát vande binnen zyde vanden inwyck af/ naer de buyten zyde van te Zeewaert/ mach wesen van een boech schuet verde/ te weté/ vide breede van 't Eylandt, beyde dese Eylanden zijn cleyn.

Beschryvinghe des Havens van Fuychon hoemen hem daer in moet reguleren/ eñ van de ghelegentheyden die daer in voorvallen.

Van dese Haven van Pudeon af de custe 5. mylen voortaen/ ontrent een myl van 't landt af/ zijn gheleghen twee Eylanden/ waer van 't eerste lanckwerpigh is/ streckende gelijck als de Custe/ ende 'tander streckt van 't landt af/ naer de Zee toe: want tussché dat ende 't landt en machmen gheensins passeren; De punt van dit Eylandt streckt tot by de noordtooster punt vant voorseyde lange Eyland dat t'Zeewaert leydt/ heeft van tusschen beyden een cleyn Canael: maer is diep eñ schoon/ als oock langhs ende rontom dit Eylandt/ so wel van binnen als van buyten, Van dit Eylandt naer 't land toe/ heeftmen een schoone modder gront/ met 4. vadem diepten/ eñ is voor de Monson van China een goede Haven: maer is onbeschut van eenen z. w. wint/ met welcke wint ick alhier twee Iuncos (dat zijn Chynsche schepen) verloren hebbe; Dese Haven wort ghenaemt Guotimony, aleermen op twee mylen naer dese Haven ghenaeckt/ so heeftmen aende custe twee inwycken/ gheleghen dicht by den anderen/ welcke strecké tot ontrent een myl te landewaerts in/ zynde wat meer als een schuet van een Gotelingh breet: maer en dienen voor onse schepen niet/ de grondt is seer schoon/ hebbende binnen in bewoonde vlecken.

Streckingen/ mercken/ Eylanden punten/ Canalen/ Havens/ Inwycken/ diepten ende gronden voorby de Haven van Pudeon/ tot de Haven Guotimony.

Van dese Haven van Guotimony af/ 7. ofte 8. mylen oost aen/ leydt een seer groot ende hoogh Eylandt/ hebbende vande zuydtwest zyde 3. ofte 4. Eylandekens/ dicht by hem ligghen/ is gheleghen ontrent 7. ofte 8. mylen van 't landt af/ ende seer verscheydé van d'ander Eylanden; Heeft aende noordtwest zyde twee inwycken/ gheleghen seer dicht by den anderen/ waer van die vant noordtoosten het beste beschutsel heeft/ met goede ende schoone gront/ strecké tot op eé half myl innewaerts/ ende hebben binnen in goet versch water/ met een sant Bay/ al waermen de schepen op halé mach om te versten/ noodigh wesende, is daer ronts om over al schoon; men sal hem alleenlijck wachten te loopen tusschen d'Eylandekens ende 't Eylandt; dit Eylandt wordt ghenaemt Lanquijn.

Streckinghen ende ontmoetinghen van Eylanden/ Inwycken/ Reeden ende gronden voorby de Haven Guotimony/ tot het Eylandt Lanquijn.

Van dit Eylandt Lanquijn af vijf mylen n. ende n. ten o. aen/ so heeftmen veel Eylandé by een liggé/ onder groot en cleyn/ hebbénde

soommighe

sommighe gheboomten: maer staen ondicht ende leegh/ strecken laughs de Custe heen/ tot op 10. mylen weeghs voortaen, d'eerste zijn gelegen dicht by den anderen/ op een ty t'Zeewaert van d'ander af, De Canalen van tusschen dese Eylandẽ zijn van dyie vadem diepten/ en sommige wat minder/ modder gront/ dies noodigh waer aldaer beschuytsel te soeckẽ/ met de winden vande Monsou van China, salt moghen setten inde monden van dese Canalen/ daerinnen seker ghenoegh leyt: want op dese Monson ofte Conjunctie van die tyden/ en heeft men gheen onweer op de streeck vande generale winden, En sult van desen ter sten reghel Eylanden af t'Zeewaert gheleghen/ naer 't landt toe niet passeren: want is over al bankachtighe gront van sant plaetsen: want 't alder diepste van dese banken zijn twee vademen, Aende zyde van't noordtoosten, te weten/ van dese Eylanden binnewaerts/ heeftmen twee Eylanden langhs 't landt heen ligghen/ welcke strecken n. o. ende z. w. waer van dat van't zuydtwesten veel grooter ende hoogher is als 't ander van te landewaerts, 't Canael vã tusschen beyden door/ is diepe en schoone modder grondt, den uytganck van't noordtoostẽ van dit Canael/ heeft alle de grant van corael ende kesel-steenen/ hebbende veel cleyne Eylandekens ende Steen-klippen/ de stroomen loopen alhier met de Monsoins vãde winden alderstercksite.

Streckinghen en ontmoetingen van eylãden/ diepten/ Canalẽ/ gronden/ streeckẽ/ Clippen/ reeden/ en Havens vant Eylande Lanquijn tot d'Eylanden Elaor en't punt van Sumbor.

Schoone Corael gront.

Van dese twee Eylanden een myl ofte wat meer oostwaert aen/ soo heeftmen een goede schoone Zee ende grondt; 'Tis tusschen dese Eylanden seer periculues met groote schepen door te seylen: want men daer niet niet passeren mach, Aen't landt van teghens over dese Eylanden/ heeftmen een Haven ghenaemt Hunchon, en d'Eylanden zijn gheheetẽ Lyon.

Periculeuse plaets om met groote schepen door te seylen.

Van dese eerste Eylanden van Lyon af tot de punt ofte hoeck van Sumbor toe/ zijn ontrent 13. mylen/ ende men loopt het als boven geseyt is/ noordtoost ende zuydwest, Dese Eylanden strecken tot op 3. mylen naer den hoeck van Sumbor toe: maer zijn van ter halver weghen voortaen minder ende verscheydender vanden anderen, oftmen comt op 6. mylen naer de punt van Sumbor, so heeftmẽ een Eylandt van rootachtighe aerde/ hebbende twee verghen/ int fatsoen van twee mammen/ makende int midden een dal/ en streckt noordtwest ende zuydtoost, heeft aendt zuydoost zyde een goede haven/ voor de winden vãde Monson van China; Dit Eylandt is een goede kentteycken voor de gheen die vã Iapon af comt, De punt van Sumbor steect eẽ groot stuck t'Zeewaert in/ is van een vlack land/ met een hooghe endt verheven rugghe boven op/ heeft aen't eynde vande zuydtwester punt/ te weten/ seer dicht by een lanck ende hoogh Eylandt/ ende vande noordtooster hoeck van dit Eylandt af leyt een Eylandeken ofte Clippe/ makende tusschen dit Eylandeken en de voorseyde punt een seer engh Canael/ daer de barcken van't landt wel door passeren, van de punt binnewaerts van dese zuydtwest zyde/ ende van't Eylandt af/ so maeckt et landt eenẽ grooten inwyck/ die int omgaens by de 4 mylen groot is; Twee mylen vãde punt af naert zuydtwesten toe/ ligghen twee ofte drie cleyne Eylanden; tot dese Eylanden toe/ (te weten/ van buyten aen comende) so heeftmen een diepe ende schoone gront: maer van daer af naer de punt ofte hoeck toe/ en over alle den inwyc

Merck te nemen op een Eylandt van rootachtighe aerde/ eermen aen't punt vã Sumbor comt.

Ghedaente des punts vã Sumbor.

Kentlicke van een Clippe Enge Canael en ander ontmoetinghen.

Inwyck van 4. mylen groot.

Van schoone diepte ende vlacke ondiepte,

ist altemael ondiep/ soo dat het met leegh water droogh (ende de modder grondt ontdeckt) blyft boven op 't pleyn vande voorseyde punt vande zuydwest zyde/ leyt een groot bewoont vleck ofte stede/ hebbẽ alhier veel ende groote barcken/ die overdeckt ende met overloopen en nagelen gebout zyn, Daer zynder die 200. Bharen groot zyn, Aende noordtoost zyde vã de voorseyde punt ofte hoeck/ heeftet van gelycken eenen inwyck/ te landtwaert in loopẽde/ aen desen hoeck van Sumbor so maecktet landt een eyndt ofte hoeck/ is gelegen op 28½. graden, Van dese punt 4. mylen t'Zeewaert oost noordtoost af/ zyn gheleghen twee groote Eylanden/ sonder eenighe gheboomten ofte wildernisse/ waer van het eerste streckt oost ende west/ ende vande oosterhoeck van dit eylandt af/ so beghint het ander/ 't welcke streckt noorden tode zuyden, 't Canael van tusschen beyde mach wesen van een Gotelingh schuet breet/ diep ende schoon, Dit eylandt 't welcke streckende is oost ende west/ heeft aen't oost eynde een uytstekende punt naert noordẽ toe/ in welcke punt men eenen cleynen Inwyck heeft van 5. 6. vadem diepten schoone gront/ alwaer menẽ beschutsel heeft voor alle winden/ behalven van eenen n. w. wint, Het noorder eylandt heeft vande wester hoeck af/ twee eylandekens op een ry ligghen/ waer van 't een groot ende 't ander cleyn en lanck is/ tusschen welcke ende 't Eylandt eenen met cleyne schepẽ passeren mach/ ooc mede so is het rontsom alle dese eylanden over al schoon, Ende men heeft in dese Eylanden seer goet versch water; Dese Eylanden zyn ghenaemt Timbalam; Van dese eylanden af 1½. ofte 2. mylen noorden aen/ zyn gheleghen twee andere cleyne eylanden/ welcke strecken o. z. o. ende w. n. w. Waer van het eene grooter ende langher is alst ander/ ligghen seer dicht byden anderen/ ende het Canael van tusschen beyden is diep en schoon/ met beschutsel voor noord/ noordoosste/ ende zuydtwestie winden: want ick heb daer selver gheanckert gelegen met een groot onweer.

Verhael van een bewoont vlecke/ en de groote Chynsche barcken.

Een Inwyck noordtoostwaert van't punt/ ende 't eynde van't punt leyt op 28. een vierendeel graden.

Streckinghen en ontmoetingen van eylãden/ Canalen/ diepte/ punte/ inwycke/ reeden/ gronden/ en versch water voorby 't punt van Sumbor tot d'Eylanden Timbasam/ ende 2. mylen voorts.

Van dese punt van Sumbor af naer Liampo toe/ soo looptmen buyten d'Eylandekens heen/ n. n. o. ende z. z. w. ende de Custe is van een hooghe Landouwe, En van desen hoeck van Sumbor 5. ofte 6. mylen de Custe voortsaen/ soo heeftmen binnen int landt een hooghe Steen-rootse/ welcke int schynsel hem verthoont als de Monnicks Kovel van't eyland Seylon, ghenoemt O Capello de Frade, Voorby dese Monnicks Kovel ofte Steenrootse ander ses mylen voortaen/ leyt de havẽ van Chapoly, welcke een Revier von soet ofte versch water is/ ende heeft van binnen in een groot ende bewoont vleck ofte Stede/ olwaer men van ghelycken een Armada van 't landts schepen onthouden/ tot een bewaringht vande Custe, De kennisse en rechte teycken van dese Haven zyn dese/ te weten/ so wanneer menẽ dicht by Chapoly comt/ soo heeft de Zee sommighe rootachtighe gheverwde vlacken op't water dryven/ ende sommighe stucken van Riet-struyckẽn/ gelyck als Cassia Fistola ofte Spaensch Riet/ 't welcke de selfde Revier uytsmyt, Van dese Haven af twee mylen oost zuydtoost t'Zeewaert in/ zyn gheleghen twee cleyne ende hooge Eylanden/ dicht by den anderen/ gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse, men heeft daer ronts om 20. vadem diepten modder gront/ en vande mont

Streckinghen en ontmoetingen van eylãden/ Steen-rootsen/ ende Landouwen van't punt Sumbor tot de haven van Chapoly/ hebbende een Revier van versch water totter Stadt.

Merckteyckenen daer by men de haven van dese Revier kennen mach.

Vande diepte ende gronden daer ontrent.

vande

vande Revier af een half myl vant landt zuyden aen/ leyt een lanck Eyland/ streckende gelijck als de Custe / tusschen dit ende 'tlandt ist schoone modder gront van dzie vadem diepten/ waer van d'incomste van't zuydē 'tdiepste is/ ende langhs 'tlandt heen ist ondiep.

18. mylen ligghen d'eylandē van Liampo ghenaemt Syongicam/ daer de Portugesen plachtē te handelen/ eñ hoemē daer ontrent seylē moet/ &c.

Van Chaposy 18. mylen de custe voortaē/ ligghen d'Eylanden van Liampo, alwaer de Portugesen haren handel plaghen te dryven; Dese Eylanden worden ghenaemt Syongicam, eñ 'tvaste land Liampo, twelcke langhs de Zeekant heen van een hoogh landt is, De Portugesche schepen en varē daer niet langhs by heen/ maer tusschen d'Eylanden door; men heeft int eerste beghinsel weynigh ende cleyne Eylanden; maer die ghepasseert wesende/ soo heeftmen (op de ry van d'Eylandē alder uyterste tZeewaert ghelegghen/) een seer groot Eylandt met veel hooghe bergen/ en inwyckens langhs de Zeekant heen/ ende is daer ronts om over al schoon/ eñ vande zyde van't westen soo heeftet eenen inwyck/ int midden van den welckē heeftet een groot ende hoogh Eylandeken/ tusschen twelcke eñ 'tlandt men de Ree heeft/ voor de Monson vande zuydē eñ zuydtweste winden; dese incomste is van vyf vadem diepten; maer is te smal om tschip te moghen om wenden/ daerom moetmen hem wel vast binden / ofte d'anckers voor eñ achter uyt te brengē, Van dit Eylandt twee mylen west noordtwest af/ is ghelegen een ander groot Eylandt met seer hooghe gebergten/ ende vande zyde van z. z. w. van't selfde Eylandt / soo heeftet een schoone Haven voor de Monson vande noorde ende n.o. winden/ van welcke zyde het een seer goede lucht eñ versch water heeft: ende 't ander boven ghementioneerde Eylandt voor de Monson vandezuyde winden/ is onghesont; Het Canael van tusschen beyden heeft 35. vadem diepten; maer op de Ree heeftmen de diepten diemen selver begheert, Van dit noorder Eylandt af/ tot het landt toe zijn ontrent drie mylen/ hebbende sommighe cleyne Eylanden onder weegh ligghen; men heeft aen't vaste landt naer't west noordtwesten toe/ een cleyn inwyckken ligghen aent Camocon; Van hier af soo looptmen naer de Haven ghelegen aende custe (vyf mylen voorby't Eylandt/) twelcke een Revier is ghenoemt Tinay, heeft 4. vadem waters inde incomste van dien/ sonder eenige drooghten ofte ondiepten; Dese twee voorsz. Eylanden van Syongicam, (daer men plagh te handelen) zijn ghelegghen op 29⅔. graden; Suit weten dat dese Eylanden van Liampo comen te strecken tot op 31. graden ruym / noorden aen/ eñ en zijn niet als d'Eylanden van Canton, wiens Canalen suyver ende schoon zyn/ sonder perijcul voor te dorven vreesen/ dan vā datmen alleenlijck voor ooghen siet; Maer tusschen dese Eylanden heeftmen op plaetsen Steen-clippen ende Riffen onder't water ligghen/ te weten/ vande Eylanden van Syongicam voortaen; oock mede soo loopen daer de getyden ende stroomen seer geweldich/ te weten/ een derdendeel vanders int vallē / ende een derdendeel int wassen/ waerom goede opsicht hebben sult op de dwers stroomen/ die vande veel Canalen ende doorvochten procederen/ die seer sterck en ghewelrdigh loopen / so datse een dickwils doen dryven op de punt eñ hoercken van d'Eylanden/ daer inē voorby begeert te loopen/ daerom dit door dese Eylandē heen wil seylen / moet yemandt by hem hebben die

Waerschouwinghe om in een smalle inwyck de schepen wel te ryden.

Streckinghen ende ontmoetinghē van Eylanden/ versch water/ Canalen/ inwyckē/ havens/ diepten/ eñ nature des luchts/ voorby Liampo tot de havē Tinay.

Schoone diepte der Revier Tinay.

d'Eylanden Syongicam liggen op 29. twee derdendeel gradē, eñ d'Eylanden van Liampo op 31. graden/ hebbende schoone Canalen.

Sommighe verborghen Clippen ende Riffē / tusschē de voornoēde Eylandē/ met waerschouwinge voor de dwers stroomen der Canalen.

daer kundtschap af heeft, t'Zeewaert van dese Eylanden af ist over al schoon.

Dernaē kan men een kundigh Piloot dient te hebbē.

Loopēde uyt het Eyland vande verwinteringhe voor de zuyde winden (te weten/ vande Reede van't Eylandeken ofte Clippe af/) tZeewaert in / so moet ghy daer altoos dicht by heen loopen/ ende als hem 'tEylandt beghint te strecken naer't oosten/ soo maeckt het een uytsteekende punt ; al eer men by dese punt comt/ so heeftmen een cleyn leegh ende lanckwerpigh Eylandt / twelcke int midden eenen cleynen inwyck heeft / wesende binnen in van een ghekloven afgebiekte Steen-rootse/ hebbende aende voet van dien 20. vadem dieptē/ leyt verscheyden van't groote Eylādt ontrent een schuet van een Gotelingh, dit cleyne Eylandt sal u blyven aende noordt zyde/ ende sult u altoos naert groote Eylandt toe houden/ so veel als ghy moecht ; want dese voorseyde inwyck treckt het water na hem toe/ dat so ghy daer dicht by waert/ souden u daer in halen/ alst my selver ghebuert is/ waer door ick daer groot perijckel ende moeyten om hadde, eer ick daer weder uyt conste comen.

Hoe men uyt het eyland der verwinteringe loopt / ende van het punt daer mē uyt de Reede van't Eylandt aencomt.

Een cleyne inwyck daer men op perticuliere strock moet letten.

Von dit Eylandt af een half myl noorden aen/ beghint een ander groot ende hoogh Eylandt/ twelcke vā daer af oostwaert aē streckt/ makende een Cannael van tusschen beyden/ tZeewaert in loopende, welcke Canael van uyter Zee af / tot dit cleyn Eylandt toe/ altemael schoon ende suyver is: maer van daer af naer de punt van't ander noorder eylandt/ eñ van beyde dese Eylanden naert westen toe/ (twelcke een groote spatie vander Zee is) zyne altemael Riffen ende steenen onder't water/ streckende alsoo tot het Canael toe/ (twelcke vant eylandt vande verwinteringhe voor de noorde winden af loopt) langhs d'Eylanden die aende zyde van't Landt ligghen heen/ daerom alsmen vant Eylandt vant zuyden af comt/ naer de Zee toe/ so moetmen daer dicht by heen loopen / tot die boven ghesepde punt/, ghelegghen aent selfde Eylandt.

Wat streckinghē eñ ontmoetinghē vant Eylandē/ Canalen/ Riffen/ eñ steē-rudsē/ voorts voorcomen tottet Canael vant Eylandt der verwinteringē

Aenwysē hoe daer mē letten moet op sijn cours/ om 'tboven verhaelde punt te crygen.

Vant eylandt vande verwinteringe (voor de noorde windē) af/ loopt een Canael noordē noordtoost aen/ tusschen d'Eylanden door/ so dat het d'eylanden schept./ latende sommighe aende zyde vant landt/ eñ eelycke tZeewaert/ welck Canael hem altemets eens opent/ hem selven verthoonende.

Hoe men met noorde windē vant Eylandt der verwinteringhe loopen sal/ ende wat hem diē wegh verthoont.

Van dit voorsz. eylandt (vande verwinteringe voor de noorde windē) vyf mylē voortaen/ te weten/ op de selfde streckinghe / soo beghint een ander groot ende hoogh eyland/ van vyf mylen lanck/ legghende op de selfde streckinghe van n.n.o. ende z.z.w. Dit eylandt is seer bewoont van een quaet aerdigh Volck, Vande zuyder punt van dit groot eyland af/ een schuet van een Cartouwe oostwaert aen/ heeftmen een verborghen Clippe ofte Steenplaete onder water ligghen,/ alwaer eens een Portugees schip op verloren is/ wesende met Peper ende Speceryen geladen/ (twelcke van Indien af voor dese contreye een goede coopmanschappe is.) De boven verhaelde Riffen eñ steenen/ strecken tot dese Steen-plaete toe/ daerom die door dit voorseyde Canael ofte diep wil seylen/ sal altoos dicht by d'eylanden (vande west zyde) heen loopen.

Quaet aerdigh Volck.

Verborghen Clippe.

Vande punt van dit groot eylandt af/ drie mylen n.o. aen/ heeftmē noch een ander groot ende hoogh eylandt / (is een van d'Eylanden die tZeewaert op de ry ligghen) alwaer een Chynesche Tempel ofte Kercke opstaet / van

Hoe mē daert Canael seylen sal/ eñ wat te mercken daer ontrent ghelegen.

groote

groote ende cierlijcke Edefitie ofte bouwsel/ waeromme vande Portugesen ghenaemt wort/ A Ilha da Varella, (dat is het Eylandt vande merckken ofte kenteyckhen) alleenen hier bycomt/ soo laetmen aende zyde van't landt/ twee ofte drie cleyne Eylanden/ ende het groote Eylandt vande vijf mylen/ streckt hem van achter dese Eylanden (van te landewaerts) heen/ ende t'Zeewaert van dese Eylanden af/ is gheleghen een ander groot Eylandt/ streckende vande Steen-plate af/ toe aen't Eylandt vande Varella toe, tusschen dese twee Eylanden loopt een cleyn Canael ofte deurtocht; 'tgantsche Canael/ te weten van dese drie mylen af/ tot d'incoemste ofte doorganck vande Varella toe/ heeft drie vadem diepten met volle Zee/ ende dat vande Varella als oock de mondt van't Canael/ (twelcke oostwaert aen daer door heen loopt/ naer de Zee toe) is over al diep, Inde Incomste van dit Canael van dit Eylandt (te weten/ aende voet vande Varella) heeft het eenen Inwijck met een sandt Bay/ twelcke een goede Ree is; Vande zuyder punt van dit Eylandt vande Varella, ofte Chijnschen Tempel af/ t'Zeewaert aen/ zijn gheleghen drie Eylandekens/ op een ry dicht by den anderen/ streckende oost ende west; welcke Eylandekens van ghelijcken ghenaemt worden vande Varella, by de welcke het Canael verkent wordt. Dit Eyland vande Varella ofte Chijntschen Tempel/ leyt op de hooghte van 30. graden ruym/ ende is gheleghen acht mylen vande Eylanden Syongicam, boven verhaelt.

Streckinghen der Eylanden/ Inwijcken/ Canaels/ Clippen/ Riffen/ en Reeden &c. vandaer d'Eylanden Syongicam tot het Eylandt Varella.

't Eylandt Varella of Chijnsche Tempel leydt op 30. graden.

Vande Eylanden Syongicam af 11. ofte 12. mylen voortaen/ soo zijnt altemael groote ende hooghe Eylanden/ ligghende seer dicht by den anderen: maer van daer af tot op 31. graden ruym/ soo beghinnense minder/ verschyedender/ ende oock cleynder te worden; Aen het eyndt van dese Eylanden/ ligghen twee Eylanden by den anderen, waer van het Canael van tusschen beyden een seer goet beschutsel ende Ree heeft/ wort genaemt Lepion, zijn gheleghen dicht by een groote Revier/ die van veel Volcks ende Cooplupden bewoont ende ghefrequenteert wordt.

d'Eylanden Lepion hebben goede Canael en Reede Revier daer door grooten handel gedreven wordt.

In dese Haven van Lepion hebben de Iaponen dickwils ghehandelt/ en hare vaert ghehadt/ als oock noch, Van het eynde van dese Eylanden af/ soo is de Custe voortaen van een leegh landt langhs de Zee-kant heen/ ende van een banckachtighe grondt: want men heeft een myl van het landt maer anderhalf vadem diepten wesende de grondt van harde Kesel steenen, Die van het landt varen daer over heen met ghemaeckelde barcken/ van bepeckte overloopen ofte decksels/ twee Koers/ Zeylen van Riet ofte matten/ ende een yseren dregghe met scherpe tanden; Dese Custe streckt noorden aen/ tot op 34. graden/ alwaer gheleghen is een groote Revier die van Nanquijn af comt/ welcke heeft inde mondt ofte Incomste van dien/ een bewoont Eylandt ligghen/ van veel Volcks/ soo te voet als te peerde; Dit Eylandt maeckt dat de Revier twee monden ofte incomsten heeft; Van hier af voortaen soo streckt het Landt noordt noordtoost/ noordoost/ ende oost aen, Commende tot daer het zuydtoost aen streckt/ al waer het landt een eyndt ofte hoeck heeft/ makende op deser voeghen eenen grooten Inham; Van desen hoeck af voortaen/ soo streckt de Custe weder naer het noorden toe/ wijckende

Banckachtige Kesel grondt.

Seltsame schepen ende scheeps gereetschap.

Een Revier op 34. grade/ comende van Nanquijn.

Streckinghe der voorder Coursen.

Hoeck ende Inham.

daer naer inwaerts noordtwestwaert aen/ aen welcke Custe comen die van Iapon, trafficqueren met het Volck van die contreye/ die men noemt Cooray, ende men heeft daer Novens ende beschutsels/ hebben een tuych van smalle ende ondichte stucken ghewevest werck/ 'twelcke die Iaponen aldaer komen verhandelen/ waer van ick goede/ breede/ ende warachtighe informatie hebbe/ als oock vande Navigatie naer dit Landt toe/ vande Piloten die't aldaer ondersocht ende bevaren hebben/ als volght.

Custe Cooray daer die van Iapon comen handelen.

Goede Haven ende Reede.

Van desen hoeck van den Inham van Nanquijn af/ 20. mylen zuydtoostwaert aen/ zijn gheleghen etlijcke Eylanden aen het eynde/ vande welcke/ te weten/ aende oostzyde leyde een seer groot ende hoogh Eylandt van veel Volcks bewoont/ soo te voet als oock te peerde.

Streckinghen der Eylanden &c. vanden hoeck des Inhams Nanquijn tot eene der Iaponsche Eylanden Goto gnaest.

Dese Eylanden worden vande Portugesen ghenheeten As Ilhas de Core, ofte d'Eylanden van Core: maer het voorschreven groot Eylandt is ghenaemt Chausien, heeft vande zyde van het noordtwesten eenen cleynen Inwijck/ hebbende een Eylandeken inde mont ligghen/ 'twelcke de Haven is: maer heeft weynigh diepten, alhier houdt de Heer van het landt zijn residentie; Van dit Eylandt af 25. mylen zuydtoost aen/ is gheleghen het Eylandt van Goto, een van d'Eylanden van Iapon, twelcke leyt vanden hoeck vanden Inhaen van Nanquijn af/ oost ten noorden t'Zeewaert aen/ 60. mylen weeghs ofte weynigh meer.

Namen sommigher Eylanden.

Inwijck ende Haven van weynigh diepten.

Hoe verre van 't Eylandt Goto leyde.

Dese voorseyde informatie hebbe ick ghecreghen van een Portugees Edelman/ ghenaemt Pero da Cunha, dee't altemael selfs ghesien ende ghepeylt heeft/ hebbende by hem alle instrumenten daer toe dienende/ als de gheen die daer wel in gheoeffent ende ervaren was want arriveerden ende verstaken en de voorseyde contreye met een onweer/ teghens haren danck/ willende naer Iapon vare/ ende seylden van daer weder af naer het bovengeseyde Eylandt van Goto toe; Die Eylanden gheleghen van dit Eylandt af naer het landt toe/ hebben tusschen den anderen/ en daer dicht by heen/ over al veel Klippen ende steenen; d'Informatie van den Inwijck ofte Inhaen van Nanquijn, hebbe ick ghehadt van een ervaren Stuer-man/ natureel van het lande van Algarve in Spaengien/ den welcken zijn Schip verloor op de droogten die vande Revier van Nanquijn af steken/ hebbende alle desen Inwijck met een Barcke om gheloopende/ ende seyden oock dat binnen in wesende/ de Son in het op gaen van over't landt heen quam/ ende datter vande Revier van Nanquijn af/ sommighe sandt Platen ende drooghten af quamen/ die zuyden aen streckten tot op 32. graden/ ende ter halver weghe vande Golffo van Iapon toe.

Redenen hoe de kennis deser passagien in wetenschap ghecomen zijn

Veel Klippen ende steenen daer men perykulen verhoeden moet.

Platen ende drooghten ontrent de Revier van Nanquijn op 32. graden.

Hier mede volepndt de descriptie ende kennisse vande uyterste Navigatie ende vaert der Portugesen langhs het Landt/ de Custe ende Eylanden van het Coningh-rijck van Chynen, 'tgene van die contreye tot huydens daeghs bekent ende ontdeckt is.

Dat

Dat 32. Capittel.

Beschryvinghe van een voyage ofte Schipvaert, ghedaen door een Portugesche Stuerman, van Liampo af tot Iapon toe, in een Soma Chinchea, (dat is: een Schip van Chinchon) met de verclaringe vande Custen van Bungo, Miaco, Cacay, ende van't Eylandt Toca, altesamen landen van Iapon, met alle de Coursen, streckinghen, ende gheleghentheyt van dien.

Inleydinghe der volgender voyagie beschrijvinghe.

DEn dertighsten Junij des woensdaegs/ wesende den derden dagh vande nieuwe Maen/ inden dagheraet/ ginghen 't seyl van uyt het Canael vant noordoosten vant Eylandt Syongicam, met eenen z. o. wint/ ende comende buyten d'Eylanden creghen de wint van upten zuyd zuydoosten/ deede onse cours oost en altemets wat naer't oost ten noorden aen, teghens den nacht hadden eenen z.z.w. wint/ loopende o/ o. ten z. eñ o. z. o. aen/ hebbende seer groote Zee-baren van uyten zuyden/ soo dat wy qualyck onsen wegh konsten behouden/ hadden de Seylen maer half op/ metten dageraet liepen ter halver streeck van oost ten zuyden/ ende o. z. o. om dat de wint wat ruymde naert zuydtwesten toe/ comende met vlaghen van reghen eñ gheweldige opheffende Zee-baren/ uyt welcke oorsake de wateren ende stroomen (in dese contreye) naert noorden toe loopen/ wy maecten onse gissinghe ende rekeninge van geseylt te hebben/ op dese Coursen van o. ende o. ten n. aen/ 26. myle int etmael/ twelcke was tot des donderdaeghs middaeghs/ wesende den eersten July hadden altoos grooten aenstoot/ ende overval vande Zee-baren/ om dattet de Conjunctie vā een sprinck-vloet was/ hebbēde dē geheelen nacht over veel Weer-lichten/ van uyten oosten comende/ van op alle de streken van't Compas van noorden tot het zuyden toe.

Door wat stormen de stroomen eñ waters noordwaert gedrongen werden.

Aenstoot der Zee-baren/ door Conjunctie des sprinckvloets.

Den eerstē July des donderdaeghs te wetē/ van des middaeghs af tot des nachts toe/ hadden eenen zuydtwesten wint/ loopende o. ende o. ten z. aen/ ende wat naer't o. z. o. toe/ met groote vlaghen van reghen/ sonder eenighe verheffinge van wint/ ende wesende twee uren inder nacht/ so besloot hem 'tweder van alle zyden met een seer grooten plas reghen/ waermede de wint begonst te stillen/ loopende naer't noorden/ 'twelck siende d'Officieren vande Soma, (dat Chijnsche luyden waren) begonsten seer verturbeert te worden: want de Chynen houden voor gewis in dese Maen vande maent Julius, tot datse 12. dagen out is/ (te weten/ aende Custe van geheel China) daer een groot onweer naer te volghen/ ende is naer mijn gissinghe tot den dagh van sint Jacob toe/ daemen daer altoos is/ verwachtende stormē eñ onweder; want ick daer op de voorsz. daghen twee groote stormen ghepasseert hebbe. Keerende weder op onse materie vande noordē windt/ welcke allenerkens begonst te vermeerderen/ hebbent terstont ghewent op den boegh van't westen weder naer d'Eylanden toe ende mochten geloopen hebben vanden middagh af/ tot dese tijt ontrent 10. mylen weeghs/ in d oeghen dat wy (naer onse rekeninghe, van't landt van China af/ waren ontrent 36. mylen, deden aldus onse cours van west ende west ten noordē aen/ tryghende daer naer een betrocken ofte besloten Lucht/ met weynigh wints/ soo dat wy sonderlingh niet voorts gingen. Des drydaeghs begonst de noorde wint wat meer te waeyen/ loopende noch alsoo op de selfde streeck tot des middaeghs toe/ hebbende op dese cours van west aenghesevlt/ ontrent ses mylen weeghs.

Stormen diemen inde maent Julij aen alle Indische custē verwachtende is.

Beschrijvinge der streckingē/ bevegingen/ eñ ongevallen die voor eñ na ontmoet zijn op de reyse na Japon.

Des vrydaeghs van des middaeghs af voortaen/ liepen met de selfde noorde wint alle desen avont ende nacht tot des saterdaeghs smorghens/ doen creghen wy eenen noordoosten/ ende daer naer oosten windt/ ende liepen noch alsoo west aen/ tot des middaeghs toe/ so dat wy gisten ghesevlt te hebben 18. mylen weeghs/ ghevende 'tschip zynen wegh op w. eñ w. ten n. aen/ hadden in alle desen tyt noyt Son noch Sterre/ om de hooghte te moghen nemen.

Des saterdaeghs twee ofte drie uren nae den middach so liep de wint weer naer't zuyden/ beginnende 'tweder wat op te claren/ liepen noch alsoo een sant-looper lanck/ eñ siende dattet weer een schynsel gaf van bestandicheyt/ wenden ons weder (inden naem Gods) op den boegh naer Iapon toe/ wesende alsdoē naer myn gissinghe vande Custe van China af/ ontrent 12. mylē, deden aldus onsen cours dien avont ende naervolgenden nacht/ te weten/ oost ende oost ten zuyden aen/ met eenen slappen wint ende stille Zee.

Des anderen daeghs des sondaeghs smiddaeghs/ nam de hooghte vande Son/ op 30. graden min ⅓. ende waren ghescheyden vande hooghte van 29. graden ende ⅔. rekenende voor d'etmael 13. mylen/ soo dat ick my giste te wesen van't landt van China af 21. mylen.

Wanneer zy der Sonnen hooghde ontrent 30. graden geylōt/ &c.

Des sondaeghs naer den middagh deden onsen cours op de selfde streeck/ van oost ende oost ten zuyden aen/ alle dien avont ende aenvolgende nacht/ tot des anderē daeghs smiddaeghs met eenen slappen wint eñ slecht water/ en hadden geen Son om de hooghte te nemen/ maeckten myn rekeninghe van 18. mylen op't etmael/ te weten/ ter halver streeck vā oost/ eñ oost ten noorden aen/ wesende de wint scherp zuyden.

Des maendaeghs van des smiddaeghs voortaen/ hadden noch al eenen zuyden slappen wint/ gheduerende alsoo dien avont ende nacht door/ ende teghens den dagheraet des dinxdaeghs/ soo ruymden de wint wat tot des middaeghs toe/ dat ick de hooghte vande Son nam/ en vont my op 29½. graden/ doende onsen cours oost ende oost ten zuyden aen 22. mylen weeghs.

Wanneer zy 29. drie vierendeel grads vonden.

Des dinxdaeghs vandē middagh voortaen/ wesende op de voorseyde hooghte/ hebbe bevolen oost aen te gaen/ (hebbende den selfden windt/ doch wat stilder) allen dien nacht tot des woensdaeghs middaeghs toe/ doen begonsten wy te sien dryven inde Zee/ van dat Zee-schuym ofte Saf-breen/ hebbēde 15. mylen gheseylt/ maeckten myn gissinghe noch te wesen van't Eylandt Tanaxuma 30. mylen/ en hadden noch Son noch Sterren om de hooghte te nemen.

Gissinge naer 't Eylandt Tanaxuma.

Van des woensdaeghs middaeghs voortaen/ so begonst de wint wat op te koelen van uyten z. z. w. eñ om dat ick onderrecht was/ dat de stroomen eñ wateren (in dese contreye) naer't Eylande van Lequeo toe loopen/ ende siende oock op eenighe plaetsen geelachtigh schuym op't water dryvē/ (twelcke int schynsel hem verthoont als rype Lemoenē) so hebbe terstont bevolen dragēde te houden/ en oost

Kenteyckenen daer by gekent wordt dat de stroomen na 't Eylandt Lequeo loopen.

noordtoost

noordtoost aen te gaen/tegheus den avont saghen veel teyckenen van lande/te weten/Riet-struyckien/bysen/ende ander soodanigh dryf tuych/den nacht aencomende/ hebbe bevolen oost ende oost ten noordé aen te loopen, d'eerste wacht gedaen wesende/ so heeft de Chynse Piloot in zijn quartier veel weeghs buyten de cours aen ghegaen: want liet het oost aen loopen tot den dagheraet toe, Doen beval ick weder oost ten noorden aen te seylen/ (gedurende noch den selfden koelen windt) tot des donderdaeghs ten 10. uren toe/ doen begonsten wy te sien (al hoewel dat het eenen donckeren ende besloten Lucht was) een land dat seer benevelt/ende met dijs ofte dampe bedect was/ligghende zuydtoost van ons/ ende waren daer ontrént drie mylé vã af, 't selfde landt hadde langhs by hem heen ligghen twee Eylandekens/dedé onse cours op de selfde streeck aen/ tot dat wy quamen te sien by't selfde eerste land/ te weten/oostwaerder aen/een ander groot/hoogh/ende lanck-streckent land/ ende sagen noch aen't eynde von't voorseyde hoogh landt/oostelijcker aen/ twee ander Eylanden ligghen/ waer van 'teen seer groot was streckende noordtoost ende zuydwest/ende 'tander daer dicht by streckten noorden ende zuyden/ 'twelcke 'tcleynste was/wesende vã veel hoecken, Aende noordtzyde van dit cleyne Eylãd/ te weten/ ontrent een myl weeghs daer van af/ heeft men vijf cleyne Eylandekens ofte steé Clippen op een ry ligghen; Van't eerste landt ofte Eylandt dat wy saghen/ ('twelcke is het laetste Eylandt van diemen noemt As Sete Yrmaas, dat is die seven ghesusters/ghelegen aende zyde von't noordtoosté) tot het voorsz. cleyn Eylandt vande veel hoecken toe/ mach wesen ontrent ses mylen oostwaert aen/ als wy met het voorseyde eerste Eylandt vande Steen-clippen over een quamen/ so mochtet wesen inde tijt ontrent vijf uren nae den middagh/ hebbende gheloopen naer onse gissinge tot dat wy't landt int ghesicht cregen ontrent 24. mylen, Des donderdaeghs voorsz. hebbe des enorghens de hooghte vande noordtsterre ghenomen op $30\frac{1}{2}$. graden.

Hoe de cours ende streckinge volgens ghehoudé werdé.

Waer zy 't gesichte van ládt ende van twee Eylandekens creghen.

Gesichte van meer ander Eylanden.

Vijf Eylandé of Clippen op een rye.

'eerste eylãdt dat zy saghen was 'tlaeste Eylandt der seven susters.

Wanneer zy de hooghte der n. Sterr op 30. een seste(n)deel graden haddé

Coemende op 2. mylen naer by't Eylandt/ (dat wy eerst saghen) vande Eylandekens ofte Steen-clippen/ liepen noordtoost eñ noordoost ten oosten aen/ als wy met dit Eylandt over een waren/ soo dat het zuyden van ons bleef/ daer ontrent drie mylen af wesende/ saghen aende noordezyde van dit Eylandt af/ een ander groot/ hoogh/ ende lanckwerpigh Eylandt van veel ghebo(o)mten/'twelcke ghenaemt is (als wy daer naer quamen/te weté) Ycoo, streckt oost ende west/ waren daer ontrent drie mylen van af: maer en konstet door die groote donckerheyt van't weer ende mist niet ghesien, daer wat dichter by comende/ saghen noch een ander Eyland/ghe(le)ghen dicht by de wester hoeck van't voorseyde Eylande af/ wesende veel cleynder als't ander/ ende om dat wy ons vonden by de voorseyde wester hoeck/ (te weten van tusschen beyden) waren gantsch gheresolveert te loopen door't Canael/ dat hem verthoonden van tusschen dese twee Eylanden heen: maer om dieswille datter niemant int Schip was/ die daer eenighe kuntschap van hadde/ vreesende voor eenighe Riffen ofte ondiepten/ en dorstent niet bestaé/ werdent weer op den boech van't oosten/ om 'thooghe Eylandt om te loopen by de winde heen/ aenloevende al wat wy mochten met

't Ghesicht e van't Eyland Ycoo.

Waer zy noch een ander Eylande saghen.

Waer zy mede vermeden dã tusschenze door t Canael niet loopen dorsten.

eenen zuyden wint/ hebbende groote Tee-baren die ons naer't land toe setten, deden aldus onse distantie o. z. o. aen/ hadden onterét noch twee mylen om by't Eylandt om te loopen: maer den nacht overviel ons met een groote duysternisse/ soo dat wy gantsch gheen landt en mochten onderscheyden/ hoewel dat wy daer dicht by waren/ ende om ons daer van te wachten/liepen op de selfde streeck aen/ tot ontrent over een ure naer den middernacht/ alsdoen soo claerden't weder (met de Maen) op: maer en consten noch evenwel 't Eylandt niet sien/liepen terstont daer naer n. aen/ niet weynigh seylen op/ naer't Eylandt van Tanaxuma toe/ dat naer myn gissinghe recht voor ons uyt moste ligghen/hier med. brachten wy de rest vande nacht over/ tot dat den dagheraet aen quam/ waer mede wy quamé te sien 't Eylandt van Tanaxuma, dat recht voor ons uytlach/ daer ontrent twee mylé vã af wesende/was seer benevelt/ liepen daer also n. op aen/om dat aende westzyde voorby te passeren: maer en consten't niet by brenghen/ om dat de wint z. w. was/ ende wy aende z. hoeck van't selfde Eylandt waren/ daer aende oostzyde langhs heen loopende/ te weten/ een half myl daer van af; Dit Eyland streckt n. ende z/ wesende lanckwerpigh/ ende vã een leegh land/hebbende witte sant stranden/met een seer groene Landouwe vã Valeyen, heeft veel Pyn-boomen: maer staen verscheyden/ ende seer ondicht vanden anderen/ mach wesen van ontrent 7. ofte 8. mylen lanck/ hebbende te middeweghen/te weten/ vande oostzyde dicht by't Landt/ een Eylandeken ofte Steen-clippe ligghen/'twelcke hem van verde verthoont/ghelijck als een seylende Fuste; Dit Eylandt is ghelegen op $30\frac{1}{2}$. graden/te weten/recht int midde/'tis daer langhs heen over al schoon.

Wanneer zy naer't Eylandt van Tanaxuma liepen/ ende 'tselfde int gesichte cregen.

Vande gedaente/ streckinge/ eñ groote des Eylandts Tanaxuma.

Steen clip gelijc een seylende Fuste.

Van dit Eylandt Tanaxuma af n. aen/ saghen wy een seer groot eñ hoogh landt/ streckende o. ende w. ontrent 10. mylen weeghs/ makende int schijnsel aende selfde Custe (te weten/ n. o. ende n. o. ten n. van Tanaxuma af/) een open/ 'twelcke is de mont vanden inwijck van Xabuxij genaemt, Desen inwijck heeft tot een kenteycken/ als dat het land vãde o. zyde van dien/ loopt al dalende af/ tot den hoeck ofte punt van den inwijck toe/ wesende van een vlacke Landouwe/ ende vande westzyde soo is het lande soo hoogh/ alst eerste dat wy saghen n. ende z. met Tanaxuma liggen; Dese voorseyde Custe mach liggen verscheyden van't Eylandt Tanaxuma, inde dwers wegh ontrent seven ofte acht mylen.

Streckinghe van Tanaxuma tot een ander eylãdt.

Inwijck Xabuxij/ ende hoe dat bekét wordt.

Vande noorder hoeck van dit Eylandt af/ deden wy onse distantie naer de voorseyde inwijck toe/ ende comende ter halver weghen/ liep ons de winde naer't w. z. w. waer door wy mosten by liggen/ ende was een stil weer/ so dat ons het water ('twelcke met het ghetij vande vloet naer't o. toe liep) seer af dreef/ dat wy qualijck de Haven consten creyghen: maer d'ebbe die daer naer seer sterc in liep/ dede dat wy de Haven creghen met de schemelinghe vanden avont ende lichte Maen/ wy quamen in eenen seer grooten Inham/ inde welcke is ghelegen de voorseyde Inwijck/ te weten/ aende n. zyde/ ende heeft binnen in aende oostzyde een Eylandeké vol gheboomten/ liggende ontrent een schuet van een Bos van't landt af, Van dit Eylandeken af oostwaert aen/ so heeft et landt eenen hooghen heuvel/ eñ aende

Streckinghe nae den Inwijck.

Stercke vloet ende ebbe.

Bequame Inham by den Inwijck.

Merckteecken oostwaerts van een Eylandt.

zuydtzyde

De Haven Minatto/ en een ander open daer by.

Gheleghentheyt van Xibuxij en zijn Revier.

Streckinghe van Xibuxij voortaen.

Sandtstranden en hooge gheberghten.

Ondiepe Revier ende de streckinghen van daer voorts. Van quade ancker gront/ ende dat het hooghe landt Quimonsiqui ghenoemt is.

zuydt zyde vanden voorseyden huevel/ is ghelegen een groot opé/ 'twelcke heeft aen d'ander zyde een punt van leech landt ende witte sandt stranden met geboomten. Alhier heeftmen die haven ghenaemt Minatto, 'twelcke een Revier is/ wat beter als die van Batecola gheleghen aende Custe van Malabar. Aende noordt zyde van desen huevel af ontrent een cleyne myl/ soo heeftmen een ander open/ comende in een landt dat wat leeger is als den huevel/ met sommighe geboomten. Dit open heeft recht in't midden een Eylandeken liggen/ binnen 'twelcke is de plaetse van Xibuxij; Dit Xibuxij is een groot bewoont vleck van veel volcks/ ende is een Revier van soet ofte versch water: maer is ondiep: want men moet daer met een springk vloet in loopen. Van Xibuxij voort aen/ so street dé Inwyck west aen / altemael van een leegh landt van sandt stranden/ ontrent 2. mylen weeghs. Vã daer keert het weder nae't zuyen toe tot datse comt te stuyten aen een hoogh gheberchte/ 'twelcke is het ghene datmen siet/ comende van't Eylandt Tanaxuma af aéde voet van dit gheberchte/ leyt een cleyne Revier van ondiepe grondt. Van dese Revier af/ so loopt het landt weder oost aen / tot de mont van daermen in comt / welcke mach hebben een half myl inde breede. De gront van alle desen Inwyck ende incomste/ is sant ende van quade ancker grondt; alle dit voorsz. hooghe landt wort ghenaemt Quimonsiquy.

Streckinghe vã dé Inwyck Xibuxij tot dé Inwyck Tanora.

Cleyn Inwyck vol Steé-clippen Rudsen.

Van desen Inwyck van Xibuxy af 7. mylen/ o.n.o. voort aen/ is ghelegen den Inwyck van Tanora, 'twelck een vande beste Havens van Iapon is: men loopt de Custe oost en oost ten noorden aen. Ter halver weghen van Xibuxij af nae Tanora toe / soo heeftmen eenen cleynen Inwyck ofte Bay/ welcke in't eerste ghesicht een goet beschutsel schijnt te hebben: maer alsmen daer met over een comt / so sietmen terstont hoe't daer ghestelt is / te weten/ heeft veel steen-clippé ende Rudtsen/ en loopt weynich te landewaerts in. Stelle alhier dese verclaringhe van desen Inwyck / op dattet hem niemant met en bedriege/ die nae Tanora begheert te wesen/ ghelijck als wy ghedaen souden hebben.

Hoeck van hoogh Landt/ sandt strant/ ende Eylandekens.

Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ sult terstont comen te sien dat het landt een eynde ofte hoeck van hoogh landt maect/ van welcken hoeck voort aen/ soo wijckt de Custe binnewaerts aen/ al waer ghy cené sant strãt sult sien / hebbende daer lanckx by heen (twee Eylandekens vol gheboomten) liggen. Aen't eynde van dese Eylandekens / sult ghy noch andere cleynder Eylandekens sien/ (die van't landt af tZeewaert in steken) met noch ander groote steenen ende Rudtsen. Binnen dese Eylandekens en steenen/ is gheleghen de Haven van Tanora, om in dese Haven te comen/ so moetmen loopen nae de punt ende het eynde van dese Eylandekens ende steenen (die tZeewaert uyt steken) toe / daer by wesende/ so sal u tZeewaert daer van af nae het noordt oosten een steen-clippe blyven / met een Eylandt/ sonder eenighe gheboomte ofte wildernisse van een steyl afghebroken landt streckende noorden ende zuyden. Tusschen dit Eylandt ende het landt / soo maeckter eenen grooten Inwyck/ al waer men het setten mach: want heefter recht teghens over 25. vadem diepté/ maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de punt ende het eynde vande voorsz.

Steen clippe.

Schoone Inwyc en goede reede met aflops waer de rechte Haven is.

Eylandekens ende steenen (die tZeewaert uytsteken) om zijt / soo sult ghy alsdan terstont daer langhs by heen nae't landt van binnen toe loopen/ 'twelck men vry sonder schroomen mach doen: want tsser schoon ende suyver; doende uwen cours west aen / so sal u een punt landts comen te blyven aende rechter handt. Voor by dese punt wesende / sult daer dicht by heen loopen / schouwende het landt vande west zyde, Alhier wesende/ soo isme binnen inde Haven / 'twelcke eenen langhen Inwyck ofte Bay is, streckende noorden aen nae binnen toe; sult het ánckeré te midweghen van dien/ op 4. vadem diepten / soo blyft ghy besloten met eenen ronden booch; het is daer altemael van modder gront.

Punt landts.

Wanneermen inde Have is/ en de gelegentheden daer van.

Scheydende vã Tanora af na Fyunga toe/ so looptmen de Custe noorde aen/ tot eé punt landts toe / gheleghen van Tanora af ontrét 5. mylen. Tusschen dese punt landes en Tanora, zijn ghelegen twee Havens/ de eene gheheeten Gico, met velde van Tanora, en d'ander wat voorder aen/ (voor by sommighe Eylandekens en steen-clippen) genaemt Vmbra. Dese twee Havés zijn onbeschut voor d'ooste winden/ die veel aen dese Custe wayen. Vãde voorsz. punt landts af tot Fiunga toe / mach wesen noch ander vijf mylen weechs : waer van de Custe en 't lande innewaerts aé wyct/ ghelijck eenen Inham / comende wat voorder aen weder noorden uyt. Desen Inham is van een leech landt (te weten / langhs de Zeecant heen) met sant stranden/ en een myl voor by de voorsz. punt landts/ so heeft de Custe eé open ligghen/ aen de zuydt zyde van dit open/ so staet daer eenen grooten rondé boom dicht aende Zee-cant, Alhier heeft men een goede haven/ welche ghenaemt wort Vndo, en wat voorder aen/ so leyt een ander haven/ gheheeten Toconofuchy, welck landt hoogher is/ als van d'ander Haven; heeft aende zuydt zyde sommighe hooghe en groote boomen/ en aende noord zyde een leech landt / het welcke van verde/ ende van buyté af hem verthoont ghelijck als Eylandekens met gheboomten. Dese Haven en is niet goet om in te loopen. Een myl weechs voor by dese Haven voortaen / heeftmen een ander Haven / ghenaemt Myme, 'twelcke een goede Haven is om met cleyne schepen in te loopen/ ende heeft twee incomsten diemen terstondt van buyten aen siet/ ende onderscheyden can / hebbende in't midden een vlack Eylandt vol gheboomten; Dese gheboomten maken twee openen / ende men siet boven over't Eylandt heen/ te landewaerts in ('twelcke hoogher ende vlacker is/) eenen grooten boom staen/ 'tland vande zuyd zyde heeft een hooghte met een dal.

Streckinge en ontmoeten ghe van Tanora nae Fyunga.

Voor by een punt de twee Havens Gico ende Vmbra.

Gelegentheyt eens Inhams

Gelegentheyt der Havens Vndo ende Toconofuchy.

Gelegentheyt der Havens Myme en de streckinghen voortaen.

Van dese Haven af derdehalf myl voortaen / leyde een ander cleyne Revier ghenaemt Tomxijma; Voor by dese Revier anderhalf myl weeghs/ volEyndt het leeghe landt / ende dan beghint het weder hoogh te zijn ; Van hier af twee mylen voortaen / soo maeckt het landt een punt ofte hoeck van hoogh landt / ende schynt van verde te wesen den hoeck ghenaemt Cabo de Ramos, gheleghen aende Custe van Indien by Goa. Desen hoeck om loopende / heeftmen daer dicht by een Revier / (te weten noorden aen) ghenaemt Camyco, welcke heeft twee vadem diepten inde Haven; Dit is het uytterste landt van het Coningh-ryck van Fyunga; Vande boven-ghementioneerde punt landts

Revier Tomxyma.

Punt ofte hoeck hoogh landts.

Gelegentheyt des Reviers Camyco.

Ghedaente des hoecx van Camico ende daer ontrent.

(gelegen vijf mylen van Tanora af) tot desen hoeck van Camyco toe/soo heeft het landt de manier van eenen Inham/makende 'twater al hier eenen dwersche stroom: want langhs 'tlandt heen/ soo loopt het water altoos nae't zuyden toe; Men loopt desen hoeck met de voorseyde punt landts noorden ende zuyden ende noorden ten oosten/ en zuydē ten westen/ ende zijn ontrent acht mylen van d'een tot d'ander / over alle desen Inham machment setten langhs 'tlandt heen op 12. ende 15. vadem diept en/schoone sandt grondt.

Hervoom altijt Suyden.

Schoone diepte ende ancker grondt.

Streckinghe van Cabo Camico tot de haven van Saquay.

Van desen hoeck/ghenaemt C. de Camico af voort aen / soo loopt men de Custe n.n.w. aen/ alsmen met desen hoeck over een is / soo salmen terstont comen te sien/ int noord oost/ ende noord oost ten oosten/het landt van Toca, 'twelck een Eylandt is / mach hebben ontrent 40. mylen inde lenckte/ ende streckt oost ende west/ en oost ten noorden / ende west ten zuyden / heeft aende noordt zyde met het landt van Iapon een Straet ofte doorgaende encte/ welcke streckt tot die Haven van Saquay, en 'tlandt van Miaco toe/ende vande zyde van't Eyland/te wetē/daer langhs op heen/ heefter veel cleyne Eylanden, De Navigatie diemen doet door dese Straet nae de Haven van Saquay ofte Sacay toe / is altemael langhs de Custe ende het landt van Iapon heen/ welcke veel ende goede Havēs heeft/aen't eynde van dese straet hebben beyde dese landen elck een uytsteckende punt lands/ zynde van d'eene tot d'ander ontrent een myl weeghs, Op de punt van het lande Toca is het banckachtighe gront / ende alle het volck van dit landt (te weten/ vande noordt zyde) en is gants niet te betrouwen. Van ghelijcken so machmen loopen vande zuydt zyde van dit Eyland Toca, nae het londt van Myaco toe/ alwaer langhs een goede Navigatie is / ende heefter seer goede Havens, D'eerste Haven van dien/ is gheleghen aende eerste punt landts / van de west zyde van't Eylandt / de welcke dicht by hem etlicke Eylanden ende Clippen heeft ligghen; Dese Haven is ghenaemt Focora, heeft een goet beschutsel door alle winden: maer niet voor de Roovers: want hebbē daer veel Fusten daer zy niet loopen rooven ende stelen/ 'toostersche eynde vandit Eylandt Toca, met het landt van Iapon ghelegen daer teghens over enaeckt een ander Straet ofte doorganck (gelijck als die vande west zyde) daermen nae de Haven ende Stadt van Sacay toe loopt. Te middeweghen vande voorseyde oost zyde van Toca, leyt een Haven ghenaemt Ava, welcke bewoont is van een seer fortig ende stoutherigh volck van oorloghe / alhier soo onthout haer een groote Armeye van toegheruste oorloghs schepen ende Fusten/ daer zy enet loopen rooven ende stelē de gheheele Custe langs. De schepen ende Fusten die hier door begerē te varen/vereysschen alhier vry passen/ waer mede vryelicken sonder eenighe hinder moghen passeren. Vande voorseyde oost zyde/ so streckt het landt van Iapon seer zuydwaerts aen / makende eenen hoeck ofte eynde / ghenaemt Cumano, ende de Custe die tot daer toe streckt/ is gheheeten Bandol, heeft etlicke Havens die vā seer ryck ende enachtich volck bewoōt worden: maer en zyn niet seker noch vry. De Haven van Sacay is ghelegen vanden hoeck ofte het eynde van het Eylandt Toca af noordt oost aen / ontrent neghen ofte thien mylen weeghs. Dese Haven van Sacay

Banckachtighe grondt/ende van een volck die niet te betrouwen zyn.

Cours vā Toca nae Miaco/ ende vande havens daer ontrent.

De haven Focora vol rooveren.

Een Straet nae de stadt Sacay.

Gelegentheyt des havens Ava.

Armade van Oorloghsche Roof-schepen

Streckinghe des landts Iapon tot de hoec Cumano

Havens van ryck volck.

Gelegentheyt des havens Sacay.

is met de weste winden onbeschut/ (die daer veel tydts wayen/) ende heeft een ondiepe sandt gront / door welcke oorsake men die Schepen (die aldaer met goet gheladen comen/) terstont met aller haesticheyt lost/ende het volck springht op't landt / latende de Schepen vast ghebonden / ofte halense by wylen op't landt.

Vande voorseyden hoeck O Cabo de Camico af vyf enylen voortaen tot een punt landts toe/so loopt men de custe noorde noord west aen/ ende men heeft onder weghen vier ofte vyf Eylanden ende Clippen langhs de Custe heen ligghen / ende recht teghens het voorseyde punt over/ zyn gheleghen twee andere Eylanden / dicht by't landt / hebbende van tusschen beyden een smal Canael / ende heeft daer dicht by /soo aen het noorden als aen het zuyden veel Eylandekens ende Clippen (onder groote ende cleyne) ligghen. Dese twee Eylanden met de Eylandekens ende Clippen ligghen oost ende west/enet dē hoeck ende het eynde van Toca, op de hooghte van 33¼. graden. Alle dese custe is van een hoogh landt/met die Eylanden daer langhs op heen ligghende / ende heeft daer 60. 70. vadē diepten/dicht by't landt. Van hier af voort aen/ soo beghint de Straet ofte doorgaende enghte / van tusschen het Eylandt van Toca, ende het landt van Bungo, ende soo het u noodigh waer op dese contreye te anckeren/ so ghenaeckt het landt van Toca, alwaer ghy een enodder gront sult vinden. Als ghy den voorseyden hoeck vande twee Eylanden om zyt / soo beghint het lande westwaert aen in te wycken / altemael van een hoogh landt/ hebbende binnen in dicht aende zuydt zyde een cleyn Eylandeken, Sult u van desen Inwyc wachten/ op datter u de stroomen niet in en trecken. Desen Inwyck voor by zynde/ sult recht voor u uyt (te weten / te middeweghen van't Canael vande Straet) comen te sien een cleyn roudt Eylandeken / het welcke u sal blyven aende zyde van het oosten/ ende langhs de Custe heen vyf mylen voortoen'/ sult ghy een ander Eylandt sien / dicht by't landt ligghen / 'twelck tZeewaert van hem af steeckt/ veel steene Clippen ende Rudsen. Voor by dit Eylandt noordtoost aen anderhalf myl weeghs/ zyn gheleghen twee ander Eylanden by den anderen.

Streckinghen ende ontmoetinghen van Cabo Camico tot den Inwyck Visque

Punt landts/ Clippen/Eylanden ende Canael.

Toca leyt op 33. een sesten deel graeds.

60. oft 70. vadem diepte langs tlandt.

Strate tusschē Toca ende Bungo.

Waerschou voor een Inwyck.

Verscheyden Eylanden.

Voor by dese twee Eylanden noch anderhalf enyl voort aen / leyt een ander lanck Eylandt van een black pleyn ofte velt boven op / streckende noordt west ende zuydt oost wesende het zuydt ooster eynde van dien het allerhooghste. Binnen dese Eylanden na het westen toe leyt den Inwyck van Visquy, alwaer den Coninck van Bungo zyn residentie hout/ die daer in begheert te wesen / sal nae het eerste Eyland toe loopen/ u altoos wachtende vande voorseyde Eylanden/ ende die Eylandekens ende steen Clippen daer by gheleghen/ doende uwen cours tusschen dit ende die andere twee Eylanden/ (die voorder aen ligghen) binnen door. Dit Eylandt met de Eylandekens en Steen clippen voor by wesende / nae binnen toe/ soo sult ghy comen te sien in't westen/ te weten/binnen inden Inwyck/een groot ront ende hoogh Eylandeken vol gheboomten / op het welcke ghy sult aen loopen/altoos meer ghenakende die twee Eylanden / dan het Eylande vande Steen-clippen; want by't Eyland vāde steen Clippen

Inwyck van Visquy daer de Coningh van Bungo hem verhout.

Waerschou voor Eylandē ende Clippen.

Hoemen sekert op een hoogh rondt Eylandt aen loopen sal.

Clippen heen/heeftmen 70. vadem diepten/ ende binnen de twee Eylandẽ weſtwaert aẽ/ ſult ghy 25. vadẽ vinden/modder grõt/ doẽde alſo uwen cours op't voorſeyde Eylandeken (dat inden Inwijck leyt aen/ houdende de noordt zyde: want is daer over al ſchoon.

Waer men ſetten moet om afwyſinghe der havens te becomen.

Met dit Eylandeken over een zijnde/ſult 20. vadeen diepten vinden/al waer ghy't ſult ſetten/op datmen u van daer af de Haven mach wyſe/welcke twee zijn/te weten/d'eene gheleghen (een cleyne myl van dit Eylandeken af nae't z.w.toe/op een punt landts/daer ſes oft ſeven boomen verſcheyden vanden anderen) op ſtaen/met een weynigh wilderniſſe; Sult op deſe punt landts aen loopen / den welcken binnen in eenen cleynen Inwijck ofte Bay heeft/hebbẽde aen't Eynde vã dien/ een Riffe van ſteen t'Zeewaert daer vã af uytſtekende/ binnen den welcken is gheleghen den voorſz. cleynen Inwijck/welck heeft een ſeer goet beſchutſel en drie vadẽ diepten/goede eñ ſchoone gront/alwaer ghy ſult ancoeren: maer en is niet voor groote ſchepen; D'ander Haven is nae't n.w.toe/te weten/ aen d'ander zyde van den Inwijck/binnen ſommighe Eylandekẽs eñ ſteenen in, is een groote Bay/ die te landtwaerts in loopt / makende eenen bocht met ſeer goet beſchutſel. Deſe Havẽ is voor groote ſchepen.

D'eerſte havẽ gheleghen op een punt lãds met 6. ofte 7. boomen.

Inwijck met goede reede van 3. vadem voor cleyne ſchepen.

Waer d'ander haven voor groote ſchepen gheleghen is.

Van deſen Inwijck van Vſquy af/ wat voorder noorden aen / is gheleghen een ander grooter Inwijck/welck loopt weſt noordweſt innewaerts aen / 't Landt ende den hoec van tuſſchen deſe twee Inwijcken/mach weſen van d'eene Zee tot d'ander/ ontrent een ſchuet van een Guetelingh breet in't om loopen/ende een half mijl van't eyndt vande pũt af nae't weſten toe/te weten/aende zuyd zyde/ leyt een cleyn Eylãdt dicht by't landt/ tuſſchẽ 'twelcke ende het landt loopt een Canael van 12. vadem diepten / met ſchoone grondt van grof ſandt/ alwaer ick aen't ancker gheleghen hebbe. Recht tegens over dit Eylandt(te weten/ aen't landt van't noordt weſten) ontrent een ſchuet van een Guetelingh daer van af/ leyt eenen cleynen Inwijck/met een bewoont vleck/genaemt Sanganaxeque, alwaer Don Franceſco Maſcharenhas met zijn Schip gheleghen heeft met de Monſon. Deſe Haven is met eenen noord weſt wint onbeſchut. Van deſen Inwijck af ontrent een half mijl voort aen/ſo beghintmen een leegh landt te crygen/ hebbende langhs de Zee-cant heen over al ſandt-ſtranden ende gheboomten. By alle deſe Cuſte ende het laeghe landt langhs / iſt over al banckachtighe gront/waerom u daer van ſult wachten/een goede halve mijl / daer van af loopende, te midde weghen van dit leeghe landt / heeftmen twee Monden ofte Inkomſte vande Rivieren liggẽ / die ſeer ondiep zyn / waer om men daer in gheenderley wijs en mach in loopen. Aen't eynde van dit leeghe landt heeftmen een Revier van verſch water / van 12. ſpannen waters inde Haven/ te weten met een ſpringhvloet / ende binnen inde Revier blyven de Schepen met leegh water op drooghe/ zijnde ſandt grondt, Dicht by de Ree ofte Incomſte van deſe Revier leyt een bewoont Vleck / genaemt Aquina fama, ende de Revier een half mijl innewaerts aen/ is gheleghen de grootſte ende ghewaeldichſte Stadt van het gheheele Coninghrijck van Bungo, alwaer de voorleden Coninghen plaghen haer Hoff te houden / daer nu alle de Coopluyden van deſe omligghende contreye (die ſeer rijck ende ſeer treffelijck zyn) haer reſidentie hebben.

Streckinghen ende ontmoetinghen vans den Inwijck Viſquy / tot eẽ revier by het vleck Aquina fama.

Diep Canael.

Inwijck Sãganaxeque.

Waerſchouwinghe voor bancken ende voor twee monden van Revieren.

Ondiepe Revier vã verſch water.

Het vleck Aquina fama.

Plaets der grootſte ſtadt des rijcks Bungo.

Van deſe Revier af/ te weten / aen d'ander zyde van deſen Inwijck / is gheleghen een ſeer goede Haven/ met beſchutſel voor alle winden / is een cleyne Bay / want de punten ofte hoecken van dien/ ſteken voor den anderen / waerom de ſelfde een goet beſchutſel maken voor de zuyde winden. D'incomſte van deſe Haven is ſchoon / en hebt anders niet te doen / dan te loopen te middeweghen heen nae binnen toe / alwaer men heeft van vyftehalf tot vyf vadem diepten; Men heefter een groot voordeel: want comt daer voor wint in / te weten / met de Monſon ofte conjunctie vande zuyde winden/ ende loopter weder voor wint uyt / mette Monſon vande noorde winden. Om dit te deghe te verſtaen / ſoo is te weten datmen alle deſe contreye (als oock van gheheel Chyna, Malacca, India, ende alle de omligghende Orientaelſche plaetſen) bevaert / met de conjunctie vande winden / die daer ettelicke Maenden over eenen boegh wayen / als nu uyten noorden / alsdan uyt den zuyen / en dat op ſekere tyden ende daghen van't jaer/ ſonder dat men daer eenighe falicant aen heeft / welcke conjunctie ghenoemt worden (als op een ander gheroert is) Monſon / te weten / Monſon vande zuyd winden / dat is als de winden van uyt den zuyen reghneren / ende Monſon van de noorde winden/ van ghelijcken / waer mede men in gants Indien ende Orienten zijn rekeninghe maect/ om van d'een plaets op d'ander te varen/ ende door dien datter veelmaels in deſe beſchryvinghen mentie ghemaeckt wort van ſommighe Havens/ Inwijcken/ Revierẽ/ Bayẽ/ ende Eylanden / daermen goet beſchutſel eñ verwinteringhe heeft voor de Monſon van de noorden ofte zuyde winden / te weten/ den tijt dat de ſelfde courſeren is daer om geſeyt/ (ſo yemant contrarie ende teghens waren/ nae dat hem zynen wech ſoude moghen ſtrecken) om gheadverteert te weſen / welcke Havens dat goet zyn/om ſodanighen tyt te verbeyden en te verwinteren/ want men noemt in Orienten winter / alſmen contrarie wint heeft / datmen zijn reyſe niet en can volbrenghen / en noodtwendich moet wachten nae de wint ende het weder/dat is/ de Monſon / die een met eñ favorabel is / eñ waer datmen een goet beſchutſel heeft/ om te verbeydẽ de Mõſon die hem ſoude moghen dienen / alsdan zijn reyſe weder te volbrenghen/ waerom my goet ghedocht heeft alhier deſe verclaringhe te doen / om datmen te beter ſoude verſtaẽ de meeninghe vande Portugeſche ende Indiaenſche Piloten / die deſe courſen ende Navigatien eerſt aenghetekent / ghenoteert ende ſelfs bevaren hebben / ghebruyckende daer om alhier de ſelfde manieren ende rekeninghe van die contreyen / ſonder eenighe veranderinghe met het ſelfde woort van Monſon / niet teghenſtaende dat wy op ander plaetſen hier voren by wylen oock mentie af ghemaeckt hebben.

Streckinghen ende ontmoetinghen van deſe Revier/ tot de Haven Fingy/ eñ het punt van Moyner.

Verclaringhe hoe de Monſons ofte winden op de cuſten van Indien/ China/ ende Malacca langhdurigh over een boegh wayen.

Hoemen achtinghe op de Monſons nemen moet/ ende beſte tyden daer voor ſoecken moet.

Waerom datmen in Orienten winter noemt.

Redenen waerom dit verhael ghe-ſchiet is.

Keerende weder op onſe voorſeyde materie / ſoo is te weten dat deſe voorſz. Haven ofte Bay genoẽt wort Fingy, maer en is niet ſeker noch vry vãde Roovers/eñ dieve, Vãde

De Haven Fingy niet vry van Roovers.

voorsz. Revier tot dese Haven / heeftmen ontrent 3. mylen inde dwers wegh. Men heeft op de Ree vande Revier 20. vadem diepten / te weten / dicht by't landt heen: maer is een quade gront / ende ten is niet goet aldaer de Winden te verwachten: want men en soude daer niet een dinck connen berghen. Van desen inwijck af / so machmen het land in't ooste sien; en 't eynde vã daer desen grooten Inwyc volceynde / is een leech landt / 'twelcke ghenaemt wort Moryee, ende is daer langhs heen over al schoon, De voorseyde Revier en stadt zijn gheleghen op de hoochte van 33½. graden.

Goede diepte: maar quade Reede.

Hoeck van Moryee.

Van dese punt ofte 'teynde van Moryee af twee mylen voortaen / comt een ander punt ofte hoeck landts / den welcken is gheleghen met dese punt noorden ende zuyen; is van een leech landt van sant stranden / hebbende aen't eynde van dien / etlicke steenen ende Rudtsen ligghen. Van daer af voort aen / so looptmen de Custe noordwest aen / ende een myl weechs daer voor by / so heeftmen een bewoont vleck / ghenaemt Tamboca; ende noch eẽ ander myl weechs voort aen / leyt een ander plaets gheheeten Tambico, zijn beyde tsamẽ gheleghen aende Zeekant: maer en hebben geen Havẽs met beschutsels, oock mede so en is het volck vande selfde plaetse niet te betrouwen; niet dese punt landts over een wesende / so sult ghy langhs de Custe heen comen te sien een lanckwerpent Eylandt / ('twelcke hem van verde verthoont ghelijck als twee Eylanden) ligghende van't landt verscheyden ontrent twee mylen weechs / is genaemt Fimexyma. Tusschen dit Eylandt ende het landt / zijn't altemael ondiepten. Vande punt vanden Inwyc van Bungo af / tot dit voorsz. Eylandt toe / so is het alle dese Custe langhs tot een groote myl daer vã af / over al vanckachtige gront / Kiffen / Steenen / ende ander vuylicheyt. Op alle desen wech van't beghinsel van't Rijcke van Bungo af tot dit Eylandt toe / soo looptmen aende oost zyde / te weten / langhs 'tlandt van Tocaa heen.

Streckinghe ende ontmoetinghen van't punt Moryee tot het Eylãt Fimexima.

Waer Tamboca ende Tambico gheleghen en het volck niet te betrouwẽ is.

Sommighe Eylanden.

Ghedaente des Eylands Fimexima ende d'ondiepten aldaer.

Van quade gronden / ende hoe den gantschen cours langhs Tocaa streckt.

Van dit voorseyde Eylandt Fimexima af 9. mylen noorden voort aen / so heeftmen een seer hoogh land 'twelcke streckt oost en west; Dit is het landt van Amanguchen, eẽ groot machtigh ende seer rycke landouwe: wãt alhier heeftmen een van de Mynen van Silver van Iapon, aen dese Custe heeftmẽ goede havens ligghen / als oock mede het Eyland van Meagyma, 'twelcke in voorghe tyden (alleer dee Portugesen op Iapon voeren) eenen grooten handel hadden: want alhier was de vergaderinghe ofte stapel van geheel Iapon, van alle waren ende Coopluyden. Langhs dit landt van Amanguchen, en de contreye vã het Eyland Fimexima, (bodẽ verhaelt) heen / so beghint de straet ofte doorganck / die nae Facunda toe loopt / van welcke Facunda (als van de andere plaetsen van daer ontrent) sullen wy op een ander tracteren / met de Navigatie / Coursen / ende gheleghentheyt van dien.

Streckinghe van Fimexima tot Amanguchen.

Een vande Iaponsche Silver Mynen.

Goede Haven by het Eyland Meagyma / daer de Portugesen stapel plachte wesen.

Waer de strate van Facunda beghint.

Om te seylen vande punt van Moryee, vanden Inwyck van Bungo af / na de Haven van Caminaxique toe / (gheleghen in het Coninghrijck van Amanguchen,) welcke seer seker ende goet voor alle winden is / ende van eenen grooten handel ende neeringhe; Ghy sult uwen cours nemen noordt oost / en noordt oost ten oosten aen / zijn ontrent sesthien mylen weeghs. Dit landt daer ghy nae toe loopt / is een seer grode ende hoogh landt / ende men loopt alle die voorseyde Custe lãgs / tot eenen hoeck ofte punt landes toe / oost en west / ende oost ten noordẽ / ende west ten zuyden / ende men heeft vande Haven van Caminaxique af / tot de voorseyde punt / ontrent veertigh Portugesche mylen / te weten / van 17½. in een graedt / ghelijck het oock altemael zijn van die in alle dese beschrijvinghen ghementioneert worden / aen welcke Custe zijn gheleghen dese naevolgende Havens / het welcke altemael Bayen zijn / te weten / van Caminaxique tot Tozaque, zijn ontrent derdehalf myl. Van Tozaque tot het Eylandt Meagyma, heeftmen ses mylen ende een halfve. De Ree van dit Eylande / is tusschen dat ende het vaste landt. Van Meagyma tot Camangarij, zijn anderhalf myl. Van daer tot het Eylandt van Anooxyma, vijf mylen.

Hoe men loopt van't punt Moryee nae de Haven vã Caminaxique.

Distantie en ghedaente der landen tot eenen uythoeck ofte punt.

Particulier verhael der distantie ende namen der plaetsen op dese passagie.

Van Anooxima tot Toumoo, zijn oock vijf mylen.

Van daer tot Xynaco, ander 5. mylen.

Van Xynaco tot die Haven van Vxymãdo, vijf mylen.

Van Vxymando tot die Haven van Muroo, vijf mylen. Dese haven mach ligghen ander vijf mylen vande punt bovẽ verhaelt. Voor by de voorseyde punt / te weten / drie ofte vier mylen oostwaert aen / leyt de Haven van Fyongo, ende van daer af ses ofte seven mylen voort aen / heeft men de Haven en Bay van Sacay, alle dese voorseyde Custe is schoon ende suyver / hebbende over al ancker gront. Dit zijn altemael als ghesept is / Portugesche mylen. Men sal weten / dat twee Iaponsche mylen / maken juyst een Portugaelsche myl / 'twelcke gheverifieert ende also bevonden is / door de Portugesche Piloten / die aldaer de hooghte van de Son gheneylt / en nae de Iaponsche rekeninghe haer calculatie ghemaeckt hebben / etc.

Streckinghe van't voorsz. punt tot de havens Fyongo en Sacay.

Gheleghentheyt der Custen en gronden.

Twee Iapansche mylen juyst een Portugaelsche myl.

Dat 32. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van Lampacon af, ('twelck is gheleghen by Macon, aende Custe van China) nae het Eyland Iapon, tot het Eylandt Firando toe, met alle die streckinghe ende gheleghentheyt van dien, van een ander Piloot aengheteeckent.

SEylende van Lampacon af nae het Eylandt van Iapon toe / sult loopen door d'eerste uytganck ofte Canael / (van het suyder Eylandt /) het welcke streckt zuyde oost aen / hebbende een Clippe ofte Eylandeken te middewegen van dien / tusschẽ het welcke en die punt van't Eylande sult door loopen / om oorsake vande scherpe wint / genaeckẽde so veel als ghy immers moecht het eynde van het Eylandt / altoos met het loot inde handt. Comende ter halver weghen van het Canael vande Eylanden die tZeewaert strecken / sult een Bancke van sandt vinden / die te middeweghen onder de drie vadeen diepten niet en heeft. Sult u best doen om te loopen boven een groot ende hoogh Eylandt / dat u in het oost zuyde oosten leyt. Dit Eylandt (met d'ander die tZeewaert op de selfde ry ligghẽ) om wesende / sult langhs d'Elandẽ vã

Streckinghe ende ontmoetinghe van Lampacon tot de Custe van Chincheo.

Op't loot te passen.

tZeewaert

tZeewaert heen loopen. Van dit Eylandt af 6. mylen voortaen/ sult vinden een Regel Eylanden/ Eylandekens en Clippen/ welcke zyn

Cours langs een regel Eylanden.

en als negen/ stekende buyté alle d'ander (daer ghy langhs heen loopt) tZeewaert in/ welck strecken n.n.o. eñ z.z.w. en moechtse niet om loopen/ noch en is u oock niet noodich; sult tusschen dese eñ een groot hoogh Eyland vol gheboomten (dat u aende zyde van't landt blijft) door loopen/ welck Eylandt hem verthoont alsmen daer nae toe comt/ ghelijck of

Merck eens Eylandts.

het rondt waer/ om datmen daer recht op de punt aen comt/ met teghenstaende is lanckwerpent/ streckende ghelijck als de Custe, een stuck weeghs daer van af gheloopé hebbende/ heeftet een Canael/ van tusschen dat eñ eé ander Eylandt (daer dicht by gheleghen) achter dit laetste Eylandt nae't o.n.o. toe/ leyt een

Canael by het Eyland Tonquion.

Haven daer sommige schepen Chynsche goederen eñ waren comen laden en verhandelen; leyt niet verde vande mont ofte 'tgat van Lanton af. Dit boven ghenoemde Eylandt wort vande Chynen genoẽt Tonquion. Vã

Coophandelinghen op de Haven by de mont van Lanton.

hier af so loopt o.n.o. aen/ om te comé verkéné de Custe dã tusschẽ Chinchon, eñ Chabaquõ, die schoõ eñ suyver is/ vaer 2. mylé van

Custe tusschẽ Chinchon eñ Chabaquon.

af loopéde/ om te schouwen eé Riffe die dicht by Chinchon leyt/ welck heeft een ront ende hoogh Eylandeken seer dicht by't landt ligghen, Men loopt dese custe van Chabaqueo af tot Chinchon toe/ n.o. eñ z.w. eñ n.o. té o. en z.w. ten w. Alsmen met Chinchon over een is/ so heeftmen 2. mylen tZeewaert in een

Waerschouwinghe voor een Rif.

hoogh ende ront Eylandeken ligghen/ ende binnen int landt eenen hoogen bergh met een Steen-rotse boven op/ ghelijck als Pulo Varella, gheleghen aende Custe van Champa, eñ d'incomste is door sommighe Eylandẽ heen. Dit voorsz. ronde Eylandeken wort vande Chynen gheheeten Toanthea.

Het Eylandt Toanthea een goet merck ontrent Chincheo.

Als ghy met Chincheo over een zijt/ als voren/ soo loopt oost noord oost aen/ tot dat ghy zijt 8. ofte 10. mylen vande Custe af/ om buyten alle d'Eylanden te blyven; In dese contreye wesende/ so loopt noord oost aen/ op welcke cours sult komen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, dat is/ cleyn Lequeo, gheleghen op de hooghte van 25. graden/ is een seer hoogh ende lanckwerpent Eylande/

Streckinghen ende ontmoetinghen van Chincheo tot de Haven vã Canoza.

liggende versch eyden vande Custe van Chyna ontrent 18. mylen weeghs; als ghy Lequeo pequeno door by zyt/ comende op de 25½. graden/ soo ghy begheert te wesen nae't

Het Eylandt Lequeo Pequeno.

landt van Bungo toe so loopt noord oost/ eñ noordt oost ten oosten aen/ op welcke cours sult comen op d'Eylanden (gheleghen aende zuydt zyde van't Eyland Tanaxuma af aen/ welcke Eylandẽ beginnen op 29½. ende strecken tot op de 30½. graden/ zynde in als seven

Voorts van de 25 en half graden nae Bungo loopẽ sal.

hooghe ende cleyne Eylanden/ welcke strecken met den anderen/ te weten/ d'eerste dyte ener een Eylandeken ofte Clippe/ noord oost ende z.w. ende n.o. ten noorden/ ende z. w. ten zuyden) eñ die ander drie/ o.n.o. ende w.z.w. ende een aen't eynde van dien noorden ende

Eylanden streckende vande 29 en half graden tot de 30 en half graden/ met haer ghedaente ende streckinghen.

zuyen. Dese seven Eylandẽ voorby wesende/ sult comen te sien ses mylen noord noord oost aen twee ander Eylanden/ ligghende oost ende west metten anderen/ waer van dat van het oosten het cleynste is; Het oost eynde van dit Eylandt heeft eenen hoogé huevel welcke gaet al dalende nae't oosten af/ makende eenen leeghen punt/ ghy moecht wel tusschen

Ghelegentheyt ende ghedaenten van andere Eylãden.

dese twee door passeren/ begherende: want heeft een goet Canael van tusschẽ beyde heen; Het grootste van dese twee Eylanden (het welcke een hoogh ende lanckwerpent Eylãdt is) is ghenaemt Ycoo. Van den ooster hoeck dan dit Eylandt af drie ofte vier mylen noorden aen/ is gheleghen het Eylandt van Tanaxuma, 'twelc is een leeghachtigh Eyland/

Het Eylandt Tanaxuma.

streckende noorden ende zuyen van 7. ofte 8. mylen lanck; Te middeweghen van't selfde Eylandt/ te weten/ aende oost zyde/ heeftmen de Haven/ het welck is eené cleynen Inwijck/ gheleghen binnen sommighe Steen-clippen in; maer en is de beste niet om in te loopen.

Inwijck met steen-clippen.

West noord west van dese Haven af/ anderhalf myl weghs/ is gheleghen een cleyn vlack Eylandt/ 'twelcke heeft een huevelt gien in't midden. Van Tanaxuma af seven ofte 8. mylen noorden aen/ sult comen te sien een groot ende seer hoogh landt (twelcke streckt 10. mylen oost ende west. Dit is het landt van Iapon, aenden hoeck ofte het eynde van dese

Ghesichte eñ gedaente des landts Iapõ.

Custe te weten/ aende west zyde/ is gheleghen den Inwijck van Cangoxuma, ende die Haven van Amango, hebbéde boven deen eenen hooghen spitsighen top/ ende recht teghens over het Eylandt van Tanaxuma, te weten/

Inwijck van Cangoxuma/ eñ die Haven van Amango.

noorden/ ende noorden ten oosten aen/ leyt den Inwijck van Xebuxij, die seer groot is/ hebbende van binnen in de Havens van Minato, Eoxima, ende Xaboxij, alle dyte Revieren voor cleyne schepen/ altemael gheleghen aende oost zyde/ te weten/ aende rechter hant van alsmen westwaert aen binnen in dẽ Inwijck comt; Noordt noordt oost langhs de

Grooten inwijck Xebuxij begrypende de Havens van Minato Eoxima ende Xaboxij.

Custe heen 6. oft 7. mylen voort aen/ leyt de Haven van Tanora, 'twelcke de beste Haven van gheheel Iapon is.

De Haven Tanora/ ende is de beste vã gheheel Iapõ ende hoemen daer toe loopẽ sal.

Soo ghy begheert te loopen nae de voorseyde haven van Tanora toe/ soo sult ghy u nae de Custe toe houden/ en daer wel dicht by ghenaken: want is over al schoon: maer en heefter gheen ancker gront ofte Reeden/ om

Gheen ancker grondt.

dat het diep is. So wanneer ghy daer langhs by heen zijt/ wesende voor by den Inwijck van Xebuxij, by de Custe heen loopende/ soo sult ghy by eenen cleynen Inwijck comen/ welcke in't eerste ghesicht ende verthooninge goet beschutsel schijnt te hebben: maer daer

Cleyn Inwijck.

niet over een comende/ ontdeckt het terstont al wat het heeft/ te weten/ veel steenen ende Rudtsen/ streckende weynich te landewaerts in. Doe alhier dese vermaninghe/ op dat daer

Veel steenrudtsen.

hem niemant niet en bedrieghe. Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ kryghtmen terstant eenen grooten/ dicken ende hoogen hoeck ofte punt landts. Van desen hoeck af voort

Grooten hooghen hoeck landts.

aen/ soo wijckt het landt binnewaerts aen/ al waer ghy sult comen te sien een sande-strant/ ende twee Eylandekens met gheboomten daer langhs by heen ligghen. Aen het eynde

Mercken vã Eylanden eñ stranden.

van dese Eylanden/ comen noch andere cleynder Eylandekens/ ende groote steenen van het landt af steken tZeewaert aen. Binnen dese Eylandekens ende steenen in/ is gheleghen de Haven van Tanora, om daer in te loopen/ sult uwen cours nemen nae het eynde van dese Eylandekens ende

Ghelegentheyt des Havens vã Tanora/ eñ hoe men daer in loopt.

steenen/ (die tZeewaert in van het landt af steken/ als ghy met het eynde van dien over een zyt/ soo sal u tZeewaert nae het noordoosten blyven een ander Eylandeken ofte steen-clippe/ sult binnen dit Eylandeken

Merckt eens Golf ofte Inwyck van 25. vadem.

heen loopen / tusschen het welcke ende het landt leyt eenen grooten Inwyck heeft/ daerment op vyfentwintigh vadem mach anckeren / noodich wesende: maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de

Waer by de rechte haven te kennen is.

Eylandekens ende steenē (die t'Zeewaert uyt steken) om zyt / soo sult ghy daer terstont langhs by heen loopen / te weten / tusschen een punt landts (gheleghen aende rechter handt ofte aende noordtzyde) ende d'eylandekens heen / tot naer binnen in 't Canael dat ghy open siet / sonder schroomen. Dese voorseyde punt landts om wesende / sult terstont eenen Inwyck sien / streckende noorden innewaerts aen / sult alsdan ghenaken het

Tusschen het punt landts ende sommighe eylandekens int Canael te seylen.

landt van dese punt / die u sal blyven aende rechter handt, ghy moechter vry binnen in loopen: want heefter vier vadem dieptin / altemael modder gront / ende set het op het landt van 't oosten / u wachtende vande west zyde.

Hoemen nessens het punt landts langhs het lande op goede diepte seylen sal.

Van desen Inwyck van Tanora af voortaen / looptmen de Custe noorden aen / ende is het landt van Fyunga ende Bungo, altemael een schoone Custe / ende en hebt daer nieuwers van te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet; ende 18. mylen voort aen / sult een seer groot Eylandt vinden / dat u sal blyven aende oost zyde / 't welcke is het landt van Toca, welck streckt oost inde west / en oost ten noorden / ende west ten zuyden over de 40. mylen inde lenghte / comende uit by Sacay ende Miaco uyt; De zuydt zyde van dit Eyland is altemael van eē suyvere Custe / by de welcke langhs men na Sacay toe loopt; Tusschen dit Eylandt ende de Custe van Bungo, gheleghen aende west zyde daer van af / heefter een straet ofte doorgaende enghte van vier / vyf / ende meer mylen breet, ende die gheen die nae Bungo toe wil / moet hem altoos houwen langhs de Custe van Tanora ende Fyunga heen / hem wachtēde vande Custe van Toca.

Streckinghe vande ondiepe Tanora lāgs de Custe van Fyunga eñ Bungo.

Hoemen nae Sacay tusschē het Eylandt ende de Custe van Bungo loopt.

Alsmen nae Bungo lāgs de Custe van Tanora ende Fyunga loopt moetmen de Custe van Toca schouwen.

Keerende weder op de contreye van 25½. graden voor by 't Eylandt van Lequeo pequeno, als voren ghesept is; Begherende te seylen nae 't Eylandt Fyrando, so salmen loopen van daer af op de voorseyde cours van n.o. ende n.o. ten oosten / tot op de hooghte van 28¼. graet / alhier wesende n.o. aen / op welcke cours sult comen te sien twee cleyne lanckwerpende / kale ende ghebroken Eylanden / ligghende noorden ende zuyden met den anderen / ende hebben aende zuydt zyde twee Eylandekens ofte Clippen ligghen / een half myl van den anderen verscheyden. Dese voorseyde twee Eylanden zyn gheleghen op 31¼. graden. Van dese Eylanden af 3. ofte 4. mylen n.o. aen / leyt een Eylandeken ofte steen-clippe overmidts ghecloven / hebbende boven op 4. ofte 5. spitsen / ofte uytstekende toppen, Als ghy met die voorseyde Eylandē over een zyt / so zyt ghy noch 10. mylen vandt Custe van Iapon af / te weten / nae 't westen toe / ende loopende op de voorseyde cours van n.o. aē / sult recht op een seer groot ende hoogh Eylande comen / ghenaemt Cojaquyn, ('twelcke is gheleghen oost ende west met die Haven van Angone, ligghende drie ofte vier mylen verscheyden vande Custe af wesende / van drie ofte vier mylen lanck / heeft aende oost zyde / te weten / nae het landt toe / veel Eylandekens ende Steen-clippen; Soo het ghebviel

Streckingen ende uitmeetingen van t Eylande Lequeo pequeno tot het eyland Firando.

Ghebroke eylanden ende twee Clippen op 31. een vierendeel grad.

Steen Clippe met 4. ofte 5. uytstekende spitsen.

Ghelegentheyt des Eylandts Cojaquyn / ende de haven Angone.

dat ghy quaemt te vervallen binnen het Eylandt / u vinden de by de Custe van Iapon, soo dat ghy 't Eylandt niet en moecht van buyten om loopen / soo neemt uwen cours van binnen tusschen 't landt en het Eylandt door / te weten / buyten alle d' Eylanden inde steenen heen / tot op een schoot vā een Goteling daer van af: maer en ghenaeckt de Custe niet: want men heeft van 't noorder landt aen de ander zyde een punt af steken; Die lenghte van het Eylandt gepasseert wesende (langhs d' Eylandekens ende Steē-clippen heen / als ghesept is) sult terstont aen loeven langhs het Eylandt heen / t'Zeewaert nae buyten toe / waer mede sult comen te sien in 't noorden de punt landts boven gheroert / welcke sommighe Clippen ende Riffen heeft / binnen de welcke gheleghen is noorden aen de Haven van Amacusa. Dese punt landts leyt recht teghens een ander punt landts over / die van het Eylandt uyt steeckt / ligghende noorden ende zuyden met den anderen, Soo wanneer ghy dese punt landts om ende voorby zyt / so sult ghy 't draghende houden / om also langhs de Custe heen te loopen tot op eē myl weeghs / t'Zeewaert daer van af. Dese Custe looptmen / te weten / van den eenen hoeck ofte punt landts tot den anderen / noord noord west eñ zuyd zuyd' oost, Ende so ghy buyten 't Eylādt Cojaquyn om zeyt / sult den selfden wech nemen (dat voorby ende om wesende) nae de Custe toe te comen / en daer langhes heen loopende / als voren. Van de voorseyde punt van Amacusa (die de Clippen ende Riffen heeft) af / drie ofte vier mylen voort aen / soo heeft de Custe een ander punt van een grof ende hoogh landt, Voorby dese punt wesende / sult een groot open ofte Incomste van een Canael sien / het welcke ghenaemt wort O Estrecho d' Arima, dat is / de Straet van Arima, binnen in dese Straet zyn gheleghen twee goede Havens / waer van d'eerste ghenaemt wort Xiquy, welcke een vande beste Havens van Iapon is; Dese Haven leyt ontrent een half myl weeghs vande Incomste af binnen in aende zuyd zyde vā de rechter handt / te weten / westwaert aen aen 't eyndt van eenen grooten Inwyck / welcke heeft beschuttsel voor alle winden / met vier ende vyf vadem diepten modder gront: maer in dese Haven worden ons die Portugesen doot ghesmeten / dencke dat het toegecomen is / door hare stinckende hovardye ende trotsheyt / want op alle plaetse die Heeren ende Meesters willen wesen / tot verachtinghe ende verclevnunghe vande Inghesetenen / 'twelckmen over al niet lyden en wil / namelycken in Iapon, daer 't een hartneckigh ende opstinaet volck is. Keerende weder op de vaert / soo heeftmen aende noordt zyde van desen Inwyck / te weten aen 't landt van d' ander zyde / een hoogh ende ronde Eylandeken ligghen / tot hier toe soo ist over al schoon ende suyvere grondt ende Zee.

Hoemen hem draghen sal alsmen by de Custe vā Iapon vervalt / ende buyten om het Eylāt Cojaquyn niet loopen cost.

Waerschouwinghe voor een punt.

Waermen een merckelyck punt te sien kryght / ende van des selfs gheleghentheyt.

Streckinghe langhs de Custen van d'een tot het ander punt.

Hoemen buyten om het Eylandt Cojaquyn loopen sal.

Cours van het punt lāts dat riffen eñ clippen heeft tot een punt van hoogh landt.

Strate van Arima ende de Haven Xiquy.

Inwyck hebbende goede diepte ende reede.

Iaponen zyn fier ende wreet volck.

Een ronde Eylant aende noordt zyde des inwyck.

Om in Arima te loopen / soo sult ghy het landt van 't noorden ghenaken: want men heeft aende zuydt zyde (soo haest alsmen den Inwyck van Xiquy ghepasseert is) twee Steenen ligghen / ende zyn daer rondtsom over al vol Riffen / ende ander vuylicheyt. Dese voorseyde straet streckt / (te weten / alsmender eerst in comt) oost aē / eñ keert

Hoemen in Arima loopen sal.

Merckten eñ streckinghen langhs den inwyck van Xiquy.

keert daer na naer 't noorden toe/ ende langhs de punt landts heen (daer de Straet zyn ien-keer noorden aen neemt/) gaen gheweldighe stroomen/ jae soo seer dat soo ghy niet wel op u hoede waert/ souden 't Schip om en weer-om doen draeyen/ soo verde ghy niet eenen styven doorgaende windt en hadde/ om de stroomen haer cracht te keeren, dese voorseyde punt om wesende/ soo heeftmen aen 't selfde landt een seer goede Haven ligghen/ ghenaemt Cochinochy, ofte Cochinoquyn, ende dan noch d'Haven van Aryma, waer van dese Straet den naem heeft/ is ghe-leghen een half myl van Cochinochy af voort-aen/ wesende eenen Inwyck/ die ondeschut voor d'ooste winden is/ sonder eenigh beschermsel te hebben voor eenigh onweder; wat voorder aen heeftmen de Haven van Simonbara, welcke heeft drie Eylandekens/ die voor de noorde windt een beschutsel maken: maer de Schepen blyven daer met leegh water op droogh, men en heeft in dese Straet anders gheen Havens die seecker en voor alle winden beschut zyn/ dan alleenlyck Xiquy ende Cochinochy, als ghesept is.

Op g[...] di[...]ge periculeuse stroome[n] goede achtingh te nemen.

Om de punt landts heeftmen de Have Cochinoquyn en de have va[n] Aryma.

Inwyck die quade Reede heeft.

De Have van Simonbara zynde droogh met leegh water.

Van dese Straet af naer 't Eylandt Fyrando toe/ heeftmen langhs de Custe heen veel Eylanden ende Clippen ligghen/ ende eenen grooten Inwyck/ vande uytterste vande Straet van Aryma, ses mylen voort-aen/ is gheleghen een Eylandt dicht byde Custe ghenaemt Cambexyma, 'twelcke is van een groot ende hoogh landt/ hebbende aende zyde van ter Zeewaert daer dicht by/ vier ofte vyf Eylandekens ofte Clippen ligghen; tusschen dit Eylandt ende 't vaste landt heeftmen een goede Reede/ ende int selfde Eylandt leyt een goet bewoont vleck van veel volcks/ met een goet cleyn Inwyckskenn ofte Haven/ daermen veel Visschers Barcken/ ende Fusten heeft ligghen; Van hier af so beghinnen d'Eylanden naer Fyrando toe.

Veel Eylanden ende Clippen.

Grooten Inwyck.

Van 't Eyla[n]d Cambexyma/ ende sommige Eylandekens daer by.

Goede Reede/ bewoont vleck ende een Inwyck.

Hier beginne[n] d'Eylanden nae Fyrando.

Van dit Eylandt Cambexyma af/ vyf ofte ses mylen voortaen/ soo heeft de Custe een uytsteeckende punt landts/ met veel Eylanden ende Clippen/ die van 't landt af t' Zeewaert in steecken/ sult naer deselfde punt toe loopen te weten/ noordt noordtwest aen; Desen wegh van Cambexyma af/ tot de voorseyde punt landts toe/ is altemael van eenen Inwyck/ om dat het landt binnen een wyckt/ ende overmidts datmen aen dese Custe van Iapon (ghemeenlijcken inden tydt datmen daer aen komt) donckerachtigh ende mistigh weer heeft/ soo kanmen qualijck de gheleghentheydt van 't landt onderschepden dan soo 't claer weer waer/ sult terstondt d'uytsteeckende punt (die d'Eylanden ende Clippen van hem af steeckt) connen te sien/ ende soo 't mistigh ende doncker weer waer/ soo en wilt alsdan de Custe niet volghen/ dan doet uwen cours ter halver steeck van noordt noordtwest aen/ als boven/ ende als ghy daer dicht by comt/ sult terstondt alle d'Eylanden ende Clippen ondeckt sien; d'alder uytterste t' Zeewaert van dese Eylanden ende Clippen/ zyn twee cleyne Eylanden/ verscheyden vanden anderen/ zyn tusschen hoogh ende leegh/ meer lanckwerpigh dan rondt/ gantsch sonder eenighe gheboomten/ ende dat van het alder uytterste t' Zeewaert steeckt twee Riffen van hem af/ streckende d'een naer het oosten ende d'ander naer het west noordtwesten/ tot ontrent een half myl veer; by het ooster Eylandt (van dese voorseyde twee Eylanden) is het daer dicht by schoon/ soo my ghesepdt is/ als oock naer het scheen te wesen/ ende aende noordtzyde daer van heeft het beschutsel voor de Monson vande zuyde winden/ soo het u noodigh waer, moechter daer wel setten; Van dese voorseyde twee Eylanden af naer het Landt toe/ zyn gheleghen twee Eylandekens ofte Steen-clippen int fatsoen als Pilaren; tusschen dese Clippen ende noch andere Canalen (die u d'Eylanden altemets beghinnen te openen/) loopen veel Iuncos ofte Chynsche Schepen door/ gheladen met coopmanschappen/ naer Fyrando ende de Haven van Vmbra toe/ met teghenstaende sult alle dese Eylanden ende Clippen laten aende oostzyde ofte rechterhandt/ daer ontrent een half myl t' Zeewaert af loopende; met dese Eylanden over een wesende/ sos heeftmen drie ofte vier mylen op de selfde cours van noordt noordtwest aen/ een ander punt van een Eylandt/ steeckende recht van het landt af westwaert aen/ wesende van een hoogh ende vlack landt boven op/ verthoont hem in 't opdoen ghelijck als drie Eylanden/ al hoewel dat het al temael maer een is/ heeft twee schuerfels ofte broken/ waerom het t' schynsel van drien maecke.

Voorby Cambexyma een punt landts daermen nefsens veel Eylanden ende Clippen op toe loopt.

Overmidts gewoonlijcke mist en[de] donckerheydt can[men] hier qualijck 't landts kennis onderscheyden/ ende hoemen dan best doen sal.

Mercken va[n] twee Eylanden.

Twee Riffen.

Plaetse daer't schoon en[de] goede Reede voor de Monson is.

Ghedaente van 2 Steenclippen.

Plaetse daer veel Chynsche Schepen na Fyrando en de Haven van Vmbra lopen.

Verthoninge des punts [van] 't Eylandt [...] 'twelck 3. Eylanden schijnt te wesen.

Van de punt van dit Eylandt af/ naer het westen drie mylen t' Zeewaert aen/ sult comen te sien een rondt Eylandeken/ hebbende dicht by hem een cleyn ende lanckwerpigh Eylandt/ ende soo het claer weer waer/ sult naer het west zuydtwesten/ ende westen komen te sien het Eylandt van Goto, 'twelcke seer groot ende hoogh is/ van veel schuerfels ende cloven/ zynde boven op altemael van een vlacke effen landt.

Ront Eylant ende ander daer ontrent.

Ghedaente des Eylandts Goto.

Soo wanneer ghy het voorschreven Eylandt ('twelcke drie schynt te wesen) uit ghesicht hebt/ soo loopt recht op d'uytsteeckende punt van dien aen/ ende soo het waer dat het ghety u teghens waer/ met weynigh windt/ soo maeckt het water (by desen uytsteeckenden hoeck ofte punt landts van het voorseyde Eylandt/) groote ravelinghe/ ende ghecappelt water ende schuymen/ dat het ondiepten schynen te wesen daer 't water op breeckt/ met teghenstaende isser over al schoon ende diep/ daerom moecht daer vry stout ende sonder schroomen op aen loopen/ u alleenlijcken een weynigh vande punt af houdende, op deser voeghen de punt landts om loopende/ soo wilt het daer langhs by heen aenloeven/ alwaermen eenen grooten ende goeden Inwyck heeft/ alwaer sult in loopen tot dat ghy vindt thien/ elf vadem diepten/ is van een harde grondt/ daer ghy het naer uwen wille moecht anckeren/ heeft een goet beschutsel voor de winden vande Monson alhier wesende sult terstont ghenoegh Barcken ende Fusten aen boort crygen die u naer Fyrando sullen brenghen; Indt selfde Inwyck/ te weten, binnen in oostwaerts aen/ heeftmen een Reede om te anckeren met goet beschutsel voor alle winden, van gelijcke een schuet van een Lepel-stuck naer het noordtoosten leydt een ander Haven die een goet beschutsel heeft voor alle winden/ alwaer meer Schepen moghen liggen dan op de Ree van het oosten voorseydt.

Hoemen op het punt landts aenloopen sal sonder beschroomende ongheballen te schroomen.

Inwyck daer men op 10. en[de] 11 vadem mag loopen ende [a]ls willen ancker[en] mag.

Goede Reede inde Inwyck.

Noch een Haven en[de] goede Reede.

Soo't

Plaetsen van goede Reede: maer perijckel voor Roovers.

Soo't ghebuerden dat ghy alhier in dese contreye quaemt/ ten tyden dat ghy vreese ofte vermoeden hebt van eenigh onweer/ soo moecht ghy u vrymelyckē in een van dese voorseyde Havens comen berghen/ daer ghy vry ende vrouck leght/ behalven vande Roovers endt Dieven/ die daer moghen comen; Dit Eylandt 'twelcke drie schynt te wesen/ is ghenaemt Faquijn, ende van hier af tot het Eylandt Fyrando heeft tuen vijf mylen.

'tEylandt Fyrando leyt 5. mylen van 'tEylandt Faquijn.

In doncker weer quaet merck van 'tEylandt Fyrando te nemen.

Van dit Eylandt Faquijn af/ (soo't claer weer waer) sult seer wel moghen sien het Eylandt van Fyrando, te weten / n. daer van af ligghende: maer om dieswille datmen daer dē meesten tyt betrocken ende donckeren Hemel ofte Lucht heeft/ so en is hier gheen sekerheyt van; maer vande Haven daer ghy leght/ sult terstondt comen te sien een hoogh ende rondt

Rondt eylandt

Eylandeken/ hebb nde sommige steenē rontsom hem/ liggende ontrent een half myl vande Ree / vande voorseyde Custe daer ghy aen zyt af/ welcke streckt n.n.o / n/ ende n. ten w. oen; Ontrent verdehalf myl van u of/ sult een onder

Lanck/ hoogh en vlack Eylandt.

lanck / hoogh/ ende vlack Eylandt sien/ wesende over midden gherlooft/ waerom het schynsel van twee Eylanden maeckt/ streckende oost ende west/ ontrent een half myl vā dit Eylandt af/ is ghelegen een groote ende hooghe ronde Clippe; tusschen dese Clippe ende

Hooghe ronde Clippe.

'tronde Eylandeken (dat een half myl vande Haven van't voorseyde Eyland af leyt) heeftmen eenen grooten Inwyck/ ende maeckt een Canael/ waer door men loopt naer de Haven van Vmbra toe, So wanneer ghy comt te siē het Eylandt/ 'twelcke in tween schynt gedeelt te wesen / soo loopter recht op aen naer den hoeck ofte eynde van't o. toe/ daer by ghenakende tot op een schuet van een Voet-boegh naer / als oock by de groote Clippe die u int oosten blyft/ naer binnen loopende/ alsdan so sult ghy een seer lanck lād comen te siē 'twelcke de Custe is / die de Straet ofte 't Cannoel maeckt van tusschen 't landt ende 't Eylandt van Fyrando; sult u wachten van alle 't landt dat u blyft aende oostzyde : want is daer over al vuyle grondt / als ghy't bovenghenoemde Eylandt om loopt / 'twelcke ghenaemt wordt Caroxijma, dat latende aende westzyde/ soo sult ontrent een schuet van een Voet-boegh van't eynde van dien af/ twee cleyne Eylanden hebben/ waer dan dat van't westen lanckwerpigh is/ wesende 't ander dat u voor uyt blyft cleyn ende rondt / ende heeft een Steen-clippe daer ghy u van moet wachten/ ende sult terstoot noch twee andere Clippen sien/ 'twelcke u altemael sal blyven aende westzyde/ op dese contreye wesende so sult het Eylandt van Fyrando comen te sien voor u uyt ligghen / daer ontrent twee cleyne mylen van af wesende/ sulter vry sonder vreesen naer toe loopen : want is daer langhs heen oder al schoon/ ende de Custe van't vaste landt vande oostzyde loopter boven heen. Als ghy nu by de Eylandekens ende Clippen zyt/ soo heeftet etlycke cleyne Canalen/ waer vā u sult wachten/ u altoos wel dicht houdende by't Eylādt van Fyrando, 'twelcke u aēde westzyde blyft/ ende is een seer groot ende lanckwerpigh Eylandt/ ende verthoont hem (te weten/ van dese zyde daer ghy der naer toe loopt/) met eenen grooten hoogen huevel / staende te middewegen op een uytsteekende punt van't selfde Eylandt, Als ghy wel dicht by't Eylandt zyt/ so sulter langhs by hem loopen/ alwaer ghy een

Een hoeck daermen op aenloopen moet/ by een groote Clippe

Een landt 'twelck de Canael van't eyland Fyrando maeckt daermē d'aenstoote wachtē moet.

Twee Eylanden in w. waert van't Eylādt Caroxijma/ daer van een Clippe sch. te wēn moet Twee ander Clippen.

Waermen 'tEylandt Fyrando te siē crijght en waer op aenloopen mach.

Cleyne Canalen diemen schouwen moet.

Gedaente des Eylandts Fyrando.

open sult vinden / steeckende inwelwaerts aen ghelyck een Revier/ sulter tot ontrent een myl weeghs voor by passeren / alwaer ghy eenen cleynen Inwyck ofte Bay sult hebben / ghenaemt Cochijn, daer ghy tot op 12. vadem diepten sult in loopen/ ende set ent daer neder/ al ist schoon datmen daer met de zuyde winden onbeschut leyt/ even wel so gater geen hol water; alhier wesende/ sult ontbieden 'tzy te water ofte te lande / naer de stede vande havē toe/ om eenighe Fusten ofte Barcken te crygē die u inde Haven brengen/ welcke Haven wat voorder aen ghelegen is: want heeft d'incomste vā diē seer periculues/ om de groote stroomen die daer loopen.

Instreeckende open/ als een Revier/ twelcmen voorby loopt.

Den Inwyck Cochijn loopt men in op 12. vadem.

Waermen vertoeven moet en eenighe barcken te becomen/ die een op brengē inde Haven.

So ghy in dese Haven begeerden al seylende en te loopen/ te weten / alst water by naer hoogh is: want hebt inde mont vande Haven de windt seer scherp om in te comen/ ende alst water begint te vallen/ so helpt het u inbrenghen/ so sult op sulcker voeghen langhs 't Eylande heen loopen/ als voren verhaelt is/ ende als ghy den Inwyck van Cochijn gepasseert zyt/ te weten/ tot die eerste punt landts toe die u ghemoeten sal/ die van't selfde Eylandt uyt steeckt/ (van welcke punt twee cleyne Steen-clippen af steken/ n. aen) so sult de Steen-clippen genaken/ om de haven dest'e beter te moghen cryghen / sult terstondt recht voor u uyt comen te sien/ aende zyde van Fyrando, een groot ende hoogh Eylandeken vol gheboomten/ als ghy dit int gesicht hebt/ so neemt uwē cours recht op de wester hoeck van't selfde Eylandeken aen/ tot dat u 'tvoorseyde Eylādeken gantsch en val ontdeckt blyft van te lywaert/ waermede terstondt binnewaerts aen sult comen te sien den hoeck ofte 'teynde vande stede ofte 't bewoont vleck/ ende als ghy de huysen daer van beghint 't ontdecken/ soo wilt het wat bet aenloeven / recht teghens over 'tvoorsz. Eylandeken/ te weten/ aende z. zyde vande slinckerhant / so heeftet Eylandt eenen cleynen en leeghen punt landts/ comende van eenen hoogen huevel of/ t'Zeewaert in steken/ vā welcke punt lādts een drooghte ofte bancke is af stekende / daerom sult de zyde vande huysen vanden voornoemden hoeck ofte eynt aldernaest genaken / om u buyten de stroomē te houden / als ghy daer uyt zyt/ wesende int stille water (soo u de windt niet en diende) soo moechter setten / ende u van daer af met Fusten ende Barcken ofte met het Boot laten in roeyen, d'incoenste van dese Havens west en west zuydtwest aen, etc.

Hoemen best inde Haven in ende op loopen sal.

Merck op een punt met twee Clippen/ om de Haven te beter in te loopen.

Cours op een w. hoeck van 't Eylandt by Fyrando.

Waermē den hoeck des bewoondē vlecx te sien crijght/ en vande ghevaren der mercken daer ontrent.

Hoemen ancker houdē sal om langhs sekere banckē heenē de stroomen te houden/ oft in stil weder door barcken ingehaelt can worden.

Alle dese verclaringhe ende beschryptie van dese Navigatie besluyt hem in dese corte vermaninghe/ te weten/ dat als ghy comt by de Custe van Iapon, so sult ghy alle d'Eylanden die u op de ry vande Custe ligghen/ laten blyven aende oostzyde / te weten / aende rechterhant/ ende loopen daer van buyten of heen/ en d'Eylanden ghelegen t'Zeewaert daer van af/ waer van d'eerste beghinnen van't eynde van't Eylandt vande Ree af/ (Saquijn gheheeten/ ende 'tlange Eylandt van Caroxijma dat voorder aen leyde/ d'welcke steecken n. en n. ten w. aen/ te wetē/ van't eyndt vande Ree/ ende de twee cleyne Eylanden/ met noch twee cleyne Eylandekens ofte Clippen voorder af gheleghen, zynde in als seven / die altesamen latende aende slinckerhandt/ ofte aende westzyde/ met welcke cours recht op het Eylandt van Fyrando sult uyt comen als voren/ etc.

Cort begrijp en besluyt vā dese voor verhaelde streckinghen.

Dat 33. Capittel.

Een voyage ofte reyse gedaen door een Portugees Piloot, met een Soma, dat is: een Chijns Schip, van Macau af uyt China, naer't Eylandt van Iapon ende 'tlandt van Bungo toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt vande selfde vaert.

Hoe 't Eylãdt Ylha das Outeas gheleghen is.

Den negenthienden Junius des saterdaeghs / schepden wy van t Eylandt / ghenaemt A Ylha das Outeas, (ghelegen aende westzyde vanden uytganck ofte 't Canael van Macau,) loopende na buyten toe t'Zeewaert in / te weten / door't gat daer de schepen van Malacca naer binnen toe comen: maer om dat wy boven 't Eylandt A Ilha grande dos Ladroins (dat is tgroote Eylandt vande Dieven / gheleghen 4. mylen o.z.o. t'Zeewaert aen / van't Eylandt ende de Haven van Macau af /) niet en konsten comẽ / so zyn wy dat te lywaert voor by ghe loopen / tot op een schuet van een Bas daer van af / zyn twee Eylanden die haer vanden anderen schepden / met een seer smal Canael datter tusschen door loopt / door't welcke men met cleyne Banckoins ofte Chijnsche Barcken door loopt; van hier af ontrent een half myl n. aen / is gheleghen een ander lanckwerpigh Eyland / van seer veel wildernissen ende gheboomten / ende so wanneer men daer van dese zyde van't w. z. w. in loopt / so heeft het te middeweghen van't Canael, een steen liggẽ daer de Zee over heen spoelt.

Gelegentheyt ende perijckel des Eylandts der Dieven.

Canael tusschen twee Eylanden.

Lanckwerpigh Eylandt.

Een steen te middeweghen eens Canaels daer de Zee over spoelt.

Van dese Eylanden af 6. mylen o.z.o. aen / is gheleghen het Eylandt van Tonquian, 'twelcke een hoogh en lanckwerpigh Eyland is / vol van gheboomten ende wildernisse / ende heeft aende zyde van ter Zeewaert daer dicht by / 9. ofte 10. cleyne Eylanden ende Clippen ligghen / ende om dat wy de hooghte niet en consten crygen / om tusschen 't Eylandt ende de Clippen door te loopen / ('twelck een goet ende schoon Canael is) so passeeden wy t'ee lywaert / tusschen dit ende een ander Eyland / gheleghen ontrent een cleyne myl weeghs n. daer van af / 'twelcke een groot Eylandt is / eñ daer ligghen twee Eylandekens ofte Clippen by / te weten / tgrootste leyt daer dicht by / eñ 'tander wat verder af wy lieten dese te samen aende slincker handt / loopende langhs 't Eyland van Tonquian heen, daer 't over al schoon is / welck Eylandt heeft aende punt van't o. n.o. te weten, aende zyde van't landt een sandt Bay / 'twelcke een seer goede Ree is / voor de Monson vande zuyde winden.

Waer / eñ hoe hem t'Eylãdt Tonquian verthoont.

Veel cleyne Eylanden ende Clippen.

Goet Canael by t Eylandt Tonquian.

Gedaente vã fatsoenlijckheyt der Eylandẽ.

Goede Reede ontrent het punt van't Eylandt van Tonquian.

Als wy buyten dese Eylanden waren / soo namen wy onse cours o.z.o. aen / tot dat wy soo verde t'Zeewaert waren / als d'uyterste Eylandeken t'Zeewaert aen gheleghen / ende wesende in't ghesicht van dien / namen onse cours o. ende o. ten n. aen / 60. mylen weeghs tot inde hooghte van't Eylandt Lamon, wy deden onse cours aldus / om te schouwen de Zee-roovers ende Dieven / (die op desen tydt ende in dese contreye hen aldaer onthielden / voerende oorloghe met die Portugesen van Macon,) sagen niet tegenstaende / altoos met dese cours 'tvasteelandt / te weten / het bovenste ofte die toppen vande Wildernisse eñ Bosschagien wesende op plaetsen leegh land, Comende op dese contreye van't Eylandt Lamon, (hoewel wy't niet en sagen /) liepen terstondt n. o. aen op welcke cours hadden wy ghesicht van't hooge landt van Chabaquon, aende Custe van China, wesende in dese contreye vande Custe / vonden veel quade waterẽ ende stroomen / ende quamẽ te sien de Varella ofte Root steen / die bovẽ de Haven vã Chinchon staet / sonder yet anders meer te siẽ dan hooghe gheberghten, dan hier af voortaen so en saghen wy't landt van Chynen niet meer / loopende op dese voorseyde cours van't n. o. (die wy van Lamon af altoos deden /) quamen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, te weten / op de vierde etmael naer dat wy van't Eylandt Macau afgescheyden waren: want sagent des woensdaeghs smorghens inden dagheraet / wy ancherden 8. mylen daer van af / naer de Custe van China toe: want quamen daer by den hoeck van't zuydwest aen; Dit Eylandt Lequeo pequeno, streckt n.o. ende z. w / ende n. o. ten n. ende z. w. ten z / is een seer hoogh Eylandt van ontrent 15. ofte 16. mylen lanck / den uytersten hoeck ofte eynde van't n. o. vã't selfde Eylandt / is gheleghen op 25½. graden ruym: want heb daer de hooghte vande Son selver ghepeylt met stil weder wesende 5. ofte 6. mylen dwers daer van af, van dese noordtooster hoeck af / so streckt de Custe van't selfde Eylandt naer't z.o. toe / hebbẽde aen't eynde van dien een ander groot ende hoogh Eylandt / makende een cleyn Canael van tusschẽ beyden door / ende schynt van dese zyde van't n o. een goede Ree te hebben / voor de Monson vande z. ende z. w. winden; wy hadden alhier langhs dit Eylandt Lequeo drie daghen stilten / die ghepasseert wesende / cregen eenen coelen windt vande Monson, ghelooye dat wy dese stilten cregen om dat wy so dicht onder't landt waren.

Wildernis eñ Bosschagien.

Waer / eñ hoe hem 'tlandt Chabaquon op de Custe van China verthoont.

Ontmoetinge van quade stroomen ende de Root steen ontrent de Haven van Chinchon.

Verthooninge, gedaente ende streckinghe des Eylandts Lequeo pequeno / op 25. eñ half graden.

Canael endẽ goede Reede tusschen 't Eylandt Lequeo eñ een ander Eylande.

Vanden hoeck van Lequeo (te weten / van de 21½. graden) af / deden onse cours n. o. ende n.o. ten o. aen / loopende op dese cours tot op 29. graden ruym / ende vande 10. mylen voorby Lequeo af voortaen / vonden over al veel Saf-beenen op't water dryven / eñ veel andere dierghelycke schulpkens / die seer wit waren / so dat het hem van verde verthoont of het Catoen waer: maer duerdẽ weynigh datse dicht ende veel by een dreven: want vondẽse daer naer allenckens minder / hier eñ daer verscheyden vanden anderen / duerende aldus tot op 26. ende meer graden.

Ontmoetinge tusschen den 25. een half graden / tot de 26. eñ verder graden.

Comende op 29. graden ruym / deden onse cours op de halve streeck van oost n. o. aen / loopende aldus 8. ofte 9 mylen tot het ondergaen vande Son / doen saghen wy recht voor ons uyt ligghen / een ront ende hoogh Eyland / ende waren daer ontrent noch 6. mylen van af / dit is 'teerste ende 'tuyterste Eylandt / gheleghen int w. vande 7. Eylanden / die men althans noemt As Sete Yrmaas, dat is: de sevẽ ghesusters / welcke ligghen op 29. graden.

Waer / eñ hoe hem 'tuyterste Eylandt int w. vande 7. susteren verthoont.

Dit voorsz. eerste Eyland heeft eenen spitsighen top / int midden hebbende aende voet van dien / aende westzyde / eenen steen ghelijck een Pilaer / int fatsoen als de Varella vande Straet van Singapura by Malacca, eñ aen't oost n.o. heefter een half myl daer van af / een ronde swarte Clippe ligghen.

Dit voorseyde Eylandt int gesicht hebbende / liepen terstondt n. ten o. aen / als te voren / alle den nacht over / ende metten dagheraet (wesende met het voorsz. Eylandt over een) sagen alle d'ander Eylanden die in als 7. zyn als ghesept is / eñ ter wesende liepen noch n.o. aen / tot by't laetste vande voorseyde Eylandẽ /

Waer hem d'Eylanden der 7 susteren openbaren.

van

Ghedaente eñ streckinge vã twee Eylanden hoorby de 7. susteren.

van welcke contreye af/ te weten/ 6. myleu n. o. aen/ zyn ghcleghen twee Eylanden/ streckende o. ende w/ waer van dat van't o. seer lanck ende hoogh is/ vol van swert schynende geboomten zynde/ dat van't w. veel cleynder ende leegher/ 'teynde ofte den hoeck van't oosten van dit cleynst. Eylandt/ heeft eenen hooghen huevel/ die naer't w. toe al dalenden af gaet/ enakende eenen leeghen ende langhen

Langen punt.

punt; dese Eylanden ligghen ontrent een myl weeghs verscheyden vanden anderẽ, van desen langhen punt af/ derdehalf myl w. waert aen/ heeft men een ander Eylandt/ so groot eñ hoogh als dit voorsz. Eylandt/ dat vaor ghementioneerde groot eñ hoogh lanckwerpigh Eylandt is ghenaemt Ycoo, ende die voorsz. 7. Eylanden sullen u altemael blyven aende zyde van't z. o. ende mogen hebben inde streckinghe van d'eerste tot die laeste 7. ofte 8. mylen/ als wy met het eyndt vande 7. Eylanden

Streckinghe van't langhe punt tot het Eylãdt Ycoo/ eñ outrent de 7. susteren.

over een waren/ namen onsen cours n. o. aen/ naer't Canael 'twelcke loopt tusschen 'tgroote hooghe Eylandt/ ende 't Eylandt vande leeghe ende langhe punt heen/ daer wy door liepen/ comende aen d'ander zyde van't n. weer uyt, Dit Canael van tusschen dese Eylanden door/ is diep ende schoon/ sonder eenige Clippen ofte steenen te hebben/ vier mylen n. w. aen van dit Canael ofte doorganck af/ leydt een seer hoogh ende rondt Eylandt/ 'twelcke schynt aende westzyde Clippen te hebbẽ; Dit

Gelegentheyt eens goeden Canaels tusschen een Eyland eñ 'langhe punt,

Eylandt heeft den meesten tyt een Vulcano, dat is: een Swavel ofte vierighen Bergh/ te weten/ op't opperste van't Eylandt, Van dit vyrighe Eylandt af een myl weeghs n. aen/ is gheleghen een ander cleyn ende leegh Eylandt, Van dit voorseyde vyrighe Eylandt af/ recht oost aen 8. mylen weeghs/ leydt het Eylandt van Tanaxuma; dat voorsz. groot ende hoogh Eylandt Ycoo, gheleghen aende

Hoogh rondt Eylandt twelc vierige Swavel-brant uyt werpt.

Gelegentheyt eens Eylãdts Tanaxuma/ ende des Eylandts Ycoo.

oostzyde van't Canael/ als voren/ heeft aende n. zyde een leegh landt/ ende daer langhs by heen goede Reede/ zynde over al schoone grõt/ streckende vier ofte vyf mylen o. en w. Van't oost eynde van dit Eylandt Ycoo af/ drie mylen n. aen/ leyt het bovenghenoemde Eylandt van Tanaxuma, als oock ghesept is inde beschryvinghe vande Coursen ende Navigatie nae het Eylandt Fyrando toe, Dit Eylandt

Goede Reede.

van Tanaxuma strect n. en z. zynde altemael van een leegh landt van huevelen ende dalen/ hebbende Pyn-boomen op/ die seer ondicht ende verscheyden vanden anderen staen/ ende heeft 7. ofte 8. mylen inde lenckte/ eñ int midden van dien/ te weten/ aende westzyde/ leyde een Haven ghelegen binnen sommige Steenrootsen ofte Clippen in/ ende van dese Haven af/ anderhalf myl w. n. w. aen/ is ghelegen een seer cleyn ende vlack Eylandt/ met een huevelegien int midden, Dit cleyn Eylandt heeft aen't eynde van't n. sommighe uytsteeckende steenen en Rudsen/ streckende so verde als een schuet van een Gotelingh bereyckẽ mach/ alle de reste is schoon; van gelycken tusschen dit Eylandt ende Tanaxuma ist over al schoon ende suyver; Van't Eylandt Tanaxuma af 7. ofte 8. mylen n. aen/ leyt het groote ende hooghe landt van Iapon, welcke Custe streckt (te weten/ aende zuydtzyde o. ende w. 10. mylen weeghs/ Van't Canael bovẽ verhaelt dat tusschẽ de twee Eylanden door loopt/ en cannen Tanaxuma niet sien/ dan soo't claer eñ helder weer waer/ wy liepen o. n. o. aen/ ende comẽde tot ontrent drie mylen verscheyden van't

Streckinghe ende grootente des Eylandts Tanaxuma,

Haven hebbẽde sommighe Clippen,

Gedaende eens Eylandts ontrent dees haven/ eñ vande gronden daer ontrent.

Iapon leyt 7. ofte 8. mylen van't Eyland Tanaxuma/ ende hoe 'tselve streckt.

voorsepde Canael af/ soo ontdeckten wy eerst Tanaxuma, als oock van gelycken het groote landt van Iapon, 'twelcke als gesept is seer hoogh is/ streckende oost ende west 10. mylen weeghs/ ende om dies wille dat Tanaxuma streckende is n. ende z. wesende leegh/ eñ 't lãdt van Iapon hooch/ so verthoont het hem in die contreye daer wy waren/ altemael een landt te wesen/ om dat het door den anderen streect/ welcke was d'oorsake dat die Chynsche Piloot die wy by ons hadde/ meendẽ dat het altemael een landt was: maer als wy't begonsten te genaken/ so begonst hem 't Canael van tusschen beyden allenckxkens te openẽ/ wesende van d'een tot het ander/ van diwers over 7. ofte 8. mylen/ wy liepen op deser voeghen op de halve streeck van o. n. o. aen/ naer't landt van Iapon toe/ wesende int wassen van't water/ waerom het oostwaert aen liep/ te weten/ naert cleyne Eyland (dat by Tanaxuma leyt) toe/ daert ons naer toe dreef/ so dat wy enoeptens ghenoegh hadden om daer boven te komen/ passerende tot op een Gotelingh schuet naer daer langhs by heen/ waerom noodigh is n. o. aen te loopẽ/ tot datmen 't voorsz. cleyne Eylandeken voorby is.

Waerom Tanaxuma eñ Iapon niet sien can/ ende waer 't een landt schynen te wesen.

Streckinghe des Canaels tusschen de twee Eylanden.

Onderrichtinge waer/ eñ hoe vert datmen n. o. aen dient te loopẽ.

Als wy Tanaxuma om waren/ soo liepen wy n. n. o. aen naer de Custe toe/ daer noch 3. mylen van af wesende/ ende creghen recht teghens den inwyck van Xebuxij over/ een stilte, dit was den laesten Iunius/ ghescheyden wesende van't Eylandt genaemt A Ylha das Outeas, ('twelcke leyt aende westzyde vande mondt ofte 't Canael van Macau af/) den 19. vande selfde maent/ hebbende onder weghen gheweest tot dit landt van Iapon toe 11. daghen/ waer van drie dagen stilten hadden/ dat de seylen voor de mast hinghen/ onder't Eylandt van Lequeo, als ghesept is/ etc.

Stilte ontrent den Inwyck Xebuxij.

't Eylandt das Outeas leyt westwaert van 't Canael van Macau.

Dat 34. Capittel.

Een ander beschryvinghe vande Navigatie ende Coursen vande Haven van Macau af, langhs 't landt van China heen, naer't Eylandt Fyrando, ende d'omligghende Eylanden toe, tot die Haven van Vmbra, gheleghen aende Custe van Iapon, met verclaringe van andere Havens daer ontrent ghelegen, daermen handel en traffijcke drijft, met de gheleghentheyt van dien.

Die gheen die begeert te seylen van uyt Macau, ofte de van dien af naer Iapon toe/ inde Mouson van Iunius ende Iulius/ ende so ghy int uytseylen niet en mocht loopen te loefwaert van de Clippe/ diemẽ van Macau af genoegh sien can/ welcke 'tschynsel van een Seyl maeckt/ en derft daer niet eens om bekommert wesen: want latende 't Eylandt Lanton aende ly/ moecht terstondt loopen waer ghy wesen wilt: want is over al schoon ende en hebt daer niewers af te vreesen/ als ghy buyten d'Eylanden uyt zyt/ sult uwen cours nemen naer't Eylandt Ylhea Branco toe/ (dat is: 't witte Eylandt/ ofte eyghentlyck de witte Steen-clippe ghesept/) loopende o. n. o. aen/ tot naer't Eylandt Lamon toe/ eñ al ist dat ghy seer goede windt hebt/ scheydende des avonts vande voorsz. Eylanden af soo sult ghy eerst des morghens 't voorsz. Ylhea Branco connen te sien/ als ghy daer met over een zyt/ so sult ghy aen't vaste landt een groot hoogh landt sien/ wesende

Hoemẽ onbeschroomt voorby een Clippe van Macau loopen sal.

Wanneer mẽ den cours nae 't witte eylandt setten sal/ ende 't bekennen van't ghesicht eryght.

Ghedaente des selfden Eylandts/ eñ de gronden daer ontrent.

aende oostzyde steyl afghebrocht/hebbende int midden eenen ronden heuvel int fatsoen van een broot; de diepten diemen daer langhs het heeft/te weten/twee mylen daer van af/ (luttel min ofte meer) zyn 30. ende 35. vademen modder grondt, Van dit Eylandt ofte Ylhea Branco af naer Lamon toe/ so heeft de Custe van't vastelandt cleyne Eylandẽ daer langhs by heen ligghen; Men heeft op dese contreye (te weten/ 12. mylen of daer ontrent aen dees zyde Lamon, ende 7. ofte 8. mylen van't vastelandt af/)cleyn swart sant met sommighe schulpkens ghemenckt/op de grondt met 27. ende 28. vadem diepten/ en sult alhier wesende/ niet laten te loopen op de begonnen cours van o. n.o. aen/ al en siet ghy schoon geẽ land: want hebbẽde die voorseyde diepten eñ grõt/ soo gaet ghy wy ende behouden vande Kisse van't Eylandt Lamon, ende soo't sake waer datmen geen landt en saegh/so kanmen evenwel/door de diepten ende grondt weten waer datmen is: want van't Eylandt Lamon af naer Macau toe/ so heeftmen de voorsz. diepten ende grondt van 25. tot 28. vadem / ende voorby Lamon ende daer ontrent/is de gront van wit/cleyn/dun/ met sommich swart sant gemenckt/ende sommen by ghevalle alhier passeerden met dysich ende doncker weder/so salmen zynen cours doen als verhaelt is van o. n.o. aen:want det is den besten wegh, alsmen hem gist by't Eylandt Lamon te wesen / ende vindende de diepten van 15. 16. vadem/so ist een teycken dat ghy verde t'Zeewaert zyt/ (want in dese contreye sin loopen de stroomen seer crachtigh naer't o. z.o. toe/) daerom sult alsdan n. o. aen loopen/ om weder den rechtẽ cours te gheraken.

Directiungh eñ ontinuering[?] e van't witte Eylandt nae Lamon.

Diepte eñ ghedaente des sants ontrent 7. eñ 8. mylen van Lamon/ met sommighe hoemen loopt moet.

Diepten van Lamon tot Macau/ende vande gedaente des grondts daer ontrent.

Onderrechtinghe wanneermen uut den rechten cours is/ ende hoemen strecken moet om den rechten cours te bewaren.

Loopende op de diepten van 25. ofte 28. vadem sandt grondt/ is eenen goeden wegh/ doende de cours van o. n. o. aen:want zyt op dese manier op den rechten wech/ van te middeweghen van't Canael/ alsmen 't Eylandt Lamon voorby is/ te weten/ van naer Chinchon toe / so heeftmen de stroomẽ ende wateren met hem in zyn favoor/ eñ sommen de wint vande Monson heeft / salmen terstonde des anderen daeghs landt sien / van beyde zyden/ te weten/ 'tlandt datmẽ heeft van stuerboort/ is het eynde ende den hoeck van het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo/ eñ 'theguisel van't Eylandt genaemt Ilha Fermosa, dat is: 'tschoone Eylandt/ ende aende zyde vã het backboort/ leyde het landt in fatsoen ghelyck een hoeck/ al hoewel dat het gheen en is/ dan is het Eylandt A Ilha dos Cavallos ofte 't Eyland vande Peerden/ 'twelcke seer hoogh is/ legghende op de hooghte van $25\frac{1}{3}$. graden/ eñ heeft aen d'een zyde/ te weten/ vier ofte vyf mylen t'Zeewaert daer van af het Eylandt van Baboxijn, dit landt int ghesicht hebbende salmen zynen cours noordtoost aen doen/ 'twelcke eenen goedẽ wegh is/ om buyten alle d'Eylanden om te loopẽ: want van dit voorseyde Eylande vande Peerden af voortaen/ tot de Cabo de Sumbor toe / heeftmen veel Eylanden t'Zeewaert uytstehen/ waerom dit den bestẽ cours is am naer de Cabo de Sumbor te loopen , alsmen naer zyn gissinghe met den hoeck ofte Cabo de Sumbor over een is/ al en sietmen se niet en is niet aen bedreven: want mẽ isser ontrent 8. ofte 10. mylen vã af.

Teekenẽ alsmẽ in't midden van't Canael is.

Beschrijvinge wat landen datmen nae eẽ dagh seylens sien sal/ sou en de wint vande Monson heeft.

Hooghte van 't Eyland dos Cavallos.

Plaets van 't Eyland van Baboxijn.

Veel Eylanden van t'eyland dos Cavallos tot de C. de Sumbor.

Op dese contreye wesende / salmen zynen cours n. o. aen doen/ om te komen verkennen het Eyland van Puloma, ofte Meaxuma, ofte het Eylandt Guoto: want dit is eenen goeden cours voor de winden vande Monson / ofte sommen eenighe stormen ofte contrarie winden creegh / soo datmen zynen rechten wegh niet houden en mocht / soo salmen hem in sulcker voeghen reguleren / datmen daer naer weder op zynen wegh comt/ om eenigh van dese Eylanden te komen verkennen ; Dit voorseyde Eylandt van Puloma is ghelegen n. n. o. eñ z. z. w. met het Eylandt Guoto, ontrent 10. ofte 12. mylen vanden anderen verscheyden/ ende scheydt hem in vier ofte vyf ghedeelten/ hebbende veel gaten ende stucken daer rontsom heen; men en heeft daerom niet te vreesen: want heeft daer dicht by noch veel meer ander stucken / 'twelcke ick weet om dat ickse selver altemael wel perfectelycken ghesien hebbe.

Cours om 't Eylandt Puloma ende andere te verkennen.

Hoemen sich reguleren sal in contrarie winden.

Gelegentheyt vande Eylãden Puloma eñ Guoto.

Veel stucken eñ gaten hier ontrent.

Van dit voorsz. Eylandt af/ naer de Haven van Vmbra ofte 't Eylandt van Fyrando toe/ salmen zynen ouden cours van n. o. aen loopen/ waermede sult comen te sien het land beneden Vmbra, 'twelcke seer hoogh is/ hebbẽde byde Custe langhs heen veel cleyne Eylanden ligghen/ onder welcke zyn twee Clippen/ die seer scherp ende puntigh uytsteken gelyck als Diamanten ; van hier af tot Vmbra toe zyn 6. ofte 7. mylen ; in dese contreye comende/ te weten/ tot ontrent een myl naer 't landt/ so salmen zynen cours n. aen doen / loopende op dese streek de Custe langhs; byde Custe comende / salmen hem daer wel dicht by heen houden/ om 'tlandt ende de merckẽn van dien wel te verkennen / welcke zyn dese, te weten/ alsmen dicht by't land vande rechterhant is/ so heeftmen een punt landts / waer van twee Eylanden t'Zeewaert af liggen/ welcke is by d'incomste van Vmbra ; want van dese punt af naer binnen toe/ so looptmen n. o. aen daer nae toe; op dese hoeck ofte punt staẽ drie Pynboomẽ/ ende met desen hoeck naer een wesende salmen t'Zeewaert daer van af/ (te weten/ aende slinckerhande/) een cleyn Eylande met een ronde Clippe sien ligghen/ sult binnen dese voorseyde Clippe heen loopen / waermede sult recht voor u uyt comen te sien het landt van Vmbra.

Cours naer de Haven van Vmbra.

Gedaente van een Eylande beneden Vmbra.

Twee scherpe Clippẽ streckende vã hier tot Vmbra.

Kenteeckenen 7. mylen van Vmbra zynde

Twee Eylanden by de incomst van Vmbra.

Gelegentheyt van een ronde Eylandeken.

Alsmen comt te sien een groot Eylandeken ofte Clippe/ ('twelcke seer steyl ende afgebucht is/) t'Zeewaert in ghelegen/ so salmen aende zyde van't land veel cruyt int water sien dryven, dit Eylandeken salmen latẽ aende zyde van't backboort ofte slinckerhandt/ loopende tusschen dat ende 'tlandt heen : want isser by een half myl breet; van dit Eylandeken af tot de mont ofte incomste van't Canael zyn twee mylen/ op de cours van noordtoost aen/ waermede men terstont d'incomste sien sal/ die seer breet is.

Teeckenẽ alsmen ontmoet een groote Clippe ofte Eylandts. Gelegentheyt van't selve.

Gedaente van d'incomste vã 't Canael.

Van dit Eylandeken ofte Clippe af/ loopt een Kisse van steen/ streckende tot de mont vã de incomste toe/ liggende eensdeels boven water/ en op sommighe plaetsen bedeckt/ doch moecht het ghenoech sien/ daerom en heeftmẽ daer niewers van te vreesen dan van datmẽ voor ooghen siet, tusschen dese Kisse eñ 'tland vande rechterhandt heen/ heeftmen te middeweghen 15. ofte 18. vadem diepten modder gront/ alsmen d'incomste van't Canael comt te sien/ soo salmen daer recht naer toe loopen/ sonder schroomen : want is een seer goede incomste / in dese Straet ofte Canael wesende/ so datmẽ de Revier van binnen comt t'onderken/ soo doetmen zynen cours al by de rechter

Een Kif tot de incomste van 't Canael.

Diepte tusschen 't Kif eñ tlandt aende rechter hant.

Cours tot de incomste van de Revier.

handt

Een Eylandeken met een cruys boven op.

hant heen / al waermen terstont een ront Eylandeken sal sien/ 'twelcke een cruys boven op heeft/ende al ist datmē d'overcomste niet en siet/ so salmen evenwel op dit Eylandekē aen loopen: want alsmen daer met over en is/ so salmen terstont de Ree come te sien/daer de schepen ligghen / als oock een Portugeesche Kercke op't landt sien staen / alhier binnen wesende soo looptmen zuyden aen/ tot ontrent een schuet van een Gotelingh verder/al waermē het mach setten op 10. vadem diepten/ van seer goede modder gront, men sal hem alhier vast binden vande zyde van't n. n. o. ende z.z. w. ende naer dat de wint waeyt/ salmen hem met het voorste van't schip keeren/dat met de anckers onder de steenen vast makende: wāt is daer enghe/ niet teghenstaende en dorst als dan niet vreesen/ al ist schoon dat het harde waeyt.

Vermaninge vande C. de Sumber nae Japan de cust vervolgē sal, al waert datmen gheen Eylanden en sach.

Vermane u wederom dat so wanneer ghy comt vande Cabo de Sumbor, vande Custe van Chynen af / naer't landt van Iapon toe/ al ist sake dat ghy de voor-ghementioneerde Eylanden niet en siet/ so en laet daer om uwē cours van o. o. aen/ niet te vervolgen/ tot dat ghy aende Custe van Iapon comt: want al ist dat ghy verdalt by de Haven van Aryma, ('twelcke is twaelf myler van Vmbra,) en is daerom niet aen ghelegen: want men heeft in dese contreye seer goede Havēs; byde voorschreven Haven van Aryma, is ghelegen een Eylandt (te weten / een weynigh meer naer't n. als naer't z.) ghenaemt Cabexuma, twelcke aende binnen zyde een seer goede Haven heeft / daermen seker ende wy mach ligghen ende handelen/ eñ so ghy van hier af begheert naer binnen toe door te loopen / so doet uwen cours n. n. o. ende n. o. ten n. aen/ waermede sult comen by een Haven genaemt Cochinochy, ghelegen int Conıngh-ryck van Aryma, van Cabexuma af scheydende/ sult langhs 'tlandt vande noordtzyde heen loopen/ tot 7. ofte 8. mylen toe / waermede met Cochinochy over een sult comē / 'twelcke eē beter Haven is als die van Vmbra, om dieswille dat de schepen aldaer 'tharen wille mogen liggē/ ende oock dat meer is/ so ia te wetē/ dat al eer ghy dese Haven ghenaeckt/ soo comen u veel Borcken eñ Schuyten den boort/ die u vryelycken sullen binnen brenghen / en hebt gheen vreesen voor den Inwyck van Aryma: want d'oude Piloten hadden daer vreese voor/ om dat zyse soo wel niet en consie als ick / overmits dat ick daer selfs met een Fuste over al binnen in/en rontsom hebbe ghevaeren / met ghenoegh woeptens, recht teghens Cochinochy over leyt een ander seer goede Haven ghenaemt Oxi, toebehoorende den Coningh van Bungo, alwaermē oock dyp ende seker mach handelen ende traffyckeren.

De Haven van Aryma leyt 12. mylen van Vmbra.

Gelegentheyt vā Cabexuma

Cours om na Cochinochy te loopen Gelegentheyt van Cochinochy.

Een seer goede Haven tot Cochinochy.

Vermaninge dat men geen vreese hebben sal voor een Inwyck van Aryma.

Gelegentheyt vande groote Haven Oxy.

Tweede vermaninge voor Aryma.

Adverteere u wederom gheen vreese te hebben voor d'incomste van Aryma: want behalven de bovenghenoemde Havens / daermen dyp ende seker in liggen mach/ so sullen u menighten van Fusten ende Barcken terstonde aen boort comen, die u sullen voeren daer ghy wesen wilt / ende u in alles naer u begeerte te rechte helpen.

Over al de Custen van China ist schoon en suyver,

Van ghelycken sult ghewaerschout wesen/ dat men hem langhs alle de Custe van Chynen heen / met wers af heeft te schroomen: want isser over al schoon eñ suyver/ u alleenlycken buyten alle d'Eylanden heen houdende; want so ghy daer tusschen in raeckten/ sout daer qualyck weder naer uwen wille konnen uyt comē, daerom ist best hem daer van buyten af te houden/ doende zynen cours daer langhs by heen/ so en heeftmē daer niet wers af te vreesen/ ende is over al eē schoone wech/ soo wel naer't Eylandt Fyrando, als naer de Haven van Vmbra toe / alleenlycken dat Fyrando 7. ofte 8. mylen/ vande hoeck ofte punt vande boomē noorderwaerts aen leyt / in die contreye wesende/ sult Fyrando terstondt comen te sien, int aencomen van dien heeftmen een Varella, dat is een merckteycken van een Bootse ofte spitsighen berch/ eyndtlycken sult u reguleren als voren ghesept is: want is terstont kennelyck / zynde een seer hoogh lande/ welcke streckt o. n. o. ende w. z. w. hebbende te middeweghen van dien veel cleyne Eylanden ligghen/ met Canalen van daer tusschen heen door / om van d'een naer d'ander zyde te moghen loopen: maer somen van't Eyland Cabexuma af naer Vmbra toe wilt loopē/ moet men hem altoos wel dicht by't landt heen houwen: want int Eylandt vandē Diamant ofte 'tspitsighe Eylandt ghenaemt/ heeftmen een andere seer goede Haven/daermen terstōt (alsmen daer int ghesicht is/) met menighten van Barcken ende Fusten outfangen wort/ om 'tschip binnen in te brenghen.

Waerschouwinge datmē buyten de Eylanden om loopen sal.

Een schoone vaert vande na Vmbra ofte Fyrando. Gelegentheyt van Fyrando.

Teeckens van Fyrando des ghelycks de streckinge vā 'tselve.

Een goede Haven en 'tspitsigh Eylande.

Die havens diemen in dese contreye heeft/ zyn dese naer volgende/ te weten/ so aen't landt van Iapan, als aende Eylanden daer naest by gheleghen / waer van in dese beschryvinghe mentie ghemaeckt is. Inden eersten/ so heeftmen een seer goede Haven int Eylandt van Cabexuma; Item Cochinochy geleghen int Coningh-ryck ende de Straet van Aryma, is noch beter Haven, De Haven van Oxij, welcke leydt recht tegens over Cochinochy, is oock een goede ende beter Havē, Aen't Eylandeken genaemt O Ilhea do Diamon, (dat is: 't Eylandeken vandē Diamant/ door zyn spitsighe ende scherpe Rootsen/ heeftmen oock een seer goede Haven / welcke is van't lande van Vmbra; Item de Haven van Vmbra is oock een goede Reede/ etc.

Beschryvinge van verscheyden Havenen op verscheyde plaetsen.

Een goede Haven int Eylandt O Ilhea do Diamon.

Dat 35. Capittel.

Een corte waerschouwinghe ende onderrechtsel vande vaert van Macau uyt China af, naer Iapan, eñ 't Eylandt Cabexuma, tot de Haven van Langhesaque ofte Nangesache toe, welcke is de gheen die huydens daeghs aldermeest vande Portugesen ghefrequenteert wordt, met alle de Coursen ende streckinghen op't cort verhaelt, door een expert Piloot ende bedreven Stuerman, met verclaringhe vande winden, Tuffon ghenaemt.

So haest als ghy't Eylandt Ilha do Leme voorby zyt/ ('twelcke is comende van uyt Macau af/) soo doet uwen cours o. n. o. aen/ waermede sult het Eylandt van Lamon comen om te loopen/ eñ soo't by nacht waer/ solt het loot uyt werpē/ ende windende 22. 23. vadem diepten / met schulpkens ende swart sandt op de gront/ soo zyt ghy recht teghens de Custe over / ende als ghy die voorby zyt / sult wit ende cleyn sandt vindē/ doende alsdā uwē cours n. o. eñ n. o. ten o. aen/ u altoos wachtende vande Custe van Chinchon af / soo veel als ghy immers moecht: want den besten wegh is te loopen te middeweghen van't Canael heen/ te weten/ so veer

Cours van 't Eylandt de Leme na't Eylande Lamon.

Teeckens als men tegē over is.

Waerschouwinge voor de Cust van Chinchon.

Diepte by A Ilha dos pescadores.

so verre van't Eylandt vande Visschers/ als vande Custe van Chincheo' af/ ende so ghy't Eylandt vande Visschers (A Ilha dos Pescadores ghenaemt) naerder waert / sult minder diepten vindẽ/ daerom sult op u hoede wesen/

Oorsaeck waerom dat- me 't loot uyt werpen moet als men daer by Lamao' is.

so wanneer ghy 't Eylandt Lamao' voor by zijt / 't loot uyt te worpen / om oorsake vande Visschers Eylanden / As Ilhas dos Pescadores. Soo het ghebuerde dat u in dese contreye de stormen vande winden Tuffon ghenaemt overvielen/ eñ so zy quamen van uyt den n.o. af/ so neemt uwen cours op den hoech van ter

Wat cours datmen neme sal/ indiē datmen vande stormwinden overvallen wort.

Zeewaert aen/ en dat so veel als ghy immers moecht / om de Custe te schouwen: want de wint sal sonder twyfel nae het z.o. loopen/ het welcke dwers op de Custe is/ so datse u blyft voor een legher wal / ende op dat het u niet op de Custe en jaeche/ so is het goet alle de seylen te strycken ende in te nemen/ eñ also stil te

Voorten hem regaleren sal in stormwinden.

drijven/ tot dat de wint nae 't zuyen loopt/ om alsdan uwen wech weder te vervolgen, ghebe u desen raet ofte advys / om dies wille dat ick int twee jaren achter een ghevonden hebbe in dese contreye altoos met de tormenten Tuffon, so dat wy d'eene reyse by naest teenemael verloren waren/ om op de Custe te gheraken. Om nu te verstaẽ wat dit woort Tuf-

Wytleggingē vā het woort Tuffon.

fon te segghen is / soo is te weten/ dat het een Chyns woort is/ 'twelck de Portugesen sonder veranderen oock alsoo aenghewent hebben/ eñ is een torment ofte onweder / diemen ghemeenlijcken crijcht op dese vaerden van Chyna nae Iapan toe / oft is ten minsten seer

Voor dees stormwinden waepen.

selden/ datmense mist; Comt ende beghint vā den eenen hoeck ofte d'ander / loopende alsoo met een gheduerige storm by naest alle de streken van't Compas om / altoos even ghestadigh wayende/ so dat het de Zee-luyden ghenoech te doen gheeft / en dat in sulcker voegẽ/ datter op alle de vaerden van gants Orientẽ ofte d'Indische quartieren geen torment ofte

De Tuffons wayen tusschē Chyna en Iapon.

onweder sooseer ontsien eñ bevreest wort als dese Tuffons, van tusschen Chynen en Iapan, waer om wel noodich is daer op verdacht en voorsien te wesen/ op datmẽ daer niet onversiens vā overstulpt en wort/ alst somtyts wel ghebuert is/ van die daer met in groot perijckel eñ lyden ghecomen zyn/ als dese self de Piloot ghetuycht hem gheschiet te wesen / ghelijck als oock een yeder vā die de voorsz. vaert ghevaren hebben ghenoech weten te vertellẽ/ eñ sulcks altoos ofte den meesten tyt bevonden hebben.

Cours van A Ilha fermosa nae de Straet van Arima.

Als ghy met het Eylandt A Ilha fermosa (ofte 'tschoone Eylandt) over een zyt/ so loopt n.o. aen./ met welcke cours sult recht op de Straet van Aryma aen comen/ 'twelcke eenẽ goeden gangh is. Nu soo haest als ghy comt gront te nemen/ te weten/ aende zyde van te

Wat diepten datmen heeft als men recht op Meaxuma aen loopt.

loefwaert/ eñ dat ghy crijght 75. vadem diepten/ soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Meaxuma aen comen/ eñ hebbẽ de minder diepten/ so ist eenen quaden wech / waerō u noodich sal wesen uwen cours te verbeterẽ/ om weder te recht te comen : maer wesende van te loefwaert is goet/ te weten/ soo wanneer ghy het Eylandt Sancta Clara comt te

Ghedaente eñ plaets van't Eylandt van S. Clara.

sien/ het welcke een cleyn Eylandt is/ hebbende aende zyde van't noordt oosten twee ofte drie Clippen ligghen / ende wat voorder aen het Eylandt Cojaquijn, het welcke seer groot is/ ende in drien ghedeelt. Ick hebbe aende zyde van het landt by heen ghepasseert het welcke eenen seer goeden wech is/ en hebt

u nerwers van te wachten / dan van sommighe steenen / die langhs het Eylandt heen liggen/ welck men bescheydelijcken ghenoech sien kan: want de Zee daer op breeckt / sult

Sommighe steenen langhs de en cant.

daer uwen wegh langhs heenen doen / latende dese Steenen aẽde zyde van't back-boort/ omtrent een schuet van een Bas daer af loopende; Als ghy dese ghepasseert zyt / so loeft soo veel als ghy immer muecht t'Zeewaert aen / om te schouwen dye Eylanden ofte

Waerschouwinghe voor 3. Eylanden eñ veel riffen.

Clippen / die aen d'ander zyde recht teghens het dick ende grof landt over ligghen : want is tusschen beyden alte mael vol riffen / daerom is het beste te loopen t'Zeewaert van't Eylandt Cojaquijn af/ te midde weghen van het voorseyde grof ende dick landt (dat voorby d'Eylandekens ofte Clippen vande riffen leyt) is ghelegen de Haven van Amacusa, die seer goet is / al waer begint den Inwyck van Aryma. Van hier af sult ghy terstont/ (te weten / int n.n.w. comen te sien het Eylandt van Cabexuma.

Plaets vande haven van Amacusa.

Als ghy met Cabexuma over een zijt / soo sult ghy voorder aen comen te sien ses Eylandekens ofte Clippen/ daer ghy aende zyde van ter Zeewaert sult by comen/ soo sult ghy terstont comen te sien nae het oosten / ende

Ses Eylandekens diemē siet alsmē met Cabexuma over een is.

oost ten noorden aen het Eylandt ghenaemt Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden / het welcke heeft aende zyde vande Zee eenen groven heuvel / ende aende ander zyde nae het Eylandt Fyrando toe / twee Clippen langhs de Custe heen liggen/ die in't schyn hem verthoonen als twee seylende Schepen : Oock mede soo heeftmen wat voorder aen nae Fy-

Gheleghentheyt vande Eylandẽ As Ilhas das Restingas.

rando toe / twee blacke Eylanden langhs de Custe heen ligghen / welcke ghenaemt worden As Ilhas das Restingas, dat is / d'Eylanden vande riffen gheleyt.

Soo't u noodich waer (als ghy van buyter Zee aen comt) te anckeren / al eer ghy inde Haven loopt / (wesende by d'Eylandekens

Waerschouwinghe oft noodich waer te ancker en.

ofte Clippen) soo set het met nieuwe Cabels/ die wel verseker ende / op dat ghy daer gheen anckers en verliest : want isser seer diep ende scherp.

Met de voorseyde ses ofte seven Eylandekens ofte Clippen over een zyn de / soo loopt recht op't Eylandt A Ilha dos Cavallos aen/ als ghy daer by comt (te weten / vande punt

Plaetse van A Ilha dos Cavallos morgendrem een drooghte int selve eylandt.

binnewaerts/) soo sult ghy langhs het selfde Eylandt heen een drooghte boven water sien ligghen / alle d'ander Eylandekẽs ende Clippen die ghy siet / sullen u blyven aende zyde van't bagboort / 'twelck is aende zyde van't Eylandt Facunda, sult aldus loopen tot inde Haven vā Langasaque, eñ en hebt daer nerwers van te schroomen / dan van dat ghy

Goede schoone gront inde Haven van Langasaque.

voor ooghen siet : want men heeft alhier de Zee ende gronde ghelijck aende Custe van Spaengien.

Dat 36. Capittel.

Een voyage ofte Schipvaert, ghedaen van Macau uyt Chyna af, nae de Haven van Langasaque ofte Nangasache in't Eylandt Iapan, met het Schip Sancta Crus, waer van Capiteijn was eenen Portugescher, met namẽ Francisco Pays, ende Constapel van dien, eenen Dirrick Gerritszoon, Burgher deser Stadt Enckhuysen, in het iaer 1585. met alle de coursen eñ ghescha denisse alles gheappoinctteert

ende aengheteeckent door den Piloor ofte Stuerman van't selfde Schip ende vaert.

Tijt wanneer dat tschip S. Crus uyt Macau ghe-loopen is.

DEn 5. Julius / anno 1585. wesende des dijdaeghs smorgens / gingen wy t'seyl / (te weten / vande punt die tegẽs 't Clooster van S. Francisco over leyt af) met resolutie om te loopen te loefwaert vã een rondt Eylandeken ofte Clippe / gheleghen o.z.o. daer vaer van af: maer om dat de wint scharp was / enconstent met volbrenghen / in voeghen dat wy't draghende hielden / om door het Canael ofte 'tgat van Lanton te loopen / ghelijck als wy deden. De wepten die wy alhier vonden / waren van 5. tot 6. vademẽ toe / en dit was wicht by't ronde Eylandeken dat tZeewaert van't Eylandt Lanton af leyt / eñ van daer voort aen / soo beghint het dieper te worden tot 18. ende 20. vadẽ toe, Wy hadden dese dieptẽ / tot dat wy buytẽ 't Eyland A Ilha do Leme, (dat is 't Eyland van t Roer, warẽ.

Diepten in't Canael van Lanton.

Plaetse van het Canael van Lanton.

Diepten tot buyte A Ilha do Leme.

Ghedaente alsmen by't Canael van Lanõ comt.

Dit Canael vã Lanton heeft in't aencomẽ van dien eẽ bocht / alwaer de wint seer scherp was / so dat wy ons qualick consten wachten van een Eylandt / gheleghen aende slincker hant van't Canael / ten waer dat de wateren eñ stroomẽ so groote cracht niet gehadt hadden / die't schip dwers over te loef waert daer van af dreven / sonder dat souden wy grooten arbeyt eñ moeyten ghepasseert hebben om't Canael door te comen / eyntlicken dat wy teghens den nacht mochten wesen ontrent 4. mylen van't Eylandt Ilha do Leme af voort aen. De cours die wy desen nacht deden / was oost / eñ o. ten z. aen / om dieswille dat wy een scherpe wint hadden / hebbende de diepten vã 20. tot 26. vadem modder gront; Met dẽ dagheraet quamen wy by naest recht door uyt tesien het Eylandeken Ilha branco, ofte de witte Clippe / eñ door die voorseyde diepten / maeckten onse gissinghe / daer een groote half myl van af te passeren.

Het Eylandeken Ilha branco ofte witte Clip.

Hier de Sonne recht bovẽ 'thooft.

Den 6. Julius des saterdaeghs / en consten de hooghte vande Son niet nemen / om datse ons recht over 'thooft was; hadden eenen z. o. ende z. z. o. wint / met seer goet weder des daeghs: maer des snachts wast wat koelder; Deden onsen cours o. n. o. o. ende o. ten n. aen / nae dat de wint waeyde; Wy vonden des sendaeghs van 25. tot 27. vadem diepten / met swart cleyn sandt op de gront. Dit was altoos in't ghesicht van't landt / ende met den dagheraet saghen wy 'tland van Lamon, het welcke een lanck eñ vlack landt is / en ghelijckenisse van een tafel ofte vlack velt / hebbende aende zyde van't oost noord oosten een dunne punt landts tZeewaert uyt steken / eñ aende zyde van't west zuydt westen / loopt oock een ander dunne punt tZeewaert in / ende daer dicht by / te weten / aen't dickste van dien / sietmen 'tfatsoen van een witte plaet / welcke is het Eylandt van Lamon, ende tZeewaert daer van af / heeftmen drie Clippen / gheleghen aen het eynde vande Riffe van Lamon; alhier worpen wy 'tloot uyt ende vonden 27. vadem diepten / hebbende wit cleyn ende sommigh swart sant / met kleyne schulpkens onder een ghemenght / wesende van't landt af ontrent 7. ofte 8 mylen.

Creghen hier landt van Lamon int ghesicht / is lanck ende vlack.

Ontrent 7. oft 8. mylen vant landt Lamon 27. vadẽ diep eñ wit oock swart sant.

Den sevenden des Sondaeghs / hadden wy stilte / ende altemet een weynigh: maer niets te veel wints van uyten zuydt oosten / ende zuyd zuyd oost / doende onsen cours oost noord oost / noord oost / ende noord oost ten oosten aen / op de diepten van 24. tot 26. vadem. Soo haest als wy het Eylandt van Lamon ghepasseert waren / kreghen terstont wit / cleyn ende dun sant op de grõt / met sommighe schulpkens ghemenght, Wy waren des smorghens ontrent 7. mylen van't lande af / te weten / van het landt van Chincheo, ende saghen van ghelijcken het Eylandeken / 'twelcke een ghelijckenisse heeft vant Eylandt / ghenaemt Ilha dos Lymoins, dat is / 't Eylandt vande Lymoenen / gheleghen by Malacca, ende wat voorder aen / saghen een dun landt / met eenen spitsighen top boven op / welck men seyt te wesen A Varella do Chinchon, (dat is / die kenteyckẽ ofte Bootse van Chinchon,) Dit was den achtsten vande maent des Maensdaeghs, Des snachts daer aen kreghen wy stilte / waer mede de wint nae het noorden liep comende wat coelder aen / altemets met vlaghen reghens: maer eenet de zuyd ooste wint / en hadden noyt regẽ; kreghen des snachts twee donderslaghen vãde selfde zyde van't zuyd oosten / met weerlichten van uyten z. o. ende noorden.

Zy sien hier het land van Chincheo / welck wel gelijckt Ilha dos Lymoins.

Hebben hier de hooghde op 23. en half gradẽ. is 20. 24. vadem waters.

Den 9. des dynsdaeghs / hadden wy de hooghte vande Son op $23\frac{1}{2}$. graden / hebbẽde de wint des snachts ghehadt oost ende o. z. o. met een goede koelte, laghen alle de nacht en dreven sonder seylen / worpende altemets het loot uyt / op de diepte van 20. tot 24. vadem toe / en creghen eens 18. vadem / waer van de gront wit cleyn sant was / met sommighe schulpkens onder een ghemenght. Des smorghens met den dagheraet / kreghen wy eenen noorden wint / waer mede wy ons wendẽ op den boech van't oosten / (hebbende alleen tfocseyl ende de besaen op) tot teghens den avont; Op de voorseyde diepten namen daer nae de seylen in / om stil te dryven; Des anderẽ daegs sagen wy landt / te weten / dat van den voorleden dagh / ende lach ons in't noorden / ende ter halver streeck van noorden ten westen.

Hebben alhier stilte.

Den 11. des donderdaeghs / en namen de hooghte vande Son niet / om oorsaecke / dat wy laghen en dreven sonder seylen / met eenen oosten eñ o. z. o. wint / eñ hadden de Zee barẽ van uyten z. o. laghen met het schip ghewent nae't n. o. Dit was des snachts: maer des daeghs hadden wy eenẽ n. o. ende n. n. o. wint / in voeghen dat wy als nu op den eenen / als dan op den anderen boech liepen / nae dat de wint ende tweer ons plaets gaf / op de diepten van 20. tot 24. vadem toe / van wit cleyn sant / hebbende sommighe worpen op 18. vademen; Wy hadden die voorleden nacht veel weerlichten van uytẽ westen ende zuyden / wesende den 13. vande nieuwe Maen / hadden des daeghs te voren de hooghte vande Son op 23^{1}. graden ruym / het landt dat wy sagen costmen qualick onderscheydẽ / evenwel docht ons te wesen / het landt dat wy die vorighe daghen ghesien hadden.

Hebben alhier vele weerlichten uyt den westen ende zuyden.

Den 12. des drydaeghs / en hebben de hooghte vande Son niet ghenomen / om dieswille dat wy noch laghen en dreven sonder seylen / met eenen oost zuydt ooste wint / te weten / des snachts / wesende des daeghs noord oost / op de dieptẽ van 20. tot 24. vadẽ / met sommighe worpen op 18. vadem / waer van de gront cleyn / dun / wit sant was / zynde de gront vande drie en twintich vadem wat grover sande / met sommighe schulpkens ghemenght. Als het begonst te dagẽ / so warẽ wy nae ons gissinge 5. ofte 6. mylen van't lãdt af / wy had-

Vele weerlichten ende vele vlaghen reghens.

wy hadden die voorledē nacht veel weerlichten van alle canten / hebbende des morghens sommighe vlaghen regens / sonder wint / met een overtoghen Hemel ofte luchte / soo dat het scheen veranderinghe van weer te wesen, Teghens den avont creghen wy eenen z.o. wint / loopende terstont na het z.z.o. waer mede wy onse seylen lieten vallen / nemende ansen cours n.o. ende n. o. ten o. aen / ende oock oost n.o. maer den meesten tyt o.o. in voeghen dat ons

Hier vermeert de diepte tot op 32. vadem.

de diepten begonst te vermeerderen / tot op 32. vadem / met wit cleyn sandt / wesende inden tyt vande volle Maen ; Wy hadden de Zee-baren altoos van upten z. o. eyntlycke dat wy alhier met dese voorseyde winden vyf daghen om brochten.

De Son vonden op 24. graden / 20. myien gevaren hebbende 8. mylen van 't landt van Chyna zynde.

Den 13. des saterdaeghs / namen wy de hooghte vande Son op 24. gradē ruym / loopende desen nacht o.n.o. aen / tot des morgēs toe / behoudende t'Schip de cours van o. ende o. ten n. wy bevonden 20. mylen ghevaren te hebben / zynde vande Custe van Chyna af 8. mylen / saghen terstont des smorghen 'tlandt van d'ander zyde. De grōt vā dese zyde / was wit / dun / met sommich swart sant gemengt / eñ ontrent in't ondergaen van de Son / wierpen 'tloot uyt / vonden 35. vadem dieptē / met seer fyn swart sandt op die gront.

Dē 14. des Sondaeghs / namē de hoochte vande Son op 25. graden schaers / hebbende eenen z.w. wint / met seer goet weder / doende onsen cours n.o. eñ n.o. ten n. aen / den geheelen nacht over op de diepten van 37. vadem / met seer dun sandt / eñ sommige swarte modder op de gront / eñ inde laeste waecke vanden dagheraet / quamen wy op modder gront / op de voorsz. diepten van 37. vadem / zynde met swart sant ghementkt / eñ beghinnende te daghen / saghen 'tlandt vande Custe vā Chyna / daer ontrent 4. oft 5. tot 6. mylen toe van af

Verkennen die Lagarto met die twee gesusters / dat is de Corcodril d' Eylanden also geheeten.

wesende / quamen te verkennen die Lagarto, enet die twee Gesusters (dat is / die Corcodril / etc. ghesept) Eylandekens also genaemt / worpen 'tloot upt / ende vonden de diepten van 42. vadem modder grondt / die noch sandtachtich was / saghen van ghelycken op den

Hier Ilha fermosa / by Lequeo pequeno.

selfden dagh 'het Eylandt Ilha Fermosa gheleghen by Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, de wint scheen hem te willen voeghen om beter te wayen.

Den 15. des smaendaechs / namen wy de hooghte vande Son op $25\frac{1}{3}$. graet / eñ kregen de wint des snachts van uptē n. met seer goet weder / loopende also om nae't n.w. liepen o. n.o / n.o. eñ n.o. ten o. aen / eñ als het begonst te

Hier 't Eylād sijn eynde Ilha fermosa / ofte tschoon Eylandt.

daghen, sagen 'tlandt / te weten / 'teynde van't Eylandt Ilha Fermosa, ofte 'tschoone Eylād / 'twelcke een lanckwerpent eñ leech landt is / wesende in't midden gebroken ofte geschuert / 'twelcke een open schynt te wesen: maer en is anders niet / dan als verhaelt is, Wy saghen

Hier de Eylanden der drie Coningē.

terstont in't oosten een ander hoogher landt / 'twelcke zyn d'Eylanden / As Ilhas dos Reys Magos, dat is / d'Eylanden van de drie Coninghen / wy passeerdē daer voor by heen / ontrent 7. ofte 8. mylen van af, Hadden desen nacht de diepten van 34. vadem / ende begeerende te weten / wat diepten datmen heeft int ghesicht van't bovenghementioneerde landt / so vonden wy daer 40. eñ meer vademen / liggende 'voorsz land (van Ilha fermosa) o.z.o. van ons af eñ was modder gront. Wy hadden op desen dagh eenen coelen wint van de Monson: maer en hieldense niet langer dā tot den nacht toe / doen wordent weder stil / ghedurende also tot des smorghens / doen cregen wy hem van upten n.w. loopende also vande west zyde om / tot dat hy z.w. worde / eñ wayden tot des snachts / wordende doen weder gantsch stil, du was des dynsdaeghs / den 16. wesende in't ghesicht vande bovengenoemde eylandē, Op desen dagh haddē wy de hoochte

Hebben hier de hooghde op 26. graden min een seste deel.

vande Son op 26. graden min $\frac{1}{6}$. eñ 'teynde van't groot Eylandt bleef ons in't o. eñ o. ten z. eñ 'tander cleyne in't o.z.o. Dit cleyn Eylād is hoogher aende zyde van't z.z.w. als vande z.w. zyde. De punt ofte hoeck van't z.w. heeft een brueke ofte schuersel / 't welcke / hoe men daer dichter by comt (voorder aen loopende) hoe dat het grooter wert.

Comen aen een Eylandt dat af loopt / ende als een tonghe strecker wort / nae't ooste toe ligghen noch Eylandekens als Chyppen.

Dit Eylandt is seer hoogh in't midden / eñ loopt al dalende af nae d'eynden toe / de punt ofte het eynde van't n.o. is leeger / als die vā't z.o. in voeghen dat het een uptsteekende tonge maeckt / die seer leegh is. Van daer af nae't o. n.o. toe / heeft men andere Eylanden ligghen ghelyck als Chyppen / de diepten alhier zyn 25. vadem / modder gront.

Des woensdaeghs den 17. kregen wy weder eenen n.n.o. wint / loopende terstont nae't n.o. eñ begonst so sterck te wayen / dat wy ghedwongen waren alle onse seylen te strycken / eñ het Schip den gheheelen dagh te laten dryven z.o. aen / eñ des nachts hebbe bevolen op den boech van't n.w. te stueren den gheheelen nacht over; teghens den dagheraet begonst de wint so dapper op te steken / met so geweldighe Zee-baren / dat wy ghedwonghen wa-

Creghen hier so grooten tempeest / dat al moest ghebonden worden / ofte worden in stucken gheslaghen.

ren te loopen met het halve fock-seyl op / met alle de touwen wel vast aen gheregē / gebondē eñ versien / in voeghen dat dese tempeest ofte Tuffon so sterck eñ dapper was / dat wy't al moesten binden wat in't schip was / ofte was terstont geramponeert ende aen stucken ghesmeten. Dese tempeest begonst eerst op te comen van upt den n.n.o. eñ liep alsoo om vol-

De storm-wint eyndet met een comste van wolcken die water op sloppen.

eyndende in't n.n.w. gevende op't laetste ende 'tafscheyden den grootsten eñ ghewveldichste stoot / comēde met water haesen / dat zyn wolken die 't water schynen te drincken en op te slorpen, Dit was des dōderdaeghs / wesende den 22. dagh vāde nieuwe Maē. Des nachts daer aen volghende / liep de wint nae't westē: maer om dat de Zee noch seer hol eñ verbolgen ginck / en lieten onse seylen noch niet vallen / dan des morghens creghen de wint van upten z.w. lieten onse seylen vallen / makende ghereetschap om onse reyse te vervolgen / met een generale blyschap door het geheele schip /

Den wint goet wesende verblyde hem al wat int schip was.

want meenden voorseker dat wy de wint vande Monsōn ghewisselt hadden: maer teghens den nacht wordent weder stil / krygende de wint weder upt den noorden / doende also onse coures oostwaert aen: maer worden een wyl daer nae weder gants stil / hadden niet teghenstaende de Zee baren altoos van upt den zuyden / in voeghen dat wy ontrent ten twee uren de wint upt dē z.o. kregē / waer mede onse seylen op hysen / loopēde n.o. eñ n.o. ten n. aen / als't begonst te dagen / quamē

Comen hier by't landt Ilha dos Reys magos / is 'tlandt vande drie Coningen.

te siē 't Eylande datmen seyt te wesen A Ilha dos Reys magos, (dat is vāde drie Coningē) 'twelc ic meerret, liggēde z. 10. oft 12. mylen vā ons af eñ vont daer de hoochte van $26\frac{1}{3}$. graden / wesende den 21. vande maent.

Wy sagen altoos de vorige dagen 't Eylāt Ilha fermosa, 'twelcke eē seer hoogh land is / so datment boven de wolckē siet upt steke eñ

Teecken vant onweder/ is eē cleynen peerts-sen Reghen-boghe/ met noch twee groote Reghe-boghen vol Catten-ooghē/ dat zijn cleyne wolckskens schynen een vuyst groot te zijn.

hadden daer de diepten van 45. ende 50. vadē modder gront. Des dysdaeghs met dē dage-raet worpen loot uyt/ eñ vonden 21. vadem met swart sandt op de gront. 'tEerste teycken ende door-bode die wy hadden vande voorsz. tempeest ende onweder/ was eenen cleynen Reghen-boogh/ dicht by den Horizont vāde Zee heen/ van een schoon paerschcoluer/ met noch twee andere grooter Reghen-boghen/ waer van de punten ofte eynden wy noest hen verthoonden/ als Olhos de Boys, (dat is/ Katten ooghen ghesept/) twelck zyn cleyne wolckskens die hen in't schynsel (in't eerste ge-sicht) op doen van een vuyst groot/ te weten/ aende Cabo de bona Esperança, die vande Zee luyden vande oost Indische vaert seer ontsien werden: want zyn teyckenen van su-bytelycke overvallende tempeesten ende only-delycke tormenten/ als wy inde voyage van Indien nae Portugael eensdeels aengheroert hebben/ waerom goet is daer van gheadver-teert te wesen/ om hen daer voor te wachten en op te voorsien/ tot welcken eynde het selfde alhier in't besonder hebbe willen vermanen.

Waerschou-winghe u te wachten voor dese tempee-sten.

Keerende weder op onse materie/ soo adver-tere ick u dat als ghy comt in dese contreye/ so langhe als de wint van uyten noorden (co-mende) nae't z. westen loopt en maeckter geen rekeninghe op/ want sal terstont weder nae't noorden/ noord oosten ēn oosten loopen: maer als het gants stil wort/ soo sal u de wint van uyten z.o. comen/ loopende van daer af nae't zuyen eñ zuydt westen toe/ 'twelcke de Mon-son ende winden van dien tyt zyn: maer so hy van weder quam te stillen mocht wel ghebue-ren/ dat hy nae't oost zuydt oosten liep/ doch sal terstont weder nae't z.o. keeren met goedt weder/ 'twelck wy alsoo bevondē hebben dese Monçon van Julius/ anno 1585.

22. mylē ghe-seylt vā Chyna van Cabo Sumbor 12. mylen/ zynde 100 mylen van't Eylandt Meaxuma/ die diept hier 55. 57. vadem.

Des Maēdaeghs den 22. haddē de hoogh-de vande Son op 27½. graden ruym/ hebben-de eenen zuydt oosten/ eñ z.z. oosten wint met goet weder/ deden onsen cours noordt oost aen/ ende hadden nae myn gissinghe ghe-loo-pen/ (sint het goet weder eñ wint) 22. mylen/ wesende van het landt van Chyna af/ te we-ten/ vande Cabo ghenaemt de Sumbor, ontrent 12. mylen/ zynde ontrent noch 100. my-len van't Eylandt Meaxuma, worpen op de-sen dagh 'tloot uyt/ ende vonden daer 55. ende 57. vadem diepten/ ende saghen veel swarte ende witte Zee voghelen/ die haer aes aldaer hadden/ waer van de swarte voghels vande Portugesen ghenaemt worden Alcatrases.

Swarte ende witte Zee voghelen/ die-men Alcatra-ses noemt.

Den 23. des Dynsdaeghs haddē seer goet weder/ in voegen dat wy op dese etmael seyl-den ontrent 15. mylen/ wesende van't vaste land van Chynen af ontrent 12. mylen. Des morghens wierpen wy 'tloot uyt/ ende vondē 51. vadem met wit ende swart sont onder een ghemenckt.

12. mylen van het landt van Chyna heeft-men 51. vade diepten.

Des woensdaechs den 24. had-den de hooghte van de Son op 29. graden schaers/ met eenen oost zuydt oost eñ zuyden oostē wint/ in goet weder/ doēde onsen cours noord oost/ ende n.o. ten noorden aen/ en som-tyts maer niet veel n.o. ten oosten aen. Ick maeckte myn rekeninghe van noord oost ten noorden behouden/ ende 16. mylen gheseylt te hebben/ wesende noch van't Eyland Meaxu-ma 70. mylen/ ligghende van ons af noord oost aen/ wierpen al hier 'tloot uyt/ ende vonden 49. vadem van sandt ende modder gront.

Beschrijvin-ghe vande gronde/ diep-ten/ eñ sandē/ 70. mylen vā Meaxuma zynde.

Des donderdaechs den 25. Julius/ en na-men de hooghte vande Son niet/ om dat wy laghen en dreven sonder seylen met eenen oo-sten wint/ ligghende zuyen aen ghewent/ ghe-duerende aldus tot den 26. toe/ ende dreven westwaert aen/ ende cregē twee vadem min-der inde diepten.

Oost stroom waerom niet datse hier de hooghde van de Son neme.

Den 26. wendē wy ons op dē boech van't noorden/ sonder seylē/ doch een weynigh tyts daer na lietē onse schover seylen vallen (maer was gants teghens myn wille) door importunatie vande Chynsche Piloot/ segghende dat wy op desen boech de wint ruymer soudē crygthen/ 'twelcke alsoo niet en ghebuerden/ want was gants in't contrarie/ om dat wy (niet alle 'tghene dat wy aldus aen liepen) daer nae te meer moeyten door hadde/ waer om het beter is voor de ghene die hem op dese contreye van 29. graden vint/ te verwachten de zuydt ooste winden/ dan noord noord oost/ noordt oost/ ende n.o. ten n. aen te loopen/ om oorsake dat de wateren eñ stroomē seer sterck nae Liampo toe loopen/ ende als ghy zyt op de 30. tot 31. graden toe/ hebbēde eenen z.z.o. wint/ soo sult ghy groote moeyte hebben om het Eylandt Meaxuma te mogen ghecrygen; want is ons alsoo ghebuert/ door dien dat de wint so crachtigh was/ dat wy niet meer als de schoverseylen eñ halve marsseylē mochtē voeren/ ooc daerō dat de Zee seer hol eñ ver-volghen gingh/ en 'tschip seer ontstelden/ als mede om oorsake dat de stroomen zuyd oost-waert aen liepen. Dit mocht wesen ontrent 25. ofte 30. mylē van't Eyland Meaxuma af.

Wat winden men op 29. graden te verwachten zyn alhier op 29. graden is.

Waerschou-winghe voor de winden eñ diepte/ als men op 30. eñ 31. graden is.

So haest als ons de wint ruymde/ soo dat wy oost eñ o. ten n. eñ o.n.o. aē liepen/ comēde met dese coursen vande 40. tot op 34. vadem diepten/ wesende de gront ghelyck als schryf-sant/ loefdē so veel aē/ als wy immers mochten nae't oostē toe/ en altemets nae't o. ten z. waermede ons de dieptē begonst te vermeer-deren/ doch so verlanckfaem/ dat het ons ver-droten soude hebben/ soo 'tschip eenen harden voortganck ghehadt hadde: maer om dat het water seer hol ging/ waer door het schip niet wel bestiert was (daer wy ons alleen op ver-troosten) so quamen wy eyntlicken op 50. eñ 60. vadem diepten modder gront/ eñ daer na tot op de 70. en 75. vadem/ met cleyn dun sant op de gront/ een poos daer nae creghen 80. vadem: maer ghelove dat het was door dien dat het loot een weynigh achter uyt bleef.

Beschrijvinge van verscheyden Coursen/ diepten ende sanden.

Desen worp hadde de grōt wat grover sant/ ende om dat wy nae onse gissinghe dicht by't Eylandt Meaxuma waren/ liet ick de Mars seylen ende blint innemen/ teghens d'opinie van sommighe Piloten/ worpen ghestadich (gheduerende alle de quoertēn ofte waercken vander nacht) het loot uyt/ ende terstont met het dagheraet de Maers seylen weder op ge-hyst/ seylende alsoo een weynich tyts/ soghen het landt/ welck was van't Eylandt Meaxi-ma, hoe wel dat d'ander Piloten/ die met in't Schip quamen/ seyden te wesen het Eylandt van Guoto: maer waren hier so seker in/ als in alle huere andere dinghen. Dit landt van Meaxima hadde in d'eerste ontdeckinghe een hoogh steyl afghebieckt landt/ wesende na het z.w. toe/ alderlaechst/ soo wanneer men daer met over een comt/ so heeftet een Clippe aen't eynde van dien/ welcke hem in't schynsel ver-thoont ghelyck als eē Fortresse. Ons worde ghesept datter een weynich van dese Clippe af/ een verborghen Clippe onder water lept/ daer het water op breeckt.

Ghedaente vande eerste ontdeckinge van Meaxu-ma.

Een Clip in ghedaente als een Fortres.

Dit voorsz.

Verscheyde ghedaente vā Meaxuma.

Dit voorsz. Eyland vā Meaxuma maeckt het schynsel van drie ofte vier Eylandē/ waer van het eerste (te weten/ aēde zyde van't zuydt westen hem verthoont/ als ghesept is/ hebbēde boven om hooch ofte 'topperste van dien/ twee ronde hueevelen als borsten/ ofte ghelyck een sack. Die ander twee Eylandē ofte schynselen van te middewegē zyn als groote Clippen/ met veel rootsen eñ upsteeckende scherpten/ ghelyck als Orghelen/ eñ het ander Eylandt ofte 'tschynsel van't noordt-oosten/ heeft de ghelyckenisse van een seer langhe: maer niet te hooghe Clippe.

Coursen van Meaxuma nae't landt vā Amacusa.

Wy liepen by dit Eylandt heen/ doende de cours van n.o. aen, daer ontrent twee mylen van af. Als wy Meaxuma lieten blyven/ om dat de wint z.o. was/ so liepen wy n.o/ n.o. ten o. ende o, n.o. aen/ ende metten dageraet/ seyden zy dat wy de lenghte van't land van Amacusa hadden/ ende siende te lywaert/ worden ghewaer een grof dick landt/ gheleghen dicht by't Eylandt Cabexuma.

Gheleghentheyt ende ghedaente van Meaxuma.

Dit Eylādt Cabexuma is vlac ende lanckwerpent/ van een effen landt/ hebbende aen't noordt eynde een Clippe ligghen;

Desghelijcks de plaets van een Clippe.

Dit was den laesten Julius/ ende quamen den selfden dagh binnen in de Havē van Langasaque, 'twelcke is de Haven ende plaets daer huydens daeghs de Portugesen haer meeste vaert ende handel hebben.

Dat 37. Capittel.

De rechte kennisse van't Eylād Meaxuma, so by de diepten, als by't fatsoē ende opdoeninghe van't landt, met een onderrechtinghe van de incomste ende rechte coursen om te loopen in de Haven, ende op de Ree van Langasaque ofte Nangasache, gheleghen in't landt van Iapan.

Met wat diepten dat men recht op't Eylandt aen loopt.

Inden eersten/ so wanneer dat mē is op de diepten van 75. vadem/ soo salmen recht op het midden van't Eyland aen comen/ ende comende op dese diepten landt te sien/ so salt wesen een hoogh, steyl afghebrickt landt: maer niet te groot/ hebbende op't opperste van dien twee mammen/ ende alsmen daer by ghenaeckt/ so salmen terstont een ander lanckwerpender landt sien/ wesende

Ghedaente vā een lanckwerpende Eylandt.

vlack eñ effen boven op/ hebbēdt van tusschē beyden twee groote met veel cleyne Clippen by een ligghen in't fatsoen als Orghelen: maer om dese Clippen te sien/ moet men daer dicht by heen loopen/ te weten/ tot op twee mylen nae het allernaeste luttel min ofte meer.

Gheleghentheyt vā twee clippen ende een Eylandeken.

Dit Eylandt heeft aen't eynde van't zuydt westen een Clippe ligghen/ ende een stuck weeghs daer van 'tZeewaert aen/ is gheleghen een ander Steen-clippe onder water/ daer de Zee op breeckt/ ende aen't eynde van't noordt oosten heeft het een ander Eylandekē ofte Clippe.

Wat Eyland dat men vint alsmen over de 70. vadem diepten vint.

Sult weten/ dat comende nae Iapan toe/ ende vindende meer diepten als ghesept is/ eñ quaem het lande te sien/ soo en sal 't Eylandt van Meaxuma niet wesen: maer sal eer wesen 't Eylandt ghenaemt Sancta Clara; ende

Desghelijcks als men meer als 70. vadem vint.

soo men comt op minder diepten als de 70. vadem lande te sien so salt van gelycken Meaxuma wesen: maer sal wesen aende zyde van het stuerboort.

Hooghde van Meaxuma.

Het Eylandt Meaxuma leyt op de hooghte van 31⅓. graden,

Cours van Meaxuma nae Langasaque.

Die geen die na de havē van Langasaque begeert te seylē/ passerēde van dit Eyland twee mylen na het oosten daer van af/ sal zynē cours noord oost/ ende noord oost ten oosten aen loopen/ hebbende wint hebbende: maer somen by de wint heeft/ salt noodich wesen o.n.o. aen te loopen. Op dese cours salmen op't Eylandt vā Cabexuma aen comen/ ende men sal van ghelijcken comen te sien de gheberghten van Amacusa, als oock etlicke cleyne Clippen/ ghelegē recht teghens over Cabexuma, diemen terstont int ghesicht sal hebben/ ende so men in Langasaque wil wesen/ soo salmen hem langhs d'Eylandekens ofte voorsepde Clippen heen houden/ te weten/ 'tZeewaert daer van af.

Hoemen aen loopen sal om in Lāgasaque in te loopen.

Voor by dese Clippe wesende/ salmen terstont comen te sien den hoeck ofte 'teynde van't Eylandt A Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden/ 'twelcke heeft op het eyndt van't noordt westen sommighe Pyn-boomen staen:

Ghedaente vā het Eylandt dos Cavallos

men sal op dese punt ofte eyndt aen loopen/ ende so wanneer men met die selfde over een comt/ so en sal ment terstont niet aen loeven/ om oorsaecke vande buyen/ die van over't Eylandt Caffury comen/ diemen hier ghemeenlycken crycht ende ghewisselicken over comen;

Oorsaeck waerom dat men hier niet terstont aen loeven sal.

als men de voorsepde buyen cryght/ soo salmen aen loeven alle het ghene noodich is/ om int midden vande Haven te comen; als ghy te middeweghen zyt/ soo mocht ghy daer vrypelycken op aen loopen: wāt en hebt daer niewers af te vreesen/ als ghy daer nae binnen toe begint in te loopen/ so sult ghy terstont het twater sien breken op de steen plate/

Kenteycken alsmen binnen de Haven is, &c. Gheleghentheyt van een Clip.

welcke leyt so verde als te middeweghen het Eylandt Ilha dos Cavallos, eyntlicke/ dat men in dese incomste van Langasaque anders niet en heeft te doen/ dan te middeweghē voor te loopen/ tot op de Ree daermen set/ anckerende op 4½. ofte 5. vadem/

Op wat diepten datmen inde haven anckeren sal.

'twelck is/ dat soo wanneer u slyft (eenen boom die recht teghens de groote ende principaelste kerck daer over staet) met het dack (te weten/ het opperste van die voorsepde Kercke) effen en ghelyck over een/ alsdan heeftmen de rechte plaets/ ende is seer goet om te anckeren.

Teycken alsmen de rechte ancker plaets heeft.

Sult op u hoede wesen/ dat als ghy zyt dicht by de punt lādts/ die recht vande Kerck af comt/ u alsdan wat nae de slincker handt toe te houden/ om te schouwen een Riffe ofte drooghte/ die vande selfde punt af comt/ anckerende als voren gesept is.

Waerschouwinghe voor een Rif.

Plaets van't selve Rif.

Advertere u/ dat soo het ghebeurde dat ghy quaemt by de voorsepde Clippen (daer hier voren af geroert is) inder nacht/ ende begeerdent daer langhs heen te setten/ (ghelyck als d'oude beschrijvinghe raden) op 40. vadem diepten/ ligghende op perijckel ende met sorge van eenen oosten wint,

Vermaninghe alsmen op nacht ontrent de Clippen is hoe men hem reguleren sal.

So waer myn advijs (voor beter) te loopen tusschen de voorsz. Clippen/ eñ het eynde vant Eylandt Cabexuma, eñ sommighe Eylandekens (die op de ry vande Eylanden Ilhas do Cavallos ligghen) door heen/ twelcke een seer breet eñ goet Canael is van 20. vadem diepten/ ende men mach daer in laveren ende wenden vanden eenen boech op den anderen/ nae zyn eyghen wil/ in voeghen datmen mach comen te setten op 12. oft 15. vadem nae u ghelieften/ op een vlacke eñ effen grondt/ te weten by het Eylandt Caffury, so datmen op dese manier beschen blyft vant n.o. af tot het z.o. eñ z. toe blyvende versekerder eñ dichter by om des morghens te loopen/ tusschen de Eylanden van Ilha dos Cavallos, ende van Caffury door nae binnen toe/ twelcke een seer goet Canael is/ van 10. vadē diepten/ hebt anders niet te doē/ dan recht voort midde hē te loopē/ eñ om te vy per

Gelegentheyt van een Canael van 20. vadem diepten.

Goet ancker grunt by het Eylandt Caffury.

Een ghoet Canael tusschen Caffury eñ Ilha dos Cavallos vā 10. vadem diepten.

en sekerder te wesen/ so mocht ghy een Boot ofte schuyt gien voor heen seynde/ om te gaen ligghen daer't op zijn smalste is/ om u te dienen tot een Baus ofte merck-teecken, etc.

Dat 38. Capittel.

De Navigatie ende rechte Coursen om te seylen van't Eylandt Meaxuma af, nae de Haven van Cochinochy en nae Facunda, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt van dien.

Hoe na datmen aen het Eylãt Meaxuma loopen mach.

SO wanneer ghy comt te sien het Eylandt Meaxuma, soo ghenaeckter op anderhalf ofte twee myle na by/ ofte wat dichter/ so ghy begheert: want en hebt daer niewers van te vreesen/ dan vã dat ghy voor ooghe siet. Begheerende vã hier af te seylen na Cochynochy toe/ soo sult ghy uwen cours doen oost en o. ten n. aẽ/ u altoos houdende nae't ooste toe/ waer mede ghy sult comen op den Inwyck van Arryma aen/ en sa het inder nacht waer/ en begheerden te weten wanneer ghy by't landt zyt/ so worpt het loot ghestadich uyt/ en comende op 40. vadẽ/ so zyt ghy ontrent derdehalf ofte tot 3. myle toe van't landt af/ ende wesende inde mont vanden Inwyck soo sult ghy hart ende grof sandt op de gront vinden. Soo wanneer ghy comt op de 40. vadem/ soo mocht ghy setten/ soo't goet weer waer/ ende u dunckt dat het vallent water is/ om den dagh te verbeyden: want de stroomen loopen alhier seer gheweldigh nae de Zee toe/ uytwaerts aen/ 't loot sal u altoos wel onderrechtẽ wat u te doẽ staet.

Cours vãt Meaxuma na Cochynochy.

Hoe men hem snachts reguleren sal/ als men weten wil of men by 't landt is.

Op wat diepten datmen setten mach.

Soo het by daegh waer/ sult terstont het landt van Cabexuma comen te sien/ 't welck een Eylandt is/ gheleghen dicht by't lande; langhs desen hoeck ofte eynde van Cabexuma heen/ (te weten/ aende zyde van ter Zeewaert) is gheleghen een Clippe/ welcke hem verthoont in't schynsel ghelyck al een seyl. Dese Clippe en machmen niet sien/ van als men dicht by de punt is, Te lywaert van dese punt af/ te weten/ nae het noorden toe/ ligghen sommighe Steen-clippen: maer ten is niet goet dannen die siet alsmen nae Cochinochy wil seylen/ om datse te lywaert ligghen/ als ghesept is. So wanneer ghy comt land te siẽ/ ('t welcke sal wesen op de 40. vademen) so sult ghy terstont den Inwyck van Arryma comẽ te onderken/ als oock de punt van Cabexuma van d'een zyde/ ende het landt van Amacusa ende Xiquy aen d'ander zyde/ 't welcke seer hoogh is. Dit landt leyt aende zuydt zyde/ en Cabexuma aende noord zyde. Als ghy dese punt van Cabexuma comt te sien/ soo loopt ghy daer tot op een myl nae by/ (om oorsake van een Steen clippe/ gheleghen in den mont van desen Inwyck uwẽ wech nemende dicht by Cabexuma heen/ te weten/ tot op anderhalf myl daer vã af/ ofte by't landt vã Amacusa heen. Soo u de wint alhier in desen inwyck scherp waer, soo wacht tot dat de vloet begint in te loopen/ welcke u brengen sal daer ghy begheert te wesen/ alhier wesende hebt ghy Cochinochy voor u ooghen/ daer u de Barcken ende schuyten terstunt by in cruchtẽ ghenoech nae uwen wille sullen in brenghen. Die na Facunda begheert te wesen/ sal zynen cours nemen oost noord oost ende noord oost ten oosten aen ende alsmen dicht by het landt is/ salmen vinden de diepten boven verhaelt/ ende wesende te lywaert van Cabexuma af/ sult daer eenen harden gront vinden/ ende soo het waer recht teghens over de mont vanden Inwyck/ sult sant gront hebben/ als boven ghesept is. Soo wanneer ghy comt te sien de punt van Cabexuma, so sult ghy nae het lãdt toe loopen/ ende sult terstont by het land heen te weten/ een myl daer van af/ etlicke Steen-clippen comen te sien/ by de welcke Steen-clippen sult uwen cours daer langhs heenen doen/ te weten/ t'Zeewaert daer van af. Voor by dese eerste Steen clippe is gheleghen een ront Eylandeken/ met eenen boom boven op. Wat voor by dit ronde Eylandeken met den boom/ heeft men een ander Eylandt (welcke streckt noordt west ende zuydt oost/) genaemt A Ilha dos Cavallos, dat is/ 't Eylandt van de Peerden. Sult dit Eylandt ghenaken/ te weten/ by een punt landts/ die aende noordt zyde van het selfde Eylandt uyt steeckt. Dit Eylandt heeft aẽde zyde van't noord westen tot een kenteycken sommighe Pyn boomen staen. Als ghy dicht by de voorseyde noorder punt zyt/ soo sult ghy dan daer af oost noord oost aen/ nae binnen toe loopen/ alwaer't eenẽ Inwyck maeckt. Recht teghens dit Eylande over nae't noordt noordt oost toe/ is gheleghen eenen spitsighen en scherpen huevel/ steckende t'Zeewaert in/ van welcken huevel u sult wachten: want een half myl van daer af voort aen/ zyn gheleghen twee Steenen/ diemen terstont sien mach; Alsmẽ desen Inwyck in loopt/ comende binnen een Eylandeken ofte Clippe/ 't welcke u sal blyven in't oost noordt oost/ sult daer by ghenaken tot op een schuet van een Guetelinck nae/ en daer alsoo langhs heen nae binnen toe loopen. Sult terstont binnen in (te weten/ op't landt vande rechter hande) sommighe Duynen sien/ ende aende slincker handt een wildernisse/ hebbẽde by de strandt langhs de Zee tant heen/ veel groote steenen/ gelyck als kesel steenen. Recht teghens dit Eylandeken over/ aende slincker handt/ ligghen de twee Steenen boven ghe-roert/ diemen niet en mach sien/ dan met leegh water van een sprinck vloet; Aldus nae binnen loopende/ sult een cruys sien staen/ te weten/ op een punt landts/ recht teghens dit cruys over is de Ree/ ende van dit cruys af oostwaert aen/ heeftmen een seer goede havẽ/ daer men hem wel vast moet binden/ en versorghen vande zuydt zyde/ dit is de Haven van Facunda, &c.

Gheleghentheyt van Cabexuma.

Een Clippe in ghedaente als een seyl.

Gheleghentheyt van sommighe Clippẽ.

Op wat diepten datmen landt en den Inwyck van Arryma siet.

Hoe na datmen aen de punt van Cabexuma loopẽ moet/ om hem voor een Clip te wachten.

Plaetse daermen Cochinochy voor d'ooghe heeft.

Cours nae Facunda toe.

Wat gronde datmen te lywaert vã Cabexuma heeft.

Gheleghentheyt vã sommighe steen-clippen.

Beschryvinge van verscheyden Eylandẽ en steẽ clippẽ.

Kenteycken van t Eyland dos Cavallos

Gheleghentheyt van een scherpen huevel.

Waerschouwinghe voor den selven huevel.

Hoe nae datsmen by't Eylandeken dat in't o. n. o. blyft loopen sal.

Plaets van twee Steenẽ.

Teyckenisse van't teecken vande Ree.

Dat 39. Capittel.

Een instructie ende sekere onderwysinghe vande Navigatien ende Coursen van uyt de Haven van Langasaque ofte Nangasache af tot de Cabo de Sumbor, aende custe van Chyna, ende so voorts nae Macau in Chyna, alwaer de Portugesen haer residentie houden.

SEylende van uyt de Haven van Langasaque af nae Chynen toe/ hebbende eenen noorden wint/ soo't u noodich waer te anckeren/ beneden by de drie Eylandekens ofte Clippen/ gheleghen recht teghens over het Eylandt Ilha dos Cavallos, aen de zyde van Facunda, soo set het daer langhs heen: want is over al diep ghenoech/ ghelyck als ick het selver met het loot ondersocht hebbe/ sult het alhier d'eerste nacht onthouden/ om datmen des morghens/ met dat

Plaets waermen anckeren sal alsmen uyt Langesaque seylt.

Goede diepe grondt aende zyde van Facunda.

met dat den dagh aencomt/ de windt van het landt af cryght/ waer mede sult 'tseyl gaen/ altoos soo veel aenloevende als ghy praemen moecht/ tot dat ghy't Eylandt Ilha dos Cavallos om zyt: want om dat wy sulcks niet en deden/ (int schip van Tristan Vaaz da Veiga,) waren in perijckel van't Eylandt niet te moghen om loopen.

Oorsaec waer om 'tschip vā Tristan Vaaz in perijckel quam/ en 'tEylandt niet om loopen mocht.

Voor by't Eylandt dos Cavallos wesende/ sult uwen cours west / west ten zuyden eñ w.z.w. aen doen/ ende so de wint ruym waer/ so en wilt niet loopen naer't Eylandt Guoto toe: want men heefter in dese tyden somtydts zuyde winden/ 'twelcke ick weet/ om dies wille dat ick hier in ander tyden gheweest hebbe/ (int Schip van Manoel Travassos,) met groote moeytē / door dien dat het eenē dwersen wint recht op de Custe is / eñ men en heefter gheen grondt/ oock mede om des nachts niet te vervallen byde Pannellas, (dat is: de potten ghesept/ Clippen also ghenaemt;) Soo is den besten wegh te loopen te loefwaert van't Eylandt Meaxuma, te weten / daer langhs by heen / aende zyde van t z. w. van't selfde Eylandt Meaxuma leydt een Clippe, Van hier af voortaen sult uwen cours nemen w. z. w. aen/ al ist dat u de wint scherpte/ sult even wel dese cours behouden: want comende ter halver weghen vande Golvo naer de Custe toe/ sult sonder twyfel ruyme windt ghenoech crijghen.

Cours van Ilha dos Cavallos nae Guoto.

Pannellas dat is potten ghesept/ Clippen alsoo ghenaemt.

Sult op desen wegh (te weten/ als ghy wel te loefwaert loopt/) ontrent 35. ofte 40. mylen vande Cabo de Sumbor af / een Bancke vinden/ van 35. 37. ende 38. vadem diepten/ 'twelck men souden meenen (van die daer niet van gheadverteert en zijn/) dat het de grondt vande Custe van Chynen waer.

Ontrent 37. ofte 38. mylen van Sumbor af leydt een Bancke.

Dese Bancke ghepasseert zynde/ sult weder meer diepten crygen: maer als de dieptē daer naer begint te minderen/ so siet voor u: want alsdan zyt ghy voorseker by't landt, Als ghy 'tlandt van Sumbor comt te sien/ soo sult ghy des nachts z.z.w. ende des daeghs nae t land toe loopen/ om also alreenets een stuc weeghs t'Zeewaert van't landt af te gheraken/ om te schouwen de Clippen As duas Yrmaas, (gheheeten/ ofte die twee gesusters/) die seer t'Zeewaert in steken/ als oock mede 't Eylandt genaemt Ilha do Baboxijn, 'twelcke u dwers voor uyt blyft / liggende verscheyden van het vastelandt / t'Zeewaert aen 4. ofte 5. mylen weeghs/ streckende n.w. ende z.o. Men loopt alle de Custe van Sumbor n.o. ende zuydwest ende heeft wat van n.o. ten n. ende z. w. ten z. Als ghy 'tvoorseyde Eylandt van Baboxijn voorby zyt/ soo loopt op de boven-ghesepde cours z. ofte 4. mylen voortaen/ ende vā daer af w.z.w. aen/ waer mede sult comē op't Eylandeken Chinchon aen/ alwaer sult sant op den gront vinden/ ('twelc men op alle die achter ghelaten wegh ende Custe niet en heeft/) met 18. ende 20. vadem diepten.

Twee Clyppē de 2. ghesusters gheheetē/ moet ghy hier ghewaerschout zyn te schouwen/ ende voor

By't Eylandeken Chinchon ist 18 eñ 20. vadē diep.

Van't Eylandeken van Chinchon af/ nae 't Eylandt van Lamon toe / sult uwen cours nemen z.w. aen/ ofte alsoo't u goet dunckt, eñ als ghy met die Eylandekens ofte Clippen/ ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, over een zyt/ so sult ghy op de gront vinden/ grof sandt ende schulpkens/ eñ van daer tot Lamon toe/ ('twelcke zyn 12. mylen/) heeft men 'tselfde; By't Eylandt Lamon heeft men schulpkens met swart sandt ende Oester-schulpkens onder een ghemēct; so ghy u vont in dese contreye wesende des nachts/ so en loopt nimmermeer onder de 22. vademē diepten: want hebt langhes de Custe heen/ 21. ende 22. vadem/ met schulpkens eñ swart sandt op de gronde/ loopt altoos z. w. aen/ sonder daer van te wijcken/ ende soo't ghebuerde alreede daeghde/ ofte wesende des daeghs met een betrocken eñ donckeren Lucht/ (zuydwest aen loopēde/) dat ghy creeght cleyn/ wit/ dun/ sandt/ so weet dat ghy Lamon voorby zyt / soo doet alsdan uwen cours w.z.w. aen/ so sult ghy recht op't midden van't Eylandt Ilha Branco aen comen/ van Ilha Branco af / so loopt west aen naer't Canael ofte 'tgat toe/ daer men naer Macau toe loopt.

Vā Chinchon tot Lamon is de cours z. w.

Eylandt Lamon.

Wit dun sant is een teecken dat ghy Lamon voorby zyt.

Van Ilha Branco is de cours w. tot 't Canael van Macau toe.

Dat 40. Capittel.

Een ander voyage vande Haven van Langasaque af, naer Macau toe, 'twelcke is van Iapan naer China, met sommighe verclaringhe ende gheschiedenisse by't Eylandt Goto, ende die gheleghentheyt vande Havens van dien, ghedaen int jaer 1584. door een Portugesche Piloot ofte Stuer-man.

Wy scheyden uyt de Haven van Langasaque, den 25. Februarij/ Anno 84. ende loopende voor by d'Eylande van Facunda, creghen eenen w. n. w. wint/ soo dat wy 't anckerden; den 26. soo begonst het soo dapper te waeyen/ dat wy ons ginghen berghen binnen Tomache, den 27. lichten onse anckers weer op/ met eenen o. n. o. en o. wint en claer weder/ ende comende by 't Eylandt Ilha dos Cavallos, creghen weder eenen zuyden wint/ waer mede wy weder nae Facunda toe liepen/ daer wy t setten.

Anckeren onder Facunda/ dan om quaet weder moesten nae Tomache loopen.

Den 28. des vrydaeghs / ginghen wy weder van Facunda af 'tseyl/ wesende drie dagen voor de nieuwe Maen/ met eenen o.n.o. coelen windt, comende tot op drie mylen van het Eylandt Ilha dos Cavallos af/ creghen eenen z.o. couden wint/ loopende op den boegh van het zuydwesten/ alle dien gheheelen dagh over/ en begonste wat op te coelen; wy gisten ons alsdoen te wesen z. ofte 4. mylen voorby het Eylandt Goto: maer inde waeck vandē morghen stont/ so quamen wy eerst den hoeck van Goto te sien/ te weten/ eenen heuvel gheleghen int noordwestē alhier cregen wy eenen scherpen wint / ende begonst hem te verheffen van uyten z.z.o/ so seer als 'tschip met alle zyn seylen verdraghen mocht/ wy lieten de mars seylen op staen/ om bet te moghen aen loeven; een poos daer naer liep de wint naer't z. w. ende w. z. w. met twee Donder-slaghen ende veel Blixems en Weerlichten / so dat het ons ghenoech verwonderden / dat het daer mede niet en sleden; Des saterdaeghs quamen wy te dagen/ recht tegens den hoeck van Goto over/ te weten / bynaest aen't eynde van't Eylandt aende n.w. zyde/ wesende ontrent twee mylen vande wal af/ hebbende met de w. n. w. wint eenen dwersche stroom/ met de Zee harē van uyten z.w. seer hol ende verheven/ 'twelcke het schip seer ontsteldē / al hoe wel de wint niet te veel en was/ dan scheen door de cracht en ghewelt vande stroomen eñ Zee te comē/ die ons achterwaerts deynsden: want vonden alhier groote ende ghewelldighe stroomen / om dies wille dat de wint slap was/ soo seyden wy dat wy boven de punt van't Eylandt niet en souden moghen comen /noch van d'een noch

Vā Facunda af seylēde tot 3. mylen van 't Eyland Ilha dos Cavallos nemen haer cours voorby 't Eylandt Goto.

Vonden hier gheweldighe stroomen die 'tschip achterwaerts deynsden.

van

Vinden hier een onbewust Eylandt 2. mylen lanck met een goede Haven.

van d'ander zyde. want hadde de wint t'dwers op't Eylandt, wy saghen aen't eyndt van dit Eylandt/ noch een ander Eylande van een legh ende bebout landt/ hebbende ontrent 2. mylen inde lenckte / zynde gelegē ontrent onderhalf myl verscheyden van Goto, sommighe von ons schip offirmeerden dat daer een seer goede Haven was/ loopende aen d'een zyde in/ en comende aen d'andee zyde weer uyt/ waerom wy besloten daer in te loopen/ om meerder versekerheyt te hebben/ ghelyck als wy deden / wy liepent w. n. w. aen naer binnen toe/ heeft aende mont van d'incomste een seer groote hiedel enet twee Clippen/ gelegen aende zyde vande punt van't zuydtoosten, het Eylandt dat buyten leyt bleef aende slincker hant/ tot ontrent een myl daer van af, tusschē t'welcke ende t'landt is het over al schoon/ moecht het Eylandt Goto drybelycken genaken / soo naer als ghy wilt / en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy voor ooghen siet, d'incomste vande Haven streckt

De Habt van Goto n.w. en z.o. ghy hebt u nergens voor te wachten dan dat ghy siet.

n. w. ende z.o. hebbendt binnen in een groote Bay / die over al seer diep is van 20. 30. vadem/ ende en hebter u nieuwers van te wachten/ dan van dat ghy siet / 'theeft binnē in een bewoont vleck; Van dit Eylandt af tot het landt toe/ seytmen over al de diepten van 30. tot 40. vademen te hebben/ doch ick heb het ondersocht van ter halver wegen af tot Goto toe ende vont vande 18. tot 30. vademen met sandt ende schulpkens op de gront/ hebbende op sommighe plaetsen goede gront, Van binnen in heeft mē op plaetsen sant / ende op contreyen modder grondt / wy lieten ons alhier met schuyten weder uyt halē/ een groote half myl weeghs / so dat ons daer naer de n. wint bleef dienēde om ons te salverē en te bevryen/

De z. zyde vā Goto is Clippachtigh.

vande punt vande zuytzyde/ t'welcke sommighe Steen-clippē zyn wy liepen langhs 't land van't n. o. heen/ ende slaechden ons wel: want tregen 20. ofte 30. schuytgiens van d'Eylanden/ die ons voor 20. Taes Chynsche munte seer wel hielpen ende ons Boot voorthaelden/ wy gaven hen van ghelycken vyftigh Taes/ ende ontrent 20. Deyesas/ voort schip geanckert ende vertuyt te hebben / al hoewel dat zy daer wel 300. eyschten/ waer over wy een dā om e Portugesen aen landt sonden / die zy in hostagie vast hielden / doch wy creghen hem door een goede middel ende practycke weer uyt haer handen / ende als wy ons daer naer hier van beclaechden/ baden ons om vergiffenis/ ende sonden hem terstont wederom/ hoewel wy ghenoech verstonden / datse vrienden

Die van Goto sochten ons te beschadighen soo zy des machts hadde ghehadt.

van interesse waren want zy saghen seer wel datse gheen macht hadden om ons te beschadighen / en dat wy ons ghenoech sonder heur hulpe consten behelpen, wy vermerckten soo veel wel aen haer, dat soo zy ons eenighe hinderlisse hadde connen doen / en souden't niet nae-ghelaten hebben / ofte men soudense met ghewicht von Silver hebben moeten te vreden stellen; wy quamen alhier te weten dat dit Eylandt Goto 6. ofte 7. Havens heeft/ die seer goet zyn / passerende van d'eene zyde tot d'ander: maer de voorschreven haven en hadde gheen uytganck/ evenwel was ons so veel dat wy alhier de nieuwe Maen versekerden/ t'welcke was den eersten Martius / ende wy ghinghen den derden weder t'seyl / wesende Vastelavent dagh/ met eenen noordt noordtoosten windt/ ende eenen claren ende helderen morghen stondt / buyten uyt wesende/ deden onsen cours zuydtwest aen/ verbolghende onsen wegh / enet welcken cours quamen wy te sien het Eyland Meaxuma, ende die Panellas (ofte de potten/) ghelegen zuyd zuydtoost van ons af / quamen daer recht te middeweghen op aen; dese Panellas zyn twee cleyne steenen; Meaxuma is een Eylondt / ende alsmen daer

Varen cours z.w. verbolgende cours aen 't Eylandt Meaxuma.

noordtwest ende zuydtoost enet over een is/ so heeftet een schynsel van 2. ofte 3. Eylanden/ waer van dat vande noordtoost zyde lanckwerpigh ende 'tgrootste is/ ende schynt aende selfde zyde een Clippe te hebben, Dit Eylandt is 't lanckste: maer niet seer hoogh/ en dat van

Meaxuma is een Eylandt hebbende te midden 3. spitsen gelijck als Orghelen.

te middewegen is cleyn/ hebbende drie spitsen ghelyck als Orghelen / met oock een Clippe naer t noordtoosten ghelegen / 't ander Eylandt van't zuydtwesten is rondt ende steyl afghebickt/ schynende 'thooghste van allen te wesen/ ende schynt van alle kanten Clippen te hebben / aen d'ander zyde zyn ghelegen de voorschreven Panellas, al hoewel boven gheroert is/ dat het maer twee steenen zyn / niet teghenstaende zyn drie/ te weten/ twee by den anderen / ende d'ander wat verder daer van af verscheyden/ ende ligghen met het Eylandt Meaxuma noordtwest ende zuydtoost, Van hier af voortaē deden wy onse reyse en Coursen naer China ende Macau toe / als wy hier voren op een ander verhaelt hebbē / ende hier naer noch eensdeels verhalen sullen/ etc.

Dat 41. Capittel.

Een ander voyagie ghedaen van nyt de Haven van Langasaque, van het Eylande Iapan naer Macau in Chynen, in't Schip Sancta Crus, waer van was Constapel Dirrick Gerritsz. vā Enchuysen, int jaer 1586. met alle de Coursen ende ghescheidenisse van dien, door den Piloot van het selfde Schip ende vaert aengheteijckent.

Den twintighsten Martius scheypden wy uyt de Haven van Langasaque, wesende den eersten dagh vande nieuwe Maen des donderdaeghs/ met eenen noordtoosten/ ende noordt noordtoosten winde / ende waren te 9. uren soo verde als

Liepen van't Eylandt dos Cavallos.

de punt van het Eylandt dos Cavallos, loopende west zuydtwest aen; Comende twee eyl'en van het Eylandt dos Cavallos af/ worden't gantsch en dal stil/ ende van daer liep de windt naer't noordtwesten/ in voeghen dat wy zuydtwest ende zuydtwest ten westen aen liepen / ende somtydts ter halder streeck enet eenen slappen wint/ des anderen daeghs

Sy sien de Eylanden vā Cojequyn en Goto ende Meaxuma te ghelyck.

met den dagheraet / saghen wy d'Eylanden van Cojequijn ende Goto, ende ontrent te acht uren des voor-middaeghs/ saghen wy van ghelycken het Eylandt Meaxuma. en voeghen dat wy dese drie Eylanden teffens quamen te sien/ teghens den nacht-stont waren wy met het Eylandt Meaxuma oost zuydtoost / ende west noordtwest over een/ deden aldus onsen cours zuydtwest aen/ hebbende eenen herden noordtoosten windt/ ende reghen/ met eenen seer donckeren ende bedecte Lucht / al hoewel de Wolcken ofte swerck altoos van uyten z. w. over dreven. Des sondaeghs worpen het loot uyt/ ende vonden een weyningh meer als 40. vadem diepten met modder grondt / mocht wesen van Meaxuma ontrent 40. mylen, dese dieptem is van een

Bancke

De Bancke leyt van't vaste landt van China ende Meaxuma half weghen.

Bancke gheleghen inde contreye van ter halver weghen/ van tusschen 't Eylandt Meaxuma, eñ de Cabo de Sumbor van't vaste landt van China.

Des maendaeghs den 24. vande en aendt/ en haddẽ de hooghte vande Son niet/ om dat zy bedeckt was/ hebbende so slappen wint dat het schip effen geregeert mocht werden/ ende om dat wy weynigh voortgant haddẽ/ wierpen het loot uyt ende vondẽ 40. vadem modder grondt, dit was des middaeghs ende teghens den avont/ int ondergaen vande Son wierpen het loot weder om uyt/ ende vonden 55. vadem/ waer door wy verstonden dat wy begonsten over een Bancke te comen/ op dese tyt so hadden wy al eenen n.o. eñ n.n.o. wint met een goede koelte/ niet teghenstaende dat de Wolcken altoos upten z. w. ende z. z. w. over dreven/ so sterck datse ons verschrickten/ vreesende dat ons de wint van daer af souden nae comen: maer wy hadden etlycke persoonen in ons schip/ die't selfde alhier wel meer ghesien ende ondervonden hadden/ sonder datter yet naer volchden/ waer mede ons te vreden stelden/ in voeghen dat wy niet dese voorsz. wint onsen wegh vervolchden, des middaechs wesende des dincdaeghs/ nam de hooghte vande Son op 29. graden schaers/ hebbende van te voren myn gissinghe ende punt inde Caert ghestelt/ onsen wegh te wesen 100. myle van de Haven van Langasaque af: maer de Son en gaf so veel niet.

Gissen hier 100. mylen te zyn vãde Haven van Langasaque.

Des woensdaeghs den 26. en hadden de hooghte vande Son niet/ om dat het een betrocken Lucht was: maer hadden eenen goeden n. o. windt ende voortganck/ soo dat het scheen dat wy 30. mylen int etmael aen liepẽ/ evenwel soo en rekenden ick niet meer als 25. mylen/ om dat my docht dat het schip niet te hert en seylden/ wy saghen op desen dagh veel Saf-heen dryven, dedẽ onsen cours z. w. aen/ tot des morghens toe/ ende om dat de windt begonst te verstyven/ so docht het my goet het landt wat naerder te ghenaken, om 'tselfde te verkennen/ daerom liepen wy (van dat den dagh aenquam/) terstont west aen tot des avonts toe/ sonder nochtans land te vernemẽ/ door dien dat het met en mist ende damp bedect was: maer door de diepten ende gissinge vermoeyden vyf ofte ses mylen van't land te wesen/ de diepten waren 37. vadem/ ende wesende teghens den nacht met een doncker weder/ liepẽ z. w. eñ z. w. ten z. aen/ dien gheelẽ nacht over/ ende alst begonst te dagen/ t'welcke was des donderdaeghs/ gisten ons met die Lagarto ofte Crocodille (een Clippe also genaemt/) over een te wesen/ te weten/ vyf ofte ses mylen t'Zeewaert daer van af/ doch bevonden dat het een weynigh meer was.

Sien hier veele Saf heen dryven.

37. vademen diepte is een teecken van 6. mylen van't landt te zyn.

Des donderdaeghs 'twelcke was den 27. vande maent/ liepen terstont (van dat het begonst te daghen/) w. aen naer't landt toe/ ende ontrent te vier uren naer den middagh/ sagen 'tlandt/ te weten/ d'Eylanden As Ilhas dos Camaroins, (dat is: d'Eylanden vande Garnaet.) Dese Eylanden en zyn niet te hoogh/ so haest als wy die uit ghesicht cregen, deden onsen cours z. z. w. aen/ ende een weynigh geseylt hebbende/ saghen een ander cort Eylandeken ghenaemt A Ilha do Baboxyn, 'twelcke ons recht voor uyt lagh/ soo haest als wy dit in't ghesicht creghen, deden onsen cours terstondt z. aen/ om 'tselfde te schouwẽ om dat wy daer boven een quartier myls niet van af en warẽ;

Ilhas dos Camaroins/ dat is: d'Eylanden vande Garnaet.

wy vonden alhier soo stercke stroomen/ ende loop van't water/ en dat in ons faveur/ dat wy 't voorseyde Eylandeken in een weynigh tydts/ twee ofte drie mylen achter uyt lieten/ en voegen dat wy alle dien nacht z. ende z. ten w. ende oock z. z. w. aen liepen/ ende in't uytcomen vande Maen deden onsen cours zuydt west aen.

De stercke stroomen dreven haer in haest verde van't landt van Ilha de Baboxyn.

Den 28. des vrydaeghs/ begonstẽ wy met den dagh w. z. w. w/ ende w. ten z. aen te loopen/ des middaeghs ofte daer ontrent wierpen't loot uyt/ ende vonden 29. vadem modder grondt/ loopende aldus op de selfde cours een weynigh tyts/ quamen landt te sien: maer was so bedompt datment niet en conste verkennen/ dan ontrent ten 2. ofte 3. uren/ beginnende wat op te claren/ saghen ende kenden het Eylandeken van Chinchon, ligghende n. van ons af/ worpen alhier 'tloot uyt/ ende vonden 19. vademen sandtgrondt/ sagen een weynigh daer naer van ghelyeken/ de gheheele Custe ende 'tvasteland van Chynen/ liepen alsoo op dese diepten alle dien gheheelen nacht over/ op 19. 20. ende 22. vadem diepten/ met eenen soo claren ende helderen Hemel/ dat wy bynaest den gheheelen nacht de Custe saghen/ ende alst begonst te daghen/ so waren wy een weynigh verder als d'Eylandekens/ ghenaemt Os Ilhas de Ruy Lobo, ende quamen terstont te sien het Eyland van Lamon, alhier begonsten wy sommighe stroomen tegens te crygẽ; Men heeft naer myn gissinge vande Ilhas de Ruy Lobo, tot het Eylandt Lamon 10. mylen weeghs, wy saghen alhier by't Eylandt Lamon dat het water schuymden ende dermden/ te weten naer de Zee toe/ in voeghen dat wy dicht voorby de Riffe heen liepen, Die geẽ die van Iapan af comt/ moet altoos eerst by d'Eylanden comen als by de Riffe, dese Riffe streckt n. o. ende z. w/ is periculues voor die ghene die van Macau af nae Iapan vaert, wy liepen daer op drie mylen naer by heen/ met een stercken n. o. ende o. n. o. windt/ so dat wy een voortganck haddẽ/ dat het scheen 50. mylen in't etmael te seylen: maer de cracht van't water en teghen-stroomen waren so ghewel-digh/ dat wy maer 25. mylen en seylden, dese ghewelдight stroomen ende loop vant water comt (naer informatie diese ons deden/) uyt de Revier van Tancoan, Dese stercke stroomen dueren aldus/ tot datmen voorby 't Eylandeken van Ilha Branco is/ daer voorby wesende/ loopen terstont de stroomẽ naer 't Eyland Ilha do Leme toe/ welcke is gheleghen dicht by Macau, wy liepen altoos van Lamon af/ w. z. w. aen/ ende vonden inder waerheydt, Desen wegh van Lamon af tot Ilha Branco toe/ seer cort: want streken des nachts terstõt alle onse seylen/ eñ bleven also ligghen en dryven/ sonder seylen z. w. aen ghewent/ altoos op de diepten van 25. ende 26. vadem/ ende int quaert ofte waecke vanden naer midder nacht/ begonsten onse schover seylen ende het groote mars seyl op te hysen/ loopende also west aen om op de 20. vadem diepten te comen/ twelcke is het middewegchen van't Canael daer mẽ door moet/ sagen terstont metten dagh 't Eylandt Ilha do Leme, (dat is: 't Eylandt van't Roer,) een weynigh aende zyde van het backboort ghelegen; Dit Eyland do Leme schynt (alsmen daer o m w. op aen comt/) cleyn te wesen: maer alsment daer naer begint te ghenaken, ende 'tCanael dieper in comt/ soo begint het grooter te werden/ heeft int incomen

Sien hier 't Eylandeke Chinchon noordewaert van haer.

Loopen dicht by een Riffe heen/ die seer periculues is voor die gheen die van Macau af naer Iapan vaert.

Hoe lange dat de stercke stroomen dueren.

Een seer corte wegh van Lamon (alsmen w. z. w. aen comt) na Ilha Branco.

Op wat diepte datmẽ loopen moet om in het middele van't Canael te comen.

Ghedaente van't Eylandt Ilha do Leme.

aende

Twee Eylandekens uit u coursvā Ilha do Leme.

aende rechterhandt / twee Eylandekens ofte Clippen ligghen / ende van daer af voortaen / soo beghinnen d'Eylanden te strecken op een ry tot Macau toe / als op een ander gheseydt is / etc.

Dat 42. Capittel.

Een instructie ende breede verclaringe vande vaert van het Eylandt Fyrando uyt Iapan af, naer de custe van China toe, tot de Haven van Macau, met alle de Coursen, streckinghe, ende gheleghentheydt van dien, seer correct gheapoincteert en aengewesen, door een Portugeschen Piloot ofte Stuerman.

Hy van diegeen datmen loopen moet van Fyrando nae Macau ofte Canton.

Die gheen die begeert te seylen van het Eylandt Fyrando af / naer Macau ofte Canton in Chynen toe / sal (so haest als hy uyt de Haven van Fyrando scheydt / so hy tyts ghenoegh heeft om te comē by t Eylandt Goto,) terstont voortaen varē / en soo niet / salt een myl weeghs van Fyrando af setten / op de diepten van 28. vadem / alwaermen hem ghereet ende veerdigh maken magh / en zyn Boot vast binden / oen des anderen daeghs met den dagheraet 'tseyl te gaen.

Vermaninge datmē langs 'tlandt van Fyrando loopen sal tot het Canael tusschen Fyrando en Goto.

So haest als ghy van hier ofte van Fyrando af 'tseyl zyt ghegaen / oen uwen wegh te vervolghen / sult langhs 'tlandt van Fyrando heen loopen / tot het eynde van dien / ende als ghy z. w. aen loopt / (tot dat ghy by't landt comt /) soo sult ghy wat meer draghende houden naer't z. w. toe / soo sullen u blyven aende westzyde 3. ofte 4. Eylanden / ende comende by t uyterste van dien in't z. sult terstondt comen te sien het Canael / dat tusschen dit Eylandt ende 't Eylandt van Goto door loopt / door't welcke sult passeren; Voorby dit Canael is ghelegen een ander Eylandt / tusschen 'twelcke ende 't Eylandt Goto sult van ghelycken heen loopen / als ghy door ende buyten dit Canael zyt / ende dat u d'Eylanden blyven aende westzyde / so sult ghy langhs Goto heen loopen / (tot dat ghy daer voorby zyt /) t'Zeewaert en / om uwen cours te stellen en wegh te vervoorderen, soo't ghebeurde dat u de windt quam te stillen int door loopen van't Canael / mocht het daer wel anckeren / te weten / dicht by't land vā Goto, men heeft in dit Goto seer goede Havens / die door ende weer door passeren / waer om het gheen een Eylandt alleen en is : maer is ghedeelt en veel afscheytsels, Als ghy twee mylen van Goto af zyt / sult uwen cours w. z. w. aen doen / tot dat ghy de twee Eylandekens (diemen noemt Xuma eñ d'ander van Meaxuma,) voorby zyt / welcke zyn gheleghen van dit Eylandt van Goto af / acht mylen weeghs, Dese Eylandekens voor by zynde / sult z. w. aen loopen / ende naer't z. vande voorsz. Eylandekens af / sal u een ander Eylandt blyven ghenaemt Meaxuma, daer ghy oock langhs heen mocht loopen / by dese voorsz. Eylandekēs ist over al seer schoō / sonder eenige bywlighept te hebbē / noch by't Eylandt van ghelycken, Dit Eylandt is gelegen op 31 ⅓. graden / sult tusschen 't Eylandt ende d'Eylandekens heen loopen, als ghy voorby dese ende 't Eylandt Goto zyt / so sult ghy z. w. ende zuydtwest ten zuyden aen loopen.

Gheleghentheyt van een Eylandt by Goto.

Plaetse in stille winden te anckeren.

Oorsaeck waerom Goto gheen Eylandt is.

Streckinghe van Xuma eñ Meaxuma tot Goto.

Meaxuma leyt op 31 een derdendeel graden.

Hooghte vāde C. de Sumbor aende Chynsche zyde.

Als ghy dit Eylandt ende d'ander Eylandekens voorby zyt / z. w. aen loopende als geseyt is / soo sult ghy recht op den hoeck Cabo de Sumbor aen comen / welcke is ghelegen aende Custe van Chynen / op de hooghte van 26 ⅓. graden / ende soo't claer weer waer / ende begheerden 'tlandt alhier te comen verkennē / moecht het wel doen / so niet / so en wilt de Custe niet te naer ghenaken / om oorsake vande veel Eylanden / die daer langhs by heen ligghen : want sulter van buyten af by heen loopen / u daer altoos so verde van af houdende / alst u dunckt noodigh te wesen / om daer vry van te wesen / en des nachts niet tusschen in te vervallen: want zyn aen dese Custe (te weten / vande C. de Sumbor af tot Chinchon toe /) altemael Eylanden; sult van ghelycken op u hoede wesen / niet te veer t'Zeewaert in te loopen / om te ghenieten de winden die van overt landt waeyen / eñ men heeft t'Zeewaert d'Eylanden van cleyn Lequeo, (genaemt Lequeo pequeno,) en dat vande Visschers / welcke liggen vant vaste landt verscheyden ontrent 20. mylen weeghs. So men eenen claren ende helderen nacht hadden / so machmen wel voor by d'Eylanden heen loopen / doch altoos met goeder acht ende opsicht, 'talderpericuleuste Eylandt dat aen dese Custe leydt / is het Eylandt dos Camaroins ghenaemt / ofte vande Garnaet / 'twelcke buyten alle d'ander t'Zeewaert in steect; Ick heb tweemaels tusschen dat ende 'tlandt ghepasseert / is een Eyland in tween ghedeelt / door een schuersel ofte open die't heeft; Vier mylen voorby dit Eylandt voortaen / is ghelegen een cleyn Eylandeken / 'twelcke vlack ende effen met de Zee is / hebbende sommighe steenen n. o. waert van hem af steken / doch niet te veel / soo't ghebuerden dat ghy alhier inder nacht by heen liept / sulter u van wachten met goeder opsicht : want is cleyn ende vlack sonder eenighe gheboomten / sult van gelyckē op u hoede wesen / voort Eylandt Baboxijn, 'twelck insghelycx t'Zeewaert in steeckt / in voeghen dat soo wanneer ghy daer op verdacht zyt / met goeder wache ende voor-raet / moecht alhier bysnelijcken hēē loopen: want en hebt u nieuwers dan te vreesen dan van dat ghy voor ooghen siet / als geseydt is.

Oorsaeck waerom datmen niet dicht aende Custen mach.

Van Cabo de Sumbor tot Chinchon zyn al Eylanden.

Waerschouwinge niet te diep inde Zee te loopen.

Gelegentheyt van d'Eylād Lequeo pequeno ende vande Visschers.

Waerschouwinghe voor 'talderpericuleuste eylandt dos Camarons.

Gedaente vā een Eylandeken 4. mylen van Ilha dos Camarons.

Waerschouwinghe voor dit eylandekē.

Bescheydt voor't eylandt Baboxijn.

So wanneer dat ghy zyt 15. mylen vande Cabo de Sumbor af / (te weten / vande punt van het vaste landt te rekenen / en niet vande Eylanden daer by gheleghen /) so sult ghy alsdan uwen cours z. w. aen doen / loopende alsoo buyten alle d'Eylanden heen / waer mede versekert sult wesen van het eylandt Lequeo pequeno, oock mede so sal u den tyt eñ 'tweder wel wysen wat dat u te doen staet. Als ghy Lequeo pequeno voorby zyt / ofte wat eer / so het te pas comt /) sult het land comē te verkēnen : want is u noodigh dat te sien / om oorsake van het Eylandt Lamon, als oock mede om niet te seer t'Zeewaert in te wycken, men loopt dese Custe van Sumbor af tot Chinchon toe / n. o. ende z. w. ende heeft wat van n. o. ten n. ende z. w. ten z. doch niet veel.

Cours alsmē 15. mylē vande C. de Sumbor is / eñ om versekert te wesen van t Eylandt Lequeo pequeno.

Coursen van Sumbor tot Chinchon.

So wanneer ghy met Chinchon over een zyt / ende dat ghy't by de mercken van't landt / ofte door de hooghte vande Son verkēt hebt / wesende 4. mylen van't landt af / soo sult ghy uwen cours z. w. aen doen / oen buyten 't Eylandt Lamon heen te loopen / ende so ghy begheerden binnen dese Eylandekens door te passeren / moecht het oock wel doē: want isser schoon ghenoech / ende en hebt nieuwers van te wesen: maer soo ghy sorgh haddet Lamon te missen / so ist beter te loopen als boven gheseyt is; want sult alsdan verscheyden genoech

Cours om buyte Lamon aen te loopen.

vande

Gelegentheyt van een quade Riff.
Vermaninge dat men de cours alsmen voorby Lamõ is/na Lanton nemen sal.
Namen vande Eylandẽ eermẽ by Lanton comt.
Gedaente vande Eylanden vã Ruy Lobo.
Diepte ende grondt by dese Eylanden.

vande Riffe van Lamon af loopen/ die seer quaet is/ sult alhier seer goede opsicht hebbẽ: want als ghy Lamon voorby zijt/so sult ghy uwen cours nemen naer de Eylanden van Lanton toe, d'Eylandekens diemen heeft aleermen by Lamon comt/ zijn ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, dat is: d'Eylandekens van Ruy Lobo, dande welcke dat d'an't n. o. het cleynste is/ wesende 'tander een weynigh grooter/ op het grootste sietmen sommighe wildernisse staen; Van hier af tot Lamon toe zijn 7. ofte 8. mylen/ heefter dande zyde dan ter Zeewaert 20. vadem diepten/met schulpkens op de grondt/ sult van hier af loopen z. w. aen/ ende houdende een weynigh naer't z. w. ten z. toe/ eñ soo't by daegh waer/sult terstondt d'Eylandekens (die aen't eynde dande Riffe van Lamon liggẽ) comen te sien/waer van de voorsz. Riffe af comt/ streckende dan anderhalf tot twee mylen toe veer/ op dese voorseyde cours sult seer wel loopẽ/ende soo't by nacht waer moechter u van wachten/ en op u hoede wesen.

Gelegentheyt van een Riff by Lamon.

Loopende op de voorseyde cours van z. w. aen/ so sult ghy t'Zeewaert dande steenẽ van Lamon af loopen/wilt altoos u beste doẽ om alhier des daeghs voorby te passerẽ/ ende als ghy 't Eylandt Lamon gepasseert zijt/so hout u terstondt naer't landt toe/ om daer langhs by heen te loopen, Van Lamon af tot ontrent 15. mylen weghs voortaen/so streckt de Custe van't vaste landt n. o. ende z. w. ende dan daer voortaen o. n. o. ende w. z. w. tot het Eylandeken Ilha Branco toe/ twelcke is ghelegen verscheyden vande Custe af/ ontrent vyf mylen op de hooghte van 22 ½. gradẽ/ te weten/ recht teghens over den Inwyck/ A Enseada de bona Ventura ghenaemt/ dat is: den Inwyck ofte Bay van het goet avontuer, Men mach dicht by dit Eylandeken Ilha Branco heẽ passeren/so wel vande zyde van't lande als t'Zeewaert/ naer't u te pas comt; voorby dit Eylandeken wesende/so beginnen terstont d'Eylanden van Canton, op een ry geleghen, Van dit Eylandt Ilha Branco af/ tot het Eylandt Ilha de Sanchoan toe zijn 50. mylen.

Streckinghe vande Cust vã Lamon 15 mylẽ veer tot Ilha Branco.
Hooghte van Ilha Branco.
Gelegentheyt vã A Enseada de boa ventura.
Waer dat de Eylanden vã Canton beginnen.
Streckinghe van verscheyden plaetsen.

Als ghy Ilha Branco voorby zijt/ soo sult ghy w. z. w. aen loopen; men heeft van Ilha Branco af tot Macau toe 24. mylen/te weten 12. mylen/ tot datmen in't Canael ofte 't gat van tusschen d'Eylanden in comt/ ende van daer af ander 12. mylen tot Macau toe, sult u beste doen om te loopen door't eerste Canael dat ghy vint by't welcke zijn ghelegen sommighe hooghe ende ronde Eylandekens; dese Eylandekens sullen u blyven aende zyde van het n. o. ende heeft aende zuydtwest zyde twee Eylanden/ waer van 't een seer hoogh eñ steyl af ghebickt is/ hebbende aende zyde dan ter Zeewaert een Steen-klippe ligghen/met dese hooghe ende kale Eylandekens over een zijnde/sult aende noordtzyde daer van af/ een gat ofte mont van een Canael ofte doorganck sieñ/ daer ick noyt door geloopen hebbe/dan latende de voorseyde Eylandekens aen stuerboort/ loopende also z. w. aen/sult terstondt de mont van't Canael (daer ghy duer moet) comen te sien/ al ist schoon dat het u smal schijnt te wesen is niet teghenstaende seer goet: want ick heb daer wel by nacht in gheloopen/ sult als ghesect is die voorsz. groote Eylanden t'Zeewaert laten/ eñ loopen met de vloet naer binnen toe/ west/ west ten noorden/ eñ west noordt west aen/ soo sult ghy recht op Macau aen comen/ oock mede soo sal de windt ende 't weder u wel wysen wat u te doen staet.

Gedaente vã 2 Eylanden.
Wanneer dat men de mont van't Canael te sien comt.
Cours om na Macau te loopen.

Diepten 15. mylen van Sumbor wesende.

So wanneer ghy coemt van Iapan af/ recht teghens de Cabo de Sumbor over/ daer 15. mylen t'Zeewaert af wesende/ soo worpt het lode uyt/sult daer van 40. tot 45. vadẽ dieptẽ vindẽ modder grõt/ met veel stroomẽ vã dypl water/ als ghy't landt int gesicht hebt/so sult ghy daer langs by heẽ loopẽ/ tot die laeste eylanden van Chinchon toe/ die 8. mylẽ t'Zeewaert in steken/ by de welcke sult vindẽ boyen van netten ende fuycken/ met vlueghels ende vlagghen/ die de Visschers van die contreye daer tot merck-teeckenen op stellen, Van hier af tot Chinchon toe zijn 12. mylen.

Gelegentheyt vande Eylanden van Chinchon.
Teeckenen van't selve Eylandt.

Recht teghens dese voorseyde boyen met de vlagghen ende vlueghels over/ is ghelegen een Stadt ghenaemt Guara, van dese Stadt af sult u terstondt naer't landt toe houden/ eñ om te kennen de Somen/ (dat zijn de Chynsche Carveelen eñ Barcken/) diese in dese contreye ghebruycken/so is te weten/ datse maer een seyl en voeren; nu om naer uwen wille by het landt te comen/ soo sult ghy west aen loopen/ ooch mede sult weten dat de Varella van Chinchon (dat is: de baecke ofte kenteycken van Chinchon,) een hoogh landt is/ gheleghen langhs d'incomste van Chinchon heen hebbende dande zyde van't z. o. een hoogh lande/ loopẽde nae t z. w. al dalende af/ streckẽde tot teghens een Eylandeken over/ gelegen 3. ofte 4. mylen t'Zeewaert in, langhs de punt vãde Varella heen is gheleghen een Eylandt/ te weten/ een myl weeghs dande punt verscheydẽ/ van't welcke steect een Reffe van sant af/ hebbende met leegh water twee vadem diepten/ streckende tot ontrent een schoot van een Gotelingh verde/ naer't ander boven ghementioneerde Eylandeken toe/ gheleghen recht over d'incomste/ 'twelcke streckt inde lenckte oost ende west/ hebbende int midden eenen scherpẽ bergh/ende naer't zuydtwesten/ soo loopt het voorsz landt (van Laylo genaemt) seer leegh af/ olyner wesende/ soo ismen daer dicht by eñ en hebt anders niet te doen dan de punt om te loopen/ ende setten't op 4. vadem modder gront, aende zyde van't noordtoosten ligghen sommighe Eylandekens/ te weten/ dicht bype punt van Laylo, ende twee mylen t'Zeewaert daer van af/ heeftmen de diepten van 20. vadem; 'twater van dese contreye is seer bloeu, Van hier af naer Lamon toe/ te weten/ 3. ofte 4. mylen van't landt af/so eñ passeertmen boven de diepten van 18. tot 20. vadem toe met/ ende wesende van Chinchon naer Lamon toe/ so sult ghy op de grondt vinden/ dun cleyn sandt/ met sommighe schulpkens onder een ghemenght/ ende zijnde teghens Chinchon over/ ofte naer't noordtoosten toe/ soo sult ghy daer modder gronde vinden/ met die selfde diepten van 18. ende 20. vadem/ ende recht teghens Lamon over/ heeftmen sommigh swart sandt op de grondt/ etc.

Gelegentheyt vande Stadt Guara.
Kenteyckenen vande Chinesche Carveelen en Barcken.
Gedaente vande Varella vã Chinchon.
Plaets vande selve.
Beschryvinge van verscheyden Eylandẽ ende een Rif.
Diepte van't selve Rif.
Hoe het lande van Laylo afloopt/ uytgesondert de plaets van sommige Eylanden.
Diepte ende coluer vã water/ 3 mylen van't landt van Laylo.
Diepten tegẽ over Chinchõ wesende.

Dat 43. Capittel.

Een verclaringe om te loopen uyt ende in, door die Canalen ende gaten van tusschẽ d'Eylanden ende Clippen van Macau, met alle de merck-teyckenẽ ende rechte kennisse van dien, om daer door te seylen tot in ende uyt de Haven van Macau, &c.

Soo ghy

Plaets daer de schepen in Macau op de Ree ligghen.

Soo ghy begeert te seylen uyt Macau, soo weet dat soo haest als ghy u ancker licht vande Ree daer de schepen ligghen af/ ('twelcke is recht teghens over het Bolwerck van Gaspar Borgies,) soo sult ghy terstondt (noordtoost) comen te sien een witte vlecke/ staende boven aenden bergh/ ende hebt terstondt naer het oosten twee huevelen/ makende met den bergh vande witte vlecke wie te samen.

Beschrijvinge van 3. huevelen.

Men heeft den tweeden huevel ('twelcke den middelsten is/) bloot en gantsch ontdeckt staen/ schynende door de Roodtsen ende Clippen (van het opperste van't velt dos Patanas ghenaemt/) heen/ 'twelcke te middewęghen van het Canael is/ zynde tot by de laeste huysen vande Stede, Soo wanneer ghy met de voorseyde huysen over een comt/ soo sult ghy terstont den derden huevel ontdecken/ invoeghen dat soo wanneer ghy met die sant punt (gheleghen dicht by de Varella dos Mandorijns ghenaemt/) over een zyt/ so is den voorseyden huevel bynaest gheheel ontdeckt/ alwaer sult hebben vijftehalf vadem diepten/ te weten/ met hoogh water van een sprinck-vloet, Soo haest als ghy de sandt punt ghepasseert zyt/ soo sult ghy beginnen meer diepten te crijghen/ te weten/ vijf ende sestehalf vademe/ loopende op deser manier/ sult recht op een ghebroken landt (gheleghen aen d'ander zyde/ teghens over 't Eylandt ghenaemt Ilha do Bugio, dat is: 't Eyland vande Meerkatten/) aencomen.

Een sant punt by Varella dos Mandorijns.

Diepte byden tweeden huevel.

Plaets van't Eylandt do Bugio.

Als ghy comt op de voorseyde diepten/ soo sult ghy in het zuyden comen te sien een open/ 'twelcke ghenaemt wort A Enseada de Gonsalo Vaaz, dat is: den Inwijck ofte Bay van Gonsalo Vaaz, heeft binnen in een berchsken/ ('twelcke hem verthoont ghelijck een Eylandeken ofte Clippe/) staende aende oostzyde/ ende aende westzyde heeft het twee uytsteeckende punten/ als ghy dese twee punten aen den anderen brenght/ soo zyt ghy int midden van het Canael/ sult daer acht op hebben dat d'een altoos met d'ander over een comt: wāt sult met dese merckèn op het diepste ende het beste heen loopen/ 'twelcke is op 27. span waters/ te weten/ met een sprinckvloet/ ghelijck als ick daer ghevonden hebbe inden tijdt van de Monson/ ofte Conjunctie/ datmen naer Iapan vaert/ hebbende eenen oosten windt/ want met de noorde winden heeftmen daer minder waters ofte diepten.

Gelegentheyt vande Inwijck van Gonsalo Vaaz.

Sekere merckē om de diepte te vinden.

Om nu te weten wanneer dat ghy soo verre zyt als de Bancke/ soo is te weten/ dat noorden aen naer het Eylandt A Ilha do Bugio toe/ gheleghen is een Steen-clippe/ die hem in't schynsel verthoont ghelijck een bewassen huevel/ welcke leydt 'talder-noordelijckste van alle d'ander/ en langhs de strandt heen heeft het een gheloven Roodtse/ van twee punten, Als ghy de voorschreven Steen-clippe/ ('twelcke een bewassen huevel schijnt te wesen/) met die voorseyde gheloden Roodtse (recht in't midden) over een brenght/ alsdan soo zyt ghy op de voorseyde Bancke/ ende soo wanneer het voorseyde merck-teycken van d'een ofte d'ander zyde oneffen staet/ soo sult ghy terstondt meer diepten vinden/ 'twelcke sal wesen aldus/ te weten/ loopende uwen cours van zuydtoost recht op het dickste ende grofste landt van d'ander zyde aen/ tot dat ghy comt op de vier ende vijf vadem diepten/ 'twelcke is de punt dienen noempt vande Varella, ende begherende te loopen door het ooster Canael/ soo sult ghy zuydtoost/ ende oost zuydtoost aen loopen/ tot dat ghy 't Eylandt genaemt Ilha do Lastro ontdeckt hebt/ te weten/ tot gheheel by het eynde van 't Eylandt do Bugio, alsdan soo en ist niet goet meer zuyden aen te loopen/ om te schouwen die steen die teghens het landt vande Varella over leydt; Soo wanneer ghy 't Eylandt do Lastro ontdeckt hebt/ als ghesepdt is/ soo moecht ghy by die voorseyde steen heen loopen/ tot op die lenghte van twee Cabels nae; sult alhier hebben die diepten van 28. tot 29. span toe/ te weten/ met een sprinckvloet/ ende om te weten wanneermen de steen aldernaest is/ soo weet dat het sal wesen/ soo wanneer ghy d'eerste Clippe (vande twee die aende noordtzyde van het Eylandt do Lastro ligghen/) gantsch ende al ontdeckt siet/ alsdan zyt ghy ontrent een steen-worp vande voorseyde steen af/ op de diepten als ghesepdt is/ ende soo wanneer ghy de tweede Clippe gheheel ontdeckt/ so zyt ghy boven de steen, Van ghelijcken soo machmen het weten by een ander merck-teyckē/ 'twelcke is een witte vlacke/ staende aenden bergh dienen boven over de Stadt heen siet/ ende heeft een steen/ 'twelcke hem verthoont ghelijck als een Mans hooft.

Is een steen gheleghen n. aen't Eyland A Ilha do Bugio/ is vā verre aen te sien als eē bewassen huevel

Van 't ooster Canael loopēde sult ghy z. o. en z. o. z. o. aengaēde tusschen Ilha do Lastro/ gheheel ligghende by eñ van't Eylandt do Bugio.

Merckteken om te weten oft ghy by de steē zijt.

Soo wanneer ghy de voorseyde witte vlecke brenght te middeweghen van't dack/ van't huys van Don Ioan d'Almeyda, alsdan soo zyt ghy met de voorsz. steen over een/ alsmen daer voorby is/ soo ist goet 'tlandt van het zuyden te genaken/ in sulcker voegen dat ghy de twee derdendeelen laet aende zyde vande Stadt/ ende een derdendeel aende zuydtzyde/ loopende op dese manier/ sult meer diepten hebben dan te middeweghen/ tot dat ghy op de Bancke comt/ welcke niet meer dan 26. span waters heeft/ te weten/ met het hoogh water van een sprinckvloet/ ende begherende te weten wanneer dat ghy daer beghint over te comen/ soo weet dat het sal wesen dat wanneer u de dwers ofte zy-duer vāde groote Kercke/ met het dack van een huys (dat aende strandt staet/) over een coemt/ 'twelcke respondeert op de wech die vande selfde duer/ recht naer de strant toe comt/ in voeghen dat u de duer gheheel ontdeckt blijft/ alhier heeftmen 27, ende 28. span waters ofte diepten/ 'twelcke sal wesen/ soo wanneer ghy comt te sien en te ontdecken het Clockhuys ofte 'topperste vande Kerck van San Paulo, met eenen bergh/ die achter de selfde Kercke staet/ ende soo haest als u het selfde Clockhuys bedeckt blijft/ soo sult ghy terstondt meer diepten vinden/ te weten/ 32. span/ dat zijn vier vademen/ dit sal wesen teghens over de plaets daermen het versch water haelt/ ende loopende een weynigh voorder aen/ sult 4 ½. ende vijf vadem diepten vinden/ te weten/ met een sprinckvloet; Dit was de Ree daer het Schip Sancta Crus (een Schip van seven ofte acht hondert vaten/) gheanckert lagh/ ende soo wanneer het selfde ondraeyden met d'ebbe/ soo bleef het halve Eylandt van Lastro ontdeckt/ al hoewel het een stuck weeghs van het landt af was; Men heeft een seer goet teycken ofte merck/ om te weten wanneermen het lande vande zuydtzyde al dernaest is/ soo salmen naer het Eylandt

Dack eñ huys vā Don Ioan d'Almeyda eenen merck by nemen.

De zydduer vā de groote Kerck/ eñ een huys op strāt wysen u de diepte voor haer over een comen.

Noch ander merckē vande Kercke van San Paulo.

do Lastro

Twee Clippen door den anderen streken, so ismen recht in't diepste van't Canael.

Do Lastro toe te weten/ noorden daer van af twee Clippen sien. Als hem dese twee Clippẽ door den anderen steken/ alsdan sao ismen op het diepste van't Canael / tot datmen over de bancke is/etc.

Dat 44. Capittel.

Van't loopen vande stroomen ende vvateren, op de vaert ende vvech van Malacca na Chyna toe, op den tijt vande Monson ofte conjunctie, datmen van Malacca nae Chyna vaert.

Vande Custe van Champa ofte Camboja so loopen de stroomen seer sterck nae't zuyden.

SUlt weten dat van't Eylandt Pulo Catao' af (ghelegen aende Custe van Champa, van't landt Camboja,) tot die Varella toe ('twelck is een plaets/ ghelegen op den wech van Pulo Catao' af nae Malacca toe/ aẽde selfde Custe vã Champa ofte Camboja,) so loopen de stroomen seer sterck nae't zuyden toe. Van't Eylandt Pulo Catao' af 5. mylen voortaen / soo loopen de stroomẽ seer gheweldich na't Eylandt Champello, ende den Inwijck A Enseada de Cauchinchina toe.

Drie maends loopen hier de stroomen nae het n.w. toe/ daer nae nae t z.w.

Item/ inde Monson van Chyna , dat is/ alsmen van Malacca af scheyt inde maenden van October/ November/ ende December/ so loopen daer de stroomen nae't n.w. toe.

Vande maent January voort aen/ so loopense nae't z.w. (dat is nae de drooghten) toe/ daerõ moetmen daer op verdacht wesen met goet advijs voor de ghene die alhier begeert te varen / dat als ghy begint te ghenaken de contreye vande drooghtẽ (die tegens de Custe van Champa over legghen) tusschen dien eñ de Custe incomende, so loopen de stroomen so crachtich nae't zuyden toe / als een steen-worp vander hant.

Hier loopen de stroomen crachtich nae het zuyden.

Advertere u dat ghy niet en wilt comẽ int ghesicht van't Eylandt Aynao' , soo't niet en waer met eenen noorden wint: want hebbende eenen oosten wint) soude in groot perijckel wesen.

Dat 45. Capittel.

Vande ghetyden ende het vvassen vande vvateren van Malacca.

Hier loopen de wateren eñ stroomen altijt nae't zuyden.

INden eersten/ vande Havẽ van Patane af/ (ghelegen aende oost zyde van't land ende Custe van Malacca,) tot het Eylandt Bintao' toe/ ('twelcke leyt byde Streket van Singapura , onder de Linea Æquinoctiael,) loopen de stroomen eñ wateren altoos nae het zuyen alle de voorseyde Custe langhs/ tot het voorsz. Eylandt toe/ te weten/ inde maenden van November eñ Decẽber.

Van't Eylãt Pulo Condor tot het eyland Borneo n[illegible] voor[illegible] stroom.

Van't Eylandt Pulo Condor af/ (ghelegen teghens over d'Haven ende 'tlandt van Camboja) tot het Eylandt Pulo Timao', (gheleghen aende oost zyde vande Custe van Malacca, te weten/ ten tyden datmen van Chyna af comt / op de cours van ter halver streeck van't zuyen) soo loopen de stroomen nae het Eylandt Borneo toe / ende comende op de halve streeck nae't z.w. toe/ so loopen de stroomen na de Custe van Pan toe/ welck leyt aẽde Custe van't landt vande o. zyde vã Malacca.

Voor by Pulo Sesir/ den wech na Chyna / loopen de stroom eñ nae de Custe van Campa toe.

Van Pulo Condor af/ nae't Eyland Pulo Sesir (gheleghen teghens over de Custe van Camboja,) so loopen de stroomẽ nae't oostẽ/ eñ voorby Pulo Sesir, de wech na Chyna toe/ loopen de stroomen na de Custe vã Champa toe. Vande valsche Varella, ('twelck leyt 15. mylen vande rechte Varella, gheleghen aende Custe van Camboja) so loopen de stroomen oost aen / te weten / vijf ofte ses mylen vande Custe af, Dit is te verstaen in't eynde vã Julius/ ende de maent van Augustus.

Alsmen van Malacca nae Chyna vaert/ loopen de stroomen nae de drooghten toe.

Inde Monson vande z. winden/ alsmen van Malacca nae Chyna vaert/ soo loopen de stroomen/ te weten/ inde Golfe vã Pulo Catao', tot het Eylandt Aynao' toe/ na den Inwijck A Enseada da Cauchinchina, dit is te verstaen tot het laetste van December toe, eñ van Januarius voort aen / soo beginnen de stroomen in dese Golfe eñ voorsz. contreye/ te loopen na de drooghten toe/ die teghens over de Custe van Champa eñ Camboja , (te weten/ van d'ander zyde) heen strecken/ ende hoe het later (van Januarius af) in't jaer wort/ hoe datse stercker ende gheweldigher nae dẽ drooghten toe loopen.

Inde Monson vã China na Malacca varende / loopen de stroomen sterck van Pulo Catao/ nae d'Eylandt Pulo Cambir toe.

Inde Monson van Chyna , te weten / als men van Chyna af nae Malacca vaert / soo loopen de stroomen seer sterck/ van't Eylandt Pulo Catao' af / tot nae't Eylandt Pulo Cãbir toe/ zijn beyde gaer ghelegen by de Custe van Camboja ofte Champa.

'Tghheschiet somtijts datmen vonden 28. Julius/ tot den 4. Augustus / vande Varella af / tot Pulo Catao' toe / stilten crijcht / ende alsdan so crijchtmen de Terreinhos, dat zijn winden/ die van over't land wayen) van uptẽ westen ende noordwesten/ ende de Vyraçoins (dat zijn de winden van upter Zee) van't oost zuydt oosten / ende o.n.o. ende comende in't noorden/ loopen terstont nae het zuyen/ waer nae terstont de stilte volcht / tot dat de Terreinhos ofte landwinden weder op comen.

Sekere winden die alleen aen de Custe vant landt.

Dit is te verstaen tot op 2. mylen vãde Custe af, en niet verder: want zijn winden/ die allẽlick aende Coste regneren / als wy op ander plaetsen ghenoech verclaert hebben / daer wy vande winden Terreinhos ende Viraçoins ghehadt hebben.

De stroomen loopen oostwaert aen voorby het Eyland Lequeo Pequeno nae t lant Bungo.

Alsmen vaert voorby 't Eylandt Lequeo Pequeno, (ofte cleyn Lequeo, nae't land van Bungo toe, gheleghen in t Eylandt Iapan, so loopen in die contreye de stroomen (te weten/ tot het Eylandt Tanaxuma toe) oostwaert aen.

Loopen van stroomen nae den inwijck A Enseada de Nanquijn toe.

Vande 30. graden noorden aen / tot een weynich meer als te middewegen vande wech nae Iapan toe/ soo loopen de stroomen/ (te weten van die contreye af/ tot die Custe van Chyna toe) noorden eeo na den Inwijck A Enseada de Nanquijn toe. Dit is te verstaen inde Monsan vande zuye ende zuydt weste winden.

In dese Monson vande zuye ende zuydt weste winden/ so loopen de stroomen van het Eylandt Pulo Tayo af (gheleghen voorby het Eyland van Aynao', aen de Custe vã China) tot na het Eylãd vã Sanchoan eñ d'Eylandẽ van Cantao', nae't zuydt westen toe.

Dat 46. Capittel.

Vande ghetydẽ vande vvaterẽ, van't vloeyẽ ende ebben byde daghen eñ uren vande Maen inde Haven van Macau in China, met de hoochte vande selfde haven by experientie ondersocht door een expert Piloot ofte Stuerman.

Wanneer het hoogh water inde Haven va Macau is.

DEn 19. September/ hebbe experientie ghedaen vande getyden van Chyna/ te weten/ binnen indt Haven van Macau, wesende op den dagh vande volle Maen / en bevont dat het volwassen water was/ des voormiddaeghs te half neghen / eñ een weynich meer nae negenen toe, Dede dese experientie vande volle Maen / om te sien oft sy oock met de nieuwe oder een quaer.

Hoe veel graden dat Macau vande Linie leyt.

Den 3. Februarij / anno 1585. hebbe de hoochte van de Son ghenomen / die doen ter tyt was op de 13. graden vande Linie af / eñ bevont dat dese Haven van Macau gheleghen is op de hoochte van 22⅓. gradē ruym, hebbe alsdoen oock ghelijckelicken d'experientie ghedaen vande ghetyden van't water inde selfde Haven / ende bevant dat het volwassen ofte hoogh water was een weynich over den middagh/ wesende den 3. dagh vāde nieuw Maē/ in voegen dat na de calculatie van't selfde / so comt het te wesen den eersten vāde nieu Maē volle Zee ofte hoogh water te 10½. uren des voormiddaeghs/ welcke experientie ick alsoo mette nieu Maen bevonden hebbe.

Met eñ volle Maen te Macau hoogh water midden op dē dagh te 12. uren.

Den 16. Februarij / anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden / binnen inde Haven van Macau, wesende inde oppositie vande volle Maen/ eñ bevont dat het den eersten dagh vande Maen vol ofte hoogh water was/ te half twaelven des middaeghs.

Inde Haven van Macau is oock op alle de custen van Chyna/ ende ebbet ende blijeft niet altoos alleēs.

Den 2 Iunius anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden binnen in de Haven van Macau, eñ bevōt hoogh water te wesen/ recht op den middagh/ wesende den 4. dagh vande nieuwe Maen/ in voeghen dat het selfde ghecalculeert dijnst / makende den eersten dagh vande nieuwe Maē hoogh water te 9. uren des voormiddaeghs: nae is te verstaē/ dat dese water getyden van Chyna niet effen uyt en comen nae de rechte rekeninghe/ dan vier daghen voor/ eñ 5. dagen nae de conjunctie vande Maen: want alsdan heeftmen soo veel waters als den derden dagh/ twelcke ick voor ghewis affirmere/ om dat ic het wel eñ dickwils geexperimenteert hebbe, D'oorsake vaer dā is/ om dat het voor aē altemael eylāden eñ Canalē zijn/ dat so wanneer de wateren beginnen te dallen/ en loopense geen drie uren uyt/ ende wesende met winden van uyten oosten/ so vallen en loopense noch rasscher af.

Dat 47. Capittel.

Vande teijckenē ende Prognosticatie, vande tyden, vveder ende vvint, aende gheheele Custe van Chyna, ende op de vaert na Iapan toe.

WEsende inden tijdt vande Monson/ vande z. ende z. w. winden / soo heeft men voorseker (aende gheheele Custe van Chynen ende vaert na Iapan toe) dat soo wanneer de winden vande Monson wayen/ ende datse dan daer na het oosten loopen / datst van't oostē niet weder nae't zuyen sullen keeren maer sullen vā daer nae't noorden loopen/ eñ dan daer af wat ghewaeyt hebbende / sullen weder nae't oosten keeren ende dan van't oosten nae het zuyen/ eñ soo't eenen n.o. wint waeyden/ soo ghebuert het wel van daer af nae't z.w. te loopen/ sonder nae't o. te keeren / doch seer selden: maer het sekerste is/ als boven geseyt is/ comt oock dickwils van't noorden af nae het zuyen toe / sonder nae het oosten te keeren / welcke het ghemeenste is. So wanneer men in't ondergaen vāde Son/

Is boven ons bevint u wink hier weet wat winden hier sullen wayen eñ w moet.

daer oder heen heeft sommighe roode wolckē van een coluer/ als ghesoden granaet/ dat is/ seer fyn root/ ende dat de Son veel stralen vā hem gheeft / so dat hy schynt furieus eñ dreyghende te staen / so ist een teyckē ofte voorseghinghe van een groot onweer/ eñ navolgende tempeest, Van ghelijcken/ als de Maen int op ofte onder gaen / haer op de selfde maniere verthoont/ beduyt het selfde van tempeest eñ onweer.

Aende Sonne te kennen oft onweder sal zyn/ desghelycks aende Maene.

Als de Son int opgaē so schoon ende claer uyt comt/ datmen daer bescheydelickē in sien mach / ende zyn circuit ofte rondicheyt perfectelycken moecht onderscheyden/ soo ist een teycken van goet weder. Van ghelijcken hebbende die selfde effecten in't ondergaen. Soo wanneer de Son in't/ op/ ofte ondergaē root/ ende van een doode coluer is / ende datmense rondts om mach sien / sonder eenighe stralen van hem te gheven/ beduyt stil weder, Desgelycks vande Maen.

Aen de Son te sien oft goet weder sal zyn eñ ofte nae stil sal zyn / oock het selfde aen de Maen te sien.

Inde tyden vande Monson/ te weten / als de n.o. winden ghemeenlycken wayen/ so dan de wolcken in't ondergaen vande Son van een roode coluer blyven / so beteyckent het n. winden; alsmen op't water hier en daer siet dryven sommigh schuym soo wit al Catoen/ vande lenghte van een vinger langh aen een/ so beduyt het tempeest ende onweer. Dese schuymen comen vande cleyne Zee-slacken/ die men daer veel heeft.

Aende wolcke eñ het schuym der Zee te sien wat weder eñ wint zyn sal.

Soo daer inde Maent van Iulius ander winden wayen / als die vande Monson/ loopende van d'een op d'ander tot datse ten laetsten comen in't n.o. soo heeftmen voor gewis storm ende onweder.

So men van't Eylandt Lamao' af/ tot de C. de Sumbor toe / inde Monson vande z. eñ z. w. windē/ eenen o. wint crychte met hette/ eñ sommighe groote druppelen waters / beduyt onweder.

Teeckenen vā onweder.

Dat 48. Capittel.

In vvat maenden eñ daghen datmen tempeesten ende onvvedei is vervvachtende aende Custe van Chyna.

VAnden 7. tot den 11. Iunius / heeftmen ghemeenlicken eñ dickwils aēde Custe van Chynen groote tempeeste.

Vanden 7. tot 11. Iunij ist ghemeenlick onweder aende custe van Chyna.

In't beghinsel van Iulius tot den 26. vāde selfde maent / so en ismen aēde Custe vā Chynen/ noch dagh noch ure versekert vā torment eñ onweder. Want men alle desen tyt door veel stormen eñ tempeesten heeft/ sonder dat de wint yewers plaets hout/ loopende vā d'een op d'ander. Vanden 12. Augusti voortaen/ met die gantsche maent van September tot het eynde van October toe/ so en heeftmen op alle desen tyt gants gheen versekertheyt van tempeest ende onweder.

In September eñ October ist ghemeenlick onweder in Chyna.

Dat 49. Capittel.

De tyden van't goet vveder aende Custe van Chyna.

DE gheheele maent vā Iunius/ uytghesondert vanden 7. tot dē 11. heeftmen seer selden onweer / want behaldē die ghenoemde dagen/ so heeftmē de windē vāde Monson/ met eē claer eñ helder weer sonder torment. Om te seylen van't Eylandt Pulo Cantao' na d'eylanden van Cantao' eñ Macau toe sonder onweer/ salmen 'tseyl gaen vandē 26. Iulius af voort aē/ tot dē 12. Aug. toe / so isment dry ende versekert vande tēpeesten. Te midweghen van't Eyland vā Iapan

Vanden 26. Iulius tot dē 12. Augusti gantsch geen onweder van Iapan tot Liampo waer eñ van altyt weste windē.

af tot

af/ tot na de Custe ende het landt van Lyampo toe/ buytinen altoos de weste winde/ welcke in Iapan waeyen / de maenden van November ende December/ etc.

Dat 50. Capittel;

Een instructie ofte corte onderwysinghe vande Navigatie ende coursen van Macau uyt Chyna af, nae het landt van nieu Spaengien, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt vande selfde vaert,

Uit Macau nae nieuw Spaengien te seylen/ moet ghy in't eerst u cours houden n.o. oft o.t.n. ten n. tot dat ghy 300. mylen ghevaren hebt.

Loopende uyt het Canael vande Haven van Macau, te weten/ van't ooster Canael af/ soo salmen zynen cours t'Zeewaert in doen / alle het ghene datmen mach/ende wesende de wint contrarie/so loopt so langhe als u de wint plaets gheeft/ dese cours te behouden: maer ingevalle u de wint scherpte/so dat ghy de cours van't n.o. ofte n.o.ten n. niet en moechte behouden/ soo went het op den anderen boech/ ter wylen u de wint plaets gheeft/ om z.o. aen te loopen/ te weten/ den tyt van dye ofte vier daghen: want sult weten dat het beter is nae het z.o. te houden/ dan noorden aen te loopen; Dese coursen sult ghy aldus doen / na dat u de wint voeghende is / tot dat ghy nae u gissinghe drie hondert mylen van die landt af zijt; In dese contreye wesende/ sult noch twee hondert (ofte wat meer) mylen boven Iapan heen loopen / al ist schoon dat ghy uwen cours noordẽ aen doet/ en is daerom niet aen gheleghen/ altoos goede rekeninge houdende met het wraeckẽ vãde cours nae't westen toe: want souden u veel maghen verhinderen, Soo dickwils als ghy z.oost ofte te loefwaert moecht aen loopen/ so en wilt de cours van't noord oosten/ ofte su als ghy best moecht niet lotẽ te vervolgẽ/ tot dat ghy op de hoochte comt. Ghy sult inde Golff sommighe groote swarte Voghelen vinden/ 'twelck een teyeken is/ dat ghy verde t'Zeewaert zijt/ende so ghy die quaemt te sien teghens den avont ende datse de beenen rechten/ by de steert uytsteckẽde/ so weest op u hoede: want beduyt storm eñ onweer. Als er men op ontrent twee hondert mylen nae (ofte wat meer) by't ander landt comt / soo salmen de selfde Voghels weder uyt het ghesicht verliesen/sonder die meer te sien. So u 'tweder ende de wint quam te dryven op veel hooghten eñ dat ghy quaemt te sien veel hoopẽ cruyts opt twater dryven, 'twelck men 100. eñ 120. mylen t'Zeewaert in placht te sien/so moecht ghy buyten Iapan om loopen / op den voocht van het zuydt oosten/ tot op de 31. ofte 32. graden toe/ ende comen als dan 'tlandt verkennen / dat daer dicht by sal ligghen / ende als ghy't comt te sien / soo loopter von duyten af heen/ u wachtende om niet te loopen op't Eylandt ghenaemt Isla de Sedros, dat is / 't Eylande vande Sederboomen / en maect gantsch gheen rekeninghe op de coursen vande Zee ofte Pascaerten: want het Eylande vande Sedren is gheleghen by de Cabo de San Lucas, ligghende seer valsch inden cours/ om dat het landt (son't daer by lach) meerder ende ghelijcker by uyt comt/ dan't nae het zuyden doet. De Cabo de San Lucas, is van een hoogh lande/ ende schijnt (als men daer dicht by is) uytsteckende Steen-clippen te hebben / wesende het eynde van dien seer swart schynende ende doncker in het aensien/ van voer af het landt weder terstont innewaerts noorden aen wijckt. Soo men versch water van doen hadde/ soo is te weten / datmen binnen de Clippen vande voorseyde Cabo de San Lucas, een groot sant strant heeft/ daermen eẽ seer goede Reede heeft om te anckeren / al waermen dicht by de Zee-cant veel versch waters vint. Sult van hier af dweers over loopen nae d'ander zyde toe/ op den voech van het zuyde oosten/ te weten/ buyten die Marias om / het welcke eenen beteren cours is als binnen door; Alle dese Custe is schoon/so datmẽ daer wel by heen mach loopẽ/ tot datmen comt by ethicke Clippen/ gheleghen by de Haven El puerto de la Natividad ghenaemt / alwaer men (binnen in den Inwyck) terstondt de Haven van San Iago de Colyma heeft. De teyckenen ende kennisse van dien/ zyn dese/ te weten / heeft aende oost zyde eenen ronden steylen afgebitten huevel. Soo het u noodich waer daer in te loopen/ soo weet dat het eenen grooten mont ofte incomste heeft van meer als twee oft drie mylen groot / alwaer u nieuwers van en hebt te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet; Men loopt daer in tot gheheel binnen inden hoeck / al waer men een Revier van versch water heeft/ die inde Zee uyt comt/ daer men Spaensche Visschers sal vinden. Soo ghy begheerden voorder aen te passeren / soo weet daermen van hier af (noe de Haven van Acapulco toe) loopt / te weten tachentich mylen langhs de Custe heen: want seer suyver ende schoon is / tot so verde als het hooghe lande een eynde neemt / dat is / tot die Haven El puerto del Marques ghenaemt/ het welcke hem van verde verthoont ghelijck als een Eylandt: maer olsmen daer soo nae by ghenoeckt / datment ghenoech onderscheyden ende kennen can vast landt te wesen / so salmen op het opperste van dien sommighe witte Steenen sien / welcke hen verthoonen / ghelijck als witte Runderen / die inde wey gaen / sult daer vry op aen loopen tot dat u den mont beghint te openen / en loopender alsdan binnen in.

Binnen de Cabo de S. Lucas is goet ligghen / ende is oock versch water alwaer te crijghen.

Van C. Sint Lucas toe tot El puerto de la Natividad is de cours z.o.

Om te kennẽ de Haven van S. Iago de Colima.

Hier vindt Spaensche Visschers.

De Haven el Puerto vindy/ siende opt opperste vãde hooghte/ witte steenen ofte Schapen waren die gaen weyden.

Groote swarte Voghelen inde Golfe vinden de/ is een teeckẽ dat ghy verde te Zeewaert zijt/ eñ als zy haer beenen afterwaert steken/ so beduyt het onweder.

Het lande naderende verliest ghy de Voghels.

Waerschouwinghe om niet te loopen op't Eylandt Ilha de Sedros.

Dit is in het corte tghene my dunckt die rechte ende beste coursen te wesen / die men op dese voyage soude moghen ghebruycken/ het welcke ick alsoo achter-volghen soude/ soo ick de vaert onderhanden hadde/ etc.

Dat 51. Capittel.

Een waerachtich verhael ende verclaringhe vande Navigatie vande Eylanden Los Lucones (ghenaemt,) af nae de Haven van Acapulco' in nieuw Spaengien, ende hoe men de selfde vaert soude moghen doen van Macau uyt Chyna af, met een vermaninghe vande profyten ende verdiensten aende goederen ende Waren van Chyna, met die Streckinghe ende Coursen, tijdt, ende mylen van dien, alles in't particulier aenghewesen om te ondersoecken.

Men salt seyl gaen uyt de Haven van Manilla, gheleghen aen het Eylandt vande Lucones, op vierthien en half graden / aende noorde zyde vanden Æquinoctiael, hebbende den mont nae het z.w.) inde maenden van Iunius ofte Iulius,

t'Eylandt van Lucones leyt by n. den Equinoctiael op 14. en half gr.

te weten als de wint en het weder plaets geeft om uyt te comen, looper v' langhs de Custe van't selfde Eylandt, en tusschen het Eylande van Mindoro heen, ofte op den hoeck van't oosten, tot datmen uyt het Canael is (daer mẽ door in comt alsmen van buyten af comt, gheleghen 100. mylen van Manilla af, op de hooghte van 13½. graden) te weten, tusschen die laetste ende uyterste punt van't selfde Eylandt Lucones, ẽn die punt vã een ander Eylandt ghenaemt Tandaya, tusschen de welcke 'tvoorseyde Canael door loopt. So wanneer datmen uyt het Canael is, so salmen oost aen loopen, so lange als de wint sulcks toe geeft, op welcke cours men hem altoos houdẽ sal, so de wint sulcks niet en verhindert, om datmen vande 13½. graden is afscheydende, loopende nae de Haven van Acapulco, gheleghen op 17. graden. maer de wyse dat de winden in dese contreye in den somer, ('twelcke den tydt is datmẽ tseyl gaet, als bovẽ) seer slap wayẽ, al hoe wel datse vande Monson zyn, in sulcker voeghen, dat soo wanneer datse yet schetpen, en machmen die selfde cours van't oostẽ niet vehouden, ẽn tot soo langhe datse niet en loopen nae't zuydt oosten toe, soo doetmen altoos de cours van noordt oost aen, soo langhe alst duert: maer als zy loopen nae het oost zuydt oosten, ende oost, soo went men't op den boech van't zuyen, tot dat de wint weder ruymt, om noord oost aẽ te loopẽ. Op dese manier seyltmen 1700. mylen heen, nae de Custe van't landt van nieuw Spaengien toe, doch altoos t'Zeewaert van't Eylandt Iapon afseylẽde, so veel alsmẽ immers mach, om dieswille dat etlicke schepen die laet tseyl ghegaen waren (comende dicht by Iapan) aldaer stormen ẽn onweder kreghen, ende quamen te sien het Eylandt A Ilha do Fogo ghenaemt, (dat is, t'vierighe Eylandt ghesept) loopende een vande voorsz. Schepen inde Haven van Xaxuma, int Eylandt Iapan, om hem daer te berghen, ghelyck als hy dede, daerom die ghene die daer 100. mylen t'Zeewaert van af loopt, heeft eenen goedẽ cours: want loopende seer te loefwaert vã dese Eylanden af, sa comt enen aen de Custe van nieu Spaengien op weynich hooghtẽ, ẽn so wanneer men daer op aen comt, op de hooghte vã 35. graden, so heeft men een seer goede Navigatie: maer so men by't selfde landt comt, op de hooghte vã 38. ende 40. graden, (het welcke is 'tuyterste landt dat ondeckt ende bekent is, ghenaemt El Cabo de Mendosino,) so salmen moeyte hebben, om datmen aldaer begint hol water te krijghen, door oorsake datmen de winter aldaer op handen heeft, als oock om dat die Schepen (van d'Eylanden Lucones af comende) qualick van alle nootdruft voorsien gaen.

Nae Acapulco te loopen, welck leyt op den 17. graet wayen de winden seer slap.

Maniere van seylen, om 1700. mylen after een te seylen.

De Haven Xaxuma in t'Eylandt Iapon.

Nieu Spaengien aencomende op 35. graden is seer goet.

Alsmen 'tghesicht van't landt, ẽn de Custe van nieuw Spaengien kryght, so beginnẽmen n.w. winden te krygen, 'twelcke van daer af voor de wint is, om datmen by nae alle dese Custe op de voorsz. com s langhs loopt, doch op sommighe plaetsen daer wat van af, om oorsake vande Inwycken die daer zyn: Men loopt langhs alle dese custe heen, (die over al seer schoon is tot de Haven vã Acapulco toe, het welck zyn ses ofte seven hondert mylen weechs.

Hier beginnen te wayen de n.w. winden, is voor wint langhs de custe van nieuw Spaengien.

Soo men dese reyse begeerde te doen van Macau uyt China af, soo moestmen ghereet lygghen om tseyl te gaen, so haest als de z.w. winden beginnen te wayen, om uyt te loopen met de Maen ende conjunctie van Iunius oft Iulius, nemende zynen cours nae den hoeck ofte 'tuyterste eynde van't Eylandt dos Lucones toe, gheleghen op de hooghte van 20. graden, ghenaemt Cabo de Bojador, 'twelck zyn 90. mylen vande Haven van Macau af.

Cabo de Bojador leyt 90. mylen van Macau.

Van d'Eylanden ghenaemt Ilhas dos Baboranes af, (gheleghen by de Custe van't selfde landt ende Cabo de Bojador,) nae't Eylãd de Cajagon, (dat is, vande Keutel geseyt) toe, looptmen oost ende west. Alsmen dese Eylanden gepasseert en daer tusschen door heen is, so salmen zynen cours nemen, gelyck alsmen doet, comende van't Canael vande Haven vã Manilla af, als voren verhaelt is, altoos aenloevende alle het ghene dat u den tyt ende het weder toe geeft, 'twelck is den wech die men seyt dat die Spaengiaerden nu in't sin hebbẽ te bevaren, loopende tot aen d'Eylanden van Maluco, ende van daer dwers over nae nieu Spaengien toe, 'twelcke de selfde vaert ende cours is, die Francisco Gualle (Capiteyn ẽn Piloot van't Schip dat van Spaensch Indien alhier inde Haven van Macau gecomen is) ghedaen heeft, van waer hy wederom ghescheyden is den 25. Iulius, met eenen z. westẽ wint, inden tydt ende conjunctie vande volle Maen, met welcken van ghelycken tseyl is ghegaen 't Schip van Ayres Gonsalves de Miranda, welcke Gualle men seyt niet meer dan vierd'half maent onderwegen ghewest is, te weten, tot aen de Custe toe, ẽn van daer af anderhalf maent tot in de Haven van Acapulco, ende een ander Schip dat int selfde jaer van Manilla af tseyl ginck was tusschen de acht ende neghen maenden onder weghen, comende noch te langhen laetsten inde Haven van Acapulco, met by naest alle t'volck doot ende versmacht, en gants gheramponeert, ẽn noch een ander Schip was maer vyf maenden onder weghen, om dat het een beter schip was: maer de ordinaris is 6. maenden, luttel min ofte meer op de reyse te wesen, De reden dat dese Navigatie van Macau af beter is dan van Manilla, is om dieswille datmen gheen verhinderinghe noch vertoevinghe en heeft, om terstont zynen cours aen te setten, ghelyck alsmen doet in die 100. mylen, diemẽ heeft van Manilla af, van door't Canael heen naer buyten toe, waer mede sommighe schepen soo veel tyts versleten hebben, dat het daer nae een oorsake was van wederom te moeten keeren, sonder de vaert te volbrenghen: maer wesende inde mont ofte uytganck vant voorseyde Canael, soo ist een beter Navigatie als van Macau af, om dat het 150. mylen meer te loefwaert aen leyt, soo het niet en hadde het ander belet vã daer af uyt te comen als ghesept is.

Seylen hier ghelyck de Spaengiaerden nu in sin hebben te varen.

Francisco Gualle de selfde reys ghedaen, scheyde den 25. Iuly van Macau, ẽn zyn reys ghedaen in derdehalf maent.

Dese reyse te doen is den ordinaris loop 6. maenden.

Het can comẽ dat de schepẽ moeten weder keeren.

Als de Schepen van daer seylden (te weten, van nieu Spaengien af,) op de heen comste nae Manilla ofte Macau toe, soo gaense tseyl inde Vasten, seylende altoos voor wint, met de winden ghenaemt Brysas, twelcke zyn oost ende oost noord ooste winden, die aldaer mette Monson ofte ghetyden wayen, ende is dickwils ghebuert datse vyftich ende tsestich daghen achter een ghesejlt hebben, sonder eens een vande seylen te stryken, altoos met eenen doorgoende wint, ende sonder eenich landt te sien ofte ghemoeten, noch dat tot huyden toe eenich Schip perykel ofte ongheval ghehadt heeft.

Wt nieuw Spaengien gaen de schepen inde vasten tseyl, hebben vã voor wint dickwils 50. oft 60. dagen.

Het schip

Het Schip daer men dese reyse ofte vaert met beghinnen soude/ moest seer goet zijn/ om aende wint te seylen/ ende oock seer wel voorsien van alle toebehooren ende 'tschips ghereetschap/ namelycken van een Portugesche Seuerman / ende een dozijn Boodtsghesellen (woze daerom ghesept / om dies wille datmen op alle de contrepen van Orienten ende Oost Indien / ghebruyckende is Boodtsghesellen van Indie/ als daer zijn Arabyers/ en andere dierghelycken / die op andere vaerden weynigh bedreven zijn / als oock ongheleghe soude wesen/ die uyt hare ghewoonlycke vaer-water te brenghen) onder welcke waer goet eenighe Spaengiaerden te hebben (te weten / van die/ die desen wech ghevaren hebben) om het landt te verkennen / welcke men altoos wel binnen Macau vinden souden / als zy in Indien niet te becomen waren , wat de reste belanghende is / als van alle noodtdruften en ander ghereetschap/ heeftme van als genoech binnen Chyna.

Toerustinghe hoe ende waermede et schip moet versien zijn.

De winsten ende verdiensten aende goederen en waren van Chyna zijn seer groot van alle Coopmanschappen/ uytghesonder ongesponnen Zyde / waer van men aen weynigh ghenoech heeft : want willen daer liever gheen aecke hebben / al waert schoon datmē daer veel souden slyten / so en waer nochtans geen reden / die daer veel te brenghen / om niet te verminderen die voyagen en traffycken van die van Iapan en oost Indien: wāt men doch wel andere goederen ghenoech heeft om daer te brengen/ daer veel meer verdiensten op zijn als aen de Zyde.

In veel ware groote verdiensten/ alleen ongesponnen Zyde die is niet raetsaem daer te brenghē.

Vande ghemeene goederen en Coopmanschappen die de Spaengiaerden inde Eylanden vande Lucones ofte Philippinas opcoopen/ (en dat veel dreder alsmēse in Chynē coopen souden) maken zy in nieu Spaengien vā een meer als ses/ en in Peru vā een thiē/ waer aen gantsch gheen twyfel is: want die Portugesen die van hier derwaerts gheweest hebben in't schip dat hier ghecomen is/ hebben so veel ghewonnen aende goederen die zy met hadden/ dat hen dē tyt en stont (die zy verbeyden om weder op de vaert te wesen) schynt duysent jaer te wesen/ en na dat zy segghen/ so heeft daer de Viçorey vā nieu Spaengien/ en alle d'ander groote Cadetten een goet genoeghen in/ en zyn sulcks grootelicks begeerēde.

De waer uyt Lucones brengende in nieu Spaengien gheeft 6. mael de helft verdienst.

Hier zynder veel van opinie/ om dese vaert na Peru te doen / welcke veel langher souden vallen: want men moeste (nae datmen met Açapulco over een is) noch eenen anderen wech en cours doen van 700. myle weeghs/ diemen van Açapulco tot de Haven vā Callan de Lyma heeft / ('twelcke is Metropolis ofte de Hooft-stadt van Peru , gheleghen op 10. graden aende zuydt zyde vanden Æquinoctiael,) alwaer men in't selfde jaer niet en soude moghen comen/ ende behalven dat/ soo ist een landt van veel oncosten en dierte/ waer mede men weder (alle die meer winsten diemen daer (van nieu Spaengien af) souden moghen hebben) verliesen ende verteren souden / om dat het landt van nieu Spaengien veel overvloediger van alle lijftochten is als Peru , waerom men daer beter coop teeren/ ende alle dinghen naevenant heeft / aldus geschreven binnē de stadt vā Macau in China, anno 1585. &c.

Oorsake waerom datmē op nieu Spaengiē ende niet op Peru en vaert.

Dit is gheschreven in Macau.

Dat 52. Capittel.

Een verhael ende warachtighe beschryvinghe , ghedaen door eenen Francisco de Gualle, Spaensch Capiteyn ende Piloot, aen zijn Excell. den Viçorey van nieuw Spaengiē ende Mexico , van een Voyage ofte Schip-vaert , door den selfden ghedaen , (te weten) van uyt de Haven van Açapulco van nieu Spaengien, nae d'Eylanden vande Lucones ofte Philippinas, tot in de Haven van Manilla, ende van daer tot inde Haven van Macau, in't lant van Chyna , ende wederom van uyt Macau nae de voorsz. Haven van Açapulco toe , met alle de coursen ende gheschiedenisse op de selfde Voyage , seer correct ende in't particulier verclaert , welcke reyse voleyndt is in't jaer 1584.

Den 10. dagh vande maent Martius/ anno 1582. ghinghen wy 'tseyl uyt de Haven van Açapulco , (gheleghen in't lande van nieu Spaengien) onsen cours aensettende/ (nae d'Eylanden Las Philippinas, alias Lucones toe) van w.z.w. aen/ loopende aldus om uyt de stilten van onder het landt te gheraken / ontrent 25. mylen weeghs/ tot op 16. graden. Vā daer af voortaen/ deden onsen cours west aen / ontrent 30. mylen. Op dese contreye vernēde/ liepen west en w.ten z. aen 1800. mylen/ tot op't Eylandt/ ghenaemt Isla d'Engaño, 'twelc is het uyterste nae't Meridionael ofte zuyden ghelegen/ (vā d'Eylandē de los Ladrones, dat is/ vāde Roovers/ alias, Islas de las Vellas ghenaemt) op de hooghte van 13½. graden de latitudo Septentrionael / en op 164. graden de longitudo Orientael/ op de fixe Meridiaē/ die met het Eylandt Tercera , (een vande Vlaemsche Eylanden) over een comt. Van hier af deden wy onsen cours west aen 280. mylen / tot dat wy quamen te verkennen den hoeck/ ghenaēt El Capo d'Espirito santo , dat is / den hoeck vanden Heylighen Gheest / ghelegen aen't Eylandt van Tandaya, ('teerste Eyland van diemen noemt de Phillippinas , Lucons ofte Manillas,) 'twelck is een landt van weynigh gheberchten/ hebbende sommige cleyne Vulcanos ofte Vier-berghen in't midden van dien. Vande voorseyden hoeck af/ seylden w.p west aen 18. mylen weeghs / tot den hoeck en incomste van't Canael 'twelche loopt tusschē int Eylandt en het Eylandt Lucon in. Desen hoeck ofte incōpste leyt op 12. gradē schaers. De Custe / welcke streckt vande incomste vā het Canael af/ tot den hoeck El Cabo d'Espirito santo, en is niet te schoon . Acht mylen vande voorsz. Cabo voort aen / leyt eē Haven van middelbare groote/ ghenaemt Bahya de Lovos, dat is / de Bay van de Wolven ghesept) welcke heeft een cleyn Eylandeken inde mont van dien/ ende in't Canael (te weten/ op een half myl nae het eyndt van't selfde Eylandt) is gheleghen een Eylandekē ofte Clippe/ ende alsmen comt tot voorby den hoeck van te enddeweghen van't Canael / soo heeft men daer de diepten van 25. vadem/ met bruyn sant op de gront. Wy vonden alhier so groote stroomē w.waert aen loopen/ dat het daer een schuymende water maeckte / ghelijck of het een droogte gheweest hadde / soo dat het ons een vreese aenjaeghden ; maer het loot uytwerpende vonden de voorseyde diepten van 25. vadem.

De 10. Merte gae 'tseyl uyt Açapulco nae de Eylanden las Philippinas.

Vaeren west 1800. mylen w. en w. ten z. aen/ tot op't Eylandt Isla Dengaño.

'tEylandt Tandaya/ eerst 't Eylandt Philippinas een landt van weynigh gheberchten.

Incomste van't Canael af tot Cabo de Spiritu santo/ is't was bequaemlyck.

Schuymende water sonder grondt.

Het Eylandt Catanduanes leyt een myl vant landt Lucon.

Vande voorsz. incomste van't Canael af noorden/ende noorden ten oosten aen/ ontrent 10. mylen/ is gheleghen 't Eylandt van Catanduanes, ligghende ontrent een myl weeghs van't lande Lucon af/te weten aen't uyterste eynde van Orienten ofte nae't oosten/ ende vande selfde incomste van't Canael af nae't westen ende z.w. leyt het Eylandt Capuli, te weten/ ontrent ses mylen daer van verscheyden/streckende west z.w. ende o.n.oost/ zijnde van vijf mylen inde lenghte/ ende vier inde breede/ bleef ons in't boort by loopen aende noord zyde ligghende op de hoochte van 12⅔. graden/ is van een weynich verheven landt.

Van't Eylandt Capuly 4. mylen n.w. aen zijn 3. Eylandekens aen't Eylandt Lucons.

Van't voorsz. Eylandt Capuly af 4. mylen noord west aen/zijn gheleghen de drie Eylandekens/ van de Haven van Bollon, aen het Eylandt van Lucons, streckende noorden ende zuyen/in't begrijp van 4. mylen weechs/ ligghende verschepden van't vaste lande ontrent een half myl/ waer van het uyterste van't zuyen gheleghen is op de hoochte van 13. graden juyst. In dit Canael heeftmen 20. vadem diepten/ met wit sant op de gront/ met groote water stroomen/ loopende nae het zuyd oosten toe. Wy passeerden door het midden van't Canael heen. Van dit Canael af naemen wy onsen cours z.w. ende z.w. ten westen aen 20. mylē weechs/ tot dat wy quamen by't west eynde van't Eylandt Tycao', 'twelck is streckende oost eñ west 13. mylen. Dese punt ofte hoeck daer wy aen quamen/ leyt op 12⅔. graden; Te middewegen van tusschen dit Eylandt/ eñ 't Eylande Capuly ligghen drie Eylandekens/ ghenaemt de Farangas.

Eylandt Capuly middewegen ligghen 3. Eylanden ghenaemt Farangas.

Mē loopt op de voorsz. cours, aēde noord zyde voor by alle dese Eylanden heen/ op de diepten van 22. vadem/ met wit sandt op de gronot. Vā de voorsz wester punt van't Eyland Tycao' af/ tot de punt van Buryas toe/ heeftmen oost ende west ontrent een myl weechs ofte anderhalf. Wy liepen dit Canael in/doende onsen cours z. ende z. ten westen aē/ ontrēt drie mylen/ tot dat wy 'tselfde Canael uyt quamen/ op de diepten van 16. vadem/ met de gront van half wit eñ rosachtich sant/ te weten/ in't Canael ende d'uytcomste van dien/ waer van het midden gheleghen is op 12⅔. graden/ ende de stroomen loopen alhier noorden aen/ 'tvoorsz. Eylandt van Buryas, streckt n.w. ende z.o. is van een leechachtich landt/waer van de punt ofte 'teynde van't n. w. op drie mylen nae aende Custe van Lucon uyt comt; maer men en mach daer tusschen beyden met gheen schepen passeren/ dan wel met cleyne Fusten/ ende barcken van't landt.

Eylandt van Buryas streckt n.w. eñ z.oost eñ is leech lāt comt de punt op 3. mylen aen de cust vā Lucon.

Dit ondiepe Canael leyt op 12. graden/ loopende door't voorseyde Canael van tusschen d'Eylanden Tycao' ende Buryas heen/ als ghesept is/ zuyen aen quamen/ tot ontrent twee mylen van't Eylandt Masbate, 'twelck streckt oost eñ west 8. mylē weechs inde lencte/ hebbende inde breede 4. mylen/ eñ is ghelegen op de hoochte van 12⅔. graden/ te weten/ het midden van dien/ wesende van een weynich verheven landt.

Van't voorsz. Canael van tusschen Ticao' eñ Burias af/ deden onsen cours w.n.w. aen 13. mylen weechs/latende 't Eyland Masbate aende z. zyde/eñ 't Eylandt Buryas aende n. zyde; op't eynde vande 13. mylen quamē wy by een Eylandeken genaemt Banton, 'twelck heeft het fatsoen gelyck als een forme van een hoedt/ liggēde op de hoochte van 12⅔. gradē/

Het Eylandeken Banton is in form als eenen hoet/ leyt op de hooghde van 12. drie vierdeel graden.

Als wy de voorsz. 13. mylen ghezeylt hadden/ eñ noch 8. mylen daer toe/soo lieten wy aende zuydt zyde/ 't Eylandt ghenaemt Rebujan, het welcke streckt n. w. ende n. w. ten n. ende z.o. ende z.o. ten zuyden/ hebbende op de selfde streckinghe 8. mylen weechs/ wesende van een hoogh ende cromachtich landt/ waer van het noorteynde ghelegen is op de hoochte vā 12⅔. gradē/ eñ mē heeft daer op desen cours de diepten van 35. vadem/ met wit sande op de gront.

Van't voorsz. Eylād Banton af/ nae't zuyē toe 9. mylen/ beginnen achter een volgende 3. Eylanden/ te weten/ Bantonsilla, ('twelcke is een cleyn Eylandeken/ makende 't fatsoen vā een broodt suykers) ende Crymara, (dat wat graotachtich is/ hebbende inde streckinge vā o. eñ w. ontrēt 2. mylen weechs) eñ Ytaa, ofte anders vande Geyten ghenaemt/ ('twelcke ettelijcke hueveien heeft,) By alle dese voorsz. Eylanden machmen met alle schepē passerē/ waer van het uyterste in't zuyen ghelegen is/ op de hoochte van 12½. graden.

Drie Eylanden liggen van Banton nae't zuyē genoemt Ytaa/ Crymara/ Bantonsilla welck heeft het fatsoen vā een broot suykers.

Van't voorsz. Eylandeken Bantonsilla, ofte cleyn Banton af. Dedē onsen cours n.w. aē 4. mylē weechs tot het Canael van tusschen d'Eylandekens/ ghenaemt de Virejes eñ 't Eyland Marinduque, ligghende de Virejes aende zuydt zyde/ op 12⅔. graden/ ('twelcke zyn twee cleyne Eylandekens/ in't fatsoen van twee Fregatten,) ende het Eylandt Marinduque aende noord zyde/ op 12⅔. graden/ 'twelck een groot Eylandt is/ streckende w.n.w. eñ o. z. oost. hebbende inde longitudo ofte lenckte 12. ende in de breede 7. mylen. Heeft aende noordt zyde met het Eylandt Lucon, een langh ende smal Canael/ een weynigh crom om loopende/ het welcke altemael vol ondiepten ende drooghten is/ in voeghen dat daer gants gheen schepen door mogen passeren, Die uyterste punt ofte 'teynde van't westen dan het selfde Eylandt leyt op 13⅓. graden/ is van een hoogh landt/ hebbende aende oost zyde de ghelijckenisse van eenē Vulcano ofte Vierigen bergh/ eñ aende west zyde loopt het landt al dalende af dolepndende aen't uyterste eyndt, ghelijck als een rondt broot, Men heeft in't voorseyde Cannael tusschen dat ende de Virejes achthien vademen diepten/ met cleyn swartachtich sant.

Het Eylandt Marinduque leyt op 12. drie vyfste deel graden/ is lanck 12. mylen/ breede 7. mylen.

Tusschē Marinduque eñ het Eyland Lucon is de vaert crom om loopende vol ondiepten eñ drooghten.

Van't voorsz. Canael vande Virejes ende Marinduque af/ namen onsen cours west noordt west aen 12. mylen weeghs/ tot het landt van Mindoro toe/ tot aen die punt ofte hoeck/ ghenaemt Dumaryn, gheleghen op 13. graden ruym, van't voorsz. Canael af vijf mylen voort aen/ lieten wy aende zuydt zyde het Eylandt/ ghenaemt Illa del Maestro del Campo, (dat is/ 't Eylandt vande Coronel ofte opperste Velt-heer) ghelegen op 12⅔. graden/ 'twelck is een cleyn eñ vlack Eylandt. Men heeft op desen cours de diepten van vijf en veertich vademen/ met wit sant op de gront.

Dumaryn is gheleghen op 13. graden ruym/ leyt van't Canael 5. mylen.

By dese punt ofte 'teynde van't Eylandt Marinduque, beghint het Eyland van Mindoro, 'twelcke heeft inde longitudo ofte lenghde van oost eñ west 25. mylen/ ende inde latitudo ofte breede 12. mylen/ waer van 't uyterste eynde vande zuydt zyde ghegheghen is op de hooghte van 13. graden/ ende het uyterste eynde van't noorden op 13⅔. graden/ ende den uyterstē hoec in't w. op 13. gradē. Dit Eylād maect een Canael met het Eylandt Lucō, vā vijf

Het Eylandt Mindoro heeft inde lenghde 25. mylen/ inde breede 12. mylen/ de z. zyde is de hooghde 13. graden.

bijf mylen inde breete / ende 10. 12. vadem diepten met modder / van vale coluer/ ende wit sandt op de grondt; Van Marinduque af vijf mylen voortaen / is gheleghen de Revier vande Stede van Anagacu, welcke soo ondiep is datter gheen Schepen moghen in comen; Van daer af twee mylen voortaen / ligghen d'Eylandekens van Bacco genaemt / welcke zijn drie Eylandekens gheleghen in Triangulo ofte drie kantigh / ligghende twee van dien van het Landt af verscheyden ontrent 300. Cubiten / ende tusschen dien ende het landt machmen met cleyne Schepen wel door passeren / ende van het landt af tot het ander Eylandeken toe, zijn ontrent 200. Cubiten / al waer het altemael ondiepten ende drooghten zijn / soo dat daer de Schepen van buyten (ontrent 150. Cubiten/) af heen moeten passeren / men laetse beyde gaer aen de zuydtzyde / loopende tusschen het derde Eylandeken ende Revier genaemt Ryo del Bacco heen / altoos wat meerder dan te middeweghen van het Canael af naer't Eylandeken toe / 'twelcke is ghelegen een myl weeghs verscheyden vanden anderen / heeft in het Canael de diepten van thien vadem / met modder ende schulpkens op de grondt; de Revier van Bacco is soo ondiep / datter gheen Schepen moghen incomen; Van dit Eylandeken af op de selfde cours twee mylen voortaen / soo commen byden hoeck ghenaemt El Cabo de Rescaseo', alwaermen't ghelodt ende ghediept heeft / soo datmen daer wel dicht by het landt heen mach passeren / men sal daer groote ende stercke stroomen vinden / een half myl weeghs op de selfde streckinghe voortaen / is gheleghen de Stede van Mindoro, welcke een goede Haven heeft voor Schepen tot de groote van 150. vaten / recht teghens over de selfde Haven / te weten / drie mylen noorden aen / leydt het Eylandt ghenaemt Calaa, streckende oost ende west / wesende van een berghachtigh landt.

Van Marinduque 5. mylē voorwaert leyt de Revier van de stede van Anagacu is seer ondiep.

De Revier vā Bacco is soo ondiep datter gheen schepen moghen in comen.

De Stadt Mindoro heeft eē goede Haven voor gemeene schepen van 150. vaten.

Vande voorschreven Stede van Mindoro af / namen onsen cours west noordtwest aen / acht mylen weeghs / tot dat wy quamen by de punt ofte hoeck vande drooghten van Tuley ghenaemt / gheleghen aen het Eylandt van Lucon, welcke drooghte ofte Bancke een half myl vande Custe af / t'Zeewaert in streckt; men sal daer op 100. Cubiten naer af blyven / al waermen heeft 8. vadem diepten / van modder ende schulpkens op de gront; men loopt by dese voorseyde drooghten noorden ende noorden ten westen heen / twee mylen weeghs / tot op de Revier ghenaemt Rio de Anaicbo, alle de reste vande Custe (diemen heet de los Limbones,) tot de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla toe / ('twelcke zijn drie mylen /) loopt men op de selfde cours langhs; Die Limbonen (dat zijn Eylandekens alsoo ghenaemt / zijn hoogh / makende het farsoen als Orghelen / hebben goede Havens door cleyne Schepen / loopende langhs de Limbones heen / (twee mylen ghepasseert wesende/) soo laetmen aende zuydtzyde het Eylandeken van Fortan, ende noch vier ander Eylanden: maer die drie Eylanden van Lubao', welcke seer leegh zijn / ligghen op de hooghte van 13. ende 12 $\frac{1}{2}$. graden; Ende die Limbones zijn gheleghen by de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla, op 14 $\frac{1}{2}$. graden.

De drooghten van Tuley gheleghen aen het Eylandt Lucon.

Limbones zijn Eylandekens in farsoen als Orgelen / hebben goede Havens.

Van daer af liepen wy noordtwest aen ses mylen weeghs / tot die Haven van Cabyte toe / ons houdende langhs het landt vande westzyde heen / alwaert ondiep is / ende wordt ghenaempt Los Baixos del Ryo de Cañas, dat is: de ondiepten vande Revier van het Riedt; men heeft dese gheheele Bay over (op de voorseyde cours) de diepten van 10. tot 4. vadem.

Los Baixos del Rio de Cañas.

Wesende by de punt ofte hoeck van Cabyte, soo houtmen hen daer maer 100. schreeden van af / loopende zuydtwest / zuydt zuydtwest / ende zuyden aen / tot dat de punt ofte hoeck die gheheele enont (ofte het gat van de Incomste) vande Bay compt te bedecken / alsdan salmen het setten op vier vadem / ontrent 200. Cubiten ofte elle-boghen verde van het landt af / soo blyft alsdan de Stadt van Manilla (twee mylen weeghs) noorden van u af / etc.

Dat 53. Capittel.

Die Navigatie ofte vaert vanden selfden Francisco Gualle, van uyt de Haven ende Ree van Manilla af, tot die Haven van Macan in China toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van dien.

SEylende uyt die Haven van Cabyte, (gheleghen inde Bay van Manilla,) namen onsen cours west aen 18. mylen weeghs / tot den hoeck ghenaemt El Cabo de Samballes, ende als wy acht mylen ghezeylt hadden / lieten wy aende zuydzyde de twee Eylandekens / de Maribilas geheeten / liepen daer ontrent een myl weeghs van af; De voorschreven hoeck van Samballes leydt op 14 $\frac{2}{3}$. graden / wesende van een leegh Landt / hebbende een Eylandeken ofte Clippe ligghen aen het eynde van de selfde Custe van Lucon, te weten / aende westzyde daer van af.

El Cabo de Samballes is 18. mylen van Manilla.

Vande voorschreven hoeck ofte Cabo af / liepen wy noorden ende noorden ten westen aen 35. mylen / (te weten / tot op een myl weeghs vande Custe van Lucon af /) tot den hoeck ghenaemt Cabo de Bullinao' toe / alle dese Custe ende Cabo is van een hoogh ende berghachtigh landt / welcke Cabo is gheleghen op de hooghte van 16 $\frac{2}{3}$. graden; Van dese Cabo de Bullinao' af / deden onsen cours noorden ende noorden ten oosten aen / 45 mylen tot den hoeck El Cabo de Bojador toe / welcke is het uyterste landt van het Septentrionael / ofte naer het noorden van het Eylandt Lucon, gheleghen op 19. graden.

Van Cabo de Samballes tot Cabo de Bellinao' ist n ten w aē 35. mylē al hoogh berghachtigh landt.

De Cabo de Bullinao' ghepasseert wesende / soo maeckt de Custe eenen grooten Inwyck ofte bocht / ende van desen Inwyck af / so streckt de Custe noorden aen tot den hoeck van Bojador toe / ende is een landt van Clippen ende Roodtsen die het Zeewoert in steecken / ende het landt vanden hoeck ofte Cabo / is hoogh ende berghachtigh; Vanden hoeck van Bojador af deden wy onsen cours west noordtwest aen / 120. mylen tot dat wy quamen aen het Eylandt O Ilha Branco, (ofte het witte Eylandeken /) 'twelcke een cleyn Eylandeken is / gheleghen in het beghinsel van de Custe ende Bay van de Revier van Canton, op de hooghte van twee entwintigh graden ruym / hebbende de diepten van vier entwintigh vadem bruyne modder gront.

Eylandt O Ilha Branco is gheleghen inde Bay vande Revier van Canton / op de hooghte van 22. gr. ende is noch 16 mylē van Macau.

Van

Van 't selfde Eylandeken Ilha Branco af/ deden de voorsz. cours van west noordtwest/ aen/ 16. mylen tot het Eylandt van Macau/ ghelegen inde mont vande Revier van Canton/ ende maeckt dat de Revier twee monden ofte incomsten heeft/ is een cleyn Eyland van omtrent drie mylen groot/ etc.

Dat 54. Capittel.

De Navigatie ofte vaert vanden voorseyde Gualle, van uyt de Haven van Macau af, naer nieuw Spaengien toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van dien, met andere notable ende gedenckweerdighe dinghen, belanghende de selfde voyagie, en tot verder versoeckinge, &c.

Den 24. Julius vã Macau te seyl gaende/ op de cours van 3.o. eñ 3.o ten o.aẽ/ int afgaẽ van de Maen.

Als wy onse dinghen in Macau afgheveerdicht ende oorlof genomen hadden/ zyn weder 't seyl ghegaen/ wesende den 24. Julius/ doende onsen cours 3.o. eñ 3.o. ten o. aen/ was int afgaen vande Maen: want met het wassen van dien ist qualyck zynen rechten cours (tusschẽ dese Eylanden hẽ) te behouden/ om dat de wateren eñ stroomen alsdan seer sterck naer 't n. w. loopen/ wy seylden door veel enghe Canalen/ hebbende des nachts de diepten van 8. ende 10. vademen/ met weecke modder op de grondt/ tot dat wy het Eylandeken Ilha Branco om waren/ hoewel wy 't selfde niet en sagen/ dan byde hoochte verstonden wel daer voorby te wesen.

Voor by Ilha Branco wesende / liepen o. z. o. aen 150. mylẽ weeghs/ om bodẽ de drooghten (Os Baixos dos Pescadores, ende 't beginsel van d'Eylandẽ Lequeos,) te comen/ te weten/ aende oostzyde/ welcke Eylanden men noemt As Ilhas Fermosas, dat is: de schoone Eylanden/ dit wist ick door informatie van een Chijn, ghenaemt Santy van Chinchon, ende seyden datse liggen op de hooghte van 21 ½. gradẽ/ men heeft daer de diepten van 30. vadem/ ende alhoewel dat wyse niet en sagen/ niet tegenstaende door die hooghte ende diepten verstonden wel dat wyse voorby waren.

Die schoone Eylanden voorby wesende/ deden onsen cours o. ende o. ten n. aen/ 260. mylen weeghs/ te weten/ tot dat wy alle die longitudo ofte lenghte (die dese Eylanden van de Lequeos hebben/) ghepasseert waren/ wy mochten daer ontrent 50. mylen van af heen loopen/ de selfde Chijn seyde my/ dat dese Eylanden (de Lequeos ghenaemt/) seer veel zyn/ ende datse veel en seer goede Havens hebben/ ende dat het volck ende inwoonders van dien/ haer aensichten ende lichamen bemaelt ende beschildert hebben/ gelyck als die Bisayas van d'Eylandẽ Lucons ofte Phellippinas, zynde oock gecleet als die selfde Bisayas. Item datmen daer oock Mynen van Goudt heeft/ seyden noch datse dickwils comen met cleyne scheepkens ende Barcken/ gheladen met huyden eñ vellen van Venesoenen/ als oock Gout in greynen ende seer cleyne stucxkens/ aende Custe van China handelen/ 't welck den voorseyden Chijn affirmeerden altemael wel ende voorseker te weten: want seyden op die selfde Eylanden selver neghen reysen gedaen te hebben daer van daen brengende/ vande voorsz. waren nat China toe / ick ghelooſden sulcks also te wesen/ overmidts dat ick daer na vernomen hebbe binnen Macau ende aende Custe van Chyna ende vont het alles waerachtigh te wesen/ dat my desen Chijn ghesepdt

Ontrent 50. mylen vande Eylandekens ghcheeten Lequeos/ die veele int getal zyn/ hebbende goede havẽs. Eenen int schip zynde affirmeerde dat in dese Eylanden vallen huyden/ Gout in greynen eñ cleyn stucxkẽs/ daer zy mede handelen aen de Custe van China/ sulcks heeft ick na gevraecht eñ is waerachtigh.

hadde, d' uyterste van dese Eylanden so vant Septentrionael als Orientael/ (dat is: van 't noorden ende oosten/) zyn ghelegen op de hooghte van 29. graden.

Dese Eylanden voorby wesende/ so creghen wy d'Eylanden van Iapan, waer van het eerste ende 't uyterste int Occidente ende Meridionael/ (dat is: int westen ende zuyden gheleghen/) is het Eylandt van Fyrando, alwaer de Portugesen haer traffycke ende hãdel dryven / hebben altesamen inde lenghte ofte longitudo 130. mylen/ ende 't uyterste int Oriente ofte oosten/ legt op de hooghte van 32. gradẽ/ wy liepen altoos o. ende o. ten n. aen/ (tot dat wyse om en voorby waren/) die voorseyde 130. mylen aen.

Fyrando een Iapans Eylandt/ hebben de Portugesen aldaer een traffycke.

Alle dese informatie hebbe ick gehadt vanden voornoemden Chijn, oock mede hoe dat ick daer sommighe Vulcanos (dat zyn vuyrighe ofte brandende berghen/) souden ghemoeten/ te weten/ byde 70. mylen daer voorby wesende/ ende noch ander 30. mylen voorder af/ vier Eylanden byden anderen liggen/ 't welcke ick altemael also ghevonden hebbe/ gelyck als hy my ghesepdt hadde/ ende seyden my dat hy 't seer wel wiste / om dat hy in Iapan sommighe Mans-persoonen ghesien hadde/ van seer cleyne statueren/ met groote wronghen ofte ghewonden doecken om 't hooft/ de welcke aldaer Gout brachten/ te weten/ in seer cleyne stucxkens/ ende sommige witte Cangas van Algodon, (dat zyn stucken Catoene Lywaet/ also ghenaemt in China,) als oock ghesouten Visch/ ghelyck als die Atun van Spaengien/ ofte Abberdaen/ die selfde seyden te comen uyt ander Eylanden/ gheleghen oostwaert van Iapan af / ende door die teyckenen ende mercken die hy my seyde/ beeldent my in / waer dat de selfde Eylanden souden mogen wesen/ ende vondse weynigh verscheyden van daer hyse my ghesepdt hadden te ligghen/ seyden my oock dat alle de Eylanden van Iapan goede Havens ende Canalen hebbẽ/ wesende een vol op landt van Rys/ Coorn / Visch eñ Vleysch/ ende dat het een redelyck ende bequaem volck is om met te handelen / ende dat daer veel Silver is.

De Eylanden van Iapan hebben alle goede Havẽs.

De Chijn seyde in Iapan gesien te hebbẽ cleyne lieden/ met een groote wronghe om 't hooft/ comende van seker Eylandẽ ghelegen oostwaert vã Iapan/ brenghen oock veele Gouts in greynkens eñ cleyne stucxkens/ oock lywaet van Catoenen gheheeten Cangas.

Iapan is seer vruchtbaer vã Rys/ Visch/ en Vleysch.

Loopende aldus onsen cours van o. ende o ten n. aen/ tot op 300. mylen van Iapan af/ vonden wy een seer hol water / met die stroomen van uyten n. ende n.w. als oock een ruyme ende spacieuse Zee/ sonder eenighe moeytẽ ofte swarigheyt van eenighe verhinderinghe inden wegh te hebben/ ende met wat wint dat daer waeyden/ soo bleef de Zee nochtans al in eenen dẽ/ met het selfde hol water ende stroomen/ tot dat wy over de 700. mylen ghesenlt hadden/ te weten/ tot op 200. mylen naer aende Custe/ ende 't landt van nieu Spaengien/ in welcke contreye begonsten die voorgaende stroomẽ ende holle Zee gantsch en t'eenemael te verliesen/ waer door ick sonder twyfel vermoede ende vastelycke ghelooue/ dat daer een Canael / doorgaende enghte/ ofte Straet is/ tusschen 't vaste landt van nieu Spaengien/ ende 't landt van Asien van Tartarien; Van ghelycken so vonden wy op alle desen wegh/ (vande voorsepde 700. mylẽ/) groote menighten van Walvisschen/ ende die Visschen vande Spaengiaerden Atun genaemt/ (die veel aen de Custe van Gibraltar in Spaengien gevanghen worden/) als oock Albacoras ende Bonitos, 't welcke altesamen Visschen zyn / die hun gemeenlycken inde Canalen/ doorgaende enghten/

Varen cours tusschen de 700 mylen/ vinde groote menighte van Walvisschen/ oock visschen die Atun ghenaemt zyn.

enghten / ende loopende wateren onthouden / om aldaer haer kruydt ende saedt te schieten / ten tyden datse in haer teelen zyn / t'welcke my altemael noch vastelycker ende voor ghewisser doet ghelooven datter een Canael / doorgaende enghte / ofte Straet / sonder eenighe twyfel moet wesen.

Gecomen wesende tot op de Custe van nieu Spaēgiē op 4. mylen / vonden veele ghedryfs van wortelen / van bladeren / van Riet / eñ ander bladen gelyck Vyge-bladē / oock groote menighte van Zee-wolven / waerom dat daer moeten zyn veele Bayen ende Revieren.

Ghecomen wesende (op de selfde cours) by de Custe van nieu Spaengien / op de hooghte van 37 ½. graden / quamen by een hooghe ende seer fraeye Landouwe / met veel gheboomten verciert / gantsch en dal sonder snee / ende men heeft daer vier mylen van't landt af veel ghedryfs van wortelē / bladen van boomen / Riet / ende ander bladen ghelyck als van Vyghboomen / welcker ghelycken men in grooter menighten in Iapan vindt / diese aldaer eeten / ende van die wy alhier vonden / het icker eelycke nemen ende met het vleysch koken / hadden (ghesoden wesende) een smaeck ghelyck als kool, men heeft alhier oock groote menighten van Zee-wolvē / die wy Zee-honden heeten / waer door ghenoegh te presumeren en te ghelooven is / dat daer veel Revieren / Bayen / ende Havens moeten wesen langhs alle dese Custe heen / tot die Haven van Acapulco toe.

El C. de Sant Lucas / welck beginsel is vā het lande van Californa.

Van daer af liepen wy z. o / z. o. ten z. ende by wylen z. o. ten o. aen / naer dat wy de wint creghen / tot den hoeck El Cabo de San Lucas toe / ('twelcke 'tbeginsel van't landt van California is / te weten / aende zyde van't n. w.) gheleghen op 22. graden / zynde 500. mylen vande Cabo de Mendosino.

Op dese wegh vande voorsz. 500. mylen / heeftmen (langhs de Custe heen) veel Eylanden ligghen / al hoewel datse cleyn zyn / evenwel so is het sonder twyfel / of men moet daer sommighe goede Havens in hebben / als oock aen't vaste landt / alwaer men dese naervolgēde Havens heeft / die als noch eerst bekēt zyn / te weten / die van't Eylandt Isla de Sant Augustijn, ghelegen op 30 ½. graden / ende 't Eylandt Isla de Sedros, op de hooghte van 28 ½. graden schaers / ende 't Eylandt gheleghen beneden San Martijn, op 23 ½. graden / alle dese Custe ende Landouwe is myns bedunckens bewoont / ende verthoont hem int schynsel eē seer goet landt te wesen: want saghen daer altemets des nachts vieren / ende des daeghs roocken / 't welcke een ghewisse teycken is van bewoont te wesen.

Isla de Sedros is t'Eylandt vande Ceder-boomē

Dat alle dese custe van California bewoont is / conden wy siē des nachts aen't vieren / des daeghs aen't rooken.

Vanden hoeck ofte Cabo de San Lucas af / tot naer d'ander zyde vant z. o. van California toe / deden onsen cours o. z. o. aen 80. mylen weeghs / tot den hoeck ghenaemt El Cabo de las Corrientes (dat is : den hoeck vande stroomen /) toe / gheleghen op de hooghte van 19 ½. graden / loopende op dese cours eñ wech / saghen in't noorden ontrent een myl van ons af / drie Eylanden ligghen / diemen noemt Las tres Marias, (dat is: de drie Marien ghesept.) Op de voorseyde cours heen loopēde / so heeft men 4. mylen van d'ander Eylandē verscheyden / noch ander Eylanden van twee ende drie mylen weeghs, Men heeft van de voorschreven mont ofte Inwyck van California af / alle dese wegh van de 80. mylen heen / groote stroomen die westwaert aen loopen.

Eylanden de 3. Marien.

Vanden hoeck ofte Cabo de las Corrientes af / deden onsen cours z. o. en by wylen z. o. ten o. aen / 130. mylen weeghs tot inde Havē van Acapulco, op desen wegh vande 130. mylen / hadden wy (20. mylen geseyt hebbende /) de Haven / ghenaemt de Natividade, dat is: van onser Vrouwen ghebooren ghesepdt / ende ander 8. mylen voorder aen de Haven vā Sant Iago, ofte Sint Iacob / ende noch 6. mylen voorder aen / de Zee-strant ghenaemt La Playa de Culyma, dat is: de strandt van Culyma ghesepdt. Alle dese Custe / te weten / van California af / tot de Haven van Acapulco toe is bewoont / van volck die met de Spaengiaerden vrede ende aliantie hebben / zyn van conditien ende qualiteyt als 'tvolck van d'ander Custen van nieu Spaengien / etc.

De Havē vā Natividade.

De Havē vā Sant Iago.

Van California af tot de Haven van Acapulco / is al bewoont van volck die met de Spaēgiaerden vrede houden.

Conclusie.

Alle het ghene dat in dese beschryvinge ende verclaringe verhaelt is / hebbe ick alles selver ghesien ende wel ghenoteert / in dese vaert ofte Navigatie / die ick gedaen ende voleyndt hebbe dit jaer van 1584. te weten / van groot China af uyt die Haven eñ Revier van Canton, ghelyck als ick het alles breeder ende curieuser u Excell. te kennen sal gheven / met die Parallellen eñ Meridianen van dien / soo my God de Heere sulcx toelaet / die u Doorluchtige Excell. wil sparen in langhdurige gesontheyt. Alle 'twelcke voorschreven ick aldus getranslateert hebbe / uyten Spaenschen in onse Nederduytsche tale / van woort tot woort / uyt de Copye van't Originael / die aldus ghesanden is ghewest aenden Viçeroy van Portugaels Indien.

Dat 55. Capittel.

Een relaes ofte verhael van een Voyagie ofte Schip-vaert, ghedaen door den Piloot Nuno da Silva, voor zijn Excell. den Viçeroy van nieu Spaengien, den 20. Meye Anno 1579. binnen die Stadt van Mexico, van vvaer ghesonden is ghevveest aenden Viçeroy van Portugaels Indien, vvaer inne verhaelt vvorot die Coursen eñ ghescliedenisse vande vaert van François Draeck, die hem (belyder) ghenomen hadde by de Eylanden van Cabo Verde, ende alsoo met voerden, door die Straet van Magallanes, tot die Haven van Guatulco in nieu Spaengien daer hy hem vveder liet varen.

NVno da Silva ghebooren van Porto uyt Portugael / Burgher ende Inghesete van Guaja, seyt: dat hy belyder uyt zyn huys ghescheyden is / int beginsel van November / Anno 1577. nemende zyn reyse ende cours naer d'Eylanden van Cabo Verde, ofte den groenen hoeck / al waer comende heeft het geset met zyn schip dicht by de Haven van't Eylandt Sant Iago, (een van d'Eylanden van Cabo Verde voorseyt /) wesende den 19. January / Anno 78. alhier ligghende soo zynder ghecomen 6. Schepen / welcke schenen Enghelschen te wesen / vā welcker hem den Admirael aen boort clampte / eñ overweldighde / hem met zyn Scheepsvolck daer uyt nemende / haer brengende met een Schuyt in't Schip vanden voorsz. Admirael / latende int Schip van hem deposant ofte belyder / t'onbequaemste eñ snootste Volck / als sommige Bootsgesellen eñ jongers / eñ al hoewel dat die vāde fortresse (van't Eyland) vier of vijf maels naer hen toe schoten / en deden d'Enghelschen gantsch geen schade noch eenigh letsel, dit ghedaen wesende / ghinghen van hier af weder t'seyl naer het Eylande

Liggende onder't Eylandt Sant Iago / een vande Eylandē vā Cabo Verde wert overrompelt ende ghenomen van Françoys Draeck.

Brava

Brava toe/ (dat is: 'twoeste Eylandt ghesept) nemende met haer 'tvoorsz. Schip van hem Nuno da Silva, alhier comende vulden sommighe vaten met versch water/ nemende van daer af heuren cours t'Zeewaert in/ hebbende te voeren 'tvolck vonden voorsz. Nuno da Silva, met een Schuyt aen landt ghebracht/ behoudende alleenlyck den selfden Nuno da Silva met hem int Schip/ voll ghelycken zyn Schip met de Wynen die daer in waren/ ende den voorsz. Nuno da Silva seyt/ dat d'oorsake datse zyn persoon met namen was daerom/ om datse wisté dat hy een Piloot vande Brasilische vaert was/ om hem weder aldaer te geleyden om versch water te crygen.

Volck van Nuno da Silva te lande ghesettmaer hem mede ghenomen om dat hy een goet Piloot vande Brasilische vaert was.

Von't Eylandt Brava afgheschepden wesende/ namen haren cours naer het landt van Brasilien toe/ 'twelcke zy quamen te sien den eersten Aprilis/ te weten/ op de hooghte van 30. graden/ eñ sonder eens landt noch versch water te nemen/ vervolchden haren cours voortaen/ tot by de Revier van Rio de la Plata, (dat is: de Revier van't Silver ghesepdt/) ghelegen op 35. graden luttel min ofte meer/ alwaer zy aen landt sprongen ende versagen hen van versch water, Van daer af deden haren cours voortaen/ tot op de hooghte van 39. graden/ alwaer zyt setten by sommighe Clippen/ alhier wesendt/ verlieten twee schepen/ (vande ses die zy hadden) ende vervolchden hueren wegh met die vier resterende schepen/ (te weten/ met dat van Nuno da Silva ghereerkent/) tot op de Bay diemen noempt Bahya de las Islas, (dat is: de Bay van d'Eylanden ghesept/) gheleghen op de hooghte van 49. graden/ al waermen seyt dat Magallanes verwinterde/ als hy aldereerst dye Stract ondecten/ die noch hem den naem behoudé heeft; Zy lieppé in dese Bay wesende dé 20. Junius/ ende anckerden so dicht by het landt/ datmen daer met een Roer op schieten mocht, saghen dat het landt bewoont was van Indianen/ die met vellen bedeckt waren/ hebbende de cleederen tot die knien ende halve armen toe/ ende d'ander rest van't lichaem ende 'thooft gantsch bloot en ontdeckt/ hadden boghen eñ pylen voor haer ghewéer inde handen/ was een cloeck/ groot/ ende lyvigh volck/ wel ghestatueert van persoonen; Voeren alhier met hen sessen aen landt/ om versch water te soecken/ ende al eer dat zy op't landt spronghen/ soo ghenaeckten daer by't Boot vier Indianen/ de welcke d'Enghelschen Broot eñ Wyn gaven/ ende als de voorsepde Indianen wel ghegheten en ghedroncken hadden/ soo scheepden zy voort weder van daen/ loopende een hooghte opwaerts aen/ roepende een vande selfde Indianen Magallanes Esta heminha Terra, dat is: Magallanes dit is mijn landt/ ende om datse d'Enghelschen vervolchden so zyn de voorsepde Indiané soo't scheen/ voorgheloopen en ghevlucht naer boven toe/ eñ een weynigh om hoogh gheloopen hebbende/ zyn d'Indianen weder om ghekeert/ eñ smeten daer 2. van d'ander doot/ waer van d'een een Engels-man/ ende d'ander een Neer-lander was/ ende de reste ontquamen eñ berghden hen int Boot daer zy terstont met af staken/ blieven alhier ligghen tot den 17. Augustus/ op welcken dagh ginghen weder te seyl voorder aen/ loopende langhs de Custe heen/ tot ontrent anderhalf myl weeghs van het landt af: want is daer over al schoon eñ suyver, van 20. tot 25. vadem diepten/ eñ waren

Verlaten hier 2. Schepen vande 6. die zy hadden.

Voeren met het Boot met haer 6. te lande In de Bay de las Islas geven de Inwoonders wyn eñ broot die met vellen ghecleet waré/ eñ met boghen eñ pylen ghewapent/ ghegeten hebbende eñ ghedroncken hebbende loopé wegh/ haer vervolghende keeré haer om eñ smiten een Engels-man eñ een Neerlander doot.

ontrent vier ofte vyf daghen onder weghen/ tot de mont ofte incomste vande Stract toe: maer om dat de windt contrarie was/ vertoefden tot den 24. Augustus/ al eer dat zy daer in liepen.

d'Incomste ofte mont vã de Straet/ heeft ontrent een myl weeghs inde breede/ hebbende van beyde zyden een kael ende vlack landt, Aende noordtzyde saghen Indianen die groote vieren maeckten: maer aende zuydtzyde en saghen gantsch geen Volck, Den 24. voorsz. begonsten zy de Straet innewaerts aen te loopen/ met eenen o.n.o. windt/ ende dat hem duncht dat dese Straet macht hebbé ontrent 110. mylen inde lenghte/ ende inde breede/ te weten/ in d'incomste een myl weeghs/ eñ das alleenlyck in de helft van de Straet recht uyt (sonder bochten) loopt/ ende van daer voortaen tot op 8. ofte 10. mylen naer't eynde/ heeft zy sommighe bochten ende cromten/ onder welcke een so grooten bocht is/ dat het schynt 'teene landt door't ander te steecken/ eñ heeft alhier minder dan een myl weeghs/ von't eene landt tot het ander/ ende van daer voortaen soo loopse weder recht upwaerts aen/ ende al hoewel dat daer noch sommige bochten comen/ zyn cleyn ende hebben niet veel te beduyden/ heeft d'uytcomste vande Straet noer't westen toe/ ende op 8. ofte 10. mylen naer eermen aen't eynde compt/ soo was de Straet wat breeder als te voren/ is altemael van een hoogh landt tot het eynde toe/ te weten/ van datmen vaer 8. mylen binnen en is af: want d'eerste 8. mylen van d'incomste is van een vlack ende effen land/ als voren ghesept is/ ende inde incomste vande Straet/ soo vinnmen dat de stroomen vande zuyder Zee/ naer de noordt Zee toe loopen/ ende naer datse begosten te seylen met die o. n.o. wint/ (dinnen in wesende/) liepen daer naer harm wil door/ sonder eenigh bedwanck ofte over-last van weer ofte wint/ ende dat het hooge landt van beyde zyden met snee bedeckt lagh/ eñ dat alle dese Straet suyver ende schoon is/ liepen tot op een Roer schoot von het landt vande n. zyde af/ doende haren cours voer langhs hyheen/ hebbende de diepten van 9. ende 10. vadem/ met schoone grondt/ als ghesept is/ ende datmen over al noodigh wesende souden moghen anckeren/ ende dat de gheberghten van beyde zyden vol gheboomten staen/ comende op sommighe plaetsen die berghen ende tgheboomte tot aenden oever vande water cant uyt/ hebbende op eenlycke contreyen pleynen en plat landt boven op/ en sagen daer gantsch gheen groote Revieren/ dan sommighe cleyne Revieren/ die in de drooghen ende schueré van het land uyt quamen/ ende inde contreye daer den grooté bocht ofte cromte is/ sagen aende zuydtzyde sommige Indiaensche Visschers/ en haer Canoas ofte schuytgiens/ ende waren van ghestaltenis als de voorgaende/ diese te voren aende noordtzyde ghesien hadden/ ende datse op gheen ander plaetsen vande zuydtzyde meer volck ghesien hebben.

Beschryvinge vande Straet Magallanes

8. myle inde Straet ghinde is hoogh al hoogh landt met snee bedeckt.

Ende vint dat de stroomen vande z. Zee naer de n. Zee loopé/ heeft de diepte van 9. eñ 10. vademen eñ te veel plaetsen aen de grondt/ de geberchten tot beneden toe staende vol gheboomten.

Sien op de zuyde Indiaensche Visschers inde Straet Visschen.

Comende duyten de Straet aen d'ander zyde uyt/ ('twelcke was den 6. September van't voorsepde jaer/) deden haeren cours drie daghen langh noordtwest aen/ ende cregen op den derden dagh eenen n.o. wint/ die hen met ghewelt w. z. w. waert aen dreef/ loopende al so 10. ofte 12. dagen met weynigh seylen op/ ende om dat de windt seer verbolghen begost op te steecken/ soo namense alle haer seylen in/ ende

Den 6. September comen door de straet.

ende saghen over staegh en dreden tot den laesten September toe/ (hebbende den 24. vande selfde maent haer jacht upt het ghesicht verlozen/ 'twelcke mocht wesen van 50. vaten groot/) als doen hysten zy weder haer seylen op/ om dat de windt wat ruymer was/ doende haren tours den tijdt van 7. dagen noordtoost aen, int eynde vande voorseyde 7. daghen creghen ghesicht van sommighe Eylanden/ alwaer zy naer toe liepē om te ankerē: maer 'tweer en gaf hen ghcen plaets/ alhier wesende liep de windt naer 't noordtwesten / waermede zy west z. w. aen liepen; Des anderen daeghs daer am verlozen een ander Schip van haer Compaengie upt het gesicht/ ('twelcke mocht wesen vande groote van 180. datē) want het onweer begonst dapper op te steeken/ in somma dat het Schip vanden Admirael alleē bleef. want het Schip van hem Nuno da Silva, was blyvē sitten inde Bay/ daer zy verwintert hadden eer zy door de Straet quamen / liepen aldus met het onweer tot op de hooghte van 57. graden / alwaer zy in een Haven van een Eylandt liepen / ende settent een Goetlingh schoot van het landt af/ op 20. vadem diepten/ anthielden hen alhier 3. ofte 4. daghen/ ende loopende de windt naer 't zuyden/ lichten haer anckers weer op/ doende haren cours noorden aen/ twee daghen lanckjan het eynde van dien creghen ghesicht van een cleyn ende leegh Eyland/ alhier wesende strekenhaer seylen, ende settent Boot upt/ eñ vinghen daer veel Voghelen ende Zee-wolven; Des anderen daeghs ghinghen weder 'tseyl/ doende haren tours n.n.o. ende n. aen/ tot by een ander Eylandt ghelegen vijf ofte ses mylen van het vaste landt af / te weten/ aende n. zyde vande Straet, daer by comende anckerdent ontrent een dierendeel myls daer vā af/ op de diepten van 12. vadem; Dit Eyland is cleyn ende dan een leegh landt/ ende is seer bewoont van Indianen/ zynde 'tlandt van dien altemael bebout/ zy settē 't Boot terstont upt/ alwaer de Capiteyn ofte Ademrael met noch elf Enghelschen in spronghen/ varende naer 't landt om versch water ende victualye te soecken, aen 't Eylandt camende/ so brachten hen d'Indianen in wisselinghe van ander dingen twee Spaensche Schapen/ ende een weynigh Mays ofte wortelen daerse henluyder Broot af maken/ ende om dat het laet was, keerden weer naer 't Schip toe / sonder dien dagh yet meer upt te rechten, Des anderen daeghs soo voer den voorseyden Capiteyn/ met die voorschreven elf persoonen ('twelcke Arkebusiers ende Boechschutten waren/) weder nae land toe/ ende setten daer twee van dien op 't lande/ met de vaten om versch water te halen / ende by de plaets daer zy het water souden halen / laghen een deel Indianen verborgen / welcke de voorseyde twee Enghelschen overvielen/ eñ vinghense/ dit die van 't Boot siende zijn huer te hulpe ghecomen: maer worden met steenen en pylen vande boghen soo wel ghegroet / dat zy meestendeel ofte altemael ghequetst en ghewont wordē/ zynde den selfden Capiteyn met een Pyl int aensicht / ende een ander Pyl int hooft gheraeckt/ so dat zy daer door gedwonghen waren wederom te rugghe te keerē/ sonder dat d'Enghelschen eenigh van d'Indianen ghequetst ofte gheraeckt hadden/ niet teghenstaende datse hen soo dicht aen het Boot quamen/ dat zy daer vier steenen upt namen; Dit aldus ghepasseert wesende/ ginghen naer

Verliesen haer jacht upt 'tghesicht.

Verliesen upt 'tgesicht noch een Schip van 180. vaten.

Vangen hier veele Vogelen eñ Zee-wolvē.

Comē hier aē een Eylandt andermael te lande/ om water wordē overvallen/ gewōt/ ende twee gevanghen.

datum van dien van hier af wederom 'tseyl/ doende haren cours langs de Custe heen/ met eenen zuyden windt/ seylende aldus 6. mylen weeghs/ tot voorby de Haven diemen noemt van Sant Iago, ofte sint Jacob/ alwaer zy een Haven namen / alhier comende vinghen een Indiaen / die in een Canoa ofte Schuytgien sagh en visten / ende brachten hem aen boort: maer lieten hem teghens den avont weder los en vry met zyn Canoa, naer dat zy hem een weynigh lywaet en sommighe Vleyschhouwers Messen/ en ander snuysterye ghegeven hadde, een weynigh daer naer is een ander Indiaen aen boort ghecomen/ ghenaemt Felippe, die Spaensch sprack/ den selfden gaf notitie aen den Capiteyn van d'Engelschen/ waer dat een Schip lagh/ (te weten/ inde Haven van Sant Iago, welcke zy 6. mylen te rugghe ghelaten hadde/) met dese tydinge eñ den Indiaen die de Guye ofte Leydts-man was/ zyn des anderen daeghs weder 'tseyl gegaen/ ende liepen naer de voorsz. Haven van Sant Iago toe, daer in comende hebbent voorseyde Schip ghenomen / in 't welcke vonden 1770. Bottygas ofte Spaensche poeten met Wyn/ ende ander dinghen; Dit ghedaen hebbende spronghen op t'landt / alwaer zy sommighe sacken met meel namen/ met alle het gene dat zy meer vonden, namen van ghelijcken die Ornamenten ende ander Kerck-goet/ met alle 'twelcke zy daer weer van daen scheyden/ nemende het voorseyde ghenomen Schip en twee persoonen (die zy daer in vonden/) met hen / liepen van dese Haven af / (welcke leydt op de hooghte van 32½. graden/) langhs de Custe heen/ tot op die hooghte van 31. eñ 30. graden/ welcke was de contreye daer zy malcanderen bestempt ofte verdacht haddē / om te vergaderen en den anderen te verwachten/ so zy door eenigh onweer ofte storm malcanderen quamen te verliesen / ende van een scheyden.

Een Indiaen die Spaensch sprack is haer aen boort ghecomē eñ haer de plaetse ghenoemt daer cē Schip lach/ in de Haven van S. Iago zyn daer naer toe geloopen ende 't Schip genomen/ vonden daer in 1770. Bottygas met Wyn eñ ander dingen/ eñ te lande comende vondē sommige sacken met meel/ oock 'tkercken Ornamenten/ eñ Kerck-goet nemende het schip met 2. persoonen die zy daer in vonden.

Comende op dertigh graden/ vonden daer een seer goede Haven alwaer zy in liepen/ ende anckerden op de diepten van ses vadem/ te weten/ een Roer schoot van 't lande af/ 'twelcke was recht tegens over een Revier/ alwaer zy ses pypen waters namen/ ende om die geē (die 't water souden halen/) te beschermen/ setten twaelf persoonen op 't landt/ aldus besigh wesende met het water te vullen / saghen een hoop Volcks op haer aen comen / waer van de helft Spaengiaerden waren/ mochten wesen ontrent 250. persoonen te Peert/ ende dan noch so veel te voet : maer so haest als zy sege-waer worden/ liepē terstont naer 't Boot toe/ ende verloren alleenlijckē eenen Engels-mā, Die selfden nacht ginghen zy met beyde de Schepen weder 'tseyl/ loopende langs de Custe heen/ tot op 10. mylen weechs voorder aē/ alwaer zy sommigh water namen : maer om datse sommigh Peerde-volck int oogh cregē/ soo scheyden zy daer upt sonder meer waters te nemen ; Van daer af vervolghden heuren wegh voortaen/ de Custe langhs tot 30. mylen weeghs/ alwaer zy een onbewoonde Haven namen / doch en quamen daer niet aen lande: want saghen alle daeghs volck / alhier armeerden ofte rusten zy een cleyn jacht op/ waer van zy 't hout al ghewrocht en gemaect met haer upt Enghelandt brachten ; 'tvoorseyde jacht ghemaeckt ende opghetust wesende hebbent int water ghestelt/ alwaer de Capiteyn met vyfthien persoonen in gegaen is/ met den

Comen in een Havē daer zy verliesen een Engels-man int vullen vā hare pypē met water.

Rusten hier een jacht toe/ daer zy 't hout upt Enghelandt mede gebracht haddē.

Keeren te rugghe en soecken de 2. Schepen van hare compaengie.

met den Hoogh-bootsman Jan de Grieck/ (welcke was den Schipper van't Schip dat zy ghenomen hadden inde Haven van Sant Iago, als voren/) met het welcke zy weder te rugghe ghekeert zijn / om te soecken de twee Schepen die van huer compaengie / met de storm ende 'tonweder versteken waren/ als voren gheroert is/ ende willende van ghelijcken op 't landt springhen om versch water te halen/en dorstent niet bestaen: want saghen daer volck/so dat zy ten lesten wederom keerden/ sonder eenige notitie van d'ander Schepen te hebbē, alhier wesende troeken alle 'tgeschut uyt het Schip/ en concerteerden en versaghen huer Schip, dit gedaen hebbende/ leyden zy een cleyn stuck gheschuts op de jacht/ waermede weder 'tseyl gingen/ verbolghende hueren wegh voortaen.

Derthien daghen ghezeylt hebbende / quamen op een Eylandt gheleghen ontrent een Bas schoot van't landt verscheyden/ alwaer zy't setten, alhier vonden zy vier Indiaensche visschers/in twee Canoas ofte Schuytgiens/ de welck huer seyden/ datter aen't vaste landt versch water was: maer verstaende dat het niet te veel/ en oock een half myl vande Custe af/ te landewaerts in was / en wilden daer gheen moeyten om doen / en zijn weder 'tseyl ghegaen/ latende de voorseyde Visschers met huere Canoas blyven / verbolghende hueren wegh ende cours de Custe langhs.

Doen een landtgang nemen een deel visch en sommighe Indianen van't land

Des anderen daeghs wat voorder af wesende/ creghen ghesicht van sommighe Indiaensche Visschers/ die op 't landt in haer huyskens waren, dit siende d'Engelsche Capiteyn is terstont inde jacht ghesprongen/en naer't land we gevaren/alwaer hy drie vande voorseyde Visschers aentaste/ nemende daer by de helft vande Visch / die op't landt al bereyt en ghepackt lagh om te vervoeren / met welcke Indianē ende buyt zy weder naer het Schip toe quamen. Des anderen daeghs daer aen volghende / soo saghen zy een Barcke die met Visch gheladen was / die de Spaengiaerden toe quam/ met vier Indianen die zy daer by gheset hadden, Dese Barcke met de Indianē ende Visch/namēse ende bondense aen't voorschip (van't genomē Spaensche Schip)vast/ ende sleeptense alsoo naer/ latende de voorseyde vier Indianen daer in blyven / de welcke des nachts de Barcke weder los bondē/ ende gingen heymelijcken door met Barcke en met Visch en al/sonder datse die oyt meer saghen.

Nemen een Barcke met Indianen en visch en sleyt die achter aen dā under nacht maeckten zy haer stillekēs los en salveerden haer.

Des anderē daeghs so sprongh den Capiteyn int jacht / om dat hy in een open ofte brueche van't landt sommighe huyskens sach staen/ alwaer hy naer toe voer / op't landt comende vont daer twee mans in/waer van hy den eenen ghevanghen nam / latende den anderen blyven/nemende daer en bovē noch drie duysent Pesos in Silver (zijnde elcke Peso de waerdye van een Reael van achten/) ende seven Indiaensche Schapen / Hoenderen/ende alle 'tghene datse meer vonden/ waermede zy weder daer van daen scheyden/verbolghende hueren wegh voortaen, twee daghen daer na quamen hy de Haven ghenaemt Azijcka, alwaerse twee Schepen vonden wesende 'teene gheladen met goederen ende coopmanschappen van Spaengien/uyt het welcke zy alleenlijck 200. Bottigas (ofte Spaensche potten) met Wyn namen/inde van't ander 37. Baras (dat zijn stucken van 10. 12. pont elcke Bar/) Silvers/ ende willende op't landt springhen/

Verovbe inde Havē Azycka 2. Schepen/ nemē daer uyt 200 Spaensche potten met Wyn/ en 37. stucken Silvers/ elck van 10. oft 12. pōnt.

(met twee Barcken die zy inde voorseyde Haven vonden) met ontrent 37. Roers in boechschutten / saghen op't landt een deel Peerdevolck aen comen / waermede zy huer voornemen achter lieten/ende namen alleenlijckē een Swaer diese inde Batcken vonden / daer zy weder met aen boort keerden.

Om dat het Schepen van met Spaengien waren/ steken daerom aen brant met goet met al/ het een schip/ d'ander nemen zy met haer.

Des anderen daeghs inden morgen stont/ so hebben zy't Schip met de coopmanschappen ende goederen van Spaengien indē brant ghesteken / ende namen 'tander met haer / en zijnder met door ghegaen/verbolghende hueren wech voortaen, de Capiteyn voer met het jacht langhs de Custe heen/ loopende d'ander Schepen anderhalf myl daer van af t'Zeewaert in / om te soecken een Schip daer zy notitie of hadden / aldus ghezeylt hebbende ontrent vijf en veertigh mylen weeghs / hebbent selfde Schip ghevonden/ 'twelcke in een Haven gheanckert lach/ die daer al twee uren van te voren gheadverteert waren van den Enghelschen Piraet ofte Zee-roover/ en hadden al achthondert Baras ofte stucken Silvers (die zijn majesteyt toe quamen/) daer uyt ghelicht en gebercht/van welck Silver d'Engelschen te voren gewaerschout waren: maer en dorsten daer niet aen landt comen/om dieswille datter veel Indiaensche boechschieters ende Spaengiaerden op stonden en wachtē/ vonden alleenlijcken int selfde Schip drie pypen waters / zy namen 't voorseyde schip met haer/ende comende tot ontrent een myl t'Zeewaert in/ settent alle zijn seylen op / en lietent also heen dryven/doende alsoo van ghelijcken met het Schip dat zy in Azijcka ghenomen hadde als oock dat ander van Sant Iago, die zy mede lieten dryven / verbolghende hueren wegh met huer Schip / ende het jacht alleenlijck.

Laten huer 2. Schepē die zy gheroost hadden dryven.

Comende op seven ofte acht mylen nae by de Haven van Callan de Lyma, creghen ghesicht van drie Schepen, ende varende een van dien aen boort/ namen daer drie mans uyt, en verbolchden alsoo hueren wegh naer Callan de Lyma toe, alwaer zy inliepen/ wesende ontrent twee uren inder nacht / seylden tusschen alle de Schepen (die daer laghen) in die seventhien int ghetal waren onder de Schepen comende vraechden terstondt naer't Schip dat het Silver gheladen hadde: maer als zy voor antwoort creghen dat het Silver op't landt was/so hebben zy huer de Cabels aen stucken ghehouwen / ende de twee grootste Schepen de masten af/waermede zyse lieten blyven, op deser stont so arriveerden daer een Schip van Panama, gheladen met waren ende goederen van Spaengien/ 'twelcke quam te settē dicht by den Enghels-man, dit was terwylen dat d'Engels Capiteyn in d'ander Schepen Silver socht, So haest alst voorseyde Schip van Panama geanckert was/ quam daer eē Boot van't landt om dat te visiteren: maer om dat het inder nacht was/ lietent achter blyven/ en steldent uyt tot des morghens toe/ en comende by't Enghels Schip / vraeghden zy wat Schip dat het was / waer op een vande ghenomen Spaengiaerdē (door bevel van d'Engelsche Capiteyn/) antwoordē/dat het Schip eenen Michael Angelo toebehoorden/ dat van Chyle quam/ ('twelcke eenen bekenden naem ende Schip was,) dit hoorēde die van't Boot sonden een man naer boven toe / den welcken int opclimmen tegens een stuck geschuts aenliep/ waer door hy verschrict worde 'en is

Varen inde Haven van Callan de Lyma nemen 3. mans uyt een Schip / socht er Schip met Silver dan wart al te lande.

haestich

Een Schip vā Panama hout hare Cabels af van vreesen genomen te worden/ loopen Zeewaert in/ worden vervolcht en van de Engelschen ghenomen.

haestigh weder in't Boot ghekeert/ (om dieswille dat die Schepen die aldaer laghen/ ende in die contreye varen/ gants gheen gheschut en plaghen te voeren,) Hiermede zijn zy met verbaesschept daer weder van af ghesteecken; dit hoorende die van't Schip van Panama, (dat eerst in gecomen was/) vermoedende dat het eenighe Zee-rooder moste wesen/ hebben haer Cabels aen stucken ghehouwen/ en zijn t'Zeewaert in gheloopen, d'Enghelschen dit siende/ smeten terstondt een deel Volcks in het jacht/ en hebbense naer ghezaeght, daer by comende/ hebben 't Schip opgheeyst/ huer bevelende te strycken/ het welcke die van't Schip niet doen wilden/ ende schoten met een Roer een van d'Engelschen doot/ waermede d'Enghelschen weder te rugghe keerden naer haer Schip toe/ ende zijn terstondt t'seyl ghegaen/ in't vervolgh van't voorseyde Schip/ dat zy niet langh daer naer onder haelden/ die van't Schip dit siende worpen het Boot uyt/ ende spronghen daer in ende voeren naer het landt toe/ verlatende 't Schip met alle dat daer in was/ het welcke d'Enghelschen terstondt genomen hebben/ en met hoer ghevoert/ vervolghende haren wegh voortaen.

Wat Schepen veroorsaken datse 't Schip van Panama laten dryven.

Beschryvinge hoe datse voor der ghedaen hebben.

Des anderen daeghs des morghens/ saghen een Boot comen ghesejlt/ waer door zy terstondt vermoedden/ dat het een verspieder was; een weyningh tyts daer naer/ sagen twee groote seylende Schepen op haer aen comen/ doen vermoeyden d'Enghelschen dat zy huer quamen naer jagen/ dit siende hebbent Schip van Panama laten dryven/ daer in latende Jan de Griecke/ met die twee Mans diese genomen hadden/ op den dagh datse in Callao de Lyma quamen/ als ghesejdt is, hysten terstondt alle de seylen diese hadden op/ en ghinghen door/ sonder dat zy de voorseyde Schepen oyt meer saghen: want die terstondt draghende hielden naer het Schip van Panama toe/ datse hadden laten dryven; Van daer af liepense weder langhs de Custe heen/ vervolghende hueren wech voortaen; sommighe dagen geseylt hebbende/ gemoetten een Fregatte die naer Lyma toe wilden/ was geladen met goederen ende waren van't landt/ waer uyt d'Enghelschen een Silveren Lamper ende Fonteyn namen/ ende vraechden den Stuerman ('twelcke een Spaengiaert was/) oft zy een Schip gemoet hadden dat voor uyt was/ daer zy notitie van hadden dat het Silver geladen hadde/ waer op den Stuer-man neen seyden/ ende een ander seyden jae/ en dat het ontrent drie daghen verleden was; Dese Fregatte en quam niet aen't Schip/ dan by het jacht daer d'Enghels Capiteyn selfs in was; want het jacht liep altoos dicht langhs de Custe heen/ ende het Schip by d'ander half myl daer van af/ waer mede zy de Fregatte weder lieten varen/ vervolgende hueren wech voortaen.

Waer dat zy een Fregatte ghemoeten/ en wat zy daer uyt namen.

Wanneer dat zy inde Haven van Payta' quamen/ ende verhael watse bedreven hebben.

Twee dagen daer naer quamen by een Haven/ genaemt Payta, alwaerse vonden een geladen Schip/ met goederen van Spaengien/ 'twelcke 'tjacht aen boort clampte/ ende creghent sonder eenighe resistentien in: want soo haest als 'tvolck van't Schip/ ghesicht ende kennisse van d'Enghelschen hadden/ zyn daer terstont mettet Boot uyt gevlucht naer landt toe/ ende twee van dien spronghen inde Zee/ blyvende alleenlycken in't Schip de Schipper/ Stuer man/ met sommige Swarten, vā welck Schip namen d'Engelschen de Piloot/ als oock 't Broot/ Hoenderen/ en een Verckē/ en gingen daer met t'seyl, Comende ontrēt 2. Roer-schoten verde lietent weder varen/ sonder daer yet anders uyt te nemen/ en vraechden naer't boven gementioneerde Schip dat zy sochten/ waer op zy hen informatie gaven/ dat het 2. dagen verleden uyt die selfde plaets gescheyden was/ waermede hueren wech vervolchden/ en al eer't nacht worden ghemoeten een Schip van Panama, 'twelcke zy terstont overvielen/ al hoe wel datser anders niet uyt en begheerden dan een Swart/ waermede zyt weder lieten blyven/ doende hueren cours voortaen.

Beschryvinghe watse uyt een Spaensch schip in Payta' ghenomen hebben.

Watse uyt een Schip vā Panama begeert hebben.

Des anderen daechs 'twelcke was dē eersten February/ gemoetē noch een ander schip dat naer Panama toe liep/ hebbende Visch en ander victualye gheladen/ met noch 40. Barren Silvers/ ende sommigh Gout; maer en weet niet hoe veel dat het mochte wesen/ het welcke zy altesamen namen/ en de Passagiers enet twee Dominickaner Monicken/ dieder niet en quamen sonden zy met een Barcke aē landt; des anderen daechs hinghen daer een (van die int Schip quamen/) op/ om oorsake dat hy niet en hadde willē bekennen dat hy 24 platē Gouts hadde/ diese daer na by hē vonden; dit gedaen hebbēde lieten 't Schip weder dryven/ vervolgende hueren wech voortaen.

Beschryvinge van een Schip datse den eersten Februarius ontmoeten.

Desgelycks watse daer in vondē en hoe zy met 't volck leefden.

Den eerstē Martius tegens den middach/ cregen in't ghesicht 't Schip dat het Silver in hadde/ wesende ontrent 4. mylen t'Zeewaert in/ en om dat het Engels Schip wat voorlastich ginck/ waer door het niet ghenoech naer haren sin en seylden/ so namen zy een deel Botigas ofte vande Spaensche Olye potten/ en hingense vol waters met coorden achter aent Schip/ om te beter te seylē, en 't voorsz. Schip (dat naer Panama wilden/) hielt het draghen naer den Enghels-man toe/ om te weten wat het voor een Schip was: want meenden dat het een vande Schepen was/ die langhs die Custe en contreye varē/ en over en weer trafficqueren, daer dicht by comende/ heeft hem dē Engels-man bevolen te strycken/ ende alsoot den anderē niet doen en wildē/ heeft hem met een Lepel-stuck de Besaens mast ten eersten aen stucken ghesc hoten/ en den Schipper met een Pyl van een boogh gewont hebbēde/ hebbent Schip terstont opghegeven/ 'twelcke zy in namen/ en zynder met t'Zeewaert in ghesejlt/ te weten/ allen dien nacht en des anderē daechs en nacht daer aen valghende/ seylende al watse mochten. Den derden dach wesende uyt het gesicht van't land/ begonsten 't Schip te plunderen en te roven/ ende 'tgoet daer uyt in haer schip over te nemen/ 'twelcke was 13. hondert Barren ofte stucken Silvers. Item 14. kisten ofte kasten met Realen van achten en Gout/ hoe wel dat hy niet en weet die quantiteyt en somme van dien/ dan alleenlyckē dat hē de Passagiers seyden dattet seer veel was; seyden oock dat vande voorsz. somme 3. hondert Barren Silvers zyn mayesteyt toe quamen/ zynde de reste van andere perticuliere Coopluyden; Dit ghedaen wesende lietent Schip met het Volck die daer in ghecomen waren weder varen/ ende setten daer van gelycken de drie Piloten in/ die met huer quamen/ in voeghen dat zy alhier alleenlycken bleven/ met het Volck die zy op de reyse met hen ghebracht hadden/ dit was den 6. Martius, Van hier af namen haren cours naer't landt van Nicaraga toe.

Op wat tydē datse 't Schip met Silver in het ooch cregē.

Verhael wat zy met het Schip dat naer Panama wilde te wech gebracht hebben/ en hoe zy 'tselve in cregen.

Wanneer dat zy 't voorsz. Schip begonnen te beroven.

Beschryvinghe wat zy uyt het Schip ghenomen hebben.

Op wat dagh datse t'landt van Nicaraga ontdeckten. Gedaente van't selve en waer datse haer setten.

Den derthienden Martius een dagh enen ofte meer / zynde tsen morghen stont ontdeckten het landt / het welcke niet te hoogh en was / hadde een cleyn Eylandt / twee mylen van het landt verscheyden / zy setten in een Bay die zy in het landt vonden / op de diepten van dry vadem / te weten / dicht by het landt; bleven alhier stil ligghen tot den 20. toe / op welcken dach een Fregatte dicht voorby't Eylandt heen liep / alwaert jacht nae toe liep / diese nam ende brachtense aen't Enghels Schip; welcke Fregatte gheladen was met Salcaperilla ofte Pock-cruyt / ende Bottigas ofte potten met Botter en Hueních / ende ander dingen, d'Enghels Capiteyn gingh daer in / ende dede de Salcaperilla op't landt worpen / latende de reste inde Fregatte blyven, deden alle 'tgheschut uyt zyn Schip nemen, ende settent inde Fregatte, om het Schip over te halen en te versien / waermede zy besich waren tot den 23. ofte 24. Martius. 't Schip versien wesende, endt hen ghepro vedeert hebbende van barn-hout en versch water / zyn haren wegh vervolcht langhes de Custe heen / doende haren cours west aen / ende name met haer die voorschreven Fregatte met volck met al, Twee daghen ghesylt hebbende / namen 'tvolck uyt de Fregatte, ende passeerdense int jacht / ende onder ander ware daer twee Bootsghesellen ofte Zee-luyden die naer Panama meynden te seylen / oen van daer naer China te varen / vande welcke zy een namen / met de Brieven ende Caerten diese met hadden / onder welcke waren de Missiven ofte Sendt-brieven van zyn Majesteyt / voor den Govermeer van China, als oock die Zee ende Pas-caerten daer zy de vaert met souden beghinnen, ende haer naer reguleren.

Beschryvinge vande Fregatte die zy namē dē 20. Martij.

Desgelijcks waer mede 't Schip geladen was.

Verhael van twee Bootsgesellen uyt de Fregatte / &c.

Seylende aldus hueren wech voortaen tot den 6. Aprilis teghens den avondt / quamen uyt de Mars een Schip t'ontdecken / 'twelcke dede zynen cours twee mylen van't landt af / ende al eert des anderen daeghs beghonst te daghen / soo waren zy daer dicht by / so dat zyt onversiens over vielē / terwyle 't meestendeel van het ander volck sliep / en dedense terstondt aleesamen in huer Schip over gaen / onder welcke was eenen Don Francisco Caratte; Dit ghedaen hebbende vervolchden hueren wegh (met het voorseyde ghenomen Schip /) voortaen / uyt het welcke zy etlycke Packen ende andere waren namen: moet en weet niet hoe veel dat het mochte bedraghen / ofte in alles wel was / namen daer van ghelycken een Swartinne uyt, Drie daghen daer naer lieten zy het selfde Schip met volck met al weder varen; setten daer van ghelyckem in de Bootsghesellen vande voyagie van China, dien zy inde Fregatte ghenomen hadden / behoudende alleenlycken een Bootsghselle / om haer te wysen waer datse versch water souden moghen crygen / waer toe zy de leeghe pypen en vaten met namen om't water in te doen / hiermede liepen zy hueren wegh voortaen / tot de Haven van Guatulco toe / al waer zy in liepen / wesende des Maendaeghs den 13. Aprilis / ende setten daer binnen in / alhier bleven zy tot den 26. Aprilis toe / ende zynde ontrent drie ofte vier uren inder nacht / zynse weder te seyl ghegaen / neemende haren cours west waert aen / ende een ure ofte twee te voeren hebben zy hem Nuno da Silva deslyder ghelaten / ende setten hem in een ander Schip dat daer in Guatulco lagh, Van hier

Beschryvinge van eē Schip datse den 6. Aprilis ontmoeten / ende watse met het selve uytghericht hebben.

Wanneer dat zy 't genomen Schip weer lieten varen.

Op wat dagh datse inde Haven van Guatulco quamē / eñ hoe langh datse daer bleven.

Wanneer dat zy Nuno da Silva verlatē hebben.

af voortaen zyn de voorseyde Enghelschen / de reste vande reyse ghepasseert / naer de Eylanden van Malucos heen / ende van daer af voorby de Cabo de bona Esperança, ende also naer Enghelandt toe / ghelyck als sulcks ghenoech notorie ende oirconte is / en dit is alleenlyck het inhoudt vande voyagie van den tydt / datter den voorseyden Piloot Nuno da Silva by gheweest heeft.

Wat wech de Enghelschen na Engelandt ghenomen hebben.

Hier naer volcht een Coppye van eenen brief gheschreven voor den Capiteyn Fransoys Draeck Enghels-man / wesende inde Zuyder Zee van nieu Spaengien / in zyn Schip ghenaemt / het vergulde Hert / (met het Schip van Sint Ian de Anton, het welcke hy beroofte hadde /) aen zyn Mede-ghenoten die van d'ander Schepen van zyn ghesèlschap / daer hy met het onweer van versteken is gheweest / als voren ghesepdt is.

Beschryvinge van een brief van Singuer Draeck aen zyn verloren gheselschap.

Singuer Wouter, soo het God ghehenghde dat ghy quaemt te ghemoeten / met dit Schip van Sint Ian de Anton, soo bidde ick u dat wel te tracteren / achter volghende het woort dat ick haer gheghevven hebbe, ende soo u yet ghebreeckt ende noodich waer / van het ghene dat dit Schip Sint Ian de Anton heeft / soo wilt V. L. het selfde dubbelt betalen als het ghene dat wy brenghen / ende sult bevelen dat niemant van u Soldaten haer eenigh quaet ofte molestye aen doet / ende het ghene dat onder ons ghesloten is gheweest / om weder naer ons landt te keeren / sullen wy met Gods hulpe volbrenghen / al hoewel dat ick daer seer aen twyfel dat u desen sal behandighen / niet teghenstaende blyve gelyck als noch / den Heere altoos biddende / (die ons / u / ende myn / ende alle de werelt verlost heeft /) ons te willen bewaren / wiens ick alleen ghevve de prys ende eere / etc. Het ghene ick alhier schryve en is niet alleenlycken voor Singuer Wouter: maer oock voor Singuer Thomas, Singuer Charles, Singuer Caube, ende Singuer Antonio, ende alle d'ander goede Vrinden, Alle de welcke ick bevele den genen die ons met zyn bloet gecocht heeft / ende hoope op God dat hy ons niet meer moeyten sal gheven / ende dat hy ons sal helpen in onse tribulatie / ende bidde u lieden door't lyden van Jesus Christus / dat soo het God belieft u eenighe tribulatie over te senden / dat ghy niet en wilt wanhoopen vande groote bermhertigheydt Godts: want die sal u gantschelycken verschynen / den welcken de selfde ophout ende weder met het leven gunt / waermede hy ons groote vrientschappe sal doen / ende ons zyn bermhertigheydt bewysen / den welcken alleē zy prys / eere / cracht, ende heerlyckheyde inder eeuwigheyt / Amen. By mynen bedruckten Oversten / die het hert seer mistroostigh is / Fransoys Draecke / etc.

Naem al wie de brief ghe schreven is.

Vermaninge 't Schip van Anton niet te beschadighen ofte berooven.

Vermaninge tot standvastigheyt eñ volherdinge van de reys.

Vermaninghe tot den Leser.

AL ist schoon dat ick in het eerste alleenlijcken ghe proponeert ende voor ghenomen hadde, mentie te maecken vande voyagiens, ofte vaerden, Coursen, ende streckinghe vande Orientaelsche Custen, Eylanden, ende alle die contreyen, met etlijcke andere Navigatien van de by ligghende quartieren, ende gheleghentheydt van dien, als wy hier voren van alles aenghewesen hebben, op het alder correckste, als ick sulcks hebbe

connen

connen becomen, niet teghenstaende overmits dat ick onder andere myne memorialen eñ pampieren gevonden hebbe, de Navigatie van alle de Havens, Revieren, ende hoecken vande custe vã Brasilien, eñ vaert vande Portugesen aldaer; Als oock mede alle de coursen, streckinge, eñ gelegentheyt vande Antillas, ofte voor Eylanden van nieu Spaengien, mitsgaders van alle de Canalen daer tusschen door heen, eñ de Havens, soo vande voorsz. Eylanden als van't vaste land van't voorseyde nieu Spaengien; Van ghelijcken van d'ander zyde vande custe van Angola ofte Æthiopien, &c. en hebbe niet cunnen nae laten die hier achteñ by te voeghen, hoewel dat het seer verscheyden ende different is, vande Orientaelsche contreyẽ, niet te min, om datet oock voor onse Natie een vreemdicheyt is, ende wordt van de selfde Portugesen ende Spaengiaerden bevaren, van wiens voyagiens ende Navigatiẽ wy in dese deschriptien alleenlijcken zijn verhalende, soo en salt daer in de materie niet te buyten gaen: maer eer seer voechlicken daer by behooren, ende hoope niet min aenghenaem, als gheriffelijck sal wesen, dewyle men als nu dese voorseyde Navigatien oock onder onse Natie begint te courseren, verhoopende 'tselfde een beghinsel te wesen vã meerder ende tot verder versoeckinghe, tot prijs, eere, ende glorie des Heylighen Evangeliums, ende des Godtlijcke Majesteyts, met welvaert ende segheninghe deser onser Nederlanden, &c.

Dat 56. Capittel.

Inden eersten, die Deroute ofte Navigatie vanden hoeck van Cabo Verde af, naer Brasilien toe, met alle de rechte coursen ende kennisse vande custe ende Havens van Brasilien, tot die Revier ghenaempt Rio de la Plata toe, met alle de ghelegentheyt van dien.

Cours vande verde tot op 5. of 6. graden.

Seylende van Cabo Verde (dat is: den groenen hoeck) af/ naer Brasilien toe/ so salmen zuydt zuydtoost/ zuydoost/ ende zuydtoost ten zuyden aen seylen/ ende comende op 5. ofte 6. graden/ (ofte 'tzy waer dat het soude moghen wesen/) daer u de donderen ende vlagen aen comen/ so sult ghyse vande zyde dant zuyden nemen/ ende dennueren al wat ghy muecht. Sult ghe advertéert wesen/ dat soo haest als u de generale winden aen comen/ (wesende van tijten zuydoosten/) so sult ghy op den boech dan't zuydtwesten/ ende west zuydtwest aenloopen/ ende so de wint waer van't zuydẽ nae't zuydwestẽ/ sult over den boech dan het zuydtoost loopen: maer niet te veel: want en doet u gants gheen profijt/ in voeghen dat hoe ghy daer meer op loopt/ hoe ghy meer verliest/ doet altoos u uyterste neerstichheyt om u onder de custe van Guynea niet te steken/ te weten/ boven de 60. ofte 70. mylen vande droochten/ ghenaemt Os Baixos de Sant Anna, De wint sal u wel ruymen/ in sulcker voeghen dat ghy genoech sult enoghen seylen/ op den boech naer Brasilien toe.

Beschryvinge eñ benaminghe vande generale windẽ.

Waerschouwinge om onder de Cust vã Guynea niet te vervallen.

Sult weten dat soo men op dese Coursen (naer Pernanbuque toe) seylt/ (wesende van October voortaen/) en datmen quaem te loefwaert van't Eyland vã Fernan de Noronha;

Cours ofmen te loefwaert van't Eyland Fernan de Noronha quã

Comende tot op 8. ofte $8\frac{1}{2}$. graden/ salmen west aen naer't landt toe loopen/ ende soo ghy landt quaemt te sien op 8. graden/ sullen wit-te Duynen wesen/ soo weet dat ghy aen de noordtzyde zyt/ sult alsdan naer't zuyden toe loopen/ dit is te verstaen van October voortaen: want alsdan soo regneren die noordtooste ende oost noordtooste winden/ ende so ghy u dont op de hoochte als voden/ sult de voorseyde Duynen sien/ eñ soo wanneer ghy comt te sien het eynde van dien/ (te weten/) aen de zuydtzyde/ sonder dan daer voortaen eenighe eneer te sien/ so weet dat ghy zyt by Capiguaramitini, Van daer af tot Pernanbuque toe/ heeftmen vyf ofte ses eylen.

Gedaete vant landt op 8. graden.

Wanneer dat men is by Capiguaramitini.

Oock so is te weten/ dat somen waer op $8\frac{1}{2}$. graden/ soo salmen altemael een vlack landt sien/ tot op 10. eñ 12. vadem diepten/ eñ 't land aendẽ oever dander Zee sal effen en slecht wesen/ 'twelcke ghenaemt wort Capitagua, als ghy met dit landt oost ende west over een zyt/ wesende inde contreye daer ick gheseyt hebbe/ op de 12. vadem diepten/ (zijnde inden tydt van October af naer Februarys toe) soo en dorst nieuwers af dreesen/ ende hebt achtinge van zuydtwaerts aen te sien: want ghy sult den hoeck Cabo de Sant Augustijn ghewaer warden/ ende naer't noorden toe/ sult ghy een ander punt lãds sien/ welcke enen hiet A punta d'Olijnda, alwaer die stede ofte 'tvleck van Olijnda gheleghen is/ ende de Custe van de selfde hoeck noordwaerts aen/ looptmen zuyden ende noorden langhs.

Gedaete vant landt alsmen op 8. een half graden is. Mitsgaders diepten ende naem van't selve.

Waerschouwinghe voor de Cabo de S. Augustijn.

Desghelijcks voor a punta d'Olynda.

Soo ghy waert nost ende west enet de Cabo van Sant Augustijn, soo sult ghy comen te sien te landewaerts in een geberchte/ welcke enaeckt het fatsoen (inde verthooninghe/) ghelijck als een Caneels rugghe/ hebbende aende zuydzyde drie huevelen langhs de Zeecant heen/ ende de Custe sal heen noordtoost ende zuydtwest heen strecken.

Gedaete vant landt alsmen n. ende w. met Cabo de S. Augustijn is.

Van desen hoeck van Sant Augustijn af/ tot de Stede van Olinda toe/ zijn 12. eylen n. aen; Desen hoeck is gheleghen op $8\frac{1}{3}$. graden, ende Olinda leyt op $8\frac{2}{3}$. graden, eñ Pernanbuco op 8. graden, De boven gheroerde Navigatie is te verstaen alsmen in October ende Navember van Lisbonen schept.

Hooghte van Cabo de Sant Augustijn/ Olinda/ ende Pernambuco.

Seylende uyt Lisbonen in Februarijs ofte Martius/ soo sult ghy het landt gaen soecken op 9. graden: want vande Meert voortaen so regneren de zuydtooste/ ende zuydt zuydtooste winden/ ende soo ghy u by ghedaste vont by't landt/ op de voorseyde hoochten/ so dorst niet vreesen/ ende sult uwen cours doen op 17. eñ 18. vadem diepten: want isser over al schoon ende suyver/ en hebt daer anders niet van de Riffen/ (gheleghen dicht by't landt/) daer enen 'twater op siet breken/ ende loopende noorden aen/ soo weet dat wanneer ghy soenmighe Duynen langhs de Zee-strant heen siet/ so en twyfelt niet noorden aen te loopen/ waer mede den hoeck van Sant Augustijn sult comen te sien, Desen hoeck is aende Zee-rant vã een steyl afgebickt landt/ makende inde verthooninge 'tfatsoen van een Walvisch enagl/ hebbende boven op een ronden bergh met gebooñten omringt/ ende comende op de voorsz. diepten dicht by't land/ sult daer een cleyn Eyland sien ligghen/ 'twelcke ghenaemt wort Ilha de Sant Alexus, Van dit Eyland af tot de Cabo de Sant Augustijn, heeftmen 5. ofte 6. mylen weeghs/ ende is gheleghen op de hoochte van $8\frac{1}{2}$. graden.

Op wat hooghde dat men landt soecke sal/ alsmen in Februario van Lisbon seylt.

Met wat cours men de C. de Sant Augustijn aen loopen sal.

Gedaente vanden hoeck van S. Augustijn.

Hooghte van Cabo de Sant Augustijn.

Dat 57. Capittel.

De Navigatie ende Coursen naer de Haven ofte Bay ghenaemt A Bahya de Todos os Santos, ofte van Alder-heyligen, gelegen aende voorsz. Custe van Brasilien.

SO ghy begheert te seylen na de Bahya de todos os Santos, (dat is: de Bay van Alder-heyligen/) so wilt u houdē aende Navigatie hier vorē verclaert/ nemende op die manier de getyden van't jaer waer/ te weten/ vāde maent Martius voortaē/ als oock vā October af/ gelijc als gesept is.

Hooghte van Bahya de todos os Santos.

Dese Bay van Alder-heyligen/ is gelegen op de hooghte van 13. graden/ eñ wesende vā October voortaen/ so sult ghy't landt comen aen soecken vande 12. tot 12½. graden/ eñ comende int ghesicht van't landt/ ('twelcke sal wesen van witte sandt stranden/ die hen int schynsel verthoonen ghelijck als bleyckerpen van Linnewaet/) so sult ghy uwē cours langhes de Custe heen doen/ z. waerts aen/ tot so langhe dat ghy de voorsz. stranden ten eynde zijt/ alwaer ghy een Eylandeken sult sien (gelegen aende n. zyde inde mont vande Bay ofte Haven/) ghenaemt Tapoan; Van hier af so loopt men de Custe w. ende w. ten z. aen.

Op wat hoochte men landt soecken sal.

Gedaente vāde selve landt.

Plaets van't Eylandt Tapoan.

Comende naer dese Bay toe/ inden tijt van Martius voortaen/ so en wilt boven de 13½. graden naer't z. niet passerē/ ende so wanneer ghy comt int ghesicht vant landt/ soo't niet en waren de voorsz. witte sandt stranden/ so sult ghy u best doen om n. aen te loopen/ ende als ghy de sandt stranden vande 12½. graden int ghesicht hebt/ soo sult ghy comen te sien eenen bergh/ staende langhs den oever vande Zee/ eñ soo't gebuerde dat ghy u so dicht by't landt vont/ dat ghy geen middel hebt daer van af te raken/ so sult ghy't landt te degen verkennen: want sult comen te sien aende Zee-cant een ronden huevel/ (diemē heet O Morro de San Paulo,) van welcken huevel af tot de Bay toe zijn 12. mylen, langhs dese huevel heen/ te weten/ aende n. w. zyde/ heeftmen een seer groote Revier/ genaemt Tinhare, welcke seer goet is om in te loopen/ noodich wesende/ heeft 6. 7. vadem diepte. Advertere u/ dat soo wanneer ghy zijt op de voorsz. hooghte van 13½. graden/ so en wilt u niet naer't landt toe begeven: want heeft eenen Inwijck die seer quaet is.

Wat land datmē int gesicht crijcht alsmen n. aen loopt.

Gelegentheyt van o Morro de S. Paulo.

Gelegentheyt vāde groote Revier Tinhare. Waerschouwinge voor eē Inwijck op 13 eē tweedēdeel graden hooch.

So ghy begheert te seylen vande Bay van Alder-heyligen af/ naer Pernanbuco, ofte na Portugael toe/ so sult ghy uwen cours o. aen doen/ ende soo u de wint plaets gheeft o. ende o. ten n. tot 30. ofte 40. mylen t'Zeewaert in/ ende en sult het lande van Pernanbuco niet aen soecken/ vande 10. tot de 9. graden toe: want so ghy verbielt op de 11. gradē/ so sout ghy comen inden Inwijck ghenaemt/ A Enseada de vaza Barrijs, (dat is: den Inwijck vande vaten uyt te storten,) Van gelijcken so wanneer ghy van Portugael af comt/ crijgēde ghesicht van landt op de 11. graden/ so en loopt daer niet nae toe/ om uwē wegh te vervoorderen: maer doet eer uwen cours zuyden aen. daer van af.

Cours vande Bay van Alderheyligē na Pernanbuco.

Op wat hoochte datmen inde Inwijck Enseada de vaza Barrys passeren mach.

Men heeft van dese Bay van Alder-heyligēn tot Pernanbuco 100. mylen / ende enen loopt de Custe noordtoost eñ zuydtwest, Van daer af tot de Revier / ghenaemt Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekēs/ loopt-men de Custe zuydtwest ende noordoost/ ende zuydtwest ten westen / ende noordtoost ten oosten.

Cours ende streckinge vādē Inwijck A Enseada de vaza Barrys/ tot Rio dos Ilhas.

Dat 58. Capittel.

De Navigatie om te seylen naer de Revier, Rio dos Ilhas, (dat is: de Revier van de Eylandekens,) gheleghen aen de selfde Custe van Brasilien.

Op wat hoochte Rio dos Ilhas leydt.

SO ghy begheert te seylen naer de Revier van d'Eylandekens/ (soo weet dat d'Eylandekens gheleghen zijn op de hooghte van 14⅔. graden/) doende uwen cours om die te soecken / te weten/ van Martius voortaen / so sult ghy loopen op de hooghte van 15½. graden/ eñ al ist schoon dat ghy comt op de 15⅔. graden/ en is niet aen gheleghen, Comende op dese hooghte int ghesicht van't landt/ so sult ghy comen te sien sommighe hooghe geberchten/ welcke zijn de geberchten diemen heet As Serras dos Aymores, als ghy dese geberchtē int gesicht hebt/ so sult ghy langhs de Custe heen comen n. waerts aen/ sonder eenighe vrees te hebben; want men en heeft daer naer't n. toe gants geen ondiepten; So haest als ghy d'Eylandekens int gesicht crijght: (want daer anders gheen en zijn/) soo sult ghy op dese Custe comen te sien een ronde bergh/ staende langhs de Zee-strant heē, aende n. zyde van desen bergh / so looptmē de Revier innewaerts aē, So ghy u alhier vont by gevalle / indē tijt dat ghy daer niet en moocht in comen/ soo neemt uwen cours t'Zeewaert van d'Eylanden af/ u daer van wachtende/ eñ moocht het aldaer by d'Eylanden wel setten, So ghy in dese contreye quaemt inde tijt van de n. o. winden/ so sult ghy't landt aen soeckē op de 14. graden/ eñ so ghy quaemt te sien een black landt/ so weet dat het is 't landt/ genaēt Camamue, langhs 'twelcke ghy sult hēt loopen naer't z. toe/ eñ comende daer u het blacke landt volleyndicht/ so sult ghy een hoogh land vinden/ te wetē/ langhs de Zee-cant heen/ gelijck alst ander bovē verhaelt; dit is altemael te verstaē langs dē oever vāde Zee-cant heē.

Op wat hoochte dat As Serras dos Aymores ligghen.

Hoe hem de Eylandekens verthoonen alsmense eerst int ghesicht crijght.

Op wat hoochte datmen lāde soecken sal inde tijt vande n. o. winden.

Gedaente vāt landt Camamue.

Sult wetē dat inde contreye daer dit voorseyde land hoogh begint te zijn/ is gelegen een cleyne Revier/ Rio das Contas genaemt (dat is: de Revier van't Vystich ofte Pater-noster geseyt:) maer en is niet goet om in te loopen/ heeft een witte Rootse tot eē kennisse, Vā hier af tot d'Eylandekens toe/ heeftmen 9. mylen z. waerts aen, Comende tot daer u dit voorsz. hooge landt volleyndicht/ so sult ghy daer een groote Inwijck vinden/ eñ siende naer't w. z. w. sult ghy noch een ander hoogh landt comē te sien, Aenden voet van dit hoogh landt/ (het welcke is bynaest te middewegē van desen inwijck/) sult ghy sommighe witte huysen sien/ 'twelcke zijn de Ingenien ofte Suycker-ketē/ daerinnen de Suycker toe maect en bereyt, alhier wesende sult d'Eylandekens terstont comen te sien/ etc.

Gelegentheyt van Rio das Contas.

Streckinghe van Rio das Contas tot Rio das Ilhas.

Plaets eñ gelegentheyt vā sommighe Suycker-ketenen.

Dat 59. Capittel.

Om te seylen naer de Haven Porto Seguro, dat is: de seeckere Haven, ghelegen aende selfde Custe van Brasilien.

SO ghy begheert te seylen naer de Haven van Porto Seguro, inden tijt van de z. o. winden/ ('twelcke is vā Martius voortaē/) so en sult ghy niet hooger loopen als op de 16⅔. graden: want heeft daer een Rutsige drooghte/ (genaēt Os Baixos dos Abrolhos,) die seer periculeus zijn/ welcke seer verde t'Zeewaert in stekē. Sult geadverteert wesen/ dat als ghy cōt op de cours vā o. en west/

Waerschauwinghe voor Os Baixos dos Abrolhos

en west/niet anachtsaem te wesen dickwils het loot uyt te worpen/ ende comende by't landt/ ende dat ghy quaemt te sien eenen hooghen lanckwerpenden bergh/gelijck als eenen spitsighen top/ (welcke ghenoemt wordt Monte Pasqual,) soo sult ghy van daer af noordē aen loopen/ ende soo wanneer u den selfden bergh int z. w. blijft/so mocht ghy't naer 't land toe houden / doch altoos met goet opsicht.

Plaets van t Monte Pasqual.

Adverte re u dat wanneer ghy't landt siet/ ende comt te sien eenen rooden huevel / so sult ghy in't zuyden van die selfde huevel of / een bergh met een groote strant sien/aende noordzyde van dien is ghelegen de Haven van Porto Seguro, en loopende langhs de Custe heen/ soo heeftmen boven om hoogh de Stede van Porto Seguro ligghen; dese hooghte is van een witte Steen-rootse, aende noordzyde van dese Steē-rootse heeft het een groote Valeye; Comende oost ende west met dese Steē-rootse over een / soo sult ghy int noorden 'twater sien breecken / 'twelcke is op een drooghte die twee mylen t'Zeewaert in steeckt / aende zuydt zyde van dien/soo isienen recht teghens over de Stede van Porto Seguro.

Gelegentheyt van Porto Seguro.

Plaets van een drooghte ontrent Porto Seguro.

Soo ghy dese reyse quaemt te doen inden tijt vande noordtooste winden / ende quaemt op de 15½. graden/ sonder eenighe ghebergh- ten te sien/soo en wilt niet laten langhs de custe heen te comen / ende soo wanneer dat ghy comt op de 15. graden / soo salt eerste hooghe landt/ (dat ghy comt te sien/)wesen met sande stranden langhs de Zee-rant heen / ende soo ghy (op dese hooghte) een Revier quaemt te sien/soo en wilt het landt niet genaken: want heeft daer sommighe quade ondiepten/ welcke zijn ghenaemt Os Baixos de Sant Antonio, van hier af naer 't zuyden toe / heeft men Porto Seguro; Comende langhs de Custe heē ende siende 'twater op d'ander drooghtē breken/ (te weten/op die boven-ghementioneerde/die twee mylen in Zee steken/) so sult daer doordy heen loopen / u t'Zeewaert daer van af houdende/ als ghy aen't eynde van die zijt/ soo sol u de Stede int w. blyven/ ghy mocht daer wel naer toe loopen/ altoos met behoorlijcke opsicht / en settent op de hooghte voorseydt.

Waerschouwinghe voor Os Baixos de S. Antonio

Scheydende van d'Eylandekens af naer Porto Seguro toe / soo moet ghy 10. ofte 12. mylen van d'Eylandekens af t'Zeewaert in loopen/om te schouwen de drooghten/(ghelegen met de Revier Rio grande, dat is: de groote Revier/ over een/) ende als ghy dese Rio grande voorby zijt/so mocht ghy't land weder genaken/en dat comen verkennen/ als gheseyt is/etc.

Cours nae Porto Seguro/ om de drooghten teghen over Rio grande te wachten.

Dat 60. Capittel.

Om te seylen naer de Haven ghenaemt Bahya do Espirito Santo, (dat is: de Bay van den Heylighen Gheest.) ghelegen aende selfde Custe van Brasilien.

Seylende naer de Haven van Spirito Santo, (zijnde voordy de drooghten Os Baixos dos Abrolhos tot op de 19½. graden/) soo mocht ghy't land comen verkennen op de 20. graden : want men en heeft aen dese Custe ende contreye geē Monçoins, dat is: Conjunctie vande tyden/ ende het courseren van eenderley winden. Soo't ghebuel dat ghy quaemt landt te sien op de 19½. graden/ende dat het aende noordtwest zyde van u af vlack landt waer / so weet dat ghy zijt aende noordt zyde vande Haven van Spirito Sancto, welcke is het landt gheleghen boven Criquare, ende boven de Revier ghenoemt Rio doce, (dat is : de Revier van soet ofte versch water ghesepdt/) sult uwen cours langhs dit land heen doen/ tot dat hem 'tlandt begint te verheffen / hebbende sommighe ghe berghten: maer en betrout u niet op den eersten / die ghy in't ghesicht cryght/ sult alleenlijcken comen te sien eenen hoogen ronden bergh/ welcke staet langhs den oever vā de Zee-cant heen/diemen noemt La Sierra de Mestre Alvaro, &c.

Streckinghe vande Haven van Spirito Santo voorby Os Baixos dos Abrolhos tot op 19 een twee dendeel graden.

Teeckenen alsmen aende n. zy vande Haven Spirito Sancto is.

Plaets van la Sierra de Mestre Alvaro.

Adverte re u/ dat so wanneer ghy naer dese voorseyde bergen toe comt / vande zyde van't n. so sult ghy comē te sien een Revier/Rio dos reys Magos genaemt/dat is: de Revier vande drie Coninghen ghesept/ en comende vande z. zyde/ so sal u terstont de mont vāde Bay openen, aen't eynde vanden voorsz. bergh/ te weten/ aende zuyd zyde/heeftmen een hoeck van Steen- clippen/ diemen heet A punta do Tubaron, dat is de punt vande Haye ghesept/ en aende zuydzyde vāde Bay/ heeft het twee ofte drie hooghe ghebergh ten/aldaer wesende/ soo sult ghy u recht teghens de Bay over stellen/ ende loopen daer alsoo westwaert aen in.

Wanneer dat men de revier Rio dos reys Magos te sien comt.

Plaets van A punta de Tubaron.

So ghy by ghevalle quaemt op de voorsz. cours/ op de hooghte van 20. graden/ soo sult ghy comen te sien veel gebergtē, onder welcke staet eenen hoogen en spitsigen top/ diemen noemt Serra de Guarapari, dat is: 'tgeberghte van Guarapari, heeft van ghelijcken noch een ander aende n. zyde/ gheheeten A Serra de Pero Can, dat is: den bergh van Pieter hont, Dese geberchtē staē aēde z. zyde vā Spirito Sancto; Van dese geberchten af naer't z. toe / sult ghy een eenighe Bergh alleen sien staen / diemen noemt Guape; Sult geadverteert wesen/ dat wanneer ghy dese bergen int ghesicht hebt/ so sult ghy van gelijcken comē te sien drie cleyne Eylanden bydem anderen geleghen/ hebbende nae't z. doer vā af/ noch een ander cleyn/ ront/ ende vlack Eylandt; 't Land gelegen recht tegens over dit voorsz. ront en vlack Eylandt heeft een groote Bay / alwaer men so't noodich waer in mach loopen om te ancker, So ghy in dese Bay begeert te wesen/ so sult ghy u stellē o. en w. met het geberchte, en loopē daer also naer binnē toe/ en het vlack ront Eyland sal u blyven aende n. zyde, Dit Eylandt wordt genaemt A Ilha de repouso, dat is 't Eylandt van gheruste / is gheleghen seer dicht langhs 'tlandt heen/ende mocht het tusschē dat ende 'tlandt wel setten.

Op wat hoochde dat men Serra de Guarapari siet.

Gelegentheyt van A Serra de Pero Can.

Beschryvinge van drie Eylanden.

Plaets van A Ilha de Repouso.

Sult weten dat van dese voorsz. drie Eylanden af/tot de Bay van Spirito Sancto, ofte den Heylighen Gheest zijn 12. mylen/ende doende uwen cours noorden aen naer Spirito Sancto toe/ sult ghy comē te sien noch een ander Eylande alleen ghelegen/ daer ghy t'Zeewaert sult voordy loopē/ daer voorby wesende/sult terstont de mont ofte d'incomste vāde Bay van Spirito Sancto comen te ontdeckē; dese Haven ofte Bay is gelegen op de hooghte van 20. graden/etc.

Streckinghe vande 3. Eylanden nae de Haven van Spirito Sancto.

Dat 61. Capittel.

Om te seylen vande Bay van Spirito Sancto af, tot de Bay, Bahya de San vincente genaemt.

Wat cours datmen neemt mach nae Cabo Frio.

SEylende van Spirito Santo af na San Vincente toe, so mocht ghy wel langhes de Custe heen loopen (tot 7. ofte 8. mylen daer van af/) naer den hoeck toe/ ghenaemt Cabo Frio, (dat is: den couden hoeck ghesept/) tot so langhe dat ghy daer by comt; men heeft daer tusschen weghen een groote Bay/ genaemt A Bahyo do Salvador, dat is: de Bay vanden Salichmaker/ welcke is gelegē van Cabo Frio verscheydē 12. mylē.

Streckinghe van C. Frio tot A Bahya do Salvador.

Gelegentheyt van een Eylandt by Cabo Frio.

Alleermen comt by Cabo Frio, so heeftmen twee Eylandē/ vande welcke sult t'Zeewaert af daer voorby loopen/ doch noodich wesende ofte begerende/ mocht oock wel tusschen diē eñ 'tlandt heen loopen. Sult weten/ dat de C. Frio een Eyland recht tegens hem over heeft ligghen/ 'twelcke den hoeck afschept/ alwaermen wel mach settē van oudē wesende/ te weten/ aende w. zyde daert over al schoon is.

Hoochte van Cabo Frio.

Dese Cabo Frio is gelegen op 23. graden; Vā hier af tot de Revier genaemt Rio de Ianero, dat is: de Revier vā Januarys/ zyn 18. mylen, dese Revier van Ianeio heeft 3. ofte 4. Eylanden inde mont ligghen. So ghy in dese Revier wilt wesen/ moecht daer wel in loopē/ nemende uwen wech dan tusschen twee Eylanden (van die inde mont ligghen/) door, aen de zuydtzyde van dese Revier staet een bergh/ die hem in't schijnsel verthoont / ghelijck een man met een Kovel ofte Capruyn op.

Beschrijvinge vande Revier Janero.

Plaets eñ gedaente van eē huevel by Janero.

Sult gheadverteert wesen/ dat so wanneer ghy comt op de hooghte van dese Revier/ soo sult ghy tē landewaerts in comē te sien/ sommighe hooghe. geberchten/ die hem int schijnsel verthoonen ghelijck als Orghelen/ 'twelcke een goede ende rechte kenteycken is/ datmē by dese Revier is/ ende als ghy't landt begint te ghenaken/ soo sult ghy een ront/ hoogh/ ende kael Eylandt sien/ gheleghen aende zuydtzyde; De mont van dese Revier is gheleghen op 23 ⅓. graden; Van dese Revier af naer de Zee ofte open Haven toe/ die de Portugesen Angra hieten/ zyn 15. mylen/ eñ men heeft 2. Revieren onder weghen / en streckt u in dese contreye niet nae't land toe/ dan soo't u grootelijcken noodich waer.

Gheacht teyckenen alsmen bp de Revier Janero is.

Ghedaente eñ hoochte van't Eyland aende z. zyde van dese Revier.

Vande mont van dese Revier af w. z. w. eñ z. w. ten w. aen/ sult ghy sien een groot Eylāt/ datmen noēt A Ilha de San Sebastiaen, welcke heeft aende z. w. zyde van hem af een ander kleyn hoogh Eylādt/ gnaemt A Ilha dos Alcatrases, dat is: t'Eylandt vande Meeuwen/ al eer ghy hier by comt / so moecht ghy uwen cours w. aen doen/ om te schouwen sommige drooghten die daer byliggen/ waerende op de mont vande Bay van San Vincente sult aen comen / alwaer sult comen te sien een Eylandeken genaemt Ilha da Muda, dat is: 't Eylādeken vande stomme Vrouwe, Nu om te loopen inde Bay van San Vincente, soo sult ghy dit Eylandeken laten aende o. zyde, De Bay van San Vincente is gheleghen op de hoochte van 24. graden/ eñ so ghy te lywaert van dese Bay af waert/ so sult ghy veel Eylandē comē te sien/ waer van een van dien t'Zeewaert uytsteect/ 'twelcke zyn de beste kenteeckenē diemē van dese Bay heeft/ aldaer wesende so zyt ghy n. w. eñ z. o. met de mont vāde Bay over een.

Gelegentheyt vā Ilha de S. Sebastiaen.

Desgelijcx vāt Eylandt dos Alcatrases.

Cours om in de mont vāde Bay van S. Vincente te loopen.

Hoochte vāde Bay van S. Vincent.

Kenteyckenen alsmen over de Bay is.

Dat 62. Capittel.

Om te seylen van Cabo Frio ofte den couwen hoeck af, naer de Revier van Rio de Plata, ofte de Revier van't Silver, met alle de gheleghentheyt van dien.

SUlt weten dat vāde Cabo Frio tot de Revier van Ianero ofte Januarys zyn 18. mylen/ eñ men loopt de Custe o. eñ w. eñ is gelegen op 23. graden/ heeft dese kennisse eñ teyckenen/ te werē heeft te landewaerts in sommige hooge geberchtē diemen heet d'Orghelen; maer de meestendeel van dien zyn nu ter tyt vervallen/ eñ heeft aende zyde van't w. z. w. nae de Zee-cant toe/ het fatsoen van een Maers van een Schip/ eñ in de mont vande Revier zyn gelegē 4. Eylandē/ waer van het eene hoogh eñ ront is/ 'twelcke een goede kenteycken is/ als ooc het broot vā Suycker/ een huevel also genaemt/ gheleghen binnen inde Haven/ doch men en can dit van buyten af niet sien/ men mach wel aen dese custe drijvelijcken heen loopen sonder vreesen / eñ en hedter niet te schouwen / dan dat ghy voor ooghen siet, Van hier af naer San Vincente, looptmen de Custe o. n. o. ende w. z. w. en is in de cours 42. mylē/ eñ men en heeft op alle dese wegh gants geen ondiepten noch drooghten: maer hebt daer goede Havens voor alle winden/ te weten / 12. mylen vande Revier af/ is ghelegen een Eylandt ghenaemt Ilha grande ofte 'tgroote Eyland/ 'twelcke seer goede Havens heeft/ so wel vande zyde van't zuydwesten/ als vande oostzyde / ende heeft seer goet versch water/ en een groote Visscherye/ is een hoogh landt met veel gheboomten/ ende is te landewaerts in seer hoogh ende scherp-puntigh/ soo ghy daer begheert in te loopen/ so en hebt nieuwers voor te vreesen / dan dat ghy voor ooghen siet.

Streckinghe/ cours kenteckene ende hoochte vāde Revier Janero.

Gelegentheyt van 4. Eylanden eñ Revier van Janero.

Cours van Janero naer S. Vincent.

Gelegentheyt van Ilha grande.

Ghedaente eñ beschrijvinghe van't selfde.

Van dit groot Eylandt af/ tot het Eyland van San Sebastiaen zyn 18. mylen / ende tot het Eylandt A Ilha dos Porcos, dat is: 't Eylandt vande Verckens zyn 14. mylen; 't Eylandt vande Verckēs heeft een seer goede haven: maer is te seer binnen int landt, Van hier af tot het Eylandt San Sebastiaen zyn 4. mylen/ 'twelcke een groot ende hoogh Eylandt is/ met veel gheboomten / heeft goede incomsten/ so wel van d'een als van d'ander zyde/ is gheleghen n. o. eñ z. w, Van daer af nae't landt toe/ so heeftmē de Reede ontrent een half myl daer van af, naer't z. w. toe/ is gelegen een ander lanckwerpigh Eylandt / genaemt A Ilha dos Alcatrases, ofte 't Eylandt vande Meeuwen. Dit Eylandt heeft dicht by hem 3. Clippen liggen/ hebbende vande zuydtzyde een Eylandeken / 'twelcke een seer goede kenteycken is; want het landt is somtydts met mist ofte nebel overtogen en bedeckt/ datment niet onderscheyden noch kennen can / ende siende dit Eylandeken/ weetmen terstondt waer datmen is.

Streckinghe vā Ilha grande tot Ilha S. Sebastiaen.

Gedaent van Ilha de S. Sebastiaen.

Kenteyckenen van Ilha dos Alcatrases.

Van dit Eylandt af tot San Vincente toe zyn 12. mylen / 'twelcke eenen lichtveerdigen wegh is/ ende men heeft op dese contreye drie cleyne Eylanden ligghen / diemen noemt As Ilhas de boa Sicanga, Van dese Eylanden of tot der Haven ghenaemt A Berra de Birtioga zyn 6. mylen/ het welcke een seer goede ende diepe haven is, Tusschen de voorseyde Eylanden ende dese Haven/ is gheleghen een ander ront Eylandt / ghenaemt Monte de Trigo, dat is: den berch ofte den hoop van Tarwe/ 'twelcke een seer goede kenteycken is voor de geen die inde Haven van Bernoga begeert te loopen.

Streckinghe vā Ilha dos Alcatrases tot S. Vincent.

Gelegentheyt vande Eylanden de boa Sicanga.

Kenteeckē om inde havē vā Bernoga te loopen.

Van dese Haven af tot die Haven genaemt A Barra d'Esteuao' da Costa, dat is: de Haven van Steven da Costa, heeft men 5 mylē;

Beschrijvinge vande Haven a Barra d'Esteuao' da Costa.

Dit is

Dit is een seer goede Haven voor groote schepen / heeft een seer goede Bay om te ligghen / ende so ghy daer met en begheert in te loopen / soo hebt ghy van buyten / te weten / dicht by't landt / een Eylandt genaemt / A Ilha da Moela, dat is: 't Eylandt vande Kies / alwaer ghy't moecht setten.

Desgelijcx vant Eylandt da Moela.

Van dese Haven af naer 't zuydwesten toe / is ghelegen een Eylandt ghenaemt / A Ilha Queimada, dat is: het verbrande Eylandt / 'twelcke een vlack Eylandt is / zijnde altemael van steen: maer is daer langs by heel schoon; Van ghelijcken soo heeftmen int z.z.o. vande Haven af een Clippe ligghen / die dan veelen niet bekent is / streckt boven het water uyt / is ghelegen ter halver weghen van tusschen het Eylandt dos Alcatrases, ende Ilha Queimada; Van hier af tot het Eylandt ghenaemt / Canaveais, (dat is: van't Riet bosch ghesept) zijn vijf mijlen / ende men loopt de Custe n. n. oost ende zuydt zuydtwest; Canavea is een Eylandt 'twelcke een goede Haven (ende veel versch water /) heeft / is ghelegen op de hoochte van 25 ½. graden / heeft vande zuydtzyde 2. Sandtsighe Eylandekens / waer dan 't een wat lanckwerpigh rontachtigh is, recht teghens over 'tvoorsz. Eylandt is gheleghen de Revier ghenaemt Rio de Canavea', alwaermen met cleyne Schepen mach in loopen.

Gelegentheyt van Ilha Queimada ende van een Clippe.

Hoochte vant Eylandt Canavea.

Plaets van 2 Eylandekens ende Rivier de Canavea.

Van Canavea' tot het Eylandt A Ilha de Santa Caterina, zijn 48. mijlen / ende men loopt de Custe noorden ende zuyden; dit is een lanckwerpigh Eylandt / mach hebben 8. mijlen inde lenckte / heeft seer veel gheboomten / is gheleghen opde Custe / welcke streckt noorden ende zuyden / heeft inde incomste ofte mont vande noordtzyde / twee cleyne Eylandekens liggen / ende aende zuydtzyde leyt een ander / gheheeten A Galle', dat is: de Galeye ghesepdt / men en mach daer aende noordtzyde niet in comen / dan met cleyne Barcken ende Schuyten: maer vande zuydtzyde heeft het een seer goede incomste voor groote Schepen / heeft veel versch waters / als oock veel Visch ende jacht; Dit Eylandt leydt op 28 ½. graden.

Ghedaente / groote / ghelegentheyt van Ilha de S. Caterina.

Hooghte vant Eylandeken S. Caterina.

Van hier af naer de Haden ghenaemt / O Porto de don Rodrigo zijn vijf mijlen / noch ander vijf mijlen voorder aen / is ghelegen de Hadim Dos Patos ghenaemt / dat is: vande Gansen ghesepdt / ander La Laguna gheheeten / dat is: 't Lack ofte Meer ghesepdt, Dese Haven is alleenlijcken voor Barcken ende cleyne jachten die daer handelen.

Streckinghe van O Porto de don Rodrigo ende vande Haven dos Patos.

Van hier af tot de Revier van Rio de Plata, en heeftmen niet een haven daermen mach in loopen / ende de Custe streckt noordt noord oost / ende zuydt zuydtwest, Seylende dan het voorsepde Eylandt Santa Caterina af / naer Rio de Plata toe / so moecht ghy uwen cours zuyden aen doen / tot op die hooghte van 34⅔. graden / alsdan sult ghy naer 't landt toe loopen ende so ghy comt te sien een landt / 'twelcke hem int schijnsel verthoont ghelijck als een Eylandt / (ghenaemt Los Castillos, dat is: de Casteelen gesept /) so sult ghy langhs de Custe heen loopen / die u sal blyven int zuydtwest / ende zuydtwest ten westen / ende oock int west zuydt westen / ende en wilt gheen rekeninghe maken de Cabo van Santa Maria te sien: want het landt van dien is so vlack / datmen daer geen teycken dan een hoeck af onderscheyden can / sult daer sommighe Riffen sien / evenwel en dorft daerom niet vreesen: want en hebt daer anders niet te schouwen / dan dat ghy voor ooghen siet / ende soo't waer dat ghy gheen landt en saecht / (daer naer toe loopende /) ende worpt het loot uyt / ende vindt daer 10. 14. ofte 18. vadem diepten / soo en vreest niet: want is altemael een grondt / en zijt wel te weegh.

Cours van S. Caterina nae Rio de Plata

Gedaente vant landt van C. de Santa Maria.

Beschryvinge van Riffen ende diepten by S. Caterina.

Wesende in dese contreye als boven ghesepdt is / so loopt so langhe tot dat ghy't landt te deghen int ghesicht cryght / ende sult comen te sien een Eyland / genaemt A Ilha dos Loubos, dat is: het Eylandt vande Wolven: want men vindt daer veel Wolven op / is een vlack Eylande / zijnde altemael van steen / heeft aende zuydtzyde een Eylandeken / ende aende zyde van't oosten een Riffe: maer en hebt daer nieuwers af te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet; Dit Eylandt is ghelegen verscheyden van't landt af 2½. mijlen nae't noordwesten, Van dit Eylandt vande Wolven af / is gheleghen een cleyn vlack Eylandt / met een leeghe wildernisse / ligghende dicht by't landt / 'twelcke een goede Haven heeft om te anckeren / so u eenighe buyen van uyten zuydwesten over quamen / soo't gebiel dat ghy langhs dit Eyland heen liept / aende zyde van't oost zuyd oosten / so genaeckt den hoeck ofte punt van't vaste landt / welcke eenen vlacken steenighen hoeck is tusschen desen hoeck ende 't Eylandt leyt een drooghte diemen terstont can kennen aen't water datter op breeckt / ende soo ghy daer vande noordtwest zyde in quaemt / en hebter niet met allen te schouwen / dan dat ghy siet / ende om te anckeren soo ghenaeckt wel dicht by't Eylandt; men heeft daer versch water / ende veel grondt Visch.

Gedaente van Ilha dos Loubos.

Gelegentheyt van Ilha dos Loubos.

Plaets vant vlack eylandt. Desgelijcx van een drooghte.

In dese contreye wesende / sult op u hoede wesen: want alhier so begint het eerste hooge landt / ende van dit eerste hooghe landt 8. ofte 10. mijlen af / is ghelegen een drooghte die seer quaet en periculues is / leyt ontrent 4. mijlen van't vaste landt af / ende heeft 2. mijlen inde lenckte / men loopt tusschen die ende 't vaste landt heen / weest geadverteert / dat seylende van dit voorsz. hooge landt af / sult uwen cours nemen van anderhalf tot op 2. mijlen naer de Custe / om oorsake vande voorsz. drooghten / ende van daer boven mettet loot inde hant / met goeder wacht ende opsicht / ende soo't gheen goet weer en waer om by nacht te seylen / so ist beter t'anckeren om den dach te verwachten / om u daert te versekeren.

Waerschouwinghe voor een drooghte. Plaets ende groote vande selfde drooghte

So wanneer ghy naer u gissinge dese bancke ofte drooghte voorby zijt / so sult ghy comen te sien eenen bergh diemen noemt O Monte de Santo Seredio, 'twelcke is eenen ronden ende hoogen bergh / so datter in alle dese contreye geen so hoogh en is; tusschen desen bergh van Santo Seridio, ende de voorsz. Bancke ofte drooghte is gelegen een eylandt genaemt A Ilha das Flores, dat is: 't Eyland vande bloemen / alwaer ghy genoech sonder vreesen moecht buyten om loopen.

Gedaente vä Monte de S. Seridio.

Gelegentheyt van Ilha des Flores.

So wanneer dat ghy comt int soet ofte versch water / 'twelcke dloopt tot 25. mijlen beneden de Revier genaemt Rio de Buenos Aires, dat is: de Revier vande goede lucht gesept / te weten / daer't water wel en te degen versch is / so doet uwen cours w. aen / so sult ghy comen beneden Buenos Aires 8. ofte 10. mijlen weeghs / 'twelcke de beste Navigatie is di men doen mach / adverteere u dat ghy't loot altoos inde hant hebt / ende so wanneer dat ghy comt op de diepten van 3. ofte 4. vadem so hout op van voorder aen te seylen / soo't by nacht waer: maer wesende by daegh / sult wel sien waer dat ghy henen loopt / 'twelcke moet wesen int gesicht van't landt / so vende dz ghy

Beschryvinge vande beste cours na Rio de Buenos Aires.

Vermaninghe dat men 't loot gestadich uytwerpen moet ontrent als men ontrent Rio de Buenos Aires is.

de boomen

de boomē daer beschepdelickē op sien mocht/ so dat ghy u ten hooghstē 2. mylē van't lande af hout: want voorby Buenos Aires met loopen en mocht/ sonder de huysen van dien te sien. 't Eerstendeel van't landt van Buenos Aires is een dick landt/makende de ghelyckenisse van een Duyn/ welcke heeft drie mylen inde leuckte/ streckt aende water cant heen. So haest als ghy dit landt ent gesicht crycht/ soo sult ghy recht op de huysen aen loopen/ doch wat meer naer de zuydzyde toe houdende/ al waer de putte is daert de Schepen anckeren ofte setten: maer soo't ghebuerden dat ghy begheerden te loopen aende noordtzyde/ so sult ghy uwen cours nemen van't Eylandt Las Flores ofte van Santa Horodio af/ ontrent anderhalf myl van't landt/ loopende op de diepten van 3 ½. ende 4. vadem/ tot d'Eylanden van San Gabriel toe/ 'twelcke zyn drie cleyne Eylanden/ maer en hebben gheen goede Reede, ende soo't ghebiel dat ghy't daer setten/ so en vaert aen't land niet/ dan met voorsichtigheydt/ overmidts dat d'Inwoonders van dien met de Spaengiaerden ende Portugesen oorlogh hebben/ alle de Revire langhs: maer het beste van dese Navigatie is vande zuydtzyde/ van het versch water inwaerts aen/ etc.

Gedaente vā Buenos Ayres.

Cours alsmen aende n. zyde loopt wil van Buenos Ayres.

Beschryvinghe van d'Eylanden van San Gabriel.

Dat 63. Capittel.

De Navigatie ende Coursen om te seylen van't Eylandt La Gomera (een van d'Eylanden van Canarien,) af, naer de Antillas ofte voor Eylanden van Spaensch Indien, ende van daer af naer de Custe van 'tvaste landt, te vveten, naer Cartagena, Nombre de Dios, ende de Navigatie van daer af naer de Havana ende 't Canael vā dien, ende soo voorts naer de vlaemsche Eylanden ende Spaengien toe, &c. met alle de gheleghentheyt van dien, naer apoinctiment ende beschryvinghe vande Spaensche Stuer-luyden ende Pilooten vande selfde vaert.

Seylende van't Eylandt La Gomera af/ naer't Eylandt La Desseada ghenaemt/ (dat is: 't begheerde ofte verhoopte Eylandt gheseydt/ een vande voor Eylanden van Spaensch Indien/) soo sult ghy uwen cours doen (een etmael langh) zuyden aen/ om uyt de stilten te geraken, Van daer af sult west zuydwest aen loopen/ tot op de hooghte van 20. ofte 21. graden/ alhier wesende/ sult uwen wegh nemen w. ende w. ten z. aen/ tot op de hooghte van 15 ½. gradē/ 'twelcke is de hooghte van het Eylandt La Desseada, Soo ghy (alhier wesende) w. winden cryght/ so loopt op den boegh van't zuydwesten/ alle 'tgene dat u goet dunckt/ om weder op de 15 ½. graden te comen/ loopende op de weerhael w. n. w. aen/ om 'tselfde op een te boeghen/ waer mede de verbeteringhe vinden sult van noorden en zuydē/ oost ende west/ om dat ghy dicht by het landt zyt/ doende uwen cours w. ende w. ten n. aen/ om dies wille dat het Compas een streeck noordtwesteert ofte wraeckt/ met welcke cours sult het Eylandt La Desseada gaen verkennen; Dit Eylandt is gheleghen oost ende west/ ende verthoont hem van buyten t'aensien inde schynsel als een Galeye met zyn Tolden ofte verheuelte van achteren op, Vande o. zyde ist een leegh landt/ makende 'tfatsoen van een Boegh-spriet van een Galeye; Vande westzyde ist een hoogh landt/ inde verthooninge als de achter-eynde ofte verheuelte van een Galeye, aende zuydtzyde verthoont hem gelyck een half Eylandt/ makende 't achterste van dien 'tfatsoen vā een hoef-yser.

Cours naer't Eylandt La Desseada.

Hooghte van't Eylandt La Desseada.

Met wat cours dat mē 't Eylandt de Esseada verkennen sal.

Gedaente vant Eylandt de Esseada.

Het Eylandt Marigalante genaemt/ is een leegh ende vlack Eylandt/ ende streckt oost en west/ ende is vol gheboomten/ zynde vande o. zyde alder hooghst/ hebbende vande zuydtzyde sommighe witte Duynen/ ende aende west zyde is gheleghen/ te weten/ een half myl van het Eylandt af/ een swert-schynende Clippe; Dit Eylandt leyt op de hooghte van 15. graden ruym.

Streckinghe/ hooghte/ ende gedaente van't Eyland Marigalante.

Het Eylandt La Dominica is een groot Eylandt/ ende streckt n. w. ende z. o. alsment (van buyten aen comende) eerst siet/ soo verthoont het hem ghelyck als twee Eylanden/ door oorsake van een groot open dat het in't midden heeft: maer alsmen daer dicht by is/ so sietmen eerst dat het altemael een is/ is een Eylandt vol gheberchten/ wesende aen de zyde van't z. o. een leegh landt/ hebbende eenen smallen ofte dunnen punt lands met een heuvel boven op; Aende zyde van't n. w. ist grof ende hoogh landt/ hebbende eenen Bergh die verscheyden en op zyn selven schynt te staen/ al hoewel dat hy in effect niet alleen en staet/ boven op dese bergh staet een Rootse/ 'twelcke hem verthoont gelyck als een Clockhuys; buyten 'tvoorseyde grof ende dick landt/ is geleghen een Rudtse ofte Clippe/ welcke vande dicke punt af streckt, Dit Eylandt leyt op de hooghte van 15 ½. graden.

Beschryvinge van't Eyland la Dominica.

Ghedaente van't selve Eylandt.

Gedaente vā een Bergh int selve Eylandt.

De Eylanden ghenaemt Los Santos, (ofte Heylighen) zyn 4. Eylanden die niet te hoogh en zyn/ ligghen metten anderen in Triangula ofte drie hoeckigh, tusschen dese Eylanden en 't Eylandt La Dominica loopt een goet Canael door/ om te passeren.

Gelegentheyt van d'Eylanden los Santos.

Seylende van't Eylandt La dominica af/ naer den hoeck van Coquibocoa, (gheleghen aen't vaste landt/ sult uwen cours nemen w. ende w. ten z. aen/ tot dat ghy by de punt zyt/ ende so ghyse niet en saecht/ soo loopter (z. w. aen) naer toe/ ofte z. aen/ tot soo lange dat ghy die int ghesicht cryght; Dese hoeck ofte punt van Coquibocoa is van een leegh landt/ steeckende t'Zeewaert in/ ende binnen in't landt heeft het een reghel gheberghten/ (diemen noemt de Olye bergen/) de welcke tot by Venansuela toe strecken/ daerse op uyt comen/ 'twelcke is aende Custe van't vaste land, Van dese punt af so loopt men de Custe tot de Cabo de Vela genaemt/ ende men heeft tusschen dese twee voorseyde hoecken twee havens onder weegh/ Waer van den eenen ghenaemt is/ Bahya honda, (dat is: de diepe Bay/) dese is gheleghen aende ooстzyde, heeft van beyde zyden Duynē daer de Zee op aen comt, d'ander Haven gheleghen aende zyde van het westen/ heeft binnen in een hoogh landt ofte gebergh te liggen/ welcke streckt noorden ende zuyden; In beyde dese Havens machmen met Schepen van 100. vaten groot in loopen; alle dese Custe tot Cabo de la Vela is suyver/ schoon/ ende seecker; Den hoeck Cabo de la Vela is van een hoogh landt/ hebbende de gelyckenis van een groot Suyckers/ heeft ontrent een half myl daer van af/ een Clippe liggē/ welcke hem verthoont inde schynsel als een seylent Schip/ (waerom desen hoeck genaemt wort/ de la Vela, dat is: vant seyl gheseydt,) Dese

Cours nae Coquibocoa.

Streckinghe vā Coquibocoa.

Gelegentheyt van Bahya Honda.

Desgelijcx vā een ander Haven.

Gedaente vā Cabo de la Vela.

Gelegentheyt van een Clip.

Clippe leyt n.o. ende z.w. met de selfde hoeck over een / men seyt datmen tusschen dien ende 'tlandt wel passeren mach / ende so ghy scheyt vanden voorseyden hoeck af / om te seylē naer de Clippen ende hoeck ghenaemt / Cabo de la Aguja, (dat is: den hoeck vande naelde ghesept /) so sult ghy w.z.w. aenloopen / op welcke cours ghy die sult comen te sien / zijn vier Clippē / die hen te samen verthoonē int schijnsel als een hoef-yser / eñ 'tlandt datter teghens over leyt is een hoogh landt / wesende binnen te landewaerts in noch hooger / 'twelcke wort ghenaemt / Las Sierras nevadas, dat is: de besneeude geberchten gesept / als u dese geberchten int zuyden van u af blijven / so zijt ghy met de 4. Clippen recht over een.

Cours nae C. de la Aguja.

Gedaente van Las Sierras nevadas.

Comende by't beghinsel van dese Sierras nevadas, ofte besneeude ghebergten / (gepasseert wesende de Revier de Palomina genaēt / gelegen by de laeste Clippe /) so sult ghy de Cabo de la Aguja comen te sien. Dese Cabo is van een steyl afgebickt landt aende Zee-cant: enaer en is niet te hoogh / heeft boven op een dal / 'twelcke hem verthoont ghelijck een Sadel van een Peert / heeft noch daer van buyten af / (dicht by) drie swert-schijnende Clippen liggen / daer't water bynaest over heen spoelt / zijn gheleghen met de voorseyde Caep noordē ende zuyden / de selfde Cabo is kael en swertschijnende inde verthooninghe.

Gelegentheyt vande Revier de Palomina.

Gedaente van C. de la Aguja.

Gelegentheyt van 3. swerte Clippen.

Alle dese Custe streckt bynaer oost eñ west; Vande Cabo de Santa Marta af voortaen / en heeftmen anders niet te doen dan langhs de Custe heen te loopē / doch altoos op u hoede wesende / voor de buyen ende stormen die u altemets (comende van over't lande /) schielijcken overvallen. Int ontdecken van't land van Cartagena, sult comen te sien twee Clippen / welcke ligghen bijde Haven van Cartagena, sult bijde eerste Clippe heen loopen / te weten / tusschen dien ende 'tlandt door / altoos met het loot inde hant / ende sult onder de 10. vadem naer't lande toe niet loopen / sult daer altoos witte sant gront vinden / ende comende op 15. ofte 16. vadem / wesende modder gronde / so loeft het terstonde aen naer't z.o. eñ z. toe / loopende alsoo nae binnen toe: want sult het gat voor u open sien.

Streckinghe vande cust vā C. de Santa Marta, etc.

Beschrijvinge van't ghene datmen siet int ontdeckē vā Cartagena.

Hoe ende op wat diepten datmen inde Haven loopen mach.

Seylende van Cartagena naer Nombre de Dios, (dat is: den naem Gods ghesepdt /) met de winden Brysas, (dat zijn: winden die vande ooster ende noorder cant waeyen / diemen int generael Brysas noemt /) soo sult ghy uwen cours doen w. aen / u een weynigh houdende naer't west ten zuyden / tot dat ghy cōt op de hooghte vande 9 ½. graden / op welcke hooghten is gheleghen den hoeck van Cantina ghenaemt / 'twelcke zijn seven Eylandē / waer van de vijf o. en w. strecken / ende d'ander twee n.o. ende z.w.

Coursen nae Nombre de Dios.

Hoochte van den hoeck van Cantina.

Wat voorby dese Eylanden wesende / sult ghy comen te sien een leege punt landts t'Zeewaert in steken / ghenaemt A ponta de Lanbras, is gheleghen aen't vaste landt / ende w. waert daer van af / heeftet eenē bergh die wat hoogher als de punt is / ende cont het genoech onderscheyden / dit is te weten / soo wanneer ghy daer van ter Zeewaert naer toe compt / en dat de punt z.w. van u af leyde / hebbende de voorseyden bergh in't z.o. van hem af / leegh landt liggen / eñ wat meer w. waerder aen beghint het lande weder hoogh op te strecken / 'twelcke alsoo comt te volgenden aende Revier van Francisco; Aende mondt van dese Revier / te weten / t'Zeewaert daer van af / is gheleghen een Steen-clippe. Van dese Revier af tot Nombre de Dios, heeftmen over al een vlack ende root-schijnent land / en dat tot den huevel de Niquea (ghenaemt) toe / welcke is ghelegen ontrent een mijl weeghs van Nombre de Dios af. Sult van ghelijcken comen te sien die Edifficien ofte Timmeragien vā Capyra. So men u vraechden dat so wanneer u dese Edifficien n.o. van u af liggen / waer dat ghy dan zijt / so antwoort: aende Custe van't n.o. ende z.w. beneden Nombre de Dios.

Plaets van A ponta de Lanbras.

Gelegentheyt vande Revier Francisco.

Gedaente vanden huevel diemen Niquea noemt.

Waer datmē is alsmē n.o. vande huysen van Capyra is.

Seylende van Nombre de Dios naer Cartagena toe / so sult ghy uwen cours doen o. n. o. aen / tot den hoeck toe. Van daer af sult oost aen loopen / waermede sult comen verkennen de Eylanden van San Bernardo ghenaemt / 'twelcke zijn leeghe doch berchachtighe Eylanden / met seer schoone groot daer by. Soo't waer dat ghy daer met eē Fregatte by waert / so moecht ghy wel tusschen dien ende 'tlandt door loopen. Vijf ofte ses mijlen voorder aen / sult comen te sien d'Eylanden de Brava ghenaemt / 'twelcke zijn vier cleyne Eylanden / waer van het uyterste 'tgrootstē van allen is / zijn altesamen van een leegh ende kael landt / hebbende daer by schoone eñ suyvere grondt / ende moechter met een Fregatte binnen door loopen: maer met een Schip soo en loopt onder de 6. vademen niet; Van daer af sult int o. z. o. comen te sien / de Galeye van Cartagena met de merck-teeckenen / boven verhaelt / ende op den boech van't oost ende o. n.o. sult comē te sien 'tlande van Cariscos, het welcke een hoogh ende berghachtighe landt is / sult dan daer af langhs de Custe heen loopen / tot dat u de Haven begint te openen / soo moecht ghy daer alsdan in loopen / u altoos wachtende vande droochten van Carijs, loopende op de ooster punt heen; Soo u de nacht (alhier wesende) quam t'overvallen / soo moecht ghy't tusschen Carijs ende Baru setten / op de seker ste plaets die ghy naer u goet-duncken vinde / om u te beschutten vande winden Brysas, enet het hooghe lande van Carijs, ende so ghy uyt de Haven van Nombre de Dios loopt / sult al laverende uyt seylen / tot dat ghy de Edifficien ofte Timmeragien voorby zijt / ende op seylende sult uwen Wegh nemen naer dat u de winden voeghen.

Cours van Nombre de Dios na Cartagena.

Gedaente van d'Eylandē de S. Bernardo

Plaets van d'Eylanden de Brava.

Gedaente van d'Eylanden Brava.

Op wat diepte datmen tusschen d'Eylādē den loopen mach.

Gedaente vant lande van Cariscos.

Plaets waer mē by nacht setten sal.

Hoe datmen uyt de Haven van Nombre de Dios seylē sal.

Seylende van Cartagena af naer het Eylandt van Havana toe / sult uwen cours doen n.w. aen / tot op de hooghte van 13 ½. graden; Als ghy op de hoochte vande 13. graden cōt / soo sult ghy u laten drijven z.z.o. ende z. aen / ghelijck alst een ghebruyck is / tot dat ghy de hoochte ghepasseert zijt / te weten / tot dat ghy daer uyt comt / ofte op de diepten van dien / eñ als ghy comt op de grōnt van de Serrana, soo sult ghy't aenloeven soo veel als ghy moecht / ende soo't mogelijck waer noord en aen: want sult daer te eerder door comen. Vandē hoeck Cabo de Camaron af / tot de Cabo de Roncador, met de Zee-strande die van d'een tot d'ander streckt / als oock vande Serrana ende Serranilla, (dat zijn Eylanden ende Clippen also ghenaemt /) so heeftmen (te weten / aende westzijde van alle dese droochten /) wit grof sandt met Visch aes op de grondt / eñ de minste diepten diemen alhier sal vinden / sal wesen van 15. vadem / zijnde over al van een schoone ende seeckere grondt; Sult aldus op dese diepten heen loopē / tot dat ghy daer over zijt / daer over comende sult terstonde beginnen te

Coursen van Cartagena naer't Eylandt van Havana.

Beschrijvinge vande gronde vanden hoeck C. de Camaron tot de C. de Roncador.

mulsplieeren

Op wat hooghte de Serrana ende de Serranilla legghen.

multiplíceren / tot op de diepten van 50. dadem ende meer; De Serrana is gheleghen op 14½. graden, ende de Serranilla op 16. grade. Soo't ghevielt dat ghy de Serranilla quaemt te sien aende west-zyde / so weet dat het van die zyde een leegh sandigh Eylandt is / streckende n. w. ende z. o. Seylende van Serranilla ofte

Cours van Roncador na Cabo de Sant Anton.

vande Cabo de Roncador af / naer de Cabo de Sant Anton (gheleghen aen het Eylandt Cuba,) toe / sult uwen cours doen n. w. ende n. w. ten n. aen / met welcke cours sult comen verkennen de voorseyde Cabo, ofte Cabo de

Gedaente vã Cabo de Corrientes.

Corrientes, (dat is: vande stroomen /) 'twelcke een gheclofden hoeck is naer de Zee-cant toe / zynde van een leegh landt / hebbende boven op sommighe Bosschen van Palm-boomen, Van daer af naer de Cabo de Sant Anton toe / soo begint het landt leegher te wesen /

Hooghte ende gedaente van Cabo de Sant Anton.

ende de Custe streckt daer n. w. ende z. o. De Cabo de Sant Anton is eenẽ leegen sandigen hoeck / hebbende boven op twee ofte drie hueuvelen / ende is ghelegen op de hooghte van 22. graden. Soo't gheburden dat ghy by geval-le (op dese cours) quaemt te sien 't Eyland ghenaemt / Cayman grande, (dat is: het groot

Hooghte vant Eyland Cayman grande.

Cayman ghesept /) so weet dat het leyt op 19. graden / ende is van een leegh landt vol gheboomten / streckende oost ende west / heeft aen de z. zyde sommighe stranden van wit sandt.

Namen van winden die vã de wester / zuyder / ooster / eñ noorder cant waeyen.

Seylende vande Caep van Sant Anton af / met de winden Vendaval, (dat zyn de windẽ die vande wester ende zuyder cant af waeyen / diemen int generael Vendavales noemt / ghelyc als die vande ooster en noorder cant Brysas ghenaemt worden /) naer de Havana toe / soo sult ghy n. o. aen loopen / om te schouwen de drooghten die van desen hoeck af strecken / welcke strecken tot by het beginsel vande geberchten / diemen heet Los Organos, (dat is:

Plaets vã eẽ Sant-plaet.

d'Orghelen ghesepdt /) als ghy dese drooghten gheschout hebt / sult uwen cours langhs de Custe heen loopen: want en hebt daer nieuwers af te vreesen / dan van dat ghy voor oogen siet.

Gedaente van Los Organos

d'Orghelen zyn sommighe hooge geberchten / die veel openen ende schuersels maecken / waer van die vande zuydtzyde van't Eyland ghenoemt worden / de hooghte van Guanico'; Dese Orghelen ofte gheberchten strecken tot

Plaets vande Rio de Porcas.

de Revier ghenaemt / Rio de Porcas, (dat is: de Revier vande Zeughen ofte Verckens ghe-

Desghelijcks waer de Cabanas beginnen.

sept,) Van daer af so beginnen de geberchten / de Cabanas ghenaemt / welcke hoogh eñ dickbelt zyn / hebbende op het opperste een pleyn ofte plat landt, alhier heeftmen een Haven die men noemt / El Puerto de Cabanas, dat is: de

Gedaente vant landt vande Cabanas tot het Velt van Mariana.

Haven van Cabanas, Van dese hooghten af oostwaert aen / so heeftmen (tot het Velt van Mariam toe /) een leegh black landt van gheboomten / al waermen een ander Haven heeft, Van daer af tot de Havana toe / so ist altemael een leeghe Landouwe sonder eenighe hooghten / uytgesondert eenen hueuvel / gelegen recht teghens de Havana over / welck een gecloven bergh is / hebbende bovẽ op een spitsigen top / diemen d'Atalaya hiet / dat is: een Guarde ge-

Plaets van d'Atalaye.

sepdt / ende wesende noorden eñ zuyden met de Haven / sult binnen int landt coemen te sien 2. gheberchten / die hen verthoonen int schynsel als twee Teten van Maenmẽ / ende om daer

Cours om binnen de Haven te loopen.

binnen in te loopen / so moetmen zynen cours byden hueuvel heen doen.

Soo ghy quaemt te scheyden vande voorseyde hoeck ofte Cabo / met de winden Brysas, soo sult ghy uwen cours nemen naer de Clyppen ghenaemt / Tartugas, (dat is: de Schiltpadden ghesept /) naer dat u de winden voegẽ, ende sult besien wat dieptẽ dat ghy daer vint:

Kenteyckenen aende diepten als men z. eñ n. en w. zyde vã de Tartugas is.

want so ghy daer vont de diepten van 40. dadeen / soo zyt ghy daer aende zuydtzyde van af; ende vindende 30. dadem / soo ismen daer oost ende west met over een / wesende op eenighe van dese diepten / sult uwen cours doen z. z. w. aen / tot dat ghy't landt comt te sien / 'twelcke ghy sult gaen verkennen aen't Velt ofte Haven van dien / te weten / so ghy quaemt te sien een landt dat wat hooghachtigh is / hebbende sommighe hooghten en leeghten / dat hen verthoont ghelyck als de dingheren vonde handen / soo is het 't landt de Xarugo ghenaemt,

Gedaente vant land de Xarugo,

Sult van daer af nae de Havana toe loopen / doende uwen cours langhs de Custe heen.

Cours van Havana nae de Martyres.

Seylende uyt de Havana nae de Martyres toe / sult uwen cours doen noordtoost aen / op welcke cours sult den hoeck comen te sien / welcke zyn drie leeghe Eylanden / waer van't middelste 'tgrootste is / ende 'tbuytenste is de Custe van't oosten / ende 't binnenste de Custe

Streckinghe van verscheyden Custen.

van't noordtoosten eñ zuydwesten, Van daer af n. oostwaert aen / tot de Cabo de Cañaverales toe / (dat is: den hoeck van't Riet-bosch /) so streckt de Custe noorden ende zuyden / ende naer't noordtoosten en sult gants gheen land sien / ende wesende op de 25. gradẽ / so zyt ghy

Op wat hooghte datmen inde mont van't Canael compt.

inde mont van't Canael, Nu om daer door te loopen / soo sult ghy uwen cours nemen n. o. aen / ende so ghy de Cabo de Cañaverales, ofte van't Riet-bosch niet en saecht / wesende op

Hooghte vant Riet-bosch.

de 28½. graden / soo zyt ghy buyten 't Canael upwaerts aen.

Seylende uyt de Havana (met de winden Brysas,) naer't Canael / so sult ghy upwaerts aen loopen tot den middach toe / ende des naemiddaeghs sult het op den boech naer't landt toe houden / om teghens den avont by't landt

Beschrijvinge van verscheyden coursen.

te wesen, en te ghenieten de winden Terrenhos, (dat zyn windẽ die des nachts van over 'tlandt af waeyen /) loopende op deser voegen langhs de Custe heen / tot dat ghy comt noorden en zuyden met den hueuvel El Pan de Matancas ghenaemt / (dat is: 't Broot van Matancas ghesept /) wesende noorden ende zuyden met het selfde Broot / soo sult noordtoost aen loopen / so u de wint plaets gheeft / so niet / sult loopen op den boech van naer de Custe van Florida toe, daer u de windt hebben wil / u beste doende / om op desen boech / so weynich als ghy moecht / achterwaerts te deysen: want de stroomen loopen seer gheweldich nae dit land toe / ende so wanneer dat het u tydt dunckt / so sult het op den anderen boech wenden / daer u de wint plaets gheeft / tot dat ghy't landt in't ghesicht cryght / als ghy dat comt te sien soo sult het wendẽ / daer op dese manier door loo-

Op wat hooghten datmen is / alsmẽ buyten 't Canael is.

pende / ende comende op de 28½. graden / soo zyt ghy buyten 't Canael; Adverteere u dat ghy de strẽben die ghy int laveren naer't lond van Florida doet / cort maeckt / ende die nae de Custe van Mynare, langh: want de stroomen dryven u nae't landt van Florida toe. De ge-

Gedaente vant geberchte van Chupiona.

berchten van Chupiona, comen by't Broodt van Matancas uyt / zyn sommighe (doch niet te) hooghe ende effen berghen / plat boven op / hebbende eenighe wit-schynende hueuvelẽ. Het

Gedaente vant Broot van Matancas.

Broot van Matancas ghenaemt / is een hooghen hueuvel / plat boven op / streckende noordt oost ende zuydtwest / heeft van beyde zyden so van't n. o. als van't zuydtwesten / twee leeghe

hoecken

Desgelijcx vā witte berghen.

hoecken/ (te weten/ leeger als 'tselfde Broot/) welcke hem verthoonen in't schijnsel ghelijck als hoofden van Schilt-padden; Vande zijde van't n. o. soo streckt het landt leegh heen/ ende naer 't n. daer van af/ so maeckt het land eenen smallen punt, achter dese punt is ghelegen de Haven van Matancas, om alhier in te loopen/ so moet ghy u stellen n. o. ende z. w. met het selfde Broot over een/ so sal de Haven z. van u af ligghen/ sult daer alsoo z. aen naer toe loopen / is eenen grooten Bay / ende men en heeft daer gheen Reede/ dan wel dicht by 't landt; Int uyt loopen (latende 't Broot aen't z.) sult uwen cours n. o. aen doen / naer buytenen toe.

Plaets en gelegentheyt vā de Haven van Matancas.

Cours aen in de Haven van Matancas te loopen.

Buyten 't Canael wesende/ (zijnde inbē tijt vanden winter/) sult oost aen loopen / waermede o. ten n. behouden sult/ door het wraken ofte declineren van het Compas, met welcke cours sult comen te passeren aende zuydzyde/ van d'Eylanden ende Clippen de Bermuda ghenaemt / sult dese cours aldus behouden/ tot dat ghy zijt op de hoochte van't Eylandt Fayael, (een vande vlaemsche Eylanden/) het welcke een groot Eylande is streckende n. w. ende z. o/ hebbende aende z. o. zyde een grof landt/ zijnde aende zyde van't n. o. leeger. Om van daer af te loopen naer't Eylandt Tercera, sult uwen cours nemen buyten 't Eylandt van San Iorgie om/ o. ende o. ten n. aen, het Eylandt San Iorgie is een hoogh landt/ streckende o. ende w/ als oock Tercera van gelijcken/ 'twelcke heeft aende z. zyde eenen ghecloven bergh/ ghenaemt O Brasijl, ende een weynigh naer't a. daer van af/ heeft het drie Clippen ligghen. Het Eylandt San Michiel is een groot ende hoogh Eylandt/ streckende o. ende w/ wesende vande w. zyde het leeghste / ende vande o. zyde het hooghste / heeft van ghelijcken eenen ghecloven bergh/ gheleghen aen het eyndt/ te weten / aende o. zyde, Dit Eylandt leydt op de hooghte van 38. graden/ ett.

Met wat cours datmen aende z. zyde vande Clippē Bermuda loopen mach.

Gedaente vāt Eylandt Fayael.

Cours van Fayael nae Tercera.

Gedaente vant Eylandt de S. Iorgie.

Gedaente vant Eylandt van S. Michiel.

Hooghte vant Eylandt van S. Michiel.

Dat 64. Capittel.

De Coursen ende rechte kenteyckenen van het Eylandt La Desseada af, tot het lande ende Custe van Cartagena, Nombre de Dios, nieu Spaengien, ende van't Canael van Havana, &c.

Cours om een door't Canael tusschē 't Eylandt la Antigua ende la Desseada.

SOo ghy begheert te seylen door't Canael/ ('twelcke loopt tusschen het Eyland La Antigua, ende La Desseada,) om naer de Custe toe te loopen/ so sult ghy uwen cours w. aen doen/ tot het Eyland van Moncerratte toe/ loopende langhs 't Eylande van Guadalupe heen/ 't welcke een ghecloven Eylandt is over midden door/ ende is vande w. zyde hoogher als vande o. zyde. Het Eylandt La Antigua, (dat is: 'toude Eyland ghesеydt/) sult ghy vinden aende n. zyde van Guadalupe af/ streckende inde lenckte a. ende w/ heeft gheberchten die hen van buyten af wesende / verthoonen gelijck of het Eylandekens waren, is gheleghen op de hooghte van 16 ½. graden.

Gedaente vant Eyland Guadalupe.

Hooghte vant Eyland Guadalupe.

Die kenteyckenen van het Eylandt Monserratte, zijn dese is ront ende hoogh/ (gelijck alst Eylandt La Gomera, vande Canaryen/) heeft sommighe berghen met eenighe paden/ ghelijck als water Beecken, Seylende van dit Eylandt Monserratte af/ sult w. n. w. aen loopen/ waermede sult comen verkennen het Eylandt Santa Crus; maer en sult daer niet te dicht by comen: want is daer ansuyver ende vuyl/ streckt o. ende w. is berghachtich: maer niet te hoogh/ zijnde vande westzyde hoogher als vande o. zyde/ heeft inde midden een schuersel ofte scheptsel/ ende aende a. zyde is een Reede daer men ancker en mach: want heeft daer schoone sande grondt. Om van Santa Crus af te seylen naer het Eylandt van Puerto Riquo, (dat is: 't Eyland vande rycke Haven/) te weten/ aende z. zyde / sult w. n. w. aen loopen/ waermede dat sult comen verkennen aen het gheberchte/ genaemt Sierra de Loquillo, ende sult van daer af naer de Cabo Roxo toe/ west ende w. ten n. aen loopen/ doende uwen cours langhs 't landt heen / tot dat ghy by de voorsz. Cabo zijt/ welcke is het uyterste van't selfde Eylandt.

Kenteeckenen van 't Eyland Monserratte.

Waerschouwinghe vant Eylandt van S. Crus.

Gedaente vant Eylandt S. Crus.

Cours van S. Crus/ nae Puerto Riquo.

Desen hoeck ghenaemt Cabo Roxo, (dat is: den rossen ofte rootachtighen hoeck gheseydt/) is van een smal ende leegh landt/ hebbende aen de Zee-cant sommighe root-schynende Duynen / ende aende zyde van't n. w. sietmen de gheberchten / diemen noempt Las Sierras de San German, welcke seer hooch zijn/ doch so hooch niet als die van Loquillo; Van desen hoeck Cabo Roxo af / sult uwen cours doen w. ende w. ten n. aen/ waermede sult comen te verkennen 't Eylandt genaemt/ de la Mona, (dat is: vanden Aep gheseydt/) sult daer vande z. zyde voorby loopen; 't Eylande la Mona is van een leegh land/ en streckt oost ende west / wesende aen de Zee-cant van een steyl afghebickt landt/ heeft aende n. zyde een Clippe ofte Eylandeken / ghenaemt Monica, (ofte 't Aepken/) tusschen 'twelcke en het Eylandt men wel passeren mach, Aende west zyde van Mona, heeftmen de Reede van een schoone ende goede grondt/ hebbende van gelijcken noch een ander Reede / by de punt van het zuydt westen.

Gedaente van Cabo Roxo.

Desgelijcx vā Las Sierras de S. Germā.

Met wat cours datmen 't Eylandt de la Mona verkennen sal.

Gedaente vant Eylandt Mona ende Monica.

Van't Eylandt de la Mona af/ tot het Eylandt de la Sahona toe/ sult uwen cours doen (wesende by daegh/) z. w. aen/ ende zijnde inder nacht w. ende w. ten z. aen. Sult alhier gheadverteert wesen/ dat den hoeck Cabo del engaño ghenaemt/ (dat is: van't bedrogh/) al even eens is als den hoeck van Sahona, hebbende eenen ghecloven heuvel op het opperste van't Eyland/ staende tusschen 'tleeghste land dat aende Zee-cant uytcomt. Tusschen Cabo del engaño ende die Sahona, is ghelegen een cleyn Eylandeken ghenaemt de cleyne Santa Catalyna, de reden waerom / datmen alhier w. ten z. aen loopt / is daerom dat de stroomen naer den Inwyck toe trecken.

Cours van de la Mona nae 't Eylandt Sahona.

Gedaente van Cabo del Engaño.

Gelegentheyt van 't Eylandt ghenaemt de cleyne Catalyna.

De teyckenen van't Eylandt Sahona, zijn dese/ te weten / is een leegh Eylandt vol van geboomten/ so datmen van buyten af comende de boomen eer in't ghesicht heeft alst Eylandt/ ende streckt o. n. o. ende w. z. w. heeft aende zuydzyde eenighe Riffen die tot een half myl t'Zeewaert in steken. Soo ghy by ghevalle in dese contreye quaemt van buyté Zee af/ ende dat ghy in't ghesichte creeght van boven over 't Eylande heen/ eenighe gheberchten/ soo weet dat het zijn de gheberchten van Niquea, welcke ghy oock sult comen te sien/ tusschen groot Santa Catalyna, ende la Sahona door, Dit Eylandt Sahona heeft aende west zyde een Reede/ van 8. ende 10 vadem diepté. Om te seylen van Sahona af naer Santo Domingos toe/ (wesende drie myolen van Sahona t'Zeewaert/) sult uwen cours nemen n. w. en noordtwest ten westen aen; Van hier af tot Santo

Teyckenen en gedaente van het Eylandt Sahona.

Plaets van sommighe Riffen.

Plaets waermē 't gheberchte van Niquea siet.

Desgelijcx vā een Reede van 8. en 10 vadem diepten.

Cours vant Sahona nae S. Domingo.

Santo Domingos toe/ ist altemael een leegh landt/ zijnde aen de Lee-zant van een afghebickt landt/ ende is het ghene dat alder uyterste vande Custe (van oost ende west) af steect.

Kentteeckenen ende gedaenten van S. Domingo.

De teyckenen van Santo Domingo zijn dese/ te weten/ so wanneer datmen is n. w. ende z. o. met de oude Mynen over een/ so ismen n. en z. met de Revier van Santo Domingo, sult comen te sien boven over de voorseyde Revier twee huevelen/ die hen verthoonen int schijnsel/ gelijck als Teten van vrouwen Borsten/ als u dese huevelen blijven in't n. en de n. ten w/ soo zijt ghy te loefwaert vande Revier/ in voeghen dat ghy aen dese huevelen ofte Tetē sult moghen weten/ of ghy daer voorby ofte loefwaert zijt, Aende ooster punt vande Incoenste vande Revier/ staet een Torentgien/ welcke dient voor een Guarde ofte Baecke/ voor de Schepen die van buytenen af comen; Van dese voorseyde punt steeckt een verborghen Clippe af/ waer van u sult wachten/ ende moecht alsoo naer binnen toe loopen: enaer en genaeckt niet te seer Al Matadero, (dat is: de plaets daermen de Beesten doot;) want is daer ondiep, Wesende binnen de voorsz. verborghen Clippe/ soo heeftmen daer 4. vadem diepten/ sult alsoo uwen cours doen naer de sandt strandt (ghelegen aende oost zyde/) toe/ u wachtende vande Clippen vande fortresse; Comende vande fortresse binnewaerts aen/ so moecht ghy u anckers laten vallen/ te weten/ recht teghens over de huysinghe van den Admirael/ te enidde weghen vande Revier/ al waer de beste legh-plaetse ende Reede is.

Teyckens als men te loefwaert vande Revier van S. Domingo is.

Gelegentheyt van een Torentgien.

Desgelijcx vā een verborgen Clippe.

Waerschouwinge voor Al Matadero.

Desgelijcks voor de Clippen vande fortresse.

Beschrijvinge van Coursen van S. Domingo nae de Reviere ende Bay van Ocquoa.

Van Santo Domingo af/ (wesende 4. mylen t'Zeewoert/) sult uwen cours nemen z. w. ende z. w. ten w. aen/ tot dat ghy comt n. ende z. met het landt van Niquao' over een. Om nu van hier af te loopen naer de Haven von Oquoa toe/ so en wilt de Custe niet verlaten: enaer sult daer dicht by heen loopen/ varende met alle de seylen op die ghy voeren mucht/ tot dat ghy de Revier ghepassteert zijt: want soo ghy daer van af raeckten sondt de Palma (een Bancke alsoo ghenaemt/ daer het de Schepen setten/) te nemen/ so en mucht ghy het met anckeren; Inde Revier wesende sult wel voor u sien/ dat als ghy't set/ u wel vost te binden en te vertuyen/ enet een ancker te lāde waerts/ ende een van ter Zeewaert/ soo zijt ghy ghenoech versekert.

Cours om het Eylandt de la Beata te verkennen.

Seylende van dese Haven ende Bay van Oquoa af/ sult daer z. aen naer buytenm toe loopen/ tot dat ghy de punt om ende z. mylen t'Zeewaert oen zijt/ soo sult ghy alsdan uwen cours doen z. w. ende z. w. ten z. om/ waermede sult comen verkennen een Eylandt de la Beata ghenaemt/ (dat is: vande Godtsalighe ghesepdt/) 't welcke is een leegh Eylandt/ streckende oost ende west, twee mylen westwaerder aen van dese Beata af/ leydt een Eylandeken ofte Clippe/ ghenaemt Altobello, (het welcke hem by der nacht in't schijnsel verthoont ghelijck een Schip, Als ghy de Beata ende de Altobello voorby zijt/ soo sult ghy west ende west ten noorden aen loopen/ naer den hoeck Cabo de Tubaron toe/ (dat is: van de Haye ghesept, In desen Inwijck blijven u 3. ofte 4. Eylandekens ofte Rudtsen/ die men noēt L Frayles, dat is: de Monicken, Alleenē by de Cabo de Tubaron coent/ so heeftenē eenen Inwijck/ inde welcke is ghelegen een Eylandeken/ Yabaque gheheeten/ 't welcke heeft noch meer andere Clippen ende Riffen

Gedaente van Beata ende Altobello.

Cours nae C. de Tubaron.

Plaetse ende gelegentheyt vā Los Frayles.

Gelegentheyt vā een Inwijck by't Eylande Yabaque.

om hem ligghen/ zijnde van een vuyle gront, boven over dit Eylandeken heen/ sietmen eelycke gheberchten/ die ghenaempt zijn/ Las Sierras de doña Maria, anders Las Sierras de Sabana ghesepde; Als ghy met de lenghte van Yabaque over een zijt/ soo sult ghy w. n. w. aen loopen; De Cabo de Tubaron is van eenen swert-schijnende huevel/ zijnde aen de Zee-zant afgheclooven/ hebbende boven op sommighe witte plaetsen ghelijck als water Beecken/ binnen desen hoeck ofte Cabo/ is gheleghen een Revier van versch water/ al waermen Kesel-steenen voor Ballast vint/ gelijck als inde Revier van Minijcka; Van hier af naer den hoeck Cabo de Crus toe/ sult uwen cours nemen n. w. aen/ tot dat ghy voor by't Eylandt van Nabassa zijt/ daer aende n. zyde voorby loopende/ ende soo u by ghevalle de stroomen quamen te drijven aende zuydzyde/ soo sult daer op verdacht wesen/ (dat soo ghy en een groot Schip waert/) u te houden een goet stuck weeghs naer het n. w. daer van af/ om te schouwen de brooghten/ die vande punt (A punta de Morante,) af steken/ ende strecken tusschen dese punt ende Nabassa, eñ men heeft daer op sommighe plaetsen over de vier vadem diepten/ ende aende eynden van dien enachmen loopen van op de 15. tot 20. vadem toe.

Gedaente van C. de Tubarō.

Plaets van een Revier vā versch water.

Cours nae C. de Crus.

Cours om te schouwen de brooghten vā A punta de Morante.

Diepten by A punta de Morante.

Nabassa is een ront ende leegh Eylandt/ zijnde over al vlack eñ effen aen de Zee-zant/ van een ofghebickt landt/ loopende aende n. zyde voorby dit Eylandt heen/ sult uwē cours doen n. w. ende n. w. ten w. aen. Soo ghy begeert te loopen longhs de Cabo de Crus heē/ soo weet dat het eenen uytstekenden hoeck is/ die hem verthoont (alsmen daer uyter Zee op aen compt/) ghelijck oft zy boven op vol gheboomten stont: maer is te landewaert in, Aen de oost zyde van desen hoeck/ is gheleghen de Haven van Cabo de Crus.

Gedaente vant Eylandt Nabassa.

Gedaente van C. de Crus.

Desgelijcx vā de Haven van Sante Crus.

Om nu te loopen naer't Eylandt de Pinos ghenaemt/ soo sult ghy w. n. w. aen loopen/ waerende 'tselfde Eylandt sult comen te verkennen; Dit Eylandt de Pinos is van een leegh landt vol gheboomten/ soo daer enen (van buyten uyter Zee af coemende/) de boomen eer alst Eyland coent te sien/ streckt oost en west/ heeft te midde wegē drie huevelen staen/ waer van de middelste de grootste is.

Gedaente vant Eylandt de Pinos.

Van dit Eylandt de Pinos af/ naer de Cabo de Corrientes toe/ sult w. n. w. aen loopen/ ener welcke cours ghy die sult comen te sien desen hoeck is aende Zee-zant van een af ghebickt land/ hebbende boven op sommighe gheboomte van Palen-boomen staen, eñ aende westzyde heeft het een sant strandt/ alwaer een Reede is om te moghen ligghen, boven op dese Cabo de Corrientes staet eenen top/ die boven alle andere hoecken uytsteeckt; Als ghy alhier noch binnen toe loopt/ soo sult ghy in't land recht voor u uyt comen te sien/ een Lack van versch water/ alwaer ghy u noodich wesende/ naer uwen wille voorsien muecht. Om van hier af te seylen naer de Cabo de Sant Anton toe/ (wesende twee ofte drie mylen te Zeewaert/) sult w. n. w. aen loopen, Van't Eyland de Pinos af/ naer Cabo de Sant Anton toe/ heeftmen twee groote Inwijcken/ te weten/ den eenen gheleghen van't Eylandt de Pinos af/ naer de Cabo de Corrientes toe, eñ d'ander van de Cabo de Corrientes af/ tot de Cabo de Sant Anton toe, Alleer datmen comt by den hoeck Cabo de Corrientes, so heeftmē een punt

Cours van't Eylandt de Pinos nae C. de Corrientes.

Ghedaente van Cabo de Corrientes.

Plaets vā een Lack by C. de Corrientes.

Cours van C. de Corrientes nae C. de S. Anton.

Gelegentheyt van 2 groote Inwijcken.

Desgelijcx vā de punta de Guaniguanico.

een punt genaemt La punta de Guaniguanico, eñ sult boven over't landt heen te landewaerts in/comen te sien sommige geberchtẽ/ diemē noemt Las Sierras Guaniguanico, de C. de Sant Anton, is eenē lagē hoeck vol geboomten /hebbende boven op sommige wildernisse/heeft sant stranden/eñ streckt van hen af een Bancke ofte drooghte/tot ontrent vier mylen weeghs noordtwestwaert aen.

Gedaente van Cabo de S. Anton.

Plaets van eē drooghte by S. Anton.

Seylende van dese C. de Sant Anton af/ nae nieu Spaengien toe/te weten/ inden tydt vande Winter/ (dat is: van Augustus af tot Martius toe/)so sult ghy uwen cours nemen buyten d'Eylandē eñ Clippē (Las Alaclanes genaemt) om/ w.n.w.aen met dese cours sult ghy comen (60. ofte 70. mylen geseylt hebbē) de gront te nemē/welcke sal wesen vā Visch-aes ofte grof sandt/ dat sult ghy aldus vinden tot op de hoochte van 24. graden. So ghy by gevalle quaēt grōt te nemē op minder dā 40. vadē/ seylende op de voorsz.cours/ so sult ghy u houdē op de cours van n.w.eñ n,w. ten w. eñ so wāneer dat ghy hier mede weder begint te multiplieeren/ en op meer diepten comt/so sult ghy weder op u eerste course van't n.w. keerē/ eñ so wanneer dat ghy de gront begint te verliesen/so sult ghy ontrent 20. mylen w. aen loopen / waer mede sult comen te blyven n.eñ z met het Eyland Bermeja (dat is: 'eroode Eyland ghesept' over een, Van daer af sult z.w.aen seylen/tot op de hoochte van 20.graden/eñ so ghy't landt niet en sacht/ sult w.aē loopen: want in dese tyt en ist niet goet benedē de voorsz.hoochte te loopē, Op dese hoochte eñ cours sult comē te siē/ La Torre blanca, (dat is: den wittē Toorn,) eñ so ghy by gevalle quaemt te verkennen de Revier van San Pedro, en San Paulo, so weet datmen boven over dese Revier /sommighe groene geberghten heeft: maer nietste hoogh.

Wat gront datmen op 24 graden vint.

Met wat cours datmē n. eñ z. met 't Eylandt la Bermeja loopen sal.

Op wat hoochte datmen Torre blanca te sien comt.

Bekenninge vande Revier van Pieter en Paulus.

So ghy vont de diepten van 35. vadē met harde modder gront/hebbende op sommighe plaetsen schulpkens / soo sult ghy van daer af uwen cours doen z.eñ z.ten o.aen/tot dat ghy comt met de velden van Almeria over een/sa ghy quaēt vā upter Zee af/ sult benedē gront soecken/eñ vindende 30. ofte 40. vadē by wyllen swarte modder /so zyt ghy met de Revier van Almeria o.en w.over een/ tot ontrent 7. mylen van land/eñ so ghy quaemt te siē nae't z.w. de geberchtẽ / ghenaemt Las Sierras del Papalo, eñ dat de selfde d'eē door d'ander stakē so zyt ghy daer n.o eñ z.w.van af, Vā hier af sult uwen cours z. eñ z. ten w.aē doē waer mede u de geberchtẽ van Papalo sullē beginnen te openen/welcke u sullen maken 2.ronde geberchtẽ, Sult van gelycken terstont comen te siē Las Sierras de Calaquote, 'twelcke zyn sommige rosachtighe berchskens; dese reghel ghebergten comt aende Zee-rant upt.

Cours nae de velden van Almeria.

Kenteycken aē de gront alsmen o. en w. met de Revier van Almeria is.

Gedaente vāt geberchte van Papalo.

Plaets vā las Sierras de Calaquote.

So ghy begeert gront te nemē vydē hoeck ofte punt van Villa Riça, (dat is de rycke stede gesept) so weet dat ghy sult vindē/ 3.mylen van't lād af/ 80. eñ 90 vadē dieptē met modder gront. De Revier van San Pedro eñ San Paulo, is gelegē op de hoochte van 21.gradē/ eñ Los Campos d'Almeria, dat zyn de veldē vā Almeria, op 20.gradē Villa Riça la vieja, (dat is: out Villa Riça, ofte rycke Stede) lept op 19.graden; Villa Riça la vieja zyn sommige gebergtē waer van hat een eynde aē de Zee-rant upt comt, dese geberchtẽ en zyn niet seer hoogh/ maken veel openē ofte schepfels/ (gelyck als de geberchtẽ van Abano, diemen noemt d'Orgelen/) strecken n.eñ z. So ghy by gevalle van upter Zee aen quaemt / eñ saecht de geberchten van Villa Riça, so sult ghy se connen te kennē/daer aen datse n.eñ z. heē strecken/eñ de geberchtẽ van San Martijn, streckt o. eñ w. mocht ghyse noch aen een ander dinck kennen/te weten/dat so ghy w.aen lept/daer dicht by comende/so sullense u lager schynē te wesen als die van San Martijn, die hooger en grover zyn alsmen daer aen de Zee-rant by comt, Sult oock by Villa Riça (z.mylē t'Zeewaert daer van af wesende/) grondt hebben/ 'twelcke ghy by San Martijn niet hebbē sult/ alwaert dat ghy daer maer een half myl af waert / eyntlycken al ist schoon datmen geen kennisse van landt en heeft/so sult ghy't selfde connen verkennen aende voorsz. teyckenē; Te lywaert van Villa Riça is gelegen een Clippe genaemt N. Bernardes, welcke is int fatsoen ghelyck als een Broot Suyckers, Van Villa Riça la vieja, ofte out Villa Riça af/naer San Ioan de Luz toe/sult uwen cours nemen z.eñ z.ten o.aē/eñ sult van onder de 30.vadē naert landt toe/de gront vinden van Visch-aes/ eñ op sommige plaetsen steē gront, Ende Revier van Vera crus, sult ghy sant grondt hebben/ ende op plaetsen modder.

Diepte ontrēt vā de punta Villa Riça.

Hoochte vā de Revier van Pieter en Paulus.

Desgelijcx vā Los Campos d'Almeria.

Kenteeckenen vā de geberchten van Villa Riça.

Desgelijcx vā S. Martijn.

Ghedaente eñ plaets van de Clip N. Bernardes.

Diepte ontrēt Villa Riça la vieja.

Gedaente vāde gront by Vera crus.

So ghy buyten waert/ so weet datmē van San Cristoffel af/tot San Ioan de Luz toe/al temael daer langhs heen sant-stranden heeft, wesende o. en w.met den hoeck genaēt Punta Gorda, (dat is: de vette ofte grove punt ghesept/)soo zyt ghy n. eñ z. mettet Eylandt van San Ioan de Luz over een/eñ wesende n.o.eñ z. w.mettet Eyland van onder de 40. vadem diepten naer't landt toe so sult ghy daer ruydighe grondt hebben/ ende op plaetsen Visch-aes, ende vande 40. vademen buytenwaerts witte modder gront.

Hoe datmen met S. Ioan de Luz is/ alsmen o. en w. met de punta Gorda is.

So ghy quaemt van upter Zee af/ ende begeerden te wetē of ghy o.eñ w. mettet Eylād over een zyt/ so sult ghy mercken eenē hooghachtigen heuvel/die vande geberchtẽ van Vera crus af steeckt/ als ghy met desen heuvel o. eñ w. over een zyt/so zyt ghy van gelycken o. eñ w. mettet Eylandt/mocht ghy oock weten/ dat soo wanneer u het gheberchte van Sierra Nevada (dat is: de besneeuden Bergh) w. eñ w. ten z. van u af lept/so zyt ghy van ghelycken o. eñ w. mettet voorsz. Eyland over een; Sult terstont comen te sien de punt van Anton Niquardo genaemt/ als oock Mendano Montuoso, (ofte de hooghachtighen heuvel boven verhaelt/) sult van gelycken comen te sien den Oever vande Zee van Medellin, ende aende zyde van t'u w. den hoeck van Punta Gorda; So ghy by ghevalle begheerden te wesen (mette noorde windē) in dese Haven/so loopt op 18. eñ 20. vadem dieptē/waer mede sult comen door het Canael van te loefwaert/ ghenakende het Bolwerck / doch u daer van wachtende, sulcx setten aende loef zyde: want heeft te lywaert weynich diepten.

Kenteycken alsmen o. en w. met het Eylandt is.

Wanneer dat mē w eñ w. ten z met het Eylandt is.

Plaets waer men te sien comt de punt vā Anton/&c.

Op wat diepten datmē inde Haven loopen sal.

So ghy schept vandē hoeck Cabo de Sant Anton af/ inden tyt vande Somer/ naer nieu Spaengien toe / so sult ghy uwen cours doen antrent 20. ofte 30. mylen west aen waer mede sult grondt vinden op de diepten van 80. vadem / wesende de grondt van Visch-aes, Van hier af sult west ende west ten zuyden aen loopen/ tot op dertigh vadem / ende vande dertigh vadem af west aen / tot op de 20. vadē / op welcke cours ghy u in dese contreye houden sult / ende comende op meer diepten/ sult w.

Cours vā Cabo de Sā Anton naer nieu Spaengien.

Wat diepten datmen 30. mylen van S. Anton vint.

Cours om door de Eylanden Isla desconocida ende Isla d'Arena.

sult w. ende w. ten z. aen loopen / waer mede weder op de voorighe diepten sult comen/ met dese cours sult comen te passeren door de Eylandē van Isla desconocida, ende Isla d'Arena, dat is: het onbekende Eylandt / ende het sandighe Eylandt ghesepdt, Van't Eylandt La desconocida af/naer het Eylādt d'Arena toe/w. ende w. ten z. aen/sult comen te verkēnen 'tgheberghte las Sierras de San Martijn, welcke zijn twee hooghe bergen/makende int midden een groot open ofte scheytsel. Seylende van dese gheberghten af/sult west aen loopen / met welcke cours sult comen te verkennen de Steen-rootse 'twelcke eenen gheclovē bergh is, Van dese ghekloven bergh af, sult n. w. ende n. w. ten w. aen loopen / waer mede sult comen te sien de Revier van Medelbijn, 'twelcke een laegh landt is / ende wat meer te loefwaert/ is ghelegen het Eylandt genaemt Isla blança, ofte het witte Eylandt/ als oock het Eylandt Rio riffias, welcke Eyland hem van verde verthoont ghelyck als een seylent Schip; Sult terstondt het Eylandt van San Ioan de Luz in't ghesicht crijghen, Sult weten datmen vande Revier ghenaemt Rio Varado af/tot de Revier van Vera crus toe/gāts gheen hoogh land en heeft/ dan alleenlijck eenen swartschijnende bergh, ghelegen boven de voorsepde Haven/etc.

Waer datmē Las Sierras de S. Martijn comt te kennen.

Cours vande Revier van Medelbijn te verkennen.

Plaets van Isla blanca/ Isla Rio riffias/eñ Isla de San Jan de Luz.

Gedaēte vant land van Rio Varado/ tot Rio de Vera Crus.

Dat 65. Capittel.

Om te seylen van het Eylandt La Desseada af, naer het Eylandt van Porto Riço toe, door't Canael ghenaemt De passagie.

Coursen vā la Desseada nae Puerta Rico.

Seylende van't Eylād la Desseada af/ naer't Eyland Puerto Riço, (dat is: de rijcke Haven gesept) willēde loopē door't Canael de Passagie genaemt/ (dat is de doortocht gesept/) so sult ghy u beste doen om te loopen tusschen d'Eylanden van Moncerratte, eñ Redonda door / ofte te loefwaert/dat is tusschen 't Eyland San Cristoffel, eñ d'Eylanden d'Estacio door, Van daer af sult uwen cours nemen n. w. aen/ende een weynigh meer te loefwaert naer d'Eylanden d'Estacio toe/ 'twelcke zijn 2. Eylandekens/ d'een wat grooter als d'ander, hen by na verthoonende gelijck als twee brooden, So ghy daer by comt/ sulter de diepten vinden vā 10. 12. tot 25. vadem toe / op de weynich diepten vande 10. 12. vadem naer landt toe/heeftmē wit sant op de gront, ende op de 25. vadem ist swart sant, Om te seylen van dese Bancke af/ nae d'Eylanden las Virgines toe/ (dat zijn de Maechden gesept/)sult uwen cours n. w. aen doen: (want de stroomen trecken alhier nae't z. w. toe/) om te schouwen Santa Crus, welcke streckt bynaest n. w. eñ z. o. Sult weēt dat so wanneer ghy in't gesicht vande Virgines cōt/ dat het eerste 'tgrootste is/ waerom genaemt wort La Virgē gorda, ofte de vette Maecht/ eñ terstont comen d'ander verbolghens daer aen/zijn lanckwerpent, eñ hueveelachtige Eylanden streckēn o. eñ w. eñ steken door dē anderen hebbende sommige Clippen en Rudsen daer by heen ligghen.

Ghedaente vā d'eylandē d'Estacio.

Diepten byde Eylanden d'Estacio.

Cours nae de Eylandē las Virgines.

Wat eylandt datmen vāde Virgines eerst in 't ghesicht crijght.

Gedaente vā Islas de Virgines.

Loopende aende zuydtzyde/ sult te middewegen van dien/een groote Clippe sien/ghelegen twee mylen ter Zeewaert in, Dese Clippe heeft tot een kenteycken een graeuachtige coluer/ eñ behalven dese so ligghender noch veel meer ander Clippen, Om nu te weten wanneer dat ghy inde Passagie zijt/ loopende nae Porto Riço daer langhs heen/als ghesept is/ so weet dat ghy sult comen te sien sommighe witte Clippen/die hen van verde verthoonen gelijck als een seylent Schip, de wittichept dā dese Clippen comt hen van de Voghelen dreck.

Plaets van een groote Clippe.

Kenteycke vā dese Clippe.

Kenteyckens alsmen inde Passagie is.

So wanneer ghy dese comt te verkennē/so sult ghy daer recht op aen loopē/ eñ begeerende te loopen door de Passagie/sult uwe cours doen tusschen dese Eylanden / eñ d'Eylanden Las Virginas door, als ghy daer by comt/soo sult ghy n. w. aen loopen/ naer een cleyn Eylandt toe/ 'twelcke twee mylen voortaen lept/ genaemt Isla verde, dat is: 'tgroene Eyland.

Cours om door de Passagie te loopē.

Plaets van Isla verde.

Comende met dit Eylandt over een/so zijt ghy uyt de Passagie, ofte buyten 't Canael/ aldaer wesende/ sult terstont comen te sien 't lād van't Eylandt del Puerto Riço, den eersten hoeck van dien/ genaēt La punta do Loquillo, lept mettet Eyland Isla verde oost eñ west, Soo't by gevalle gebuerde/ als dat ghy by de voorsz. Clippe zijt/dat u de wint scherpte, ende dat ghy daer met te loefwaert voorbyen mocht / soo sult ghy daer aende Ly door by loopen: want is oock een goet Canael van 18. tot 20. vadem diepten/ met sant eñ Vischaes op de gront, dit is te verstaen tot een myl weeghs te lywaert daer van af, Om te weten wanneer datmen buyten 't Canael is/ (op dese cours/) so moet u dese Clippe blyven in't z. o. van u af/ wesende op de dieptē van 30. vadē/ met wit sant op de gront, Sult dan terstondt (als gesept is) uwen cours doen op't Eyland van Isla verde aen / loopende by de punt van Loquillo, langhs 't landt van Puerto Riço heen/w. n. w. aen/ eñ so ghy begeerden te wesen in de Haven van Puerto Riço, ende dat u dunct dat ghy daer dien dagh niet en mocht aen comen/ so sultet overstaegh/ ofte op de Ly inde Zee houden drijven/ soo dat de punt van Loquillo z. o. van u af blyft / eñ dan de middernacht voortaen / sult uwen cours vervolgen / aen dieswillen dat de stroomen naer het z. o. toe trecken, De merckteyckenē diemē alhier heeft/zijn dese/ te weten/ over de Havē vā Puerto Riço, staet een Cluysenaers Cappelleken / op een hoogh Berghsken/welck men noemt Santa Barbora, eñ verthoont hem int schijnsel ghelyck als een witte vlacke op den bergh/ eñ comende langhs de selfde heen / sult comen te sien het Clooster ofte Convent van Santo Domingos, welcke mach liggē ontrēt eē quartier myls vā dees Cluysenaers Cappelleken af/ sult alsdan terstont den bergh siē/ die hem verthoont gelyc als een geclovē Eyland, dit zijn de rechte kenteyckenen van dese Haven/ eñ om daer in te loopen/ sult dē bergh genaken/ doch niet ste nae/ om te schouwē een ondiepte die binnen den selfdē bergh lept/ sult daer naer al wat ghy mocht aenloeven / tot dat ghy comt daer ment anckert / 'twelcke is recht teghens over de huysen die aen de ooster zyde vande Haven staen/ etc.

Wanneer dat men uyt de Passagie is.

Hoe La punta de Loquillo met Isla verde lept.

Kenteyckens om te weten wanneer dat men door't Canael is.

Coursen nae de Haven van Porto Rico.

Kenteyckens vande Haven van Puerto Rico.

Cours om in de Haven van Puerto Rico te loopen.

Dat 66. Capittel.

De gronden ende diepten by de Custe ende contreyen van nieu Spaengien.

By d'Eylanden genaemt die Alacranes, (gelegen tusschē 't Eylandt Cuba, eñ de Custe van nieu Spaengien/ tegēs over dē hoeck/genaemt Punta de Sant Anton,) heeftmen de gront van Visch-aes.

Gedaēte vande gront vande Eylandē Alaclanes/ etc.

By het Eylandt Isla de Robos, modder ende Zee-slecksKens op de gront.

Gedaēte vāde gront by Isla de Robos.

By de

Oock de Revier van San Pedro/ etc.

Op de Revier van San Pedro, ende San Paulo, vande 40. vadem naer het landt toe/ schulpkens op de gront.

Gedaente van de gront bijde velden van Almeria.

Op de velden ofte pleynen van Almeria, los llanos de Almeria, ghenaemt/ op 40. vadem sant gront/ en van daer af buytewaerts/ kinckhorentgiens ende Visch-aes.

Diepte en ghedaente vande grondt by Villa rica/ en de Tortugas, ofte Schilt-padden.

Op Villa Riça, (ofte rycke Stede/) op 16. vadem modder gront.

Oost ende west met de Clippen en droogh-ten/ de Tortugas, ofte Schilt-padden ghenaemt/ wit sant; n. o. ende z. w. met de selfde Tortugas, kinckhorentgiës en roode schulpkens; n. ende z. met de selfde Tortugas, swart sant; noch oost daer van af/ rudsighe gronde.

Diepte vã de gront by Rio Panuco.

Op de Revier van Panuco, van de 40. vadem buyteswaerts/ wit ende root sant/ ende naer't landt toe modder gront.

Diepte ende gront by Rio Hermoso/ en de Rio de Palmas.

Op de Revier genaemt Rio Hermoso, ofte de schoone Revier/ vande 30. vadem naer't landt toe/ wit sandt/ ende buytenwaerts naer de Zee toe modder grondt; by de Revier ghenaempt Rio de Palmas, e de Montanas, (dat is: de Revier van de Palmen/ ende ghebergh-ten ghesept) heeft men vande 40. vadem nae't landt toe/ sant: maer nietste wit/ ende buytenwaert is modder met grau sandt vermenght.

Dat 67. Capittel.

De Coursen ende rechte kennisse vãde Navigatie, ende vaert vanden hoeck genaẽ Cabo de Lopo Gonsalues af, tot de Revier van Congo en Angola zuydtwaerts aen, aende custe van Guinea ende Æthiopien, met alle de streckinghe ende ghelegentheyt van dien.

Hoochte van Cabo de Lopo Gonsalues.

Gedaente vã de Custe van Guinea.

Seylende vandẽ hoeck genaemt Cabo de Lopo Gonsalues af/ welcke is gelegẽ op de hoochte vã eẽ graed ruym/ aende z. zyde van de Linea Æquinoctiael, aẽde Custe vã Guinea, ofte Æthiopia, so weet dat dese Custe van daer af voortaen/ streckende is n. w. en z. o. zynde van eẽ vlack lanckwerpent landt, men heefter vande diepten van 10. oft 9. vadem af/ naer't landt toe/ altemael een gront gelijc het sant vãde Sant-loopers/ te weten/ over alle dese contreye/ uytgesondert by dẽ hoeck genaemt Cabo de Caterina, heeft men grof sandt/ ende steentgiens op de gronde.

Gedaente vã de grondt by S. Caterina.

Regel om int seylen langhs dees Cust voordeel te doen.

So ghy aen dese custe/ in dese Navigatie eenich voordeel wilt doen / soo moet ghy't alle nachtẽ anckerẽ/ tot dat u de Terreinhos (dat zyn de windẽ die van over't landt af waeyen) by comẽ/ doet de alsoo uwen tours tot dat de Viraçoins, (dat zyn de winden die van uyter Zee waeyen/) aẽcomẽ/ om also weder naer't land toe te loopẽ/ tot datter stil wort/ ofte dat ghy comt op de 10. vadẽ diepten soo moecht ghy't setten tot een ander conjunctie van't op comẽ vãde lãdt windẽ/ diemẽ aldus dagelijcx heeft op zynen tijt/ als geseyt is. So de strootmen alhier mette wint courseerdẽ soo machment alleyt vandẽ eenen boegh op den anderẽ wenden/ hem telkwaert houdende/ als boven;

Ghy wanneer Conjunctie is dat de windẽ ende stroomẽ gelijck loopẽ.

de Conjunctie dat de stroomen met de windẽ loopen/ is met een nieuwe Maen / te weten/ 2. dagẽ voor ofte na, en drie dagẽ eer zy vol is. Soo't u gebuerdẽ te loopẽ vandẽ eenẽ boegh op den anderẽ/ so sult u in sulcker voegẽ reguleren/ dat ghy altoos des mõrgens by de Custe zyt/ om te ghemeten de winden die alsdan van over het landt af comen.

Kenteeckenen van't langh-werpent Eylandt.

De kenteeckenen van datter lanckwerpẽt land is/ zyn dese, heeft etlijcke grove huevelẽ/ die men noemt As Serras do Santo Espirito, (dat is: ghebergchte vanden heyligen Gheest geseyt,) en wat voorder aen heeft men noch 2. ander huevelẽ / welcke seer wel te kennẽ zyn/ op dese contreye heeftmẽ modder gront, Wat voorder aẽ/ sult ghy sien eenẽ hoogẽ bergh/ te weten, binnen indẽ inwyck/ die men heet Palmella; want heeft eygentlijckẽ de gelijckenisse van Palmela, gelegẽ tusschẽ Lisbonen en Setuval; van gelijckẽ sult ghy comen te siẽ wat voorder aẽ indẽ selfdẽ inwyck tẽ lãdt/ 't welcke strect n. en z. gelijck als't nevder lanct loopt/ heeft dicht by de strant eenen groven vlacken huevel/ welcmẽ heet Cascays, om datter eenige gelijckenisse heeft met Cascays, by Lisbonẽ.

Plaets van den hooghen Bergh Palmella.

Desgelijcx vã de Cascays.

Waerschouwinge voor't opwinden vã d'anckers.

Sult ghe adverteert wesen/ dat al eer ghy't ancker (in dese contreye) op wint, de seylen te laten vallen/ om te sien oft het schip can uyt treckẽ/ en soo't niet uyt en treet/ so blyft liggẽ tot dat de Viraçon van uyter Zee comt: wãt en dese cõtreye so loopẽ de stroomẽ seer crachtich/ van uyt de Revier van Congo, na buytẽnẽ toe/ door welcke oorsake het Schip qualijck can uyt trecken.

Oorsaec waerom het Schip qualijckẽ uyt loopen kan.

Waer datmẽ d'anckers niet sal laten vallẽ.

Als ghy so verde comt/ als de plaets genaẽt A Palmeirinha, (dat is: 't Bosken vã Palmboomen geseyt) so werst gewaerschout u beste ancker te laten vallen: want de gronden van desen dwers wech zyn van morwe modder/ door welcke oorsake d'anckers daer qualijck in vaten willen/ slibberen veeltydts uyt.

Diepte in de Revier van Congo.

So wanneer dat ghy zyt inde Revier van Congo, wesende op de diepten van 30. en 40. vadem/ so sult ghy de grant comẽ te verliesen/ sult alsdan de Sant-looper doẽ om keerẽ/ en als die verloopen is/ soo werptet loot uyt/ soo sult ghy u terstont op 10. en 12. vadẽ diepten vinden/ te weten/ aen d'ander zyde vande Revier Congo, sulter tot op een steenworp naer ofte minder by heẽ loopẽ/ en de beste tours is/ dicht by't land heen: wãt en sout anders inde Revier niet mogẽ comẽ / door't groot gewelt vande stroomẽ / deermẽ veel moeytens door heeft: want zyn de grootste ende crachtichste stroomẽ/ diemẽ op eenige plaetsẽ diergelijckẽ vint/ comẽ tot over de 12. mylẽ t'Zeewaert in.

Beschrijvingẽ vande beste cours om inde Revier tẽ loopen.

Seylende van Congo af naer Angola toe/ op de selfde manier als voren geseyt is/ en comẽde op 35. mylẽ luttel min ofte meer voortaen/ sult comẽ te sien eenen hoogen bergh/ op welcken bergh is gelegẽ een Eylandt/ genaẽt A Ilha de Loanda, maer so ghy niet seer dicht by't landt en zyt/ en sult het Eylandt niet siẽ: want is seer laegh ende vlack.

Gelegentheyt vãn 't Ilha de Loanda.

Soo't gebuerdẽ dat ghy by't land quaemt op de hoochte van 6.7. graden/ so sult ghy comen aende mont vãde Revier van Congo, en sulter 10. mylen t'Zeewaert af/ veel teyckenẽ van sien/ te weten / de groote stroomen/ dicke rieden/ cruyderen/ met veel van't Salsseẽ / en so ghy by't landt quaemt / op de hoochten vã 7. en 7½. graden/ soo sult ghy over al een vlack land met gheboomten sien. Sult op dese contreye op de diepten vã 18. en 20. vadem/ over al goede gront vinden/ te weten/ vande 2. tot 2½. myl van't lande af/ men heeft alhier aenden order vande Zee witte Duynen/ die hen in't schynsel verthoonen gelijck als sant stranden/ en de gront daer dicht by is van sant met steentgiens ghemenght dit is te verstaen van de 7. tot op de 8. graden.

Op wat hoochte datmen aen de Revier van Congo comẽ.

Gedaente vant landt alsmen op 7. en 7. een half gradẽ is.

Plaets van santige witte Duynen.

Sult weten datter landt vande vyf gradẽ/

Gedaente van de gront op 8. graden.

zuydtwaerts aen/altemael hoocharhtigh is/ zijnde de gront daer by over al van modder/ ende men heefter een myl van af/ de diepten van 30. ende 35. vadem goede grondt/zijnde over al een schoone Custe/sonder datmender yet heeft te vreesen/ van datmen voor ooghen siet/ 'twelcke is te verstaen vande 7. tot de 9. graden/ ende belanghende het landt vande 8. graden zuydtwaerts aen/is seer hoogh.

Goe schoone Custen van 7. tot 8. grad.

Op wat hoochte As sete Serras leyt.

Soo ghy quaemt van uyter Zee naer't landt toe/ op de hooghte van 7 ½. graden/ soo sult ghy comen te sien seven bergē ofte huevelē/ (welcke strecken n. w. ende z. o.) ghenaemt As sete Serras, dat is: de seven Berghen.

Hoochte vande Cabo de S. Vincente.

Soo ghy by't landt quaemt op de hooghte van 8 ½. graden/soo sult ghy comen te sien een hoeck landts/ ligghende oostwaert van u af; Desen hoer heeft de gelyckenis inde verthooninge vande Cabo de San Vincente, gelegen aende Custe van Spaengien; Comende by't landt op de hoochte van 9. graden schaers/ so siet naer't n. ofte n. o/ soo sult ghy de voorsz. hoeck sien; heeft onder aen sommighe witte Duynen liggē/ die wat meer t'Zeewaert uytsteken/en dorft daerom niet vreesen: want is daer over al schoon/ daerom moecht het land vry ghenoech genaken/ om dat te verkennen.

Kenteyckens van de selve Cabo/alsmen op 9. graden is.

Gelegentheyt vā de Monte Pasqual.

Wesende op de voorseyde hooghte vāde 9. graden schaers/ so sult ghy oostwaert aen/ te landtwaert in comen te sien een ronden berch dienen heet Monte Pasqual; Als u de vodengeseydē hoeck blyvende is en't n. o. so sal hem 'tander land strecken nae't z. w. welcke is het uyterste landt/gelegen buyten 't Eylandt van Loanda; het land dat ghelegen is zuyden van u af/is een grof dick landt/hebbende beneden aende voet sommighe roode eñ witte Duynē/ enet etlycke cleyne boomen boven op/ welcke hen in't schijnsel verthoonē gelyck als Vyghboomen van Algarven in Spaengien.

Gedaente vant landt zuyden af liggēde/&c.

Cours om in Loanda te loopen.

Om nu te loopen binnen dit Eylandt van Loanda, soo sult ghy uwen cours doen recht op't landt (dat z. van u af leydt) aen, coemter vry dicht by/ tot op een half myl naer/al hier wesende/ soo sult ghy zuydwest waert aen het Eylandt comen te ontdecken, het welcke seer vlack ende van wit saut is/waerom men dat seer qualyck sien can/ van alsmen daer dicht by is/dit is de Haven van Angola.

Oorsaeck waerom datmen Loanda qualycken siet &c.

Gedaente vant Eylandt Loanda.

Dit Eylandt van Loanda, heeft de gelyckenis van een Eylandt/ghenaemt A Ilha das Catijns, ghelegen aen de Cabo de Santa Maria, in't landt van Algarven aende Custe van Spaengien/ is van de selfde vlackte/ doch is langher: want heeft 7. mylen inde lenghte; Om nu binnen dit Eylandt te loopen/ so sult uwen cours doen op de punt van het noordtoosten aen; daer wel dicht by comende/ tot op een steenwerp naer/en hebt daer gants niet te vreesen: want hebt alhier de diepten van 15. vadem/eñ is daer binnen over al seer schoon/ dit is de Ree vande zyde van't Eyland/te weten/wel dicht daer by/ eenen heeft van dit Eylandt af/ tot het vaste landt toe/niet meer als een vierendeel myls/ eñ men en can d'incomste niet ontdecken/voor al eer datmen daer by is/ ende soo daer eenighe Schepen inde Haven ligghen/ sultse toenen te sien/ al eer dat ghy't Eylandt kont onder scheyden oft kennen/ ende schijnt ende verthooninghe ghelyck oft het boomen waren die op het landt staen.

Diepten omtrent het Eyland Loanda.

Wat gedaente de Schepē vā daer ghevē inde Zee/ die inde Haven ligghen.

Hoochte vant eynde aende noordtoost zyde.

De uyterste punt ofte eynde van de noordtoostzyde vā dit Eylād/is gelegē op de hoochte van 9. graden juyst/ daerom en laet u vande Pas caerten niet verabuseren: want sommige hebbense van op 9. graden/ en ander op 9 ½. graden/ daerom en betrout u niet dan op de ghene diese op 9. graden hebben/te weten/ het eynde van het noordtoosten van het voorseyde Eylandt/etc.

Hier naer volghen de graden ende hoochten van alle de principale Havens/Revieren/ hoecken/Eylanden / ende plaetsen van de Navigatie der Portugesen ende Spaengiaerden/ ende de landen by den selfden ontdeckt/ ende eensdeels bewoont/alles met huere rechte namen ende toenamen/ gelyck als zy van de selfde ghenoemt ende in huere Pas ende Zee-caerten afgheteyckent zyn/etc.

In den eersten, van den uyterften hoeck van Portugael af, ghenaemt Cabo de Finisterra, vervolgens de Custe van Portugael, Spaengien, ende Barbarien, tot de Linea ofte Tropico van Cancer, ende van daer af de Custe van Guinea langhs, tot die Linea Æquinoctiael toe.

De graden aen de noordtzyde van de Linea.

		gr.
r.	CAbo de Finisterra, dat is: den hoeck van het uyterste landt / is ghelegh en op de hoochte van — — —	43
r.	De Eylanden van Bajona, zijn ghelegh en op — —	42
r.	Porto de Portugal, dat is: Porte poort/leyt op — —	41
r.	As Barlengas, dat is: de Barles/ ligghen op — —	40
r.	Lisboa, ofte Lisbonen ende het Eylandt van Tercera, op —	39
r.	Perseveira, ende het Eylandt Sinte Michiel, op — —	38
r.	Cabo de San Vincente, ende het Eylandt Santa Maria, op —	37
r.	Trasfalgar, ghelegh en aende Custe/ leyt op de hoochte van —	36
r.	Larache, is ghelegh en op de hooghte van — —	35
r.	Soneja, leyt op de hoochten van — —	34
r.	Cabo de Canty, ende Porto Santo, dat is: de heylighe Haven ghesept/ghelegh en by het Eylandt Madera, leyt op — — —	33
r.	Rio dos Saueis, dat is de Revier van d'Elsten ghesepdt/leyt op —	32
r.	Het Eylandt van Madera, ofte het Eylandt van het hout/leyt op de selfde hooghte van — — —	32
r.	Taffarama, is ghelegh en op de hooghte van — —	31
r.	Mecea, ende A Ilhados Salvajes, dat is: het Eylandt van de Wilden/op	30

Cabo

	gr.
r. Cabo de Non, ende d'Eplanden van Palma, ende Lancarotte, vande Canarische Eplanden/zijn gheleghen op de hoochte van	29
r. A Ilha, ofte het Eplandt de Forte Ventura, lept op de hoochte van	28
r. Cabo de Bojador, ende het Eplandt van groot Canarien / ende noch A Ilha de Hierro, ofte het Eplandt van het Yser / zijn gheleghen op	27
r. Angra dos Cavallos, dat is: de open Haven ofte Reede vande Peerden genaemt/ is gheleghen op de hoochte van	25
r. Rio d'Ouro, ofte de Revier van het Gout/lept op	24
De Linea ofte Tropico van Cancer.	
r. Angra, ofte open Haven van Goncalo de Sintra, op	23
r. Cabo das Barbas, ofte den hoeck vande Baerden/op	22
r. Cabo Branco, ofte den witten hoeck/lept op	21
r. Rio de Sao' Ioao', ofte de Revier van Sint Jan/lept op	20
r. Furna de Sancta Maria, ofte Spelonche van Sinte Maria/op	19
r. Sete Monte, ofte seven Bergen/ende d'Eplanden van Sant Anna, San Vincente, Sancta Luzia, en San Nicolas, ligghen op	18
r. Ante rotte, ende Ilha de Sal, ofte het sout Eplandt/op	17
r. Rio, ofte Revier de Canaga, ende het Eplandt Ilha de Maia, op	16
r. Cabo Verde, ofte den groenen hoeck / ende d'Eplanden / de Sant Iago, ofte Sint Jacob/ende Ilha do Fogo, ofte het Eplandt van het vupr/op	15
r. Rio, ofte Revier van Gambia, lept op	14
r. Rio das Oltras, ofte de Revier van de Oesteren/lept op	13
r. Cabo Roxo, ofte de paersen hoeck/lept op	12
r. Buguba, lept op de hoochte van	11
r. Rio do Pichel, ofte de Revier van de Kan/lept op	10
r. Rio, ofte de Revier van Cachecache, lept op	9
r. Rio da Serra Lioa, ofte de Revier van de Leeuwinnen Bergh/lept op	8
r. Rio das Palmas, ofte de Revier van de Palmen/lept op	7
r. Cabo do Monte, ofte den hoeck van den Bergh/lept op	6
r. Cabo dos Baixos, ofte den hoeck vande drooghten/ende de Myna van San Iorgie, ligghen op	5
r. A Ilha, ofte het Eplande van Fernan do Poo, ende Cabo das Palmas, ofte den hoeck van de Palmen/ligghen op	4
r. Rio do Campo, ofte de Revier van het Velt/ lept op	3
r. Rio do Princepe, ofte de Revier van de Prins/lept op	2
r. Het Eplandt van San Thoma, ofte Sint Thomas/lept op	1

Van de Linea Æquinoctiael af, naer de zuydtzyde, vervolghens de Custe van Congo, Angola, ende Æthiopie, tot de Cabo de bona Esperança toe.

De graden aen de zuydtzyde vanden Æquinoctiael.	gr.
r. CAbo, ofte den hoeck van Lopo Gonsalues, lept op de hoochte van	1
r. Cabo, ofte den hoeck van Caterina, lept op	2
r. Angra da Iudia, ofte de open Haven van de Judinne/lept op	5
r. Praya de San Domingos, ofte de strant van Santo Dominicus, lept op	6
r. Rio, ofte de Revier van Congo, lept op de hoochten van	7
r. A Ilha d'Acenção', ofte het Eplandt van den Hemelvaert/lept op	8
r. Rio, ofte de Revier van Angola, ende het Eplandt van Loanda, ligghen op	9
r. Cabo Ledo, ofte den blpen hoeck/lept op	10
r. Rio, ofte de Revier van San Lazaro, lept op	11
r. Cabo dos Loubos, ofte de Revier van de Wolven/lept op	12
r. Monte Negro, ofte swarten Bergh/lept op	14
r. Serra Pardi, ofte het graeuwe gheberchte/lept op	15
r. Angra das Aldeas, ofte de open Haven van de Dorpen / ende het Eplandt van Santa Helena, ligghen op de hooghte van	16
r. Manga das Areas, ofte de sandighe Mouwe/lept op	17
r. Cabo Negro, ofte den swarten hoeck/lept op	18
r. Os Mendoins ghenaemt/ligghen op	19
r. A Serra de San Lazaro, ofte het gheberchte van San Lasaro, lept op	20
r. Praya, ofte de Straet van Ruy Pires, lept op	21
r. Cabo do Padrao', ofte den hoeck van de Colosse, ofte Colomne, lept op	22
r. Praya Fria, ofte de rouwe strant/lept op	23
De Linea ofte Tropico van Capricorno,	
r. Ponta da Concepção', ofte de punt van de ontfanghenisse/lept op	24
r. Praya das Alagoas, ofte de strant van de Lacken/ lept op	25
r. Feiçao' da Boça, ofte het fatsoen van de mont/lept op	26
r. Angra, ofte de open Haven van Sant Antonio, lept op	27
r. Angra, ofte de open Haven van Sant Thome, ofte Sint Thomas/lept op	28
r. Angra, ofte de open Haven van San Cristoffel, lept op	29
r. Rio do Infante, ofte de Revier van des Conunghs Soon/lept op	32
r. Angra, ofte de open Haven van Santa Helena, lept op	33
r. As Ilhas, ofte de Eplanden van Tristan da Cunha, lept op	34
r. Cabo de bona Esperança, ofte den hoeck vanden goede hoop/ lept op	34½

Vande Cabo de bona Esperança af, noordtwaerts aen vervolgens de Custe, nae Soffala, Moçambique, ende Melinde, tot de Linea Æquinoctiael toe, alles aende zuydzyde vande selfde Linea.

		gr.
r.	CAbo das Agulhas, ofte den hoeck van de Compassen/leyt ruym op	35
r.	Cabo do Infante, ofte den hoeck van s'Conninghs Soon/leyt op	$34\frac{1}{2}$
r.	Cabo Talhado, ofte den ghecloven hoeck/leyt ruym op	34
r.	Cabo das Vaças, ofte den hoeck van de Koeyen/eñ Bahya Fermosa, ofte de schoonen Bay, zijn ghelegen op	34
r.	Cabo do Arecisse, ofte den hoeck van't Clif/leyt op	33
r.	Rio do Infante, ofte de Revier van s'Conninghs Soon/leyt op	32
r.	Ponta Primeira, ofte d'eerste punt/leyt schaers op	32
r.	Terra do Natal, ofte het landt van Kersmis/ leyt op	31
r.	Ponta, ofte de punt van Santa Luzia, leyt op	28
r.	Terra dos Fumos, ofte het landt van de roock/leyt op	$27\frac{1}{3}$
r.	Rio d'Alagoa, ofte de Revier van't Lach/ende het Eylandt van Ioan de Lisboa, ende den uytersten zuyder hoeck van't Eylandt San Lourenço, op	26
r.	Agoa de boa Paz, ofte het water van goeder vreede/leyt op	25
r.	Cabo das Correntes, ofte den hoeck van de stroomen/leyt op	$24\frac{1}{2}$
r.	Rio, ofte de Revier van Mataca, ofte Monemone, ende het Eylandt A Ilha do Mascharenhas, ligghen op	$21\frac{2}{3}$
r.	Os Baixos da Iudia, ofte de drooghten van de Iudinne/ligghen op	22
r.	Cabo, ofte den hoeck van San Sebastiaen, leyt op	21
r.	Rio, ofte Revier van Quiloan, ofte Quiloane, leyt op	$20\frac{1}{2}$
r.	Soffala, ende het Eylandt van Diogo Rodriges, ligghen op	20
r.	Porto, ofte de Haven van Bango, leyt op	$19\frac{1}{2}$
r.	Rio, ofte de Revier van Cuama, leyt op	$18\frac{1}{4}$
r.	Os Baixos dos Garajaus, ofte de drooghten van de Meeuwen/op	18
r.	Rio dos bons Sinais, ofte de Revier van de goede teyckenen/ op	$17\frac{1}{4}$
r.	A Ilha, ofte het Eylandt van Brandao', leyt op	17
r.	Het Eylandt A Ilha Primeira, ofte het eerste Eylandt/leyt op	$17\frac{1}{2}$
r.	A Ilha, ofte het Eylandt van Ioan de Nova, leyt op	$16\frac{1}{2}$
r.	Rio, ofte Revier van Angoxa, leyt op	16
r.	Moçambique is ghelegen op de hoochte van	15
r.	Rio, ofte Revier van Santo Antonio, leyt op	14
r.	Rio dereito, ofte de rechte Revier/leyt op	12
r.	Het Eylandt Ilha do Comoro is ghelegen op	11
r.	Cabo del gado, ofte den dunnen hoeck, is ghelegen op	10
r.	Die Stadt van Quiloa leyt op	9
r.	Het Eylandt A Ilha de Monfia, leyt op	7
r.	Het Eylandt A Ilha de Zanzibar, leyt op	6
r.	Het Eylandt A Ilha de Pemba, leyt op	5
r.	As Ilhas dos tres Yrmaôs, ofte de Eylanden van de drie Broers/op	4
r.	A Ilha do Almirante, ofte het Eylandt vanden Admirael/op	$3\frac{1}{2}$
r	Mombassa, ende de Revier van Tacharigo, ligghen op	3
r.	De Stadt ende Haven van Melinde, is ghelegen op	2
r.	De Stadt ende Haven van Paté, is ghelegen op	1

De Linea Æquinoctiael.

De hoochten ende graden van de havens, hoecken, ende Revierē vande Linea Æquinoctiael af, tot die Straet ofte doorgaēde enghte, O Estrecho de Mecca, anders het roode Meer, aende noordtzyde vanden Æquinoctiael.

De graden aende noordtzyde.

r.	BArra boa, ofte de goede Haven/ghelegen op de hoochte van	1
r.	De Stadt ende Haven van Bravá, leyt op	2
r.	De Stadt ende Haven van Magadoxo, leyt op	$2\frac{1}{2}$
r.	Zarzella, is ghelegen op de hoochte van	6
r.	Cabo, ofte hoeck van Guardafu, ende het Eylandt A Ilha de Sacotora, liggen op	12
r.	Van den hoeck de Guardafu, binnewaerts naer de roode Zee toe / te weten/ de zuyder Custe van dien.	
r.	Mite, ende Barbora, zijn ghelegen op de hoochte van	11
r.	Zeila, leyt op de hoochte van	12
r.	Het Eylandt A Ilha d'Alaca, is ghelegen op	15
r.	Het Eylandt A Ilha Soaquen, leyt op	18

Van de noordtzyde van het Roode Meer, ofte die Straet van Mecca ghenaemt.

r.	TOor, is ghelegen op de hoochten van	27
r.	Gyda, een Haven van de Stadt Mecca, daer Machomet begraven leyt/waer van dese Zee ofte Straet den naem heeft/leyt op	20
r.	Het Eylandt A Ilha de Zeyban, is ghelegen op	15

Het Ey-

r. Het Eylandt A Ilha Camaram, leyt op de hoochte van — 15
r. Adem, een fortresse die de Portugesen eertydts ghehadt hebben: maer zijnse nu al weer quijt/leyt op — — 13

De Custe van Arabien, vervolgens tot de Straet ofte enghte van Persien, ende het Eylandt Ormus. gr.

r. FArtaque, leyt op de hoochte van — — 15
r. Diufar, leyt op de hoochte van — — — 16
r. De Eylanden van Curia, Muria, ligghen op — — 17
r. Het Eylandt A Ilha de Maeira, leyt op — — 20
r. Cabo, ofte den hoeck van Rosalgate, leyt op — 22
r. Curiata, ende Masquate, ligghen op — — 23
r. Hoor, is ghelegen op de hoochte van — — — 24
r. Cabo, ofte hoeck van Mocandao', leyt op — — 27
r. Het Eylandt ende de Stadt van Ormus, leyt op de selfde — 27

Van Ormus ofte Persien af, vervolghens de Custe tot de Cabo de Comorijn toe.

r. CAbo de Iasque, is ghelegen op de hooghte van — 25½
r. Rio do Sinde, anders de Revier Indo ghenaemt/ op — 24
r. De Stadt ende het Eylandt van Diu, leyt op — 21
r. Goga, een Stadt ghelegen binnen inden Inwijck van Cambajen, op 33
r. De Stadt ende Haven van Chaul, leyt op — — 19
r. De Stadt ende Haven van Dabul, leyt op — 18
r. Het Eylandt ende de Stadt Goa, ende d'Eylandekens Os Ilhas Queimados, ofte die verbrande Eylandekens/ghelegen aende selfde Custe/op — 16
r. De fortresse van Honor, ende d'Eylanden As Ilhas d'Angediva, op 14
r. Baticala, ende de drooghten Os Baixos de Pandita, ligghen op — 13
r. De fortresse van Mangalor, ende Monte de Ly, zijn ghelegen op 12
r. Cananor, ende Calecut, zijn ghelegen op — — 11
r. Cranganor, ende Cochijn, ligghen op — — — 10
r. De fortresse van Cay Coulao', leyt op — — 9
r. Cabo de Comorijn, het welcke is den uytersten hoeck van de Custe/ diemen eyghentlijcken noemt van Indien/leyt op de hoochte van — 7

Van het Eylandt Seylon, te weten, aende oost ende zuydtzyde, omloopende naer het westen.

r. TRincanamalle, leyt op de hoochte van — — 9
r. O Capello de Frade, ofte de Monnicks Kovel/ leyt op — 8
r. Rio de Matacalou, leyt op — — — 7½
r. Ponta de Gualle, ofte de punt vande Galeye/leyt op — 6
r. Columbo, een fortresse der Portugesen/ leyt op — — 7

Van de Cabo de Comorijn af, vervolgens de Custe van Choramandel, Orixa, Bengala, Pegu, ende Malacca, tot den hoeck Cabo de Sincapura toe.

r. CAbo, ofte den hoeck van Negapatan, leyt op de hoochte van — 11
r. Povoacao' de San Thome, ofte die Stede van sint Thomas/leyt op 13½
r. Die Stede ende Haven van Muselep tao', leyt op — 16½
r. A Punta, ofte de punt van Guadovarijn, leyt op — — 17
r. O Pagode de Iorganate, ofte den Afgodt van Iorganate, op — 20¼
r. Rio, ofte de Revier van Puacola, leyt op — — 19
r. Rio, ofte de Revier van Palura, ofte Paluor, op — — 19½
r. A derradeira Terra alta, ofte het laetste hooghe landt/leyt op — 19⅔
r. Rio, ofte Revier van Cayegare, leyt op — — 21
r. Rio, ofte Revier van Ganges, anders Porto Piqueno, ofte de cleyne Haven ghenaemt/leyt op — — — 22
r. De Haven ende Stede van Aracan, leyt op — 20
r. De Haven ende Stede van Martavan, leyt op — — 16¼
r. Het uyterste eynde aende noordtzyde van d'Eylanden Andeman, op 14
r. Het uyterste eynde aende zuydtzyde van de selfde Eylanden Andeman, op 11
r. De Haven ende Stede van Tanasserijn, leyt van ghelijcken op — 11
r. De Haven ende Stede van Gunsalan, leyt op — — 8½
r. Het Eylandt Pulo Cuto, leyt op — — 6⅔
r. De Haven ende Stede van Queda, leyt op — — 6½
r. Het Eylandt van Gomespola, ende het Eylandt Pulo Batum, ligghen op 6
r. Het Eylandt Pulo Pera, leyt op — — — 5⅔
r. Het Eylandt Pulo Pinon, leyt op — — 5¼
r. De Haven ende Stede van Pera, leyt op — — 4½
r. Pulo Sambilan, leyt op — — — 4
r. Pulo Parcelar, ende d'Eylanden As Ilhas d'Aru, ligghen op — 3

Cabo'

r. Cabo Rachado, ofte de ghecloven hoeck/lept op — 2½
r. De Stadt ende fortresse van Malacca, lept op — 2½
r. Cabo de Singapura, is gheleghen op — — 1

Van het Eylandt Samatra, te vveten, aen de noordtzyde van den Æquinoctiael. gr.

r. DE Haven van d'Achein, is gheleghen op — 4½
r. De Haven van Pedir, lept op — 4
r. Cabo, ofte den hoeck van Tanjamburo, lept op — 5

De plaetsen gheleghen aende zuvdtzyde vanden Æquinoctiael, soo aen het selfde Eylandt, als anders.

r. TErra d'Arruen, ofte het landt van Arruen, lept op — 2
r. Ilha d'Ouro de Manancabo, ofte 't Goude Eplandt van Manancabo, lept op 3
r. De Haven van Campar, lept op — — — 4
r. De Straet ofte doorgaende enghte van tusschen het Eplandt Samatra, ende Iava major, ofte groot Iava, lept op — — 5½
r. A Ilha Iava major, ofte groot Iava, te weten/te middewreghen/lept op 6
r. A Ilha do Iogo, ofte het vupeighe Eplandt/lept op — 7
r. A Ilha Solitaria, ofte het eenighe Eplandt. lept oock op — 7
r. A Ilha Banda, ofte het Eplandt Banda, lept op — — 5
r. De Eplanden vande Nagelen van Maluco, liggen onder de Linea Æquinoctiael.

Vande Cabo de Singāpura af, vervolgẽs de Custe naer Sion, Camboja, Champa, eode China, tot de Reviet van Liampo', ende Nanquijn, met sommighe Eylanden, alles aende noordtzyde vande Linea Æquinoctiael.

r. HEt Eplandt Pulo Tymao', is gheleghen op de hoochte van — 2½
r. De Haven ende Stede van Pan, lept op — — 3¾
r. De Haven ende Stede van Patane, lept op — 7½
r. De Haven ende Stede van Sion, lept op — — 14½
r. Punta, ofte de punt van Cuy, lept op — — 12½
r. Enseada de Lion, ofte den Inwyck van Lion, lept op — — 12½
r. De Haven van Varella, lept op — — 13
r. Het Eplandt Pulo Condor, lept op — 8½
r. De Stede ende Haven van Camboja, lept op — — 10
r. Het Eplandt Pulo Secir, van het landt/lept op — 10½
r. Het Eplandt Pulo Caton, lept op — — 15½
r. Het Eplandt Pulo Champello', lept op — — 16½
r. Het uyterste zuyder eyndt van het Eplandt Aynon, lept op — 18½
r. Het eynde van het noordtoosten van het selfde Eplandt Aynon, lept op 19½
r. De Eplanden van Sanchoan, ligghen op — — 21½
r. De Stede ende het Eplandt van Macau, lept op — 22½
r. De Stadt van Canton, lept op — — 24½
r. Ilha Branco, ofte het witte Eplandeken — 22½
r. Ilha Fermosa, ofte het schoone Eplandt — — 21½
r. Ilha de Lamon, ofte het Eplandt van Lamon ghenaemt/op — 23¼
r. De Haven van Chabaqueo', lept op — — — 23½
r. De Haven van Chincheo', lept op — — 24½
r. Enseada dos Camaroins, ofte den Inwyck van de Garnaet/anders Cayto ghenaemt/lept op de hoochte van — — — 25½
r. Het Eplandt Lequico pequeno, ofte cleyn Lequeo, lept op — 25
r. A Ilha dos Cavallos, ofte het Eplandt van de Peerden/lept op — 25⅓
r. Ponto, ofte Cabo de Sumbor, lept op de hoochte van — 28¼
r. De Eplanden As sete Yrmaas, ofte de seven Ghesusters / welcke zyn gheleghen op den wegh naer Iapan toe/ligghen op — — 29½
r. De Eplanden van Siongican, gheleghen aen de Custe/lept op — 29⅔
r. De Eplanden diemen noemt van Liampo', ghelegen aen de Custe/strecken tot op 31
r. Het midden van het Eplandt Meaxuma, lept op — — 30½
r. Het Eplandt van Tanaxuma, is gheleghen op — 31⅔
r. De Revier van Nanquijn, lept op — — 34
r. De Eplanden van Iapan hebben altesamen inde longitudo ofte lenghte 130. mylen/ende het uyterste in het oosten/is gheleghen op — 32

Van de Eylanden de Phillippinas, anders de Luçons, ofte Manillas ghenaemt, aende noordtzyde van de Linea Æquinoctiael.

r. DE mont ofte incomste van het Canael ofte enghte van tusschen het Eplandt Luçon, ende het Eplandt Tandaya, lept op de hoochte van 12
r. Het Eplandt Capuly, ende het Eplandt Ticao', lept op — 12½
r. Het Eplandt van Masbate, lept op — — 12¼

Het Ep-

r. Het Eplandt van Banton, lept op — —	12 1/3
r. Het Eplandt Rebujan, te weten/het noordet eynde/lept op —	12 2/3
r. De Eplanden de Viiejes ghenaemt/ligghen op — —	12 3/4
r. Het Eplandt Marinduque, lept op — —	12 1/2
r. Cabo de Dumarijn, van het Eplandt Mindoro, ende de Eplanden van Luban, zijn ghelegthen op de hooghte van — —	13
r. De mont ofte incomste van de Bay van Manilla, de hooft Stadt van het Eplandt Luçon, lept op — — —	14 1/4
r. De Stadt van Manilla, lept op — —	14 1/2
r. Cabo, ofte den hoeck van Samballes, aen het Eplandt Luçon, is ghelegthen op de hoochte van — — —	14 2/3
r. Cabo de Bullmao', aen het selfde Eplandt van Luçon, op —	16 1/2
r. Cabo de Bojador, welcke is den uptersten hoeck/ghelegthen aende noordzyde van het Eplandt Luçon, lept op — —	19
r. Het uptersten Eplandt ghelegthen in het noorden ende oosten van de Eplanden de Lequeos ghenaemt/is ghelegthen op — —	29
r. De Eplanden A Islas de las Vellas, anders de los Ladrones, ofte vande Dieven ghenaemt/ligghen op — — —	13

Van het landt van nieu Spaengien, ghelegthen teghens over het Eylandt van Iapan,

r. HEt Eplandt Isla de Sant Augustijn, aende Custe/ghelegthen op —	30 1/2
r. Het Eplandt Isla de Sedros, ofte van de Sedre-boomen/op —	28 3/4
r. Cabo de San Lucas, beginsel van het landt van California, op —	22
r. Cabo de las Corrientes, ofte den hoeck van de stroomen/op —	19 2/3
r. De Haven van Acapulco, lept op — —	17

Vande Straet van Magallanes af, vervolghens de Custe van Brasilien, tot de Linea æquinoctiael toe, aende zuydtzyde van dien,

Graden aende zuydtzyde van den æquinoctiael.	gr.
r. DE Straet ofte doorgaende enghte van Magallanes, op —	51 1/2
r. Bahya de las Islas, ofte de Bay van de Eplanden/lept op —	49
r. Rio de la Plata, ofte de Revier van het Silver/lept op —	34 2/3
r. Arrecisse, ofte het Clif/lept op — —	34
r. Bahya Aparcellada, ofte de banckachtighe Bay/lept op —	33
r. Cabo da Ponta, ofte den hoeck van de punt/lept op — —	32
r. Rio dos Negros, ofte de Revier van de Swarten/lept op — —	31
r. Angra onde Sevio o Battel, dat is: de open Haven daermen het Boot ghesien heeft/is ghelegthen op — —	30
r. Ilha da Bahya, ofte het Eplandt van de Bay/lept op — —	29
r. Ilha de Santa Caterina, ofte het Eplandt van Sinte Caterine/op —	28 2/3
r. Bahya do Repairo, ofte de Bay van het beschutsel/lept op —	28
r. Rio do Estremo, ofte de Revier van upter maten/lept op —	27
r. Rio dos Dragos, ofte de Revier van de Draecken/lept op — —	26
r. Ilha de Cananea, ofte het Eplandt van het Riet-bosch/lept op —	25 1/2
r. Het Eplandt A Ilha Doropica, is ghelegthen op — —	25
r. Bahya, ofte Bay van San Vinçente, lept op — —	24
r. Rio, ofte Revier van Canane, lept op — — —	24
r. Rio de Ianero, ofte de Revier van Januarius/lept op —	23 1/2
r. Cabo Frio, ofte de couden hoeck/lept op — —	23
r. Bahya do Salvador, ofte de Bay van den Salfchmaker/lept op —	22
r. De drooghten/ghenaemt Os Baixos dos Pargos, ligghen op —	21
r. A Bahya do Espirito Santo, ofte de Bay van den Heylighen Gheest/op	20
r. Het Eplandt van Santa Barbora, op de selfde hooghten van —	20
r. Rio, ofte de Revier van Santa Luzia, lept op — —	19
r. Rio de San Iorgie, ofte de Revier van Sint Joris/op —	18
r. Porto Seguro, ofte een sekere Haven/lept op — —	17
r. Rio das Santos Cormos, dat is: de Revier van Sint Cosmo ende Damiaen/op	16
r. Het Eplandt A Ilha de Santa Helena, lept oan ghelijcken op —	16
r. Rio da Praya, ofte de Revier vande Strant, lept op — —	15
r. Rio dos Ilhas, ofte de Revier van de Eplandekens/lept op —	14 1/2
r. Porto Real, ofte de Conincklijcke Haven, lept op — —	14
r. Bahya de Todos os Santos, ofte de Bay van Alderheylighen/lept op	13
r. Rio Real, ofte de Conincklijcke Revier/lept op — —	12
r. Rio, ofte de Revier van San Francisco, lept op — —	11
r. Rio, ofte de Revier van San Michiel, op — —	10
r. Santo Alexo, is ghelegthen op — — —	9
r. Cabo, ofte den hoeck van Sant Augustijn, lept op —	8 3/4
r. De Stede van Olinda, is ghelegthen op — —	8 1/3
r. Pernanbuco, ende het Eplandt van Ascençao', ofte Hemelvaert/ligghen op	8
r. Santo Domingos, lept op — — —	7

Artapica,

r. Arrapica, is ghelegghen op	6
r. Santo Roque, ende Santa Maria d'arribada, ofte onse lief Vrouwe vande ghearriveerde/zijn ghelegghen op	5
r. Bahya, ofte de Bay van Sinte Lucas/leyt op	4
r. Bahya das Tarrarugas, ofte de Bay van de Schiltpadden/op	3
r. Rio do Arrecisse, ofte de Revier van het Clif/leyt op	2

Vande Antillas, ofte voor Eylanden van Spaenschs Indien, ende sommighe plaetsen aen het vaste landt ghelegghen, alles aende noordtzyde vande Linea Æquinoctiael,

	gr.
r. Isla la Desseada, ofte het begheerde Eylandt/is ghelegghen op	15 ½
r. Het Eylandt Marigalante, leyt op	15
r. Het Eylandt La Dominica, leyt op	15 ½
r. Het Eylandt La Antigua, dat is: het oude Eylandt ghesepdt/leyt op	16 ½
r. Cabo de Cantina, aen het vaste landt/leyt op	9 ½
r. Het Eylandt La Serrana ghenaemt/leyt op	14 ½
r. La Serranilla, ofte cleyn Serrana, leyt op	16
r. Cayman grande, ofte de groote Crocodijl, leyt op	19
r. Cabo de Sant Anton, aen het Eylandt Cuba, leyt op	22
r. Rio, ofte de Revier van Sant Pedro, ende Sant Paulo, leyt op	21
r. Los Campos d'Almeria, ofte de Velden van Almeria,ligghen op	20
r. Villa Riça la vieja, ofte out Villa Riça, ofte rycke Stede/ leyt op	19 ½

De Havens ende plaetsen ghelegghen aende Custe / diemen eyghentlijcken noemt van Indien/met die distantie ende verscheydenheyt / ghelijckse vanden anderen ligghen/ beginnende van het noorden af / vervolgens de Custe/zuydtwaerts aen/ghelijck als het selfde landt streckende is.

Inden eersten, so is te vveten, dat de Custe diemen noemt van Indien, zijn beginsel neemt vanden Inwijck (diemen noemt A Enseada de Iaquetta) af, beginnende van een plaets ghenaemt, Espero, &c,

	my.
r. Van Espero tot Mangalor, zijn mylen	8
r. Van Mangalor tot Patane, zijn mylen	8
r. Van Patane tot den hoeck ghenaemt Punta de Diu, zijn mylen	12
r. Van Diu tot het Eylandt ghenaemt A Ilha do Bette, zijn mylen	9
r. Van Ilha do Bette tot Goa, een Stadt ghelegghen binnen inden Inwijck van Cambajen, zijn mylen	20
r. Van het voorseyde Ilha do Bette tot die Stede van Daman, zijn mylen	26
r. Van Daman tot Surratte, een Stede ghelegghen inden Inwijck van Cambajen, zijn mylen	8
r. Van Daman tot Danu, de Custe opwaerts voortaen/zijn mylen	7
r. Van Danu tot As Ilhas das Vaças, ofte de Eylanden vande Koeyen/zijn mylen	7
r. Van As Ilhas das Vaças, tot de Stede van Baçain, zijn mylen	3
r. Van Baçain tot de Stede van Chaul, zijn mylen	12
r. Van Chaul tot Danda, zijn mylen	5
r. Van Danda tot den Inwijck ghenaemt/ A Enseada de Pero Soares, zijn mylen	3
r. Vande Enseada de Pero Soares tot Siffardao', zijn mylen	3
r. Van Siffardao' tot Dabul, zijn mylen	10
r. Van Dabul tot Sanguiseira, zijn mylen	6
r. Van Sanguiserra tot de Revier vande Bettele, zijn mylen	12
r. Vande Revier van de Bettele tot Seyta pór, zijn mylen	3
r. Van Seyta por tot Carapam, zijn mylen	11
r. Van Carapam tot de Hooft stadt van Goa, zijn mylen	14
r. Van Goa tot Ang. diva, zijn mylen	12

Van hier af soo begint de Custe ghenaemt Malabar, doch even wel begrepen onder de Custe van Indien.

	my.
r. Van Angediva tot Batecala, zijn mylen	12
r. Van Batecala tot de fortresse van Barçalor, zijn mylen	5
r. Van Barçelor tot het Eylandeken ghenaemt Primeiro Ilha, zijn mylen	6
r. Van Primeiro Ilha tot de fortresse van Mangalor, zijn mylen	6
r. Van Mangalor tot Monte Fermoso, ofte schoonen Bergh, zijn mylen	4
r. Van Monte Fermoso' tot Monte de Lijn, zijn mylen	10
r. Van Monte de Lijn tot de fortresse van Cananór, zijn mylen	6
r. Van Cananor tot Calecut, zijn mylen	8
r. Van Caleçut tot Coulette, zijn mylen	2
r. Van Coulette tot Chale, ende Parangale, zijn mylen	7
r. Van Parangale tot Tanór, zijn mylen	3
r. Van Tanór tot Panane, zijn mylen	6
r. Van Panane tot Cochijn, zijn mylen	15

Van

r.	Van Cochijn tot een plaets ghenaemt Arbore de Porca, ofte den Boom van de Soch/ofte het Vercken/zijn mylen	9
r.	Van Arbore de Porca tot Caule Coulao', zijn mylen	9
r.	Van Caule Coulao' tot de fortresse Coulao', zijn mylen	6
r.	Van Coulao' tot de Barreiras, ofte de Doelen ofte Aert-duynen/zijn mylen	4
r.	Van de Barreiras tot Brinjao', zijn mylen	8
r.	Van Brinjao' tot het Eylandeken ghenaemt Ilha de Tarabancôr, zijn mylen	6
r.	Van Tarabancor tot den hoeck ghenaemt/Cabo de Comorijn, zijn mylen	6

Alhier doleijndt die Custe diemen eyghentlijcken noemt in gheheel Orienten/de Custe van Indien/waer onder begrepen is de Custe van Malabar, als boven, Alle d'ander Custen van Orienten/ hebben huere particuliere namē buyten Indien/als wy voren ghenoech aenghewesen hebben.

Alle de verhaelde mylen/als oock alle die inde beschrijptien van de Navigatien ende Jtinerario verhaelt zijn/ zijn altesamen Spaensche mylen / van $17\frac{1}{2}$. in een graedt/het welcke zijn 15. duytsche mylen inde rekeninghe/etc.

Hier naer volcht een instructie ende memorie van het wraken ofte declineren van de Naelden vande Compassen, op de Navigatie ende Coursen van Portugael naer Oost Indien, soo in't gints varen, als in't wederom keeren, ende op wat plaetsen, ende hoe veel datse noordtwest ofte noordtoosteren, dat is: het ghene dat die Naelde van het Compas wijckt ofte wraeckt, naer het oosten ofte westen, alles seer correctelijcken aen gheteyckent, van de Portugaloische Stuersuyden vande selfde Navigatie ofte vaert, &c.

Seylende van Lisbonen af/tot by naer den hoeck van Cabo Verde, so noordoosteren de Naelden ofte Lelien vande Compassen/ (dat is; naer't oosten wyckende/) twee derdendeelē van een streeck ende meer.

Loopende van daer af tot op 4. ofte 5. graden/aende noordzyde vanden Æquinoctiael, wesende 70. ofte 80. mylen van de Custe/soo wraeckt de Naelde van het Compas naer het oostē/dat is noordoosteren/een halve streeck/ ende so ghy vaert 100. ende 120. mylen van het landt af/soo salt noordtoosteren $\frac{1}{3}$. van een streeck.

Loopende by de Custe van Brasilien / tot op 7. 8. 10. graden/aen de zuydtzyde vanden Æquinoctiael, soo salt Compas noordoosteren ofte wraken naer het oosten $\frac{1}{2}$. van een streeck, dit is te verstaen alsmē dicht by Brasilien heen loopt.

Van dese hoochte af/ tot op de 17. 18. graden/ (op welcke hooghte zyn ghelegen de droochten/ diemen noemt Os Baixos dos Abrolhos,) soo salt Compas noordtoosteren $\frac{1}{4}$. ofte $\frac{1}{3}$. van een streeck; dit is te verstaen alsmē boven de 100. ende 120. mylen van de Custe van Brasilien niet en loopt.

Loopende voorby de Eylanden van Martijn Vaaz, soo sal het Compas een streeck ofte meer noordtoosteren.

Van hier af voortaen tot op de 33. gradē/ so sal het Compas noordtoosteren ander halve streeck / tot op 70. ende 80. mylen voorby d'Eylanden van Tristan da Cunha.

Van daer af naer de Cabo de bona Esperança toe/soo beginnen de Compassen weder minder te wraken/ende soo ghy het Compas wel merckt/ en dattet hadde een halve streeck van het noordtoosteren/ so weet dat ghy dicht by de Cabo de bona Esperança zijt / tot op de 30. ofte 40. mylen ten hoochsten daer van af/ want als ghy daer noorden ende zuyden met over een zijt/ so salt Compas $\frac{1}{3}$. van een streeck noordtoosteren.

Seylende van hier af voortaen/ so ghy het Compas comt te merckē /ende dat ghy't fier ende effen vindt/ soo weet dat ghy zijt 80. mylen oostwaert van de Cabo das Agulhas af.

Seylende naer Moçambique, ende merckende het Compas/ soo het $\frac{2}{3}$. van een streeck noordtwesteert/(dat is: wraken ofte wijcken naer het westen/) soo weet dat ghy zijt noorden ende zuyden met den hoeck genaemt Cabo das Correntes, ende wesende op 25. 26. tot op de 20. graden/ende dat het Compas $\frac{3}{4}$. van een streeck ofte meer noordtwesteerden/ soo weest op u hoede van het Eylandt Sant Lourenço: want sult het terstondt komen te sien.

So wanneer ghy met Moçambique over een coempt / soo heeft het Compas een streeck van't noordtwesteren/ ofte een weynich minder/en heeft de selfde differentie tot de Linea Æquinoctiael toe/te weten/ de wegh nae Indien toe.

Wesende 200. mylen oost ende west met de Haven van Goa, ofte met de Custe van Indien / tot den hoeck Cabo de Comorijn toe/ soo sal het Compas noordtwesteren ander halve streeck / ende aen de Custe van Indien een streeck/ende $\frac{1}{3}$. van een ander.

Seylende van Cochijn naer Portugael/ tot dat ghy de Eylanden van Maldiva ghepasseert zijt/ zuyden en zuydtwesten aen / soo sal het Compas wraken ofte noordtwesteren ander halve streeck, tot op 8. ende 10. gradē/ aen de zuydtzyde vāde Linea Æquinoctiael, ende soo't ghebuerde dat ghy yet minder als d'ander halve streeck vont / soo weet dat ghy zijt by westen/ dicht by de droochten genaemt A Saya de Malha, dat is: de Pancier ofte het Wambays van ysere ringhen ghesept/ om de ghelijckenis dieter van heeft.

Soo wanneer dat ghy zijt op 27. ofte 30. graden/doende uwen cours west aen/ soo sult ghy bevinden dattet Compas een streeck ende $\frac{1}{4}$. van een ander noordtwesteert/ als ghy dit al aldus bevint/ soo weet dat ghy dan zijt noorden ende zuyden met den hoeck Cabo de San Roman, ghelegen aen het uyterste eynde vā het zuydtoosten/ van het Eylandt San Lourenço.

Wesende noorden en zuyden met de droochten Os Baixos da Iudia over een/ loopende na

het landt

het landt (Terra do Natal) toe/op de 30. ende 31. graden/ so salt Compas noordtwesteren ⅓. van een streeck/ofte wat minder/ende sult wesen noorden en zuyden met den hoeck Cabo das Correntes.

Comende van op de 32. ende 33. graden voort aen/ende bevindende dat het Compas effen en gelijck is/sonder yet naer't oosten ofte westen te wraken ofte declineren/ soo weet dat ghy recht onder de Meridiaen zijt.

Sijt ghi adverteert wesen/'tCompas wel ende te degen te mercken/dattet niet een hayr en falgeert/ te weten /houdende (in't peylen) een oogh toe/om beter en scherper te sien: wát so ghy hier in comt te faelgeren/ so kunt ghy qualijcken goede gissinghe maecken/ noch yet uyt rechten dat duecht.

De Cabo de bona Esperança ghepasseert wesende/loopende naer't Eylandt Santa Helena toe/ soo noordtoosteert ofte wraeckt het Compas naer't oosten ⅓. van een streeck/ende in't Eylandt Santa Helena een halve streeck; Vao't Eylandt Santa Helena af/ tot het Eylandt Açençon, ofte Asumption, dat is: Hemelvaert ghesept/so noordtnoosteert het Compas ⅔. van een streeck.

Doe u gedenckë dat so wanneer men comt van Portugael af/ naer Brasilien toe/ tot op de hooghte vanden hoeck ofte Cabo de Sant Augustijn, in dit Eylandt vā Asumption, so weet/ dat hoe't Compas meer noordtoosteert ofte wraeckt naer't oosten/ hoe dat ghy oostwaerder ende verder vande voorseyden hoeck af zijt/ daerom wiltet goede achtinge op hebben: want soo ghy't wel weet te peylen/ sult bevinden dattet hier met over een comt/ als ghesept is.

Van't Eylandt Açençao' af/tot de Clippe Penedo de S. Pedro ghenaemt/te weten/ 20. ofte 30. mijlen by oosten daer van af/ so heeft het Compas een halve streeck schaers/ van noordtoosteren.

Van daer af 17. ofte 18. graden voortaen/ sult de Compassen fix ende ghelijck vindé/te weten/ wesende zuyden ende noorden met het Eylandt Santa Maria.

Van daer af voortaen/ so ghy ruyme wint hint/in sulcker voegen dat ghy't Eyland Flores set int noordtwesten/alsdan salt Compas ⅓. van een streeck wraken.

So wanneer ghy zijt op 70. ofte 80. mylé naer by't Eyland Flores, so hebt ghy't Compas fix ende effen.

In't Eylande Fayael, ende van daer naer't Eylandt Tercera, (vande Vlaemsche Eylanden/) salt Compas noordtoosteren ⅓. van een streeck/ende van Tercera naer Lisbonen van ⅓. tot ½. van een streeck.

Om nu te verstaen het wraké ofte declineren van't Compas/so is te weten/ dat alsmen is onder de Meridiaé, dat is: onder de Linea ofte streeck/diemen versiert inden omloop vā het Firmament/ vanden eenen Pool tot den anderen/te weten/recht te middewegé/ et upswijs over de Linea Æquinoctiael, alsdan so heeftmen alle Compassen (die goet en oprecht zijn) fix ende gelijck sonder te wraken naer't oosten ofte westé/ ende wesende aen d'een ofte d'ander zyde daer onder van daen/so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas aen d'een ofte d'ander zyde/te weten/alsmen is aende zyde van't oosten/so wraect de Lelie ofte Naelde van't Compas naer't westen/ dat hieten wy noortwesteren/ende alsmen is aende west zyde vande Meridiaen voorseyt/soo wraeckt ofte declineert de Naelde van't Compas naer het oosté/dat hieten wy noordtoosteren/waer ende dit nu ghenoech verstaen can worden/ om hen daer naer te reguleren/ als verhaelt is/etc.

Sommighe vraghen ende antwoorden, seer nut ende oirbaer te weten, voor alle Zee-varende luyden.

'tGhetal van de gradé van de werelt.

Soomen u vraechden hoe veel graden datter zijn in de rondicheyt ofte omloop van de werelt.

Antwoort. 360. graden/ wesende elcke graed van 15. duytsche/ en 17½. Spaensche mylen.

Wat de Poolen zijn.

Vraghe. Wat dinghe zijn de Poolen vande werelt?

Antwoort. Twee punten diemen imagineert ofte versiert/ daer't Firmament ofte de werelt op om draept.

Vande Linea Equinoctiael.

Vraghe. Wat dinghe is de Linea Æquinoctiael?

Antwoort. Eenen versierden streeck ofte draet/ vanden oosten tot den westen/ om de rondicheydt van de werelt ofte Firmament/ welcke is het scheptsel ende 'tmidden van tusschen beyde de Poolen/ ende soo wanneer de Son daer op is/ t'welcke is den 21. Meert/ en den 23. September/ soo heeftmen de daghen ende nachten even lanck/ waerom Æquinoctie ghenaemt wort.

Vande Meridiaen.

Vraghe. Wat dinck is Meridiaen?

Antwoort. Is eenen streeck ofte draet diemen versiert inden omloop vande werelt/ vā den eenen Pool tot den anderen/ende so wanneer dat u de schaduwe comt in't midden van dese streeck/ soo is het uwe Meridiaen.

Wat Paralel is.

Vraghe. Wat dinck is Paralel?

Antwoort. Alle dinghen ende plaetsen die met u oost in west over een coné/ is Paralel.

Wat de Tropico zijn.

Vraghe. Wat dinghe is Tropico?

Antwoort. Een streeck ofte punt diemen imagineert ofte versiert/ inden omloop van't Firmament/ welcke is het besterck/ tot so verde hem de Son vande Linea af verlinght/ en dan weder te rugghe keert/ te weten/ den 21. Junij comt hy aende noordtzyde van den Æquinoctiael, tot op 23½. graden/ welcke besterck ghenaemt wordt Tropico van Cancer, ende den 21. December comt hy aende zuydtzyde vandé Æquinoctiael, op gelijcke hooghte van graden/ welcke besterck genaemt wort Tropico van Capricorno.

Wat distantie datter van de Equinoctiael tot den Pool is.

Vraghe. Hoe veel distantie isser van de Linea æquinoctiael, tot eenich van de beyde Poolen?

Antwoort. 90. graden/ dat is: het vierendeel vanden omloop van't Firmament ofte Werelt.

Wat den Horisont is.

Vraghe. Wat dinck is Horisont?

Antwoort. Is so veel als u ghesicht streckt/ tot daer u dunckt dat hem de Lucht met het landt ofte Zee vereenicht/ het welcke zijn 90. graden van u af dat is den Horisont.

Vande Zenith.

Vraghe. Wat dinck is Zenith?

Antwoort. Alle 'tghene dat in de Lucht u recht over't hooft staet/ dat is u Zenith.

Wat longitudo ende latitudo.

Vraghe. Wat dinck is longitudo ende latitudo?

Antwoort. Longitudo is de lenghte vanden wegh diemé doet/ ende latitudo de breete.

Vraghe. So ghy waert onder de Pool vā

Artico

Oft Compas pemāt onder den Pool zijn desē coursen wysen kan.

Artico ofte Noordt-sterre/of u dan het Compas sal connen wysen/ende te recht oordeelen vande Coursen die ghy vaert?

Antwoort. Neen: want wesende op die contreye, sal u de Naelde van't Compas daer t gestreken is/opwaerts getrocken worden tegens 'tglas aen/so dattet daer door zijn operatie niet en sal mogen bethoonen: maer daer wat onder van daen wesende/ in sulcker voeghen dat de Pool gheen plaets meer en heeft/ dat naer hem opwaerts te trecken/ so salmen terstondt weder 't Compas in zijn effect hebben om u daer naer te mogen reguleren/etc.

In wat hoochte datsmen de Son den 22. Junij op de Custe van Florida ghide/ vint.

Vraghe. Soo ghy waert den 22. Junij op de Haven van Havana, bijde Custe van Florida ende nieu Spaengien/hoe veel sult ghy dan op d'Astrolabio vinden int peylen van de Son?

Antwoort. Datmen op sulcken dagh sal hebben de Son voor Zenith/dat is recht over't hooft/ende men en sal aengeenige zyden schaduwe vinden/ soo sult ghy besien de declinatie van dien dagh/ende alle tghene dat ghy bevint van declinatie/dat selfde zijt ghy verscheyden van de Linea Æquinoctiael af/ nae de Son toe/ende dat is u hoochte.

Op wat hoochte datmen de Son vinden sal de 23. December op de selve plaets.

Vraghe. So ghy u vont op de selfde plaets den 23. December/wat sult ghy alsdan op u Astrolabio hebben in't peylen van de Son?

Antwoort. Op alsulcken dagh is de Son verscheyden van de Linea Æquinoctiael af/ $23\frac{1}{2}$. graden/ende daer op voegende noch ander $23\frac{1}{2}$. maken te samen 47. graden/ so ghebrekender tot volcomenheyt vande 90 gradē noch 43. dese 43. graden sult ghy op de Astrolabio nemen in't peylen vande Son.

Wat een graedt is.

Vraghe. Wat dunck is een graedt?

Antwoort. Van 360. graden ofte ghedeelten/daer de werelt met afghedeelt ende gemeten is/so is de graedt een ghedeelte/so dat een graedt een 360. paert vande werelt is.

Of afde 3. eñ n. zyde de declinatie vā de Son even hoogh is/ &c.

Vraghe. Soo daer waren twee persoonen noorden ende zuyden van den anderen af, in gheiycker distantie/oft dan den eenen so veel hoochten ende declinatie van de Son sal hebben als d'ander?

Antwoort. Ja: maer moeten wesen/den eenen aende noordtzyde en d'ander ande zuydzyde van de Linea Æquinoctiael, ende is te verstaen den 22. Meert/ende 23. September/ als de Son op de selfde Linea is.

Alsmē 5 grade vāde declinatie van de Son heeft/ hoe veel datmen dat op d'Astrolabiū nemen sal.

Vraghe. Somen waer op de hoochte van 10. graden/hebbende 5. graden van declinatie de Son ende schaduwe verscheyden/hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antwoort. 75. graden ende 5. van declinatie/ zijn 80. so ghebreeckender noch 10. tot voldoeninghe van de 90. dit selfde is de Linea Æquinoctiael, tusschen u ende de Son.

Een ander vraech van de Son.

Vraghe. Soomen de Son ende schaduwe aen een zyde hadde/wesende op de hoochte vā 20. graden/hebbende 10. van declinatie/hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antwoort. 80. soo ghebreeckender tot de 90. noch 10. ende 10. van declinatie zijn 20. welcke is de hooghte daermen op is.

Alsmē 4 of 5. daghē de Son op 90. graden neēt/ hoe veel weghs datmen dan alle vaerdē seylt.

Vrage. Soo't gebuerdē dat ghy de hoochte van de Son naemt 4. 5. ofte meer daghen op 90. graden hoe veel weghs suldy alle dese daghen ghesepilt hebben?

Antwoort. Alle het gene dat de Son voort ghegaen heeft/soo dat alle de graden ende minuten/ die ghy van declinatie op de selfde dagen vint/dat zijn de mylen ende wegh die ghy ghevaren hebt/te weten: soo de Son 6. gradē enm ofte meer ghereseu ofte gedaelt waer/so hebt ghy van ghelycken soo veel uwen wegh vervoordert.

Op wat hoochte datmen is alsmē de hoochte vā een graed af landt heeft/ eñ 89. mylen w. en w. t. n. aenloopt.

Vraghe. So ghy waert pewers by't landt op de hoochte van een graed/aende Custe van oost ende west/doende uwen cours van daer af 89. mylen west ende west ten noorden aen/ op wat hooghte ende hoe verde sult ghy alsdan van landt wesen?

Antwoort. Op de hoochte van 2. graden/ ende 15. Duytsche/ende $17\frac{1}{2}$. Spaensche mylen van't landt af.

Alsmen op d'eene Tropico is/ eñ de Son op d'ander/wat rekeninge datmē maken sal int peylen van de Son.

Vraghe. So de Son waer op d'eene Tropico, ende ghy op d'ander/wat rekeninghe sult ghy alsdan makē in't peylen vande Son?

Antwoort. De Son is alsdan verscheydē vande Linea Æquinoctiael af/ $23\frac{1}{2}$. graden/ met noch $23\frac{1}{2}$. gradē/dat ghy daer af zijt/zijn te samen 47. so gebreeckender noch tot voldoeninge vande 90. / 43. dese salmen op d'Astrolabio nemen/met dese sult ghy de declinatie voeghen/welcke zijn $23\frac{1}{2}$. soo maecktet te samen $66\frac{1}{2}$. soo gebreeckender dan tot de 90. $23\frac{1}{2}$. graden/ dit selfde is de hooghte daer ghy op zijt.

Om de declinatie van de Son te weten sonder boeck etc.

Vraghe. So ghy op eenighe plaetse waert/ ende wist de hooghte wel daer't op leyt: maer en weet de declinatie van dien dagh niet/hoe sult ghy die sonder boeck connen weten?

Antwoort. Neemt de hooghte vande Son met die Astrolabio, ende 'tghene dat ghy vint sult voeghen by de hoochte daer de plaetse op leyt/ ende alle 'tgene datter boven de 90. overschiet/ofte onder de 90. gebreect/ dat is de declinatie van dien dagh.

Op wat plaetsen dat het 6. maendē dagh/ende 6. maenden nacht is.

Vraghe. Welck zijn de plaetsen vande Werelt/daer't ses Maenden dagh/ende ses Maenden nacht is?

Antwoort. Onder beyde Poolen van de Werelt.

Wat de hooghte is.

Vraghe. Wat dunck is de hooghte?

Antwoort. Het ghene dat de Son ryst vā dat hy uyt ofte op comt tot op den middagh, Van gelycken is hoochte de graden/diemen heeft vande Pool tot den Horisont/oock mede so is hoochte alle het gene datmē verscheyden vande Linea Æquinoctiael af is.

Hoemē de declinatie van de Son weten sal.

Vraghe. Hoe salmen weten de declinatie vande Son?

Antwoort. Men sal de Son peylen op den 21. Junius/ende wachtē dan tot den 23 December/op welckē dagh sult weder de hoochte vande Son nemen/dit ghedaen hebbende/ sult de minste somme van de meeste af treckē/ eñ 'tghene datter overblyft salmen overmits deylen/op dese manier salmen die declinatie comen te weten.

Hoe veel de Son op eenen dagh mach declineren.

Vraghe. Welcke is de grootste declinatie die de Son op eenen dagh mach doen?

Antwoort. 24. Minuten.

Hoe veel graden een streeck van't Compas is.

Vraghe. Hoe veel graden rekentmen voor elcke streeck van't Compas?

Antwoort. $11\frac{1}{4}$. want 32 maels $11\frac{1}{4}$. maken 360. graden/ 'twelcke is den omloop van de Werelt.

Hoe veel de Zuydt ster vande Pool verscheydē is.

Vraghe. Hoe veel is de Zuydtsterre verscheyden vande onsienlycke Pool?

Antwoort. 30. graden/sonder daer dichter ofte verder af te comen.

Wat 't Compas beduyt.

Vraghe. Wat beduyt het Compas?

Antwoort. Den Horisont met dē omloop van de Werelt/ghedeelt in 32. ghedeelten.

Vraghe. Wat dunck is de Pas-caerte?

Antwoort. Het landt ende die Zee.

Desgelijcks 't Astrolabius.

Vrage. Wat dinck bedupt het Astrolabio?

Antwoort. Het dierendeel van de Werelt/ 'twelcke zyn 90. graden.

Waerom dat de streken vã het Compas alteinael door den Centr. loopen.

Vraghe. Waerom zyn de streken van het Compas/ofte inde Navigatie altemael evengelyck/ ende passeren altemael door den Center/ op een maet sonder eenigh verschil in de groote vande rondicheydt / waerom rekentmen dan op een graedt ende streeck meer mylen als op d'ander / ghesien dat zy behoorden naervenant de mylen ghelyck te hebben?

Antwoort. De groote Circulen ofte omloopende strekẽ/die de Æquinoctiael naturlyck heeft/te weten: de 32. graden zyn altesamen effen en ghelyck/ dan 15. Duytsche/ende 17 ½. Spaensche mylen: maer de cleyne Circulen ofte omloopende streken / hebben d'een min en d'ander meer/naer de Elevatie van de Polen/in sulcker voeghen / dat hoe ghy naerder aende Linea Æquinoctiael comt / hoe u den wegh langher sal wesen/eñ hoe ghy naerder de Polen comt/hoe datse corter sal wesen: want de Pool ryst ofte daelt een graedt / ende loopende langhs de Linea heen / soo en salse noch rysen noch dalen.

Vraghe. Hoe salmen des middaeghs mogẽ weten wat die Son noordoost ofte noordwesteert/te weten: op wat plaetsen vãde Werelt datmen souden moghen wesen?

Antwoort. Men sal maken een Circule ofte Ringhe in't ront op de aerde/ende settender een Naelde ofte wat anders midden in / ende verwachten alsoo den dagheraet dat de Son opcomt / soo salmen alsdan in't eerste uytcomen mercken / waer dat de schaduwe heen streckt / dit afghetreckene hebbende / sult den avont verwachten/tot dat de Son weder onder gaet/ doende alsdan van gelycken/merckende de schaduwe met een ander schreefken ofte teycken af/ mettet welcke ghy u rekeninghe sult maken / te weten : sult meten watter dan d'een schreef ofte teycken tot d'ander is/ ende deylent alsoo cruyswys/in ghelycker distantie enetten anderen / 'twelcke sal wesen u noorden ende zuyden / nu soo wanneer dat de schaduwe van de Son op dese streeck comt/ soo salt middagh wesen/ om nu te weten wat ende hoe deel dat de Naelde van't Compas noordtwoost ofte noordtwesteert/ soo setter het Compas by / soo sult ghy eerstondt comen te sien waer dat de Naelde ofte Lelie naer toe wraeckt/ ofte wijckt naer't oosten ofte naer't westen/ende hoe deel waer naer u muecht reguleren/en u calculatie maken.

Hoe datmen des middaeghs sal kunnen weten hoe deel de Son oost ofte noordtwesteert.

Vraghe. Waer sullẽ u de Naelden ofte Lelien van de Compassen ficx ende ghelyck comen?

Antwooer. Onder de Meridiaen/ etc.

FINIS.

Een ſeker Extract ende Sommier van alle de Renten / Domeynen / Tollen / Chijnſen / Impoſten/Tribupten/Thienden/Derde-penninghen/eñ incomſten des Coninghs van Spaengien over alle zijne Coninghrijcke/ Landen/Provintien eñ heerlickheyden/ſodanich als die alles uyt de Originale Regiſters der reſpective Rekencamers getrocken zijn; Met een corte eñ clare beſchrijvinge/ vã de regieringe/ macht ende afcomſte der Coninghen van Portugael.

Door Ian Huyghen van Linſchoten, uyt den Spaenſchen in onſe Neder-duytſche Tale ghetranſlateert ende overgheſet.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claeſz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de Oude Brugghe.
Anno CIↃ. IↃ. XCVI.

AENDE VVELGHEBORENE,
VERMOGHENDE, EDELE, ERNTFESTE, HOOGHGELEERDE, WYSE, ENDE VOORsienighe Heeren, mijn Heeren de Staten vande Laoden van Hollandt ende West-vrieslaodr.

DAt ick my vertrout hebbe (welgebore, Edele, Erntfeste, Hooghgeleerde, Wyse, eñ voorsienige Heeren) onder V. M. E. hooghgeachte naē aeoden dach te brengen, 'tverhael vande Incomsten, Domeyoen eñ Renten des Conincks van Spaengien, ghetrocken uyt de Originale Registers daer van zijnde, is niet ghesciet uyt dier meyninghe om des voorsz. Conincks macht meer te doen duchten, ofte sodanighe Register tot eeo voorschrift te stellen van een gemeen (in manier van spreken) huys-houdinge, want hoe groot eñ booch te achten zy, 'tgewelt ende macht van buyten, daer binnen eendracht ende wyse beleydinge is, heeft hem van selfs wel laten sien by't verloop des jeghenwoordige oorloghs, ende teñ anderen mach, gheduerende V. M. E. regieringhe desen tijt wel een levendich ende dadelijck exempel zijn voor alle staten, tot onderhoudinge van dien, Dao heb my laten voorstaen, hier inne gebruyckt bebbende 'tadvijs des Erntfesten ende boochgeleerden Heerē D. Françoys Maelson, Raet Ordioaris van V. M. E. neffens zyne Excell. dat niet alleen vermakelick soude zijn voor de curieuse verstanden, dat alles gheregistreert eode ghesommeert, eode daer beneffens d'afcomste, macht eñ regieringe der Conínghe̅o van Portugal te vioden ende lesen: maer de goede ende getrouwe Ingesetenen oorsaeck te gheven den Almoghenden boochlick te loven ende dancken zijoder ghenade eñ vaderlijcke sorchwuldicheyt; die door zijn stercké arm ons teghen so grooten macht ende ghewelt, dese so ghevoechlicke regieringhe gherecht ende bevesticht heeft: Ende sal (meeoeick) daer uyt moghen blijcken waer te zijn, dat der Inwoonderen des landts welvaren, ende vermoghen zy die macht eode versekerheyt van een Rijck ofte Staet, als wy oock verstaen 'tghevoelen gheweest te zijo des wysen Conincks Ludovici den xj. welcke gevraecht zijnde wat Vranckrijck jaerlicks mochte op brenghen, antwoorde anders niet, dan, *'Tis een goede weyde, ick machse so dickmaels mayen alst my ghelieft*, 'twelcke onghetwijfelt niet can gheschieden, dan dat uyt de ghemeene middelen de ghemeene noot ende voorraet ordentlick besorcht werdt, als by 't op ende onderganck van't Egyptische Rijck ghepresen wert, seggende een groote oorsaecke gheweest te zijn van so vermaerde rijcke ende heerlicke Staet, dat alle hare pachten eode incomsten, die verscheyden waren, in drie paerten ghedeylt zijnde, d'eene der Priesteren, d'anderde deo Coninck, die derde, 'tonderhout der Soudaniers toegheleyt werde, waer door gheschiede dat de Coniock aende Priesteren een wyse en ghetrouwe raet, d'ondersaten aen den Cooinck een sorchvuldich voorstander, ende aende Krijghs-luyden vrome voorvechters vonden, ende ('tghene het torte booghste heerlickheyt heeft ghebrocht) dar onder soodanighe ordeningh de verhandelingh ende coopmanschap, groote middelen der gemeene rijckdommen ende welstants, onverhindert ghedreven, 'taertrijck tot nut bearbeyt, die vruchten tot haer volle wasdom ende weerde ghebracht, ende 'tlandt met nieuwe aencomelingen, vervult werde; 'Twelcke wy als noch (des die goetheyt Godts hoochlicken ghelovet moet zijn) oock wel een grooten deel ons hebben te bedancken, ende V. M. E. wyse beleydinghe int beloop van soo swaren oorlogh met alle danckbaerheyt ende goetwillighe ooderdanicheyt te erkennen, ende nu mijn voornemen in deseo tot gheen ander eynde gherichr, dan om neffens mynen onderdanich, ende dienstwillich gemoet met alle eerbiedinge V. M. E. te bidden, dat haer ghelieve goedertierlick wel te laten ghevallen, ende gunstelijck gedooghen, dat die goede wille, eode 'toprecbt hert, die cleynheyt mijns verstandts, ende die slechticheyt mijns schryvens vetvanghe.

Hier mede Welghorene, Vermoghende, Edele, Eerentfeste, Hooghgeleerde, Wyse, ende voorsionighe Heeren, Bidde ick hertgrondelick den Heer der Heeren, oirspronck alles goets V. M. E. te sparen in langdurighe ghesontheyt, ende gheluckfalighe regieringhe, t'Enckhuysen, &c. 1596.

V. M. E. Onderdanighen dienaer.

Ian Huyghen van Linschoten van Haerlem.

AD IO. HVG. LINSCOTVM
DE SVO HOC RATIONVM HISPANICARVM COMMENTARIO.

Dum regum Hesperiæ ſcrutatus ſcrinia & arcas
Immenſas numero & pondere prodis opes:
Prodis ab exemplo, quid res ſubvertere natum,
Et quæ firmandi ſit ratio imperij,
Imperij, quod lene probent populuſque patreſque,
Quo duce res Batavûm tuta ſub Auriaco.

Sapere aude.

Een seecker Extract ende Sommier van alle de Renten/Domeynen/Tollen/

Chynsen/Impoosten/Tribuyten/ thienden/ derde penninghen/ende incomsten des Coninghs van Spaengien/over alle zyne Coninghrycken/Landen/Provintien ende Heerlyckheyden/soodanich als die alles uyt de Originale Registers der respective Reken-camers ghetrocken zyn; Met een corte ende clare beschryvinghe/ van de regeringhe/macht/ende afcomste der Coninghen van Portugael, Door den selfden Ian Huyghen van Linschoten, uyt den Spaenschen in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert ende overghefet.

TOT DEN LESER.

Angesien dat dese myne Itinerario ofte Schipvaert/ alleenlycken is tracterende vande Landen ende Custe van Oost Indien/ende die Orientaelsche contreyen/ alle het welcke huydens daeghs is onder de regieringhe ende 'tghebiet van den Coningh van Spaengien/so en heeft my niet vreemts noch buyten propoosten ghedocht / alhier by te voeghen een Extract ende Sommier van alle de renten/ Domeyen/ ende incomsten van den selfden Coningh/vā alle zyne Coninghrycke/ Landen/Provintien/ ende Heerlyckheyden/ gelyck als ick het alles ghetrocken hebbe uyt de Originale Registers der respective Reken-camers / ende uyt de Spaensche in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert / waerinne niet alleen verthoont wert d'incomste van elcke Provintie en Iurisdictie op zyn selven: maer oock mede van alle die Steden ende gewesten van't gantsche Coninghryck vā Spaengien int particulier/ met hare rechte namen ende toenamen/so dat men daer niet alleenlycken uyt mach scheppē de vermakelyckheyt ende memorie van sodanighe renten / in't ghcheel ende in't besonder/ maer oock van ghelijcken om te weten het ghetal vande Steden en ghewesten van gheheel Spaengien ; Hopende het selfde aenghenaem / oirbaerlyck / ende oock vermakelyck sal wesen / voor alle liefhebbers van curieusheyden.

Onderrechtinghē ende manier, hoe ende met vvat gelt datmen in Spaengien reeckent.

Eerstelijcken so is te weten/om dese navolghende verclaringhe wel te verstaē/ datmen in Spaengien is ghebruyckende de rekeninghe van Maravedys / soo wel in't meesten als int minsten / ende passerende over die hondert duysent in't ghetal, te weten/thienmaels hondert duysent/ so is het een Quento/dat is:eygentlycken een millioen van Maravedys ghesepdt / met welcke twee namen en verdeelinge/ sullen de selfde incomsten aenghewesen worden / achtervolghende d'ordonnantie ende 'tghebruyck van des Coninghs Reken-camers in Spaengien . Nu soo is te weten/dat 34. Maravedys doen een Spaensche Reael in spetie ofte Silver / ende elf Spaensche Realen doen een Ducaet / ende elcke Quento ofte millioen van Maravedys/ doet soo veel als 2673. Ducaten / 8. Realen/ eñ 26. Maravedys; De Maravedysen worden geteyckent naer usantie van Spaengien/ te weten/ als de somme passerende is over de hondert/soo setmender dit U merck voor/beginnende alsdan van de duysendē opwaerts/ om te lichter mettet eerste ghesicht de somme te vervaten/ alle het welcke wy om de lichticheyts wille/ende beste accordantie/ alsoo achter volghen: want als nu met dese verclaringhe ghenoech verstaen mach worden/ van de ghene die daer onervaren in is.

Dat eerste Capittel.

Vande Renten, Domeynen, ende incomsten des Coninghs, van zijn Coninghrijcken van Spaengien, Napels, Cecilien, Arragon, &c. ende van alle zijn heerlijckheyden, behalven het Coninghrijck ende Iurisdictie van de Croone van Portugael, die vvy daer naer op haer selven sullen relateren, met alle het ghene meer dies beroerende is.

De Sout Eylanden. r. DE Salinas, dat (zijn de Sout landen/) van de Croone van Spaengien / zijn jaerlycks ghetaxeert voor des Coninghs incomste / drie en tneghentigh Quentos van Maravedys. ——— ——— 93 Quentos.

Thienden vande Zee/ die van buyten in Biscayen comen. Tol-huysen in de steden van Victoria/ Horduna/ en Valmaseeda. r. Van de thienden van de Zee/ van de Coopmanschappen die van buyten in Biscayen comen/ende vande Provintien van Guipiscoa, ende van de vier Bergh Steden/ gheleghen aen de Zee Custe/betalen van alle Coopmanschappen/te weten/ die nae Castilien te landtwaerts ghevoert worden/van thien een/het welcke ontfanghen wert in de Tol-huysen van de Steden van Victoria, Horduna, ende Valmasceda, te samen ghesommeert comt door den Coningh jaerlijcks ——— 70 Quentos.

Thienden vande Zee/ door het Coninghrijck van Leon. r. De thienden van de Zee / welcke comen door het Coninghrijck van Leon, ende passeren door de Haven van Sanabria , ende Villa Franca, gheven des jaers 1 Quento.

Thienden vande Zee/ door de stadt Oviedo. r. De thienden van de Zee/van het Prinsdom van Asturias, welcke passeren door de Stadt van Oviedo, gelden jaerlycks ——— 375 U 000. Maravedys.

Renten van't Prevootschap van Bilbau. r. De rente van het Prevootschap van de Stede Bilbau, het welcke zyn van dingen die van buyten comen/gelden jaerlycks voor den Coningh 490 U 500. Maravedys.

Dat tweede Capittel.

Verclaringhe van de Alcavalen, ende Tercias, ofte derde penninghen, diemen in Spaengien betaelt.

ALle de Alcavalen, Tercias, ende andere renten die de Coningh in Spaengien heeft in alle de Provincie/ Stede/ Dorpen/ ende ghewesten / van alle zyn Coninghrijcken ende heerlyckheyden/ gelijck als elcke Stadt / haer ghebiet ende ghedeelte in het besonder verclaert gaet / wat dat elck op brengt/ ende op datmen tot meerder claerheyt mach sien ende verstaen / wat dat dese renten van Alcavalen te segghen is / soo is te weten/ datmen van alle goederen / Coopmanschappen/ Huysen/ Erven/ 't zy wat dat het souden moghen wesen/ gheen uyt ghesondert/ betalen moet van thien een / door den Coningh/ ende dat soo dick ende menichmael als sulcke goederen/ Coopmanschappen / Huysen/ Erven/ het zy wat het is / van d'een aen d'ander vercocht worden; dese thiende penninghen worden ghenaemt Alcavalen; Van ghelijcken die Ambachts-lieden / Hant-werckers / ende andere Cremers/ die en haer lieder Ambachten/ ende Hant-wercken vercoopen/ als oock inde Vleesch-huysen / Visch-merckten/ Herberghen/ het zy van wat Ambacht/ Hantwerck / ofte neeringhe dat souden moghen wesen / moeten altesamen / als ghesepdt is/ van thien een gheven / van alle het ghene/ ende soo dickwils als zy yet vercoopen / waer toe ghemeenlijcken het meestendeel van de Steden / ende haer ghedeelten in alle plaetsen van haer Jurisdictie / met den Coningh verdraghen zyn / ende ontfanghen alsoo de selfde Alcavalen, doende aen den Coningh betalinghe / naer haer contract ofte pachtinge buyten alle oncosten des Coninghs; Daer en boven soo zynder noch inde Hooft-steden ende Provintien / Ontfanghers van den Coningh/ die rekeninghe houden / ende last hebben/ om te doen inhalen ende ontfanghen/ te leveren alle de Alcaualen die inde verpachtinghe ofte contract ende gedeelte van elcken Stadt ende haer Jurisdictie veraccordeert is/ als oock van ghelijcken om te betalen van de selfde Alcavalen, de Iuros, dat zyn eenighe leenen die de Coningh gheordineert heeft/ aen sommighe persoonen/ om van de selfden haer betalinghe te hebben / ende eenighe andere libranceu ofte assignatien/ die op de selfde hare ordinantim hebben/ van welcker betalinghen de voorschreven ontfanghers hare rekeninge gheven/ (van dat zy also betaelt ende ontfanghen hebben/) aenden oppersten reken-camer des Coninghs. Om nu te verstaen dat vande Tercias, dat is soo veel als derden penningh ghesepdt / soo is te weten: dat van veel jaren herwaerts / soo hebben de Pausen gheconcedeert / ofte ghegunt aen de Coninghen van Spaengien/ den derden penningh/ van alle de renten der Kercken ende gheestelycke goederen / ende dat tot hulpe van de oorloghen ende bescherminghe van het Catholycke ende Roomsche gheloof / het welcke insghelycks van de voorschreven Ontfanghers inghehaelt ende ontfanghen wort/ ghelyckelycken met de Alcaualen, worden ghenoemt (als ghesepdt is) Tercias, wordende van ghelycken verpacht te samen met de Alcaualen, aen elcke Stadt ende Jurisdictie / sommighe Alcavalen heeft den Coningh vercocht / ofte yemant tot een gave ofte gifte vereert/ waer van elck op zyn plaetse inentie ghemaeckt sal worden.

Onderrichtinghe wat Alcavalen zyn.

Alle ambachten en neeringen moeten thiende penninghen geven/ van datse vercoopen.

Iuros/ zyn leenen van de Coningh.

Onderrichtinghe van de Tercias / van wie datse geordonneert zyn.

Oorsaec waer toe datse ghegeven werde.

r. DE Stadt van Burgos met hare Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 17 Quentos. 129 U 880. Maravedys.

r. Het Baliouschap van Burgos, het welcke wordt ghenaempt / de Bureba, is ghelegghen dicht by Burgos, gheeft jaerlycks van Alcaualen ende Tercien, ofte derden penningh — — — 2 Quentos. 646 U. Maravedys.

r. Het gheberghte van Oca, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 34 U. Marave.

r. Het Baliouschap/ datmen noemt d'ande Provintie van Rioxa, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien — 3 Quentos. 757 U. Maravedys.

r. Het Baliouschap datmen noemt van Hebro, betaelt jaerlicks van Alcaualen ende Tercien — — 2 Quentos. 346 U. Maravedys.

r. Het Baliouschap ghenaemt den hoeck van Hebro, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — 1 Quento. 402 U. Maravedys.

r. De Stadt van Victoria, betaelt jaerlycks aen den Coningh 269 U. Maravedys.

r. De Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — — 1 Quenta. 181 U. Maravedys.

r. Het Yser van de selfde Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlycks van Tol aen den Coningh — — — 150 U. Maravedys.

r. De seven Baliouschappen/ diemen noemt van out Castilien/ het welcke is inde gheberghten, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien — 942 U. Maravedys.

r. De Valeye van Mena, welcke is inde selfde gheberghte van out Castilien, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien — — 225 U. Maravedys.

r. De Provintie diemen noemt vande Stadt van Logroño, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — 7 Quentos. 746 U Maravedys.

r. De Stede van langas, ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 151 U. Maravedys.

r. De Stadt van Santo Domingo, betaelt jaerlycks van Alcavalen ende Tercien — — — 4 Quentos. 812 U. Maravedys.

r. Het Baliouschap van de Stede Diego, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quento. 545 U. Maravedys.

r. Het Baliouschap van Cande muñon, betalen jaerlycks van Alcaualan ende Tercien — — — 4 Quentos. 612 U. Maravedys.

Het Bali-

r. Het Baliouschap van Castro Xeres, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 8 Quentos. 485 V. Maravedys.

r. Het Baliouschap van Serrato ghenaemt/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quento. 965 V. Maravedys.

r. Het Baliouschap van Monson, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 2 Quentos. 276 V. Maravedys.

r. Nu soo is te verstaen dat alle het gene datmen in oud Castilien/Baliouschap noemt/is een Spaensche Provintie.

r. De Stadt van Palencia, ende die Provintie van Campos, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 16 Quentos. 940 V. Maravedys.

r. De Stede van Carion, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 4 Quen. 945 V Ma.

r. Het Baliouschap vã Carion, betaelt jaerlijcx vã Alcaualẽ eñ Tercien 2 Qu. 910 V Ma.

r. De vlecken van Pedro Alvares de vega, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — — 655 V. Maravedys.

r. De Stede van Sahagun, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 2 Qu. 125 V Ma.

r. De Stede van Saldaña, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 1 Qu. 13 V. Ma.

r. Het Baliouschap van Perina, betaelt jaerlijcx van Acaualen eñ Tercien 178 V. Mara.

r. Het Baliouschap van Campo, het welcke zijn de geberghten/betalen jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh — 1 Quento. 730 V. Maravedys.

r. De Valeye van Miranda ghenaemt/ghelegen in de gheberchten/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden — — 557 V. Maravedys.

r. De vier Steden/diemen noemt van de Custe vande Zee/te weten/Laredo, Sant Ander, Castro de Vrdiales, San Vincente, betalen jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 3 Quentos. 616 V. Maravedys.

r. Het Prinsdom van Asturias, ende de Stadt van Oviedo, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 12 Quentos. 345 V. Maravedys.

r. De Stadt van Lugo, ghelegen in't Coninghrijck van Gallissien, betaelt jaerlycks van Alcaualen eñ Tercien, te weten/met de plaets van zijn Bisdom. 4 Quen. 137 V. Ma.

r. De Stadt van Modoñedo, ghelegen in't selfde Coninghrijck van Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 1 Quento. 732 V. Maravedys.

r. De Stadt van Orenso, ende haer Jurisdictie in Gallissien, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — 6 Quentos. 505 V. Maravedys.

r. De Stadt vã Sint Jacob in Gallissien, in't Latijn Compluto genaẽt/eñ die Jurisdictie zijn vã Aertsbisdom/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 18 Qu. 212 V Ma.

r. De Stadt van Tuy, ende die Jurisdictie van zijn Bisdom in Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 5 Quentos. 827 V. Maravedys.

r. De Stede van Ponte Ferrara in Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quento. 975 V. Maravedys.

r. De Stadt van Leon, ende de plaetsen van zijn Jurisdictie ende Bisdom betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 6 Quentos. 350 V. Maravedys.

r. De plaetsen vande Stadt/ende het Bisdom van Astorga, in't Coninghrijck van Leon, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 2 Quentos. 455 V. Maravedys.

r. De Dorpen ofte vlecken van de Abdyen van Leon, ende Astorga, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh — 797 V. Maravedys.

r. De Parochien diemen noemt van Salas, in't Prinsdom van Asturias, betalen jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — 231 V. Maravedys.

r. De Stadt van Samora, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien — — — 15 Quentos. 525 V. Maravedys.

r. De Stadt van Toro ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 11 Quentos. 112 V. Maravedys.

r. De Stede van Viena, toebehoorende den Hertoch van Ossuna, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh/ofte Tercien — 62 V. Maravedys.

r. De Valeye van Guyrena, betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — — 2 Quentos. 335 V. Maravedys.

r. De Stede van Barifal de la Coma, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — — 250 V. Maravedys.

r. De Stadt vã Salamanca ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 24 Quentos. 300 V. Maravedys.

r. De Stadt Rodrigo ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 14 Quentos. 345 V. Maravedys.

r. Die Jurisdictie van Trigeros ghenaemt/betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — — 417 V. Maravedys.

r. De Stede van Olmillo, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 47 V Maravedys.

r. De Stede van Torde sillas, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 2 Quentos. 600 V. Maravedys.

r. De Stede van Valla dolid, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien — — — 29 Quentos. 730 V. Maravedys.

r. De Stede van Torde Humos, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 827 V Mar.

r. De Stede van Medina del Campo, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 31 Quentos. 375 V. Maravedys.

r. De Stede van Olmeda, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos. 149 V. Maravedys.

r. De Stede van Nava ende seven kercken/betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — — 333 V. Maravedys.

r. De Stede vã Madrigal, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien. 682 V. Marave.

r. De Stede van Arevalo ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 5 Quentos. 310 V. Maravedys.

r. De Stadt van Avila ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 19 Quentos. 365 V Maravedys.

r. De Stadt van Segovia ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 12 Quentos. 480 V. Maravedys.

r. De Stede van Aranda de Duero ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 350 V. Maravedys.

r. De Stede van Roa, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 1 Quen. 515 V Mara.

r. De Stede van Gumiel de Yzan, toebehoorende den Hertoch van Offuna, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien ofte derden penningh — 154 V Maravedys.

r. De Stede van Sepulueda ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx vã Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 540 V Maravedys.

r. De Stede van Soria ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 10 Quentos. 282 V Maravedys.

r. De Jurisdictie vande Stadt ende 't Bisdom van Osma, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 4 Quentos.

r. De Steden van Agreda ende Tarasona, ende haer Jurisdictien / betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — 2 Quentos. 83 V Maravedys.

r. De Stede van Molina ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 5 Quentos. 792 V Maravedys.

r. De Stadt van Siguença ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 662 V Maravedys.

r. De Stadt van Cuença ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 24 Quentos. 645 V Maravedys.

r. De Stadt van Huete ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 17 Quentos. 916 V Maravedys.

r. De Stede van Villa Rexo de Fuentes, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 2 Quentos. 517 V Maravedys.

r. De Provintie diemen noemt het Marck-graefschap van Villena, 'twelcke zijn de Stedẽ van Timihilla, Albasette, La Roda, San Clemente, ende die Stadt van Villena ende haer Jurisdictie betalen jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 31 Quen. 503 V Mar.

r. De Stede van Belmonte, betaelt jaerlijcx van derden penningh alleelijcken: want de Alcaualen behooren den Marchgraef toe. — 476 V Maravedys.

r. De Stadt van Murcia ende haer Jurisdictie / betalen jaerlijcx van Alcaualan ende Tercien — — 14 Quentos. 820 V. Maravedys.

r. De Stadt van Lorca ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — — — 5 Quentos.

r. De Stadt van Cartagena ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien — — — — 2 Quentos.

r. De Stede van Alcaras ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 16 Quentos. 984 V. Maravedys.

r. De Stede vã Segura de la Sierra, eñ haer Provintie en Jurisdictie/'twelcke is vã't Meesterschap vã sint Jacob/betalen jaerlijcx vã Alcaualen eñ derdẽ. 11 Qu. 91 V Mar.

r. De Stede van Villa nueva de los Infantes, ende haer Provintie/ 'twelcke men noemt / El Campo de Motyel, is van't Meesterschap van Sint Jacob betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 8 Quentos. 664 V. Maravedys.

r. De Stede van Ocaña eñ die Provintie/diemen noemt van Castilla, welcke is van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 23 Quentos.

r. De Stadt van Guadalaxara ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 11 Quentos. 64 V. Maravedys.

r. De Steden van Pios eñ Poso, betalen jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 160 V. Mar.

r. De Stede van Almonasid, ende Provintie van Sorita, welcke is van't Meesterschap vã Sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 1 Quento. 188 V Mara.

r. De Steden van Vzeda, Talamanca, Tordelaguna, ende haer Jurisdictie / welcke zijn van het Aerts-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 18 Quentos. 250 V. Maravedys.

r. De Stede van Yepas, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ derden. 423 V. Maravedys.

r. De Stede van Alcala de Henares ende haer Jurisdictie/met die Stede van Birivega, zijn van het Aerts-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 16 Quentos. 250 V. Maravedys.

r. De Stede van Madrid ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx vã Alcaualen ende Tercien — — — 23 Quentos. 250 V. Maravedys.

r. Het Graefschap van Puño en Rostro, dat is: een duypsi in't aensicht ghesept/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 1 Quento. 262 V. Mara.

r. De Steden van Cubas, ende Griñon, welcke toebehoorẽ Don Alvaro de Mendoça, welcke ontfanght de Acaualen, betaelt alleen van Tercien 117 V. Maravedys.

r. De Stede van Galapagar, behoort den Hertoch van Infantadgo toe / betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 160 V. Maravedys.

r. De Stede van Illescas ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualẽ ende Tercien — — — 2 Quentos. 297 V. Maravedys.

r. De Stadt van Tolledo, ende haer ghedeelte / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — — 73 Quentos.

De renten

r. De renten vanden dienst van't gheberghte/te weten/'tghene dat betaelt wort vande eyghenaers van't Vee/dat naer't landt van Estremadura passeert om te weyden/ is jaerlycx weert door den Coningh —— —— 19 Quentos. 503 V. Marabedys.

r. De vlecken van't Prioorschap van sint Jan/betalē jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 7 Quentos. 55 V. Marabedys.

r. De Stede van Almagro ende haer Provintie/ welcke ghenaemt wort de Campo de Calatrava, is van het Meesterschap van Calatrava, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. —— —— 7 Quentos. 120 V. Marabedys.

r. Van ghelijcken d'Alcavalen vande Cruyden ende groenicheyt/ diemen in dese selfde Meesterschap vercoopt/gelt jaerlycx voor den Coningh 3 Quentos. 438 V. Marabedys.

r. De Stadt vā Cuydad Real, betaelt jaerlycx vā Alcaualen eñ Tercien 4 Quen. 150. Ma.

r. De vlecken gelegen in de contreye/genaemt het Archidiakenschap van Talavera de la Reyna, betaelt jaerlycx van Alcaualen eñ Tercien 14 Quentos. 326 V. Marabedys.

r. De Stadt van Placensia ende haer Jurisdictie/eñ die vlecken diemen noemt van't Archidiakenschap/betalen jaerlycx van Alcaualen eñ Tercien 18 Quentos. 475 V. Mara.

r. De Stadt van Truxillo ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— 12 Quentos. 224 V. Marabedys.

r. De Stede van Caceres ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— 7 Quentos. 850 V. Marabedys.

r. Die Stadt van Badajos, ende haer Provintie en Jurisdictie/betalen jaerlycx van Alcavalen ende Tercien —— —— 9 Quentos. 972 V. Marabedys.

r. De Stede van Alcantara, Jurisdictie/ende Provintie/is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlycx van Alcaualen eñ Tercien 9 Quentos. 403 V. Marabedys.

r. Van gelijcken so gelt jaerlycx d'Alcaualen vande cruyden eñ groenicheyden (die vercocht werdē om in de selfde contreyen te weyden) voor dē Coningh 3 Quen. 481 V. Mara.

r. De Provintie van Serna, welcke is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende derden. —— 7 Quentos. 570 V. Marabedys.

r. De Stadt van Merida eñ haer Jurisdictie/welcke is in de Provintie van Leon, wesende van het Meesterschap van Sint Jacob/betaelt jaerlycx van Alcaualen ende derden. —— —— —— 21 Quentos. 234 V. Marabedys.

r. De Stede van Fuente el Maestro, ende haer Jurisdictie is inde Provintie van Leon, van het Meesterschap van Sint Jacob/ betaelt jaerlycx van Acaualen ende Tercien —— —— —— 6 Quentos. 973 V. Marabedys.

r. De Stede van Guadalcana eñ Jurisdictie/is van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— 3 Quentos. 305 V. Marabedys.

r. De Stede van Xeres de Badajos, (is van't Meesterschap van sint Jacob/) met haer Jurisdictie/betaelt jaerlycx van Alcaualen eñ Tercien 7 Quentos. 100 V. Marabedys.

r. De Stadt van Sevilla haer ghedeelte ende Jurisdictie/ betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien —— —— 182 Quentos. 587 V. Marabedys.

r. De Renten diemen heet vande Heerlyckheyt vands selfde Stadt / gheeft jaerlycx aen den Coningh —— —— —— 2 Quentos.

r. De Steden van Palma, ende Gueltes, toebehoorende de Graven van Palma eñ Gueltes, betalen jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— 235 V. Marabedys.

r. De Steden van Tevar ende Ardales, toebehoorende de Marckgraef van Ardales, betalen jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— 235 V. Marabedys.

r. Die Stede van llerena ende Jurisdictie/is inde Provintie van Leon, van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlycx van Alcaualen eñ Tercien 3 Quen. 125 V. Mara.

r. De Stadt van Cadiz, betaelt jaerlycx vā Alcaualen eñ derden 8 Quen. 452 V. Mara.

r. De rente van Cadiz, diemen heet vande Almadravas, dat is: de visscherye vanden Visch/ diemen heet Atun, gelden 'teen jaer door't ander/jaerlycx 3 Quento. 35 V. Marade.

r. De Stadt van Gibraltar, betaelt alleenlycken den derden penningh / ofte Tercien: want zyn vry vande Alcaualen, door gunst vandē Coningh/gelt jaerlycx 1 Qu. 500 V. Ma.

r. De Stadt van Xeres de la Frontera ende Jurisdictie/betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— 21 Quentos. 50 V. Marabedys.

r. De Stede van Carmona ende Jurisdictie / betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 9 Quentos. 450 V. Marabedys.

r. De Steden van Lora eñ Sete filla, betalē jaerlycx vā Alcaualen eñ Tercien 680 V. Ma.

r. De Stadt van Eçija met zyn voor Steden/betalen jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 15 Quentos. 500 V. Marabedys.

r. De Stadt van Cordoua ende Jurisdictie / betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 48 Quentos. 995 V. Marabedys.

r. De contreye vande plaetsen ghenaemt Rea lengos van Cordoua, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien, ofte derden penningh 17 Quentos. 316 V. Marabedys.

r. De Stadt van Anduxar ende Jurisdictie / betalen jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 4 Quentos. 800 V. Marabedys.

r. De Stadt van Wieda ende Jurisdictie/betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 11 Quentos. 640 V. Marabedys.

r. De Stadt van Baeça ende Jurisdictie/betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 17 Quentos. 316 V. Marabedys.

r. De Stede van Quexada, betaelt jaerlycx vā Alcaualen eñ Tercien 1 Qu. 415 V. Ma.

r. Het Adelantaetschap van Carcola, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 6 Quentos. 885 V. Marabedys.

r. Het Graefschap van Sint Esteven, betaelt jaerlycx van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 1 Quento. 340 V. Marabedys.

r. De Stede van Martos, en Jurisdictie / is van't Meesterschap van Calatrava, van't ghedeelte van Andalusien, betaelt van Alcaualen en Tercien. 11 Quent. 436 U Mara.

r. De Stadt van Iaen ende Jurisdictie betaelt jaerlycks van Alcavalen ende Tercien. — — — 15 Quentos. 909 U Maravedys.

r. De Stadt van Granada ende Jurisdictie / betalen jaerlycks vā Alcaualen ende Tercien. — — — 42 Quentos. 910 U Maravedys.

r. De zyde van't Coningh-ryck van Granaden / plaghen te gelden (te weten /) eer der die Moriscos ofte Granadynen uyt verdreven waren / 42. Quentos / gelden nu ter tydt maer — — — — 22 Quentos.

r. De renten diemen heet Agoela ende Avisses van Granada, gelt jaerlycks voor den Coningh. — — 2 Quentos. 750 U Maravedys.

r. De Steden ofte Stadts van Loxa ende Alhama, in't Coningh-ryck van Granada, betalen jaerlycks van Alcaualen ende Tercien. 3 Quentos. 650 U Maravedys.

r. De Stadt van Baca in Granaden ende Jurisdictie betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien. — — 10 Quentos. 626 U Maravedys.

r. De Stadt van Guadix in Granaden ende Jurisdictie / betaelt van Alcaualen ende Tercien. — — 6 Quentos. 395 U Maravedys.

r. De Stadt van Almena in Granaden ende Jurisdictie / betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien. — — 3 Quentos. 80 U Maravedys.

r. De Steden van Almunecar, Mutril, ende Salabrena in Granaden / betalen jaerlycks van Alcaualen ende derden. — 2 Quentos. 643 U Maravedys.

r. De Stadt van Malaga in Granaden / betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien. — — — 16 Quentos. 269 U Maravedys.

r. De Stadt van Veles Malaga in Granaden / betaelt jaerlycks van Alcaualen en Tercien — — — 3 Quentos. 519 U Maravedys.

r. De Stede van Pulchena, betaelt jaerlycx van Alcaualen en derden. 410 U Maravedys.

r. De Stadt van Ronda ende Jurisdictie / betaelt jaerlycks van Alcaualen ende Tercien. — — — 5 Quentos. 334 U Maravedys.

r. Het Eylandt vā Canarien geeft den Coningh jaerlycx 4 Quentos. 850 U Maravedys.

r. Het Eylandt vā Teneriffe geeft den Coningh jaerlycx 3 Quentos. —

r. Het Eylandt La Palma gheeft den Coningh jaerlycx 2 Quentos. 400 U Maravedys.

Den vaghelyckssen dienst / obligatie / ofte contributie / die de Coninghrycken ofte landen van Spaengien / jaerlycks aenden Coningh betalen / zyn waerdich 104. Quentos / 305 U Maravedys. Nu soo is te weten / dat dese vagelyckse dienst / obligatie / ofte contributie / gedeelt wert door alle de Provincien / Landen / ende Steden van Spaengien / onder't volck die gheen Leenheeren / Ridders / ofte Edelmannen en zyn / dan onder dien / welckmen noemt 'tghemeen Populus / inghesetenen / ende onderdanen / dese doctmen een yeder schatten ende betalen / naer de qualiteyt ende vermoghen van elck een / moeten des jaers een sekere somme geven / en dat naer die waerdye van henlieder goederen / welcke jaerlycksche schattinge ofte contributie / is 'teen jaer door't ander / de voorsz. somme vā 104 Quen. 305 U Mara.

r. De Tollen vande thiende penninghen vande drooghe Havens / (dat zyn die passagiens van te landt) vande Coningh-rycken van Vallencia, Arragon, ende Navarre, diemen betaelt van alle goederen ende waren / die uyt Spaengien nae de voorsz. landen gevoert werden / soo wel van't incomen / als van't uyt voeren : want alle de goederen die van't eene Coningh-ryck in't ander vervoert worden / betalen altesamen den thienden penningh / welcke Tollen ofte thienden vande voorsz. Coningh-rycken / te weten / vande drooghe Havens ofte passagiens / geldē 'teen jaer door't ander / des jaers 49 Quentos. 35 U Maravedys.

r. De drooghe Havens ofte binnenlandtsche passagiens / incomsten ofte uytganghen / die van't Coningh-ryck van Portugael strecken / naer de landen die onder de Croone vā Spaengien gheleghen zyn / eyghentlycken Castilien genaemt / gheven den Coningh jaerlycks van thienden vande goederen ende waren / die daer heen en weer door passeren / 'teen jaer voor't ander — — 34 Quentos. 155 U Maravedys.

r. De Wollen die jaerlycks uyt Spaengien ghetrocken / en vervoert werden naer alle weghen / gheven van elcke sack / (weghende ontrent 10. Aroben, wesende yeder Arobe 25. pōt) diemen uyt Spaengien naer buytens landts voert / twee Ducaten / toebehoorende d'ingeboren ende inwoonders : maer den vreemden Man moet betalen vier Ducaten voor yeder sack; dese Tol beloopt d'een jaer door't onder / des jaers 53 Quentos. 586 U. Marabed.

r. Het opperste Almoxarifschap van Sivilla / het welcke de selfde Stadt vande Coningh ghepacht heeft / voor 154 Quentos / 309 U Maravedys 'tsiaers / dese renten zyn de thienden van alle Coopmanschappen / ende waren van Neerlandt / Vranckryck / Enghelandt / Portugael / Italien / etc. van alle weghen comende van buyten / om aldaer te lossen / geven altesamen van thien een / voor den Coningh / 'twelcke genaemt wort Almoxarifasgo / comt 'teen jaer duert ander / de voorseyde somme van 154 Quentos. 309 U Maravedys.

r. Het Almoxarifschap van Spaensche Indien / het welcke de selfde Stadt van Sevilla ghepacht heeft van den Coningh / des jaers voor 67. Quentos / ende is vā alle Coopmanschappen / die in Sevilla gheladen ende gheschept worden naer Spaensche Indien / betalen in Sevillen den 20. penningh / ende comende in Indien / betalen de selfde waren nocheens den 20. penningh / soo dattet op de rekeninge den 10. penningh comt te wesen / 'twelcke 'teen jaer door't ander / de voorsz. somme is bedraghende. — 67 Quentos.

r. De renten die den Coningh heeft vande Munten van Spaengien / te weten / von yeder marck Silver / dat inde selfde Munten gheslagen en bereydt wert / zynde elck marck ses Ducaten aen Silver / betaelt een Reael in specie voor den Coningh ; dese rente wort genoemt El Señoreaxo de la Moneda ; Ende de munte van Sivilien brenght alleen soo veel op als alle d'ander / ghelyck dese rente is, des jaers waert voor den Coningh 22 Quentos.

Den

Den Coningh heeft verpacht aen de Fuckaers van Ausburch/ de Meesterschappen vā Sint Jacob/Calatrava, ende Alcantara, voor 98 Quentos 'tsjaers/ en zijn alleen de Tollen van 't Coren/Wyn/Olye/ende andere dinghen die den thienden penningh betalen / die de Meesters in vorighen tyden plaghen te hebben, In dese Tollen en zijn niet begrepen de Tercien noch Alcaualen, die noch buyten blyven/als op een ander gheseyt is, Dese Meesterschappe zyn vonde opperste Cruys-heeren/van dese drie ordren/te weten/van S. Jacob/Calatraua, ende Alcantara, de welcke plaghen overste ofte hoofden te hebben/diemen Meesters noemden/ghelyck als die oversten van Rodes ende Malten, ofte ghelyck als vā de Cloosters ende Religieusen / met beloften van onderdanichept ende sekere punten t'observeré/alst oock noch huydens daeghs is/welcker oversten plagen te wesen (als een ampt van grooten aensien ende outroittept/) van des noesten bloetverwanten des Coninghs/ ofte oock wel zyn Kinderen/hebbende haer eyghen landen/ besit ende volcomen commandement ende ghebiet: maer de Coninghen van Spaengien hebbent metter tydt allencxkens onder haer ghetrocken/bedienende ofte ten minsten presenterende/ als nu selfs/als Meesters ende oversten van alle Cruysen/Comendorien/ende ordenen/waer van de verpachtinghe van de selfde Meesterschappen aen hem comen/als boven/come als ghesepdt is.
——— ——— ——— ——— 98 Quentos.

Noch heeft den selfden Coningh verpacht de Cruyden/ende het groenschept vāde Weyden vande voorschreven Meesterschappé/om het Vee daer op te weydé/ des jaers voor de somme van ——— ——— ——— 37 Quentos.

De Coningh heeft verpacht het Quicksilver van Almalen ghenaemt/ in't gheberghte von Sierra Morena, in't Velt van Calatraua, des jaers voor 73 Quentos.

De Bullen ofte aflaets Brieven vonden Paus van Roomen/ diemen noemt de Santa Crusada, gheven den Coningh jaerlycks/alle oncosten af getrocké. 200 Quentos. Het welcke ghereduceert in onse Nederlandesche Munte/comt te bedragen over de seshien Tonnen schats.

De rente ghenaemt Subsidio, welcke is dat alle Priesters ofte gheestelycke persoonen/ die eenighe benefitien ofte renten hebben/te weten/van Kercken / Cloosteren / Cappellen/ Cluysen/ofte dies aenclevende/moet een yegelyck betalen een sekere somme / ende dat conforme zyn Stipendio Sallariis, beneficie/ende qualitept/ende naer dat het in een yeder Bisdom verdeelt comt/ende dit tot hulpe vande oncosten ende oorloghen / teghens die ongheloovigen ende Ketters/waer van de meeste Kercken ende Cloosters met den Coningh verdroghen zyn/in maniere van pachtinghe/ door een sekere somme 'tsjaers/ diese hem boven alle oncosten moeten opbrenghen ende leveren / dese Subsidio is 'teen jaer door het ander waerdigh ——— ——— ——— 65 Quentos.

Noch so gheven alle Bisschoppen ende Kercken van Spaengien/jaerlijcks aen den Coningh/tot hulpe van de oncosten/teghens d'ongheloovighen ende Ketters/ 110 Quentos.

Dese rente ofte obligatie wert genaemt El Excusado, het welcke de Paus geconcedeert ofte ghegunt heeft/door zyn Breuis, ofte Patente Apostolica Romana, aen den Coningh von Spaengien/soo dat de Coningh mach kiesen uyt elcke Capelle van een yeder Kercke/ een ontfangher/van die de thienden vande Gheestelyckheyt ende Kercken ontfangen / als daer is van't Coren/Gerst/Wyn/Olye/ etc. ende alle andere dinghen dientem placát/ende wassen/ende de selfde Gheestelyckheyt ende Kercken leverent den Coningh/boven alle oncosten vry en vranck/'teen jaer door 't ander/de voorsz. somme van 110 Quentos.

De Myne van Guadalcana, gheleghen in't landt ghenaemt Eltremadura, in het gheberghte van Sierra Morena, placht te gelden/te weten / het Silver datmen daer des jaers uyt trock/187 Quentos : maer hoe veel dattet nu tertijt opbrenght/en is gheen sekerheydt af: want is seer ghedebilleteert ofte verslapt.

Alle de Landen von Spaengien gheven den Coningh jaerlycks van obligatie/ diemen noemt de Excercitio, voor de Slaven ende Galey-boeven/ende tot onderhout vande Galeyen. ——— ——— 7 Quentos. 750. U Maravedys.

Die rente ghenaemt de la Moneda Forera, dat is : een Munte ofte penningh die een yeder persoon jaerlycks moet betalen van obligatie/ te weten / elcke heertstede seden Maravedys 'tsjaers/ 'tsy van wat conditie staet/ofte qualiteyt die souden moghen wesen/ welcke rente beloopt 'teen jaer door't ander/des jaers 6 Quentos, 656 U Maravedys.

Het ghene dat den Coningh jaerlycks van Spaensche Indien compt / is de somme van ——— ——— ——— 300. Quentos.

Het Coningh-ryck van Navarre gheeft jaerlycks aen den Coningh/de somme van
——— ——— ——— 35 Quentos. 500 U Moravedys.

De Coningh-rycken van Valencien, Arragon, ende Catalunien, gheven des jaers (behalven andere diensten ende obligatie/) aenden Coningh 75 Quentos.

De Eylanden van Sardinien, Majorca, ende Minorca, en heeft de Coningh geen profyt af / om dat de renten ende incomsten van dien ghedespendeert ende verdaen worden/in de bewaringhe ende beschermunghe van de selfde/en somtyts meer van doen wesende.

Het Coninghryck van Cecilien geeft den Coningh jaerlyex 375 Quentos.

Het Coninghryck van Napoles, 'tlandt van Pullia ende Callabria, gelden jaerlyex van alle renten voor den Coningh ——— ——— 450 Quentos.

Het Hartochdom van Milanen geeft den Coningh jaerlyex 300 Quentos.

De Provintien van Nederlandt ende Bourgongien/plaghen te geven aenden Coningh jaerlyex ——— ——— ——— 700 Quentos.
Maer teghenwoordigh in dese troublen ende gheduerighe oorloghe en canmender gheen claerheydt noch seker heydt af weten.

De verpachtinghe ofte rente van de Troefspelen van gheheel Spaengien/gheven jaerlycks aen den Coningh/20 Quentos : want van elcken Troefspel datter vercocht wert

moeten

moeten geven een halven Reael voor den Coningh/ende is verpacht des jaers voor de selfde somme ——— ——— ——— 20 Quentos.

7. De Rassen ofte Lakens van Florensen, te weten/ die van buyten in Spaengien gebracht werden/ gelden jaerlycx van Tol/ 10 Quentos: want elcke stuck Rasse ofte Laken/ moet 6. Ducaten van Tol voor den Coningh gheven. ——— 10 Quentos.

ALle dese rekeninghe van de Tollen / Alcavalen, thienden ende derden penninghen/ Chynsen/ Inposten/ contributien/ renten/ Domeynen/ en incomsten vande Coningh van Spaengien/ zyn ghetrocken uyt de registeren der respective Reken-camers des selfden Coninghs/ende sonder eenighe veranderinghe over ghesetten getranslateert/ ghelijck als sy verpacht/opghebracht /ende betaelt zyn ghewest het jaer van 1578. al eer dat den selfden Coningh het Coninghryck van Portugael aen hem hadde / waeromme hier niet in begrepen en is/ dan sullent hier naer in't besonder/ende op zyn selven verhalen/ als oock van hare regierders/ alles in't corte verhaelt/ met die waerachticheydt van dien/ door informatie ende Copye der Officieren / ende bedienders van des Coninghs ambten ofte Officieren / inde selfde Coninghrijcken ende haer heerlyckheyden. Nu soo bedraghen in alles de voorschreven Domeynen/ renten/ ende incomsten des Coninghs/ ghelijckse alles in't particulier verclaert gaen/ teen jaer voor't ander te samen ghesommeert/ 13. Millioenen Gouts/ ende 48 Vooo. Ducaten/ het welcke compt ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte ende rekeninghe / te weten/ drie gulden voor een Ducaet/ ofte elf Spaensche Realen / de somme van 452. Tonnen schats / ende 44 Vooo. Carolus guldens/ van 40. grooten vlaems 'tstuck. ——— 452 Tonnen schats. 44 V. gulden.

Het welcke is eyntelijcken de gheheele somme/ ende incomste des selfden Coninghs van Spaengien jaerlijcks/ behalven Portugael ende haer ghedeelte/ als ghesepdt is; Het welcke nu ter tydt oock mede den selfden Coningh is besittende/ als hier naer verclaert sal werden.

De Coninghrijcken die verhaelt zyn onder den naem van Spaengien / eyghentlijcken Castilien: maer in het ghemeen Spaengien ghenaemt/ zyn dese/ Leon, Arragon, Castilien, Navarre, Granaden, Tolledo, Vallencien, Sevilien, Cordoua, Murcien, Iaen, Gallicien, Gibraltar, Catalonien, zyn veerthien die eertydts elck een Coninghrijck op haer selven hebben ghewest/ ende noch den naem behouden. De Coninghrijcken/ Provintien/ ende Steden/ die in't Hof van Spaengien in eenighen dachvaert ofte vergaderinghe van't ghemeene landts saken haer voysen ofte stemmen gheven / en gheroepen werden/ zyn dese naervolghende/ te weten: De Coninghrijcken van Leon, Sevillien, Tolledo, Granaden, Cordoua, Murcien, ende Iaen, Die Steden/ te weten/ de Hooft-steden/ welcke zyn als Bisdommen/ zyn Burgos, Salamanca, Segovia, Soria, Avila, Cuença, Toro, Zamora, Guadalaxara; Ende die Steden dat gheen hooft-steden noch Bisdommen en zyn/ hebbende slechtelijcken den naem van Steden/ al hebbense Mueren ofte ghem/ diemen eyghenlijcke Villas noemt/ van dese hebben der maer twee hare voysen ofte stemmen in't Hof/ welcke zyn Valla dolid, ende Madrid, Die ander Coninghrijcken/ als Arragon, Navarre, Valentie, ende Catalonien, &c. hebben haer liedt Viceroys ende Gouverneurs a part/ houdende haer vaghvaerden op haer selven / regierende met des Coninghs advys/ ghelijck als die van Napels, Cecilien, Milaen, &c.

Dat 3. Capittel.

Een cort verhael vande notabelste dinghen, gelegentheyt, regieringe, ende incomste van't Coninghrijck van Portugael, eertijdts Lusitanea ghenaemt.

Groote van Portugael.

HEt Coninghrijck van Portugael heeft in't omgaens 285. myllen / te weten/ bydie Custe vander Zee 135. myllen/ en te landewaerts omgaende 150. myllen, Heeft 17. Steden in Portugael en Spaengien/ Cuidades ghenaemt / welcke tytel gheenighe Steden moghen voeren/ dan die hooftsteden van eenigh Bisdom/ ofte voor particulier gunst ende previlegie des Coninghs / alle d'ander worden genaemt Villas, al ist schoon datse met Mueren en Poorten omringt en besloten zyn/ ofte dat sy gheen Mueren en hebben/ gelijck alsser veel zyn/ doch hebben evenwel den naem van Villas; Van dese Villas, Steden/ ende Casteelen/ zynder in Portugael 470. behalven Dorpen ende vlecken/ heeft 3. principale Havens ofte Revieren / om Schepen te anckeren / te weten/ Lisbonen/ Porto, ende Setuval, ende noch ander drie in't landt van Algarve, ('twelcke oock van de Croon van Portugael is/) te weten: Tavilla, Lagos, ende Villa Nova; De sluetel ende beschermiinge van de Reviet ende Stadt van Lisbonen / is het Casteel Sint Juliaen (vande Duytschen sint Gillis ghehecten/, welcke is gheleghen aende eerste passagie ende incompste van de Revier/ die ghenaemt wordt Tegio, in Latijn Tagus, een van de vermaertste van gheheel Europa.

17. Steden dienen Cuidades noemt &c.

Hoe veel Steden en Casteelen datter in Portugael zyn.

Hoe Revieren in Portugael.

Desgelijcx 3. in Algarve.

Gelegentheyt van't Casteel S. Iuliaen by Lisbona.

Dat 4. Capittel,

Vande Iustitie ende regieringhe van Lisbonen ende Portugael.

TEn eersten het Tribunael, ghenaemt 'trelaes van't Civil, waer van opperste Rechter is/ den Regidoer, dat is de Regierder van Coninghs wegen/ met noch twee andere rechters, Het Tribunael van het Crymen, ende twee Rechters, Eenen Auditeur ofte Rechter dan des Coninghs Tolhuys/ ghenaemt Alfandega, Een Rechter van de proprieteyten ofte eyghendommen/ ende benefitien; Acht Rechters van de Weesen; Een Rechter van de Gast-huysen, Een opperste Rechter (ghenaemt Correcteur,) vande dinghen ende saken van Indien/ Guinea, Cabo verde, San Thome, ende Brasilien, Van alle dese voorsz. rechten machmen appelleren aen het relaes van het Civil, Het Tribunael ghenaemt van de supplicatien / wiens Rechters ghenaemt worden Desembargadores, dat is soo veel als ontlasters ghesepdt/ dese zyn van grooter

Verhael van verscheyden Rechters in Lisbona.

Vande Rechters diemen Desembargadores.

grooter auctoriteyt ende aensien / als by ons opperste Raets-heeren ende Presidenten, Aen dit recht comen die appellatien van't Tribunael van't Civil, Haren oversten is eenen ghenaemt/ Correcteur vâde supplicatien, Twee

Desembargadores da Fazenda.

Rechters die ghenaemt worden / Desembargadores da Fazenda, dat is soo veel als Curateuren eñ Rechters van des Conings goederen/ dese oordelen de rechten / ende pleyten tusschen den Coningh ende particulieren; Vâ dese en is gheen appellatie, Den Raet van de oordenen/ Tribunael, Suppremo, ofte dê hooghen

Desembargadores van't Palleys.

Raet dienien noemt/ Desembargadores van't Palleys; Tribunael van de Connentie ghenaemt, Tribunael vande Veedores da Fazenda/ dat is: Besienders / Voochden / ofte Besorghers van des Coninghs incomsten eñ

Tribunael vâ de Veedores da Fazenda.

goederen; Tribunael van des Coninghs reken camer / welcke staet onder de Veedores da Fazenda, Den Raet vâ Staten, Twee tytelen van Hertoghen, Een van Marckgraef;

Twee tytelen van Hertogen in Portugael.

Thien van Graven/ met die qualiteyt vâ elck een, Die fortressen der Portugesen in Africa, ofte Barbaren, zijn dese / te weten: Tanger,

Verhael vâde Portugeische steeden in Africa.

Zepta, Arzilla, het Eylandt van Madera, die Vlaemsche Eylanden / As ilhas dos Açores ghenaemt, als daer is Tercera, Sint Michiel, Santa Maria, Sint Iorgie, Pico, Fayael, Gratiosa, d'Eylanden Flores ende Corvo, d'Eylanden van Cabo verde zijn / Sint Iacob, O Fogo Mayo, Boa Vista, Sant Antonio, ende Sant Nicolaes, Arguyn een forteresse in't lâdt

Desgelijcx vâ plaetsen die onder tribuyt vande Portugesen sitten.

vâ Guinea, De Myne vâ Sint Iorgie, eñ Casteel aêde selfde Custe van Æthiopiæ, noch aê de voorseyde Custe het Eyland del Principe, Sant Thome, Atubon, Het Coninghryck vâ Congo ende Angola, aen de selfde Custe van Æthopien, leyt onder tribuyt vâ Portugael; Het Eylandt Santa Helena, aen d'ander zyde van de Cabo de bona Esperança, de forteresse van Soffala, het Eylandeken van Moçambique, het Eylandt van Ormus, gheleghen tusschen Persien en Arabien, de Stadt ende fortresse van Diu; die Steden ende forteressen vâ Daman, Bacayn, Chaul, Goa, alwaer de Viceroys resideren/ altemael ghelegen aende custe van Indien, Die Steden ende fortressen van Honor, Barcelor, Mangalor, Cannor, Cranganor, Cochijn, Coulan, altesamen gheleghen aende selfde Custe van Indien/ dienmê heet Malabar, Een fortresse in't Eylandt von Sevlon, ghenaemt Columbo; De Steden vâ Negapatan, ende Sant Thome, aen de Custe van Choramandel, De Stadt ende fortresse van Malacca, d'Eylanden vâ Maluco, te weten/ Tarnate, Tydor, Banda, ende Amboyna; Het landt ende de Custe van Brasilien / dan 500. mylen in de streckinghe/ ghedeelt in acht Capiteynschappen ofte regeringê/ van waer jaerlycks naer Portugael ghebracht wert over de 150 V. duysent Arroben Suyckers te weten yeder Arrobe van 32. pont, De Haven ghenaemt de todos os Santos, ofte vâ Alderheylighen/ alwaer den Gouverneur van Brasilien hem onthout.

Hoe veel de renten van de Coningh van Portugael jaerlycks bedraghen.

Die ordinarische renten vande Croone vâ Portugael/ bedraghen jaerlycx over een Millioen Gout, ende 100. duysent Ducaten, De renten ende incomsten van de Meesterschappen van de Cruys-heeren/ wiens Meester eñ oversten althans is de Coningh / de welcke toebehooren d'Eylanden van Açores, (ofte Vlaemsche Eylanden) Madera, die van Cabo verde, San Thome, del Principe, zijn des jaers 200 V. duysent Ducaten, Die rente vâ

Renten van verscheyden plaetsen.

de Myne/ toebehoorende het Meesterschap van de Cruysheeren van Christo ghenaemt/ zijn jaerlycx 100 V. duysent Ducaten; Van Brasilien jaerlycx 150 V. duysent Ducaten.

Hoe veel de Tollen vande Indiaensche Specerien 'sjaers waerdich zijn.

De Renten ofte Tollen vande Specerien ende incomsten van de goederen van Oost Indien/ zijn jaerlycx 600 V. duysent Ducaten/ dat zijn 18. Tonnen schats, dit is alleenlijck vande Tollen/ vande goederen / ende waren/ die daer van daercomen; want alle d'ander renten ende incomsten/ te weten / van't landt van Indien/ ende hare Steden/ wort ghedespendeert ende verdaen in bewaernisse / ende bescherminghe der selver plaetsen/ in somma

Hoe veel de gheele incôst vâ Portugael 'sjaers waerdich zijn.

dat die renten ende incomsten/ vande Croone van Portugael/ eñ haer ghebiet des jaers bedragende zijn 2100 V. duysent Ducaten/ dat zijn 66. Tonnen schats naer onse rekeninghe.

Dat 5. Capittel.

Vande jaerlijckshe oncosten van het Coninghrijck van Portugael.

Verscheyden oncosten die Portugael jaerlycx moet betalen.

De soudye ofte het sallaris vande Menistren / ofte Rechters van de justitie op't vaste lande / zijn jaerlycx 100 V. duysent Ducaten.

Van de Tencas, dat zijn giften ofte previlegien als leenen/ die de Coningh tot een vereeringe vergunt, aen sekere persoonen als lijf renten/ diemen ontfanght soo langhe alsmen leeft/ ende sterven dan weder aende Coningh/ dese zijn jaerlycks 300 V. duysent Ducaten.

Hoe veel de erf renten 'sjaers belopen/ die den Coningh betalen moet.

De Iuras die vercocht zijn/ dat zijn eeuwighe renten/ welcke men coopt op des Coninckx Domeynen/ Tollen/ ende Rechten/ jaerlycks t'ontfanghen/ sonder te moghen lossen ofte af legghen/ ende sterven op d'erfghenamen van Ader tot Ader/ zijn des jaers 150 V. duysent Ducaten.

Verscheyden oncosten voor eñ van verscheyden dinghen.

Tot onderhout vande fortressen eñ stercktê vâ Africa ofte Barberien/ jaerlycx 300 V. duysent Ducaten.

Tot onderhout van vijf Galeyen/ jaerlycx 50 V. duysent Ducaten.

Tot die jaerlyckshe Armade, die de vlooten ende Schepen van Indien toe voperen/ ende weder in halen 300 V. duysent Ducatê.

De Moradien, dat is ghelijck sallaris ofte tractement/ die de Coningh gheeft (tot onderhout van zijn Dienaers/ ghenaemt Mocos da

Oncost vande Mocos da Camara eñ Cavalheiros Fidalgos.

Camara Cavalheiros Fidalgos, ende ander duysent tytelen) tot een vereeringhe aen persoonen die hy eenige dienstschappe wil bewysen ofte vergeldinghe van eenighen dienst/ ofte door gunste van haer ouders ofte Heeren/ met welcke tytelen ende previlegien worden ghenaemt / Dienaers van 'sConinghs huys/ 't welcke een groote eere is/ welcker persoonen een sekere/ doch cleyne somme/ van dese Moradie des jaers gheassigneert is/ tot hulpe van de Gerst ofte Haver van henlieder Peerden/ al ist datse altemet qualijc hare schoenê connê vergeldê/ eñ haer leven geê Peerdê en hebbê: maer is alleenlijcken een teycken van des Coninghs gunste eñ dienstschappe/ daer de Portugesen meer moets eñ roems op hebben als op alle de weldaden vande werelt / de) is vâ wevnich importannen en wert seer selden betaelt/ beloopt des jaers de somme van 80 V. duysent Ducaten.

De oncosten ende behoeftinghe van des Coninghs van Portugaels camer ende huys-

dienste

dienste / is ordenarys des jaers 200 U. duysent Ducatē/ 't welcke placht verpacht te wesen/ gelyck alst noch huydens daeghs is/ met de costen ende tafel des Cardinaels/ Don Alberto van Oostenryck/ Gouverneur van Portugael.

Oncosten vande stercken in Portugael.

Tot onderhout vande fortressen ē stercken/ vaert Coninghryck van Portugael 200. duysent Ducaten.

In somma dat de voorschreven oncosten te samen beloopen / des jaers 1680 U. duysent Ducaten.

Dat 6. Capittel, Van de Stadt Lisbonen.

Hoe veel kercken en huysen in Lisbona zijn.

LIsbona heeft 32. Parochie Kercken/ en over de 11. duysent Huysen/ waer in zyn over de 20. duysent woonplaetsen/ dit is te verstaen behalven 't Hof ende haren aenkleef; heeft over de 120 U. duysent menschen / waer onder meer als 10. duysent Swarten ende Slaven zyn/ dit alles na aenteyckeninge/ ende die memorialen der Pastoren vande Parochie kerckē/ 't welcke zy eens 'es jaers zyn verobligeert te doen/ een yeder in zyn quartier / ende Pastorie / alle het selfde is noch uytgesondert/ der geender die 't Hof volghen. ende die vande Cloosters ende Conventen/ Gasthuysen/ ende andere Godeshuysen/ als oock den reysenden ende vreemden Man/ die gaet en comt: want de Stadt is vol van Cloosters/ Conventen/ ende Godtshuysen/ so datse in 't begryp te samen/ so veel beslaen souden/ als de Huysen vande Stadt. Nu van ander by Kercken/ Cluysen/ en Cappellen / van lieve Vrouwen ende Santen/ dat gheen Parochien en zyn/ zynder so veel datse ontelbaer zyn, de Stadt heeft over de 350. straten / behalven dwers straten ende steghen/ en straetgins die gheen duer ofte uytganghen en hebben/ die seer ende ontallycke veel zyn.

'tGhetal van de menschē in Lisbona/ sonder die geestelycke ē reysende persoonen/ &c.

Et ontelbaer ghetal van Cloosters in Lisbona.

350. straten in Lisbona.

Dat 7. Capittel,

Een cort relaes van de Coninghen van Portugael, tot op Philippus, Sone van Carolus Quintus, Rooms Keyser, die 't nu jeghenwoordigh onder zijn gewelt en gebiet heeft.

Don Afonco eerste Coningh van Portugael.

DEn eersten Coningh vā Portugael/ is ghewecst eenen Don Afonço Henriques, Sone vandē Grave Don Henrick, welcke was (als die Cronycken vermellen/) Sone vanden Hertoge van Lotrycke/ andere meenen van den Coningh van Hungarien/ doch het sekerste is te wesen van Lotrycke/ den selfden souden gecomen wesen in 't Hof vanden Coningh vā Spaengien ofte Castilien/ om hem uyt een yver van 't gheloof t'employeren/ teghens d'ongheloovigen ende witte Moorē/ ofte Mauritianen, die doen ter tydt noch het meeestendeel van Spaengien/ ē 'tgeheele land van Lusitania (nu Portugael) besaten/ met een daghelyckse oorloghe/ tegens de Christenen van Castilien/ ende die by liggēde contreyen / in welcke oorloghe hy hem soo wel offenden/ met soo veel Ridderlycke feytē/ dat hem den Coningh nieuwers niet wist te betalen/ als hem te vereeren met zyn Dochter int houwelyck/ ē tot een houwelycx goet/ het landt van Lusitania , ofte Portugael / te weten / 'tghene dat zyder af geconquisteert hadden/ met alle 'tgene dat hyder van noch meer mochte toe cryghen / ende worden ghenaemt Graef van Portugael , ende de voorsz. zyn Sone Don Afonçe, werden geboren in 't jaer 1094. den welcken 'tmeeestendeel van Portugael/ vande Mooren ofte Mauritianen af gewonnen heeft / naer de doot van zyn Vader/ wordē genaemt Prince 27. jaren lanck/ welcke tytel in Spaengien niemant en mach voeren/ dan alleenlyck des Coninghs eerste gheboren Soon/ ē erfghenaem van 't Coninghryck/ ende wesende van 45. jaren/ wordē voor Coningh ghecroont / door previlegie ē gunste vanden Paus van Roomen/ van dien tydt herwaerts/ so is Portugael een Coninghryck ghewo rden, Desen eersten Coningh heeft ghetrout/ wesende van 52. jaren/ ende genereerde een Soon ē drie Dochters / hadde noch behalven dese een Soon ende Dochter Bastarden / heeft gheregeert 46. jaren / is overleden inde Stadt van Coymbra, leyt begraven in 't Clooster van Santa Crus, 't welcke hy selver ghesticht hadde / als oock die Cloosters van Alcobaça, ende Sant Vincente buyten Lisbonen/ ghenaemt San Vincente de fora.

Door wat middel dat hy aen 't Coningryck ghecomē is.

Op wat tyde Dom van Afonco ghebozen is.

Wanneer dese Dom tot Coningh gecroont werde.

Wanneer hy gestorven / ē waer hy begraven is.

Desen Coningh heeft de Stadt vā Lisbonen aldereerst gewonnen / vande Saracenen ofte Mauritianē / door hulpe ē bystant van de Duytsche Natie / welcke aldaer by gheval enet een vloot Schepen (door het weder ghedwonghen wesende) in quamen ghelooen/ om daer naer henlieder reyse te vervoorderen naer 't Heyligh landt / daer zy (om 't Christen gheloof te vermeerderen) uyt een yver nae toe trocken / dewelcke ghewerst is ten tyden van de overwinninghe vande stercke ende gheweldighe Stadt van Damyate, daer hem die van onse Vaderlycke Stadt Haerlem/ soo vroombadigh thoonden/ als die teeckenen soo van 't Sweert ende 't Wapen/ noch geduerende genoech betuyghen / ende over al oircont is/ alhier gecomen wesende/ ten tyden dat de voorschreven Coningh besich was/ inde belegeringhe vande voorsz. Stadt Lisbonen/ ende onderstaen hebbende datse uyt een yver alleenlycken ghecomen waren/ om haer teghens de ongheloovighen ende ghemeene vyant aller Christenē t'employeren heeft haer vrientlycker versocht ē ghebeden/ ghesien dattet God gelieft hadde aldaer te arriveren/ in so bequamen tyt/ om soo 't scheen hem te moghen assisteren / haer vermanende datse hen alhier soo wel (als in 't heyligh landt daer zy heen weldē) consten besteden / om 'tgheloof te vermeerderen/ ende d'ongheloovighen te vernielen/ ende wel ghelucksende/ (ghelyck zy niet en twyfelden/ met haerlieder hulpe de victorie voor gewis hielden/) mochten alsdan noch even wel haer voorghenomen reyse / vervoorderen tot Gods ende haer eere / 't welcke zy eyntlycken hem verwillichden/ en hebben hen so dapperlyck en mannelyck gequeten/ datse niet alleen Lisbonen en veroverden : maer noch veel ander plaetsen / daerenboven stellende den Coningh in zyn volcomen besit ende eere / door welcke vrywilligen dienste hem den Coningh verobligeert vindende/ aende selfde Duytsche Natie/ heeft hem willen (in recompense) versien voor haer ende hiere naecomelighen/ der selver Natie/ met veel ende besondere previlegien ende vrydom/ boven alle ingheboren ende naturelen van 't landt/ ordinerende voor hē ende zyn naecomelinghen / voor een eeuwigh ende onveranderlyck Edict/ dat van dien tyt voortaē/ alle de gene die van Duytsche Natie

Wie Lisbona eerst van de Saracenen gewonnen heeft.

Hoe/ ē waer die van Haerlem haer wapen gecregen hebben.

Lisbona wert ingheconmen.

De Duytsche crygthen tot loon vā haer dienst veel pryvilegien.

in zyn landt begheren te woonen/ ofte traffyqueren/ gemeten souden veel previlegien/ libertepten ende voordeels/ te weten / vryheyt ende vry van alle Impositen ende Chynsen/ van alle het gene datse voor henlieder persoonen/ huysen/ ende familie van doen hebben/ te mogen draghen soodanighen cleeren ende juweelen/ ende van soodanighen stof alst hen gelieft/ als oock henlieder huysvrouwen ende familie/ al zynse schoon Portugesen/ twelcke d'ingheboren verboden is/ want hebben een Lop ende Wet vã de hoofden/ en daer stof toe/ een yegelyck naer zyn qualiteyt. Item te mogen gaen by nachte en outryden alst hen te pas comt/ met vyf ofte ses Dienaers/ met licht ofte sonder licht/ ende met soodanighe wapenen en geweyr alst hen belieft/ 'twelcke d'ingheboren in gheenderley manier toeghelaten wert. Gheen justitie in hare huysen te mogẽ yemant reprehenderen/ ofte over haer recht ende vonnis wysen/ 'tzy van wat saken dattet zy/ uyt ghenomen Crimine lesæ Mayestatis, dan alleenlycken hueren Rechter/ namentlycken vanden Coningh daer toe gheordineert / die ghenaemt wordt/ Iuis dos Alemaijns, ofte der duytscher Rechter. Item dat hare huysen niet en mogen genomen worden/ 'tzy eyghen ofte ghehuert tot dienste vanden Coningh/ ofte zyn Hof/ gelyck alle d'ander onderworpen zyn/ oock en mogẽ niet ghedwonghen wesen tot eenighen dienst ofte ampten van't landt ofte s'Coninghs / gelyck als de ingheboren/ nochte ghestelt op eenighe contributien / tot bescherminghe ende noot van't ghemeene welvaert, Door't landt reysende moeten voor alle Man ghedient en gerijft worden/ voor haer gelt ende noch andere dierghelycke veel puncten meer / die alle te lanck souden vallen om te verhalen / hebbe alleenlyck mentie ghemaeckt van de principaelste en sommighe uyt ghenomen in't cort/ om daer door te vethoonen (als henlieder eyghen Cronycken verhalen/) door wiens ende met wiens hulpe de Portugesen besitten / het gene zy huydens daeghs bewoonen/ dese previlegien werdẽ noch (als oock altoos) sonder eenighe feyl scherpelyck onderhouden / ende van alle Coninghen onwederroepelyck gheconfirmeert zyn gheweest / ende noch daghelycks vermeerdert / door daghelycksche weldaden die zy vande selfde Natie outfanghen/ als sulcks ghenoech oircont is.

Wetten in Portugael vã cleeren dat elck draghen moet.

Veel heerlyche previlegien tot voordeel vande Duytschen.

De gegheven previlegien worden scherpelyck onderhouden.

Don Sancho, Sone vanden bovengenoẽden Coningh/ was den tweeden Coningh vã Portugael / worden ghebozen in't jaer 1154. ende voor Coningh ghehult/ wesende van 31. jaer/ heeft ghehadt onder Sonen en Dochteren 15. kinderen/ ende regneerden 27 jaer/ is overleden inde Stadt van Coymbra, in't jaer 1212. wesende van 58. jaer leyt begravẽ in't Clooster van Santa Crus, by zyn Ouders.

Don Sancho twee de Coningh van Portugael.

Don Afonso, den tweeden van dier namẽ/ en den derden Coningh van Portugael/ worden ghehult voor Coningh / wesende van 25. jaren/ heeft ghehadt twee Sonen/ in zynẽ tyt waren die Santen / te weten / Dominicus, Franciscus ende Antonius, is overleden in't jaer 1223. ende leyt begraven in't Clooster vã Alcobassa.

Don Afonso de derde Coningh.

Don Sancho Capello, Sone vandẽ voorschreven Don Afonço. den 4. Coningh van Portugael worden ghehult/ wesende van 16. jaren ende is overleden inde Stadt van Tolledo, in't jaer 1247. ende leyt begraven in de groote Kercke.

Don Sancho Capello de 4. Coningh.

Naer't overlyden van desen Don Sancho, worden voor Coningh ghecroont zynẽ Broeder/ de Graef van Bolongien, ende was den vyfden Coningh van Portugael/ heeft geregneert 31. jaer/ is overleden in Lisbonen / in't jaer 1279. leyt begraven in het Clooster van Alcobassa.

De Broeder van Sancho Capello vyfde Coningh.

Don Deniys, Sone van desen overleden/ worden voor Coningh outfaughen in Lisbonen/ wesende van 18. jaren / ende was den 6. Coningh van Portugael / heeft gheregneert 46 jaer/ is overleden in de Stede van Sant Arein, in't jaer 1325. den 20. Januarijs/ wesende van 64. jaer/ leyt begraven in't Clooster vã Olivellas, 'twelcke leyt outrent twee mylen van Lisbonen/ dat hy in zyn leven gesticht hadde / was ghetrout gheweest met Dona Ysabels, Dochter van Don Pedro, Coningh van Arragon, de welcke althans ghecanoniseert is onder de Santen/ haer begraeffenis is inde Stadt van Coymbra, 'twelcke zy ghesticht heeft / alwaer 'tlichaem veel mirakelen doet.

Don Deniys de seste Coningh.

Naer desen heeft gheregneert zyn Sone/ Don Afonço o Bravo, dat is den stouten geseyt/ worden gehult voor Coningh in de stadt van Sant Arein, wesende van 35. jaer/ en de 7. Coningh vã Portugael regneerdẽ 31. jaer/ is overleden binnen Lisbonen / inde Meymaent van't jaer 1356. leyt begraven in het groote Choor van de groote Kercke; Desen heeft de Mauritanen, ofte Mooren van Salado overwonnẽ/ in assistentie vandẽ Coningh van Castilien.

Don Afonso Bravo de sevenste Coningh.

Zyn Sone Don Pedro, is gheweest den 8. Coningh van Portugael/ heeft het landt gheregiert met goeder justitie en vrede / is overleden in't jaer 1366. ende leydt begraven in't Clooster van Alcobassa, hadde eenen Soon/ met namen Don Fernando, ende al eer hy getrout was/ hadde twee Sonen van Dona Ynes, ofte Angniet de Castro, te weten: Don Ioan, ende Don Denijs.

Don Pedro de achtste Coningh.

Naer het overlyden van desen Coningh/ is ghehult den voorsz. Don Fernando, en was den 9. Coningh van Portugael / troude met Dona Lianor Gonsalves Telles, de welcke hy met ghewelt nam van haren Man/ Lorença Vaaz da Cunha, dieder met ghetrout was/ hem uyt het landt bannende / was (behalven dat) groot vriend van zyn Ondersaten/ ende te straffen alle quaetdoenders/ ende Vagabungos, ofte Landtloopers/ heeft gheregneert 17. jaren / is overleden in't jaer 1383. wesende van 43. jaer / leydt begraven in het Choor van San Franciscus, inde Stede van Sant Arein.

Don Ferdinando de neghende Coningh.

Naer de doot van desen Don Fernando, is ghecomen uyt Castilien den Coningh Don Ioan, met zyn Huysvrouwe Dona Beatrix, om de Croone van Portugael t'aenveerden; maer den Bastart Sone van den Coningh Don Pedro, ende Broeder der overleden Coningh Don Fernando, heeft hem daer tegens ghestelt/ ende heeft den Coningh vã Castilien met alle zyn macht verwonnen / in een Veltslagh/ op't Velt ghenaemt Sint Ioris, al waer hy tot een eeuwighe memorie deser victorie/ ghesticht heeft een rijck en gheweldich Clooster/ het welcke hy noemden 't Clooster van de Batalie ofte Velt-slagh/ om dat hy op de selfde plaets d'overhande teghens de Castilianders behouden hadde; Desen voorsz. Bastart Sone Don Ioan, worden ghecroont/ en was den 10.

De Coningh van Castilien treet nae Portugael om de Croon aen te vaerden met ghewelt.

Teghenstant ende oorlogh/ van Don Pedro/ tegen desen Coningh/ &c.

Don Jaan de 10. Coningh.

den 16. Coningh van Portugael/ wesende vã 38. jaren/ heeft gheleeft 76. jaer/ is overleden den 14. Augusti/ Anno 1433. leydt begraven in't selfde Clooster van de Batalie/ dat hy gesticht hadde. Desen Coningh heeft de fortresse ende Stadt van Septa ghewonnen/ van de Mauritianen/ in Barbarien ofte Africa/ ende was Vader van die Infante Don Fernando, die als nu voor Santo gheeanoniseert is/ inde Catalago vande heylighen.

Don Joan wint de stadt van Septa.

Naer hem heeft geregueert zyn Sone Don Duarte, ofte Eduart, ende was den 11. Coningh van Portugael/ heeft gheleeft 42. jaer/ waer van vijf jaer regneerden/ is overleden in't Palleys van't Convent van Thomar/ in het jaer 1438. leyt begraven int Clooster van de Batalie.

Don Duarte de 11. Coning

Don Afonso, Sone van den voorsz. Coningh/ is ghebooren in Sant Arein, in het jaer 1432. ende om dat hy maer 6. jaer out was/ als zyn Vader storf/ so regierde in zyn plaets zynen Oom/ die Infante Don Pedro, tot het jaer van 1448. doen werden den selfden Don Afonso het regiement over ghelevert/ ende was den 12. Coningh vã Portugael/ is overleden in Sant Arein, inde selfde Camer daer hy ghebooren was/ den 28. Augusti An. 1481. leyt begravẽ by zyn voor Ouders/ in't Clooster vande Batalie.

Don Afonso/ de 12. Coning

Naer zyn overlyden heeft geregeert zynen Soon Don Ioan de groote ghenaemt/ den 2. van desen name/ ende was den 13. Coningh van Portugael/ worden ghebooren te Lisbonẽ den 4. Meye Anno 1455. desen heeft in't openbaer/ eñ niet ghewesen vonnis/ doen onthalsen Don Fernando Hertoch van Bergança, te weten: op de merckt van de Stadt Evora, dẽ 22. Juny Anno 1483. ende heeft met zyn eyghen hant/ met een Pongiaert ghedoot Don Domingos, Hertoch van Begia, Broeder vã zyn Huysvrouwe de Conninginne/ Dona Lianor, doende ter stonde roepen Don Manoel, Broeder vanden voorsz. Hertoch/ hem assignerẽde 'tselfde Hertochdom/ met alle zyn toebehoort/ heeft gheleeft 40. jaren/ is overleden t'Aluor in't Bat/ den 25. October An. 1495. leyt begraven in't Clooster vande Batalie/ by zyn voor Ouders.

Don Joan de groote de 13. Coningh.

Deur 't Testament van desen Coningh/ so is voor Coningh ghehult den Hertogh van Viseu, ghenaemt Don Manoel, ende was dẽ 14. Coningh van Portugael/ worden gehult in Alcacer do Sal, den 27. October An. 1495. Desen Coningh heeft in alle zyn Coningryc/ alle de Joden doen Christen doopen/ soo niet haren wille als ooch teghens haren danck/ oen haer grootlict te verliesen/ in't jaer 1490. ende deden alle de Mooren ofte Mauritianen (die te Lisbonen buyten de Poorte van Moreria woonden/) uyt jaghen/ waer van de Poorte noch huydens daeghs den naem behouden heeft/ inden selfden tydt van desen Coningh/ soo isser te Lisbonen een tumoet op ghestaen van de Ghemeente/ teghens de nieuwe Christenen/ ofte de ghedoopte Joden/ soo dat zy haer etlycke hondert dẽ doot smeten/ so Mans/ Vrouwen/ als Kinderen/ haer verbrandende/ en andere duysent schandalisatien aendoende/ berovende hare huysen winckels/ eñ goederen/ waer van de Coningh groot ondersoeck dede/ van wie der de principale oorsake vã waren ende deden hen dapper castigeren/ waermede alle dinghen weder ghecesseert wert.

Don Manuel wert duer Testament de 14. Coningh.

De Coningh doet alle de Joden in zyn ryck doopen.

Jaecht alle de Mooren van Lisbona.

Een tumoet tegen de nieu ghedoopte Joden.

De oproer makers werden ghestraft.

Desen Coningh heeft ooch alder eerst ontdect ende gheconquisteert door zyn Capiteyns, de landen ende vaert van Oost Indien/ ende die Orientaelsche contreyen van de Speceryen/ als ooch de Havens eñ wech van Paep Jans landt; Van ghelycken heeft gheconquisteert die Steden ende de fortressen van Saffijn, ende Azamor in Africa, is overleden te Lisbonen/ op den dagh van Santa Lusia, Anno. 1521. leydt begraven in't Clooster van Betlehem/ van de Duytschen Kosters ghenaemt.

Deese heeft eerst de Indiaensche vaert ontdecht/ etc.

Eñ verscheyden plaetsen in Indien geconquesteert.

Naer het overlyden van desen/ heeft geregneert zyn Soon Don Ioan tercero, ofte de derden van dien name/ ende was den 15. Coningh van Portugael/ worden ghebooren inde Maent Juny/ Anno 1502. inde Stadt van Lisbonen al waer hy ghehult werd voor Coningh/ in het jaer 1521. was sachtmoedigh/ goedertieren/ inde seer groot vrient/ ende toeghedaen de Relegie ende Gheestelyckheydt/ als ooch de Studien/ heeft gheordonneert de Universiteyt van Coymbra, ende ander Collegien/ is overleden den 11. Juny/ An. 1557. leydt begraven in't Clooster van Betlehem/ ofte Kosters.

Don Joan 3. de 15. Coning vã Portugael

Duechden vã desen Coning

Naer zyn doot worden voor Coningh ghehult/ Don Sebastiaen, ende was den 16. Coningh van Portugael/ dese was Sone vãde Prince vã Portugael/ Sone vandẽ voorsz. Cooingh Don Ioan, welcke ghetrout was by leven van zyn Vader/ met Dona Ioana, Dochter van onsen Keyser Carolus Quintus/ eñ Suster vanden Coningh van Spaengien/ Don Philippe, dese Prince overleet/ blyvende zyn Huysvrouwe bevrucht/ van desen Don Sebastiaen, die naer het overlyden van zyn beste Vader wert ontfanghen voor Coningh van Portugael/ worden ghebooren op den dagh van Sint Sebastiaen/ in het jaer 1553. is gepasseert met eẽ groote Heyr-cracht naer Africa, om dat te conquesteren/ in het jaer 1578. al waer hy met het meestendeel vã zyn volck gheslaghen wert/ ende de over ghebleven ghevanghen/ van de Mooren ofte Africanen.

Dõ Sebastiaẽ de 16. Coningh.

De Coningh trout de dochter van Carolus Quintus

Nam dit verlies/ ende doot van den voorschreven Don Sebastiaen, worden in Portugael ghehult den Cardinael Don Henrick, welcke was out Oom vanden voorschreven Don Sebastiaen, ende was den 17. Coningh van Portugael/ ende is over leden in het jaer 1580. latende in zyn Testament voor erfghenaem/ den Coningh van Spaengien/ Don Phelippe, als Successeur ende rechte naercomer van de Croone van Portugael: want zyn Vader Carolus Quintus was ghetrout met die outste Dochter van de Coningh Don Manoel, welcke was de Moeder van Don Phelippe, eñ Suster van de groot Vader van Don Sebastiaen, eñ vanden boven genoemdẽ Don Henrick, al hoe wel dat daer noch een Broeder hadde geweest/ vanden selfden Don Henrick, met namen Don Luys, die naer zyn overlyden achter liet een Sone/ met namen Don Antonio, welcke was Prior de Ocrato, van de Cruys-heeren van sint Jans oorden/ den welcken de Portugesen voor Coningh op hieven: maer door de groote macht ende het gewelt vanden Coningh van Spaẽgien/ die het meestendeel van den Portugeschen Adel om ghecocht hadde/ soo dat hy eensdeels met giften en ghelt eenen/ ten anderen met cracht en ghewelt/ 't Coninghrijck onder

De Cardinael Don Henrick 17. Coningh vã Portugael

De Coningh van Spaẽgiẽ wert by Testament de 18. Coningh.

De Portugesen hefen Dõ Antonio voor Coningh.

Door wat middel de Coningh van Spaengien Portugael onder zyn geweldt cregh.

onder zijn ghewelt creegh/ hebbende den voorschreven Don Antonio verdreven / is in persoon ghecomen in Portugael/ in het jaer van 1581. alwaer hy ontfanghen ende ghehuldt is gheworden / (te weten: binnen het Clooster van Thomar/) van de drie Staten van het Coninghrijck (als daer is de Gheestelijckheydt/ den Adel / ende de Procuruers van de Steden/ voor de Ghemeente/) voor Coningh ende Wettijcke erfghenaem van de Croone van Portugael/ ende is den 18. Coningh van Portugael/ die huydens daechs regeert/ waer mede de Croone van Portugael ghecomen is aen die van Castilien ofte Spaengien / hebbende gheduert 442. jaer / onder seventhien Portugesche Coninghen / de welcke haren oorspronck ghehadt hebben (als voren ghesepdt is/) van de Hertoghen van Lotrijck/ ende Coninghen van Castilien / ende is weder ghekeert / ende ghestorven op die Hertogen van Lotrijck/ ende Coninghen van Castilien/ ofte Spaengien / etc.

FINIS.

Beschryvinghe vande gantsche Custe

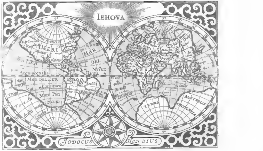
van Guinea, Manicongo, Angola, Monomotapa, ende tegen over de Cabo de S. Augustijn in Brasilien / de eyghenschappen des gheheelen Oceanische Zees, Midtsgaders harer Eylanden / als daer zijn S. Thome, S. Helena, 't Eylandt Alcencion, met alle hare Havenen / diepten / drooghten / sanden / gronden / wonderlycke vertellinghen vande Zeevaerden vandie van Hollandt / als oock de beschryvinghe vande binnen landen.

Midtsgaders de voorder beschryvinge op de Caerte van

Madagascar, anders 't Eylandt S. Laurens ghenoemt / met de ontdeckinge aller drooch-ten / Clippen / menichte van Eylanden in dese Indische Zee liggende / als oock de ghelegentheyt van't vaste landt vande Cabo de boa Esperança, langhs Monomotapa, Zefala, tot Mossambique toe / ende soo voorby Quiloa, Gorga, Melinde, Amara, Baru, Magadoxo, Doara, &c. tot die Roo-Zee toe / en wat u dan voort vande beschryvinge ontbreect / hebby in't boeck van Ian Huyghen van Linschoten int lange; Met oock alle de navigatien van alle vaerden die de Portugesche Piloten ende Stier-luyden opt beseylt hebben / uyt haer Zee-caert-boecken ende geexperimenteerde stucken ghetrocken / ende in ons tale in't licht ghebracht.

Daerom is de oncoste van dese nette, perfecte Caerten ghedaen, met oock dese beschryvinghe daerop, om dat sulcks eyste aen't heerlijck werck van Ian Huyghen voorschreven.

Volcht noch de beschryvinge van West Indien int langhe / met hare Caerte,

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by die oude Brugghe, Aº. M. D. XCVI.

Beschryvinge van Guinea/ Manicongo ende Angola/ ende voorts tot voor by de C. de boa Sperança, midtsgaders de Eylanden in Zee liggende/ als S. Tome, Ascencion, S. Helena, &c.

OM dat die Indie-vaerders het meeste deel van Aphrica omvaren/ so zyn alhier op dit boeck sekere Caerten ghevoecht/ die de deelen Aphricæ afteeckenen daer den cours langs streckt/ soo ende voor ligghen achter rugghe die voortreffelycke Eylanden van Canarie en van C. Verde, als wel bekent/ ende daer tegen over in Aphrica die Coninckrycken Gualata, Tomburo ende Melli, waer van Gualata seer kleyn is ende arm: van victualie voor gewas/ weynich anders von Milie hebbende. Tomburum, grooter en rycker van volck/ Koorē/ Beesten/ Melck en Botter/ dan arm van Sout. Melli, ryck van Coren/ Vleesch in Cottoen. Comen voorder in Guineā, noch eē ouder en machtiger Coninckrycke liggēde in Æthiopien, ofte der Swartē landt.

Beschryvinge van die Coninck rycken die Noorden gheleghen.

Om dese sake beter te verstoen/ sal mē voor eerst aenmercken/ dat die ouders Aphricæ afgedeelt hebben in 4. hooft deelen/ in Barbaryē, Numidiē, Lybiē en Æthiopiē, ofte der Mooren landt/ uytsluytende Ægypten en Abexin, nu Priester Iohās lond geheetē/ dat ooc Mooren zyn/ en die rechte na der schrift oenwysinge ende mede onder die Hooft Provincien van Aphrica gerekēt hoore te werdē: dan hier van machmen die beschryvers van die Werelt/ en insonderheyt van Aphrica lesen.

Aphrica by de Ouden in 4. deelen afgedeelt.

Egypten en Abexin hoore Aphrica gherekent.

Comende dan weder tot het Coninckrijck van Guinea, waer in die Portugesen en Fransoysen vele jaren harē handel gedrevē hebben: en daer ons volc nu ooc begint te varen/ streckt sulcks aen't Coninckryck van Melli, en oē die groote rivier Niger, vast in die lengte vā 500. mylē 'twelck zyn ontrent 100. duytsche. Hier in hebben die Portugesen eenige stercken/ als het Casteel van die Mine, op die Goudt custe. Hier is ooc die Greyn Custe/ Melegete gheheeten. Also ons volc dit jaer aldaer gheweest zyn/ so zyn zy eerst aengecomen tusschen C. de las Palmas, en die C. de 3. Pūtas, hebbē op 20. vadē steeck gront gevonden en met die Jacht na landt varende/ zyn ghecomen ontrent een plaetse daer veel hutten stonden/ en een stercke op eē Rotse/ waer by vele Swartē warē/ daer so na ghesehoten werde/ dat zy afwycken moesten: Die vlecke was genaēt Achombene, en het landt Chaine, (ick denck Ginea.) Dit Casteelken hebben die Portugesen in/ dan ten is niet sterck/ en voor dit Casteelken/ ontrent een Gotelinck schoot weeghs in die Zee/ ligghen 2. Clippen also dattmē tusschen die Clippē in/ recht nae't Casteel toe roept/ ligghende in een cromte. Dit Casteel leyt ontrēt 3. ofte 4. mylē van die C. de tres Puntas, eē weynich voorder klipachtich en berghachtich lant/ met veel geboomte en onder anderen boomen die 16. oft 17. vademen dick int ront zyn. Daer nae ghecomen ontrent eē dorp ghcheeten Cermēyn, daer veel volcks en handelinge ghedaen wert. Alhier haer trafycke gedaen hebbēde int wisselen van Linnen teghens gelt/ zyn met goede koelte uyt den z. w. ten z. en al z o. aengaēde/ in twee dagē niet voorder dan op 2. gr. gecomen/ alsoo dat zy in 2. etmalen niet meer dan 1. gr. gewonnen hebben hoe wel het mooye koelte altoos was/ en dat om dē stroom die daer valt/ om d'oost n. o. en o ten n. nae de walle toe/ also die van die Goudt-havēs wil seylen na die C. de Lopo Gonçales, ofte na S. Tome, die moet so zuydelyck aē gaē als hy mach/ geenen wint overgevēde/ dā al tē noestē hy salt noch quaet genoech hebbē ofte verdallē beneden die Caep aen Rio di Gabā, dat is die rivier vā Gabam, ofte elders/ ofte het moeste wesen dat die wint heel westelyck was/ oft dat zy eenighe Dorade kreghen uyten noorden/ en dat zy also om den zuyden quam/ anders ist niet wel doenlyck: want daer zyn wel sommige die daer vyf ofte ses weken over varen.

Verhael/ waer dat de Hollandtsche scheepen in Guinea eerst aengecomen zyn/ ende wat haer ontmoet is/ aen lant comēde.

Desgheliicks vande ghelegen heyt van een Casteelken.

Boomē 16. oft 17. vadē dick.

Coopmanschappen met die van Cermenyn.

Wat coers datmen aen gaen moet vande Gout-havens nae S. Thome en C. de Lopo Gonsales.

Hier staet te mercken hoe datmen naerder die Linie comt/ hoe dat den wint zuydelycker waeyt/ alsoo als men door die Linie comt/ den wint z. en z. ten o. en wel hooger. Ooc is te noteren/ dat alsmen die groote vliegēde Visschen siet/ datmē alsdan niet verre vā S. Thomas is.

Wat windē datter by de Linie Equinoctiael waeyen.

Mer het volck van Guinea is wel te trafiqueren/ insonderheyt met die/ die soo niet bedwongē zyn vāde Portugesen/ die de menschē weghvoeren/ en doer over gehardt werdē. Her landt is volck-ryck/ dan alle vervreemt van Godt/ en vā goede discipline/ Heydenen en afgodē dienaers/ sonder regel en ordinātie, abundant vā Gout/ Olyphants tandē ofte Yvoor/ Greyn/ Ethiopische Peper/ Rys/ Garste/ Boomwolle/ en velerhande vruchten/ die my van daer over die 100. onderscheydelycke alle onbekende ende onbeschreven soorte gebracht zyn/ behalvē dat wassen aldaer olderley sooren van groote Boonen/ sommige aē boomen/ in pulē eender ellebogē groot/ en eender hant breedt/ andere roode en swarte dā onse Turcsche boonkēs aert/ dā grooter/ sommige witte en ronde/ elck in een doyken alleē/ ghelyck die Ciceren; noch andere ronde en cleyne/ seer root als Coraelkēs/ wesende met swarte stipkens gelyck ooc diergelycke in Egypten wassen/ al waer ick die gesien hebbe/ en worden genoemt Abrus, zyn beschrevē van den hooghgeleerden D. Prosper Alpinus, in zyn voortreffelycke boeck von die Egyptische kruyden/ noch wassender andere harde/ ghesprinckelde ende gheenarmelde etc.

Aert en ghewoonte van die van Guinea.

Waren die in Guinea vallen.

D. Paludanus zyn over de 100 derley vruchten uyt Guinea ghebracht.

Viervoetige beesten ende vogelen/ zynder in grooter menichte/ insonderhz Pauwen/ wilde Hoenderen/ grauwe Papegayē Pyntagen ofte Sparweers/ kleyn gevogelte/ die aē die tacken der boomen seer kunstich hare nestē hangē (als my sodone mede zyn gebracht) om vande ghewormte en slangen bevrijt te wesen, niet minder overvloet isser vā Visch/ in somma datter niet gebreect/ dan een ontdeckinge/ vā Christo en zyn woort/ om die arme menschē tot eenige geregeltheyt en saliche yt te brengen. Her landt is seer heet en ongetēpert voor onse luyden/ en insonder-

Wat vogelen datter in Guinea zyn.

Overvloet van Visch.

Den reghen in Guinea is oorsaeck van verscheyden sieckten.

insonderheyt is schadelick die regen/ die groote vuylnisse en wormen op brenght/ om dat se vocht en warm/ en t moeder is va putrefactie/ hier door ontstaen vele sieckten/ insonderheyt heete Coortsen/ Buyck-loop/ en het Roode Melizoen, ende dierghelycke.

Beschryvinge van 't Eylandt S. Thome.

Den volgende de Custe/ passeren zy het Eylandt Principe, en voorder onder die Linie S. Thomas. also ghe heeten/ om dat het op des H. Apostels S. Thomas dach eerst ontdect is.

Dit Eylandt is breedt ontrent 60. Italiaensche mylē beloopt 12. van die onse/ heeft rontsomme 180. zijn 36. duytsche/ is van gedaente by nae rant/ overvloedich van Suycker ende Genghber/ en alderley victualie/ om die regen en vochticheyt des dauws/ die alle morghens het aertrycke aldaer ver versschen/ dienende tot wasdom sulcker vruchten.

Een banck voor Rio Gabam die sorghelyck is.

Van S. Thomez, o. 10 o. aengaende/ zyn gekomen voor Rio, ofte Revier van Gaba, waer voor een banck ligt op 3. en 4. vadē/ daer t dapper bernt om die strome die uyt de Rivier en Zee tsamē stooten. Dese Revier is wel 2. mylen ofte meer breedt/ hebbende aen beyde zyden veel geboomtē/ dan hier ontrēt hebben zy geen volck vernomē/ waeromme voortgevaren na gelegētheyt der winden/ nu aē die wal/ nu daer af. Die Custe streckt hier zuyen en noorden, is geheel ondiep/ datmen wel eē myl ofte anderhalf van die wal niet en heeft over 12. ofte 13. vadē diepte/ en naderhat by't lant op eē halve myle 4 5. 6. ofte 7. vadē/ dan men mach na genoech by comē, om datter is klare steec gront/ ende ghemeenlyck heeft eenen des nachts koelte van t landt/ ghe heeten Vento di Terra, insonderheyt na by wesende, Een weynigh voorder begint die Custe wat westelycker/ na die C. di Lopez Gonçalm toe/ al waer zy etteltcke dagen gelegen hebben/ met dat volck handelende/ van weynich uytrechtende/ om dat die Fransoysen voor een corte tyt daer geweest waren/ en alles vedorven haddē/ ende om dat zy alhier eenige dagen gebleven hebben/ so gebbē zy vele vreemde manieren van dit volck geanimoteert.

Diepte langs de custe van Rio Gabam

Religie ende manierē vant volck by de selfde Cabo di Lopes Gonsalm.

Eerstelycken belanghende hare Religie/ en weten van God ofte zyn ghebodt gants niet/ de sommige aenbiddē de Sonne en Mane, andere sekere boomen/ ofte die aerde/ om dat zy haer voetsel van genietē, Achtent oor voor onweert op die aerde te spouwen; Gaen weynich over straet/ ofte hebben een groot/ breet/ bloot Mes in haer handen, Zy zyn alle/ soo Mans als Vrouwen gepickeert op veelerhande manierē/ seer vreēt/ dit doē zy met Messen snyden in die huyt/ en stryken daer eenige smeringen met verwe vermēgt in. Zy en sullē niet drinken sonder eerst wat uyt den pot ofte kanne te gieten, Drincken oor niet over enaelcyt/ dan na die volepudet is drincken zy eenen hertigen dronck waters/ oft dan haren wyn de Palma, ofte water met honich gesoden en vermenght.

Gebruyck in goedē dach bieding.

Des morgens oft door den dagh by een comende/ ofte haren Oversten groetende in teecken van reverentie/ vallen zy op haer knien/ kloppende met die handen te samen/ en so lange sittende/ tot dat hy weder clopt/ anders kloppen zy oor elcks eens tegens malcanderē/ met dese woorden/ Fuio, Fuio, Fuio, daer mede zy oor gelyde en pas gheven/ en alles goets daer door verstaē. Het volc des lants is seer genegen tot dievrye tegens die vreemde/ dan niet tegēs haer eygen volck; En het Vrouwen volck seer genegen tot onkuysheyt ende hoererye/ insonderheyt met vreemde natien/ 'twelck daer oock geen schande is. Sommige mans zynder oock

Nature ofte ghenegentheyt van die van Guinea.

die ronde bussen aendē hals dragen vā schorssen gemaeckt/ cleyne ende groote/ niet ongelyck die bussen/ die men alhier by ons in die herbergen haught voor die armen/ dan willen gheensins toelaten datmen siet watter in is. Het loopen meesten deel Mans ende Vrouwen bloots hoofts/ het hayr wonderlyck geschoren en gevlochten/ door alle cort/ eenighe draghen hoetgiens/ die gemeenlyck uyt basten van boomen/ ofte Indische Noten gemaeckt werden. Sommighe dragen oock bosschen van vederen ende plumen/ die met pferkens aen't hayr vast gemaeckt zyn/ ghelycker my deelerley soorten mede ghebracht zyn/ van dese hoetgiens en vederen. Daer zyn sommige die gaten hebben in die bovenste lippe/ en oor door 't binnenste van die neuse. In die garē der lippen steken zy stucken van Elpen been/ van die groote van eenen Daelder, met eē steel daer ut dat gat sluytende/ 'twelck inghesteken zynde/ comt boven aendē Neus en over den mont. Sommighe hebben oor wel ringen door't midelschot van die neuse ofte door die lippen hangen, andere zynder oor die kleyne hoornkens ofte tandē daer door steken en dragen: als zy meenen tot een ciraet; andere doorboren oor die onderste lippe/ ende spelen daer met die tonghe door. Veel van die Mannen en Vrouwen dragen oor ringen voor die ooren/ waer van de sommige 7. ofte 8. loot swaer zyn, Sommige hebben daer stocxkens doorsteken/ 5. ofte 6 vingheren lanck.

Ghedaente van hoetkens ende Vederbosschen.

Waeromme/ en hoe datse haer aengesichs vercieren.

Oorringhen van 7. ofte 8. loot swaer.

Voorder/ belangende haer kleedinge/ hebben niet dan een matken van basten van boomen gemaeckt/ 'twelck root ghevervet is/ om haer schamelheyt te bedecken. Op sodanighe matkens hanghen die sommighe vellen van Apen/ Meercatten/ ofte ondere wilde dieren/ met een Belle int midden/ ghelyck by ons die Koeyen ofte Schapen aen gehangen wert, Hare lichamen schilderen zy root/ met verwe van root hout gemaeckt/ gelyck my mede daer van daen gebracht is, geeft een goede verwe/ dan is veel lichter als Brasili hout: zy maken oor dickwils d'een ooge root/ en het ander wit ofte geel/ ende noch wel eē streeck ofte twee doort aengesicht.

Hoe datse haer lichamē vercieren.

Het meestendeel deses volcks draecht eenen riem ofte bant om't lyf van een Buffels huyt/ met het hayr noch daer aē/ welcke comt voor in ontrent een handt breedt nae by een/ aen elck eynde een stuck uytstekende/ en wert voren met een kleyn bandeken vast gebonden/ en d voor op den buyck hebben zy een cort en breedt pferen Mes steken/ die scheyde oor van pser wesende. Dese banden zyn sommighe een handt breedt/ sommige 2. sommighe 3. in oock wel breeder: Benessens dese Messen/ ghebruycken zy noch werp Messen/ met 3. oft 4. hoecken (als men oock by my sien mach) die gantsch vreeslicken zyn. Boven dit so hebben de Vrouwen tē meesten deel groote pferen/ oft roode coperen ofte tennen ringen om de beenen/ sommige eē sommige twee/ die dickwils 3. ofte 4. onser pondē swaer zyn/ rontsom die beenē bycās sluytende/ also datmen nauwelick weten mach hoe zy die daeromme ghecreghen hebben. Dese worden oock van sommighe mans ghedraghen/ dan niet so veel. Daer zyn oor sommige Vrouwen die voorschootgiens draghen van Biesen ghemaeckt/ gelycker my oor mede ghebracht zyn/ en dus vele belanghende hare cleedinghen ende vercierselē des lichaēs/ die grouwelyc en misenaeckt zyn/ met weyniger bisordre is in haer huys houdinge/ leven als beesten/ en slapen op der aerden op matten: Harē cost nemen zy van groote witte wortelen der aerden/ Inamos

Ghewer dat het meesten deel des volcx draecht.

Yser ringhen om der Vrouwen beenen van 3. ofte 4. pont.

Vrouwen Voorschooten van Biesen.

Wat Jnaen is eñ Bananas zijn.

geheeten/lieffelyck van smake/gelyc die spaensche Batatis ofte Castanim: worden ghesoden eñ gebraden/ eñ andere wortelen/ eñ Suyckerriet, Eñ Bananas zijn vruchten van boomẽ/so d'Jndische Vygen in dit boeck geheeten worden/lane gelyc Concommerẽ/ eñ uyt dẽ soeten suer/liefiyck van smaeck, Eten oock ten tyden visch ofte vleesch/ dan leggent altemael in eenẽ back op den anderen/ waerõ zy haer setten gelyck een hoop beesten/ eñ drinckẽ niet/ dan nae den eeten. Die oversten eeten gemeenlyc alleen

Wat gebruyck de Oversten in haer eeten hebben.

uyt een tennin back/ d'andere uyt een ierdycke aerde/sittende op een matken op die aerde uytgesprept. Die Vrouwen/ harẽ meesten arbeyt

Wat de vrouwen meesten arbeyt is.

is water eñ vruchten te halen/ eñ die tẽ koken. Haer gedocch sullen zy geensins op der aerden doen: achtẽ sulcks door groot quaet/ dan hebbẽ hier toe groote kuylen in d'aerde gegraven; Sommige mans makẽ matkens en verhãdelen die tegens malcanderen, gebruycken gheen ghewcer ofte Messen/dan buysten ofte stocken te gens den vyanden/ allerley hostiliteyt/na die maniere des landts, Zyn beter gewapẽt/ dan

Beschrivinghe vant ghewеer datse tot de oorloch ghebruycken.

die by die Mine woonen met Spiessen/ Bogẽ met Pylen/Rondassen in die lengte gevlochten van basten van boomen eñ diergelycke, Haer Trõmelen zyn onder nauw eñ boven wyt; Cornetten van Olphãts tanden; Alle dese instrumenten eñ wapenen zyn my mede ghebracht.

Wat dat ons volck in Rio de Gabam bejeghent is.

Ons volck in Rio di Gabam, oft die Revier van Gabam komẽde op sekere Eylanden/ zyn ingevoert van eẽ Swarte/ die een grootẽ tant hadde voor zyn overste lippe uytstekende/ met een breedt Mes in zyn handẽ ende zyn gheheel lichaem gepickeert/ als verhaelt: Bracht haer in een hutte onder die Swartẽ/ al waer eenige Tapeten van schorssen van boomẽ op die aerde nedergelept waren zy daerop sittende/ ende op geẽ ander sakẽ settẽde/ wert haer op die schouderen geclopt ende aengewesen opwaerts met dese woordẽ Mani Gabam, zy niet gedenckẽde ofte wetẽnde wat het was/ saghen om hooghe al waer een swert mensche sat/ op sekere trappen verhooght schier ondewerghlyck/ gelyck een Afgodt/ met vele ketenkens van beenkens eñ ringen omhangen/ breeselick om aen te sien; Dese hadde aen zyn voetẽ liggẽ eenige swarte Vrouwẽ met Olphants steerten/ hẽ die Vliegen afkeerende eñ wint makende/ daer uyt zy verstonden dat hy een Heer moest wesen van

Ons volck vallen den Man te voet en clappen in haer handen.

sulcken Eylandt/ zyn terstont op een knie ghevallen/reverẽtie doende na die wyse des lants/ en haer handẽ kloppende/ so langhe tot dat die Mani ofte Heere weder teeckẽ gaf/ ende klopte

Werden met Matkens vereert vande Mani.

in zyn handẽ/doen zyn zy opgestaen/ende haer zyn vereert van dese heerlycke Matkens van bastem gemaeckt/als Conincklycke presenten/ ghelyck men die selvighe eenigerhande soorten met het Linnen vp my sien mach. Andere uyt

Verhael wat het ander volck bejegent is opte selve revier Gabam.

die Jacht van ons volck/zynde ghecomen aen een ander uytloop der selfder Revier van Gabã, ontrent 2. myjlen opgevarẽ/zyn by eẽ groot Dorp gecomen ontrent die riviere ligghende/ also na by/ dat mẽ met eenen steen op die huttẽ werpen mochte/ eñ op 2. schips lenghte na by de wal wesende/ hebben daer het ancker inde gront gesmetẽ/ alwaer stonden over die 1000. Swarten op't landt/ soo mans/ vrouwen als kinders/ daer van eenighe Spiessen/ andere Messen/ eñ diergelycke geweer haddẽ/ eñ riepẽ met luyder stẽme Io, Io, eñ andere woorden/ kloppende tsamenlycken in haer handen/ nae die maniere des landts/ 'twelck vreemt was om te sien eñ hooren. Een weynich daer nae is eẽ sekere Swarte/ die zy 4. oft 5. mylẽ daer vã ingenomen hadden/ int water geleyden/ eñ aen landt gegaen, Aen lande comende/viel hem dat volc/ en principalick dat Vrou-volck om't lyf/ also dat hy niet voort conste coenen/ singhende gelyckec hant/ eñ hẽ bestropẽde met groẽ gras

Wonderlycke maniere vãde Swarte/ als zy ons volck gesien hebbẽ.

daer mẽ nauwelycks sien oft hoorẽ mocht. Desen aen lant wesende, en lieten zy van haer gheswoel niet na/ dan hoe langer hoe meerder/ dansende eñ springhende/ snydende al het gras dat aen die strant stont/ met hare Messen af. Onder tusschen isser een uyt die Vlecke ghecomen/ hebbẽde eenẽ langẽ stoc in die hant/ alst scheen eenich bevel te hebben/ verbiedende d'ander af te laten van sulcke geschr[ey]/ eñ van't water te rugge dryvende/ dã het holp niet/ door die menichte die daer vergadert was; Oock so is die Swarte/ die ons volc uyt die Jacht daer hadde ghewesen/ met een Canuyten, (soo heeten zy

Wat teecken de Swarte ghebruyckẽ om vrienschap te betuyghen.

haer schuytkens) weder aen boort gecomẽ met hẽ brengende 2. mans ende een outachtich wyf: die welcke eẽ van des overstẽ vrouwe was, en die selfde was int middẽ met wat groenicheyt bemaelt/ eñ hadden in elcke hant eẽ groen tacxken/ wenckẽde met beyde die handẽ eñ die ander 2. mannẽ kloppẽde die handen tsamen bediedende/ so zy daer uyt verstaẽ konden/ na die maniere des lands/ alle vrede des vrientschap. Met dit volc zynde 2. uyt die Jacht aen lant ghevaren, al waer dan't volck sulcken rumoer eñ blyschap gethoont is/ met dansen/ singen eñ

Twee van ons volck varen mette Swarte.

springen/ende dierghelycke gesten. Aldus nae den oversten toegaende/ is wel die helfe van dit volck gevolcht/ insonderheyt de Vrouwẽ achter ende voren/ loopende eñ springende/ gelyck

Met wat gebaer en ander manieren zy die totten Oversten ghebracht hebbẽ.

uytsinnighe menschen eñ het meesten deel hebbende van die bre eñ groote messen in de hant/ kloppẽde die also te samẽ/ dattet vreeslyc was om te sien/ dan ten was gheen wonder dat dit volck aldus veel speels maeckte/ want zy hadden noyt Witten gesien/ die daer noch tot geener tyt getrafiqueert hadden. Daer waren wel Portugesen voor inde Revier geweest/ dan niet soo veel mylen opwaerts: want zy waren wel 8. oft 10. mylẽ van't schip ende die revier was gelycke wel ontrent dit dorp/ (twelck Cermẽtijn geheeten is) meer als een myle breedt/ over d'ander zyde een ander dorp liggende. Voor dit dorp ligghende met een Jacht/ schoten zy eens met een steen-stuck/ waer door al het volck te rugghe liep/ verbaest zynde/ dan quamen ghe-

De Swarte bewysen groote vreucht dat er Witten int lande zyn.

lycke wel straex weder. Eñ als sommighe van ons scheeps volck gingen na den oversten/ werden zy met beyde armen geleydt/ al singhende ende vrolycke teeckenen bewysende/ dat daer witten in haer landt waren. By den oversten

Ghedaente van des Oversten huys.

zyn huys comende/ twelc vã riet gemaect was hebben zy nae een half ure ghewacht al eer hy uyt quam/ ondertusschen liet dat volc dat ghevolcht was/ niet af van singen eñ dansen. Als

Desgelycks vanden Oversten selfs mitsgaders verhael van zyn kleedinge ende wit ghemaeckt aensicht/ etc.

hy den oversten quã/ worden hẽ eerst 3. Matten eñ 2. stoelẽ/ eẽ groote eñ eẽ kleyne gebracht van eenige Swarten die na volchden. Hy was over zyn lyf/ als oock in't aenghesicht wit ghemaeckt met Kryt/ ofte met ander witsel/ ende hem werde een sacrken met witsel na ghedraghen. Op zyn hooft hadde hy een Mutse van een vel vol van vederen/ ende een Keten van beenekens ghemaeckt/ meer als 100. mael om den hals eñ om armen ende beenen. Jnden stoel sittende/ quam by hẽ een outachtich wyf/ hem van dit witsel langhende/ dede ghelyck of hy zyn handen daer mede ghewassen hadde/ strõpde die reste in zyn aengesicht/ eñ stack also voren beyde zyn handen om hoogh/ ende zyn Wyf wert ooc witsel ghegheven: Dit ghedaen

zynde/

zijnde / begonste die Vrouwe te singhen ende te dansen een huys waert upt/ haer volghende ende van ghelycken doende alle die andere Vrouwen: daer na sprack die Heere sommighe woorden / en riep den Swarten die ons volck mede ghebracht hadden van die vorighe plaetse / hem seggende dat ons volck wellecõ was / die handen tsamen cloppende met dese woordẽ / Fuio, Fuio, als gewoonlijck / ende na andere propoosten seyde hy dat zy yser souden halen / datter tanden ghenoech waren / hebben alsoo ghedaen / ende sekere tanden gheruylt.

Dese riviere als ghesept is / is seer breet / vol van Crocodillen eñ Zee-peerden heeft veel inwycken / street zuyd oost int afvaren van Cermentijn, laveerden inden nacht wel 2. ofte 3. uren / dan raecteñ twee mael aenden gronde. Int vervolgen van haer reyse / zyn een Eylant ghepasseert in die mont van die riviere ligghende / ghelijcker vele zyn / om dattet seer slecht landt / eñ vol boomen is / dit wordt gheheeten Caracombo. Van dit Eylandt is ghecomen aen onse schepen een Canoën met 18. persoonen / hebbende by haer een cconnelken met een upt ghehoolde stock / daer op zy speelden; aen boort comende / isser 4. ofte 5. overgetredẽ / daer onder een was geheel wit toeghemaect int aenghesicht over die burst ende armen. Dese hadde een groen meyken in die handt / met een schelleken / ende ooc een gedrept duick / van die groote van een Mussche / oft wat grooter / ende hadde ooc wiesel in zyn handen / 't welck hy opt schip stroeyde / eñ ginck met het schelleken alle het schip langes ringelende / eñ als zy wat spraken ofte wy oock / so schelde hy recht oft hy eenige conserratie ofte benedictie gaf: daer nae sittende / eñ in zyn woorden bedende / gelijck een mensche die beseten is / oft dieeñ bevende koortse heeft / weeder ghelanght eenen grooten pot met Wyn de Palma, daer zy den anderen af toe droncken / wel ontrent een half ure gheduerende / zyn daer na weder in haer schuytken ghegaen / eñ nae landt gevaren / hebben ons oock daer henen gewesen / om te comen ruylen / ghelijck wy deden / ons Yser daer brenghende / inrydende int palleys des Oversten / hier wesende ende het dorp doorgaende / hebben onder anderen ghesien een kleyne hutte / ontrent 3. voeten hoogh / boven ghedeckt met een dack / ter zyden wat open / onder welcke stont een kleyne galge / daer aen eẽ kleyn knick-hoornkẽ hinck / daer sommigh goet in was / dat zy niet besten wilden hebben / eñ beneden die galghe stont een storcken / met een doodts hooft daer op van een jonck kint / int eene ooge hebbende een beentken bykãs gelijcñ die Schelvisschen int hooft hebben / (hy ons maecktmen die Peerden toomen / eñ die honden hals banden hier af.) Beneden aen't storcken lach allerley gebeente van visch ende van gedierten / onder anderen / lach aldaer oock een snuyt van een Pristis, 't welck onse luyden een swert Visch noemen / was sonder tanden / dat die schipper voor my mede nam / ende my ghebracht heeft / vraghende wat dit mochte beduyden / seyden zy datter een doodt was. In een ander dorp wesende / eñ dat doorgaende / sagẽ sitten eẽ hoop mans / wel tot 20. tot voor een duere van een hutte / waer onder sommighe schenen van die overheyt te zyn / in die hutte was sulcken ghesanck van allerley stemmen / kleyn ende groot / dat het wonder om hooren was / vraghende wat sulcks beduyden / seyden datter een doode was. Die Vrouwen in barens noot zynde / isser gants gheen schaemte / loopter al toe wat wil / jonck eñ out / mans eñ jonghers / ghelijck die Vrouwen / die deuren opẽ stellende, Eensdeels is te verwonderen / dat die kinderen alle besneden worden / dat zy nochtans gheen wet ofte regel / ofte kennis van Godt hebben; Het lant is vruchtbaer als ghesept is / van allerley vreemde vruchten / vol van dieren eñ vogelen van velleley aert / groote eñ kleyne, men vindt boomen / daer aen die tacken van eenen boom / over die 100. vogels nesten hanghen / wonderbaerlijck in een gevlochten / dat het eẽ lust om aen te schouwen is, hangende aen sekere stroepen draetkens / vast aen eẽ tacke om der Slangen willen / daer upt dat die jonghskens niet en mochten vernielt werden. Dese nestkens zyn my oock veel mede ghebracht / schoon om sien / ende dus vele belanghende die Custe van Guinea, volcht voorder die Custe van het machtighe Coninckrijck Congo.

Die Ouden hebben een opinie ghehadt / dat dit landt niet bewoont en was / ende noemden dat seldige Torridam Zonã, dat is / een plaetse des aertbodems / die gantselijck door die hitte der Sonnẽ verbrent is / dan zy ijn geheel bedrogen gheweest: want ghelijck betuycht Odoardus Lopez, Portugees die daer lange gewoõt heeft / met vele andere Portugesen / is aldaer goet woonen, Die lucht boven aller meeninge alsoo ghetempert / datmen des winters gheen felle cou be ghevoelt / die aldaer niet anders en is / als den Herfst tot Roomen / ghebruyckẽ geen bedder ofte dont / noch veranderinge van kleederen / noch soeckent vuer niet / soo ist oock niet kouder op t hooghste der bergen / alst is in die ebene velðẽ / doch int generael ist indẽ winter warmer dan inden somer / ende dat om die ghestadighen reghen / insonderheyt op den middach / twee uren voor eñ na den eten / welcke hitte seer qualijck is om verdraghen voor ons luyden: Het volck des landts is swart / doch sommighe van die vrouwen een weynich treckende nae't geele / hebben meest swart ende gekrolt hayr andere ros ofte root / zyn van middelbare groote / dẽ Portugesen hier inniet ongelijck. Die ooghappelen hebben zy van veelerley coleuren / swart ende Zeeverwich; die lippen niet soo dick als die van Nubien eñ andere Swarten / haer aenghesicht alderhandt / vet / magher / middelbaer / die Portugesen ghelijck, ende niet andere Swarten van Guinea, die misnaeckt eñ leelijck zyn. In die lenghte van dagh ende nacht / is weynich onderscheyt: want in't gheheele jaer scheelt het nauwelijck een quart van een ure / soo men mercken kan; Haeren winter dan eyghentlijck sprekende / begint in onse Lente / ontrent int midden vande Meert eñ haren Somer int middẽ van September, Inden winter reghent het aldaer ghestadelijcken vijf maendẽ aen een / namelijcken / April, Mey, Iunij, Iulij, Augustus, in welcke tyt weynich klare daghen zyn / ende die reghen valt daer so heftich met soo groote droppelen / dat het te verwonderen is / welck water altesamen van die dorre aerde werdt ingetrocken: so dat die voorgaende wermte ghedroocht is / in welcke tydt het nauwelijck in ses maenden reghent. Hier door werden oock die Riviere met dick slymich water vervult / eñ over't lant lopende bevochten het aertrijck.

Die winden die op die selvighe Somers tijt ghestadich wayen / zyn / de welcke Hippocrates, eñ na hẽ Iulius die eerste Roomsche Keyser met een Griecksche name genoemt hebben

Van't Eylãdt Caracombo is aen onse schepen gecomen een schuyt met 18. persoonen in ons schip comende met wonderlijcke ceremonie.

Waren die vrouwen aen't landt / wysen ons mede aen landt te varẽ / 't welck wy deden / ende ons yser ende andere waer mede brachten.

Vertellinghe van vele vreemde dinghen die zy aen landt zynde gesien hebbẽ.

Ghesien schipper vant daer een snuyt van een swert Visch / die by D. Paludanus te sien is.

Hoorden in eẽ hutte veel ghesancks / om datter een doot was.

Een Vrouwe in barens noot zynde / loopen alle daer toe te besien wat zy te wercke sal brenghen.

Alhier is veel ghevogelte / aen eenẽ tack van eenen boom hangen veelderley vogel nesten.

Die Ouden hebben dit machtighe Coninckrijck Congo voor woest ẽ onbewoont gheacht / 't welck int contrarie blijckt.

Inde winter warmer als inden somer / welcke warmte seer qualijck om verdragen is.

Hebben op't hooft swart oft root ghekrolt hayr. Hare ooghappelen van veelderley coleur.

Haren winter begint int midden van Maertius / haren somer int midden van Septembe ber.

Des winters isser ghestadighen reghen / eñ des somers ghestadighe drooghte.

Etesios, dat zijn noord westen van die Portugesen Vento maestro, ofte gener ale ghehreten/ als ordinarie in die tijt des jaers in dat landt/ die ooch oorsaken zijn van den reghen/ door't opdrijven vã veel mists eñ nevels op t hooghste der berghen/ die aldaer aenstootende eñ naderhandt in water resolverende/met regen het aerderijck vervullen; Hier door comt het/ datmen siet die hooghe berghen met nevel bedecke alst regenen sal. Dese ghestadigh-duerende regen dan/ is oock oorsake van die wasdom der groote Revieren/ die in Ethiopien ẽ Egypten zijn gelijck Niger ende Nilus, ende alle andere daer ontrent/ so eensdeels in die Midlandsche Zee/ andere in de groote Oceanum inloopen/ bevochtende ende vruchtbaerheyt brengende en die dorre landen daer zy door loopen: door haer slijm eñ vettichejt die zy met haer brengen. Nu om dat het jaerlijcks in onse somers tijt ('twelck haer winter is int Rijcke van Cõgo eñ Æthiopien meestendeel regent/ so ist dat niet te verwonderen dat aldaer die revieren grooter worden ende overloopen/ dan in die noordere en seer drooge landen/ gelijck Egypten is (uytghenomen Alexandrien eñ die plaetsen daer ontrent) daer het nimmermeer regẽt/ is ghehouden voor een seer vreemdt ende wonderbare sake/ hoe die Reviere van Nilus soo hoogh mochte wassen vã dick troubel water/ eñ dat alle jaers op een sekere tijdt/ sonder int aller eenste daer af te wijcken/ ververschende het aerdrijck/ende ghevende voetsel menschen ende dieren/waer door die Ouden dese Reviere sacrificien ghedaen hebben/ die noemende als Ptolomeus in zijn vierde boeck aenteeckent/ een goeden Geest, Ende noch huydens daechs houden veel Christenen sulcks voor een mirakel: want sonder sulck wasdom des waters moesten zy van hongher vergaen/ hoer leven (gelijck Iohannes Chrysostomus seyt) aen het wasdom deses waters hangende. So zijn dan die Noordt westen winden/ die by ons des somers wayen/ 'twelck haer winter is/ die daer drijven ende vergaderẽ wolcken ende damp op die hooge gheberchten ende doen reghenen/ om welcker regens wille (als oock geseyt is) haren winter niet so kout en volt ghmererende in sodane warme provintien law water. Dese reghenen dan/ zijn oorsake van het wasdom der Reviere Nilus, ende andere revierẽ deser plaetsen daer van die ouden so veel questien ende fabulen vertelt hebben: Maer in haren Somer/ 'twelck onsen Winter is/wayẽ contrarie winden van die voorighe/ als nae't Compas te rekenen zuydt oosten eñ noordoosten/ die welcke sonder alle twyfel kout zijn/ als van die jegen partye vanden Polo Antarctico wayende/ eñ alle die landen verkoelende/ ghelijck oock eden onse windẽ alhier in onse landen doen/ende gelijck zy aldaer by haer makẽ een heldere schoone lucht/ alsoo komen zy ons tot met veelvoudighe reghen/ door een sekere naturele desposition des aerdtbodems van dẽ Hemel eñ vande climen ghegouverneert wesende door die hooghe voorsienenghe von God die den Hemel afgedeelt heeft/ ende den loop der Sonnen ende andere Planeten op sulcken maniere/ dat alle ghedeelten des aerdtbodems van haer licht g'henieten in warmte/en koude/ eñ int ublijven met seer groote proportie ende evendrachtichejt/ eñ voor seker/ so die frischeyt ofte verkoelinge van sodane winden niet ververschede die landen van Ethiopien ende van Congo, ende andere omliggende landen/ ten waer niet moghelijcken te lyden die hitte. Dese selfde koelte ghenieten oock die Inwoonders van Griecken landt/ eñ van die Eylanden van Cãdien, eñ Cypres, ende die van cleyn Asien, als oock die van Syrien eñ Ægypten, die daer leven door het verquicken van dese voorghenoemde Maestrale/ n. w. ofte w. winden/ die wel te rechte met die Griecksche namen Zoephoroi, dat is/ Levent brengende/ geheeten wordẽ. So is oock te letten/ dat noch int gheberchte van Æthiopien, noch in Congo, ofte andere naestligghende plaetsen nimmermeer en sneeut oock niet op't hooghste der berghen/ ten ware don voorder na die C. di buena Sperança toe/ oft in andere sekere plaetsen/ van die Portugesen Snee-berghen geheeten/ ghelijckmen oock niet en vindt Ys ofte Snee in Congo, die doven Gout gestimeert souden wordẽ/ om die dranc daermede te verkoelen/ also dat die Revieren niet toenemen mogẽ door't smelten des sneus/ dan door het ghestadich reghenen van die vijf winters moenden/ ghelijck ghesept is.

De noordt-weste winde, waeyt gesta-dich des win-ters seeckeren tijt/brenght vele mist ende reghen mede.

Den reghen maeckt groo-ten wasdom inde revier.

In Egypten regent nim-mer neer/het landt wordt bevochtighet met het over-loopen vande riviere Nilus eñ den slijm diet water mede brenght aldaer het.

De Christen houden voor een mirakel het overloopẽ van dese Re-viere/ an ders moest dat lant woest blyvẽ.

In haren so-mer wayen hier z. o. ende n. o. winden/ welcke oorsa-ke zijn dat de groote hit-te met dese winden ghe-tempert wor-den.

Een ware niet mogelijc voor het volck alhier de groote hitte te lyden/ ten ware de ver-koelende deser soetwayẽde winden.

Snee ofte Ys soude in Congo bovẽ Gout gheestimeert zijn.

De revieren vermeerderen haer door de ghestadigen reghen inde 5. winter-maenden.

Nu weder comẽde tot ons voornemẽ/ mach men nae Congo varen op tweederley manieren/ oft door die hooge Zee op S. Helena, ende so verder over ofte langs die Custe vã Aphrica, op het Eylandt van S. Thomas, nae die Capo van Lupo Gonzales, liggende op eenen graed/aen die zuydzyde von die Linie wesende ontrent 21. duytsche mylen van S. Thomas, eñ van daer seylt men met windt van't landt/ altoos neffens die Custe heen/ende alle avondt werpt men het ancker op een sekere plaetse/ after eenighen hoeck ofte in een haven/ tot dat men comt daer men wesen wil.

Alle avondts langhs t'landt vaerende/ cancken om den eenen hoeck ofte den an-deren seker ligghen.

Het Coninckrijck van Congo streckt hem tot C. di S. Catharina toe/ 'twelck licht aen die zuydt zyde van dẽ Æquinoctiael, ontrent op 2. graden eñ een half/ dervolgende voorder die Custe/ passeert men eenige bergen eñ stranden niet weert te verhalen/ tot twee inhainmẽ ofte inwijcken die de Zee moecht/ eenighe ghelijckheyt hebbende van eenen boel/ al waer een goede haven is/ gheheeten Baja d'Alvaro Gonzales, dat is/ den inhoec van Aluaro Gonzales. Eẽ weynich voorder loopt eẽ kleyn Revierken in die Zee/ gheheeten van die Portugesen oen zynder roodicheyt willen/ De las Boreras rossas, om dat sodanich water zynen loop heeft over eenighe roode aerde/ verwende dat water. Alhier om dese contreye begint eenich hoogh gheberchte/ van die selvige Portugesen la Sierra Complida genoẽt/ dat is/ lanck geberchte. Passerende voorts/ comt een ander Reviere/ geheetẽ Baja de las Almadias, 'twelck so veel te seggen is als inhoeck vã Baerkẽ/ om datter veel Berchen getimmert werden. In de mont dã dese revier liggẽ 3. Eylanden/ daer af het grootste int midden leyt/ eñ bewoont wert/ ontrent die seldige is eẽ havẽ voor kleyne schepen/ d'andere twee onbewoont; Vao hier vertreckende comt men aen die groote revier van Congo, welcke Zaire genoẽt wert/ oorspronck nemẽde eensdeels uyt de selfde Lack/ daer uyt die Nilus voort comt. Dese revier gheeft so overvloedigẽ water uyt/ dat het ongelooflijc is/ want al eer zy in die Zee loopt/ is zy by die 5½. myle breet/ eñ giet soet water opt hooghste/ wel 8. ofte 10. ende somtijts 16. onser mylen en die groote Zee/ waer uyt die Stierluyden rekeningẽ makẽ waer ontrent zy zijn/ eñ inẽ mach ontrẽt 5. mylen dese revier opwaert varẽ met groote berkẽ/ hooger niet/ om des afvals wille daer zy vã een hooge velsen afvalt/ als ooc die

Dese plaetse heet den in-hoeck vande Bercken/ om dat hier veel houts valt/ eñ daerom vele bercken ghe-timmert wor-den.

Zaire/de al-dergrootste revier van't Coninckrijck Congo giet seer veel wa-ters uyt aen de Zee.

Nilus,

Nilus, Donouw, ende den Rhijn op sommighe plaetsen doen/ datmen Cataractas noemt/ dat zijn waterstortinghen ofte vallen/ brenghende sulcken grooten gheluyt/ datmen seer veer hooren mach. In dese Revier ontrent die Zee zijn veel Eylanden/ alle met veel volcks bewoont/ waer over sekere Heeren ghebieden/ den Coninck van Congo onderworpen. Het heeft sich op eenighe tyt toegedragen/ dat dese Eylanders tegens den anderen oorloch voerden in sekere schuytkens/ die gemaeckt waren uyt een tronck van een seer grooten boom/ Licondo op haer sprake gheheeten/ daer af sommighe so dick zijn/ dat sy niet magen van 6. mannen omvaemt werden/ hoogh en lanck daer by/ na proportie/ also dat een van die grootste uytgeholet wesende by die 200. en anne dragen mach.

Op dese Revieren maecktmen schepen uyt een hout die 200. mannen draghen konnen.

Dese schuyten roeyen sy met vyf riemen in die handen/ varende seer snel voort/ een ygheliyck eenen riem houdende/ ende een boghe daer by/ welcke sy int vechten van haer werpen/ en behelpen haer met den boghe. Int stieren ende wenden deser schuyten/ ghebruycken sy oock niet anders dan een dese riemen. In dese revier houden haer veelerley vreemde gedierten/ insonderheyt die Crocodil/ die seer groot hier gesien wort/ en op haer tale Caiman gheheeten/ en het Zee-peert/ en een ander dat twee handen schijnt er hebben/ en eenen steert/ op die maniere ghelyck een Flessche/ 'twelck sy noemen Ambize Angulo, dat is/ Meyr swijn/ om dat het so vet is als een Swijn/ hebbende goet smakelyck vleysch/ niet ghelyck een Visch/ hoe wel het een Visch is/ die niet uyt dat soet water komt: en aer eet dat gras vanden Oever der Revieren/ ende heeft een hooft ghelyck als een Osse/ en dusdanige vinnen die 500. ℔ wegen.

Crocodillen houden haer in dese revier/ oock Zee-peerden en Meerswijnen/ die 500. pont swaer zijn/ seer goet van smaeck.

De Visschers dese vanghende/ zijn ghehouden den Coninck die te brenghen op lijfstraffe.

De Vercken gevanghen zijnde/ moeten voor den Coninc gebracht worden.

Alhier komt weder eenen uythoeck/ die sy heeten Capo di Padrã, en een weynich wyder vã die reviere Lelunda, die uyt een kleyn Lac comt/ boven int land liggende/ waer uyt meer revieren comen/ insonderheyt een die Coanza heet/ daer af int vervolch ghesproken sal worden. Dese riviere Lelunda, in tyden alst niet en reghent/ is seer droogh/ datmen die te voete en ach over gaen/ loopt onder aent gheberchte heen/ daer op Congo die hoofstadt ghebout staet. Van hier streckt die cours na die reviere Ambrizi, welck groot is/ en een Haven heeft/ loopt oock niet verre van die stadt Congo, nae die Zee toe. Noch wyder komt men aen een ander Loze gheheeten/ welcke sonder haven is: En van hier vaertmen tot Onzo, een ander revier die een goede haven geeft/ ende oorspronck heeft uyt het selfde Lac/ daer die Nilus uyt comt; noch zuydelycker volght Lemba, oock een revier van geen haven hebbende/ noch niet schipryck wesende. Na dese komt men aen Dande, een seer groote revier/ daer op schepen enoghen varen van 100. vaten. Uyt dese reviere loopt een aren zuydelycker op/ Bengo genoemt/ makende met Coanza (een ander seer groote revier) het Eyland Loanda, beyde water stroomen te samen loopende/ uyt voeren veel sandigs en slyms/ die 't Eylandt vergrooten. Bengo is een groote stroom ofte Revier/ die men wel 25. Italiaensche myjlen mach opvaren/ dat zijn ontrent 5. onser duytsche myjlen. Soo leyt dan tusschen beyde dese voorsz. revieren/ het vertreffelyck Eyland Loanda, met zijn haven/ die name van 't Eylandt verkryghende/ ende wordt oock Loanda gheheeten/ 'twelck te seggen

De Revier Lelunda/ daer de hoofstadt Congo ghebout is.

Op de Revier Dande moghen schepen vare van 100. vaten.

is/ even oft plat landt/ sonder gheberghte.

Dit Eylandt is ontrent 4. myjlen lanck/ en weyniger als een vierendeel eender myle breet/ en op sommighe plaetsen niet meerder als eender boghen schoot/ in 't welcke dit seer te verwonderen staet/ dat gravende op 't landt twee ofte drie palmen diep/ als die Zee vol is/ en op het hooghste/ datmen alsdan soet ende drinckbaer water vint/ en die Zee leegh zynde/ ende dan gravende/ ist selvige sout ende brack.

Opt Eyland Loanda gravende 2. oft 3. palmen diep/ als de Zee vol is hebt ghy soet water ende leegh water zynde ist brack.

Op dit Eyland Loanda wordt gevisschet die schulpkens/ die men int gantsche Coninckryck van Congo, en ander omliggende deelen/ in plaetse van ghelt gebruyckt ende uytgheeft/ welcke visscherye op dese maniere gheschiet: Daer zijn sekere Vrouwen die aen den Oever des Meers haer een weynich in die Zee begheven/ en scheppen eenighe korven op met sande; Dese ghevult zynde/ brenghen sy die te lande/ en wasschen hersandt van die schulpkens ofte hoornkens/ die seer kleyn zijn ende veelderley/ doch by haer meest tweederley/ sommige mannekens/ andere wijfkens gheheeten/ welcke die schoonste zijn int aensien van glants ende verwe. En oft wel dusdanighe hoornkens op vele stranden van Congo ghevonden werden/ so zijn doch dese van Loanda die weertste ende schoonste/ ende die alleen ghacht werden/ zijn seer subtyl blinckende ende asverwich/ andere sorteringe van colueren zijn van geender prijs. Voor dusdanighe hoornkens/ koopt men aldaer alle dingen/ ja selfs Gout en Silver/ ende alle victualie/ waer uyt te aenmercken staet/ datmen niet alleene int Coninckryck van Congo, en naestligghende landen: maer oock in andere plaetsen van Aphrica, ende int ryck van China, ende sommighe deelen van Indien/ andere materien dan gelt ghebruyckt heeft/ als by ons ghebruyckelycken is/ van Gout/ Silver ofte Coper/ ofte eenige vermenginghe van desen: want in Ethiopien gheven sy Peper uyt voor gelt/ en int Coninckryck van Tomburo ontrent die Revier Niger, Zee Hoornkens en Porcelleren als oock in China en Bengala, also dat door die geheele werelt het Metael niet in sulcker weerdicheyt is/ gelyck in Europa ende andere omliggghende plaetsen. Op die Eylandt zijn 7. oft 8. dorpkens/ gheheeten nae die tale der landen Libatt, waer af het voornaemste genoemt wort die Heylighe Gheest, in 't welcke die Gouverneur resideert/ van Congo ghesonden wesende/ die aldaer het rechte verwaert ende op het visschen deser Slacken-huyskens ofte Zee-hoornkens acht neemt: Hier houden oock veelerley beesten/ Geyten ende wilde Swijnen/ want die tamme wildt ghewonnen zijn/ ende haer nu in die bosschagien onderhouden. Oock groeyt alhier eenen grooten en wonderen boom/ gheheeten Ensanda, altoos groen wesende/ van seer vreemde duechden/ namentlycken door zijn tacken die hoogh op wassende/ nederwaert werpen sekere dunne draeykens/ die welcke rakende op die aerde/ wortelen doorts brenghen/ waer uyt andere planten ofte boomen voorts spruyten: seer overvloedich vermenichfuldighende. Onder die eerste rinde ofte bast deser boomen/ groeyt een sekere sorteringhe van Linnen/ 'twelck gheklopt ende ghereynicht zynde int breede ende lenghte uytghetrocken wert/ ende van dit Linnen kleeden sy haer ghemeene ende arme luyden.

Opt Eyland Loanda worden ghevist die schulpkens die in al dit ryck voor gelt weert uytghegeven.

Hoe dese hoornkens ghevist worden.

Voor dese hoornkens coopmen victualie en alle dinghen/ oock Gout ende Silver.

Nerghens is het Gout en Silver in sulken weerden als in Europa.

De Gouverneur neemt wel acht opt visschen deser schelpen.

Eenen boom die in veel stamme hem uytbreydet. en al voort wassende onder den bast wort daer me linnen van maecks.

Op dit Eylandt ghebruycken sy oock schepen gemaect van Palm/ ofte Indiaensche Note boom/ die borders te samen ghevoecht/ op

Maken schepen van hout van Indiaensche Note-boomen.

de maniere als die Portugeesche Bercken/ die enet seylen ende riemen voorts gaen/ ende met dese visschen zy in alle revieren daer ontrent/ die seer ryck van visch zyn, oock varen zy daer mede nae't vaste landt. Op die zyde/ welcke daer streckt nae't landt/ wassen in sekere diepten boomen/ aen die wortelen dalende het water van die Zee/ alwaer Oesters groeyen een handt groot wesende seer goet om te eeten/ ende wel dienent van dat volck/ die sodanighe noemē Ambiziamatare, 'twelck te seggē is/ Visch van steenen. Dit Eylandt op het alder naeste is nae by 't vaste landt/ ende de Canael werdt eenerichmael van dat volck overgeswommen/ ende in dese engte stemmen sekere Eylandekens/ die ten tyden als die Zee hoogh is/ bedeckt zyn met water en ten tyden boven water. Onder wesende/ vintmen aen die wortelē des booms/ die voorgenaemde Oesters. Nae by dit Eylād aen die buytenste zyde/ swemmen ontallycke veel Walvisschen/ die swart schynen te wesen/ eñ vechten tegens een malcanderen doodende/ welcke van die Swarten ghevischt wesende/ branden daer Traen uyt/ met dit eñ met Peck die schepen versorghende. Die voorsz. haven heeft haren mont nae't noorden/ wyt ontrent zynde een halve Italiaensche myl/ daer seer groote diepte is/ eñ recht tegens over aē't vaste land/ is dat dorp geheeten S. Paulus, niet vast ofte gefortificeert wesende/ bewoont vāde Portugesen/ die aldaer gevuert zyn met Wyf ende Kinderen uyt Portugael. Dese geheel Canael is seer vischrijck/ insonderheyt vā Sardyns eñ Enchioues, die welcke in winters tyden alsoo veel daer zyn/ dat zy van selfs opt landt springen/ als ooc veelderley andere goede visschen/ Tongen/ Stueren/ Barbelen/ groote kreeftē/ die seer gesont ende overvloedich daer zyn/ dat het meeste volck hem daer mede gheneert.

Oesters wassen onder de wortels vande boomen aen den Oever staende.

Vechten der Walvisschen maken dat de Indianen Traen krygē.

Op't Dorp S. Paulus woonen Portugesen/ die daer gecomen zyn met Wyf en kinderen.

Overvloet vā Visch.

Van Loanda noch wyder varende/ comtmen aē die Revier Coanza, welcke revier met Bengo een ander voorghenoemt/ het Eylandt Loanda maken. So heeft dā Coanza oock haren oorspronck uyt een kleyn Lack/ 'twelck een revier maeckt/ die daer vloeyt uyt het selfde groote Lack/ daer uyt die Nilus, eñ meer andere revieren haer begunsel hebbē/ welck Lack in dese Caerte gheheetē wort Zaire ende Zēbre, van den ouden Tritonis Lanis, om dat hier in (so men seyt) Zee-goden eñ Meerminnen ghevonden werden.

Het Eylandt Loanda.

Inde Lac Zaire oft Zembre houden haer veel Meermans ende Meerminnen.

Comēde weder tot die Reviere Coanza, is die selvighe int invaren ontrent een halve myl breedt/ ende men mach teghens stroom op met kleyne schuytkens varen ontrēt 20. onser mylen/ dan heeft gheen bysondere haven. Hier ontrent begint het Coninckryck van Angola, 'twelck wel eertyts oock ghehoort heeft onder het gebiet des Conings van Congo, dan voor weynich jarē door een seker Gouverneur daer van afgebracht/ eñ een bysondere heerschappie ghewordē/ die hem hout voor vrient/ eñ niet voor onderdaen ofte Vasal des Coninghs van Congo, schickt hē nochtans ten tyden eenighe giften/ op de maniere als schattinghe.

Hier begint dat Coninckryck Angola.

Angola pleech onderdanich te zyn de Coninck van Congo noch geven zy hem giften.

Van Coanza volcht een uythoeck/ genoemt Capo Ledo, om die welcke ghepasseert zynde/ comt mē noch aen sommige andere Revieren. Die eerste diemē beseylt/ wort Songa gheheetē/ diemen ontrent 25. Italiaensche/ ofte 5. duytsche mylē mach opvarē; Die ander Bengleli, al waer nu eender van die onderdanē des Conincks van Angola het commandement ofte ghebiet heeft/ ten lesten comt men aen een middelbare havē van groot goet/ eñ bequaem voor allerley schepen/ gheheeten den inhoeck der Kopen/ van sommighe den Oever der Kopen/ om dat aldaer groote menichte van Koperen weyden/ wesende plat landt/ vruchtbaer van Gras eñ allerley victualie/ eñ men heeft hier oock openbaerlycken op teringhe uyt te koope ghevonden eenigerley metalen/ ende insonderheyt Silver/ als Lopez ende Pigafetta zyn overseker getuyghen/ waer uyt dit ten meesten genoemen is. Ende dus verre plach te strecken die Custe langhs het groote eñ machtighe Coninckryck van Congo, al waer die meeste vaert ende handelinghe der Portugesen int begunsel der ontdeckinge gheweest is/ ende vangt aen 4½. graden/ aen die Zuydt zyde van den Æquinoctiael, vervolgende tot op die hooghte van 13. gradē welcke makē 630. Italiaensche mylen/ eñ 126. duytsche/ 5. mylen voor een gerekent. Eñ oft wel dit landt/ ghelyck oock alle andere provintien vierderley zyden ofte grentsen heeft/ oost/ west/ zuyen eñ noorden/ soo sal dit ghenoech wesen/ dat beschreven is die west zyde deses Coninckryckx soo verre het streckt langhs die Zee Custe/ dienstelycken tot die Aphricanische ende Indische navigatie: Hier by sal ick noch voeghen eenighe discourssen. Dit Coninckryck ende dese vruchtbaerheyt derer ontdeckende/ soo staet dan te mercken dat het gheheele ryck van Congo, afghedeelt wort in ses voornaemste Provintien/ die ghehetēn worden Bamba, Sogno, Sundi, Pango, Batta ende Pemba.

De Revier Songa.

De Revier Bengali.

Een havē die gheheeten is de havē van de Kopen/ om datter sulcke menichte van Koperen zyn.

De custe van Angola streckt vanden 4. eñ half graet tot den 13. graet.

Dese beschryvinghe is dienstelyck tot die Aphricaensche ende Indische Zeevaert.

Het Coninckryck van Congo is ghedeelt in diversche Provintien.

Bamba is die grootste eñ die ryckste/ streckt langhs die Zee custe/ van die Revier Ambrisi tot die revier Coanza toe/ heddēde onder haer veel Heeren; Dese namen niet noodich te verhalen wordē alle gheheeten Mani, dat is Heere/ als Mani Bamba, Heer vā Bāba, Mani Loanda, Mani Coanza, Heer van Loanda, Heer van Coanza. Dese provintie van Bamba is de sleutel/ het schilt/ eñ die bescherminge van't gheheel Coninckryck Congo, daer uyt alle gheweld eñ tegenstant den vyanden geschiet; want zy wederstaen alle rebellē van die omliggende plaetsen, hebben dapper volck/ dat altyt inde wapenen zyn/ den Coninck in allen swaricheden eñ rebellen hulpe bewysende. In tydt van noot/ mach hy alleen uyt dese eenige provintie by die 400000. wel gewapende mannen (verstaet nae die maniere des landts) opbrenghen.

De Heeren in Congo heeten Mani Bamba Mani Loanda/ etc.

Bamba is de beschermer van heele Coninckryck Congo.

De provintie Bamba kan opbrenghen 4. hondert duysent ghewapende mannen nae de maniere des landts.

De voornaemste Stadt van dese provintie light in een even velt/ 'twelck hem streckt tusschen die Reviere Loze ende Ambrisi, ende is gheheeten Panza, 'twelck een ghemeene name is van alle steden/ al waer die Gouverneur woont: light van die Zee ontrent 100. Italiaensche mylen/ 'twelck 20. vande onse zyn. In dese provintie heeft oorsprōck het gebergte/ inde welcke Mynen zyn van Silver/ eñ allerley andere Metalen: streckende nae't Coninckryck van Angola, seer ryck zynde/ om datmen oock aen die Zee-straendt vindt die Slecken huyskens/ die haer dienen voor gelt/ so is oock hier die grootste coopmanschap vā Slaven/ ghebracht zynde van Angola, welcke die Portugesen alle iaers in groote menichte tot duysenden toe aldaer koopen/ ende die vervueren in differente landen/ om aldaer te vercoopen.

De hooftstad Pansa/ daer hem de Gouverneur in onthout.

In dese gheberchten zyn Mynen van Gout ende Silver.

Hier valt grooten handel van Slaven.

Het volck van dit landt zyn dapper in wapenen/ dragen lange eñ dierde ghewēeren ofte rappierē/ gelyck die Sladoons eñ Switsers/ die haer toegevuert werden van die Portugesen/

Dappere krijghslieden ende seer sterke mannen zijn de inwoonders deses Landts.

sen, Men vindt so stercke mannen aldaer/ dat zy een Slaven eenen slach midden door houwen/ ja eenen leden ende Osse den kop af, Dat meer is/ men heefter ghevonden die het vierde deel van een doode Wijns/ weghende ontrent 325. ponden op haren arm ghedraghen hebben: Benefferis dese ghewceren voeren zy oock boghen/ daer op zy wel gheoeffent zijn/ met langhe Bokelaers van schorsen tsamen ghevlochten/ als men by my sien mach.

In de provintie van Pamba zijn menichte van Olyphanten/ haer leven is 150. iaer.

In dese Provintie van Pamba vintmen veelderley vreemde dieren/ als eerstelijcken Olyphanten/ die men hier seer veel vindt/ om die overvloet der bosschen/ weyden ende stroomen die overvloedich water by brenghen/ die hier seer groot zijn: want zy wassen die halve tijt haers levens/ ghelijck men seyt/ en leven 150. jaren/ die in Portugael ende by ons gesien zijn/ zijn kleyn/ om dat zy jonck/ ende tot haer volcomen wasdom niet en zijn ghecomen. Dat dese beesten dus groot werden, mach men oock afmeten uyt de grootheyt en swoerheyt sommiger tanden/ die daer van ghebracht werden: want men heefter ghevonden die 200. medicinael ponden/ het pont van 24. loot gewegen hebben.

Worden Olyphants tanden gevonden 220 pont swaer.

Hoe die Olyphants tanden op haer spraecke ghenoemt werden.

In die tale van Congo wert een Elephants tant ghenoemt: Mene Manzao, dat is Olyphants tant, Die jonghe Olyphanten noemen zy Moana Manzo, dat is een jongsken van een Olyphant, Haer ooren zijn niet minder als een der grootste Rondassen die de Turcken voeren/ ses spannen lanck/ van ghedaente ofte forme eenes Eys/ treckende na de schouderen scherp toe/ en met het kloppen der ooren en des steerts verdrijven zy die vliegen/ als oock met het froncelen ofte tsomen persen des vels/ die selvighe doodende, Het haer van den steert hebbē zy seer dick/ als kleyne biesen/ swart ende glinserende/ ende inden ouden deel schoonder en stercker dan inden jonghen/ oock meerder dan weerden.

Hoe de Olyphanten haer voor de vlieghen weten te beschermen

De haren vā Olyphāts steerten in grooter waerdi gehouden.

Dese hayren werden van die volckeren ghebruyckt/ tot verciersels des halses/ insonderheyt de Mannen en edele vrouwen int rijck van Angola, ende de omligghende plaetsen/ die seer weerde ende lief houdende om des beestes/ daer zy afgenomē zijn/ ende der hayrē schoonheyt en sterckheyt. Want zy so sterck zijn/ dat men die niet met handen breken mach. Men vint sommighe die haer leven in perijckel stellen om dese hayren te becomen/ en dat op de maniere als volght; Den Olyphant in eenighe engte comende/ dat hy hem niet drayen en kan/ springhen zy daer op/ ofte comen van achteren met scherpe Messen ende snijden die af/ die verkoopende/ welcke ghedroechten werden/ ofte ringhs wyse ofte anders/ ende ghedraghen om den hals/ om die armen ende aen die vingheren. Dusdanighe heele steerten/ met die schoonē daer op zy gaen/ ende veelderley ringen van dit hayr ghemaeckt van die Swarten/ mach men by Paludanum sien.

Een hayr uyt haren steert kan men met handen niet breken en om die te krijghen stellen zy haer in perijckel haers levens.

Dit cieraet vā Olyphants steerten can men by D. Paludanus sien.

Valsch is de opinie vande Ouden/ dat de Olyphanten haer niet konnen buyghē.

Die Ouden en hebben gheen goede kennisse van die Olyphanten ghehadt/ indien dat zy schrijven dat zy haer niet konsten buyghen/ en dat zy moesten aen boomen rusten/ waer door zy stelden datmen die vingh/ van die experientie van ons volck/ als oock hier te voren van die Portugesen/ hebbē die sake veel anders bevonden/ hare beenen met juncturen/ haer konnende buygen/ haer twee beenē ophessende aen boomen/ om het loof daer af te eeten/ en na het lerghe water te bucken/ ende daer uyt te drincken/ ghelijck men sulcke juncturen en het gheheente daer by sien mach by my, Wat verder belanght die beschrijvinge vanden Olyphant/ dewijl veel autheuren sodanich beschreven hebben/ achter het niet nootwendich verder hier te verhalen.

Wonderlicke vermilligheit van Tiger dieren.

Dat zy gheen witte menschen/ maer wel swarten aenvallen te verscheuren.

Noch so zijn in dese Provintie veel Tiger dieren/ van ghelijcke forme en gedaente als die ten tyden in dese landen gesien werden. Het vertelt Lopez van dese beesten een wonderbaerlijcke maniere/ en is/ dat zy nimmermeer sullen aendallen witte menschen/ maer wel die swarte/ en ligghende by een te slapen witte ende swarte/ sullen zy die swarten dooden ende eeten/ ende die witten onbeschadicht laten; In hongers noot nemen zy die beesten (sonder vrees van die huysen) wech/ wel verstaende int velt gheen ghedierte vindende: wāt zy gheenderley soorte van dieren spaeren/ werden ghenoemt in die tale van Congo, Engoi, zijn wreede beesten ghelijck die Leeuw/ dan anders van hayr ende geplecht/ werden gevangē met vergift/ sulcks in vleys verbergende/ ofte in stricken ofte met pylen ofte Roers geschotē.

De Tiger dieren heeten zy Engoy.

Men hout aldaer die knevelen van den Tiger voor een boos ende schadelijck vergift/ daer af ghegheten wesende/ een rasende doot volcht/ waer door zy oock vanden Coninck ghestraft werden/ die het vel brenghen sonder die knevels.

De knevelen vande Tiger dieren is een boos fenijn/ daerom verboden de vellen met open daer te brenghen sonder de knevels.

Dese selve provintie brenght oock voort een ander ghedierte Zebra ghenoemt/ in allen ghelijck een Muyl/ alleē daer in uytgesondert/ dat het voort teelt/ 'twelck die Muyl niet en doet, Dit beest is seer vreemt van hayr: want is van die rugghe graet of tot die buyck toe al gestreept/ met drijderley verwe swart/ wit/ ende donckee root/ die strepen ofte lysten met proportie vervolghende/ ende ontrent 3. vingheren breet wesende/ ghelijck sulcken figuer ghestelt is int Boeck tot Roomen ghedruckt/ datmen daer af sien ende lesen mach, Dese beesten/ om dat zy alle jaers voorts teelen/ zijnder seer veel/ en alle wilt/ en boven maten snel int loopē/ alsoo dat die Portugesen hier af een spreeckwoort hebben: soo snel als een Zebra, willende daermede beduyden die uyterste snelheyt, Tam ghemaeckt wesende/ souden seer wel dienen in plaetse vān Peerden/ om te loopen en te trecken, oock inde oorloch en andere nootwendighe saken/ also dat hier uyt kennelijck is die versorgher der naturen/ die alle landen versorcht heeft met nootwendichheyt/ soo van beesten als andere dingen/ en victualie der selver: Maer de wijl int gheheel Coninckrijck van Congo gheen Peerden en zijn/ en oock niet en werē te ghebruyckē die Ossen die daer veel zijn/ veel min weten dese beestē tam te makē/ om sadels daer op te leggē/ en met toomē te regierē/ so ghedwonghen zy in plaetse der beesten/ dienst van menschen/ die daer op afgericht zijn/ en op hoecke vande stratē haer houden/ d'andere op veelderley manieren te draghen/ ofte in sekere Velt-kussen ligghende (gelijc die Indianē in die Palankijns) ofte op stoelē sittende als mē sien mach in de conterfeytsels int selfde boeck tot Romē gedruct.

Worden in Congo Zebra ghenoemt van grooter snelheyt/ also dat de Italianen een spreeckwoort daer van gebben.

Dat Godt eenen lande tot haer onderhout van als gheeft.

In plaetse vā Peerden ende ander last draghende beesten/ ghebruyckt men hier de menschen.

Daeromme die snel begheert voort te wesen in dese landen/ ghelijck by ons op die post/ die neemt veel Slaven/ en verwisselt die partyen als zy moede zijn/ mach alsoo seer haestich zijn reyse volbrenghen. Men vint noch veelderley andere beesten/ daer sommige van die groote eender Osse/ sommighe kleynder/ die zy Empalanga heetē, Veel Wilde Buffelen/ Wolven die seer nauwe riecken/ en wonder beminnen die Olye/ die zy uyt den Palmboom trecken. Vossen/ Heeren/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in seer groote menichte:

Et heeft Empalanga/ oock Buffelen en Wolven.

Vossen/ Herten/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in groote menichte.

Want

Oorsake waerō datse de Civet-catte vanghen.

want zy werden niet ghejaecht noch ghedoodet. Men vint oock alhier veel Civet-catte, die zy tam maken/ om die Civette daer af te nemen/ hebbende groote lust aen den rueck.

Slanghen die 25. palmen lanck zyn.

Door wat middel dees Slangen ghevangen werden/ en daer nae tot spys ghebruyckt.

Slangen eñ Adderen zynder van vreēde ghedaenten by die onse te ghelycken/ eñ seer groot: want mē vinter die 25. palmen lanc zyn/ eñ 5. breet: den buyck ende de mont soo groot hebbende/ dat zy konnen verslindē een Harte/ ofte een ander ghediert e van die groote: weyden op't landt ende bergen eñ int water ghebruycken beyde elementen. Dese beesten harē buyck vol ghegheten hebbende/ blyven dickwils ligghen als droncken ende slapende/ ende worden alsdan ghedoodet/ eñ van dat volck ghegeten/ achtende dit vleysch beter als wy Hoenderen doen moghen. Daer zyn seer veel vergifte Adderen/ die den menschen bytende/ in 24. uren dooden. Noch zynder sekere andere beestē/ van die groote eenes Rāgs/ op de manier als Draken/ die vloghelen eñ eenen steert hebben/ met eenen langen beck/ daer in veel reghelen vā tonden/ eten raw vleysch/ zyn van verwe blau eñ groen/ eñ met een geschildert vel/ eñ twee voeten; Dese worden van sommighe Swarten aenghebeden. Noch vindemen aldaer vele Cameleonten/ zyn van die groote als een Haghedisse/ met een hooge ruggt/ eñ vier voeten/ veranderen hare verwen/ etc.

Adderen die de menschen in 24. uren dooden.

Ghedaente van Draken die sommighe Swarten aenbidde[n].

Natuer ende ghedaente vā den Cameleō.

Verscheyden soorten van water ende landt voghels.

Belangende de ghevogeltē/ zynder oock in groote menichte/ insonderheyt Indiaensche Hennen/ Pauwen/ Gansen/ Endtvogels/ wilde eñ tamme Patrysen/ Fasanen/ Duyven/ Torteldnyven seer abondant/ als oock Adlers/ Valcken/ Sperwers/ Pellicanen/ eñ diersghelycke. Behalven die voorghenoemde/ zynder ooc veel Papegayen/ grone ende grauwe: seer schoone roode voghelen/ Frameughi gheheeten/ ontallycke soorte vā kleyn ghevogelte/ met minder lieflyck van ghesanck/ als eenige Canary vogelkens moghen wesen.

Op wat hooghde Songo/ de tweede provincie van Congo leyt.

Die tweede provintie van Congo, Songo ghenaemt/ light ontrent die Revière Zaire eñ Loango, streckt tot die Revière Ambrisi, nae't noorden/ op 7½. graden/ ende endight aen die roode Steen-rotsen/ die welcke ligghen op die bepalinghe van't Conninckryck Loango. Int midden van dese Provintie is een stadt Songo gheheeten/ alwaer die Gouverneur woont: daer af die Provintie oock haren name heeft. In dit landtschap zyn veel Olyphantē/ waeromme hier grooten handel is int verwisselen der tanden teghens Yser. Oock zyn hier veelderley Apen ende Meerkatten/ groote ende kleyne/ van menigherley sorteringhe/ daer onder sommighe seer vriendelyck ende lieffelyck zyn/ dryven veelderley tytcortinghen/ eñ doen alles na wat menschen voor doen. Mē maeckt oock in dese Provintie veelderley Lynwaet van die Indiaensche Palm boō/ daer zy grooten handel mede dryven. Van dus donighe sorteringhen machmen veelderley by myn sien. Zy zyn rijck van Koyen/ eñ van andere voorghenoemde beesten.

Veel Olyphāten/ Apen/ Meerkatten van veel soorten.

Lynwaet vā Indische Palmboomē.

Cleedinghe/ manieren eñ religie vā die van Songo.

Belangende haer gheloove/ zyn Heydenen/ ende aenbidden wat haer ghelieft/ houden de die Sonne als die Man/ voor den grootsten God/ ende die Mane als die vrouwe voor den tweeden. Haer kleedinghe is ghelyck die van Congo, voeren oorloch met haer nabueren die van Anzicana.

De derde provintie Sundi/ oorsaec waeromme van dees Conincx eerste Soon gheregeert weet.

Sundi die derde Provintie is die eerste/ ende een beleeninghe des Conincks/ waerōme dese allertyt geregiert wert van des Coninghs eerst ghebooren Soon/ ofte van Princen des bloets/ die in die regieringhe volghen sullen, light ontrent die stadt Congo, van die Portugesen S. Salvator gheheeten/ eñ street van daer ontrent 40. Italiaensche mylen/ ofte 8. duytsche mylē/ tot aen die Revière Zaire toe.

Waerme dat haer meeste handelingh is/ eñ wat gelt zy gebruyckē.

Die volckeren deses Landts/ als oock die van Pango, handelen veel met Sout eñ gecoluert Lynwaet uyt Indien eñ Portugal ghebracht/ voor haer gelt schelpkēs gebruyckēde: Zy ontfangen voor dese Waren Linnen vander Palm boom/ Olyphants tanden/ Zabelē/ Marteren/ eñ eenige banden ofte gordelen van die selvighe Palmbooms bladeren gemaeckt/ seer weert ghehouden in die landen: gelyckmen sodanige ooc by myn siē mach. Het wast in dese Provintie veel Christaels/ eñ veelerley soorte van Metalen/ doch so beminnen zy bovē allen het Yser/ segghende dat andere Metalen niet nut ofte profytelyck zyn: want uyt het Yser maken zy Messen/ Swaerden eñ wapenen/ eñ dierghelycke instrumenten/ nootwendich tot onderhoudinghe der menschelycken natueren.

By D. Pal. zyn verscheyden waeren van Sundi te siē.

Veel Christal ende Metael.

Waerom dat zy het Yser beminnen.

Pango, die vierde Provintie/ is in voorighe tyden eē vry Conninckryck gheweest/ zyn[de] selfs regieringhe houdende/ streckt nae't noordē aē Sundi, nae't Zuyden aen Batta, nae't westē aent landtschap van Congo, eñ nae't Oosten aē die gheberchte van die Sonne. Die voornoemste stadt heet ooc Pango, leyt op die West zyde van de Revière Barbela, die oorspronck neemt uyt het groote Lack/ daer [ui]t die Nilus vloeyt. Haren handel is eenderley met die van Sundi.

Beschryvinge van Pango.

Handel van die van Pāgo.

Gelegentheyt van Batta.

Batta, dat 5. landschap grenst nae't noorden aen Pango, eñ nae't oosten aen de Revier Barbela, eñ streckt voorts aen die gheberchten der Sonne/ ende aen die voet van die Salpeeters bergen/ eñ nae't Zuydē van't selfde geberchte/ vaecht hē aen Barbela, tot die verbernde bergh toe. Die voornaemste stadt woort ooc Batta gheheeten/ al waer die Gouverneur woont/ den welcken toeghelaten werden Busschutten/ eñ dat om oorsake/ dewyle oost op/ over die gheberchten van die Sonne, eñ van Salpeter aen die oost ende west zyde van die Revier Nilus woonachtich is eenigerley volck/ Giaquas gheheeten van die van Congo, ende in haer eygen land Agag seer wreedt en stryttbaer/ gheneycht om wapenen te handelen/ eñ rooverye te dryven/ van welcke dagelycksche invallingen ghescheiden in die naest liggende landen/ eñ ten tyden oock in Batta, daeromme het dan noot is/ dat zy gerust eñ op haer wacht staen om haer te beschermen.

Die voornaemste stadt in Batta.

Oorsaeck waerom hier Busschutters woonen moghen.

Wat volck de Giaquas zyn/ haer natuer en gebruyck.

Dese provintie mach opbrengen 70 oft 80. duysent wel ghewapende mannen ende alhier van daen brenght men vele Tabelen eñ Fluwelen/ hebben eenderley handel/ ghelyck die van Pango ende Sundi.

Batta kan 70. duysent ghewapende mannen opbrenghen.

In Pemba, wesende die seste Provintie/ ligt de Hoofstadt van Congo, eertyts Banza gheheeten/ dat is 't Hof/ eñ nu van de Portugesen Sant Salvator, light op een gheberchte/ 'tlandwaert in/ verre van die Zee/ 150. Italiaensche mylen/ zyn 30. onsere. Dit gheberchte is groot eñ hooch/ ende meest steen/ die nochtans Yser gheeft/ ontrent 2. onser mylen int ronde hebbende al bebout met vele dorpen eñ huysen/ bewoont met meer dan 100. duysent menschen.

Beschryvinghe van Pemba eñ Banza.

Banza light wel 150. Italiaensche mylen inde Zee.

Het aertryck deser bergē is seer vruchtbaer/ door de versche lucht die seer claer eñ ghesont is, Geeft oock veel goet waters/ den menschen nimmermeer schade ghevende/ is ryck van gras ende allerley beesten; vā vruchtbare boomen/

Van hoe veel menschen Banza bewoont wordt. Ryck van Gras/ Boomen/ Beesten eñ Greynen.

men / die altoos groen zijn / overvloedich van allerley soorte van Greynen / dienen in die landen ghebruyckt / insonderheyt van eenderley specie / die zy Luco heeten / en voor het voornaemste en beste Greyn houdē / als wy Terwe / doch is kleynder / ende heeft eenighe ghelijckheyt met het Mostaert saet / uytghesondert dat het wat grooter is / twelcke zy malen op handt meulekens / daer af zy een seer wit meel becomen / blanck / ghesont / ende seer smaeckelijck broodt ghevende / is van goetheyt niet minder als ons Tarwen broodt / en dusdanich greyn is in Congo seer veel / twelck voor weynighe jaren daer eerst ghebracht is van die Rebiere Nilus, insonderheyt van die plaetse daer die Nilus die tweede Lack verbult.

Luco het beste en principaelste Greyn.

Ghedaente van Luco.

Dit greyn Luco eerst van de riviere Nilus gebracht.

Oock soo isser veel witte Milie ofte Gheers / ghenoemt Mazza di Congo, dat is ghesept Greyn van Congo, ende oock abundant ofte overvloedich Maiz. dat is / Turckische Terwe / die welcke aldaer weynich van weerden ghehouden wordt / ende van haer lyden ghenoemt Mazza Manpito, dat is greyn van Portugael / met dit mesten zy haer Verckens. Rijs isser oock overvloet in / dan van gheen weerde: Dit landt is oock vol van veelderley onderscheydelijcke vruchtbare boomen / alsoo dat het meestendeel van't gemeene volck / haer van die vruchten onderhouden / als Citroenen / Limoenen / ende insonderheyt seer smaeckelijcke Oraenge appelen / die niet te soet ofte suer / van middelbaer zijn / en worden sonder schade ghegheten. Bananes zijnder oock seer veel het welcke sommighe meenen dat het vruchten zijn / die in Syrien en Egypten Muse gheheeten werden / ende in dit boeck Indische Vygē / zijn seer lieffelijck ende welsmakende fruyten / uyt den soeten en suer / ende goet voetsel gevende. In die platte velden wassen veelderley specien van Palmboomen / als die Indiaensche Nooten / ende die Dayen voorts brenghen. Noch groeyter een andere soorte van Palmboome / die von ge tweesponen gelijck / van die welcke zy nemen Olye / Wijn / Azijn / Fruyt en Broot. Die Olye persen zy uyt die pulpe van't fruyt / ghelijckmen doet uyt die Olyven / welcke van verwe ende substantie onse Botter ghelijck is / alleene wat groener / na't geele treckende / die welcke zy ghebruycken in plaetse van Oly en Botter / ende branden die oock in Lampen / smeeren oock hare lichamen daer mede / om die selvighe gheradt te maken / insomma / is goet om te eeten in tijt van noode / ghelijckerwijs alst ons volck overcomen is / die sonder dese Olye van honger hadden moeten vergaē. Dusdanighe machmen by my oock sien / van die plaetse ghebracht / als oock den Wijn en den Azijn van die selvighe Palm-boom. Die wijn tappen zy boven uyt die boomen / die selvighe doorboorende / waer uyt loopt ofte druypt een sap ghelijck Melck / wesende koel ende fris om te drincken, is ten eersten ghetapt / lieffelijck en soet / daer na wert het suer / en ten lesten Azijn / dat men tot Salaet ghedruncken mach: maer versch ghedroncken zijnde / drijft het die urine ofte water af / waer door dat in die landen weynich ghevonden werden / die lenden ofte blasen steen hebben; Hier oock te veel af drinckende / maeckt het dronken / ende gheeft groot voetsel. Het broodt maken zy van die Steenen deser vruchten / welcke zijn van fatsoen gelijck Amandelen / maer veel harder. In dese steenen zijn kerlen seer smakelijck om te eeten / ghesont en goet voetsel bybrenghende / en dese ghcheele

Turckshe Tarwe daer meste zy haer Verckens mede.

Oraengien / Limoenen / Citroenen / hier seer goet.

Indische Vyghen / lieflijck ende wel smakende.

Indiaensche Nooten / Dayen / Palmboomen seer vruchtbaer.

Van dese Palmboom comt Olye / Wijn / Azijn / Fruyt ende broot.

Door gebruyck van desen Wijn / is niemant met een steen gequelt.

Waer zy Broodt van maken.

vrucht is soo wel uytwendich als inwendich groen / en wert rauw ofte gekocht gegetē. Daer zijn andere boomen die een fruyt voorts brenghen / twelcke zy noemen Cola, vā die groote eender Pijn-appel / hebbende in hem andere vruchte ghelijck Castanien / in welcke zijn 4. roode ofte incarnate pickens / die welcke zy in die mondt houden / die zy kauwende en smaeckende om den dorst te blussche. Dese fruyten in water ghedaen / maken dit selvige suer en smakelijck sterckē die Mage / en zijn boven maten goet tot een quade Lever; Andere sorteringhe van wilde Palm-boomen worden daer oock ghevonden / die veelderley eetbare vruchten voorts gheven / waer af die bladeren dienen om die Matkens te maken / die huyten te decken / korf kens en andere nootwēdicheden des huyses te vlechten / ghelijck men veelderley vā sodanighe sorteringhe by my sien mach.

De vruchten van den boom Cola is lieflijck van smake, en stercken de Maghe / is oock goet tot een quade Lever.

Ov. Palmboomen van veelderley sien latten van dese Palmboomē / Matten van bladen ghemaeckt.

Noch so zijnder andere boomen / ghenoemt Oghghe, die fruyten voortbrengen / van ghedaente ghelijck geele Pruymen / lieflijck van rueck en smaeck. Van dese boomen houwen zy tacken die zy dicht by een planten / en aen malkanderen vast maken / gelijck men by ons van Bircken ofte Hagedoornen boomen doet / maken also schuttinghen om haer huysen / die geplantende tacken in een ghevlochten / wassende, Oock so maken zy hier uyt galeryen en somerhuyskens om haer daer in te bergen voor die hitte der Sonnen. Behalven die voorghenoemde vruchten werden aldaer noch veelerhande ghevonden / seer dienstelijck in die medecijn / en oock om te eeten / insonderheyt Tamarinden, die uyt den sueren seer lieflijck van smaec en in heete consen wōder aengenaē zijn. Die Mooren en Turcken over land reysende / nemen die Pulpe vā Thamarinden voor haer / vermenghen die met water / drinckende sulcks tot verkoelinghe der inwendighe hitten / insonderheyt der Lever en nieren / oock om sachten camerganck daer af te hebben: gelijck oock Cassia Fistula, die daer abundant is en Cederē Meloenen / Peponen / Concommeren en allerley ander aert van eertvruchten / die breeder instructie hier af begeert / die lese Odoardum Lopez, overgheset van Pigafetta, en tot Roomen ghedruckt / daer uyt dit ten meesten deel ghenomen is.

Beschryvinge van eenen Boom Oghghe.

Beplanten van desen boom daer make zy haer schuttinghen van.

Dese vruchten in de medecynen goet.

Hier wast veel Cassia fistula / Meloenē / Pompoenen / Concommers.

Ende hoe wel die woonninghen in Congo kleyn ende nederigh zijn / soo en ghebreeckt het haer nochtans niet aen die materialen / insonderheyt aen den steen: want daer steens ghenoech groeyt / doermen ghcheele colummen en vier kante stucken van fyne roode Marmer uythouwen mach / dat meer is / men vinter soo groote stucken / dat men uyt een stuck een gheheele kerck soude houwen moghen. Boven die verhaelde sorteringhe van Marmer / vintmen noch berghen van Jaspis / van Porpher / ofte roode Marmer / van witte ende andere coluerēn / die tot Roomen gheheeten worden Marmer van Numidien, van Aphrica en Ethiopien / daer af men veelderley colummē tot Roomen siet / ende by my eenighe blocken van dusdanighe Marmoren gheslepen / van Roomen gebracht zijn. Men vint oock aldaer veelderley gekoolde steenen / onder andere so zijnder waer in seer wonderbaerlijcke Hyacinthen ghesprenckelt ligghen / die men uyt nemen mach / en afscheyden van die ander steenen / daer in zy ghegroeyt zijn. Men mach oock van dese ghcheele colummen maken Obeliscquen ofte andere wercken, daer in men gesprenckelt soude sien

Allerley steen in Congo.

Heele bergen in Congo vā Jaspis / van Porphir ofte roode Marmer vā witte ende ander coluerēn.

Heerlijcke steenen daermen Colummen Obeliscken van can maken.

sien blincken dese steentgiens. Noch so zynder andere vreemde Steenen / Metael houdende / veelerley van verwen / als daer Coper / uit sien groen eñ blinckende: daer af men Statuen eñ andere wercken / schoon van ghedaente maken mach. So is dan met het gebreck van materie oorsake der kleynheyt haerder wooninghen; want noch aen steen / kalck / hout / noch aen beesten om sulcks voorts te brenghen en ontbreeckt / dan alleen aen Steen-houwers / Timmerluyden eñ Metselaers / die daer gants geen en zyn / waer door zy haer behelpen met hare hutten. Hier mocht nu verhaelt werden / hoe dat dit Coninckryck int ontdecken van Oost Indien / int jaer 1490. eñ 91. gebracht is door die Portugesen tot het Christelycke gheloove; Item / hoe schandelycken dat naederhandt dat volck is verlaten ghewordden / doen het Gout begonst te ghebreken: Ick segghe niet door afganck ofte verminderinghe des Goudts / dan dat den Coninck van Congo gheraden was van eenen Portugees selfs / die Myne niet te ontdecken: oock die quade regieringhe der Bisschoppen / Papen eñ Monicken aldaer ghesonden / achterlatende: blyckt ghenoech uyt die historie van Lopez beschreven / dat zy niet die salicheyt der arme menschen: (maer veel meer die grootsheyt eñ regieringhe / eñ haer onmatighe begeerlyckheyt des Goudts te versadigen) gesocht hebben: So heeft noch voor weynich jaren die tegenwoordighe Coninck tweemael zyne gesanten gesonden aen den Coninck van Spaengien / eñ den Paus van Roomen / gants vriendelycken biddende / om Herders eñ Leeraers zynes volcks / daer by aenbiedende eñ presenterende die ontdeckinghe der rycke Goudt-mynen die in zyn landt zyn / om daer voor Dienaers ende Leeraers zynes armen volcks in zyn rijck te trecken / dan in die Christenheyt is / anders te doen / die moet men tsamen hanghen / onderdrucken / vervolghen ende vernielen / doch dit buyten myne professie wesende / hier af veel te spreken.

Die van Congo ghebreecke Metsers / Steenhouwers om goede huysen te bouwen.

Congo is an. 1491. totten Christen gheloove bekeert.

De Coninck van Congo begeert den Christenen syne Goudtmyns.

De Coninck van Congo schrijft aen Herders ende Leeraers aen Spaengien eñ aenden Paus.

Comende weder tot vervolgh der Custen van Angola, na die groote Cape van Goeder hope toe. Eerst Angola belanghende, is sulcks boven alle gelooflyckheyt seer volckryck: oock overvloedich van Silver / Coper ende ander Metael, ryck van allerley victualie eñ beestẽ / insonderheyt Koyen.

De vruchtbaerheyt der kuste van Angola.

In Angola is overvloedich Silver / Coper eñ ander Metael / eñ gants gheen gebreck van victualie eñ beestẽ / insonderheyt Koyen / nochtans eet dat volck liever Honde-vleys dan Koyen vleys / die zy slachten eñ duerder betalen / dan eenigh ander vleys.

Die vruchtbaerheyt van Angola / eeten Hunde vleys / haer gelt zyn hoorenkens.

Haer gelt zyn schulpkens ofte hoornkens / ghelyck ooc die van Congo, als oock die tale / doch onderscheyden van uytsprake in sommighe woorden / als tusschen Spaens eñ Portugees. Haren Coninc is eenen Afgoden dienaer ofte Heyden; Zy nemen soo veel Vrouwen als zy selfs willen / waer door so grootẽ overvloet van volc is / dat Angola alleen by een milioen ghewapende mannen kan op brengen / alle bereyt tot dienste haerder Heeren / inde oorloch te gaen. Dit volck gebruyckt vele glasen Paternosterkens van Venetien / van differente colueren tot haer verciersels om den hals ende armen / noemen die op haer tale Anzolos, ende aen snoerkens ghemaeckt wesende Mizanga.

Angola can uytbrenghen ten oorloch een milioen kryghs volck ten dienst hares Heeren.

Ghepasseert zynde het Coninckryck van Angola, eñ die Rivier der Koyen / Seno delle Vacche gheheeten / Luyen aen / tot die swarte Cape ofte uythoeck / die Custe streckt langhs die Zee ontrent 220. Italiaensche mylen. Op dese Custe is vast eenderley landt / ghelyck als in Angola is / ende staet onder tghebiet vã vele Heeren / eñ van desen swarten uythoeck streckt een linie oost aen / afdeelende het geberchte / die men noemt Die koude / die oock in sommighe hooge plaetsen naerder den Æquinoctiael gheeten werden die Sneeberghen van die Portugesen / welcke endighen aen die voet van die Cristal bergen / die name nemende vã die overvloedicheyt des Cristals / so zy uyt gheven.

Seno delle Vaccha / ofte den Oever der Koyen.

Groote overvloet van Cristal.

Wt dese Snee-berghen nemen oorspronck die wateren die de Lack maken / van die Portugesen Dumbea Zocche ghenoemt / ende dit Cristal gheberchte streckt voorder nae't noorden / na die Silver berghen tot Malomba toe / al waer endight het Coninckryck vã Congo. Die Revier Coari sulcks afdeelende / vervolgende die custe van't Coninckryck van Angola, nae die C. di buena Sperança toe / streckt die rours langs het Coninckryck de Chimbebi, alwaer regiert den Coninck Matama, ende dit landt streckt hẽ tot die Revier Bavaghul, oorspronck nemende uyt die gebercheen vã Luna ofte die Mane / eñ te samen loopende met die Revier Magnice, welcke vloeyt uyt het voorghenoemde groote Lack, eñ hier na volcht den Tropicus Capricorni, eñ tusschen desen Tropicum eñ die C. di buena Sperança en regeert geen eenen Coninck / maer veel differente Heeren. Dit landt is beset met hooge / scherpe ende koude onbewoonde berghen, 't Volck datter is leeft int veldt / ghelyck die Arabiers in hutten / bekleerdet met beeste vellen / wilt ruych volck / eñ niet om te betrouwen / laten ooc die vreemdelinghen gheen conversatie oft trafique toe. Hare Wapenen zyn Flitzen ende Pylen; Haer spyse vruchtẽ der aerdẽ / eñ Vleesch der beesten.

Silver bergen tot Malomba.

Int Coninckryck Chimbebi regiert den Coninc Matama.

t'Landt by den Tropico Capricorni is gants berghachtich / van volck bewoont die gheen gedurige plaets en hebben.

In het gheberchte van die Mane / hebben die Oude gemeẽt dat de Nilus harẽ oorsprõck hadde / dan qualyck / als te vooren verclaert is.

In dit geberchte nae't westẽ / leyt een kleyn Lat / Gale gheheeten / uyt het welcke vloeyt de Reviere Camissa, van die Portugesen / die soete Reviere ghenoemt / welcke omtrent den valschen hoeck van die C. di bunea Sperança haren uytloop heeft in die Zee; Desen hoeck wort daeromme die valsche ofte onrechte gheheeten / om dat die schepen die van Indien nae Portugal varen / eerst ceñẽ grooten hoeck ofte hooft / ontdecken / genoemt Delli Aguglie, ende daer na dit kleyndere / waeromme zy het noemen dat valsche hooft / wesende ontdect van't oprechte ende groote hooft. Die spacie die tusschen dese twee hoofdẽ ofte hoecken is / beloopt ontrent 20. duytsche mylen / eñ de wyle die selfde uytsteken gelyck twee hoornen / maken zy een Inhaen ofte Golf / in de welcke die Portugaelsche schepen ten tyden water in nemen uyt die soete voorgenoẽde Revier / eñ het volck ontrent dese Revier woonende / is ooc swart / (hoe wel die Polus Antarcticus hem aldaer verheft op 35. gradẽ) als oock die bewoonders van die koude geberchten van die Mane: also dat niet die hitte der Sonne: maer veel meer die eygenschap des landts mogen toeschryven. Eñ om dat dit den alder grootsten hoeck is / die alderverst in die Zee uytstreckt voor alle d'andere van die geheele Werelt / eñ seer periculoes om te passeren / (als ooc alle andere uyt hoecken) ende oock om dat die Zee alhier seer schrickelyck tiert / ende dat vande landhefrighe

In dit gheberchte van de Mane meynen dat de Reviere Nilus harẽ oorspronc hadde.

Wt daerom den valschen hoeck / om dat de schepen daer voor bedrogen worden.

winden

winden vallen / die selvighe Zee in groote beroerte stellende / waer door ghebleven zyn soo veel groote schepen van Portugael / en dewyl van die oude Historie schryvers hier weynich afgheschreven is / voor ende aleer die Portugesen sulcks ontdeckten / achte ick raedtsaem hier die mate ende die sekere erkentenisse te stellen: hoe groot die navigatie zy van Portugael nae Indien / dewyl alleen dese grooten uythoeck om te varen by die 6000. Italiaensche myle bedraghen: want van die Revier van Ferdinando Poo, al waer dit hooft aenvanght uyt te loopen in die Zee / tot zyn uytterste punt toe / 'twelck wy ghesept hebben te heeten Delle Agulie, dat is / van die Naelden / rekent men die Custe langhs van't noorden tot het Zuyen / meer dan 2200. Italiaensche mylen / en aen die ander zyde van't selvighe punt tot die hoeck Guardafu, teghens over het Eylandt van Socotora, telt men die Custe van't zuyen nae't noorden volgende / over die 3200. Italiaensche mylen / waer van die 1000. tweehondert duytsche maken / bedoopen 660. alsoo dat van Lisbona omvarende / die custe van Aphrica / ende die C. di buena Sperança, tot het Coninckryck van Goa, zyn ontrent 15. duysent Italiaensche mylen. Van daer voorder nae Malacca ende China, is noch soo wyden reyse / dat nimmer van geen volck op aerden soo grooten en swaren Zeevaert is doorghenomen / als van die Portugesen ghedaen / uytghesondert nu in weynich jaren van sekere Englische Edelluyden / die niet alleen dese reyse, maer vast die gheheele werelt hebben omseylt. Men noemt dit hooft di buena Sperança, dat is / het hooft vā Goeder hope: want alle die schepen die nae Indien seylen / ofte van Indien comen naer Portugael / besorgen alleen dit hooft om te comen / meenen sulcks ghescheet wesende / alle periculen te hebben gepasseert / en om dese begeerte / hebbē ghestelt dē name vā Goede hope.

Hoe veel mylen datter is van Lisbona naer Indien.

Vā Lisbona tot Goa is 15. duysent Italiaensche mylen seylēs / de 1000. Italiaensche mylen / is 820. duytsche mylen.

C. de bona Sperança, oft thooft vande goede Hope

Nu om weder te comen ten propooste van die Custe van Aphrica / voorby zynde Di C. dell' Agughe, volghen verder vele bequame plaetsen en havens om schepen te berghen / als die voornaemste gheheeten Seno Formoso, en Il Seno del Lago, om dat die Zee aldaer maeckt een Golf ofte Inwyck / inde welcke sekere Eylandekens en Havenen zyn / ende wat voorder loopt en die Zee die Revier / gheheeten S. Christophoro, in welckes mont, die Eylandekens ligghen / en noch wyder comt een Revier afloopende door't land / 'twelck die Portugesen ghenoemt hebben / Terra della Nativita, dat is / tlandt van Christmis / om dat het op diē dagh ontdeckt is / tot die C. de la Pescheria. Tusschen dese Cape en die revier Magnice leyt het Coninckryck Burtua, 'twelck streckt aen die gheberchten van die Mane tot dese Revier toe nae het noorden / al waer het landt Monomotapa is / ende nae't westen tot die Revier Bauagul.

Alhier seer goede havēs.

In dit landt zyn veel Gout aderen / en het volck zyn vast van eenen dorve / met die van Monomotapa. Aldus die Custe van die Zee vervolghende / ontdeckt heen die Revier Magnice, alwaer dan begint het Coninckryck van Sofala, ende het ryck van Monomotapa,

Int land vā Monomotapa zyn veel Gout aderen.

Dese Revier heeft oock oorspronck uyt het selfde Lac / daer uyt de Nilus vloeyt / en loopt in die Zee / int midden van den Inhā / tusschen twee uythoecken / die eene Della Pesscheria, en d'ander Delli Correnti gheheeten / ghelegen op 23. graden en een half / aen die Zuyde zyde vā dē Polus, onder den Tropicus Capricorni.

Tot dese Revier vlopen niet verre van die Zee / drie andere kennelycke Revieren / waer af die voornaemste die name van S. Christoffel heeft / en van die Inwoonders des lāds Nagoa, om dat het op dien dagh ontdeckt is. Die tweede heeft haren name van een particulier persoon / gheheeten Lorenzo Marchos, om dat hy't eerst ghevonden heeft; Dese twee Revieren comen van't ghebergchte der Manen / die in dat lande Toroa gheheeten werden. Die derde Revier wordt genoemt Arroe, oorspronck nemende van d'ander zyde der gheberchten / daer die Goudt Mynen zyn van Monomotapa. Op sommighe plaetsen van dese Revier vintmen costlachtich Gout ghelyck sant. Dese drie Revieren dan te samen loopende / met die groote Revier Magnice, ontrēt die Zee / gieten overvloedich water uyt / en van die mont deser Revieren verspreydet sich het Coninckryck vā Sofala, tot die Reviere Cuama toe: welcke haren name heeft ontfangen van een Casteelken / die selve name hebbende, bewoont van Mahometanen. Dese Revier van Cuama deelt haer af in seden Ostten / met vyf Eylanden / die hebben die opwaert aen zyn / ende alle volckryck. Dese Revier vloeyt oock uyt die selfde Fonteyne ofte Lack / daer uyt die Nilus comt.

Verhael van een Revier daer Goudts achtich sant ghevonden wordt.

So streckt dan aldus het Coninckryck vā Sofala, tusschen dese twee Revieren Magnice en Cuama, longhs die Custe van die Zee / doch is kleyn en met weynich plecken en stedē / waer van het hooft is Sofala, op een Eylandt van die selvige revier ligghende / het gheheele landt die name ghevende / alles bewoont vande Mahometanen / haren Coninck oock van die Secte wesende / onderworpen die Croone van Portugael / ende dat alleē om niet te willē obedieren die regieringhe van Monomotapa.

't Coninckryck van Sofala leyt tusschen twee Revieren / zyn alle Mahometanen / en de Croone vā Portugael onderdaen.

Alhier in die mont van die reviere Cuama, hebben die Portugesen een sterckte / alwaer veel handelinghe valt van Gout / Yvoor / Ambra / 'twelck op die Custe gevonden wordt van de Slaven / verwisselende sulcks tegens Lywaet van Cotton en Zyde / ghebracht wesende van Cambaia. Die volckeren ofte Mahometanen / die teghenwoordich aldaer woonen / zyn in dat landt niet ghebooren: maer aleer die Portugesen die custe ontdeckten / quā dit volck uyt vruchtbaer Arabien / met kleyne Bercken aldaer om te handelen / en nu onderbracht wesende van die Portugesen / zyn daer ghebleven / noch Turcks noch Heydens wesende, In die binnen landen / tusschen dese twee Revieren / streckt het Rijck van Monomotapa, alwaer overdadich veel Goudt Mynen zyn / 'twelck vervuert wert in alle omliggende plaetsen / soo in Sofala als in gheheel Aphrica, en sommige hebben dat ghevoelen / dat van dese contreyen Salomon het Gout heeft doen halen / ende het Yvoor / 'twelck oock niet en schynt onwaerachtich te wesen: want in dit Rijck van Monomotapa worden gesien veel oude heerlycke ghebouwen / seer kostelyck van timmeragie / uyt steen / kalck ende hout / ghelyckmen niet gelyckē met en siet in die naestliggēde provintiē.

Inden mont vande revier Cuama hebben de Portugesen een Casteel hier vale veel hādels vā Gout Yvoor en Ambra.

De Mahometanen die in dit landt woonen / zyn hier niet ghebooren.

Van hier wordt Goudt ghebracht door gants Africa.

Het schynt seker te zyn / dat Salomon hier t'Goudt ende Yvooren heeft laten halen.

Die regieringhe van Monomotapa is seer groot / ende streckt verre over vele strytbare volckeren / alle Heydenen en Paganen / swart van coluer / en onversaecht inden oorloch / van middelbare stature / ende snel / ende dese regieringhe zyn veel Coninckskens onderworpen / die welcke dickwils teghens hē opstaen, Hare wapenen zyn Pylen / ende lichte schilden.

Den Coninck van Monomotapa heeft vele cleyne Coninghen onder hem.

Desen Keyser hout veel Leghers in onderschepden

scheyden provintiën/ afgedeelt in legioenen/ op die Roomsche maniere / om zyn groote landt te bescherinen / en zynen staet te onderhouden.

Het krijghsvolck deses landts is gedeelt in legioenen, daer van het legioen der Vrouwen het beste is.

Onder zyn oorlochs volck houtmé voor best die legionen der Vrouwé/ die in grooter weerden by den Coninck zyn / daer op zyn eneeste kracht staet. Dese brandé eenen vuer haer eyger borsten af / om dat zy haer niet beletten soude int schieten / na die oude gewoonheyt der Amasonen, daer af die oude historié so heerelycken ghescreven hebben ; Dese zyn seer snel / moedich ende kloeck int schieten met die boghen; Ghebruycken inden strydt een heerlycke list/ beynsende oft zy te rugge vluchteden / ende gescheyt ofte ghedeelt waren/ en alsoo dickwils dat hooft biedende / en den vyanden grooten afbreuck doende / insonderheyt die meenende victorie gevoechté te hebben / en dat door haer kryghs ordeninghe schooren. Dese ghemeeren vanden Coninck sekere plaetsen/ alwaer zy alleen woonen / en voegen sich tot eenighe tyden by de mannen/ om voort te teelen / ende soo zy knechtkens voortsbrenghen / gheven zy die de Mannen/ die dochterkés by haer houdéde.

Dese knechtkens voortsbrengende/ die schicken zy de mans toe / de meyskens behouden zy.

De gelegentheyt van het Coninckryck Monomotapa.

Het landt van desen Coninck van Monomotapa leyt op de maniere gelyck eé Eylandt/ geformeert wesende van die Custe der Zee / en die Reviere Magnice, met eé deel van het Lac/ daer uyt die Reviet oorspronck heeft / en die Revier Cuama, ende grenst nae't Zuyden met die Heeren van die C. di buena Sperança, en nae't noorden met het ryck van Monemugi.

Beschryvinghe van het ryc Angoscia.

Voorby ghesevlt wesende langhs die Custe die Revier van Cuama, kommen ontrent een kleyn ryck/ liggende op dé Oever des Meers/ en wert ghehecten Angoscia, zynen name ontfanghende van sommige Eylandekens / die de selfde name hebben/ recht daer tegenover ligghende / en oock bewoont vande Mahometanen en Heydenen / die in kleyne scheepkés haren handel dryven/ met die selfde Waren / ghelyck die van Sofala . Een weynich wyder varende/ ontdeckt hé het Coninckryck Moçambique, ghelegen op 14. graden ende een half. Hier af is ghenoech verhaelt int boeck / als oock van't naestvolghende Eylandt Quiloa, en van't groote Eylandt S. Lorenzo, die Canael makende/ welcks int inkomen nae't westen 340. Italiaensche mylen breedt is / en int midden teghens Moçambique op het smalste 170. volgens naer Indien gheheel breedt/ veel Eylandekens begrypende.

Het Coninckryc Moçambique leyt op 14. en half graden.

Die schepen van Spaengien naer Indien/ ofte van Indien na Spaengien varende / nemen ghemeenlyck haré tours door desen Canael / ten waer zy van die winden anders te doen ghedwonghen waren / en voorwaer dit Eylandt eyste beter volck te hebben / als daer op zyn / om die goede ghelegentheyt wille die't heeft/ van vele sekere havens/ ende om die overvloet der soete Revieré en wateren/ welck doen het landt voorts brengé veelderley fruyten ende specerven / als allerley legumina ofte aerdt vruchten / Boonen/ Erwitten/ Phaseolen/ Rys/ ende andere greynen/ Oraengien/ Limoenen/ Citroenen/ ende allerley soorteringe dã vleysch/ tamme en wilde Hoenderen/ Swyné/ en Herten/ van seer smakelyck vleysch/ om die vettichevt der aerden/ ende overgoede Visschè; De Inwoonders zyn Heydenen/ en sommige van die Mahometaensché secte / fraey van verwe ofte mulaten; seer gheneycht té oorloch/ en tot wapenen/ insonderheyt met Boghen en Hellebaerden van hout.

De goede gelegentheyt eyst beter volck opt Eylandt van S. Laurens.

De vruchtbaerheyt van het Eylandt S. Laurens.

Dit Eylandt is afghedeelt in veelderley regeringhen/ alle onder den anderen oorloch voerende, Daer zyn veel Mynen van Gout/ Silver/ Coper/ Yser/ en ander Metalen: maer het wilde volck heeft geen ghewoonheyt te trafiqueren buyten landts : maer varen alleen langhs die Custe tot den anderen en schuytkens van eenen boom uytgeholt / en het meestendeel deses volcks en laet den vreemdelinghen noch trafyck noch handel op het Eylãdt toe : nochtans handelen ten tyden die Portugesen in eenighe van dese havens: maer begevé haer niet te lande / brenghen daer van daen Ambar grys/ Was/ Silver/ Coper/ Rys/ ende andere dierghelycke comenschappen.

Mynen van Gout en Silver/ Coper en Yser.

Beschryvinghe van de volckeren deses Eylandts.

In dese Canael/ tusschen t'vaste landt van Aphrica en dit Eylandt, liggen noch vele andere groote ende kleyne Eylanden / alle bewoont vande Mahometané / onder welcke het voornaéste is S. Christophoro, en daer na S. Spirito, en een ander Maghaglie, als oock Comoro Anzoame, Maiotto, ende dierghelycke.

Comende weder op die custe van die Zee en Chiloa, ghepasseert zynde / ontdeckt hem daer nae het Koninckryck Mombaza, ligghende op 3. graden en een half aen die Zuydt zyde / den name ontfangende van een seker Eyland oock so ghcheeten / alwaer op een schoone stadt met seer fraye huysen gelegen is / verciert met beelden en figueren/ waer af den Coninck eé Mahometaen is / de welcke hem opposerende teghens die Portugesen/ is hem gegaen ghelyck die van Chiloa, dat zy inghenomen ende gheplundert hebben / alwaer die Portugesen veel Goudts/ Silver/ Peerlen ende Lynwaet van Cottoen / Zyde en Goude Lakens ende dierghelycke ghevonden hebben.

Het Coninckryck Mombaza/ wiens hooftstadt vande Portugesen gheplundert is/ daer vindése veel Gout/ Silver ende Peerlen.

Dit Eylandt grenst aé Chiloa ende Melinde, ende is bewoont van Heydenen en Mahometanen/ die onderworpen zyn die regeringhe van Monemugi.

Noch verder seylende / comt men aen't Coninckryck Melinde, 'twelck oock kleyn is/ het welck hem streckt langhs den Oever des Meers/ tot die Revier Chimamchi, ligghende op die hooghte van 2½. graden / en die Reviere opwaerts / streckt het tot een seker Lack Calice ghehceten/ ontrent 100. Italiaensche/ ofte 20. duytsche mylen. In dit landt / ontrent den Oever des Meers / is eé seer groote stadt/ bewoont byhans van wit volck / alle Heydenen ende Mahometanen. Haer huysinghe zyn bykans ghetimmert op die maniere van Portugael ; Die Schapen zyn aldaer byhans eens so groot als in Portugael/ haer steerté/ diemen voor een quartier rekenen mach / weghende ten tyden 25. ofte 30. ponden. Die vrouwé aldaer zyn blanck / en vercieren haer op die maniere van Arabien / seer hovaerdich en poenpues / met Zyden lakenen , Draghen aen den hals / om die armen en beenen gouden juweelen/ ringen en arendanden/ en gaen bedeckt met haren aenghesichten / in maniere ghelyck die Egyptische Vrouwen / mogen niet gesien ofte bekent werdé oft zy willen selfs. In dese stadt is een goede haven om schepen in te bergen/ en int ghemeen is dit volck seer vriendelyck / oprechtich in haer woorden en handel / en houdé goede gemeenschap en eenicheyt met vreemdelingé/ insonderheyt met Portugesen/ haer wel vertrouwéde / en tot geenen tyden leet doende.

Het Coninckryck Melinde streckt hem langhs de Zee tot de Reviere Chimamchi.

Schapen eens so groot als in Portugael/ haren steert wegende 25. en 30. pont.

De hooftstat dã Melinde light 100. Italiaensche mylen int landt.

Ghedaente ende maniere der Vrouwé.

In die Zee tusschen dese twee hoofden van Mombaza en Melinde, liggen drie Eylanden/ waer af het eerste Momfie, ende het tweede

Zanzibar

Dze Eylanden/ Monfie/ Zanzibar en Pemba, met volck wit van coleur / seer rijck.

Zanzibar, het derde Pemba gheheeten is / alleen van Mahometanen bewoont/ die wit van coluer zijn/ rijc eñ overvloedich / niet geoeffent om wapenen te handelen: maer die aerde te bouwen. In dese Eylanden wast veel Suyckers / twelck zy met kleyne schuytkens brengen aen't vaste landt / met andere vruchte van die Eylanden. Landtwaert in / boven die 3. voorghenoemde Coninckrijcken/ Chiloa, Melinde eñ Mombaza, streckt sich breedt eñ wijt uyt het rijck van Monemugi, het welcke streckt nae't zuyden aen't rycke van Moçambique, eñ met die van Monomotapa, op die Reviere Coauo, eñ aent westen met die reviere Nilus, tusschen die twee Lacken / eñ nae het noorden streckt sulckes aen Priester Jans landt, houdt vrede met die drye voorgenoemde Coninghen/ eñ goede onderhandelinghe om die trafique van Cottoen/ Lijnwaet / 't welck uyt Cambayen daer ghebracht wort in zijn landt/ ende andere diergelijcke saken/ die uyt Indien ghebracht worden / 'twelck zy verwisselen tegens Gout/ Silver/ Coper eñ Yvoor: maer aen die ander zyde nae Monomotapa, heeft hy ghedurighe oorloch eñ die so wreedt eñ bloedich/ dat men nauwelijck bekennen mach by wat partye die victorie gheweest is: want op dese contreyen comen te samen twee machtige partyẽ/ eñ die ten besten gheoeffent zijn totten oorloch voor alle andere Aphricanen. want van wegen die van Monomotapa, comen int veldt die Vrouwen/ Amazoni gheheeten / daer af verhaelt is / eñ van die zyde van Monemugi, die Giachi, also gheheeten van die van Moncongi, eñ in haer sprake Agagi, die welcke in voorighe tyden seer plachten te plagẽ het Coninckrijck van Congo, die niet minder zijn in sterckheyt eñ dapperheyt als die Amazones.

Het rijck Monemugi streckt hem tot Priester Jans lant/ wordt uyt Cambayen hier ghebracht Cottoen ende Lijnwaet.

Hebbẽ altoos gheduerighen oorloch daer de Amazones de voorvechters zijn te ghens haer partye.

Dit volck heeft door een ghewoonheyt / dat zy haer aenghesicht / eñ insonderheyt haer bovẽste lippen branden met gloeyende yser/ ende maken alsoo strymen eñ linien: ooc keeren zy die ooghedeckels op waert eñ omme / zynde swart van vel/ glants ghevende / het witte der ooghen/ in soodaenighe swartheyt / dat by die teeckenen des aenghesichts / schynen vreemde eñ schrickelycke monsterẽ te wesen ; Zy zijn leelick eñ groot van lichaẽ/ eñ leven als beesten int velt/ eetẽde menschen vleesch. Inden oorloch zijn zy boven maten corageus / ende comen met schrickelijck ghebaer aen om haer vyanden te verschricken: haer wapenen zijn werp pylen / die zy met alle kloeckheyt weten te ghebruycken.

Dese menschen maken haer seer afgrijselick leelijck/ twelck by haer manlijck is.

Comen met werp pylen snel werpen.

Comende weder tot die Custe/ ende voorby zijnde het Coninckrijck van Melinde, nae de C. Guarda fuy, ligghen noch veel ander plaetsen/ bewoont van witte Mahometanẽ / onder welcke sommighe goede havens hebben / daer schepen van vreemde plaetsen met haer coopmanschappen comen / waer af die voornaemste plaetse gheheeten is Pate, die tweede Brava, die derde Magadoxo, de vierde Affion, eñ hier nae streckt breedt eñ wijt uyt dat voorereffelijcke hooft Guarda fuy, het welcke om zijnder grootheyt willen / verre uytstekende in die Zee / worde van allerley schepen / die van Indien/ Arabien/ Ormus / eñ andere plaetse comen/ bekẽt ; Eñ ontrent desen uythoeck wachten die Portugesen vast alle jaers op die Turkische schepen/ die met kostelycke waren / sonder oorlof van die Portugesen varende / alhier aenggerandet eñ gheplundert werden/ om dat zy presumeren heeren van die trafyeque ende handel te wesen / ende willen andere natien sulcks niet toe laten.

Voorby Melinde zijn goede havens/ als Pate/ Brava/ Magadoxo.

Aende Cabo Guarda fuy ligghẽ de Portugesche schepen alle iaren. en wachtẽ op de Turckische schepen / haer berovende die sonder haer oorlof op Indien handelen.

Om dese C. de Guarda fuy ghesetlt zijnde/ eñ den cours nemẽde nae't Roode Meer / ontdeckt men noch ander steden eñ havens / van Mahometanen bewoont / waer af die eerste gheheeten is Meth, d'ander wat voorder Barbora, eñ hier zijn die leste blãcke menschẽ / daer na volghen Swarten/ eñ men comt wyder tot Ceila, Dalaca, Malaca, eñ Carachin, ende dese Custe noemen zy op haer tale Baragian, al waer swart volck woont / wel gheoeffent in wapenen/ en haer kleedinghe vant midden tot boven toe is vã Cottoen lijnwaet. Die voornaemste onder haer dragen Cappoten/ welcke zy Bernussi noemen. Dit landt is rijck van Gout/ Yvoor/ Metael/ eñ allerley victualie. Van hier comt men aen die mont vant roode Meer / in die welcke een Eylandt leyt/ Babelmandel gheheeten / ten beyden zyden van die gaet een Canael int roode Meer / waer af die nae het westen streckende 15. Italiaensche/ ofte 3. duytsche mylen breedt is / waer door alle schepen uyt ende in varen / die Canael aen d'ander zyde liggẽde/ is ondiep/ vol drooghten/ van sandẽ en Clippen / alsoo dat die gheheele mont ontrent 6. duytsche mylen wijt is / waer af die tene Cape / aen die Aphricaensche zyde gheleghen/ genoemt wort Rasbel, eñ het ander aen die zyde van vruchtbaer Arabien / Ara, waer ontrent dat oock Aden die gheweldighe coopstadt comt/ waer af in't boeck mentie ghemaeckt is. Dese Golf loopt inwaert tot Swes toe/ ligghende van die incomste ontrent 1200. Italiaensche mylen / eñ is aẽ beyde zydẽ gants drooch eñ ondiep / eñ vol Eylandekens / heeft int midden alleen diepte / daer die schepen in varen moghen / eñ dat door die groote schuringe van't water / die Canael suyver eñ diep houdende / ende het sandt aen beyde zyden opwerpende.

Wyst aen seker e goede havenen in de mont van't roode Meer hier woonen al Swarten ten oorloch ggeoeffent.

Dit landt is rijck van gout Yvoo, en eñ ander Metael.

Beschrijvinghe van de sandẽ/ drooghten eñ clippen vant roode Meer.

Aden/ de gheweldige coopstadt in Arabien.

Openbaert hoe diepte die't roode Meer heeft.

Nu om een weynich te sprekẽ van Priester Jan/ die die grootste eñ machtichste Heer is vã gantsch Aphrica / begint zijn landt van't incomste des Rooden Meers / tot het Eylandt Siene toe/ ghelegen onder den Tropico Cãcri, uytghenamen die Custe vant selfde Meer / het welcke hem den Turck ontrent voor 50. jaren afgenomen heeft/ also dat zijn regieringe nae't noordtwesten ende oosten is meestendeel vant Roode Meer / eñ nae't noordtoosten Egypten/ ende die woestynẽ van Nubien / eñ naet zuyden aen Monomugi, in maniere dat rekenende int generael die grootheyt der landen / daer over dese Christen Coninck commandeert / mach int ronde 4000. Italiaensche mylen bedragen. Die hooftstadt daer hy ten meesten residert ende zijn hof houdet / is gheheeten Belmalechi, zijn regieringhe streckt over vele landen ende Coninckrijcken / die rijck ende overvloedich zijn van Gout/ Silver/ Edel gesteenten / ende allerley soorten van Metalen. Zijn volck is van veel colueren / wit / swart / ende tusschen tween van goede stature ende proporsie. Die Hovelingen ende Heeren vant landt bekleeden haer met Zyde lakenen/ verciert met Goudt ende klenodien.

Hoe verre haer strect het rijck van Priester Jan.

Die hooftstadt daer Priester Jã hem onthout / is Belmalechi/ zyne Hovelinghen kleeden haer met Zyde/ met Gout eñ ghesteenten doorwrocht.

Alhier in dit land zijn wetten van kleedinghen ghelijck in Portugael / onder die graden der menschen: want sommige zynder die't niet toegelaten is andere kleedinghe / dan van Vel-werck te draghen.

In dit landt zijn Wetten vande cleedinghen ghelijck in Portugael.

Dit volck zijn Christenen / doch houden eenighe ceremonien van die Joden ende oudts wet / ende op die feeste van onse lieve Vrouwe

inden

inden Oost / comen alle onderworpen Coninghen ende voornaemste Heeren in die voorgenoemde stadt te samen/ om het feest te houden/ brenghende met haer de schat en den tribuyt/ die zy jaerlycks gheven moeten: En op dese feeste comt het volck in Pelgrimagie / om die feeste te onderhouden. Men doet op den dagh een groote ende gemeene processie / ende van die kerck daer zy uytgaen / nemen zy een beelt van onse Vrouwe/ gelijck een mensche/ gheheel van Gout ghemaeckt zijnde / in die plaetse van ooghen hebbende twee groote Robynen / ende die reste van't gheheele beelt is verciert met konstigh werck/ en veelderley ghesteente / ende dit beelt wordt gedragen op een gouden beerye/ seer constich ghemaeckt.

Op onse lief Vrouwe dach nden seeker comen inde voorstadt Belmalech te samen alle de Heyren Coninghen ende ander Heeren/ brenghende haer tribuyt, waer van een processie gehouden met groote toeloop des volcks.

In dese processie komt mede in eygener persoone Priester Jan/ op een gulden karet/ ofte op een Olyphant/ in ghelijcken verciert/ gantschelijcken met klenodien/ edel ghesteenten / en met so seer vreemde ende costelijcke goude Lakenen dat het niet om te ghelooven en is. Om dese feeste en dit beeldt te sien/ loopt so grouwelijcken volck te samen / datter veel door't ghedrangh doot blyven.

De costelijckheyt van Priester Jan.

Men noemt desen Coninck Priester Jan/ met een verkeert woordt: want het rechte is Bel Jan / Bel beteeckent het hooghste / perfectste ende excellenste van eenighe saken/ ende Gian, Heere ofte Prince: 'twelck doen toe comt alle die de heerschappye ofte ghebiet hebben. So is dan Belgian te seggen die voornaemste ofte hooghste Prince/ en behoort dese tytel aen een gevochte zynde / alleen den Coninck toe, En dese heeft oock die toenaem van David / gelijck onse Keyseren / Cæsares heeten/ ofte Augusti.

Desen Coninck heeft den toenaem van David/ ghelijck onse Keyseren Cesaris ofte Augusti.

Al hier mochtmen oock een weynich discoreren van den Nilus, die gheen oorspronc heeft en Belgians lande / noch oock niet uyt die gheberchten van die Mane / ofte als Ptolomeus schrijft van die twee Lacken / die hy stelt int midden/ tusschen oosten en westen / met die distantie van ontrent 450. Italiaensche myles van een: want op die hooghte van die selfde Polus, daer Ptolomeus die twee voorgenoemde Lacken stelt leyt oock het Coninckrijck van Congo ende van Angola, na het westen / ende aen d'ander zyde nae't oosten het ryck van Monomotapa, en het ryck van Sofala, met distantie van die eene Zee tot die ander/ van ontrent 1200. Italiaensche mylen.

Nu so betuycht Odoardus, dat in dese contreyen niet meer dan een Lack alleen bevonden wordt het welcke leyt op die grensen van Angola ende Monomotapa, het welcke heeft die grootte van ontrent 195. Italiaensche mylen/ en van die Lac alleen gebroken wy goede informatie en seeckerheyt van die van Angola, ende van die ander oost zyde van die van Sofala en Monomotapa gheen memorie int minste makende van eenighe ander Lacken / daer om men hier uyt besluyten mach dat op die selfde hooghte van graden gheen ander Lacken aldaer zyn, wel is waer / datter noch twee ander Lacken zyn: maer gantsch contrarie ghelegen van die/ daer af Ptolomæus gheschreven heeft: want hy, ghelijck ghesept is/ leyt die zyne met even tusschen westen en oosten/ en die/ soo men tegenwoordelijcken siet/ zyn ghelegen tusschen zuyden nae't noorden vast met een rechte linie, met die wyde van een ontrent 400. mylen. Sommighe luyden van dit landt hebben een opinie / dat die Nilus oorspronck neemt uyt dat eerste Lack / ende daer na verberghse haer

Discoureert hier vande rebiere Nilus

Andere opinie vanden oorspronck vande rebiere

onder die aerde / ende weder het voortcomen/ 'twelck oock sommige andere ontkennen, dan Odoardus betuycht / dat die warachtichste opinie hier af is/ dat die Nilus haer niet onder die aerde verberght / maer dat zy door eenighe schrickelijcke en woeste valleyen / sonder seker Canael vloeyt / daer gheen menschen handelen / ende datmen daer om seyt/ dat zy onder die aerde vaert.

Nilus/ comende van onder het gheberchte daer gheen menschen en comen noch woonen.

Soo vloeyt dan warachtelijcken die Nilus uyt dit eerste Lac / het welcke leyt op 12. graden / nae die Polus Antarcticus, welck Lack bytans rondtsomme beringelt is met seer hooghe berghen / van welcke die so nae't oosten liggen/ ghenoemt worden Cafates, en rontsom van Salpeter en van Silver aen d'een zyde en aen d'ander zyde ander ghebergten alwaer Nilus van daer ontrent 400. mylen recht nae't noorden/ en comt in een ander grooter / 'twelck die inwoonders een Zee ofte Meer noemen / om dat het grooter is als 't voorige/ heeft in die wyde 220. mylen / ligghende recht onder die linie. Van dit tweede Lack heeft men seker informatie van die Anzich, naestgrensende aen Congo, die welcke handelen in die contreye/ en segghen daer by / dat in dit Lack volck is/ welck in groote schepen varen / die schryven kunnen/ gewichte en mate gebruycken/ d'welck zy niet hadden in die deelen van Congo, die oock hare wooningen ofte huysen timmeren van steen ende kalck/ gelijck vast/ in manieren met het volck van Portugael / daer uyt men argumenteren en affirmeren mach/ dat Priester Jans land niet verre van daen is. Van't voornoemde tweede Lack/ loopt die Nilus nae het Eyland Meroe, wesende die distantie tusschen beyden 240. onser mylen/ tot die welcke van andere rivieren loopen als de rebiere Colues, &c. liggende op die grense van Melinde. Die Nilus comende aen't Eyland Meroe, deelt sich in twee stroomen/ en omcingelt een hooch landt geheeten Meroe, Op die rechte zyde van Meroe, nae't oosten toe/ loopt een ander rebier ghenoemt Abagni, spruytende uyt een Lac Bracina, welcke rebier streckt langhs Priester Jans landt, tot het voorn. Eylandt toe en aen die ander zyde naer westen, loopen andere rebieren onder welcke is Saraboe. Dese rebier inde Nilus comende en omloopende 't Eylandt van Meroe, vereenicht haer veel dicker weder te samen in een Canael ofte stroom door Ethiopien/ die den name heeft Ethiopien boven Egypten, streckt tot den afval toe/ al waer die Nilus in een hooge valleye te samen loopende en sluytende / naderhant van die hoochste afvalt/ ontrent 't Eylandt Siene, met sulcken schrickelijcken geluyt/ dat die luyden daer ontrent meestendeel doof oft hardhoorich zijn / en dan hier door Egypti landt loopende / bevocht zy dat gheheele landt / en maeckt het vruchtbaer/ en loopt naderhant in de Midlandsche Zee tegen Cyperen over/ en dat voornamelijcken met 2. schipvaerdighe stroomen behalven d'andere waer af die eene tot Rossetto, een dagh reysens van Alexandrien in die Zee loopt / d'ander tot Pelusio, nu Damiata gheheeten. Concluderende dan dese sake/ soo is d'oorsake van 't wassen des Nili in Egypten en Zaire in Congo, en des Nigri in Ethiopien/ alle op eenen tyt die overvloedige regenen/ die 5. maenden gestadich in Congo, en die omliggende plaetsen vallen: Wat belangt die custe van Aden, langhs vrucht baer Arabien en voorby die golf van Persien na Goa toe/ is ghenoechsaem ontdeckt en dit boeck / daer toe ick den Leser remittere.

Inde tweede Nilus leyt een Zee die 220. Italiaensche mylen groot is.

Loopen dese rebiere inde rebiere Nilus.

Ontrent dat Eylandt Siene maeckt dese rebiere sulcken afval dat het volck daer by woonende doof oft half doof zyn.

Den ghestadighen regen in Congo en ander omtrent gelegen plaetsen/ maken dat den Nilus seker en tot in Egypten overvloeyt.

FINIS.

Beschrijvinge van America mitsgaders de deelen der selver / als Noua Francia / Florida, de Eylanden diemen Antillas, Iucaya, Cuba, Iamaica, &c. noemt / desghelijcks vande gheleghentheyt / hoochte der graden / ende streckinghen hoe veel mylen die vanden anderen ghescheyden ligghen / midtsgaders de vruchtbaerheyt en overvloedicheyt vande dieren / Voghelen / Visschen / ende aerdt-ghewassen des selven landts / als mede de manieren / ghedaenten / kleedinghen / ende Religien / ende de voornaemste ghesc hiedenissen der menschen die inde selve landen woonen, etc.

Oorsaeck van dese beschrijvinghe.

ALsoo den Autheur dese voyagie, als oock den Drucker groote costen ende moeyten ghedaen hebben in dit Boeck te brenghen, eenighe seeckere ende perfecte Caerten van America: om dat menichmael die Indische Schepen in't henen varen oft weder keeren, op dese custen vervallen, insonderheyt op die Brasiliaensche, die alhier haer meest ontdeckt, heeft het haer oock goet ghedocht eenige kleyne beschryvinge van't selfde lande hier by te stellen, den goethertighen Leser alsoo aenwysende die voornaemste plaetsen daer huydens daeghs die meeste Schipvaert valt, hopende dat den Leser daer inne een goet genoeghen sal hebben, ende sulcken werck ten besten in danck aennemen.

Oorsaeck waer om America by den Ouden onbekent was. Wanneer / en door wie het selve ontdeckt is.

HEt vierde deel van die Werelt / 'twelck wy huydens daeghs Americam ofte West Indien noemen / is om zijnder verheyt wille / den Ouden onbekent ghebleven / tot op het jaer naer Christi onses Salichmakers gheboorte / 1492. doen sulcks eerst van Christophoro Columbo Genevoys is ontdeckt / ende vijf jaren daer nae van Americo Vespucio, die uyt bevel des Coninckx van Castilien derwaert ghevaren zijnde / het gheheele landt nae zijnen name Americam ghenoemt heeft /

Waer om dat het America ghenoemt is.

wort oock om zijnder grootheyt / een nieuwe werelt gheheeten / en streckt na die opinie ende meeninghe Postelli, van den eenen Pool tot den anderen / uytghesondert by die strate van Magellana, al waer het endight op 52. graden aen die zuydt zyde vanden Æquinoctiael, Dit landt wert van velen / velerley afgedeelt / sommighe stellent alleen voor een deel des gheheelen werelts, noement het vierde deel / ende met eenen name Americam, andere maken uyt dit gheheele landt twee andere deelen der Werelt / die selvighe afdeelende in 6. deelen / als Asiam, Aphricam, Europam, Mexicana, ofte Nieu Spaengien / Peruanam, ende Magellanicam, alst seste deel daer by voeghende / 'twelck noch weynich ontdeckt is; andere deelent in drie deelen / in Peru, Nieu Spaengien / anders Mexico, en Nieu Vranckrijck: die't eerst ghevonden hebben / hebbent door een deel ghehouden / daer nae die Spaengiaerts meerder landt ontdeckende / deeldent af in tween / in Mexico ofte Nieu Spaengien ende Peru, daer na die Fransoysen noch verder ontdeckende / hebbent nieu Vranckrijck / het landt van haer ghevonden / alsoo ghenoemt / 'twelck naederhandt van den Spaengiaerden / die Fransoysen daer uyt drijvende / onder Nieu Spaengien ghereeckent wert; ten lesten / die Strate van Magellan ontdeckt zijnde / is alst seste deel Magellanica van Petro Plantio, Dienaer des Godtlijcken woordts daer by ghestelt: Maer alsoo onse Caerte niet verder streckt dan tot eenighe limiten van Noua Francia, naementlijcken tot die provintie Florida, sullen weynich hier af verhalen / ende voort gaen tot die ander deelen, en sekeren voornoemde Eylandē in onse Caerte Antillas ofte voorlonden gheheeten / dat zy voor't vaste landt ligghen / ende sulcks beschermen ende bedecken, ghelijck een Henne hare kieckens doet onder haer vleughelen.

Verscheyden deelinghen van America.

Wie Magellanica / het seste deel van de werelt eerst ghenoemt heeft.

Dat landt dan / 'twelck na de Polum Arcticum, ofte naer't noorden streckt / is ghenaemt Noua Francia, ofte Nieu Vranckrijck: Want Anno 1524. Iohannes Verrazanus van Florents gesondē wesende vandē Coninck Franscisco den eersten / ende zijn Moeder als Gouvernantin van Vranckrijck / in die nieuwe Werelt heeft die gheheele Custe by naest ontdeckt / beghinnende van den Tropico Cancri, ontrent op 24. graden / tot op 50. toe / ende noch verder nae't noorden / aldaer oprechtēde des Coninckx van Vranckrijcks wapenen en standers: alsoo dat dit landt hier toe naederhandt den name van Nieu Vranckrijck ende van Villagagno Francia, Antarctica gheheeten, Die breede van dit landt is van 25. gradē / tot op 54. nae't noorden: die lenckte van 280. tot 330. waer af het ooste deel van die teghenwoordighe schryvers Norumbega genoēt is / streckende tot de Golf Gamas, al waer sulcks vā Canada onderscheyden is. Ontrēt dit landt / 'twelck niet kleynder is dan Europa / ofte die gheheele Christenheyt / ligghen vele Eylanden / onder andere Terra di Laborador, na Groenlandt streckende / al waer onsekere vele schepen / soo van den Spaengiaerden / als oock Fransoysen en Enghelschen toeghevoecht / ghesocht hebben eenige strate ofte pas na die Oost-Indische aromatique Eylanden / dan al te vergeefs / hebben haer selven meest geconsumeert / ende veel Ys en Sneeus ghevonden. Het volck van dit Eylandt is fraey gheproportioneert van lijf ende leden: wel ghestelt ende bequaem om te arbeydē, Zy schilderē haer lichamen om schoon te wesen / ende draghen Silvere en Coperen ringen aen die ooren, Haer kleedinghe is Bont werck / Fluynen / Marteren ende dierghelijcke / des Winters het bonte binnen naer't lijf en des somers contrarie draghende / ghelijck oock die Lappen en Vinnen doen, Zy omgorden haer met Cottoen banden / ofte met pesen van Visschen ofte dierghelijcke dinghen, Haer meeste spyse is Visch insonderheyt Salen / hoe wel zy voghelen ende fruyt ghenoech hebben; Haer huysen zijn van hout gemaeckt / 'twelck

Wie Noua Francia ofte nieu Vranckrijck eerst gevonden ende ontdect heeft.

Waer de Coninck van Vranckrijcks wapenen in Noua Francia eerst opgherecht zijn.

Groote van Noua Francia.

Norumbega / het ooste deel van Noua Francia.

Terra di Laborador is vol berghen ende Boschagien / daer in veel wildts ende voghelen / dit landt light van Fayal 460. mylen / ende streckt langs die Rivier Rio Nevado tot 200. mylen / van daer tot die Capa de Malvas wel 200. mylen / aen die zuydt zyde heeft het der Dwsbeterf Eylanden ende andere / alsmen in die Caerte sien mach.

zy overvloedich hebben / bedect met Visch vellen ofte beesten huyden; Op dit landt seytmen Griffoens te wesen en witte Beyren ende Voghelkens. Noch light alhier een lande op 44½. graden / Baccalaos gheheeten / die name ontfanghende van sommighe Visschen suicken namẽ hebbende / dit daer ontrent so overvloedich zijn dat zy ooch die schepen int seylen beletten.

Dit landt Baccalaos streckt 900. mylen, namentlijcke van die C. di Bacalaos tot Florida, die rekeninghe nemende aldus;

Van't punt Baccalao, tot die Baya del Rio, zijn 70. mylen.

Van Baya del Rio, tot Baya de los Islos 70. mylen.

Van hier tot Rió Fundo noch 70. mylen.

Van daer tot Cabo Baxo, 160. ende weder tot die Riviere van S. Anthonio 100. mylen.

Van daer tot des fursten Capo, 180. mylen. Ende wyder tot die Capo vā Sin: Elena, 110. mylen.

Van S. Elena tot die Punta van Canaveral ofte den riethoeck 100. mylen.

Voorts tot Florida 40. mylen, Somma 900. mylen.

Dit is die groote deses landts, waer af die minste latitudo van die Linea Æquinoctiael 48. graden, ende een halve houdt. Dit landt is aen die Zee-cant veel volckrijcker als elders, ende ghelijck Nederlandt, om dat zy op een hoochte liggen, doch dit wel so kout. Dit landt heeft veel Eylanden ontrent hem ligghen, als zijn: Cutia regia, Baya Bica stella, Het hooft van de Hope, Die C. der Britonen.

Al eer men tot Florida comt, is by die Reviere Iordan die province Cichora, hier comt dicht aen een ander Guada Lupa ghenoemt.

Quivira. Cevola. Astatlan. Tetlichichimichi zijn provintien / aen de west zyde van Noua Francia.

Die west zyde van Noua Francia, heeft veel Provintien int ontdeckt ende bekent / als daer zijn Quivira, Cevola, Astatlan, Tetlichichimichi. Die zuydtzy vā Florida, om dat sulckẽ landt op dē Palm dach / welck die Spaēgiaerden Floridum Pascha noemen / van Iohannes Pontio Legionensi, int jaer 1512. ghevonden is / niet om die groenicheyt ofte bloeyentheydt des landes / als Theveth gheschreven heeft / die noort zyde van Noua Francia, is nach niet ontdeckt.

Ende om dat onse Caerte niet verder en streckt dan tot Florida, sullen hier af beginnen / eñ een weynich deses landts gheleghentheydt verhalen / om dat dese province memorabel is / daer vele Spaengiaerden eñ Fransoysen haer leven ghelaten hebben / om dat dese die voornaēste eñ bekentste is dan gheheel nieu Vranckeryck / waer toe die Fransoysen haer Schipvaert ghehadt hebben; ooch eenighe stercke by tyden Caroli noni, welcke van zynẽ name

Carels borch / een sterckte in Florida.

Carels burgh gheheeten werde / dan is van die Spaengiaerden gewonnen / ende die Fransoysen alle doot gheslaghen / boven beloofte ende eere / insonderheydt van die welcke haer vrywillich in hare handen ghegheven hadden, dan alsoo mijn meeninghe niet en is Historien te verhalen / remittere den Leser tot die boecken die daer af gheschreven zijn.

Beschryvinghe vanden hoeck van Florida.

FLORIDA heeft eenen hoeck verre in die Zee / zuyden uytstekende / tonghsche wyse / ghefurmeert ende streckende 100. mylen / die enate comende van die benedenste noorder hoeck tot die zuydtlijcke punt toe.

Desen uythoeck / ghelijck gheseyt is / is lanck ende smal / gelijck Italien / lanck 100. en breede 20. ofte 50. mylen / op't alderbreedtste. Heeft aen die oost zyde die Eylanden Cichora, Bahama eñ Lucaya, aen die west zyde nae Spaengien / ende de Golf van Mexico, wordt afghedeelt van Nieu Spaengien / door het landt van Anavaca, aen de noorde zyde grenst het aen't vaste landt light reghens die punt over naer't zuyen; 25. mylen en die Zee licht het vermaerde Eylandt Cuba, anders Isabella gheheeten / die Zee die tusschen desen uythoeck van Florida ende Yucatan doorloopt / wordt genaemt Mare Catayum, van anderen die Golf Ferdinandi Cortosy, ofte die Golf van Florida, ofte die Golf van Mexico.

Cichora. Bahama. Lucaya Eylanden van Florida.

Gelegentheydt van't eylant Cuba waer Mare Catayum light.

Florida is een plat lant door het welcke vele Rivieren loopen / ende dat selfde bevochtighen ende vrucht daer maeckende, aen die Oever der Zee sandich / alwaer veel Pyn-boomen groyẽ / doch sonder Nootkens ofte pitten; ooch veel Aeckers / wilde Kersen / Moerbesien / Castanien die wilder van smaeck zijn als die onse; Veel Mastix boomen / Cederen / Cypressen / Laurieren / Palm-boomen / Huls ende wilde Wyngaerden aen die naeste boomen op klimmende / ende eetbare Druyven voortbrenghende, Ooch eenighe aert van Mispelen / die grooter ende beter zijn dan die onse, Daer zijn ooch Pruymen schoon van aensien: maer niet goet van smaeck, Ooch zijn daer Frambovsen oft Hinnebesien / ende sommighe seer cleyne ronde besekens / lieflijck van smaeck / onse Clappe besien niet ongelijck. Daer groeyen ooch wortelen / welcke zy op hare sprake Hatle noemen / vā die welcke zy in hongers noot broot makẽ.

Ghedaente van Florida.

Wat boomen in Florida wassen.

Hatle gebruycken die Floridos in plaets van broot.

Van dier voetige beesten zijn daer overvloedich / Herten / Hinden / Reen / Geyten / Beyren / Luypaerden / Luyen / ende veellerley aert van Wolven / wilde Honden / Hasen / Conynen / etc. Die Voghelen die zy hebben / zyn Pauwen / Patrysen / Papegaeyen / Duyven / Ringh-duyven / Tortelduyven / Merlen / Kraeyen / Havicken / Valcken / Meerlyns / Reyghers / Cranen / Ooyvaers / wilde Gansen / Enden / water Ravens / witte / roode / swarte ende asverwighe Reygers / ende veelderley ander watervogelen, Crocodilen zynder in soo groote menichte / dat het niet om seggẽ en is / die dickwils die luyden al swemmende aengrypen ende vernielen / ooch zynder veelderley specien van Slanghen / ende een ghedaente van een dier / die Aphricaensche Leeuw niet ongelijck. Gout ende Silver daer mede zy haren handel doen / becomen zy (noe haer verclaren) uyt die schepen / die op de Cape stranden / t'welck oot niet ongelooflijck schijnt / om dat die meeste Schepen ontrent dese punte ofte Cape blyven / soo is ooch op desen hoeck meerder gelts dan int noorder deel. Ooch vertellen zy dat in die gheberchten Apalatcy æris Goudt ghevonden wordt. Alhier groeyt ooch die wortel China, die door Keyser Caerle een groote name verkreghen heeft / ende van die Medicijns veel ghebruyckt werdt / waer eñde ooch sommighe willen pocken ghenesen. Behalven die voorghenoemde / zynder noch veellerley saden ende kruyden / daer uyt menigherley sorteringhe van verwen ghemaeckt konnen worden / seer profijtelijcken voor die Schilders / om daer mede te schilderen / die Inwoonders weten die wel te ghebruijcken / om Vel-werck van allerley coleuren te verwen.

Verhael vande viervoetighe dieren eñ Voghelen die in Florida met menichte zijn.

Crocodilen in Florida in groote menichte.

Veelerley sorte van Slanghen.

Waer door datse haer Gout en Silver krijghen.

Die wortel China groeyt in Florida.

Veel kruyden en saden in Florida.

So veel het volck aengaet / zyn uyt den swartẽ geel eñ leelijck / nochtans sterck ende van goede proportie des lichaems. Hare schamelheyt bedecken

Beschryvinge des volcks van Florida.

Haer ghebruyc te ververen/ ende vermercken.

decken zy met seer schoone bereyde Herte-velleckens, Het meest deel van t'volck schilderen hare lichamen; oock die armen ende die dyen met schoone aerdighe figueren/ welcke verwen niet uytgaen ofte afghewasschen moghen worden/ so zijn zy int vel ingheprickelt en ghewreven, Sy hebben swart hayr tot die huepen toe/ lanck zijnde/ t'welck zy fraey ende kunstich weten op te binden.

Manieren ende handelen van die van Florida. Wat wapenē die van Florida ghebruycken.

In haren handel zijn zy gheheel ghevenijnst ende ontrou / nochtans stout ende onversaecht in wapenen ende inde oorloch daer toe zy ghebruycken boghen ende pylen/ waer af die pesen ghemaeckt zijn uyt Herten dermen ofte van't vel/ onderscheydelijck gheverwet/ ende dat soo schoon ende aerdigh/ datment hier in dese landen niet verbeteren mochte, in plaetse van die yseren punten/ doen zy visch-tandē ofte scherpe houtkens daer-aen.

Hoe ende waer in zy de jongheliņgen oeffenen.

Haer Jongelingen doen zy oeffenen in loopen/ booch-schieten ende Balspelen; Hebben oock groote vermakelijckheydt int jaghen ende visschen. Haer Coninghen voeren ghestadich oorloch;

Waeromme datse haer verwonnen vyanden onthoofden. Vrouwē ende kinderen worde/ overwonnen zijnde niet ghedoot.

niemandt haerder vyanden die zy overweldigen/ sparende/ dan die stracks dat hooft afslaende/ om die huyt met dat hayr te hebben/ welcke zy thuys comende/ als triumph teeckenē opsteecken, Vrouwen ende kinderen sparen zy/ die by haer behoudende ende opvoedende. Vande oorloch thuys comende / beroepen zy alle hare onderdanen/ ende maken drie daghen ende nachten feest ende goet chier/ met singhen ende dansen.

Wat manieren zy ghebruycken int triumpheren van haer vyanden.

Die oude Vrouwen die zy hebben / gheven zy die huyt met dat hayr / van die hoofden harer vyanden afghesneden in die handen/ dwinghende haer om te dansen/ ende Lofsanghen de Sonne te singhen / als door welcke zy victorie verkreghen hebben; Sy hebben geen religie ofte eenige kennisse vandē waerachtigen God/ dan eeren in plaetse van diē/ als oock andere Americanen/ die Sonne ende die Mane.

Die Sonne ende Mane zijn Goden van die van Florida. Waer op datse haer betrouwen.

Haer Priesterē vreesen zy/ ende betrouwen haer veel/ om dat het groote Toovenaers / teecken bedrijvers/ ende Duyvels aenroepers zijn / eñ door vreeselijcke dinghen ten tyden voortsbrengen; Dese selfde Priesters zijn oock hare Medicijns ende Chirurgijns / om welcke oorsaecke zy altoos eenen sack met Cruyden ende Medecijnen omme draghen / die siecken te ghenesen/ die ten meesten deel Pocken hebben :

Wat de groot ste siecte in Florida is.

want zijn seer heet ende wonder gheneghen tot onkuyscheyt/ waer door het comt dat zy die Vrouwen ende Maechden/ kinderen der Sonnē noemen.

Echte staet onderhouden by die van Florida.

Een yeder heeft zijn eyghen Vrouwe / uytbesondert die Coninck / die't toe ghelaten is twee ofte drie te hebben / nochtans met die conditie/ dat die eerst ghetroude gheeert wordt voor die anderen / ende alleen voor die Coninghinne ghehouden / hare kinderen die goederen ervende/ eñ die regeringhe op haer comende.

Wat Vrouwe voor de Coninghen ghehouden wort.

De Vrouwen besorghen alle het huys-werck / ende dese swangher ghewordē zijnde/ worden van haer mans niet meer bekent, Eeten oock geen spyse van haer aenghecoert / op die tydt als zy haer siecte hebben.

Veel Hermaphroditen in Florida. Waer toe die ghebruyckt werden. Kleedinge vā die Hermaphroditen

Boven dit/ soo is dit ghehecle landt vol Hermaphroditen, dat zijn halfslachtighe/ ofte die beyde naetueren hebben/ die ghehouden werden om het werck te doen/ ja oock om ammonitie ende provande inden oorloch te draghen, Dese schilderen haer aengesichten/ ende vlechten en't hayr eenige vogels vederen/ dat zy dies te oensienlicker ende schrickelicker schynen mochten; Haer voorraet van provande is Broodt ende Meel van Maiz/ Honich / het Meel roosten ende braden zy om dat het te longer goet blyven mach, Ten tyden laten zy hair oock ghebraden visschen nadragen die ghedroocht werden.

Wat voorraet tot den oorloch die vā Florida ghebruycken.

In honghers noot eeten zy veel onsuyverheyts / ooch sandt ende kolen onder dat meel roerende.

Maniere hoe die van Florida ten oorloch trecken.

Inden oorloch treckt die Coninck voor aen / eenen staf in die eene handt houdende / ende in d'ander een Boghe / ende den koker met zijn pylen op die schouderen / d'andere volghen hem met boghen ende pylen in't hayr draghende ofte in kokers. In't aencomen ende inden slach roepen ende krysschen zy met schrickelijck getier/ als oock alle andere Barbaren/ Turcken ende Tarteren doen.

Hoe zy haer oorlogen aenveerden ende beginnen.

De oorloch sullen zy niet aenveerden / voor ende al eer zy eerst daer af ghemeene raet ghehouden hebben/ comen daer omme alle morghens te samen / houden in haer vergaderinghe ende op een comste/ een seer vreemde maniere / daer wel op te letten is :

Vreemde ghewoonte in haer raetslaghen.

want tsamen gecomen zijnde/ settē zy haer ontrent den Coninck ten beyde zyden/ in forme ofte ghedaente van een halve Mane / die Coninck int midden op eenen stoel alleen/ van neghen ronde houten te samen ghelegt sittende/ op dat hy door andere bekent mach wesen/ daer na comen zy alle hem reverentie ende eere doende/ met een groetenisse/ van den oudtsten beginnēde/ die handē over het hooft opheffende ende sprekende : Ha, he, ya, ha, ha, die ander daer op antwoordende : Ha, ha.

Met wat maniere ende woorden zy den Coninck groeten inden raet sittende.

Die groetenisse ghedaen zijnde / set hem een yeghelijck op zijn banck/ ende indien men van eenighe sware ernstelijcke sake handelen sal / soo doet die Coninck die Priesteren / welck zy Iavas noemen/ ende Oudelinghen roepen/ van een yeghelijck zijn gevoelen ende meeninghe vraghende. Onder tusschen ghebiet den Coninck seker e Vrouwen / dat zy Casinam (t'welck een dranck is van eenighe bladeren gheperst) koken/ welcke daer na als zy ghekocht is/ afgheclaert wordt.

Casina een dranck den sy eet bys vende Waer toe/ maniere/ ende hoe zy die ghebruycken.

Aldus dan die Coninck met zijn edelen in ordinantie sittende, comt die schencker voor hem staen met uytghereckte armen in die hoochte/ hem eñ den bysittenden/ die desen dranck drincken sullen/ segenende ende gheluck wenschende; neemt daer nae den dranck ende geest den Coninck/ ten eerstē een groote Parle moeder schelpe vol vā die selfde heete dranck/ voorts gebiedende den anderē oock te geven.

Desen dranck wert in grooter waerden by die van Florida ghehouden.

Desen dranck achten zy seer hoogh/ eñ houden die in grooter waerden / sullen die oock niemant inde vergaderinghe laten drincken / voor ende aleer hy eenighe manlijcke daet inden oorloch bewesen heeft. So is oock desen dranc vā sulcke cracht/ dat zy terstont als hy gedroncken is tot sweeten verwerckt / doer oorsake welcke die drincken ende niet in en houden : maer terstont overgeven/ dien wort gheen sware sake toebetrout/

Onsekelwaer omme wie gheen bevel inde oorloch hebben mach.

mach oock geen offitie ofte bevel inde oorloch bedienen / als onbequaem : want men moet menichmael inde oorloch treckende / twee ofte drie daghen vasten/ waer toe dan desen dranck voorderlijck is : want die ghedroncken wesende / mach men hem 24. uren van alle dranck ende spyse onthouden / waer door zy oock inde oorloch reysende / die Hermaphrodyten veel Flesschen vol van desen dranck nae laten draghen/ welck het lichaem onderhoudet / voedet ende stercket / sonder dat hooft ent harsene te beswaren.

Waerom desen dranck maeckt dat men 24. uren vasten mach.

Maniere ende tyt van saeyen in Florida.

Sy saeyen tweemael des jaers haer Maiz ofte Terwe / naementlijcken in Meerte

ende inde Hoymaent / ende sulcx op een landt / wordt in drie maenden rijp ende bequaem om in te samelen / die ander ses maenden rustet die aerde ende blijft onbebout.

Groote Pompoenen ende water Meloenen.

Sy hebben aldaer seer groote Pompoenẽ ende water Meloenen / oock goede Boonen. Het aertrijck messen sy niet: maer branden dat kruyt af / 'twelck in die ses maenden van selfs opghesslaghen was / ende maken also vet met dese assche / als oock op vele plaetsen in Italien geschiet.

Waer mede sy die aerde omploeghen.

Die aerde omploegẽ ende graven sy met een houten spit ofte schuppe / ende werpen teniemael in een putkẽ 2. ofte drie greynẽ Maiz, op de maniere als men by ons erwitten plandt.

Bevelen die de Coninck ghebiet een te saeyen.

Als men dat Coren saeyen sal ghebiet die Coninck door een van zyne Dienaers / dat het volck haer versaemelen om het aerdtrijck te bearbeyden ende om te delven / doet als dan veel van die voorghenoemde dranck maerken / om die arbeyts luyden daer af te schencken, die vergaderde

Alle de Terwe wert in ghemeene schueren vergaert / en elck zijn deel ghegheven.

Terwe brenghen sy te samen in ghemeyne schueren: waer af een yeghelyck nae zijn verdienst ende weerdicheyt wert ghegheven. Sy saeyen gants sober ende spaerlick / niet meer dã sy vermoeden datter van doen sal wesen voor ses maenden / sorghen niet wyder.

Wat woonplaetsen sy swinters verkiesen.

Oock soo vertrecken sy alle jaers in Bosschen des Winters / 3. ofte 4. maenden daer blyvende / haer generende in sekere huttkens met Palm tacken ghedeckt / ondertusschen Akers / vleesch van Herten / Visch ende Oesters / Paeuwen eñ ander Voghelen etende / alle haer spyse braden

Spyse die sy dã gebruycken.

sy op kolen / ende maecken die eenighsins hare ende gaer door den roock ende hitte; Onder andere spysen eten seer gheerne Crocodilen

Ghedaente ende smaeck van Crocodilen vleesch.

vleysch / 'twelck wit ende schoon schynt / ghelyck Calf vleysch: maer heeft eenen smaeck na verrotte Moschus: yemandt sieck wesende / in plaetse van aderlaten / is by haer een gewoonte dat die crancke op die plaetse daer hy die meeste pyne bevindt / van hare Priesters ofte Medecyns soo langhe ghesoghen werdt tot datter bloet uyt comt.

Ghedaente eñ kleedinge van die Vrouwen van Florida.

Die Vrouwen in Florida zijn groot ende klocck / ende alleens ghecoleurt ghelyck die mannen / ende oock over 't lichaem / armen ende beenen gheprickeert / ende met verwen die niet afengaen / uytghestreken: maer die Vrouwen als sy eerst ter Werelt comen / zyn soo swart geel niet: maer veel witter / die swart geele verwe maken sy haer selden met eenighe smeeringhe / als hier te lande die Tarterẽ ofte Heydenen doen / welcke smeeringhe sy doen met

Oorsake waeromme dat die Vrouwen haer soo swert werdẽ.

eenighe Olye in haer ceremonien: oock verandert haer nactuerlycke witte verwe / door dien dat sy naeckt gaen / eñ door die hitte der Sonnen verbranden: soo zyn oock dese Vrouwen wonder rasch ende klocck / ghelyck die van Egypten / konnen swemmen over groote Revieren / die kinderẽ met eenen arm vast houdende / oock op die alderhoochste boomen te climmen die int gheheele landt ghevonden werden.

Provincien van Florida. Panuca is de voornaemste.

Die voornaemste Provincien van Florida, die de Spaengiaerden voor ende nae ghevonden eñ ontdeckt hebben / zyn dese nabolghende: Ten eersten Panuca, op die grensen van Nieu Spaengien ligghende / ontdeckt van Franco de Garay, anno 1518. die veel Spaengiaerden

Veel Spaengiaerden worden verslagen int' bintreden van Panuca.

aldaer ghelaten heeft / van die wilden doot gesmeten / ghevilt ende gheghetten / ende die vellen ghedrooght zynde in haer tempelen gehangen voor memorialen ende victory teeckenen. Dit volck is seer onkuysch / hielden openbare bordeelen / daer sy des nachts te samen liepen / sy doorbooren die neuse ghelyck die ooren / om yet daer aen te hanghen / sy raspen hare tanden om die schoon te maken / trouwẽ met voor

Die manner vatte trouwe.

40. jaren / hoe wel die dochters van 10. ofte 12. jaren al gheschoffiert zyn.

Anavares / Albardaosia / Jaguazia / Apalachia / Autia / Samouia / landschappen van Florida. Ghelegentheyt van eenighe deel van Florida.

Noch ligghen in Florida die landtschappen Anavares, Albardaosia, Iaguazia, Apalachia, Autia, Samouia, ende andere / alle eenderley religie eñ maniere van leven onderhoudende / verre verscheyden van Godtvreesentheyt / policie / menschelyckheyt ende redelyckheyt. Het beste eñ vruchtbaerste deel van Florida grenst aen nieu Spaengien / tot die Reviere eñ landtschap Panuco, welcke Reviere sulcke groote stroomen in die Zee uyt gietet / dat die selvighe mogẽ goede havens voor schepen verstrecken.

Volcht die beschryvinghe van die Custe van Florida, soo veel onse Caerte daer af hout.

De streckinghe van den uytersten hoeck van Terra di Laborador tot die Capo van S. Elena toe / ligghende in Florida, is hier voren ghestelt / volcht wyder die aenteeckeninghe die onse Caerte setter / beginnende van S. Elena, 'twelck leyt op 32. graden / dit is een seer breede ende schoone Reviere / die alle andere van die gheheele Noordt Custe verre

S. Elena op 32. graden / heeft een schoone Reviere.

te boven gaet / waeromme sy van den Fransoysen ghenoemt is Porto Real, ofte Coninckl yckhe Haven / hebbende bevonden voor in die Reviere 10. vadem waters.

Oorsaeck waerom datse Porto Royal ghenoemt wert.

Ontrent dese Reviere zyn veel bosschagiën van Eeken ende Cederen hout / daer in veel Herten ende Wildt / oock veel Indiaensche Paeuwen hielden. Die mondt van die Reviere is breedt drie myen / ende heeft 2. uythoecken / waer af die eene nae 't westen / d'ander nae 't noorden streckt, Op dese Reviere hadden die Fransoysen een vasticheyt ghetimmert / genoemt Charle fort, ofte Carls

Streckinghe van verscheyden plaetsen.

burgh / ende men wil segghen dat dese Reviere streckt tot die Reviere Iordan toe / eñ uytcomt in d'ander Zee. Tusschen beyde dese hoecken / voor in die mondt van die Reviere / light een schoon Eylandt vol van boomen.

Rivo secco op 31. graden.

Van S. Elena tot die Rio secco, rekentmen 40. Spaensche mylen / die welcke 17½. eenen graedt maecken / ende dese Reviere light op 31. graden.

S. Croce. C. di Cannaveral op 28. graden.

Van Rio secco zyn 20. mylen tot S. Croce, ende van daer tot die punte van Cannaveral, (welck leyt op 28. graden / zyn oock 40. mylen. Alhier moeten wy een weynich stille houden ende dese Custe / welcke naederhandt van die Fransoysen eyghentlycker ontdeckt eñ beschreven is / een weynich betrachten.

De Revier Magnus ofte magnus.

Soo rekenen die Fransoysen van S. Elena zuyden op varende die Custe langhes 4. fransche mylen / al waer light die Reviere Magnus ofte Grandis, dat is die groote Reviere.

Guate / Bellus / Gironda Garumna ofte Garona / Charenta / Ligeris / Axona / Sequana.

Daer na Guade, ofte so in onse Caerte staet Guate, ende voorder Bellum ofte Belius, van daer tot Gironda, wyder tot Garumna, ende voorts tot Charenta, van Charenta tot Ligerim ofte die Loire ses mylen.

Van die Loire tot Axona, in welcker reviere mont oock een Eylandt light / ende in onse Caerte R. di S. Pero, ghenheeten is.

Van Axona tot Sequana, ofte die Seine, om dat sy die reviere / die door Paris nae Ruanen loopt / ghelyck was / light ses mylen van Axona.

Axona, ende alle dese 9. Revieren ligghen binnen die spacie van 60. fransche myle. Die Seyne verlatende/ ende zuydtwaert aen die strant volghende/ passeert men sekere cleyne revieren/ als Ay, Serrauahi, ende daer nae comt men aen die groote Reviere Maius, van den Fransoysen ghenoemt/ dat is die Reviere vanden Mey/ om dat zy op den eersten dagh van Mey van Landoniero ghevonden is/ light 14. mylen van die Sequana ofte Seyne, Hier ontrent stonden vele roode ende witte Moerbesie-boomen/ aen welcks bovenste tacken vele Zyde-wormen hinghen; Van dese Reviere comt men aen een Golf die wat landtwaert in streckt/ al waer Landonerius eerst uyt Vranckrijck aen quam/ ende sach daer ontrent in die Zee veel Meyr Swynen ofte Delphijnen / byde mont van een Reviere / d'welck hy nae dese Visschen die Reviere van die Delphijnen ofte Meyr Swynen ghenoemt heeft. Aen die zuydtzyde van die Golf / light het Fransche hooft / ontrent 30. graden van die Linie alsoo gheheeten/ om dat die Fransoysen daer eerst aen quamen/ en dese Cape is niet hoogh: maer een vlacke strandt/ ende met seer groote ende hooghe Bosschagien ende boomen beseter.

Ay. Serrauahi. Maius een reviere die op den eersten dagh der Meymaent gevonden is.

F. Delphijn/ die seer veel Meyr Swynen/ in dese Reviere veel gevonde/ daerom de Reviere daer nae genoemt

Van die Fransche Cape comt men tot Cannaveral, een ander Cape / 35. mylen van die Fransche Cape ghelegen/ die name hebbende van't Riet. Die Spaengiaerden als oock ons Caerte laten vele van dese Revieren blyden/ en die grootste van haer ghestelt zijn die namen verandert: want die Reviere van Mey noemē zy Matanca.

Die Fransche Cape. Cannaberal.

Die Seyne noemen zy S. Augustijn.

Die Garumna noemen zy S. Mathæo, ende die groote S. Pero.

Matanca. S. Augustijn. S. Matheo. S. Pedro.

Van Cannaveral tot die Capo de la Florida, heeft men 40. mylen / en tusschen dese twee Capen ligghen vele vlacken/ die Cape light op 25. graden: Voor die Cape ligghen vele Clippen/ die zy Martyres ofte Martelaren noemen/ ende aen d'ander zyde kleyne Eylandekens/ gheheeten Testudines, dat zijn Schilt-padden / om dat zy die ghedaente van sulcken beesten hebben. Die punt van Florida heeft in die breete 20. mylen / ende men heeft van daer tot Ancon Baxo 100. mylen/ 'twelck is ghelegen vyftich mylen oost ende west met Rio Secco, 'twelck is die breete van Florida.

Cape de la Florida. Martyres. Testudines. Ancon Baxo. Rio Secco.

Beschryvinghe sommigher Eylanden, die teghens dese Custe van Florida over ligghen.

Eerstelijcken is aen te mercken / dat dese gheheele Zee van Florida vol Eylanden/ Clippen/ Bancken/ Platen/ ende dierghelijcke sorghelijcke plaetsen light: ende aengaende die Eylande zijn der kleynen meer dan 400. behalven die groote Lucaiæ gheheeten / de andere alle die name ghevende / ende Bahama, welck alle noorde af ligghen van Cuba ende S. Dominico, die ghemeene opinie is dat dese Eylanden alle aen een zijn gheweest / aen die groote / ende door't stheuren van die Zee van den anderen ghedeelt / ghelyck oock die opinie is van Sicilien ende Italien / ligghen op 17. ende 18. graden; Het volck van dese Eylanden zijn blancker ende beter gheproportioneert dan die van Cuba ende Spangnuola, insonderheyt die Vrouwen/ die seer schoon zijn / om welcke oorsake quamen vele van de vaste landen daer zijn ghetrocken met der woon / als van Florida, Cichora ende Iucatan, om dat daer meerder beleefthevdt was by't volck / als in andere Eylanden/ ende vele onderscheyt in die tale, Hier af is die ghemeene opinie ghecomen/ dat men ghemeent heeft / dat hier d'Amasones, dat zijn Vrouwen die d eene borst branden / woonen souden / ende dat hier een Fonteyne was / die de oude jonck maeckte. Dit Mans volck gaet naeckt/ uytghesondert in tijdt vanden oorlogh/ ende op hare feesten ende dansen/ als van doen zy een cleet van Cotoen aen/ en dan veelderley ghecoleurde vederen/ schoon ghewrocht/ ende op het hooft groote vederbosschen. Belanghende die Vrouwen/ is op haer een seer vreemde maniere, Die ghehoude Vrouwen / ofte die by ghelegen hebben / bedecken haer schaemelheydt van't midden tot op die knien / met eenighe Mantelkens / nets wyse ghevlochten van Cotoen / daer in sekere bladeren door ghesteken zijn/ anders gaen zy naect/ tot dat zy hare stonden becomen/ als van noodighen zy hare vrienden / en maken een groote feeste ofte banchet/ gelijck ofter bruyloft ware/ alle teeckenen van blyschap doende/ en als van dat kleet voorhangende/ ende sulcks draghende soo langhe zy ongheterouwt blyven. Haer Heeren zijn zy boven maten onderdanich / jae al ghebóden die dat zy haer selven van een Bergh souden af smyten / ofte yet anders heetende/ sullent niet naelaten / hoe groot perijckel oock daer in ghelegen is/ ende dat sonder te vragen waeromme / alleen om des ghebodts willen. Hier staet aen te mercken / waer to des Conincks regieringhe bestaet / die niet veerder streckt als dan't Saeyen/ Jaghen ende Visschen/ al wat ghesaeyt / gheplantet / ghejaecht ende ghevischt wert/ ofte minsten ghedaen/ is alleen in des Conincks zijn macht ende ghebiet / die sulcke wercken uytdeelt / ende een yeghelijcken ghebiet wat hy doen sal. Die vergaerde vruchten werden inde schueren te samen ghebracht/ ende worden daer uyt het gheheele jaer door een yeghelijcken nae die groote ende veelvolicheyde zynes huysghesins uytghedeelt/ also dat hare Heeren niet anders zijn dan Coninghen der Byen / dispensiers en uytdeelders der ghemeene goederen / ach wat een gulden tydt hadden dese goede luyden / daer noch mijn noch dyn ghebruyckt werden/ als oorspronck ende fonteynen van alle twist ende oneenicheyt/ die nae den Oost niet anders dan met Balspelen / met Visschen ende Jaghen haer behielpen / daer men met hoorde van eenighe kybagie van rechten ofte pleyten / daer alleen des Conincks willekeur door een Wet ghehouden wert/ ende dit minsten wallen niet een seer gheringhes tedreden waren. Zy bisten eenighe roode steenkens uyt schelpen / seer aenghenaem ende weerdt by haer / 'twelck zy aen die ooren draghen. Noch andere die zy weerder ende kostelijcker achteven / die zy uyt groote snecken ofte slacken hersenen kreghen: welcks vleysch seer smakelijck ende goet om te eeten was / seer schoon vuer-root ende doorsichtich ghelijck Robynen / dat men die nauwelijck van den anderen erkennen mocht/ waer af die Slacke ghenoemt is op haer sprake Cohobo, ende die steenkens Cohibici. Zy vergaderen oock uyt het sande van die Oever des Meyrs eenighe doorsichtighe steenkens geel/ swarte/ ende van andere verwen / daer af zy halsbanden en andere dierghelijcke juweelen maken

De Zee van Florida vol bancken/ clippen/ Eylande meer dā 400. Lucaya ofte Iucaya Bahama.

Op de Eylanden Lucaya en Bahama is seer schoon Vrou- volck daerom op't vaste lande seer begeert.

Hier seggen de Ouden dat de Amasones souden woonen.

Een Fonteyne die de ouden jonck maken.

Maniere van kleedinghe.

De Vrouwen houden groote feest als een bruyloft als zy eerst haer stonde kryghe/ ende dan haer schaemelheyt eerst decken.

Boven maten groot gebodt dese Heeren aver haer onderdanē/ 'twelc tot inder doot onderhouden wort.

Hare vruchten worden in schueren te same gebracht ende daer nae van hare Coninck elck nae grootheyt zijnsghesinde uytghedeelt.

Hoe beschaemt dese luyden de Christenen.

Slecken seer smakelijck. Die beter steen steenkens ghehaelt/ by haer seer weert/ ende die inde ooren hanghende. Cohobo. Cohibici.

Swarte steenkens ire doorschijnigh / die daer zy halsbanden van maken / die zy om den hals / beenen ende armen draghen.

maken om die hals / armen ende beenen te draghen. In vele plaetse van dese Eylanden hebben zy gheen vleysch / eeten oock niet, haer spyse is visch / ende broot van Maiz, sommighe Wortelen ende eenighe fruyten. Het volck van dese Eylanden vervoert zynde naer S. Domnico ofte nae Cuba, storven om dat zy vleesch aten / om dat haer die Spaengiaerden nun ofte eneer vleysch gaven. In sommighe van dese Eylanden zyn soo veel Duyven ende andere Voghelen / die haer nesten maken op die boomen / dat veel volcks / die van 't vaste landt / als oock van die Eylanden comen ende vanghender schuytkens vol / ende varender mede weck, die boomen daer in zy nestelen / zyn van ghedaente ghelijck Granate-boomen / ende die basten daer af hebben eenighe ghelijckenisse in smaeck met die Caneel / ende wat beter ende heet ghelijck Genghber / ende rieckende als Naghelen / worden nochtans niet onder die Speceryen ghereкent. Onder andere fruyten hebben zy eene sorteringhe in haer tale gheheeten Iaruma, smakelijck ende ghesont ontrent onderhalve span lanck / van ghelijckenisse als een Vyghe in werckheyt, die boom is oock int loof den Vygheboom niet onghelijck / ende van de groote ghelijck een populier / niet dicht wesende ghelijck ander boomen / oock niet ydel als Riet: maer vast ghelijck Vlier / daer af die bladeren wonderbaerlijck zyn om wonden te ghenesen / ghelijck sulcks die Spaengiaerts bevonden / hier meer af te verhalen is niet noodich. Dese Eylanden van Lucaya zyn nu alle desolaet ende onbewoont: want om dat zy selven geen Gout hadden / hebben die Spaengiaerden veel duysent menschen hier af vervoert / ende die int Gout soecken vermeest ende vermoort.

Dese eylanders vermoght gheen vleysch te eten.

Duyven ende ander ghevogheelte in soo grooter menichte / datter heele schuyten mede geladen werden.

Iaruma / een liefiicke boom vrucht.

Dese Eylanden zyn onbewoont.

Volgen andere Eylanden ontrent dese Custe gelegen, voor eerst Cuba, een van die voornaemste onder die Antillas.

CVBA een ander seer groot Eylandt onder die Antillas ghetelt / ende anno 1492. van Columbo eerst ontdeckt ende ghevondẽ / welck hy genoemt heeft Fernandinam ende Iohannam, oock Alpha ende Omega, na Petri Martyres gheboden: wort oock van andere het Eylandt van S. Iacob ghenoemt / nae die voornaemste Stadt / die van weghen die groote haven / als oock van weghen der groote trafycque die aldaer ghedreven wert, heeft aen die oost zyde het Eylandt S. Domingo, aen die westkant Iucatan, naer 't noorden den grooten uythoeck van Florida, ende die Eylanden Lucaya, naer 't zuyden het Eylandt Iamaica, alle in dese onse Caerte ghestelt. Cuba, soo vele die forme aengaet / enach verghelecken worden een Willigen bladt / om dat sulcks langher dan breeder is: want heeft in die lenghte van 't eene eynde / oost af / tot het ander ten westen 300 myllen van 't noorden tot dat zuyden / 70. myllen / in die breede op sommige maer 15. eñ op soemmige 19 myllen. Het middẽ des Eylandts light op die longitudo van 91. graden / ende op die latitudo ofte hooghte van 20. Men heeft dit Eylandt lange tijt voor een vast lande gehouden / om zynder groothept wille / 'twelck enet te verwonderen is. want die inwoonders selfs niet anders ofte beters wisten, dan datter geen eynde en hadde / oock lange na der Spaẽgiaerden aencomste / om dat dit volck arm eñ naeckt is / hem latende niet seer weynich / ende

Cuba een der voornaemste Eylanden onder die Antillas / ontdect anno 1492. vã Columbo.

Cuba is van ghedaente als een Willigen blat / is 300 myllen lanck.

Dattet eerst gemeynde men dat aent vaste lant vast waer / jae die inwoonders selfs

niet zyn eyghen ghenoeghen sonder verder te soecken / sorghende oock niet wat haer ghebueren deden / daeromme en wisten zy oock niet ofter eenigh ander landt was onder dẽ Hemel dan tselfde dat zy bewoonden; Het aertrijck is hoogh / rou, eñ scherp van berghen / die Zee op vele plaetsen vol / en die revieren kleyn / eñ van goet water / eñ rijck van Gout eñ goet Coper; die locht is ghetempert / doch wel soo cout. Daer wast oock aldaer vele Verwers Krappe ofte Meede / om Wolle / Lakenen ende Leer te verwen. 'Tis oock vol dichte Boscapen / vol Vyvers ende schoone revieren van soete wateren: oock andere Vyvers die sout water van natuere hebben. In den Bosschen generen haer vele Swynen ende Ossen. Die Revieren geven dickwils Goudt uyt. In dit Eylandt zyn ses steden vande Spaengiaerden bewoont / waer af de eerste ende voornaemste is S. Iacob de residentie eñ steel des Bisschops enaer Havana is des gheheelen Eylandts koopstadt / ende der schepen Timmerwerf. Twee voornaeme aenmerckelijcke dinghen werden van Gonsalo Onetano in dit Eylandt beschreven: waer af het eerste is / dat alhier een valleye light tusschen twee Berghen / twee ofte drie Spaensche mylen verre streckende / waer in van selfs die natuere sekere seer ronde klootẽ voorts brẽgt / datmen die niet ronder door kunst slypen ofte maken mach / eñ sulcke in so grootẽ overvloet / datmen gheheele schepen daer mede ballasten eñ laden mochten, welcke ghebruyckt werden int gheschut / in plaetse van looden ofte yseren. Het ander wonder is een bergh niet verre van die Zee / daer uyt Peck vloeyt in groote overvloet / tot in die Zee / al waer het op drijft ende wert herwaerts ende derwaert met den winden ghedreven, na dat die waeyen. Dit Peck wert ghebruyckt van den inwoonders ende Spaengiaerden om haer schepẽ daer mede te pecken. Het volck van dit Eylandt zyn vast ghelijck die van Hispaniola / doch so isser eenigh onderscheyt in die sprake; Beyde die Mannen ende vrouwen gaen naeckt: in die bruyloften houden zy een vreemde maniere: want die trout slaept selfs niet ten eerste male by zyn Bruyt: maer wesende een Heere / noodicht alle Heeren / ende die verwaren sulcks voor hem. Soo het een Coopman is / soo bewaren sulcks die Cooplupden / ende eenich Boer wesende / doent die Heeren ofte die Papen, Om een gheringe ende slechte oorsaken / verlaten die Mannen haer vrouwen: maer die vrouwen enogen om geenderley oorsaken die mans verlaten; die Mans zyn seer onkuysch / ende leven boos. Het landt heeft groot gewormte eñ Slanghen / doch niet vergiftich / en goet om te vangen / die zy luyden sonder schade eeten / eñ dese Slangẽ onderhouden haer met sekere beestkens / ghcheeten Guabiniquinazes, daer af zy menichmael 7. oft 8. in die Magen hebben, Zyn van die groote als Hasen / van gedaente als Vossen / alleen dat die voeten zyn gelijck de Coopne voeten, het hooft gelijck een Wesel / Vossen steert / lanck hayr als een Das. vã verwe een weynich ros, het vleysch smakelijck ende gesont, Dit Eylande was seer volckrijck / maer nu weynich volcks / dan eenige Spaengiaerden daer op / die andere eneest uyt gheroeyt / oock ghestorven door hongers noot.

In de bosschen van Cuba vele Ossen eñ Vercken. De Revieren geven Gout uyt.

Havana is des heelen landts coopstadt ende der Schepen timmerwerf.

Een valeye in Cuba die groene steene clootẽ voortbrenght als oft zy ghedraeyt waren.

Een Revier die Peckuytwerpt in overvloet.

Een Bruloft de bruyt zynde bewaert eñ ander haer de eersten nacht.

Sekere Slanghen op Cuba als een Vos niet fenynich ende goet om te eeten.

Het volck op Cuba seer gemindert.

Iamaica.

Tegens Cuba over lept een ander Eylandt / 'twelck zyn oude name (die 't en vorighe tyden ghehadt heeft) noch behout / wordt gheheeten Iamaica,

Het Eylande Iamaica eñ hoe eñ waer 't gheleghen is.

Iamaica, eñ van die Spaengiaerden S. Iacob, light tusschen die 17. ende 18. graden aen dese zyde vanden Æquinoctiael, heeft aen die oost zyde S. Dominico, waer af het ontrēt 25. mylen leyt, Nae't westen die hoeck van Iucatana, nae't noorden Cubam, daer oock 25. myen af leyt/ ofte wat meerder, nae't zuyden een ander kleyn Eylandt / ghenoemt Lacerana, op een wyde daer af ligghende.

Dit Eylandt is van Christophoro Columbo eerst ontdeckt in zyn navigatie, is nu meest met Spaengiaerden bewoont.

Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Columbo, in zyn tweede navigatie naer dese landen, eñ is inghenomen van zyn Soon Don Diego, regerende het Eylandt van S. Dominico, door Iohan di Squibel, eñ andere Capiteynen. Die breede deses Eylandts overwint die lenghte / heeft van't oosten tot den westen ontrent 50. mylen; van't noorden tot den zuyden ontrent 20. Wort vanden Spaengiaerden ten meesten bewoont/ die inwoonders oock verhuert eñ vernielt zyn de door die Spaengiaerden / ghelyck die van Lucaya. Het midden van dit Eylandt heeft die longitudo van 191. die latitudo 18. graden/ en light van die linie 17. graden aen die noortzyde. Dit Eylandt heeft eenen bergh/haer verhevende van alle kanten: innewaert aen tot int midden van't Eylandt/ende dat alsoo proportionelyck ofte evendrachtich / dattment nauwelyck ghewaer worden mach / is aen die

Dese inwoonders zyn cloecker als in d'ander Eylanden.

Oever des Meyrs eñ tlandt seer vruchtbaer eñ vol volcks gheweest / die scherpsinnigher ende cloecker waren / dan andere omligghende Eylanders/ so tot den oorlogh als oock tot handtwercken, daer groeyt oock Gout ende seer fyne Boomwolle is nu vol van ghedierten/die uyt Spaengien over ghevoert zyn ende daer voort teelen / soo is oock dat Verckens vleysch beter daer/ dan in eenich landt. Die voornaemste stadt op dit Eylandt wordt gheheeten Hispalis oft Sivilien om der Abdien willen die daer opgherichr is / al waer die eerste Abt gheweest is Petrus Martyr van Milanen / een seer gheleert Man / die dese Hystorien ten meesten beschreven heeft

Petrus Martir den eersten Abt inde stad nieu Sivilien een seer gheleert Man.

Hispaniola ofte Haiti.

Het Eylandt Hispaniola heeft vele Eylanden.

Het tweede seer groote Eylandt onder die Antillas ghetelt / is van die eerste inwoonders Quisquæia ofte Quisquesia geheeten/ daer na Haiti, ende naederhandt Cipanga, Haiti is te segghen rouwicheyt oft siherpheyt/ende Quisquæia, groot aerdtryck / Christophorus Columbo, heeftet gheheeten Hispaniola/ eñ nu sa heetenent S. Dominico, nae die voornaemste stadt die in't Eylandt leydt, is ontdeckt anno 1493. Aen die oost zyde van Sint Dominigo, light het Eylandt S. Iohan, eñ vele andere nae't westen Cuba ende Iamaica; nae't noorden die Eylanden van die Canibalen, ende naer middagh/ ofte zuyden aen't vaste landt / die hoeck ofte die C. Vela by Venezuela, ofte kleyn Venegien. Die omloop deses Eylandts bedraecht 350. mylen. Benzo stelt 400. fransche mylen / is vast eens / soo is oock dit Eylandt langher als breeder: want heeft in die lenghte van't oosten tot den westen 150. mylen/ ende van't noorden tot den zuyden/ 40. mylen. Het midden deses Eylandts light op die longitudo van 300. graden/ die latitudo 19. In dit Eylandt zyn seer vele eñ groote Havenen / groote eñ profyteliicke Revieren/ als zyn Haiibanico Iuva, Ozoma, Neyva, Nizao, Nigua, Hayva ende Yaques, die alle in die Zee uyt loopen/ daer zyn noch andere kleyndere als Macorix, Cibao ende Cotui, daer af Macorix seer visch-

Heet oock S. Domingo na de hooftstadt.

Hoe zyn ghebuerlanden geheeten zyn/ zyn groote eñ breede.

Het Eylandt S. Domingo is wel versien vā goede Havenen eñ seer schoone Revieren.

ryck is/ eñ die ander twee abundant vā Gout. In dit Eylandt zyn twee seer vreemde Lacken/ hēt eene door zyn goetheyt ofte profytelyckheyt / het ander door zyn vreemdicheyt, het eene comende uyt die Berghen, al waer die Reviere Nizao oorspronck uyt heeft / en voordeelt niemant, gheeft alleen een vreeseñ verwonderinghe der sulcks. Het ander van Xaragua is sout/ hoe wel daer seer vele soete Revieren in loopen/eñ oock veel Visschen in ghevangen / ende onder dese seer groote Schilt-padden ende Tiburonen ofte Hayen, is dichte by die Zee, ende heeft 11. mylen int ronde. Die oevers der revieren waren seer bewoont / uytbesondert die Saline ende schoone haven/ende die reviere Iaques, al waer een groote Bergh van Sout is: oock wast in dit Eylandt veel blaeuwe verwe seer fyn/over dadich veel Brasily hout: Boomwolle / weten nochtans gheen kleederen daer uyt te maken, Ambra, ryke Mynen vā Gout/ oock worde sulcks ghevischt uyt Lacken ende Revieren / oock Silver ende ander Metalen/ abundant van Suycker/ ende seer vruchtbare grondt. Rodys, Latton / Kool wordt aldaer ghesaeyt/ zyn op den 16. dagh nae't saeyen bequaem om te eeten, Meloenen/ Concommeren / Caulwoerden / op den 36. ryp ende seer smakelyck boven alle die in ander landen ghevonden werden. Die figure deses Eylandts is ghelyck een Castanie bladt. Midden door Eylandt streckt een stranghe en rouwe bluft van berghen/die ghedaente eender ruggen hebbende / welck Cibani oft Cipangi gheheeten wordt/waer uyt veel Gouts in voorighe tyden ghewacht worde. Van dit gheberchte loopen vier groote Revieren/ het gheheele Eylandt in vieren afdeelende/waer af die eene teghens den opganck loopt/ende is Iunna ghenoemt/ d'ander tegens den nederganck ende Atabunicus, Die derde/ teghen middernacht/Iachem, Die vierde tegens middagh Naxbam, al waer ontrent vele Brasily hout is / ende Bosrapen van sekere Speceryen/dan zyn onse Specerven niet ghelyck/ die zy vermaenghelen teghens andere waren / insonderheyt tegens stoelen ende schotelen van swart Eben hout ghemaeckt; op het gheberchte van Cibano light het Casteel S. Thomas. Voorts soo zynder vele steden in dit Eylandt / onder welcke die voornaemste is S. Domingo, ghebout van Bartholomeo Columbo, ende die name dereregen om dat zy op S. Dominici dach aldaer aengecomē zyn/ light op een even velt/ aen die Oever des Meyrs/ op die zyde heeftet over die 500. huysen, al gebout op die spaensche maniere. Aen die west zyde vā S. Domingo loopt die Reviere Ozama oft Ozonca in die Zee / alwaer een goede Haven is/ daer in men vele schepē bergē mach / waer ontrent liggen seer dichte eñ groote Bosrapan, die meeste handel naer afgaē des Gouts/ die alhier gedrevē wort / is met Suycker eñ Huydē/ wāt allerley vier voetige beesten uyt Spaengien derwaert gebuert seer wonderlicke aldaer voortsteelen / also datter oock Spaengiaerdē op land zyn/ die 6000. ofte 8000. beesten hebben. Isabella, ende een stadt int selfde Eyland op d'ander zyde ghelegen in een valley. Van die gheleghentheyt deser volckerē hare religie eñ maniere mach men lesen die spaensche Hystorie schryvers die sulcks genoech verklaert hebben, noch sal ic verhalē/ twele te verwonderē is/ in dit Eylandt zyn sekere wormkēs seer gemeen van die inwoonders Cucuio gheheeten/ groot wesende als een

Twee vreemde Lacken.

Een Reviere van sout water.

Seer groote Schilt-padden.

De vruchten van dese landē die daer ghesaeyt wert wast seer goet/ als Radys/ Latouwe, Kool/ Meloenen/ Concommeren / Cauwoerden.

Iunna, Atabunicus, Iachem, Naxbam.

Bosschagien van Brasilie hout/ ende vā Specerijen.

Vele steden in dit Eylandt.

Van wien die stadt S. Domingo ghebout is.

De meeste handel op S. Domingo is in Suycker ende Huyden.

als een lijf van een dingher/ met vier vleugelkens/ twee seer kleyne/ ende d'ander twee wat grooter ende harder/ die als decksels zijn der kleynen. Dese beestkens luchten des nachts als by ons die Nacht-mugghen/ welcks licht ende glants niet alleen in die ooghskens is als sterkens stralende ende glants gevende: maer oock in't lichaem ofte die zyden van sulcke: want als zy vlieghen ende hare vleughelkens uytspreyen/ gheven meer lichts ende glants van haer/ dan als zy stille zijn/ alhier in dese kleyne Wormkens machmen aenmercken die wonderbare goedertierentheyt ende voorsichticheydt van Godt/ ende zijn seer vreemde gaven in zijn schepselen: want door die glants deser cleyne wormen/ mach oock die alder duysterste camer in't midden van die donckerste nacht verlichtet worden: dat men lesen/ schryven/ende alle werck doen mach/ sonder behulp van eenich ander licht. Item soo yemant eens deser Wormkens in zijn handen draecht/ sal gheen minder licht daer af ghenieten dan ofte hy een lanteerne ofte fackel droegh/ ende mach andere daer mede voorlichten inder nacht. Die menichte deser Wormkens vermeerdert oock dat licht: want hoe meerder ofte veelder/ hoe grooter ende claerder.

Dese Wormkens gheven sulcken licht/ dat men daer by lesen ende schryven kan/ ende yemant daer mede voorlichten als met een Lanteerne.

Niet verre van Hispaniola light een ander kleyn Eylandeken Mona ghenoemt/ tusschen Hispaniola ende Boriquena ofte S. Iohan, 17. graden aen die noordt zyde van die Linie. Dit Eylandt is kleyn/ heeft plat ende even landt/ die groote is ontrent drie mylen/ bewoont van weynich Indianen ende Christenen/ hoe wel sulcks goede wateren heeft/ ende rijck is van visch/ insonderheyt van seer goede kreeften.

Mona/ een vruchtbaer Eylandt wel visschen ende kreeften/ weynich bewoondt.

Boriquen.

Van dit Eylandt comt men aen Boriquen, nu ghenoemt S. Iohan, een rycke haven/ heeft aen die oost zyde het Eylandt de S. Croce, ende sekere andere cleyne nae't westen ende noorden het Eylandt Hispaniola ofte S. Domingo, 'twelck 25. mylen daer af light naer't zuyden den hoeck van Paria, die daer af verscheyden is ontrent 136. mylen; Deses Eylandts lengte is oock meerder dan die breede; want heeft van't oosten tot den westen 50. mylen/ van't noorden tot de zuyden 18. ende wort afgedeelt in twee deelen int noordt ende zuydt quartier. Het midden van't Eylandt comt op die longitudo van 303. graden/ latitudo 18. graden/ is van forme ofte ghedaente bykans werkantich/ vol van volck/ ende wel bebout/ veel goede havenen ende boscagen hebbende. De inwoonders voeren ghestadichlijcken oorlogh teghens die Canibalen ofte menschen eeters. Aen die noordt zyde is dit Eylandt Goudt-rijck gheweest/ ende naer middagh vruchtbaer van broot/ fruyten/ gras ende visschen; Men seydt van dese volckeren/ dat zy gheen ghewoonheyt hadden vleysch te eten/ 'twelck te verstaen is van't vee ender beesten vleysch: maer aten wel voghelen/ duyven ende dierghelijcken. In andere saken zijnse vast ghelijck met die van Hispaniola/ uytghesondert dat zy beter Soldaten zijn/ ende ghebruycken boghen ende pylen. Alhier op't landt is een seeckere Gomme/ die zy heeten Tabunuco, ongesont ende smerigh als Talck/ met welcke ende met Olye zy haer Schepen pecken/ ende om zonder bitterheyts wille bewaert het die Schepen wel voor ghewormte; oock groeyt aldaer veel Pockhout/

Boriquen is bykans vierkant ende wel bewoont.

De inwoonders voeren altoos oorlogh teghens de Canibalen ofte menschen eeters.

De inwoonders zijn goede Crijchslieden/ ghebruycken boghen ende pylen/ hare salve ofte Gomme daer zy haer Schepen mede pecken.

datmen ghebruyckt om Pocken ende andere sieckten te ghenesen. Dit Eylandt is ondeckt van Christophoro Columbo, in zijn tweede voyagie naer Indien. Men vertelt van die Inwoonders deses Eylandts een seer vreemde en notable Historie/ hoe dat die in die eerste aencomste der Spaengiaerden ghemeent hebben/ dat die Spaengiaerts onsterffelijck waren/ ende om hier af sekerheyt te hebben/ heeft op eenen tijt een van haer Caziquen ofte Heeren/ gheheeten Vraioa de Yaguara, eenen Spaengiaert doen nemen/ ende ondersocht oft hy onsterffelijck ware ofte niet/ hem doende in een Reviere onder't water steken en vast houden/ om also te sien ofte hy levendich bleve ofte niet/ dan versmoort wesende/ en ghebracht zynde voor den Coninck/ heeft daer door sekerheyt verkreghen van haer sterffelijckheydt/ ware door hy teghens haer opghestaen/ en op eenen tydt 150. Spaengiaerden/ die ghetroupeert waren om Goudt te soecken/ ghedoodet heeft.

De inwoonders deses landts meynden dat de Spaengiaerts onsterffelijck waren.

S. Crus, Hay, Hay.

Van Boriquen comt men aen't Eylandt S. Crus, in voorighe tyden van die Inwoonders Hay, Hay gheheeten/ 'twelck van Canibalen ofte Mensch eeters bewoont was/ als oock die naest aen ligghende Guadalupea, dat zy Quiera, Quiera noemen/ welcke Caribes ofte Canibalen, en korter tydt over die 5000. menschen uyt die omligghende Eylanden gheroost hadden ende ghegheten. Daer na komt men aen seer veel andere Eylanden/ die niet anders ligghen als een Archipelago, hebben oock die selvighe name/ van die Eylanden zijn vele ghenoemt nae haer figuere ofte ghestaltenisse/ ghelijck Anguilla, dat te segghen is een Ael/ want die lanck/ crom ende smal is. Redonda Maria, om dat het eender sphaeren ghelijck is/ ende seer rondt. Mons ferratus, dat is besloten bergh/ om dat sulck Eylandt hooghe Berghen rondtsom heeft/ vol volcks ende victualie/ sommige van Sanct ofte Santinnen/ als S. Martin, S. Bartholomeo, S. Barbara, Beata Virgo antigua, tot de oude lieve Vrouwen/ die alle op eenen streeck ligghen/ schoon van aensien/ sommighe groen van gras ofte van verwen/ andere root/ andere blauw/ geel/ violet/ dat het een verwonderinghe is voor die voorby varende/ konnen oock veelderley verwen daer uyt ghemaeckt worden.

S. Crus/ Hay Hay/ ofte Ay/ Ay.

Quiera/ Quiera. Hier op woonen Canibalen die in korter tijt over 5000. menschen van ander Eylanden gheroost ende ghegeten hadden.

Anguilla. Redonda.

Mons ferratus light 36. mylen van Guadalupea teghens middernacht heeft int ronde 40. mylen. S. Martyn. S. Bartholomeo. S. Barbara.

Guadalupea.

By Antigua leydt Guadalupea, het voornaemste ende grootste Eylandt der Canibalen, vier graden van den Æquinoctiael, heeft in't ronde over der 130. mylen/ ende is met twee stroomen afghedeelt/ ghelijck Engelandt ende Schotlandt/ alsoo datter bykans twee Eylanden schynen te wesen; Heeft veel heerlijcke Havenen/ ende zynen name verkreghen van Onser Vrouwen Di Guadalupea, is vol plecken ende dorpen/ elck van 20. ofte 30. huysen/ alle van hout ghemaeckt/ in't ronde opghebout van seer groote Eecken boomen die zy in d'aerde stellen/ daer uyt den omganck der huysen te maecken/ daer nae setten zy ander kleyndere/ daer onder die de uytwendighe vast houden dat zy niet om vallen/ die hooghste scherpe toppen zijn tsamen ghevoecht ghelijck Tenten/ die zy decken met ghevlochten Palmbladeren voor die regen/ van binnen spannen zy

Antigua leyt van Guadalupea ontrent 30. mylk/ heeft int ronde 40. mylen. Guadalupea/ van de Canibalen bewoont/ is met eenen stroom van den anderen ghedeelt.

De Dorpen in Guadalupea van 20. ofte 30. huysen van groote Langhe huysen voor vele persoonen.

van die

Waer haer bedden zyn.

van die eene cleyne balcke tot die ander/ vroom wollen touwen/ ofte van Biesen ghevlochten/ waer op zy legghen Catoenen matrassen, ende hanghende bedden om in te slapen.

In Guadalupa zyn seer schoone revieren ende soo veel schoone Papegaeyen in soorte als by ons Craeyen.

Dit landt heeft seven schoone Revieren/ die inwoonders worden ghenoemt Carucuerum. Dit land heeft seer schoone groote Papegaeyē onderschepdelijck van andere/ achter en voren gheheel root/ met langhe vederen/ die vleughelen root ghesprenckelt, sommige geel/sommige blaeuw onder een ghemenght ende dese zijnder soo veel als in onse landen Spreeuwen. Op dit Eylandt groeyt oock een witte Gomme Animie gheheeten / wit Berusteen niet onghelijck / met dese Gomme het hooft gheroockt wesende / verdrijft den snop ende vercoutheyt. Die selfde Boom brenght voort een vrucht gelijck Daepen/ eender spannen lanck / welcke open ghedaen wesende/ vol en soet Meel in heeft. Dese vruchten bewaren zy over Winter / ghelijck men by ons Castanien doet: die Boomen zijn van ghedaente ghelijck Vyghe-boomen. Benevens dese/ soo hebben zy in dit Eylandt allerley hofvruchten/ jae sommigher meeninghe is / dat alle soete vruchten eerst uyt dit Eylandt ghebracht ende verplant zyn/ in die naestligghende Eylanden: want het zijn menschen jaghers / om die te vanghen ende te eeten/ trecken daerommme etlijcke hondert mylen / ende loopen die landen door wijt en breet/ ende wat zy hier ende daer vonden/ dat brachten zy met haer thuys ende plantedent; Zy zyn ondrenndelijck / wreedt ende stuer, laten gheen vremden ghemeenschap onder haer/ beyde Mannen ende Vrouwen zyn seer cloeck ende ervaren int schieten met die Boghen/ende dat met vergifte pylen. Als die Mans uyt reysen/ beschermen die Vrouwen haer recht ende plaetsen met cloeckheyt ende dapperheyt door alle anloop/ in somma alle berghen ende dalen zyn seer vruchtbaer. In die holle boomen ende in die kluften der Berghen ende Steenrootsen groeyt Honich.

Witte een witte Gomme/ seer goet voor hooft-wysse/ de vruchten van den boom daer dese Gomme aen wast is haer Winter Meel.

Alle hofvruchten worden uyt dit Eylandt op ander plaetsen ghebracht.

De Inwoonders zyn mēschen Jagers/ wreet cloeck met haer gheweer en Boghen/ schietende vergifte pylē.

De Mans uyt zynde bewaren de Vrouwen met dapperheyt haer dorpen.

Desiada oft Desiderata.

Desiada is 18. mylen van Guadalupa.

Ontrent 18. mylen van Guadalupe tegens den opganck light Desiada, een ander Eyland int ronde 20. mylen groot wesende. Desiada ofte Desiderata, dat is/ het begeerde gheheeten/ om der schoonheyt wille/ ende thien mylen van Guadalupea, teghen middagh light Galanta, hebbende int ronde ontrent 30. mylen / is een even ende schoon landt / daer af sulck Eylandt oock den name verkreghen heeft: want Galanta is op Spaensch te segghen Schoon. Hier op wassen welrieckende boomen / schorssen/ wortelen ende bladeren/ ende oock zijn aldaer groote Egdissen. Neghen mylen van Guadalupea, tegens den opganck / ligghen ses cleyne Eylanden / gheheeten Todos los sanctos, ofte alle Heylighen / ende Barbara, daer af te voren geseyt is. Dese zijn seer klippich steenachtich ende onvruchtbaer; 'twelck die Stierluyden wel moeten aenmercken om der perijckelen willen, Noch voorder leyt Dominica, den name vanden dagh ontfanghende, want op eenen Sondach/ diemen op latyn Dominica noemt/ ontdeckt is/ ende oock een Eylandt der Cambalen, vol ende dicht van boomen/ datter nauwelijck een elle dijp spacie van aertrijcks was. Hier ontrent comt noch een ander Madannina, ofte het Vrouwen Eylandt / daermen ghemeent heeft datter alleen Vrouwen op woonden/ op de maniere als die Amazones ende die Cambalen tot sommighe tyden over trocken/ haer by dese Vrouwen leyden/ ende Dochters becomende / behielden die by haer / die Soons den Cambalen toe schickende/ leydt 40. mylen van Mons Serratus. Hier volghen noch drie Eylanden / behalven die cleyne ende die Clippen/ S. Vincent, Granada, S. Luzia.

Galanta is gesept schoon.

Todos santos. Barbara.

Dominica belgebeomte.

Madannina anders in onse Caerte Martinino woonen al Vrouwen/ op de maniere vande Amazones.

Comende weder tot die Custe van Florida aldaer wy't ghelaten hebben / ligghende daer teghens over eenighe cleyne Clippen/ die zy noemen Martyres, ende die Eylanden Tortugas, om die ghedaente die zy hebben van een Schilt-padde.

Martyres. Tortugas.

Van die hunt van Florida tot Ancon Baxo 100. mylen light duystich mylen oost ende west met Rio Secco, 'twelck is die breede van Florida.

Ancon Baxo. Rio Secco.

Van Ancon Baxo, 100. mylen tot Rio de Nieves.

R. de Nieves.

Van daer tot Revier Flores 20. mylen oft wat meer.

Van Rio de Flores 70. mylen tot die Bay a Bahya del Espirito sancto, diemen met een anderen naeme heet la Culata, welcke is in die incomste 30. mylen breedt.

R. Flores. B. del Espirito santo. R. Culata.

Van dese Bahya, (welcke leyt op 29. graet) zijn 70. mylē tot die revier Rio de Pescadores.

R. de Pescadores.

Van Rio de Pescadores, (welcke light op 18½. graden) heeftmen 100. mylen tot de Reviere Rio de las Palmas, al waer ontrent den Tropicus van Cancer heenen streckt.

R. de las Palmas. Tropicus Cancri.

Van Rio de Palmas, tot die Revier Panuco zijn 30. mylen/ ende van daer tot Villa rica ofte Vera Crus, 70. mylen/ in dese spatie blijft Almeria vā Vera Crus, twelck leyt op 19. gra. zijn 30. mylen / tot de Revier van Alvarado, die de Indianen noemen Papa loapan.

Panuco. Villa rica ofte Vera Crus. Almeria. R. Alvarado/ ofte Papa loapan.

Van die Revier Alvarado, tot die Revier Coazacoalco stelt men 30. mylen / van daer tot die Revier Grtalua, heeft men 40. mylen/ ende die selfde twee Revieren / zyn ghelegen op ontrent 18. graden.

R. Coazacoalco. R. Grtalua. C. Redondo. C. de Cotoche ofte Yucatan.

Van die Revier Gritalua tot Cabo Redondo, heeftmen 80 mylen/ in der streckinghe van die Custe/ waer in ghelegen zyn Champoton ende Lazaro.

Van Cabo Redondo tot Cabo di Cotoche ofte Iucatan, telt men 90. mylen/ ende leyt ontrent op 21. graden / in voeghen datter zyn 900. mylen in die streckinghe van die Custa van Florida tot Iucatan toe / welck eenen anderen hoeck is / die hem van't landt af noordtwaerts aen streckt / ende hoe dat hy veerder in die Zee comt / hoe dat hy hem meer verbreyt ende om cromt / ende light 60. mylen af van Cuba. Dat Eylandt daer af wy gheseyt hebben / het welcke by naest die inloopende Zee/ die tusschen Florida ende Iucatan inloopt toe sluyt / welcke Zee van sommighe genoemt wordt die Golfo van Mexico, van andere die Golfo van Florida, van etlijcke Cortes, die Zee comt in dese Golfe/ tusschen Iucatan ende Cuba door/ met een ghewelddighe stroom/ ende loopt weder tusschen Florida endē Cuba uyt/ sonder datse dyt anders loopt.

Iucatan en Florida comē so na aen den anderen/ dat schijnt de Zee of te sluyten.

Een kort verhael vān Noua Hispania ofte Nieu Spaengien.

HEt tweede deel van America wordt gheheeten Noua Hispania, ofte Nieu Spaengien heeft zijn beghin nae't Noordt en ontrent die Reviere Panuco, op die grensen van Florida, streckt nae't Zuyden aen die provincie Dariena,

Noba Hispania.

Panuco.

Dariena, al waer het afghedeelt wordt van Peru, aen die Oost zyde die groote Zee / ende nae den ondergancK die zuydt Zee / Mare Australe ghyheeten. Dese gheheele landeschap plach in vorighe tyden van die Inwoonders Cichimecan, Culhuacan ofte Coiacan gheheeten te werden / welck volck uyt het landt Culhua boven Xalisco gheleghen / ghecomen was / en hare woonninghen ghenomen omtrent die Moeren van Tenuchitlan, al waer huyden ten daghe leyt die stadt Mexico, nu dit selfde volck noch eenighe landen aen ghewonnen hebbende / hebben zy dit verkoren voor't beste ende voornaemste / sulcks bebouwende ende bewoonende / ende hebben alsoo alle nieuwe ende oude vlecken ende steden onder't ghebiet van Culhuacan ghestelt / die gheheele landtschap ghelycke name behoudende.

Cichimecan. Culhuacan. Coiacan.

Culhua hier en leyt de groote stadt Mexico.

Dit landt is groot / ende heeft veellerley volckeren ende landen onder hem: maer die eerste ende voornaemste van die Spaengiaerden gevonden en verovert is Mexicana, oock Temistitan ofte Culhuacan, als ghesyt is / geheeten. Andere Provincien zyn Guatimala, Xaliscus, Hondura, Chalcos, Taica, Chamolla, Claortomaca, Huacacholla, ende die Coninckrijcken Michuacan, Tescuco, Tlazcalla, Tenuacan, Maxcalcineo ende Mixtecapan.

Mexicana. Temistitan Culhuacan.

Mexico ofte Culhuacan, is onder't ghebiet der Koninghen van Hispanien ghebracht / Anno 1518. door Ferdinande Cortes Marches della Vallo, welck landt Goudt ende Silver rijck is: want vele Revieren enede in haer sandt Goudt afgieten; Die Zee strandt deser landen: gheeft veel Peerl Mosschelen ofte Oesters / daermen die Peerlen uyt vergaert / waer af aldaer groote visscherye en coopmanschap is. Oock so zyn alhier int land veel stille staende Lacken ofte Meyren / die door de hitte der Sonnen in Sout veranderen / met weynigher overvloet isser van Cassia Fistula, als in Egypten / wassende aen boomen / den grooten Walsche Noteboomen gelyck / soo veel die bladeren belanght / met geele bloemkens / daer uyt van die pypen ofte roers van Cassia groeyen / diemen ghebruyckt om saechten camerganck te maken in heete Cortsen / die Galle ende dat herte vloet te verkoelen ende te suyveren; oock dienstelyck tot preservatie van Lenden-steen ende andere siekten, oock soo groeyt aldaer int landt in overvloet een vrucht / welcke zy op hare tale Cacao noemen / is gantsch ghelyck een Amandel die uyt die doppe ghedaen is / met een dun vlieskin bedeckt / waer af die korle mach in drie ofte twee deelen ghedeelt werden / doncker geel / met swarte aderkens doorloopende / tsamē die mont treckende / ende onlieflyck van smaeck / is seer weerdt by haer / maecken daer af / ghestooten wesende met water en hare Peper die zy hebben / eenen dranck die zy kostelyck houden / ende groote Heeren ende vrienden schencken / ghelyck wy Muscadel ofte Malvasie. De Zee die aen dit lande strandet / als oock de Revieren die door't lande loopen / zyn gheheel visch-ryck / waer in oock Crocodilen ghevonden worden / ghelyck in Egypten: welck vleysch zy hoogh achten / ende boven allen spysen om te eeten / houdent voor Coninckllyck wildt braet; worden aldaer over die 20. voeten groot.

Mexico is onder het ghebiet der Coninghen van Spaengien / anno 1518 door Cortesius gebracht / is Gout ende Silver ryck / gheeft vele Oesters daer Peerlen in groeyen.

Soute Lacken. Cassia Fistula / ende zyn ghebruyck.

Cacao / waer af haren beste dranck ghemaeckt wort.

Visschrijcke rivieren / ende Crocodilen 20. voeten lanck / dat by haer voor't beste wiltbraet gheacht wort / en eetent gheerne.

So is oock dit gheheele landt berghachtich ende vol scherpe rootsen / en groot onderscheet in die sprake / alsoo dat zy d'een noch d'ander qualycken sonder taelmans verstaen moghen.

Groot onderscheyt in haer sprake / alsoo datmen door Tolcken haer woort verstaet.

Die plaetsen daer in die Spaengiaerden haer volck gheplant hebben / zyn ten eersten Compostella, al waer die Bisschop ende des Conincks raden haer woon plaetse hebben. Item / Colima, welck zy noemen Purification ofte onser Vrouwen reyninghe. In nieu Galicien is die voortreffelyckste Guadalajara, jae het hooft deses rycks. Mecheocan oock een Bisschoplyck stoel. Cacatula, die stadt der Enghelen / een hoofstadt ende Bisdom. Mexico, een Coninckllycke stadt / jae Coninghinne aller steden der gheheele nieuwe Werelt op een Oever van een Lack ofte Moras gheleggen / ende dat meer is / die merckt ende plaetse selven midden daer en ligghende / datmen met van over bruggheen daer toe mach comen. Dese Lack is ghesouten / ende heeft in die lenghte 6. leucas oft 12. mylen / en in die breete thien mylen / sonder visschen / dan alleen eenighe kleyne: die men eer Wurmkens als Visschen heeten mach / ende uyt welcker vuylichept ende stanck in die Somer die lucht alsoo besmettet ofte gheinfecteert wert / dat het daer door seer onghesont om te woonen is: maer dies niet teghenstaende / is ghelycke wel van soo veel Cooplupden bewoont / als eenighe ander stadt in gheheel Europa / die stadt is groot / ende heeft wel drie mylen int ronde. Alhier zyn veel tempelen / dat het onmoghelycken schynt om te wesen, Die particulariteyt van dien sullen wy in corter tyt overgeset hebben uyt het Spaensch in Nederduyts / door onsen Autheur daermen daer af lesen mach.

In Compostella is des Conincks en des Bisschoppen Raet. Colima ofte Purification.

Guadalajara Mechoacan. Cacatula. Mexico een Coninginne aller steden der gheheele nieuwe Werelt, daer niet is in te comen dan met bruggen / leyt als Venegien int water.

In Mexico seer veel Tempelen.

Niet verre van dese Stadt light een ander sorte Lack / seer visch-rijck / in de welcke / als oock aen die Oever vele steden liggen. Als dese stadt eerst van die Spaengiaerden was enghenomen / regierde aldaer een Coninck / ghenoemt Montezuma, welcke die neghende was onder hare Coninghen / ende doen was dese stadt niet meer dan 140. jaren oudt / 'twelck te verwonderen is / hoe't moghelycken is / dat in so weynich jaren soo grooten en heerlycken stadt soo verre ghebracht zy. De waren die meest uyt dit land gevuert worden zyn Gout / Silver / Peerlen / Balsem / Cochinilie / die witte wortel Mecheocan, om te purgieren / Sarsa Pariglia, een ander wortel om te doen sweeten / Swevel / ende Huyden van beesten / oock visch / etc. Ende dus vele van Nieu Spaengien int generael / ende van Mexico int particulier / en willen niet meer hier af verhalen / om dat onse Caerte weynich daer van aenwyst. Comende dan weder ten propooste ende aenwysinghe van onse Caerte / soo heeft die nedergancklycke zyde van't Eylandt Cuba, eenen uythoeck / genoemt P. de S. Anthonio, welcke bequaem is om water te nemen / ende die schepen te calefaten. Van desen hoeck af varende 65. mylen naer't vaste landt toe / comt men aen den hoeck van Iucatan, welcke ghelijck een half Eylandt in die Zee uytsteeckt. Tectetan is te segghen in die Indische tale / Ick verstae u niet: Want op eenen tydt als seeckere Spaengiaerden uyt die voorghenoemde Haven van S. Anthonio afghevaren waren om nieuwe landen te soecken / ende op dit lande vervielen / door teeckenen vraghende van dit volck / hoe dat het landt gheheeten was / riepen zy O Tectetan, Tectetan, dat is / wy verstaen u niet / ende alsoo hebben die Spaengiaerden dien name corrumperende van Tectetan, door gheval dit landt

Een ander sort Lack.

Mexico. Montezuma die neghende Coninck van Mexico.

De koopmanschappen die uyt nieu Spaengien ghebracht worden zyn Gout / Silver Peerlen / Balsem / etc.

P. di S. Anthonio / hier worden de schepen ververst.

Iucatan / waerom alsoo gheheeten.

Iucatan

Eccampi.

Iucatan ghenoemt / hoe wel dat die uyterste hoeck van dien / Eccampi in hare sprake gheheeten was. Dese punt van Iucatan light op 21. graden ende men verstaet onder dese name een seer groot landtschap / die van sommighe een peninsula (dat is / een plaetse byrans omcingelt met water) ghenoemt wort: want hoe verder dese inthoeck in die Zee streckt / hoe breeder zy wert / hoe wel dat zy op't smalste 80 mylen breedt is/ofte 90. Spaensche: want soo verre ist van Xicalanco.

Francisco Cordua heeft dit landt ghevonden Anno 1517. en daer op ghevonden slecht onnoosel volck/Visschers / en die tot Slaven in zyne Mynen ghenomen.

Guanaxos.

Caguanaxa.

Capo di Honduras.

Daeromme die Zee-Caerten / welcke dit landt nauwer ofte smaller stellen/seer dwalen/ want is lanck vanden opganck tot ten nederganck 200. mylen/ en ontdeckt van Francisco Hernandez van Cordua, in't jaer 1517. hoe wel niet in't gheheel / die welcke van S. Iacob uyt Cuba varende / om eenighe landen te soecken / ofte ghelyck andere segghen / om eenigh volck te halen in zyn Mynen te arbeyden/ende comende ontrent het Eylandt Guanaxos, alhier ghenoemt Caguanaxa, by die Capo di Honduras, al waer zy goet/ vroom tam ende simpel volck vonden / en waren Visschers/ die gheen wapenen en hadden/ noch oorloch voerden / ende quam verder aen eenen onbekende hoeck / daer Sout pannen waren / den hy die name Donne, dat zyn Vrouwen / ghegheven heeft/ om dat aldaer steenen torenkens waren met trappen / ende Cappellekens bedeckt met hout ende stroo /,al waer in een seer schoone ordinantie gheset worden sekere vele Afgoden/ die gelyck vrouwen schenen / die Spaengiaerden verwonderden haer dat zy huysen van steen saghen / die zy tot noch toe niet ghesien en hadden:ende dat die inwoonders ryck ende proper ghekleedet ginghen met Hembden ende Mantelkens van Cottoen / witte ende oock gecoleurt zynde met vederbosschen/ juweelen ende pendenten van ghesteente in Goudt ende Silver/ ende die Vrouwen bedeckt van't midden tot benedẽ toe/ en oock dat hooft ende borsten; Zyn oock niet hier ghebleven: maer ghetrocken naer een ander punt / welcke hy die name van Cotoche ghestelt heeft / al waer hem ghemoeteden eenighe Visschers/ die door schrick ende vreese vluchteden op't landt/ ende antwoorden ofte riepen hem toe Cotche, Cotche, 'twelck te seggen is/ thuys/ thuys/ meenende dat zy ghebraecht werden naer't landt om daer te gaen / al waer van desen hoeck die name van C. Cotche behouden heeft. Zy vonden aldaer int landt op den Oever des Meyrs een seer groote stadt / welcke zy om der grootheyt willen Alkayr ghenoemt hebben / nae die stadts name die in Egypten leydt / (dan ick achte die niet half soo groot te wesen als zy roepen/) al waer zy vriendelycken van die inwoonders ontfangen werden / daer in comende / verwonderden haer / om dat zy vonden huysen met hooghe toornen/ magnifycke Kercken / gheplaveyde straten / ende groote coopmanschap ende handel, die huysen waren van ghehouwen ende ghebacken steenen/ enet kalck konstich ghearbeyt / doch met stroo ende kruyt ghedeckt/ die cameren die daer in zyn / zyn 10. oft 12. trappen hoogh. Aengaende dit volck is oock ghekleedet / doch niet met Wullen laken/ den dat zy gheen Schapen en hebben/dan met Cottoen ghewaet / op veel manieren/ seer schoon ende aerdich ghecoleurt; Die Vrouwen zyn oock van't midden tot op die voeten bekleedet / bedecken oock hare hadsden ende borsten met veellerley stuyeren, soecken met alle sorghvuldicheyt haer beenen ende voeten te bedecken/ om die niet laten te sien, gaen neer sticht te kercken/ waer toe die voornaem ste en ryckste haer eyghen gheplaveyde steenen straten hadden/ van haer woonighe af tot die kercke toe/ doch zyn Afgoden Dienaers / ende oft zy wel haren Afgoden menschen opofferden / soo eeten zy nochtans der menschen vleysch niet/ ende worden besneden / hoe wel men niet en weet waer van zy sulcks hebben / ten waer dat die Duyvel / die over dese Afgoden Dienaers heerschede/ haer sulcks wys ghemaeckt heeft. In haren handel zyn zy oprecht/ en houden goet ghelove, doen haer coopmanschap sonder gelt, mit verwisselinghe insonderheydt met Cottoen ende kleederen ofte rockskens daer uyt ghemaeckt / sonder mouwen nochtans / ende dit is haer meeste schat die zy haer Heeren op brenghen / ende die zy voor coomenschap den voeren nae Mexico, C. di Honduras, ende nae Cuba, oock soo hebben zy overvloedich veel Byen / Honich ende Was / dan wesient Was niet te ghebruycken voor der Spaengiaerden aenkomst, Gout ofte Silver Mynen hadden zy gheheel niet/hoe wel het een rou / scherp ende steenachtich landt is / nochtans vruchtbaer van Maiz ofte Turcksche Terwe/ende overvloedich van visch. In dese landtschap waren voor der Spaengiaerden aencomste over die 400. duysent inwoonders/ waer van nauwelyck 8000. over gheblevem en zyn/ so zyn zy uytgheroept van den Spaengiaerden / eensdeels ghedoodet / eensdeels tot slavernye verkocht ende vervoert in wilde onbewoonde plaetsen om Gout te soecken ende te graven, oock om haer selven voor die Spaengiaerden in Bosschen te verberghen.

Ghebent den name van C. Donne/ somdat de Vrouwen noch/ om dat zy in hare Capellekens Afgoden hadde die als Vrouwen saghen.

Volck aldaer ghekleet ende vercieret met Juweelen.

C. Cotoche is ghesept nae huys/ want de Visschers vluchtende/ also riepen.

In't landt by den Oever een groote stadt ghevonden/ geben die den name Alcairo vrienden vriendelick ontfanghen/ vonden daer in huyse met hooghe tooren/ schoone Kercken/ schoone coopmanschap en handel.

De Vrouwen bedecken hare seer neerstich van de midde af tot haer voeten, om daer niet hoe sien te zyn.

De rycken hebben gheplaveyde straten va haer huys af tot de kercke toe.

Oprecht in haer handel/ sonder gelt/ ware om ware te/geben oock ware tot schattinghe.

Overvloedich van honich ende veel Turcksche Tarwe.

Dit landt verminderde voor de Spaengiaerden aencomst 4. hondert duysent/ ende is ghemindert op 8. duysent.

Guatimala.

Aen Iucatan landtwaert in / komt die provincie ofte landtschap van Guatimala, daer in oock een stadt gheweest is/ die selvige name hebbendt/ die welcke den 8. Septembris/ anno 1541. door ghebiertigh onweder ende reghen gantschelycke gheruyneert is / daer in doot blyvende ontrent 120. Spaenghiaerden. Des daechs te voorens/ al eer dit gheschiede/ zyn der sommighe Indianen tot den Bisschop van Guatimala ghegaen / ghebeeten Franciscus Maroquin, hem segghende dat zy aen den voet vanden bergh/ daer aen die stadt lach so grouwlycken ende vreeslycken ghelunt gehoorthadden/ dat het niet om segghen en is / daer op die Bisschop haer straffende / seyde: heb ick u L. niet dickwils vermaent naer sulcken dinghen niet te hooren/ terstont daer naer ontrent twee uren nae midtnacht is sulcken overtollycken water af / ende uyt die Bergh ghevallen / dat zy seer groote steenen niet genomẽ hebbẽ: alles vernielende waer zy aen quamen. Het worden oock in die lucht vreeselycke stemmen ende gelunt ghehoort/ oock eenighe speetsren ghesien/ daer nae is die stadt op een ander plaetse / drie mylkens verschepden van dese / in een even velt nae't oosten streckende her bout/ hebbende ontrent 80. ofte 90. huysen van ghebacken steen ghebout/ende met teghelen ghedeckt. In dese provincie gheschieden vele aertbevinghen/ als Benzo verhaelt / die daer langhe ghewandelt heeft / anders is in't landt een sachte ende ghetemperde Lucht / vruchtbaer van Coren/ van boomen uyt Spaengien aldaer verbuert/ comende weynich voort, dan Vyghe-boomen/ ende

De stad Guatimala vant onweder en water gants vernielt/ ende zyn 120 Spaengiaerts daer inne ongecomen.

Den bisschop strafte de Indiaten die hem boodschapte dat toecomende ongheluck.

De stad Guatimala wort op een ander plaetse ghebouwet.

Vele aertbevinghe aldaer.

ende Apriconen, nochtans gheen smakelijcke vruchten hebbende / daer groeyen oock veel Cacavaren. Belanghende die Religie en manieren deses volcks, zijn vast eenderley met die van Mexico ende van Nicaragua, waer af volghen sal / drijven oock haren handel te samē: maer om dat dese provintie in onse Caerte niet en staet / is ghenoech hier af / volcke een ander.

Fonduras.

Fonduras / weleer stercke 41000o. inwoonders / nu seer verminderd.

Naest af Guatimala komt dat groote landschap Fonduras, in welcke eer zy van den Spaengiaerden was inghenomen over die 410000. inwoonders waren / waer van al voor veel jaren nauwelijck 8000. overghebleven zijn / een deel van die Spaengiaerden ghedoodet / een deel vervuert tot slavernye en gheconsumeert in Goudt te soecken / andere selfs verloopen in woeste plaetsen ende holen der aerden / voor der Spaengiaerden tyrannye vluchtēde. In dese provincie hebbē die Spaegiaerts vijf steden opghericht / die nauwelijck altesamen 120. oft 130. huysen uyt makē moghen / ende ten meesten deel van riet ende stroo opghebout / oock nu niet seer bewoont / om dat het Goudt 'twelck zy meest soecken beghint te ontbreken.

Vijf steden alhier vande Spaegiaerts gebout / te samen sterck 130. huysen.

Truxillo / de principael stadt deser provincie.

Die voornaemste van dese plaetsen is ghestelt en onse Caerte Truxillo, anders Trugillum ofte Turtis Iulia, al waer een Bisdom is. Dese stadt is ghebout op een kleyn berghsken / aen den Oever des Meyrs / op die noordtzyde: die andere steden sullen volghen int verhael van die Custe. Comende dan weder tot die hoeck van Iucatan, leyt daer tegens over een welrieckende lieflijck Eylandt / Cosumel, van een Coninck Cozumelao, wiens voorouderen dat bewoont hebben / alsoo gheheeten / 'twelck vanden uyttersten hoeck van Cuba Porto di S. Anthonio verscheyden is 70. myllen / ende van Iucatan 5. mylen / heeft int ronde ontrent 45. mylen / een plat en even landt / seer vruchtbaer; daer is oock Goudt: maer van andere plaetsen ghebracht; overvloedich veel Honich ende Was / ende allerley fruyten ende hofkruyden / voghelen ende viervoetighe beesten. In anderen dinghen gantsch ghelijck Iucatana, in kercken / huysen / straten / handelinghe / manieren ende kleedinghen; die huysen zijn sommighe met stroo bedeckt / door dien datter steens ghebreck is: maer in abundantie zynder oock steenen platen / oock zijn in sommighe huysen Marmoren columnen / ghelijck in Spaengien.

Het Eylandt Cosumel / van waer't den name heeft.

Die Spaengiaerden in dit Eylandt comende / zijn eerst met aenghenomen / daer nae wel ontfanghen ende vereert van haer overste / en naederhandt van den selvighen op een toren ghevuert, ende daer op ghestelt een Cruys / om dat zy den 5. dagh van Mey op Cruys dagh daer aen ghetoenen waren / hebben oock het Eylandt S. Crus ghenoemt / doch hout in onse Caerte zyn eyghen oude name. Zy hebben in dese torens camers ghevonden / waer in veel Marmoren en aerden Afgoden laghen / onder haren / beelden gemenghelt / welcke zy met luyder stemme ende ghesanck aenroepen / oock met lieflijcke reucken roocken / ghelijck andere Afgodisten ende Heydenen haer huysgoden deden / ende aldaer volbrenghen zy haren Godtsdienst / dit volck wert oock besneden.

Cosumel / anders geheeten het Eylandt S. Crus / om dat op kruys dach is ghevonden.

donz dach den maye

R. Grande.

Van den hoeck van Iucatan tot Rio Grando, zijn 110. mylen / ende daer blyven onderweghen La punta de las Mugeres, ende de Bahya de la Ascencion.

La punta de las Mugeres. Bahya de la Ascencion.

Rio grande light op 16½. graden / ende van daer heeftmen 150. mylen / tot Cabo di Camaron gherekent / op dese wyse / eerst van die groote Rivier tot die haven van Higueras 30. mylen.

Van P. Higueras tot die Haven El Puerto di Cavallos, andere 30. mylē dit is die tweede plaetse vanden Spaengiaerden tot een Colonia ghemaeckt / ende een dagh reysens vā hier light S. Pedro, op een even velt / dichte by berghen / die derde Colonia der Spaengiaerden / ende niet verre van hier loopt die Rivier Ulua, ende die Lack in't midden / van't welcke eenighe aerdtachtighe hooghten zyn / ghelijck Eylandekens / met kruyt ende struyvellen bedeckt ende bewassen / ende nae dat die winden waeyen / hier ende daer dryvende.

P. Higueras. P. di Cabal los.

S. Pedro.

R. Ulua.

Van Puerto di Cavallos, tot Puerto del triumpho di la Crus, noch 30. mylen / en hier tusschen ligghen Guamoreta, S. Iacob ende Truxillo.

P. del triumpho de la Croce. Guamoreta. S. Iacob. Truxillo.

Van Puerto del triumpho de la Crus, tot C. de Honduras, andere 30. mylen / ende van daer tot Cabo del Camaron, 20. mylen.

C. de Honduras.

Van daer tot Cabo de Gracias à Dios, gheleghen op 14. graet / stelmen 70. mylen, dit is noc een spaensche Colonia ofte stadt van haer luyden ghetimmert ende bewoont / en tusschen beyden blyft liggen aen dese Custe Carthago, oock een Spaensche stadt.

C. de Camaron. C. de gratias à Dios. Carthago.

Van Gracias à Dios zijn 70. mylē tot Desaguadera, welcke springt uyt het Lack ofte Meyr van Nicaragua, wordt alhier qualijck Aguadaco ghenoemt; Alhier sullen wy die Custe wederomme wat verlatē / ende beschryven int cortte die provincie ofte landtschap van Nicaragua.

Desaguadera.

Nicaragua.

Uyt Fondura reysende / ende passerende die grenen ofte fodmen Chiulutecca romtinen aen die provintie Nicaragua, streckende nae die Zuyder Zee toe is een ryck / niet soo seer groot / maer vruchtbaer ende schoon / ende van soo onverdraechlijcker hitten / datmē des somers die wegen om der hitten willen niet ghebruycken mach by daghe / dan alleen des nachts. Het reghent aldaer ses ghestadighe maenden / van den Mey af beghinnende / die ander ses maenden zyn gheheel drooghe / ende die daghen ende nachten even lanck. Honich / Was / Boomwolle ende Balseen groeyter overvloedich / en veel sorteringhe van vruchten / die in andere provintien niet ghevonden en worden / noch in Hispaniola noch elders / onder andere een maniere van appelen; hebben byhans die ghedaente eender Peyren / en van binnen een ronde Note / anderhalf mael grooter als onse ghemeene Noten / soet ende lieflijck van smaeck / waer af die Boom groot is / hebbende kleyne bladerkens; Weynich Koeyen zynder: maer seer veel Verckens / die uyt Spaengien overgevoert zijn om voort te teelen. Het landt heeft vele kleyne Indiaensche Dorpkēs / van kleyne riede huys kens met stroo ghedeckt; Hebben oock gheen Metael / hoe wel in die eerste overwinninghe van die Spaengiaerden die Inwoonders eenich ghemeen ende slecht Goudt hadden / 'twelck haer van andere plaetsen toegevoert worde. Groote menichte isser van Papegaeyen / die groote schade aen't saet doen / ende souden noch meerder doen / ten ware zy

Nicaragua qualijck in die Caerte / Nicaragua gheheeten / is des somers de hette te seer onverdraghelijcker heet / daermen niet dan des nachts can reysen.

Hier groeyt Balseim.

Wort ghenoemt Cacao ofte Cacavate / siet hier nae wyder van af.

door

De Spaengiaerts noemen dese provincie om haer overvloets wille/ dat Paradys van Mahomet.

door teeckenen van riedt ofte door slingheren verdreven werden. Die Spaengiaerden hebben in haer aencomste dese provincie om haer overvloets willen die sy daer sagen gheheeten het paradys van Mahomet / daer zyn seer vele Calcoensche hoenderen / en een vrucht die sy noemen Cacavate, die welcke sy gebruycken en plaetse van ghelt/groeyt aen een middelbare groote boom/ ende niet dan in warme en schaduachtighe plaetsen. Soo haest sulcks van die Sonne gheraeckt is soo vergaet / daeromme wert het ghesaeyt in Boscopen onder boomen ende in vochte ploetsen/ 'twelck noch niet ghenoech is: maer die boomen daer by het geplant wort/moeten hooger wesen/ende also te samen ghevlochten/dat sy dese bedecken ende beschermen moghen van die hitte der Sonnen. Die vruchten zyn van gedaente den Amandel steenen gelijck/ende uytghedaen wesende/ zyn met een kleyn swart vliesken bedeckt / die pitten uytghedaen zynde / mach men die in twee ofte drie deelen scheyden / bruyn met graeuwe aderkens tsamē trechēde/ en onlieflijck van smaec;

Cacavate / welc sy gebruycken in plaets van ghelt.

Den dranck Cacavate gemaeckt by haer so hooch gheestimeert als by ons den Ypocras.

Als sy dranck daer uyt maken sullen/ droogen sy die in een pot by't vuer / en daer na kloppen sy die met steenen / dat ghekiopte doen sy in uytgeholde Cauwoorden en vermenghent al sachtkens met water / en doen somtydts ooch een weynich van haer Peper daer by en drincken. Desen dranck is een weynich bitter, verkoelt het lichaem / sonder droncken te maken/ en wort van haer luyden in grooter weerden ghehouden door't gheheele landt voor alle andere dinghen / schencken dese oock groote Heeren / als men by ons Malvasye ofte Hippocras doet. De manieren deser volckē zyn niet onderscheydelijck van die vā Mexico, sy eeten enen schen vleysch, hare mantelkens ende lyfrocckens zyn sonder mouwen , het vier ontsteken sy door't wryven van twee houtkins teghens malcanderen/en dit door gheheel Indien,ende oft sy wel Was ghenoech hebben/so wisten sy dat nochtans niet te ghebruycken: want in plaetse van keerssen / ghebruycken sy fackelen van Pyn-boom hout. Die tale die sy spreken zyn vielderley/ waer af die Mexicaensche die schoonste is/ en die wyder streckt: want men gaeth daer mede reysen over die 1500.mylen / en is goet om te leeren. In haer dansen houden sy een vreēde maniere / al waer een duysent drie ofte vier / ja ten tyden meer te samen comen/na die groothe yt ende overbloedichheyt des volcks. Op't veldt daer sy dansen sullen / by een ghecomen zynde / keeren sy die plaetse seer schoon/ daer nae gaet eener voor aen/ die dansers aenvoerende/ gemeenlijck het lichaem te rugge waert en crom draeyende/ten tyden omkeerende / die andere alle sulcke onbequame bewegingen nae volghende/by dryen ofte vieren in gleden gaende , Hare speel-luyden ende tamborijns singhen ende spelen eenighe liedekens / daer op die aenvuerder antwoort / en terstont na hem oock alle d'andere/ die eenighe wapenkens in die handt draghen/ en sommighe oock uytgheholde Couwoorden vol steenkins / daer mede ratelende ; andere hebben die hoofden met pluymen ende vederen besteken / andere die armen ende beenen ener vyftigskens van schulpkins ombonden/ die eene over dwerrs/ die ander crom die lichamen om draeyende / sommighe die beenen oft voeten opsteffende / d'andere die armen / die eenen den dooven / d'andere den blinden man conterfeytende/ander laechen/ andere greyen/ met dusdanighe vreemde manieren houde sy hare feesten/ en drincken het Cacavate den gheelen dach over tot inder nacht.

Maken vyer met wryven tusschen twee houtkens.

Vreemde maniere van dansen van't volck Nicaragua.

Maken int dansen den blinden man/ d'ander den dooven, ende so voort.

Die Schepen welcke over die zuydt Zee nae Nicaragua varen/ comen door een enghe stroom/ ontrent 25. mylen landtwaert in/ tot een dorp Realegio, al waer eenige rieden huysen zyn / van Spaengiaerden bewoont. Hier ligghen die schepen om die goede haven/en om thouts willen. Een daghreyse van dese plaetse oostwaert light Legio, oft Leon, des Bisschops stoel van Nicaragua, is ghebout op die Oever des Lacks/vā Francisco Fernenoez, als oock Granaten ende ondere spaensche steden/ op dit selvighe Lack gheleghen/ 50. mylen van die ander/ bykans op't ander eynde daer die Lack uytloopt nor die Noordt-Zee: Dese twee steden hebben nauwelijck 80. huysen beyde te samen / die welcke eens deels uyt materie / eensdeels uyt ghebacken steen opghebout zyn.

Legio ofte Leō des Bisschops stoel van Nicaragua.

Van Leon 35. mylen lighe een bergh / vuer uytwerpende / en dat so overvloedich/ datmen menichmael by nachte 100000. treden die vlā sien mach; Vele Spaengiaerden hebben die opinie ghehadt / dat hier Gout in was / het vuer ghestadich materie ghevinde / waer door vele ondersoecks is ghewreest/ dan alle qualijck ghelooont/dan dit niet noodich te verhalen.

Eenen berch vuer uytwerpende vāder verre gesien can worde.

Comende weder tot dit Lack van Nicaragua , waer in zyn seer groote visschen / onder andere een geslachte genoemt in spaensch Manati,de vinnen by't hooft hebbende en ghelijck twee handen. Dese visch is bycans van ghedaente een Otter gelijck/ 35. voeten lanck/ 12. voeten dick / het hooft ende die steert hebbende als een Osse/ kleyne ooghen/ hert ende hayrich vel / licht blauw van coleur / met twee voeten ghelijck die Olyphanten voeten zyn / waer af die wyfkens voort teelen ghelijck koeyen ende brenghen hare jongen op met hare Memmen. Dese Visschen gheneren haer opt landt ende in't water / zyn tegēs den menschen seer vriendelijck/ waer af die Indianen eē wonderlijcke ongheloofelijcke historie verhalen / datter een Coninck is gheweest / gheheeten Caratamayvis, die een kleyne Manate ghevangen hadde/ welcke hy 26. jaren in een Lack Guainabo, dichte by zyn huys ligghende / onderhouden heeft door brossemen van broot / welcke visch door lanckheyt van tyt so tam ende mack ghevorden is / dat hy den Delphyn / daer af men leest/verre te boven gine/ want op wat tyt des daechs hy van des Conincks dienaers geroepen wert Matto, Matto, welck op Indiaens te segghen is/ magnifijck ofte genereus / is hy daer door als een kenbaer teechē uyt die diepte opgecomen/ en uyt die handt ghegeten/ is ooch uyt dat water in't huys gecomen om zyn voeder te halen/ en met die kinderen te spelen/ ende als yemandt lust halven over die Lack wilde/ so nam hy somtyts 8. oft 10. op zyn rugge en swemde daer mede sonder moylickheyt over, Met desen visch aldus spelende, hebbē die Indianen langhe tydt hare ghenuechte ende lust ghehadt/ tot dat hy door eenighe injurie moede ghemaeckt is / ende hem eenen tydt lanck onderhouden heeft van menschelijcke conversatie: want als eenmael eenen Spaengiaert ondersoecken wilde oft zyn vel oock soo hardt was als men wel seyde/ oft door dertelheyt eenē pijl in hem smytende / die visch hoe wel hy door den worp niet ghequetst wert/

Manati eenē Visch die beenen heeft als eē Olyphant/ can opt landt en onder water gaen/ ooch swemmen.

Een wonderlijcke historie van desen Visch.

Desen Visch cōt int huys met de kinderen spelen.

E heeft

heeft nochtans die scherpe punte ghevoelt/ ende nae die tydt vermerckende datter ghebaerde ofte ghekleede menschen by der handt waren/ ex pinen gem vergheeflycken: want verscheen niet weer/ lestlicken als die Revier Attibunicus, eens seer hoogh wert ende over liep/ naest tot dit Lack Guainabo comende/ is die visch die stroom ghevolcht/ ende weder nae die Zee ghe swommen/ dusdanighe visschen werden in dat landt seer veel ghesien ende ghevangen: want zy senaecklyck vleysch hebben/ gheleyck Swynen vleysch/ dat ghesouten nae Nombre de Dios ende andere plaetsen ververt wordt.

Een Spaengiaert desen Visch quaet daende/is nae den gront des waters ghe swommen en niet weder om ghecomen.

Dit Lack van Nicaragua light weynich mylen van die Zuydt Zee/ ende ontrent 100. van die noordt Zee/ loopt door een schuyrijck water/ twelck die Spaengiaerden Desaguadera, dat is afwateringhe te segghen/ doet di. Alhier ontrent/ ende in dese Reviere houden vele Crocodillen/ leggen hare eyeren opt landt int sant/ zyn vande groote als Gansen eyeren/ op een steen gestooten/ knoessen wel/ dan breken niet: Dese werden mede van die Spaengiaerden door honghers noot ghegheten: Haren smaeck is ghelyck een half verrotte Moschus/ gelyck oock alsoo het vleysch smaeckt/ van den Indianen seer aenghenaem ende weert.

Desaguadera al water/ haer in houdē heer veel Crocodilen/ die hae wel zy niet seer smakelick nochtans ge geten worden in honghers noot.

Nae Nicaragua volcht dit landtschap rou ende scherp om der dichte Boscagen ende onwandelbare berghen/ daer niet alleen die Peerden moghen passeren: maer nauwelyck die menschen door ofte over moghen/ dan met seer groote moeyte ende arbeyt/ ontrent dit landt houden vier maenden in die Zee ende op den Oever seer groote Schilt padden/ die haer Eyeren ghelyck die Crocodilen oock int sandt legghen/ uyt die welcke terstont door die groote hitte der Sonnen jongē comen. Het vleysch deser Schiltpadden versch wesende/ is ghesont ende lieflyck om te eeten.

Ghelegentheyt van het landtschap Nicaragua.

Van C. de gratias a Dios tot de Rio grande ofte Desaguadera, als gheseyt is/ zyn 70. mylen. Van Desaguadera tot Corobaro zyn 40. mylen/ ende van Corobaro tot Nombre de Dios, 50. mylen/ tusschen Corobaro eñ Nombre de Dios light Veragua, eñ de Rio Sweros, dese 90. mylen staen op 9½. graden/ alsoo dat vanden hoeck van Iucatan tot Nombre de Dios zyn 500. mylen.

Desaugadera ofte R. grāde. Corobaro. Veragua. Nombre de Dios. R. Sweros.

Aengaende die maniere der Sweren Indianen/ ontrent die R. Swerus, woonende by Veragua, zyn weynich onderscheyden van die andere/ alleen dat zy geen menschē vleys eten; In haer landt werden veel wilde Beeren ende wreede Tigren ghevonden/ oock Leeuwen: maer vreesachtich/ eñ die voor menschē vluchten, Daer zyn oock seer groote Slanghen doch niet vergiftich ende vele Meerkatkens. Daer is oock een andere specie van een gedierte Cascui gheheeten/ van ghedaente als een swort Vercken/ hayrich/ ende een harde huyt/ kleyne ooghen/ opene ooren ghelyck een Olyphandt/ doch so wyt niet open/ noch afhangende/ ghekloofde klauwen/ eñ een kleyne snuyte/ gewapent ghelyck den Olyphant/ so vreeselick van ghelunt/ dat het die menschen verdooft; heeft goet ende smakelyck vleysch.

Cascuy/ een vreemt ghedierte/ welck vreeselyck geluyt maket dat den mensche verdooft.

Noch so is aldaer een ander wonderbaer eñ vreemdt beest/ vā Gesnero Vos-ape gheheeten/ aen welckes buyck die natuere noch eenen anderen buyck/ als eenē buydel geformeert heeft/ en die welcke als't ergens loopt/ dit selvighe zyn jonghen als in een sack verberght eñ draecht.

Ghedaente van een Vos-ape.

Dit beest heeft eē lichaem eñ schaemte ghelyck een Vos/ voeten ghelyck menschen handen oft Meerkattē voete/ ooren als een Vleer-muys/ men merckt niet dat dit beest zyn jonghen uyt laet comen/ dan als zy zuygen sullen/ ofte haer per vermaken/ die altoos daer in draghēde/ tot dat zy hare spyse selven soecken connen.

Noch so hout aldaer ontrent eē ander vreemt viervoetich beest/ Iguanna ofte Iuanna gheheeten/ is niet seer ongelyck onsere Hegedissen/ welcke een quas onder die kinne hebben hanghen ghelyck een baert/ eñ op het hooft een schoone kam ghelyck die hanen/ op zyn rugge eenighe scherpe pennen/ die ghelyck doornen over eynde staē/ onder andere eenighe met tacken ghelyck een saghe/ een langhe steert/ scherp uytloopende/ ende om vouwende ghelyck die Adderen; Dit beest werdt onder die onschadelycke Slanghen ghetelt/ leght op eenmael 40. ofte 50. eyeren/ rondt/ ende van die groote eender noten/ waer af het geele en de witte van een onderscheyden is/ ghelyck in Hennen eyeren/ zyn goet om te eeten/ ende smakelycker dan het vleysch/ doch niet in Oly ofte Botter ghebraden/ maer in water, dit beest gheneert hem op der aerdē eñ int water/ kunt oock op boomen/ is vreeselyck om aen te sien/ insonderheyt voor dien/ welcke dese nature niet bekent en is/ is so mack eñ stille, dat het gantsch gheen ghelupt ofte rumoer en maeckt/ gevanghen zynde ende ghebonden werdende/ het mach 16. ofte 12. daghen sonder eeten leven/ heeft goet en smakelyck vleysch/ ende wort voor leckernie ghehouden/ insonderheyt die wyfkens/ alleen dat die welcke pocken ghehadt hebben/ sulcken vleysch eetēde/ hare pynen weder vernieuwen.

Iguanna oft Iuanna een vreēt gedierte.

Dit beest legghet op een mael 40. oft 50. eyeren/ vande grootte als noten/ can 12 daghe leven sonder eeten.

Nombre de Dios.

Nombre de Dios, een coopstadt ghelegen aen die noordt Zee/ dien name becomen hebbende vā Diego di Niquesa, een Spaengiaert/ die quaet avontuer ghehadt hadde/ ende alhier in dese haven op't landt tredende/ met zyn overghebleven volck/ sprack In nōbre de Dios, dat is/ in die name Godts/ zyn werck/ soo hy voorgenomen hadde weder beginnende eenige huyskens hier op richtende/ ende die name dē stadt latende, Soo streckt van dese stadt in die lenghte oost ende west langs die Zee/ midden aen een seer groote Boscape/ op een ongesonde plaetse/ insonderheyt des winters/ eñ dat om die groote hitte en vochticheyt der aerden/ als oock om het moer dat die stadt nae't westen mede omringelt wert/ waer door vele der Inwoonderen stervē: Die huysen zyn op de spaensche maniere gebout/ als oock die van Panama, al waer in eenighe grossiers woonen die haer comenschap in t gros dryven/ d'andere huysen zyn voor die vreemde gasten/ eñ herbergen/ als oock Kruydeniers/ handwercks luyden eñ dierghelycke, die meeste cooplupdē van Nombre de Dios hebben oock huysen en Panama, want die coopmanschap ghedreven wort uyt Peru nae Panama, eñ uyt spaengien na Nōbre de Dios, eñ houdē met dē anderē alhier haer residentie/ so lange tyt tot dat zy ryck ghenoech zyn/ als dan vertrecken zy na andere plaetsen ofte nae Spaengien.

Ghedaente eñ streckinge vā Nombre de Dios.

Dē coopluyden van Nombre de Dios hebben haer huysen oock int Panama/ want dese twee steden maeten haer te samen gheneeren.

De coopluyden ryck zynde treckē wederom nae Spaengien.

Aen't noordt eynde van die stadt is die Haven/ daer in men vele Schepen berghen mach, Vande vruchten ofte fruyten die men uyt Spaengien overvoert/ wassen aldaer in die quade ongetēperde ende onghesonde locht/ weynich Limoenē/ Orāgiē/ kleyne Rodysen/

Beschryvinge van Nombre de Dios.

Rook

Kool ende Latton/ ooch kleyn/ weynich/ende
niet seer goet. Andere eetbare waren moeten
aldaer uyt het Eylandt Hispaniola, Cuba, en
uyt die provintie van Nicaragua ghebracht
werden/ als Indische Tarwe oft Maiz, het
broot Cazabi, ghesouten Vleysch/ Swynen/
Baratas. Vā Panama, Kopē en versch vleysch/
allerley andere waren wordē haer da Spaen-
gien toegheviert: want daer comen alle jaers
sekere schepen uyt Spaengien kleyn en groot
met Wynen/ Meel/ Broot/ Bisschuyt/ Oly-
ven/ Eyp/ Vygen/ Rozynen/ Zyden en wollen
Lakenen/ende andere dierghelycke/tot onder-
hout des levens van nooden: Die waren al-

Die waren werden ghevoert door de revier op tot Cruce/ende daer eenen spaenschen Factoor ghelevert diese van te lande laet voeren tot Panama toe.

hier ghebracht wesende/ werden daer nae door
de Reviere Chiara met kleyne schuytkens
vervoert tot een plaetse Cruyce gheheeten/lig-
ghende 15. mylen van Panama, alwaer het
eenen spaenschen Factoor ghelevert wort/ die
suicke waren opteeckent ende bewaert/ totter
tydt dat zy door middel van beesten van daer
vervuert werden nae Panama, een stadt aen
d'ander zyde des Meers ghelegen/ van waer
zy met andere schepen noch wyder vervuert
werden/ ende door gheheel Peru, Chaicas ende
Chila ooch noordwaert en aen uyt deelen in alle
spaensche Colonien ofte woonplaetsen.

Die gheheele breede des landts/ tusschen

Van Nombre de Dios tot Panama ist 17. mylen.

Nombre de Dios ende Panama, van die eene
Zee tot die ander is niet meer dan 17. mylen/
makende dat Peru gheen Eylandt is. Die
Spaengiaerden maken dese Stadt Venetien
ghelyck/ van ghedencke dat zy sulcke niet ghe-
sien en hebben/ souden sonder twyfel van an-
dere meninghen wesen.

Latende van ligghen Panama tot op an-
dere gheleghentheyt/ comen voorder tot ver-
volghinghe der Custen van Nombre de Dios

Farallones del Darien/ dat zyn klippen van Darien.

af beghinnende/ zyn tot die Farallones del
Darien, ghelegen op 8. graden/ 70. mylen
aenlanghende/ Dariene die stadt gheheeten tot
der oude lieve Vrouwen light aen een onghe-
sonde plaetse/waeromme dat alle die inwoon-
ders geel bleeck zyn/ als die welcke gheel sucht
hebben/ nochtans en comt die niet van die

Te Darien een ongesonde plaetse/ de menschē hebben een ongesonde coluer.

nature des landts: want men siet op andere
plaetsen onder ghelycke hooghte des hemels
goede lucht/ te weten daer het landt versche
fonteynen ende clare wateren heeft/ ende daer
men in die hooghte op berghen woont/ niet
in valeyen als Dariene light/ in een diepe va-
leye/ aen die Oever der Revieren Dariene,

Gheleghentheyt van Darien.

rondts heromme met hooge berghen omgheven/
daeromme ontfanghen zy ooch der Sonnen
stralen op den middagh/ vast recht van boven
neder/ en ten beyden zyden/ voren ende achter
worden zy niet weyniger van die wederschyn
der Sonnen stralen beswaert/ brenghende dy
seer swaere onverdraechlycke hitte/ dat also die
wooninghe tot Dariene niet van natuere des
landts: maer vander sonderlinge plaetsen we-
ghen schadelycken is. Die plaetse is ooc doot-
lyck om die eyghenschap des aerdtrycks/ om
dat zy omgheven is met moerachtighen stinc-

Verhael vā de ongesontheyt deser plaetsen

kenden wateren/ jae dat dorp selven is een put
ofte moras/ ende als men water op den vloer
der huysen gietet/ so groeyen terstont Padden
daer uyt/en als zy graven anderhalve spannen
diep/ soo openbaren hem terstont Aderen van
quade vergiftighe wateren van die verdorven
aert deser revieren/ die seer traech in vol slicks
tot die Zee door dese diepe valleye vloeyt. In
Dariene zyn Tygren/ Leeuwē en Crocodilen:

Ossen/ Swynen en Peerden/ seer overvloedich
ende grooter als die uyt Spaengien daer ghe-
vuert zyn/ seer veelderley groote boomen ende
fruyten/ ende allerley vruchten der aerden ende
kruyden om te eeten. Dat volck van Darien

De inwoonders hebben weynich haers ofte baerts/ verkē alleē die schameleyt.

zyn tusschen doncker root geel van goede pro-
portie/ weynich hayren ofte baerts/ uytbeson-
dert op het hooft en wynbrauwen/ insonder-
heyt de vrouwen/ die sulcke afdoen niet eenich
laten/ zy gaen naeckt in t generael/ insonder-
heyt om t hooft. Zy draghen die manlickheyt
ofte in een slacken schulpe/ ofte in een ror/ oft
bedecken die met een Cottoenen lynwaet/ die
vrouwen bedecken haer van't midden tot op
die knien/ ende so zy edel zyn tot op die voeten.
In dat landt en is gheen winter: want den
uytganck des vloets Dariens light men 8.
graden vande Æquinoctiael, daeromme dagh
ende nacht vast ghelyck aldaer is.

Vander eersten sterren die haer inder Zee

Futeraca/ een dorp der Caribanen Vraba daer den heelen stroom zynen naem van heeft. Fete. Zereme. Sorache.

strecht, ligt een dorp int landtschap Caribana,
9. mylen van Darien, Futeraca genoemt/ende
van daer op drie mylen Vraba, waer af die ge-
heele stroom haren name heeft/ is in voorighe
tyden die hoofstadt des ryckx gheweest. Van
daer op 6. mylen light Fete, van Fete tot Zere-
me 9. mylen/ van Zereme 12. mylen tot So-
rache. Dese plecke warē al vol mensch-eeters/
ende als zy geen vyandē hebben daer zy tegens
stryden/so rasen zy teghens malcanderen/ ende
vernielen den anderen.

Vraba, die Golfe is 14 mylen lanck/ in die

Beschryvinge van Vraba anders Caribana gheheeten.

mont 6. mylē breede/ en hoe naerder het vaste
landt/hoe enger. In die andere valle vele wa-
tere/ en een dat gheluckigher is als die Nilus.
Wat men in Vraba saeyt ofte plantet dat de-
klyft uyter maten rasch/ men heeft aen den
28. dagh/ rype vruchten als Concommeren/
Cauwoorden/ Meloenen/etc. In Dariene ende
Vraba wassen veellerley vruchten seer liefelick
en aenghenaem van smaeck/ alle onsere vruch-
ten seer ongelyck/ die dan sulcke begheert breē-
der instructie/ die lese die historie schryvers/
insonderheyt Petrum Martyren, in t 9. boeck
van't vermeynde vaste landt.

Aen die monde van die Golf Vraba light

Tortuga/ oft Schiltpadde Eylandt.

een kleyn Eylandt Tortuga, 't Schilt-padden
Eyland/ ofte om die gedaente die het heeft/ ofte
om dat daer vele Schilt padden houden ende
wat voorder op die seldighe Custe I fuerte,

I. Fuerte.

strecket t Eylandt/ welcke light int middē tus-
schen Vraba en Carthago, waer op oock mensch
eeters woonen/ wreede menschen/ en van hier

P. de Caribana.

comt men tot P. de Caribana, die haven van
Caribana oft Menschen moorders en eeters/

Ghedaente vande Caribes zyn Priesters ofte Propheten op Brasiliaens.

waer van die Carybes haren name ontfangen
hebbē. Van daer aen die R. de Guerra, en noch
voorder de reviere Zenu, welck een groote ha-
ven heeft/en die stadt ontrēt 7. oft 8½. spaensche
mylen van die Zee/ in welcke groote handel is

Beschryvinge vande Reviere Zenu.

van Sout en Visch/ fyn Gout en Silverwer-
kers. Dese versamelē Gout uyt de revieren in
groote waterstortinghe ende regenen stellende
dichte netten daer in zy dat Gout ophouden en
groote korlen becomē. Is ontdeckt van Rode-
rigo de Baltidas, an. 1502. en 2. jarē daer nae

Anno 1509. is dit landt ontdeckt van Hojeda.

vā Giovanni della cosa, noch naderhant in't
jaer 1509. D. Ancisus hē volgende/ Alonso di
Hojeda, die volck in't landt sandt om sulcks
te ontdecken/ ofte eenige wissel te doen met die
inghebornē/ ooc om die sprake te leerē/ en die ryc-
dom te ervarē/ dan die Indianen hebben haer
gestelt te vechtē/ waer tegēs die spaengiaerts/

teeckens van vrede ghegheven hebben / ende haer doen aenspreken door een Tolck / die Franciscus Pizarro gevoert hadde van Vraua, haer aenseggehende dat hy ende zijn medtghesellen die Spaengiaerden Christenen waren / vreedtsame menschen / die de groote Zee in lanckheyt van tydt overghevaren zijnde / nu ghebreck hooden van allerley nootwendighe victualie ende van Goudt / haer biddende dat zy sulcks met haer wilden verwisselen teghens andere kostelijcke waren / dierghelijcken zy nimmermeer ghesien hadden / Waer op die Caryben van Zenu voor antwoordt gaven / dat het wel wesen mochte dat zy sulcken vreedtsaem volck waren / nochtans die ghedaente van vreedtsame niet voerden / oock dat zy terstont souden vertrecken uyt haer landt: want wilden van niemandt bespot zijn / oock niet van meeninghe waren eenighe bravada van wapenen van eenighe vreemdelinghen in haer landt te lyden / waer op Doctor Ancisus repliceerende voor antwoordt gaf / dat hy niet konsle met eeren vertrecken voor ende aleer hy zijn bootschap haer aenghedient hadde / waer toe hy gesonden was, ende een groote Oratie doende / om haer tot het gheloode te bekeeren / en tot die doope te voorderen, ghefondeert alleen op eenen Godt / schepper des Hemels / der aerden ende den menschen / en be ten laetsten daer by voeghende / hoe dat die Heylige Vader de Paus van Roomen / als Christi Luytenant over die gantsche aerdtbodem als absolute en macht hebbende over die Sielen ende die Religion sulcke landen ghegheven hadde den machtighen Coninck van Spaengien / zynen Heere / ende hoe dat hy ghesonden was om dit possessie van dien in te nemen / dat zy daeromme hem niet souden opposeren ende verstooten / inghevalle zy Christenen wilden werden ende haer onderworpen so machtigen Prince / ende dat met bewys van een kleyn tribuyt van Gout jaerlijcks opbrenghende / waerop zy schimpelijck ende lachende gheantwoort hebben / vast op de maniere / als oock ghelesen wort van Attabalipa, dattet haer wel aenstondt / 'twelck zy by brachten van eenen God: maer dat zy daer af niet wilden disputeren / noch haer religion verlaten / ende dat den Paus wel moeste liberael wesen / van ander lieder goeder die hem niet toe quamen / ofte ten eeninsten sot dat hy wegh gaf 'twelck hy niet leveren mochte: oock dat den Coninc aerm moeste wesen / tet noch van daen hebbende en begheerende / ofte seer stout / die dreyghende / welcke hy niet kende / ende in ghevalle hy quame haer landt te overvallen ende in te nemen / dat zy souden zijn hooft op een pael setten / tot een teecken als zy andere zyns ghelijcke hare vyanden gedaen hadden / etc. maer die Spaengiaerden sulcks niet achtende / zijn daer op aenghetrocken ende haer overweldicht.

Die Spaengiaerden versoecken met die Cariben te handelen, dan zy en ghelooften die spaengiaerde niet / haer bevelende uyt haer lant te gaen.

Die Spaengiaerts antwoorden niet te connē vertrecken oft moesten haer bootschap eerst doen / en doen alsdaer mare haere punt af is haer te bekeeren.

Even op die maniere antwoorde Attabalipa / dat zyn landen en al datter in was / zyn Vader en voorouders ghewonnen hadden / en dat hy niet conste verstaen hoe dat S. Peeter sulckes vermoeden konste gheven / dat hy haer mede niet te bieden was / noch oock niet mede te doen hadde.

So is dan van die Golf Vraba tot Cartagena 70. mylen / tusschen welcke twee plaetsen die voorghestelde revieren en havens legghen / daer die gheschiedenissen ghepasseert zijn / ende voor P. de Naos, dat is die havē vāde Schepen.

Van Carthagena telt men 50. mylen tot S. Martha.

Carthagena.

Carthagena heeft den name verkregen / om dat in die mont deses havens een Eylandt light op Indisch Codego ghenoemt / ghelijck als oock men Carthago, in Spaengien Scombria, ofte om dat alle die Spaengiaerden die daer woonachtich van Carthago uyt Spaengien daer ghecomen waren. Dit Eylandt is ontrent 2. mylen lanck ende eene breedt. Als die Spaengiaerden ten eersten in dese landtschap quamē woonden het land vol visschers / waer af nu nauwelijck eenigh overblijfsel gesien weet / 'twelck niet te verwonderē is: want niet alleen in dese provincie / maer alle andere inlandische / die de Spaengiaerden overloopen hebben: nauwelijcken Indianen ghebleven zijn / om oorsake dat dit volck soo langhe als zy vermocht hebben die Spaengiaerden teghen te staen / gheen vriendtschap om haer wreedtheyt ende Tyrannie willen met haer hebbē willen houden. Dit landtschap is rijck van visschen / vruchten / ende allerley eetbare waren / die tot der menschen onderhout van nooden zijn: Haer schaēte bedeckē zy met kleederen van Cottoen. Inden oorloch creeken beyde mans ende Vrouwen / het heeft sich toegedraghen anno 1509. dat een Spaengiaert gheheeten Martinus Amisus oorloch voerde teghens die ghebueren van Carthagena die van Xenu, dat zy een Vrouwe ghevanghen kreghen / out 20. jaren / die 28. Christenen met haer handen ghedoodet hadde / hare pylen zijn vergheft: Zy eeten haer der vyanden vleysch / hebben vele Spaengiaerden alsoo vernielt. Op hare feesten die zy in voorighe tyden plachten te houden / vercieren hare lichamen op dat alderschoonste met vele juweelen ende Gouden armbanden / van Parlen ende Smaragden ghemaeckt / die waghende om dat aenghesicht / armen / beenen / ende andere ghedeelten des lichaems. Hare voornaemste waren ofte coopmanschappen zyn Sout / Visch / Peper / 'twelck die gheheele Custe langhs overvloedigh wast / is lanck van ghedaente ende veel scherper dan die Indische Peper / oock aromatycker ende lieflycker van reuck als die ghemeene Brasily Peper. Dese waren vervoeren zy in plaetsen daer sulcke ghebreeken / die verwisselende. In voorighe tyden eer zy van die Spaengiaerden overwonnen waren / hadden zy veelerley fruyten der aerden ende der boomen / Boom-wolle / Vederen / Gouden armbanden. Item Gout / veelerley Parlen / Smaragden / Sladen ende andere aerdt-vruchten / daer zy hare coopmanschap enede dreven / die verwisselende sonder eenigh achterdencken / begheerte ofte giericheyt / met dese woorden: Neemt sulcks / ende gheeft my wat voor sulcks daer teghen; Nochtans was by haer gheen aenghenaemer waer / dan die eetbare / hoe wel zy nu al enedē beghinnen nae Goudt ende andere dinghen te trachten / sulcks vande Spaengiaerden gheleert hebbende.

Codego. Scombria. Cartagena so genoemt / om dat zy meest alle van Cartagena waren die daer woonden.

Is Visschrijck en overvloedich van alle eetbare waren.

De vrouwen van dese landen trecken met haer mās inden krych / anno 1509. is van de Spaengiaerden een vrou ghevanghen / die met hare handen 28. Christenē omghebracht hadde.

Draghen op hare feesten costelijcke hals en armbanden / beset met peerlen en gesteenten.

In voor tydē is by haer geē giericheyt geweest / dan selden sonder gheryf / maer een waer alleē wel versien van eetbare spyse as van haer principael begeert gheweest / dan nu hebben zy gheleert gierich te zijn na Gout ende Peerlen ende ghesteenten.

Benzo vertelt hier af een notabel exempel / in het tweede Boeck zynder Indische Historien / en het vyfde Capittel / als dat hy eens hongherigh wesende / in een Indiaens Boeren huys ghegaen zy / biddende hem om een Kiecken te willen vercoopen / den Indiaen vraeghde hem wat hy daer voren wilde gheven / hy eenen Reael uyt treckende ende dien langhende / neemt die Indiaen den Reael tusschen die tanden / segghende: ghy wilt van my eetbare waren hebben / ende my

weder

Gheschiet van een Spaengiaert ende een Indiaen.

weder gheven dat men niet eeten mach / ende dat gheender weerden is / hout ghy het uwe / ende ick salt mijne behouden / etc.

Rio grande.

Tusschẽ Carthagena ende S. Martha, loopt ẽ groote snelle revier Rio grande in die Caerte gestelt / die welcke met sulcken gewalt in die Zee vloeyt / insonderheyt des winters / dat zy die stroom des Meers te rugghe set / dat oock die schepen daer voor by varende / lichtelijcken moghen water nemen. Dese revitte opvarende nae het Coninckrijck Bogota, nu van die Spaengiaerden Granada gheheeten / werden Ameranden Mynen ghevonden / in die valeye Tunja, qualijck in dese Caerte Tomana ghenoemt / ol waer ontrent die Spaengiaerden nieu Carthago ghebout hebben.

Bogota. Granada. Inde valeye Tunja worde ghevonden steenen van Ameranden.

Die Inwoonders van die valleye Tunja, ẽ die omliggende volckeren eeren die Sonne voor haren voornaemsten Godt / ja oock also dat zy niet dorven daerop sietten ofte dien recht aensien. Die Mane bewijsen zy oock Goddelijcke eere / doch minder dan die Sonne. In hare oorlogen, in die plaetse van Bandiren ofte vanen / draghen zy hier omme een rieden stocken / die ghebeenten van eenighe menschen / die haer manlijck inden oorlogh ofte elders ghedraghen hebben / om andere alsoo tot hare deuchden te verwecken ende aen te porren, ende dies te wackerder tot den oorloch te maken. Hare wapenen ende pylen zyn spiesen uyt Palm tacken ende steene swaerden. Haer Coninghen begraben zy met Gouden halsbanden met Ameranden / broodt ende wijn. Die Spaengiaerden hebben vele dusdanighe graven ghevonden ende gheopent. Die volckeren welcke op die voorghenoemde groote Revirre ofte R. Grande woonen / zyn alle menschen eeters ofte Caribes, als oock die welcke ontrent S. Martha haer residentie houden / doch eyghentlijcken te spreken waren Caribes in voorighe tyden. Die inwoonders van die Eylanden Boriquen, Dominica, Matinino, Cibuchinæ, nu S. Croce gheheeten / ende die van Guadalupe, als oock in die beschryvinge deser Eylanden gheseyt is / die met scheepkens uyt een hout ghemaeckte Canois ghenoemt op die Zee voeren ende die menschen van Hispaniola ende oock van't vaste landt oorloch aen deden / ende sodane roofden ende aten. Die ghemeene opinie is / dat dese Eylandische menschẽ eeters eerst ghecomen zyn van dit vaste landt Caribana by Vraba, ende voorts ontrent Nombre de Dios, op de indiaensche sprake heeten Caribes, strenge ende dappere mannẽ / nu noemt mense Caribes, alle die met boghen ende pylen wel weten omme te gaen. Die Brasilianen noemen hare Propheten ofte Waerseggherrs ende Papen Caribes. Dit selfde volck van die valleye Tunja, vergiften oock die spitsen der Pylen / ẽ eer die Spaengiaerden haer overwonnen / voerden zy groote oorloch met die van Bogota ofte Bogora, syn dappere soldaten wreedt ende wraeckgierich. Indẽ oorloch voeren zy haren Afgodt Chiappen, als een richter der victorien met haer / den welcken zy oock al eer zy inden krijch ofte tot den slach op trecken / vele sacrificie ofte offerhanden doen van eenighe levende menschen van slaven kinderkens ofte van haren vyanden: het gheheele veelt met bloet bestrijckende / ẽ dat vleys der menschen etende. Thuys komende ende overwonnen hebbende / hielden zy groote feesten met dansen / springhen ende singhen, den

Zy eeren de Sonne / ende bewijsen de Mane godtlijcke eere.

Draghen in plaetse van vanẽ sy eenen met doodts beenen van hare voorvechters.

Hare Coninghen begraven zy met goude halsbanden.

Rio grande de la madalena

Matinino

Dit volck is gecomen vant vaste lant / ẽ zyn strengh dapper mannen / die met boghen ende pylen wel weten om te gaen.

Chiappe een Afgodt den welcken zy mede inden krijch voeren.

anderen tot drincken drinckẽ porrende / haren Afgodt weder met bloet bestrijckende. Overwonnen zynde van hare vyanden / waeren drouvich ende ghestoort / ende soecken niet nieuwe sacrificien harẽ Chappen te versoenen dat hy haer voortaen hulpe ende bystant wilde doen, ẽ victorie tegẽs hare vyandẽ verleenen.

Als zy gheslagen waren soecken zy haer met haren Afgodt te versoenen.

S. Martha.

S. Martha is oock een stadt ende haven der Spaengiaerden aen't vaste landt / 11. graden om die noordt zyde vanden Æquinoctiael,ligghende ontrent 50. spaensche myle / als geseyt is vã Cartagena, light onder seer hooge berghen / dat het ongheloofelijck ende wonder om te seggen is / hoe dat in so seer groote hitte / sulcken overvloedighen ende diepen snee op die toppen der berghen alhier leyt / datmen sulcks oor van verre in die Zee mach sien / ende daer door die haven erkennen.

S. Martha gelegen 11. graden aende noordt zyde vande Equinoctiael.

Dit landt is ontdeckt ende inghenomen / anno 1524. van Rodergo de Bastidas, die het oock zyn leven ghecostet heeft / doch van zyn eyghen volck / inden slaep met 5. wonden doorsteken zynde. Het volck van dese contreye is soo wreedt ende dapper / dat zy dickenaels die Spaengiaerdẽ met gewelt van haer lande afgheslaghen ende soo verdreven hebben / niet passende op die schepen / tot aen die borst in die Zee loopende / ende niet duysenderley vergifte pylen schietende / ende soude niet naghelaten hebben / ten ware zy door't geschut ende 'tgheluyt von dien vervaert wesende ghevluchtet hadden / meenende dat sulcks donderslaghen waren / die daer seer veel ghesch ieden / om die eyghenschap des landtschaps / ẽ die hooghte der berghen. Die omvanck deser haven is 3. spaensche mylen / ende so schoon datmen op die gront steenkens sien mach / hoe wel dat zy wel 20. ellen diep is. Daer vloeyen twee loopende waterkens in die haven / dan niet bequaẽ voor groote schepen / dan alleen voor kleyne uyt een hout ghemaeckt; Lustich ist om te hooren het ghene dat zy vertellen / vande menichte ende goeden smaeck der visschen die aldaer in soete ẽ soute wateren gevangen werde / waeromme dat zy vele visschers daer vonden / ẽ vele netten van taye kruyden ghevlochten / ende aen Cottoenen touwen gehecht / ẽ dit was haren meesten handel: wone voor visch kreghen zy al wat zy wilden van hare ghebueren. In dit landt worden ghevonden Sapphyren / Smeranden / Chalcedonien / Jaspiden / Bernsteen / Brezily hout / Gout ẽ Parlen / welverstaende die twee gheheele landtschappen Caramaira ende Saturma, daer dese twee havens Carthagena ẽ S. Martha legghen. Caramaira is een seer vruchtbaer ẽ salighe lustich land / dat geen harde winters ofte heete somers merckelijcken valt / ẽ daer dagh ẽ nacht vast even lanck altoos zyn. Dit landt innemende / vondẽ zy aldaer geplante de hoven / die wordẽ door vlietende waterkens bevochtiget / gelijck die hoven en Italien. Hare gemeene spyse zyn Ages, Yuca, Maiz, Batatas, ẽ eenige vruchten der boonen / als oock by andere volckerẽ daer ontrẽt / zy eeten ooc tẽ tydẽ visch maer seldẽ menschen vleesch.

De haven wordt bekent vande overvloet vande sneeu die tusschẽ de hooge bergen blinct.

Dapperheyt ende manlijcheyt deser inwoonders.

Door de claerheyt des waters canmen 20. ellen diep op den gront sien / ẽ sulcks menichte van visschen / dat zy haer gebueren daer mede spijsen.

Caramaira. Saturma. Caramaira ẽ saligh landt / dat geẽ groote hette noch coude en heeft ẽ den dach ẽ nacht by-kans altoos even lanck.

Ages. Yuca. Maiz. Batatas.

Ages zyn wortelen ghelijck steeck-rapen.

Ages zyn wortelẽ van die groote ẽ gedaẽte als die steeck-rapẽ zyn in Italien / lieflijck van smaeck / niet ongelijck dẽ malsen Castaniẽ / die zy gebruyckẽ voor backet / in placese vã fruyt.

Yuca is oock een aert van een wortel / daer af zy haer broodt maken. Die Yuca die in Cuba Hayti, ende in andere Eylanden wast /

Iuca groote wortel [illegible] ghegheten [illegible] ende [illegible] haer van maken zy haer broot/ worden geplant ende niet ghesaeyt.

is seer schadelijck rau ghegeten: ter contrarie/ die hier groeyt ontrent S. Martha gheheel ghebraden/ ofte rau ofte ghesoden en gebraden/ ofte anders ghegheten / is seer lieflijck van smaeck / worden voort geplant door die wortelē ende niet door't saet / welck ryp wesende/ die groote hebben van eenen arm ofte schenckel van een been / welck ghescheet in een half jaer maer twee jaren lanck staende / gheeft zy beter vroot / ryp zijnde wert uyt gheperst tusschen twee steenen / dat het sop daer af comt/ 'twelck seer schadelijck in de Eylanden is / ten zy dat men te voren koke / als men by ons Melck doet / anders ghedroncken van menschen ofte beesten: salt die doodē / als een sterck ende ghewis vergift: maer ghesoden wesende tot op die helfte / ende dan kout ghewordn/ mach men sulck sop gebruycken in die plaetse vā goede wijn azijn. Dit selfde sop noch meer ghekocht tot dat het dick is / soo wort het soet ghelijck honich / so ghebruycken zy dan dit sop op't vaste landt rau voor dranck/ende gesoden voor Azijn ofte Honigh, Ick segghe op't vaste landt: want in die Eylanden is seer periculoos eñ fenijnich: Van die Pulpa der uytgheperste wortelen / die ghelijck als ghestooten Amandelen schijnt te wesen: maken zy eenige koecxkens ghelijck daelders die zy backen / ende dit is haer Cacavi ofte broot/ daer die Indianen haer so langhe tyt mede onderhouden hebben: maer dit broot verteert die keel al wat / ten zy dat men't int water weeckt / ofte onder ander spysen vermenght: Doch soo soude ick liever eten het broodt van Maiz, dat is Brasilische Terwe / dewijl sulcx niet minder voetsel geeft als onse Terwe ende ghesont is / oock de Maghen aenghenaem / uyt het welcke broot ghemaeckt wordt / op de maniere als van onse Terwe.

Tsap vā die wortel Iuca is fenijn/ ghekocht zijnde is Azijn/ ende tot pap ghesoden/ wordt soet als honich.

Cacavi heett zy haer broot.

Het broot van Maiz is ghesonder als ons Cacavi broot.

Batatas.

Batatas, zijn oock ghemeen ende overvloedich in dit landt / zijn wortelen van die dickte eens arms / sommighe oock kleyner / lieflijck van smaeck / ende seer goet voetsel ghevende/ van middelbare substantie tusschen vleysch eñ die vruchten / doch maken winden / ten zy dat men die bradet/ so verliesen zy dese eyghenschap/ insonderheyt met eenighe goede wijn gegeten; uyt dese wortelen maeckt men oock Conserven/ niet onlieflijcker van die van Queappelen ghemaeckt wort/ oock koecxkens ende andere liefelijcke spysen ; Wassen nu oock seer veel in Spaengien / dan waer zy oock ten tyden tot ons ghebracht werden / die meerder bescheyt hier af begeert te weten / die lese die historie schrijvers der nieuwe wereldt / ofte die boecke des hooghgheleerden Caroli Clusij, die sulcker beschrijvinghe op't breedtste by een ghebracht heeft/ daer uyt dit oock ghenomen is.

Worden oock conserven gemaeckt vande wortel Batatas.

In S. Martha is grooten handel van visschen ende van weghen des Cottoens ende Vederen; Hare huysinghe zijn aerdich verciert met matten van Biesen ghemaeckt / die wanden op menigherhande maniere gheverwet. Hebben vele tapetten van Cottoen / daer in Tygeren/ Leeuwen / Reents ende diergelijcke figueren ghewrocht staen.

De inwoonders op S. Martha connen Tapeten maken van Cattoen/ vercieren haer huysen daer mede.

Van S. Martha tot die C. de la Vela, dat is den hoeck van't Seyl / zijn 50. mylen / desen hoeck leyt op 12. graden / ende is 100. mylen van S. Dominico.

Tusschen S. Martha ende C. de la Vela, ligghen dese plaetsen.

C. de la Vela.

C. de la Guia, den hoeck vande Naelde oft van't Compas.

Ancon de Gacha, een opē haven vā Gacha.

Rio de Palominas, de rivere vā Palominas

R. de la Hacha, R. van die Toertse.

R. de Piedras. R. van Stenen.

Laguna de S. Iuan, 't Lack van S. Joan.

C. del Aguja. Ancon de Gacha. R. de Palominas. R. de la Hacha. R. de Piedras. Laguna de S. Juan Coquibacoa.

Van C. de la Vela, zijn 40. mylen tot Coquibocoa in onse Caerte met twee afghedeelde worden ghesien behooren aen eē te wesen, Dit is eenen anderen hoeck / gheleghen op die selfde hoochte / achter welcke begint die Golfe vā Venezuela, dit eondtsomme ende in die breete heeft tot die C. di S. Roman 80. mylen.

Porrete Veneçuela, kleyn Venegien.

Die gheheele Custe van den hoeck De la Velá, tot die Golfo van Paria is ontdeckt ende ghevonden van Christophoro Colombo, int jaer 1498. Die eerste Gouverneur van Venezuela is gheweest een Hooghduyts / gheheeten Ambrosius Alfingher, die uyt die name der Welsaeen aldaer ghetrocken is, Die Keyser hoer die stadt verset hebbēde int jaer 1518. welcke ghestorven is dan een vergifte pyle / eñ zyn volck meest van hongher vergaen / oten Honden ende oock eenige Indianen. Alhier is een Bisdom / ende die stadt wort Veneçuela gheheeten / om dat zy int water op een evene rotse ghebout is / welck water een Lack is/ ghenoemt Maracaibo, ende van die Spaengiaerden Lago di nostra Donna; Die Vrouwen vā hier zyn veel hoflijcker ende beter ghemaniert / dan die van de naestligghende provintien / zy schilderen haer borst ende armen/ gaen anders naeckt / doch bedeckē haer schaēte met eenich kleet / ende het waer een groote schande sulcks af laetende, Soo oock iemandt sulcks ophefte / dede haer een groote oneere eñ iniurie. Die Dochters kent men aen die verwe ende die grootheyt van die banden die zy draghen / ende sulcke draghende is een ghewis teecken van haer maeghdelijcke staet. Die Mannen int generael draghen hoer manlijckheyt in eenighe schulpen; Aenbaden Afgoden ende de Sathan / dien zy afmaelden ghelijck zy hem hoorden spreken / ofte ghelijck hy hen openbaerde. Inde oorloch gebruycken zy oock vergifte pylen ende lancien van 25. palmen lanck ; Riede Messen / groote Rondassen van schorsen ende leder, Hare Papen die oock medecyns zyn / draghen die siecken daer tot zy geroepen zyn / ofte zy ooc ghelood en dat zy haer helpen moghen / legghen hare handen op die plaetse daer die pyne ofte die apostemate / ofte dat gheswel is / schreyen ofte roepen / ende ingheval zy niet ghenesen / werpen zy die schult ofte op den krancken / ofte op die Goden / ofdus handelē alle haer medecyns. Des nachts bewenen zy hare Heeren / het weenen is singhen van zijn dapperheyt / daer nae braden zy hem/ende stooten hem cleen/ eñ alsoo drincken zy sulcks in Wijn / 'twelck een groote eere by haer is.

Porrete Venezuela ofte kleyn Venegien/ de eerste Gouverneur een Hooghduytsch.

Maracaibo, Lago di nostra Signora, alhier het geschickte vrouwen die haer schaemte decken.

Die mans draghen haer manlijckheyt in schelpen.

Seltsame draghe van haer Papen die haer medecyns zyn.

Die dooden van haer heeren worden by nacht beweent.

Van Veneçuela tot C. di S. Roman 80. mylen.

Van S. Roman tot Golfo triste, zijn 50. mylen/ waer in gheleghen is Curiana.

Curiana.

Curiana heeft een haven ghelijck die tot Calis in Spaengien is / alwaer ontrent 8. huyskens op den Oever laghen; maer een kleyne

Curiana een have als Calis in Spaengien.

kleyne myle verder int landt lach een volckryck dorp/ die oock naeckt gingen: maer vriendelijck/simpel/ onnoosel ende gastvry volck/ hebben die Spaengiaerden met blyschap ontfanghen, Voor Spelden/Naelden/Bellekens/ Glasen paternosterkens/ vele snoeren van Parlen ghegheven/ die Spaengiaerden in hare huysen opghenomen/ wel ghetracteert met spysen/ voor vier spelden een Pauwe gevende/ voor een Fazant twee spelden/ voor een Tortel duyve oft blockduyve een spelde/ voor een Gans een Glasen steenken ofte oock een spelde ofte twee; Vraghende wat zy met de spelden doen souden/ de wyl zy naeckt ginghen/ antwoorden haer die Spaengiaerden/ dat zy goet waren die tanden te stoken/ aen die Bellekens hadden zy seer groote lust om des geluyts ende schoonheyt willen. Het landt is seer rijck van sodanen ghevoghelte als voren ghenoemt is/ oock van Herten/ wilde Verckens/ Conynen/ van verwe en grootte ghelijck onse Hasen/ en dese voghelen ende dieren vinden in haer spyse/ als oock die Parlen-oesters die daer ontrent seer veel ghevanghen ende ghegheten worden/ zyn alle kloecke Wilde-schutten: schieten seer recht nae die Voghelen ende die Wilde dieren/ Hare scheepkens zyn oock van eenen boom uytghehoolt: maer veel plomper dan die Canibalen ofte die van Hyspaniola/ welcke zy Gallitos noemen; Hare huysen zyn van hout ghemaeckt/ ende met Palm bladeren gedeckt/ in die welcke liggende/ men over nacht hooren mochte het grouwelijck gescheep ende ghebluyt der wilde beesten/ die nochtans niemant schade doen: want die inwoonders gaen vry naeckt hem nae inden bosschen alleen met pylen ende boghen ghewapent/ soo ist oock noyt by haer lyden ghehoort/ dat yemandt van dit wilde dieren vermist is/ brachten den Spaengiaerden soo veele Harten ende wilde Swynen/ als zy begeerden/alle met pylen gheschoten. Haer broot was van wortelen ofte van Maiz, ghelijck de ander Indianen. Het volck hadde swart/half gekrolt hayr/doch lanck, Sy maken hare tanden wit met een kruyt dat zy den gheheelen dagh meest knauwen ende inden mont draghen/ dit uytspouwende/ wasschen zy den mont. Die Vrouwen zyn neerstigher om huys te houden/ dan om't velt te bouwen. Die mans zyn meer op dat weyde werck/ oft opt't Jaghen/ neerstigher tot den stryt/ en tot dansen ende spelen. In hare huysen hebben zy meenigherley aerde-werck/Cruyckens/Potten ende dierghelycke/ 'twelck haer van andere plaetsen toeghebracht wordt; houden sekere jaermerckten/ een yeghelijck den anderen toevoerende wat haer ghebreeckt. Sy droeghen alle aen den hals Parlen snoeren/ soo ghemeen als die Boerinnen in Italien glasen Paternosterkens/ aen die welcke hinghen menigherley dierkens ende voghelkens van slecht Gout ghelijck ryns Gout ghewrocht/ 'twelck hem van andere plaetsen van Cauchieta 6. dagen reysens teghens den nedergance toeghevoert wort: doen die Spaengiaerden vraeghden van waer/ gaven zy door teeckenen te kennen/ binnen uyt dat landt/ doch rieden haer af daer voort te trecken/ om datter menschen eters woonden. Die mans holen een Cauwoerde uyt/ ende dragen die door een voorbroeck/ die welcke zy met een snoer vast binden om die lenden/ verberghen haer schaemelheyt daer in/ ofte in een Slacken huyskien/ met die resto

Curiana dieper int landt worden die Spaengiaerts seer wel ontfanghen ende ghetracteert.

De inwoonders seer kloecke wilde-schutten.

Gallitos heeten haer schuytkens.

Des nachts hoortmen in haer hutten seer vreeselijck gheschreeu der wilder beesten/ noyt en isser yemant vande wilde dieren vermist.

Hebben aerde potten ende kruyckens/ houden oock jaermerckten/ daer elck wat hy niet en heeft haelt.

Waer schoon ... de Spaengiaerts ... ver...

des lichaems gaen zy gheheel naeckt/ ende so vele van Curiana, hare manieren ende eyghenschappen.

Tusschen de C. di San Roman ende Golfo Triste, ligghen dese nae beschrevene plaetsen: Core, Taratara, P. Seca.

Van die Golfo Triste tot die Golfo van Cariari, zyn 100. mylen in die streckinge van die Custe light op 10. graden/ ende tusschen beyden ligghen vele havens ende revieren/ insonderheyt dese: Puerto de Canna Fistola, P. Flechado, dat is die punte daer men met die pyle gheschoten heeft.

P. Muerte, die doode haven.

C. de Ioan Blanco, die hoeck van Jan de Wit.

C. la Colhera, R. Dunari, I. de Pirico. Maracopana, Chelhenbiche. S. Fee, 't Heylighe gheloove. Rio de Cumana, ende Punta d'Araia, Cumana ende Maracapana.

Langhs dese voorgenoemde Custe ligghen vele Eylandekens/ ols Monies, dat is/ 't Monicken Eylandt. Quiracao, Buenaire, goede lucht. Rocques ofte Roça, steenrotsen. De Aues, de Voghelen. Torruga, Schilt-padden/ ende daer nae Cubagna ofte Margaritha, het Parlen Eylandt.

C. de S. Roman.
Core.
Taratara.
P. Seca.
Cariari.

Puerto de Canna Fistola.
P. Flechado
P. Muerte.
C. de Juan blanco.
C. la Colhera
R. Dunari.
I. de Pirico.
Maracopana.
Punta di Araia.
Rio di Cumana etc.

Eenighe aenteeckeninghe by Maracapana ende Cumana.

CVmana beteeckent een landtschap ende een revière/ waer op een stadt en Clooster van die grauwe Monicken staet/ om die Paerl-rycke Custe die daer ontrent is. Het volck van dit landt ginck oock naeckt/ uytbesondert dat zy haer manlickheyt bedecken ende insluyten/oft in eenige uytghehoolde Cauwoorden ofte Slacken huyskens/ ofte rieden ofte Boom-wollen banden ende decksels. Inden oorloch hangen zy mantels omme/ende vercieren haer met vederen, op haer feesten ende dansen verschilderen zy haer/ ofte zy bestrycken haer met eenighe Gommen tydt dievende salven/ daer in zy vederen kleven ende dragen van allerley coluеren/ en maken alsoo gheen leelijcke ghedaente. Het hayr scheren zy bove die ooren/ ende soo eenighe hayren uytliepen op die kinne ofte plaetse des baerts/ die doen zy wegh/ willen geen hayr aen eenighe plaetse des lichaems velen/ hoe wel zy meest van natueren sonder baerden ofte hayr zyn/ welcke oock het hayr laten groeyen op zyn spaensch/ noemen zy beesten. Dit volck doet oock groote moeyte te maken swarte tanden/ anders die sulckx wit hebben/ schelden zy vrouwen te zyn/ ofdien hy gheen arbeyt doet om die swart te maken/ 'twelck zy doen met eenich sop ofte poyer van bladeren eenes kruyts by haer gheheeten Hay ofte Gay, welcke bladeren zyn seer sacht/ ghelijck die van den Termentyn boom/ ende vant fatsoen ghelijck Mortella. Oneeent 15. jaren oudt wordende/ als die moet beghint te rysen/ vanghen zy aen dese bladeren inden mont te draghen/ ende die te kauwen/ tot dat dit tanden swart zyn gelijck kolen/ welcke swarticheyt blyft tot der doodt toe/ maken hier door dat die tanden noch verrotten noch breken/ noch pyne kryghen/ zy vermenghen die poyer met een ander soorte van poyer eenes houts/ ende met kalck van wit ghebrande schulpen: Even op dese maniere ghebruycken die Oost Indianen haer Betre met Areccas, ende met kalck

Cumana ende Maracapana.

Be'lleben. haer zy met vederen/ ende inden krych doen zy mantels om.

Hay oft Gay met die sap bestrycken zy haer tanden daer zy swart af worden/ Die witte tanden hebben achten zy als Vrouwen.

kalck van Oesters / daer af die historie verhaelt van Oost Indien. Dit pyper dan van dese bladeren / hout ende kalck / draghen zy gestadich inden mont / daer aen knauwende / het welck zy bewaren in gevlochte korfkens ende in dooskens van riet ghemaeckt / om te verkoopen ende te vermanghelen op hare merckten aen de naestligghende volckeren voor eenich Gout / voor Slaven ende voor Cotoen / oock andere coopmanschappen. Alle die jonghe dochters gaen naeckt / draghen sekere banden om die knien / die welcke zy seer stijf toe trecken om dat die heupen ende beenen dick moghen worden / welck zy voor een vercierel houden; Die ghehoude draghen eenighe schoetkens / ende leven eerlijck, overspel drijvende worden verlaten ende ghestraft. Die Heeren ende rijcken des landes nemen soo veel Vrouwen alst haer ghelieft / ende gheven den gasten die by haer comen logeren die alderschoonste / die andere nemen eene ofte weynich. Die Vrouwen bearbeyden dat landt / ende versorghen t'huys / die mans niet inden oorloch wesende / jaghen ofte visschen / zijn hooghmoedich / wraeckgierich ende verrasschent. Hare voornaemste wapenen zijn vergifte pylen / die zy op menigherley wyse doen bereyden van 't bloet der Slanghen van 't sop der kruyden / ende oock van vermenghinghe veler dinghen onder een / daer nauwelijck raet toe is / daer mede ghequetst zijnde / sulcks te helpen.

Dicke heupen ende dicke beenen is by die in Cumana een groote schoonheyt.

Overspel wort by haer ghestraft.

De rijcke de ses landts de heeren ga(n) by haer co(m)men de / beere- ten haer met een va(n) haer seer ghestraft.

Die kinderen / vrouwen ende mannen / leeren van joncks op niet die boghen schieten. Haer spyse zijn Egdissen / Vleer-muysen / Sprinckhanen / Kreeften / Spinnen Bien / rauwe / ghekochte ende ghebraden Luysen / laten niet af van eenigherley levendigh creatuer om haer gulsicheyt te boeten / 't welck te verwonderen is alsulcken landt daer goet broot / wijn / fruyten / visch / en allerley vleysch overvloedich is / waer af het oock komt dat die volck ghemeenlijck plecken op die ooghen ofte duysterheydts des ghesichts krijghen / het welck nochtans sommighe willen toeschrijven die eyghenschap des waters van de Rievere Cumana, zy besluyten hare hoven en erven met eenighe Cottoenen garen / welck zy Bexuco noemen / stellende oft scheerende sulcks een halve mans hooghte / ende het wort by haer voor een groote sonde ghehouden te klimmen oft over dit garen / ofte onder door te krucken / ende zy houdent daer voor dat die selue lijcken haestigh sterft die alsulcken garen breeckt ofte scheurt. Het man volck van Cumana zijn seer gheneycht als ghesept is / tot jaghen / waer in zy oock seer ervaren zijn. Jaghen ende dooden Leeuwen / Tygers / Cappretten / Yseren Verckens, en allerley andere vierboetighe dieren die zy met boghen schieten ofte in hare netten vanghen. So zijn oock in dese provintien veelerley seer vreemde ghedierten / eensdeels te voren beschreven / eensdeels niet / die beter instructie hier af begheert / lese die spaensche historie schrijvers / die daer af goet onderwijs doen. Die Vrouwen bearbeyden ghelijck gesept is die ackeren sayen Maiz ende allerley Koren / planten Bataten ende andere boomen die begheerende / insonderheyt dat Hay daer zy die tanden met swart maken; Zy planten oock boomen die ghesneden werden / daer uyt vloeyt een wit sop ghelijck Melck / dat in een heerlijcke Gomme verandert / seer dienstelijck om te riecken. Zy planten noch andere

Geen siere felt aene ghemaken.

Bexuco noemen zy hare schuttaggen om haer hoven ende is een groote misdaet daer over te clommen oft door te cruypen.

De vrouwen bearbeyden tlandt ackeren / sayen / planten van alles dat zy behoeven / ende de mans gaen inden kryech / ofte op de wildtvanck.

boomen / ghenoemt Guarcima, welcker fruyten die ghedaente hebben van Moerbesien / doch harder / van welcke zy een gesode Most maken / welcke ghelijckt verkouwinghe / uyt het hout wrijven zy vier. Noch hebben zy een andere aert van hooghe welrieckende boomen / schijnen Cederen te wesen / waer af het hout seer goet is om kofferen ende kassen te maken / om die lieflijckheyt des reucks goet daer in te bewaren: maer broode daer in settende wordt sulcks so bitter datment niet eten en kan, dat hout is oock bequaem om schepen daer af te timmeren: want verghaet niet noch door 't ghewormte ofte anders int water, daer zijn noch andere boomen / daer zy Lijm van becomen / daer mede zy die Voghelen vanghen / ende haer bestrijcken / vederkens daer in stekende. Het landt brenght van selfs Cassia voort: maer zy eetense niet / noch wisten die oock niet te ghebruycken, Daer zijn soo vele Roosen ende welrieckende kruyden / dat zy pyne des hoofts maken / overwinnende in reuck die kracht van Muscus. Ghewormte / als Sprinckhanen / Kreveren / ende dierghelijcke zijnder seer vele / het saet vernielende / oock soo zijn daer aderen van steen kolen niet anders als Peck bernende / daer zy groot profijt mede doen: Ende so veel aengaende die vruchtbaerheyt des lants / hare manieren ende usantien int planten / jagen / etc. behalven dit / soo heeft dit volck noch in twee dingen seer groote lust / in dansen en drincken / brenghen menichmael acht daghen toe in banckketten / dansen ende droncken drincken / behalven hare ordinaris dansen ende dryenkcanste, Op die feesten ende kroninghen haerder Koninghen ende Heeren / ofte in ghemeene vergaderinghe ende publijcke feesten / komen haer veel seer veel by een / elck op diversche manieren toe gherust / sommighe met krooxen van vederen / andere met rammelende schuelpen / ofte fruyten om die beenen / ghelijck die goechlars hier te lande doen / allerley draeyingen ende beweegnissen drijvende / sommige rechts / andere slincks / voorwaert / achterwaert / graepende / lacchende / den dooven den blinden / den kreupelen spelende / visschende / wevende / ende alle wercken doende / ende dit een 5. ofte 6. uren hardende: want wiet langhs doet / is die beste man / die sterck drinckt is oock die dapperste / ghedanst hebbende / setten haer ghelijck die snyders / ende maken goet tier / droncken drinckende op des Conincks kosten; dan van dese ofte dierghelijcke dansen is ghesept op een ander plaetse / niet noodich hier breeder te verhalen. Het volck van Comana zijn groote afgoden dienaers / aenbidden die Sonne ende die Mane: ghelooven dat sulcke Man ende Wijf zijn ende groote Goden / vruchten die Sonne seer wanneert donbert ende blixemt / seggende dat zy vertoornt is op haer; Vaste alst Eclipsis der Manen is / insonderheyt die Vrouwen: want die ghehoude trecken het hayr / en krabben het aengesicht met haer Naghelen / ende die Dochters steken haer met doornen dan wisschen in die armen / ende trecken alsoo bloet af / meenen als die Mane vol is / dat zy alsdan gheschoten ofte ghequetst zy van die Sonne om eenige twist ende torn die zy daer teghens enochte ghehadt hebben. In tyden als eenige Comeet verschijnt / maken zy groot rumoer met Cornetten / met trommelen ende gheroep / ghelooven dat die Comeet daer door wijckt ende verdwijnt, Zy gelooven dat die Cometen groot

Guarcima.

Sekere boomen welckes hout welrieckt / ende daer comen geen wormen in / tot schepen te timmeren seer bequaem.

Roosen ende welrieckende kruyden so veel dat zy pyne int hooft verwecken.

Dit volck hebben sulcke lust tot dansen dat zy dickmaels 8. daghe lanck dansen ende drincken.

Connen 5 oft 6. ure dansen sonder ophouden.

Met Eclipsis van dan zy sie bevreest seggende dat die goden op haer vertoornt zijn.

groot quaet beduyden. Onder vele Afgoden ende figueren die zy aenbidden voor Goden/ hebben zy een teecken gelijck een besloten Borgoensch Cruys/ het welcke zy den nieuwghebooren kinderkens aenhanghen/ meenen dat zy daer door bewaert zyn voor nachtgespoocken. Haer Priesters noemé zy Piaces die daer wegh nemen die eere der jonghe dochteren/ welcke trouwen sullen. Haer officie is oock te ghenesen die siecken/ waer te segghen/ den Duyvel aen te roepen/ in somma zyn swarte konstenaers ofte Toovenaers, ghenesen met kruyden eñ wortelen/ beyde rau ende ghesoden zynde/ ghestooten ende vermenght met vet van voghelen/ visschen ofte ghedierten/ met hout ende andere dinghen die de ghemeene man niet en kent/ ende met verkeerde woorden/ die zy selfs niet verstaen, Tuyghen ende lecken die ploetse daer die pyne is/ om die boose vochticheyt alsoo uyt te trecken.

Piaces zyn hare Priesters die oock hare Medecijnmeesters ende waersegghers zyn/ welcke moeten de vrouwé eerst beslapen.

Ingevalle die pyne ofte die cortse vermeerdert/ segghen hare Priesters dat zy geesten hebben/ ende strycken hare handen over t gheheele lyf/ ende spreken Toovenaers woorden ende eenighe beswееringen/ suyghen daer na hert/ ende dickwils ghevende te verstaen/ dat zy alsoo roepen ende aenlocken die geest/ nemé daer na stracks een seker hout/ waer af niemandt die eyghenschap ende kraft weet/ dan die Papen selven/ met welck zy wryven den mont ende keel/ soo langhe tot dat zy overgheven al wat inde Mage is/ ende dat met sulcken ghewalt/ dat zy dickwils bloet mede overgheven/ ondertusschen suchtende/ bevende/ roepende/ trappende met die voeten teghens die aerde/ ende doende duysenderley beuselmercken hier niet noodigh te verhalen.

Heilsame toeseringhe ende ghenesinghen die alremers so zyn/ dat haer de adem by naest uyt gaet.

Cubagua ofte Margaritha,

Cubagua oft Margaritha, Punta d'Arya.

Cubagua ofte Margaritha is't Parlen Eylandt/ heeft 3. myplen int ronde/ leyt op 12. gr. ende een halve/ op die noordtzyde vanden Æquinoctiael, 4. mylen van die Punta d'Arya, een landt daer veel Souts is/ ende ofte't landt wel plat eñ effen is/ so ist nochtans onvruchtbaer ende droogh/ sonder water ende sonder gheboomte/ waer weynich anders ghevonden wordt dan Conynkens ende eenighe Zee voghelen. Die Inwoonders hebben hare lichamen seer verschildert. Eten Oesters daer uyt die Parlen ghenomen werden: Halen haer versch water van't vaste landt/ sulcks voor Parlen vermanghelende; Men vint geen Eylandt ter werelt soo cleyn/ 'twelck soo vele incomsten opgebracht heeft/ ende die omligghende volckeren ende vreemdelinghen ryck ghemaeckt heeft dan even dit; Die Paerlen die in weynich jaren daer af ghecomen zyn/ bedraghen over die twee milioenen Goudts/ doch zyn daer door veel Spaengiaerden ende Slaven gheconsumeert.

t'Eylandt Margarita vallen vele Peerlen/ anders een dor landeken sonder water.

Dit dorre landeken gheeft meer rijckdom naer zyn groote uyt als eenich landt.

Vervolch der Custen van die Punte d'Arya, tot die C. de Salines, dat is die hoeck van die Soutpannen/ zyn 70. mylen/ ende tusschen beyden ligghen Caribes ende C. de 3. Puntas, 'twelck is den hoeck van drie Punten.

C. de Salines Caribes. C. de 3. pũtas P. Anegada. Golfo de Paria. Paria.

Van die C. de Salines tot P. Anegado, dat is de verdroncken haven/ zyn meer als 70. mylen in die streckinghe van die Custe door die Golfo van Paria, die't landt maeckt met tet Eylandt Trinidad..

Paria. la Trinidad.

Paria.

In die mont van die Golfo van Paria light het Eylandt la Trinidad, die name hebbende verkreghen door een beloofte/ die Colombus gedaẽ hadde op zyn tweede reyse/, anno 1497. en perijckel wesende/ ofte om des wille dat hy ten eersten drie berghen sach/ als hy versch water socht/ zyn volck van dorst vergaende. Die mondt van dese Golf wordt gheheeten Os Draconis, dat is die Draken mont/ om die grousaemheyt des strooms die daer loopt.

Os Draconis heet dese stroom om zyn grouwelijck uytloopẽ.

Die gheheele contreye ende den Oever van Paria, noo't zuyden ofte middagh streckende is aller plaetsen van Indiẽ verre die schoonste ende vruchtbaerste/ als Benzo ende Colombus ghetuyghen/ alsoo dat van sommighe dit landt het aerdts Paradys ghenoemt is. Is een groot plat ende even landt overvloedich ende vruchtbare aerde/ altyt bloemen voortsbrengende van seer lieflycke ende onderscheyden reucke. Die boomen altoos groen ghelyck in die Mey ofte Lente. Hoe wel weynich vruchtbare ende ghesonde boomen, Ooch wort alhier in sommige plaetsen overvloedigh vele Casia Fistula ghevonden.

Dit landt Paria is om zyne vruchtbaerheyt ende liefelijckheyt met rechte te noemen een aerdts Paradys.

Hier wort veel Cassia Fistula gevonden.

Die gheheele provincie is int generael warm ende vocht/ waer door velderley ghewormte aldaer groeyen/ waer onder mugghen zyn/ die des nachts den menschen gants moeyelijcken vallen/ ooc seer vele Sprinckhanen groote schade doende. Dese inwoonders dragen oock haer manlyckheyt in een uytgheholde Cauwoorde ofte riet/ als in een scheyde/ die testikuyten hanghen latende; Voor der Spaengiaerden aenkomst droeghen zy dusdanighe voorbroecxkens met Gout ende Paerlen gheborduert/ ende dierghelycke/ welcke maniere haer die Spaengiaerden afghebracht hebben. Die ghehoude Vrouwen bedeckẽ hare schaemte met een schorte die zy Pampanillas heeten/ die dochters omwinden haer met banden van Cottoen; Hare Conyngen nemen so veel vrouwen alst haer ghelieft/ nochtans wordt eene alleene voor die echte ende rechte ghehouden/ die oock 'tghebiet over alle die anderen heeft. Het ghemeene volck neemt 3, ofte 4. nae haer ghelieven welcke als zy oudt worden/ doen zy die wegh/ ende nemẽ jongen daer voor, Laten oock hare Piacchos ofte Papen die Jonckvrouwen eerst beslapen/ ende die maechdom benemen. Dit volck als oock het meeste deel aller Indianen onderhouden haer met visch ende wyn van Maiz, 'twelck haer in plaetse van Koren is/ ende met andere vruchten ende wortelen/ sommige als verhaelt is/ eeten oock menschen vleysch/ ghelyck alle Caribes, sommighe oock Luysen ghelyck die Apen ende Meerkatten/ Vorschen/ Wormen ende dierghelijcke onnuttichheden/ als oock die van Cumana. Een salve om die tanden te bevestigen/ maken zy op de maniere der Cumaner aldus: Zy nemen schulpen daer uyt die Paerlen comen/ met die bladeren van den boom Axis, (welcks boom vruchten zy als een sause ofte Peper t'gheheele jaer over eeten) die zy te samen branden/ daer na ghebrandt wesende/ doen zy een weynich waters daer toe/ dat het wit schynt ghelijck Kalck, Met dese salve maken zy haer tanden so swart als kolen/ ende doen oock dat zy gheen pyne daer in krygghen. Die nuese/ lippen ende ooren doorbooren zy/ ende hare lichamen verschilderen zy met roode ende swarte coleuren uyt sappen van kruyden gheperst/ hoe leelycker sulcks is/ hoe schoonder het haer dunckt te wesen. Hare beddingen zyn

Bedecken hare manlijckheyt met een riet als een scheyde/ met goût eñ peerlen gheborduert.

Pampanillas. Hare Conyngen hebben vele Vrouwẽ.

Eten Meerkatten/ Apen/ Wormẽ Luysen ende andere onnuttichheden.

Maken salve daer zy haer tanden mede swart verwẽ/ is by haer een groote schoonheyt.

ghelycke

ghelijck netten ghevlochten uyt Cottoen / die zy aen twee palen vast maken / ende daer in ligghen. Int velt slapende / hebben altoos aen die eene zyde van't bedde eē vuer / om die nacht koude te verdrijven; Hare wapenen zijn pylen / ofte van Rieden ofte vā Palm-hout gemaeckt / daer aen zy scherpe steenkens ofte beenkens maken door die punte van't yser / / die zy met swart peck bestrijckē / 'twelck een seer vergifte materie / uyt wortelē / kruyden / Mijren / vruchten / ende eenighe stinckende sappen ghemaeckt is / 'twelck die oude Vrouwen met Slanghen bloet / neerstich koken ende bereyden; onder het koken desē wynen ende sterven vele door die vergifte licht / soo daer yemandt af come met een nieuwe pyle hier in gesteken / gequetst zynde / loopt het lijf daer van op / ende sterft rasende in corter tijt; Het vergift wat ouder wordende / verliest zijn meeste kraft. Die remedie teghens sodanich vergift / is een gloeyende yser in die wonde gesteken ende gebrant. Alle Slaven die de Spaengiaerdē in dit landt kreghen / worden over ghevoert in Cubagua, ende met een letter C. in haer aenghesicht ghebrant / eñ ghehouden tot Parlen visschers / eñ door dese middel zijn vele menschen verdoert / ende die Custe meest desolaet: want het Parel visschen ghedaen is / ende het Gout naeghelaten wordt / 'twelck die Spaengiaerden aenlockte hier te gaen woonen.

Vergift daer zy haer pylen mede bestrijcken.

Met dese vergiftige pylen gequetst zijnde / isser anders gheen remedie toe dan uyt te branden.

Vervolch der Custen van Paria, nae die strate van Magellanes.

VAn die P. Anegado, 'twelck leyt op 8. graden / heeft men 50. mylen tot Rio dulce, gheleghen op 6. graden.

Rio de las Amazones.

Van Rio dulce, dat is die soete Revier tot Rio de Orellana, diemen oock heet Rio de las Amazones zijn 110. mylen / en voeghen datmen rekent 800. spaensche mylen / ofte 3200. Italiaensche mylkens en die streckinghe van die Custe van Nombre de Dios af tot dese reviere Orellana toe / die welcke en die Zee uyt loopt (nae enen seyt) hebbende 15. mylen in die uytloop ofte in die breede des monts / eñ dat ten meesten onder die linea Æquinoctiael.

Van dese reviere sullen wy een weynich verhalen / doch eerst stellende die name van die havens ende ander Revieren / die tusschen P. Anegado ligghen tot hier toe.

R. Grande. R. Dolce. R. de Canoas

Eerst Rio grande, die groote Revier.
Daer na Rio dulce, die soete Revier.
Rio de Canoas, de Reviere van Canos.
Conoas zijn schuytkens der Indianen / uyt eenen boom ghemaeckt / die zy uyt holen / ende daermede zy visschen ende varen.

C. de Corrien. Al Dea. C. de los Farillones. R. de Lagar. R. de Lagartos.

C. de Corrientes, den hoec vā die stroomen.
Aldea, het Dorp.
C. de los Farillonez, dē hoec vande Clippē.
R. de Ancones, Reviere vā die opē havens.
R. de Lagartos, dē Reviere van die Crocodilen.

R. de Vinecte. R. de Cacique

R. de Vincente Pinçon.
R. de Cacique, der Coninghen revier / wāt Cacici heeten op Indiaens Coningen.

Costa brava. C. de Corientez. R. de Caribes

Costa brava, woeste hoeck.
C. de Corrientes.
R. de Caribes, de Reviere der Cariben ofte menschen eters.

R. de Canoas. R. de Arbola. M. de Mōtā.

R. de Canoas.
R. de Arboledas, de Reviere vant geboōte.
R. de Mōtanna, de reviere vant gheberchte

R. Aparcell. B. de Canoa.

R. Apercellado, de Revier van die bancken.
B. de Canoas, de Bay van Canoas ofte schuytkens.

Atalaya. R. dos Fumos R. de Pracel. C. de Norte. R. Maragon

Atalaya, Schiltwacht ofte guardee.
R. dos Fumos, de Reviere vanden Roock.
R. de Pracel, Reviere van bancken.
C. de Norte, den hoeck van't Noorden.

Ende alhier om desen hoeck comt uytloopen die seer groote Reviere Oreghana, op spaensch Orellana / welcke die grootste is aller revieren van Indien, ja de gheheele werelt. Sommige noemen dese Reviere die soete Zee / heeft inden mont 15. spaensche mylen / daer zijnder die segghen dat dese Reviere ende Maragnon een ander Reviere die volghen sal / eenderley oorspronck nemende / in Quito, by Mullubamba; Soo loopt dan dese Reviere ten meesten deele onder die Linea Æquinoctiael 1500. spaensche mylen / nae dat Orelian ende zijn metghesellen vertellen / die welcke uyt Peru van die zuydt Zee / dweers door't landt dese Reviere afgecomen zijn in groote hongher eñ kommer / tot in die noordt Zee / niet sulcks te verstaen / recht af: maer om die vele cromten / die zy slanghs wyse loopende maeckt: want ten zijn oock niet meer dan den oorspronck deser revieren recht af te rekenen tot die Zee toe / dā 700. spaensche mylen.

Ghedaente eñ oorspronck der reviere Quito.

Dese Reviere is landtwaert in / op sommighe plaetsen 4. op sommighe 5. mylen breede / makende seer veel Eylanden: die ghemeene opinie is oock dat op dese Revierē Vrouwen woonen die de rechter borst afbranden / om te ghevoechlijcker die boghen te moghen ghebruycken inden oorloch / werden Amázones gheheeten vanden ouden / ende hebbē een groot deel van Asien inne ghehadt.

Landtwaert in dese Reviere 5. mylen breedt / makende vele Eylanden.

Van die Reviere Orellana zijn 100. mylen tot die Reviere vā Marannon ofte Maragnon, die welcke heeft 15. mylen inden mont / ende is gheleghen op 3. graden aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael, in dese zijn oock vele Eylandekens / ende hier ontrent groeyt oock goede Wieroock / die enen beter hout als die van Arabien, Hier ontrent heeftmen oock eenighe Ameraulden ghevonden / ende oock teeckenen van Gout / ende andere rijckdommen; Zy maken wijn van veellerley fruyten / insonderheyt van groote Dayen / niet kleynder als spaensche Queappelen / die goet is / ende mach wel behouden worden. Die Mannen draghen verciersels aen die ooren / ende 3. ofte 4. ringen door de lyppē / die welcke zy oock door ee schoonheyt op splyten; Slapen in ghebreyde bedden aen boomen vast ghemaeckt / hoogh vander aerden / sonder eenighe deeckens / vast op eenderley maniere / als alle andere Indianen van Nombre de Dios af / tot die strate van Magellan toe. Het houden op dese Reviere seer boose Vlieghen ofte Mugghen / die laenmighheyt causeren / iemandt daer af ghebeten ofte ghesteken zynde / ten zy datmen die angels hastich uytneeme. Daer zijn vele van die opinie / meenende dat dese Reviere Maragnon, eñ die voorghenoemde Orellana eenderley zijn oorspronck nemende en Peru, dan die sekerheyt daer af is noch niet bevonden.

R. Orellana. Maragnon reviere inden mont 15. mylē breet.

De vruchtbaerheyt deses landts eñ ghedaente des volcks.

Vlighen die door yet steken laenmighheyt maken.

Van Maranhon tot Terra de Humos ofte Fumos, dat is 'tlandt van die Roock / door de welcke passerende / is die Linea van die repartitie / heeftmen andere hondert mylen. Vā daer tot Angla di S. Lucar, zijn andere 100. mylen / eñ van daer tot C. di S. Augustijn, gheleghen op

Terra di Fumos.

op 8½.graden aen die zuydt zyde vande Linie zijn 70 .mylen.

Custe van de reviere Maranhon tot die C.de S.Augustijn.

Eerst een Eylandt I.de S. Sebastiaen.
Acecuçao, Hemelsvaert.
P.de Pracel, die haven van bancken.
P.de Corrientes, die haven vande stroomẽ.
R.de Ilheo, die reviere van't Eylandeken.
Costa branca, de witte Custe.
R.de Coroa, die Reviere vande Croone.
C.de l'Este, d'Ooster Custe.
R.des Lixos, die Reviere van vuylicheyt.
R.dos reciffes, die Reviere vande Clissen.
R.S.Miguel, die Reviere van S. Michiel.
B.dos Tortugas, die Baya van die Schiltpadden.
Gran Baya, die groote Baya.
C.de S.Roque, het hooft van S.Rochus.
C.de S.Raphael.
B.de Traicam, de Baye van't verraet.
Paraiba.
Os Petiguares.
Pernambuco.

C. de S. Augustijn is ontdeckt int Jaer 1500. van Vincentio Ianes Pinzon, in die eerste maent des jaers.

BRASILIA.

Gedaente ende streckinge vã Brasilien.

Nu volcht die Oostelycke provintie van America ofte van Peruana int generael ghesproken/ Brasyl gheheeten/ die welcke ten meesten deel ontdeckt is vande Portugesen/ ende van haer t'onder ghebracht/ hebben daer in ghehadt van't noorden ten zuyen ontrent 40. mylen/ eñ van't oosten ten westen 160. die zee custe vervolgende/ meer dan 700. mylen. Dit landtschap heeft die name van Brasyl verkreghen/ om die overvloet des rooden Brasily hout/ die van hier in groote menichte nae onse landen ghebracht wordt; Hier in ligghen veel provintien ende volckeren/ sommighe die Portugesen/sommighe die Fransoysen toeghedaen gheweest/ als daer zijn Margaiaten, Tabaiarren, Ovetacaten, Tovoupinambaultien, ende Morpions, alle wreede menschen/ ende tẽ meestendeele Menschen eeters/ daer wy int vervolch van die Custe eẽ weynich spreken sullen.

Margaiates. Tabaiarres. Ovetacates. Tovoupinãbaultij. Morpion.

C. de S.Aug. Pernambuco hier valt het beste Brasily hout eñ vele Suyckers/is ontdeckt an. 1500.

Niet verre van die Cabo de S. Augustijn light Pernãbuco, een plaetse daer veel vaerts is van die Portugesen/ die van daer Suycker ende Brasily hout brenghen. Dese Cabo light op 8½.graden aẽ die Zuydtzyde vandin Æquinoctiael, ende is ontdeckt van Vincente Ianez Pintzon, int jaer 1500.in Januario/ende dese Cabo is die naeste plaetse ghelegen aen Aphrica ende Spaengien van alle die andere contreyen van America: want mẽ rekẽt niet meer dan 500.mylen van C. Verde in Aphrica tot desen hoeck toe/ naer ghemeene rekeninghe van die Zeevarende luyden/ hoe wel dat andere weyningher stellen.

Baia de todos santos. S. Alexio. S. Miguel. R.de Aguada. R. de S.Frã. R. de Cana fistula. R. Real. R. Tapuan. A Povoacam.

Vã dese Cabo tot die Baja de todos santos; welcke light op 15.graden/ rekentmen 100. mylen/ ende tusschen beyden laetmen ligghen dese plaetsen/ als S. Alexio, S.Miguel, R. de Aguada, dat is die Reviere vande wateringhe. R.di Francisco, R. de Cana Fistola, om dat aldaer vele Cassie wast/ ghelyck in Egypten. R.Real, s'Conincks Revier. R.de Tapuan, A.Povoacam, twelcã ofte gemeynte/ etc. waer na dan de B de todos Sanctos volcht.

C. de Abrolhos ofte Baxos. R. de S.Giãno. Os Ilheos. R. de S.Ant. R. de S. Crus. P. Seguro.

Van dese B. rekent men noch 150. mylen tot die C.dos Abrolhos, ofte dos Baixos, dat is die Cabo vande drooghten/ welcke light op een weynich meer dan 18.graden/ en tusschen beyden ligghen dese contreyen/ als die R. de S.Giano, dat is die Reviere van S.Iuliaen, Os Ilhos, d'Eylandekens R. de S. Antonio, R de S.Crus, P. Seguro, die sekere haven R. de Brasil, R. de Carvelas, &c.

Margaiates.

Beschryvinghe vande Margaiates.

Margaiates zijn volckeren met die Portugesen vereenight/ Menschen eeters, Het landt dat sy bewoonen is des Winters eñ Somers al even grom/ ghelyck by ons in die Mey oft Junio. Die Mannen eñ Vrouwẽ gaen naeckt ghelyck sy ghebooren zijn/ hare lichamen met swarte verwen aenstrijckende/ ghelyck die Tarteren by ons doen. Die Mans laten haer sceeren op zijn Monnicks gheheel van die hals ende dat voorhooft af/ ende in die necke lanck latendẽ. Die onderste lippen doorboozen sy/ daer in eenighe groene polyste Jaspis steenkens draghende/ met de welcke sy sulcke gaetkens stoppen ende openen/ draghen die selfde als een cieragie ende schoonheyt/ welcke nochtans uyt die gaetkens ghenomen zynde/ haer seer leelick ende mismaeckt maken/ als oft sy twee monden boven den anderen hadden, Die Vrouwen laten haer lanck wassen als die onsere/ doorboozen die lippẽ niet: maer wel die ooren/ alsoo datmen een vingher daer door steken mach/ waer in sy witte steenkens draghen/ die op die axelen comen te hanghen. Dit landt gheeft oock veel Brasily hout.

Die onderste lippen doorboren sy eñ steken daer/ gesleepen steenen in/ me- ynt dat allende schynen twee monden te hebben.

C. dos Baix. C. Frio.

Van die C. dos Baixos rekent men 100. mylen/tot die C. Frio, welcke leyt ghelyck een Eylandt/ tusschen dese twee hoecken ligghen vele havens ende Revieren/ insonderheyt dese. P. dal Aguado, Rioduce, Reios magos, Spirito Santo; al waer die Portugesen een Casteel hebbẽ/ twele die Margaiatẽ oft Barbaren Moab noemen, Van Moab comt men aen Tapenury, al waer ontrent eenighe eylandekens ligghen/ vrinden vande Fransoysen/ daer na comt men aen Paraiba, volckeren die in hutten woonen ghelyck backovens, Van hier de Custe vervolghende/, comt men aen eenighe verloopen sanden/ waer onder oock eenighe uytstekende klippen zijn op die welcke die Stier luyden goet regardt moetẽ nemen. Teghens over dese ondiepten ofte platen light een euen ofte pladt landt/ groot ontrent 20. mylen/ bewoont van die Ovetacaten; seer wreede menschen.

P. dal Agua. R. Duce. Reios magos Spirito San. Moab. Tapenury.

Paraiba, woonen in hutten als backovens.

Ovetacates.

Ovetacates seer wreede menschen/ oorloogen altoos teghens haer gebueren/ nochtans oock teghens malcanderen.

Dit volck en oorlocht niet alleen teghens zyn gheburen: maer oock selfs teghens den anderen/ende alle vreemdelinghen, Laten niemandt handelinghe ofte trafycke by haer toe: die welcke inden oorloch van hare vyanden benaut wesende (daer sy nochtans nimmermeer zyn van overwonnen) met sulcken snelheyt weten te ontloopen dat sy oock sommighe Herten daer in overtreffen/ alst ghebleken heeft in hare jachten van de wilde beesten.

Beschryvinghe vande Ovetacaten.

Dit volck gaet oock gheheel naeckt/ ghelyck andere Brasilianen/ laten het hayr lanck wassen tot op het middel des lijfs/ buyten alle andere Brasilianen ghewoonheyt/ doch voorne

vooren vant hooft en upt die necke werk scheren/ als ooc die andere. Dese wreede menschen bewoonen een seer kleyn onwanelyck landeken / eten raw vleysch gelyck honden en wolven / hebben een verscheyden tale/ van haer gebueren / en om haer der wreetheyt willen krijghen weynich waren upt onse landen / en dieselfde die zy hebben / verkryghen zy door verwisselinghe teghens groene steenkens ofte vederen. Dese wissel gheschiet dan verre op ettelycke 100. treden / den anderen die waren wysende sonder te spreken/ en een jegelyck die zyne aen een bestemde plaetse nederlegghende/ ende sulcks weghnemende / houden onder den anderen niet langher gheloove / dan tot dat zy die verwisselde goederen ghenomen hebben/ daer na ee yeder op zyn plaetse gekeert zynde/ doen haer beste om die selfde buyten een den anderen af te rooden waer in die Ovetacaten, als sneller loopende dan d'andere (jae ghelyck honden) menichmael die overhandt hebben.

Haren handel gheschiet sonder den anderen te betrouwen/ en na gedane handel bestroden zy de anderen.

Het Landtschap der Ovetacaten ghepasseert zynde / commen men aen een ander provintie Maq-He geheeten / ooc van barbarische wreede menschen bewoont/ die nochtans met seker ofte gherust moghen slapen om haer quade ghebueren die Ovetacaten. Op die Custe van dit landtschap light een groote ende hooghe steenrotse in die Zee torens wyse verheven/ op die welcke de Sonne schynende soo glinsert en luchtet als eenigh Smaragde/ dat vele ghemeent hebbe sulcke een Smaragde ofte Rotse van dien te wesen / waerom zy oock van Fransoysen ende Portugesen daer doorby varende Mag-hensis, dat is / Smaragde gheheeten is/ men mach tot dese Rotse noch te schepe / noch te voete comen om die clippen wille daer mede zy bevangelt is / en aldaer aen zynde/ is gheen wegh ofte middel voort op te comen. Ontrent dese contreye ligghen drie kleyne onbewoonde eylandekens Mag-henses ghcheeten / seer vol van voghelen/ die welcke so tam zyn / dat mense met die handen vangen ende met stocken dootslaen mach.

Maq he / dit volck slaept altoos ongherust/ sorgende overvallen te worden.

Mag-hensis ofte Smaragde een Rotse in die lucht schitende als een toren/ ende blinckende als een edel steen.

Voghelen soo tam dat men die met der hande vangt.

Van hier comt men aen die C. Frio, een seer goede haven / ende wel bekent om der Fransoysen navigatie / waer ontrent die volckeren Tovoupinambaulty, der Fransoysen bondtghenooten woonen. Ontrent dese Cabo houden in die Zee vele seer groote Walvisschen/ die men Pristes noemt / op Latyn ende in onse tale Swaerdt-visschen: hoe wel het eyghentlycken gheen Swaert visschen zyn; want die snabel die zy hebben ten beyden zydē vol scherpe tanden is/ ghelyck een saghe/ ooc so houden op dese C. de Frio, groote menichte van Papegayen/ ghelyck in onse landt Crayen. Ontrent dese Cabo light die inwyck vā die Barbaren / Ganabara ghenoemt / van die Portugesen R. de Ganeiro, om dat zy in die eerste maent des jaers ontdeckt ende ghevonden is, ende die Baya fermoza, desen inwyck is van den Fransoysen wel bekent : want die daer eenighe jaren ghevaren hebben / ende aldaer een vastichheyt ghemaeckt. Desen inwyck light op 23. graden/ aen die Zuydt zyde vanden Æquinoctiael, recht onder den Tropico Capricorni, heeft in die mont 6. spaensche mylen/ op andere plaetsen innewaert breede 3. ende 4. mylen / alleen dat hier eenighsomme kleyner berghen ligghen van daer. Die mondt van desen inwyck is seer sorghelyck: want men die Zee verlatende / voorby drie kleyne onbewoōde Eylandekens varen moet / waer in groote sorghe is dat die schepen aen stucken stooten mochten aen eenighe klippen ofte velsen / soo moet men oock varen voorby een hooft / met over 300. treden breedt/ 'twelck slincks afdaelt van een spitsighe bergh/ die ghedaente van een Pyramide hebbende/ die niet alleen seer groot: maer oock van verren / als oft zy door menschen arbeydt alsoo ghewrocht ware ; Dese om der rondicheyt willen / ende oock om dat zy die ghedaente heeft van een rooren/ wordt vanden Fransoysen gheheeten / Le pot de Buere, dat is die Botter pot. Een weynich voorder inden Inwyck is een evene rotse/ ontrent 120. treden groot / van die Fransoysen Retier ofte Nupa valle gheheeten / op die welcke Villagagno, eerst daer comende zyn bagagie ghebracht hadde/ meenende aldaer eenige stercte op te bouwen / dan wert van die baren des waters daer af ghedreven. Een halve myle voorder light het Eylandt dat die Fransoysen bewoont hebben / 'twelck voor haer aencomst woest was: heeft int ronde ontrēt 1000. treden / doch die breede ses mael die lenghte overtreffende/ rondts omme met klippen/ ghelyck het water comende deset / dat die schepen niet sonder groot perijckel daer aen moghen comen/ ende dat op eene plaetse alleen / en met kleyne scheepkens / waer uyt blyckt dat dit Eylandt om der gheleghentheyt der plaetsen van natueren seer sterck en vast is. Aen beyde zyden verheft hē in dit Eylandeken een kleyn heuvelken/ waer op die overste zyn hutte ghestelt hadde/ ende op een Rotse ontrent 50. ofte 60. voeten hoogh int midden dant landt zyn hof oftet Casteel Coligni, ter eeren vanden Admirael van Vranckryck / die hem aldaer gesonden hadde/ also gheheeten. In andere om ligghende evene velden laghen die hutten der Fransoysen uyt ronde houten gemaeckt / ende met kruyt ghedeckt / het ghetal der Fransoysen/ die hy by hem hadde / waren ontrent 80. persoonen. Thien duysent treden ofte 2½. mylen spaensch voorder dan dit Eylandt / light een ander seer vruchtbaer Eylandt int ronde/ hebbende 3. mylen van die Fransoysen / het groote Eylandt ghenoemt/ bewoont van Tovoubinambautys, bontghenooten der Fransoysen / waer toe zy menichmael over voeren om Meel ende andeer nootwendighe dinghen te halē. Noch so zyn in dese inwyc des Meers vele andere kleyne onbewoonde Eylandekens/ daer seer goede Oesters ghevonden worden. Die Barbaren duycken aen die stranden onder't water / ende vatten met den handen eenighe groote steenen die zy mede boven brengen/ aen die welcke rondts omme veel Oosters / so vast hanghen / dat men die nauwelyck aftrecken mach / smakelyck om te eten / ende sommighe oock kleyne Peerlkens in hebbende/ worden van haer luyden Leripes gheheeten. Dit water is vol vreemde visschen / insonderheyt Barbeelen ende Zee Swynen / oock soo houden daer ontrent vele groote Walvisschē/ seer vet ende dick van huyt. Hier comen oock uyt het binnenste landt in desen inwyck loopen twee soete ofte versche Revieren/ op welcke ten beyden zyden vele dorpen der wilden ligghen. Thien ofte 15. mylen voorder die Custe vervolghende nae die R. de Plata, ofte die Strate van Magellan toe / is eē ander groote inwyck van die Fransoysen Vasarum gheheeten/ daer zy oock haer seplagie toe hebben / ghelyck tot desen/

C. Frio haven den Frāsoysen.

Pristes zyn groote Walvisschen/ die haer hier in menichte houden.

R. Ganabara R. Janeiro.

B. Fermosa/ desen inwyck van de Fransoysen wel bekent/ om dat zy daer langhe hebbē getrafiqueert.

De mont van desen inwyck seer sorghelyck.

Le pot de buere ofte botter pot.

Retier.

De Fransoysen nemen een onbewoont Eylandeken in/ dat zy noemde Coligni, twelck van natueren sterck waer.

Noch by de Fransoysen een ander kleyn Eylandt ontdeckt seer vruchtbaer gheheeten 'tgroot Eylandt.

Leripes zyn Oesters die upt de grondt ghehaelt worden.

R. de Plata.

Vasarum een ander inwyck.

desen/welcken zy eerst verkreghen hebben.

Volcht de maniere ende ghedaente deses volcks.

Beschrijvinge der Toupinambaulcij.

Die Toupinambaultij zijn van de ghedaente ons luyden niet onghelijck/ wel gheproportioneert van lijf ende leden / stercker ende ghesonder dan wy/ oock weynigher siecten onderworpen/ by haer sietmen weynich lammen / kreupelen/ blinden ofte misinaeckte menschen/ al hoe wel sommighe tot 120. jaren leven/ die jaren op de Manen rekenende; oock werden weynich by haer graeu/ eñ getuyghnisse van die geteperthz

Ghedaente deses landts.

deses landts / als van gheen koude ofte quade ryp schade lydende / het gheheele jaer over groene boomen cruyden en velden hebbende, Oock om dat zy sonder swaricheyt eñ sorge levẽ blyven eden jonck: want hebben geen schadelycke vergifte ofte duyle wateren (daer allerley siecten uyt groeyen) die zy drincken/ zy hebben ooc gheenderley quade passien eñ affecten des ghemoets/ (die de lichamen eñ de gheesten stooren eñ verteeren) by haer plaetse: want weten van gheen afgunst/ giericheydt / kyvagie/ haet ofte nijt / die ons luyden tot onser schandẽ ten meesten krencken. Belanghende die coleuren haerder lichamen zyn niet gheheel swart: maer bruyn/ ghelijck Spaengiaerden / om die hitte der Sonnen. Mannen/ Vrouwen eñ kinderen gaen alle naeckt gelijc zy geboren zijn/ (ten ware ten tyden van feesten ofte oorloch) sonder eenighe beschaemtheyt, Men vinter oock die twee groote bladeren van kruyt te samen bindẽ/ om haer schaemte daer mede te bedecken / niet soo seer om der eeren willen / dan veel meer dat zy eenighe misinaecthept ofte sietten der plaetsen (die dickwils int ouder comen) daer mede bedecken,

Het coleur haerer lichame is als die en Spaengien.

Zijn niet rou ofte harigh ghelijck sommighe gheschreven eñ ghemeent hebben: want laten geen hayren aen haer lijf blyven terstont eens vooren comende / plucken zy sulcke met die nagelen ofte met scheerkens (die zy vanden Fransoysen ofte Portugesen becomen) uyt/ eñ dat niet alleen vande kin ende baert: maer oock van die ooghen braen ende ooghen/ het welcke maeckt dat zy ten meesten scheel ende wreedt van ghesichte zijn; Het achterste deel des hoofts is niet hayr bedeckt;

Plucke al het hayr uyt / uyt de kin als anders, etc. waer door zy een wreede gesicht hebbẽ.

Den knechtkens werden van kindts been aen tot haer ouder toe altoos het hayr van die kruyne ofte den schedel af/ het gheheele voorhooft over afgeschorẽ/ dat het schynt een Monnicks kruyne te wesen, op het achterste deel des hoofts laten zy die hayren wassen/ op onser voorouderen maniere/ welcke tot die neerste comende/ afgheeortet werden.

Wreende maniere vã haer hayr te scheren.

Noch so hebben zy door een ghewoonte / dat zy die knechtkens in haer jonckheyt die onderste lippen doorboorẽ/ daer in spitse ende scherpe beenkens steeckende soo wit als Yvoren/ die zy in eñ uyt doen nae haer believen / wat ouder eñ monlycker wordende / namen dese witte beenkens wech/ ende dragen in plaetse van die groene Jaspis/steenkens ende aert van een bastaert Ameraude/ inwendich plat met een hoofkken / daer met zy niet uytvallen mogen, daer zijn sommighe die dusdanighe steenkens draghen eenen vingher lanck ende scherp ten tyden dese steenen uytnemende/ spelen met die tonge door die gaten/ een onghemeuchlijck spectakel om aen te sien: want schynen twee monden te hebben.

Van joncks op boorẽ zy de knechtkẽs de onderste lip door / daer in steker de beenkens eñ naederhant in hanghende steenen een vinger lanck.

Seltsaem spectakel als zy met de tonghe door de gaten spelen.

Sommighe van die volck draghen niet alleen die steenẽ door die lippen: maer ooc door beyde wangen; Aenlangende hare neusen hebben die selvighe plat/ meest door kunst ende cracht in haer gheboorte ingheduckt / contrarie onse maniere / hebben geerne goede gevels: maer zy achten die ingheduckte eñ platte neusen voor een schoonheyt;

Ingheduckte neusen by haer schoon.

Haer lichamen verschilderen zy met veelerley verwen / insonderheyt ende boven allen die beenen eñ schenen met swarte coleuren uyt een sop van een kruyt gheperst / van haer Genipat ghenoemt/ also dat mense van verre siende/ meent swarte stedalen ofte Papen broeckkens aen te hebben, Die swarticheyt van dit sop kleeft so vast aen/ dat die in 10. ofte 15. daghen oock dickmaels ghewasschen wesende / niet af en gaet.

Genipat welcks sap zy haer menbe beschilderen.

Oock so hebben zy halsbandekens ontrent 8. vingheren lanck / uyt gheslepen witte beenkens/ soo wit als Alabaster, welcke zy Ieci noemen/ nae die Mane deser figuere diese hebben / ende dese vlechten zy met Cotoen snoerkens aen een/ ende draghense aen den hals, als oock noch eenighe andere ronde ende platte beenkens / ghelijck stuyvers / die in't midden doorboort/ ende aen een ghereghen/ ghedraghen worden / als by ons die Gouden ketteninghs;

Ieci/ soo noemen zy de hals banden van beenkens ghemaecte.

Dese noemen zy Bou-re, behalven dese maken noch van swart blinckende hout ronde steenkens/ die zy te samen voeghen als vijfrigen / eñ om den hals draghen / welcke soo schoon schynen ende blincken / als by ons eenighe getten.

Bou-re ghebruyckẽ zy in plaetse als by ons de gouden ketene.

Zy hebben oock seer vele Hoenderen van onse aert / die de Portugesen daer eerst ghebracht hebben/ waer af zy die witten nemen / eñ plucken ofte roppen die seer kleyne vederkens ofte pluymkens daer af / die zy naederhandt met pierkens kleen/ hacken ende root verwen / bestrijcken daer nae hare lichamen met eenighe klevende Gomme / ende stroeyen die pluymkens daer in / dat zy schynen nieuwe uytghebickte voghelen ghelijck / waer door dan oock dese dwalinge gecomen is/ dat sommighe eerst in dese landen comende / ende die menschen aldus misinaeckt siende/ ghedacht hebben dat zy van natueren alsoo rou waren.

De Indianen strecken haer lijf met Gomme / ende daer plecke zy haer lijf vol vederkens ende schijnen soo wildemans.

Die voorhoofden vercieren zy met vederen van allerley coleuren / seer aerdich tsamen ghevlochten/ op de maniere als die Fransche Jofvrouwen pareersel van breemt haer voorsteilen / croons wyse / alle dusdanighe accoutrementen van vederen ende steenkens / als oock die Rateleu/ daer zy ghelupt mede maken/ hare houten helkhaerden/ en wat diergelijcken aengaet/ machmen by Paludanum te samen sien,

Hare voorhoofden vercieren zy met vederen/ als de Jouffrauwen hier te lande doen.

Dese kroonen des hoofts noemen zy Yempenambi. Aen die ooren draghen zy oock ten meestendeel witte beenkens / niet onghelijck die de kinderen in haer jonckheyt door die lippen draghen.

Yempenambi zijn beenkens die zy inde ooren hangen.

In Brasil zijn eenderhande swarte Voghelen ghelijck kraeyen: die zy op hare tale Toucan noemen / dese hebben om den hals kleyne pleckens ende ringhs van ghecle ende roode seer fyne vederkens / welcke zy met het vel af blasen ende drooghen die: ghedroocht wesende werden oock Toucan gheheeten nae die Voghelen / welcke zy op beyde de wanghen draghen / die met Was aen klevende / ten oorloch treckende ofte op hare feesten/ als zy een mensche dooden ende eten willen nae haer ghewoonheyt / op dat het een cieraet met en ghebreke / trecken zy dusdanighe kleederen van vederen aen / setten hoeden op het hooft / ende armbanden van groene / roode / blaeuwe ofte andere coleuren van vederen om die armen/

Toucan / dese Voghelkens uytghebiasen/ plecken op elcke wanghe de selfe.

seer

In hare feesten ofte ten oorlogh treckende/ doen zy al haer cieraet aen.

seer aerdich tsamen ghevlochten/ datmen sulcks niet schoonder by ons mach doen/ schynen niet anders dan oft zy van ghebloemt Fluweel ghesneden waren/ als men sulcke by Paludanum oock sien mach/ ende dusdanighe vederen binden zy oock aen hare houte Hellebaerden/ die byrans als een swarte spit lappe zyn dan hart hout/ root ofte swart wesende ghemaeckt.

Hoe hare sweerden zyn.

Zy draghen oock over haer schouderen eenighe schorten van groote Struys vederen/ (eē teecken datter Struyssen in haer landt zyn) die seer aerdich tsamen ghevlochten zyn/ ende lanck af hanghen/ van haer Aracoye gheheeten.

Aracoye is een schoone kleet van Voghel vederen.

Die manlijck by haer zyn/ ende veel menschen vermoort en ghegeten hebben/ die snyden hem borst/ die billen ende dyen op/ haer poeder in strypende/ gheheelen zynde/ gaet nimmermeer af.

Die manlyck ende dapper by haer willen ghehouden zyn/ ende den roem dat zy vele menschen vermoort ende ghegheten hebben/ snyden die borst/ die bylen/ dyen met langhe sneden open/ also eenighe verheven strypen makēde/ welck zy met een swart poeper bestroyen ende swart maken/ welcke verwe niet afgaet so langhe zy leven/ schynen van verre doorsneden kolders aen te hebben ghelyck die Switsers draghen/ als zy willen eenige drooncken feesten ofte dansen houden/ waer toe zy seer gheneghen zyn/ omme die vrolyckheyt te vermeerderen/ boven het seer vreeselyck gheluyt ende gheschrey dat zy dryven/ hebben zy eenigherley uytgeholde vruchten/ welcke Theverus Ahonay noemt/

Ahonay zijn Vruchten.

die uyt ten wech doende/ sommige met steenkēs vullende sommighe so latende/ ryghen die selfde aen Cottoen snoerkens/ ende binden die om die beenen/ daer mede dansende ghelyck die goochlaers by ons doē met Nuerumburchsche bellen. Van ghelycken draghen zy in die handen sekere drooghe uytgeholde Cauwoerden/ die zy oock met steenkens vullen/ ende met een langhe steel van hout houden/ daer mede gheluyt makende als die kinderen in ons lande doen met een blase vol Boonen; Dit instrument aldus toeghemaeckt/ wort van haer gheheeten Maraca.

Maraca.

Belanghende die Vrouwen gaen naeckt ghelyck de Mannen/ trecken oock alle het hayr uyt/ ja mede om ende van die ooghen/ dan houdent int gheheel op 't hooft/ ghelyck die onsere/ havenent niet minder met wasschen ende kemmen/ bebindent oock ten tyden met root gheverwde Cottoen huyven/ als van outs by ons oock ghebruyckelyck/ nochtans ten meesten met hanghent ende ghespreyt hayr gaende tot op die schouderen/ waer in zy groote vermaeklyckheyt hebben.

De Vrouwen draghen cottoene huyven.

De Vrouwen doorboort die ooren/ daer in draghende stecke huyskens/ schilderē haer aenghesicht.

Die Vrouwen en doorbooren noch lippen noch wanghen: maer wel die ooren/ jae soo wyt datmen een vingher daer door steken mach/ daer in zy van slacken huyskens langhe dinghakens draghen tot op de borst en schouderen afhanghende/ als ooren van Winden ofte Water-honden. Het aenghesicht verschilderen zy met allerley verwen/ waer toe zy hare ghebueren ofte andere Vrouwen ghebruycken/ die midden op die wanghe met een pinceel een ronde circkel maken/ ende allerley linckens daer om trecken van allerley coluere, tot dat het gheheele aenghesicht vol is/ oock niet die ooghē dexels en ledē vry latēde. Zy dragen oock armbandē uyt witte beenkens seer dun ghesneden als schilferen en die seer bequamelycken met Was en Gomme tsamen gevoecht/ dattet niet om seggen is/ oock witte hals banden/ die zy Bou-re heeten/ die zy niet aen den hals ghelyck die mannen: maer alleen om die armen draghen/ hier toe begheerden zy seer van die glasen Pater-nosterkens uyt onse landen die van allerley coleuren waren/ en van

Bou-re zijn de Vrouwen armbanden. Maurobi soo heeten zy de Pater-nosterkens.

haer Maurobi genaemt. Te verwonderē staet dat dit volck oock eenige kleederen gegeven wesende/ zy die selfde niet willen oft begheeren te dragen/ haer excuserende dat een by haer luyden gheen ghewoonheyt is/ sullen lieder oyt bloote lyf steenen ofte yet anders draghen/ dan op die kleederen; Hebben voor een maniere dat zy by alle revieren op die hacken neder hucken/ ende dat hooft met water besproeyden/ soo gheheurt het oock menichmael/ dat zy op eenen dagh/ in maniere van voghelen teenmael onder duycken in 't water/ souden zy soo dickwils die kleederen uyt doen/ is al te moeyelyck en ongelegē/ jae dat meer is/ die Slavinnen selfs ghedwonghen zynde dan hare meesters om kleederen te dragen/ sullen noch om haer lust er voeten/ des avonts die hemden ende kleederen uyt trecken/ en door 't landt omme loopen;

Zy begheeren gheen kleederen te draghen/ jae sullen liever steenen op 't bloote lyf draghen als cleederen daer onder te hebben.

Zy connen geen cleederen draghen/ de Wyle zy by de Kersten zyn wonende/ daer dickmaels gaen draghen als de Christ.

Alhier staet een weynich te verhalen vā die kleyne kinderkens die 4. ofte 5. jaren out zyn/ vet vā lichaem/ met witte beenkens in die lyppen/ ende het hayr geschooren/ oock ten tyden die lichamen ghemaeckt en met coleuren aengheestreken/ die niet hoopen tsamen loopen en dansen/ dat sulcks een wonder ende seer genoechlick is om aen te sien/ lesselycken so is noch hier aen te mercken/ dat vele van die opinie zyn/ dat die naeckthevdt deser Vrouwen porren soude tot dertelheyt ende onkuysheydt/ 't welck nochtans inder daet contrarie bevonden wort: Want door dese onghecierde naeckthevt die mannen meer een [illegible]heyt dan lust verkrygē/ ter contrarie die groote cieragie en costelheyt der kleederē/ die blanckersels en vercierfsels/ het valsche hayr/ die kostelycke paterlsses des hoofts/ die hals ende armbanden van Gout en ghesteenten/ die onse Vrouwen gebruycken/ porren en bewegen die Mannen meer als dese onnoosele naeckthevt/ hoe wel die nochtans tegens Gods ordinantie en niet te pryfen is/ oock op sulcke maniere eenē voren ghestelt wert/ van ghelyck zy hier in die limiten der regulen Gods en der eerbaerheyt te buyten gaen/ alsoo doen die onsere niet minder sonde in haer overdaet en Heydensche ghewoonheyt/ etc.

Is ghenoechlyck te sien de kleyn kinderte te sien dansen so verschildert wesende.

Volcht vā die spyse en dranck der Brasilianē.

Die Brasilianē hebbē tweederley wortelen/ met name Aypi en Maniot, welck geplant wesende/ in 3. oft 4. maendē die groote verkrygen vā anderhalf voet/ en so dick als eē mans dye Dese uyt der aerden gedolvē zyndt/ wordē van die vrouwē alleē (sonder toe doē vā mannē) gebroocht by 't vuer op een Boucano gelegt/ wordē oock ten tyden op scherpe steenē gewrevē/ gelyck wy Note Mostate doen/ tot een wit meel/ dit rouwe meel geheel die smaeck hebbēde van ons versche styssel. Om dit meel te bereyden/ hebbē die Brasiliaensche Vrouwen seer groote aerde potē/ daer in zy sulcx koken/ en gestadelyckē roeren/ tot dat het die dickte vā een pap verkrycht/ doch maken tweederley Meel/ het eene gesoden tot hardicheyt/ 't welck zy noemen Ovy-entan, dat is hart Meel/ 't welck om dat het dueren kan/ inden oorloch gebruyckt wort; het ander is weyniger ghesoden/ ende weecker/ Ovy-pou genoemt/ dat is weeck Meel/ 't welck die smaeck heeft van witte broots brossem/ insonderheyt versch ghegeten zynde. En ofte wel beydt dese sorteringē vā Meel noch versch wesende/ seer goet van smaeck zyn/ oock crachtich voedē/ zyn nochtās onbequaem om broot daer af te backen/ men mach wel een deech daer uyt maecken/ niet ongelyck het Terwen deessem/ seer

Aypi. Maniot/ dit zyn wortelen daer zy haer meel vā maken dat al van Vrouwen bereydt wordt.

Ovy-entan is hart Meel dat dueren kan. Ovy-pou is weeck Meel.

Uit haer meel cannen gheen broot maken.

seer goet en blanck: maer gebacken werdende/ salt van buyten verdroogen en verbernen/ ende inwendich Meel blyven alst was/ upt bepder- lep Meel/ met det vleysch sop machmen goede bry ofte pap maken/ liefelyck van smaeck/ ende ghelyck ghesoden Rys schynende/ van haer Mingant gheheeten. Sy persen oock tusschen die handen upt dese wortelen versch ghestooten eenigh sop/ wit ghelyck Melck/ welck in aerde potten aen die Sonne gheset zynde/ te samen loopt als wrongel/ dat zy naederhandt in aerde schotelen/ ghelijck wy Eyeren doen/ braden ende eeten. Die wortelen Aypi worden oock vele ghegheten ghebraden: want worden weeck/ ende smaken ghelyck Castanien/ d'andere moeten tot Meel ghemaeckt en ghekockt wesen/ souden anders periculoos zyn te eeten. Beyderley wortelen stelen zyn van het fatsoen niet onghelyck/ die groote hebbende van een cleyn Geneverboomken/ ende bladeren gelyck Peonie; Die verwonderinghe deser wortelen bestaet in die veelvoudicheyt: wāt die tackens die soo bros zyn als Henneppen steelkens/ hoe menichmael zy ghebroken werden/ ende diep begraven/ geē ander cultivatie daer toe doēde/ brenghen in 3. ofte 4. maenden een groot ghetal deser wortelen voort. Oock soo hebben zy vele Indische Terwe/ van haer Avati, d'ā andere Maiz gheheeten/ daer zy oock meel af maken/ kokent en eetent. Hier volcht nu vā haren dranck/ die zy upt dese tweederley wortelen en oock van't Maiz maken/ op dese maniere doch alleen van Vrouwen: want hebben die opinie/ so sulcks van mannen geschiede/ dat die dranck geen smaeck hebben soude. Soo snyden zy dan dese wortelen aen kleyne stuckens/ ghelyck men by ons die Rapen doet/ die men koken sal/ sieden die daer nae in gheele potten/ tot dat zy weeck zyn/ setten die alsdan vant vuer af/ daer nae sitten haerder een deel om dese groote potten/ en kauwen desē weecke en gesodene wortelen/ en die in haer handen ontfanghende/ werpense in een ander pot daer toe bereyt/ en aen't vuer ghestelt/ al waer zy wederomme werden ghesoden/ en ghestadich met een stock geroert/ soo lange alst haer dunct dat zy ghenoech zyn/ worden daer nae in andere groote viede vaten ghegoten/ sonder af te klaren/ wederomme ghesoden hebbende/ ende geschuymt zynde/ bedecken zy die vieden/ ende bewaren den dranck om te drincken op hare maniere/ als ick stellen sal. Op de selfde maniere maken ooc die Vrouwen eenen dranck dā Maiz ofte Indische Terwe. Desen dranc noemē zy Caou in, die torbel en dick is/ en bykans een smaeck heeft ghelyck Melck/ desen hebbē zy wit en root/ ghelyck wy Wyn/ en om det dese wortelē en dat Maiz seer overvloedich hier wassen/ daeromme enoghen zy oock so veel dranck makē als zy willē/ twelc in groote menichte van haer ghedaen wort/ sulcks by een vergaderende tot dat zy om te drincken by een comen.

Mingant/ pap van wortelen Meel.

Aypi/ als wortel ghebraden smaecke als Castanien.

Maiz ofte Avati.
Dranck der Brasilianen van Vrouwen gemaeckt/ en hoe zy dien bereyden.

Caou-in/ een dranck van Maiz ghemaeckt/ root ende wit/ als wy hebben rooden ende witten Wyn.

Als zy dā tot dese drinckfeestē vergaderē/ ofte als zy yemant willē slachten op hare manieer/ so maken die vrouwen vuer ontrent die vaten/ dat die dranck lauw werde/ daer nae wort het eerste vat gheopent/ ende daer upt scheppen die Vrouwen een halve groote Cauwoerde vol/ welck die Mannen al dansende upt die handen der Vrouwen ontfangen/ en met eenen drooch uytdrincken/ en dit doen zy so dickwils/ dat in alle die vaten niet een droppel dranckx overblyft/ alsoo dat ghesien is van Lerio, daer upt dit alleē overghgeset ende ghenomen is/ dat zy 3. dagen aen een drincken so oder ophoudē/ en also vol zynde/ dat zy niet meer dragen consten lieten nochtās niet af om de stryt te behouden. Onder dit drincken zyn de Americanen seer vrolyck singhen/ springhen/ dansen/ vermanen den anderen tot manlyckheyt inden krygh om vele vyanden te vangen: daer na loopen zy after een gelyck die Cranen vliegen/ springhende soo lange tot dat die vaten leedigh zyn/ ende op dese feesten insonderheyt als zy een menische slachtē sullen/ zyn zy met schoone vederen ende hals ende arm bandē verleedt/ in hare dansen comen geen vrouwē tusschen te gaen/ dan dansen elck voor sich seldē/ en die drincken geschiet/ als die gheheele menichte van een Dorp by een komt/ die gebueren drincken oock wel met den anderen in haer hangh beddekens sittende/ dan matelijcker/ soo zyn hier by noch tweederley dinghen te mercken/ ten eersten dat die Brasilianen nimmermeer over haer eeten drincken als wy doen/ noch onder haer drincken eeten/ ten anderen dat zy oock eeten sonder sprekē/ en so zy yet te seggen hebben tegens den anderen/ dat doen zy na die maeltyt/ houden oock gheen seeckere ure om te eeten/ dan doen sulcks als zy hongher hebben/ soo wel des nachts als des daechs/ zyn nochtans seer sober int eeten/ die handē en mont wassende voor en na den eeten/ dan ick achte dat zy dit meest doen om die slymerich van haer Meel af te wasschen.

De Americanen zyn groote drinckaerts/ en in hare feesten vermanē zy den anderen tot manlyck te zyn inden krygh.

De Indianen eeten sonder drincken/ ende als zy drinckē soo eeten zy niet/ ende als zy eeten soo spreken zy niet.

Van sommighe groote beesten ende Crocodilen van Brasilien.

Eerstlijck is te weten dat in Brasil gants gheen viervoetighe Beesten zyn d'onsers gelyck. Sy hebben eene sorteringe gants overvloedich/ die zy Tapirousou noemē/ van middelbaer ghedaente tender Koeyen ende Esels. Dit beest heeft rosachtich en lanck hayr/ hebbende gedaente en groote als verhaelt is/ ghelyck een Koeye/ doch sonder hoornen/ en korter van hals/ langhe ende hangende ooren/ dorrer ende slancker beenen/ een gheheele klaeu gelyck de Eselen/ datmen niet onrecht/ om beyde eyghenschappen dit beest Koey-esel heeten mach/ is nochtans van beyden onderscheyden/ eerstlijcken om dat het een corte steert heeft (gelyck vele beesten in America, gheheel geen steerten hebben) ende scherpe tanden/ nochtans sonder eenige sorge: want vluchtet voor den menschē. Die Barbaren schieten dese met hare pylen/ ofte zy vanghen die in kuylen/ die zy delven/ en houden die gants weerdt om des huyts willen/ welcke als zy afghetrocken hebben/ snyden zy die huyt vanden rugghe aen ronde schyven/ en droogen sulcke aen die Sonne/ en makē hier upt Beukelaers/ waer op zy haerder vyanden pylen af keeren: want werdē door die hitte der Sonnen so hert/ dat geen pyl daer door mach/ hoe fel zy oock ghesthoten zy. Het vleysch deser beestē smaect bycans gelyck ons runt vleysch/ worde van die Brasilianen op hare roosters ghebraden en bewaert: want om dat zy gheen sout hebben/ braden al haer vleysch op houte roosters/ ende bewarent alsoo/ men vint in alle Dorpen dusdanige roosters/ die menichmael vol van gheslachtede menschen vleysch ligghen.

Tapirousou oft Koey-esel/ welck vleysch als Rint vleesch van smake is/ de huyt dient tot beukelaers/ daer geen pyl door comē hoe hert die gheschoten worde.

Koey-esels vleysch/ oock menschen vleysch bewaren zy op houte roosters/ ende hebbent daer ghebraeden en so bewaert.

Ten tweeden hebben zy een sekere aert van Herten/ Scouassous gheheeten/ doch kleynder als die onsere oock met cleynder hoornen/ ende het hayr hanghende als de Geyten.

Scouassous zyn Americaensche Herten.

Het wilde Americaensche Swyn/ twelck

D ij zy Ta-

Taiossou oft Indiaens wilt Swijn kleynder / ende weer als de onse hebben een gat op de rugghe daer den adem door gaet.

zy Taiossou heeten / is vande groote des lichaems / ooren / hooft / voeten / het onser gantsch ghelijck / oock met die grootheyt en scherpheyt der tanden seer schadelijck / nochtans oen dat het magerder ende rancker is / ende om dat het schrickelijcken kromt: soo ist hierom mismaecter. Oock so heeft sulck beest van natueren een open gat op die rugge / gelijck het Meyr swijn opt hooft den aden daer uyt ende in treckende. Noch so is alhier ent landt een lijf der wigh beest Agouti ghcheeten / ende een aert van een Herte / met ghekloven klaeuwen / eenen korten steert / met een snuyte en ooren vast ghelijck een Hase / lieflijck en aengenaem van smaeck.

Agouti / e anders soorte van een Hert.

Tapitus.

Noch soo zijnder 2. ofte drederley aert van dieren die zy Tapitis noemen onse Hasen niet onghelijck / root ofte ros van hayr. In den Bosschen houden oock groote Ratten / van de groote ende hayr ghelijck Eeck-hoornkens / smaken niet onghelijck onse Conynen.

Rate Ratten smaken als onse Conyns.

Pag ofte Pague.

Pag ofte Pague, een dier van die hooghte ende groote als een middelbare Wint / met een leelijck hooft / een schoon vel / ende met swarte ende witte plecken onderscheyden / van smaeck vast ghelijck Calf vleysch.

Sarigoy / een dier dat seer stinckt.

Daer is noch een ander beest Sarigoy gheheeten / 't welck om zijn stancks wille van die Wilden niet ghegheten wert / hoe wel het goet ende smakelijck vleysch heeft / insonderheyt die vettichheyt der nieren daer af ghenomen zijnde / daer in die stanck is, Daer zijn oock Tatons ofte Arenadillen / van welcke op andere plaetse ghesept is; heeft wit seer goet en smaeckelijck vleysch; Daer is oock by haer een aert van Crocodilen / welcke zy Iacare noemé / die dickte van een been hebbende / ende tamelijck lanck / niet schadelijck zijn en alle huysen / dat die kinderen daer mede spelen / sonder eenigh perijckel. Die Crocodilen die aldaer zijn / hebben een wyder mondt / hooghe voeten / die steert noch ront noch scherp: maer aent eynde seer dunne.

Taton.

Iacare ofte kleyne Crocodillen zijn in alle huysen dat de kinderen daer mede spelen.

Noch soo zijnder eenighe sorteringhen van Haghedissen / gheplecke ende ghesprenckelt gelijck onse kleyne / en of dese wel 4. en 5. voeten lanck zijn / matelijck van dickte, en schrickelijck van 't aensien / soo houden zy nochtans ghelijck die Vorschen in Revieren en Morassen / ende doen niemant schade / heeten van haer Tovous, dese ghestropt zijnde en gekockt, passeren alle spyse van Brasilien in smaeck / hebben een vleys soo wit als een Cappoen / lecker / cort ende lieflijck. Zy hebben oock groote Padden / die de Toupinambaultij geheel gebraden eten / dan moeten niet wesen als onse Padden / die verghiftich zijn. Zy eten oock Slanghen / van die dickte eenes arms lanck 5. voeten / doch zijn niet sonderlinghe van smaeck. Het groeyen ooc aldaer velerley ander Slanghen / insonderheyt in die Revieren / die so groen als gras schynen / lanck en dunne / wiens steeck seer periculeus is Oock so houden in sommighe Wolden ofte Bosschen seer groote en periculose Hagadissen. Iohannes Lerius schrijft / dat hy eens door 't Bosch gaende / hem eene ghemoetet is / de dickte van een Man hebbende / 5. ofte 6. voet en lanck / geheel met witte schubben blinckende / als Oester schulpen bedect / die de eene voor voet ophefte / ende den kop om hoogh stack met glinserende ooghen hem aenschouwende / en met een open mont den asem wijt ophalende / dat sulck spectakel vreeselijcken was om aen te sien / ende na dien hy hem met zijn ghesellen die by hem waren wel ontrent een vierdedeel van een ure hadde aengesien / is terstont den berch aengeloopen met sulcken ghedruys / door ende over die strupvellen en boomen dat gheen Herte door 't bosch loopende / sulcken ghelupt conste maken.

Tovous / een dier dat lieflijck om eeten is / boven alle ander vleysch.

En oock Slanghen / Padden / van zijn niet als de onse.

Ioannes Lerius ontmoete in een bos een Haghedis soo dicke als een Man / seer vreeselijck om aen te sien.

Noch soo is in dit landt een ander vreemt dier / Ian-ouare ghcheeten / alleen door het roof hem onderhoudende. Dit beest is vande hooghte der beenen ende der snelheyt niet onghelijck een Windt-hondt / dan heeft onder die kinne eenen baert ofte lanck hayr / een ghesprenckelde huyt / seer schoon ghelijck een Lux / ende ooc en anderen den Lux seer ghelijck. Voor dit beest vreesen die Brasilianen seer: want alle die 't becomt scheurt het / en vernielt die gelijck een Leeuw / zijn aes daer af nemende; die Indianen dese Beesten weder in kuylen vanghende / om haer leedt te wreecken / doen haer in lancksaemheyt sterven / die pyne alsoo willende verdubbelen.

Ian-ouare / een beest als een Windt-hont dat seer snel is ende verscheurt menschen en beesten die eetende.

Noch soo zijn in dit landt vele Meyr-cat kens / cleyne ende swarte / die zy Cay noemen / onder andere eenderley aert van hayr / Sagovin gheheeten / van die groote ende coleur des hayrs / ghelijck een Eeckhoornken: maer soo veel die ghedaente belanght / des snabels / borstes ende halses / ende andere deelen een Leeuw ghelijck / doch seer stout / en het schoonste van alle cleyne Beestkens die dat landt heeft / dan mach om zijn teederheyt willen niet over Zee ghevoert worden.

Cay. Sagovin / een Meyr catte / schoonder als d'ander / maer seer teer.

Een ander seer vreemdt Beest isser noch / van die Wilden Hay ghenoemt / van die groote eenes Honts een aenghesicht hebbende ghelijck een Meyr-catte / een hanghende buyck ghelijck een Soch die ghewerpen heeft / van hayr uyt den witten swart / gheheel bleeck / een langhe steert / met rouwe voeten ghelijck een Bors / langhe klaeuwen / ende ofte dit beest int bosch houdende seer wilt is / so mach hem nochtans ghevanghen hebbende tam maken. Die naeckte Tovoupinambaultij spelen daer met gheerne mede / om die scherpe claeuwen willen die het heeft, Niemant (als die Indianen vertellen) heeft dit beest / noch int bosch / noch ghevanghen wesende / sien eten / meenen dat het leeft van die lucht / van hier af is oock op andere plaetse gehandelt.

Hay een beest dat niet eet leeft van de locht.

Ten laetsten so is daer noch een beestken seer vreemt Coaty geheeten / soo hoogh als een Hase / met cort ende gesprenckelt haer / cleyne scherpe oorkens / een hooft dat cleyn is / en van die oogen een verheden snuyte / langher als een voet / ront als een stock / op een corte spatie aen 't eynde af nemende / alsoo dat het vast even dick is / met so enghen mont / dat men nauwelijck die alder cleynste dinger daer en brenghen mach / seer vreemt om te sien; ghevangen wesende / leyt zijn 4. voetkens tsamen en valt op d'een zyde ofte d'ander / ende laet sich niet opheven / ten zy datment eenighe Myren geve / daer af het oock leeft int bosch.

Coaty / een cleyn beestken dat nerghens als van mieren leeft.

Dit lande is oock rijck van allerley vogelen / daer af sommighe eetbaer / somenige niet eetbaer zijn. Calcoetsche ofte Indische Hennen / van haer Arignou-Oussou geheeten / gemeen hierlandische Hennen / van die Portugesen daer eerst gebracht / en onder dese aert zijn de witten daer seer weert om die vederkens uyt te plucken / die root te verwen / haer daermede te vercieren / doch so eeten die Indianen geen van beyden; meenen oor dat die Eyeren verghiftich zijn / en vreesden siende datse die Fransoysen aten / hier door cont het dat in die dorpen daer weynich vreemdelingen hadden sa overvloedich veel Hennen zijn / datmen om een penninc een coopen mach. Neffens die Hennen teelen die Barbaren ooc vele Eyntvogelen / Upec

Arignou-ousou.

Hennen seer overvloedich dat men een coopt om een cleyn penninc.

ghenoemt

Ypec. De Indianen eten niet gheene van water Voghelen/noch Visschen die traech swemmen.

noemt / dan de wyl zy sulcken superstitie hebben/ dat so verre zy van alsulcken traghen voghel aten / dat zy oock soo traegh souden werden / en also van haer vyanden mochten overvalt worden / daerom willen zy dese oock niet proeven / als oock gheen ander ghedierte dat lanckfaem voort gaet / ofte visschen die traech swemmen. Noch soo zynder vele van die ghesprenckelde Hoenderen / insonderheyt dryderley gheslachten/alle swart/ met witte plecken/ van smaeck seer lieflyck / ghelyck Phasanen.

Meleagrides

Mouton zyn hoenderen soo groot als Paeuwen. Macocaba. Ynambou ouassou zyn Patrysen soo groot als Eyntvogels.

Noch so zynder tweederley aert vā seer schoone Hoenderen/gheheeten Mouton, vā die groote ghelyck Paeuwen / ghesprenckelt met witte plecken en swarte vederen. Macocava, Ynambou-ouassou, zyn tweederley aert van Patrysen/vande groote ghelyck Eyndt-voghels/ ende von smoeck ghelyck Phasanen, Houdtduyven / Tortel-duyven/ ende noch een ander aert van Patrysen / vindtmen daer oock alle vast van eenderley smaeck, dan andere vreemde voghelen niet eetbaer vindtmen aldaer seer veelderley sorteringhen / als veelderley gheslachten van Papegaepen/ daer onder sommige so schoon/datmen in die werelt geen schoonder vinden mach / als insonderheyt die twee

Aras, Canide zyn de schoonste Papegaepen die mot weselt zyn.

die zy Aras ende Canide heeten / van welcke pluymen ofte vederen zy hare cleedingen/kappen en armbanden maken, Hebben seer schoone/roode/ blaeuwe ende gout-geele blinckende vederen / dat zy oock enghen liedekens daer af singhen. Beneffens dese hebben noch vierderley aert vā seer groote en schoone Papegaepen/ daer onder een aert is die selden tot ons ghebracht wert/ by haer gheheeten Aiourous, die

Aiourous/een sorte van Papegaepen/ die spreken connen oft menschen waren.

de hoofden van roode / geele ende violette vederen hebben onderschepden / die vleughelen schoon root / die langhe steerten geel / ende het lichaem groen, Dese leeren die woorden so perfect spreken/als ofte zy van menschen ghesproken waren: men leest van eenen die als ment gheboot/danste/ spranck/ sanck/ ende dreef alse perten die de Wilde bedryven. In den oorloch treckende/ende gheboden zynde stil te swygen/ swegh ofte hy stom gheweest hadde / noch tonghe noch voeten roerende. Sodane Papegaepen als men tot ons brengt hieten zy Marganas, achten die seer weynich: want zynder

Marganas zyn Papegaeyen die hy ons ghebracht worden,

so vele als hy ons Duyven/ welcke ofte zy wel heet vleysch hebben / byhans ghelyck Velthoenderen / werden nochtans vele aldaer ghegheten. Noch so zynder cleyne Papegaepen/ die oock wel tot ons ghebracht worden : maer onder die voornaemste voghelen deser landtschap/ is een seer kleyn Toucan gheheeté / vā die groote eender Duyven/ swart als een Rave/ uytbesondert die borst/ 'twelck geel is / met een root ringhsken ghelyck hier voren verhaelt is / dat zy op die wanghen draghen / insonderheyt tot eenighe feesten ofte dansen gaende/ waer af het die name heeft Toucan tabourace,' dat zyn

Toucan tabourace is een voghel wiens neb so groot is als het heele lyf.

vederen om te dansen, Den beck deses voghels is grooter dan 'tgheheele lichaem/ en is eens vā die vreemste dinghen die men sien mach. Noch een ander isser van die groote en verwe gelyck een Meerle / uyt besondert die borst/ welcke in roodicheyt Ossen bloet gelyck is werfoot van de Wilden afgheblasen en ghedroocht/ ghelyck Toucan, en die voghelken noemen zy Panon.

Panon.

Noch soo isser een ander van grootheyt gelyck een Lyster/gheheel Schaerlaken root / die zy Quempian noemen. So ist oock niet te vergeten een seer wonderlyck cleyn voghelken / niet

Quempian.

grooter als een Scalbyter ofte Peerts-vliege/ met witte blinckende vederkens, dat so grooté ende lieflycken gheluyt int singen gheeft/ onsen Nachtegael niet wyckende/ datmen seggé soude datter onmogelycken ware dat uyt soo cleypen lichaem so grooten gheluyt conste comen/ dit vogelken noemé die Wilden Gonambuch.

Beschryvinge van Gonambuch/ een gheveerte so groot als een Peerde vliegh.

Noch soo zynder andere seer veelderley voghelen/roode/ violette/ witte/purper verwige etc. alle seer onderschepdm van die onsere / en hier oock niet noodich te verhalen. Eenderley isser daer op die Wilden seer letten willen oock niet dat soodanighe leer gheschiet ofte ghevanghen moghen worden / daer van zy eenighe Augwannnen / is van die groote eender Duyve/ graeu van verwe en geeft van hé droevich gesingt/ 'twelck des nachts meer dan des daechs gehoort wort, Dese Tovoupinambaulty houdent daer voren / dat sodanige vogelkens haer toegesonden werden van haer verstorvé vrienden om eenige goede tydinge té brengen/ en om haer te porren, en een harte tegeven tegés hare vyanden inden oorloch.

Augwia / een Vogelken dat des nachts seer droeflyck singht.

Sy meenen oock soo verre zy ten rechten op dit voghel gesanck acht nemen/ en al inden crych geslagen werden/ dat zy nae haer sterven tot haer voorouderen dáren sullen after tgheberchte/ om aldaer eewich vrolyck te zyn en te dansen. Sy houden haer in dat dese vogelen bootschappé brengen vā haer voorouderen / dat zy hier door blyder en sterker worden/ die zy wel op sulcks gheschrey achtnemen. Het zyn oock in dit landt groote Vleedermuysen / gelyck Craeyen die des nachts in die huysen comen / en yemandt vindende bloot liggen/zuygen het bloet uyt die teenen in grooten overvloet/ hier af is oor op té ander plaetse ghesept. Hare Byen zyn onghelyck kleynder als d'onse / ghelyck als swarte Vlieghen/ ende maken haer honich in uytgeholde boomé / het Was en Honich weten die Wilden wel te vergaren/ dan ghebruycken 't Was niet om te bernen/ dan alleen die redé mee toe te stoppen/ daer in zy haer vederen van die Wormen bewaren.

Vleedermuysen ghelyck Craeyen.

Byen hier soo kleyn als Vlieghen.

Van andere cleyn ghewormte ghelyck Vloyen en Muggen als oock vā Scorpioenen en aertkreeften, die alle den menschen schadelyck is/ niet noodich te schryven. Volcht van sommige Visschen hier genteen: Twederley Barbeelen hebben zy Kurema hét een geslachte/ het ander Parati gheheeten/ beyde gesodén ofte gebradén seer goet van smaeck/ dé welcke om dat zy niet hoepe swemmé van haer met weerp pylen geschoten werdé/ ten tyden twee oft drie ten eené mael. Het vleys deser visschen is seer mals en kort/ waerom zy oock vanden Barbaren ghedroocht werden en Meel daer uyt ghemaeckt.

Kurema. Parati.

Drederley andere seer groote visschen zyndet/ waer af die eene Camoroupouy Ouassau gheheeten wort/ d'ander Ovara, en die derde Acara Ovassou, alle seer goet vō smaec en eetbaer.

Camoroupouy Ouassou dat is groote Visch. Ovara. Acara Ouassou Acarapep een plat visch.

Noch so isser een platte visch Acarapep genoét die welcke int koken eenigé gele vetticheyt van haer geeft/ 'twelck zy houdé voor eé sause. Dese visch heeft oock seer goet vleys Acarabouten, is een spmerich visch vā verwé doncker root/ is beter dan die dorge dan minder aengenaem den mont. Pira-Ypochi een lange visch/ gelyck een Ael doch niet eetbaer.

Acarabouten/ een roode visch. Pira ypochi.

De Kreeften die in den inwyck Ganabara en Zee daer ontrent gevangen werden/ zyn veel grooter dan die onse/ ende hebben twee langhe hoornen voren uytsteecken / ende vyf oft ses kloven inden buyck/ die men meenen soude niet van die nature:

Kreeften grooter vā de onse ende seeren grooten steert als vergift is.

Tamovata/ een goet Visschen.

maer door kunst ghemaeckt te wesen/ met een langhe dunne ende vergifte steert: In hare rivieren worden oock dreymde visschen ghevanghen/ insonderheyt een specie/ die zy Tamovata noemen welck eender Palier lanck is/ met een groote monstreuse kop etc. d'ander noemen zy Pana, Pana, oock met een seer leelyck eñ vreeslyck hooft/ beyde goet van smaeck.

Pana/ Pana/ oock een goeden Visch.

Volcht van eenighe boomen, vruchten, ende kruyden deser landtschap.

Araboutan is den Brasily boom/ onsen Eecken boom ghelyck/ sommighe 3. vadem dick.

TEn eersten wassen aldaer veel Brasily boomen/ waer of dat landt zynen name becomen heeft/ desen boom wordt van haer luyden Araboutan gheheeten/ van groote ende overvloet der tacken/ onsen Eecken-boom niet ongelyck/ men vinter sommighe die drie vademen dicke zyn: heeft bladeren gelyck Bus-boom ofte Palm/ ende geen vruchten/ dit hout wort met groote moeyte in die schepen gebracht/ ende dat daer toe die wilde niet en holpen/ die Cooplupden souden in een gheheel jaer niet een Schip moghen laden/ om die herdicheyt ende swaerheyt int klieven/ oock om datter gheen beesten zyn die't mochten draghen ofte trecken tot die Schepen/ dan moet alleen door menschen daer ghebracht worden/ die met kleederen/ hemden/ hoeden/ messen ende dierghelycke dinghen daer toe gecocht worden, Dit hout te houwen/ te klieven/ te ronden/ ende op haer schouderen uyt derre bosschen tot die schepen te droghen/ wort daer vele ghebrant/ is van naetueren droogh/ ende aenghesteken zynde/ maeckt weynich roocks/ die assche daer af/ gheeft oock een roode coleur. Die Tovoupinambaultij, verwonderen hoe seer wat ons volck met al dat hout doen/ draechden eens ofter gheen hout in ons landt was om te branden/ dien door antwoort ghegheven werdt/ dat men by ons daer mede verwde/ gelyck zy oock deden/ hare touhens/ etc. Dese Historie is te voren verhaelt.

Op wat maniere het Brasily hout ghescheept wordt.

Vraghen ons volck oft in ons landt geë brandthout was.

Behalven die Brasily boomen zynder vyfderley specien van Palm-boomen/ waer van die voornaemste Gerau, d'andere Yri geheeten worden; Van dese boomen is ghenoech ghescreven in die Historie van Oost Indien/ ende in die beschryvinghe van die Custe van Aphrica. Noch soo isser een boom vanden Barbaren Ayri gheheeten/ een aert van Ebenhout/ heeft bladeren niet seer ongelyck den Palm-boom/ die trunck met scherpe doornen becleedt/ die vrucht daer van tamelycke groot/ daer men een pit soo wit als Sneeu/ nochtans niet eetbaer; Het hout is swaer ende seer hert/ waer uyt die Barbaren hare Hellebaerden/ Kolven eñ Pylen maken, is oock seer swaer datter int water sincket/ men vindt noch veellerley hout in dit lande sommighe geel/ ghelyck buxboom/ sommigh violet/ anders wit/ ghelyck pampier/ bleeck root/ verms root/ doncker root/ daer uyt zy oock Hellebaerden maken. Noch tenderley houde is aldaer/ dat zy Copau noemen/ waer af die boomen onse groote Noteboomen ghelyck zyn/ nochtons gheen Noten draghende. Het hout daer van gheschaeft wesende heeft plecken gelyck ons Note-boomen; Men vindt noch aldaer veellerley Boomen/ waer af die sommighe cleyne bladerkens hebben ghelyck penninghen/ andere groote ende anderhalf voet langhe. Noch soo groeyter een boom seer schoon om aen te sien/ eñ soo lieflyck

Gerau. Yri.

Den boom Ayri/ wiens hout sincket/ maken de Wilden hare colven ende pylen hier van.

Copau/ als onse Noteboomen hebben bladen van anderhalf voet lăg.

Een boom wiens hout riecker als een Roose.

van reuck dat zy een welriekende Roose te boven gaet/ insonderheyt ghesneden werdende.

Ter contrarien wast aldaer oock een ander Aou-ai, welck hout so grouwelyck stinckt als mense saecht ofte brandt/ datmen daer ontrent niet dueren mach/ heeft bladeren vast gelyck onse Appel-boom/ ende een vrucht niet ongelyck den Eeghel die Note daer af is soo vergift/ dat zy ghegheten werende/ eerstont haer cracht verthoont; Nochtans om dat die Wilden uyt dese vruchten hare Ratelkens maken/ achten zy die hoogh. Behalven dit soo groeyen in Brasil veellerley sorteringhe van fruyten ende appelkens schoon om aen te sien/ insonderheyt op die Zee-kant/ doch alle ondequaem om te eten ende schadelyck/ waer af die sommighe de ghedaente hebben van Mispelen/ waer van die wilden ons volck waerschouden.

Aou-ai een boom wiens hout seer stinckt/ eñ zyne vrucht vergift.

Hivourae, is een schorsse eendet halven vinger dicke/ goet van smaec/ insonderheyt versch zynde/ is een specie van Pock-hout, Dese ghebruycken die Wilden tot een siecte Pians gheheeten/ welcke alsoo schodelyck by haer is/ als by ons die Pocken. Noch soo isser een boom/ welcke die Barbaren Choyne heeten/ van middelbore hooghte/ ende von bladeren/ tfatsoen ende die groenicheyt den Laurier gelyck/ die vruchten so groot als kinder hoofden/ van ghedoente ghelyck Struysen Eyeren/ niet eetbaer. Hier uyt maken die Tovoupinambaultij haer Ratelers/ die zy Maracas noemen/ oock soo maken zy hier uyt drinck vaten ende dierghelycke dinghen/ die midden van een klievende. Die boom von haer luyden Sabaucaie gheheeten/ draecht vruchten grooter als twee vuysten/ daer uyt zy drinck-breeckers maken/ heeft vast die ghedaente van een beker. In dese Note zyn beneden eenighe putten/ niet ongelyck van ghedaente ende smaeck den Amandelen. Noch soo isser een boom van die groote als een Sorben boom welcks vrucht die Brasilianen Aca-iou noemē/ is vande groote ende ghedaente/ ghelyck een Hennen Ey/ 'twelck ryp werdende, gout geel (als een Queappel) is goet ende smokelyck om te eten: want is wat treckende nae t'suer/ ende heeft een sop/ twelck die hitte verkoelt: maer om dat dese vruchten niet wel te becomē zyn van die hooge boomen/ eeten die Meyr-cotten ten meesten/ de selvighe die zy of werpen/ vallen den menschen te deel.

Hivourae een schorse goet om eeten. Pians een siecte.

Choyne.

Maraca zyn hare Ratelen.

Sabaucaie zyn hare drinckbeckers.

Aca-iou een appel op hooghe boomen/ die de Meyrkatten seer vernielen.

Paco-aire is een spruyte 10. ofte 12. voeten hoogh/ die tronck soo dick wesende/ als die dye eens Mans/ nochtans soo weeck datmen die met eenen slach mach afhouwen/ die vruchten daer af noemen zy Paco, die welcke een Palm lanck zyn/ van ghedaente ghelyck Comcommeren/ oock ghelyck van verwen/ ryp zynde. Dese vruchten wassen by die 20. ofte 25. ofte meer aen een tacke/ die de Americanen af houwen/ eñ in haer huysen draghen/ soo veel als zy met een hant draghen connen/ zyn seer lieflyck van smaeck: dan hier of is genoech in die Oost Indische Historie verhaelt/ die Leser mach die selvighe daer af lesen.

Paco-aire zyn Oost Indiaensche Vyghen/ ofte Musa Serapionis.

Die spruyten der Cottoen voorts brenghen hebben zy oock en seer groote menichte/ werden middelmatich groot/ brenghen blomkens gelyck gele clockens van die Citrullen/ waer uyt een appelken groeyt/ niet kleynder dan die vrucht van Bueken/ 'twelck ryp wesende in 4. deelen hem opent/ het Cottoen uytghevende/ 'twelck die Barbaren Ameni-iou noemen.

Ameni-iou is den boom die Cottoen draecht.

noemen. Int midden van dese Wolle ofte dit Cottoen zijn eenighe swarte korinkens tsamen ghedruckt/ghelijck Nieren van menschen/dan die groote ghelijck Boonen. Dit Cottoen vergaderen die Brasiliaensche Vrouwen/en spinnent/daer uyt zy veelderley saken maken.

Suyckerriedt in grooter menichte in Brasilien.

Van dit suyckerrieden doet goeden Azijn ghemaeckt worden.

Citroenen en Limoenen van die Portugesen aldaer gheplantet / wassender in groote menichte, seer smakelijck ende goet/ als oock Suycker rieden/daer van veel Suyckers in Portughael ghebracht wort. Het is te verwonderen/dat dewijl dese Rieden derselv wesende/ soo vele soete soeticheyt inne hebben/nadeen weynich vergaen ofte verschimmelende/ in water ghedaen/ maken soo goeden Azijn als men vinden mach. Behalven die Suycker rieden/wassen noch hier en daer in die bosschen andere Rieden / van die dickte eenes Mans been/ welcke groen wesende/lichtelijck met eenen slach af ghehouwen worden / van drooch zijnde/ werden seer tay ende hart / maken Pylen daer uyt/ende stocken om by te gaen. Oock so groeyt hier veel Mastix/ een seer edele Gomme/die men anders uyt Chio placht te brenghen/ende oock andere ontallijcke welrieckende bloemen ende cruyden. Ende ofte wel ontrent dese Capo Frio veel donder slaghen / reghenen ende felle winden vallen/ wesende gheleghen onder den Tropicum Capricorni, nochtans om datter gheen Vorst/Snee ofte Haghel ghesien wordt/ soo zijn die boomen altoos groen/ ghelijck by ons in die Mey. In December/als die daghen by ons opt cortste ende coutste zijn/ zijn zy aldaer opt langhste en heetste/ doch wel verstaende / dat zy nimmer soo lanck ofte kort vallen als by ons / want hebben eendrachtigher daghen ende nachten dan wy/ende ghetemperder Hemel.

Mastix groeyt hier soo goet als in Chio.

De boomen hier altoos groen ghelijck by ons in den Mey.

Ananas een goede vrucht/ sap uyt ghepersit is als Malevesey.

Van vruchten die dit landt heeft / zijn de beste welcke zy Ananas noemen: Het kruydt daer af heeft bladeren ghelijck Iris ofte Aloe/ ende weynich ommeront/ende rondtsom gedeelt/die fruyten zijn lanck/ghelijck Concommeren ofte Spurockens / men perst een sop daer uyt als zy versch zijn/ 'twelck soo lieflijck is als Malvasie/ van dese vruchten is oock verhaelt in die Oost Indische Historie / met noodigh breeder mentie ofte verclaringhe hier af te doen/die Leser mach hem daer vervoeghen. Eender ley kruyt groeyt in Brasil/ 'twelck die Tovoupinambaultij Petum noemen/ende wy Tabacum ofte Nicotiana, hebbent nu oock in onse hoven/dan niet so goet ofte krachtigh als't hare; is ghenoechsaem van den Heere Clusio ende andere beschreven / oock vost wel bekent/ heeft bladen ghelijck onse groote Walwortelen / ofte Consolida major, &c. Dit kruyt houden die Wilden seer weert / vergaderen sulcks ende maken bondelkens daer af die zy drooghen/daer nae nemen zy vier ofte vijf bladeren/wickelen die in een ander, steken die bladeren aen/ ende ontfanghen den roock die haer also onderhout/ dat zy inden oorloch 2. ofte 3. daghen daer op vasten moghen / als oock Lerius ondersocht heeft/ dat hee den hoger stelpt/ oock soo trecken zy door desen roock die flupmen uyt dat hooft / draghen daeromme bondelkens van dit kruyt op haer borst om den roock te nemen. Vanden wortelen Maniot en Aypi, is te vooren gheschreven; Zy hebben noch een ander aert van wortelen/Hetich gheheeten / welcke van drieerley aert ghevonden worden: want sommighs werden int koken

Beschrijvinge van't kruyt Petum.

blaeu/ andere geel/ ghelijck Quee-appelen/andere wit ghelijck Pestinaken; zijn alle goet van smaeck in sonderheyt die geele ghebraden/ zijn soo goet als onse Peeren groeyen aldaer soo overvloedich als in Savoyen die Rapen/twee vuysten dick / ende ander half voet lanck / het kruyt daer af kruypt langhs die aerde / heeft bladeren ghelijck Concommeren ofte groote Spinagie/nochtans derschepden in die verwe/ naeder comende die Bryonie ofte witte wilde Wyngaert. Dese wortelen / om dat zy gheen saet voorts brenghen / werden door stuckkens ghesaeyt / die meer hier af beghecrt te weten/ lese des Heeren Clusij boecken sal daer in ghenoechsaem vinden tot onderrichtinghe. Noch so groeyt in dit land onder die aerde/een soorte van Noten/ by haer Manobi ghenoemt / hanghen met cleyne draepkens aen een/ puren hebbende van die groote ende die smaeck ghelijck onse Hazel Noten/uyt den witten swart/schelen ghelijck die bolsters van Erwitten. Van Brasily Peper / die nu oock ten tyden in onse hoven groeyt/ ende seer heet / is van Mathiolo Siliquastrum ghenoemt / als oock van Brasilische Boonen ende Erwitten/ is niet noodigh te verhalen / zijn vast alle Man bekent. Tot conclusie is te weten / dat ghelijck Brasilien gheen wilde Beesten/ Voghelen Visschen ofte levende creatueren heeft / ghelijck in gheheel Europa / alsoo oock gheen boomen ofte kruyden, alleen uyt besondert Porceleyn / Basilicum ende Vaern ofte Felix die op sommighe plaetsen aldaer groeyen / datmen wel met den Propheet David mach seggen inden 104. Psalm:

Hetich zijn Batatas ende drieerley/ blaeu/geel/ wit/seer goet en in soo menichte overvloet als by ons de Rapen.

Manobi eerdt-noten.

Brasily Peper.

O God hoe heerlijck en hoe wõderbaer,
Zijn uwe wonder wercken veer end' naer,
Hoe wijsselijck doet ghy doch alle saken,
Alle creatueren u goetheyt smaken,
Wie kan nyt spreken tot eenigher tijt,
De dieren die hẽ toeren int Meyr wijt, &c.

Wel te recht waren dese luyden ghelucksalich/ so zy den Schepper van alles erkenden/etc.

Een cort relaes van haer oorloghen ende wapenen.

Aengaende den oorloch/ wort van den Americanen voor't meeste deel niet ghedaen / om rijckdom uyt den roof te becomen: ofte om haer landen ende grensen wyder te verbreyden: maer alleen door een affectie ende begeerlijckheyt hare voorouderen te wreecken van hare vyanden ghevanghen ende ghegheten/ waer in zy soo yverich zijn/dat alle die zy krijghen / die selvighe doot moeten sterven ende ghegeten werden zae dat niet is eenmael oorloch aenmenende teghens hare ghebueren / sullen nimmermeer weder verеenicht worden / dan vernielen den anderen waer zy konnen ofte moghen. Die maniere van't oorloghen/ die de Tovoupinambaultier volghen/ is aldus: Ofte zy wel gheen Coninghen ofte Princen onder haer hebben: wesende ten meesten die eene niet meerder als d'ander / soo is haer nochtans dit om gheboren / dat zy die Oude welcke zy Peoreru Picheb noemen / onder erbaerentheyt willen eeren/ ende een yeghelijck staet in zijn Dorp den Ouden tot dienste. Dese nemen menichmael occasie onder malcanderen ofte sittende in haer hanghende Cottoen beddekens sittende / die andere aldus aen te spreken.

De Indianen die oorloghen tegen den anderen om haer voorouderen te wreken/ waer in zy so yverich zijn datter gheen peys is te maken ende eten malcanderen.

Peoreru Picheb / dat zijn de overste onder haer die zy eeren.

Zyn dan niet (tot den anderen sprekende/

sonder

sonder aflatinghe van haer woorden) onse vooroudern / die soo vele vyanden hebben bekrijght/ overwonnen/ gheslachtet en gegeten? ons tot exempelen altoos thuys op den heert te blyven? Sullen wy ons volck/ die in vorighe tyden alle tot een verschrickinge zijn gheweest/ dat sy haer ghesichten niet consten dulden tot ons groote schande ende smaet alous laten bespotten? dat wy in onse eyghen huysen van onse vyanden worden besocht? Sullē wy door onse luyheyt ende traeghept dulden ende verwachten dat die Margaiaten ende die Peros Engaipa, dat zijn die schalckachtighe volckeren ofte Portugesen eerst haer ghewalt aen ons oeffenen ende ons overvallen? Dusdanighe vermoninghe ghedaen hebbende / klopt daer nae met zijn handen op zijn axelen eñ dillen roepende: Erima, Erima, Tovoupinambaults Conomi ouassou Tan, Tan, &c; 'twelck te segghen is: Gheensins myn vrienden/ ghy stercke jongelinghen / staet ons dit te doen: laet wy ons veel eer tot den krijgh wapenen / ende ons selven den gheslachter te worden overgheven / ofte die onsere wreken. Door dierghelijcke Oratien der Ouden/ die ten tyden ses uren lanck dueren / ende vanden omstanders met groote patientie ende stilheyt aenghehoort / die niet eens daer onder kicken/ verwecket ende ghesterckt zijnde / comen seer haestich uyt alle Dorpen te samen op een bestemde plaetse in groote menichte met haer sweerden ofte Hellebaerden/ Tacapes ghenoemt/ van root ofte swart hout / seer swaer wesende ghelijck buydoom ghemaeckt vijf oft ses voeten lanck / vooren rondt ghelijck een spitlappe eenen voet breedt / ende een duym dicke int midden/ anders rondtomme scherp. Nevens dese wapenen hebben sy noch Orapats, dat zijn boghen/ ooch uyt swart ofte root hout ghemaeckt daer mede sy soo ghewis ende snel schieten / dat sy gheen meesters daer in hebben. Dese boghen ende pylen / om dat sy vele tot ons ghebracht worden / is niet noodigh breeder verclaringhe daer af te doen: Hier by soo hebben sy een schilt van die huyt van Tapiroussou, breedt / plat ende ronde / ghelijck een Trommel vel / met die welcke sy haer niet bedecken: maer alse die pylen haerder vyanden daer op ontfanghen. Dit zijn hare wapenen/ ende gheen andere / uytghenomen eenighe accoutrementen van vederen/ daer sy hare lichamen mede vercieren / jae willen op die tijdt als sy ten oorloch sullen niet aenhebben/ al waert maer een hembde om niet belet te zijn. Aldus ghewapent wesende / trecken tot den oorloch ontrent 8. oft 10000. tsamē (met eenige vrouwen daer by / niet om te oorloghen: maer om allerlei saken te draghen / ende die victualie.) Int Legher comende / werden die Ouden die vele van hare vyanden ghedoodet ende ghegheten hebben / tot Bevel-hebberen ende aenvoerders gheordineert / welcker ghebiet sy volghen ende gheven haer nae den vyant toe/ ende ofte sy wel sonder ordre optrecken / houden nochtans int reysen by een / die sterckste vooraen treckende / het is te verwonderen / dat soo groote menichte sonder Velt-overste sich weten te schicken / ende tot hare treckenen in slachoorde te begheven. Onder haer zijn der die op groote hoornen / (van haer Inubia ghenoemt) ghelijck by ons Trompetten blasen / daer door het volck op te voorderen / ende tot den slach porren. Andere hebben pypen ofte fluyten van menschen beenen haerder vyanden / die sy te voren ghedoodet ende ghegheten hebben ghemaeckt / daer op sy die gheheele wegh pypen/ om die herten haerder medtghesellen te verwecken / van gelijcken te doen met hare vyanden: die te vanghen / te slachten ende te eten: Indien sy te water trecken om haer vyanden te overvallen / houden sy de strandt niet verre en Zee varende / om dat haer schepen die sy daer toe maken uyt schorsen van boomen/ niet enoghen teghens tempeesten / zijn alleen bequaem in stillicheyt des Meyrs / soo moghen sy in eene van dusdanige Vloten 50. menschen stellen/ die alle staen en roeyen soo snel voorts/ dattet onmoghelijcken te gelooven is / op dusdanighe maniere trecken sy ten tyden 10. oft 12. mylen weeghs in haerder vyanden landt/ ghebruycken een fraeye aenslach / die sterckste trecken voorn aen / achterlatende die swacke met die Vrouwen een dagh reyse ofte twee/ trecken voort in groote stilheyt / eñ nemen eenighe boscayen in daer sy haer verberghen/ ende ten tyden een etmael ligghen, Onder dien soo haer eenighe vyanden ghemoeten/ Mannen/ Vrouwen ofte kinderen/ die houden sy niet gevanghen/ ofte voeren die niet nae: maer slachten die / ende bradense op hare Boucans ofte Roosters/ ende etense / ende des te lichter overvallen sy den anderen dat hare Dorpen sonder Mueren zijn / ende hare woonínghen dit veel 80. ofte 100. treden lanck sonder deuren/ daer voren eenighe tacken van Palm-boomen ofte van't kruyt Pindo stellende: Nochtans soo zijnder sommige Dorpen by haer / ten naesten aen die vyandt ligghende/ die met ses voetighe palen haer bevesticht hebben / op die welcke/ als sy oock eenich exploot vernemen / so besetten sy den rechten wegh / die dan uyt ofte in trecken vluchtende ofte vechtende / zijn ghevanghen / ende worden gheslachtet ende ghegheten: Maer als sy openbare slach int velt doen / gheschiet sulcks met soodane furie ende wreethept / dat het ongheloofelijck is / als Iohannes Lerius Borgoindion / selfs ghesien heeft / daer uyt dit alles overghesett is: want loopen met sulcken rasentheyt ende wreetheyt te samen / datment niet uytspreken mach: Die Tovoupinambaultier eerst hare vyanden siende / hebben sulcken vreeselijcken gheluyt ghemaeckt / dat by ons Wolden vanghen niet meerder enoghen slaen/ welck gheluyt so groot was / datmen nauwelijck die donder slaghen daer boven hooren mochte. Naerder aen een coenende verdubbelde dat gheroep, Het horen blasen ende dat spelen op die pypen / niet minder met dreyghementen den anderen toeroepende / ghebeenten der dooden vyanden verthoonende / ende die tanden haerder vyanden die sy aen snoeren wel twee ellen lanck te samen ghereghen / aen den hals droeghen / gheluyt makende/ ende met allerley maniere vreeselijckheyt bewysende. Tot den slach comende / gaet het noch quader: want die pylen als swermen van Vlieghen die lucht bedecken / met allerley coleur van vederen / dat het een wonder schoonen schijn gheeft / nochtenen sulcks sonder vreese aenschouwen / ende die gheschoten werden / die pylen uyt treckende / ende daer op bytende als rasende honden / daeromme noch-tans van der oorloch niet af wijcken: want dit volck alsoo wreedt ende schrickelijck is / dat sy niet af en laten / soo langhe eenige cracht in't lijf is / ende vluchten nimmermeer / ende alle

die sy

Peros Engaipa.

In hare dansen vermanen sy den andere tot den wapen van vyanden te vanghen ofte haer selfs ghevanghen te worden.

Wapenen der Brasilianen. Hare sweerdē van root ofte swart hout / zijn 5. ofte 6. voeten lanck.

Orapats zijn boghen van root/ ooch van swart hout ghemaeckt/ daer sy seer meesterlijck mede schieten.

Tapiroussou/ een beest alsoo ghenoemt / die huyt diementoe tot die schilden.

Maniere hoe die Wilden ten oorloch trecken: Die veel vyanden ghedoodet heeft worden tot aenvoerders gheordineert.

Inubia groote hoornen die sy in plaetse van trompetten ghebruycken.

Pypen van menschen beenen haerer vyanden / ghebruycken die ooch inden krijgh.

Maniere hoe sy te water voorts treckē.

Hare vloten ofte schuyten van basten der boomen / connen 50. laden/ en roeyent seer snel voorts.

Boucans zijn by haer Roosters op gaffelen vā hout ghemaeckt.

Pindo een groot kruyt voor hare deuren.

Veltslach der Brasilianen/ gemoeten den anderen met groot gheroep en met groote wreetheyt.

Hare vyandē tanden geregē aen snoeren hangen sy om haren hals.

Gheschoten zijnde trecken die pylen uyt / die bytende ghelijck honden.

die zy met hare houte hellebaerdē treffen/ vallen ghelijck die Ossen van oen slagh der bylen. Dus danighen eenen velt-slagh Lerius siende/ hielt zijn partye die Tovoupinambaultier, die overhant nae drie uren vechtens/ eñ na dat seer veel doot ende verwont waren/ brachten onteent 30. mannen eñ vrouwē tot den haren ghevanghen/ die zy int midden van haren heere stelden/ eñ die sterckste onder haer met touwen ghebonden/ ende alsoo weder trocken nae die inwijck Ganabara, ende van dese ghevangenen werden 10. knechtkens ghekocht/ die den Coninck van Vranckrijck/ Henrico secundo ghesonden worden. Lerius selfs hadde een vrouwe met een kindt ghecocht/ ende meende haer te vertroostē/ dat hy haer in Vranckrijck wilde seynden/ dan antwoorden dat zy lieder wilde dan haer vyandē gegeten wesen/ ofte te ontcomen/ eñ noch eens wrake te helpen doen over hare vyanden die haer ghevangen hadden/ soo vast hanght die volck op haer boose voornemen/ connen noch vergeten noch vergeven alsoo langhe zy leven.

Thien ghevanghen knechtkens werden den Coninck van Vranckrijck Henricus ghesonden. Lerius cochte een Vrouwe met een kint/ wunste te ontcomen om noch eens wrake te doen over hare vyanden.

Maniere hoe zy met hare gevangenē handelen, eñ wat voor ceremonien zy ghebruijcken, in die te slachten ende te eeten.

Die ghevanghens ghebracht wesende int landt vā die haer over wannen hebben/ werden niet alleen wel ghespijst: maer de mannen werden oock vrouwen ghegheven/ (niet den Vrouwen Mans/ jae dat meer is/ die een ghevanghen by sich heeft/ en sal sich niet ontsien zijn Dochter ofte Suster hem tot een vrouwe te gheven/ die haren man ghetrouwelijcken dienen mach: maer om dat gheen sekerheyt ghehouden wordt in die tijdt des offers ofte des slachtens/ 'twelck nu eer/ nu spader gheschiet/ nae dat zy't goet vinden/ soo werden die mans opt voghel vanghen/ die jachten ende visscherijen/ die vrouwen om die hoven te beplanten ende Oesters te vanghen ghehouden/ eñ als zy ghelijck Swijnen vet ghemaeckt zijn/ werden gheslachtet/ ende op volghende maniere ghegheten. Ten eersten wordt sulcken feest alle den omligghende kundtbaer ghemaeckt ende te kennen ghegheven/ al waer dan een groote menichte tsamen comt/ van mannen/ vrouwen ende kinderen/ den gheheelen morghen stont met drincken over brenghende: Onder welcke die ghevanghenen/ die wel wetet dat het hem costet/ met vederen vercieert/ niet alleen voor de doot vreest: maer dansende/ springhende ende drinckende/ overtreft alle die andere. Ende aldus 6. ofte 7. uren ghetiert eñ geraest hebbende met die anderen/ grypen hem 2. ofte 3. van die aldersterckste/ eñ binden hem int midden met Coetoenen touwen/ ofte met basten eens booms Iuire gheheeten/ die den Linden boom gelijck is: hy met teghens sparteleñde/ hoe wel hy beyde de armen ende handen vry heeft/ ende leyden hem alsoo als een spectakel van triumph ende overwinninghe doort Dorp/ sonder dat hy eens zijn hooft laet hanghen/ als wy ons doen die gherichtet ofte ghedoodet sullen worden: maer ter contrarie met een ongheloofelijcke stoutheyt/ zyne daden roemende ende vertellende by dien die hem ghevanghen hebben/ met dusdanige woorden: Ick stercke hebbe en dorghe tyden uwe Cozyns aldus ghebonden/ ende sich selven noch meerder roemende ende groot maeckende: nu

Die ghevanghenen gheven zy vrouwen/ maken die dat teghen dat zy die vet hare feesten slachten wille.

Welck feeste wort den omligghenden kundtbaer ghemaeckt.

Iviire/ een boom daer af zy basten maken hare ghevanghenen te binden.

Wonderlicke roem vande ghevangenen zijnsende haer stercke daden.

het aenghesicht hier waert/ nu derwaerts keerende/ spreeckt den eenen dus aen: Hoorstu, dynen Vader heb ick ghegheten? den anderen: O goeder/ dyn broederen heb ick gheslachtet ende ghebraden/ eñ soo veel mannen/ vrouwen ende kinderen van u luyden heb ick ghevangen ende ghegheten/ dat ick die niet tellen enach. Doch laet u niet voorstaen dat mijn vrienden die Margaiaten mijn doot ongheworoken sullen laten/ ende al slachten die zy van de uwe weder crijghen sullen. Aldus een tydt lanck alle menschen vertoont wesende/ die twee die hem ghebonden houden van hem ontrent drie ellen afwijckende/ ende het touw daer mede hy ghebonden is/ ghelijckelijck treckende/ alsoo dat die ghevangen vast moet staen/ noch voorwaert/ noch afterwaert moghende wijcken/ soo worden als dan den ghebonden ofte ghevanghen Man steenen ofte pot scherven toe ghebracht/ ende die so hem ghebonden houden/ met schilden van Tapirousſu bedeckt wesende/ spreken den ghevanghen aldus aen: Wilt door u sterven u doot wreken/ waer nae hy terstont met furie ende cracht op haer werpt/ ende alle andere die daer omme staen/ welcke ten tyden meer dan 4000 zijn/ niet daer op achtende/ hoe vele datter ghequetst ofte verwont worden/ al smeet hy yemant het been aen stucken. Zijn steenen ende aerde/ ende alles wat hy becomen can/ verworpen hebbende/ tet eet hy dooren die hem slachten sal/ die den gheheelen dagh verborghen gheweest is/ hebbende een houten hellebaert met vederen verciert in zijn handen/ eñ selfs niet allerley accoutrementen van vederen aen ghedaen/ die tot hem comende/ spreeckt hem aldus aen: Zijt ghy niet eender van die Margaiaten onser vyanden? hebt ghy selfs oock niet sommige van onse vrienden ende verwanten ghedoodet ende ghegheten? waer op die ghevanghene met een onversaecht herte antwoort/ Pa, che, tan, tan, atouca atoupaue, dat is/ ick ben die stercke/ ende hebbe vele van die uwe ghedoodet ende ghegheten. Ende om zijn vyanden meerder leet te doen/ leyt beyde handen op zijn hooft/ ende spreeckt dese woorden: Hey/ wie dapper heb ick my daer in gedragen? wie ernstachtigh heb ick die uwe inden oorloch vervolcht ende ghevangen/ ooc ontallijcke ghegheten ende dierghelijcke reden; Daer op die hem dooden sal antwoort: Daeromme ghy die nu in onse ghewalt zijt/ sult oock terstont van my ghedoodet werden/ ende ghebraden zijnde/ ghegheten: waer op hy nochmaels als onversaecht antwoort: Hey wat leyt daer aen/ die mijne sullen mijn doot wel wreken/ ende aldus den anderen toespreckende/ wert die arme mensche met de Hellebaerde doot gheslaghen. Ende ingheval dese ghevanghen een vrouwe hadde (ghelijck haer ten tyden ghegheven worden) so valt die vrouwe ten eerstē op het doode lichaem/ ende weent een weynich/ doch Crocodiels tranen/ daer men af seyt/ dat hy oock eerst weent al eer hy dat ghedoodet lichaem etet. Op deselvige maniere doet zy oock: want die valsche tranen uyt ghepersst zijnde/ soude wel die eerste zijn die vant vleysch soude willen eeten. Dit dus ghedaen wesende/ d'andere vrouwen/ insonderheyt die oude/ als ten eenesten begeerlijck nae menschen vleysch/ vermanen die jonge vrouwen/ welcke die gevangens bewaren ghestadelijck/ dat zy haesten moghen met het dooden/ ende comen met warm water by het lichaem/ 'twelck zy wryven/ kloppen eñ

Gheven den gevanghenen oorlof zijn doot te wreke daer hy oock zijn best toe doet.

Tacapes zijn houte hellebaerden daer gaen zy den ghevangenen mede toe.

Pa che tan tan atouca atoupaue/ dat is so veel gheseyt: ick heb veel van den uwe ghedoot/ ick ben de stercke.

Daer bij antwoort hy seggende/ de mijne sullen mijn doot wel wreken.

wasschen

wasschen dat die huyt af gaet/ende dat het soo blanck schijnt te wesen/als een gebroept Verc-ken. Daer nae comt die Heere van den gevan-ghen/ met soo vele mdighesellen als hy selvert wil/ eñ deelt dat doode lichaē in grooter haest/ dat nauwlijck eenich slachter by ons een Werc so spoedich deelen mach. Ende ghelijck by ons die Jagers Herten ghevanghen hebbende/ den honden dat ingheware toe werpen/alsoo oock dese Barbaren bestrijcken hare kinderen met het bloet der doode vyanden: om haer also tot wreetheyt te porren ende te aenvueren; Voor die aencomste der Christenen in dese landen/ deelden zy die doode lichamē met scherpe stee-nen/ 'twelck zy nu doen met messen: Die men-sche aldus aen stucken ghehouwen zijnde ende het ingheware ghewasschen ende ghesuyvert werden/daer naer op die Boucans ofte houten roosters gheleyt/ ende soo lange sulcke stucken braden/ worden die roosters van die oude wy-ven bewaert/ die seer begherich zijn nae't men-schen vleysch/ ende dat vet dat afdruypt ver-garen/ ende met hare vingheren ontfanghen eñ aflecken/ oock die jongelinghen ghestadich vermanende/ om andere vyanden te vanghen/ ende sulcke spyse aen te brenghen etc.

Als zy de mensche slachten/ hantveren zy die huyt ghe-lijck wy hier die Veeckens/ ende bestrij-ken hare kin-deren met bloet.

De stucken werden op houte costers ghebraden/ welcke roo-sters van de oude wyven bewaert wor-den/ die seer begeerich zijn naer mensche vleesch.

Aldus dan een/ twee ofte drie/ ghelijck ten tyden gheschiet/ ghedoodet wesende ende ghe-braden: gaet die gheheele menichte van men-schen/ die by't slachten gheweest hebben/ om de Boucan, 'twelck roosters zijn op houten gaf-felkens ghemaeckt: want die Indianen bra-den gheen vleysch aen speten/ als sommighe qualijck malen/ (om dat zy meenē dat het on-moghelijck soude zijn yet gaer te krygen/ twelck omme ghedraeyt eñ beweecht wort) verblyden haer/ ende springhen/ ende sien die ghebraden stucken met wreede ghesichten aen/ eñ grypen een yeghelijck een stuck daer af/ niet omt eetens wille (als sommige vermoeden mochten) ende dat oock sonder twyfel het menschelijcke vleys aldaer smakelijckst is: maer veel meer hier in respecterende die wrake als die spyse/ uytbe-sondert die oude Wyven/ die seer begeerich nae menschen vleysch zijn. Haer principael voor-nemen is/ die dooden tot die uyterste beenen te knaghen/ om alsoo den over gheblevenen een vreese aen te brengen: want om haer wreeslijcke ende wreede gemoet te voldoen/ blijfter niet een stucxken des gheheelen lichaems/ dan die uyt-terste naghelen/ neuse ende ooren af/ dat dan haer niet ghegheten wert/ (uytbesondert die hersenen) ende die panne/ welck zy in groote menichte bewaren/ ghelijck wy op die Kerck-hoven en die doode beenen huyskens hier te lande alle die ghebeenten doen/ thoonen die tot victory teeckens van haer sterckheyt eñ dap-perheyt. Het grootste ghebeente van armen eñ schenen/ bewaren zy seer neerstich/ eñ makē pypen daer uyt/ ende die tanden ryghen zy aen snoerkens ende draghen die aen den hals. Die slachters die de menschen also hebben doot ge-slaghen houden sulcks voor een heerlijcke ende prijselijcke daet/ ende wijcken van ghesellschap af/ ende snyden in haer borst/ armen/ beenen/ ende andere musculose plaetsen/ groote sneden/ in welcke zy strijcken eenighe salve/ om die lickteeckens daer af altoos te houden/ strayen oock swart poyer daer over/ twelck nimmer-meer afgaet. Die opinie by haer is/ hoe meer-der strymē yemant heeft/ dies te meerder men-schen vermoort te hebben/ ende dies te dapper-der ende stercker te wesen. Ende om een eynde

Boucans roosters der Indianen.

Als niet soo seer om de smaeck van't men chen vleesch/ als om de wrake van hare vy-anden.

De gebeenten haerder vyan-den bewaren zy als een tee-ken van hare vroomheyt ende tanden dragen sy om haer lyf.

te maecken van dese wreede Tragheden by soo verre die vrouwe/ die den man ghegeven was/ bevrucht werde van hem/ ('twelc schricklijck ende vreeslijck is om aen te hooren) soo nemen zy ten tyden die eerst ghebooren kinderkens/ (die zy selden laten groot worden) ende eetense/ door oorsaecke ghevende/ dat sulcke ghebooren zijn uyt haerder vyanden saet. So soecken dese Barbaren oock niet alleen dat hare vyanden gants uytgheroeyt mochten werden: maer welden wel dat oock die daer van vreemde na-tien tot haer comen/ gelijcke wreetheyt pleech-den/ ende mede menschen vleysch aten/ 'twelck dan sommighe ghedaen/ alle menschelijckheyt uyt treckende.

En laten de ghevanghenen vrouwen heb-ben/ de kinde-ren niet af comen/ eten zy nae dat als van haren vyant afghe-comen.

Van die Religie der Brasilianen, ende van die dwalingen, in welcken die arme menschē van hare Caraiben gebracht werden, ghe-nen God altoos erkennende,

In die Historie van Peru. een Provincie aen die zuydt zee ligghende/ een vast lande met duite/ wort verhaelt/ dat die seldighe die Sonne ende Mane sacrificie doen/ maer dese Toupius hebben gheen Goden al-toos noch Hemelsche noch Aerdsche. waerom zy oock gheen plaetsen ofte Tempelen hebben/ daer zy om die te dienen te samen mochten ca-men teghens ghewoonheyt aller andere Hey-denen ende Afgoden dienaers der gheheele we-relt; weten niet van die scheppinge der werelt/ noch onderschevden gheen daghen/ met namen die eene niet weerder houdende als d'ander/ op weecken/ maenden ende jaren niet lettende/ van alleen die tydt by die Manen af metende; Van Godelijcke ofte Weerlijcke schriftuere en weten zy niet alleen niet: maer oock gheheel van gheenderley letteren; Verwonderden haer dat die Fransoysen yet op Pampier schryven-de des anderen daeghs sulcks wisten te ver-tellen/ daeromme wy Godt niet te volle con-nen dancken/ die ons sulcken ghenade verleent heeft/ dat wy den anderen onse meeninghen oock van verre moghen door brieden te kennē gheven/ ende daer door noch kennisse becomen van die waren Godt/ Schepper Hemels ende der Aerden/ van den welcken als men dese ar-me luyden vermaende/ riepen zy met verwon-deringhe Teh! staende stom ende verbaest. Eñ om dat zy seer vervreest zijn voor die Donder slaghen/ 'twelcke zy Toupan noemen/ als die Fransoysen hier uyt oorsake namen harē slech-tichevt te ghemoeten/ ende haer wilde leeren/ dat Godt sulcks dede/ die om zijn machte te bewysen/ Hemel ende Aerde doet schudden ende beven/ soo antwoorden zy dat soodanen Godt een Schalck moeste wesen/ die den menschen sulcken schrick aenbrachte/ dus ellendich is deser armen menschen gheleghentheyt: Maer mocht yemandt vraghen? leven zy dan als Beesten/ sonder eenighe kennisse van Godt? dien door antwoort dienen sal/ datter niet veel aen ghebreeckt/ ofte dit volck is gants sonder eenighe kennisse Gods boven alle andere men-schen/ nochtans in so grode duysterheyt dwa-lende/ gelooven onsterflickheyt der sielen/ ende houden voor ghewis/ dat die sielen der selvige/ die alhier dueghent ghehanteert hebben (wel verstaende haer luyden duegent in haer vyan-den te dooden ende te eeten) achter hooghe ber-ghen vlieghen/ al waer zy by die sielen haerder voorouderen ende vaderen in schoone hoven

ewwich-

Toupins hebben gheen Goden altoos/ zijn verwonder-den haer als zy de onse sa-ghen schryven eñ des ande-ren daechs tself te conden lesen/ want zy niet noch schrift noch niet hebben.

Toupan heeten zy donder slaghen.

Nochtans in dese groote duysterheyt gelooven zy een onsterflic-heyt der siele.

eeuwichlijcken in lust / vrolijckheyt ende dansinghe verharren ende blyven.

Ter contrarie / dat den traghen gesten (die sonder eer leven / ende het Vaderlandt niet beschermen) wech ghevoert werden van den Aygnan, (also noemé zy den Duyvel) by welcke zy in eeuwighe pyne leven. Dat meer is / soo worden dese arme Barbaren oock menichmael in dit leven van den Sathan gepynicht / (dye zy oock noemen Kaagerie,) ic seyt Lerius, hebbe selfs ghesien dat zy met ons spraken / ende als rasende menschen begonsten te roepẽ Hey / hey / helpt ons / want wy worden ghestaghen vanden Aygnan : Joe zy gheturghden dat zy hem dickwils sagen / nu in die gedaente eenes beestes, nu in die ghelijckenisse eenes Voghels / oock een tyden in een ander schrickelijcke ghedaente. Ende om dat zy seer verwondert woren / dat wy van hem niet ghequelt werden / gaven wy hoer voor antwoort / dat wy door Godt / die veel krachtigher is van den Aygnan, bevrydet worden / waeromme zy oock ten tyden in perijckel van aenvechtinghe wesende / beloofden het ghelooft aen te nemen aen den eewighen Godt . maer verlost zynde / terstont haer beloften in de wint floegen. Ende voorseker is te weten / dat dusdanighe tormenten gheen spot zyn : want Lerius seyt / dat hyse menichmael ghesien heeft / alleen aen dese tormenten gedenckende / so vreesende en̄ sitterende / dat zy van bangicheyt sweeteden / ende met die handen op die dyen kloppende / aldus klaechden : Mair atourassap Acequerey Aygnan Atoupaue, dat is / mijn Sot / mijn macker / den boosen Sathan vreese ick voor alle het ander quaet / ende hy daer op antwoordende dot hy hem niet vreesde / zy dan haren ongeluckighen stoet beclaghende : Ach wie ghelückich souden wy zijn / bevrydet wesende van hẽ. Om sulcks te werden / sprack Lerius, soo ghelooft in dien die machtigher is als den Aygnan, 'twelck zy wel beloofden te doen in nodt wesende : maer verlost zynde / stracks in de windt floeghen; hier is oock te mercken / dat die Peruvianen ende inwoonders van Cusco niet alleen gheloost hebbẽ die onsterflijckheyt der sielen. maer oock die verrijssenisse der lichamen / ghelijck wy in die Historie van Peru verhaelt hebben door't exempel der Indianen / die de Spaengiaerden (welcke die graven openden om die schatten daer uyt te halen) baden dat zy doch die ghebeenten niet wilden verstroyen ofte verwerpen / op dat den verstorvenen sulcks niet mochte beletten in die verrijssenisse : Dit is tot dien eynde ghescreven / dat alle godloose menschen / (welcke ghemeenschap hebben met dese arme Tovoupinambaultijs,) haer overredende / ende voorstellende datter gheen God en is / dat zy doch dit van die Wilde ellendighe menschen willen leeren datter boose Gheesten zijn / die oock in dit leven die Godloosen plogẽ / die Gode ende zijn eracht loochenen. Ende oft zy wel wilden seggen / ghelijck sommige doen / dat die boose gheesten niet anders en zyn dan quade passien ende affecten des gemoets / ende dat daeromme sottelijken die Barbaren haer inbeelden 'twelck niet en is / den welcken voor antwoort dient / so men op die stucken vã ons verhaele wel lettet / dat de Americanen sichtbaerlijck ende waerachtelijck van den boosen gheest ghequelt worden / waer uyt ghenoech blijckt / dat sulcke tormenten gheen menschelijcke affecten zijn / die oock die alderstercksie Mannen soo dapper den tasten.

Ten tweeden / ofte wel dese Godloosen onweerdich zyn datmen haer voor herde het geringe iwelck die heylighe schriftuere getuycht van die onsterflijckheyt der sielen to maeckmen nochtans haer dese tweederley Barbaren voor stellen / daer van dese die onsterflijckheyt der sielen ghelooven / ende die ander naerentlijck Peruaensche / die onsterflijckheyt van beyde der sielen ende lichaems / dat zy haer behoorden te schamen / ende van dese Wilden leeren. Ende ofte wel dit volck vrijste vry te zyn van allerley stoortingen ende passien / soo beven zy nochtans seer / donderslagen hoorende / als van vreese eender macht / welck zy niet connen teghen staen / die zy nochtans niet erkennen willen / waeromme wel te rechte die Evangelist seyt / in die Wercken der Apostelen int 14. int 17. vers. Die in voorleden tyden alle die Heydenen heeft laten wandelen in hare weghen / hoe wel hy hem selven niet ongheturght ghelaten heeft / ons goet doende / ende ons regen van den Hemel / ende vruchtbare tyden ghevende / ende onse herten vervullende met spyse ende vrolijckheyt. So ghebreeckt het dan alleen om die boosheyt der menschen / dat zy tot hares scheppers kennisse niet en comen. Op een ander plaetse oock tot den Romeynen int' eerste int 20. vers. staet aldus : Want dat in hem onsienlijck is (namentlijck zyne eeuwige mogentheyt ende Godtheyt) wert uyt der scheppinghe der werelt doorsien etc. Daeromme ofte wel dese volckeren Godt niet den mont niet en belyden / soo worden zy nochtans uyt haer eyghen stucken overwonnen datter een Godt is / ende dat zy daeromme niet onschuldich zyn / ofte eenighe onwetentheyt moghen voorworpen. Behalven 'tghene dat verhaelt is van die onsterflijckheyt der sielen / welcke zy ghelooven / van den donder die haer door verschricken van de boose gheesten die haer quellen / soo hebben zy oock Propheten ofte Priesters / die zy Caraibes noemen / die langhs die Dorpen goen / ende dat arme volck wijs maken dat zy ghemeenschap met die gheesten hebben / en̄ dat zy sterckheyt konnen nede deelen den ghenen die zy willen / om die vyanden te overwinnen. Item hoe dat door haer hulpe die vruchten en̄ die groote wortelen wassen die't landt voortsbrenght. Behalven dit soo comen zy ten 3. ofte 4. jaren eens te samen / ende houden feesten / Mannen / Vrouwen ende Kinderen / doch elck in verscheyden huysen / dicht by een / dat zy den anderen wel hooren moghen / eerst eenen vreeselijck ghesanck / ende eenighe dansinghen / Caraiben door onder gaende / die Vrouwen schuymberkende ofte zy die vallende siecke hadden / die burst kloppende / en̄ vreeslijck ghekrijt slaende / dat men legghen soude dat zy met boose geesten inghenomen waren. als oock die kinderen. Dit gheroep volepndet wesende / zyn een weynich stil, ende senghen daer nae so froey ende eendrachtich onder een / dat sulcks een groote lust ghieft om aen te hooren / daer onder een ronden dans dansende / gaende en een rinck aen een / doch den anderen die handen niet reyckende / die lichamen wat vooren over buyghende / het rechter been een weynich schuddende ende buyghende / die rechter handt op die billen leggende / latende die slincker by't lijf neder hanghen / ende op dusdanighe maniere songen ende dansen zy / en̄ maken drie ringhen / en̄ in elck drie ofte vier Caraiben met hoeden / kleederen

Aygnan die Duyvel.

Kaagerie / oock die Duyvel.

Ghequel der arme menschẽ vanden Duyvel menighe-hey.

Wat haren klacht is als zy vanden Duyvel ghequelt worden.

Peruvianen gelooven oock verrijssenisse der lichamen / begheeren op de Spaengiaerden dat zy de gebeenten souden laten rusten / als grooten des Goudts wilden de graven openden.

Vreesen seer de donderslaghen / als een dinck dat zy niet connen wederstaen.

Caraibes zijn Prophetẽ ofte Priesters der Brasilianen.

Feest der Brasiliaensche Tovoupinãbaultijs.

Connen seer ydeentlijck met den anderen singhen.

Vertelt hier haer maniere van dansen.

kleederen ende armbanden van vederen verciert/ elck en die handen een Maraca ofte ratelen houdende/ ende sulcks tot dien eynde/ dat zy die luyden wijs maken/ dat daer uyt die gheest spreeckt/ die Caraiben nu voorwaert/ nu achterwaert tredende/ ende niet (ghelijck die andere) op eene plaetse stille blyvende. Oock soo namen zy menichmael langhe ryden/ daer in zy Petum, een kruyt aenghesteken deden/ ende hier ende daer haer wendende/ bliesen dē roock op die omstanders met dese woorden: Ontfanght alle den gheest der sterckheyt/ daer door ghy u vyanden moecht overwinnen/ ende dusdanighe ceremonien gheduert wel seven uren lanck/ ende dat met sulcken lieflijckē melodye/ dat yemant niet ervaren wesende en die Musique (als dit volck zijn) souden segghen dattet onmogelijck ware/ ten eynde van 't liet altoos die aerde met die rechter voet heit kloppende/ ende alle uyt spouwende/ ende met een heeserighe stemme dese woorden dickwils singhende: He, He, Hua, He, Hua, Hua, Hua. In dese ceremonien beschreven zy ten eersten haer verstorden stercke vooronderen/ daer in nemen zy eenighe vertroostinghe hier uyt/ dat zy hopen dattet daer toe comen sal/ dat zy dese achter die berghen enoghen volghen/ ende met haer dansen ende blyde feesten houden/ daer nae swaerlijcken dreyghende (die Ovetacaten, wreede volckeren/ die ontrent haer woonen) dat zy die in corter tydt hopen te vernielen/ ten lesten een weynich singhende van die Deluvie/ die de gheheele werelt overstolpt heeft/ ende alle menschen verdroncken/ uytgesondert hare vooronderen/ die op hooghe boomen haer sauden ghesalveert hebben/ waer uyt schynen soude/ dat zy eenighe kennisse ghehadt hebben dā die Sundt-vloet/ doch in een verkeerde/ om dat zy gheen schriften hebben. Nae dese ceremonien tracteren zy die Caraiben heerlijck met leckere spyse ende dranck/ eñ maken goet chier. Dese selfde Caraiben trecken ooch wel door die Dorpen met hare Ratelen ofte Maracans, ende doen die vercieren met vederen/ steken die aen een stock/ dien zy vast stellen onder aerden/ ende laten daer spyse ende dranck voor offeren/ als voor Goden/ ende obeereden die arme menschen/ dat sodane uytghehoolde ende vercierde ratelen die spyse verteeren/ waeromme dat alle huys-vaders haer sorchvuldich voorstellen/ niet alleen meel/ vleysch ende visch/ maer oock haer Caouin, dat is haren dranck/ ende doen aldus: Dese Marracken/ (onder aerden aen een stock ghesteken) 15. daghen lanck/ met groote neerstichheyt dienen/ betooveren also dese arme luyden/ den ratelen heylighs toe schryvende/ ende hier door die gheesten die zy segghen sprekende. Die Fransoysen hier willende teghen spreken/ wert van haer luyden soo qualijcken ghenomen/ waerom zy ooch seer gehatet worden van die Caraiben/ niet minder als die Baals Propheten Eliam hare listichheyt ende bedroch ontdeckende/ ende dus vele van die ceremonien ende religie deser armen menschen/ die meer begeert te weten/ lese die historien daer af gheschreven/ insonderheydt Ioan: Lerium, daer uyt dit ten meesten ghenomen is/ die seer heerlijck alles beschreven heeft/ wat hem en zijn reyse/ ende in dit landt is beieghnet.

Maraca is een Ratele.

Maniere van sterckheyt aen te blasen.

He/he/hua/he hua/hua hua singhen zy heerlijck/ gheduert twee uren lanc/ haer dansen met heel vreemde manieren/ ende heerlijck singhen.

Zy weten wat vande Deluvie te seggen.

De Christens haer straffende van dese afgoderie/ worden haerom in grooten haet.

Beschryvinge van haer houwelijck, veelheyt der Vrouwē, ende die trappen des maechschaps die zy onderhouden, oock van't op brenghen haerder Kinderen.

IN't houwelijck onderhouden zy alleen dese graden van maechschap. Niemant trout zijn Moeder/ Suster ofte Dochter in anderen is gheen opsicht/ die Ooms nemen haer Nichten ende soo voort/ ghebruycken in die tsamen comsten ghen ceremonien; die een Weduwe ofte Dochter begheert te hebben/ spreeckt die vrienden/ so zy vrienden heeft/ ofte ghebueren by ghebreck van vrienden daer omme aen/ vraghende ofter haer ghelieve dat sodane persoone met hem trouwe/ segghen zy jae, soo neemt hy die stracks voor hem/ sonder yet anders te doen/ ende houdt haer voor zijn huysvrouwe: wort hem die ontseyt/ soo sal hy sonder verstooringhe daer van aflaten: Maer hier is te weten/ dat by haer veelvoudichheydt van Vrouwen te nemen is toe ghelaten: want een yeder neemt soo vele alst hem ghelieft/ jae hoe meerder hoe stercker ende edeler hy ghehouden wert/ daer zijnder dier acht hebben/ die alle in sulcken eendrachte leven/ dat ofte wel d'eene voor d'ander vanden man bemint wert/ nochtans gheen jalousie onder haer plaetse heeft/ ofte int minste daer teghens murmelen: maer gherust ende eendrachtich onder een levende; hare Cottoenen bedden wevende ende breyende/ het huyswerck doende/ die hoven besorghende/ ende die wortelen plantende/ etc.

Die Overspelderssche Vrouwen zijn by den Americanen uyt de Wet der natuere soo abominabel/ dat het in des Mans macht staet/ die te dooden/ ofte met schande van hem te verstooten/ wel is waer dat zy op der onghetroude maechden weynich achten/ laten die doen wat zy willen: maer ghetrout zijnde/ moeten haer echt houden/ op peyne voren verhaelt/ van ghedoodet ofte verstooten te wesen met schande, zijn oock niet seer gheneecht tot onkuysheydt/ ghelijck die van Oost-Indien. De bevruchte Vrouwen laten van swaer arbeyt af/ ende doē ander ghewoonlijcke wercken. Soo doen oock die Vrauwen meer wercks dan die Mannen: want die Mannen alleen des morghens/ menner op den dagh eenighe doenen om die hoven stellen/ brenghen haer meesten tydt toe inden oorloch/ in't jaghen ende visschen/ oock om Brasilische Kolvē ofte Hellebaerden van hout/ Boghen ende Pylen te maken. Belanghende het baren/ die Mannen ontfanghen die kinderen/ byten met de tanden die navel af/ drucken die neuse in/ houden sulcks voor schoon; Het Kindeken geboren wesende/ wert vanden Vader terstont ghewasschen/ ende met roode ende swarte verwen verschildert/ wort niet bewonden: maer alleen in een ghebreydet Cottoenen hangh beddeken ghelegt. Ende een Knechtken wesende/ sal hem die Vader terstont een houten mesken/ een booghskens/ ende kleyne pylkens van jueghent op gheven/ ende by hem en zijn beddeken legghen/ dat Kindeken kussen eñ aldus toe spreken: Myn soon/ groot ghewor den zijnde/ wilt sterck wesen om u vyanden te wreken. Belanghende die namen/ gheven den Kinderkens namen van die dinghen die zy erkennen/ als Orapacen, dat is Boghe eñ Pyle. Sarigoy, vier voetich dier. Arignan Henne/ Arabouten, Brasily boom/ Pindo, groot kruyt/ etc. Die spyse der Kinderkens/ is beneffens het

De maniere hoe zy haer Vrauwen trouwen.

Hebben vele Vrouwen/ hoe wel de eene van den man liever is/ nochtans gheen jalousie onder d'ander en is.

Overspel staet en des mans macht te straffen nae zijn gelieven.

Maeghet zynde mogen nae haer believen by slapen.

De Mannen ontfanghen uit haren die kinderen/ byten haer de navel af/ drucken haer de neuse in.

Wat namen zy de kinders gheven.

sock des moeders: gekaut meel eñ eenige sachte spyse. Die Craem vrouwe leyt 2. ofte ten hooghsten 3. dagen/daer nae set zy het kindeken een Cottoenē mutskē op/ eñ gaet ofte indē hof oft om andere wercken te doen/ 'twelck onse vrouwkens niet doen mogen/die dan teerder/eñ swacker nature zyn/ende in een ongetemperde lucht leven. Beneffens dit soo souden wy meenen waermeer ons kinderkens niet ghebonden werden: dat zy ront mochtē gropen/daer dan dese gantselz geen ghebreck hebben: maer gaen rechter als eenighe andere ter werelt/ 'twelck oock toe te schryven is die ghetemperthevt des lochts: Op groeyēde wert haer niet anders geleert/dā wrake dan haer vyanden te nemen/ eñ die te eeten. Itē werdē gehouden (als oprechte navolgers van Lamech, Nimrod eñ Esau,) tot die jacht/ ende tot den oorloch om beesten ende menschen te vernielen ende te eeten.

Een Craemvrouwe twee daghen oude zynde/ gaet haer werck doen als andere.

De kinderen worden anders niet gheleert als tot den oorloch/ oock om beesten te vanghen eñ te dangen.

Wat Wettē eñ Politiē by die Brasilianen heeten mogen. Item hoe vriendelijcken zy die gastē ontfangē, van't weenen eñ die woorden daer mede die gastē eerst aencomende van den vrouwen werden opghenomen.

Wat die Politie der Barbarē aenlangt is nauwlick te gelooven/ wie redelick ende natuerlick zy haer hier in dragen/ doch welverstaende onder die van eenderley factie zyn, want hoe zy haer tegens hare vyanden dragen/ is ghenoech verklaert/ eñ so eenich geschil onder haer valt/ sullen die omstaenders sulcken twist niet nederleggē: maer sullen haer laten na haer voornemē handelen/ al souden zy den anderen die ooghen uyt schoren: Maer jemant dē anderen quetsende/ eñ geet egen zynde wert weder derwont op die selfde plaetse daer hy dē anderē verwondet heeft/ eñ so verre dat na die wonde die doot volghde/ sal die dootslager oock van die verwanten des verstorvenen gedoodet werden/ also dat levē voor levē/ oogē voor oogē/ tant voor tant gegeven wert: Hare goederen zyn huysen ende ackerē die zy grooter hebbē/ als zy dā doen hebbē. So veel die huttē aengaet/ is te weten dat een yeghelick dorp ontrent 600. hoofdē heeft/ waer een dele in eēder hutte woonē moetē/ nochtans een yegelyck famulie zyn besondere plaetse hebbēde/ doch sonder afschuttinge: want daer is niet tusschē beyden dat beletten mochte/ het ghesichte van die eene eynde der hutten tot het ander/ hoe wel die wel 60. tredē lanck zyn/ eē yegelyc huysvader heeft zyn wyf eñ kinderen onderscheydelicken. Noch so is te verwonderen dat dese Americanen nimmermeer over 5. ofte 6. maenden op eene plaetse blyven: maer nemen die materialen en dat groote kruyt Pindo, daer uyt zy getimmert werden/ eñ dervoeren sulcks dickwils/ ja wel tot 1000. treden/ doch die dorpen hare oude name onveranderd houdende/ daer uyt men afmetē mach wat grooter huysen zy timmeren/ de wyl het dickwils ghebuert dat een man zyn rechte tydt levende/ 20. mael zyn huys versetten moet. Ende soo yemandt haer vraechde waerom zy dus dickmael die plaetse veranderen geven voor antwoort/ dat die veranderinge gesont zy. Itē dat haer voorouders sodane gewoonheyt gehouden hebben/ van die welcke so zy afweken/ niet langē leven souden. Wat hare ackeren aenlanght/ een yeghelyck Moussacat, dat is huysvader heeft wel eenighe eyghene hoven/ die hy na zyn begeerte ghebruyckt: maer sodane sorghvuldicheyt in die gronden ende ackeren te deelen/ als by ons luyden ghebruyckelyck is/ heeft gheen plaetse by haer. Wat die huyshoudinghe aenlanght/ die vrouwen arbeyden in Cottoen ofte boomwolle/ daer uyt touwens ende gebreyde bedden makende/ welcke bedden zy Inis heeten/ werden eensdeels als netten ghebreydet/ 6. ofte 7. voeten lanck/ ofte oock dichter/ gelyck by ons dun doeck met groote stercke lysten en touwen aen elck eynde/ om die te hanghen ende vast te maken dan om dat dusdanige bedden nu oock tot ons ghebracht worden ende wel bekent/ is niet noodich hier af meer te verhalen/ als oock niet van die maniere hoe zy die wolle spinnen/ eñ dese bedden breyden eñ weven die sulcks begheert te weten/ lese Lerium, onse meeninghe is alleen die voornaemste ghebruycken te verhalen die zy onderhouden. Die mannē tot den oorloch/ jachten ofte visscheryen treckende/ nemen sulcks mede/ maken die vast aen twee boomen/ ende liggen also daer in. Dese bedden vuyl gheworden zynde, ofte dan stof/ ofte van roock/ ofte anders/ worden op een bysondere maniere van die vrouwen ghereynicht. Die vrouwen soecken int bosch eenighe vruchten/ niet onghelyck onsē Cauwoerden/ doch grooter/ datmen nauwelyck eene van dese met een handt mach opheffen ofte dragen. Dese vrucht stooten zy kleyn/ eñ doen die in een groote aerde pot/ die met water weeckende/ daer na roeren zy dat water eñ die vrucht sterck met een stock/ dat het dapper schuymt/ welck schuym zy in plaetse van Seepe ghebruycken/ daer mede zy haer bedden so wit eñ schoon maken/ als een voller eenich laken doen sal/ eñ op dese bedden ist des somers ofte inden oorloch beter te slapen/ als op onserē; Wat anderen huysraet aenlangt/ die vrouwen maken groote aerde potten/ om haren dranck Caouin daer in te doen, Maken oock potten van veelerley formen/ kleyne eñ middelbare berkekens/ breede schotelkens/ eñ dierghelycke andere vaten/ die uytwendich niet seer ghepolyst zyn: maer van binnen so net eñ wit met eenige coleur aen ghestreken/ dat zy onse Potbackers daer in de boven gaen/ soo maken zy oock uyt swart eñ wit eenich blanketsel ofte eenighe aenstrykinghe/ die zy met water weeken/ daer mede veelerley figueren in hare potten ende schotelen schilderende/ insonderheyt in die daer in zy haer wel eñ andere spysen bewaren, Het ghebruyck van dit aerde werck is lieflycker eñ dele aenghenamer als eenighe houten schotelen by ons/ dan dese vrouwē die de pottē albus schilderen/ hebben die faute dat zy een druck niet weder malen konnē/ om dat zy sulcks niet door const: maer uyt fantasie doen: So hebben oock dese Barbaren sekere Cauwoordē eñ andere vruchten die zy in tween deelē eñ uythollen/ die gebruyckē de voor bekers/ welcke zy Coui heetē. Zy hebbē oock groote eñ middelbare korven/ uyt gheele biesen/ niet ongelyck het terwen stroo/ aerdich gevlochten/ die zy Panacon noemen/ daer zy het meel eñ andere dingē in horden. Hare wapenen zyn houte hellebaerden/ boogen eñ pylē/ vederen kleederen eñ cappen. Itē arm banden eñ die instrumenten ofte Ratelen/ Maraca geheeten/ is hier boven ghenoechsaem ghesproken/ niet noodich meer te verhalen. Nu dan opgherecht zynde die hutten ofte woonynghen der Barbaren met haren huysraet ende inboel/ wapenen/ bedden ende kleederen/ sullen voortcomen haer besoecken.

Wie den anderen quetst/ wort met sodane quetsuere gheftraft/ ofte sterft hy/ wordt met de doot gestraft.

Brasilianen verhuysen alle ses maenden. Pindo.

Waerommme zy so dickwils die plaetsen veranderen.

Moussacat vader des huysgesins.

Huyshoudinghe der Brasilianen.

Inis/ bedden der Brasilianen worden van Cattoen gare gemaect hangen die aen boomen.

Maniere van't wassen der bedden. Haer Seepe is een seker ghewas dat de vrouw. eñ int bosch hale.

Potten om Caouin in te doen/ hebben schoonder aerde werck als wy by ons die zy fray connen aenstryken.

Haer geschildert aerde werck wordt al van vrouwen gemaect.

Coui/ drinck bekers.

Panacon manden daer in zy haer meel bewaren/ worde ghemaeckt uyt Cerwen stro.

Eñ ofte wel die Tovoupinambaultier vriendelijcken hare gasten ontfangen / so zijn nochtans den onbekenden die vreemde manieren schrickelijck / als Lerius vertelt hem wedervaren te wesen/ eerst haer versoeckende: want doen hy in eene van haer dorpen quam / liepen rondis om hem die Barbaren / eñ spraké hem dusdanighe woorden aen: Marape derere, Marape derere, dat is/ hoe heet ghy/ ofte wat hebt ghy voor een name / die eene zynen hoet hem afnemẽde/ eñ die op zyn hooft settẽde / d'ander zyn gordel eñ sweerd op zyn bloote lijf hanghende/ die derde zynen rock aen treckende / seer roepende eñ krijtende / eñ hier eñ daer aldus aengedaen wesende / met zyn kleederen loopende/ dat hy meynde die tijt te zyn/ eñ in sorge van zyn leden door by. 'Twelck hy naederhandt bevonde heeft dattet een onnutte sorghe was/ comende uyt onwetenheyt haer der manierẽ: want zy sulcks ollen den selfden doen die eerst tot haer comen/ eñ niet van haer gesien zyn/ eñ als zy haren lust aldus ghekleedet eñ weynich enngeloopen gheblust hebben/ gheven daer nae alles perfectelijcken weder/ so heeft hẽ dẽ Tolck vermaẽt/ dat zy seer begheerich woren om zyn name te weten: maer int aengheden van dien/ moetmen aflaten vã woordẽ by ons gebruyckelick / om dat zy die niet uytspreken konnen/ daeromme in die plaetse van Iohan, Nian segghende/ eñ sulck woort niet comẽde onthouden/ heeft moeten van een bekent dinck den name nemẽ / eñ dewijl Lerius een Oester betreckent/ heeft hy hẽ Lery-oussou ghenoemt/ 'twelck zy met verwonderinghe hoordẽ eñ spraken: Teh Mair, hey Fransman / dit is een heerlijcke name/ wiẽs gelijcken wy van geen Fransoys gehoort hebben. Eñ voorwaer tot geender plaetsen heeft Circe door haer kruyderen een menschen so licht in een Oester verandert / als hier ghescniet / na welcke tijt Lerius veel malẽ met haer gesproken heeft/ eñ hier is te mercken dat zy soo vast van memorie zyn/ dat zy een name eens ghehoort hebbende/ niet lichtelijcken vergheten sullen; vervolghende verhaelt Lerius hoe het voort met hem gegaen is in dese zyne eerste uytvlucht tot den Wilden / hy treckende wyder met zynen Tolck / comt op den avondt in een dorp vã die wilden Euramiri, vã die Fransoysen Goset genoemt / al waer zyn Tolck een tijt lanck ghewoont hadde / daer comẽde/ vonden zy die Barbarẽ dansende/ eñ haer Coavin drinckende: want hadden dien dagh eene van hare vyanden gheslachtet / daer af zy't feest hielden/ waer van die stuckẽ noch op den Boucã lagẽ/ hoe hem et moede is geweest/ dit vreede spectakel aensiende / is niet noodich te vragen/ 'twelck nochtans weynich sal zyn/ settende opt gene dat nae gebuerde. Zy comende int huys worden na haer gewoonheyt in eẽ hanghent bedde gesettet / die vrouwen op maniere als volgen sal weenende / die huys vader met vriendelijcke woorden haer ontfangende. Zyn Tolck die hier toe gewent was/ eñ ook gants ghenegh in tot haren drant / heeft Lerium sonder aen te spreken / ofte hẽ te groeten verlaten/ eñ hem tot drincken eñ dansen onder die Indianen begheven. Ende hy vermoeyt zynde/ eñ wat meels eñ andere voorgestelde spyse ghegheten hebbende / heeft hem ghelept om te rusten: maer is nochtans door't gheluyt der dansende Barbaren/ die haer droncken wel wacker ghehouden/ insonderheyt doen een van die Wildẽ quam tot hem loopen met een gebraden menschen-schenckel inde handt/ ende hem vraechde ofte hy mede eeten wilde / ghedencht ofte doen die vreese hem die slaep niet uyt den ooghen heeft verdrevẽ/ insonderheyt (gelijc hy schrijft) dat hy die ghedachten hadde / noch niet verstaende hare sprake / die Wilden wesen hẽ dat hy hem ooc so wilden doen / eñ voort uyt vreese suspicerende / dat hy door zynen macker ende Tolck mochte verraden wesen / die hem alsoo in die handen der Barbaren ghelevert hadde/ waeromme hy voornam / so hy ontloopẽ consie sulcks te doen: maer rondsomme van die Barbaren beset zynde / (die niet goaets met hem voor hadden) was sulcks onmogelijckẽ/ hy van vreese ingenomen zynde / die niet minder dermaer hẽ altoos inbeeldede / dat hy oock terstont soude gheslachtet worden / heeft den gantsen nacht met beven overghebrachte. Des morghens ter goeder tijt comt zyn Tolck (die den gantschen nacht over met den Barbaren ghedroncken hadde) tot hem / siende dat hy bleeck eñ met cortse bevanghen / vraechde oft hy sieck was / eñ ofte hy niet wel gherust hadde / dien hy doenmaels dapper strafte / dat hy hem alleen sonder die sprake van haer te verstaen/ onder die Barbaren gelaten hadde/ ende om dat hy die vreese niet conste verwerpen/ badt zynen Tolck op dat aller vriendelijckste dat zy doch met aller haest van daer mochten; Hy ter contrarie hem vertroostende / dat hy goets moets soude wesen eñ segghende dat die Wilden gants met grolijck teghens hem ghesint waren/ dat meer is ontdect dese zyne vreese den Barbarẽ die oen hẽ den ghcheelen nacht ghewaeckt hadden / om dat hy haer willecom was; Die Wilden dit verstaende/ antwoorden dat zy sulcks wel enighsins gemerckt hadden/ eñ dat het haer leedt was dat hy den gheheelen nacht in sorge overghebracht hadde / begunnen ten lesten te lacchen / 'twelck was die ontbindinge zynder vreesen. Daer na is hy met zynẽ Tolck tot eenige andere Dorpen ghetrocken.

Manieren die zy houden in die gasten haerder vrienden te ontfangen zyn dese: Ten eersten is vã noode int huys des Moussacats ofte huysvaders/ daer ghy in keert ('twelck men in alle dorpen moet doen / eñ nerghens anders gaen/ wilmen in haer gunst eñ gratie blyven) in een Cottoen hanck bedde te gaen sitten / eñ aldaer hem stillekens een weynich houden / terstont treden die vrouwen daer toe/ eñ omcinghelen tbedde/ eñ hucken op hare hackẽ op der aerden/ met hare handen die ooghen bedeckende/ eñ dẽ gast willecom heetende / zyn aencõst beschryvende/ eñ vele tot zynder eeren sprekẽde/ als naementlicken: ghy hebt allerẽ om ons te besoecken sulcken moeylijcken reyse aengenomẽ/ ghy zyt goet/ ghy zyt sterck/ eñ so hereẽ Fransman is/ segghen zy daer by / ghy hebt ons veel schoone warẽ gebrocht/ die wy niet haddẽ: In somma met dusdanige valsche tranen eñ pluymstrijckẽde woorden ontfangẽ eñ groetẽ zy die gastẽ/ dit gast int Cottoene beddekẽ sittẽde / moet hẽ oot veynsen van gelijcken toe doen/ zyn hãden voor die oogẽ houdẽde eñ mede greyẽde/ twelc sommige kleyn hertige wel ernstelick na gedaẽ hebben / beweeght zynde door die tranen deser vrouwẽ/ alle tijt so moet die gast yet antwoorden/ eñ eenige suchtkens von hem geven/ alsoo veynsende oft hy greyde. Dese dwase eñ sotte groetenisse vã die vrouwen ghedaen zynde/ die Moussacat, dat is die huys vader/ die hem stelt gantsch gheoccupeert te wesen in Pylen te snyden/ zyn oogen af keerẽde/ eñ elders hen siende/ insonderheyt op zyn werck/ als ofte hy niet en

letteds

Marape derere. Marape derere.

Teh Mair.

Euramiri / eẽ dorp van die Fransoysen Goset genoẽt

Den Tolck van Lerius die verlaet hem/ gaet terstont tot den Wilden haer dranck/ ende met haer dansen.

Leyt in vreese om datter eenen comt met eenen gebraden menschen schenckel by hem knaghende.

Laeh in vreese/ sorghende hy oock soude gheslachte worden.

Zyn Tolck die comt hẽ ende ghecft hem moet dat hy geen vreese behoeft te hebben.

Lerius siende dat zy hem snachts bewaerde/ comde van vreese niet slapen/ van dit is haer wyse.

Maniere om die gasten te ontfanghen.

Vreemde manieren van groetingen eñ seltsame willecom heetinge teghen de vreemde.

Hare gasten die ontfanghen zy met greyen ende huylen en suchten/ desghelijcks antwoorde hy haer wedero met suchten.

Ere Joubet? zijt ghy gecomen/ dat is t'seggen tegen zijn gast die hem is toegecomen.

letrede op den gast (een maniere gants vreemt van die onse) treedt also tot dē gast/ en spreeckt hem aldus aen: Ere ioubet? dat is/ zijt ghy gecomen? daer na/ hoe zijt ghy daer aen? en wat is u begeeren? wat soeckt ghy? etc. gelijck Lerius een gantsche tsamen spreeckinghe hier af ghemaeckt heeft. Daer na vraecht hy ofte ghy oock honghert/ so ghy wijst jae/ sal hy terstont allerley spijsen voorstellen/ als meel/ 'twelck haer broot verstreckt/ Wildt-braet/ Voghelen/ Visschen/ ende diergelijcke spijsen/ die hy in aerde schotelen opdraecht: maer om dat zy noch bancken noch tafelen hebben/ soo set hy dit alles op der aerden. Belanghende dranck/ so ghy Caouin begheerden/ en datter in t'huys is/ salmen u oock die gheven/ leslicken/ als die vrouwen langhe ghenoech schreyende/ den gasten willecome gheheeten hebben/ comen zy oock daer by/ brenghen eenighe vruchten ofte andere gheschencken/ en eyschen ofte begeeren bedecktelijcken daer voor spieghelkens/ kamkens ofte glasen pater nosterkens/ die zy om die armen draghen.

Setten haer eeten op der aerden: want zy hebbē geen tafels. Caouin hare dranck.

Voorder/ soo verre ghy in dat dorp over nacht wilt blijven/ soo sal die Moussacat bevelen dat men u een suyver bedde aenhanght/ om 'twelcke hy eenighe vuerkens sal doen aensteken/ die hy des nachts dicwils sal met sekere blaesbaelckens van haer Tatapecoua gheheeten/ doen blasen/ zijn ronde bordekens/ niet onghelijck die Wedelkens daer die Jofferen die hitte des vuers in ons landt mede af keeren. Dese vueren werdē aenghesteken/ niet om die coude des landts: maer om des nachts vochticheyt te verdrijven/ ende oock om dat zy sulcks voor een ghewoonte hebben.

Als den gast te nacht daer blijft/ wordt hem daer een schoon hanghende bedde gehanghen/ en vuer des nachts op steken.

Tatapecoua/ blaesbalck van hayren ghemaeckt.

Ende de wijl hier mentie ghemaeckt wort van't vuer/ bedunckt my niet onraedtsaem een weynich daer af te verhalen. Het vuer noemen zy Tata, den rook Tatatin, om oorsake dat zy reysende/ ofte indē oorloch ofte op jachten/ ofte om te visschen/ altoos gheerne vuer hebbē om den Aygnan, dat is/ den Duyvel die haer swaerlijcken plaecht/ daer mede te verdrijvē/ 'twelck zy dan niet uyt steen op staal gheslaghen kloppen: maer wrijven uyt tweederley hout/ een weeck teghens een hard/ op dese maniere: Zy nemen een roede van't harde hout/ eenen voet lanck/ 'twelck zy aen't eene eyndt scherp maken ghelijck een spille ende dese scherpte steken zy in't weeke hout/ alsdan soo drayen zy met die bal de handen/ die spille des harden houts seer snel/ niet anders dan oft zy dat onderghelept hout wilde doorbooren. Door dese snelle beweeghnisse wordt niet alleen roock gemaeckt: maer ooc vuer/ waer toe zy nemen Cottoen ofte drooghe bladerē van boomen/ ende stekē daer mede haer vuer aen:

Tata/ vuer. Tatatin/ rook.

Die wilden verdrijven dē Aygnan/ dat is den Satan door vuer.

Hoe vuer dat wrijven zy tusschen een hert ende een weeck hout/ tot dat zijt Cottoen ofte eenige zy daer by brenghen brant.

Nu aldus die gasten ontfangē/ ende getracteert wesende/ oock in haer woningen in een reyn bedde geslapen hebbende/ so verre zy liberael zijn/ geven zy de mannen messen ofte scheren om die hayren uyt te plucken/ de vrouwen kammen ofte spieghelen/ den kinderen hoecken om visch te vanghen/ ende inghevalle die vreemde eenige victualie van doen hebben/ met haer overghecomē zijnde vanden prijs/ mach allerley wech nemen: En om dat int selve land gheen beesten en zijn/ dan menschen ofte tgoet te draghen/ soo moetmen oock over al te voet gaen. Inghevalle nu de vreemdelingen moedē waren/ ende eenigh messken den barbaren gheven/ sullen die terstont/ (om dat zy seer ghewilligh ende dienstich zijn) den last op haer nemen: Ja dat meer is draghen die menschen selven/ ende ofte men haer vermaende om te rusten/ geven voor antwoort: meent ghy dat wy so kleyn en versaecht van ghemoet zijn als vrouwen/ dat wy onder den last souden blijven ligghen? wy droeghen u liever een gheheelen dach/ etc.

Wat geschencken de gast tot recompēs wederom geve de mannē/ vrouwē ende kinderen.

Groote goedertierlicheyt der dese Wilden om die vreemdelinghen te helpen draghē ja draghen en dermaeten selfs.

Onder haer houden zy door inghevē der natueren/ die liefde meerder als wy: want geven den anderen dagheliicks wildtbraet/ visch/ vruchten/ jae het soude haer leedt wesen yet te hebben dat haren even naesten so wel niet en hadde als zy. Dese selfde liberaliteyt ghebruycken zy oock teghens die vreemdelinghen/ 'twelck uyt die eene exempel ghenoechsaem blijcken mach den Lerio selven wedervaren: Want als hy eens met twee fransoysen door't bosch dwalende/ ghecomen was int perijckel zijns levens door een verschrickelijcke Hagedisse/ ende oock dat hy onversiens int reysen verdwalende op die grensen der Margaiaten, haer der bondtghenoten vyanden/ die haer ghevanghen hebbende/ souden eeten/ alsoo hare lichamen stekende aen die doornen/ en twee dagen honger lydende/ quamen ten lesten in een dorp Pauo ghenoemt/ alwaer zy vandē Barbaren seer vriendelijcken zijn ontfanghen/ ende die verstaende die groote periculen daer in zy gheweest waren van dat schrickelijcke beest/ als oock vanden Margaiaten, daer by zijnde die verwontheyt haerder lichamen aen die doornen/ hebben met sulcken erbermnghe ende medodooghentheyt haer aenghenomen/ datmen voorwaer segghen mochte/ dat dit simpele barbarische volck sulck met en veynsden: maer uyt teenst meenden: want hebben ten eersten met schoon water (nae der ouder hare ghewoonheyt) haer die voeten ghewasschen/ een ygelijck apart in een suyver ende schoon hanghende bedde sittende. Daer nae die huys vader die de spijse al besorght hadde/ versch meel/ met smaeck als die brossen van ons witte broot/ geschaft met wildtbraet/ visschē/ voghelen/ ende die alder beste vruchten/ haer verquickēde en voorstellende/ en die nacht aencomende/ heeft die selfde Moussacat ofte die weerdt alle die kinderen wech ghedaen/ om dat zy dies te beter rusten mochten/ des anderen daechs des morgens droech hy haer toeende/ vraecht: Agite Atourassap, dat is hertlicke bondtghenooten/ hebt ghy oock wel desen nacht gheslapen/ zy antwoordende/ ja ghewisselicken daer op hy seyt/ rust dan noch mijn kinderen: want ick weet dat ghy gisteren seer moede zijt geweest. In somma met geen woorden machmen ghenoech verclaren/ hoe vriendelijcken zy vā den Barbaren ontfangen zijn/ eyndelick gelijc die Wilden wreet zijn teghens hare vyanden/ so zijn zy ooc niet minder vriendelick teghens hare bondtghenooten

Pauo een dorp der Wilden. Lerius daer aen comende/ vertelt hoe vriendelick hy daer ontfanghen worde.

Agite atourassap spreeckt den huysvader des morghens/ haer vraeghende wel uyt te rusten haer bedden ghemaeckt.

Volght van die ghene singe der sieckten der Barbaren, van haer begraeffenisse en uytvaerden, ende van haer soete droeffenis over die dooden.

Iemand sieck wesende vā dit volck/ wijst hy die plaetse daer hy die meeste pijne heeft/ en doet die suycken van eenige die daer by zijn/ ofte oock ten tyden van die landloopers ende bedriegers/ die zy Pages, dat is Medecijns noemen/ welcke noch een ander beteringhe is dan der Caraiben, dese segghen oock dat zy die pijne uyttrecken/ en dat leven verlangē, Coortsen/ en andere gemeene sieckten is dit volc onderworpen: maer niet so gemeen als by ons/

Pages/ Medecijns ofte Chirurgijns.

 by ons/

by ons. Beneffens dese soo regeert onder haer een ongeneselycke siechte / die welcke zy Pians noemen / oorspronck hebbende van luxurie / hoe wel oock andersins ghesien worden ten tyden hier met gheplaecht / op de maniere ghelyck kinder porkens by ons. Dese siecte maeckt pustulen ofte blaren / grooter als leden van duymen / die over 't gheheele lichaem ende int aengesicht comen. Ende dese siechte is niet eminder schandelick by haer / als by ons die fransoysen ofte groote porken. Den krancken geven zy gheen spyse (ten zy dat hy die begheerde) al soude hy oock van honger sterven. Ende ofte wel die siechte periculoos en swaer is / laten die ghesonden oock niet af van dansen springhen / singhen ende drincken nae haer ghewoonheyt / den kranckē met haer rumoer verdoovende / daer over die krancke oock met klaghen sal al kryghe hy geen voordeel: Maer indien hy sterft / ende insonderheyt wesende een huysvader / sal terstont dat ghesanck veranderen in treuren en weenen / met sulcken grooten ghedaer / datter die gheheele nacht over gants geen rust voorhanden is, Insonderheyt hoort men die vrouwē boven alle d'andere jammerlyckē karmen en roepen / geluyt makende niet als die menschen: maer ghelyck Wolven ende Honden / dusdanige klachten met een bevende stemme voortbrenghende: Die sterche man is ghestorven / die ons wel eer soo veel menschen toe ghebracht heeft om te etē: daer op die andere: O wat een dapperen en kloecken jagher / en wat een kloecken visscher; O wat een ghestrengen dooder zynder vyanden der Margasaten en Portugesen. In somma die vrouwen poren haer selven tot sulcdanighe klachten / den anderen met die armen omhelsende / ende niet eer ophoudende van dit gheschrey eer het lichaem uytghedragen is, segghen oock dickwils daer toe Hy is doot hy is ghepasseert dien wy nu beschreyē / en die mannen Eheu hy is doot / en wy sullen hē niet weder sien voor en al eer wy tot hem comen achter die groote berghen met hem te dansen / als ons onse Prophetē die Caraiben leeren / en meer diergelycke lamēten drijven zy / welcke geduerē tot 6. uren toe: want langer houdē zy haer doodē niet onbegraven / alsdan setten zy dat lichaem in een ronde put ofte graf gelyck een wyn pype / recht over eynde. Ende so die verstorven een huys vader is / wert hy int midden van 't huys in zyn Cottonne beddeke gevanckelit begraven / by hē leggende vederen en andere diergelycke dinghen daer in / of hy noch levēde vermakelickheyt hadde / op die selfde maniere als die Peruanen hare Coningen begravē met hare schatten / etc. gelyck dat verhaelt sal worden. Die eerste nacht na dat het lyck begraven is / om dat dese arme menschen van sulcken meeningen zyn / dat die Aygnan, dat is de Satan / het lichaem soude uyt der aerden halen / ten waer dat hy vonde ander spyse om te eten / so stellen zy sommighe vatē met meel / visch / vleysch / alles wel bereydet / met Caouin haer drank ontrent het graf / welcke offerhande zy soo langhe doen / tot dat haer gedunct dat het lichaē ten vollen vergaen is / en van dese dwalinge zyn zy niet af te brengen al wyst men haer des morghens die spyse noch int gheheel staē / gelyck zy des avonts ghestelt was / etc. Dese dwalinge schynt oorspronc te hebbē uyt die valsche glosen sommiger Rabbinen / die daer meer af begeert te werē die lese Lerium. En om dat die Americanen / ghelyck

Lijdē is oock een maniere van porken / by haer Lijdē soo schadelijck als by ons die porken.

Gheven den krancken geē eten als so die hy heeft / ten ware dat hy dat eyste.

Zy beschreyē haer dooden / roepende als honden / comen so langhe by malkanderē als eenen wolf.

Wes zy klagen in hare klachten doen over die verslagenen.

Houden hare dooden niet langher dan 6. uren, makē hare graven als een lange finalle wynpype over eynde.

Van sorghe dat de Satan't lichaē soude uythalen uyt 't graf stelle zy spyse geraf siele re eyt cost en dranck tot een offerande.

Verhuysen wel met hare heele dorpen.

gesept is / dickwils hare woonplaetsen veranderen / gheheele dorpen verhoeren / soo bedecken zy uit vervaren die verstorvenen hare graven met dat groote kruyt Pindo, waer uyt die reysende luyden erkennen mogen waer iemant begraven is voorby welcke plaetsen / so zy ten tyden dwalende door die bosschen passeren / soo grooten ghelupt maken / dat het dreeslyck is om aen te hooren. Ende so veel delangende die maniere int generael aller Brasilianen / comen weder tot vervolgh der Zee custen van Cabo Frio, tot die strate van Magellan.

Vervolch der Zee-custen.

Van C. Frio tot die Punta di buen Abrigo, (en anse Caerte qualycken Abitrioga ghestelt) zyn 100. myplen / over dese punt streect die Tropico Capricorni, en die Linea van repartitie / welc zyn voornaemde bestecken. Van buen Abrigo, zyn 50. myplen tot die Baja de S. Miguel, en van daer tot de reviere van S. Francisco, welck leyt op 26. gr. zyn 70. myplen.

Van S. Francisco tot R. Tibiquire, zyn 100. myplen / al waer blyven Puerto de Patos, light op 28. graden en hier tegens over een Eyland S. Catharina ghesheeten / Puerto del Faraiol, en andere van Tibiquiri tot R. de la Plata, steltmen meer als 50. myplen / in voegen datter zyn 660. myplen van C. di S Augustijn, tot R. de la Plata, dat is de Silver Revieré / welcke is ghelegen op 35. graden aen die zuyd zyde vanden Æquinoctiael. Dese Revier wort van die Wilden die Re. van Parana gesheeten / ofte Paranaguasu, twelc te seggen is groot water / oft eē reviere gelyck die Zee / hebbēde eenige ostien die seer breede zyn / ende veel Eylanden is ryck vā Silver / Parlen / edel gesteenten en vā visch / heeft in die breede 20. mypl. en veel eylandekēs / tusschē beyde die hoeckē / naemlyck (de S. Maria tot C. blanco, dese reviere wast ende loopt over gelyck die Nilus, het lant vrucht daer makende / en dat oock op eenē tyt des jaers / na sōmige opinie heeft zynē oorspronck uyt die geberchte des Coninckryck vā Peru, en in dese revier comen veel andere groote revieren / als Avacay, Vicas, Purina en Xauxa, die haren oorspronck hebbē uit hooghlande Bombon. Die Spaengiaerden die op dese reviere woonen / zyn sommige so hoogh opgecomen / dat zy aē Peru ende die Mynen van Potosi streckē. Die gheheele custe langs vā C. Frio af / tot die R. de Plata, ofte R. Solis toe / zyn groote schoone mannen / wel geproportioneert / dā etē alle menschen vleys / het land is vol Brasily houts / ende vol witte Anime. Van R. de Plata tot die P. di S. Elena heeftmen 65. myplen. Van S. Elena tot Arenas Gordas, zyn 30. my. Van daer tot Baros Anegados 40. mypl. Van daer tot Terra Baixa 50. mypl. Van Terra Baixa tot Bahya Sin Fondo 65. mypl. Vā dese Bahya, welcke valt op 41. gr. stellen zy 40. mypl. tot de Arrecifes de Lobos. Hier grenst aen het landschap van die Patagones, al waer die inwoonders Neusen zyn haer aengesicht met het sop van kruyderen schilderende. Van Lobos, welck heeft in die hooghte 44. gr. heeftmē 45. mypl. tot dē hoec van S. Domingo. Van desen hoeck tot een anderen / genaēt C. Blāco, zyn 20. mypl. Van C. Blāco zyn 60. mypl. tot die Re. van Iohā Serrano, welck leyt op 49. gr. en wort van andere genoemt R. de Trabajos, tusschen beyden ligt de Baja de S. Iuliaen, en welcke een goede havē is / het volck wilt sonder wapen / met huydē bekleet / sonder wetten / ende seer groot van stature.

C. Frio. P. de buen Abrigo.

B. de S. Miguel
R. de S. Francisco.

R. Avacay.
R. Vicas.
R. Purina.
R. Xauxa.
Landt Bombon.

R. de Plata.

P. di S. Elena.
Arenas Gordas.
Baros Anegados.
Terra Baixa.
B. sin Fōdo
Arrecifes de lobos.
Patagones.

H. Domingo
C. Blanco.
R. de Johan Serrano.

Van

Van daer telmen 80. mylen tot het Promontorium ofte den uythoeck de las 1100. Virgines, Van die elf duysent Maechden/ welck leyt op 52. graden ½. op d'uytcomste van die strate van Magellanes, die welcke streckende is op een ghelycke hooghte van Oost ende West 110. mylen lanck/ andere stellen 130. mylen/ ende de zuyden ende noorden van Venezula 1200. mylen/ heeft in die breede 2. mylen/ ende op sommighe plaetsen een weynich meer seer diep/ neemt meer toe dan af/ en loopt na middagh. In dese strate zijn seer veel Eylandekens ende havens/ die custe ten beyden zyden seer hoogh, en van groote rotsen/ het landt onvrucht daer/ heeft gheen greynen/ ende koude/ heeft vast het gheheele iaer snee/ daer ontrent zijn groote boomen/ en vele Cederen/ ende eenighe andere boomen/ vruchten voortbrenghende ghelijck Bisnote ofte Krieken, Daer houden oock Struys voghelen/ ende andere groote voghtlen/ veel vreemde ghedierten/ daer zijn Sardinen ende vliegende visschen ende zy eten die eene spyse tot die andere/ vele Zeewolven/ met welcker vellen zy haer kleeden/ Walvisschē uyt welcker gebeeten zy Backskens maken/ als oock van rinden van boomen. Dese Strate is ontdeckt ende gevonden van Fernando Maggellanes Portugees/ int jaer ons Heeren 1521. naer anderen haer rekeninghen 1519. den 21. Octobr. daer in comende/ en in Decembri daer uyt/ alwaer doen die langhste daghen waren ende die cortse nachten. Van dese Strate machmen lesen die historie van Indien/ ende die Navigatie der Engelschen/ die oock hier door ghevaren zijn Die Coninck van Spaengien heeft int jaer 1582. bevolen/ datmē op die hoeck en uytcomste van dese Strate eenighe Casteelen bouwen soude/ om andere natien te beletten/ die doorvaert in die zuyd Zee nae Peru, daer hy zijn meeste schat van daen kryghe/ etc. Ontrent dese Strate woonen seer groote Reusen/ die 10. ende 11. voeten/ en oock grooter ghescreven werden te zijn.

De Eylandē in dese strate Magellanes zijn hoogh van gheberchten en al onvruchtbaer.

Maken scheepkens van g'heelen vellen van Walvisschen ende rinden van boomen.

Anno 1521. is dese Strate eerst gevondē.

Magellanica het seste deel vande Werlet.

Magellanica, is het seste deel vā die Werelt/ welck noch ten aldermin̄stē bekent is/ dan sonder alle twyfel seer groot en verre streckende. Die provincie deses landts/ die tegens die Straet van Magellana over leyt/ is ghcheeten Terra del Fuego. Beach een ander landtschap in dit deel des Werelts gheleghen/ wort gehouden gants Goudt ryck te zijn, die voornaemste Eylanden zijn Iava minor, ofte kleyn Iava, in 8. Coninckrijckē afgedeelt voortbrengende velerley specerijen/ ons noch onbekent. Iava major, Timor, vā waer men brenght witte en bleecke Sandalē hout. Bāda van waer die Note Moscaten comen ende die Foelie/ die Eylanden van Molucken, daer die Magellkens gevōden Los Romeros, en die Eylandē Salomonis, doch hier van op ander ghelegentheyt/ sullen voort treden tot Peru, beginnende van Panama, teghens Nombre de Dios over ende brengen onse beschryvinghe weder op't aldercortste/ tot die Capo Delcado, ofte die begeerde hoeck/ liggende aen die Strate van Magellana, daer't hier gelatē is/ doch eerst een kleyne relaes doende int ghemeen van Peru.

Terra del Fugo/ Gout ryck.

Cleyn Java in 8. Coninckrycke gedeelt.

Banda daer ons de Note Muscaten van daen comen.

Peru is een ghemeen woort/ ende beteeckent drierley dinghen. Ten eersten een aen kleyn landeken ende haven van die Spaengiaerden/ onder't belept van Pizarro ende Almagro ontdeckt ontrent Panama, liggende op 2. gra. aen die noord zyde van die linea. Ten tweeden verstaet men by dit woort die gheheele landtschap van dese haven af. Die Custe vā die zuydt Zee vervolgende tot Chile toe/ begryppende 8. provintien namentlick Quito, Cagnaresia, Porto vero di S. Iacomo, Castamalca, Cuscoa, Cagnasia, Calloa ende Charcassia.

Peru beteeckent drierley dinghen.

Quito. Cagnaresia. Porto vero di S. Iacomo. Cassamalca. Cuscoa. Cagnasia. Calloa. Charcassia.

Ten derden beteeckent dese name Peru oft Peruvia, het gheheele seste deel van die Werelt/ namentlijcken dat zuydelijcke ghedeelte van America, 'twelck vā Nieu Spaengiē/ door een enge ofte nauwe spacie van land niet meer dan 17. mylen breet wesende onderscheyden wort/ beletende dat Peru ('twelck anders rondtsom met die Zee beloopē) geen eyland heeten mach: want heeft naer ondergancx die Zuyder-zee/ daer men in vaert door die Strate van Magellanes. Naer middach is die Strate selfs dit landt afdeelende van het overlegghende landt/ noch niet ten vollen ontdeckt van sommighe Tierra de Fuegos, dat is t'landt van Vier gheheeten Dese Strate ofte engte is van Magellan gevondē int jaer 1519. en nae andere haer ghevoelen int jaer 1521. streckt nae die rechte linie oost en west ontrent 110. mylen/ light op die hoochte van 52. gra. 30. minut. en is op't breedtste 2. mylen/ die stranden ten beyden zyden met hooge Steen-rotsen beset wesende/ en dit deel des Werelts heeft 5. voornaēde groote landē als zijn Castilia del Oro, ofte 't Gouden Castilien/ Popajana, Brasilia, Chile ende Peru, wort onderschepdē van Nieu Spaengien door die Provincie en reviere van Darien, van hier af beginsel nemende/ en streckēde tot die strate van Magellan toe. Door Peru dan verstaende eē geheel seste deel van die Werelt/ streckt sulcks wyt en breedt/ tot over die 64. gr. 30. minut/ namentlijcken comende aen die Zuyd-zee van die linie/ tot op 52½ graden/ en op 12. graden aen die noordt zyde tot S. Martha toe/ 'twelck het uyterste hooft is vant landt nae't noorden. Op die grootste lenghte heeft dit deel 53. gr. die rekeninghe nemende van den Meridiaen/ loopende over die C. van S. Augustijn, 'twelck ligt op 8. gr. 30. mi. zuydlickē tot dē Meridiā/ daer op dat hooft vā S. Frācisco gelegen is/ op die hoochte vā 2. deelē zuydlicker. Dit gheheele seste deel des werelts heeft by na die figure vā eē herte ofte vā eē Triangel/ uyt 3. gelijcke linien bestaēde/ getrocken van die 3. hoecken des landts/ als die eerste vā die C. di S. Augustin, tot die Strate van Magellan, d'ander vā Magellan tot S. Martha, die derde van S. Martha weder tot S. Augustin, het welck men op dusdanighe spherische maniere bewijsen mach/ want stellende die eene hoeck des Triangels die Capo di S. Augustijn op die hooghte van 8. graden 30. minuten zuydlicker/ die lengte 341. graden, d'ander hoeck des Triangels die Strate van Magellan/ op die hooghte van 52. gr. 30. mi. zuydlick/ die lenghte 303. graden/ de Linea die tusschen dese 2. hoofden gelegen is/ comt te hebbē 60. gr. gelijc die Meridiaen 360. heeft/ so veel van ofte eē weynich meer/ heeft die Linia genomē vandē hoec van Magellan tot S. Martha, welck cōt te liggē op die hoochte vā 12. gr. en op die lengte van 294. ergo heeft dit land vast dit gedaēte vā een dryekantige figure ofte triangel; andere seggen te hebbē die figure vā eē Ey/ 'twelck aē beydē zyden scherp toeloopt/ ende int midden breedt is.

Tierra de fuegos.

Castilia de Oro. Popajana. Brasilia. Chile. Peru.

S. Martha het uyterste hooft van Peru.

Capo van S. Augustijn.

C. di Sant Francisco. Figure van Peru gheleken een triangel ofte een herte.

Peru heeft die ghedaente van een Ey.

Omme hier af particuliere ende beter kennisse te hebben/ sullen eerst handelen van Peru ende den coers hoe die Portugesen hare seplagie nemen van Panama nae Peru. In vorighe tyden verstont men door Peru alle provintien die daer ligghen van Pastoa tot Chile, ende die revière Maule zuyden ende noorden aen tot die revière Anchasmay: Nu verstaet men alleen by den Spaengiaerden / onder het woort Peru, dat ghewest ofte landt dat gheleghen is tusschen die revier Argyropilis, ofte die Villa della Plata, ende die Provintie Quito, 'twelck een vruchtbaer. gesont/ volckrijck ende wel bebout landt is / lanc wesende van t noorden tot zuyen ontrent 700. mylen / breedt oost ende west ontrent 100. Soo zyn dan die grensen oost ende zuyden Argyropolis, nae den nedergaenck die zuyder Zee / nae't noorden die Province Pastoa, dit landt wordt afghedeelt in drederley deelen / in Planiern, Sierras, Andes, dat is in even ofte plat landt aen die Zee ligghende / in berghen ofte in berghachtighe landen / die midden door't landt strecken / ende in Peru over het gheberchte nae't oosten. Dit landt is Goudt ende Silver ryck boven alle andere landtschappen der gantsche wereldt/ 'twelck blycken mach daer uyt / datmen jaerlijcks so grooten schat van Silver ende Gout van daer brenght/ dat het ongheloofelijcken is. Ick gheswyghe dat die Peruvianen noch roemen derven / dat sulcks niet meer te beduyden heeft / dan oft men van een gheheele sack Terwen een tenigh koornken afghenomen hadde. Soo mach dit oock bedeni werden uyt die historie van Francisco Xeresio, daer hy schrijft dat in Cusco huysen zyn gheweest / welcker voorhoven / wanden ende dacken / om ende al om met Gouden platen waren bedeckt. Nevens dit so schrijft Girava, dat die inwoonders van die provintie Anzerma haer gheheele wapenen vanden hoofde tot de voeten van Gout hadden/ hare borst-stucken/ rugh-hollers ende scheen-platen al van fijn Gout. Dese selfde ghetuyght oock / dat ontrent Quito Goudtberghen waren / daer meer Gouds dan aerde uyt quam. So bevestighen oock alle die historie schrijvers / die mentie makē van't rantsoen des Conincks Atabaliba, even dit seldige 'twelck so overdadigh groot is / dat men noyt van dierghelijcken ghelesen heeft: want dede die camer daer in hy ghevangen lach/ wesende 22. voeten lanck/ ende 17. breet) so hoogh met Gout vullen/ als hy overeynde staende/ zynen arm uyt streckende met die langhste vingher afreyckte / presenteerde daer by / soo zy liever Silver hadden / wilde haer in plaetse des Goudts / die selfde camer tweemael gheheel vol van Silver maken / dan die Spaengiaerden namen 't Goudt / welcke somma bedroegh den Coninck voor zyn vijfste part over die 6. hondert seven tien duysent / ses hondert en sevenen veertich Carls gulden / ēn dertich duysent merck Silvers. Een yeghelijck Ruyter 12000. Castilianen/ elck vā 14. Realen sonder het Silver/ een voetknecht 1450. Castilianen/ behalven t'Silver / bedraghende 180. merck. In somma dat het Goudt alleen bedroegh nae onse Munte meer dan drie milioenen / achten de tachentich duysent twee hondert vijf ende dertich Carls guldens / behalven het Silver daer uyt men erkennen mach die seer groote overvloet des Goudts ende des Silvers deser landtschap. Ende hoe wel dat Atabaliba so grooten schat op brachte/ soo was dese noch niet te verghelijcken / by die zyn oudtste broeder Guascar beloofde op te brenghen / soo hy zyn leven mochte behouden: want dese die schatten zynder voorouderen / ende zynes vaders hadde / die den Atabaliba verborghen waren/ als eerst in't ryck gecomen zynde daer uyt hy desen zynen broeder Guascar hadde ghestooten / ende hem selven daer in gheset. Men leest oock dat die Spaengiaerden (dit landt eerst in krygende) haer peerden deden beslaen met Gouden hoefysers / wat het noch jaerlijcks voor overdadige schatten op brenght/ blijckt ghenoechsaem uyt die Armade voorleden iaer in Spaengien aenghecomen / niet noodich hier te verhalen/ etc.

Wat int ver-staen heeft in vorige tyden door't woort Peru.
R. Maule.
R. Anchas-may.
R. de la plata Silver revier.
Peru afghe-deelt in drie deelen.
Peru Goudt ende Silver ryck.
Anzerma.
Rantsoen van Ataba-liba.
Guascar wilde broeder vā Atabaliba presenteert meerder rant-soen.
Goudt hoef-ysers.

Comende dan tot het vervolgh der custen van Panama nae Peru, is voor eerst te weten/ dat Panama ende Nombre de Dios twee steden zyn teghens den anderen over ligghende/ die eene aē die noordt Zee ofte die noordtzyde van Peru, d'ander aen die zuydt Zee / 17. mylen vanden anderen onderscheyden. Panama ligghende in een kleyne valeye/ alsoo dichte aen die Zee / dat ten vollen Mane die stroom vant water des Meers in die natstligghende huysen comt. Die huysen deser stadt zyn eensdeels uyt riet / eensdeels uyt andere materialen t'samen ghebouwt / ende meest al met tegelen ghedeckt / die nochtans niet seer verheven zyn. Dese stadt heeft een bequame ēn sekere haven / doch seer kleyn / met die stroom ofte die voorvloet comen die schepen in die haven / ende met ebbe gaen zy af / doch lichte geladen. Want die swaer geladen zyn/ souden lichtelijckē op die droochten blyven steken. Oock soo gaet hier groote ebbe ende vloet / dat daer die eene ure hoogh ende diep water / d'ander droochte is/ die schepen moeten een weynich wyt af houden vant landt / ende door schuytkens die waren lossen ende laden/ soo wel die uyt Spaengien na Peru ghevoert worden / als diese van Peru nae Spaengien voeren. Dese stadt ontfanght uyt Peru Mayz/ eenich Meel/ Hoenderen ende Honich heeft selden Koeyen ēn Swynen vleysch/ Oraengien/ Limoenen, Cool/ Ayun/ Lattou/ Meloenen / ende dierghelijcke dinghen in seer groote overvloet / oock wert dese Provintie van Panama, in vorighe tyden van vele Indianen bewoont ende besocht / ende alle die Revieren brachtē Gout voort / doch nu ten meesten van die Spaengiaerden uyt gheputtet. Als men van Panama na Nombre de Dios reysen wil over landt / is die eerste dachreyse goet ende bequame wech/ daer na comen bosrapen/ streckende tot Nombre de Dios, op't midden van die wegh comt men aen een water / daer men nauwelijcks in drie uren mach overcomē / om der veeldoudighen kromten willen / vele blyvender oock / die stroom gelijck in winters tyde, alser groote stort reghenen vallen / heftigh op loopende. Die dese stadt ofte Nombre de Dios verghelijcken by Venetien / dwalen seer/ want beyde te samen ghevoecht/ ende noch vele Americaesche steden van die Spaengiaerden opghericht daer by moghen niet comen om by Venetien ghenoemt te wesen / doch een yeghelijck hebbe zyn oordeel ende gevoelen vry.

Vervolch der Custen van Panama nae Peru.
Panama ēn Nombre de Dios twee steden tegens den anderen over.
Beschryvinge van Panama.
Reyse van Panama nae Nombre de Dios over het landt.

Belanghende van die maniere van't varen op die streken ende graden diemen houden moet/ van Panama nae Peru, als oock ten tydt des jaers / is te wetē dat die beste ēn bequaēste tyden zyn in die drie eerste maenden des jaers/

Bequame tyt om te varen van Panama nae Peru.

als

als Ianuarius, Februarius, Martius, tot midden April, want die Zee alsdan open is/ die somer overhandt hebbende/ ende vele dã die Bryses, (dat zijn winden uyt den oosten ende noordtwesten) wayende/ sonder dat eenighe westen ofte zuyden winden alsdan regnerẽ/ waer mede die schepen seer lichtelijcken hare reyse volbrenghen/ ende comen ghemeenlijcken daer sy willen wesen/ al eer datter eenige andere winden/ insonderheyt uyt den zuyden/ (die welcke 'tmeeste deel van't jaer/ langhs die Custe van Peru wayen/ op steken) moghen van gelijcken oock uytloopen in Augusto ende Septembri, doch en doen soo goeden reyse niet/ als in die voorseyde maenden. Soo daer eenighe schepen buyten desen tijt van Panama af varen/ sullen een moeyelijcke ende langhe reyse hebben/ ende oock soo menichmael dickwils eenighe van dese schepen weder te rugghe/ sonder die Custe te krijghen/ende worden (om die zuyden winden die ten meesten deel van't gheheele jaer op die Custe wayen/ ghelijck ghesept is/ als oock om die groote teghenstroomen) in sware periculen ommeghedreven. Het is seer goet met de wint van Peru af te varen nae Panama ende Nicaragua, ende andere quartieren daer ontrent: maer om derwaerts te gaen ist periculoos ende seer onghewis. Die schepen dan met spaensche waren gheladen zijnde/ ende scheydende van Panama, comen ten eersten in Taboga, ende andere naest ligghende Eylanden/ welcke van die Parlen hare namẽ verkreghen hebben/ al waer sy versch water nemen. In dese Eylanden die wel ontrent 25. ofte 30. by een ligghen/ hebben die Spaengiaerts in voorighe tyden veel Paerlen ghevonden/ waer af sy oock die name behouden hebben Islas de Parlas, zijn ghelegen schaers op 8. graden aen die noordt zyde der linien. Het grootste van alle dese placht in vorighe tyden bewoont te wesen: maer nu niet om dat die visscherye van Parlen afgaet/ ende die welcke dese Eylanden toe comen/ houden daer op swarte Slaven eñ Indianen van Nicaragua ende Cubagua, die aldaer het Vee hoeden/ ende die velden besayẽ: want zijn seer vruchtbaer. Van hier af neemt men die hooghte van die Zee nae't westen/ eñ men comt verkennen die punt van Carrachine, die welcke noordtwest ende zuydt oost light met het groot Eylandt der Perlen Taboga, ontrent 30. Italiaensche mylkens/ zijn $7\frac{1}{2}$. spaensche daer af. Die ghenighe die op desen hoeck aen comen/ sullen sien dattet een hoogh ende berghachtich landt is/ ghelegen op $7\frac{1}{2}$. graet. Van dese punt loopt die Custe tot die R. de Pinas, ofte haven von Pyn-boom zuydt west/ eñ zuydtwest ten zuyden/ ende light von die voorghenoemde Capo 14. mylkens/ zijn 6. spaensche/ op $6\frac{1}{2}$. graden/ is een hoogh landt van groote heuvelen ende berghen, Men heeft alhier by die Zee-cant seer groote Pynboomen/ waerom me het geheeten wort die haven van Pijnboomen. Van hier af streckt die custe nae't zuyden/ ende zuyden ten westen/ tot die C. dellas Correntes, dat is/ den hoeck van stroomen/ die welcke seer smal is/ ende 't Zeewaert in steeckt/ eñ aenlangẽde die sterke stroomen/ die als ghewaldighe afwateringhen: ghelijck rivieren nae't oosten afloopen/ moeten vele maels die Portugesche schepen/ die desẽ reyse doen/ des snachts aen die anckeren liggen blyven/ ende des morghens voort varende ghebeurt het menichmael/ dat als sy meenen te

Taboga een Eylandt der Parlen.

Islas de Parlas.

Slaven van Nicaragua ende Cubagua.

P. van Carrachine.

R. de Pinas.

C. dellas Correntes.

winnen/ dat sy opghehouden ende te rugghe ghedreven werden/ ende 15. ofte 20. daghen aen een hooft blyven henghelen/ sonder voort toe comen. Vervolghende den wech op die verscheyde streckinghe/ comt men daer nae aen't Eylandt eñ die R. de Palmas, alsoo gheheeten om die overvloedicheyt der Palen ofte Indiaensche note-boomen die daer op zijn. Dit Eylandt mach hebben int ommegaens een weynich meer als 5. mylen/ 'twelck is een duytsche myle ende $1\frac{1}{2}$. spaensche/ ende placht bewoont te wesen/ light van Cabo des Corrientes 75. mylen op $4\frac{1}{2}$. graden/ hier omtrent heeft men vele revieren/ alle van seer goet water/ ende niet verre van hier light oock het landeken ende die Reviere Peru, daer Pizarios aen quam/ ende nae wiens name naederhandt die gheheele landtschap geheeten is Peru. Van't Eylandt dellas Palmas, die custe vervolgende op die selfde streckinge/ comt men op die strant van Bonaventura, welcke ghelegen is van't voornoemde Eylandt/ luttel meer dan 9. mylen/ zijn $2\frac{1}{2}$. spaensche mylen. Dicht by de strandt/ (die welcke seer groot is) light eẽ hooghe clippe ofte steenrotse/ ende d'incomste van die Bay op $3\frac{1}{2}$ graden/ alle dese zyde is vol vã seer groote berghen/ ende daer loopen t'Zeewaert in vele ende seer groote Revieren/ die in die gheberchten haren oorsprong hebbẽ door een van desen loopen die schepen tot binnen int landt ofte haven van Bonaventura, doch die stier luyden/ die hier in begeeren te loopen/ moeten seer goede kennisse vãde Reviere hebben: want so sy niet ervaren zijn/ sullen groote moeyte ende perijckel uyt staen/ als sulcks dicken gebuert is/ die nieuwe stierluyden hadden. Van dese Bay af loopt die cust oost ende oost ten zuyden tot aen't Eylandt Gorgona, twelck is van die strant 75. mylen/ zijn 19. spaensche mylen wel ghereckent/ die Custe die men in dese streckinge heeft is seer leech/ vol van geboomte/ ende ander wildernissen eñ gheberchten. Daer loopen veel groote Revierẽ van dese Custe af/ onder welcke die voornaeste eñ alder grootste is de Reviere van S. Ioan, die welcke bewoont is van Barbaris volck/ eñ hebben die huysen ghebout op groote stylen ende balcken/ op maniere van Schavotten ende Tanelen/ eñ leven tsamen veler/ som by eene/ om dat die huysen seer lanck ende breedt zijn. Dese Indianen zijn rijck van Goudt/ ende tlandt dat sy besitten is seer vruchtbaer/ ende die revieren brenghen met die stroomen voort overvloedich Gout: maer is se ghierich ende moeyelijck/ datmen in gheenderley manieren kan overwinnen/ dan met verlies van veel volcks ende met groote moeyten. Dit Eylandt van Gorgona is uytnemende hoogh/ of waert 8. maenden int jaer/ nimmermeer op en hout van regenen ende van donderen/ alsoo dattet schijnt dat die elementen teghens den anderen stryden/ is int ommegaen tot ontrent 2. mylen/ ofte 6. Italiaensche/ altemael van seer hooghe gheberchten/ ende op die geboomten sietmen vele Pauwen/ Phasanen/ gepleckte ofte besprenckelde Cattẽ/ groote Serpentẽ veel Zee-crabbẽ ende andere nacht vogelẽ/ eñ schijnt dattet noyt bewoont gheweest is/ heeft oock vele seer soete wateren, Die somer begint hier int eynde van die Mey/ ter contrarie als in Panama, waer alsdan die winter begint. Op dit Eylãdt heeft hem Franciscus Pizarius met zijn 13. eedtgesellen/ die welcke Peru ontdect eñ gevonden hebben/

R. de Palmas.

R. Peru/ waer af het gheheele landt naederhandt ghenoemt is worden.

Bonaventura.

Gorgona een Eylandt.

R. di S. Ioan.

Gorgona een Eylandt.

hebben/vele daghen onthouden/ groote moyte ende hongher gheleden/ al eer zy tot overwinninghe des landts quamen. Dit Eylandt van Gorgona light op drie graet/ende aenlangende die mylē die wy in dit discours/ als oock int Brasilhaensche ende elders gehouden hebben/ zijn al spaensche mylen/die 17½. eē graedt maken.

I. Gallo.

Van dit Eylandt streckt die custe west zuydt west/ tot het Eylandt Del Gallo, ofte vanden Haen/ende alle dese Custe is leegh ende heuvelachtich/ eñ daer comen vele revierē uyt loopen. Dit Eylandt is cleyn/ heeft int ommegaen nauwelijck een myle/ ofte ontrent 3. Italiaensche mylen; Heeft sekere roode duynen.

Roode duynē aent vaste landt.

Aen die selfde custe van't vaste landt tot hier toe, light op twee gradē vanden Æquinoctiael.

P. de Manglaros.

Vā hier keert die custe zuydtwestwaert tot by die punt die mm heet de Manglares (dat zijn boomen alsoo gheheeten) in onse Caerte qualijck Manglalos ghestelt/ die welcke gheleghen is op ander 2. graden schaers/ eñ vant Eylandt af/ tot die Punta toe: ('twelck 6. spaensche mylen zijn luttel min ofte meer/ oft 24 Italiaensche) is die custe leegh eñ heuvelachtich/ ende daer comen eenighe revieren in die Zee loopen/ die welcke te landtwaerts in bewoont zijn.

R. S. Tiago.

Van hier af loopt die Custe zuydt west tot die strandt die men noemt van S. Iacob, S. Tiago, ende maeckt eenen grooten inwijck/ al waer een open haven ofte reede leyt/gheheeten van die Sardinen/ ende alhier loopt uyt die groote ende gheweldighe reviere van S. Jacob/ al waer die regeringe van Pizaero begonste/ ende dese strandt is 9. mylen ende een quart van die punt van Manglares, ende 'tgheschiet wel/ dat die voorsteven van die schepen op 80. vadem diepten legghen/ eñ raken met die after steven aen die gront. Van ghelijcken ghebuert het wel/ datmen seylende is op twee vadē diepten/ eñ metter haest over die 90. krijcht/ twelck den ghewelddighen loop ende furie van die reviere verdorsakende is/ doch alhoe wel datmen dee dese Banckē heeft/ en zijn even wel niet periculoos/ mī die schepen en laten daeromme niet tot haren wille daer uyt ende in te comen/

St. S. Matheo.

ende die strandt van S. Mattheus, in onse Caerte Mathias gestelt/ light op een graet ruim/

C. S. Francisco.

van hier af streckt die custe west aen/ nae die C.S. Francisco, die welcke gheleghen is van die strandt 30. Italiaensche mylen/zijn 7½. spaensche. Desen hoeck leyt aen hoogh landt/ ende men heeft dicht daer by sekere roode eñ witte duynen/ die van ghelijcken hooch zijn/ ende desen hoeck van S Francisco leyt op eenen graet/ aen die noordt zyde vā die linea Æquinoctiael.

C. Passao.

Van hier af loopt die custe zuydt west/ tot den hoeck Passao, welcke die eerste haven is van Peru, over welcke die linea Æquinoctiael passeert. Tusschen dese twee hoecken ofte punten loopen 4. seer groote revieren in die Zee/ die welcke ghenaemt worden Liquixinus, op Latijn Quiuinuæ, eñ hier ontrent een seer redelijcke haven/ al waer die schepen goet water ende bern-hout nanen.

Quixinus/ vier Revieren.

Men heeft vanden hoet de Passaos naer vaste landt toe sekere hooghe berghen/ die ghenaemt worden De Quaque.

De Quaque.

Den hoeck is een landt/ 'twelck niet te laegh en is/ eñ men siet er sekere duynen gelijc die voorgaende.

Vervolch der Navigatie van die Linea, tot die stadt der Coninghen, Lima ghenoemt.

Tot noch toe hebben wy verclaert der Custen van Panama, over die zuyd zee/ tot die haven van Quixinus, welck al in die landtschap van Peru light/

Quixinus.

sullen nu den cours vervolghen tot die stadt der Coninghen. Scheydende dan van die C. di Passaos soo streckt die Custe zuyden/ ende zuyden ten westen/ tot die haven Porto veio, ofte die oude Haven/ ende al eer men daer cōt/ heeft men die strandt die men van die Charaqui noemt/ in die welcke die schepen moghen sonder eenigh perijckel in loopen/ eñ is soodaenich/ daer men die schepen aldaer ophalen ende versien mach/ al waren die oock van die aldergrootste/ heeft een seer goede uyt eñ incomste/ uytbesondeert datter ten midden weghen van die incomste sekere steenen ofte rudsighe Eylandekens ligghen: maer die schepen moghen/ van welcke zyde datse begheren/ sonder eenich perijckel door op loopen: want men en heeft anders niet te schouwen/ dan tghene datmen voor ooghen siet.

Porto Veio een haven/ stadt eñ landtschap daer in die Mone van Ameraden.

De stadt ghebout an. 1535

Die oude haven leyt op eenen graedt/ aen die zuydt zyde van die linea Æquinoctiael, ende is een van die 5 stedē die de Christenen ofte Spaengiaerdē ghebout hebben int platte landt van Peru, alsoo dat Porto veio, eē name/ is beteeckenēde die stadt ende die landtschap die daer omtrent is/ welck vast verwoest ende vernielt is/ om datter een arm onghesont landt is/ doch hebben eenighe Mynen van Smaragden/ die zy langhe tijdt verborghen ghehouden/ ende door gheen tormenten ofte pynen wilden ontdecken/ als zy noch doen. Hadden oock in vorighe tyden veel Goudin ende Silveren vaten/ alle van die Spaengiaerden gheroofte ende vervoert.

Porto veio een stadt der Spaengiaerden int platte landt van Peru.

Porto veio beteeckent eē landtschap eñ stadt een arm landt/ hier zijn mynen van Smaragden.

Nu door Coninghs placaten vry ghegheven zynde/ betalen haer overheeren niet anders als tienden van haer aerdt-vruchten/ waer door oock vele Spaengiaerden vertercken/ die profyten afgaende. Het landt ontrent Porto veio was Goudtrijck/ die volckeren maeckeē hare hutten boven op die tacken der boomen/ ghelijck die voghelen hare nesten.

De inwoonders van't landt ontrent Porto veio maken haer hutten in boomen als die vogelen doen.

Dese Custe om dat zy morassigh is/ mochtmen gheen peerden daer brenghen/ waer door zy spader van die Spaengiaerden is t'onder ghebracht/ oock om dat zy dapper uyt hare holen met steenen/ Javelyns/ potten met heet water/ ende wat door die hant quam nedersmeten/ vermelden veel volcks: want die Spaengiaerden moestē haer met borden bedecken/ ende die boomen nederhouwen souden zy haer winnen ende bedwinghen/ oock om dat het landt rou/ scherp ende woest is/ waer door qualijck proviandt voor een legher te becomē is/ blijft noch veel landts hier ontrent onbewoont.

Hoe dese luyden van die Spaengiaerts bedwonghē zyn.

By die oude haven twee mylen landtwaert in/ heeftmen die stadt S. Jacob ofte S. Tiago, welcke niet minder van huysen ende inwoonders is/ als Porto veio,

S. Tiago.

ende hier ontrent is die doorganck ofte pas van Gainacapa, alsoo vā die Spaengiaerden gheheeten om dese oorsake. Gainacaua, de vader van Attabaliba heeft op een sekere tijde ghesonden eene van zijn velt-oversten/ met een groote macht van volck/ om dese landtschap in te nemen. Dese/ als hy wilde zijn volck oversetten over die reviere/ heeft die volckeren belastet vloten te maken van balcxkens/ om daer

Pas van Gainacapa.

De vader van Atalibe heeft die lant niet connen bedwinghen.

daer mede over te raken / welcke ghemaeckt zijnde / als zijn volck met hare rustinghen en ammonitie op die vlote waren / hebben hare vyanden die touwen daer die vloten aen vast waren afghesneden / waer door vele van die sterckheyt des strooms zijn versopen / ende die reste vanden vyanden vernielt. Gainacapa verstaende dese zyne nederlage / heeft een grooter menichte van volck by een ghebracht / ende is van Quito afghetrocken / ende van die ghevechten in die plaetse vele ghecomen / en heeft dit volck door een gheweldige slach overwonnen.

Gainacapa trecht van Quito af.

Na dese victorie heeft hy lust en begeerte ghehadt een dyck te slaen door die reviere / om te voete daer over te trecken alst hem belieffde. Ende nu veel steenen tsamen ghebrocht zijnde / als ooch aerde / ende die in die reviere ghesincten / die dyck over die 20. treden groot wesende / ende Gainacava siende dat om der breetheyt willen / als ooch om die groote diepte en snelheyt des strooms al watter in ghewarpen worde / dan die cracht des strooms wech dreef / heeft afghelaten van zijn voorgenomen werck / waeromme dan die Spaengiaerden dese plaetse die name ghegheven hebben; van den overganck Gainacaua, ende daer ontrent als ghesept is / we stadt S. Jacob ghetimmert.

Gaynacapa wil een dyck maken door die reviere / dan moest daer uyt scheyden.

Renden overganck Gaynacapa de stadt S. Jacob ghetimmert.

Anderhalve spaensche myle van S. Jacob / nae't zuyden light eenen ronden bergh / die zy Christus bergh heeten. Van Porto veio voorder aen op die selfde streckinghe ontrent 4. mylen schaers nae't zuyden / is gheleghen den hoeck S. Lorenço, ende twee mylen ende een quart van daer zuydt west aen / light een eylandt van die selfde name / ooch S. Laurenço ghe heeten / twelck ruym een myle in't ommegaens heeft / al waer die Indianen ofte Peruanen van't vaste landt in vorighe tyden hare sacrificien ofte offerhanden plachten te houden / en voorbinder vele Lammeren / Schapen / ende sommighe kinderen / offerende tbloet van dien aen heure Afgoden ofte Duyvelen / welcker figueren zy in steenen afgheheeldet hebben / die zy aenbidden. Als Franciscus Pizarrus met zijn 13. ghesellen ghetrocken waren om Peru te ontdecken / quamen zy mede aen dit Eylandt / ende vonden der sommich Silveren / Gouden juweelen / vele mantels en hemden van seer gheschilderde ende schoone wolle. Van die tyt af / ende om dier oorsaken willen / heeft dit Eylandt die name van't Silver behouden; Die hoeck van S. Lorenço, is op eenen graet aen die zuydt zyde van die Linea, ende gelijck verhaelt is / so begint Peru van die Linea af / streckende zuydwaert op tot Chile toe. Het volck dat onder die Linea ende daer ontrent woonachtich is / hebben een maniere van wesen ende leven / dast vplans ghelyck die Joden / waer door ooch vele van meeninghe zijn / dat zy afcomelinghen zijn van Joden ofte van Cham, spreken heeserigh ende binnens monds / ghelyck die Mooren / ende zijn gans gheneghen tot onkuysheyt tegen nature / waer door het comt dat zy qualick met hare huysvrouwen leven en de die weynich achten. Die Vrouwen draghen ghem hare noch gheen kledinghen / dan alleen voor haer schaemte een voorschootken.

Punte S. Laurenço. P. de Sint Laurenço.

S. Laurens heeft een myle int omgaens / plachten de Indianen hare afgoden te offeren Schapen en Lammeren / ooch kinderen.

Peru streckt tot Chile toe.

Spreken heesrich binnens monds / gelyck die Mooren.

Planten / sayen / mayen ende malen het koorn en die Terwe Maiz daer ment broot af backt / ende dese Terwe wort in Peru, Zara ghe heeten; Die mannen draghen corte hemden sonder mouwen / tot den navel toe / die schaemte bloot; sommighe gaen gheheel naeckt / ende verschilderen hare lichamen gheheel swart / en hebben het hayr gheschoren / op de maniere vplans ghelyck by ons die Moncken, doch voren ende achter gheen hayr latende / dan alleen op die zyden. Ooch ist by haer seer gebruyckelycken veel gouden juweelen aen die ooren ende neusgaten te draghen / insonderheyt Kincraudeu / die voornaemlick in dese landtschap ghevonden worden / hoe wel dat die inwoonders die Mynen niet hebbe willen ontdecken / soo heeft men nochtans aen eenighe rouwe steenen teeckenen daer af gesien / dat zy daer groven. Aen armen ende beenen draghen zy vele Pater nosters / seer dubbelt ongheworongen van Gout / Silver ende kleyne Turkoysen / oock van witte en roode teeckens ende flecken huyghens / doch laten hare wyven niet toe eenigh dan sulcks te draghen. Belanghende die ghelegentheyt des landts is seer heet ende onghesont / ende aldaer regiert een maniere van pynlycke ende sweerende wratien / groot ghelyck Ooker-noten / ent aenghesicht ende andere leden / met diepe wortelen / insmaeckter ende booser dan Pocken / ende moeten afgebonden wesen met dunne draykens / als zy wel ryp ghewordtn zijn.

Maize is Zara.

Draghen hemden tot den navel toe en draghen in hare neusgaten ende ooren costelycke Juweelen / aen armen en beenen draghen zy Pater nosters.

Maniere van Wratten die hier regeeren.

Dit volck verschildert ooch den mont / doorbooren die Nuese / die Lippen / Wanghen ende Ooren / ende draghen op hare feesten juweelen ende Perlen daer in / zijn seer gheneghen tot visschen. Die schuytkens die zy daer toe ghebruycken so om te visschen als oot om te seylen / zijn ghelyck vloten / uyt 3. 5. 7. ende ten tyden uyt 9. ofte 11. lichte balckens tsamen ghevoecht / op maniere ende ghedaente ghelyck een uytghespreyde handt: want worden also te samen ghebonden dat die middenste balck die langste is ende die andere alle tyt na proportie corter / ende nae dat die lenghte ofte breede van dese vloten is / soo werden ooch die seylen kleynder ofte grooter ghemaeckt. Ende als zy dusdanige vloten een tyt lanc in stilheyt des Meers gheroeyt ende voorts ghetrocken hebben / soo werpen zy als een offer in die Zee broot / vruchten / ende diergelijcke dinghen / biddende om eenen goeden voorwint / als moede wesende / ende nu krachteloos om meer te roeyen. Die poorten van die kercken in dese contreye / staen int oosten / behanghen met sekere Cottoenen lijnwaet / ende in alle tempelen staen twee ghehouwen beelden ofte Afgoden / van de gedaente ghelyck swarte Bocken / voor die welcke altoos een vier brandt van welrieckende hout / dat daer veel groeyt / waer af als men die schorssen af doet / eenighe stercke en welrieckende Gomme vloeyt. Ick achte sulck hout Cederen te wesen / daer uyt die Gomme Elemi comt / welcke ghehouden wordt het leven der dooden / ende die doot der levenden / om dat zy die doode lichamen voor putrefactie bewaert. Desghelycken soo zijn in dese tempelen beelden van groote Serpenten / die zy aenbaden / ende behalven dese alghemeene Afgoden heeft een yegelijck noch zyne besondere / elck nae zijn handelinghe daer hy mede ommegaet / als die visschers eenen seer grooten visch / die jaghers een Harte ofte eenigh beelde van een Wilt. By die Capo Passao waren in sommighe kercken aen alle Pilaren gheschildert / ghecruysste menschen en kinderen / die also wel bewaert waren en ghedrooght dat zy niet mochten verrotten ofte eenighe quade reuck van haer gheven / noch waren der hoofden van Indianen met naghelen aengheheft / die zy met eenigherley substantie

Doorbooren die nuese ende ooren / wanghen / lippen.

Vloten van Peer ende hoedanich die zijn.

In zee seylende doen zy de zee offerande om goeden wint te verkrijghen.

Poorten der kercken.

Gomme Elemi wort leven der dooden / en die doot der levenden.

C. Passao

soo had-

so hadde doen verdwynẽ / dat zy niet meer als een vuyste groot ghebleven waren. Haer huysinghen maken zy van groote dicke rieden die aldaer wassen / ende hier ontrent zyn weynich vruchten.

C. de S. Elena.

Comende weder tot vervolch der Custen/ eñ die reyse vervolghende zuydt eñ zuyden ten westen / tot die Punt van S. Elena, al eer dat men by dese punt comt/heeft mẽ twee havens/ die eene ghenoemt Colao, eñ d'ander Calemgo, al waer die schepen setten/ ende versch water ende bernhout nemen/eñ men heeft vanden hoeck van S. Laurens, tot die punt van S. Elena ruym 9. mylen / eñ light op 2. gradẽ ruym/ het maeckt eenen eñwinck / van die punt af nae't noorden/ 'twelck is een seer goede haven.

Colao een haven Calemgo.

Een schoot van een Voet-boge daer van daen staet een Fonteyne / die in die Zee met sekere aderkens loopt/ tot 4. ofte 5. toe / al waer een sorteringhe van Bitumen / niet anders van ghedaente als Peck siende / uytcomt / twelck oock in die plaetse van Teer by den Spaengiaerden tot haer schepen ghebruyckt wordt.

Een fonteyne van Peck.

Oock so vertellen die Peruvianen / dat omtrẽt dit hooft in voorighe tyden ghewoont hebben seer groote menschen ofte Reusen / onghelyck grooter dan andere ghemeene / doch wisten niet waer zy van daen ghecomen waren / onderhielden haer met ghelycke spyse / als die naestlinghende volckeren / doch insonderheyt met visschen. Dese Reusen visten oock op vloten/elck op eene sittende / ende quamen ten tyden te voet te lande / daer die Zee noch twee vademen eñ meerder diepte hadde ; Zy gingen naeckt/ waren wreedt ende fel/ ende doodeden veel volckeren daer ontrent woonende. Die Spaengiaerden en die haven van Porto vejo comende / vonden aldaer twee gehouwen beelden/na die ghelyckenisse van dese Reusen eens mans ende eender Vrouwen.

Reusen hier omtrent ghewoont.

Twee ghe[illegible] beelden [illegible] van een man/na Reusen gemaeckt.

Die Peruanen vertellen van die vernielinge deser Reusen/ segghende dat uyt den Hemel een jongelinck ghecomen zy/ blinckende ghelyck die Sonne die teghens haer met vierighe vlammen ghestreden heeft / waer door die steenen ende rotsen daer die vlammen op raeckten/ schuerdẽ/ ghelyck men noch huydighes daechs daer merckelycke teeckenen ende gaten af siet / zyn alsoo in sekere holen ghevluchtet/ ende daer te samen vernielt. Dese Historien hebben weynigh ghelooss ghehadt by den Spaengiaerden/ totter tyt toe dat eenen Spaengiaert Ian de Helmos, ghebooren van Truxillo, Gouverneur vã Porto veio, int jaer 1543. heeft doen graven/ die alsoo groote ribben eñ ghebeenten ghevonden/ dattet ongheloofliick is soodane van menschen te wesen / ten waer datmen die hoofden daer by ghevonden hadde / die tanden daer aff waren drie vingheren breedt / ende vier vingheren lanck/vijf quartier swaer/zijn ghesonden in diversche plaetsen vã Peru, eñ van dien tydt heeft men wt relaes der Peruanen voor seker ghehouden.

Den Gouverneur Ian de Holmes heeft ghegraven/ ende de Reuse ghebeenten ghevonden seer groot/ de tanden 3. vingerẽ breedt/ dese ghebeenten in verscheydẽ plaetsen voor een mirakel ghesondẽ.

Die Spaengiaerden hare opinie is (alsoo dese volckeren ende Reusen geneecht waren teghens die nature te sondigen) dat die rechtvaerdichevt Gods/ die selve vander aerden door zynen Enghel / als tot Sodoma verslonden heeft / doch hier af mach men gheen sekerheyt gheven / om dat die Americanen gheen historien / boecken ofte schriftẽ hebben / dan alleen het relaes van ouders tot ouders / ende by die sommighe eenighe teeckenen ende memoriaelen van allerley gheschilderde Cotton Coordekens / welcke zy Quippos noemden/beteeckenẽde door't ghetal der knoopen/op verscheyden manier en ghemaeckt/van die welcke zy opwaerts telden / van eene tot tiene/eñ so voorts / verschilderende de coorden met alsulcken coleur alst gheringhe was dat zy daer door wilden beteeckenen , dusdanighe hebben die Spaengiaerden door haer barbarische wreedtheyt ende onwetentheyt vele vernielt.

Quippos/ coordekens ende memorialen der Americanen/ waer op zy hare tacen tellen.

In een yeghelyck landtschap warẽ luyden daer toe ghestelt om die ghescheidenissen op dusdanighe maniere aen te teeckenen / als men sulcks sien mach in die Historie van Mexico, daer veel hier af verhaelt wordt. Die persoonen die dit werck deden / werdẽ by haer luyden ghenoemt Quippo Camayos, eñ van dese coorden vant men gheheele huysen vol / eñ ennsten lichtelycken uytghelept worden / van die daer en gheoffent waren/ al hoe wel die saken voor veel jaren waren ghescht.

Quippo Camayos.

Nu wedercomende tot het vervolch der Custen: Van die punt van S. Elena looptmen nae die Reviere van Tumbez, welcke van daer gheleghen is 19. mylen schaers/ ende die punt leyt met die Reviere 3. ende 3. ten W. Tusschen die punt eñ die Revieren comt een andere groote Inwyck nae't noordt oosten / van de Reviere Tumbez, ende alhier af 4. mylen light het Eylandt Puna, anders het Eylandt van S. Iacob gheheeten/ heeft meer dan $7\frac{1}{2}$. int ronde / 'twelc seer ryck is/ende bewoont/ jae soo seer dat die volckeren hier van met die van Tumbez, ende met die anderen van het vaste landt ghestadelycken oorloch voerden , hebben teghens den anderen vele veltslaghen ghehadt / ende door lanckheyt van tyt eñ overcoenste der Spaengiaerden gantz t'onder ghecomen.

R de Tumbez.

Het Eylandt Puna/ anders S. Iacob gheheeten.

Dit Eylandt is seer vruchtbaer ende vol vã geboomten, overvloedich van wilt eñ van visch / oock van soet water; Voor kleederen ghebruyckten zy hemden/ende sommighe doeckkens.

Beschryvinge van Puna.

Zy visschen met vloten van lichte balckkẽs / op twee ander houten tsamen ghebonden/ ghelyck verhaelt is van die ander gheburen, Sommighe van dese vloten maken zy so groot / datter 50. persoonen ende 3. peerden op ghesticht moghen worden/ die men ofte met seylen / ofte met riemen voortkreycht / daer af dit volck groote meesters zyn. 't Is gheburt op eenighe tydt/ dat die Peruanen Spaengiaerden hadden op dese vlote/ dat zy seer behendigh die vlotẽ ontdeden/ ende die balckkens verdeelden / soo dat die Spaengiaerden verdroncken/ende die Indianen op die houten ontquamen/ ja oock sonder behulp van hout : want connen meesterlyck swemmen. Die waperen van dit volck zyn slingheren / schichten/ strydt kolven ende bylen van Silver ende coper / ooc lancien ofte spiesen / met punten van ghemeen ende slecht Hout.

Hare wapenẽ zyn slingeren/ schichtẽ/ bylen van Silver ende coper.

Beyde die mannen ende vrouwen draghen veel juweelen/ ende hare drinckbeckers eñ service waren van Gaudt ende Silver. Die Heere van't Eylandt was von zyn ondersaten seer antsien/ ende was soo jaloers / dat hy zyn knechten die zyn vrouwen bewaerden/ die Nuese ende die schamelheyt dede af snyden. In dit Eylandt was Pizarrus wel vriendelycken ontfangen: maer die overste siende haer groote wreedtheyt int rooven van't Goudt ende Silver/ als oock int schoffieren der vrouwen/ is op haer ghevallen met een groote menichte van Indianen / dan niet connende wederstaen / heeft die vluchte moeten nemen / ende in

die Bos-

die Bosschen gheweken / welcke victorie Pizarrus naederhandt wredelycken heeft misbruyckt / ende is daer na met zijn Spaengiaerden overghevaren in de Provincie van Tumbez, ligghende ontrent 12. mylen daer af: Maer die inwoonders verstaen hebbende die wreetheyt die hy gheplercht hadde in Puna, zijn ghevluchtet in een Casteelken / een weynich van die Zee afligghende.

Vluchten die van Tumbes tot haer versekeringhe in een Casteel.

Pizarros daer en teghen den overste door zijn boden ontbiedende / veynsende ofte hy zijn vrundtschap seer sochte / die Gouverneur alleen niet comende: maer hem sterck makende / om hem teghens te gaen / hem soeckende te vermelen / doch die Spaengiaerden haer voorcomende / ende des nachts over die Reviere met haer volck schepende, onder't toedunct van goede leytsluyde / door scherpe ende rouwe weghen / hebben die Peruanen des snachts slapende / onversiens overvallen en gheslaghen / nae die slach ghetrocken in die stadt Tumbez, eene name met die provincie hebbende, heeft die stadt gheplundert, ende die ryke Kercke van die Sonne gheroofd.

Tumbes een stadt en vallende van de Spaengiaerts inghenomen / de kercke van de Sonne gerooft.

Ut dese stadt heeft hy oock kennisse ghecreghen van die rijckdomme van Peru. En om weder te comen tot het Eyland Puna, By dē Spaengiaerden en Indianen is een gemeene opinie / dat in voorighe tyden alhier in hare tempelen veel Gouts en Silvers begraven zy geweest / oock so seggen die Eylanders die noch huyden ten daghe leven / dat hare voorouderen seer religieus waren / ende gants geneecht tot waerseggerie en andere abusen / en datse seer vertel waren ende dat boven alen is ghebruyckten die vervloeckte sonde van Sodomie / slapen by haer vleyschelicke susters / doende andere groote sonden. In dit Eylandt vluchtede Broeder Vincentius de Valle viridi, (een Monnick / die oorsake was van't oorloch tegens die Peruanen / ende naederhant eerste Bisschop van Peru) met 42. Spaengiaerden voor die wreetheyt Didaci Almagri, ende als hy hem des nachts verborghen hadden / hebben die Eylanders hem ende alle die zyne met kolven doodt gheslagen / soo't nae zijn wercken verdiende.

Broeder Vincentius van't groene dat in Puna gedoodet / dese was de eerste Bisschop in Peru

In Puna en die contreyen van Guaiaquil en Porto veio, wast die wortel / die wy hier te lande Zarzaparilha noemen / die men teghens pocken en andere kranckheden ghebruyckt.

Zarzaparilla wast in dese contreyen / men oyter gebracht ende ghebruyckt.

Op't Eylandt kloppen zy die tusschen twee keselinghen / en persen tsop daer uyt / daer toe vermenghende een weynich warm waters / en gevent die krancken / die welcke daer op sweeten soo veel zy moghen / ende desen dranck drincken zy sommighe daghen / daer toe etende een weynich beschuyt / met een ghebraden hoenken; Hier te lande snydē wy die wortelen am kleyne stuckens / ende koken die / latende sulcken dranck die krancken eenen tyt lanck drincken.

S. Clara is de begraefenisse van die vā Puna.

By dit Eylandt van Puna leyt noch eē ander wat ver t'Zeewaert in / ghenaemt S. Clara, niet dat sulcks teghenwoordich / ofte oock in voorighe tyden bewoont is ghewest / noch oock water ofte hout heeft: maer dat die doorouderen van Puna die begraeffenissen van hare voorsaten daer hadden / ende dedender hare sacrificien / die plaetse was seer hooch daer zy hare doodē begroeven / met die welcke groote sommen van Gout / Silver ende fyn gewaet ghelept worden / alles opgheoffert en toegheeygent tot dienste van hare afgoden / 't welck zy tot incomste der Spaengiaerden verborgē hebben / datment niet weten mach waert ghebleven is. Die Reviere van Tumbez is seer bewoont / ende was in ouden tyden noch veel meer bewoont. By die selfde placht te staen een seer stercke en wel ghebouwde fortresse, ghemaeckt door die Ingas ofte die Conyngen van Cuico, die welcke commandeerde over gheheel Peru, ende hadden hier eenen grooten schat / en daer was een tempel der Sonnen / en eē Convent van Mamaconas, twelck te segghen is / voornaemste vrouwen ende maechden / die tot des tempels dienst gheconsacreert waren / die welcke by nae op die maniere en usantie van Virgines Vestales in Roomen leefden / en haer onthoudende waren / ende om dat van dese Clooster Iufferen / en hare wercken en diensten noch op ander plaetse verhaelt sal worden sullent hier by laten.

Mamacone Nonnen van Peru / die in den tempel der Sonnen geconsacreert waren by nae op de maniere van Virginis Vastalis.

Belanghende het gebouw van dese stercktee / is langhe verwoest gheweest / doch niet soo gheheel / datmen niet sien en mach die grootheyt ende magnificētie diet ghehadt heeft. Die mont van die Reviere Tūbez leyt op 4. graden aende zuydtzyde / alhier oock op't vaste landt teghens Puna over vint men volc die de bovenste 5. ofte 6. tanden uytghetrocken hebben / sommighe vermelden dat zy sulcks doen om hovaerdye / daer schoonheyt afmakende / andere segghen dat zy haer uytghetrocken werden / tot een straffe om sekere injurie die zy in voorighe tyden die Coninghen ofte Ingen van Peru ghedaen hebben / andere verhalen oock dat zy dese hare Afgoden opofferen.

T'volck op dese Reviere Tumbes / dis zijn al haer bovenste tanden uut ghetrocken.

Van die Reviere Tūmbez loopt die Custe zuydt west tot Cabo blanco ofte die witte hoeck / zijn onderscheyden van een 11. mylen ruym, ende light op 3½. graden / dan waer die Custe weder zuyden aen loopt / tot het Eylāt de Lobos ofte vande Wolven. Tusschen C. Blanco ende Isla de Lobos light een hoeck ofte punt / diemen noemt Depārina, en in onse Caerte Pariana, streckt by naest so verre tzeewaerts in / als die Cabo blanco. Van dese punt streckt die Custe weder zuydwest tot Paita toe. Tusschen C. blanco ende Paita light die stadt S. Miguel, welcke die eerste is van die Spaengiaerden ghebout in gheheel Peru, ende was ghenoemt Noua Castilia, is begonnen int jaer 1531 van Pizarro, al waer oock die eerste kercke der Christenen gheweest is / doch nu van weynich importance / waeromme wy het oock hier by laten sullen. Die gheheele Custe van Tumbez is sonder heuvelen ofte ghebercthten / en daer eenighe heuvelen zijn / die selfde cael / vol van steen ende van sandt / ende daer comen weynich revieren van uyt loopen. Die Haven van Paita is voorby die Punte een weynich meer dan 6. mylen. Paita is een seer goede haven / al waer men die schepen schoon maeckt / ende op een nieuws versiet ende teert / en is de principaelste Stapel van gheheel Perū, ende van alle die schepen die daer na toe comen. Dese haven van Paita leyt op 5. graden. Van het Eylandt van die Wolven voorseyt loopt men tot hier toe oost en west / 'twelck zijn 3. mylen spaensch / ofte 12. Italiaensche mylen; Ende van daer verbolghende die Custe zuyden aen / so comtmen te arriveren tot aen die Punt de la Cora, ter halver weghen van't Eylandt vande Wolven / ende dese Punt maecket eenen seer grooten Inwyck / en heeft een seer groot beschutsel om schepen te legghen / leyt op 6. graden aen die zuyd zyde van die Linea. Van daer sietmen twee Eylanden / beyde gheheeten

Paita een goede haven.

P. de la Cora

Mas

Islas de Lobos.

Islas de Lobos, dat zijn Eylanden vā die Zeewolven / door die groote menichte die daer zijn noorden ende Zuyden / met die eerste Punt is ghelegen het eerste Eylandt verscheyden van't vaste land drie spaensche myjlen ofte 12. Milien, alle die schepen moghender aen die zyde van't landt door heen. Het ander Eylant is ghelegen 9. mylen / van dit eerste voor der aen ende op 7. graden schaers / van die Custe nae't zuydwesten / tot die Haven die men noēt van Casina, van't eerste Eylande af loopt men noordt oost ende zuyd west tot Malabrigo, (twelck te segghen is het quaet beschutsel) al waer een havē is daer die schepen alleen met goet weder moghen in loopen / ende die gheen die't noodigh is om zijn reyse te verboorderen. Seven mylen ende een halve verder / heeftmen T'arreciffe (dat is 1 Cliff) vā Truxillo, twelck een seer quade haven is / ende en heeft anders gheen beschutsel / dan het houden van die Anckers / die schepen nemen hier bywylen verversinghe. Ande halve myle binnen int landt is ghelegen die stadt Truxillo, welcke oock eene is van die spaensche steden die int platte landt van Peru ligghen / is ghebout op die cant van een revière / in de valleye Chimo. Het land hier ontrent is seer vrucht baer overvloedich van Terwe / Maiz, Vee en water / ende die stadt is seer ordentlick ghebout / waer in by die 300. spaensche huysen, heeft breede straten / ende een groote plaetse ofte merckt velt / rondtsomme die stadt zijn veel schoone lust hoven / ende uyt die Reviere wordt het water ghaleydet in alle huysen / ende door alle die hoven / die alletydt groen ende vloeyende zijn : waerom ghereke ne wordt dat dese stadt op een seer gesonde plaetse leyt / als ten allen zyden / ende rondtsomme int midden von een schoone landouwe eñ hoven / al waer die inwoonders hare beste hovinden / haer sact ende vruchten af becomen / hier ontrent hebben die Spaengiaerden gheplant veel spaensche fruyten : Granaten / Orangien / Limoenen / Citroenen / Vyghen / ende oock vele van haer eyghen vruchten / seer abondant ende goet. Behalven dit / soo houden zy vele ghevogelte / Hoenderen / Cappoenen / alsoo dat die Spaengiaerden hier versorght zijn van allerley dinghen / van vleysch in grooter abandantie / van Visschen uyt die Zee die daer dichte by is / als ooc uyt die Reviere. Die Indianen die ontrent die stadt woonen / staen tot dienste der Spaengiaerden / ende versorghen die stadt van alles datter landt voortbrenght / alhier werden gheheele schepen gheladen met Cottoene / lijnwaet / ghemaeckt van die Indianen / om te vercoopen in andere plaetsen. Dese stadt is ghefundeert ende ghebout van die Marquis, Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru, int jaer 1533. Van Truxillo over landt te reysen na S. Michiel, oock een Colonia der Spaengiaerden / ende die eerste wooninghe der seldighe zijn ontrent 45. Spaensche mylen / ofte 180. Italiaensche / een weynich min ofte meer : want treckende uyt S. Michiel tot die valleye Morupe zijn 15½. mylen / gheheel een sandt wech ende boose passagie / insanderheyt daer inne nen reysen moet / die 15½. mylen gepasseert zynde / comt men aen sekere valleykens / ende ofte wel hier ontrent eenighe kleyne revierkens van die hooghe berghen vallen / soo comen zy nochtans niet tot die valeykens: maer verdrijven eer int sant / also datter gheen voordeel af en comt / ende om dese reyse te doen moet men des avondts scheyden uyt S. Michiel, om den gantschen nacht te gaen / des morgens vroech comt men aen eenighe plaetse daer men water vindt om te drincké / ende des nachts doet die hitte der Sonnen geen schade / sommighe draghen haer Flesschen met water ofte Wyn mede. Comende tot die valeye Motupe, siet mē daer die Conincklicke wech / breet ende schoon ghewrocht / ghelijck wy hier naemaels handelende van die Coninghen van Peru verhalen sullen. Dese valeye is breet ende vruchtbaer / hoe wel die Reviere die van't gheberchte af valt / verdwijnt al eer zy tot die Zee comt / nochtans om dat het aerdtrijck onder veel waters heeft / groeyender vele boomen / Het volck schept haer water uyt putten die zy graven, Haren handel drijven zy met Cottoen ende doecken daer af ghemaeckt. Drie mylen van Motupe leyt die schoone ende koele ofte frissche valeye van Xayanca, die welcke oock 3. mylen groot is waer door een schoone reviere loopt / daer uyt zy water leyden / om alles te bevochtighen wat zy willen, ende dese valleye is in voorighe tyden seer volckrijck gheweest / als oock d'andere / ende hier in waren vele huysen van die groote Heeren / die aldaer hadden hare Hove-meesters / die over die onderdanen commandeerden / eñ waren seer gheeert ende ghevreest van't volck. Van dese valleye gaetmen tot eē ander Tuqueme genoemt / die ooc groot is / ende vol schoonder boscayen / eñ die ruynen van die groote huysen eñ paleysen die daer noch ghesien worden / gheven goede aenwysinghe / dat hier oock in voorighe tyden veel volcks ghewoont heeft. Een dagh reyse voorder is noch een ander seer schoone valleye Cinto gheheeten / eñ het is te weten dat tusschen die valleyen niet als sandt weghen zijn / ende drooghe steen-rotsen / daermen gheen levent creatuer / boomen ofte kruyden siet / dan eenighe voghelen daer over vlieghende / ende die dese passagie willen doen / moeten goede gheleyts luyden hebben om niet te verdwalen in die sandt duynen / ende door die groote hitte der Sonnen ende ghebreck des waters te versmachten van dorst. Van die valeye Cinto comt men tot een ander Coliche, waer door een groote reviere loopt / van die selfde name. Dit dal is oock in ouden tyden volckrijck gheweest / dan nu ten meesten ghelijck alle andere door die oorloghen gheconsumeert. Van hier comt men tot Zana vast van een gelegentheyt met die vorige / eñ noch wyder tot Pascamayo wesende / die alder volckrijckste ende vruchtbaerste von alle die andere Het volck van dese valeye / al eer zy over komen waren van den Ingas ofte Coningen van Peru, waren machtich ende seer gheestimeert van haer gebueren. Hadden groote kercken / daer in zy hare sacrificien deden, doch alle gheruineert / daer waren oock vele graven van Indianen / door dit dal loopt oock een groote revier / bevochtende alle die ackeren eñ die Conincklijcke passagie ofte strate streckt hier door / eñ daer in waren vele huysen tot dienst des Conincks. In dese valleye wercken zy vele goederen van Cottoen / ende onderhouden wel allerley bestiasen / als Koyen / Swynen / Geyten ende dierghelijcke / eñ is seer wel ghetempert / ende van dese comt men tot een ander / ghenaemt Cancama, niet min der lustich eñ vruchtbaer als die vorighe / hebbende boven andere veel Suyker-rieden ende goede fruyten / waer in een Clooster leyt van

Casina.
Malabrigo.

Truxillo een quade haven heeft geen ander beschutsel dan de anckers.
Valleye Chimo.

Vertelt hier de schoone ghelegentheyt vruchtbaerheyt en schoon ordinantie der stadt Truxillo / eñ werden hier gheladen heele schepen met Cattoen en lijnwaet.

Pas over landt van S. Michiel tot Truxillo / is 180. Italiaensche mylen / sandt wech eñ quade passagie.
Valleye Morupe.

Zijnde in die valleye Motupe so siet men den Conincklijcken wech.

Valleye Xayanca die plecht seer bewoont te zijn / oock van vele Heeren die over andere ghebiet hadde.

Tuqueme.

Valleye Cinto.

Men can sonder let elckanderen niet reysen / want al sant eñ rotsen zijn.

Valleye Coliche plecht oock volckrijck te zijn.

Valleye Zana Pascamayo / de inwoonders plechten machtich te zijn.

Cancama.

van S. Dominicus oordē gebout ofte gestiftet. Van broeder Dom. di S. Thomaso, eñ 2. mylen voorder light Truxillo, in die valleye Cimo, ghelijck verhaelt is/ die de name behouden heeft van een Heere Cimo ghehreeten / dat een dapper kryghsman was / ende vele oorloghen ghevoert heeft. Die Coninghen van Peru estimeerden dese valleye groot / eñ houden aldaer vele lust-huysen ende paleysen/ waer door oock passeert die Coninckliicke strate met zijn mueren.

Truxillo in die valleye Cimo.

Comende weder tot die Custe der Zee nae Lima toe/ so light dan die Haven van Truxillo, op $7\frac{1}{3}$. graden/ ende dan hier loopt men nae die Haven van Guanape, welck is ruym vyf mylen vande stadt Truxillo gheleghen/ op $8\frac{1}{3}$. graet.

Beylagie van Truxillo nae Lima.

Guanapi.

Eñ noch verder zuyden aen leyt die Haven Santa ofte die Heylighe daer die Schepen in loopen/ op die selfde heeftmen een seer groote Reviere/ ende een seer smakelijck water, alle die Custe is sonderlinge gebercht/ eñ als voren geseyt/ sandt eñ kal-steenighe heuvelen. Dese Haven Porto Santo leyt op 9. graedt.

P. Santo.

Noch voorder zuyden aen is gheleghen een Haven vier mylen scheeps van hier / ghenaemt Ferrol, seer goet ende seecker: maer en heeft noch water noch barn-hout.

Ferrol.

Vier mylē ende een halve voorder/ heeft men die Haven Casma, alwaer een Reviere is/ ende veel barnhout/ daer die Schepen altoos verversinge nemen/ leyt op 10. graden.

Porto di Casma.

Van Casma loopt die Custe zuydē tot die clippen/ Los Farollones di Guaura gheheeten / wat voorder is Guarmey, al waer eē Reviere door loopt, Ende van hier vaertmen op die selfde streckinghe tot die Barranca ofte duyn toe/ welcke is 15. mylen nae't zuyden.

Los Farollones.

Guarmey.

Noch $4\frac{1}{2}$. mylen voorder/ heeft men die haven van Guaura, al waer die Schepen soo veel quantiteyts van Sout moghen nemen als zy begheeren: want daer is soo veel / datmen ghenoechsaem geheel Spaengien ende Italien daer mede mocht besorghen / ende daer soude noch over blyven.

Guaura.

Drie mylen voorder ligghen die Clippen ofte Farollones, Men loopt van die punt die't lant maeckt met'e selfde noordt oost eñ zuydt west 6. mylen/ die veerste Clippē is ghelegen t'Zeewaert. Dese Clippen ligghen op $8\frac{1}{3}$. graden.

Farollones.

Van daer keert die Custe weder zuydt oost tottet Eylandt van Lima, Ter halver wegen een weynich meer nae Lima toe light een Rutse/ die ghenoemt is Salmerina, die welcke gheleghen is ontrent 7. ofte $7\frac{1}{2}$. myle van't landt.

Item Salmerina.

Dit Eylandt maeckt een besluytsel voor Callao, welcke is die Haven van die stadt der Coninghen ofte van Lima, ende met dese besluytinghe van't Eylandt is die Haven seer versekert/ dat die schepen daer wel ligghen. Callao light op $12\frac{1}{3}$. graden.

Callao.

Reyse overt landt van Truxillo tot Lima.

Lima.

Die stadt van Truxillo light van Lyma 60. spaensche mylen/ ofte 48. duytsche/ zijn 240. Italiaensche / die gheheele wegh is sandich / uytbesondert eenighe eenige valleyen. Treckende dan uyt Truxillo, comt men ten eersten aen die valleye Guanape, ruym vyf spaensche mylen daer af / ofte 21. Italiaensche; welcke in voorighe tyden seer bekent was om die goetheyt des dranckx Cica, die zy daer maeckten / niet minder als in Italien Monte Fiascon, ende in Spaengien Sant Martijn, oft die goede Wynen die daer vergaert worden, ende dese valleye wordt ghebout ende bevochtet / ghelijck d'andere / heeft een seer goede haven/ daer die schepen haer versorghen van alle provisie: van hier comt men tot een kleyn daelken / daer gheen Reviere door loopt: maer heeft een kleyn water/ daer uyt die Peruanen ende reysende lieden water nemen om te drincken.

Guanapi.

Cica der Peruanen dranc.

Noch voorder reysende comt men tot die valleye Santa, die in voorighe tyden volckrijck is gheweest/ eñ heeft ghehadt brave Soldaten ende Capiteynen tot Over-heeren/ die't hert teghens ghehouden hebben. Den Coninghen van Peru zijn meer door listicheyt overwonnen / dan door forse van wapenen/ zijn oock groot gheachtet gheweest van haer Coninghen / die daer veel huysen ende palleysen hadden doen timmeren: want dit eene van die alder grootste ende breedtste valleyen van allen is/ waer door een seer strenghe eñ groote Reviere loopt / die seer toe neemt alst in't gheseechte Winter is / daer in oock veel Spaengiaerden zijn verdroncken; Nu ter tijt houden zy aldaer eenighe Balzen ofte Vloten / om die passagiers over te setten.

Santa.

In oudē tyden woonden hier veel duysent menschen / daer nu nauwlijcks 400. van over ghebleven zijn / gaen ghekleedet/ soo wel die Mannen als die Vrouwen met eenighe Manteltkens ende Hemden / ende om het hooft eenighe binden ofte teeckens/ allerley vruchten der boomen/ als oock der aerden uyt Spaengien over gheplantet / wassen alhier in groote menichte / ende vangen oock veel visch.

Hy onden tyden woonden alhier veel duysent menschen/ daer nu nauwelijcks 400 overghebleven zijn.

Die schepen welcke die Custe vervolghen / nemen hier water eñ allerley provisie. Twee daghen reysens van dese / leydt een ander Guambacio genoemt / van vruchtbaerheyt ende andere dinghen/ alle die voorighe ghelijck/ ende noch voorder anderhalve dagh reysens/ die valleye Guarmey, waer in vele beestē koeyen/ swynen ende peerden ghetelt werden.

Guambacio.

Die valleye Guarmey/ waer inne veel beesten ghetelt worden.

Van dese valleye Guarmey comt men tot die van Parmongo, met minder lustich als die voorighe. In dese valleye sietmen noch eenighe schoone sterckten op hare maniere ghebout/ in't welcke aen die Mueren gheschildert zijn eenighe wilde Dieren ende Voghelen / ende te verwonderen ist / als men aensiet hoe zy het water uyt die Revieren soo hooch leyden/ en brenghent om al die Ackeren te bevochten.

Parmongo.

Anderhalve myle van dese valley is die Reviere Guaman, twelck te segghen is op onse tale de Reviere der Valcken / ende gemeenlijcken noemen zy dese Barranca, ende dese valleye heeft die eyghenschappen van alle die andere / ende alst in die ghebercthen seer reghent / soo is dese Reviere seer periculoos.

R. Guaman ofte die Reviere der Valcken.

Barranca.

Een dagh reyse van hier light die valleye Guaura, van die welcke men treckt tot Lima; Die valleye daer in Lima leyt/ is die grootste ende breedtste van alle die daer zijn van hier tot Tumbez toe/ ende na die grootste/ soo was zy oock seer volckrijck/ daer nochtans nu weynich van zijn overghebleven: want als die stadt begon bewoont te werden/ heeft dat volck van die stadt de buyten luyden 'tlandt afghenomen / die daer nae versteroft eñ uytgheroeyt zijn.

Guaura.

Lima.

Dese stadt is nae Cusco die grootste van't gheheele Rijck Peru ende die voornaemste / want alhier nu ten tyden resideren die Vice-roy van Peru, ende den Aertsbisschop. Item 't Hof met die Cancelerye/ hebben hier oock haer residentie/ al waer alle processen van't Hoff afghedaen werden / ende die justice vā't gantsche Coninckrijck bedient/ waer door tot Lima grooten handel is: want daer veel volckx comt uyt alle omligghende steden.

Cusco die hooftstadt vā gheheel Peru.

Ghelegentheyt van de stadt Lima.

In dese stadt zijn goede huysen/ eñ die sommighe seer schoone met toornkens eñ galeryen. Het merckt velt is groot/ ende die straten breet/ alle recht op de merct aencomende/ van waer men oock in alle hoecke sien mach/ eñ ten beyden zyden het vlacke velt, eñ door't meeste deel van die huysen gaen Canalen uyt/ die Reviere versch water aenbrengēde/ eñ seer groote commoditeyt eñ gerieflijckheyt der Borgheren, moghen hier door alle hare bogaerdē eñ kruythoven begieten/ die zy schoon eñ genoechlijck hebben. Oock so liggen en dese Reviere veel water molens op onse landts aert/ daer zy haer Coren op malē/ in somma hier woonen seer rycke borgerē/ die sommige 150. duysent ducatē hebben. Eñ van dese stadt varen ten tyden schepē 800. duysent ducaten waerdich/ eñ noch sommighe van een enitoen. Aen die oost zyde/ boven in die stadt is een hooge bergh/ waer op een Cruycefix staet. Aen een ander zyde buyten die stadt hebbē die borgeren hare woonigen eñ plaetsen daer zy die beesten houdē / ende haer duyf huysen, hare Wyngaerdē/ doch geen goede druyven/ om die aert des landts/ schoone hoven/ niet alleen vol van allerley vruchten van dat landt: maer oock van die spaensche/ als Vygen/ Granaten/ Limoenē/ Citroenē/ Oraengien/ Meloenē/ Boonē/ Erwiseten eñ Suycker rieden/ alle seer smakelijck/ jae beter dā in spaengien/ eñ voorwaer om het menschelijcke levē met vreuchde te passeren/ als die schandale oneenichedē eñ oorlogē daer niet en warē/ is voorseker dese plaetse een van die schoonste van die geheele werelt: want die landtschap daer ontrēt so getēpert/ dat het geheele jaer over gheen excessive hitte ofte schadelijcke koude daer is/ oock heeft men noyt gesien dat daer honger ofte pest/ ofte eenige regen ofte donderslagen/ ofte blixem vanden Hemel geslagen: maer ter contrarie altoos eē helder/ klare eñ schoone Hemel/ is gesticht van dē Admirael Don Francisco Pizarro, int jaer 1535. is genaēt der Conīgē stadt/ om dat het volck op die Coningen dagh/ daer in gebracht zyn/ aenlangēde lijftocht/ behalven die visch/ die zy uyt die Zee ende Reviere in grooter overvloet hebbē/ als oock vleyschen vruchtē der boomen eñ der aerdē/ gelijck gesept is/ niet minder isser oock overvloedich Terwe eñ greyn/ eñ die vier maendē alst in spaengiē somer is/ so ist aldaer winter/ ende een weynich kouder als op ander tyt. In dese 4. wenters maendē valt alle daghe voor dē middagh eē kleyne dow ofte mist ghelijck nevel/ doch niet als by ons ongesont. wāt die welcke pyne int hooft hebbē/ haer hier mede wasschende/ krygen verlichtinghe. Tis seer apparent/ dat dese stadt Lima dagelijcks meer toe nemē sal van volck eñ rijckdō/ hoe wel daer voor veel jaren over die 500. huysen gheweest hebben/ eñ die stadt is seer wyt ghebout daeter wel 2000 staē mogen/ want die straten breedt zyn/ eñ dat merckt velt groot/ elck huys heeft 80. voetē erfs/ eñ 160. voeten lengten. Eñ om datter geen bequaem hout en is om solders af te maken: want wort binnen 2. ofte 3. jarē vā die wormen vernielt/ so worden die huysen niet dan van eene verdiepinge gebout/ nochtās seer kostelijck eñ magnifijck met vele cameren/ salē eñ saletten bequaem om te woonē/ eñ vreemde gasten te herbergen; Die wanden zijn gemaect van eenige materialen die zy aen malkanderen backē seer dick/ eñ vullē die met aerde. Sy decken hare huysen met gheschilderde matten/ oft geschildert lijnwaet/ eñ rondts omme eñ bovē op die wanden makē zy prieelkens van meyen daer zy in schuylen voor die Sonne. Voor den regen dorvē zy niet sorgē: wāt ten regent daer niet. Dese stadt heeft onder haer alle dese steeē daer Bisschoppen woonen/ Quito, Cusco, Guamanga, Arequipa, Pax, Plata, Trugillo, Guanuco, Chachapoia, Portus vetus, Guaiaquil, Popaian, Carchi, S. Michael, S. Francisco. Hier bevorens is gesept dat Peru afgedeelt wordt in drierley landtschappen. In plat lādt aen die Zee in bergen ofte berghachtich landt nu doen voor Peru loopende/ eñ in landt over die ghebergten Van het platte landt/ aen die oever des Meyrs hebben wy tot noch gehandelt/ beginnende vā die Linea eñ die C. Passao tot hier toe/ so is noch te weten/ dat van Tumbez af niet alleen tot Lima: maer noch veel verder die Zee Cust zuyden op seer drooch ende vol groote woeste sandt plaetsen is/ daer't op 10. mylen weeghs noch dondert/ blixemt noch regent: maer over die 10. mylē wel/ ofte so veel min ofte meer alst ghebercht van die Zee leyt; Daer zijn oock in dit platte landt geen fonteynen ofte puttē: maer wel 4. ofte 5. staende wateren die brack zijn/ om dat zy nae by die Zee ligghen. Die Inwoonders onderhouden haer met het water uyt die Revierē/ die van die gebergtē comen/ die door de sneeu eñ regē die in de bergē vallen oorspronck nemē/ niet uyt fonteynen die weynich int ghebergte zijn. Die distantie deser Revieren zijn eensdeels hier te bevorens beschrevē/ liggen 7. 8. 10. 12. 15. eñ 20. mylē vandē anderē/ doch eenest 7. ofte 8 waer na die reysende luydē haer regulerē/ om dat zy geē ander water elders vindē. Ten beydē zydē vā dese revierē een myl weeghs breet/ ofte oock wyder/ somtyts meer/ somtyts min/ nae die gelegentheyt vant landt/ zijn differente vruchtbare boomē eñ coren landen die vant volck gevochtet eñ besaeyt werden 'twelck zy het gheheele jaer over doen moghen, Oock wassen ontrent dese revierē veelderley wilde boomē/ Cottoen/ Riet/ Distelen/ Biesen eñ Lis/ etc. Eñ nae dat die Spaengiaerden het landt inghenomen hebbē saeyen oock Terwe/ die landē vocht makende door eenighe Canalen die zy uyt dese Revieren leyden/ welcke om dat zy van hooghe bergen snel af loopen/ datmen qualijck sonder hulpe over varen mach/ eñ veel daer inne verdroncken. Die langs het platte land hare reysē doen/ houden gemeenlijck so dichte aen die Zee kant dat zy die altoos int gesichte hebbē. Alst winter int geberchte is eñ veel regent/ so ist periculoos daer te reysen/ om't aenloopen der revieren die men passeren moet ofte met seeckere vloten die zy daer toe hebben/ ofte met een net dat zy met Cauwoerden dichte vullen/ daer op die reysende man uytgestreckt moet liggen/ eñ eender van die Indianen swemt voren/ dat net ofte die vlote met een coorde voorts treckende/ eñ een ander vā afterē stuerende. Het volck vant platte landt woonē onder hutten van meyē gemaeckt. Die mans dragen hemdē eñ doecken op die knien eñ daer over streckēde eē oppersté kleet gelijck eē mantel. Du vrouwē eē Cours vā Cottoen nae die lengte des lijfs/ eñ hoe wel tfatsoē van die cleedinge vast over al eenderley is/ so isser nochtans eenich onderscheyt int pareelsel des hoofts: wāt sommige enckele coordekēs/ sommige gevlochtē/ eenige vā rēderley/ andere van verscheyden coleuren die dragē/ eñ eenmant isser ofte hy draecht yet opt hooft/ eñ alle onderscheydē, na gewoonheyt des landts.

Dese Water-molens waer mede zy haer Coren malen.

Beschrijvinge der vruchtbaerheyt deses landts.

Waer door der Coningen stadt haren naem verkregen heeft/ eñ is ghebout int jaer 1535.

De breede eñ lenghte der huysen van Lima.

Ghelegentheyt vande huysen.

In Peru int platte landt gheen regent ofte seer weynich.

1. Quito. 2 Cusco. 3. Guamang. 4. Arequipa. 5. Pax. 6. Plata. 7 Trugillo. 8. Guanuco. 9. Chachapo. 10 Portus vetus. 12. Popaian. 13. Carchi. 14 S. Michael. 15. S. Francisco.

Men mach altyt saeyen sonder aensien van tyt.

De vruchtbaerheyt deses landts ontrent de Reviere.

Huysen van't volck des platten landts.

Dese

1. Yungas. 2. Tallanes. 3. Mochicas.

Dese Peruanen van't platte landt zijn noch afghedeelt in dryerley volckeren alle verscheyden namen hebbẽde. waeraf zy die eerste Yungas noemen / dat zijn die in warm landt woonen, d'andere Tallanes, ende die derde Mochicas, eñ een yeghelijck heeft zijn eygen sprake / uyt besondert dat die Heeren ten meesten deel die sprake van Cusco konden / ghelijck onse hovelinghen fransoys / d'oorsake is dat et die Conninghen door onweert hielden niet yemant vã hare vasallen te sprekẽ door Tolckẽ, waeromme Guaynacapa, die vader van Atabaleba gheboot dat alle Heeren van't landt hare kinderen moesten aen zijn Hof seynden om te dienen onder het pretext van die sprake te leeren / hoe wel zijn principaelste voornemen dit niet en was: maer veel meer om zijn rijck eñ staet te versekeren voor die ghene die in zijn landt teghens hem mochten opstaen / als hebbende by hen hare kinderen in Gyselinge / ende daeromme soo konnen alle die Edelen die gemeene sprake dienen int Hof gebruyckte, waer mede men 'tghehele landt mocht door reysen.

Onder pretext van die sprake te leeren moesten alle kinderen int hof van den Konnick Guaynacapa dienen.

Van die wint die in Peru iñ platte lãde waeyt, oock van die oorsaken der droochten, eñ van die andere steden eñ plaetsen die noch int vervolgh van die Zee custen zijn.

Lima. Arequypa.

Al eer ick wederomme keere tot het vervolch der Zee custen van Lima nae Arequipa dunckt my niet onraetsaem alhier eerst te verclarẽ, waeromme het int platte landt van Peru die Zeecust langhes niet en regent / daer nochtans soo groote occasien tot regen zijn / gemerct dat die Zee gheduerlijcken vochticheyt op brengt op d'eene zyde daer aen stoot / eñ over d'ander zyde 'tgeberchte daer altoos veel waters ende sneeus is. Soo is voor eerst te weten dat int geberchte die Somer begint inden April / eñ duert Mey, Iunius, Iulius, Augustus, September. In October begint die winter / eñ gheduert die ander maenden tot die Meerte toe / niet seer verscheydẽ van onse lantsaert ofte vã Spaengiẽ. In desen tijt plantẽ eñ bouwẽ zy / vergaderen die vruchten eñ het saet. Dach eñ nacht zijn oock vast even lanck / alleen dat zy in Novẽber een weynich toe nemẽ. Ter contrarie ist int platte landt / want Somer int geberchte wesende / ist daer winter / om dat die Somer int platte landt in October begint / eñ gheduert tot inden April / waer nae als dan die winter begint / eñ voorwaer soo is dit eene van die vreẽste saken te bedencken / hoe dat so grooten onderscheyt in een landtschap ghescheden mach: want men mach op eenẽ dach des morghens uyt trecken van't ghebergte daer het veel regent / voor den avondt comen int platte landt daer't sulcks nimmer doet / ofte ymmer seer selden: want van't beghin van October af en regent het gantselijcken niet die ghehele somer over in't platte landt / dan alleen eenighe seer kleyne douw vallende / die op vele plaetsen nauwelijck het stuyvẽ van't sant belettẽ mach / waeromme die inwoonders van't platte landt ghestadelijcken hare ackeren moeten begieten / ende bebouwen niet meer landts / dan daer zy 't water van die Revieren leyden moghen / op andere plaetse om der onvruchtbaerheydt willen en isser gheen gras: want het ghehel drooghe sanden eñ steenẽ zijn / eñ die boomen die aldaer groeyen zijn onvruchtbaer / ende hebben gants weynich bladeren, Oock so wassen aldaer eenighe distelẽ eñ doornen / eñ op sommige plaetsen gehel niet, Alst dan winter is int platte landt / soo sietmen eenighe dichte ofte dicke wolcken / niet anders dan of ie die locht vol regẽs hinge / daer doch niet meer na volcht dan een seer gheringe stofregẽ, die nauwlijck het stuyven van't sandt beletten mach / 'twelck nochtans wel vreemde ende wonderbare saken zijn, die locht soo betrocken wesende met dicke wolcken / daeter niet meer dan sulcdaenighen mist ofte stofreghen nae volcht / al hoe wel die Sonne oock in vele daghen door die wolcken niet mach ghesien worden, ende gelijck die bergen seer hooch / die platte landen ende die Custe ter contrarien seer leech / so schijnt het dat die bergẽ die wolcken aen haer trecken / niet toelatende dat zy in die platte velden neder vallen / alsoo dat als die wateren naetuerlijckheyt houden / reghent het veel int gheberchte / ende gants niet in't platte veldt: maer maeckt aldaer oock groote hitte. Eñ op die tijt als die dauw valt / so ist bovẽ het geberchte klare lucht / ende regent oock aldaer dan niet. Van ghelijcken soo is noch alhier een seer vreemde sake aen te mercken, eñ is dat ten meesten deele van't ghehele iaer in dese platte landen maer eenderhande wint waeyt / te werẽ die Zuydt westen / die welcke / al hoe wel zy in alle andere landtschappen vochtich zijn / ende moeders van reghen / so doen zy nochtans hier gants contrarie, Ick achte om dat zy bevwonghen zijn van die hooghe gheberchten / langhs die welcke zy waeyen / dat zy geen vochticheẽ noch dampen uyt die Zee ofte van't landt laten optrecken tot in't middelste ghedeelte des luchts / waer door eenige groote regen mochte volgen. Door dese selfde wint geschiet het oock dat het water in die Zuydt Zee altoos nae het noorden loopt / eñ soo sware navigatie maeckt van Panama na Peru, tegens wint eñ stroom / also datmen die niet volbren en can sonder laveren eñ teghens wint te arbeyden. Noch soo staet hier een ander sake wel te mercken / eñ is dat onder die Linea op sommige plaetsen heet eñ vocht is / op andere koue ende vocht / eñ dese platte landen van Peru heet ende droogh / ende daer uyt comende ter eender ofte te ander zyden / saltmen altoos reghen hebben.

Beschrijvinge van den Somer ende Winter.

Waeromme het in Peru int platte landt niet en reghent.

Waeromme die inwoonders van het platte landt gestadelijcken hare ackeren begieten.

Beschrijvinge des reghens ende dauwes op dese custe ende int platte lande.

Eenderhande wint ten meesten in Peru waeyende.

Zuydt weste winden oorsake van drooghte in Peru.

Waeromme die zuydt zee nae t noorden loopt.

Vervolch der Custen van't platte landt van Peru, waer in verhaelt worden die Havens ende Revieren die daer zijn, tusschen die stadt Lima eñ die province Dechia, oock die graden waer op zy ligghen, ende die maniere van't seylen.

Die schepen varende van die stadt Lima ofte der Conningen / nemen haren coers na Middagh toe / dat zy comen aen die haven Sangalla, die seer goet is / waeromme men oock int beginsel die meeninge heeft ghehadt alhier die stadt der Conninghen te bouwen, light van Lima 26 spaensche mylẽ ruym ofte 105. Italiaensche waer af 5. een duytsche maken / coemẽ 21. onser mylẽ / light schaers op 14. grã. aẽ die zuydt zyde vã die Linea. Dichte by die haven Sangalla light een Eylandt zijnẽ name hebbẽde van die Zee wolven, Die gehele Custe voortaen vã het af te rekenẽ is leech / hoe wel dat in sommige plaetse kleyne berghskens zijn van kale steen / ende eenighe sandtduynen / in welcke het noyt niet / noch nu / noch in vorighe tyden gheregent heeft / daer oock niet anders valt dan dese seer kleyne douw / daer af hier voren oock verhaelt is.

P. S. Galla 26 mylen van Lima.

I. Lobos.

 Ontrent

Ontrent dit Eylandt der Zee wolvē/ zijn noch 7. oft 8. andere kleyne Eylandekens/ die in een dryhoeck ofte Triangel van den anderē liggē/ waer af die sommighe hooch die sommighe leech zijn/ ende onbewoont / daer op oock gheen water noch barnhout / noch boomen noch gras ofte kruyt/ ofte eenich dinck / dan alleen Zee-wolven ende veel sandts. Het plachten die Peroanen van't vaste landt / ghelijck zy selden vertellen/ op dese Eylanden te trecken/ ende altijt hare offerhandē te doen/ al waer men oock vermoedet datter noch veel schatten begraven liggē/ ende dese Eylandekēs zijn van't vaste landt ontrēt 3 myle. Noch wat voorder op die selfde streeck op 14½. gr. ligt een ander Eylande vā die selfde name/ ende van hier af die seylagie continuerēde ende die custe vervolgēde z.w. ende z w. ten z. ende gecomen wesende 9. mylen van't Eylandt/ comt men tot een hoeck die men noemt Nasca, liggēde op 15. gr min een quart/ waer onder men schepen bergē mach/ doch niet om met vercken te lande te comen/ ofte die Bocken uyt te werpen. Op die selfde streeck aen varende/ op 15½. gr. is een ander hooft ofte punt S. Nicolao geheeten ende van desen hoeck draeyt die custe z. w. ende alsmen also ghevaren heeft 9. mylen/ comt men tot die haven Hacari, al waer die schepen provande nemen ende halē water ende baen-hout uyt een valleye/ schaers 4. mylen van die havē, Ende dese havē van Hacari light op 16. graden. Van dese voorder die custe vervolgende / comt men tot die reviere Diocouna. Ende op dese zyde is die custe gheheel woest; Een weynich voorder is een ander Revier / gheheeten Camana, ende noch wyder Quilca, oec een reviere/ al waer een halve myle voorder een schoone goede ende sekere wachte is / daer die schepen haer moghen bergen ende onthouden/ ende dese haden woort oock Quilca geheeten/ gelijck die reviere/ ende van die waren die men hier uyt set/ wort versorght die stadt Arequipa, welcke is 12½. myle van dese haven/ ende die haven ende die stadt liggen op 17½. gr. Die custe langhs seylende van dese haven/ siet men op 3. mylen vooren uyt eenige Eylandekens/ op die welcke Indiaensche visschers vā vaste landt haer houden om te visschen. Van dese noch 2. mylen voorder is een ander Eylād dichte by't vaste land/ al waer aen die luefzyde die schepen haer bergen mogen/ wort genoemt Chulli, van waer men oec goederen ende waren schickt na Arequipa, is van Quilca 9. mylen/ light op die hoochte van 17½. graden.

Seb. oft acht kleyne Eylandekens in een triangel ligghende / ende hier op ter hoen die van 't vaste landt haer offerhanden te doen/ daerom men hier noch schatten vermoeyt.

Nasca.

C. di S. Nicolao.

P. Hacari.

R. Diocouna

R. Camana.
R. Quilca.

Quilca een haven ende Reviere Arequipa.

Chulli.

Reyse van Lima oft Cidado de los Reies nae Arequipa over landt.

Treckende van Lima ende die Custe vervolgēde tot 5. mylen/ ofte 12. Italiaensche / comt men aen die valleye Pachacama, in onse Caerte Pachamma, ende seer gewoechlijcke plaetse/ ende wel bekent onder de Peruanē/ om die seer costelijcke Tēpel die daer ghewest is/ alle andere van't gheheele landt in rijckdom te boven gaende/ welcke gebout was op een kleyn berghsken/ ghemaeckt van viercante steenen ende van aerde / waer boven op die tēpel hebbende vele verschilderde poortē/ muerren/ ende van wilde beesten. Int middel des tempels daer den Afgode gestelt was / stonden die Priesters / die haer gantsch heyligh veynsden te wesen/ ende als zy hare sacrificien door die geheele menichte des volcks deden/ soo keerden zy haer aengesichten nae die poortē des tēpels/ ende die rugghe nae den Afgode/ die oogen neder waert slaende/ ende vol van schrickelijcke beanghstinge ende bevinge/ ende met suchten groote stooringe/ (gelijck dat selvige eenige oude Indiaenē vertellen) datment dergelijckē mochte het ghenighe dat geweest wort van Apollo zyne Priesters in tyden als die Heydenen derwaert eerden op hare ydele waerseggingen. Dese verhalen noch hier op/ datmen door dit duyvelsche beelt offerde eē groot getal van beesten/ ende oock eenige leden de menschen/ ende op die doorluchtste feesten die zy hielden gaf dit beelt antwoort/ ende tgene dat zy daer af verstondē / geloofdē sulcx. In desen Tēpel was een groote schat der borgen van Gout ende Silver/ ende die Papen daer af waren in grootē aensien/ ende die Heeren waren haer gebodē seer onderdanich/ ende rontom desen tempel waren vele gemeene huysen getimmert voor die Pelgrims / ende men achtede niemant waerdich ghenoech daer ontrent begraven te werden / dan alleen die Heeren ofte Coningē ende de Priesters die daer quamē als Pelgrims/ ende eenige offer handen brachten. Als zy hare grootste feestē dane jaer hieldē/ vergaderde daer veel volcks / spelende op instrumenten na haer ghewoonheyt. Naderhant als die Coninghen van Cusco dese valleye veroverden/ dewyl zy door een ghewoonheyt hadden over al te gebieden tempelen der Sonnen op te richten/ ende siende die grootheyt ende dē ouderdō deses tēpels / ende die persuasie van heylicheyt die dese plaetse by die gemeene man hadde/ ende oock die seer groote devotie die zy hier plechtden/ duchten hē niet raedsaē dese kercke te vernielē/ heeft daerō goet gevondē datmen neffens dese noch een ander voor die Sonne soude timmerē/ ende voor die grootste houden/ 't welc alst volevndet was nae't gebot des Coninckx/ heeft hy t'selde rijckelijckē begiftet/ ende aldaer gesonden eenige Iouffrē/ met welcd arcoore de duyvel vā Pachacama wel is te vreden ghewest als sulcks blijckt uyt zyn antwoorden/ die hy naderhant gaf wesende so wel indē eenē als indē anderen tēpel gedient/ ende houde also die arme sielen der eenvoudige in zyn macht ende stricken/ ende nu vernielt zynde dese tempelen/ laet nochtans niet af ene heymelijck met eenige te spreken/ haer wys makende dat die God, welcke die Spaengiaerdē predickte ende hy eenderley zy/ om die menschē also in zyn dienst te behouden/ ende haer van den doop af te leydē. In plaetsen van desen Afgod zijn opgericht cruycen/ den duyvel te trots/ als zy meenē/ den name des duyvels was schepper des werelts: want Camac is schepper/ ende Pacha werelt. Ende God toelatēde dat Fr. Pizarrus den Coninck Attabalibā gevangē creech/ heeft hy zynē broeder Hernādum Pizarrū gesonden om dese tempelen te ruynerē/ ende den schat daer uyt te halen/ hoe wel die Papen al te voren het meeste deel van't selfde gelicht ende verborgen hadden/ daer men noch niet en weet waert verborgē mach wesen/ doch begvā een groote menichte. Dese valleye is seer vruchtbaer/ rijck ende vol van geboomte/ overvloedich van koeyen ende ander beestē oock goede Peerdē. Van die valleye Pachacama comtmē tot Cilca, al waer een notabel sake te aenmercken is / om der vreemdicheyt willen/ want het reghent daer gantsch niet/ noch en heeft oock ghem Reviere daer uyt zy eenich water mochte afleyden die ackeren te begieten/ ende noch evē wel is het meeste deel van die valeye vol Maiz ende andere eerbare wortelen ende vruchtbare boomen / ende het is waerdich om aen te teeckenē/ de maniere die in dese valeye onder-

Pachacama beteeckent een schepper ende een valeye/ seer vermaert om dien costelijcken ende rijcken Tempel.

Maniere om Pachacama te offeren.

Desen Afgode gaf antwoort ende spraeck. In desē Tempel waren groote schatten

Den Coninck dese Valleye veroverende/ timmert noch een Kercke ende den Duyvel spreeckt in beyde plaetsen.

Camac schepper, Pacha werelt/ alsoo heeten zy haer Afgode.

Cilca een valeye daer niet en reghent/ noch gheen Reviere en is/ nochtans wast hier soo overvloedich Maiz.

onderhouden wordt: want om nootwendighe vochticheyt te becomen / maken die Indianen seeckere diepe putten ofte kuylen / in die welcke

Hoe dat men zy haer Maiz saeyen met visch hoofden by t'saet.

zy saeyen haer Maiz ende andere wortelen ende fruyten / ende door die schoonheyt en klaerheyt des luchts als oock door die cleyne dauw ende vochticheyt / gheeft den grooten Godt aldaer overvloedich Maiz ende andere dinghen / doch ghein ander greynen / oock souden dese daer niet wassen / ten ware dat zy op een yeghelijck greyn worpen een ofte twee Sardyns hoofden / die zy met hare netten uyt die Zee vanghen / werpen die inne saeyen mede in die selfde putkens met het saet / ende aldus groeyt het abundantelijcken voort / dat het volck hem wel daer op erneren mach. Het water dat zy drincké scheppen zy uyt seer groote ende diepe putten / ende tot voorsorghe vanghen uyt die Zee soo veel Sardynen als zy van noode hebbin te eeten ende haer Coren te saeyen. Oock hebben in dese valeye gheweest veel provianide ende ammonitie huysen der Conungen van Peru, om daer in te overnachten ende te logieren / als zy hare provincien doortrocken. Thiee myjlen ende een

Valleye Cilca. Valleye Mala.

vierendeel ofte een quart van Cilca is die valeye Mala, al waer eē schoone reviere passeert / wiens custen vol van boomen zijn / en schaers vier myjlen voorder light Goarco, een andere

Goarco.

wel bekent in dat landt / groot ende breet / ende vol vruchtbare boomen / insonderheyt is daer

Guiuvas zijn fruyten. Guavas andere fruyten.

groote overvloet van Guuyas, dat zijn Indische vruchten / seer lieflijck vā reuck eñ smaeck / eñ noch meerder Guavas. Maiz vergadert mē aldaer in seer groote quantiteyt / eñ alle andere saken / gesaeyt so van Indische / als van Spaēsche sade i. Boven desen soo isser groote abundantie van Duyven / Tortelduyven ende andere aert van voghelen / ende die boscapen ende wildernissen / die in dese valeye een goede schaduwe gheven / onder die welcke passeren ende loopen stroomkens van soet water. Die inwoonders deser plaetsin vertellen dat in voorghe tyden vele volcks hier woonachtich was / eñ dat zy mede regierden over sommighe vant gheberchte eñ von't platte landt / eñ als die In-

Ingen zijn Conungen vā Peru / comen dese dwinghen / houden vier jaeren teghen om haer vryheyt te behouden.

gen, dat zijn Conunghen van Peru ofte Cusco quamen haer te onderbrenghen / hebben wel 4. jaren dapper teghens ghehouden / niet willende die vryheyt die zy van hare voorouderen ontfanghen hadden / overgheven / in welcke tyt vele vreemde dinghen voorgevallen zijn niet noodich hier te verhalen / om dat wy geen Histoyre / maer alleen het verbolgh der Custen beschryve. Eñ ofte wel die Ingen des Somers om de groote hitten wille vertrocken nae Cusco, so onderhieldē zy nochtās door haer volck den oorloch / eñ om dat die beter voortganck eñ uytcomste mochte hebben / sa heeft die Inga in

Een nieu Cusco bout den Coninck van Peru om den crijch tegē dit volck te onderhouden.

dit dal een nieu Cusco laten bouwen / nomende met zijn edeldom vant oude Cusco, die straten eñ hoochten die selvighe name ghevende die zy hadden int oude Cusco, ende naederhandt dit volck onderbrengēde / is dese vergaderinge eñ stadt vergaen / doch heeft in plaetse van diē een seer schoone stercte / tot eē triumph teeckē zijnder victorien op een bergsken aen ein lustige valeye gelegen / gebout / eñ sulcks op een fundament van groote vierkante steenen / soo aerdich tsamen gevoecht / datmen niet sien mach waer

Beschryvinge van haer costelijcke ghebouwen.

die coniunctueren zijn. Wt dit Coninckliicke Paleys ginck een trappe tot aen die Zee / alsoo dat die baren ofte golven daer tegens sloeghen met sulcken cracht / dat te verwonderen is / hoe dat werck ghemaeckt mocht wesen / welcke stercke met vele schilderyen verciert was / waer op oock een groot schat der Ingen ofte Conunghen. Die Guyanen van dit Cusco, en vā dese stercke behooren tot ewich lof der Peruanen niet voorder vermeist te wesen, wāt zijn wercken vā sodanich volck gedaē / by ons ongeloofiyck tē warē datmē die sage. Anderhalf myjle voorder opwaert van die stercke van

Guarco. Lunaguana.

Guarco, is een ander Reviere / ghehceten Lunaguana, in onse Caerte Laguna, welche valeye is in alle manierē gelijck die voorige. Noch 4½ myjle voorder is die groote valeye Chin-

Chincha te rechte Cincha.

cha, seer vermoert in Peru, i. sonderheyt by dē ouden. In dese valeye is een Clooster van S.

Dese contreye bewoont met 25000. menschen in der Spaengiaerts aencoomst nu gemindert op 5000.

Dominicus oorden: Tot der Spaengiaerden aencōst waren over die 25000. menschē / daer nu nauwelick 5000. van over ghebleuen zijn / overwonnen van Inga Yopangue, en vā Topaynga, Iupangue, die aldaer hebben haer bevelhebbers ghehouden / vele rust huysen, eñ een tempel der Sonnen opghericht / hoe wel dese volckeren / daer comme niet nae gelaten hebben haren ouden Afgodt Cynciaycama aē te roe-

Cinciaycama een Afgodt.

pē. Die Conungē hieldē oot in dese valeye veel verboerde volckere / eñ gebodē dat sommighe maendē die heerē tē houe moeste comē eñ met hē tē oorloch trekkē. Dese valeye Cincia is eē

Cincia een van die grootste valleye van gheheel Peru seer lieflijck ende welrieckende, beschryvinge der vruchtbaerheyt deses landts.

vā die aldergrootste vā't gheheele lant vā Peru, eñ een seer schoone sake om te sié die grootheyt der boomē eñ die loopende waterē daer onder eñ die seer lieflick eñ welrieckēde Cidronē / niet van aert gelijck die spaensche / hoe wel zy in die gedaēte eenige gelijckenisse hebbē: wāt dese gheheel wesende / zijn geel eñ goet vā smaeck / datmen niet genoech daer af eetē mach In die Boscapen hoortmen veellerley gevogelte / beestē zijnder weynich om die gestadige oorloch. Het waren oot in voorige tyden vele begraeffenissen hier / op eenige verheuen plaetsen / waer uyt die Spaengiaerdē veel gout genomē hebben. Vā dese schoone provintie vā Cincia, rey-

Valleye Ica / men teelt hier oock Peerdē.

sende voorder over't platte landt / comt men tot die lieflijcke valeye Yca, die niet kleynder bewoōt is dan die voorige / door die welcke oot een reviere loopt die in sommige maenden soo kleyn wordt / dat zy gebreck van water souden hebbē / ten ware dat zy haddē door eē Canael / water uyt die hooge bergē gelerdet, veel fruyten groeyen hier / eñ men teelt daer oot veel jōge Peerdē / Koyē / Geyten / Duyvē / Tortelduyven. Vervolgende die reyse vā Yca, comt men wyder aē die valeye eñ Reviere Nasca, anders Caxa malca geheetē / oock in voorige tydē volckrijck / al waer men die ackerē bout eñ vochtich

Verwoestinghe deser landen door de Spaengiaerden.

maect / als boven verhaelt is eñ dese volckeren zijn ten meesten deele gheruineert door die oneenicheyt der spaengiaerden. Alhier warē veel groote paleysen eñ ammontie huysen der Conunghen van Peru, eñ veel begraeffenissen / die alle von die Spaenghaerdē berooft eñ geplundert zijn / die valleyen vān Nasca zijnder veel

Vele valleyen van Nasca.

int ghetal / waer onder eene is daer veel Suyker rieden wassen / waer af zy seer veel Suykers maken / hebben oock veel fruyten die zy te coope brenghen in die naeste steden. Door alle dese valleyen passeert die schoone ende groote Coninckliicke Strate / ende in sommighe sandtplaetsen heeft men als noch eenighe teeckenen / om niet te dwalen inden wegh. Van dese Strate ofte wegh sal volghen / als wy handelen sullen van die Ingen ofte Conunghen van Peru.

Valley Hacary. Ocuna. Yeamanna. Yquica.

Van dese valeye in't ghemeen Nasca genoemt/ comt men tot Hacary, ende noch voorder tot Ocuna, Ycamanna, Yquilca, al waer groote Revieren zijn / ende ofter wel in teghenwoordighe tijdt weynich inwoonders zijn/ soo hebben daer doch in vorighe tyden niet minder gheweest dan in die andere; Zijn vruchtbaer ende overvloedich om Beesten voorts te teelen. In die valeye Quilca is die haven van Arequipa ende die stade / alsoo dat van Lima ofte die Conninghen stadt tot Arequipa zijn 90. spaensche mylen/ofte 360. Italiaensche milliens. Die stade lighe in die valeye van Quilca ontrent 11. mylen van die Zee/ op die beste ende bequaemste plaetse van die valeye/daer men bouwen mochte / al waer een seer goede ende ghetemperde lucht is / datmen die prijst voor eene van die ghesontste plaetsen van Peru, ende alder ghenoechlijckste om te woonen / oock een Bisschoplijcke stadt onder Lima ghehoorende / ontrent 300. woonninghen van Spaengiaerden hebbende. Die landbouwe daer ontrent is seer overvloedigh/ ende gheeft costelijck greyn/ daer men seer goet ende smakelijck broodt af maeckt.

Quilca een valeye. Arequipa een stadt ende bisdom.

Die limiten van Arequipa van Hacary tot Taracapa. Condesuyo een Provintie. Hubinas. Ciqui. Guanitta. Quimistaca. Colagnas.

Die limiten deser stadt strecken van die valleye Hacari tot Tarapaca, ende in die Provintie oft landtschap van Condesuyo, hebben zy oock eenighe plaetsen onderworpen / waer over die Spaengiaerden ghebieden.

Die van Hubinas ende Ciqui Guanitta, ende Quimistaca ende die Colagnas zijn alle volckeren onder het ghebiedt deser stadt / in vorighe tyden in groote menichte gheweest/ ende nu ten meesten door die Spaengiaerden vernielt. Aenbidden die Sonne ghelijck die andere / ende draghen hemden ende Manteltkens daer over. Hier wordt ghebracht het meeste Silver ende schat van Charcas, ende die Mynen van Potosi ende Porco, van waer het vervoert wert nae Lima, ende voort nae Panama ende Spaengien.

Charcas een landtschap voor silver mynen/ als oock Porco.

Een Swevel bergh.

Ontrent dese Stadt is een Swevel-bergh die altoos brandt / alsoo datmen bevreest is/ dat die selfde eens mochte upbersten / ende doen groote schade aen't landt ende die stadt. Tot sommighe tyden heeftmen hier eenighe schuddinghe ende aerdtbevinghe / oock om die selfde oorsake. Die stadt is ghebout van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majesteyt/ in't jaer 1536. Hier worden veelderley Spaensche waren/ als Wynen/ Oly/ Olyven/ Meel/ Corn ofte Terwe / etc. ghebracht/ om dit landt Charcas ende die Mynen van Potosi ende Porco daer mede te versorghen.

Tot Arequipa wo den vele spaensche waren ghebracht.

Oock soo handelen hier vele volckeren van het platte landt/ om die voorghenoemde Mynen / uyt welcke groote schatten van Silver in dese stadt ghebracht werden/ omme voort nae andere plaetsen te vervoeren / langhs die Zeestrande houden een sekere aert van groote Gieren/ die haer vlueghelen 15. oft 16. palmen uytspreyden; gheneeren haer met Zee-wolven die zy vanghen / die ooghen uyt picken/ ende haer aes daer af nemen Noch soo zijnder groote menichte van Meeuwe/ die de Spaengiaerden Alcarraces heeten die haer oock gheneeren met Zee visch ende Zee Crabben / ende dierghelijcke / ende deser Voghelen vleysch is stinckent ende onghesondt / datter veel af ghestorven zijn / die door noot sulcks ghegheten hebben / ende dus vele voor het eerste van het platte landt van Peru, 'twelck aen die Zee light / sullen al eer wy voort gaen een weynich handelen van die Peruanen die op het gheberghte woonen / ende van hare steden / niet verghetende daer by die Conningen/ die sulcken volck ende Goudtrijcken landt geregiert ende onder ghehadt hebben.

Groote Gieren langhs de Zee custe.

Alcatraces / Meeuwen ofte Zeegans.

Die lenghte van Peru.

Peru heeft in die lenghte 525. spaensche mylen / ofte 420. duytsche / ofte 2100. Italiaensche / in die breede op sommighe plaetsen 75. spaensche ofte 60. duytsche mylen / op sommighe ghedeelten breeder / op andere smaller/ rekenende die lenghte van Quito af tot die Villa della Plata, ende in dit Peru zijn drieder ley hoochten van berghen / daer in gheenderley manieren menschen moghen woonen / die eerste streckinghe ende hoochte der berghen noemen wy Andes, welcke vol groote Boscayen zijn/ende het landt onbequaem ende ongesont te bewoonen / 'twelcke oock noyt bewoont zijn gheweest / dan wel over't gheberchte. De andere streckinghe ende hooghte der berghen heeft haren coers langhs die Andes heen / die seer kout / waer af die toppen groote snee berghen zijn / alsoo dat oock in gheenderley manieren hier eenich volck woonen mach / om die groote koude ende overvloet des sneeus/ die alles versenght datter niet mach wassen/ die derde hooghte zijn die sandt Duynen / die door het platte landt van Peru hare streckinghen hebben van Tumbez af tot Tarapaca ende daer op groote hitte/ gheen water / gheen boomen / gheen gras / noch eenich levendigh creatuer dan ghevoghelte die daer over vlieghen. Wesende dan Peru soo lanck ende aldus ghestelt / so zijnder oock vele woeste ende onbewoonde plaetsen om oorsaken verhaelt / ende die so bewoont werden, 'tghheschiet dat tusschen die ghebercthen groote valleyen ende kluften vallen / die bevrydet zijn om die berghen wille van die winden ende van't sneeu / waeromme dese valleyen ende groote velden gantsch vruchtbaer zijn / dat alles watter ghesaeyt wert / overvloedelijcken weder wert ghewonnen / die boscayen daer by veelderley Voghelen ende ghedierten voorts teelende.

Quito. Villa della plata. In Peru drieder ley hoochten van berghen. 1. Andes.

2. Snee-berghen.

3. Sandt-duynen.

In Peru vele woeste ende onbewoonde plaetsen.

Die Peruanen die tusschen dese geberchten woonen / zijn veel kloecker / stercker ende verstandigher dan die van het platte landt aen die Zee cant / ende zijn veel gheschickter in regieringhe ende Politie, woonen in huysen van steen ghemaeckt / waer af die sommighe uyt aerde / d'andere met stroo ghedeckt zijn om des reghens wille / daer af die andere die int platte landt neffens die Zee woonen gheen noot hebben / decken hare huysen om van die Sonne beschermt te wesen / met gheschilderde matten ofte met tacken van boomen. We dese valeyen die tusschen tgheberchte ligghen / loopen vele stroomen van goet water: nae die Zuydt zee toe/ ende bevochten dat platte landt van Peru, doende daer graeyen vele vruchtbare boomen / greynen ende andere dinghen/ noodich tot onderhout des menschelijcken levens / gelijck wy sulcks op breedtsse verklaert hebben.

De Peruanen van die berghen kloecker dan die van't platte landt.

Van die volckeren ende landen die daer zijn van Pasto tot Quito.

Die plecke Pasto is ghelegen in die valleye Atris, welcke leyt in't landt Quillacinga, volckeren sonder schaemte ende sonder manieren / als oock die van Pasto,

Pasto in der valleye Atris Quillacinga.

Pasto, weynich gheacht van haer ghebueren. Reysende van Pasto comt tot Funez, ende 2 ½. voorder tot Iles, van hier tot Gualnatan 2 ½. ende voorder 2½. Ipiules. In alle dese plecken wordt seer weynich Maiz voort ghetelt om die koude willen / hoe wel zy so nae by die linea woonen; maer veel Papas ende andere eetbare wortelen. Van Ipiules reyst men nae de Guaca, doch al eer men daer comt / siet men die Strate der Coninghen van Peru, die niet minder te verwonderen is / als den pas door die Alpes van Hanibal ghemaeckt / van hier af sal volghen, oot passeert men eerst een reviere / op welcken oever die Coninghen van Peru, een stercke fortresse hadden / daer zy den oorloch uyt voerden teghens die van Pasto, ende over dese reviere gaet een Brugghe van die natuere so proper ghewrocht / dat die kunst sulcke niet verbeteren mochte is van een levēdige hooghe / ende dicke Rootse / int midden een ooghe hebbende / al waer die stroom met groote furie en snelheyt doorloopt / daer men over passeren mach. Dese Brugghe noemen zy op hare tale Lumichaca, dat is steenen Brugghe. Hier ontrent is een warme fonteyne / daer mē in geenderley manieren die handen langhe in houden en mach / hoe wel het landt daer by / als oock het water van die Reviere seer kout zijn / datmen met moeyelijckheyt daer passeert / so hebben oock die Coninghen van Peru by dese Brugghe een ander stercke willen bouwen om daer wacht te houden / dan is belettet door der Spaengiaerden aencomste. In dese contreyen wast een seker fruyt / kleyn als Pruymen / en swart / die zy Mortunnos heeten: waer af eenighe etēde / die menschen dronken werden ende uytsinnigh / vast 24. uren lanck. Van dese kleyne landtschap Guaca comt men tot Tusa, al waer die Provincie van Pasto endicht, Een weynigh van hier comt men tot een kleyn berchsken / waer op die Ingen oock een sterckte hadden van grooten aensien by die Peruanen, ende noch voorder reysende / arriveert men tot die Reviere Mira, waer ontrent groote warmte ende vele fruyten ende sonderlinghe schoone Meloenen ende goede Conynen / Tortelduyven / Patrysen / oock groote overvloet van greynen / Garste ende Maiz Van dese reviere reyst men nederwaert tot die groote ende kostelijcke huysinghen van Carangue, ende al eer men hier by comt / passeert men eerst voor over een Lack / op Indisch Aguarcocia gheheeten / op onse tale die bloet Zee / om oorsake dat Guaynacapa, die Coninck van Peru int aencomen der Spaengiaerden / aldaer over die 20000. menschen van die omliggende contreyen hadde doen ombrenghen / om eenigh despect hem aenghedaen / die alle in dese Lack ghesmeten waren / ende dat water met haer bloet root maeckten. Die huysinghen van Carangue zijn op een kleyne plaetse / in die welcke een schoone Cisterne in fyne steen ghewrocht / ende in die selfde contreye zijn oock eenighe pallaysen der Ingen van groote schoone steenen opghericht / als oock een tempel der Sonnen daer in over die 200. maechden ghehouden wierden tot dienste des tempels / ende scherpelijcken ofte sorchvuldelijcken bewaert om reynicheyt te houden / werden anders wreedelijcken ghestraft ende ghehanghen / oft levendich begraven, hier by woonden oock eenighe Priesters / sacrificien ende offerhanden doende nae haer religions ghewoonte.

Funes. Iles. Gualnatan. Ipiules. Papas zijn wortelen. De Guaca.

Een Brugghe van die natuere constich ghemaeckt.

Lumichaca is een steenen brugghe. Een warme fonteyne.

Mortunni vruchten als Pruymen. Guaca. Tusa.

R. Mira.

Carangue. Aguarcocia die bloet Zee.

Carangue een plaetse.

Desen Tempel der Sonnen was in tijdt der Ingen in grooter weerdyen / dien zy sorchvuldichlycken deden bewaren / ende met groote reverentie eeren / al waer veel gouden ende silvere vaten / juweelen ende rijckdommen: want die Mueren waren bedeckt met Gouden ende Silvere platen / ende ofte wel alles vervallen is / so siet men nochtans uyt die Redificiē die groote magnificentie van dien. In oude tyden hielden die Ingen hare ordinaris garnisoenen in dese huysinghe de Carangue, met hare Capiteynen die in tijdt van vrede ende van oorlogh daer bleven / om die moetwillighe te straffen. Vertreysende van die logementen van Carangue, comt men aen andere van Otaballo, oock vruchtich ende rijck / ende van dese tot Cocelqui, ende al eer men hier comt / passeert men eenighe snee-berghen / al waer het soo cout is / dat men niet moeyte daer over treckt. Van Cocelqui comt men tot Guallabamba, welck van Quito drie mylen is / en om dat het landt hier ontrent nederigh ende vast onder die Linie is so ister oock seer heet / nochtans niet also dat die hitte belette die menschen aldaer te woonen / ofte die vruchtbaerheyt van alle nootsakelijckheyt te verminderen. Uyt dit telaes mach men verstaē dat die oude ghedwaelt hebben / stellende dat onder die Linea om der hitten willen niemandt woonen mochte / ter contrarie olijck dat zy oock op hare manieer somer ende winter / ende op sommighe plaetse koude / op sommighe hitte hebben / ende datter oock veel volcks woont / ende vele saden ende vruchten groeyen. Op dese wech passeert men vele Revieren over brugghen / waer ontrent groote huysen ligghen ende vremdicheden te sien / in sommighe van dese houden die Spaengiaerden nu hare beesten.

Den Tempel der Sonnen wert bewaert voor die Ingen ende ghehouden in waer.

Otaballo. Cocelqui.

Guallabamba.

Onder die Linea oock Winter en de Somer.

Beschryvinghe van Quito.

Onder die Steden die int ghebercthte van Peru die Christenen bewoonen / is Quito een van die voornaemsten / light in die valleye Anaquito, ontrent 5. mylen over die Zuydtzyde van den Æquinoctiael, placht een schoone seer heerlijcke ende lustighe stadt te wesen / insonderheyt in die jaren 44. ende 45. doen zy florreerde, als die goutrijcke Mynen die alleman aenlocken daer ontrent eerst ghevonden waren / dan is door den oorloch van Pizarro meest verwoest / dat aertrijck dat hier ontrent schijnt onvruchtbaer te wesen / daer't nochtans seer vruchtbaer is: want daer worden vele beesten voortgheteelt / als oock allerley andere provisie van greyn / koren vruchten / voghelen / die ghelegentheyt des landts is seer ghesont ende lieflijck / niet seer ongelijck Spaengien in kruyden ende den tijt: want die Somer begint aldaer inden April ende Meerte / ende duert tot half November / ende ofte wel coudt is / soo vergaren zy nochtans niet minder saet dan in Spaengien / daer worden oock vele Spaensche fruyten voortgheteelt. Dit volck is int ghemeen deughentsamer ende vriendelijcker dan die van Pasto ende van middelbare statuere ghekleedt / in ter tijdt op manieere als andere Peruanen. Ontrent Quito placht een groote menichte te wesen van Schapen / die eenighe ghelijckheyt hadden naer die Cameel niet in grootte / maer in ghedaente, bequaem om last ende menschen te draghen / doch niet over een myle ofte viere des daechs / moede zijnde gaen neder

Quito gheleghen in die valleye Anaquito.

Het aertrijck om trent Quito is seer vruchtbaer.

neder ligghen/alsoo datmen die niet geen force voorts krijghen en can / oock soo zijn alhier vele Verckens ende Hoenderen / van onse aert voort ghecomen / ende overvloedich Conijnen van liefflicke smaeck; Gheyten Patrijsen/Duyven/Tortelduyven/ ende diergelijcke wilt niet minder; Onder andere provision die de Peruanen op doen beneffens het Maiz, zijn die wortelen Papas, ront als Rapen/ die ghesoden ofte ghebraden wesende / niet anders smaken als Castaengien. Noch hebben zy een ander Quinua ghehecten / bladeren hebbende als wilde Beete /die Tronck een Mans lenghte hoogh waer aē kleyne saeykins groeyen/eenighe wit / eenighe root / daer af zy haer dronck maken / ende eeten die oock ghelijck wy Rijs.

Papas/ronde wortelen ghelijck Rapen/ smaken als Castaengien.

Dit volck alhier is seer kloeck om die ackeren te houwen/noehtans niet op onse maniere: want sulcks by den vrouwen aldoer ghedaen wordt; Die mannen ter contrarie spinnende/ wevende ende kleederen makende; oock hare wapenen onder houdende.

De mans spinnē alhier/ ende de vrouwen die ackeren eñ houwē het landt.

Van Quito comt men tot eē ander stadt S. Francisco del Quito ghcheeten / light aen die noordt zyde in die benedenste provintie van Peru. Die stadt is kouder dan warmer/ende heeft weynich uytsichts van velden: want light in een kleyne valleye/ als in een grafte / rondtsomme met eenighe berghkens beset.

S. Francisco del Quito.

Van S. Francisco reyst men tot die palleysen van Tomebamba, die daer ontrent 30. myleu af zijn eñ dan hier treckendt/ quam men terstont om een plaetse Panzaleo ghcheeten. Die inwoonders van dese contreye zijn een weynich onderscheyden dan haer ghebeuren in't binden des hoofdes / daer door men alle Indianen onderkennen mach, hadden oock een andere tale die zy ghebruyckten/ different van haer ghebueren / hoe wel alle die ghemeene sprake van Cusco leeren moesten/ op groote straffe als die ouderen hare kinderen daer niet toe hielden.

Tomebamba Panzaleo haer volc zijn seer different in sprake met haer naebuerē maer moesten als gedwonghen oock de sprake van Cusco leeren

Die Mans draghen lanck hayr met een lindt op ghebonden/ gaen ghekleedet met haer hemden sonder kraghen ende mouwen / niet meer open aen die zyden/ dan daer zy haer armen ende dat hooft moghen steecken / daer oder zy langhe mantelen hadden van Wolle / ende sommighe van Cottoen. Die Heeren droeghen dese seer fijn ende met vele coleuren afghetchildert. Hare schoenen waren ghevlochten van kruijt. Die vrouwen gaen met langhe rocken / die haer gheheel lichaem bedecken / int midden omgordet/ met een breede wollen bandt dickmaels rondtsom het lijf ghewonden / makende daer mede een lanck lijf / waer over zy noch een fyne wollen rock draghen / die om den hals ghespeldet zijn/ met eenighe gouden ofte silderen spelde / die zy Topos noemen in hare sprake/hebbende groote platte hoofden / ende seer scherpe punten. Om't hooft winden zy oock een schoone bant/ ghcheeten Nincia, en summa die maniere van kleeden deser volckeren / als ooc die vā Cusco, ra die schoonste ende beste van gheheel America, doen groote neersticheyt om het hayr te kemmen / t'welck zy lanck draghen / zijn wit van aenghesicht / van goede seden ende manieren/ waer in zy seer verschillen van die vrouwen van't platte landt.

Hare kleedinghe is een breede bant daer sy haer lyf mede bewonden. Topos zyn speldē Nincia zyn hoofdbanden Dese zyn de schoonste lappen van heel America.

Twee myleu van Pancalco light Mulahallo, oock in voorige tydē volckrijck/doch nu meest uytgeroeyt: Aen die rechte zyde van dit pleck light een Swebel bergh/ die en't uytbersten groote steenen uytwerpt/ eñ schrickelyck ghelupt en de ghesichten by bracht.

Mulahallo.

Een weynich voorder light Tacunga, in oude tyden niet minder als Quito, so in huysen als andere dinghen / ghelijck men noch uyt die ruynen sien mach.

Tacunga.

Van Tacunga comt men op Muliambato. Van hier tot die Riviere Ambato. Noch twee mylen voorder tot Mocia, ende van daer tot Riobamba, ligghendt in die Provincie Puruaes, al waer schoone velden zijn/ in ghetemperthept cruyden ende bloemen Spaengien gheheel ghelijck. Van Riobamba comt men tot Cajambi, ende voorder tot Tābos ofte Teocallas eñ Ticiquiambi, ende dan daer tot Thomebamba, in die Provincie van Canares, ende hier warm oock groote Coninckliycke ammonitie huysen / ghelijck door het gantsche landt/ten eleuen 8. 10. oft 12. mylen / daer alles wat tot den oorloch diende / bewaert werde / daer oock bedel-hebberen des Conincks resideerden / die landen in vrede te houden / eñ die moetwillighen ende rebellen te straffen/ al warent oock haer eyghen Soons.

Muliambato. R. Ambato. Mocia. R. Bamba. Puruaes een Provintie. Cajambi. Tambos. Teocallas. Ticiquiambi. Thomebamba. Canares een Provintie.

Thomebamba lach ontrent daer twee revierkens tsamen liepen in een valeye/ 9. mylen int ronde hebbende / aen een koude plaetse / daer nochtans veel wildt ghedierte hielt / als Geyten Conynen/etc. Hier was oock een Tempel der Sonnen uyt groote / swarte ende groene steenen/ ghelyck Jaspiden ghebout/ die Poorte van des Conincks palleys / schoon ende seer gheschildert/ waer in eenighe Ameraulden gheset waren ende gheplastert met gouden platen;

Thomebamba.

Een Tempel der Sonnen uyt steen van Jaspis ghebout.

Van Thomebamba comt men aen't londt Bracamoros in onse Caerte Barcamoros ghestelt/ ghevonden ende ontdect van Iohan Porzel ende Capiteyn Vergara, die aldaer twee ofte drie plaetsen ghetimmert hadden omme daer door die naestligghende landen t'onder te brenghen. Ende dese landtschap Bracamoros is ontrent 60. mylen von Quito, het gebercrte langhs reysende.

Bracamoros een landtschap.

Noch 45. mylen voorder light het landtschap Chychapoyas ofte Cachapoyas, daer in die Spaengiaerden oock een stadt hebben/Frontiera ghcheeten/ghebout op Levanto, waer ontrent die landtschap vruchtbaer is van eetbare spysen/ eñ von rycke goutmynen. Levanto is van wegen die ghelegentheyt des oorts seer sterck ende wel versorcht: want is bykans rondtsom beringhelt met een diepe valleye / waer door ten meesten deel een Reviere loopt / also dat die stadt Frontiera gheheeten/die op Levanto ghebout was/ niet wel te winnen is als die brugghen af ghebroken zyn. Dese Provintie is bebout/eñ met Spaengiaerden besettet van Alonzo de Alvarado int jaer 1536. Alhier woont schoon ende blanck vrouwen volck/ dat nauwelyck in gheheel Peru schoonder / oock seer gratieus ende courtoys/ daer by wel ghekleedet.

Levanto daer op de stadt Frontiera.

Van hier treckt men en een ander Provintie Guancas ghcheeten/ een seer ghesont landt / ende beyde dese volckeren van Cachapoya ende Guanca, dienen die Spaengiaerden van Frontiera, als oock doen die van Cascayunga, volck van een onder provintie.

Guancas een Provintie. Cachapoya.

In alle dese landtschappen hebben oock gheweest die ammonitie huyser der Coninghen van Cusco, ende in sommighe zyn rycke mynen van Gout/ beyde die Mannen eñ die Vrouwen in dese landen gaen ghekleedet. In oude tyden hadden hare tempelen/ ende offerden hare Afgoden/ waren gheheel ryck van Vee / ende maeckten veellerley kostelycke kleederen voor die Coninghen / als zy oock noch huydighes daeghs die seer fyn maken / gelyck oock

Cascayunga seer ryck van Goude/ zyn werckluyden om de costelycke kleeders van Coningē te maken gelyck zy die huyde daeghs noch fraey wercken.

ooch Tapeten/datter te verwonderen is. In dese Provintie zijn veel vruchtbare boomen/ die landen zijn ooch vruchtbaer van Greynen ende van Garste. In manieren/ ceremonien/ begraeffenissen eñ offerhanden/ zijn sy ghelijck alle die andere, begraven met hoer dooden veel Goudes ende Silvers / ende eenighe levende vrouwen, offeren die Sonne/etc. ghelijck volghen sal in die beschrijvinghe der Ingen ofte Coninghen van Peru. Over die Andes ofte 't ghebercht e ghepasseert zijnde/ comt men aen Mayobamba ofte Moyobamba, ende ander groote Revieren/ ende eenige bewoonde plaetsen.

Moyobamba.

Van Mayobamba reyst men naer Guanuco, ooch een stadt van Spaengiaerden bewoont / leyt ontrent 40 mylen van Cachapoya, wordt anders gheheeten Leon de Guanuco, die name van een spaensche stadt hebbēde/ door't bevel van Vacca di Castro, gheboren van Leon, die ghelegentheyt van dese stadt is seer goet ende ghesont / om dat die nachten ende die enorghen stonden gheheel ghetempert zijn / al waer die menschen ooch om die goede ghetempertheyt willen ghesont leven,

Guanuco een Spaensche stadt/ Leon di Guanuco.

Men samelt hier veel Maiz ende granen Queappelen/ Vyghen/ Cederen/ Limoenen uyt Spaengien over gheplantet / als ooch vele van haer eyghen landts vruchten. Boven desen soo zijnder vele Platani, alsoo datter een seer goede landouwe is / eñ goede hope van vee betel uyge der stadt; want in die velden worden vele Koeyen/ Geyten/ Paerden/ ende andere beesten ghehouden; Daer zijn ooch vele Pateysen / Duyven ende andere vogelen/ wilde Valcken eñ tamme/ om andere vogelen daer mede te vanghen.

Hier ooc veel Valcken ende andere voghelen eñ beesten.

In't ghebercthte zijn ooch eenighe Leeuwen ende groote Beyren eñ andere ghedierten, Eñ ten meesten deele van alle die plaetsen die dese stadt onderworpen zijn / passeert die Coninclijcke wech / ende staen vele ammonitie huysen. Onder dese volckeren waren eenighe Waerseggers ende teecken beduyders / die op die sterrnen acht namen. In oude tyden waren hier soo veel Schapen van haer aert / dat het onghelooflijck is / die door den oorloch der Spaengiaerden ten meesten deele verniele zijn. Hare huysen zijn van steen ende met stroo bedeckt, Met die doode Mannen werden die levende vrouwen begraven / zijn anders niet soo onkuysch als sommighe andere. In haer land zijn goede Mynen van Silver. Noch 40. mylen van Guanuco di Leone light een ander stadt ooch van Spaengiaerden bewoont/ende ghetimmert aen't ghebercthte van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majesteyt int jaer 1539. gheheeten S. Iohan di la vitoria di Guamanga.

S. Iohan de la victoria di Guamanga van Pizarro ghetimmert voor den aenloop der Peruanen.

Die oorsake waerommr dese getimmert is / is ten meesten deele om die pas tusschen Cusco eñ Lima te bevrijden voor den aenloop der Peruanen / al eert lande gheheel t'onder ghebracht was. By dese stadt passeert een Reviere van goet drinckbaer water / ende alhier zijn seer schoone steene huysen / ende sommige torenkens / het enerckt vele is gheheel plat ende groot / eñ aldaer is een gesonde locht wāt noch de Sonne noch die locht / noch eenighe andere elementen schade doen / niet te vocht noch te warm wesende / dan seer ghetempert / rontsomme die stadt hebben die Spaengiaerden hare Vee huysen in die valleykens / op die Revieren.

Vinaque een reviere/ waerby vele Ruynen ghesien van groote ghetimmert/ waer waest Terwe soo goet als in Spaengien.

Die grootste Reviere die welcke hier passeert / heet Vinaque, al waer ontrent ruynen ghesien werden / van groote overvaste pallepsen / gantsch op een ander maniere ghetimmert dan andere Peruanen / die lanck en smal bouwen. Sy willen segghen dat soodane huysen getimmert zijn gheweest in oude tyden van vremde volckeren hoe sulcks zy can oorr niet af oordeelen, Men vergadert ooch alhier seer schoone Terwe / daer men soo schoon broot af maeckt / als in gheheel Spaengien mach ghedaen worden / ende allerley fruyten sonder oor in overvloet.

Van Guamanga tot Cusco zijn 45. mylen / een weynich min ofte meer. Op dese strate passeert men die velden van Chiupas, al waer die vreede slach ghedaen is tusschen Vacca di Castro ende Don Diego di Almagro, ende 8 mylen van Guamanga gheromen zijnde light Vilcas, 'twelck men seyt me middel te wesen van alle die landen die de Ingen regierden. want Vilcas light tusschen beyden / is even verre van Quito als van Chilo, al waer ooch Coninclijcke seer costelijcke palleysen, ende een Tempel der Sonnen is.

Guamanga.

Velden Chiupas.

Vilcas int midden aller landen der Coninghen van Peru.

Van hier 5. mylen voorder vervolcht men die Coninclijcke strate tot Vramarca, waer ontrent een Brugghe over een reviere met twee boghen seer constich ghewrocht / groot 166. treden. Die Reviere Vilcas comt uyt die provintie van Soras, seer vruchtbaer ende overvloedich van vivres / Goudt ende Silver Mynen / ende van seer ghebaer volck / ghekleedet met wollen kleederen / ende wel ghesien by die Ingen.

R. Vramarca.

Soras een Provintie.

Van hier tot Andaguayla, op de reviere Abancay seven mylen, ende van hier noch 6. mylen verder reysende / comt men aen een ander groote Reviere Apurima ghenoemt / die weghen zijn hier seer, quaet / rouw ende scherp / over berghen ende steenrotsen / perijckeloos om te dalen, dat vele Peerden Goude draghende / afghestort zijn in die revieren eñ verloren.

Andaguayla.
R. Abancay.

R. Apurima.

Van Apurima comt men tot Matambo, eñ passerende die ghebercthten van Vilcaconga, comt men aen die vallepe Xaqui Xaguana, die seer even is / doch niet seer lanck ofte breedt. In dese valleye waren eenighe costelijcke lust-huysen ende palleysen der Coninghen van Cusco, die aldaer trocken om haer te vermaken / zijn schier 4. mylen van Cusco, ende hier door passeert ooch die Coninclijcke strate / anders souden men qualijcken door reysen moghen; want daer eenige moerassen / daer over die wech met haer moeyten passeert / ende van hier come men tot Cusco, hooft stadt / in voorighe tyden van gheheel Peru, eñ des gantschen rijcks der Ingaren / ghebaut van Mango Capo, die eerste Coninck deses staets / in een rouwe seer scherpe plaetse rondtsomme beset met ghebercthte / tusschen twee kleyne revierkens / waer of die eene midden door die stadt loopt / is bewoont ten beyden zyden / heeft een valleye aen die oost zyde ende die stroom die door de stadt passeert / neemt haren cours nae den nederganck / in dese valleye / om dat zy kout is / zijn weynich vruchtbare boomen dan alleen eenighe Molles, daer van wy segghen sullen hier naemaels / om dat zy hier haren dranck af maken. Aen die noorzyde hadde dese stadt op een bergh dichte by een sterckte / die om der grootheyt ende vastigheyt willen seer kostelijck ghehouden werd / doch nu meest vervallen, hoe wel die fundamenten ende sommighe toornen noch daer af staen.

Matambo.

Vilcaconga ghebercthten. Vallepe Xaquixaguana.

Cusco/ die hooftstadt in voorighe tyden van gheheel Peru.

Molles boomen daer sy haren dranck af maken.

So heeft ooch dese stadt aen die oost eñ noordzyde die Provintie van Andesuyo ende Cincasuyo nae t'zuyden die landtschap Callao eñ Condesuyo, onder welcken Callao light / tusschen

Andesuyo een provintie.
Cincasuyo een ander.
Callao.

schen oosten ende zuyen. Condesuyo tusschen zuyen ende westen. Een gedeelte van dese stadt wordt ghyheeten Havan Cusco, ende d'ander Oren Cusco, plaetsen daer die edelen woonden ende voornaemsten der stadt / aen een ander zyde / was die bergh Carmenga, al waer eenighe kleyne toornkens stonden / daer op zy den loop der Sonnen teeckenden. Int midden daer't meeste volck woonde / was een groote plaetse van welcke vier Conincklycke straten ginghen / nae de vier ghedeelten des Rycks / ende dese stadt was alleē ordentlick ende fray ghebout met steenen huysen / bovē alle andere steden van gheheel Peru, ryck eñ machtich want daer mocht gheen Gout (op des levens verbeurte) uyt ghevoert worden. Hier was die alderryckste tempel der Sonnen van die gheheele wereldt / genoemt Curicanche, ende daer en die hooghe Priester / die zy noemden Villaona, een deel vā dit stadt was van Minmaes, dat zyn vreēde vervoerde volckeren bewoont / die alle onder goede politique wetten eñ ceremonien der Afgoden ghehouden werden / dat het een wonder om te hooren is. Het Casteel was van so groote viercante steenen ghebout / dat 10. paer Ossen nauwelycken eene soude voort trecken / alsoo dat men niet bedencken mach / hoe die door menschen arbeyt daer ghebracht zyn / de wyl zy gheen Ossen ofte Peerden / ofte ander creatueren hadden / om daer door te arbeyden. Die huysen die de Spaengiaerden nu bewoonen / zyn meest van't volck des landts ghetimmert / doch zyn wat ghereparert ende grooter gemaeckt. By der Ingen tyden wort dese stadt in vier wycken afgedeelt / ghelyck gesept nae die vier deelen des wereldts / namen hebbende van dese vierderley landtschappen die op elcke hoeck van de stadt lagen / ende ten tyden als die Ingen noch in hare regeringhe waren / mocht niemant met der woon in een ander wyck trecken op groote peene / ende ofte wel dese stadt aen een koude plaetse zy / is nochtans ghesont ende beter versorcht van allerley victualie / oock grooter dan eenighe andere van gheheel Peru; Rondtsom plachten kostelycke Mynen te wesen van Goudt / van vergaen / ende worden oock verlaten door die Silver Mynen van Potosi, om dat die winninghe grooter is nu ter tyt op't Silver / ende die periculen weyniger. In dese stadt was groote toeloop van allerley volckeren den Ingen, onderworpen: want alle die Heeren moesten altyt hare kinderen seynden onder't dexel van die sprake te leeren ende den Coninck te dienen: doch waren eneer daer als gyselaers dat hare ouderen niet mochten opstaen tegens die Ingen, andere omligghende volckerē moesten daer comen om huysen te bouwē / die straten te suyveren / ende dierghelycke wercken te doen die in haer ghedoot. Ontrent die stadt lach een groote bergh Guanacaure gheheeten / in grooter waerdye by die Ingen, al waer zy offerhanden deden van menschen ende beesten / ende ofte wel in dese stadt allerley Natien van volckeren waren / als van Chile, Pasto, Cagnares, Bracamoros, Chacapoyas, Guancas, Charcas, Collao, &c. soo woonden nochtans alle die selvighe die uyt eenderley landtschap waren by een in een plaetse haer ghedestineert; onderhielden hare oude Vaderlycke ceremonien in allen / alleen dat zy die Sonne moesten aenbidden ende eeren / als den hoochsten Godt dien zy Mocia heeten. Het waren oock in dese stadt verllerley groote ghebouten onder die aerde eñ hier in hieldē sommige Toovenaers ende Waersegghers ofte trecken bedieders die als noch niet al uytgheroept zyn / ende in dese spelonken worden noch daghelycks groote schatten ghevonden; Ontrent die stadt zyn veel ghetemperde valleyen / alwaer eenighe vruchtbare boomen ende granen zyn / doch alles worde daer in vorighe tyden in seer groote overvloet toe ghevoert, In die reviere die door die stadt loopt hebben zy hare Coren muelens. Nu worden alhier vele Spaensche Capponen eñ Hoenderen der ghemaeckt / soo goet als men die in Spaengien hebben mach / als oock Kopen / Geyten ende andere ghedierten / ende ofte wel weynich gedoomten zyn / so groeyen nochtans aldaer overvloedich veel Legumina, dat zyn Erwitten / Boonē Cieeren / Phasolē / etc. Ende om dat in dese stadt ghewest is die seer rycke Tempel der Sonnen / ende die Hooghepriester / oock die Conincklycke residentie der Ingen, bedunckt my niet ongheraedtsaem een weynich van hare Religie ende afcomste der Conynghen van Peru te verhalen / eñ daer nae te vervolghen op't cortste die pas der bergh steden van Peru tot Arequipa, als oock die Custe tot die Strate van Magllanes.

Condesuyo. Havan Cusco. Oren Cusco.

Carmenga.

Curicanche. Villaona / hooghe Priester. Mitimaes.

Cusco in vier wycken af gedeelt / nae die vier winden der Werelt.

Guanacaure een groote bergh by Cusco. Chile. Pasto. Cagnares. Bracamoros. Chacapoyas. Guancas. Charcassa. Collao.

Mocia die Sonne en de die hooghste Godt.

Ghetemperde valleyen.

De vruchtbaerheyt des Landts.

Religion der Peruanen.

Wat aenlanghet hare Religion / alsoo zy wisten ende verclaerden op hare maniere eenē Schepper des Hemels ende der aerden / dien zy noemden Pachacama, 'twelck Schepper te segghen is / ende een Sone van Sonne ende Mane / ghelyck zy dien in die valleye van Pachacama, eenen grooten tempel ghebout hadden / so hielden zy nochtās voor den grootsten ende hoochsten Godt die Soone / als een Schepper van alle gheschapen wercken / die zy op die tale van Cusco noemden Ticebiracoce, ende ofte zy wel dese erkentenisse hadden / baden nochtans van outs aen / niet alleen die Sonne ende Mane: maer oock boomen ende steenen ende andere saken / die Duyvel haer hier door antwoordt ghevende / ende om dat zy gheen sekere kennisse uyt eenighe schriftueren ofte boecken van Godt / ende die scheppinghe der Werelt / noch van die deluvie hebben / soo houden zy alleen ghedachtenisse van't gheruchte dat zy van haer ouderen ghehoort hadden / namentlycken datter een voortreffelyck man / (die zy Con heeten) van't noorden in vorighe tyden in die landen met seer groote snellicheyt zy ghecomen / die zyn lichaem op gheen ghebeente stonde / noch niet gheenderley banden te samen gebonden was / die de berghen ronste slechten met een ghedachte ende wenckent / ende die diepe valleye vullen / hem eenen wegh door onwegen makende. Ende dat de selfde die ouden van dat landt gheschapen hadde / haer kruyden ende wilde vruchten tot onderhout des levens ghevende. Die oock gheoffenseert wesende van die Peruanen die in't platte landt woonden / hare vruchtbare landen in dorre sanden verkeert heeft / ende die regenen daer over doen ophouden / doch door bermhertichevt beweecht om die beesten in die dorre velden te onder houden / fonteynen ende revieren gheopent / daer door die volckeren hare landen mochten begieten. Desen Con, als wesende een Soone van die Sonne ende Mane / hebben zy in oude tyden voor den hooghsten Godt gheeert / ter tydt toe dat

Pachacama Schepper des Hemels ende der aerdē / gelooft den op te woonen in dē Hemel.

Valleye van Pachacama. Ticebiracoce.

Con gheeert voor Godt eñ als een Sone van de Sonne ende Mane.

Pachacama voor een Sone van de Sonne ende Mane.

dat van't Tyden een ander ghecomen is/met namen Pachacama, ('twelcu Schepper beteeckent) oock door gheteele van die Sonne ende Mane/ ende veel machtigher dan Con, tot welckes aencomste Con verdwenen is/ ende dese heeft die menschen van Con ghescapen verkeert/sommighe in Meer-katten/ Beyré/Leeuwen/ Papegayen ende andere voghelen/ ende weder gheschapen die voorouderen van die Peruanen nu levende/ ende haer gheleert die plantagie ende aerdtbouwinghe/ dien zy naderhandt voor haren God ghehouden hebben/hem Kercken opghericht en Godlycke eere bewesen/ ende oock een provintie nae zynen name ghenoemt Pachacama, ligghende vier mylen van Lima, ghelyck wy daer verhaele hebben/al waer in voorighe tyden die Coninghen ende Oversten des landts sterwende wilden begraven wesen. Ende deser Pachacama is vele jaren van haer gheeert worden tot aencomste der Spaengiaerden in Peru, is naderhandt niet meer ghesien. Hee staet te ghelooden dat sulcks een Duyvel gheweest is/ die met dusdanigh bedrogh/ om het arme volck te bedrieghen/ hem ten tyden verthoont heeft in menschelycke ghedaente/ het welck oock blyckt om dat hy door der Spaengiaerden aencomst in dese costelycke Tempel hem opghericht in menschelycke ghedaente den Priesteren antwoordt gaf en die Priesteren sulcks woort den volcke relateerden. Inie ghemeen ghelooven ende vertellen zy oock datter in oude tyden een groote Diluvie zy gheweest/ waer door alle menschen zyn verdroncken/ uyt besondert weynighe/ die haer in holen van hooghe berghen verborghen hadden/ ende ener provande versorcht/ ende die inganghen verstopt/ also het ghemeene onghelyck ontcomen. Ende als dese menschen nu vermoedende dat die reghenen ende wateren verloopen waren/hebben zy twee honden uyt ghesonden/ de welcke als zy nat weder quamé/ gisten daer uyt/dat noch die wateren niet verloopen moesten wesen/ende daerommé noch niet raetsaem uyt te comen. Naderhandt wederomme twee honden uytsendende/ ende siende dat die slyckich weder quamen/ gisten die wateren verloopen te wesen/ ende zyn uyt ghegaen/ hebben ghevonden groote menichte van Slanghen/ die de slyckighe aerde voort ghereelt hadden/ met welcke zy genoech te doen hadden om die te vermelen. Oock soo vertellen zy dat die Wereld vergaen sal/ doch niet eer/ ten zy dat eerst een seer groote drooghte/ ende ghelyck een verberninghe des luchts came/ daer door die Sonne ende Mane oock wech ghenomen werden/ waeromme zy ten tyden als daer eenighe Eclipsis ofte verduysterheden zyn/ insonderheyt van die Sonne/ droevighe lieden singhen/ ende groot gheschrey maken meenende dat die Werelt vergae/ ende dat ende ghenake, Wat zyn dit noch niet voncken van oprechte Religie? die de Duyvel in soo groote duysterheyt ende barbarischeyt niet heeft uyt deser arme Heydenen herten nemen moghen; dat die van Brasilien ghelooven die onsterflyckheyt der Sielen/ ia hier voren verhaelt. Dese Peruanen ghelooofden niet alleen der Sielen onsterflyckheyt: maer oock die verrysenisse der lichamen/ghelyck sulcks blyckt/ niet alleen uyt die maniere van haer begraeffenissen: maer oock uyt die bede/ daer mede zy die Spaengiaerden (haerder voorouderen ende

Pachacama oock een provintie vier mylen van Lima.

Opinie van een Diluvie by de Peruanen.

Onderganck der Wereld ghelooft van die Peruanen.

Peruanen ghelooffden onsterflyckheyt der Sielen en verrysenisse des lichaems.

Coninghen graden openende/ om die schatten daer uyt te nemen) baden datter haer gelieven wilde/ doch dat ghebeente der verstorvenen niet te verwerpen ofte verstroyen/ daer met haer sulckes niet mochte beletten in die verrysenisse.

Wat aenlanght die maniere der begraeffenisse/ hare Coninghen ende Heeren begraven zy heerlyck ende magnifyck/ die in ierels inde graven settende/ bekleedet ende ghewonden in de beste kleederen/ begraven oock met hem een ofte twee van zyn vrouwen/ die alder schoonste/ ende die hy levende liefst ghehadt heeft/ waer op onder die vrouwen ten tyden groote questie ende gheschil valt/ (welcke weet hy den Coninck/ noch in leven wesende/ ghedetermineert ende neder ghelept) begraden inghelycken met hem drie ofte twee van zyn knechten/ ende veel ghewrocht Gout ende Silver/ jae het beste service dat zy hadden/ oock fruyten/ Broot/ Maiz ende dierghelycke dinghen/ ende dat meer is/ die uytvaerden die de vrienden doen/ zyn dat zy gieten door een riet ofte pype menichmael van haren dranck (welcken zy Cicha noemen) eenighe maten tot des verstorvenen mont/ alleen om deser oorsaken willen/ op dat hem niet mochte ghebreken tot zyn aencomste in die ander werelt/ ondertusschen sulcke spysen ghebruyckende/ met zyn vrouwen ende dienaeren, Ende dese maniere wert vast gheheel Peru ende Mexico door/ by allen onderhouden/ alleen dat een yeghelyck min ofte meer doet nae zyn qualiteyt/ doch ten meesten in Peru, die vrouwen levendigh mede begravende: welck misbruyck/oorspronck genomen hadde uyt des Duyvels verblendinge/ die tot eenighe tyden sommighe levendighe menschen verschenen was/ in ghedaente van verstorvene/ wandelende ende Vrouwen by sich hebbende/ dusdanigh is die verblintheyt ende macht des Duyvels in den kinderen der ongheloovighen. Merckt in oost Indien hadde die duyvel daer toe ghebracht/ dat die vrouwen haer levendich met die doode Mana verbrandt ende hier/ dat zy haer levende by den dooden begraven. Ty deschrepen hare dooden veel daghen/ ende op die graden stellen zy des verstorvenen figure ende beeldt van hout ghemaeckt. Het ghemeene volck ende die handtwercks lieden/ stelden oock yet van hare hanteringhe op die graden/ als oock die Soldaten eenighe wapenen die men inden oorlogh ghebruyckte daer aen men sien machte wie daer begraven lach.

Maniere vande begraeffenisse.

Cicha der Peruanen dranck.

Waer om die vrouwen levendigh mede begraven worden.

Beschrywinghe haer dooden en hoe zy die begraven.

Soo aenbidden dan ende bekennen die Peruanen voor den hooghsten Godt Sonne ende Mane/ ende sweeren daer by als oock by die aerde/ die zy houden voor haer Moeder/ ende ofte zy wel eenighe tsamen sprekinghen met den boosen gheesten hielden/ met haer raedtslaethden/ ende antwoort van haer verwachteden soo deden zy sulcks meer door vreese om niet beschadicht te wesen/ dan om die te eeren/ dat zy die Sonne voor den voornaemsten ende hooghsten Godt hielden/ blyckt ten eersten uyt die veelvoudighe seer kostelycke tempelen/ die zy door't gheheele ryck ghebout hadden. Item oock uyt die antwoorde des Conincks Atabaliba teghens den Dominicaner Monninck/ Broeder Vincentius de Valle viridi, naederhandt eerste Bisschop van Peru, dien hem verkondicht die scheppinghe van die Werelt door Godt/ ende die verlossinghe door

Zy bekennen en aenbidden de Sonne en Mane als haren hooghsten Godt.

Christi

Christi doot / daer op hy antwoordde dat niemandt yet ghemaeckt hadde / dan zyn God die Sonne / die niet sterve als Christus ghedaen heeft / dat wy gheloven mochten inden ghecruysten ende ghestorvenen Christum / hy wilde blyven by zyn Godt ende zyn Guacas, die niet en sterden / 'twelcke sekere steenen waren / die zy met weenen eerden ende aenbaden.

Guacas gode van Peru neffens de Sonne.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Hoogh steene schavot.

ALsoo verhaelt is / hadden die Peruanen seer groote ende costelycke Kercken der Sonnen over al 'tlandt ghebout / die wanden ende mueren met Gouden ende Silvere platen bedeckt / costelycke stoelen ende setels daer in. Als die Vorsten ofte Heeren des landts ofte die Priesters eenighe weldaet van die Sonne sullen bidden / soo klimmen zy des morghens vroech int opryssen der Sonnen op een hooghe steenen schavot daer toe gemaeckt / al waer zy met neder ghebuyghden hoofden / ende met ghevouwen ende tsamen ghewreven handen die eerstont opheffende in die hooghte ende uyt spreydende / niet anders dan ofte zy die Sonne wilden omgrypen / ende in haer armen ontfanghen / ende murmelen alsoo eenighe ghebeden / waer in zy hare begeerten voortbrenghen / op de selfde maniere als zy die Sonne plachten te aenbidde / dien zy nu die Spaengiaerden ghequelt wesende van haer bidden / de dat zy bermhertichlycken met haer willen handelen ende haer niet schaden. Op sommighe plaetsen / insonderheyt onder die Linie ende daer ontrent / maecten zy die poorten der tempelen nae't oosten / behinghen die met sterckere Cotoene hinwaet. In alle hare Kercken stonden twee uytghehouwen Afgoden / ghedaente hebbende van swarte Bocken / voor welcke altoos vuer brande / van welrieckende houdt / 'twelck ick achte Cederen te wesen / om dat die vast afghedaen zynde / daer uyt vloeyt eenighe stercke welrieckende Gomme / die doode lichamen voor putrefactie ofte verrottinghe bewarende / ende die levende corrumperende. Insghelycken soo zyn in dese Kercken beelden van groote Serpenten die zy aenbidden / etc. doch dit ontrent die Linea in Peru ofte Cusco, niet daer zy die Guacas, dat zyn steenen hebben / waer ontrent niemant comen mach dan alleen die Priesters / die in witte kleederen ghekleedet gaen / ende daer nevens comende / nemen in die handen wit laken ende vallen neder ter aerden / spreken met den Afgoden en een vreemde tale / op dat die ghemeene luyden sulcks niet mochten verstaen / ende dese Papen ontfanghen alle die offerhanden die den Afgoden gheoffert werden / ende begraven die ten deele in die Kercken / die reste voor haer behouwende. Soo is oock te weten dat alle die offerhanden / die men doen sal / moeten wesen ghewrocht van Gout ofte Silver / ende van sulcken ghedaente / als het gheenghe is dat men van den Guaca biddet / doen offerhanden van levende menschen ende allerley beesten / acht nemende op eenighe teeckenen aen't herte / ende aen die lichtighe vande menschen ofte die beesten die zy offeren / ende soo langhe zy dese teeckenen niet en vonden aen die voorghenoemde partyen / so langhe hielden zy aen / tot dat zy die vonden: want sochten so langhe hem soodane teeckenen niet openbaerden / dat die Afgoden niet sulcken offerhanden niet voldaen waren. Dese Priesters / als zy offerhanden sullen doen / so onthouden zy haer van hare Vrouwen / ende laten niet af van roepen den gheheelen nacht / ende den Duyvel aen te bidden uit velt loopende / ende op die plaetsen daer die Guacas staen: want sodanighe aldaer seer vele waren / alsoo dat voor een yeghelyck huys een stont / ende als zy met den Duyvel spreken souden / soo vasteden zy eerst / sommighe verbonden hare ooghen / sommighe staken die uyt / ghelyck men ghesien heeft / dat eenighe van haer uyt devotie ghedaen hebben. Die Vorsten ende Heeren beghinnen gheen saken voor ende aleer zy haer met die Priesteren beraetslaecht hebben / ende die Papen met die Afgoden tot sacrificie nemen zy niet alleen beesten: maer oock menschen ende kinderen / nochtans het vleysch der menschen niet etende / als die Cannibalen: want die Spaengiaerden die tempelen der Sonnen vermelende / hebben ghevonden veel kruycken met ghedrooghde kinderkens die gheoffert waren. Zy offeren oock voghelen ende ander ghedierten / ende met het bloet deser offerhanden bestryken zy die monden haerder Afgoden / ende die poorten der Kercken; Men heeft oock onder het Goudt dat by hare Afgoden lach / ghevonden / staden ende myters van Bisschoppen / als onse Bisschoppen in hare pontificael gaende / draghen / ofte als men een S. Niclaes af schildert. Soodane figueren heeft men oock onder haer Afgoden ofte Guacas ghevonden / doch haer draghende / wisten niet wat sulcke mochten beduyden / ofte waer zy dan daen quamen. Behalven dese groote Tempelen der Sonnen ende der Guacas zyn noch gheheel Peru door veel ander Kercken ofte Cloosteren voor jonghe maechden / waer van in die sommige 100. in andere 200. ende meer zyn / alle reynicheyt houdende / ofte ten minsten belovende / ende die Sonne gheheylicht / ghelyck by die Romeynen die Virgines Vestales, ende nu by ons die Clooster Jofferen ofte Nonnen. Dese noemden zy Mamacomas, moesten haer leven lanck in een Clooster blyven / ende van daer niet wycken / oock gheen ander wercken doen dan spinnen / weven ende naeyen seer fyn laken van Cottoen ende wolle accoutrementen ende verciersels voor hare Afgoden / ofte als andere segghen / dat sulcke doecken van haer gemaeckt zynde / daer nae verbrant werden met gebeente van witte Schapen / welcke assche zy als een teecken van Godtlycke eere ende reverentie teghens die Sonne wierpen ende uyt saeyden. Eñ dese dochters werden heel scherp bewaert van sekere luyden ende Priesteren daer toe ghenomineert / waer af die sommighe oock gheastreynt waren om haer niet te buyten te gaen / werden anders ghedoodet ofte levendigh begraven / ten ware dat die bevruchtede wilde met eede bevestighen / sulcks van die Sonne ghedaen te wesen / so wast 'tkindt vry van die doot. Ende alle jaer inden Oogst / als men het Maiz ofte Koorn inghevoert hadden / hielden die Peruanen van't ghewerchte een groote feest. Zy richteden op in't midden van hare merckten twee hooghe Mast-boomen / (als wy Mey-boomen) ende op den top van dien seeckere beelden nae menschen ghemaeckt / in't midden van eenē rinck vol bloemen / eñ aldaer hoop wyse / doch in goede ordre comēde / slaēde haerluyder Trommelen / wierpen ende schoten gelyckelyck / elcke schare met haer roeden ende schichten

Poorten der Tempelen onder die Linea nae't oosten.

Swarte Bocken Afgoden.

Cederen ofte welrieckent hout ghebrant voor die Afgoden.

Beelden van groote Serpenten.

Guacas zyn steenen ende Peruaensche Afgoden. Kleederen der Priesteren.

Maniere en voorbereydinge om die offerhanden te doen.

De Heeren beghinnen niet sonder advijs vande Papen. Offeren hare goden / menschen / beesten / voghelen / bestrycken de monden met dat bloet.

Vele Cloosteren van jonge maechden / daer in een Clooster somtyts 100. ooc wel 200. in zyn.

Mamacomes zyn Nonnen van Peru / weven seer fyn doeck van Cotoene gaeren.

Dese Dochters worden seer nauwe bewaert.

Feest der Loverhutten by den Peruanen ghehouden / hoe vreemt dit toe gaet / leest hier.

schichten / nae die figuren / seer groot mis baer ende gheluydt niet roepen makende / ende alle gheschoten ende gheworpen hebbende, brengen die Priesters een ander beelt / 'twelck beneden aen die mast gheset werde / waer over sy offerhande doen / ofte van een mensche ofte schaep / bestrijckende met dat bloet het beelt / en na dat sy aent herte en aen die lichtighe de teeckenen bemerckten / verconddichden sy die de volcke / en nae dat die teeckenen vervolchden / werdt het feest oock / ofte met blyschap ofte met droefheyt volleyndet / meest drinckende daer toe sy seer gheneghen zijn / en door malcanderen loopende en dansen met pylen / strydt-colden ende andere wapenen in die handen hebbende / die meer van haer ceremonien ende valsche Afgoden diensten begheert te weten / mach daer af lesen die spaensche historie schrijvers.

Ingen Coningen ende regeerders van Peru. Lack Titicaca ofte Titicaca, heeft gheen gront / loopt onder die aerde door.

Het lande Peru is eerst ghereigiert van Ingis, dat zijn Coningen ofte Oversten / die ghecomé zijn van 't groote Lack Titicara, ofte als sommige schrijven Titicaca, liggende in Charcas, groot 80. eyplen int ronde / welck eenen uytloop heeft west aen / door een groote Revière / die op sommighe plaetsen een halve eyple breedt is / en loopt daer na in een ander kleyne Lack / 40. eyplen daer van gheleghen / ende het is te verwonderen / hoe dat al dit overvloedighe water des grooten Lacks verdwijnt in so kleynen / datmen niet sien en mach dat sulckes wasset / de wijl die spacie kleyn is / ende het water seer veel / doch seggen sommighe dat in dese kleyne Lack gheen gront zy / en dat het water onder die aerde door loopt in een ander Zee ofte Reviere / ghelyck men vertelt van de Reviere Alpheus, die uyt Peloponees ofte Morea, tot in Sicilien onder die aerde door soude comen / en van dit Lack ofte hier ontrent / seyt men dat die Ingen ofte Coninghen van Peru ghesproten zijn. Die afcomste deser Coningen wort van Iacobo Ferdinando, Spaengnaert aldus vertelt.

Vertellinghe vande afcomste der Coningen van Peru.

Mango Capa / eerste Coninck van dese stam.

Mango Capa is die eerste / welcke nae 't segghen der Indianen niet ghebozen is van een vrouwe: maer uyt een stern ghesproten / welcke noch huyden een daghe ontrent Cusco van haer ghewesen wort. Dese heeft by zijn vrouwe Mama Guaco, een sone ghehadt / met name Sicheroca, die nae hem regierde / ende die tweede Inga ofte Coninck is. Hier is te mercken dat die regieringhe blyft by die soons in die eerste Linie / en dat tusschen die ingeboornen die kinderen niet en succederen / dan eerst die broeder die nae den afstervinghe die oudste is / dien oock stervende / comt die regieringhe wederom op des oudtsten broeders soon / ende na hem op zynen broeder / en daer nae weder op des oudtsten broeders soon / sonder veranderinghe. Desen Sicheroca was dapperder inden oorloch als zijn vader / heeft vele van die naest liggende volckeren overwonnen / ende onder sich ghebracht / ende heeft uyt Mama Cura een erfghenaem verkreghen, Locuco Pangue, die derde Inga ofte Coninck / die meer getrachtet heeft zijn aengeerfde landen te beschermen / dan andere daer toe te winnen / heeft en zijn ouderdom een vrouwe genomen / Mama Anauerque, die hem een sone ende erve ghteelt heeft / Mayta Capa ghenoemt / die welcke zijn rijck vermeerdert heeft / ende die provincie van Cusco ghewonnen / ende by zynder vrouwen Mama Yacchi dela, een sone verkreghen / gheheeten Capa Cyupangu, die oock niet weynighe

Mama Guaco zijn vrouwe. 2. Sicheroca / een dapper krijghsman.

Mama Cura 3. Locuco Pangue.

Mama Anauerque. 4. Mayta Capa. Mama Yacchi dela. 5 Capa Cyupangu.

dichs ofte memorabels heeft aenghericht / dan een sone nae ghelaten by zijn vrouwe Mama Cagna, met namen Inga Ruca, die oock niet besonders in zijn leven heeft bedreven / alleen dat hy by zijn vrouwe Mama Micay veel soons ghehadt heeft / onder welcke eene is gheweest, met namen Yaguar Guacinga Iupangue, daer af een seer vreemde historie vertelt wort / dat hy een kint wesende van drie maenden / ghenomen zy gheweest van eenighe Caciquen, 'twelck oock Heeren ofte Coninghen zijn / die hem meenden te dooden / en onder tusschen dat sy raet hielden ofte sy het kindeken dooden souden ofte niet / ghebuerde dat het kindeken grepende / bloedige traenkens / droppels wyse van zijn ooghskens liepen: waer door sy verschrickt zynde / ende dit voor een wonder beduydende / spaerdent kindeken ende leydent wech / 'twelck naederhant van een ander opghenomen wesende / is weder tot zynen vader ghebracht / ende is opghewassen tot een manlick en dapper krijghsman / alsoo dat hy veel van die naest omligghende landen heeft overwonnen / en onder zijn regieringe ende ghehoorsaemheyt gebraeht / ende tot eender vrouwen hebbende Mama Chipula, is zijn eerste gheboorene sone gheweest Vira Cocham, die hem in regieringhe volchde / ende zijn rijck seer verbreydde. Nae desen heeft gheregiert Pachacoti, zijn sone / ghebozen van Mama Yunto Cayan, en dese is kloecker gheweest inden oorloch / als alle zijn voorvaders / also dat hy veel volckeren overwonnen heeft / en door hem zijn oock die eerste fundamenten van 't Casteel Cusco geleyt / ende stervende voor erfgenaem ende successeur int rijck ghelaten Topa Inga Yupangue, een sone hem ghebozen uyt Mama Anaberque, die een naevolgher is gheweest zynes vaders / veel volckeren bekrijghende ende overwinnende / en dat Casteel wt Cusco dat zynen vader begonnen tot volcomenheyt opbouwende / die landen die hy inghenomen heeft zijn Chile en Quito, En dese heeft die Coninckliicke strate / daer af die gheheele werelt haer verwondert / van Cusco door die landtschap Charcas tot in Chile eerst doen maken en oprichten / op die welcke hy ghestelt hadde posten die sy Chasquis noemen / van halve myle tot halve myle / die de Indianen selver liepen veel snelder dan by ons die post-peerden / tot groot voordeel en contentement der reysende luyden: want door dit middel mochten haren wegh corten / en in 3. daghen reysen 110. leuken / dat 240. myplen zijn / en dat door het snel voort loopen deser menschen / die den anderen wogheen in poste / op die Aphricaensche maniere van Congo, als wy daer verhaelt hebbé: wát voor der Spaengiaerden aencomste waren gantsch geen Peerdé / Esels ofte Muylen in dat landt / daer op die mensché ryden / ofte over wech comen mochten. Dese Coninck sterbende heeft naeghelaten over die 150. soons / onder welcke eender met naenen Guaynacapa, dien hy uyt Mama Oclo zijn vrouwe verkreghen heeft. In dié regieringhe succedeerde hy zynen Vader in manlickheyt, cloeckheyt en raet / die in tijt van vrede als inden oorloch verre te boven gegaet / die limiten van zijn lande boven allen anderen grootelijcken vermeerderende / goede gherechticheyt ende oordre in alle saken houdende die bedieninghe van 't recht / en die administratie van landt ende luyden / en betere forme stelde. Veel quade Wetten die onbequaem waren / zyns

Mama Cagna. 6. Inga Ruca. Mama Micay. 7. Yaguar Guacinga Iupangue.

Caciquen zijn Heeren.

Mama Chipula. 8. Vira Cocham. 9. Pachacoti. Mama Yunto Cayan.

10. Topa Inga Yupangue. Mama Anaberque.

Chile ende Quito. Coninckliicke strate van Cusco tot Chile.

Posten van Peru door menschen ghedaen.

Ghemeschiet in die plaetse van 3. uren 240 myplen.

11. Guaynacapa. Mama Oclo zijn vrouwe.

Coyam Pilico Vaco.

van hem wech ghenomen/ ende nieuwe betere in die plaetse ghestelt. Hy troude een vrauwe Coyam Pilico Vaco, by die welcke als hy gee kinderen krech / heeft hy vele andere nessens haer ghenomen/ alsoo dat hier door het ghetal zynder kinderen groot ende meerder wert dan zynes vaders die nochtans 150. soons achter liet. Onder dese kinderen was die eerst ghebozene Guascar Inga, wiens moeder ghenoemt was Rava Oclo, ende als vertaelt is / heeft Guaynacapa zyn landt dapper verbetert/ ende veel volckeren overwonnen, en sulcken goeden ordere ende gheregeltheyt daer onder ghehouden/ datmen achten soude sulcks oumoghelycken te wesen / insonderheyt onder sulcken groven en slechten volck/ die noch lesen noch schryven consten. Een seer merckelyck exempel van dese zyn vasallen groote onderdanicheyt en de liefde teghen hare natuerlycken heeren / blyckt hier uyt / dat zy tot zynder eeren en dienst ghemaect hebben die twee heerlycke en costelycke Coninckllycke straten / die by alle die Werelt voor miraculoos ghehouden werden/ en wel ghetelt mogen wesen onder die 7. wonderheden der Ouden; Want doe desen Guaynacapa met zyn legher ghetrocken was van Cusco, om den oorloch te voeren teghens tlandtschap en die stadt Quito by die 500 mylen vanden anderen gheleghen/ moeste hy hooghe ghebergthe passeren / waer in hy met zyn volck groote moyte ende armoede hadde/ om dat den wech met rauwe en scherpe steenrotse besettet was. Als nu Guaynacapa victoriooselycke vechtende die stadt ende lantschap Quito overwan/ hebben zyn ondersaten hem tot een welghevallen/ en tot eere ende dienst/ om die swaricheyt ende moylickheyt die hy ghehadt hadde int reysen te verlichten/ dit gheheele berghwech ghesleghtet/ die hooghe steen Clippen neder ghworpen/ en al dat oneffen slechtende ende ghelyck makende (soo dat op sommighe plaetsen eenighe valleyen 15. ende 20. mans lenghten hoogh uytghevult waren / ende dit ghedurende vyf hondert mylen/ altoos so slecht ende even/ datter eenen waghen wel op varen mochte/ welcke wech nae der Spaengiaerden aencomste op vele plaetsen is gheruineert/ om haer die passagie te beletten. Ende dese noch niet ghenoech wesende / als de selfde Guaynacapa noch eens wilde reysen nae Quito, zyn aenghewonnen landt te besoecken, en zyne wech name over tplatte landt / hebben hem aldaer eenen anderen nieuwen wech ghemaeckt/ waer in zy niet min arbeyts ende moyten gehadt hebben/ als in d'ander over tgheberchte/ om alle valleyen ende moerassen die hier waren te slechten ende uyt te vullen/ ende desen wech was ontrent 40. voeten breedt / op beyde zyden met hooge wanden / ende in die sandt velden groote baken met coorden daer aen / om den wech niet te verliesen noch te dwalen/ die oock 500. mylen streckte/ die wande staen noch op sommighe plaetsen int gheheel: maer die baken zyn door t'inlantsche oorloch meest uytghetrocken en verbrant. Ende dit noch niet ghenoech wesende/ heeft selfs vele costelycke tempelen der Sonnen ende den Afgoden/ ende ontallycke vele Tambos, dat zyn ammonitie ende rust huysen (tot behoef zynder nacomelingen in de tijt des oorlochs) opghericht /soo wel op die ghebergthen als int platte landt aen die oeveren van die Rivieren op alle weghen en straten / ghelyck men hier af noch vele ruyne huydiges daechs het gheheele landt door sien mach/ daer uyt men lichtelycken afmeten mach die grootheyt ende rycdom deser Coninghen / ende die goede versorghe die zy deden tot bescherminghe haer der landen: want boven dien dat zy door't landt reysende / met al haer volck in dese huysen mochten logieren/ so waren die selvige noch also versien (van die rondts om woonende volckeren) niet alleen met provande / als voor een gheheel legher van noode; maer oock met kleederen ende allerley wapenen die men inden oorloch ghebruyckte / om het volck stracks te kleeden ende weer afstich te maken/ als Bogen/ Pylen/ Pycken / Hellebaerden, Strijt-colven/ Bylen etc. om 20000. ofte 30000 menschen ieder pl daer mede te wapenen/ alsoo datter niet aen en ghebrack/ ende dusdanighe huysen stonden op 8. ofte 10. ofte ten hoochsten 20. mylen van een/ dach ten meesten op een daghreysens.

Guascar Inga. Rava Oclo.

Twee Coninckliycke straten door Peru 500. mylen lanck wel mach voor een wonder der werelt ghereckent worden. Quito een landtschap ende stadt.

Een ander wech over tplatte landt van 40. voete breedt en 500 mylen lanck.

Bakens op den wech ghestelt om niet te dwalen.

Tambos zyn ammonitie huysen/ dienende om te logeren als oock wapenen/ cleederen/ victualie daer in bewaert worde.

Ende aenlanghende het cieraet der Coninghen van Peru, 'twelck zy in die plaetse der Croonen ende des Coninckliyken Scepters ghebruyckten hare macht ende Majesteyt daer mede te bewysen / waren Quispels van roode wolle die om't hooft ghewonden waren / van die eene slaep tot die ander afhanghende / ende by nae haer die ooghen bedeckende / waer aen noch eenen anderen draet afhinck dien zy ghebruyckten als zy yet wilde ghebieden ofte ghedaen hebben / den selfden draet ghevende aen eene van die Heeren die haer dienden/ ende uyt haer bevel die landen regeerden / gheboden by die teecken al wat haer ghelieftde / 'twelck met sulcken ghehoorsaemheyt vanden onderdanen volbracht wert / datmen in gheen deel van die gheheele werelt dierghelycke vant / jae al ghebuerdet dat hy ghebood een geheel landtschap te bederven ende uyt te roeyen van menschen ende creatueren, wie die mochten wesen/ jonck ende out / schickende eenen alleen van dese zyn dienaers / al hadde hy die geen ander macht van volck ofte ander commissie by hem/ dan alleenlick dusdanighen draet van desen Quispel was ghenoech/ en gaven haer ghewillichlicken den selven siende/ in alle periculen ende tot de doot. Dese Coninghen worden ghedraghen in Rosbaren van gouden platen ghemaeckt/ daer toe dan meer dan 1000. Heeren ende Conseliers waren/ die hem op hare schouderen droeghen/ waer af soo yemandt ondersiens struyckelde/ ghedoodet were/ ende niemant quam den Coninck spreken tot eenighen tyt sonder presenten ofte schenckagien te brenghen/ ende al ghebuerdet dat hy tien mael op eenen dagh quam/ bracht altoos verscheyden gaven / oock wordet voor een groote onbeleeftheyt ghehouden den Coninck int aenghesicht te sien. Inden oorloch wesende / ende eenighe landen overwinnende / onderhielden die oude Roomsche maniere/ om die volckeren te verhoeren/ daer met zy niet weder teghens haer mochten rebelleren en opstaen / doch met meerder bescheydenheyt als die Romeynen: want een landt in nemende/ na dat het volckrijck was / namen daer weynich ofte veel uyt/ ende inghevalle dat die overwonnen volckeren een warm landt bewoont hadden / worden zy weder in een ander warm landt vervoert / als oock so haer landt kout is/ in een kout / al waer haer landen uytghedeelt worden/ daer zy haer mochten op erneren/ en so verre dat inghebozen volck tegens den Coninck wilden opstaen/ ghebruyckten die Ca-

Cieraet der Coninghen van Peru. Een Quispel in plaetse van de Croone op zyn hooft.

Vertelt hier vande wonderlicke groote ghehoorsaemheyt der onderdanen teghen den Coninck.

Maniere hoe men die Coninghen draecht/ ende wort in een Ros bare van gout ghedraghen van zyn heeren, ende eenen struyckelende/ met steenen en is een groote onbeleeftheyt den Coninck int aensicht te sien/ comt niemant tot hem / dan altoos met ghe schencken.

piteynen

pitaynen ende Stadt-houders des Conincks, die Mitimaes, dat zijn die vervoerde volckeren daer toe om die anderen te bedwinghen / wilden die Mitimaes niet wel / hielden zy die door dit inwoonders in ghehoorsaemheyt/ende met dusdanighe kloeckheyt hielden zy hare landen in groote gherustheyt. Benevens dit ghebruyckten een ander list om niet ghehaet te worde van haer onderdanen: want zy namen nimmermeer het ghebiet van die overwonnen Caciquen ofte Heeren dat ghebooren Heeren waren / ende ofte al yemandt van desen hem vergreep / soo straffen zy den selvighen/ doch ghevende zyn officie / ofte aen zyn kinderé ofte aen zyn broeders / ende ghedoogen haer onderdanich te wesen.

Mitimaes zyn vervoerde volckeren / op deze maniere leven zy gherust.

Chico een list sacht/om wilt te saghen/op dese maniere van saghen van haer ende ontgaen.

Een tacht ofte jacht aenstellende/ welck zy Chico noemen/ beriepen seer veel tesamen / nae die gheleghentheyt des landts/ té tydé tot 4. oft 5. duysent toe/ min ofte meer/ deden die alle in eenen rinck stellen / bestaende een myle 2. ofte 3. ende daer nae op sekere ghesanck te samen treckende voet door voet / tot dat zy so nae aen een costen / dat zy den anderen die handen moghen reycken / ende noch dichter / dat zy die armen over malcanderen slaen/ hoe noerder den anderen comende / hoe dechter ende vaster die rinck sluytende / alsoo alle het ghedierte inden rinck besetende / daer zy dan vangen inde dooden wat haer gheliest/ met sulcken gheroep ende ruysbaer / dat het vreeselyck is om aen te hooren / niet seer verschrickende is der duytsché. Vorsten maniere int grof Wilt / ende sonderlinghe op die Wolden jacht / uytdesondert dat zy soo veel volcks niet en hebben noch niet singhen: maer wel dese reenoers maken. Die ghedierten die zy vangen/ zyn wilde Schapé/Rheen/ Vossen/ Leeuwen/ swarte Beeren/ Catten/ veelderley Simmen/ ende ander beesten. Van voghelen/Turtelduyven/Quackelen/Spechté/Papegayen/Nachtuylen/ etc.

Tributen en schatten zyn Crocodilen en ander ghewormten. Caymans/ Crocodilen.

Die Trybuyten ende schattinghen die de Coninghen van hare onderdanen ontfanghen waren van haer eyghen ghewassen uyt onvruchtbare landen brachten zy hem hoopwerck van Crocodilen / die zy Caymans noemen/ ende veelerley ander ghewormten.

Guayna capa heeft oock den tempel der Sonnen binnen Cusco vermeut / die mueren ende daken bedeckende met gouden en silvere platen/en als voren verhaelt / is door hem die landtschap ende die stadt Quito ghewonnen/ welcke landtschappen hem so wel behaechden/ dat hy daer een tyt lanck gheblevem is / onder tusschen zyn oudt sone Guascar, Inga Mango ende andere kinderen tot Cusco, in die regieringhe latende / ende troude tot Quito een andere vrouwe / een dochter van die Heeré der selfden provincien / ende hy dese ghewan hy Atabalipam, een sone dien hy seer beminde/ hem latende onder monwers tot Quito, dom hy wederom nae Cusco vertreysde / doch is noch eens voor zyn doot nae Quito ghetrocken / eensdeels om dat hem die provincie wel aenstondt / ende voort oock om zynen soon Atabalipam, té besoecken / heeft aldaer voor zyn doot gheordineert/ dat die landtschap ende die stadt Quito succederen ende erven soude op desen Atabalipam, als wesendé zyne vooronderen afghenomen / 'twelck Guascar nae het overleden zyns vaders niet wilde toestaen/ en daeromme een wreede oorloch teghens zynen broeder aenghenomen/ oorsake wesende

Guascar de 12. Coninck ofte Inga van Peru/ kreeght een sone alhier ghehooren Atabalipam/ die hy hier Heere maecte in Quito.

van die ondergancK ende destructie van Peru, dan hier af int leven van Guascar, die na zyn vader volghde in regeeringhe aller landen tot Quito toe. Guascar is te segghen Coorde ofte Cabel: want ten tyde dat dese soon ghebooren is/ dede die Coninc een Cabel van Gout maken/soo groot dat die niet wel 200. Indianen draghen mochten/ ghedruyckte oock een gouden plate daer hy op sat / wel 25000. ducaten weerdich / die naederhant Don Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru tot deele gevallen is. Zyn gheheele service was oot van Gout / daer uyt men bekennen mach dat het Gout oock by haer in weerden was. Die Coninghen hadden tot Cusco veel Goudt-smédé winckels / om allerley goudé vaten/juweelen/ figuren von menschen / beesten / voghelen ende kruyden/ von Gout nae't leven te arbeyden. Ende ost dese Goudt-smeden gants geen yssere instrumenten ghebruyckten / maeckten nochtans wonderlycke en constighe wercken/ hoe wel die een weynich grover ende plomper waren dan die onsere.

Den Coninc doet een Cabel van Gout maken/ dat 200. Indianen daer genoech aen te dragen hadden. Eé plate van Gout was zyn stoel/ weert 25000. ducaten.

Maniere van gout te wercken in Peru.

Die maniere die zy ghebruyckten in haer werdé/was dese: Ten eersten deden zy het Silver ofte Goudt dat zy smelten wilden in een ronde ofte lange smeltdeegel/welcke zy maeckten uyt doet / met aerde betrocken ende ghestoote kolen. Dese ghebrocht wesende / stelden die int vier met soo veel Gouts ende Silvers als zy wilden smelten/ofte als daer in mochte terstont met 5. oft 6. rietkens daerom so langhe blasende/tot dat het metael gesmolten en glinserent wert / ende alle het schuym daer af/ daer na uyt die degelen ghedaen / wert een yeghelyck zyn deel daer van ghegheven / 'twelck zy op der aerden sittende met swerte keselinck steené (die daer toe aerdich ghemaeckt waren ghelyck hameren) wisten te kloppen ende daer uyt te maken statuen ofte beelden van hare Afgoden/ Gouden vaten ende juweelen/als banden/ghelyckenissen van allerley ghedierten van voghelen ende van kruyden/ ende wat haer gheliefde.

Konden allerley beelden van gout maken.

Om weder te comen tot onsen propooste/so zyn die kinderen van Guayna capa, namentlycken Guascar en Atabalipa oorsaké geweest van die desolatheyt / ruine ende vernielinghe van Peru, om den oorlogh die zy van weghen die regieringhe tegens malcanderen voerden/ welcke so heet ende bitter was / dat zy eens 3. daghen aen een sonder ophouden ghevochten hebben/aldaer veel volcks ghebleven/ ende Atabalipa inden slach ghevanghen in dit landtschap Tomebamba, en op eé Casteel des Conincks wel scherpelycken bewaert / doch met list een vrouwe beyraerde/ die hem eeen Coperen handtboom gelanght heeft / daer mede hy die muere van't palleys Tomebamba brack/ uytghecomen / op die tydt als zyns broeders Guascar, Capiteyné ende Soldaten haer victorie feesten (met droncken drincken in haer Cicha, daer zy seer toe gheneghen zyn/en dansen) hieldé. Los ende vry wesende/is ghevluchtet nae Quito, zyn volck wys makende / dat hy van zynen vader verkeert was in een slanghe, ende also door een kleyn gat was uytgheraeckt / die vader hem toesegghende victorie/ so zy wederomme met hem wilden optrecken ten oorloch/door welcke redé zyn volc sulcken corragie genomé heeft / dat zy met hé et velde ghecomen zyn/ende het ghesuck hem dienende ende victorie bevechtende/ heeft zynen broeder Guascar, (diens ghevanghen hy corteIyck

In eenen slach die drie daghen gheduerde/wort de Atabalipa ghevanghen/ geraeckt los/ comt wederó te velde.

 ghewéest

Guascar ghevangen. 13. Atabalipa Coninck van Peru.

ghewest was ghecomen / ende met hem overwonnen het gheheele landt / hem meester daer af makende zynen broeder in Cusco ghevangen houdende. Ontrent dese tyt arriveerde in Peru Franciscus Pizarrus, die Oydaer gheweest is deser twee machtighe Coningen / en die door haer oneenicheyt hem meester ghemaeckt heeft van so grooten ende gout-rijcken landt / die dreeder aenwysinge hier af begeeren / moghen lesen die Spaensche autheuren / die de nieuwe werelt beschreven hebben. Pizarrus uit lande ghecomen wesende / heeft den oorloch teghens Atabalipam aengeveerdet / hem overwinnende ende ghevanckelyck een tyt lanc houdende / ondertusschen is Atabalipa over een ghecomen van zyn rantzoen met Pizarro, ende in die tydt dat sulcks op een ghebracht worde / heeft zynen ghevanghenen broeder Guascar uyt Cusco doen halen / ende met list eer hy by hem quam op den wegh doen omme brengen / om dat hy dese die niet sonder oorsaken was / dat so Guascar by den Spaengiaerden mochte comen ende ghehoort werden / dat hy meerder rantsoen soude beloven (als hy oock ghedaen hadde /) ende dat hy daer door mochte blyven in ghevanckenisse / als hebbende alle zyns voorouderen ende vaders thresoor en schatte.

De Spaengiaerden comen in Peru / onder het beleyt van Francisco Pizarro.

Atabalipa van den Spaengiaerden ghevanghen. Atabalipa gerantsoent.

Guascar ghedoodet.

Atabalipa dinght tot zyn rantsoen op 38. mael duysent / drye sent 2. hondert duysent 35. gul.

Atabalipa dede rantsoen opghebracht hebbende beloopende 3. millioenen / 88. duysent twee hondert en 35. Carolus guldens / is daer na door wreedtheyt der Spaengiaerden sonder reden boven beloofte en eedt schandelycke van sekere Swarten op de merckt / door 't bevel Pizarri verworght / en als sommighe schryven / naderhandt verbrant. Aldus dan ghen miserabelen eynde heeft ghehadt die machtighe Coninck Atabalipa, een man van middelbare statuer / wys / kloeck ende onvertsaecht van ghemoet / ende ghenegen tot regieren / door wiens doot 10. daghen te voren een Cometa versch. enen is / welcke als zy selden ghesien hadde daer af prophetteerde / datter op een corten tyt / een groot meester in dat landt sterven soude / niet ghedenckende dat hy selven die was. Guascar en Atabalipa beyde doot zynde / is naderhant die regieringe gecomen op Mango Inga, die derde broeder / en dese overlydende / heeft die regieringe gelaten zynen soon Xaires Topa Inga, die ghetrout heeft tot een vrouwe Coya, die dochter Cuxi Varcay Guascaris. Dese als er hy die Croone bequam / heeft zynen name verandert / hem noemende Mango Capa Pachuti Yupan, vaer toe hem den Coninck van Hispanien Philippo, als Vasal onderwerpende / 't welck gheschiet is anno 1557. den 6. Januarij / op drie Coninghen dagh / en dus vele van die Coninghen van Peru.

Verscheyt door Atabalipa door een Comeet.

14. Mango Inga.
15. Xaires Topa Inga.
Coya dochter.
Cuxi Varcay Guascaris.
Mango Capa Pachuti Yupan.

Relaes van die plaetsen die in 't gheberchte ligghen.

Valley Incay.

Drie mylen van Cusco is die valeye Incay, seer schoon tusschen hooge bergen / ghesont van locht ende fris: want het daer noch te heet / noch te kout is / ende 2. mylen hier af leyt Tambo, een ander / in welcke beyde groote ruynen ghesien werden / van ammonitie huysen der Coninghen / ende verder reysende comt men in Condesuyo, een provintie waer in sommighe strydtbare mannen gheweest zyn / hare steden hebbende tusschen hooghe bergen / daer veel wilde en tamme beesten; hare huysinge zyn van steen / en die dacken van stroo, Oock waren alhier veel Heeren woningen ende logementen, hebben eenderley maniere gelyck die anderen / en offeren lammeren en ander dieren in hare kercken / in welcke hem die Satan ten tyden laet sien. Die revieren zyn gouderijck / en men maeckt aldaer fyne Tapeten van schoone wolle gewrocht en wel met coleuren onderscheyden. Dese streckinge der hooge bergen / so wy Andes hier voren genoemt hebbe / gaet seer verre: want loopt geheel Peru door / tot die Strate van Magaglianes toe: waer in vele provincien en steden liggen / en vele hooge berghen / sommige met snee bedect / andere met Swevel vlammen / dat het qualyck daer over te reysen is / insonderheyt die wyl het die meeste tyt oock aldaer regent. Noch veel mylen verder ghetrocken zynde / comt men aen 't landt Collao, in 't welck is die Lac Titicaca, waer in een Eylande / daer op oock een tempel der Sonnen / en alhier sayden zy haer Maiz, ende bewaerden haer schatten; rondtsomme dese Lack zyn veel plecken / en hier in werden goede smakelycke visschen gevangen. Noch voorder comt men aen die stadt Plata, welck light 150. mylen van Cusco, in die landtschap Charcas, aen een koude plaetse / meer dan eenige andere steden van 't gheberchte; daer zyn weynich inwoonders: maer seer rijck / en dese zyn het meeste deel van die tyt by die Mynen van Porco en Potosi, want Potosi niet meer dan 18. mylen van die stadt Plata ghelegen is / ontdeckt onder 't beleyt van Capiteyn Carvaial, als sommige Indianen met eenen Ian de Villa Roel, borger van Plata gingen langhs 't landt hebben ghevonden een hoogen bergh, ligghende in een vlacke en effene landouwe / aen die welcke als zy merckten eenige teeckenen van Silver / hebben een weynich van die Myne gesmolten / en bevonden die soo rijck / dat een quintal tot 80. merck Silvers quam / desghelijcken men noyt gesien ofte ghehoort heeft. Dese tydinge brengende in Plata, is terstont die overheyt daer heen getrocken / die welcke uytgedeelt en afgheineten hebben een yeghelyck so veel als zy bearbeyden consten / waer door sulcken toeloop alhier ghecomen is / dat in corte tyt dese plaetse van meer dan 7000. menschen is bewoont worden. Die Indianen wercken de / en met der Spaengiaerden haer meesters uytcoop makende wat zy ter weken op brengen moesten. Dese Myne was van wonderbaerlycke aert: want wilden niet geen blaesbalcken ghesmolten wesen / noch in fornuysen als andere Mynen / dan alleen in sommige kleyne fornuyskens die zy Guairas noemden / welcke zy op 't hooghste der bergen maecten / met den mondt zuydwaerts / dan waer die wint altyt waeyt / en doende hier in die Myne met colen en Schapen mist / so werdt door die wint het vier so gloyende / dat door geen blaesbalcken oft ander instrumenten sulcks bequamer en beter geschieden mochte. Die Peruanen aldus werckende / trocken door dit slechte middel met vele kleynder cnoyten so grooten ghewin / dat zy boden haer ordinaris pacht / die zy haer heeren ter weken op brachten / sommighe over die 4000. Pezos rijck waer: maer om die groote toeloop die daer quam / wert daer oock groote dierte: want andere Mynen van silver / als Porco, ende die reviere Carabaya, daer men Gout vant / door dese verlaten werde / om dat zy hier meer profyts vonden. In dese bergen het gheheele landt door / zyn oock vele Aderen / van allerley coleuren / daer men schoone verwen af maken mach. Het Silver dat in dese Mynen ghevonden

Maken hier van tapiten van alle coleuren versiert alhier.

Collao.

Plata een stat leit ruim 150. mylen van Cusco.

Potosi 18. mylen van Plata gelegen seer Silver rijck.

Guairas seltsame fornuyskens.

Dese maniere wordt breeder verclaert int boeck Josephi a Costa dat op een ander tyt uytcomen sal in Duytsch.

Porco Carabaya.

Aderen inde berghen van alle coleuren / dat die coopen van verwe geeft.

ghebonden / en den Commen kricht voor zyn deel / were over landt nae Arequipa ghevoert / en van daer nae Lima, Panama, Nombre de Dios ende Spaengien.

Comen weder tot het vervolch der zeecusten van Arequipa langhs Chile, tot die Strate van Maghana.

Chulli. R. Tambopalla.

CHulli een Haven van Arequipa, light op 17⅓.gr. ende van hier af is 1⅓.myle / die groote reviere Tambopalla, en noch 7½. myle voorder streckt in die Zee een punt ofte hoec / schaers een myle voor alle het ander lãdt / en het zyn op desen hoeck 3. Clippen. Ontrent

Ylo ofte R. de Ylo.

dese hoeck schaers een myle daer boven / is een seker haven / ghenaemt Yllo, in onse Caerte R. de Yllo ghestelt / en alhier loopt een Reviere in die Zee die goet water heeft / wort ooch ghenoemt Yllo, met die selfde name die de haven heeft / ligghende op 18½.gr. Van hier streckt die Custe z.o. en z.o. ten o. en 5½. myle voorder / is

Morro del diabolo.

een hooft / twelc die Zee-luyden noemẽ Morro del diauolo, dat is een rondt huevel vã die Duyvelen. Dese gehele Custe / als wy ghezeyt hebben is woest en vã groote Balzen, schaers 4. mylen voorder van dit hooft / is een ander Reviere / niet seer groot: maer van goet water; en van dese Reviere z.o. ende z.o. ten oosten varende 7. mylen en een halve / streckt een ander ronde huevel uyt / seer hooch / en maeckt sekere duynen, Boven dit hooft is een Eylandt / ende

Arica.

daer ontrent is die Haven Arica, die welcke light op 19½.gr. Van dese Haven di Arica, die Custe z.w. aen / schaers 7. mylen / loopt in die

R. Pizagua.

Zee een Reviere Pizagua genoemt / ende op de selvighe maniere den cours uit seylen langhs

P. Taracapa

die Custe houdende / tot die Haven Taracapa zyn 19. mylen een quart. Dichte by Taracapa licht een Eylandt / heeft int ronde een weynich meer dan een myle / en is van't vaste landt ontrent 1½. myle / en maect aldaer een strant ofte sandt-hope op die haven op 21.gr. Van Taracapa vervolcht men die Custe noch al z. ten w. ontrent 4. mylen schaers / als dan comt mẽ tot

Decacauna. P. Moxillon.

den hoeck ofte het hooft Decacauna, Gepasseert zynde 12 mylen van desen hoeck / so comt men tot die Havẽ Moxilloni, welcke light op 22½. graden.

Van dese haven noch opwaert varende zuyde zuydt west / tot ontrent 67½. mylen / streckt die Custe op eenderley maniere heel ghrecht / en het comm aen die Custe eenighe hoecken en inwycken / ooch sandt hopen / en ten eynde van dese is een groote inwyck / alwaer een goede haven is / ghenoemt Copayo, welck

P. Copayapo

leyt op 27. graden. Boven desen Inwyck light een kleyn Eylandeken / een halve myle van't vaste landt / en van hier af begint tlandtschap Chile, met volck bewoont te werden. Ghepasseert zynde dese havẽ van Copayapo, so streckt een weynich van daer een hooft ofte punt uyt / en maeckt eenen anderen Inwyck / op welcke staen twee kleyne Clippen / ende ten eynde van desen is cẽ Reviere die goet water heeft / wiens

Chile.

name is El Glasco, en dien hoeck light op 28. gr. een quart. Wyder noch die Custe dervolgende zuydt west op / ontrent 8½. mylen / streckt een ander hoeck hier boven / makende een goede haven voor die schepẽ / doch heeft noch water noch hout. Dichte by desen hoeck is die

El Glasco.

Haven Coquinbo, ende tusschen desen en dien hoeck passerende 7. Eylandekens / is een Haven op 29½.gr. Noch 7½. myle voorder / die selfde cours achtervolghende / streckt noch hier boven een ander hoeck / ontrent welcke is een

P. Coquinbo. B. Antogayo.

groote Inwyck ofte Bay / ghenoemt Antogayo, en in die Caerte B. de Tage. Vier mylen schaers voorder light die Reviere Limara, in die Caerte Lemare ghestelt. Van dese Reviere hout men die selfde cours / tot een ander Inwyck ofte Baye / die 7. mylen schaers daer van daen is / die welcke een Clippe heeft ende gheen water / ende light op 31. graden / is gheheeten Cnoapa, in onse Caerte Cupa. Noch verder

R. Limara.

op die selfde streckinghe ende cours ontrent 15. mylen is een seer goede Haven, ghenaemt De Quintero, en onse Caerte Cotero al Quintero, light op 32. graden / ende noch 7½. mylen voorder / is die Haven Val Paraize, ende

Cnoapa. De Quintero leit op 32. gr. daer vindem Val Paraize S. Iacomo noch ende gesheeten nae t landt / is ghesent ro. de landt.

van die stadt S. Iacomo, welcke die is die wy Chile heeten / name hebbende van't landt.

Ende aenlanghende dese landtschap Chile, is seer groot langhs die zuydt Zee / streckende boven Charcas ende Peru, een koude provintie, doch nae ghelegentheyt des landts: want light by den Polo Antarctico, waer omme dit landt oot Chile, dat is het coude landt gheheeten is / eensdeels om die groote coude / die men passeert int opstrecken over die Andes, nae dese landtschap toe / ende ooch om die coude die in't landt is / hoe wel het vele Spaengien verghelycken / soo veel die ghetemperthept des lochts aengaet.

Dit landt is eerst ondeckt anno 1539. van Pietro de Valdivia is ghetempert als in Spaengien.

Dit landtschap is eerst ondeckt van Petro di Valdivia, in't jaer 1539. ende is vast over al bewoont aen sommighe plaetsẽ berghachtich / aen andere even vest / hoeckachtich ende seer crom loopende / door die instrecten ofte buyghinghen van die Zee. Aenlanghende andere ghelegentheyt / ghelyck verhaelt is / wel ghetempert hebbende Winter ende Somer / ghelyck in Spaengien / doch op contrarie tyden: want haren Somer is der Spaengiaerden Winter / ende der Spaengiaerden Winter haren Somer. Die Zuydersterre die met onse Noordt sterre over een comen moet / can men daer te lande niet sien / dan alleen op een kleyn wit wolcxken / makende tusschen dagh ende nacht een kleyne omlaopende draeyinghe ontrent sekere plaetsen des Poli Antarctici. Insghelycken siet men aldaer vier Sterren / nae die figuere van een cruyce / met drye andere Sterren daer aen volghende / die welcke een seven Sterren maken / gelyck die onse / sonder eenigh onderscheyt / dat men mercken mach / dan alleen dat die viere die op het Zuyden een cruyce maken / dichter aen malcanderen staen / dan die van onsen Polo Arctico. Wat aen-

Onse cortste daghen zyn in Chile de lanckste.

gaet die daghen ende nachten / die zyn in Chile nae ghelegentheyt der tydt cort ende lanck / ghelyck by ons / hoe wel contrarie / te weten / dat die cortste daghen by ons aldaer die langhste zyn / etc.

Hare kleedinghe ende spysen zyn eenderley met die van Peru, zyn van goede seden ende manieren / beyde Mans ende Vrouwen.

Revieren die des daechs loopen / ende des nachts droogh zyn / vertelt hier de oorsake.

Op die Custen van dit landt zyn diversche Revieren / die des daechs loopen / daer des nachts gheen water en is / om oorsake dat die Snee des daechs van die hitte der Sonnen smelt / ende van het gheberchte loopt, die des nachts door die coude weder verstyft ende niet en loopt.

In Chile

Schapen in Chili die een mensche 5. mylen op een dach connen draghen. Dese schapen connen met weynich spyse onderhouden worden.

In Chile ende Charcas hebben zy vele Schapen die van ghedaente zijn ghelijck Camelen/ alleen dat zy gheen bulten hebben als die Camelen. Die Spaengiaerden ghebruycken dese om daer op te ryden: want mogen een mensche 4. ofte 5. mylen op een dach draghen / ende moede beginnende te werden / gaen teghens die aerde liggen/ willen oock niet opstaen wat men daer toe doet/ al sloeghmense noch so veel. Iemande daer op rydende ende dat beest moede wesende/ nochtans daerenbouen ghepoort zijnde verder te gaen / salt zijn hooft opwaert keeren nae den ghenen die daer op sit/ ende hem eenen vuylen stanck toe blasen / om alsoo verlaten te worden. Dese beesten zijn seer nutlyck ende profytelick / niet minder als in Egypten ende Aphrica die Camelen: want mogen oock met weynich Maiz ende spyse onderhouden werden / insonderheyt die men ghebruyckten om

Dese Schapen connen 4. ofte 5. daghen sonder drincken gaen/ ghelijck die Kamelen.

te arbeyden/ te ryden ende te draghen, Connen ghelijck Camelen 4. ofte 5. dagen gaen sonder drincken / met soter eten. Sommighe van dese die zy Pachos noemen / hebben seer fyne wolle/ ende langhe blocken /seer goet ghesont ende smakelijck vleesch / niet slimmer als ons Hamelen. Die haven Chile ofte van S. Iacomo light op 32. graden ende twee tertien.

P. Kalma.

Vervolghende noch wyder die Custe op de selfde maniere / arriveert men aen die Haven Calma, ghelegen van die voorghenoemde 18. mylen. Soo is hier oock te mercken/ dat dese gheheele Custe van Tumbez af tot hier toe/ seer goet varen is / ende een stille Zee / sonder eenighe tempeesten ofte onweder/ dat die schepen aen een ancker moghen blyven ligghen waer dat zy willen.

R. Manque ofte Maule, al Ytata.

Van Calma 9. mylen / siet men den hoeck van die Revier/ gheheeten Manque ofte Maule, in onse Caerte R. de Maole. Noch 10½. mylen voorder is een ander Revier / ghenaemt Ytata, in onse Caerte R. Tatuta, ende vervolghende zuyen ende zuyen ten westen 18. mylen/ is noch een ander / ghcheeten Biobio, op

R. Biobio.

die hoochte van 38. graden schaers / op die selfde streckinghe ende coers. Die Custe langs houdende / elf mylen ruym / is een groot Eylandt/ 'twelck men seyt dat bewoont is / light van't vaste landt schaers 4. mylen / is gheheeten I. Luchengo. Noch wat voorder van dit

I. Luchengo.

Eylandt is een inwijck die groot ende breedt is/ gheheeten Valdiuia, in onse Caerte La Baldibia, alwaer een groote Revier in loopt/

Baldibia.

genoemt Aynilendo, en onse Caerte R. Ainilendos, ende dese Baye ofte Inwijck light op

R. Aynilendo.

die hoochte van 39 graden ende twee tertien. Noch die Custe ende streckinghe van hier af hooger vervolgende nae't zuydt zuyd westen/ comt enen aen die C. di S. Maria, welck light op 42. graden ende een tertie nae't zuyen / ende van hier nae het seggen der stuerluyden/ streckt

C. di S. Maria.

die Custe zuydt oost tot die Strate van Magaglianes, ende tusschen beyden ligghen vele havens ende plaetsen / hier onnoodich te verhalen / de wyl die in die Caerte wel aengeteeckent staen. t'Landtwaert in binnen het landschap der Patagonen, alwaer Giganten zijn van 9. ende 10. voeten lanck / die haer aenghesichten schilderen met veelderley verwen van kruyde/ het sop uytpersende/ ende hier ende de endigende/ aenwyse den Leser tot die Caerte.

Int landschap der Patagonen woonen grooter volcken als Reusen.

F I N I S.

Waerschouwinge voor de Boeckbinders/ van hoe ende waer dat de Figueren ende Caerten die tot dit Boeck behooren, ghebonden moeten wesen.

In't eerste deel d'Itinerario,

Zijn in als 35. platen ofte stucks/ behalven de Caerten die hier na volghen.

Dese navolghende Caerten moeten ghebonden wesen in d'Itinerario ofte 'teerste deel verhaelt/ ofte oock wel int tweede deel int Reysghescrift by de navigatien/ nae't ghelieven vanden cooper byde aengewesen pagien ofte folien/ als volcht.

INHOVT DES BOECKS.

Register ofte Tafel vande Itinerario.

aa 4

50. Van

r. t'Onacht-

Register vande Itinerario.

Register vande Figueren ende Caerten.

Volcht die Register vande Figueren ende Caerten die in de Itinerario behooren, ende waer datse ghestelt moeten werden, tot een memorie vande Boeck-binders, als oock om te weten hoe dat de Caerte van Guynea, Congo, ende Angola, met die vande Antillas, Brasilien, ende de beschryvinghe vande selfde contreyen (waer van de folien niet ghenumereert en zijn) ghebonden moeten werden, om in goeder ordre en vervolch te comen.

Caerten inde selfde Itinerario.

Eynde der Register vant eerste Boeck d'Itinerario.

Register ofte Tafel vant Reysgheschrift ofte de Navigatie der Portugaloysers ende Spaengiaerden/ van die tot huydens daeghs bekent en ontdeckt zijn.

ende

Register van't Extract vande Renten ende Incomsten des Conincks van Spaengien, mette genealogye ofte afcomste der Conninghen van Portugal, &c.

3. Een

Register vande incomste des Conincks van Spaengien.

Sommighe fauten ofte erraten des Boecks inden letter druck inde Itinerario.

Pagie 6. 2. colom. 15 regel van't Capittel/ op de Zee/ leest op de Ree. Pag. 12. 1. col 5 regel vant 3 veers/ Capiteynen/ leest Capetemwen. Pag 13 1 col. 13 regel vant 7 Cap. Holdaen/ leest Soldaen Pag. 17. 1 col 27. reghel van't 2. veers/ Calabar, leest Malabar Pag 23 1 col 9 regel/ Fegus, leest Pegus Pag 23. 1 col 11 regel van t 4 veers/ alle de woorden van daer voortaen van Tanassaten ende Reda, moetmen lesen Tanassarijn ende Queda Pag. 24. 1. col. 3. regel van't 1 Cap. Malabar, leest Mallacca. Pag. 25. 1. col. 49. regel 150, leest 2500. Pag. 27. de woorden van Cambaya, Champay ende Santon, moetmen lesen Camboja, Champa ende Canton Pag 29 1 col. 54. regel / Eylandt van Sian, leest Landt van Sian Pag. 31. 2 col. 45 regel/ Manearijns, leest Mandorijns Pag 36. 1 col 28 regel/ Sungo, ende voorts aen Tonis, leest Bungo ende Tonos. Pag. 37. 2. col. 6. regel/ bekantheyt/ leest beveynstheyt Pag. 37. opschrift vant 27. cap. 1. regel/ t'Eylandt/ leest t'landt. Pag. 42. 1. col. de woorden van daer voortaen van Sunda, leest Sinde. Pag. 43. 1. col. 51. ende 52. regel/ Cauacheiro, leest Caualheiro Pag 53 1 col. 38 regel/ Diralon, leest Virason. Pag 55. 1 ende 2. col. Medidan ende Sate, leest Medida ende Batte Pag. 80. 1. col 37 regel. Alecoffien, leest Artichauts Pag. 90. 1. col. 50 regel/ Accar, leest Achar. Pag. 93. 2 col laeste regel/ Figuier/ leest Figueir. Pag. 105. 1 col 51. regel/ stuyvers/ leest stucks. Pag. 121 1 col 2. veers/ 13. regel/ Ioy, leest Ior. Pag. 128. 1. col. 2. veers/ 30. regel/ Contrepe / leest contrarie, Pag. 129. 1. col. 29. ende 30. regelen/ Officieren/ leest offitien. Pag. 132. 1. col. 31. regel/ onder de 3. jaren/ leest over de 3. jaren/ etc.

In't Boeck van't Reys-gheschrift ofte vande Navigatien.

Pag. 17 1 col. 2. veers 22. 23. ende 26 regels/ voor de woorden/ noortoosteeren ende noortoosteert/ leest noordtwesteeren ende noordtwesteert Pag. 45. 1. col 3 veers/ 19 regel/ Pulo 1210, leest Pulo tio. Pag 47 1. col laeste regel 4 en half diepten/ leest 4 en half vadem diepten. Pag. 48. 1 col 4. en 5 regel/ van twee mannen/ leest van twee mannen oft borsten. Pag 47. 48. 49. alwaer Pulo VVy staet/ moetmen lesen Pulo Vby, ende alwaermen voortaen heeft de woorden van Bornon, Gambaya, Palimbo, moetmē lesen/ Borneu, Camboja, Palimbao oft Palimbon. Pag 62 1 col 2. veers/ 6. regel/ spaensche coopvaerders/ leest Spaensche roofvaerders. Pag. 63 ende 64. alwaer de woorden staen van Chabaquos en Chinchon, leest Chabaqueo ende Chincheo Pag 65. 4. veers/ 10. regel/ Enon, leest Enao oft Enau. Pag 67. voor Fudeon en Fuychon leest Fudeau ende Fuycheu Pag 68 ende 71 voor Hunchon ende Chinchon, leest Huncheo ende Chincheo. Pag. 72. 2. col 3. regel/ onse distantie 0. 5. 0. leest onse cours 0. 5. 0 noch eens 'tselfde in 2 regel van t derde veers Alwaer voortaen comen de woorden van Macon, Chinchon, Ilhea ofte Ilha branco, ende Ilhas de Ruy lobo, moetmen lesen Macau, Chinchen, Ilheo branco, ende Ilheos de Ruy lobo, &c. Het 45 Cap pag 97. alwaer staet vande ghetyden / en het wassen der wateren van Malacca, is het Capittel vergeten te stellen/ 'twelck moet wesen als volcht.

Den 9. Junius hebbe experientie ghedaen vande ghetyden van Mallacca, te weten op de Ree daer de scheepen leggen/ en bevont datter volle Zee ofte hoogh water was te half tien ueren des voormiddaghs/ wesende den eersten dach vande nieuwe Maen ende op dese tyt so wast water al een derdendeel ofte meer ghevallen inde mondt vande Revier van Mallacca door oorsake dat die stroomen ende wateren vande Revier seer sterck af loopen / en d'ebbe ende vloet loopen n. w. en z. o op de voorsz Ree/ want also werden daer de scheepen, te weten als't vloeyt/ naer z. o. ende als't ebt/ nae't n. w. als dan so moet volghen aldus.

Vande waterstroomen van alle de contreyen/ van Mallacca af/ alle de custe ende vaert langhes na Chyna, Iapon ende Nanquyn toe/ ende op wat tyden ende daghen van't jaer/ etc. als dan volcht inden eersten/ etc.

Pag 97. 2 col vierde veers laesten regel/ ghehadt hebben / leest ghehandelt hebben. Pag 98 2 col. 4 9 cap 7. reghel/ Pulo Cantao, leest Pulo Catao Pag. 150. 1 col. 2. 1 regel/ haer kruyt ende fact/ leest haer kuijt ende fact/ etc. Van pagie 112. voortaen/ voor Rio des Ilhas, leest Rio dos Ilheos.

Andere kleyne erraten moghen vande discreten Leser lichtelijcken int lesen nyt den sin verstaen ende gheamendeert worden.

VALE.

FINIS.